ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב״ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

אגרות קודש

ב״ה ג׳ אלול, תשי״א
ברוקלין.

שלום וברכה!

בעתו קבלתי מכתבו עם הפ״נ המוסגר בו, וכשהייתי על הציון של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע קראתי את הפ״נ ובטח יעורר ר״ר על כאו״א מהם להמצטרך לו.

ובנוגע להכתב ששלח, הנה כבר אמרתי בנדון זה, שאם בכלל אמרו רז״ל לא שררה כו׳ אלא עבדות, שזהו בכל המינים שבישראל, הרי עאכו״כ בנדון זה, שזהו ענין הקשור בנר״ן ח״י וגם בעצם הנפש (וכידוע שאפי׳ ח״י הם שמות שנקראו לה ולא העצם) ובמילא שטעלט מען איין קאן, הן הכותב והן מקבל הכתב כו׳.

ויה״ר שכולנו יחד כאו״א לפי מעמדו ומצבו נזכה לקיום שליחותנו בעלמא דין מתוך מנוחת הנפש ומנוחת הגוף והרחבה אמיתית. וכמבואר במאמר כ״ק מו״ח אדמו״ר לח״י אלול, הנמצא עתה בדפוס, אשר מרחב האמיתי הוא המרחב דתענוג והגילויים הם בהבנה והשגה יהיו קשורים בהמרחב העצמי.

וכבר באה העת שיהי׳ ניכר בסביבתו שנמצא שם אחד מחניכי כ״ק מו״ח אדמו״ר ויהיו ניכרים המעיינות גם חוצה, ואתענין לדעת מהשתדלותו בזה וידוע פתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר, ברית כרותה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם.

מוסג״פ קטע משיחת התועדות דש״מ אלול. ובטח ישתדל לפרסם זה באופן המתאים.

בברכת כוח״ט לשנה טובה ומתוקה.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה כי המצוה הזאת
שבת פרשת נצבים-וילך, כ״ה אלול, ה׳תש״ל ..... ה

ד) מכתב כללי ימי הסליחות ה׳תשכ״ד..... יט

ה) שיחת יום ג׳ פ׳ נצבים, כ״ד אלול ה׳תשכ״ד... כא

ו) שיחת ש״פ נצבים, כ״ח אלול, ה׳תשכ״ד .....כב

ז) לקוטי-שיחות – פרשת נצבים כרך יט, א.....ל

ח) לקוטי שיחות – פרשת נצבים כרך יט, ב.....לה

ט) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....מא

י) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת נצבים ..... מד

יא) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת נצבים ..... מה

יב) שיעורי תהלים לשבוע פרשת נצבים ..... נח

יג) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת נצבים ..... נט

יד) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת נצבים .....ע

טו) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....עב

שיעורי רמב״ם

טז) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת נצבים.....עה

יז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת נצבים .....קסט

יח) – ספר המצוות, לשבוע פרשת נצבים..... קצה

יט) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק ח, נחמיה פרק ג.....קצז

כ) משניות – מסכת נידה
ביאור קהתי..... קצט

כא) עין יעקב מסכת יומא .....רה

כב) מסכת סוכה עם ביאורים
מדף נג עד דף נו ..... רח

כג) מסכת ביצה עם ביאורים
מדף ב עד דף ד ..... רכד

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כד) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רלו

כה) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רלז

כו) לקוטי תורה כי כארץ
אדמו״ר הזקן ..... רלט

כז) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רמב

כח) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רמג

כט) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רמד

ל) ספר המאמרים – תרנ״ט
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רמד

לא) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ .....רמו

לב) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ .....רמח

לג) ספר הזכרונות פרק עב .....רמט

לד) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רנא

לה) חומש לקריאה בציבור .....רנג

לו) קריאת התורה למנחת שבת-קודש.....רס

לז) ביאורים לפרקי אבות פרק ה-ו .....רסא

לח) לוח זמנים לשבוע פרשת נצבים ..... רסב

לט) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש .....רסג

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת נצבים־וילך, כ"ה אלול, ה'תש"ל

(הנחה בלתי מוגה)

1 **כִּי**[1] הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לֹא
2 נִפְלֵאת הִיא מִמְּךָ וְלֹא רְחוֹקָה הִיא[2],
3 וּמְסַיֵּים[3] כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ
4 וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ. וּמְדַיֵּיק רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בְּלִקּוּטֵי
5 תּוֹרָה[4], דְּצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ הַמִּצְוָה הַזֹּאת (לְשׁוֹן
6 יָחִיד), דְּלֹא קָאֵי עַל כָּל הַתּוֹרָה, דַּהֲוָה לֵיהּ
7 לְמֵימַר כִּי כָּל הַמִּצְוֹות כו'. וְגַם מַהוּ אֲשֶׁר אָנֹכִי
8 כו'. וּמַמְשִׁיךְ, שֶׁבִּתְחִלַּת דְּבַר ה' בַּעֲשֶׂרֶת
9 הַדִּבְּרוֹת פָּתַח אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ[5], וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ
10 מוּבָן, אֵיךְ שַׁיָּיךְ עָלָיו יִתְבָּרֵךְ לוֹמַר שֶׁבָּא לְהַגִּיד
11 שֶׁאָנֹכִי הוּא הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ, דְּזֶה לֹא שַׁיָּיךְ כִּי אִם
12 בְּאָדָם שֶׁהוּא בַּעַל גּוּף וְצִיּוּר וּתְמוּנָה יָדוּעַ, אֲשֶׁר
13 יֹאמַר עָלָיו כִּי הוּא זֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הוּא יִתְבָּרֵךְ,
14 לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל כו'[6], וּבִכְפָרָט
15 בְּחֵינַת אָנֹכִי, דְּלֹא אִתְרַמִּיז בְּשׁוּם אוֹת וְקוֹץ כו'[7],
16 וְאִם כֵּן, מַהוּ הַסִּימָן בְּאָמְרוֹ שֶׁאָנֹכִי הוּא הֲוָיָ'
17 אֱלֹקֶיךָ, וְכֵן בַּפָּסוּק אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ גו'.
18 **גַּם** צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב לֹא נִפְלֵאת גו' וְלֹא
19 רְחוֹקָה גו', וְהַיְינוּ, שֶׁלּוּלֵי כָּתוּב זֶה הָיָה
20 אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהִיא נִפְלֵאת וּרְחוֹקָה, וְלָכֵן צָרִיךְ
21 הַכָּתוּב לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁלֹּא נִפְלֵאת גו' וְלֹא רְחוֹקָה,
22 וְיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁהַכָּתוּב מְדַיֵּיק לֹא נִפְלֵאת הִיא
23 מִמְּךָ, וְהַיְינוּ, שֶׁרַק מִמְּךָ לֹא נִפְלֵאת הִיא, אֲבָל
24 מִצַּד עַצְמָהּ נִפְלֵאת הִיא, וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן,
25 מַהִי הַקָּא סָלְקָא דַעְתָּךְ שֶׁהִיא נִפְלֵאת וּרְחוֹקָה,
מַה שֶּׁאֵין כֵּן הוּא יִתְבָּרֵךְ, לֵית דַעְתָּךְ מדוע יעלה על הדעת שֶׁהִיא 'המצווה הזאת', במשמעות של התורה

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בפרשת השבוע, פרשת נצבים:
2 **כִּי**[1] **הַמִּצְוָה הַזֹּאת** ולהלן יתבאר לאיזו מצווה הכוונה **אֲשֶׁר אָנֹכִי**
3 **מְצַוְּךָ הַיּוֹם לֹא נִפְלֵאת הִיא** איננה דבר מופלא **מִמְּךָ** שקשה לך
4 לבצע אותה **וְלֹא רְחוֹקָה הִיא**[2] ואיננה דבר רחוק ממך שקשה לך להגיע
5 אליה, **וּמְסַיֵּים**[3] הכתוב **כִּי קָרוֹב**
6 **אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד** לעשות את
7 'המצווה הזאת' **בְּפִיךָ** בדיבור
8 **וּבִלְבָבְךָ** במחשבה **לַעֲשׂוֹתוֹ**
9 ובמעשה.
10 **וּמְדַיֵּיק** ושואל **רַבֵּינוּ הַזָּקֵן**
11 **בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה**[4], **דְּצָרִיךְ לְהָבִין**
12 **מַהוּ** שאומר כאן הכתוב **הַמִּצְוָה**
13 **הַזֹּאת (לְשׁוֹן יָחִיד), דְּלֹא קָאֵי**
14 שאין הכוונה **עַל כָּל הַתּוֹרָה** אלא
15 על מצווה אחת מסויימת, כי אם
16 הכוונה הייתה על כל התורה ולכלול
17 את כל המצוות **דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר**
18 שהיה לו, לכתוב, לומר **כִּי כָּל**
19 **הַמִּצְוֹות כו'** וכיוון שנאמר
20 'המצווה הזאת' בלשון יחיד יש להבין
21 לאיזו מצווה מתכוונן הכתוב?
22 **וְגַם** צריך להבין בפסוק זה **מַהוּ**
23 **אֲשֶׁר אָנֹכִי כו'** מה הכוונה בכך
24 שלגבי מצוה זו נאמר הלשון 'אנכי'?
25 **וּמַמְשִׁיךְ** אדמו"ר הזקן במאמרו
26 ב'לקוטי תורה', **שֶׁבִּתְחִלַּת דְּבַר ה'**
27 **בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת פָּתַח** הקדוש־
28 ברוך־הוא ואמר **אָנֹכִי ה'**
29 **אֱלֹקֶיךָ**[5], **וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן,**
30 **אֵיךְ שַׁיָּיךְ** איך ייתכן **עָלָיו**
31 **יִתְבָּרֵךְ לוֹמַר שֶׁבָּא לְהַגִּיד**
32 **שֶׁאָנֹכִי הוּא הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ, דְּזֶה**
33 דבר זה של אמירה שמציאות מסויימת
34 היא בעלת תוכן מסויים **לֹא שַׁיָּיךְ**
35 **כִּי אִם בְּאָדָם שֶׁהוּא בַּעַל גּוּף**
36 **וְצִיּוּר וּתְמוּנָה יָדוּעַ,** כלומר,
37 מציאות מוכרת וידועה **אֲשֶׁר יֹאמַר**
38 **עָלָיו כִּי הוּא זֶה** שניתן להצביע
39 על דבר זה ולומר שזהו הדבר
40 (ולהוסיף שהדבר המסויים, הידוע
41 והמוכר, יש בו תוכן כזה או אחר)
42 **מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל כו'**[6] אין מחשבה תופסת בו כלל, כלומר
43 מציאות האלוקות היא מציאות ששום שכל ומחשבה לא מסוגלים להבין והיא
44 איננה מציאות ידועה ומוכרת, וזה נכון לגבי כללות האלוקות **וּבִכְפָרָט** אין
45 כל יכולת השגה לגבי **בְּחֵינַת אָנֹכִי,** שהיא בחינה נעלית באלקות, למעלה
46 מבחינות שנקראו בשמות כמו שם הוי'
47 או שם אלוקים אלא 'אנכי' היא בחינה
48 **דְּלֹא אִתְרַמִּיז בְּשׁוּם אוֹת וְקוֹץ**
49 **כו'**[7] שלא נרמזת בשום אות ואפילו
50 לא בשום 'קוץ', היינו התגים שעל
51 האותיות, **וְאִם כֵּן, מַהוּ הַסִּימָן**
52 במשמעות של סימן היכר כדי לדעת
53 במי ובמה המדובר **בְּאָמְרוֹ שֶׁאָנֹכִי**
54 **הוּא הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ** שמשמעו כי
55 'אנכי' שאתם יודעים ומכירים הוא 'ה'
56 אלוקיך', והרי כאמור אין שום השגה
57 ב'אנכי', **וְכֵן** תמיהה זו קיימת גם
58 **בַּפָּסוּק** זה שבו פותח המאמר שגם
59 בו נאמר **אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ גו'**
60 וגם כאן יש לתמוה איך ייתכן לומר
61 'אנכי' והרי זה עניין האלוקות שאין בו
62 שום השגה?
63 **גַּם צָרִיךְ לְהָבִין** דבר נוסף בפסוק
64 זה, **מַה שֶּׁכָּתוּב** על 'המצווה הזאת'
65 שהיא **לֹא נִפְלֵאת גו' וְלֹא**
66 **רְחוֹקָה גו', וְהַיְינוּ, שֶׁלּוּלֵי**
67 **כָּתוּב זֶה** אילו כתוב זה לא היה
68 נאמר **הָיָה אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהִיא**
69 'המצווה הזאת' **נִפְלֵאת וּרְחוֹקָה,**
70 **וְלָכֵן צָרִיךְ הַכָּתוּב לְהַשְׁמִיעֵנוּ**
71 וללמדנו חידוש **שֶׁלֹּא נִפְלֵאת גו'**
72 **וְלֹא רְחוֹקָה, וְיתֵירָה מִזֶּה,** ויש
73 לתמוה גם תמיהה גדולה יותר
74 **שֶׁהַכָּתוּב מְדַיֵּיק** ואינו אומר 'לא
75 נפלאת היא' בלבד אלא **לֹא נִפְלֵאת**
76 **הִיא מִמְּךָ, וְהַיְינוּ,** שֶׁרַק **מִמְּךָ**
77 **לֹא נִפְלֵאת הִיא** ולגביך, היהודי,
78 'המצווה הזאת' איננה דבר מופלא
79 וקשה להשגה, **אֲבָל מִצַּד עַצְמָהּ**
80 אכן **נִפְלֵאת הִיא, וְלִכְאוֹרָה**
81 **אֵינוֹ מוּבָן, מַהִי הַקָּא סָלְקָא**
82 **דַעְתָּךְ** מדוע יעלה על הדעת **שֶׁהִיא** 'המצווה הזאת', במשמעות של התורה

---

1) מאמר זה והמאמרים שלאחריו (עד ד"ה השמים כסאי דש"פ נח תשל"א) הם המשך אחד, שמיוסד על המשך תער"ב ח"א פקפ"ד ואילך. 2) פרשתנו (נצבים) ל, יא. 3) שם, יד. 4) פרשתנו ד"ה כי המצוה הזאת (מה, ב). 5) יתרו כ, ב. 6) תקו"ז בהקדמה (יז, א). 7) ראה לקו"ת פרשתנו שם (מה, ג). שם פינחס פ, סע"ב.

ביאור בדרך אפשר

והמצוות, **נִפְלֵאת וּרְחוֹקָה, שֶׁהֲרֵי אַף שֶׁבַּתּוֹרָה** אודות התורה **כְּתִיב**[8] במשלי **וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ** אצל הקדוש־ברוך־הוא **אָמוֹן גּוֹ׳ שַׁעֲשׁוּעִים גּוֹ׳** (ופירש במצודת דוד: "הייתי מגודלת אצלו, והייתי לו לשעשוע בכל יום, ובכל עת הייתי משחקת ומשמחת לפניו כבת האהובה לאביה"), היינו שהתורה באה ממקור עליון ביותר, ולכן לכאורה כן ראוי לומר על התורה שהיא 'נפלאת' ו'רחוקה', אבל **הֲרֵי נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְמַטָּה דַּוְקָא** וירדה ממקומה למעלה באלוקות עד העולם הזה, **וְאִם כֵּן,** מאחר שלמעשה התורה ניתנה למטה **מַהִי הַקָּא סָלְקָא דַעְתָּךְ** מדוע יעלה על הדעת **לוֹמַר שֶׁהִיא נִפְלֵאת וּרְחוֹקָה** וכדי לשלול סברא זו בא הכתוב ואומר 'לא נפלאת היא ולא רחוקה היא'? **גַּם צָרִיךְ לְהָבִין** בפסוקים אלה **מַה שֶּׁמְּסַיֵּים** הכתוב ואומר **כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד גּוֹ׳, וּפֵירֵשׁ רַשׁ״י,** שמשמעות הכתוב היא כי **הַתּוֹרָה נִתְּנָה לָכֶם בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה, דִּלְכְאוֹרָה מַהוּ קִישׁוּר הָעִנְיָנִים שֶׁמִּצַּד זֶה שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה לָכֶם בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה,** כלומר, מדוע נתינת התורה הן בכתב והן בעל־פה היא נתינת טעם וסיבה אשר **לָכֵן קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר גּוֹ׳?**

וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, ביאור העניין באופן כללי הוא **שֶׁהַתּוֹרָה מִצַּד עַצְמָהּ הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל הַפְלָאָה,** היינו דבר מופלא וקשה להשגה, ובלשון הכתוב **נִפְלֵאת הִיא, שֶׁזֶּהוּ** עניין ה'הפלאה' **בְּהֶעְלֵם יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר רְחוֹקָה,** כלומר, דבר 'מופלא' הוא יותר נעלם ולא בר השגה מאשר דבר 'רחוק' **וְהַיְינוּ, שֶׁהַסֵּדֶר בַּכָּתוּב** האומר 'לא נפלאת היא ולא רחוקה היא' **הוּא מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** שבתחילה מדובר על הפלאה שהיא העלם גדול יותר ואחר כך מדובר על ריחוק שהוא פחות העלם. **וּכְמוֹ בִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּלֹא בַשָּׁמַיִם הִיא גּוֹ׳ וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא שֶׁבְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב**[9] שם נאמר "לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה וייקחה לנו וישמענו אותה ונעשנה" ואחר כך נאמר "ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים וייקחה לנו וישמענו אותה ונעשנה", **שֶׁהַסֵּדֶר בָּזֶה** שהכתוב מקדים "לא בשמים היא" לפני "ולא מעבר לים היא" **הוּא בְּרַדַּאי מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** כי בוודאי ש"בשמים" הוא יותר רחוק ויותר קשה להשגה מאשר "מעבר לים", **שֶׁהֲרֵי מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא,** משמעו היא כפירוש רש״י **שֶׁאִילּוּ הָיְתָה בַּשָּׁמַיִם הָיִיתָ צָרִיךְ לַעֲלוֹת כּוּ׳**[10] "אחריה וללמדה", **הוּא עִנְיָן שֶׁל נִמְנָעוּת,** דבר שאין אפשרות לעשותו **וּכְמוֹ** שמצינו בגמרא שנקטו כדוגמה להתניית קידושי אשה בתנאי שאינו בר ביצוע **עַל מְנָת שֶׁתַּעֲלִי לָרָקִיעַ**[11], **שֶׁזֶּהוּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת בִּמְצִיאוּת** שהרי בוודאי אין אפשרות שהאשה תעלה לרקיע, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב** בפסוק הבא **לֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא, שֶׁהַהֲלִיכָה מֵעֵבֶר הַיָּם יְכוֹלָה לִהְיוֹת בִּמְצִיאוּת, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ צוֹרֶךְ בְּטִירְחָה גְּדוֹלָה.** ומזה מכך שבשני העניינים של "לא בשמים" ו"לא מעבר לים" ברור שהסדר הוא מלמעלה למטה, כך שהדבר הבלתי אפשרי, הרחוק יותר, נזכר תחילה ואחר כך נזכר הדבר הפחות רחוק **מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לִשְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּלֹא נִפְלֵאת גּוֹ׳ וְלֹא רְחוֹקָה, שֶׁסִּדְרָם מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,** ו'נפלאת' הוא העלם גדול יותר מאשר 'רחוקה' **וּכְפֵירוּשׁ רַשׁ״י שֶׁנִּפְלֵאת הַיְינוּ מְכוּסָּה כּוּ׳, שֶׁזֶּהוּ בְּהֶעְלֵם לְגַמְרֵי, מַה שֶּׁאֵין כֵּן רְחוֹקָה הֲרֵי זֶה בְּגֶדֶר גִּילּוּי, אֶלָּא שֶׁבְּפוֹעַל הֲרֵי זֶה הוּא כְּפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מִצַּד עַצְמָהּ. וְזֶהוּ הַחִידּוּשׁ שֶׁבַּכָּתוּב שֶׁלֹּא נִפְלֵאת הֲרֵי זֶה עַכְשָׁיו בְּאוֹפֶן שֶׁל רִיחוּק** אבל ייתכן גם שיהיה קרוב וגלוי. **אֲמָנָם, כָּל זֶה הוּא כְּפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מִצַּד עַצְמָהּ** מצד מהותה של התורה קודם שניתנה לבני ישראל. **וְזֶהוּ הַחִידּוּשׁ שֶׁבַּכָּתוּב שֶׁלֹּא נִפְלֵאת הִיא מִמְּךָ וְלֹא רְחוֹקָה הִיא,** שאמנם מצד העצם והמהות

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁהֲרֵי אַף שֶׁבַּתּוֹרָה כְּתִיב[8] וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן גּוֹ׳
2 שַׁעֲשׁוּעִים גּוֹ׳, הֲרֵי נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְמַטָּה דַּוְקָא,
3 וְאִם כֵּן, מַהִי הַקָּא סָלְקָא דַעְתָּךְ לוֹמַר שֶׁהִיא
4 נִפְלֵאת וּרְחוֹקָה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁמְּסַיֵּים כִּי
5 קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד גּוֹ׳, וּפֵירֵשׁ רַשׁ״י, הַתּוֹרָה
6 נִתְּנָה לָכֶם בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה, דִּלְכְאוֹרָה מַהוּ
7 קִישׁוּר הָעִנְיָנִים שֶׁמִּצַּד זֶה שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה לָכֶם
8 בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה, לָכֵן קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר גּוֹ׳.
9 **וּכְלָלוּת** הָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהַתּוֹרָה מִצַּד עַצְמָהּ הִיא
10 בְּאוֹפֶן שֶׁל הַפְלָאָה, נִפְלֵאת הִיא,
11 שֶׁזֶּהוּ בְּהֶעְלֵם יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר רְחוֹקָה, וְהַיְינוּ,
12 שֶׁהַסֵּדֶר בַּכָּתוּב הוּא מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וּכְמוֹ בִּשְׁנֵי
13 הָעִנְיָנִים דְּלֹא בַשָּׁמַיִם הִיא גּוֹ׳ וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם
14 הִיא שֶׁבְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב[9], שֶׁהַסֵּדֶר בָּזֶה הוּא בְּרַדַּאי
15 מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁהֲרֵי מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לֹא בַשָּׁמַיִם
16 הִיא, שֶׁאִילּוּ הָיְתָה בַּשָּׁמַיִם הָיִיתָ צָרִיךְ לַעֲלוֹת
17 כּוּ׳[10], הוּא עִנְיָן שֶׁל נִמְנָעוּת, וּכְמוֹ עַל מְנָת
18 שֶׁתַּעֲלִי לָרָקִיעַ[11], שֶׁזֶּהוּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת
19 בִּמְצִיאוּת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב לֹא מֵעֵבֶר
20 לַיָּם הִיא, שֶׁהַהֲלִיכָה מֵעֵבֶר הַיָּם יְכוֹלָה לִהְיוֹת
21 בִּמְצִיאוּת, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ צוֹרֶךְ בְּטִירְחָה גְּדוֹלָה.
22 וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לִשְׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּלֹא נִפְלֵאת
23 גּוֹ׳ וְלֹא רְחוֹקָה, שֶׁסִּדְרָם מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,
24 וּכְפֵירוּשׁ רַשׁ״י שֶׁנִּפְלֵאת הַיְינוּ מְכוּסָּה כּוּ׳, שֶׁזֶּהוּ
25 בְּהֶעְלֵם לְגַמְרֵי, מַה שֶּׁאֵין כֵּן רְחוֹקָה הֲרֵי זֶה
26 בְּגֶדֶר גִּילּוּי, אֶלָּא שֶׁבְּפוֹעַל הֲרֵי זֶה עַכְשָׁיו בְּאוֹפֶן
27 שֶׁל רִיחוּק. אֲמָנָם, כָּל זֶה הוּא כְּפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא
28 מִצַּד עַצְמָהּ. וְזֶהוּ הַחִידּוּשׁ שֶׁבַּכָּתוּב שֶׁלֹּא נִפְלֵאת

---

8) משלי ח, ל. 9) שם, יב־יג. 10) פרש״י שם. 11) גיטין פד, א.

ביאור בדרך אפשר

שלה התורה היא 'נפלאת' ו'רחוקה' ומכוסה ונעלמת וקשה להשיג אותה, אבל למעשה אין זה כך **אֶלָּא** להיפך **קָרוֹב אֵלֶיךָ גוֹ'** "הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו", וזאת **כֵּיָון שֶׁנִּיתְּנָה** התורה **לָכֶם** לבני ישראל **בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה (כִּדְלְקַמָן)** וכפי שיתבאר להלן המענה לשאלה שנשאלה לעיל מדוע העובדה שהתורה ניתנה בכתב ובעל־פה היא סיבה ונתינת טעם לכך ש"קרוב אליך הדבר מאד").

ב) וְיוּבַן המענה על כל השאלות האמורות **בְּהַקְדִּים הַיְדוּעַ שֶׁכְּלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של ירידת והמשכת האור האלוקי מלמעלה למטה בסדר והדרגה כך שכל דרגה קשורה בחברתה כחוליות של שרשרת, **הַיְינוּ כָּל הָעִנְיָנִים** האלוקיים **שֶׁלְּאַחַר הַצִּמְצוּם** והמיעוט שהיה באור האין־סוף הבלי־גבול כדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים, **הֵם בִּבְחִינַת צִיּוּר אָדָם** ובאים באופן של התחלקות למוחין ומידות (כמבואר גם ב'פתח אליהו' כיצד עשר הספירות חכמה ובינה וכו' הם ב'ציור' של גוף האדם), **וְהִתְחָלְתָם וְרֵאשִׁיתָם** של כל ענייני 'סדר השתלשלות' **הוּא בְּחִינַת אָלֶף, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַחָכְמָה, שֶׁנִּקְרֵאת אָלֶף**[12], לשון לימוד ואילוף **מִלְּשׁוֹן** הכתוב באיוב **אֲאַלֶּפְךָ** אלמד אותך **חָכְמָה**[13], **וְכִדְאִיתָא** וכמובא **בִּגְמָרָא**[14] **אָלֶף בֵּית** ראשי תיבות **אֶלֶף בִּינָה** (ופירש רש"י: "למד תורה"), **וְהַיְינוּ, שֶׁהַחָכְמָה נִקְרֵאת אָלֶף,** לשון לימוד **עַל שֵׁם שֶׁמְּלַמֶּדֶת אֶת הַבִּינָה** כי החכמה, ראשית והתחלת הרעיון השכלי, מאלפת ומלמדת את הבינה, ההמשך וההסתעפות של נקודת הרעיון לפרטים. **וּבְחִינַת הַחָכְמָה** שהיא ההתחלה והראשית של 'סדר השתלשלות' **הִיא הָרֵאשִׁית וְהַהַתְחָלָה שֶׁל** ה'ציור קומה' של **הָאָדָם, וְהַיְינוּ, שֶׁעִנְיָן הַחָכְמָה וְהַשֵּׂכֶל הוּא חֵלֶק מֵהָאָדָם** ויש לאדם גם חלקים נוספים וכוחות נוספים, **אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ** החכמה והשכל **הָרֹאשׁ** העיקר וההתחלה **שֶׁבּוֹ** שבאדם. **וּכְמוֹ כֵן הוּא גַּם בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת** כפי שנבראו מהאור האלוקי המהווה אותם,

ביאור בדרך אפשר

שֶׁרֵאשִׁית הַהִתְהַוּוּת של העולמות והנבראים **הוּא מִבְּחִינַת רֵישָׁא דְּלֹא אִתְיְדַע** ההתחלה שאינה ידועה, היינו בחינת ה'ראש' וה'שכל' למעלה כביכול **שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ בִּבְחִינַת דְּלֹא אִתְיְדַע,** ולמרות שמדובר בבחינה נעלית ביותר של הראש שהיא בחינה נעלמת ולא ידועה, כי היא נעלית מלבוא לידי גילוי, בכל זאת **הֲרֵי הוּא בְּחִינַת רֵישָׁא** ראש **עַל כָּל פָּנִים,** בכל אופן זוהי בחינת ה'ראש' וההתחלה של כללות עניין העולמות והנבראים **רֵאשִׁית הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** וכפי שיבואר עוד להלן.

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַז"ל[15] במשנה בפרקי אבות **בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת** שאמר הקדוש־ברוך־הוא ('יהי אור', 'יהי רקיע' וכו') **נִבְרָא הָעוֹלָם (שֶׁעִנְיָן זֶה** התחלת בריאת העולם, ביום הראשון מששת ימי בראשית **הָיָה בְּכ"ה בֶּאֱלוּל** יום אמירת מאמר זה), **וְנוֹסָף לָזֶה** מלבד זאת שלמעשה בריאת העולם הייתה בעשרה מאמרות **יֶשְׁנוֹ גַּם הָעִנְיָן** האמור בהמשך הדברים באותה משנה **דִּבְמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת,** קיימת אפשרות ויכולת שבריאת העולם תהיה במאמר אחד **שֶׁזֶּהוּ הַמַּאֲמָר דִּבְרֵאשִׁית**[16] כמבואר בחסידות שבעצם הבריאה היתה במאמר אחד בלבד, שהוא המילה 'בראשית' אלא שזהו מאמר אחד כללי שלאחר מכן בא בפרטיות בתשעה מאמרות נוספים, ובסך הכל עשרה מאמרות, **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[17] בגמרא במענה על השאלה מה הם עשרה המאמרות והרי בסיפור הבריאה בתורה נאמר 'ויאמר' תשע פעמים ולא עשר, והתשובה היא **בְּרֵאשִׁית** המילה 'בראשית' **נַמִּי מַאֲמָר הוּא** והגמרא ממשיכה "דכתיב בדבר ה' שמים נעשו" (ופירש רש"י: "ואף על גב דלא כתיב ביה ויאמר יהי שמים, כמאן דכתיב דמי, דבאמירה נמי איברי ולא בידיים דכתיב בדבר ה' שמים נעשו"), **וְזֶהוּ** התוכן הפנימי של **מַה שֶּׁנֶּאֱמַר**[18] **בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ, שֶׁכָּל תּוֹלְדוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ** גם אלה שלמעשה נבראו בימים הבאים **נִבְרְאוּ** כבר **מִיּוֹם רִאשׁוֹן** שבו נאמר 'בראשית' ובו נבראו

---

1 היא מִמְּךָ וְלֹא רְחוֹקָה הִיא, אֶלָּא קָרוֹב אֵלֶיךָ גוֹ',
2 כֵּיָון שֶׁנִּיתְּנָה לָכֶם בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה (כִּדְלְקַמָּן).
3 ב) **וְיוּבַן** בְּהַקְדִּים הַיְדוּעַ שֶׁכְּלָלוּת סֵדֶר
4 הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הַיְינוּ כָּל הָעִנְיָנִים
5 שֶׁלְּאַחַר הַצִּמְצוּם, הֵם בִּבְחִינַת צִיּוּר אָדָם,
6 וְהַתְחָלָתָם וְרֵאשִׁיתָם הוּא בְּחִינַת אָלֶף, שֶׁהוּא
7 בְּחִינַת הַחָכְמָה, שֶׁנִּקְרֵאת אָלֶף[12], מִלְּשׁוֹן אַאַלֶּפְךָ
8 חָכְמָה[13], וְכִדְאִיתָא בִּגְמָרָא[14] אָלֶף בֵּית אֶלֶף
9 בִּינָה, וְהַיְינוּ, שֶׁהַחָכְמָה נִקְרֵאת אָלֶף, עַל שֵׁם
10 שֶׁמְּלַמֶּדֶת אֶת הַבִּינָה. וּבְחִינַת הַחָכְמָה הִיא
11 הָרֵאשִׁית וְהַהַתְחָלָה שֶׁל הָאָדָם, וְהַיְינוּ, שֶׁעִנְיָן
12 הַחָכְמָה וְהַשֵּׂכֶל הוּא חֵלֶק מֵהָאָדָם, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ
13 הָרֹאשׁ שֶׁבּוֹ. וּכְמוֹ כֵן הוּא גַּם בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת
14 הָעוֹלָמוֹת, שֶׁרֵאשִׁית הַהִתְהַוּוּת הוּא מִבְּחִינַת
15 רֵישָׁא דְּלֹא אִתְיְדַע, שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ בִּבְחִינַת דְּלֹא
16 אִתְיְדַע, הֲרֵי הוּא בְּחִינַת רֵישָׁא עַל כָּל פָּנִים,
17 רֵאשִׁית הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אָמְרוּ
18 רַז"ל[15] בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם (שֶׁעִנְיָן
19 זֶה הָיָה בְּכ"ה בֶּאֱלוּל), וְנוֹסָף לָזֶה יֶשְׁנוֹ גַּם
20 הָעִנְיָן דִּבְמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת, שֶׁזֶּהוּ
21 הַמַּאֲמָר דִּבְרֵאשִׁית[16], כְּמַאֲמַר רַז"ל[17] בְּרֵאשִׁית
22 נַמִּי מַאֲמָר הוּא, וְזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[18] בְּרֵאשִׁית
23 בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ, שֶׁכָּל
24 תּוֹלְדוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ נִבְרְאוּ מִיּוֹם רִאשׁוֹן, שֶׁזֶּהוּ

---

12) ראה המשך תער"ב שם פקפ"ח. וראה גם ביאורי הזהר להצ"צ ח"א ע' תקכח. 13) ראה איוב לג, לג. 14) שבת קד, א.
15) אבות רפ"ה. 16) לקו"ת בהר מא, ד. במדבר יב, סע"ד ואילך. ועוד. 17) ר"ה לב, א. 18) בראשית א, א.

ביאור בדרך אפשר

מה שֶׁנֶּאֱמַר **אֵת הַשָּׁמַיִם** ודורשים שהמילה
'את' הכתובה ביחס לבריאת השמים באה **לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם** של
השמים **וְאֵת הָאָרֶץ** המילה 'את' הכתובה ביחס לבריאת הארץ באה
לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֶיהָ[19] של הארץ, ואם כן בעצם כל הנבראים, שכולם הם
'תולדות' השמים והארץ נבראו כבר
ביום הראשון **שֶׁכָּל זֶה** בריאת הכול
ביום הראשון באופן כללי **הוּא מִצַּד**
הַמַּאֲמָר אֶחָד דִּבְרֵאשִׁית,
וְאַחַר כָּךְ בשאר הימים של ששת
ימי בראשית **נִתְפָּרְטוּ פְּרָטֵי**
הַנִּבְרָאִים עַל יְדֵי הָעֲשָׂרָה
מַאֲמָרוֹת.
וְהִנֵּה, בְּעִנְיַן הדרגא באלוקות
הנקראת כאן **מַאֲמָר אֶחָד** שממנו
באה התהוות הבריאה באופן כללי
בתחילת מעשה בראשית **יֵשׁ שְׁנֵי**
פֵּירוּשִׁים[20] בתורת החסידות על
איזו דרגה מדובר, **פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן,**
דְּקָאֵי שהכוונה היא **עַל סְפִירַת**
הַמַּלְכוּת[21] שבאמצעותה היא יורדת
האור האלוקי מלמעלה להוות את
העולמות והנבראים. **אַךְ לַפֵּירוּשׁ**
הַשֵּׁנִי קָאֵי מכוון **מַאֲמָר אֶחָד**
עַל שׁוֹרֶשׁ הַמַּלְכוּת, בְּחִינַת
הַכֶּתֶר[22], כמבואר בחסידות שגם
ספירת המלכות כלולה מכל הספירות
כולל גם מדריגת החכמה. ובחכמה
שבמלכות, בעומק ובפנימיות שבה, יש
הארה מבחינת הכתר שהיא שורש
המלכות, **וְזֶהוּ גַּם הַדִּיּוּק** בלשון
המשנה לגבי הבריאה 'במאמר אחד'
יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת, הַיְינוּ, עִנְיַן
הַבְּרִיאָה כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּבְחִינַת
הַיְכוֹלֶת, על דרגת האלוקות שבה
היחס אל הבריאה הוא כפי שהבריאה
היא מציאות אלא בבחינה נעלית שלא
שייכת לבריאה בתור מציאות גשמית מוגבלת, השייכות של דרגה זו לבריאה
היא היכולת והאפשרות לבריאת העולם של האלוקות **שֶׁזּוֹהִי בְּחִינַת רֵישָׁא**
דְּלֹא אִתְיְדַע ראשיח שלא נודעה ולא נתגלתה **שֶׁלְּמַעְלָה**
מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, לעיל הוסבר שבחינת החכמה, ראש ותחילת 'סדר
השתלשלות' נקראת 'רישא דלא אתידע' כי מצד אחד היא ה'ראש' של כל
הספירות הבאות אחריה, ומצד שני היא נעלית מהם ואיננה באה בגילוי כמו

ביאור בדרך אפשר

שאר הספירות וכאן מבואר שיש דרגא נעלית יותר של 'רישא דלא אתידע', והיא
למעלה מ'סדר השתלשלות' (שהתחלתו בחכמה) והיא בחינה במדריגת הכתר
(שורש המלכות) שמצד אחד היא 'לא אתידע', בחינה נעלית שלמעלה מגילוי
וידיעה **אֲבָל אַף עַל פִּי כֵן** מצד שני **הֲרֵי הוּא בְּחִינַת רֵישָׁא, שֶׁיֵּשׁ**
לוֹ שַׁיָּיכוּת לַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת אלא
שהשייכות היא באופן של יכולת ולא
שייכות גלויה ישירה.
וכעת חוזר לתחילת העניין ש'סדר
השתלשלות' מתחיל באלף, וממשיך
ומבאר:
וְנוֹסָף עַל הָעִנְיָן דְּאָלֶף
מִלְּשׁוֹן אֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה, ולכן
אלף מורה על תחילת 'סדר
השתלשלות' בעניין החכמה, **יֶשְׁנוֹ**
ב'אלף' **גַּם הָעִנְיָן שֶׁאָלֶף הוּא**
אוֹתִיּוֹת פֶּלֶא[23], **שֶׁזֶּהוּ** המושג
'פלא', המתייחס לדבר נעלה ומופלא,
למעלה מהשגה, **בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה**
מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְכֵן הוּא
גַּם בְּתִיבַת המילה **אָדָם** שתחילתה
באות אל"ף, **דְּצִיּוּר אָדָם** בכללותו
הוּא בְּחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת,
אָמְנָם אָדָם הוּא גַּם אוֹתִיּוֹת
מְאֹד, שֶׁזֶּהוּ המושג 'מאוד' המורה
על ריבוי והפלאה **לְמַעְלָה**
מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְהָעֲבוֹדָה
שהאדם צריך לעבוד בעבודת ה' **הִיא**
לְהַעֲלוֹת בְּחִינַת אָדָם, שֶׁהוּא
בְּחִינַת הִשְׁתַّלְשְׁלוּת במדידה
והגבלה, ולרוממו **לְבְחִינַת מְאֹד,**
שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִכָּל סֵדֶר
הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, לְמַעְלָה
מֵהַצִּמְצוּם.
וְכֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לִבְחִינַת אָלֶף,
לשון לימוד, **בְּחִינַת הַחָכְמָה**
שֶׁהִיא רֵאשִׁית הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,
את החכמה שהיא חלק מ'סדר השתלשלות'
שבו האור האלוקי מאיר בהגבלה **לִבְחִינַת פֶּלֶא שֶׁלְּמַעְלָה**
מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שם האור האלוקי מאיר ללא הגבלות. **וְעַל זֶה נֶאֱמַר**
בפסוק הפותח את המאמר **כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ**
הַיּוֹם לֹא נִפְלֵאת הִיא וְגוֹ', והמשמעות הפנימית של הפסוק היא
שֶׁאֵצֶל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הרי מפני גודל מעלתן **גַּם** אפילו **בְּחִינַת**

---

19) פרש"י שם, יד. 20) ראה ספר המאמרים תרנ"ט ע' קמט ואילך. תרצ"ב ע' תכג ואילך. תש"ד ע' 67 ואילך. 21) מדרש שמואל לאבות שם. 22) פרדס שער ב (שער טעם האצילות) פרק ו. רמ"ז לזח"א קלה, א. 23) ראה המשך תער"ב שם פקצ"ב. ביאוה"ז שם ע' תקל.

ביאור בדרך אפשר

פֶּלֶא שעניינה הוא הבלי גבול שלמעלה מ׳סדר השתלשלות׳ **אֵינָהּ בְּאוֹפֶן שֶׁל הַפְלָאָה** אלא ביכולתם להתעלות ולהשיג אפילו בחינה זו, **וְאַדְרַבָּה,** לא זו בלבד שביכולתם של נשמות ישראל להגיע לדרגת ׳פלא׳ אלא **הֵם מַגִּיעִים לְמַעְלָה יוֹתֵר גַּם מִבְּחִינַת פֶּלֶא, כֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעִים לִבְחִינַת אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי,** עצמות האלוקות שלמעלה מדרגות האלוקות שנקראו בשמות **דְּלֹא אִתְרַמִּיז** ואפילו אינה מרומזת **בְּאוֹת** כלשהי **וְקוֹץ** ואפילו לא ב׳קוץ׳ של התגים שמעל האותיות **כו׳**[7] ובזה מיושבת השאלה שנשאלה בתחילת המאמר מדוע נאמר כאן, לגבי ׳כי המצוה הזאת... לא נפלאת היא׳, הכתוב אומר ׳אשר אנכי מצווך׳, ומוזכר שזהו ציווי מבחינת ׳אנוכי׳, כי הכוח של נשמות ישראל להשיג דברים שהם בבחינת ׳פלא׳ (׳נפלאת׳) שלמעלה מ׳סדר השתלשלות׳ הוא מבחינת ׳אנוכי׳, וכפי שיבואר להלן.

ג) **וְהַבִּיאוּר בָּזֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה שָׁם**[4]**, שֶׁיְּדִיעַת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כו׳ כְּבָר הָיָה נִקְבָּע בְּלֵב כָּל יִשְׂרָאֵל, מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים**[24]**, גַּם קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל אוֹמֵר נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא אַתָּה בְרָאתָהּ כו׳**[25]**, דְּעִנְיַן נָתַתָּ בִּי הוּא לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת טְהוֹרָה**[26]**, דְּקָאֵי עַל בְּחִינַת טְהִירוּ תַּתָּאָה וְעַד לִבְחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה**[27]**, וְעִנְיָן זֶה הוּא גַּם בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, אַתָּה בְרָאתָהּ כו׳**[28]**, וְעַד לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁשָּׁם צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי, שֶׁגַּם אָז יֵשׁ בָּהּ הַבְּחִינָה דְּנָתַתָּ בִּי, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר**[29] וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ, וְהַיְינוּ, שֶׁבְּחִינַת הָעַצְמוּת מוּשְׁרָשׁ בְּיִשְׂרָאֵל כו׳. וְלָכֵן, הִנֵּה גַּם כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה נַעֲשֵׂית נִבְרָא**[30]**, אֵינָהּ נַעֲשֵׂית דָּבָר נִפְרָד כו׳**[31]**. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת דִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה הֵם לְכָאוֹרָה בִּבְחִינַת פֵּירוּד, מִכָּל שֶׁכֵּן מִנְּשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת שֶׁיָּצְאוּ וְנִפְרְדוּ מֵהַכֵּלִים וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁנִּתְרַחֲקוּ מֵהַקַּו,**

1 בְּחִינַת פֶּלֶא אֵינָהּ בְּאוֹפֶן שֶׁל הַפְלָאָה, וְאַדְרַבָּה,
2 הֵם מַגִּיעִים לְמַעְלָה יוֹתֵר גַּם מִבְּחִינַת פֶּלֶא, כֵּיוָן
3 שֶׁמַּגִּיעִים לִבְחִינַת אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי, דְּלֹא אִתְרַמִּיז
4 בְּאוֹת וְקוֹץ כו׳.
5 ג) **וְהַבִּיאוּר** בָּזֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ הַזָּקֵן
6 בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה שָׁם, שֶׁיְּדִיעַת
7 אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כו׳ כְּבָר הָיָה נִקְבָּע בְּלֵב כָּל
8 יִשְׂרָאֵל, מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים, גַּם קוֹדֶם מַתַּן
9 תּוֹרָה. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד
10 מִיִּשְׂרָאֵל אוֹמֵר נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא
11 אַתָּה בְרָאתָהּ כו׳, דְּעִנְיַן נָתַתָּ בִּי הוּא לְמַעְלָה
12 גַּם מִבְּחִינַת טְהוֹרָה, דְּקָאֵי עַל בְּחִינַת טְהִירוּ
13 תַּתָּאָה וְעַד לִבְחִינַת טְהִירוּ עִילָּאָה, וְעִנְיָן זֶה
14 הוּא גַּם בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה,
15 אַתָּה בְרָאתָהּ כו׳, וְעַד לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁשָּׁם
16 צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי, שֶׁגַּם
17 אָז יֵשׁ בָּהּ הַבְּחִינָה דְּנָתַתָּ בִּי, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר
18 וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ, וְהַיְינוּ,
19 שֶׁבְּחִינַת הָעַצְמוּת מוּשְׁרָשׁ בְּיִשְׂרָאֵל כו׳. וְלָכֵן,
20 הִנֵּה גַּם כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה נַעֲשֵׂית נִבְרָא, אֵינָהּ
21 נַעֲשֵׂית דָּבָר נִפְרָד כו׳. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת
22 דִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה הֵם לְכָאוֹרָה בִּבְחִינַת
23 פֵּירוּד, מִכָּל שֶׁכֵּן מִנְּשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת שֶׁיָּצְאוּ
24 וְנִפְרְדוּ מֵהַכֵּלִים וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁנִּתְרַחֲקוּ מֵהַקַּו,

ביאור בדרך אפשר

בריאה־יצירה־עשיה **וְעִנְיָן זֶה** מעלתה הגדולה של הנשמה שהיא מבחינת ׳נתת בי׳, דרגה שמצד עצמה היא נעלית יותר מ׳טהורה היא׳, נשאר בנשמה וקיים בה **הוּא גַּם בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, אַתָּה בְרָאתָהּ** כנגד עולם הבריאה **כו׳**[28] אתה יצרתה כנגד עולם היצירה, ואתה נפחתה בי (בגוף) כנגד עולם העשייה, **וְעַד** למצב של ירידת הנשמה **לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁשָּׁם** כשנמצאים במקום נחות ביותר מבחינה רוחנית **צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי,** והחידוש הוא **שֶׁגַּם אָז** אפילו במצב הכי נחות **יֵשׁ בָּהּ** בנשמה **הַבְּחִינָה דְּנָתַתָּ בִּי, שֶׁעַל זֶה** על הקשר העצמי הפנימי של הנשמה עם האלוקות שקיים תמיד **נֶאֱמַר**[29] בקוהלת **וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ, וְהַיְינוּ,** והמשמעות הפנימית של ׳אשר נתנה׳ היא (כמו המשמעות הפנימית של ׳נתת בי׳) **שֶׁבְּחִינַת הָעַצְמוּת** של האלוקות **מוּשְׁרָשׁ** ונטוע **בְּיִשְׂרָאֵל כו׳. וְלָכֵן, הִנֵּה גַּם כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה נַעֲשֵׂית נִבְרָא**[30]**,** כלומר, במקורה ושורשה העליון, הנשמה היא חלק מעצם האלוקות, אבל גם לאחר שהנשמה יוצאת ונמשכת ממקור שורשה ונעשית מציאות של ׳נברא׳, אפילו אז **אֵינָהּ נַעֲשֵׂית דָּבָר נִפְרָד כו׳**[31] מהאלוקות אלא ממשיכה להיות בהתקשרות ודביקות באלוקות, **וְאַף עַל פִּי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת דִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה** שהם נשמות יותר נמוכות מהנשמות ששורשן מעולם האצילות (׳טהירו עילאה׳) **הֵם לְכָאוֹרָה בִּבְחִינַת פֵּירוּד** משורשן ומקורן באלוקות ובבריאתן נעשו מציאות בפני עצמה, **מִכָּל שֶׁכֵּן מִנְּשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת שֶׁיָּצְאוּ וְנִפְרְדוּ מֵהַכֵּלִים וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁנִּתְרַחֲקוּ מֵהַקַּו,** כלומר, האור האלוקי יורד ונמשך ב׳סדר השתלשלות׳ מעולם לעולם ומדרגה לדרגה בדרך של התלבשות האורות בכלים (המכילים וקולטים את האור וגם מגבילים אותו) ואפילו בריאת הנשמות דאצילות היא באופן כזה שנפרדו מהכלים (בהם האור מאיר בהגבלה) וגם נתרחקו (אם כי לא נפרדו) מהאורות

43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84

---

24) שבת צז, א. 25) ברכות ס, ב. 26) ראה המשך תער״ב ח״ב ע׳ א׳קכט. ספר המאמרים עזר״ת ע׳ נה. 27) ראה לקו״ת דברים א, א. 28) ראה סידור האריז״ל במקומו. לקו״ת פ׳ ראה כז, א. 29) קהלת יב, ז. וראה המשך תער״ב שם. 30) ראה ביאוה״ז לאדמו״ר האמצעי רכז, ב ואילך. ולהצ״צ ח״א ע׳ תקמו ואילך. 31) ראה המשך תרס״ו ע׳ תרמה.

מִכָּל מָקוֹם, אֵין זֶה פֵּירוּד אֲמִיתִּי[32] וְעִנְיָן זֶה הוּא בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, גַּם אֵלּוּ שֶׁהֵם בְּמַדְרֵיגוֹת נְמוּכוֹת בְּיוֹתֵר, עַד לִבְחִינַת נֶפֶשׁ דְּנֶפֶשׁ שֶׁבַּקְּלִים מוֹסֵר נַפְשׁוֹ וְגוּפוֹ בְּפוֹעַל מַמָּשׁ עַל קִידּוּשׁ הַשֵּׁם (כְּשֶׁבָּא לְדָבָר שֶׁנּוֹגֵעַ לְעַצְמוּת נַפְשׁוֹ כו׳). וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[34] יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב גּוֹ׳, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַבְּחִירָה בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, בְּאוֹפֶן שֶׁלְּהַחְלִיפָם חַס וְשָׁלוֹם בְּאוּמָּה אַחֶרֶת אִי אֶפְשָׁר[35], וְהֲרֵי אֲמִיתִּית עִנְיַן הַבְּחִירָה הִיא מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ[36], שֶׁזֶּהוּ גַּם לְמַעְלָה מֵעִנְיַן הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות. וְעִנְיָן זֶה הוּא אֵצֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁזֶּהוּ אָמְרוּ גְּאוֹן יַעֲקֹב דַּוְקָא[37], שֶׁגַּם בִּבְחִינַת יַעֲקֹב, שֶׁהִיא הַמַּדְרֵיגָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁבְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַבְּחִירָה, שֶׁזֶּהוּ מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כו׳. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בּוֹחֵר בֶּאֱלִקוּת מִצַּד טִבְעוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם[38] שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (גַּם מִי שֶׁיֵּשׁ צוֹרֶךְ שֶׁגּוֹי יָכוֹף אוֹתוֹ מִיִּשְׂרָאֵל כו׳ לְקַיֵּים הַמִּצְוָה) רוֹצֶה לִהְיוֹת מִיִּשְׂרָאֵל כו׳

ביאור בדרך אפשר

(הנקראים ׳קו׳ כי האורות שב׳סדר השתלשלות׳ הם מהקו הדק של אור מצומצם שחזר והאיר לאחר הצמצום שהיה באור האין־סוף הבלי־גבול כדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים), ואם הנשמות שמעולם האצילות נתפרדו ונתרחקו, כל־שכן שכך הוא לגבי הנשמות שמעולמות בריאה־יצירה־עשיה, מִכָּל מָקוֹם, אֵין זֶה פֵּירוּד אֲמִיתִּי[32] ולכן גם לאחר שנבראה, הנשמה לא נעשית דבר נפרד, כמבואר לעיל.

וכפי שמבואר ב׳המשך תער״ב׳:

״... הנשמות הן מהות ועצמות מקורן, דהיינו שאינו כמו האור שהוא רק גילוי הארה מן העצם, מה שאין כן נשמות הן מהות העצם, רק שהן חלק מן העצם דהיינו מקצת מן העצם כו׳, ועל כן יש בהם טבע העלייה אל העצמות, הגם שיצאו ונפרדו כו׳ מכל־מקום מאחר שהן חלק מן העצם... הרי הן בבחינת חלק מן העצם שהן חלק אלוקה ממעל כו׳, ועל כן יש בהם טבע העלייה אל העצמות כו׳... ועל כן גם בירידתה למטה אינה מתעלמת בגוף ונפש הבהמית שהנפש האלוקית הוא בהתגלות... והנה גם כשהנשמה מתעלמת בנפש הבהמית אין זה שהיא מתעלמת בעצם, דהאור שלה בעצם אינו מתעלם באמת... כמה שהנשמה נופלת רחמנא־ליצלן אפילו בג׳ קליפות הטמאות אינה מתעלמת לגמרי שלא תהייה בבחינת אור כלל כי־אם היא מכל־מקום בבחינת אור... אינה מתעלמת בעצם...״.

וְעִנְיָן זֶה שנשמתו של היהודי קשורה באלוקות תמיד הוּא בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, ללא יוצא מן הכלל, גַּם אֵלּוּ שֶׁהֵם בְּמַדְרֵיגוֹת נְמוּכוֹת בְּיוֹתֵר, עַד לִבְחִינַת נֶפֶשׁ דְּנֶפֶשׁ מבין מדרגות הנשמה (נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה) מדריגת ׳נפש׳ היא הנמוכה ביותר ו׳נפש שבנפש׳ היא הדרגה הנמוכה ביותר במדריגת נפש עצמה דַּעֲשִׂיָּה מבין ארבעת העולמות (אצילות, בריאה, יצירה, עשייה) עולם העשייה הוא הנחות ביותר. ונמצא שנשמה מבחינת ׳נפש דנפש דעשייה׳ היא נשמה במדריגה הכי תחתונה, ועל כך מבואר כאן שההתקשרות והדבקות של הנשמה באלוקות היא גם בנשמות אלו וְכַמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא[33] שֶׁאֲפִילּוּ קַל שֶׁבַּקְּלִים בנוגע לקיום המצוות בפועל (שעל מדריגת נשמתו נאמר בתניא שם ״קל שבקלים ופושעי ישראל נמשך בזיווגם נפש דנפש דמלכות [הספירה הכי אחרונה והכי נחותה] דעשייה, שהיא מדרגה התחתונה שבקדושת העשייה״) מוֹסֵר נַפְשׁוֹ וְגוּפוֹ בְּפוֹעַל מַמָּשׁ עַל קִידּוּשׁ הַשֵּׁם (כְּשֶׁבָּא לְדָבָר שֶׁנּוֹגֵעַ לְעַצְמוּת נַפְשׁוֹ כו׳). כמו ניסיון על עצם האמונה בה׳.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[34] בתהילים יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב גּוֹ׳, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַבְּחִירָה בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, והבחירה היא בצורה מוחלטת בְּאוֹפֶן שֶׁלְּהַחְלִיפָם חַס וְשָׁלוֹם בְּאוּמָּה אַחֶרֶת אִי אֶפְשָׁר[35], כדברי המדרש שכך אמר הקדוש־ברוך־הוא על בני ישראל וַהֲרֵי אֲמִיתִּית עִנְיַן הַבְּחִירָה הִיא מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ[36], מעצם האלוקות ממש שבחר בבני ישראל אך ורק כי כך עלה ברצונו מבלי כל סיבה צדדית שֶׁזֶּהוּ הבחירה בבני ישראל, דבר שמושרש בעצמות האלוקות גַּם אפילו לְמַעְלָה מֵעִנְיַן הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות. וְעִנְיָן זֶה הוּא אֵצֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בשווה. וכאמור שהקשר העצמי של כל יהודי עם הקדוש־ברוך־הוא בעצמו הוא גם אצל ׳קל שבקלים׳, שֶׁזֶּהוּ אָמְרוּ ולכן הפסוק המדבר אודות הבחירה הזו, ״יבחר לנו את נחלתנו״, קורא לבני ישראל גְּאוֹן יַעֲקֹב דַּוְקָא[37], להורות שֶׁגַּם בִּבְחִינַת יַעֲקֹב, שֶׁהִיא הַמַּדְרֵיגָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁבְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל (כמובא בחסידות ש׳ישראל׳ אותיות ׳לי ראש׳ מתייחס לבני ישראל כפי שהם בדרגה גבוהה כמו הראש שהוא החלק הגבוה שבאדם, ואילו ״יעקב״ אותיות ״ע׳ עקב׳ מתייחס לבני ישראל כפי שהם בדרגה נמוכה כמו העקב), יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַבְּחִירָה, שֶׁזֶּהוּ מִצַּד עֶצֶם הַנְּשָׁמָה כו׳ ובעצם הנשמה כל אחד ואחד, גם אם הוא במדריגה נמוכה ביותר, תמיד קשור ודבוק בקב״ה.

וְזֶהוּ גַּם הטעם הפנימי של מַה שֶּׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יהיה אשר יהיה מעמדו ומצבו הרוחני בּוֹחֵר בֶּאֱלִקוּת מִצַּד טִבְעוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם[38] לגבי כשרות של גט שניתן לאחר שבית הדין כפו את הבעל עד שאמר שהוא רוצה ומסכים לתת את הגט שאין זה נחשב לנתינת גט שלא ברצון, כיוון שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (גַּם אפילו מִי שֶׁיֵּשׁ צוֹרֶךְ שֶׁגּוֹי יָכוֹף אוֹתוֹ לְקַיֵּים הַמִּצְוָה כי היהודי אומר שאיננו רוצה לקיים את המצווה) לאמיתו של דבר גם הוא רוֹצֶה לִהְיוֹת מִיִּשְׂרָאֵל

32) ראה ספר המאמרים תר״ן ע׳ רפח. המשך תרס״ו ע׳ קס. תער״ב פ״ש. 33) פי״ח. 34) תהלים מז, ה. 35) ראה רות רבה פתיחתא ג. 36) ראה סד״ה יבחר לנו את נחלתנו תש״ג (ספר המאמרים תש״ג ע׳ 35). לקוטי שיחות ח״ד ע׳ 1309. שם ע׳ 1341. ח״י ע׳ 5. ועוד. 37) ראה ספר המאמרים תש״ג שם. 38) הל׳ גירושין ספ״ב.

ביאור בדרך אפשר

כו׳ לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹות כו׳, וּבְאוֹפֶן שֶׁאי אֶפְשָׁר לְהַחֲלִיפוֹ חַס וְשָׁלוֹם והרצון הזה לא יכול להשתנות בשום אופן **(כְּמוֹ בִּבְחִירַת הַקָּבָ"ה בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל** שהיא דבר שלא יכול להיות בו שינוי בשום אופן כדברי המדרש שהובאו לעיל – להחליפם באומה אחרת אי אפשר), **וּכְמַאֲמַר רַבֵּינוּ הַזָּקֵן**[39] **אַ איד ניט עֶר וויל און ניט עֶר קָעֶן זַיין אָפְּגֶעְרִיסְן פון אֱלוקות** יהודי (כל יהודי, יהיה מי שיהיה) אינו רוצה ואינו יכול להיות מנותק מאלוקות.

וְלָכֵן, הִנֵּה כַּאֲשֶׁר אוֹמְרִים לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, אֵינוֹ צָרִיךְ סִימָן עַל זֶה (סימן שבאמצעותו יוכל **לֵידַע מִיהוּ הַמְצַוֶּה), כִּי בְּחִינַת אָנֹכִי** עצמות האלוקות (׳אנכי מי שאנכי׳) **מוּשְׁרָשׁ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל** וכל יהודי שייך וקשור ודבוק ל׳אנכי׳, ובזה מיושבת השאלה שנשאלה בתחילת המאמר איך ייתכן לומר ׳אנכי ה׳ אלוקיך׳ במובן זה שנותנים סימן לדעת מהו ׳אנכי׳ והרי לא יכולה להיות בכך שום תפיסה והשגה, ועל זה בא המענה שאמנם אין הכוונה לתת סימן כדי לדעת את זהות המצווה כי אין צורך בכך שהרי ׳אנכי׳ מושרש בכל אחד מישראל.

אַךְ מִכָּל מָקוֹם למרות שהאמירה ׳אשר אנכי מצווך היום׳, וכן האמירה ׳אנכי ה׳ אלוקיך׳ אכן לא נועדו להיות סימן היכר, כמוסבר לעיל, בכל זאת **הוֹדִיעַ הַכָּתוּב בְּמַתַּן תּוֹרָה אָנֹכִי הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ**[40], והצורך והעניין של ההודעה הזו הוא **כִּי, מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּחִינַת אָנֹכִי בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל,** העובדה הזו כשלעצמה **אֵין זֶה מַסְפִּיק עֲדַיִין, אֶלָּא יֵשׁ צוֹרֶךְ לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינָה זוֹ בְּגָלוּי וּבָעוֹלָם** כך ש׳אנכי׳, היינו עצמות האלוקות, לא יישאר רק בפנימיות הנשמה של היהודי (שם הוא קיים בכל מצב ובנשמה מכל מדריגה) יהיה ניכר ונרגש ונראה בגלוי בעולם.

וְכַמָּשָׁל הַיָּדוּעַ[41] בתורת החסידות **מִבֶּן הַמֶּלֶךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ** כבר מצד תכונות נפשו **כָּל הַכֹּחוֹת וְכָל הָעִנְיָנִים הַנַּעֲלִים, וְהַמֶּלֶךְ שׁוֹלֵחַ אוֹתוֹ לְמֶרְחַקִּים** הרחק מבית המלך, **בִּכְדֵי שֶׁהָעֲלוּי שֶׁלּוֹ** הכוחות וכל הדברים הנעלים של בן המלך **יָבוֹא גַּם בְּגִילּוּי** ויהיה נראה וניכר גם כלפי חוץ, **שֶׁאָז** כאשר המעלות מתגלות **נַעֲשֶׂה מַעֲלַת הַגִּילּוּי עַל הַהֶעְלֵם וּמַעֲלַת הַבְּפוּעַל עַל הַבְּכֹחַ** שכמובן יש יתרון ועילוי בדבר כשהוא מתגלה ופועל פעולתו. **וְזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר אָנֹכִי הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת, שֶׁבְּחִינַת אָנֹכִי נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת הָוָי׳, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת, יו"ד צְמָצוּם, ה׳ הִתְפַּשְׁטוּת, ו׳ הַמְשָׁכָה, ה׳ הִתְפַּשְׁטוּת,** אודות ארבע האותיות של שם הוי׳ מבואר ב׳אגרת התשובה׳ שבספר התניא (פרק ד): ״היו״ד שהיא בחינת נקודה לבד מרמזת לחכמתו ית׳ שהיא בבחינת העלם והסתר קודם שבאה לבחינת התפשטות... ואחר שבאה לבחינת התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה... נכללת ונרמזת באות ה״א שיש לה בחינת התפשטות לרוחב... וגם לאורך״. ומבואר בחסידות שבהעלם והסתר זה, אין הכוונה לצמצום שנובע ממידת הדין וכוונתו למנוע השפעה אלא לצמצום שהוא חלק בלתי נפרד מתהליך ההשפעה, כשם שהרב מתמצת רעיון עמוק כדי למסור את הדברים לתלמידו. וכך, האותיות יו״ד וה״א רומזות לצמצום והתפשטות, והאותיות וא״ו וה״א רומזות להמשכת וירידת השפע מלמעלה למטה. בנוסף לכך, האות וא״ו שראשה כמו יו״ד והיא נמשכת בקו ארוך, רומזת על כך שתחילה יש צמצום ואחר כך ישנה התפשטות והמשכה. וגם הה״א האחרונה, כמו הראשונה, רומזת להתפשטות.

(ובספר ביאורי הזוהר לאדמו״ר ה׳צמח צדק׳ (פרשת אחרי) כתוב על כך: ״וכל זה הוא עניין כללות וסדרי כללות ההשתלשלות... כדי שיבוא האור והשפע מאין־סוף במיעוט אחר מיעוט עד שיוכל להיות מאצילות בריאה ומבריאה יצירה כו׳ עד שיתהוו נבראים בעלי גבול ממש ואם לא שהי׳ אור־אין־סוף הולך ומשתלשל על ידי ד׳ אותיות הוי׳ באצילות, בריאה, יצירה עשיה - לא הי׳ מתהווה בחינת הנבראים הנפרדים אלא היה הכול בבחינת אלוקות ממש״), וזו המשמעות הפנימית של ׳אנכי ה׳ אלוקיך׳ ש׳אנכי׳ יומשך ויתגלה ויאיר בהוי׳ **עַד שֶׁנִּמְשָׁךְ** ׳אנכי׳ **לִהְיוֹת אֱלֹקֶיךָ, כֹּחֲךָ וְחִיּוּתְךָ, וְהַיְינוּ, שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת** כדי ש׳אנכי׳ יהיה **אֱלֹקֶיךָ, כֹּחֲךָ וְחִיּוּתְךָ, נִמְשָׁךְ אָנֹכִי בִּבְחִינַת הָוָי׳** ובו הוא מתגלה על ידי הסדר האמור של צמצום והתפשטות, המשכה והתפשטות. **וְעַל יְדֵי זֶה שֶׁאָנֹכִי**

ביאור בדרך אפשר

1 כו׳ לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹות כו׳, וּבְאוֹפֶן שֶׁאי אֶפְשָׁר
2 לְהַחֲלִיפוֹ חַס וְשָׁלוֹם (כְּמוֹ בִּבְחִירַת הַקָּבָ"ה
3 בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל), וּכְמַאֲמַר רַבֵּינוּ הַזָּקֵן[39] אַ איד
4 ניט עֶר וויל און ניט עֶר קָעֶן זַיין אָפְּגֶעְרִיסְן פון
5 אֱלוקות. וְלָכֵן, הִנֵּה כַּאֲשֶׁר אוֹמְרִים לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל
6 אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, אֵינוֹ צָרִיךְ סִימָן עַל זֶה
7 (לֵידַע מִיהוּ הַמְצַוֶּה), כִּי בְּחִינַת אָנֹכִי מוּשְׁרָשׁ
8 בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל.
9 אַךְ מִכָּל מָקוֹם הוֹדִיעַ הַכָּתוּב בְּמַתַּן תּוֹרָה אָנֹכִי
10 הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ[40], כִּי, מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּחִינַת אָנֹכִי
11 בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, אֵין זֶה מַסְפִּיק עֲדַיִין,
12 אֶלָּא יֵשׁ צוֹרֶךְ לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינָה זוֹ בְּגָלוּי וּבָעוֹלָם.
13 וְכַמָּשָׁל הַיָּדוּעַ[41] מִבֶּן הַמֶּלֶךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ כָּל הַכֹּחוֹת
14 וְכָל הָעִנְיָנִים הַנַּעֲלִים, וְהַמֶּלֶךְ שׁוֹלֵחַ אוֹתוֹ
15 לְמֶרְחַקִּים, בִּכְדֵי שֶׁהָעֲלוּי שֶׁלּוֹ יָבוֹא גַּם בְּגִילּוּי,
16 שֶׁאָז נַעֲשֶׂה מַעֲלַת הַגִּילּוּי עַל הַהֶעְלֵם וּמַעֲלַת
17 הַבְּפוּעַל עַל הַבְּכֹחַ. וְזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר אָנֹכִי הָוָי׳
18 אֱלֹקֶיךָ, שֶׁבְּחִינַת אָנֹכִי נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת הָוָי׳, שֶׁיֵּשׁ
19 בּוֹ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת, יו"ד צְמָצוּם, ה׳ הִתְפַּשְׁטוּת,
20 ו׳ הַמְשָׁכָה, ה׳ הִתְפַּשְׁטוּת, עַד שֶׁנִּמְשָׁךְ לִהְיוֹת
21 אֱלֹקֶיךָ, כֹּחֲךָ וְחִיּוּתְךָ, וְהַיְינוּ, שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיּוּכַל
22 לִהְיוֹת אֱלֹקֶיךָ, כֹּחֲךָ וְחִיּוּתְךָ, נִמְשָׁךְ אָנֹכִי בִּבְחִינַת
23 הָוָי׳. וְעַל יְדֵי זֶה שֶׁאָנֹכִי נִמְשָׁךְ בַּהָוָי׳ לִהְיוֹת

---

39) ״היום יום״ כה תמוז. ספר המאמרים תרפ״ד ע׳ רטו. ע׳ רמג. ועוד. 40) ראה לקו״ת פרשתנו מה, סע״א ואילך. 41) ראה המשך תרס״ו ס״ע תקא ואילך. תורת מנחם ספר המאמרים מלוקט ח״א ע׳ שט. לקוטי שיחות ח״כ ע׳ 284.

ביאור בדרך אפשר

נִמְשָׁךְ בַּהֲוָיָ׳ לִהְיוֹת אֱלֹקֶיךָ, נִמְשָׁךְ כֵּן גַּם בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ שבחינת ׳אנכי׳ תהיה בגלוי לא רק בשם הוי׳ אלא גם בכל הבריאה, **וְהַיְינוּ, שֶׁעַל יְדֵי אֱלֹקֵינוּ, אֱלֹקָה שֶׁלָּנוּ, נַעֲשָׂה אַחַר כָּךְ גַּם מֶלֶךְ הָעוֹלָם** כנוסח הברכות ׳ברוך... אלוקינו מלך העולם׳. **וְעִנְיָן זֶה** של גילוי עצמות האלוקות בעולם על ידי נשמות ישראל שקשורות ודבוקות באלוקות תמיד **נַעֲשָׂה** נפעל **עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, שֶׁעַל יָדָהּ מִתְקַשְּׁרִים יִשְׂרָאֵל בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, כְּמַאֲמַר**[42] הזוהר **תְּלַת קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרָאן דָּא בְּדָא, יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא וְאוֹרַיְתָא בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא,** שלושה קשרים מתקשרים זה בזה, ישראל בתורה והתורה בקדוש־ברוך־הוא, **וְהַיְינוּ, שֶׁאוֹרַיְיתָא** התורה היא **מְקַשֶּׁרֶת אֶת יִשְׂרָאֵל עִם קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא,** כלומר, התורה פועלת שהקשר שקיים בין בני ישראל והקדוש־ברוך־הוא יהיה ניכר וגלוי (ובסופו של דבר יתגלה ויהיה ניכר גם בכל העולם, כמבואר לעיל) **וְעַד שֶׁעַל יְדֵי זֶה** על ידי פעולת התורה לקשר את בני ישראל עם הקדוש־ברוך־הוא **נַעֲשֶׂה קֶשֶׁר נוֹסָף בֵּין יִשְׂרָאֵל וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** מלבד הקשר העצמי ביניהם שקיים גם ללא פעולת התורה, והקשר הנוסף הוא **בְּאוֹפֶן שֶׁעַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל נִיתּוֹסֵף גַּם** תוספת מעלה ויתרון **בַּתּוֹרָה** עצמה (מה שלא היה בה מצד עצמה, ללא הפעולה של התורה בעניין הקשר בין בני ישראל והקדוש־ברוך־הוא), **שֶׁזֶּהוּ אָמְרוֹ** וזהו פירוש מאמר הזוהר **תְּלַת קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרָאן,** שלושה קשרים מתקשרים, **אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה יֵשׁ רַק שְׁנֵי קְשָׁרִים בֵּין שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַנִּקְשָׁרִים זֶה בָּזֶה** בשלושה קשרים, למרות שכמובן כדי ששלושה דברים יהיו קשרים זה בזה די בשני קשרים (קשר אחד שיקשור את הראשון בשני וקשר נוסף שיקשור את השני בשלישי) **כִּי**[43], **לְאַחֲרֵי שֶׁהַתּוֹרָה מְקַשֶּׁרֶת יִשְׂרָאֵל לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** ועל ידי פעולת התורה קשר זה מתגלה, כמבואר לעיל, **נַעֲשָׂה** נפעל **קֶשֶׁר נוֹסָף בֵּין יִשְׂרָאֵל לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** והקשר הזה, הוא הקשר השלישי, נעשה **בְּאוֹפֶן שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַשְׁפִּיעִים יִשְׂרָאֵל** ומוסיפים מעלה ויתרון **גַּם בַּתּוֹרָה,** בעניין הקשר של התורה עצמה לקדוש־ברוך־הוא, ולהלן יבואר עוד בעניין זה.

1 אֱלֹקֶיךָ, נִמְשָׁךְ כֵּן גַּם בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ, וְהַיְינוּ,
2 שֶׁעַל יְדֵי אֱלֹקֵינוּ, אֱלֹקָה שֶׁלָּנוּ, נַעֲשָׂה אַחַר כָּךְ
3 גַּם מֶלֶךְ הָעוֹלָם.
4 **וְעִנְיָן** זֶה נַעֲשָׂה עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, שֶׁעַל יָדָהּ
5 מִתְקַשְּׁרִים יִשְׂרָאֵל בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא,
6 כְּמַאֲמַר[42] תְּלַת קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרָאן דָּא בְּדָא,
7 יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא וְאוֹרַיְתָא בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא,
8 וְהַיְינוּ, שֶׁאוֹרַיְיתָא מְקַשֶּׁרֶת אֶת יִשְׂרָאֵל עִם
9 קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְעַד שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה קֶשֶׁר
10 נוֹסָף בֵּין יִשְׂרָאֵל וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁעַל
11 יְדֵי יִשְׂרָאֵל נִיתּוֹסֵף גַּם בַּתּוֹרָה, שֶׁזֶּהוּ אָמְרוֹ תְּלַת
12 קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרָאן, אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה יֵשׁ רַק שְׁנֵי
13 קְשָׁרִים בֵּין שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַנִּקְשָׁרִים זֶה בָּזֶה,
14 כִּי[43], לְאַחֲרֵי שֶׁהַתּוֹרָה מְקַשֶּׁרֶת יִשְׂרָאֵל לְקוּדְשָׁא
15 בְּרִיךְ הוּא, נַעֲשָׂה קֶשֶׁר נוֹסָף בֵּין יִשְׂרָאֵל
16 לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁעַל יְדֵי זֶה
17 מַשְׁפִּיעִים יִשְׂרָאֵל גַּם בַּתּוֹרָה.
18 ד) **וּבִפְרָטִיּוּת** יוֹתֵר, הִנֵּה בַּתּוֹרָה גּוּפָא חֲרֵי זֶה
19 נַעֲשָׂה עַל יְדֵי תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב
20 וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, כְּפִי שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י, שֶׁהַתּוֹרָה
21 נִיתְּנָה לָהֶם בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה, שֶׁהַחִילּוּק בֵּינֵיהֶם
22 הוּא, שֶׁתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב עִנְיָנָהּ הוּא הַלִּימוּד לַנֶּפֶשׁ
23 הָאֱלֹקִית, וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה עִנְיָנָהּ הוּא הַלִּימוּד
24 לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וַחֲרֵי דַּוְקָא עַל יְדֵי זֶה שֶׁנֶּפֶשׁ
25 הָאֱלֹקִית מִתְקַשֶּׁרֶת עִם נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית,
26 שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בָּהּ וּפוֹעֶלֶת בָּהּ הַבֵּירוּר כוּ׳, אֲזַי בָּא
27 הָאָדָם לְתַכְלִית הָעִילּוּי.

ביאור בדרך אפשר

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה בַּתּוֹרָה גּוּפָא חֲרֵי זֶה עצמה פעולת התורה בחיזוק וגילוי הקשר של נשמות ישראל לאלוקות **נַעֲשָׂה עַל יְדֵי תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, כְּפִי שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י,** על הכתוב בתורה ׳כי קרוב אליך הדבר מאוד׳ (האמור בהמשך ל׳כי המצוה הזאת לא נפלאת היא... ולא רחוקה היא׳) **שֶׁהַתּוֹרָה נִיתְּנָה לָהֶם בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה, שֶׁהַחִילּוּק** ההבדל **בֵּינֵיהֶם** בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה, **הוּא, שֶׁתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב עִנְיָנָהּ הוּא הַלִּימוּד** של התורה **לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה עִנְיָנָהּ הוּא הַלִּימוּד** של התורה **לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית,** כמבואר בספר התניא שליהודי יש שתי נפשות, נפש אחת אלוקית, מצד הקדושה, ונפש אחת בהמית מצד הקליפה, והאדם צריך להגביר את הנפש האלוקית על הבהמית ולתקן ולברר ולזכך ולהעלות אותה **וַחֲרֵי דַּוְקָא עַל יְדֵי זֶה שֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית מִתְקַשֶּׁרֶת עִם נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית,** ולא מתנתקת ממנה ולא מתעלמת ממנה אלא הנפש האלוקית מתבוננת באלוקות ועוסקת בתורה ומצוות באמצעות הנפש הבהמית שממנה היא חיות הגוף הגשמי על ידי **שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בָּהּ** שהנפש האלוקית מתלבשת בנפש הבהמית **וּפוֹעֶלֶת בָּהּ הַבֵּירוּר** הפרדת הטוב שבה מהרע והעלאתו לקדושה **כוּ׳, אֲזַי בָּא הָאָדָם** גם הנפש האלוקית עצמה שמצד עצמה אינה צריכה תיקון,

---

42) ראה זח״ג עג, א. ד״ה כי קרוב בלקו״ת פרשתנו (מו, א). ד״ה כי המצוה הזאת במאמרי אדמו״ר האמצעי פרשתנו (דברים ח״ג ע׳ תשעח ואילך). המשך תער״ב ח״א פקע״ה. ח״ב פשס״ד. ד״ה וידבר אלקים דיום ב׳ דחג השבועות פ״ד (ספר המאמרים תש״ל ע׳ שא ואילך). וראה במקומות שצויינו בהערה הבאה. 43) ראה גם מאמרי אדמו״ר האמצעי שם ע׳ תשפג ואילך. ספר המאמרים תרנ״ז ע׳ כז ואילך. לקוטי שיחות חי״ח ע׳ 408.

ביאור בדרך אפשר

אבל על ידי פעולתה בנפש הבהמית לתקנה ולברר, גם הנפש האלוקית עצמה מגיעה **לְתַכְלִית הָעִילּוּי**, כפי שממשיך ומבאר.

וְיוּבַן בְּהַקְדִּים[44] **מַאֲמַר רַז"ל**[45] בתלמוד ירושלמי **עַל הַפָּסוּק**[46] (ובפירוש רש"י: "דברי חכמים - בקוהלת **דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת** שעשו סייג לתורה בגזירות להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חצות וקריאת שמע דערבית, כמו כן כדרבנות - מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים"), **שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ** לכלי ששמים על הפרה בעת החרישה, **מַרְדֵּעַ, דָּרְבָן וּמְלַמֵּד כּוֹ'**, הדבר נקרא **מַרְדֵּעַ**, על שם שמורה **שֶׁמּוֹרֶה דֵּעָה בַּפָּרָה** היכן ללכת ולחרוש. ונקרא **דָּרְבָן**, על שם **שֶׁהוּא מַשְׁרֶה בִּינָה בַּפָּרָה** לעשות מלאכת החרישה כראוי, ונקרא גם **מְלַמֵּד**, על שם **שֶׁהוּא מְלַמֵּד** ומרגיל **אֶת הַפָּרָה לַחֲרוֹשׁ** כדי שבסופו של דבר תהיה צמיחה **בִּשְׁבִיל לִיתֵּן חַיִּים לִבְעָלֶיהָ כּוֹ'**, וחכמינו ז"ל ממשיכים ואומרים **אִם לְפָרְתוֹ עוֹשֶׂה אָדָם דָּרְבָן, לְיִצְרוֹ הָרָע כּוֹ' עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שעליו לעשות 'דרבן' כדי לכוונו להתנהג כראוי ולהתגבר עליו, **וְקָאֵי** ה'דרבן' שצריך לעשות ליצר הרע, הכוונה היא **עַל הַתּוֹרָה**, שהתורה פועלת את שלושת הדברים האמורים שה'דרבן' פועל **שֶׁמּוֹרֶה דַּעַת וּמַשְׁרֶה בִּינָה וּמְלַמֵּד כּוֹ'** ועל ידי זה אפשר להתגבר על היצר הרע. **וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁשְּׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלּוּ הֵן כְּנֶגֶד שְׁלֹשֶׁת בְּחִינוֹת** המוחין **חָכְמָה בִּינָה דַּעַת, מַרְדֵּעַ** מלשון דעת **הוּא בְּחִינַת דַּעַת, דָּרְבָן** שכאמור משרה בינה **הוּא בְּחִינַת בִּינָה, וּמְלַמֵּד הוּא בְּחִינַת חָכְמָה** שעניינה לימוד (כלשון הכתוב המובא לעיל 'אאלפך חכמה'), כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַחָכְמָה הוּא שֶׁמְּלַמֶּדֶת אֶת הַבִּינָה, כי החכמה היא המקור הראשון של הרעיון השכלי, והבינה היא ההסתעפות של העניין. ונמצא שהחכמה היא המשפיעה לבינה ומלמדת אותה **וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא אָלֶף בֵּית** ראשי תיבות **אֶלֶף בִּינָה, שֶׁהַחָכְמָה נִקְרֵאת אָלֶף** מלשון לימוד ('אאלפך חכמה') **עַל שֵׁם שֶׁמְּלַמֶּדֶת אֶת הַבִּינָה. וְהִנֵּה, הַהֶפְרֵשׁ בֵּין חָכְמָה וּבִינָה הוּא, שֶׁחָכְמָה הִיא נְקוּדָה בִּלְבַד** שכך היא תחילת ההתפתחות של רעיון שכלי שבתחילה יש את נקודת העניין בלבד, ללא כל פרטים, **שֶׁהוּא עִנְיַן הַבִּיטּוּל** כי נקודה בלבד, ללא הסתעפות לפרטים ולאורך ורוחב העניין, איננה מציאות נרגשת ובולטת (וכמבואר שבשלב החכמה גם בעל הרעיון שבמוחו עלתה ההברקה, עדיין לא מסוגל להסביר את הדבר) ולכן חכמה היא ביטול ונקראת 'כוח מה' ('מה' הוא ביטול, כמו בלשון הכתוב 'ונחנו מה') **וְכַמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא**[47] **הַטַּעַם לְהִתְלַבְּשׁוּת אוֹר אֵין סוֹף** דווקא **בִּסְפִירַת הַחָכְמָה** יותר מאשר בספירות האחרות, **מִשּׁוּם שֶׁאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא הוּא אֶחָד הָאֱמֶת** האחד שהוא האמת המוחלטת **שֶׁהוּא לְבַדּוֹ הוּא וְאֵין זוּלָתוֹ** שהמציאות שלו היא מציאות מוחלטת ואמיתית, וחוץ ממנו אין עוד מציאות אמיתית, **וְזוֹ הִיא מַדְרֵיגַת הַחָכְמָה כּוֹ'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּינָה** שהיא, כאמור, ההסתעפות וההתרחבות של נקודת החכמה **הִיא בִּבְחִינַת מְצִיאוּת**, כיוון **שֶׁעִנְיָנָהּ** של הבינה **הוּא הִתְפַּשְּׁטוּת לִפְרָטִים בְּאוֹרֶךְ וְרוֹחַב כּוֹ'** שכל זה, בשונה מהחכמה שהיא נקודה בלבד, עניין של מציאות נרגשת ובולטת. וממשיך ומפרט עוד בעניין זה שהבינה היא מציאות ולא ביטול, **וְגַם כַּאֲשֶׁר מוּבָן וּמוּשָׂג בְּבִינָה שֶׁיֵּשׁ עִנְיָנִים שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַבָּנָה וְהַשָּׂגָה, וְשֶׁמִּשּׁוּם זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַבִּיטּוּל**, כלומר, לכאורה יש מקום לתמוה על האמור לעיל שבינה היא מציאות, שהרי גם בבינה, שעניינה הבנה והשגה, מובן שיש דברים שהם על־שכליים ואמנם הבנה שכלית של דבר לפרטיו היא מציאות, אבל ההכרה בעל־שכלי מחייבת ביטול, כטבע האדם שהוא מתבטל כלפי דברים נעלים מההבנה וההשגה שלו, ולמה אם כן נאמר שהביטול הוא דווקא בחכמה ולא בבינה, על כך בא

ביאור בדרך אפשר

וְיוּבַן בְּהַקְדִּים מַאֲמַר רַז"ל עַל הַפָּסוּק

דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת, שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ, מַרְדֵּעַ, דָּרְבָן וּמְלַמֵּד כּוֹ', מַרְדֵּעַ, שֶׁמּוֹרֶה דֵּעָה בַּפָּרָה. דָּרְבָן, שֶׁהוּא מַשְׁרֶה בִּינָה בַּפָּרָה, מְלַמֵּד, שֶׁהוּא מְלַמֵּד אֶת הַפָּרָה לַחֲרוֹשׁ בִּשְׁבִיל לִיתֵּן חַיִּים לִבְעָלֶיהָ כּוֹ', אִם לְפָרָתוֹ עוֹשֶׂה אָדָם דָּרְבָן, לְיִצְרוֹ הָרָע כּוֹ' עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, וְקָאֵי עַל הַתּוֹרָה, שֶׁמּוֹרֶה דַּעַת וּמַשְׁרֶה בִּינָה וּמְלַמֵּד כּוֹ'. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁשְּׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלּוּ הֵן כְּנֶגֶד שְׁלֹשֶׁת בְּחִינוֹת חָכְמָה בִּינָה דַּעַת, מַרְדֵּעַ הוּא בְּחִינַת דַּעַת, דָּרְבָן הוּא בְּחִינַת בִּינָה, וּמְלַמֵּד הוּא בְּחִינַת חָכְמָה.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַחָכְמָה הוּא שֶׁמְּלַמֶּדֶת אֶת הַבִּינָה, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא אָלֶף בֵּית אֶלֶף בִּינָה, שֶׁהַחָכְמָה נִקְרֵאת אָלֶף עַל שֵׁם שֶׁמְּלַמֶּדֶת אֶת הַבִּינָה. וְהִנֵּה, הַהֶפְרֵשׁ בֵּין חָכְמָה וּבִינָה הוּא, שֶׁחָכְמָה הִיא נְקוּדָה בִּלְבַד, שֶׁהוּא עִנְיַן הַבִּיטּוּל, וְכַמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא הַטַּעַם לְהִתְלַבְּשׁוּת אוֹר אֵין סוֹף בִּסְפִירַת הַחָכְמָה, מִשּׁוּם שֶׁאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא הוּא אֶחָד הָאֱמֶת שֶׁהוּא לְבַדּוֹ הוּא וְאֵין זוּלָתוֹ, וְזוֹ הִיא מַדְרֵיגַת הַחָכְמָה כּוֹ'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּינָה הִיא בִּבְחִינַת מְצִיאוּת, שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא הִתְפַּשְּׁטוּת לִפְרָטִים בְּאוֹרֶךְ וְרוֹחַב כּוֹ'. וְגַם כַּאֲשֶׁר מוּבָן וּמוּשָׂג בְּבִינָה שֶׁיֵּשׁ עִנְיָנִים שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַבָּנָה וְהַשָּׂגָה, וְשֶׁמִּשּׁוּם זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַבִּיטּוּל,

---

44) בהבא לקמן - ראה המשך תער"ב פקפ"ח ואילך. ביאורי הזהר להצ"צ שבהערה 12. 45) ירושלמי סנהדרין פ"י ה"א. 46) קהלת יב, יא. 47) פל"ה בהגהה.

ביאור בדרך אפשר

המענה שאכן הביטול שבבינה אינו דומה לביטול שבחכמה, כי הביטול שבבינה הוא רק הכרה שכך הם הדברים שענין פלוני הוא על־שכלי וראוי להתבטל כלפיו, ולכן **הֲרֵי זֶה רַק בְּאוֹפֶן שֶׁיּוֹדֵעַ** האדם באמצעות הבינה **שֶׁכֵּן הוּא, אֲבָל אֵין זֶה שַׁיָּךְ אֵלָיו** ולא משפיע על האדם עצמו השפעה גדולה **בְּאוֹפֶן שֶׁיִּפְעַל בּוֹ הַבִּיטּוּל בְּפוֹעַל וּבְמוּחָשׁ** ושאכן יתבטל כלפי הדבר בביטול מוחשי, **וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁכָּל עִנְיַן הַבִּינָה הוּא בְּחִינַת הַמְּציאוּת,** כי זה כל הגדר של המושג בינה **שֶׁתּוֹפֵס וּמַשִּׂיג אֶת הַמּוּשְׂכָּל וְכוּ׳, וְלָכֵן** וכיוון שמהותה של הבינה היא תפיסה והבנה **לֹא שַׁיָּךְ בָּהּ עִנְיַן הַבִּיטּוּל שֶׁהוּא** הביטול **הֵיפֶךְ הַמְּציאוּת** ולכן גם אם הבינה מכירה בכך שדבר מסויים הוא למעלה מהשכל וראוי להתבטל כלפיו, אין זה מביא לידי ביטול מוחלט של המציאות בפועל. **וְרַק הַחָכְמָה שֶׁהִיא בִּבְחִינַת נְקוּדָה בְּלְבַד** ללא הבנה והשגה בפרטים, ללא מציאות, **הֲרֵי הִיא בְּבִיטּוּל בְּתַכְלִית, וְעַד שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ** של עניין החכמה **הִיא בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת, וּכְדִיּוּק הַלָּשׁוֹן בַּתַּנְיָא: וְזוֹ הִיא מַדְרֵיגַת הַחָכְמָה, וְהַיְינוּ שֶׁאֵין זֶה בִּיטּוּל שֶׁשּׁוֹלֵל** ומבטל **אֶת מְצִיאוּת הַחָכְמָה, אֶלָּא שֶׁמְּצִיאוּת הַחָכְמָה גּוּפָא** עצמה וכל גדרה ומהותה **הוּא עִנְיַן הַבִּיטּוּל.**

וּלְהָעִיר, שֶׁעַל דֶּרֶךְ זֶה באופן דומה למבואר כאן אודות עניין החכמה **הוּא גַּם בְּכָל הַנִּבְרָאִים, שֶׁהַבִּיטּוּל הוּא הַמְּציאוּת** האמיתית **שֶׁלָּהֶם, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[48] במשלי **יִרְאַת הָוָי׳ לְחַיִּים, וְהַיְינוּ, שֶׁעַל יְדֵי הִירְאָה וְהַבִּיטּוּל נַעֲשֶׂה עִנְיַן הַחַיִּים,** כלומר, על ידי הביטול, הנבראים חיים וקיימים **שֶׁלָּכֵן** כיוון שביטול מביא חיות **הִנֵּה הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם תָּמִיד בִּבְחִינַת בִּיטּוּל** לאלוקות שהרי אין להם גוף ונפש בהמית המסתירים על האלוקות, **הֲרֵי הֵם חַיִּים יוֹתֵר [וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּיטּוּל** של מציאות הנברא **הוּא לְכְאוֹרָה סְתִירָה לַחִיּוּת** כי לכאורה דווקא ככל שמציאות הנברא נרגשת יותר הרי יותר חי **(שֶׁהֲרֵי אֵין הַמְּכַוֵּן כָּאן לְעִנְיַן הַחִיּוּת** היינו ׳חיים׳ וקיום **שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ אוֹר** קטן כמו אור הנר **הַכָּלוּל בַּאֲבוּקָה אוֹ מְדוּרָה** שהם אש גדולה שזו חיות וקיום לא נרגשת כלל שהרי אור נר קטן שנכלל באש גדולה בטל לגמרי ומציאותו לא ניכרת ולא נרגשת כלל, וכיוון שאין הכוונה לחיות מסוג זה **אֶלָּא לְעִנְיַן הַחִיּוּת כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּגָלוּי** באופן שהמציאות כן נרגשת, **שֶׁזֶּהוּ שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם מַלְאָךְ שֶׁהוּא שָׁלִיחַ כוּ׳** והרי כדי להיות שליח, עליו להיות מציאות קיימת בצורה נרגשת, ואם כן לכאורה תוספת החיות במלאכים היא הוכחה למציאותם ולא לביטולם), **מִכָּל מָקוֹם,** לאמיתו של דבר **הַחִיּוּת שֶׁלָּהֶם** של המלאכים **הוּא מִצַּד הַבִּיטּוּל** והאמת היא, כאמור לעיל, שעל ידי היראה והביטול נפעל עניין החיים], **אֶלָּא שֶׁבַּמַּלְאָכִים, שֶׁמְּציאוּתָם מַתְחִילָה מֵעוֹלָם הַבְּרִיאָה וּלְמַטָּה**[49], ואילו בעולם האצילות אין מלאכים **הֲרֵי זֶה** הביטול שלהם **בִּבְחִינַת בִּיטּוּל הַיֵּשׁ בִּלְבַד,** ביטול שבו הנברא מבטל את ישותו ועם זאת עדיין נשאר מציאות, **וְאִילּוּ בְּחִינַת הַחָכְמָה עִנְיָנָהּ הוּא בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת,** התבטלות מוחלטת, כאילו אינה קיימת במציאות.

וְזֶהוּ הפירוש והפנימי והחידוש בדברי הגמרא **אֶלֶף בֵּית אֱלַף בִּינָה, שֶׁהַחָכְמָה מְלַמֶּדֶת אֶת הַבִּינָה** והחכמה משפיעה בבינה את מה שאין בבינה מצד עצמה, **שֶׁפּוֹעֶלֶת בָּהּ** החכמה פועלת בבינה את **בְּחִינַת הַבִּיטּוּל. וְהַיְינוּ, שֶׁמַּלְבֵּד זֹאת שֶׁבִּינָה מְקַבֶּלֶת** לתוכה מהחכמה **אֶת הַנְּקוּדָה דְּחָכְמָה וּמִמֶּנָּה** מאותה נקודה של החכמה **נַעֲשֶׂה כָּל הָאוֹרֶךְ וְרוֹחַב שֶׁלָּהּ** של הבינה, **וְלוּלֵי נְקוּדַת הַחָכְמָה לֹא הָיָה** לבינה **מַה לְּבָאֵר וּלְפָרֵט וְכוּ׳ [וְהַדּוּגְמָא**

ביאור בדרך אפשר

1 הֲרֵי זֶה רַק בְּאוֹפֶן שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁכֵּן הוּא, אֲבָל אֵין זֶה
2 שַׁיָּךְ אֵלָיו בְּאוֹפֶן שֶׁיִּפְעַל בּוֹ הַבִּיטּוּל בְּפוֹעַל
3 וּבְמוּחָשׁ, וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁכָּל עִנְיַן הַבִּינָה הוּא
4 בְּחִינַת הַמְּציאוּת, שֶׁתּוֹפֵס וּמַשִּׂיג אֶת הַמּוּשְׂכָּל
5 וְכוּ׳, וְלָכֵן לֹא שַׁיָּךְ בָּהּ עִנְיַן הַבִּיטּוּל שֶׁהוּא
6 הֵיפֶךְ הַמְּציאוּת. וְרַק הַחָכְמָה שֶׁהִיא בִּבְחִינַת
7 נְקוּדָה בְּלְבַד, הֲרֵי הִיא בְּבִיטּוּל בְּתַכְלִית, וְעַד
8 שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת, וּכְדִיּוּק
9 הַלָּשׁוֹן בַּתַּנְיָא: וְזוֹ הִיא מַדְרֵיגַת הַחָכְמָה, וְהַיְינוּ
10 שֶׁאֵין זֶה בִּיטּוּל שֶׁשּׁוֹלֵל אֶת מְצִיאוּת הַחָכְמָה,
11 אֶלָּא שֶׁמְּצִיאוּת הַחָכְמָה גּוּפָא הוּא עִנְיַן הַבִּיטּוּל.
12 וּלְהָעִיר, שֶׁעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא גַּם בְּכָל הַנִּבְרָאִים,
13 שֶׁהַבִּיטּוּל הוּא הַמְּציאוּת שֶׁלָּהֶם, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[48]
14 יִרְאַת הָוָי׳ לְחַיִּים, וְהַיְינוּ, שֶׁעַל יְדֵי הִירְאָה
15 וְהַבִּיטּוּל נַעֲשֶׂה עִנְיַן הַחַיִּים, שֶׁלָּכֵן הִנֵּה
16 הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם תָּמִיד בִּבְחִינַת בִּיטּוּל, הֲרֵי הֵם
17 חַיִּים יוֹתֵר [וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּיטּוּל הוּא לְכְאוֹרָה
18 סְתִירָה לַחִיּוּת (שֶׁהֲרֵי אֵין הַמְּכַוֵּן כָּאן לְעִנְיַן
19 הַחִיּוּת שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹר הַכָּלוּל בַּאֲבוּקָה אוֹ
20 מְדוּרָה, אֶלָּא לְעִנְיַן הַחִיּוּת כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּגָלוּי,
21 שֶׁזֶּהוּ שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם מַלְאָךְ שֶׁהוּא שָׁלִיחַ כוּ׳),
22 מִכָּל מָקוֹם, הַחִיּוּת שֶׁלָּהֶם הוּא מִצַּד הַבִּיטּוּל],
23 אֶלָּא שֶׁבַּמַּלְאָכִים, שֶׁמְּציאוּתָם מַתְחִילָה מֵעוֹלָם
24 הַבְּרִיאָה וּלְמַטָּה[49], הֲרֵי זֶה בִּבְחִינַת בִּיטּוּל הַיֵּשׁ
25 בִּלְבַד, וְאִילּוּ בְּחִינַת הַחָכְמָה עִנְיָנָהּ הוּא בִּיטּוּל
26 בִּמְצִיאוּת. וְזֶהוּ אָלֶף בֵּית אֱלַף בִּינָה, שֶׁהַחָכְמָה
27 מְלַמֶּדֶת אֶת הַבִּינָה, שֶׁפּוֹעֶלֶת בָּהּ בְּחִינַת הַבִּיטּוּל.
28 וְהַיְינוּ, שֶׁמִּלְבַד זֹאת שֶׁבִּינָה מְקַבֶּלֶת אֶת הַנְּקוּדָה
29 דְּחָכְמָה וּמִמֶּנָּה נַעֲשֶׂה כָּל הָאוֹרֶךְ וְרוֹחַב שֶׁלָּהּ,
30 וְלוּלֵי נְקוּדַת הַחָכְמָה לֹא הָיָה מַה לְּבָאֵר וּלְפָרֵט
31 וְכוּ׳ [וְהַדּוּגְמָא לָזֶה בְּרַב הַמַּשְׁפִּיעַ שֵׂכֶל

48) משלי יט, כג. וראה לקו״ת שלח מה, ג. ספר המאמרים תרצ״ב ע׳ מג. וש״נ. 49) ראה פרדס שער טז פ״ד. תניא רפל״ט.

ביאור בדרך אפשר

לְתַלְמִידוֹ, שֶׁבִּהְיוֹתוֹ מְלַמֵּד לְהוֹעִיל[50], הִנֵּה נוֹסָף עַל עַצְם הַשֵּׂכֶל הרעיון השכלי עצמו שֶׁמַּשְׁפִּיעַ לוֹ הרב לתלמיד, הֲרֵי הוּא הרב המלמד גַּם מְפַתֵּחַ כְּלֵי שִׂכְלוֹ וְהַשָּׂגָתוֹ של התלמיד, וְעַד שֶׁעַל יְדֵי הַיְגִיעָה וְהָעֲבוֹדָה בְּמוּשְׂכָּל רעיון שכלי זֶה להבינו היטב בָּא הַתַּלְמִיד לאחר מכן לְשֵׂכֶל נעלה הרבה יותר, שכל כזה שֶׁמִּצַּד עַצְמוֹ לֹא הָיָה התלמיד שַׁיָּךְ אֵלָיו כְּלָל, ומלבד דבר זה שהחכמה משפיע לבינה], יֶשְׁנוֹ עוֹד עִנְיָן חָדָשׁ שֶׁנְּקוּדַּת הַחָכְמָה פּוֹעֶלֶת בַּבִּינָה, דבר שלא קיים בבינה מצד עצמה, שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ בבינה עִנְיַן הַבִּיטּוּל כו׳ בדומה לביטול שישנו בחכמה, וְהוּא עִנְיַן נְקוּדָּה סוֹפִית שֶׁלְּמַעְלָה מֵעִנְיַן נְקוּדָּה בְּהֵיכָלָא, מבואר בחסידות שהחכמה והבינה קשורות זו בזו כמו נקודה בהיכל, כלומר, החכמה היא הנקודה, והבינה (שיש בה התרחבות) היא כהיכל ושניהם נחוצים כאחד כי בנקודה ללא ההיכל חסר את עניין ההבנה וההשגה, ובהיכל ללא הנקודה חסר את עניין הביטול, וכאן נוסף שיש בשייכות של חכמה ובינה דבר יותר עמוק ויותר נעלה הנקרא ׳נקודה סופית׳ שֶׁעַל יָדָהּ נַעֲשֵׂית הַשְׁמָרָה בִּבְחִינַת בִּינָה כְּמוֹ שֶׁהִיא, שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ עֲקַלָּתוֹן כו׳[51] היינו שהבינה זקוקה לחכמה לא רק לעניין הביטול אלא גם לעניין ההבנה וההשגה באופן הנכון מבלי לטעות, שגם זה ייתכן רק על ידי שמירת נקודת החכמה במהלך ההבנה וההשגה.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בדומה למבואר לעיל אודות ההבדל בין חכמה ובינה לעניין הביטול הוּא גם הַחִילּוּק בעניין הביטול בֵּין נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית (וּלְהָעִיר, שֶׁבִּפְרָטִיּוּת יותר הֵם שְׁתֵּי מַדְרֵיגוֹת בְּהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית עַצְמָהּ, נְשָׁמוֹת דְּזֵרַע אָדָם וּנְשָׁמוֹת דְּזֵרַע בְּהֵמָה[52], כמבואר בחסידות על הכתוב "וזרעתי את בית ישראל זרע אדם וזרע בהמה" שהנשמות הגבוהות ששורשן מבחינת "אדם העליון" (ככתוב במעשה המרכבה "ועל הכסא דמות כמראה אדם") ויש להם ידיעה גדולה באלוקות כאדם בר־דעת, נקראות "זרע אדם" ושאר הנשמות (אשר כדברי רבנו הזקן ב׳תורה אור׳ "שהם כמעט כל הנשמות שבדורותינו") נקראות "זרע בהמה", ויש הבדל בין שני סוגי הנשמות גם בעניין הביטול המדובר כאן, אֲבָל בִּכְלָלוּת הֲרֵי זֶה הַחִילּוּק שֶׁבֵּין נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית), דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית עַצְמָהּ, שֶׁגַּם כְּמוֹ שֶׁיָּרְדָה לְמַטָּה הֲרֵי הִיא אֱלֹקוּת, כמבואר לעיל שהנשמה נשארת קשורה ודבוקה באלוקות בכל מצב, הִיא תָּמִיד בִּבְחִינַת בִּיטּוּל לאלוקות, מַה שֶּׁאֵין כֵּן נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁמִּצַּד עַצְמָהּ הִיא בִּבְחִינַת מְצִיאוּת כו׳ ותחושה של יישות עצמית, וְעַד כדי כך שֶׁגַּם כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן השכל של הנפש הבהמית בְּמַה שֶׁכָּתוּב[53] שְׁאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָּרָא אֵלֶּה, וכן מתבונן בתוכן הכתובים מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ הְוָיָ׳[54] וּמַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ הְוָיָ׳[55] וְנִכְנָזְכָר לְעֵיל שֶׁעִנְיָן זֶה של התגלות גדולת ה׳ בבריאה הָיָה כְּבָר בְּכ"ה בֶּאֱלוּל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ, אֵת הַשָּׁמַיִם לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם וְאֵת הָאָרֶץ לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֶיהָ וכבר ביום הראשון מששת ימי בראשית נבראו כל הנבראים בכללות], עֲדַיִין לֹא נַעֲשָׂה בּוֹ בנפש הבהמית עִנְיַן הַבִּיטּוּל, שֶׁהֲרֵי עִנְיָנוֹ וכל מהותו הוּא מְצִיאוּת כו׳. וְעִנְיַן מְלַמֵּד אֶת הַפָּרָה, הַיְינוּ שֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית יִפְעַל עִנְיַן הַבִּיטּוּל גַּם בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית ועל דרך האמור לעיל לגבי פעולת הביטול שהחכמה פועלת בבינה.

לְתַלְמִידוֹ, שֶׁבִּהְיוֹתוֹ מְלַמֵּד לְהוֹעִיל[50], הִנֵּה נוֹסָף עַל עֶצֶם הַשֵּׂכֶל שֶׁמַּשְׁפִּיעַ לוֹ, הֲרֵי הוּא גַּם מְפַתֵּחַ כְּלֵי שִׂכְלוֹ וְהַשָּׂגָתוֹ, וְעַד שֶׁעַל יְדֵי הַיְגִיעָה וְהָעֲבוֹדָה בְּמוּשְׂכָּל זֶה בָּא הַתַּלְמִיד לְשֵׂכֶל שֶׁמִּצַּד עַצְמוֹ לֹא הָיָה שַׁיָּךְ אֵלָיו כְּלָל], יֶשְׁנוֹ עוֹד עִנְיָן חָדָשׁ שֶׁנְּקוּדַּת הַחָכְמָה פּוֹעֶלֶת בַּבִּינָה, שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ עִנְיַן הַבִּיטּוּל כו׳, וְהוּא עִנְיַן נְקוּדָּה סוֹפִית שֶׁלְּמַעְלָה מֵעִנְיַן נְקוּדָּה בְּהֵיכָלָא, שֶׁעַל יָדָהּ נַעֲשֵׂית הַשְׁמָרָה בִּבְחִינַת בִּינָה כְּמוֹ שֶׁהִיא, שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ עֲקַלָּתוֹן כו׳[51].

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא הַחִילּוּק בֵּין נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית (וּלְהָעִיר, שֶׁבִּפְרָטִיּוּת הֵם שְׁתֵּי מַדְרֵיגוֹת בְּהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית עַצְמָהּ, נְשָׁמוֹת דְּזֵרַע אָדָם וּנְשָׁמוֹת דְּזֵרַע בְּהֵמָה[52], אֲבָל בִּכְלָלוּת הֲרֵי זֶה הַחִילּוּק שֶׁבֵּין נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית), דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית עַצְמָהּ, שֶׁגַּם כְּמוֹ שֶׁיָּרְדָה לְמַטָּה הֲרֵי הִיא אֱלֹקוּת, הִיא תָּמִיד בִּבְחִינַת בִּיטּוּל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁמִּצַּד עַצְמָהּ הִיא בִּבְחִינַת מְצִיאוּת כו׳, וְעַד שֶׁגַּם כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּמַה שֶׁכָּתוּב[53] שְׁאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָּרָא אֵלֶּה, מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ הְוָיָ׳[54] וּמַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ הְוָיָ׳[55] [וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁעִנְיָן זֶה הָיָה כְּבָר בְּכ"ה בֶּאֱלוּל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ, אֵת הַשָּׁמַיִם לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם וְאֵת הָאָרֶץ לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֶיהָ], עֲדַיִין לֹא נַעֲשָׂה בּוֹ עִנְיַן הַבִּיטּוּל, שֶׁהֲרֵי עִנְיָנוֹ הוּא מְצִיאוּת כו׳. וְעִנְיַן מְלַמֵּד אֶת הַפָּרָה, הַיְינוּ שֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית יִפְעַל עִנְיַן הַבִּיטּוּל גַּם בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

---

50) ראה ספר המאמרים תרפ"ט ע׳ 75. וש"נ. 51) ראה ספר המאמרים עטר"ת ע׳ תרטו. 52) ראה תו"א ר"פ משפטים. 53) ישעי׳ מ, כו. 54) תהלים קד, כד. 55) שם צב, ו.

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ גַּם הטעם הפנימי על **מַה שֶּׁהַתּוֹרָה נִיתְּנָה בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה, כִּי תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב עִיקַּר פְּעוּלָּתָהּ הוּא בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה עִיקַּר פְּעוּלָּתָהּ** והשפעתה **הוּא בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית** כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן הוּא[56], **דְּהִנֵּה הַחִילּוּק בְּפַשְׁטוּת בֵּין תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב לַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הוּא, דְּעִיקַּר גִּילּוּי הָאֱלֹקוּת כפי שהתגלתה בתורה הוּא עַל יְדֵי תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, אֲבָל יְדִיעַת הֲלָכָה לְפוֹעַל הוּא דַּוְקָא מִתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה**[57] שהרי מהתורה שבכתב עצמה, ללא הפירוש והפירוט של תורה שבעל־פה, אי אפשר לדעת איך לקיים את המצוות בפועל. **דְּהִנֵּה, בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב אֲלֹקוּת הוּא בְּגִילּוּי, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה**[58] לאדמו״ר הזקן **שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ** השם **מִקְרָא** שבו נקראת התורה שבעל־פה, **כְּאָדָם הַקּוֹרֵא לַחֲבֵירוֹ וּכְבֵן הַקּוֹרֵא לְאָבִיו, וְעַד שֶׁגַּם אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה** המילים שבם נאמרה התורה שבכתב **הֵם אוֹתִיּוֹת עֶלְיוֹנִים שֶׁנִּיתְּנוּ מִלְּמַעְלָה** מהקדוש־ברוך־הוא **כו׳. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָאוֹתִיּוֹת** המילים **דְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אֵינָן אוֹתִיּוֹת שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהֶם גַּם אוֹתִיּוֹת שֶׁאֵינָן בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אֶלָּא בִּלְשׁוֹן אֲרָמִית כו׳** שאין בה את הקדושה שישנה באותיות התורה שבכתב. **וּבִכְלָלוּת, הִנֵּה אוֹתִיּוֹת דְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הֵם כְּמוֹ אֲבָנִים** הקיימים בעולם מטבע הבריאה **שֶׁבִּידֵי שָׁמַיִם, וְאוֹתִיּוֹת דְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הֵם כְּמוֹ לְבֵנִים שֶׁבִּידֵי אָדָם** שנוצרו על ידי בני אדם שהרכיבו חומרים שונים ועשו לבנים, **וְהַיְינוּ, שֶׁעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הִיא דְּבַר ה׳ מַמָּשׁ שֶׁנִּתְגַּלָּה עַל יְדֵי הַתַּנָּאִים** חכמי המשנה **וְהָאֲמוֹרָאִים** חכמי הגמרא, **וְלֹכֵן בוודאי גם התורה שבעל־פה היא תורת ה׳ כמו התורה שבכתב מִכָּל מָקוֹם, אֵין זֶה** באותה דרגה בדיוק **כְּמוֹ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב שֶׁנִּיתְּנָה מִלְּכַתְּחִילָּה מִלְּמַעְלָה, אֶלָּא בְּאוֹפֶן שֶׁהַתַּנָּא אוֹ הָאֲמוֹרָא חִידֵּשׁ אֶת הָעִנְיָן כו׳, וְהַיְינוּ שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁבָּא עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם** ואין בו את המעלה של דבר הבא מלכתחילה בהתגלות אלוקית מלמעלה.

וּלְהָעִיר, שֶׁבְּדִרְדֶּךָ כְּלָל מְבוֹאָר[59] בחסידות **שֶׁזֶּהוּ** ההבדל בין דבר שבא כולו מלמעלה (תורה שבכתב) לדבר שנפעל ונתחדש על ידי עבודת האדם (תורה שבעל־פה) **כְּלָלוּת הַחִילּוּק בֵּין תּוֹרָה לִתְפִלָּה, דְּתוֹרָה (כוֹלֵל גַּם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה)** שבאה ונמשכה מלמעלה למטה **הִיא בְּחִינַת מ״ה, אֲבָנִים** שנבראו מלמעלה, **וּתְפִלָּה** שעניינה התעלות והתקרבות של האדם לאלוקות מלמטה למעלה **הִיא בְּחִינַת ב״ן, בְּחִינַת לְבֵנִים** שנעשו בידי אדם, כמבואר בתורת הסוד, שם הוי״ה נכתב בכמה אופנים של מילוי, שלכל אחד מהם יש גימטריא שונה המורה על המשכה שונה משם הוי״ה. המילוי היוצר את שם מ״ה הוא – יו״ד ה״א וא״ו ה״א (45); והמילוי היוצר את שם ב״ן הוא – יו״ד ה״ה ו״ו ה״ה (52), ומבואר שעניין ההמשכה מלמעלה למטה, הארה של האלוקות על העולמות והנבראים, שייך לשם מ״ה. ועניין ההעלאה מלמטה למעלה, התעלות של הנבראים לאלוקות, שייך לשם ב״ן **אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ בִּכְלָלוּת לְגַבֵּי תְּפִלָּה** שבאופן כללי ההבדל בין תורה לתפילה הוא שתורה היא המשכה ותפילה היא העלאה, **אֲבָל בַּתּוֹרָה גּוּפָא** עצמה **הֲרֵי זֶה** ההבדל בין המשכה מלמעלה להעלאה מלמטה **הַחִילּוּק בֵּין תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב** עניין ההמשכה **לַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה** עניין ההעלאה. **וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁעִיקַּר פְּעוּלַּת תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב הִיא בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית**

---

56) ראה המשך תער״ב פקפ״ט־קצא. וראה גם ד״ה השמים כסאי דש״פ נח תשל״א (ספר המאמרים תשל״א ע׳ נה ואילך).
57) ראה תניא אגה״ק סכ״ט. 58) פינחס עו, ב. דרושים לר״ה נט, א. וראה תניא ספל״ז. 59) ראה תו״א משפטים עז, ג

ביאור בדרך אפשר

הנשמה הקדושה שניתנה לאדם מלמעלה, **וְאִילוּ עִיקַּר פְּעוּלַּת תּוֹרָה** שאותה צריך האדם לברר ולזכך ולהעלות מלמטה למעלה. **וְהַחִידּוּשׁ בַּכָּתוּב דְּלֹא נִפְלֵאת וְגוֹ' הוּא גַּם לְגַבֵּי הַפְּעוּלָּה בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית כוּ'** שאפילו עבודת ההעלאה שתלוייה באדם וכדי לעשותה צריך מאמץ ויגיעה, גם היא 'לא נפלאת היא' אלא היא בכוחו ויכולתו של האדם, ומעתה מיושבת השאלה שנשאלה לעיל מדוע דבר זה שהתורה ניתנה הן בכתב והן בעל־פה הוא טעם וסיבה ל'לא נפלאת היא' ו'קרוב אליך הדבר מאד', וההסבר הוא כי הכתוב מתכוין לחדש שגם עבודת ההעלאה שהיא עניין תורה שבעל־פה, גם היא 'לא נפלאת היא'.

ה) **וְהִנֵּה** מַה שֶּׁכָּתוּב כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת גּוֹ', מִצְוָה סְתָם, וּמִצְוָה לְשׁוֹן יָחִיד, **מְבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה**[60] דְּקָאֵי עַל מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה, וְהַיְינוּ, לְפִי שֶׁכָּל שְׁאָר תַּרְיַ"ג מִצְוּוֹת יֵשׁ לְכָל מִצְוָה עִנְיָנָהּ הַפְּרָטִי, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה הִיא נְקוּדָּה כְּלָלִית כוּ'. וְזֶהוּ עִנְיַן חוֹדֶשׁ אֱלוּל, אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי[61] (רָאשֵׁי תֵּיבוֹת אֱלוּל[62]), שֶׁזּוֹהִי הַתְּנוּעָה הַכְּלָלִית שֶׁהָאָדָם מִתְקַשֵּׁר לֶאֱלֹקוּת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי, שֶׁזֶּהוּ לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סָעִיף ב') שֶׁבְּחִינַת אָנֹכִי מְצַוְּךָ הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת פֶּלֶא, שֶׁזֶּהוּ אַחַת מֵהַדְּרָגוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה (כַּמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרוּכָּה). וְהָעִנְיָן בָּזֶה[63], דְּהִנֵּה כְּתִיב[64] תָּמִים תִּהְיֶה עִם הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ, שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי שְׁמִירַת שָׁסָ"ה מִצְוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וְקִיּוּם רָמָ"ח מִצְוּוֹת עֲשֵׂה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה תִּהְיֶה תָּמִים וְשָׁלֵם בְּכָל אֵבְרֵי הַנֶּפֶשׁ, וְעַל יְדֵי זֶה נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה (כְּמַאֲמַר רַז"ל[65] שֶׁנִּשְׁתּוֹקֵק הַקָּבָּ"ה לִבְרֹאוֹתוֹ) לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים[66]. אָמְנָם, אִם חִסֵּר מִצְוָה אַחַת אוֹ פָּגַם בָּהּ כוּ', הִנֵּה עַל זֶה נֶאֱמַר כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת גּוֹ', מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת תּוֹרָה וּמִצְוּוֹת, כֵּיוָן שֶׁמַּגַּעַת לְמַעְלָה לִבְחִינַת אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי, וְעַל זֶה נֶאֱמַר[67] אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מוֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ גּוֹ', שְׁתֵּי פְּעָמִים אָנֹכִי, לְמַעְלָה מִבְּחִינַת מְצַוְּךָ הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת פֶּלֶא שהיא אחת המשמעויות של 'אלף', שֶׁזֶּהוּ בחינת 'פלא' אַחַת מֵהַדְּרָגוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה (כַּמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרוּכָּה) ועניין זה של 'אנוכי' אמור דווקא בשייכות למצוות התשובה, כפי שממשיך ומבאר.

ביאור בדרך אפשר

1 הִיא בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וְאִילוּ עִיקַּר פְּעוּלַּת תּוֹרָה
2 שֶׁבְּעַל פֶּה הִיא בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית. וְהַחִידּוּשׁ בַּכָּתוּב
3 דְּלֹא נִפְלֵאת וְגוֹ' הוּא גַּם לְגַבֵּי הַפְּעוּלָּה בַּנֶּפֶשׁ
4 הַבַּהֲמִית כוּ'.

5 ה) **וְהִנֵּה** מַה שֶּׁכָּתוּב כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת גּוֹ',
6 מִצְוָה סְתָם, וּמִצְוָה לְשׁוֹן יָחִיד,
7 מְבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה[60] דְּקָאֵי עַל מִצְוַת
8 הַתְּשׁוּבָה, וְהַיְינוּ, לְפִי שֶׁכָּל שְׁאָר תַּרְיַ"ג מִצְוּוֹת
9 יֵשׁ לְכָל מִצְוָה עִנְיָנָהּ הַפְּרָטִי, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִצְוַת
10 הַתְּשׁוּבָה הִיא נְקוּדָּה כְּלָלִית כוּ'. וְזֶהוּ עִנְיַן
11 חוֹדֶשׁ אֱלוּל, אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי[61] (רָאשֵׁי תֵּיבוֹת
12 אֱלוּל[62]), שֶׁזּוֹהִי הַתְּנוּעָה הַכְּלָלִית שֶׁהָאָדָם
13 מִתְקַשֵּׁר לֶאֱלֹקוּת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ
14 הַיּוֹם, אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי, שֶׁזֶּהוּ לְמַעְלָה מִבְּחִינַת
15 הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סָעִיף ב') שֶׁבְּחִינַת
16 אָנֹכִי מְצַוְּךָ הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת פֶּלֶא, שֶׁזֶּהוּ
17 אַחַת מֵהַדְּרָגוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה (כַּמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר
18 בַּאֲרוּכָּה). וְהָעִנְיָן בָּזֶה[63], דְּהִנֵּה כְּתִיב[64] תָּמִים
19 תִּהְיֶה עִם הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ, שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי שְׁמִירַת
20 שָׁסָ"ה מִצְוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וְקִיּוּם רָמָ"ח מִצְוּוֹת
21 עֲשֵׂה, שֶׁעַל יְדֵי זֶה תִּהְיֶה תָּמִים וְשָׁלֵם בְּכָל אֵבְרֵי
22 הַנֶּפֶשׁ, וְעַל יְדֵי זֶה נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה שֶׁנִּתְאַוָּה
23 הַקָּבָּ"ה (כְּמַאֲמַר רַז"ל[65] שֶׁנִּשְׁתּוֹקֵק הַקָּבָּ"ה
24 לִבְרֹאוֹתוֹ) לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים[66].
25 אָמְנָם, אִם חִסֵּר מִצְוָה אַחַת אוֹ פָּגַם בָּהּ כוּ', הִנֵּה
26 עַל זֶה נֶאֱמַר כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת גּוֹ', מִצְוַת
27 הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת תּוֹרָה וּמִצְוּוֹת,
28 כֵּיוָן שֶׁמַּגַּעַת לְמַעְלָה לִבְחִינַת אָנֹכִי מִי
29 שֶׁאָנֹכִי, וְעַל זֶה נֶאֱמַר[67] אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מוֹחֶה
30 פְּשָׁעֶיךָ גּוֹ', שְׁתֵּי פְּעָמִים אָנֹכִי, לְמַעְלָה מִבְּחִינַת
31 מְצַוְּךָ הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת פֶּלֶא
32 שֶׁזֶּהוּ בַּחִינַת 'פלא' אַחַת מֵהַדְּרָגוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה
33 (כַּמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרוּכָּה) וְעִנְיַן זֶה
34 שֶׁל 'אנוכי' אָמוּר דַּוְוקָא בְּשִׁיכּוּת
35 לְמִצְוֹת הַתְּשׁוּבָה כְּפִי שֶׁמַּמְשִׁיךְ וּמְבָאֵר.

36 וְהָעִנְיָן בָּזֶה[63], דְּהִנֵּה כְּתִיב[64]
37 בְּתוֹרָה תָּמִים שלם תִּהְיֶה עִם
38 הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ, שֶׁזֶּהוּ את השלימות
39 הזו משיגים עַל יְדֵי שְׁמִירַת
40 שָׁסָ"ה מִצְוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה
41 להיזהר ולהישמר שלא לעבור עליהן
42 וְקִיּוּם רָמָ"ח מִצְוּוֹת עֲשֵׂה,
43 שֶׁעַל יְדֵי זֶה תִּהְיֶה האדם תָּמִים
44 וְשָׁלֵם בְּכָל אֵבְרֵי הַנֶּפֶשׁ, וְעַל
45 יְדֵי זֶה הזהירות והקיום בכל המצוות
46 נִשְׁלֶמֶת הַכַּוָּנָה שהיא המטרה
47 והתכלית של הבריאה שֶׁנִּתְאַוָּה
48 הַקָּבָּ"ה (כְּמַאֲמַר רַז"ל[65]
49 במדרש על הכתוב 'שוקיו עמודי שש'
50 שֶׁנִּשְׁתּוֹקֵק הַקָּבָּ"ה לִבְרֹאוֹתוֹ)
51 לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה
52 בַּתַּחְתּוֹנִים[66] שדווקא הנבראים הכי
53 תחתונים בעולם הזה הגשמי יהיו
54 'דירה' ראוייה לגילוי אלוקות והשראת
55 השכינה. אָמְנָם, אִם חִסֵּר מִצְוָה
56 אַחַת ממצוות־עשה אוֹ פָּגַם בָּהּ
57 בכך שעבר על מצוות לא־תעשה כוּ',
58 הִנֵּה עַל זֶה נֶאֱמַר כִּי הַמִּצְוָה
59 הַזֹּאת גּוֹ', מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה,
60 שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת תּוֹרָה
61 וּמִצְוּוֹת, כֵּיוָן שֶׁמַּגַּעַת ו'נוגעת'
62 ושייכת לְמַעְלָה מַעְלָה לִבְחִינַת
63 אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי שכאמור נעלית
64 יותר ממדריגת התורה, ולכן מי
65 שהחסיר או פגם יכול להשלים את
66 הפגם ולתקן את החיסרון על ידי
67 התשובה וְעַל זֶה נֶאֱמַר[67] אָנֹכִי
68 אָנֹכִי הוּא מוֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ גּוֹ',
69 שְׁתֵּי פְּעָמִים אָנֹכִי, כי בחינת
70 'אנכי' שבה קשורה מצוות התשובה
71 שעל ידה נמחקים הפשעים היא
72 לְמַעְלָה מִבְּחִינַת אָנֹכִי הֲוָיָ'

ואילך. ספר המאמרים תרנ"ה ע' קב ואילך. 60) פרשתנו מה, ד - מר"ח שער התשובה פ"א, בשם הרמב"ן. 61) שה"ש ו, ג. 62) אבודרהם סדר תפלת ר"ה ופירושה פ"א. ר"ח שם פ"ד (ד"ה עוד יש). פע"ח שער ר"ה פ"א. שעה"פ להאריז"ל עה"פ. ועוד. 63) ראה לקו"ת פרשתנו שם, ג. 64) שופטים יח, יג. 65) במדב"ר רפ"י. 66) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ. 67) ישעי' מג, כה. וראה לקו"ת דרושים לשבת שובה סה, ב ואילך.

ביאור בדרך אפשר

אֶלֹקֶיךָ שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה שם נאמר ׳אנוכי׳ רק פעם אחת ולכן בכוח התשובה לתקן חיסרון שמצד התורה והמצוות.

וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, בתוספת הדגשה שמדובר על ׳היום׳ כִּי[68], מַה שֶּׁאָנֹכִי מְצַוְּךָ, לְשׁוֹן צִוּוּתָא חיבור וְהִתְקַשְּׁרוּת, הַיְינוּ בְּהַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם[69], בָּעוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא כוי׳. וְעַל זֶה נֶאֱמַר לֹא נִפְלֵאת הִיא מִמְּךָ גוי׳, מִמְּךָ דַּייְקָא, הכתוב מדייק ואומר שכללות התורה והמצוות ובמיוחד מצוות התשובה לא נפלאת ׳ממך׳, מכל אחד ואחד מבני ישראל, כדי להדגיש שֶׁהוּא מִצַּד מַעֲלַת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִבְּחִינַת פֶּלֶא, כאמור לעיל, כֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעִים לִבְחִינַת אָנֹכִי, וְלָכֵן מפני מעלתם של ישראל והשייכות שלהם ל׳אנכי׳ קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ, בְּפִיךָ[70] הַיְינוּ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה

ביאור בדרך אפשר

שנלמדת בדיבור בפה, וְגַם בְּפִיךָ בִּבְחִינַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַל יְדֵי פֶּה הַתּוֹקֵעַ וּמַמְשִׁיךְ קוֹל הַשּׁוֹפָר, וּבִלְבָבְךָ הוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה כוי׳[71] שעליה נאמר ׳כי המצווה הזאת׳.

וְעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא בְּשַׁעְתָּא חֲדָא וּבְרִגְעָא חֲדָא[72], בשעה אחת וברגע אחד, כלומר עניין שלא דורש שיהוי זמן כלל, הִנֵּה יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וּמִיַּד הֵן נִגְאָלִין[73] וכשם שהתשובה היא ללא שהות וללא עיכוב, כך הגאולה היא מיד, ובלשון הכתוב הַיּוֹם אִם בְּקוֹלוֹ תִּשְׁמָעוּ[74], ׳היום׳, בַּגְּאוּלָה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵימָה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

אָנֹכִי הֲרֵי׳ אֶלֹקֶיךָ שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, כִּי[68], מַה שֶּׁאָנֹכִי מְצַוְּךָ, לְשׁוֹן צִוּוּתָא וְהִתְקַשְּׁרוּת, הַיְינוּ בְּהַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם[69], בָּעוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא כוי׳. וְעַל זֶה נֶאֱמַר לֹא נִפְלֵאת הִיא מִמְּךָ גוי׳, מִמְּךָ דַּייְקָא, שֶׁזֶּהוּ מִצַּד מַעֲלַת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִבְּחִינַת פֶּלֶא, כֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעִים לִבְחִינַת אָנֹכִי, וְלָכֵן קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ, בְּפִיךָ[70] הַיְינוּ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, וְגַם בְּפִיךָ בִּבְחִינַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַל יְדֵי פֶּה הַתּוֹקֵעַ וּמַמְשִׁיךְ קוֹל הַשּׁוֹפָר, וּבִלְבָבְךָ הוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה כוי׳[71]. וְעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא בְּשַׁעְתָּא חֲדָא וּבְרִגְעָא חֲדָא[72], הִנֵּה יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וּמִיַּד הֵן נִגְאָלִין[73], הַיּוֹם אִם בְּקוֹלוֹ תִּשְׁמָעוּ[74], בַּגְּאוּלָה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵימָה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

ובכ״מ. 68) לקו״ת פרשתנו שם, ד. 69) ואתחנן ז, יא ובפרש״י. עירובין כב, א. 70) לקו״ת פרשתנו מו, א. 71) חסר קצת (המו״ל). 72) ראה זח״א קכט, א ואילך. 73) רמב״ם הל׳ תשובה פ״ז ה״ה. 74) תהלים צה, ז. סנהדרין צח, א.

המשך ביאור למס׳ סוכה ליום ראשון עמ׳ ב

עצמה. מַאי טַעְמַיְיהוּ. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב ׳וּבְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל תִּתְקָעוּ וְלֹא תָרִיעוּ׳, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כשיטת רבי יהודה שִׁתְּקִיעָה וּתְרוּעָה מצוה אַחַת הִיא, איך אמרה התורה רק לתקוע ולא להריע, היתכן שאָמַר רַחֲמָנָא פַּלְגָא דְּמִצְוָה עָבִיד וּפַלְגָא לֹא עָבִיד – שחצי מהמצוה יעשה וחצי לא יעשה, אלא מוכח שכל תקיעה היא מצוה לעצמה וכל תרועה היא מצוה לעצמה. וְרַבִּי יְהוּדָה הסובר שתקיעה ותרועה מצוה אחת הם, משיב שהַהוּא לְסִימָנָא בְּעָלְמָא הוּא דַּאֲתָא – תקיעה זו אינה תקיעה של מצוה אלא רק לסימן כשהיה משה חפץ לדבר אל בני ישראל, ולסימן די בתקיעה לבד. וְרַבָּנָן משיבים, אמנם מטרת התקיעה רק לִסִימָנָא הוּא, וְמִכֹּל מקום אחר שקבעה התורה שיעשה את הסימן דווקא על ידי תקיעה, רַחֲמָנָא שַׁוְיֵהּ מְצִוָּה – עשתה אותה התורה למצוה, ויש ללמוד מזה שכל קול הוא מעשה מצוה לעצמו.

מבררת הגמרא: כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּאָמַר רַב כַּהֲנָא, אין להפסיק בֵּין תְּקִיעָה לִתְרוּעָה וְלֹא כָּלוּם. כְּמַאן – כדעת מי אמר הלכה זו, ודאי כְּשִׁיטַת רַבִּי יְהוּדָה שהתקיעה והתרועה הן מעשה מצוה אחד ולכן אין להפסיק ביניהן, שאם כרבנן שמצוות נפרדות הן מדוע אין להפסיק ביניהן. מקשה הגמרא: (אִי רַבִּי יְהוּדָה) פְּשִׁיטָא שדברי רב כהנא הם רק לשיטת רבי יהודה.

המשך ביאור למס׳ סוכה ליום שלישי עמ׳ ב

המוזכרים כאן הכוונה לְמַה שֶּׁאָמוּר בָּרְגָלִים – קרבנות שאמרה תורה שיחלקום בין כולם ברגלים, כגון חזה ושוק של שלמי חגיגה, ועורות של עולות ראיה ושל מוספי ציבור, וכן עורות ואכילת הבשר של שעירי חטאות.

תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁכָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁווֹת בְּאִימּוּרֵי הָרְגָלִים, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳וְכִי יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הוּא גָר שָׁם וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ וְשֵׁרֵת׳, ומכאן לומדים שכל כהן שרוצה מותר לו לעבוד ברגל, ואין המשמר הקבוע יכול לעבב עליו, וממילא למידים אנו שאף חולק ואוכל, שכיון שזכה בעבודה זכה גם באכילה. יָכוֹל אַף בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה כֵּן – כל כהן שירצה יוכל לבוא ולעבוד. תַּלְמוּד לוֹמַר בתחילת הפסוק ׳וְכִי יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ׳ ודורשים זאת כמו ׳באחד שעריך׳, ללמד שלֹא אָמַרְתִּי שיכול לבוא ולעבוד כל כהן שירצה אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל נִכְנָסִין ׳באחד שעריך׳ היינו בְּשַׁעַר אֶחָד – כשכולם עולים לרגל ונמצאים בעיר אחת:

שנינו במשנה: כל המשמרות שוות באימורי הרגלים וּבְחִילּוּק לֶחֶם הַפָּנִים כוי׳: תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁכָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁווֹת ברגל בְּחִילּוּק לֶחֶם הַפָּנִים, אף שאינו נחשב מחובות הרגל שהרי ישנו בכל שבת,

מכתב כללי

(תרגום חופשי מאידיש)

ב״ה, ימי הסליחות, ה׳תשכ״ד
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
אשר בכל מקום ומקום

ה׳ עליהם יחיו

שלום רב וברכה!

ראש השנה נקבע ע״י הבורא – לא ביום בו נברא כלל העולם, אלא ביום בו נברא האדם – אדם הראשון.

הסבר הדבר:

בבריאת האדם לא רק שהסתיימה כל הבריאה של ששת ימי בראשית, אלא היא גם באה לידי שלימות ומילוי.

בכך הושגה שלימות הבריאה – לא רק משום שהאדם הוא היצור הנעלה ביותר, אלא יחד עם זאת, גם משום שהאדם הוא היצור שהוא **מסוגל**, הוא **צריך**, והוא **עתיד**, בסופו של דבר, להביא את **כל** שאר חלקי הבריאה לשלמותם **הם**.

דבר זה מושג כאשר האדם מנצל במדה **מלאה** את כל כחותיו הוא ואת כל כחות הטבע – הן בעולם ה״דומם״, הן בעולם ה״צומח״ והן בעולם ה״חי״ – למען הטוב והקדושה,

כי על־ידי־זה מגיע כל נברא והבריאה בכללה לידי התאמה עם רצון הבורא.

* * *

בריאת האדם שונה, בין השאר, במיוחד בכך ש״נברא **יחידי**״, בניגוד לנבראים אחרים שנוצרו בכמות גדולה.

דבר זה מורה ומדגיש לנו כי לאדם **אחד ויחיד** האפשרות להביא את הבריאה כולה לתכליתה ושלמותה, כשם שאדם הראשון עשה זאת. אדם הראשון, מיד לאחר בריאתו, ביום ראש השנה הראשון – דרש ואף **השיג** שכל ברואי עולם יכירו בשלטון הבורא, תוך הכרזה:

בואו נשתחוה ונכרעה, נברכה לפני ה׳ עושנו –

על־ידי ״נשתחוה״, על־ידי התבטלות עצמית, ורק על־ידי־זה מסוגל נברא להתאחד ולהתייחד עם הבורא, ובכך להשיג את השלימות הרמה ביותר.

וחכמינו, זכרונם לברכה, מלמדים אותנו כי מאדם הראשון אנו לומדים ויודעים לגבי **כל** אדם: ״לפיכך נברא האדם יחידי, ללמדך – נפש אחת כאילו עולם מלא״.

כלומר, לכל יהודי, גם בזמננו, בכל מקום ומצב בו יימצא – האפשרות המוחלטת (ומתוך כך גם – החובה) להתרומם ולהגיע לדרגה העילאית ביותר של שלימות, ולפעול אותו דבר גם ב״עולם מלא״ – בבריאה כולה.

* * *

הסבר הדבר: בקצרה ובאופן אחר קצת – ראה מכתב לר״ה תשי״ד, תשט״ז.
גם באה לידי שלימות: בחדא״ג מהרש״א (ר״ה כז, א): כאילו לא נברא שום דבר קודם בריאת אדם. ועיין המשך זה היום דשנות תש״ד, תש״ט.
להביא את כל שאר: ראה ב״ר (פי״א, ו): **כל** מה שנברא כו׳ צריכין עשי׳. בלקו״ת נשא כו, ב.
לידי התאמה עם רצון: ראה אבות ספ״ו. יומא לח, א.
ש״נברא יחידי״: משנה סנהדרין ספ״ד.
אדם הראשון, מיד: זח״ג ס״פ אמור. וראה ג״כ פרד״א פי״א.

ראש השנה – יום בריאת האדם הראשון והיחיד – מזכיר לכל יהודי את התפקיד האמור,

ראש השנה – מגלה את אי הנכונות שבתירוצים של אלה שאינם ממלאים את תפקידם, ש״בלתי אפשרי לשנות את העולם״, או ש״לא קיבלו מהוריהם את החינוך וההכשרה המתאימים לכך״, או ש״העולם כה גדול, ואילו הוא בודד ומה ביכלתו להועיל?״

ראש השנה – מעניק כחות למילוי התפקיד, משום שביום זה מתחדשת כל הבריאה, מתחילה שנה חדשה, עם כחות מחודשים כביום של ״ראש השנה״ הראשון.

וכפי תוכן וסדר **התפלה** שבראש השנה – והרי עצם הבקשה מוכיח כי **אפשרי** מילוי הבקשה וכי **תפלה** זו מסוגלת לעשות זאת – שכל **יחיד** מבקש בכל תפלה של ראש השנה:

״**מלוך על העולם כולו . . וידע כל פעול כי אתה פעלתו**״ – ששלטון הקב״ה יוכר **על העולם כולו**, עד **שכל** פעול ויצור **ידע** כי הקב״ה יוצרו.

* * *

היו זמנים בהם עורר הרעיון האמור – שלפיו מסוגל כל אדם ״לשנות״ את העולם – ספיקות, והיו דרושות לכך הוכחות וביסוסים וכו׳.

אך בתקופתנו אנו, אין צורך, למרבה הצער, לחפש הוכחות רבות לשכנע כי לולא הקב״ה שהוא מלך העולם ו״ה׳ מלך – תכון תבל בל תמוט״ (=מלכותו מכוננת תבל שלא יתמוטט) – עלול אדם יחיד להרוס ר״ל את כל העולם.

אם הדבר הוא כך בצד שהוא היפוכו של צד הטוב – ודאי, איפוא, שבצד הטוב מסוגל אדם יחיד לפעול במדה מרובה הרבה יותר. כי לאמיתו של דבר, הבריאה היא טובה בפנימיותה, ולכן היא נוטה יותר לטוב מלהיפוכו.

* * *

יעזור ה׳ **לכל אחד ואחת** לקבל ביום ראש השנה החלטות איתנות ברוח ראש השנה, כאמור, ולקיים בפועל החלטות אלו בכל יום מימי השנה הבאה,

- את ״נשתחוה״ לפני ה׳ המתבטא בכל הענינים של החיים היום־יומיים ע״י קיום מצוות ה׳ – עד ש״בכל דרכיך דעהו״,

- ויצירת דבר זה גם בעולם שמסביב

לפי תוכנו של ראש השנה, שאינו רק תחלת השנה, אלא, בעיקר, ה״ראש״ של השנה, וכשם שהראש מנהיג כל אבר של כל הגוף, כך צריכות ה״חיות״ והחלטות ״ראש השנה״ למלא ולהנהיג את כל ימי השנה.

ואז הגוף (השנה) כולו – בריא בכל המובנים.

בברכה לכתיבה וחתימה טובה

לשנה טובה ומתוקה

מ. שניאורסאהן

אי הנכונות: להעיר ג״כ מרמב״ם הל׳ תשובה פ״ה, וא״ו. קונטרס ומעין מי״ג ואילך.
וידע: ראה תניא ספ״ג.
כל פעול: עולם העשי׳ (סי׳ האריז״ל).
ה׳ מלך: אמרו אדם ביום שנברא כשהמליך אותו וכל הבריות אחריו (פדר״א פי״א).
מסוגל אדם יחיד: להעיר מקידושין מ, ב.
במדה הרבה יותר: ראה יומא לח, ב.
הבריאה היא טובה: בראשית א, לא. וראה מו״נ ח״ג פכ״ה (ופי״ג).
״בכל דרכיך דעהו״: ראה טושו״ע או״ח סרל״א.
ה״ראש״: עטרת ראש בתחלתו.

בס"ד. שיחת יום ג' פרשת נצבים, כ"ד אלול, ה'תשכ"ד.

- לעסקניות של ישיבת "תומכי תמימים" ו"בית רבקה" תחיינה -

בלתי מוגה

א. עומדים אנו ימים ספורים לפני ראש־השנה, בימי הסליחות, שאז מתחיל הזמן שהקב"ה מוותר ומוחל על כל הענינים שלא סיימו להשלימם בשנה החולפת, וזוהי הכנת הדרך לקבל את ברכתו של הקב"ה לשנה החדשה, לכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה.

ב. רבינו הזקן מבאר[1] שהפרשה שקורין לעולם קודם ראש־השנה היא פרשת נצבים:

התחלת הפרשה היא: "אתם נצבים גו' לפני ה' אלקיכם גו' לעברך בברית גו' למען הקים אותך היום לו לעם וגו'", והיינו, שבני ישראל עומדים לפני ה', והקב"ה לוקח אותם אליו בתור עם, וכורת עמהם ברית, באופן נצחי, על כל הזמנים וכל המקומות שבהם נמצאים בני ישראל.

ובתור התחלה והכנה לכריתת ברית בין הקב"ה ובני ישראל - נאמר בפסוק שעמידת בני ישראל לפני הקב"ה צריכה להיות באופן ד"נצבים.. כולכם", כולם ביחד, ומונה בפסוק את הסוגים השונים שיש בבני ישראל, מ"ראשיכם", מנהיגי בני ישראל, עד לאלו שעוסקים במלאכות הכי פשוטות: "חוטב עציך" ו"שואב מימיך"; וכאשר כל בני ישראל מתאחדים יחדיו ועומדים לפני הקב"ה "כאיש אחד"[2] - הרי זה מכין את הדרך ונעשה כלי להמשכת ברכתו של הקב"ה בכל המצטרך.

ג. אחד הדברים - והעיקרי - שמאחד ומשוה את כל בני ישראל הוא - לא עשירות, ואפילו לא הבנה והשגה, אלא ההתקשרות שבני ישראל מתקשרים עם הקב"ה בעצמו, רק בגלל שכך הוא רצונו יתברך, ומקבלים על עצמם למלא את בקשתו ורצונו.

בענין זה מתאחדים ומשתווים כל בני ישראל, מגדול עד קטן, מ"ראשיכם" עד "שואב מימיך", ועל־ידי־זה נעשה אצלם שלום עם הקב"ה, על־ידי השלום וההתאחדות בינם לבין עצמם.

וכדי לחנך ברוח זו את דור העתיד, את הילדים, שיהיו מוכנים למעמד ומצב זה, להיות "עם אחד"[3], שמקבל על עצמו את "ה' אחד"[4], על־ידי לימוד "תורה אחת"[5] - הנה על זה ניתן הציווי "ושננתם לבניך"[6], לחנך את הילדים מקטנותם ברוח זו, כך שכאשר יגדלו, יתנהגו לפי הדרך שמראים להם.

וזהו גם מהמטרות העיקריות של ישיבות "תומכי תמימים", ובתי־ספר "בית רבקה" (או כפי שנקראים בשאר מדינות: "אהלי יוסף יצחק") - לחנך ילדים וילדות מקטנותם ברוח כזו, שידעו שהם שייכים לאותו עם, אשר מאז שעמדו בהר סיני קיבלו מהקב"ה את התורה על כל משך אלפי השנים שלאחרי־זה, ועל־ידי לימוד התורה וקיום כל הענינים שבתורה, מקבלים את ברכותיו של הקב"ה בכל המצטרך.

ד. ומזה מובן גם גודל הזכות והשכר שיש לכל אלו שתומכים במוסדות שמחנכים ילדי ישראל ברוח זו, נוסף על העיקר, שמנהלים את הבתים שלהם ומחנכים את הילדים שלהם ברוח זו.

ויעזור השם־יתברך לכל אחת מכן, ולכולכן יחד, להמשיך את עבודת הקודש של חינוך הילדים בדרך היהדות והחסידות, מתוך בריאות, שמחה ומצב רוח טוב, ולהתברך מהקב"ה בכל המצטרך, לכל אחת עבורה ועבור כל משפחתה, ולכולכן יחד,

ולכל־לראש - להכתב ולהחתם על־ידי הקב"ה בעצמו לשנה טובה ומתוקה בכל פרטי הענינים, ועד שנזכה לגאולה על־ידי משיח.

ובזה אסיים - שהקב"ה יתן לכל אחת מכן, ולכולכן יחד, כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

---

1) לקו"ת ריש פרשתנו (נצבים).
2) ס' שופטים כ, יא. וראה תניא אגה"ק סוסכ"ב.
3) אסתר ג, ח. ועוד.
4) ואתחנן ו, ד. ועוד.
5) בא יב, מט. ועוד.
6) ואתחנן שם, ז.

בס"ד. שיחת שבת פרשת נצבים, כ"ח אלול, ה'תשכ"ד.

בלתי מוגה

א. התחלת פרשת השבוע היא: "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם וגו' מחוטב עציך עד שואב מימיך", "את אשר ישנו פה עמנו עומד היום גו' ואת אשר איננו פה עמנו היום"[1].

וענין זה שייך לראש־השנה — כמו שכתב רבינו הזקן ב'לקוטי תורה'[2]: "הנה פרשה זו קורין לעולם קודם ראש־השנה, ומרומז במלת "היום", דקאי על ראש־השנה, כי "זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון"[3], שכל ניצוצי נשמות נצבים ומתעלים במקורם הראשון ביום זה עד לפני הוי'.. ראשיכם שבטיכם וגו' מחוטב עציך עד שואב מימיך, פירט הכתוב עשר מדריגות, שכמו שיש עשר מדריגות בנפש האדם דהיינו ג' שכלים וז' מדות, כך הנה כל ישראל הם קומה אחת שלימה.. שנחלקת לעשר מדריגות, ובראש־השנה מתעלים כל המדריגות.. למעלה במקור חוצבם.. להיות לאחדים כאחד".

ומזה מובן, שקריאת פרשת נצבים קודם ראש־השנה היא לא רק הכנה שמחוץ להענין, אלא הכנה אמיתית שהיא חלק מהענין עצמו, והיינו, שענינו של ראש־השנה הוא האחדות של כל בני ישראל, ולא רק בני ישראל שבדור זה ("דור הולך ודור בא"[4]) ובראש־השנה זה, אלא גם בני ישראל שבכל השנים ובכל הדורות שלפני־זה ושלאחרי־זה.

ב. והביאור בזה:

ענינו של ראש־השנה הוא — כמאמר רבותינו ז"ל[5] "אמר הקב"ה.. אִמְרוּ לְפָנַי בראש־השנה מלכיות.. כדי שתמליכוני עליכם.. ובמה בשופר". וכן על־ידי התפילות - לא רק תפילת מוסף (שבאה בהוספה על ג' התפילות שבכל יום, מצד קדושת היום) שלאחרי תקיעת שופר, אלא גם בתפילות שלפני תקיעת שופר, תפילת שחרית, ולפני־זה תפילת ערבית דליל ראש־השנה - שבהם מבקשים: "מלוך על העולם כולו בכבודך כו' והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך, וידע כל פעול כו' כל יצור כו' כל אשר נשמה באפו וכו'" (וכמבואר בסידור האריז"ל[6] שקאי על ג' עולמות בריאה־יצירה־עשיה, והיינו, שהבקשה היא שתהיה התגלות מלכותו יתברך בכל העולמות, כולל גם עולם העשיה), וחותמים בשם ומלכות "ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ כו'" - שמזה מוכח שבוודאי פועלים זאת, שהרי "ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה, אלא אין כאן שום ספק כלל מאחר שביקשנו כו'" (כמו שכתב רבינו הזקן ב'אגרת התשובה'[7]).

וכמבואר בדרושי חסידות[8] שבראש־השנה חוזרים כל הדברים לקדמותם, וצריך לעורר ולהמשיך מחדש את כל הענינים משרשם ומקורם הראשון כפי שהוא בבחינת עצמותו יתברך, ובזה גופא - לא רק המשכה מן הכלל אל הפרט (כמבואר ב'עטרת ראש'[9]), אלא גם המשכה חדשה, כמבואר ב'אגרת הקודש'[10] ש"בכל שנה ושנה יורד ומאיר.. אור חדש ומחודש.. עליון יותר שלא היה מאיר עדיין מימי עולם אור עליון כזה".

וכדי לפעול המשכה נעלית כזו - לא די בקהל ישראל שנמצא בדור זה ובראש־השנה זה, אלא יש צורך בהתאחדות דכל בני ישראל שבכל הדורות: "אתם נצבים היום כולכם.. את אשר ישנו פה עמנו.. ואת אשר איננו פה גו'".

וכללות ענין האחדות של בני ישראל שבכל הדורות נפעלת על־ידי האחדות בדרך פרט - האחדות של כל בני ישראל בדור זה, והיינו, שלמרות חילוקי הדרגות שביניהם שנחלקים לעשר מדריגות,

---

1) כט, יד.
2) ריש פרשתנו.
3) נוסח תפילת מוסף דר"ה (ר"ה כז, א).
4) קהלת א, ד.
5) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.
6) במקומו. הובא בלקו"ת שלח מז, א.
7) פי"א (ק, א).
8) לקו"ת פרשתנו נא, ב. ובכ"מ.
9) שער ר"ה בתחלתו.
10) סי"ד.

מ"ראשיכם שבטיכם" עד "חוטב עציך" ו"שואב מימיך", מתאחדים כולם יחד "להיות לאחדים כאחד"; ועל־דרך־זה בכל איש פרטי מישראל, שצריך לקבץ ולאחד את כל עשר כחות נפשו.

ג. ובעומק יותר:

ההמשכה דראש־השנה היא מבחינת עצמותו יתברך שהוא באופן של פשיטות שלמעלה מהתחלקות. ולכן, כדי שבני ישראל יוכלו לפעול המשכה זו, צריך להיות גם אצלם ענין של התאחדות - "כולכם", למעלה מהתחלקות פרטי המדריגות ד"ראשיכם שבטיכם וגו'".

ועל־דרך־זה בכל אחד מישראל - שעבודתו צריכה להיות מצד בחינת ה'יחידה' שלמעלה מהתחלקות (למעלה גם מבחינת "בכל מאדך"[11], "מאד שלך"[12], היינו, שרק אצלו הרי זה למעלה ממדידה והגבלה, אבל לגבי חבירו הרי זה עדיין במדידה והגבלה), כידוע פירוש רבינו הזקן[13] בדברי הגמרא[14] בנוגע לעשרת הימים שבין ראש־השנה ליום הכיפורים, "כאן ליחיד", "פירוש בחינת יחידה", "בחינת תשובה ד'יחידה' ליחידו של עולם".

ולאידך גיסא:

למרות שההמשכה היא מבחינת "פְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת" - הרי זה צריך להיות באופן שיומשך למטה בגילוי, כפי שמבקשים: "מלוך וכו' והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך", באופן גלוי דוקא.

וזהו גם הטעם שמדגישים את ענין המלוכה דוקא, ולא ענין הממשלה - כידוע[15] החילוק ביניהם, שממשלה היא בעל־כרחו, ואילו מלוכה היא ברצון דוקא, כמאמר[16] "ומלכותו ברצון קיבלו עליהם", והיינו, שצריך להיות בהתגלות גם מצד הכחות הפנימיים.

וכדי שתהיה ההמשכה למטה בגילוי - יש צורך בכל פרטי המדריגות, שנכללות במספר עשר, כמו בכל דבר שבקדושה[17], והיינו, עשר המדריגות שבכל אחד מישראל, עשרה כחות הנפש, וכן עשר המדריגות שבכללות ישראל, מ"ראשיכם שבטיכם" עד "חוטב עציך" ו"שואב מימיך".

אלא, שכל פרטי המדריגות צריכים להיות באופן של התכללות והתאחדות ב"פְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת" - "לאחדים כאחד".

ד. ויש לומר בדיוק הלשון "לאחדים כאחד", בכ"ף הדמיון - שזהו רק בדוגמת הענין ד"אחד", כיון שזוהי האחדות דבחינת "יחיד" שלמעלה מ"אחד"[18].

ועל־דרך המבואר במאמר דיבור־המתחיל לך הוי' הצדקה לרבינו הזקן[19] (שחזר ונדפס לא מזמן[20]) בדיוק הלשון "כל דיירי ארעא כו' כלא חשיבי קמיה"[21], "כלא" ולא "לא ממש", "דלגבי מקורם הם לא, כדוגמת אור וזיו, אבל לגבי בחינת עצמיות הנקרא קמיה שלא נערוך אליו, אין ביטולם בבחינת לא, בערך עילה ועלול, אלא כלא, כמו דוגמת ביטול עלול לגבי עילתו בבחינת משל לבד", והיינו, ש"כלא" הוא ביטול נעלה יותר מאשר "לא", שהוא בהעדר המציאות לגמרי, עד שלא שייך לומר עליו אפילו התואר "לא", אלא "כלא", בכ"ף הדמיון - למעליותא. ועל־דרך־זה בנידון־דידן, ש"כאחד" הוא למעלה מ"אחד" - כמו "יחיד".

ה. וכללות הענין בזה - שההמשכה דראש־השנה היא מבחינת "פשיטות העצמות", ובאופן שנמשך למטה בגלוי.

ועל־דרך לשון כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן[22] בנוגע לראש־השנה לחסידות, שצריכה להיות

---

11) ואתחנן ו, ה.
12) תו"א מקץ לט, ריש ע"ד. ובכ"מ.
13) לקו"ת ס"פ תבוא (מג, ד). חנה אריאל האזינו מד, ב.
14) ר"ה יח, א. וש"נ.
15) לקו"ת דרושי ר"ה נה, סע"ב. נו, סע"ב ואילך. ובכ"מ.
16) נוסח תפילת ערבית.
17) ראה ברכות כא, ב. וש"נ.
18) ראה תו"א וארא נה, סע"ב. ובכ"מ.
19) מאמרי אדה"ז - אתהלך לאזניא ע' ר ואילך.
20) אלול תשכ"ג - בהקדמה לסליחות ע"פ מנהג חב"ד.
21) ע"פ דניאל ד, לב. וראה זהר ח"א יא, ב. ח"ב ז, א. ועוד.
22) ראה אג"ק שלו ח"א ריש ע' רס. וש"נ (נעתק ב"היום

שלימות לא רק בנוגע לעצם, אלא גם בנוגע להתפשטות. ועל־דרך־זה מובן בנוגע לראש־השנה כפשוטו.

ובפשטות - שזוכים לכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה ברוחניות ובגשמיות, בבני חיי, ומאן דיהיב חיי - יהיב מזוני[23], ומזוני רויחי.

* * *

ו. יום השבת־קודש הזה שבו קורין "אתם נצבים היום כולכם גו'" קשור גם עם ימי הסליחות, כי נוסף לכך ש"מיניה מתברכין כולהו יומין"[24], שממנו נמשכת הברכה לכל ימי הסליחות, הרי גם הפזמון הראשון באמירת הסליחות (שכולל את כל הפזמונים) הוא: "במוצאי מנוחה", שבזה מודגשת השייכות של ענין הסליחות ליום השבת.

והנה, התחלת הסליחות - לאחרי אמירת "אשרי", שעל־פי דברי האחרונים[25] שכתבו דבריהם ב'רוח הקודש' (כדברי אדמו"ר הזקן[26]) ומפיהם אנו חיים, הרי זו הקדמה לסליחות, כמו שאומרים "אשרי" קודם כל תפילה - היא: "לך הוי' הצדקה ולנו בושת הפנים"[27].

ומבואר בדיבור־המתחיל לך הוי' הצדקה הנ"ל, ש"לך הוי' הצדקה" היינו "מלכות דאין־סוף ראשית הארת הקו כו' והוא מהות ועצמות אין־סוף ברוך־הוא", וכדי להגיע לבחינה זו הרי זה על־ידי ש"לנו בושת הפנים", "כי כל הקרוב יותר יהיה העדר תפיסת מקומו ביותר, ויתבייש מעצמותו, וכל שיתבייש יותר מעצמותו הוא העדרו וביטולו האמיתי, אשר בבחינת התענוג שבנפשו והארת הפנים, לא יוכל להתקרב.. כמו שיתקרב בבחינת בושת הפנים וכו'".

ז. והענין בזה:

השייכות ד"לך הוי' הצדקה" ל"מהות ועצמות אין־סוף ברוך־הוא" היא - לפי שמצד עצמותו יתברך נמשכים כל הענינים בתורת צדקה, ולא בתורת שכר על העבודה, ואפילו לא בתורת מתנה, שאף שאינה שכר העבודה, הרי "אי לאו דעביד ליה נייחא לנפשיה לא הוה יהיב ליה מתנתא"[28], מה־שאין־כן צדקה, שנתינתה אינה מחוייבת מצד הזולת (אפילו לא באופן ש"עביד ליה נייחא לנפשיה"), כי־אם מצד הנותן בלבד.

וכמבואר בשל"ה[29] בנוגע לכללות ענין העבודה, אם היא צורך גבוה[30], וכמאמר רבותינו ז"ל[31] "מה הדבורה הזאת, כל מה שהיא מסגלת - מסגלת לבעליה, כך כל מה שישראל מסגלין מצוות ומעשים טובים - הם מסגלין לאביהם שבשמים", או שזהו באופן ש"מה איכפת לו להקב"ה כו'"[32] - שזהו החילוק בין בחינת הגילויים, ששם יש תפיסת מקום לענין העבודה, לבחינת עצמותו יתברך, ששם אין תפיסת מקום לעבודה, וכל ההמשכות הן בתורת צדקה[33].

וכללות הענין בזה - שמדריגת הגילויים קשורה עם מציאות הזולת, שהרי ענין הגילוי הוא בשביל הזולת (ועד, שגם כאשר הגילוי הוא רק בכח ולא בפועל, הרי למעלה אין כח חסר פועל[34]), ולכן יש תפיסת מקום למציאות הזולת; ורק מצד עצמותו יתברך אין תפיסת מקום למציאות הזולת, ולכן כל ההמשכות אינן אלא בתורת צדקה בלבד.

וזהו גם מה שכתוב[35] "רחבה מצוותך מאד", ומבואר ב'אגרת הקודש'[36] דיוק הלשון "מצוותך", ולא

יום" בתחלתו). סה"ש תורת שלום ע' 246 ועי' 248.

23) ע"פ ל' חז"ל - תענית ח, ב.

24) זח"ב סג, ב. פח, א.

25) ראה הנסמן בליקוט טעמים ומקורות לסליחות - בפיסקא אשרי.

26) ראה המשך תער"ב ח"ג ס"ע א'שפה (נעתק ב"היום יום" ו שבט, ובתורת מנחם - רשימת היומן ע' שכד. וש"נ).

27) דניאל ט, ז. וראה גם תורת מנחם ח"ו ע' 153. ח"ט ע' 187. ועוד.

28) ראה מגילה כו, ב. גיטין נ, ב. ב"מ טז, א. ב"ב קנו, א.

29) שער הגדול (כט, ב ואילך).

30) ראה עבוה"ק חלק העבודה בתחלתו.

31) דב"ר פ"א, ו. וראה לקו"ת ראה כח, סע"ד.

32) ב"ר רפמ"ד.

33) ראה גם תורת מנחם ח"ד ע' 324 ואילך. וש"נ.

34) פרדס שי"א פ"ג. הובא ונת' בסהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות פי"א (דרמ"צ נח, א). ובכ"מ.

35) תהלים קיט, צו.

36) סי"ז.

"מצוותיך", לשון רבים, דקאי על "מצות הצדקה שהיא מצות ה' ממש, מה שהקב"ה בכבודו ובעצמו עושה תמיד כו'" - דלכאורה, הרי אמרו רבותינו ז"ל[37] שהקב"ה מניח תפילין ומתפלל, ועל־דרך־זה בנוגע לקיום כל המצוות? - אך הענין הוא, שקיום כל שאר המצוות הוא מצד בחינת הגילויים (ששם יש תפיסת מקום למציאות הזולת), ואילו מצות הצדקה (שנעשית אך ורק מצד הנותן בלבד) היא "מצות ה' ממש", מבחינת עצמותו יתברך.

ח. והנה, כללות ההמשכה ד"לך הוי' הצדקה" היא בראש־השנה, אלא שבתחילת הבריאה היתה המשכה זו מצד "כי חפץ חסד הוא"[38], ואילו עכשיו, באתערותא דלתתא תליא מילתא[39] — על־ידי־זה ש"לנו בושת הפנים", באופן של העדר תפיסת מקום לגמרי, שזהו הכלי להמשכה ד"לך הוי' הצדקה", שהיא ההמשכה שמצד עצמותו יתברך - שבאה בתורת צדקה, מצד הנותן בלבד.

ועל־דרך מה שכתוב[40] "מרום וקדוש אשכון, ואת דכא ושפל רוח", והיינו, שדווקא מצד היותו "דכא ושפל רוח", הרי הוא כלי להשראת בחינת "מרום וקדוש".

ולהעיר, שהענין ד"בושת הפנים" הוא גם כאשר לא חסר מאומה בכללות העבודה דקיום התורה ומצוות בכל הפרטים והדקדוקים כו', כולל גם העבודה ד"בכל דרכיך דעהו"[41].

ועל־דרך מאמר רבותינו ז"ל[42] "אפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע", והרי מובן, שתורה שבעל־פה אינה צריכה לשלול ענין של שקר, ועל כן צריך לומר שזה ש"אומרים לך צדיק אתה" הוא ענין אמיתי, והיינו, שלא זו בלבד ש"לא עבר עבירה מימיו ולא יעבור לעולם"[43], אלא כמבואר בתניא[44] בפירוש מדריגת צדיק, "שהרע נהפך להיות טוב גמור.. בהסיר הבגדים הצואים ממנו שהם תענוגי עולם הזה כו'", ואף־על־פי־כן "היה בעיניך כרשע".

וכללות הענין בזה - שגם אצל צדיקים צריך להיות ענין התשובה לפי ערכם, בדקות דדקות כו'. ואדרבה: "המה צריכים לתשובה עילאה יותר, שכל הגבוה מחבירו יותר הוא חוטא לפי ערכו ומעלתו, על־דרך־משל בהמה המטנפת בהיכל המלך, הגם שצריכים לנקות ההיכל, לא יפלא כל־כך, שדרך הבהמה בכך כו'. אבל אדם המתטנף, מאד יפלא, ותבער חמת המלך לזורקו מן ההיכל וכו'"[45], ועל־דרך מאמר רבותינו ז"ל[46] "תלמיד־חכם שנמצא רבב על בגדו כו'".

וזהו גם הענין ד"לנו בושת הפנים", ששייך גם במדריגות נעלות, ואדרבה, "כל הקרוב יותר יהיה העדר תפיסת מקומו ביותר.. שיתבייש יותר מעצמותו כו'".

ט. ויש לקשר זה גם עם הענין ד"אתם נצבים היום כולכם", "לאחדים כאחד":

נתבאר לעיל (סעיף ג) שעל־ידי ההתאחדות באופן שלמעלה מהתחלקות, נעשית ההמשכה בראש־השנה מ"פשיטות העצמות". אמנם, כדי ש"ראשיכם שבטיכם" יוכלו להתאחד עם "חוטב עציך" ו"שואב מימיך", צריך להיות אצלם ענין הביטול.

ועל־פי־זה יובן גם סדר הכתוב "ראשיכם שבטיכם וגו' מחוטב עציך ועד שואב מימיך", מלמעלה למטה (אף שלכאורה היה צריך למנותם בסדר דמלמטה למעלה) - כדי להדגיש את הצורך בענין הביטול ד"ראשיכם שבטיכם", שמשתווים עם "חוטב עציך" ו"שואב מימיך".

ונמצא, שענין הביטול שבהתאחדות ד"ראשיכם שבטיכם" עם "חוטב עציך ושואב מימיך" שעל־ידי־זה באים להמשכה דראש־השנה מ"פשיטות העצמות" - הוא על־דרך הענין ד"בושת הפנים" שעל־ידי־זה באים להמשכה ד"לך הוי' הצדקה".

---

37) ראה ברכות ו, סע"א (תפילין). ז, רע"א (תפלה). שמו"ר פ"ל, ט (מצוות). ועוד.
38) מיכה ז, יח.
39) לקו"ת פרשתנו מז, ב. ובכ"מ.
40) ישעי' נז, טו.
41) משלי ג, ו. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג.
42) נדה ל, סע"ב. הובא בתניא בתחילתו.
43) תניא רפי"ב (בנוגע למדריגת הבינוני).
44) ספ"ט.
45) מאמרי אדה"ז תקס"ב ח"א ע' עדר.
46) שבת קיד, רע"א.

וזהו גם תוכן מאמר רבותינו ז"ל[47] "כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה, שנאמר[48] מראשית השנה, מרשית כתיב כו'", היינו, שענין העשירות נמשך דוקא על־ידי הביטול, "שישראל עושין עצמן רשין בראש־השנה לדבר תחנונים ותפילה, כענין שנאמר[49] תחנונים ידבר רש"[50].

ויש להוסיף, שהביטול בהשתוות ל"חוטב עציך" ו"שואב מימיך" הוא עוד יותר מאשר הביטול ש"עושין עצמן רשין".

ובהקדמה - שבענין העניות יש כמה דרגות, עד להדרגא הכי נמוכה - "אביון", "שתאב לכל דבר"[51]. אמנם, אפילו "אביון" - יש לו תקוה כו', ובמילא, אין זה עדיין תכלית הביטול. ולמטה מזה הוא מי שאין לו תקוה - שזהו ה"עבד", שאינו מציאות לעצמו כלל, שהרי כל "מה שקנה עבד קנה רבו"[52], והאומר לשפחה הרי את מקודשת לי לאחר שתשתחררי - אינה מקודשת[53].

וזהו גם הענין ד"חוטב עציך" ו"שואב מימיך", כפי שמפרש רש"י "שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע.. ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים", והיינו, שנשארו עבדים לבני ישראל[54].

ועל־פי־זה נמצא, שהביטול שבהשתוות ל"חוטב עציך" ו"שואב מימיך" הוא יותר מהביטול ד"עושין עצמן רשין", כיון ש"חוטב עציך" ו"שואב מימיך" הם עבדים שהם בתכלית הביטול עוד יותר מאשר הדרגא היותר נמוכה שבעני, ואף־על־פי־כן מתאחדים גם עמהם באופן ד"כולכם", "לאחדים כאחד". ולכן על־ידי ביטול זה ("בושת הפנים") נעשית ההמשכה דראש־השנה מ"פשיטות העצמות" ("לך הוי' הצדקה").

וזהו גם הענין ד"מתעשרת בסופה", ובאופן שלא צריך להמתין אפילו רגעים אחדים, אלא תיכף ומיד בתחילת השנה (לאחרי תקיעת שופר[55]) נמשך ענין העשירות, שהוא ענין המשכת מרחב העצמי[56], בגשמיות וברוחניות.

* * *

י. מאמר[57] דיבור־המתחיל אתם נצבים גו'[58].

* * *

יא. (לאחרי המאמר, נערך "שבע ברכות" של אחד התלמידים, ואחר־כך אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

ענין הנישואין קשור גם עם ראש־השנה, שהרי ראש־השנה הראשון היה יום ברוא אדם הראשון, ועל זה נאמר בברכות הנישואין: "כשמחך יצירך בגן־עדן מקדם".

וזהו גם שבראש־השנה צריך להיות ענין של שמחה, וכדאיתא ב'טור'[59]: "ישראל.. לובשים לבנים ומתעטפים לבנים.. ואוכלין ושותין ושמחין בראש־השנה, לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס כו'", ואדרבה, דוקא על־ידי השמחה שפורצת גדר[60], פורצים את כל הגדרים וזוכים בדין, ובאופן ש"באור פני מלך חיים"[61].

---

47) ר"ה טז, ריש ע"ב.
48) עקב יא, יב.
49) משלי יח, כג.
50) פירש"י ר"ה שם.
51) פירש"י משפטים כג, ו. ראה טו, ד. תצא כד, יד.
52) פסחים פח, ב.
53) קידושין סב, א (במשנה). וש"נ.
54) ראה פירש"י ד"ה מחוטב - יבמות עט, סע"א.
55) ראה תורת לוי"צ ע' סז. לקוטי לוי"צ אג"ק ע' תכא. התוועדויות תנש"א ח"א ס"ע 64 ואילך. וש"נ.
56) ראה סה"מ אעת"ר בתחלתו.
57) לע"ע לא הגיע לידינו, וראה תורת מנחם חמ"א ע' 278 (המו"ל).
58) בעת אמירת המאמר התעלף אחד החסידים, ולאחרי המאמר, כששאל כ"ק אדמו"ר שליט"א את הרופא אודותיו, והשיב, שהוא במצב טוב, באמרו: "ס'איז גאָרניט", אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: התורה נתנה "רשות לרופא לרפאות" (ברכות ס, סע"א. וש"נ), וכאשר הרופא אומר שזה שום דבר, הרי זה אכן שום דבר.
59) או"ח סוסתקפ"א.
60) סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך. ועוד.
61) משלי טז, טו. וראה לקו"ת מסעי צג, א ואילך. ובכ"מ.

יב. בעמדנו בסמיכות לסיום השנה, יש לעורר אודות הצורך בעריכת חשבון־נפש גם בנוגע ללימוד התורה.

ובהקדם תיווך הפירושים במה שכתוב בפרשת השבוע[62] "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום, לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד וגו":

רבינו הזקן מבאר ב'לקוטי תורה'[63] שמה שכתוב "כי המצוה הזאת גו'" "קאי על התשובה, דלעיל מיניה[64] כתיב כי תשוב אל ה'.. והיא המצוה אשר אנכי מי שאנכי מצוך כו'". ובהגהת ה'צמח צדק': "כן כתב ב'ראשית חכמה' פרק א מ'שער התשובה' בשם הרמב"ן, דפסוק כי המצוה הזאת קאי על מצות התשובה".

[ויש לדייק בדברי ה'צמח צדק' שמביא פירוש זה מ"ראשית חכמה.. בשם הרמב"ן", ולא מדברי הרמב"ן עצמו[65] - כי הרמב"ן עצמו מפרש תחילה שקאי "על כל התורה כולה", ואחר־כך מוסיף, "והנכון, כי על כל התורה יאמר כי המצוה אשר אנכי מצוך היום, אבל המצוה הזאת על התשובה הנזכרת כו'", ואילו ב'ראשית חכמה' מביא רק את הפירוש השני שבדברי הרמב"ן שקאי על התשובה].

ונוסף לזה, ישנו גם הפירוש שקאי על כללות התורה ומצוות (כהפירוש הראשון שברמב"ן), כמובן גם ממה שכתב רבינו הזקן ב"דף השער" של ספר התניא (שגם הוא נכתב על־ידי רבינו הזקן בעצמו[66]) "מיוסד על פסוק כי קרוב אליך הדבר מאד.. לבאר היטב איך הוא קרוב מאד כו'"; ובפרק י"ז (בגימטריא "טוב"[67]) מבאר ש"בלבבך" קאי על ענין האהבה.

וכמו־כן ישנו גם פירוש הגמרא במסכת עירובין[68] שקאי במיוחד על לימוד התורה.

ויש לתווך בין כל הפירושים הנ"ל[69] - שהפסוק קאי אמנם על מצות התשובה, אבל כיון שגם מצות התשובה נלקחת מן התורה [וכמודגש בראש־השנה, שאומרים פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות[5], כדי להביא ראיה מן התורה[70]], על כן צריך לומר, שמה שכתוב על התשובה "לא נפלאת גו' כי קרוב גו'" קאי גם על התורה (דאם לא כן, אי־אפשר לומר על התשובה "כי קרוב גו'"), ובמילא קאי גם על המצוות, שהרי "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"[70], כולל ובמיוחד ענין האהבה, שהיא השורש לכל המצוות, כמבואר ב'חינוך קטן'[71] ש"שרשי עבודת ה' ויסודותיה הן דחילו ורחימו, היראה שורש ויסוד ל"סור מרע", והאהבה ל"עשה טוב" כו'".

והתיווך דכל הפירושים בנוגע לפועל - כאשר ישנו ענין התשובה על לימוד התורה מתוך אהבה ויראה (על־ידי־זה שלומדים גם תורת החסידות), ובשביל זה צריך לערוך חשבון־צדק כיצד היה לימוד התורה במשך כל השנה.

ולכן, בעמדנו בסיום השנה יש לעורר אודות עריכת בחינות לתלמידי הישיבה[72], הן בנגלה והן בחסידות.

יג. ולהעיר:

כבר דובר לפני כמה שנים אודות עריכת בחינות לתלמידים בסוף זמן הלימודים, ובגלל ש"גזירה גזרתי"... עשו כן בשנה הראשונה, ויותר מזה לא הועיל הדבר.

ולא עוד, אלא שהיו כאלו שבאו אלי בטענות: היתכן שעורכים "בחינות" - בדייקם לכנות זאת בלשון אומות־העולם בשפת המדינה: "עגזעמס" - בתורת החסידות?!...

---

62) ל, יא־יד.
63) פרשתנו מה, ג.
64) שם, יו"ד.
65) ראה גם לקו"ש חי"ד ע' 112 הערה 24.
66) ראה גם תורת מנחם חל"ח ע' 285. וש"נ.
67) ראה סה"מ תש"ד ע' 54.
68) נה, רע"א. - נזכר גם סיום דברי הגמרא שם: "ולא מעבר לים היא, לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים".
69) ראה גם לקו"ש חל"ד ע' 171 ואילך.
70) קידושין מ, ב. וש"נ.
71) בתחילתו. וראה גם תניא פ"ד.
72) ברשימה אחרת נזכר גם ע"ד אברכי הכולל.

ואז נתחוור אצלי ענין מסויים:

פעם סיפר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר[73] אודות התייסדות ישיבת "תומכי תמימים" על־ידי אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן, בשנת תרנ"ז, שמקודם לכן, טען אחד החסידים - שהיה גדול בנגלה ובחסידות ובעבודה - היתכן להכניס "וואַלאָז'ין" בחסידות?!... ולאחרי שחזר מאוהל אביו, כ"ק אדמו"ר מהר"ש נשמתו־עדן, הודיע על החלטתו לייסד את הישיבה, מבלי להתפעל מהטענה הנ"ל.

בשעתו, לא הבנתי מדוע מספר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפור זה, מה שייך ונוגע דבר זה אלי; אך כאשר באו אלי בטענות בנוגע לבחינות, נתחוור לי הדבר...

ובכן: כשם שאז לא התפעלו מהטענות וייסדו את הישיבה, ואחר־כך ראו את גודל התועלת וההצלחה כו' - כן הוא גם בנוגע להאמור לעיל אודות הבחינות.

- אינני 'בעל־הבית' לחייב מישהו לעשות דבר בניגוד לרצונו; אבל בכל הקשור אלי, כמו כניסה ל'יחידות' או קבלת מענה בכתב, הרי בבעלותי להתנות זאת בעריכת הבחינות הנ"ל.

יד. ונקודת הדברים:

גם בתורת החסידות צריך להיות הלימוד באופן שידע ויבין וישיג הענין הנלמד[74], ולא כאותם הטוענים שהעיקר הוא שיתעורר באהבה ויראה כו', ולא נוגע כל־כך לימוד והבנת הענינים לאשורם ולבוריים, ובלבד שלומד חסידות ("אַבִּי ער לערנט חסידות"), גם אם אין זה באופן של לימוד הראוי לשמו ("עס איז מערניט ווי געבורטשעט"...).

וכידוע מה שכתב אדמו"ר האמצעי[75], שלא די בהתבוננות כללית, אלא יש צורך בהתבוננות פרטית דוקא, ועל־אחת־כמה־וכמה בנוגע להלימוד, שצריך לידע ולהבין לא רק כללות הענין, אלא גם פרטי הענינים כו', ואחר־כך לבוא גם לנקודת התמצית כו' - שזהו תוכן ענין ה"קיצורים", כפי שמצינו אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר שעוד לפני הנשיאות ערך קיצורים לספר 'שערי אורה', וכן לאחר שישב על כס הנשיאות[76].

וכדי להבטיח שהלימוד יהיה כדבעי, הנה מזמן לזמן יש לערוך בחינות - לא "עגזעמס", אלא "בחינות" דוקא, ולא רק בחינה, אלא באופן של חשבון, וחשבון־צדק, כדי שכל אחד יראה מה נחסר אצלו בשנה שעברה, ויחליט לתקן זאת בשנה הבאה.

ולהעיר גם ממה שנמצא במאמר של רבינו הזקן באחד הביכלאך שיצאו לחירות[77], "הטעם למה בכל הענינים שבספר 'עץ חיים' נזכר לשון "בחינה", מפני שהכינוי אינו אמת כו', והוא מלשון בוחן, כמו על־דרך־משל שיבחנו את הכסף אם הוא צרוף, שבחינתו יקרא במספר כך וכך (לייטיג בלשון אידיש), שאין בחינה זו שייכת כלל למהות הכסף כו', רק שהוא הוראה לבד על שבחו כו'".

ועל־דרך־זה בנידון־דידן, שתועלת הבחינה היא להורות שהלימוד שהיה עד־עתה אינו בערך לגבי מעלת הלימוד שיכול וצריך להיות, ולכן צריכה להיות אצלו התחדשות בלימוד התורה [ולהעיר מהשייכות לראש־השנה, כמו שכתוב[78] "תקעו בחודש שופר", בחודש מלשון חידוש, כמאמר רבותינו ז"ל[79] "חַדְּשוּ מעשיכם"], על־ידי תוספת יגיעה בתורה, כמאמר רבותינו ז"ל[80] "יגעת ומצאת" - "מצאת" דייקא, כמו מציאה שבאה בהיסח הדעת[81], כי אף שכללות לימוד התורה הוא ענין של דעת, מכל־מקום צריך להיות

---

73) ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' שלה. וש"נ.

74) ברשימה אחרת נזכר גם שהענינים הנלמדים צריכים להיות אצלו מן המוכן, וכמו בגשמיות, שהסדר הראוי הוא שיש לאדם ממון מן המוכן, ואז יכול לרכוש כל המצטרך לו ע"י המחאה ("צ'יק"), ולא באופן שכאשר צריך איזה דבר, אזי מחפש עבודה שעל־ידה יוכל להשתכר כו'.

75) שער היחוד בתחילתו, ובפ"ד.

76) ראה תורת מנחם חט"ו ס"ע 17 ואילך. וראה גם תורת מנחם חל"ב ע' 349.

77) נדפס לאח"ז במאמרי אדה"ז תקס"ב ח"א בסופו (ע' רפה).

78) תהלים פא, ד.

79) מדרש תהלים עה"פ.

80) מגילה ו, ריש ע"ב.

81) סנהדרין צז, א.

ענין של "היסח הדעת" מהלימוד הקודם כדי שיוכל להתעלות לאופן הלימוד היותר נעלה באין־ערוך, כפי שמצינו ברבי זירא שהתענה מאה (או ארבעים) תעניות לישכח תלמוד בבלי כדי שיוכל להתעלות לדרך הלימוד דתלמוד ירושלמי[82], ועל־דרך שצריך לישכח חיזו דהאי עלמא קודם העליה לגן־עדן[83].

ויש להוסיף, שהתועלת של הבחינה היא לא רק להנבחן, אלא גם להבוחן, בבחינת "מאיר עיני שניהם הוי'"[84], כך שבוודאי תהיה הבחינה בסבר פנים יפות וכו'.

טו. ובנוגע לפועל:

למרות שלא נשאר זמן רב להתכונן כראוי לבחינות (ככל דבר טוב שדורש הכנה הראויה) - יש להתחיל מיד בעריכת בחינות לתלמידים, כך שלקראת שמיני־עצרת תהיה מוכנה רשימת כל התלמידים הנבחנים ואופן ידיעותיהם וכו' (ובשנה הבאה יוכלו להתכונן לבחינות במשך זמן ארוך יותר).

ומה טוב - שהבחינות ייערכו על־ידי הרבנים וראשי־ישיבות מבין האורחים[85], ולא על־ידי המלמדים והרמי"ם הקבועים, כי מאחר שהם "ערבים" לתלמידיהם, ורוצים שיראו את טיב פירותיהם, הרי מצד "אהבת עצמו" עלול המלמד והראש־ישיבה לוותר ולמחול לתלמידו כו'; מה־שאין־כן כאשר הבחינה תהיה על־ידי מישהו שהערבות שלו היא רק מצד הענין ש"כל[86] ישראל ערבים זה בזה"[87].

* * *

טז. על־פי מה שכתוב[88] "אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" - יש להזכיר אודות אחינו בני ישראל שנמצאים במדינה ההיא, במיצר כו', שיש להם נסיונות וכו', ואף־על־פי־כן עומדים במסירות נפש, באופן של "שלימות היראה"[89].

ויהי־רצון שלקראת השנה החדשה תהיה אצלם היציאה מן המיצר אל המרחב כו'.

וכן בנוגע לכל בני ישראל הנמצאים כאן, בתוככי כלל ישראל - שיהיה אצל כולם המרחב האמיתי, לא רק מרחב דנברא, אלא מרחב העצמי[87].

---

82) ב"מ פה, סע"א (לגירסת הרש"ל. וראה לקו"ש חל"ד ע' 24 הערה 6. וש"נ). וראה גם לקו"ש שם ע' 30. וש"נ.
83) ראה תורת מנחם סה"מ אייר ע' ריח. וש"נ.
84) משלי כט, יג. וראה תמורה טז, א. הקדמת התניא.
85) ברשימה אחרת: ובודאי לא יתנהגו בשפלות של שקר, "ווי אַ שי"ן מיט דריי קעפּלאַך"...
86) שבועות לט, סע"א. וש"נ.
87) חסר הסיום (המו"ל).
88) תהלים קלז, ו.
89) ראה לקו"ת דרושי ר"ה ס, ב. ובכ"מ.

המשך ביאור למס' סוכה ליום שני עמ' ב

ושבת תדירה מראש חודש. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, הקדימו שיר של ראש חודש לשיר של שבת אף שהוא תדיר, כדי **לִידַע שֶׁהוּקְבַּע רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ** – שיכירו העם שבית דין ברורים בדעתם שהחודש מקודש ולא יגמגמו בדבר. מקשה הגמרא: **וְהָאי הֵיכִּירָא עֲבָדִינָן** – האם זהו ההיכר שהיו עושים, **הָא הֵיכִּירָא אַחֲרִיתָא עֲבָדִינָן** – הרי היכר אחר היו עושים, כפי ששנינו במשנה (**דתניא**) [**דְּתָנָן**] **חֲלָבֵי תָּמִיד** שֶׁל שַׁחַר **נִיתָּנִין מֵחֲצִי כֶּבֶשׁ וּלְמַטָּה כַּמִּזְרָח** – ששה כהנים הזוכים להוליך את אברי התמיד למזבח לאחר שחיטתו והפשטתו, היו מניחין אותם מחציו של הכבש ולמטה ובשמונה אמות שלצד מזרח, וזה היה סימן שהם של תמיד, ולאחר מכן מגיע כהן נוסף שמעלה את כל האברים ומקטירן. **וְאברים** שֶׁל **מוּסָפִין נִיתָּנִין מֵחֲצִי כֶּבֶשׁ וּלְמַטָּה כְּצד מַעֲרָב** כנגד התמיד וזה היה סימן שהם של מוספין, והיו עושין סימן זה משום שפעמים שהיו מתעכבין אברי התמיד עד זמן הקרבת המוסף, והסימן היה כדי שלא יתבלבלו ויחליפו ביניהם ויקטירו את של מוספין קודם לתמיד. **וְאברים** שֶׁל מוסף של **רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיתָּנִין תַּחַת כַּרְכּוֹב** – סובב **הַמִּזְבֵּחַ וּלְמַטָּה** – הכבש אורכו שלשים ושתים אמה ומשפע ועולה לגובה תשע אמות, ובגובה שש אמות במזבח נמצא הסובב, א"כ שני שליש מאורך הכבש מגיע לגובה הסובב, ולמטה ממנו מעט מניחים את אברי המוסף של ראש חודש,

לקוטי־שיחות פרשת נצבים כרך יט שיחה א

א.

דברי רש״י ל״אתם נצבים״, והקושי

על המילים ״אתם נצבים (היום)״[1] אומר רש״י: ״מלמד שכינסם משה לפני הקדוש־ברוך־הוא ביום מותו להכניסם בברית״.

וצריך להבין: מה מחדש רש״י באומרו ״מלמד שכינסם... להכניסם בברית״, והרי כתוב בפסוק באופן מפורש ״אתם נצבים היום... לעברך בברית ה׳ אלקיך״?

יש המפרשים[2], שחידושו של רש״י איננו בענין של ״להכניסם בברית״, הכתוב בפסוק, אלא בכך ש״כינסם משה...״[3]: בפסוק נאמר רק ״אתם נצבים״, וייתכן שמשה לא אספם, אלא הם עמדו על מקומם, כפי שחנו סביב הארון. על־כך אומר רש״י ״מלמד שכינסם משה לפני הקדוש־ברוך־הוא... להכניסם בברית״, והוכחת רש״י לכך ש״כינסם״ היא מ״להכניסם בברית״ — שהרי כניסה לברית נעשית באמצעות העברה[4], ולשם כך יש צורך בהתכנסות.

אך קשה להבין כך את דברי רש״י, כי: א) לפי זה צריך היה רש״י לצטט ב״דיבור המתחיל״ גם את המילים ״לעברך בברית״, המהוות את ההכרה לדבריו. ב) רש״י לא היה צריך לאמר ״להכניסם״, אלא ״להעבירם בברית״, כלשון הפסוק, המוכיח ש״כינסם״. ג) מלשון רש״י ״מלמד שכינסם משה... להכניסם בברית״ משתמע, שחידושו הוא במילים ״להכניסם בברית״, ולא שהן מהוות רק הוכחה לכך ש״כינסם״.

ב.

הפירוש השני והשלישי של רש״י

לאחר שרש״י מפרש את הפסוקים, עד לאחר ״למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהי׳ לך לאלקים״, הוא מוסיף שני ביאורים נוספים לפסוקנו:

מתורגם ללשון הקודש

״ומדרש אגדה[5]: למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות... התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום... הרי אתם קיימין לפניו״. אחר־כך הוא מסביר את המילה ״היום״ — ״כיום הזה שהוא קיים...״, וממשיך ״דבר אחר[6]: אתם נצבים, לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע, לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם...״.

צריך להבין:

א) מהו הקושי בפירוש הראשון שבגללו נזקק רש״י לפירוש אחר, שהוא מ״מדרש אגדה״, ובמיוחד שרש״י מדגיש שזה ״ומדרש אגדה״, ועל הפירוש הראשון הוא מדגיש ״עד כאן פירשתי לפי פשוטו של פרשה״, וגם הפירוש השני אינו מספיק, והוא נזקק לשלישי, ״ד״א אתם...״.

מצד שני, כאמור פעמים רבות, פירושו הראשון של רש״י הוא העיקר, והשני קרוב מן השלישי לפשוטו של מקרא, ואם־כן קשה: במה רחוק הפירוש השלישי מפשוטו של מקרא, יותר מן השני?

ב) מכך שרש״י אינו מביא את הפירוש מ״מדרש אגדה״ ואת הפירוש ״דבר אחר..״ מיד בפסוק הראשון של הפרשה, אלא על הפסוק ״למען הקים...״ מובן, שלשני הפירושים הללו יש קשר לכל הפסוקים עד ״למען הקים...״, ולא רק ל״אתם נצבים היום״, כדברי רש״י ״עד כאן פירשתי לפי פשוטו של פרשה ומדרש אגדה...״. כלומר, ״מדרש אגדה״ מפרש את כל הפסוקים עד כאן באופן שונה, ולמרות זאת, אין רש״י מפרש את ההסבר לכל הפסוקים לפי ״מדרש אגדה״ ולפי ״דבר אחר״[7]. ואינו מובן: מדוע מפרש רש״י לפי ״מדרש אגדה״ רק את המילה ״היום״, היום הזה שהוא קיים...״, ולא את כל הפסוקים[8]?

---

1) בכמה דפוסים נעתקו בפרש״י רק התיבות ״אתם נצבים״ — בדפוס ראשון (בסיום פרשת תבוא) אי׳ ״פרשת אתם נצבים (ובר״פ מתחיל) היום מלמד כו׳״, בדפוס שני נעתק בתחלת פרש״י ״אתם נצבים היום כולכם״. וברוב הכת״י דפרש״י ״אתם נצבים היום״.

2) ראה ש״ח. ונראה שמפרש כן בראב״ם. וראה גו״א כאן בתחלתו.

3) ראה רא״ם ורע״ב, דפ׳ שלמע׳ ״ויקרא משה״ (בס״פ תבא) הוא כינוס וענין בפ״ע. אבל ראה לקמן בפנים.

4) כפרש״י לקמן פסוק יא.

5) ראה תנחומא פרשתנו בתחלתו. תנחומא באבער כאן ב.

6) ראה תנחומא שם.

7) כי י״ל שזה מובן מעצמו דלפירוש זה הפסוקים שלאח״ז ״לעברך בברית גו׳״ גם הם חלק מזה שהם קיימין לפניו ורש״י אי״צ לפרשו. וכצ״ל לפי׳ הג׳ שמובן ד״לעברך בברית וגו׳״ הם חלק מזה שעשה אותם מצבה כו׳.

8) ובפרט שבתנחומא שם הפי׳ בתיבת ״היום״ הוא פי׳ אחר לגמרי (״ד״א״ — פי׳ האחרון שם), ולא המשך לפי׳ ״למה נסמכה כו׳״.

ג.

מטרת הכינוס - "להכניסם בברית"

ההסבר לכך הוא: מכך שרש"י איננו אומר כלשון הפסוק "להעבירם בברית" אלא "מלמד שכינסם משה... להכניסם בברית", מובן, שאין הוא מפרש את דברי משה "אתם נצבים היום כולכם... לעברך בברית", המפורשים בפסוק, אלא הוא מחדש ענין אחר, הנלמד מן המילים "אתם נצבים היום".

באופן פשוט, מופיעה פרשת "אתם נצבים היום כולכם" כהמשך לסיום הפרשה הקודמת "ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם אתם ראיתם...", שהרי אם היתה כאן התכנסות נפרדת היה צריך להיכתב שוב בתחילת פרשתנו "ויקרא משה אל כל ישראל"[9], וכדומה.

ובפשטות יש לומר, שהמטרה של "ויקרא משה אל כל ישראל" – כינוסם של כל ישראל בסוף פרשת "תבוא" היתה כדי לומר להם את הנאמר מיד אחר־כך בפרשה – "ויאמר אליהם אתם ראיתם... המסות הגדולות... ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם...", ורק כהמשך לכך בא הענין של "אתם נצבים היום...".

ועל כך מחדש רש"י ואומר "מלמד": מן המילים "אתם נצבים היום" יש להסיק "שכנסם משה לפני הקב"ה... להכניסם בברית" – מטרת הכינוס לא היתה כדי לומר להם את דבריו אשר בסוף פרשת תבוא, אלא "כינסם משה..." – להכניסם בברית"[10].

ההכרח לביאור זה:

א) המילים "אתם נצבים" אינן נמצאות במקומן, לכאורה. לפני כן כתוב "ויקרא משה אל כל ישראל", כך שכל ישראל היו אז במעמד, ואם כן צריך היה משה להתחיל את דבריו במלים אלה[11]. לו רצה משה מסיבה כל־שהיא (כדי להדגיש "לפני ה' אלקיך", וכדומה) לומר בכל זאת כאן צריך היה לומר "ואתם ניצבים" – בוא"ו החיבור, לאחר "אתם ראיתם... ותבואו..." – על כרחנו, איפוא שביטוי זה "מלמד" משהו.

ב) "אתם נצבים הים כולכם לפני ה' אלקיכם", ולכאורה, הם היו "נצבים לפני משה", כדי לשמוע את דבריו[12]?

ג) "היום" – הכוונה היא "ביום מותו", כי בסוף פרשה תבוא[13] נאמר "ולא נתן ה' לכם לב לדעת.. עד היום הזה", ורש"י מסביר שם, שהיה זה כאשר נתן משה את ספר התורה לבני לוי, כמסופר בפרשת וילך, שהיה זה ביום מותו, ופרשת וילך התרחשה באותה תקופה כפרשת נצבים[14]. אם מטרת ההתכנסות היא כדי לומר להם "אתם ראיתם את כל אשר עשה... המסות הגדולות... ושמרתם..." – כדי לחזקם בשמירת התורה והמצוות, מדוע חיכה משה עד יום מותו, ולא אמר זאת לפני־כן, והרי משה התחיל לומר את "משנה תורה" "בעשתי עשר חודש באחד לחודש"[15]?

מכל האמור לעיל הכרחי לומר, שמטרת ההתכנסות "ויקרא משה אל כל ישראל" היתה כדי להכניסם בברית שבפרשתנו הנוגעת בעיקר לאחר שיעברו את הירדן, כפי שאומר רש"י בהמשך פרשתנו[16]. ולכן דחה זאת משה עד "יום מותו", קרוב ככל האפשר לזמן שבו עברו ישראל את הירדן.

ד.

ההסבר לשיתוף הטף בכינוס

לפי המוסבר לעיל, ש"אתם נצבים היום..." הוא המשך לקריאתו הקודמת של משה "אל כל ישראל", ומטרת ההתכנסות הוא "לפני הקדוש־ברוך־הוא... להכניסם בברית", ודברי משה בסוף פרשת תבוא הם כעין מאמר מוסגר, כהקדמה לכך, מובנים עוד שני פרטים בפשוטו־של־מקרא, שרש"י אינו מסבירם:

א) התורה מזכירה כאן את "טפכם". לכאורה, אין מצוי בתורה שמשה יקרא גם ל"טף" בכנסו את ישראל, לכל מטרה שהיא. יתר־על־כן: מאוחר יותר, בפרשת וילך[17], כתוב "הקהל את העם האנשים והנשים והטף", ורש"י מסביר שם "למה באו לתת שכר למביאיהם". מובן, שלפי רש"י, אין זו הסיבה להבאתם בענין שבפרשתנו, כי רש"י היה אומר זאת כאן, בפעם הראשונה, ולא היה מסתמך על פירושו בפרשה מאוחרת יותר[18].

---

9) כמ"ש בגו"א כאן, נימוקי שמואל כאן.

10) וכ"מ מפי' הראב"ע תבוא כט, א. אברבנאל שם.

11) ראה צדה לדרך באו"א קצת. וראה נימוקי שמואל כאן.

12) עפ"ז י"ל דתיבת "לפני הקב"ה" שבפרש"י הוא העתקת לשון הכתוב אלא שמשנה מלשון הכתוב "ה' אלקיכם" ללשון המורגל ב(תושבע"פ וב)פרש"י.

13) כט, ג.

14) כמ"ש בגו"א ונימוקי שמואל כאן. וראה גם אברבנאל תבוא שם.

15) דברים א, ג.

16) כט, כח.

17) לא, יב.

18) יתירה מזו י"ל, שכאן אינו שייך הטעם שבפרש"י שם, כי: א)

אמנם, בפרשתנו צריך היה הטף להשתתף בהתכנסות כדי להיכלל בכריתת הברית הכללית, אך כיוון ש"אתם נצבים" הוא המשך הכינוס של סוף פרשת תבוא, יוצא, שהטף נכח גם בתחילת הכינוס, בדברי משה "אתם ראיתם... המסות הגדולות... ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם", והרי אין הם קשורים לכל זה, מפני שאינם חייבים במצוות[19]?

אך לפי ההסבר הנ"ל על רש"י, ש"ויקרא משה" היה "לפני הקדוש־ברוך־הוא.. להכניסם בברית", מובן, שהביאו את הטף מיד בתחילת הקריאה, כי מטרת ההתכנסות היתה להכניסם בברית, ו"אתם ראיתם..." זוהי הקדמה בלבד.

ב) לפני שמטילים על מישהו התחייבות מסויימת, או שבועה וכדומה, מוכרחים להקדים לכך הסברים. אי־אפשר להטיל על אדם התחייבות או שבועה וכדומה באופן מיידי, ללא הקדמה.

בענייננו, "אתם נצבים" היה למען "לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו..." – הטלת ברית ושבועה על כל יהודי, לסוגיו השונים של עם ישראל, וכיצד ייתכן שמשה לא הקדים הסבר כלשהוא לדבר גדול וחמור כל כך? שאלה זו קיימת גם אם "ויקרא משה אל כל ישראל" היה כדי לומר להם "אתם ראיתם...", וממילא התבצע הענין של "לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו", ובודאי, אם נאמר[20] ש"אתם נצבים" שבפרשתנו היה כינוס בפני עצמו.

אך לפי פירוש רש"י, שהמטרה היתה "כינסם משה לפני הקדוש־ברוך־הוא... להכניסם בברית", מובן, ש"אתם ראיתם... המסות הגדולות..." היווה הסבר והקדמה למטרה זו של "לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו".

ה.

הצורך בפירוש "ומדרש אגדה"

אך לפי פירוש זה, אינו ברור השימוש בביטוי "נצבים", שאיננו מצוי כל־כך. אם הכוונה היא להבהיר ש"כינסם משה לפני הקדוש־ברוך־הוא... "להכניסם בברית", מדוע כתוב הביטוי "נצבים", ולא הביטוי "עומדים" שמצוי יותר בתורה, וכפי שנאמר אף בענייננו בהמשך הפרשה[21] "עמנו עומד היום"?

יתר־על־כן: לכאורה, אין ביטוי זה מתאים לפסוק גם מצד התוכן. "נצבים" הוא, בדברי רש"י[22], "בקומה זקופה", לעומת "עומדים"[23]. והרי "כינסם לפני הקדוש־ברוך־הוא... להכניסם בברית", ומובן, שהם עמדו בהכנעה ובהתבטלות, וכיצד מתאים לכאן המילה "נצבים", המורה על עוצמה וחשיבות[24]?

לפיכך מביא רש"י פירוש אחר "ומדרש אגדה", שהדברים הם כהמשך לקללות, ו"התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום, הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלי' והרי אתם קיימין לפניו" – תוך הרגשת המלה "נצבים" המורה על עמידה איתנה.

לפי זה שונה לא רק משמעות המילה "נצבים", אלא גם משמעות המילה "היום":

מכיוון שאלה הם דברי פיוס על הקללות, יש לומר שהם נאמרו בסמוך לזמן התוכחה, ולפיכך לא סביר

בפ' וילך נאמר "טף" אחרי "האנשים והנשים", ולכן פרש"י ע"ז "שכר למביאיהם", ואילו בפרשתינו נאמר "טפכם" לפני "נשיכם". ב) בהקהל צ"ל הבאה לביהמ"ק, משא"כ בפרשתנו שרק כינסם יחד. ג) בפ' וילך מפורש בנוגע ל"והטף" שצ"ל "הקהל", משא"כ בפרשתנו שלא נאמר טף מפורש בנוגע ל"כינסם משה" – להקהלה (שמודגש שאחרים הביאום – "שכר למביאיהם"), ורק "אתם נצבים היום".

19) בנימוקי שמואל כתב דקרא דאתם נצבים אתי לאורויי ד"אל כל ישראל" דלעיל הוא כולל אנשים ונשים וטף כו' אלא דלעיל דקאמר אתם ראיתם גו' דשייך לאנשים להכי סתם הכתוב ואמר אל כל ישראל והכא בענין הכנסתם בברית דכולהו שייכי בי' אנשים ונשים וטף הוצרך לבארם ולפרטם כל פרט ופרט כו'. אבל צ"ע דאת"ל דהדבור דס"פ תבוא הוא ענין בפ"ע, הרי הי' אפשר לכנוס מתחלה את האנשים ולאמור השייך לאנשים ואח"כ כאשר בא להכניסם בברית יכנס גם הנשים והטף (וכמ"ש בנמוקי שמואל שם לפנ"ז), משא"כ ע"פ המבואר בפנים.

20) כפי' הרא"ם כאן.

21) פסוק יד.

22) קרח טז, כז. וראה פרש"י וישב לז, ז.

23) ועפ"ז יובן מה שהוצרך רש"י לפרש ל' נצבים בפ' ויגש (מה, א) "לכל הנצבים" – "שיהיו מצרים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישין כו'", שגם שם אי"ז עמידה סתם אלא נצבים לגבי אחיו – ד"שומעין שאחיו מתביישין". ובס"פ שמות (ה, כ) "ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים" פרש"י "אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגו'", ורבותינו דרשו כל נצים ונצבים דתן ואבירם היו כו'". דגם לפי' הא' מוסבר תיבת נצבים, כי מדובר באנשים חשובים משה ואהרן לגבי שאר האנשים. ובפ' וירא (יח, ב) "שלשה אנשים נצבים עליו" לא הוצרך רש"י לפרש, כי מובן מעצמו שהרי מדובר שם במלאכים ואי"ז עמידה סתם.

וכן י"ל בתיבת "נצב" "נצבו" "נצבת" הנאמר בתורה כמ"פ ואין רש"י מפרשם: חי' שרה כד, יג. מג. ויצא כח, יג. וארא ז, טו. בשלח טו, ח. יז, ט. יתרו יח, יד. תשא לג, ח. כא, לד, ב. ועוד – כי בכולם מובן שאין הכוונה לעמידה סתם, כ"א הדגשה מיוחדת בהעמידה, ועד"ז מובן ל' "ויצב" הנאמר בהקמת מצבה וכיו"ב – וירא כא, כח. כט. וישלח לג, כ. לה, יד. כ. וראה גם ע"ד החסידות החילוק דנצבים ועומדים, אוה"ת נצבים בתחלתו. ואכ"מ.

24) להעיר מבעל הטורים כאן.

לומר שהיה זה ביום מותו[25], כי: א) כוונת התוכחה היתה לזרזם לקיום התורה ומצוות, והוא בודאי לא חיכה בענין זה עד יום מותו. ב) אין מסתבר לומר שביום מותו יאמר משה דברי קללה[26], להיפך, ביום מותו, בסמוך למיתתו בירך אותם[27].

לכן מסביר רש"י גם את המילה "היום" באופן שונה, כהמשך לפירוש זה של "אתם נצבים". אם ב"אתם נצבים" הכוונה היא "הרי אתם קיימין לפניו... והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו", הרי הפירוש של "היום" הוא "כיום הזה שהוא קיים...". וכיוון שדברי הפיוס צריכים להיאמר בסמוך לתוכחה, מוסיף רש"י, שהפסוקים הסמוכים ביותר לכך "פרשה שלמעלה מזו פיוסין הם אתם ראיתם...".

ו.

הקשיים על הפירוש השני, וההסבר לפירוש השלישי

אך גם בפירוש זה ישנם קשיים: א) לפי זה צריך היה להיכתב קודם "אתם נצבים", ואחר־כך "אתם ראיתם...", שזו משמעות עיקר הפיוס "לא עשה אתכם כלי' והרי אתם קיימין לפניו... והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם...

ב) אם הפרשה היא דברי פיוס של משה, מדוע באו "טפכם", שאינם מבינים את התוכחה, ולפיכך אין הם זקוקים לדברי פיוס?

לכך מביא רש"י פירוש שלישי "לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע, לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם...", אשר לפיו מובן השימוש בביטוי "נצבים", ולא "עומדים", כיוון שהוא מורה גם על זירוז.

לפי פירוש זה: א) משמעות המילה "היום" היא "ביום מותו", כבפירוש הראשון, כי ענין זה כרוך במעבר מפרנס לפרנס, ב) מובן מדוע אמר משה תחילה "אתם ראיתם..." ורק אחר־כך "אתם נצבים היום", כי זה צריך היה להיאמר ככל הסמוך למיתתו, כאשר יוצאין מפרנס לפרנס. ג) מובנת הבאת הטף, אשר גם הם עוברים מפרנס לפרנס.

ז.

ההסבר לסדר בין הפירושים

גם בפירוש זה ישנו קושי: כיון שהדברים קשורים ליציאה מפרנס לפרנס, צריך היה משה לאומרם מאוחר יותר, לאחר פרשת וילך, ממש בסמוך למיתתו, ומדוע אמרם כאן?

לפי הפירוש הראשון ש"כינסם... ביום מותו להכניסם בברית", קשור הענין לאחר מעבר הירדן, ולכן אין הכרח באמירת הדברים בסמוך למיתתו ממש, כיוון שבין כך ובין כך אין הם יכולים להיאמר בסמוך לענינם. אבל לפי הפירוש השלישי, שהדברים קשורים ליציאה מפרנס לפרנס, צריכים הדברים להיאמר ממש בסמוך ליציאה.

ולכן, למרות שהפירוש השני הוא "מדרש אגדה", הרי הוא קרוב יותר לפשוטו של מקרא מאשר הפירוש השלישי, שלפיו "אתם נצבים" הוא ענין בפני עצמו, שאיננו קשור ל"ויקרא משה אל כל ישראל" אשר בסוף פרשת תבוא[28]: לעומת זאת, לפי הפירוש השני, הרי "אתם נצבים" אינו רק המשך לדברי משה "אתם ראיתם...", אלא זוהי מטרת הכינוס "לפייסן", ועיקר הפיוס הוא "אתם נצבים", כדלעיל, ובזה קרוב יותר ודומה יותר פירוש זה לפירוש הראשון שהמטרה של "כינסם משה" מוסברת בפרשתנו "להכניסם בברית".

ח.

מ'יינה של תורה' בפירוש רש"י זה

מ'יינה של תורה', אשר בפירוש רש"י זה: פרשת נצבים נקראת תמיד לפני ראש־השנה[29], והדבר נרמז במילה "היום" הרומזת לראש השנה[30].

---

25) אבל צע"ק דמפרש"י ס"פ תבוא כט, ג: "ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם" משמע שגם הדיבור משם ואילך (תבוא כז, ט) הי' באותו יום. וכן מפורש ברמב"ן (תבוא כט, א) דויקרא משה אל כל ישראל מחובר ללפנ"ז ולא הלכו מלפניו*. וראה באר יצחק בפרש"י שם, ואולי י"ל דרש"י מפרש ב' פירושים: לפי פירושו (תבוא כז, ט) עה"פ "היום הזה נהיית לעם" – "בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בברית", אין לפרש "היום הזה" כפירושו בסוף הפרשה (כט, ג) "היום הזה הבנתי שאתם דבקים כו'", ולפי"ז לא הי' ביום מותו. משא"כ לפירוש בס"פ תבוא. ועצ"ע.

26) ומה שפרש"י דברים א, ג: "מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה.. למד מיעקב כו'" – הרי (נוסף ע"ז שזה הי' ב"רמז מפני כבודן של ישראל" (פרש"י ר"פ דברים)), הי' זה סמוך – בערך הדברים שאמר במשך כארבעים שנה. – אבל גם לאחר זה הי' ריבוי דברים, ברכות וכו' – מר"ח שבט ועד יום מותו בשבעה באדר.

27) ר"פ ברכה ובפרש"י שם.

28) ראה רע"ב בפרש"י שם.

29) תוד"ה קללות שבת"כ מגילה לא, ב. טושו"ע או"ח סתכ"ח ס"ד. לקו"ת ר"פ נצבים.

30) ראה פענח רזא ס"פ נצבים לקו"ת שם. תורת הבעש"ט הובא בהיום יום כה אלול.

*) אבל לדעתו י"ל דהפרשיות עד פ' וילך לא הי' ביום מותו – ראה פירושו בר"פ וילך דהי' כינוס בפ"ע.

על כך מפרש רש"י "מלמד שכינסם משה לפני הקדוש־ברוך־הוא ביום מותו להכניסם בברית": אמנם, בסוף פרשת תבוא כבר כתובים דברי משה לישראל "אתם ראיתם... המסות הגדולות... ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם" — קיום התורה והמצוות. אך למרות זאת, מטרת ההתכנסות "ביום מותו" — יום הדין — היא "להכניסם בברית", שזהו ענין הנעלה מהבנה ומהשגה שכלית[31]. בראש־השנה מתהווה הקשר ה"עצמותי" של ישראל עם הקדוש־ברוך־הוא — כינסם לפני הקב"ה", התאחדות והתכללות עם הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, אף מעל לתורה ומצוות[32].

למרות זאת, כהקדמה לכך, נאמרו הדברים שיביאו ל"ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם", כי התקשרות זו, שבה ישראל והקדוש־ברוך־הוא כולא חד, באה באופן גלוי באמצעות התורה, כי התורה היא האמצעי המחבר בין ישראל לה'[33].

כנאמר בזוהר[34]; "תלת קשרין מתקשראן דא בדא, ישראל מתקשראן באורייתא ואורייתא בקודשא־בריך־הוא". לכאורה, בין שלושה דברים המתקשרים זה לזה קיימים שני קשרים בלבד, אלא שלאחר שישראל קשורים עם הקדוש־ברוך־הוא באמצעות התורה, הם מתקשרים לה' גם מצד עצמם, התקשרות הנעלית מן הקשר שבאמצעות התורה[35]. ונוצרים כאן שלושה קשרים (ישראל, התורה, הקדוש־ברוך־הוא, ישראל — כעיגול).

לפיכך הכרחית ההקדמה של "ושמרתם...", אך מטרת הכינוס ביום ראש־השנה היא ההתקשרות ה"עצמותית" בין ישראל לקדוש־ברוך־הוא.

אך אין די בכך: הברית, ההתקשרות ה"עצמותית", צריכה להתגלות ברוחניות ובגשמיות, כך שיהא שפע של טוב גשמי מאת ה' בטוב הנראה והנגלה.

בדיוק כשם שהקדוש־ברוך־הוא דורש מישראל שקיום התורה ("לקח טוב") והמצווה יתבצע בפועל, המעשה הוא העיקר, כך מבקשים ומקבלים ישראל מה' את השפע הטוב, היורד גם באופן גשמי, בטוב הנראה והנגלה — במעשה בפועל.

על כך נאמר הפירוש השני, ש"התחיל משה לפייסם" — משה, האמצעי המקשר בין הקדוש־ברוך־הוא לישראל, מביא לכך[36] ש"קיימין לפניו" ובאופן של "נצבים" — "בקומה זקופה" בגשמיות[37].

יותר מכך: "והקללות והיסורין מקיימין אתכן ומציבין אתכם לפניו" — הדברים הבלתי־ברוכים של העבר הופכים לברכות בגלוי, בטוב הנראה והנגלה.

(משיחות ש"פ נצבים תשכ"ה)

31) ראה לקו"ת כאן פ"ב. תו"א ס"פ לך. ובכ"מ.

32) ולכן אומרים אז "יבחר לנו את נחלתנו", שההתקשרות מצד הבחירה היא למעלה מכל מעלה ועבודה — ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 127 ואילך. וש"נ. לעיל ע' 176. 250. ועוד.

ולהעיר מאוה"ת פרשתנו ר"ע א'רו: והברית שקודם כניסת ישראל לארץ הוא על תושבע"פ ולפ"ז הברית י"ל על קבלת עול מלכות שמים שקודם לעול תומ"צ.

33) ראה ספה"מ ה'ש"ת ע' 66 ואילך. ובכ"מ.

34) ראה הערה בסה"מ שם ע' 61.

35) להעיר מהמשך תער"ב פקע"ח. ח"ג ע' א'תז ואילך.

36) וכמש"נ (ואתחנן ה, ה) אנכי עומד בין ה' וביניכם. וראה תורת שלום ע' 158.

37) וראה מנחות סה, א.

המשך ביאור למס' ביצה ליום שבת קודש עמ' א

מביאה הגמרא מעשה נוסף: **אוּשְׁפִּיזְכְּנֵיהּ דְּרַב פַּפָּא** – בעל האכסניה של רב פפא, **וְאָמְרֵי לָהּ הַהוּא גַּבְרָא** – יש אומרים שהיה המעשה בסתם אדם, **דְּאָתָא לְקַמֵּיהּ** – בא לפני **דְּרַב פַּפָּא, הָווּ לֵיהּ** לאותו אדם **הָנָךְ בֵּיצִים** שנולדו **מִשַּׁבָּת** הסמוכה **לְיוֹם טוֹב, אָתָא** לְקַמֵּיהּ דרב פפא **אָמַר לֵיהּ מַהוּ לְמֵכְלִינְהוּ לְמָחָר,** כלומר האם הלכה כרב או כרבי יוחנן, **אָמַר לֵיהּ** רב פפא **זִיל הָאִידְנָא** – עכשיו לך לביתך **וְתָא** – ובוא **לְמָחָר** לשמוע את ההוראה, הסיבה שנמנע מן ההוראה היתה, כי נזהר מלהורות הלכה לאחר שאכל סעודת שבת ושתה בה יין, וכפי שמצאנו **דְּרַב לָא מוֹקֵי אָמוֹרָא עֲלָוֵיהּ** – רב לא היה מעמיד מתורגמן לדרוש לפני הקהל את הוראותיו, **מִיּוֹמָא טָבָא** לְחַבְרֵיהּ – מלאחר סעודת יו"ט עד למחרת היום, **מִשּׁוּם** שאסור להורות בשִׁכְרוּת. **כִּי אָתָא** אותו איש שוב **לְמָחָר, אָמַר לֵיהּ** רב פפא

לקוטי־שיחות פרשת נצבים כרך יט שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.
פירוש רש״י ל״ואת אשר איננו פה״, ודברי המפרשים

בענין כריתת הברית שעליה מסופר בתחילת פרשתנו, אומרת התורה[1]: ״ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת ואת האלה הזאת כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה׳ אלוקינו ואת אשר איננו פה עמנו היום״.

רש״י מצצט את המילים ״ואת אשר איננו פה״ ומפרש: ״ואף עם דורות העתידים להיות״.

מפרשי רש״י מסבירים[2], שכוונת רש״י היא למנוע את המחשבה שהמילים ״איננו פה״ מכוונות ליהודים של הדור ההוא אשר לא השתתפו במעמד זה — והרי אי אפשר לפרש כך משום שכבר נאמר לפני כן ״אתם נצבים היום כולכם... כל איש ישראל״. שכל ישראל השתתפו באותו מעמד. ולכן מפרש רש״י שכוונת המילים ״ואת אשר איננו פה״ היא ל״דורות העתידים להיות״.

אך אין די בהסבר זה:

הרי בתורה נאמר במפורש ״אתם נצבים היום כולכם״, ואם כך, כבר מובן מאליו, גם ללא פירוש רש״י, שהמילים ״איננו פה״ נאמרות לגבי הדורות הבאים — ומה, אפוא, מחדש רש״י בפירושו ״דורות העתידים להיות״? לפיכך מוסיפים המפרשים[3] ואומרים:

לולא פירוש רש״י היה קשה להסביר שהמילים ״איננו פה״ נאמרות כלפי הדורות המאוחרים יותר, כי כיצד ייתכן ״לכרות ברית עם ההעדר״? לכן צריך רש״י לומר ״ואף עם דורות העתידים להיות״, ובכך הוא מחדש שאפשרי לכרות עמם ברית, כי א) נשמותיהם השתתפו באותו מעמד, ועמן כרתו את הברית[4]. ב) כיוון ש״ברא כרעיה דאבוה״[5] (=בן הוא רגל של אביו, חלק מאביו), לכן נכללים גם הבנים בכריתת הברית עם אבותיהם.

ב.
השאלות המתעוררת על פירוש רש״י

אך עדיין צריך להבין:

א) כפי שנאמר פעמים רבות, כתב רש״י את פירושו באופן שגם ״בן חמש למקרא״ יוכל להבין מדבריו את המשמעות הפשוטה של הפסוק, בלי להזדקק לדברי המפרשים והוספותיהם. ולפי זה קשה בענינו: בן החמש לא למד באף אחת מן הפרשות הקודמות על הענין של ״ברא כרעיה דאבוה״. כמו כן אין הוא יודע אם נשמותיהם של הדורות העתידים היו בברית אם לאו. ואם רצה רש״י לחדש, שניתן לכרות ברית גם עם הדורות המאוחרים יותר, היה עליו לפרט בפירושו כיצד אפשרי הדבר — אם משום שהנשמות השתתפו במעמד[6] או משום ״ברא כרעיה דאבוה״[7]?

ב) שאלה זו מתחזקת יותר: ענין זה, שהמילים ״איננו פה״ מכוונות ל״דורות העתידים להיות״, מבין התלמיד בעצמו מזה שבתורה נאמר לפני כן ״אתם נצבים היום כולכם״, כדלעיל. ואילו החידוש שאותו צריך רש״י להבהיר — לא את עצם משמעות מילים

---

1) כט, יג־יד.

2) רא״ם, גו״א, באר מים חיים, ש״ח, ומשכיל לדוד.

3) רא״ם.

4) רא״ם. וראה באר מים חיים. ובמשכיל לדוד כ׳: ש״ס ערוך בפכ״ב דשבת (קמו, א) אע״ג דאינהו לא הוו מזלייהו הוו כו׳.

5) ש״ח כאן. בגו״א: דהא אין ב״ד יכול לבטל דברי ב״ד חבירו.. וכיון שכך הוא הרי שפיר יכולים לקבל עליהם ברית כו׳.

6) וגם דלפ״ז יוקשה איך מהני השבועה והברית עם הנשמה על הגוף כו׳ שזהו דבר שאינו ברשותו כ״כ ולא בא לעולם (קצוה״ע לתניא ע׳ מח במשביעים אותו דמס׳ נדה), וכמו שהקשה לפי׳ זה באברבנאל כאן בקושיא הא׳. וראה כלי יקר כאן.

7) ואדרבא: מפרש״י בשלח (יג, יט ממכילתא שם) ״השבע השביע — השביעם שישביעו לבניהם״, משמע שלא מהני שבועת האב על הבנים (אבל ראה גו״א שם). וראה אברבנאל כאן*. וכן ע״ד ההלכה ראה שו״ע יו״ד סי׳ רכח סל״ה (מתשובת הרא״ש כלל ה׳ ס״ד) ״ואי אפשר להשביע הנולדים לאחר זמן״, ובנו״כ שם. אבל ראה רמב״ן כאן כט, יז בסופו. וראה צפע״נ דלקמן הערה 39. ואכ״מ.

---

*) אבל להעיר:

א) משבועת אברהם לאבימלך (וירא כא, כג ואילך ובפרש״י), ויצחק ואבימלך (תולדות כו, כח. ובפרש״י) – ראה ש״ב ה, ו ואילך (ובפרש״י שם) הובא בפרש״י בראשית ד, טו.

ב) כשנאמר בפעם הא׳ שבועת יוסף (ויחי נ, כה) ״וישבע יוסף את בנ״י גו״ לא פרש״י הנ״ל דבשלח.

אלו, אלא כיצד אפשרי לכרות ברית עם ה"דורות העתידים" – אינו נרמז כלל במילים "ואף עם דורות העתידים להיות". ואם כך יוצא, שעיקר חסר מן הספר?

ג) כריתת ברית עם הדורות המאוחרים יותר מוזכרת, באופן דומה, בפרשות קודמות: ברית בין הבתרים נכרתה בקשר לזרעו של אברהם, שיהיו מספר דורות מאוחר יותר. וכך גם בפרשת בחוקותי[8]. וכן רוב המצוות שציווה עליהן הקדוש־ברוך־הוא באמצעות משה רבינו נצטוו לדורות. ולפי זה, צריך היה לשאול גם שם: ייתכן שכריתת הברית עם אברהם אבינו[9] או ציווי המצוות על ידי משה רבינו יחולו על הדורות הבאים, וכדומה? אך בכל זאת רואים שבכל המקומות הללו אין מתרץ רש"י את השאלה הזאת, ואם כך, מדוע הוא צריך להבהיר זאת בפרשת נצבים?

ד) בגמרא[10] נאמר, שבמילים "ואת אשר איננו", הכוונה היא ל"דורות הבאים וגרים העתידין להתגייר". גם לפי פשוטו של מקרא, נכללים הגרים בברית, בדיוק כפי שחלים עליהם כל עניני התורה והמצוות. וכנאמר בתחילת פרשתנו[11], לגבי הדור ההוא: "וגרך אשר בקרב מחניך.. לעברך בברית...". ולפי האמור לעיל לא מובן: לגבי הגרים אין מתאימה הסיבה של "ברא כרעיה דאבוה", כי הם אינם בניהם של אלו שהשתתפו בכריתת הברית[12]. כמו כן אין מתאימה, בדרך הפשט, הסיבה שהנשמות השתתפו בכריתת הברית[13], כי לדעת בן החמש, כאשר גר מתגייר הוא מקבל נשמה חדשה[14]. ואם כך, נשארת השאלה בלתי פתורה: כיצד כרתו ברית עם ה"גרים העתידין להתגייר"?

ה) מצד שני, כיון שההגיון הפשוט מחייב, שהברית נכרתה גם עם הגרים העתידין להתגייר – מדוע אומר רש"י "דורות העתידים להיות" בלבד, ומשנה מלשון הגמרא על ידי השמטת הגרים (ובמיוחד כאשר לגבי הגרים זהו חידוש גדול יותר, כיוון שלגביהם אין קיימים שני הטעמים דלעיל)?

ו) הפירוש שכוונת המילים "את אשר איננו פה" היא ל"דורות העתידים להיות" נאמר במדרש תנחומא[15] באותו ניסוח – "דורות העתידים לבוא" – אך בתלמוד הבבלי[10] והירושלמי[16] נאמר בניסוח שונה: "דורות הבאים"[17].

יש להבין: אמנם, פירושו של רש"י מוכח מפשוטו של מקרא ולא מדברי חז"ל וכדומה, אך היה בכל זאת מתאים יותר, שרש"י ישתמש בביטוי הקצר יותר "הבאים" הנאמר בתלמוד הבבלי והירושלמי, ולא בביטוי "דורות העתידין" ממדרש תנחומא[18]. ובמיוחד כאשר הביטוי "הבאים" נפוץ יותר מהביטוי "העתידים להיות". ולפי הידוע לנו אודות הדיוק הרב בלשונו של רש"י, עד כדי כך שיש בדיוקי לשונו ענינים מופלאים, הרי ודאי הוא שכאשר כותב "דורות העתידים" ולא "דורות הבאים", בכוונתו ללמדנו.

ז) החידוש בפירוש רש"י הוא לגבי משמעות המילים "איננו פה" בלבד – "דורות העתידים להיות". מדוע, אפוא, מצטט רש"י גם את המילים הקודמות "ואת אשר"? ולא זו בלבד שהוא מצטטן, אלא הוא אף מבארן בפירושו: "ואף עם", ובכך, לכאורה, אין הוא מחדש דבר.

ג.
הקב"ה יכול, בפשטות, לכרות ברית עם הדורות הבאים

ההסבר לכל זה הוא:

רש"י אינו צריך להבהיר כיצד אפשרי לכרות ברית

---

8) ראה פרש"י תבא (כח, סט): מלבד הברית קללות שבתו"כ שנאמרו בסיני.

9) בזה יש לתרץ ששם כרת הברית רק עם אברהם "לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ" (פרש"י לך טו, יו"ד).

10) שבועות לט, א.

11) כט, יו"ד־יא. וראה פרש"י שם ד"ה מחוטב עציך.

12) וידוע מ"ש הרמב"ם לר' עובדי' גר צדק (רמב"ם בהוצאת שולזינגער, סוף כרך א, סי"ט. שו"ת הרמב"ם ירושלים תש"ך כרך ב סרצ"ג) שהגרים מתייחסים בעיקר לא "לאברהם יצחק ויעקב (וישראל) כ"א למי שאמר והי' העולם".

13) וע"ד מ"ש בשבת שם. אבל להעיר של' הגמרא שם הוא מזלייהו הוו (ולא הנשמות שלהם כו'). וראה מדרשים דלקמן הערה 17.

14) להעיר מפרש"י לך יב, ה.

15) כאן, ג. (וממשיך: אר"א וכו' למה כתיב כו' לפי שהנשמות היו שם ועדיין גוף לא נברא). בתנחומא "דורות העתידין לבא היו שם כו'", ובפרש"י "דורות העתידים להיות", טעם השינוי ראה לקמן הערה 37.

16) סוטה פ"ד סה"א.

17) ובתיב"ע ובת"י כאן מפרש הענין (ע"פ מדרז"ל), אבל לא שמתרגם התיבות – וכמו שהוא בכ"מ.

והנה גם בפרדר"א פמ"א (וראה שמו"ר (פכ"ח, ו) ובמפרשים. תנחומא (יתרו יא)) מפורש שקאי על דורות העתידין (וקרוב יותר ללשון רש"י), אלא ששם הוא לענין מ"ת. וגם מוכח שם שהכוונה להנשמות. וראה זח"א (צא, א) דכולהו בני נשא דזמינין למהוי בעלמא כולהו אשתכחו תמן כו'.

18) לכאורה אפשר לתרץ שבבבלי ובירושלמי הוא – לא על אתר (שאין המדובר בהסוגיא שם ע"ד הברית והשבועה דכאן), אלא בגדרי שבועה בכלל, משא"כ בתנחומא שבא לפרש הכתובים על אתר. ולכן נקט ל' התנחומא.

אבל אינו – כי זה י"ל כאשר רש"י מביא ומעתיק דרז"ל בשמם (רבותינו אמרו וכיו"ב), אבל בנדו"ד הרי מפרש (כאילו מדעת עצמו) פשוטן של כתובים, וע"כ הול"ל לשון הנמצא בש"ס ובירושלמי (וקצר יותר), ולא ל' המדרש (ושהוא באריכות יותר).

עם הדורות העתידים להיות, כי הדבר מובן מאליו: הקדוש־ברוך־הוא כרת את הברית, כנאמר[19] במפורש בתורה "אשר ה' אלקיך כורת עמך היום", וכל אחד מבין שהקדוש־ברוך־הוא יכול לכרות ברית גם עם הדורות הבאים.

[הביטוי (בדבריו של משה) "אנכי כורת את הברית הזאת" – אין משמעותו שהברית נכרתה בין ישראל לבין משה. הברית נכרתה בין הקדוש־ברוך־הוא לבין ישראל – כולל משה. ומשמעות דברי משה "אנכי כורת..." היא שמשה ערך את ההכנות לכריתת הברית[20].

ויש לומר, שכשם שכריתת ברית בכלל כרוכה בפעולה – כדברי רש"י[21] "עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתיים"[22] – כך גם נעשתה פעולה מסויימת בכריתת ברית זו[23], ופעולה זו ביצע משה[24].

הסבר זה פשוט כל כך, עד אשר אין רש"י צריך להבהיר שאין כאן סתירה בין הנאמר לפני כן "ה' אלקיך כורת עמך..." לבין הנאמר מאוחר יותר "אנכי כורת..."[25]].

וזהו הטעם הפשוט לכך שרש"י אינו צריך להסביר כיצד אמר הקדוש־ברוך־הוא למשה את המצוות לכל הדורות, וכיצד חלה ברית בין הבתרים, שנכרתה עם אברהם אבינו, על הדורות המאוחרים יותר, כי בן החמש יודע בפשטות, שהקדוש־ברוך־הוא אינו מוגבל כלל ח"ו ובכוחו לצוות גם על הדורות המאוחרים יותר, ולפיכך אין זו קושיה בפשוטו של מקרא מלכתחילה.

ד.
אופן כריתת הברית עם הדורות הבאים

כוונת רש"י באומרו "ואף עם דורות העתידים להיות" איננה להדגיש את עצם הענין שהברית נכרתה גם עם הדורות הבאים, אלא ברצונו לפרש את האופן שבו נכרתה הברית עם ה"דורות העתידים להיות":

מן המילים "ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת ואת האלה הזאת כי את אשר ישנו פה.. ואת אשר איננו פה", מובן שלא זו בלבד שכריתת הברית מחייבת גם את הדורות הבאים, אלא שהיא נעשתה ישירות עם "אשר איננו פה", ובאופן הזהה בדיוק לכריתת הברית עם "אשר ישנו פה".

מסקנה זו הכרחית גם מזה שלאחר שאומרת התורה "לעברך בברית ה' אלוקיך" לגבי ה"נצבים... כולכם", היא חוזרת ומזכירה אותם שוב "ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת... כי את אשר ישנו פה" – והרי, לכאורה, מילים אלו מיותרות[26], אלא הן נאמרו כדי להדגיש את ההכללה של מי ש"איננו פה" ביחד עם ש"ישנו פה". ולהסביר על ידי כך, שהברית נכרתה עם שני סוגים אלו באותו אופן ממש[27].

לפיכך מצצט רש"י גם את המילים "ואת אשר..." ומפרש "ואף עם דורות העתידים להיות", וכך הוא מדגיש: א) שהברית נכרתה ישירות עם ה"דורות העתידים להיות"[28], ב) שהברית נכרתה אתם באותו אופן בדיוק – ועל כך מצביעה המילה "אף" שהיא מחברת ומשווה – כמו שנכרתה עם מי ש"ישנו פה"[29].

ה.
הברית נכרתה עם הדורות הבאים עצמם - נשמותיהם וגופם

לפי זה יוצא, שלא זו בלבד שרש"י אינו צריך להוסיף שנשמותיהם של הדורות הבאים היו שם, או ש"ברא כרעיה דאבוה", אלא שפירושים אלו אינם מתאימים כאן לפי פשוטו של מקרא:

אם מסבירים שהברית נכרתה עם "אשר איננו פה"

---

19) כט, יא.

20) או י"ל דע"פ פשש"מ "אנכי כורת" קאי על הקב"ה, וכמו בכ"מ במשנה תורה: "ראה אנכי נותן גו'" – ר"פ ראה (וראה לעיל ע' 136). "ונתתי מטר גו' ונתתי עשב" – עקב (יא, יד־טו). ועוד.

21) פרשתו שם. וראה פרש"י לך טו, יד.

22) בינתיים – נמצא גם בנוגע למקום, וכמו סוכה פ"א מ"ז.

23) ועד"ז הוא ברלב"ג כאן. אלא שמסיים שהיא ההעברה בין ב' ההרים הר גריזים והר עיבל. וראה אברבנאל כאן מה שהקשה ע"ז.

24) ולהעיר מפרש"י ר"פ "שכנסם משה לפני הקב"ה להכניסם בברית". וברמב"ן "ויתכן שכרת עוד עמם ברית כברית הראשונה כו' ולקח חצי הדם כו'".

25) כמו שהקשה באלשיך כאן. ועוד.

26) ראה אוה"ח כאן.

27) וכן משמע מראב"ע כאן בד"ה "ולא אתכם לבדכם" שמפרש "רק עמכם ועם הבאים אחריכם שהם בניכם ובני בניכם". וראה בד"ה "ואת אשר איננו".

28) ומה שכתב רש"י עה"פ (כט, יז) "פן יש בכם וגו': לפיכך אני צריך להשביעכם" י"ל אשר "בכם" כולל אף דורות העתידים (את אשר איננו פה – שהזכיר לפני זה). – ואפילו את"ל אשר מתחיל מ"כי אתם ידעתם גו' פונה היום גו'" נאמר רק להדור ההוא, הרי: הסיבה (ד"לפיכך") "ותראו את שקוציהם גו' פן יש בכם שרש פרה גו'" שייכת אף בדורות הבאים ממש כמו בדור דנצבים כולכם ולפיכך צריך להשביעם – אלא שנאמר לדור משה כמו שנאמר להם "אתם נצבים גו'".

29) לכאורה י"ל שזהו החידוש בכרי"ב הזאת (על הכר"ב דחורב) – דכאן היתה גם על הדורות העתידים, ואשר לכן לא הוצרך רש"י לבאר הצורך והחידוש בכר"ב הזאת (אף שהאריכו בזה במפרשים: ראה

משום ש"ברא כרעיה דאבוה" יוצא, שהברית נכרתה בשני אופנים שונים: עם מי ש"ישנו פה" היא נכרתה עמו עצמו, ועם מי ש"איננו פה" לא נכרתה הברית עמו עצמו, אלא בתור "כרעיה דאבוה"[30].

כמו כן יש הבדל בין שני הסוגים אם מסבירים שהברית נכרתה לגבי מי ש"איננו פה" רק עם נשמותיהם, שהשתתפו בכריתת הברית, שהרי לגבי מי ש"ישנו פה" נכרתה הברית גם עם הנשמות וגם עם הגופים, ואילו לגבי מי ש"איננו פה" נכרתה הברית רק עם הנשמות.

ואילו לפי דברי רש"י, שמובן מן הפשט שהברית נכרתה "ואף עם דורות העתידים להיות", יוצא, שהברית נכרתה עם הדורות הבאים עצמם, לא משום "כרעיה דאבוה", ובאותו אופן ממש כפי שנכרתה עם מי ש"ישנו פה", כלומר, עם הנשמות ועם הגופים[31].

ובמיוחד לפי דברי רש"י לעיל "כך היו כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתיים, כמו שנאמר[32] העגל אשר כרתו לשניים ויעברו בין בתריו", המראים[33] שכל ה"עוברים בינתיים" מתאחדים. כלומר, לא זו בלבד שמתאחדים עם מי שכורתים עמו את הברית – עם הקדוש־ברוך־הוא – אלא גם כל אלו הנכללים בברית נעשים דבר אחד.

ו.

לפי הפשט, נכללים גם הגרים באותה ברית

לפי האמור לעיל מובן גם מדוע אין רש"י צריך להזכיר את ה"גרים העתידין להתגייר", כי לפי פירוש רש"י, שהברית עם מי ש"איננו פה" נכרתה עמם עצמם, הרי נכללים ב"דורות העתידים להיות" גם הגרים, כי ברור, שה"דורות העתידים להיות" כוללים את כל היהודים של אותו דור מהדורות הבאים, כולל את הגרים שבתוכם. אך לא כן לפי הפירוש שהברית נכרתה עם הדורות הבאים משום "ברא כרעיה דאבוה", דבר שאינו אפשרי לגבי הגרים, או לפי הפירוש שהברית נכרתה עם הנשמות, שגם טעם זה אינו מתאים לפי הפשט[34] לגבי גרים, כדלעיל בסעיף ב' קושיה ד'.

ואדרבה: רש"י אינו יכול להזכיר את הגרים ועל־ידי־זה להפריד אותם בפני עצמם, כי אז היה זה שונה מברית זו עם "אשר ישנו", שאותה ברית בדיוק נכרתה עם כולם, וכולם הם דבר אחד.

אמנם, לפני כן מפרידה התורה את הגרים בפני עצמם, אך זאת משום ששם היא מפרטת את כל סוגי היהודים: ראשיכם וכדומה. שם אין מדובר על הברית עצמה, אלא על "נצבים", כהכנה "לעברך בברית". אך כאשר התורה מדברת על הברית עצמה – "אנוכי כורת את הברית..." – אין היא מבחינה בין סוגים שונים של יהודים.

ז.

הדיוק בדברי רש"י "דורות העתידים להיות"

לפי כל האמור לעיל יובן גם מדוע מדייק רש"י ואומר "העתידים להיות" ולא "הבאים":

משמעות המילה "הבאים" אינה מדגישה שדברים

תנחומא כאן*. רמב"ן כאן (כט, יז). אברבנאל ואלשיך כאן. ועוד). עוד י"ל דגם הכר"ב עם אלו שישנו פה צ"ל, כי הכר"ב הא' הי' רק עם דור ההוא, והכר"ב דכאן הי' עם דור שנכנסו לארץ (שלא היו בכר"ב הא') ועם כל דורות הבאים, וכן פי' בצרור המור כאן. וא"צ רש"י לפרש זה – לאחרי שכבר אמר שבכר"ב כזו – צ"ל מפורש "ואת אשר איננו פה".

לכאורה אין לומר (ע"פ פשש"מ) שהחידוש בהכר"ב זו הוא ענין הערבות כמרז"ל בגמרא (סנהדרין מג, ב) וכהובא בפרש"י פרשתנו (כט, כח) ובמפרשים שם – דהרי בפ' בחוקותי (כו, לז) "וכשלו איש באחיו" פרש"י "ומדרשו (סנה' כז, סע"ב. וש"נ) וכשלו איש באחיו זה נכשל בעוונו של זה שכל ישראל ערבין זל"ז"**.

אבל י"ל שע"פ פשש"מ יש חידוש גם בזה בכר"ב כאן – ע"פ ל' רש"י בפרשתנו (כט, כח) "מעניש את הרבים על.. היחיד", היינו שהערבות בפ' בחוקותי הוא רק: א) כשלו איש באחיו – ממשפחתו או עמיתו וכיו"ב – ב) זה נכשל בעונו של זה, עונש דיחיד על היחיד. משא"כ כאן נתחדש שמעשה היחיד נוגע לרבים (וראה סנהדרין ושבועות שם: התם שיהי' בידם למחות כו').

30) וראה רמב"ן ואברבנאל שבהערה 7. מלבי"ם כאן.

31) ומה שמחלק "את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה"א ואת אשר איננו פה עמנו היום", הוא רק בנוגע ל"עמנו" אבל לא בהנוגע "לפני ה"א", שמכיון שהוא למעלה מהזמן גם הם עומדים לפני ה"א. ולהעיר מל' תיב"ע כאן: כולהון הינון קיימין הכא עמן יומנא. וראה כלי יקר כאן בתחלתו להפי' שקאי על הנשמות.

32) ירמי' לד, יח.

33) להעיר מלקו"ת ריש פרשתנו (מד, ב). ד"ה כי חלק תש"ב פי"ג.

34) משא"כ ע"ד הדרוש כו' כבגמרא שבת שם. וראה לקמן הערה 37.

---

*) בתנחומא כאן (ובילקוט) בתחלתו "שלש בריתות" (ואינו מבאר הצורך בכולם). ועד"ז הוא ברמב"ם סוף הל' מילה "נכרתו עליהן שלש בריתות" (ברכות מח, סע"ב: נתנה בשלש בריתות) ומביא הכתוב (דתבא כט, סט) אלה דברי הברית גו' מלבד הברית גו'. ומסיים "ושם הוא אומר אתם נצבים היום כולכם לעברך בברית ה' אלקיך כו'". וראה פרש"י ברכות שם. ואכ"מ.

**) אבל י"ל שפי' "ומדרשו" שם הוא סיפור מה שיהי' לאחר זמן, היינו (לא שבעת הכר"ב הא' נעשו ערבין, אלא) ש"וכשלו גו'" קאי על הזמן לאחר ד"ואם לא תשמעו גו'" דאז יהיו "וכשלו גו'", שה"ז לאחר הכר"ב דערבות מואב.

אלו אינם קשורים כלל למציאות בהווה. משמעות המילה "הבאים" היא, הדברים שיבואו לאחר, בהמשך ובקשר, לדור שבהווה.

ולפיכך כאשר אומרים "הדורות הבאים", הרי למרות שהכוונה היא לדורות שעדיין לא הגיעו, בכל זאת מדגישים בו בזמן גם את הקשר שלהם לדור הקודם – הם באים כהמשך לו – הם יוולדו מהדור שכבר ישנו.

כלומר, הדור הזה "מחייב" את מציאותו של הדור שלאחריו, ויוצא, שהדור הבא קיים כבר מפני הדור הזה, אלא שבזמן הדור הזה אין הדור הבא קיים בפועל.

[וזאת, בדומה לדברי הרמב"ם[35] "זה שקראו אותו חכמים העולם הבא, לא מפני שאינו מצוי עתה... אלא הרי הוא מצוי ועומד שנאמר... ולא קראוהו עולם הבא, אלא מפני שאותן החיים באין לו לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימים בו בגוף ונפש" – ה"עולם הבא" הוא "מצוי ועומד" גם עתה, והוא נקרא "(עולם הבא" רק מפני שהוא בא כתוצאה של חיי העולם הזה, נשמה בגוף].

לעומת זאת, משמעות הביטוי "עתידים להיות" הוא לגבי דברים שכלל אינם קיימים עתה, לא רק שאינם נמצאים בפועל, אלא שעצם מציאותם צריכה "להיעשות". כלומר, אין הם באים כתוצאה של הדור הקודם.

ולכן מדייק רש"י ביותר ואינו אומר "דורות הבאים", משום שאז ניתן היה לחשוב שהברית עם "אשר איננו פה" נכרתה משום "דורות הבאים" – משום שהם כתוצאה והמשך של דור ההווה, בדומה לפירוש שכריתת הברית עם הדורות הבאים היא משום "ברא כרעיה דאבוה".

ועוד: אילו היה נכתב ביטוי זה - לא היה ברור, ואולי אף היו מוציאים מן הכלל את הגרים, שהם אינם נכללים ב"דורות הבאים" משום שאין הם המשך ותוצאה, תולדה, של דור ההווה[36].

ולפיכך אומר רש"י "העתידים להיות", ובכך מודגש שמציאותם תתחדש בעתיד. ומובן מאליו שכריתת ברית היתה מוכרחה להיות עם הדורות העתידים עצמם ולא משום שהם תוצאה והמשך של דור ההווה.

וכן ברור שנכללים בכך גם הגרים, שגם הם "עתידים להיות"[37].

ח.

אל ליהודי להירתע מפני "אתם המעט..."

מפירוש רש"י זה נלמדת הוראה מופלאה לגבי ענין שדובר עליו מספר פעמים:

ייתכן שלפעמים יהודי יפול ברוחו, ויחסר לו חיזוק בהתנהגות בדרך התורה והמצוות, ובמיוחד ביציאתו לעולם כדי להפיץ יהדות וכדומה, משום ש"אתם המעט מכל העמים"[38] –

התשובה לכך היא: כל זה כאשר מדובר על כמותו של עם ישראל, אשר כמות היא מוגבלת בזמן ובמקום, ומבחינה זו יהודים בזמן ובמקום מסויים הם "מעט מכל העמים".

אך כיון שהעיקר אצל יהודים היא איכות רוחנית, תורה ומצוות, הרי כאשר יהודי קשור לקדוש־ברוך־הוא באמצעות התורה והמצוות, שהוא למעלה מזמן ומקום, הרי אז הוא קשור באמת ובפועל עם כל היהודים שבכל העולם ושבכל הדורות[39].

ודבר זה מודגש בדברי רש"י "ואף עם דורות העתידים להיות" בדיוק כמו עם הדור ש"נצבים היום". כאשר נכרתה הברית בין הקדוש־ברוך־הוא לבין ישראל עמדו כל היהודים שבכל הדורות ביחד, כולם מציאות אחת. מזה מובן שכאשר יהודי קשור בגלוי עם הקדוש־ברוך־הוא, בברית – על ידי קיום התורה

---

35) הלכות תשובה ספ"ח.

36) ולכן במס' שבועות שנאמר "דורות הבאים" הוצרך להוסיף "גרים העתידין להתגייר".

37) משא"כ בתנחומא כאן "העתידין לבוא" שאינו מודגש הוויתן מחדש, וי"ל כי לפירוש התנחומא הכוונה "אשר איננו פה" הוא שהנשמות היו שם כההמשך בתנחומא שם, ולכן אין לומר "עתידין להיות", שהרי ישנם עכשיו. משא"כ לפרש"י שהכרי"ב הי' עם נשמות בגופים.

ועפ"ז י"ל דמ"ש בפרדר"א "וכל העתידין להבראות עד סוף כל הדורות שם עמדו עמהם" הוא לפי שכולל גם הנשמות דגרים. (וראה שמו"ר שם, ותנחומא יתרו שם).

38) ואתחנן ז, ז.

39) ולהעיר שמצינו עד"ז בהלכה בנגלה: אין מיתה בציבור (הוריות ו, א) וראוי' כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים כו' (שם). והאריך בזה בצפע"נ דזה הוי מחמת התואר (איכות) והתואר תמיד נצחי, משא"כ בב"נ ליכא גדר קהל – נזיר סא, ב. ראה בכ"ז מפענ"צ (פ"א סי"א סי"ג). וראה שם (סי"ג אות ב) ובצפע"נ (מהדו"ת צ, ב) בענינינו, דגדר זה דנעשו "ישראל ציבור ונעשו מציאות אחת נצחית" הי' אחר הכר"ב דערבות מואב ואחר שנכנסו לא"י ולכן בנוגע ליוסף איתא במכילתא "יוסף השביע ואח"כ האבות השביעו לבנים", כיון שזה הי' קודם שנכנסו ישראל לגדר ציבור וקהל. וראה צפע"נ עה"ת פרשתנו כט, יו"ד לענין הגרים.

והמצוות בפועל, נצבים אתו כל היהודים שבדורו ושבכל הדורות, כולם ביחד "קומה אחת שלימה"[40].

ואז הרי היהודים אינם "מעט" גם בכמות. להיפך, היהודים רבים מאוד גם בכמות, ואל להם להבהל, גם מבחינת הכמות, אפילו מכמות גדולה ביותר של גויים, ולהיפך, תפול עליהם אימתה ופחד" —

כאשר "אתם נצבים היום כולכם" — "לאחדים כאחד"[39], שהיהודים נצבים כולם ביחד בגלוי, הרי אז "אתם נצבים קיימים ועומדים, והיינו שזוכים בדין"[41],

וזה מביא לכתיבה וחתימה טובה בראש השנה לכל אחד ואחת מישראל, בטוב הנראה והנגלה.

(משיחת ש"פ נצו"ר תשל"ה)

---

40) לקו"ת ריש פרשתנו. ובד"ה זה היום תרצ"ד בתחלתו "כמ"ש אתם נצבים היום כולכם גו' וקאי הן על הנשמות כמו שהן למעלה כו' והן הנשמות שהן למטה מלובשים בגוף כו'".

41) היום יום כ"ה אלול.

המשך ביאור למס' סוכה ליום רביעי עמ' א

יכולים לשוב לביתם עד לאחר השבת, ואם חל יום טוב הראשון ביום ראשון הרי צריכים הכהנים להקדים ולבוא מערב שבת בשביל יום טוב, שבשבת לא יוכלו לבוא, לכך תיקנו שאף בשבת הסמוכה ליום טוב יחלקו כל הכהנים בשוה בלחם הפנים. אך אם אין השבת סמוכה ממש ליום טוב, אלא **חָל לִהְיוֹת יוֹם אֶחָד** [לְהַפְסִיק] **בֵּינְתַּיִם** – בין יום טוב לשבת, כגון שחל יום טוב הראשון ביום שני שיכולים הכהנים לבוא לרגל ביום ראשון והם הקדימו ובאו מערב שבת, או שחל יום טוב האחרון ביום חמישי שיכולים לחזור לבתיהם ביום שישי, והם התעכבו שם בשבת, אין חולקים בשוה אלא **הַמִּשְׁמָר שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ** לעבוד באותו שבוע **הָיָה נוֹטֵל עֶשֶׂר חַלּוֹת**, וחולקים אותן בין משמר הנכנס למשמר היוצא כדרך כל שבתות השנה, **וְהַמִּתְעַכֵּב נוֹטֵל שְׁתַּיִם** – שאר המשמרות שנתעכבו שם אין נוטלות אלא שתי חלות ומתחלקות ביניהן. **וּבִשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה**, המשמר **הַנִּכְנָס נוֹטֵל שֵׁשׁ** חלות, **וְהַמִּשְׁמָר הַיּוֹצֵא נוֹטֵל שֵׁשׁ** חלות. **רַבִּי יְהוּדָה** חולק **וְאוֹמֵר**, שהמשמר **הַנִّכְנָס נוֹטֵל שֶׁבַע** חלות, **וְהַמִּשְׁמָר הַיּוֹצֵא נוֹטֵל חָמֵשׁ**, וטעמו יבואר בגמרא. **הַנִּכְנָסִין חוֹלְקִין** ביניהם את המגיע לחלקם **בִּצְפוֹן** העזרה, כדי שיראו כולם שהם הנכנסים, שצד צפון הוא עיקר שהתורה קבעה שם את שחיטת קודשי קדשים. **וְהַיּוֹצְאִין** חולקים ביניהם את חלקם **בַּדְּרוֹם** העזרה, כדי שיראו שהם יוצאים והולכים להם, לכן שינו את מקומם לצד שאינו חשוב ועיקר. אמנם את משמרת 'בִּילְגָּה' קנסו שלְעוֹלָם אף בבניסתה, **חוֹלֶקֶת בַּדָּרוֹם**. וְעוד שני קנסות קנסוה, אמרו **שׁוֹתֶבֶת** שמכניסים בה את צואר הבהמה בזמן השחיטה, תהא **קְבוּעָה** וסגורה ותאלץ להשתמש בשל משמרות אחרות, וזהו גנאי לה. וְעוד, **שׁוֹלֵנָה** שבו שומרות המשמרות את סכיניהן, תהא **סְתוּמָה** ותאלץ להשתמש בחלונות של משמרות אחרות:

גמרא

שנינו במשנה, יום טוב הסמוך לשבת בין מלפניה בין לאחריה היו כל המשמרות שוות. מבררת הגמרא: **מַאי מִלְּפָנֶיהָ וּמַאי מִלְּאַחֲרֶיהָ, אִילֵימָא 'לְפָנֶיהָ' הַיְינוּ שִׁיּוֹם טוֹב רִאשׁוֹן** של חג היה לפני השבת, כלומר בערב שבת, ו'**לְאַחֲרֶיהָ**' היינו **שִׁיּוֹם טוֹב אַחֲרוֹן** – שמיני של חג היה לאחר השבת, כלומר ביום ראשון, אם כן השבת שסמוכה להם [־שהיא שבת חול המועד] היא בתוך החג עצמו, והרי **הַיְינוּ שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג** ששנינו במשנה לעיל שחולקות בשוה. **אֶלָּא**, פירוש המשנה הוא להיפך, '**לְפָנֶיהָ**' הכוונה **שִׁיּוֹם טוֹב אַחֲרוֹן** היה בערב שבת, ואם כן אין השבת בתוך החג אלא לאחריו. ו'**לְאַחֲרֶיהָ**' הכוונה **שִׁיּוֹם טוֹב רִאשׁוֹן** היה ביום ראשון, ואם כן השבת קדמה לחג. ועל זאת חידשה משנתינו שאף על פי שאין השבת בתוך החג אלא רק סמוכה לו, כל המשמרות חולקות בשוה בלחם הפנים. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** חולקות בשוה, הלא בפסוק שהבאנו לעיל נתחדש שברגל הן שוות, וכאן אין זה ברגל. מבארת הגמרא: **כֵּיוָן דְּהָנֵי מַקְדְּמֵי** – כיון שכאשר חל יום טוב ביום ראשון חייבים הכהנים להקדים ביאתם מיום שישי, **וְהָנֵי מְאַחֲרֵי** – וכאשר חל בערב שבת חייבים הם לעכב חזרתם לביתם עד אחר שבת, לכן **תִּיקְּנוּ** להם **רַבָּנַן מִילְּתָא** – דבר זה **כִּי הֵיכִי דְּנֵיכְלוּ כַּהֲדֵי הָדָדֵי** – כדי שיאכלו יחד, ולא תתעורר מחלוקת וטרוניא ביניהם:

שנינו במשנה: **חָל יוֹם אֶחָד** וכו' רבי יהודה אומר הנכנס נוטל שבע:

בראשית מט, כו - ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאות גבעת עולם תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו

קסא

מתווך דברי הזהר בפ׳ ויחי ופ׳ וארא בפי׳ הפסוק "עד תאוות גבעת עולם", דיש ב׳ מיני יחודים א) יחוד הראשון, לעשותה כלי, דאין האשה (המקבל) כורתת ברית (לבעלה, המשפיע) אלא למי שעשאה כלי (סנהדרין כב, ב), ב) היחוד כדי להוליד - להמשכת הטיפה

ברכות[1] אביך גברו על ברכות הורי, ברכות אביך גברו ודאי, דהא יעקב אחסין שבחא דכלא יתיר מאבהן, דהא הוא שלים דהוה בכלא.

וכלא[2] יהב ליה ליוסף, מאי טעמא, בגין דהכי אתחזי, דהא צדיק כלא נטיל ואחסין כלא כחדא וכו׳.

עד[3] תאות גבעות עולם, תיאובתא דאינון גבעות עולם, ומאי נינהו, תרי נוקבי חד לעילא וחד לתתא, דכל חד אקרי עולם, ותיאובתא דכל שייפי גופא באינון תרין אמהן, תיאובתא לינקא מאמא עלאה, תיאובתא לאתקשרא באמא תתאה, ותיאובתא דכלא חד, בגין כך כלהו כדקא חזי. תהיינה לראש יוסף וגו׳, לאתברכא ההוא דרגא דצדיק, ולנטלא כלא כדקא חזי.

ספר הזהר חלק א׳ פרשת ויחי דף רמז ע״ב

רבי[4] אבא פתח, (ישעי׳ כו, ד) בטחו ביהו״ה עדי עד, כי בי״ה יהו״ה צור עולמים, בטחו ביהו״ה, כל בני עלמא בעיין לאתתקפא ביה בקדשא בריך הוא, ולמהוי רחצנו דלהון ביה, אי הכי מהי עדי עד, אלא בגין דיהא תוקפא דבר נש באתר דאיהו קיומא וקשורא דכלא, ואקרי עד, והא אוקמוה, כמה דאת אמר (בראשית מט, כז) בבקר יאכל עד.

והאי[5] עד אתר דאחיד לכל סטרין, לסטרא דא ולסטרא דא, לאתקיימא ולאתקשרא קשרא די לא תעדי, והאי עד תיאובתא דכלא ביה, כמה דאת אמר (שם כו) עד תאות גבעות עולם, מאן אינון גבעות עולם, אלין

---

1) [תרגום ללה״ק] ברכות אביך גברו על ברכות הורי (מפרש מה שיעקב אמר ליוסף) ברכות אביך (היינו הברכות שלי שאני מושרש בתפארת), גברו ודאי (על ברכות הורי, היינו הברכות של אברהם שהי׳ מושרש בחסד לבדו או של יצחק שהי׳ מושרש מגבורה לבדה), דהא יעקב אחסין שבחא דכלא יתיר מאבהן (כי יעקב ירש שבח כולם יותר מאבותיו, לפי שהי׳ בתפארת ירש הארת ב׳ הקוים של אבותיו), דהא הוא שליט הוה בכלא (כי הוא הי׳ שלם בכל השלימות, כי מטתו היתה שלימה, משא״כ אברהם שיצא ממנו ישמעאל ויצחק שיצא ממנו עשו).

2) [תרגום ללה״ק] וכלא יהב לי׳ ליוסף (וכל ההארות והברכות נתן יעקב בחי׳ תפארת, ליוסף בחי׳ יסוד), מאי טעמא (מה טעם הדבר), בגין דהכי אתחזי (לפי שכך ראוי להיות), דהא צדיק כלא נטיל ואחסין כלא כחדא (כי היסוד לוקח כל ההארות ויורש כולם יחד).

3) [תרגום ללה״ק] עד תאות גבעות עולם (פירושו) תיאובתא דאינון גבעות עולם (התשוקה של אלו הגבעות עולם, ושואל) ומאי נינהו (ומי הם אלו הגבעות, ואמר) תרי נוקבי חד לעילא וחד לתתא (הם שני פרצופים הנקראים גבעות אחד למעלה שהיא בינה ואחד למטה שהיא מלכות), דכל חד אקרי עולם (שכל אחד נקרא עולם, כמ״ש* מן העולם ועד העולם), ותיאובתא דכל שייפי גופא באינון תרין אמהן (והתשוקה של הו״ק באלו הב׳ אמהות, דהיינו) תיאובתא לינקא מאמא עלאה (יש להם תשוקה לינק ולקבל שפע מאימא עלאה שהיא בינה, ועי״ז) תיאובתא לאתקשרא באמא תתאה (יש להם תשוקה להתקשר ולהשפיע באימא תתאה שהיא המלכות), ותיאובתא דכלא חד (והתשוקה של כולם היא אחת - כי היניקה מבינה ליסוד הוא, דעי״ז יש במה שמשפיעה למלכות), בגין כך כלהו כדקא חזי (לכן כל הפסוקים הם כראוי שרומזים על פרצופים העליונים), תהיינה לראש יוסף וגו׳ פירוש לאתברכא ההוא דרגא דצדיק ולנטלא כלא כדקא חזי (להתברך היסוד ולקבל כל ההשפעות מהו״ק כראוי).

*) ראה הביאור בזה בילקוט לוי יצחק חלק ב סימן טז.

4) [תרגום ללה״ק] רבי אבא פתח (הקדים לפרש מש״כ) בטחו ביהו״ה עדי עד, כי בי״ה יהו״ה צור עולמים (פירוש הפשוט, בטחו בה׳ לעולם כל ימי חייכם, כי בו יתברך תלוי חוזק ב׳ עולמים העולם הזה והעולם הבא, ולפי שהכל תלוי בהקב״ה לכן ודאי ראוי לבטוח בו [מצודות], ומפרש כאן מש״כ) בטחו ביהו״ה (רצה לומר כי) כל בני עלמא בעיין לאתתקפא בי׳ בקדשא בריך הוא (כל בני העולם צריכים להתחזק בהקב״ה לעבדו ולקיים מצותיו), ולמהוי רחצנו דלהון בי׳ (ולהיות בטחונם בו שיזמין להם כל צרכיהם, ומקשה) אי הכי (אם כונת הפסוק כפשוטו שצריכים לבטוח בה׳, אם כן) מהו עדי עד (שפירושו לעולם, הרי זה פשוט שהאדם צריך לבטוח בהקב״ה בכל יום ובכל שעה שיזמין לו כל צרכו, ומתרץ) אלא (כונת הכתוב מש״כ ״עדי עד״ הוא) בגין דיהא תוקפא דבר נש (כדי שיהי׳ חוזקו ובטחונו של האדם בהקב״ה), באתר דאיהו קיומא וקשורא דכלא (במקום שהוא קיום וקשר של כל הפרצופים העליונים).

5) [תרגום ללה״ק] (ואמר כי) והאי עד אתר דאחיד לכל סטרין (ופי׳ תיבת ״עד״, הוא המקום שמאחד ומקשר לכל הצדדים, ומפרש) לסטרא דא ולסטרא דא (לצד מעלה מאחד ומקשר את הבינה עמו ולצד מטה מקשר את המלכות עמו), לאתקיימא ולאתקשרא קשרא די לא תעדי (כדי להתקיים עי״ז ולהתקשר עמהם קשר שלא יסור ולא יתבטל לעולם), והאי עד תיאובתא דכלא בי׳ (וזה בחי׳ ״עד״ - תאות ותשוקת בינה ומלכות הם בו) כמה דאת אמר, עד תאות גבעות עולם (ומפרש) מאן אינון גבעות עולם (מי הם הפרצופים הנקראים גבעות עולם, ואמר) אלין אינון תרין אמהן (אלו הם שתי אמהות, כי בינה היא אֵם לזו״ן דאצילות, ומלכות היא אֵם לעולמות בי״ע, ולכן נקראות גבעות מפני שהם גבוהות כגבעה על מה שלמטה מהם, ועוד כפרש״י על הפסוק ומגבעות אשורנו, שהאמהות נקראות גבעות), נוקבי (והם פרצופי הנקבות, כי בינה היא נוקבא דאבא, ומלכות היא נוקבא דז״א), יובל ושמטה (בינה נקראת יובל ומלכות נקראת שמיטה), דאקרון גבעות עולם (ומביא ראי׳ שנקראות עולם) כמה דאת אמר מן העולם ועד העולם (שפירושו מן הבינה עד המלכות).

אינון תרין אמהן, נוקבי, יובל ושמטה, דאקרון גבעות עולם, כמה דאת אמר (תהלים קו, מח) מן העולם ועד העולם (יובל ושמיטה כל חד מנהון אקרי עולם, ואלין אקרון גבעות עולם).

ותיאובתא[6] דילהון בהאי עד, דאיהו קיומא דכל סטרין תיאובתא דיובלא, לגבי עד לאעטרא לי׳ ולנגדא עליה ברכאן וכו׳, תיאובתא דשמטה לאתברכא מני׳ וכו׳, ודאי האי עד תאות גבעת עולם איהו.

ספר הזהר חלק ב׳ פרשת וארא דף כב ע״א

הנה בזהר פרשת ויחי מפרש עד תאות גבעות עולם בהיפוך מהפירוש דפרשת וארא.

בזהר ויחי מפרש ש״עד״ הוא התאיב ומתאווה להגבעות עולם, והוא מה שז״א מתאווה לבינה ומלכות, וקאי תאוות על ״עד״ שעד שהוא המתאווה.

ובזהר וארא מפרש בהיפך, שגבעות עולם בינה ומלכות הם המתאווים ל״עד״ דז״א.

בינה, להשפיע לו.

ומלכות, לקבל ממנו.

וקאי תאוות על גבעות עולם שהם המתאווים ל״עד״.

ועיין מזה במקדש מלך[7] פרשת ויחי שם שתירץ שהא והא איתנהו כי הוא מתאווה להם והם מתאווים לו ע״ש.

י״ל, מתחלה הוא התאוה והתיאובתא דדכורא דז״א להנוקבין דבינה ומלכות, ואח״כ הוא התאוה והתיאובתא דהנוקבין בינה ומלכות להדכורא דז״א.

והוא, כי ידוע שיש ב׳ יחודים, היחוד הראשון הוא רק לעשותה[8] כלי, והיחוד שאח״כ הוא להמשיך טיפת זרעית שיהי׳ הולדת ולד כמ״ש בע״ח[9] שער מ״ן ומ״ד דרוש י׳. ובפע״ח שער ק״ש שעהמ״ט פ״ו ע״ש.

והנה קודם היחוד הראשון מובן שלא שייך לומר שהנוקבא מל׳ תתאוה אל ז״א, כי הרי עדיין לא נעשית כלי ממנו ורחמה סתום ואיך תתאוה לו, כי אחר שנעשית כלי דוקא אז היא כורתת ברית לבעלה שמתאוה לו, משא״כ קודם שנעשית כלי.

א״כ בהיחוד הראשון לעשותה כלי, הדכורא הוא המתאוה אל הנוקבא, והוא מה שרוצה להמשיך בה הרוחא, ואיך הוא ממשיך בה הרוחא, הוא שהרוחא שהניח אבא בגווה דיסוד אימא, בא דעת דז״א וסותם וסוגר את יסוד אימא, והוא שמקבל את הרוחא שביסוד אימא בדעתו וכמאמר[10] אתא מפתחא דכליל בשית וסתים פתחהא, וכמ״ש[11] וה׳ סגר רחמה. ועיין בפע״ח שער החנוכה, ומדעתו נמשך הרוחא ליסודו (וכמאמר[12] אין קשוי אלא לדעת, כי יסוד תלוי בדעת וכמ״ש בפע״ח שער הלולב פ״ג, ובדרוש להרר״י מערבי ז״ל שם), ויסודו הוא הממשיכו ליסוד דנוקבא, שנעשית כלי עי״ז.

הרי שבהיחוד הראשון הדכורא ז״א דהיינו דעת דז״א הוא המתאווה לבינה לקבל ממנה הרוחא שביסודה, ולהשפיעו אח״כ מיסודו למלכות לעשותה כלי, והוא האמור בפרשת ויחי.

וזהו שבעל המאמר שם הוא ר׳ שמעון שהוא בחי׳ דעת דז״א כמ״ש[13] בח״ג בריש האד״ר בנצוצי אורות שם, הוא דעת דז״א רוצה לינק מאימא, והוא מה שמקבל את הרוחא בדעתו, ומשפיעו אח״כ מיסודו למלכות.

ואמור זה בפרשת ויחי שמקודם פרשת וארא, כי מתחלה הוא היחוד הראשון לקבל הרוחא מבינה ולהשפיעו למלכות.

אך בהיחוד שאח״כ להמשכת הטיפה זרעית, הוא בהיפך, שבינה מתאווה לז״א דהיינו להמשיך לו מוחין דגדלות, שיהי׳ בו הטיפה זרעית, ומלכות שכבר נעשית כלי בהיחוד הראשון היא מתאוה לקבל הטיפה זרעית מז״א, כי כשכבר יש בה הרוחא מהיחוד הראשון היא

---

6) [תרגום ללה״ק] (ומפרש יותר כי) ותיאובתא דילהון בהאי עד (והתאוה והתשוקה של בינה ומלכות היא בז״א הנקרא עד), דאיהו קיומא דכל סטרין (שהוא הקיום של כל הו״ק ומפרש) תיאובתא דיובלא לגבי דעד לאעטרא לי׳ (התאוה של יובל שהוא הבינה אל ז״א לעטר אותו) ולנגדא עליה ברכאן וכו׳ (ולהמשיך עליו ברכות). תיאובתא דשמיטה לאתברכא מני׳ וכו׳ (ותשוקת המלכות להתברך מז״א) ודאי האי עד תאות גבעות עולם איהו (הרי ודאי ז״א הנקרא עד התשוקה של בינה ומלכות הנקראות גבעות עולם היא אליו).

7) וז״ל: זהר ויחי דף רמז, ב תיאובתא לינקא מאימא עילאה, פי׳ עד שהוא זעיר מתאוה לקבל מה׳ ראשונה ולהשפיע לה׳ אחרונה, אבל בפרשת וארא פי׳ עד תאות גבעות עולם גבעות עולם שהם תרין ההי״ן הם המתאוים, והא והא איתנהו כי הוא מתאוה להם והם מתאוים לו ע״ש.

8) וכמאמר רז״ל (סנהדרין כב, ב) אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי. ראה גם לקוטי לוי יצחק הערות לזהר שמות-דברים סוף עמוד רמא.

[בגמרא שם אמנם אינו מוזכר ״בעלה״ במפורש באותו מימרא (על-אף שפשיטא שזה משמעות הדברים). אך יש להעיר ממאמרי אדמו״ר האמצעי (במדבר כרך ה׳ עמ׳ א׳תשסט): ״שאין האשה כורתת ברית אלא לבעלה״, וכדברי הרב המחבר כאן].

9) שער לט.

10) זהר פרשת תרומה דף קעז, א.

11) שמואל-א א, ה.

12) יבמות נג, ב.

13) בזהר חלק ג דף קכז, ב. ראה גם לעיל סימן י.

מעלה מ״ן מתחלה וע״ד[14] אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, ועיין בזה״ק פרשת תזריע[15] דף מ״ב ע״ב א״ר אחא כו׳ א״ר יוסי אתתא מן יומא דאתעברת כו׳ אלא ילידו דילה אי להוי דכר ע״ש, וכמארז״ל[16] שמשהין עצמן על הבטן כו׳ שמתגברת תאוות האשה מקודם, והוא האמור בפרשת וארא.

וזהו שבעל המאמר שם הוא ר׳ אבא[17] בחי׳ בינה הרוצה להשפיע לז״א.

נמצא, מתחלה רוצה הדכורא - ז״א, להתתקן בהנוקבין - בינה ומלכות, ואח״כ רוצין הנוקבין - בינה ומלכות - בו[18].

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד לד–לה

14) נדה לא, א. ראה לקוטי תורה פרשת תזריע יט, ג.

15) וז״ל: אמר רבי אחא (שאל מרבי יוסי, מש״כ) אשה כי תזריע וילדה זכר (מה פירושו) וכי כיון דמזרעת יולדת (מיד היא יולדת) דכתיב וילדה (שמשמע מיד), האי קרא הכי מבעי לי׳ (פסוק זה כך הי׳ לו לומר), אשה כי תהר וילדה זכר (פי׳ אחר תשלום ימי הריונה תלד זכר), מהו כי תזריע וילדה (למה כתוב בלשון הזה), אמר רבי יוסי (לרבי אחא), אתתא מן יומא דאתעברת עד יומא דיולדת (אשה מן היום שהזריעה ונתעברה עד היום שיולדת), לית לה בפומא אלא ילידו דילה אי להוי דכר (אין מלה בפי׳ אלא הולד שלה אם יהי׳ זכר), ועל דא (ועל זה נאמר) אשה כי תזריע (אז מיד במחשבתה ודיבורה וילדה זכר). (רמ״ק ומפרשים)

16) נדה לא, ב ״בידו של אדם להרבות בנים ובני בנים, מתוך שמשהין עצמן בבטן כדי שיזריע נשותיהן תחלה שיהו בנים זכרים״.

17) כמ״ש בנצוצי אורות שם.

18) ״בו״ היינו ביסוד.

אגרות קודש

ב״ה, ט״ז אלול, תשי״א
ברוקלין.

הוו״ח אי״א נו״נ וכו׳ מו״ה שמואל גדלי׳ שי׳

שלום וברכה!

בנועם קראתי מכתבו מה׳ אלול, בו מתאר את שירותו בצבא וגם פעולותיו שם בנוגע לחיזוק היהדות ולהשפעה בירו״ש על חבריו וסביבתו,

נהניתי במאד בקראי את הפרטים בזה, כי גודל הענין בזה אין לתאר בכתב. וממלא הוא בזה שליחות גדולה ביותר, ואין אתנו יודע עד מה, אבל בהתחשב עם גודל ערך פעולותיו בזה, הנה בצדק יש לומר שאם לא בא בצבא אלא בשביל זה, דיו, וכשימלא תפקידו בזה בטח יוכל לקבוע עתים לתורה לעצמו וגם עם זולתו מתוך מנוחת הנפש ומנוחת הגוף גם יחד.

מוסגר פה קטע משיחת התועדות שבת מברכים אלול, אשר מהראוי שיפרסמו באופן המתאים בין לחבריו והפלוגה שלו והן לחבריו בדיעה שיכול לבוא עמהם בקשר בפלוגות אחרות, ואם צריכים עוד איזה הסברה נוספת בזה, הרי על בינתו אשען למצוא אותיות המתאימות להסברה זו, ואתענין לדעת מפעולתו הטובה בזה.

אסיים בבקשה נפשית למסור ברכתי לכל חבריו אשר בחיל (לא כמו שהוא כותב במכ׳ רק החיל הדתי. כי ידוע פתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, ״אז א איד ניט ער וויל און ניט ער קען זיין אפגעריסען פון אלקות״ ובמילא כל החברים שלו דתיים המה, אלא שיש מהם שחסר להם הידיעה עד״ז, אבל סוכ״ס הרי לא ידח ממנו נדח, וגם הם ידעו שנאמנים הם לה׳ ולתורתו, ולכן הנה ימסור) לכולם ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, ובפרט אשר שנה הבאה היא שנת השמיטה, הרי יקויים בה, ע״י השתדלות כל יושבי׳, שבת שבתון יהי׳ לארץ שבת לד׳.

בברכת הצלחה בהשפעתו על חבריו וכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה לו ולכל סביבתו.

ל, ב-ג – ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה

א. בפ' יה"כ (יומא פו.) אר"י גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה שנאמר (ירמי' ג, א) הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר וגו' ושובו אלי נאום ה'.

ואני שמעתי מפי קדוש הרב המובהק כמוה"ר חיים אלגאז"י זצוק"ל הוא הי' אומר בטעם אומרם גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה ומאי ריבותא [דתשובה, והלא מדה היא בתורה אתי עשה ודחי לא־תעשה], כלפי הא דאמרו בפרק אלו נערות (כתובות מ.) וניתי עשה דלו תהי' לאשה ולדחי ל"ת דלא יבא ממזר, ומשני התם היכא אמרינן ניתי עשה ולדחי ל"ת כגון מילה בצרעת דלא אפשר דלא לקיומי לעשה, אבל הכא אי אמרה לא בעינא מי איתי' לעשה כלל, וכתבו רבותינו בעלי התוס' ז"ל דכיון דאי אמרה לא בעינא ליתי' לעשה אפילו כי אמרה בעינא לי' לא חשיב עשה דלא דמי למילה ע"ש.

והיינו רבותא דתשובה, דאע"ג דעשה דושבת הוא ברצונו יתברך כי ברצונו לקבלנו וברצונו שלא לקבלנו הי' מן הדין שלא יהא הך עשה דוחה לל"ת דלאמר הן ישלח איש וכו' דלא דמי למילה בצרעת אם לא כי גדולה תשובה.

והרב המופלא כמהר"ח אבולעפיא זצוק"ל הי' מפרשה ע"ד הנז' עמ"ש רש"י אי אמרה לא בעי' מי איתי לעשה כלל, והשתא נמי מלמדין אותה לומר איני רוצה לבטל הל"ת ע"כ, והיינו אומרם גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה דבעלמא מלמדים אותה שתאמר איני רוצה שלא לבטל הל"ת והכא הוא עצמו אומר לישראל שובו אלי לבטל הל"ת יען כי גדולה כחה של תשובה.

ועוד לאלוה מילין בזה בהעיר דהנה מתלמוד דידן מפורש יוצא דאיכא ל"ת בהן ישלח איש וגדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, ואילו בספרי אמרו ז"ל עתידה כנסת ישראל לומר לפני הקב"ה רבש"ע כבר הכתבת בתורה לאמר הן ישלח איש את אשתו וכו', א"ל כלום הכתבתי אלא איש הלא אל אנכי ולא איש וכי גרושים אתם לי כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם ע"כ נראה דס"ל דליכא ל"ת כלל, וכאן הבן שואל במאי קמפלגי תלמוד דידן והספרי.

ויתכן דהספרי ס"ל דעל כרחך לומר דהכא ליכא ל"ת דאם איתי' היכי אתי עשה דושבת ודחי ל"ת והא אם אמר קב"ה לא בעינא מי איתי' לעשה כלל, ואפי' כי אמר בעינא לא חשיב עשה כמ"ש התוס'. א"נ דאי איתי' ל"ת הכא היכי קאמר רחמנא שובו שובו לבטל הל"ת בקום עשה והלא נהפוך הוא דכל כי האי גוונא מלמדין אותה שתאמר לא חפצתי שלא לבטל הל"ת, אלא ע"כ ליכא הכא ל"ת כלל כי אל אלקים ה' וכדרך שכתבנו בשם הב' המאורות הגדולים ז"ל.

ועד"ז הי' אפשר לפרש עוד טעם פלוגתא זו דפליגי בפלוגתא דאביי ורבא בריש פ"ק דתמורה בכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד דלאביי אי עביד מהני ולרבא לא מהני ובעי התם תלמודא והשתא דשנינן כל הני שנויי במאי פליגי וכו', ומקשו התוס' ז"ל וא"ת נימא דפליגי באדם שנשבע שלא לגרש את אשתו ואח"כ עבר וגירשה דלאביי מהני ולרבא ל"מ גיטא כיון דעבר אמימרא דרחמנא, ותירץ דכיון שאין האיסור כמו לא יוכל לשלחה כל ימיו אלא מעצמו ומרצונו בדה ענין איסור שבועה זו בכה"ג לא אמר רבא לא מהניא, ויש חולקין בסברא זו כמבואר בתשובות הר"ג פמ"א סי' ס"ח שהמרדכי חלוק ע"ז ועיין בתשובות הראנ"ח ח"א סס"י מ"ב.

ומעתה מקום יש לומר דדעת הספרי דקאמר וכי גרושין אתם לי ושלל ענין גרושין מכל וכל הוא מפני שהוא תפס כמאן דאמר כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, א"כ הקב"ה שנשבע להקים את ישראל לו לעם ושלא להמירן [כמ"ש בפרק הנזקין (גיטין נז:) בפ' את ה' האמרת היום וכו' וה' האמירך, שנשבע הקב"ה שאין מעביר אותם באומה אחרת וכו'] לא מהני גיטא. אמנם תלמוד דידן דסבר דגט כריתות הוה אלא דעשה דתשובה אלים ס"ל כי כל כה"ג דהוא יתברך בדה איסור זה להשבע שלא לגרש אי עביד מהני והוי גיטא אלא דע"י כחה של עשה דתשובה הם שבים לאישם הראשון ודוחים ל"ת.

ויש לצרף לזה טעם המקרא בסדר ואתחנן בצר לך וכו' עד ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו כי אל רחום ה' אלקיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם, שהכונה לומר על ענין עשה דתשובה דאיכא ל"ת דלא ישוב, ונותן טעם כי **אל** רחום ה' אלקיך ע"ד שאמרו בספרי כלום הכתבתי אלא איש אל אנכי ולא איש, ולפי שיקשה ע"ז דבלאו האי טעמא דאל אנכי נמי אין כאן דין גרושין דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד לא מהני, לז"א כי אין זה באיסור לא יוכל לשלחה, אבל מה שלא ירפך ולא ישחיתך הוא מטעם ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשב"ע להם, כי מעצמו ומרצונו בדה ענין איסור שבועה זו ובכה"ג לא אמרינן לא מהני.

שארית יעקב פ' האזינו

הישיבה שמה "תומכי תמימים", ותלמידים הלומדים ומתנהגים ברוחה שמם "תמימים".

◆ יום ראשון כ"א אלול ◆

כט (ט) **אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל:**

ט אַתּוּן קָיְמִין יוֹמָא דֵּין כָּלְכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן רֵישֵׁיכוֹן שִׁבְטֵיכוֹן סָבֵיכוֹן וְסָרְכֵיכוֹן כֹּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **אַתֶּם נִצָּבִים.** מְלַמֵּד שֶׁכִּנְּסָם מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּיוֹם מוֹתוֹ לְהַכְנִיסָם בִּבְרִית. **רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם.** רָאשֵׁיכֶם לְשִׁבְטֵיכֶם. **זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם.** הֶחָשׁוּב חָשׁוּב קוֹדֵם, וְאַחַר־כָּךְ "כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ' 219)

רָאשֵׁיכֶם . . שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ (כט, ט־י) **כַּוָּנַת מֹשֶׁה בִּבְרִית זֶה הוּא לְהַכְנִיסָם בַּעֲרֻבוּת** (אור החיים) בְּאַחְדּוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁכֻּלָּם עֲרֵבִים וּמְעֹרָבִים זֶה בָּזֶה, יֶשְׁנָם שְׁלֹשָׁה אוֹפַנִּים. **א.** הַשְׁלֵמוּת שֶׁל כְּלָל יִשְׂרָאֵל הִיא כַּאֲשֶׁר יֵשׁ בּוֹ גַּם רֹאשׁ (רָאשֵׁיכֶם) וְגַם רֶגֶל (שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ). **ב.** כָּל אֵבֶר מַשְׁפִּיעַ מִמַּעֲלָתוֹ לִשְׁאָר הָאֵבָרִים, כָּךְ שֶׁהָרֹאשׁ וְהָרֶגֶל זְקוּקִים זֶה לָזֶה וּמַשְׁלִימִים זֶה אֶת זֶה. **ג.** מִצַּד נְקוּדַת הַיַּהֲדוּת, שֶׁהִיא בְּשָׁוָה מַמָּשׁ אֵצֶל כָּל יְהוּדִי, אֵין הִתְחַלְּקוּת כְּלָל שֶׁל רֹאשׁ וְרֶגֶל; כֻּלָּם הֵם כְּמוֹ נְקוּדָה אַחַת מַמָּשׁ.

(י) טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ:

י טַפְּלְכוֹן נְשֵׁיכוֹן וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְּגוֹ מַשְׁרִיתָךְ מִלְּקֵט אָעָיךְ עַד מְלֵי מַיָּךְ:

רש"י◄ **מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ.** (תנחומא) מְלַמֵּד שֶׁבָּאוּ כְּנַעֲנִים לְהִתְגַּיֵּר בִּימֵי מֹשֶׁה, כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּאוּ גִּבְעוֹנִים בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, **וְזֶהוּ הָאָמוּר בַּגִּבְעוֹנִים:** (יהושע ט) "וַיַּעֲשׂוּ גַּם הֵמָּה בְּעָרְמָה", **וּנְתָנָם מֹשֶׁה חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יד עמוד 117 – מתוך 'לקראת שבת')

"לַחְטֹב" אֶת הָ"עֵצוֹת"

מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ:

מְלַמֵּד שֶׁבָּאוּ כְּנַעֲנִים לְהִתְגַּיֵּר בִּימֵי מֹשֶׁה כו' וּנְתָנָם מֹשֶׁה חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם (כט, י. ובפירוש רש"י)

יָדוּעַ פִּתְגַּם רַבֵּנוּ הַזָּקֵן (הובא בקובץ "היום יום" עמוד פט), דְּ"עֵצֶיךָ" הוּא מִלְּשׁוֹן עֵצָה, וּמְלַמְּדֵנוּ הַכָּתוּב שֶׁצָּרִיךְ "לַחְטֹב" וּלְהָסִיחַ אֶת הָ"עֵצוֹת" – "רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ"; וּ"מֵימֶיךָ" רוֹמֵז

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ט) אַתֶּם נִצָּבִים. צָרִיךְ לָדַעַת כַּוָּנַת מַאֲמַר זֶה, עוֹד לָמָּה הָצְרַךְ לְפָרֵט **רָאשֵׁיכֶם** וְגוֹ' **טַפְּכֶם** וְגוֹ' וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר בְּדֶרֶךְ כְּלָל כֻּלְּכֶם. עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת טַעַם הַבְּרִית הַזֶּה הֲלֹא בְּסָמוּךְ אָמַר אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית, וְאִם רָצָה לִכְלֹל גַּם הָאָמוּר בְּפָרָשָׁה זוֹ בִּכְלַל הַבְּרִית הָיָה לוֹ לְהַקְדִּים הַדְּבָרִים וְיֹאמַר עַל הַכֹּל אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית:

וְנִרְאֶה כִּי כַּוָּנַת מֹשֶׁה בִּבְרִית זֶה הוּא לְהַכְנִיסָם בָּעֲרֻבוּת זֶה עַל זֶה כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל כָּל אֶחָד בְּעֹד חֲבֵרוֹ לְבַל יַעֲבֹר פִּי ה' וְיִהְיוּ נִתְפָּסִים זֶה בְּעֹד זֶה, וְהָעֵד הַנֶּאֱמָן מַה שֶׁגָּמַר אֹמֶר הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וְגוֹ' הֲרֵי שֶׁעַל הָעֲרֻבוּת מְדַבֵּר הַכָּתוּב, וְאֵין זֶה הַבְּרִית שֶׁאָמַר בְּסוֹף פָּרָשַׁת תָּבוֹא כִּי אוֹתוֹ בְּרִית הוּא עַל עַצְמָן, וְזֶה שֶׁיִּתְחַיֵּב כָּל אֶחָד עַל אֲחִיהוּ הָעִבְרִי כִּפְי הַיְכֹלֶת שֶׁבְּיַד כָּל אֶחָד:

וּמֵעַתָּה בָּאנוּ לְהָבִין מַאֲמַר **אַתֶּם נִצָּבִים** שֶׁהַכַּוָּנָה הוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (רות ב') הַנִּצָּב עַל הַקּוֹצְרִים לָשׁוֹן מִנּוּי, וְאוֹמְרוֹ **כֻּלְּכֶם** פֵּרוּשׁ כֻּלָּם יֵשׁ עֲלֵיהֶם עֹל זֶה כָּל א' לְפִי מַה שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (נ"ד:) כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת בְּכָל הָעוֹלָם נִתְפָּס עַל כָּל וְכוּ' וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת בְּאַנְשֵׁי עִירוֹ נִתְפָּס עַל אַנְשֵׁי עִירוֹ, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת בְּבְנֵי בֵיתוֹ נִתְפָּס עַל וְכוּ', וְהוּא מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ הַכָּ' כָּאן וְאָמַר **רָאשֵׁיכֶם** וְגוֹ' שֶׁכָּל אֶחָד יִתְחַיֵּב כְּפִי מַה שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ, רָאשֵׁיכֶם הֵם הַגְּדוֹלִים שֶׁבְּכֻלָּן שֶׁיְּכוֹלִין לִמְחוֹת בְּכָל יִשְׂרָאֵל אֵלּוּ יִתְחַיְּבוּ עַל הַכֹּל, שִׁבְטֵיכֶם כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט יִתְחַיֵּב עַל שִׁבְטוֹ, **זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם** כָּל זָקֵן יִתְחַיֵּב עַל מִשְׁפַּחְתּוֹ, **כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל** הֵם הֶהָמוֹן כָּל אֶחָד יִתְחַיֵּב עַל בְּנֵי בֵיתוֹ, לָזֶה הִפְסִיק הַכָּתוּב כָּאן וְסִדֵּר **טַפְּכֶם** וְגוֹ' בִּפְנֵי עַצְמָם כִּי אֵלּוּ אֲחֵרִים נִתְפָּסִים עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם הָרְשׁוּמִים בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו כָּל אֶחָד כִּפְי מַה שֶׁהוּא, וְאֵין הֵם נִתְפָּסִים עַל אֲחֵרִים, שֶׁהַטַּף אֵינָם בְּנֵי דֵּעָה, וְהַנָּשִׁים כְּמוֹ כֵן, הַגֵּרִים גַּם כֵּן אֵין לָהֶם לְהִשְׁתָּרֵר עַל יִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז"ל (יְבָמוֹת מ"ה:) בַּפָּסוּק (לְעֵיל י"ז ט"ו) שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ וְגוֹ' כָּל מִשְׁמֹרוֹת שֶׁאַתָּה שָׂם עָלֶיךָ לֹא יִהְיֶה אֶלָּא מִקֶּרֶב אַחֶיךָ וְלֹא גֵּרִים, אֲבָל יִשְׂרָאֵל חַיָּבִין עֲלֵיהֶם כְּאוֹמְרָם ז"ל (נדה י"ג) קָשִׁים גֵּרִים

עַל הַ"מַּיִם הַמַּצְמִיחִים כָּל מִינֵי תַּעֲנוּג" (תניא פרק א), וְעַל הָאָדָם לִהְיוֹת "שׁוֹאֵב מַיִמֶיךָ" – "לִשְׁאֹב" מִתּוֹכוֹ וּלְבַטֵּל אֶת הַתַּאֲווֹת לְעִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת.

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁרַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ כָּאן מְרַמֵּז פְּרָט נוֹסָף בְּהוֹרָאָה זוֹ. דְּשֶׁמָּא תֹּאמַר: תֵּינַח בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסֵק הָאָדָם בְּתוֹרָה וּבִתְפִלָּה, אָז וַדַּאי שֶׁצָּרִיךְ לְהַכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּעִנְיְנֵי הַקְּדֻשָּׁה שֶׁעוֹסֵק בָּהֶם, וּפִשִׁיטָא שֶׁאָסוּר שֶׁיִּתְעָרְבוּ חַס־וְשָׁלוֹם מַחֲשָׁבוֹת אֲחֵרוֹת וְתַאֲווֹת הַגּוּף;

אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסֵק בְּעִנְיְנֵי "מִסְחָר", שֶׁבִּכְלָל זֶה אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְכָל עִנְיְנֵי הַגּוּף, מִי יֹאמַר שֶׁגַּם אָז צָרִיךְ לַעֲקֹר אֶת הַתַּאֲווֹת מִלִּבּוֹ וּלְהָסִיחַ אֶת הָ"רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ", דְּלִכְאוֹרָה עִנְיְנֵי הָרְשׁוּת נְתוּנִים לְדַעְתּוֹ וְתַעֲנוּגוֹ שֶׁל הָאָדָם? וְעַל כָּךְ מְלַמְּדֵנוּ רַשִׁ"י, שֶׁ"בָּאוּ כְּנַעֲנִים" – "כְּנַעַן" מִלְּשׁוֹן סוֹחֵר (הושע יב, ח ועוד), וּבְכָל זֹאת "נְתָנָם מֹשֶׁה חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם", שֶׁגַּם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא "כְּנַעֲנִי" וְעוֹסֵק בְּ"מִסְחָר" וּבְעִנְיְנֵי הָרְשׁוּת שֶׁלּוֹ, צָרִיךְ "לַחְטֹב" מִדַּעְתּוֹ אֶת הָ"רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת", וְ"לִשְׁאֹב" וּלְהוֹצִיא אֶת הַתַּאֲווֹת מִלִּבּוֹ.

(יא) לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם:

יא לְאָעָלוּתָךְ בִּקְיָמָא דַיְיָ אֱלָהָךְ וּבְמוֹמָתֵהּ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ גְּזַר עִמָּךְ יוֹמָא דֵין:

רש"י ◄ **לְעָבְרְךָ •** לִהְיוֹתְךָ עוֹבֵר בִּבְרִית. וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ כְּמוֹ 'לְהַעֲבִירְךָ', אֶלָּא כְּמוֹ (לעיל ד) 'לַעֲשׂוֹתְכֶם אוֹתָם'. **לְעָבְרְךָ בִּבְרִית •** דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה. כָּךְ הָיוּ כּוֹרְתֵי בְּרִיתוֹת עוֹשִׂין מִחְצָה מִכָּאן וּמִחְצָה מִכָּאן, וְעוֹבְרִים בֵּנְתַּיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה לד) "הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם, וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו".

◆ יום שני כ"ב אלול ◆

(יב) לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם ׀ לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:

יב בְּדִיל לַאֲקָמָא יָתְךָ יוֹמָא דֵין קֳדָמוֹהִי לְעַמָּא וְהוּא יְהֵי לָךְ לֶאֱלָהּ כְּמָא דִי מַלִּיל לָךְ וּכְמָא דִי קַיִּים לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:

רש"י ◄ **לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם •** כָּל־כָּךְ הוּא נִכְנָס לִטְרֹחַ לְמַעַן קַיֵּם אוֹתְךָ לְפָנָיו לְעָם. **וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לֵאלֹהִים •** לְפִי שֶׁדִּבֵּר לְךָ וְנִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֶיךָ שֶׁלֹּא לְהַחֲלִיף אֶת זַרְעָם בְּאֻמָּה אַחֶרֶת, לְכָךְ הוּא אוֹסֵר אֶתְכֶם בַּשְּׁבוּעוֹת הַלָּלוּ שֶׁלֹּא תַּקְנִיטוּהוּ, אַחַר שֶׁהוּא אֵינוֹ יָכֹל לְהִבָּדֵל מִכֶּם. עַד כָּאן פֵּרַשְׁתִּי לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל פָּרָשָׁה. וּמִדְּרַשׁ אַגָּדָה: (תנחומא) לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת "אַתֶּם נִצָּבִים" לַקְּלָלוֹת? לְפִי שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל מֵאָה קְלָלוֹת חָסֵר שְׁתַּיִם, חוּץ מִתֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שֶׁבְּ'תוֹרַת כֹּהֲנִים', הוֹרִיקוּ פְּנֵיהֶם, וְאָמְרוּ: מִי יוּכַל לַעֲמֹד בְּאֵלּוּ? הִתְחִיל מֹשֶׁה לְפַיְּסָם: "אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם", הַרְבֵּה הִכְעַסְתֶּם לַמָּקוֹם וְלֹא עָשָׂה אִתְּכֶם כְּלָיָה, וַהֲרֵי אַתֶּם קַיָּמִים לְפָנָיו. **הַיּוֹם •** (סנהדרין קי"ב ב) כַּיּוֹם הַזֶּה שֶׁהוּא קַיָּם וְהוּא מַאֲפִיל וּמֵאִיר, כָּךְ הֵאִיר לָכֶם וְכָךְ עָתִיד לְהָאִיר לָכֶם, וְהַקְּלָלוֹת וְהַיִּסּוּרִין מְקַיְּמִין אִתְּכֶם וּמַצִּיבִין אֶתְכֶם לְפָנָיו. וְאַף הַפָּרָשָׁה

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְיִשְׂרָאֵל כְּסַפַּחַת וּפֵרְשׁוּהוּ לְפִי שֶׁאֵינָם מְלַמְּדִים אוֹתָם בְּכָל הַצֹּרֶךְ, הָא לָמַדְתָּ שֶׁנִּתְפַּסִּים עֲלֵיהֶם:

עוֹד רָמַז בְּאוֹמְרוֹ **אַתֶּם נִצָּבִים** וְגוֹ' לִפְנֵי ה' לְפִי שֶׁכָּל שֶׁהוּא מְרֻחָק מֵהַקְּדֻשָּׁה קוֹמָתוֹ נְמוּכָה וְרֹאשׁוֹ שְׁפֵלָה (ב"ר פי"ב ו), לָזֶה אָמַר כִּי לִהְיוֹתָם לִפְנֵי ה' נִצָּבוּ וְנָשְׂאוּ רֹאשָׁם: תורה יִ

יא) לְעָבְרְךָ בִּבְרִית וְגוֹ' וּבְאָלָתוֹ. טַעַם אוֹמְרוֹ **וּבְאָלָתוֹ** וְלֹא הִסְפִּיק בִּבְרִית, יִתְבָּאֵר בְּהָעִיר עוֹד לָמָּה מֵעִקָּרָא הָצְרַךְ לַבְּרִית וְלֹא הִסְפִּיק גְּזֵרַת מֶלֶךְ בְּמוֹרָא הָעֲנָשִׁים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה. אָכֵן טַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁתְּבוֹא הַסְּבָרָא לְאָדָם לוֹמַר שֶׁיַּעֲבֹר עֲבֵרָה אַחַת וְהוּא שֶׁיִּמְרֹד בָּעִקָּר וְיֵעָנֵשׁ עֹנֶשׁ א' עַל עֲבֵרָה אַחַת, וְיוֹתֵר נָכוֹן הוּא לוֹ מֵהֶיּוֹת מוֹדֶה בַּה' וּבְתוֹרָתוֹ וְיִתְחַיֵּב עַל ל"ו כְּרִיתוֹת וְכַמָּה מִיתוֹת וְעֲנָשִׁים, אֲשֶׁר עַל כֵּן נִתְחַכֵּם ה' וְהֶעֱבִירָם בַּבְּרִית לְחַיְּבָם עַל כָּל פְּרָט וּפְרָט, וּבֵאֵר הַשְּׁבוּעָה שֶׁהוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּשְׁבָּעִין לְקַיֵּם כָּל דָּבָר וְאִם יַעַבְרוּ וִיבַטְּלוּ אֶחָד מֵהֶם תָּבוֹא עָלָיו הָאָלָה הַכְּתוּבָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **בִּבְרִית** וְגוֹ' **וּבְאָלָתוֹ,** וּמֵעַתָּה הֲגַם שֶׁיִּחָשְׁבוּ לִכְפֹּר בָּעִקָּר לֹא יַסְפִּיק לָהֶם עֹנֶשׁ אֶחָד עַל עָוֹן זֶה וְיִתְחַיְּבוּ עַל כָּל עָוֹן וְעָוֹן כְּכָל אָלוֹת הַבְּרִית: תורה יב

יב) לְמַעַן הָקִים אֹתְךָ וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ טַעַם שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לְהַרְבּוֹת בָּעֲנָשִׁים וּבָאָלוֹת הוּא לְמַעַן הָקִים אוֹתְךָ לוֹ לְעָם וְלֹא תִּכְפְּרוּ בוֹ כִּי תְּפִקְחֵדוּ מֵעֹצֶם הָאָלוֹת אֲשֶׁר תִּתְחַיְּבוּ שֶׁתִּכְפְּרוּ בֶּאֱלֹהוּתוֹ וּבָזֶה תִּתְקַיְּמוּ לְעֵם ה':

עוֹד יִרְצֶה לָתֵת טַעַם לִבְרִית הָעֲרָבוּת, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לָמָּה יַעֲשֶׂה ה' כֹּה לַעֲבָדָיו לְהַכְבִּיד עָלָם לְחַיְּבָם בְּמַעֲשֵׂה הַוּוֹלֵת, לָזֶה אָמַר כִּי אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטוֹבָה לְמַעַן הָקִים אֹתְךָ לוֹ לְעָם

שֶׁלְּמַעְלָה מִזּוֹ, פִּיּוּסִין הֵם: "אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר וְגוֹ'". דָּבָר אַחֵר: "אַתֶּם נִצָּבִים", לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין מִפַּרְנָס לְפַרְנָס, מִמֹּשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ, לְפִיכָךְ עָשָׂה אוֹתָם מַצָּבָה כְּדֵי לְזָרְזָם, וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ, וְכֵן שְׁמוּאֵל: (שמואל א יב) "הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם", כְּשֶׁיָּצְאוּ מִיָּדוֹ וְנִכְנְסוּ לְיָדוֹ שֶׁל שָׁאוּל.

(יג) וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת:

יג וְלָא עִמְּכוֹן בִּלְחוֹדֵיכוֹן אֲנָא גְּזַר יָת קְיָמָא הָדָא וְיָת מוֹמָתָא הָדָא:

(יד) כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם:

יד אֲרֵי יָת מָן דְּאִיתוֹהִי הָכָא עִמָּנָא קָאֵם יוֹמָא דֵין קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וְיָת דִּי לֵיתוֹהִי הָכָא עִמָּנָא יוֹמָא דֵין:

רש"י ◄ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה • וְאַף עִם דּוֹרוֹת הָעֲתִידִים לִהְיוֹת.

◆ יום שלישי כ"ג אלול ◆

(טו) כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם:

טו אֲרֵי אַתּוּן יְדַעְתּוּן יָת דִּיתֵבְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וְיָת דִּי עֲבַרְנָא בְּגוֹ עַמְמַיָּא דִּי עֲבַרְתּוּן:

רש"י ◄ כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם וְגוֹ' • לְפִי שֶׁרְאִיתֶם הָאוּמוֹת, וְשֶׁמָּא הִשִּׁיא לֵב אֶחָד מִכֶּם אוֹתוֹ לָלֶכֶת אַחֲרֵיהֶם.

(טז) וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֶת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם:

טז וַחֲזַתּוּן יָת שִׁקּוּצֵיהוֹן וְיָת טַעֲוָתְהוֹן אָעָא וְאַבְנָא כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִּי עִמְּהוֹן:

רש"י ◄ וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם • עַל שֵׁם שֶׁהֵם מְאוּסִים כִּשְׁקָצִים. גִּלֻּלֵיהֶם • שֶׁמְּסֹרָחִים וּמְאוּסִין כְּגֶלֶל. עֵץ וָאֶבֶן • אוֹתָן שֶׁל עֵצִים וְשֶׁל אֲבָנִים רְאִיתֶם בְּגָלוּי לְפִי שֶׁאֵין הָ'עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים' יְרֵאִים שֶׁמָּא יִגְנְבוּ, אֲבָל שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב – "עִמָּהֶם", בְּחַדְרֵי מִשְׁכְּיתָם הֵם, לְפִי שֶׁהֵם יְרֵאִים שֶׁמָּא יִגְנְבוּ.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

פֵּרוּשׁ שֶׁזּוּעֶלֶת זֶה יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל חוֹזְרִים לְאָחוֹרֵיהֶם הַיּוֹם יִפְשַׁע אֶחָד בְּקַלָּה וּלְמָחָר בַּחֲמוּרָה וְהָיוּ נִשְׁמָטִים מֵעֲדַת הַקְּדֹשָׁה מְעַט מְעַט עַד שֶׁיִּפְשַׁע יִשְׂרָאֵל מֵהֱיוֹת עַם ה', וּבַמָּה שֶׁעָשָׂאם עֲרֵבִים יִתְּנוּ לֵב לְעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה וְיִתְקַיְּמוּ לְעַם סְגֻלָּה, הָא לָמַדְתָּ שֶׁכָּל מַעֲשֵׂה ה' אֵינוֹ אֶלָּא לְטוֹבָתֵנוּ לַהֲקִימֵנוּ: תורה יג

יג) וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם וְגוֹ' כִּי אֶת אֲשֶׁר וְגוֹ'. קָשֶׁה לָמָּה הִצְרִיךְ לוֹמַר וְלֹא אִתְּכֶם וְגוֹ' וְלֹא הִסְפִּיק בְּאוֹמְרוֹ אֶת אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ וְגוֹ' שֶׁהֵם אוֹתָם שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִמָּהֶם וְאֶת אֲשֶׁר וְגוֹ' וּמוּבָן הַדָּבָר שֶׁלֹּא אִתָּם לְבַדָּם הוּא כּוֹרֵת וְגוֹ'. אָכֵן כַּוָּנַת הַכְּתוּבִים הוּא שֶׁבָּא לְחַיְּבָם לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם הַבְּרִית וְהָאָלָה וְעַל זַרְעָם הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם עַד עוֹלָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם** פֵּרוּשׁ לְחַיֵּב אֶתְכֶם לְבַד אֲנִי כּוֹרֵת אֶלָּא בֵּין אוֹתָם שֶׁהֵם עִמָּנוּ בֵּין אוֹתָם וְגוֹ', וּמֵעַתָּה אִם לֹא הָיָה אוֹמֵר אֶלָּא אֶת אֲשֶׁר וְגוֹ' וְאֶת אֲשֶׁר וְגוֹ' אָנֹכִי כֹּרֵת לֹא הָיָה נִשְׁמָע אֶלָּא שֶׁה' מְחַיֵּב גַּם הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם אֲבָל אֵינוֹ מְחַיֵּב אֶת אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ עוֹמֵד שָׁם עַל זַרְעָם אַחֲרֵיהֶם, וּמֵאוֹמְרוֹ לֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם גִּלָּה כַּוָּנָתוֹ שֶׁבָּאָלָה עַצְמָהּ שֶׁכּוֹרֵת עִם הָעוֹמְדִים שָׁם מוֹסִיף לְחַיְּבָם עַל הַדּוֹרוֹת, וְשֵׁעוּר הַכָּתוּב הוּא **לֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם** אֲנִי מְחַיֵּב עַל הָאָמוּר אֶלָּא אַף עַל דּוֹרוֹת הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם, וְזֶה לֹא הָיָה נִשְׁמָע אִם לֹא הָיָה אוֹמֵר אֶלָּא אֶת אֲשֶׁר וְגוֹ' וְאֶת אֲשֶׁר וְגוֹ' אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית, שֶׁהָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁהֵם דִּבְרֵי ה' עַל הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם לֹא שֶׁיִּתְחַיְּבוּ הָעוֹמְדִים שָׁם לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם בְּעַד הַבָּנִים: תורה יד

טו) כִּי אַתֶּם יְדַעְתֶּם וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת לְאֵיזֶה דָּבָר נוֹתֵן הַכָּתוּב טַעַם כִּי אַתֶּם יְדַעְתֶּם, וְרַמְבַּ"ן ז"ל פֵּרֵשׁ שֶׁהוּא טַעַם לְהָאָמוּר אַחֲרָיו בְּסָמוּךְ פֶּן יֵשׁ בָּכֶם וְגוֹ', וְהוּא קָצָת דּוֹחֵק לְהַקְדִּים טַעַם לְמַה שֶׁעָתִיד לוֹמַר אַחֲרֵי כֵן, וְאוּלַי שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּסֵדֶר זֶה לְהָעִיר דָּבָר אֶחָד, וְהוּא כִּי לְפִי שֶׁהִצְרִיכָם הַכָּתוּב לְהַכְנֵס לְחַיֵּב עִמָּהֶם גַּם הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם יֹאמַר הָאוֹמֵר שֶׁשּׁוּרַת הַדִּין מְנַגֶּדֶת הַדָּבָר שֶׁהֲרֵי אֵין חָבִין לָאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְלֹא תּוֹעִיל קַבָּלָה זוֹ שֶׁיִּקְבְּלוּ הָאָבוֹת עַל הַבָּנִים, לָזֶה אָמַר **כִּי אַתֶּם יְדַעְתֶּם** וְגוֹמֵר **וַתִּרְאוּ** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ רְאִיתֶם שֶׁאֵינָם אֶלָּא שֶׁקֶץ וְתוֹעֵבָה, וּמֵעַתָּה אֵינְכֶם אֶלָּא זוֹכִים לָהֶם לְרַחֲקָם מִתּוֹעֵבוֹת הַגּוֹיִים וְלִבְחֹר בֵּאלֹהִים חַיִּים וִיכוֹלִין אַתֶּם לְחַיְּבָם כְּמוֹתְכֶם, וְהוּא מַה שֶׁדִּקְדֵּק לִקְרוֹתָם **שִׁקּוּצֵיהֶם וְגִלּוּלֵיהֶם** לוֹמַר שֶׁיָּדְעוּ וְהִשְׂכִּילוּ הַשְּׁפָלָתָם וּמְאִיסוּתָם: תורה טו

(יז) פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה:

יז דִּילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר אוֹ אִתְּתָא אוֹ זַרְעִית אוֹ שִׁבְטָא דִּי לִבֵּהּ פָּנֵי יוֹמָא דֵּין מִדַּחֲלָתָא דַּיְיָ אֱלָהָנָא לְמֵהַךְ לְמִפְלַח יָת טַעֲוַת עַמְמַיָּא הָאִנּוּן דִּילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר מְהַרְהַר חִטְאִין אוֹ זָדוֹן:

רש"י ◄ **פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם וְגוֹ'** • לְפִיכָךְ אֲנִי צָרִיךְ לְהַשְׁבִּיעֲכֶם. **פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם** • שֶׁמָּא יֵשׁ בָּכֶם. **אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם** • מִלְּקַבֵּל עָלָיו הַבְּרִית. **שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה** • שֹׁרֶשׁ מְגַדֵּל עֵשֶׂב מַר כַּגִּידִין שֶׁהֵם מָרִים, כְּלוֹמַר: מַפְּרָה וּמַרְבֶּה רֶשַׁע בְּקִרְבְּכֶם.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יז) פֶּן יֵשׁ בָּכֶם וְגוֹ' לָלֶכֶת לַעֲבֹד וְגוֹ'. כָּאן הִזְהִיר הַכָּתוּב עַל מַחְשֶׁבֶת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁמַּזְהִיר כְּאוֹמְרוֹ פֶּן עַל אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹּנֶה לָלֶכֶת לַעֲבֹד וְגוֹ':

פֶּן יֵשׁ בָּכֶם וְגוֹ' שֹׁרֶשׁ וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת מָה הוּא הַשֹּׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְגוֹ', אִם חוֹזֵר לַאֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹּנֶה וְגוֹ' הָאָמוּר בְּסָמוּךְ לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר פֶּן יֵשׁ בָּכֶם פַּעַם ב' אֶלָּא הָיָה לוֹ לוֹמַר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ וְגוֹ' שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה אֲשֶׁר לְבָבוֹ וְגוֹ', עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת כַּוָּנַת הַדְּבָרִים עַצְמָן שֶׁל **שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה** וְגוֹ' שֶׁנִּרְאֶה שֶׁאֵינוֹ פּוֹרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה, אֶלָּא שֹׁרֶשׁ, עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת בְּרָכָה זֶה שֶׁמִּתְבָּרֵךְ זֶה הַשֹּׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ בִּלְבָבוֹ בַּמֶּה מִתְבָּרֵךְ. עוֹד אוֹמְרוֹ לֵאמֹר, עוֹד נְתִינַת טַעַם זֶה שֶׁאוֹמְרוֹ כִּי בִּשְׁרִרוּת וְגוֹ', וּמַה הוּא אוֹמְרוֹ לְמַעַן וְגוֹ':

אָכֵן כַּוָּנַת הַכָּתוּב הוּא לְבַל יַחְשֹׁב אָדָם בְּדַעְתּוֹ לְהָקֵל מֵעָלָיו עֹל הָעֹנֶשׁ וְיִסְבֹּר בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה עָוֶל בְּזֶה אֶלָּא מִשְׁתַּדֵּל בִּשְׂכָלוֹ לְבַל יִתְחַיֵּב בְּכָל הַקְּלָלוֹת וּלְעוֹלָם אֵינוֹ חוֹשֵׁב בְּדַעְתּוֹ לַעֲבֹר פִּי ה' גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, וּכְנֶגֶד זֶה אָמַר הַכָּתוּב **פֶּן יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה** פֵּרוּשׁ שֶׁעַתָּה אֵינוֹ אֶלָּא שֹׁרֶשׁ, וּמוֹדִיעַ שֶׁמִּמֶּנּוּ יִפְרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה כַּאֲשֶׁר אֲבָאֵר, וּפֵרֵשׁ הַכָּתוּב מַה הוּא הַשֹּׁרֶשׁ וְאָמַר וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת דִּבְרֵי הָאָלָה, אָמַר **וְהָיָה** לְשׁוֹן שִׂמְחָה כִּי יִשְׂמַח בְּשָׁמְעוֹ שֶׁהַדָּבָר חִיּוּבוֹ הוּא מִצַּד הָאָלָה שֶׁזֶּה יַגִּיד שֶׁזּוּלַת הָאָלָה לֹא יִתְחַיֵּב, **וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ** יִבְטַח שֶׁלֹּא תָּבוֹא עָלָיו הַקְּלָלָה בְּסִבַּת לְבָבוֹ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ, **לֵאמֹר** פֵּרוּשׁ יֹאמַר שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי כִּי בִּשְׁרִרוּת וְגוֹ' פֵּרוּשׁ הֵגַם שֶׁיִּשְׁבִּיעֵם מֹשֶׁה וְיַעֲנֶה אָמֵן הוּא יְבִטְּלֶנּוּ בְּלִבּוֹ, וְהָעִקָּר בַּשְּׁבוּעָה הוּא הַלֵּב, וּכְדִבְרֵי ר' עֲקִיבָא שֶׁאָמַר (שבועות כ"ז) הָאָדָם בִּשְׁבוּעָה שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ וּפִיו שָׁוִים, וְכָל שֶׁמְּבַטֵּל בְּלִבּוֹ הֲגַם שֶׁמּוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו אֵין אָנוּ הוֹלְכִים אֶלָּא אַחַר מַחְשֶׁבֶת הַלֵּב, וְהוּא אוֹמְרוֹ **כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ** כִּי הָעִקָּר שֶׁתְּלוּי בּוֹ עִנְיַן הַשְּׁבוּעָה הוּא הַלֵּב וְלָזֶה כִּנָּה לוֹ הַשְּׁרִירָה, וּבַמֶּה שֶׁלֹּא יְקַבֵּל הַשְּׁבוּעָה בְּלִבּוֹ לֹא יִתְחַיֵּב כָּל הָעֹנֶשׁ הָאָמוּר בֵּין עַל עַצְמוֹ לֹא יִתְחַיֵּב אֶלָּא עֹנֶשׁ עֲבֵרָה אַחַת כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, בֵּין הַבָּנִים בָּנָיו לֹא יְחִיבָם בְּכֹחַ שְׁבוּעָתוֹ, בֵּין בְּעִנְיַן הָעַרְבוּת עַל הַוּלַת, וְהוּא אוֹמְרוֹ **לְמַעַן סְפוֹת הָרְוָה אֶת הַצְּמֵאָה** פֵּרוּשׁ סְפוֹת לִ' כְּרִיתָה, וּפֵרוּשׁ רָוָה הוּא כִּנּוּי לָרִבּוּי, וּצְמֵאָה הוּא כִּנּוּי לַמּוּעָט, וְהַכַּוָּנָה שֶׁמִּתְחַכֵּם לִכְרֹת רִבּוּי הָעֹנֶשׁ לַעֲשׂוֹתוֹ מוּעָט בַּמָּה שֶׁמְּבַטֵּל בְּלִבּוֹ הַשְּׁבוּעָה:

וְדָבָר זֶה קָרְאוֹ מֹשֶׁה שֹׁרֶשׁ שֶׁמִּמֶּנּוּ יִפְרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה, הַטַּעַם כִּי בְּלוּם עִקַּר טַעַם הַשְּׁבוּעָה הוּא כְּדֵי שֶׁבָּזֶה יִתְחַזֵּק כְּנֶגֶד הַמַּחֲטִיא כְּדֶרֶךְ אוֹמְרוֹ (תהלים קי"ט) נִשְׁבַּעְתִּי וַאֲקַיֵּמָה, וּכְמַעֲשֶׂה בֹּעַז שֶׁנִּשְׁבַּע לְיִצְרוֹ (רות רבה פ"ו), וְלָזֶה אָדָם שֶׁחוֹשֵׁב מַחֲשָׁבָה זוֹ הוּא פִּתּוּי בְּחִינַת הָרַע שֶׁמַּשְׁרִישׁ בּוֹ שֹׁרֶשׁ רַע כְּדֵי שֶׁאַחַר כֵּן יִהְיֶה נָקֵל לְהַשְׁרִישׁ בְּמֵעָיו שֹׁרֶשׁ רֶשַׁע לְהִתְעִיב מַעֲשָׂיו, וְיֹאמַר אֵלָיו בְּלוּם הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בַּשְּׁבוּעָה אַתָּה לֹא נִשְׁבַּעְתָּ קוּם עֲשֵׂה לְךָ אֱלֹהִים וַעֲשֵׂה אֲשֶׁר תִּתְאַו עָשׂוֹת, וְקָרָא לַמַּעֲשֶׂה הָרַע רֹאשׁ וְלַעֲנָה לְצַד שֶׁהָעֲבֵרוֹת טַעֲמָם רֹאשׁ וְלַעֲנָה, וְהוּא סוֹד טִפַּת מָרָה שֶׁבְּחָרֶב מַלְאַךְ הַמָּוֶת (ע"ז ב') שֶׁתִּתְהַוֶּה מֵעֲבֵרוֹת הָאָדָם בְּסוֹד (ירמי' ב') תִּיסָּרֵךְ רָעָתֵךְ, וּלְהֵפֶךְ בַּמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּסוֹד (תהלים ל"ד) טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב ה':

וְיִחֵד הַכָּתוּב עֹנֶשׁ לָזֶה יָתֵר עַל הַמְקַבְּלִים הַבְּרִית, וְאָמַר **לֹא יֹאבֶה** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ הֲגַם שֶׁה' מִדָּתוֹ הִיא לִמְחֹל וְלִסְלֹחַ לַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁמְּחַלִּין פָּנָיו כַּיָּדוּעַ זֶה הָאִישׁ לֹא יֹאבֶה ה', אָמַר לָשׁוֹן זֶה לֹא יֹאבֶה, נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁה' יְהַפֵּךְ בּוֹ רְצוֹנוֹ שֶׁסּוֹלֵחַ וְלֹא יֹאבֶה לִסְלֹחַ:

וְהַיּוֹצֵא מִדָּבָר זֶה כְּשֶׁלֹּא יֹאבֶה ה' סְלֹחַ לוֹ הוּא כִּי אָז יֵעָשֵׂן אַף ה' אוֹמְרוֹ אָז פֵּרוּשׁ כְּשֶׁיֶּחֱטָא אַחַר כָּךְ שֶׁפֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה אָז בְּמָקוֹם שֶׁחָשַׁב לְהָקֵל עָנְשׁוֹ וְנֶהֱפַךְ הוּא שֶׁיֵּעָשֵׂן אַף ה' וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה, וְנִמְצָא כִּי מִלְּבַד שֶׁלֹּא הִרְוִיחַ כְּלוּם בְּמַחְשַׁבְתּוֹ הָרָעָה שֶׁהֵרֵי כָּל הָרָעָה תָּבֹאנָה עוֹד לוֹ שֶׁתִּרְבֵּץ בּוֹ כָּל הָאָלָה, מַה שֶּׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ כֵּן אִם יְקַבֵּל הַשְּׁבוּעָה עַתָּה, שֶׁהֲגַם שֶׁיִּתְחַיֵּב בָּהּ, בְּבֹא עָלָיו הָרַע וְיִקְרָא אֶל ה' יִסְלַח לוֹ וְלֹא תִּרְבֵּץ בּוֹ כָּל הָאָלָה כֵּיוָן שֶׁעָשָׂה מַה שֶּׁעָלָיו וְקִבֵּל הָאָלָה עַתָּה אֶלָּא שֶׁהִתְנַצֵּחַ מִיּוֹצְרוֹ יְרַחֲמֵהוּ עוֹשֵׂהוּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אָדָם הַבְּלִיעַל שֶׁיְּבַטֵּל הַשְּׁבוּעָה עַתָּה בְּלִבּוֹ שֶׁהוּא מַקְשֶׁה עַצְמוֹ לָדַעַת וְגוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ:

וְהִנֵּה הֲגַם שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בָּאִישׁ הַהוּא הוּא הַדִּין מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט וּכְמוֹ שֶׁגִּלָּה הַכָּתוּב לְבַסּוֹף כְּאוֹמְרוֹ **וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן** וְגוֹ' **וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִיא** וְגוֹ' הֲרֵי כִּי לֹא לְאִישׁ א' יִחֵד עֹנֶשׁ הָאָמוּר אֶלָּא גַּם לָרַבִּים אֲשֶׁר יִזָּמוּ כָּכָה: תורה יח

(יח) וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה:

יח וִיהֵי בְּמִשְׁמְעֵהּ יָת פִּתְגָּמֵי מוֹמָתָא הָדָא וִיחַשַׁב בְּלִבֵּהּ לְמֵימַר שְׁלָמָא יְהֵי לִי אֲרֵי בְּהַרְהוֹר לִבִּי אֲנָא אָזֵיל בְּדִיל לְאוֹסָפָא לֵהּ (לַהּ) חֵטְאֵי שְׁלוּתָא עַל זְדָנוּתָא:

רש"י◄ **וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ•** לְשׁוֹן בְּרָכָה. יַחֲשֹׁב בְּלִבּוֹ בִּרְכַּת שָׁלוֹם לְעַצְמוֹ, לֵאמֹר: 'לֹא יְבוֹאוּנִי קְלָלוֹת הַלָּלוּ, אַךְ שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי'. **וְהִתְבָּרֵךְ•** בנדיר"א שוי"א בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ: "וְהִתְגַּלָּח", "וְהִתְפַּלֵּל". **בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ•** בְּמַרְאִית לִבִּי, כְּמוֹ: (במדבר כד) "אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב", כְּלוֹמַר: מַה שֶּׁלִּבִּי רוֹאֶה לַעֲשׂוֹת. **לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה•** לְפִי שֶׁאוֹסִיף לוֹ פֵּרְעָנוּת עַל מַה שֶּׁעָשָׂה עַד הֵנָּה בְּשׁוֹגֵג, וְהָיִיתִי מַעֲבִיר עֲלֵיהֶם, וְגוֹרֵם עַתָּה שֶׁאֶצְרָפֵם עִם הַמֵּזִיד, וְאֶפְרַע מִמֶּנּוּ הַכֹּל. וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס: 'בְּדִיל לְאוֹסָפָא לֵהּ חֵטְאֵי שְׁלוּתָא עַל זְדָנוּתָא', שֶׁאוֹסִיף לוֹ אֲנִי הַשְּׁגָגוֹת עַל הַזְּדוֹנוֹת. **הָרָוָה•** שׁוֹגֵג, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כְּאָדָם שִׂכּוֹר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שֶׁלֹּא מִדַּעַת. **הַצְּמֵאָה•** שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִדַּעַת וּבְתַאֲוָה.

(יט) לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם:

יט לָא יֵיבֵי יְיָ לְמִשְׁבַּק לֵהּ אֲרֵי בְּכֵן יִתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ וְחֵמְתֵהּ בְּגַבְרָא הַהוּא וְיִדְבְּקוּן בֵּהּ כָּל לְוָטַיָּא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין וְיִמְחֵי יְיָ יָת שְׁמֵהּ מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא:

רש"י◄ **יֶעְשַׁן אַף־ה'•** עַל־יְדֵי כַּעַס, הַגּוּף מִתְחַמֵּם וְהֶעָשָׁן יוֹצֵא מִן הָאַף, וְכֵן: (ש"ב כב) "עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ", וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין זוֹ לִפְנֵי הַמָּקוֹם, הַכָּתוּב מַשְׁמִיעַ אֶת הָאֹזֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא רְגִילָה וִיכוֹלָה לִשְׁמֹעַ, כְּפִי דֶּרֶךְ הָאָרֶץ. **וְקִנְאָתוֹ•** לְשׁוֹן חֵמָה, אנפרטמנ"ט, אַחִיזַת לְבִישַׁת נְקָמָה, וְאֵינוֹ מַעֲבִיר עַל הַמִּדָּה.

(כ) וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה:

כ וַיַּפְרְשִׁנֵּהּ יְיָ לְבִישָׁא מִכֹּל שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל כְּכֹל לְוָטֵי קְיָמָא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא דְּאוֹרַיְתָא הָדֵין:

רש"י◄ **הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה•** וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר: (לעיל כח) "בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת, גַּם כָּל חֳלִי וְכָל מַכָּה וְגוֹ'"? 'הַזֹּאת', לְשׁוֹן נְקֵבָה, מוּסָב עַל 'הַתּוֹרָה'. 'הַזֶּה', לְשׁוֹן זָכָר, מוּסָב עַל 'הַסֵּפֶר'. וְעַל־יְדֵי פִּסּוּק הַטְּעָמִים הֵן נֶחֱלָקִים לִשְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת: בְּפָרָשַׁת הַקְּלָלוֹת הַ'טִּפְחָא' נְתוּנָה תַּחַת 'בְּסֵפֶר', וְ'הַתּוֹרָה הַזֹּאת' דְּבוּקִים זֶה לָזֶה, לְכָךְ אָמַר: "הַזֹּאת". וְכָאן הַ'טִּפְחָא' נְתוּנָה תַּחַת 'הַתּוֹרָה', נִמְצָא 'סֵפֶר הַתּוֹרָה' דְּבוּקִים זֶה לָזֶה, לְפִיכָךְ לְשׁוֹן זָכָר נוֹפֵל אַחֲרָיו, שֶׁהַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַ'סֵּפֶר'.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יט־כ) וְאוֹמְרוּ וּמָחָה ה' אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם. דַּע כִּי שֹׁרֶשׁ נִשְׁמוֹת עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְסוֹדָתָם בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ תַּחַת הַשָּׁמַיִם בְּסוֹד (יְשַׁעְיָ' ס"ו) הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, וְהַנִּשְׁמוֹת הֵם חֲצוּבוֹת מִתַּחַת כִּסֵּא כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ וְהֶבֵן, וּכְבָר יָדַעְתָּ סוֹד הַשֵּׁם כִּי הִיא הַנִּשְׁמָה, וּכְמוֹ שֶׁהֶאֱרַכְנוּ בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים, וְאָמַר הַכָּתוּב עַל הַמִּשְׁתָּרֵר בִּלְבָבוֹ **וּמָחָה ה' שְׁמוֹ** שֶׁהִיא נִשְׁמָתוֹ מִשָּׁרְשָׁהּ שֶׁהוּא תַּחַת הַשָּׁמַיִם, וְזוֹ הִיא כְּרִיתוּת הַנֶּפֶשׁ מִשָּׁרְשָׁהּ:

וְאוֹמְרוּ וְהִבְדִּילוֹ ה' לְרָעָה. קָשֶׁה אַחַר שֶׁמָּחָה ה' אֶת שְׁמוֹ מַה מָּקוֹם לְהַבְדָּלָה. אָכֵן לְפִי מַה שֶּׁקָּדַם לָנוּ כִּי כָּל נִשְׁמוֹת עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֹׁרֶשׁ א' לָהֶם כְּאוֹמְרוֹ (יְשַׁעְיָ' ס') נֵצֶר מַטָּעַי, וּכְמוֹ שֶׁרָמְזוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (וי"ק"ר פ"ד) בַּפָּסוּק כָּל הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְבֵית יַעֲקֹב וְגוֹ' שֶׁהֲגַם שֶׁהֵם ע' קְרָאָם נֶפֶשׁ לְצַד בְּחִינַת הַשֹּׁרֶשׁ, לָזֶה כְּשֶׁאָמַר הַכָּתוּב וּמָחָה ה' אֶת שְׁמוֹ בֵּאֵר הַכָּתוּב שֶׁלֹּא יִשְׁלֹט עָלָיו חֵלֶק הָרַע לְאַבְּדוֹ לְאִישׁ הַמִּשְׁתָּרֵר בִּלְבוֹ עַד שֶׁיַּבְדִּילוֹ ה' וְיַגְבִּיל הַחֵלֶק שֶׁיִּשְׁלֹט בּוֹ הָרְצוּעָה רָעָה כִּי הַקְּלִפָּה הַשּׁוֹלֶטֶת תִּקָּרֵא רָעָה, וְכֵן הִיא מִדַּת ה' כְּשֶׁנָּתַן רְשׁוּת לַמְחַבֵּל מַגְבִּיל לוֹ מָקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁלֹט בּוֹ, וְצֵא וּלְמַד מִמַּעֲשֵׂה רָבָא (תַּעֲנִית כ"ד) כְּשֶׁהִטְרִיחַ לַה' כִּבְיָכוֹל לַעֲשׂוֹת נֵס שֶׁצּוּף עָלָיו אָבִיו לְבַל יִישַׁן בִּמְקוֹמוֹ וְשָׁלְטוּ הַמְחַבְּלִים בְּמִטָּתוֹ וְלֹא חוּץ מִמֶּנָּה, וְהוּא מִטַּעַם זֶה עַצְמוֹ:

וְאוֹמְרוּ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. לְפִי שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִסְתַּבֶּכֶת עִם כָּל הַשְּׁבָטִים לָזֶה יַבְדִּילֵהוּ מִכֻּלָּם לְבַל תִּגִּיעַ רָעָתוֹ לְזוּלָתוֹ:

אוֹ יֹאמַר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ **וְהִבְדִּילוֹ** וְגוֹ'.

פֵּרוּשׁ שֶׁאַחַר שֶׁיִּמְחֶה ה' אֶת שְׁמוֹ שֶׁהוּא נִשְׁמָתוֹ יַבְדִּילוֹ לָרְצוּעָה הָרָעָה לְהוּמוֹ וּלְאַבְּדוֹ בַּכּוֹסוֹת הַמָּרִים אֲשֶׁר מוּכָנִים לוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ **בְּכָל אָלוֹת** וְגוֹ' לוֹמַר שֶׁהָרָעָה שֶׁיַּשְׁלִיט ה' עָלָיו הִיא רָעָה שֶׁכּוֹלֶלֶת כָּל הָאָלוֹת אֲשֶׁר נִתְחַבֵּם הוּא לְהִמָּלֵט מִמֶּנָּה: תורה כא

(כא) וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנֹּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלָּה יְהוָה בָּהּ:

כא וְיֵימַר דָּרָא בַתְרָאָה בְּנֵיכוֹן דִּי יְקוּמוּן מִבַּתְרֵיכוֹן וּבַר עַמְמִין דְּיֵיתֵי מֵאַרְעָא רְחִיקָא וְיֶחֱזוּן יָת מְחָתָא דְּאַרְעָא הַהִיא וְיָת מַרְעָהָא דִּי אַמְרַע יְיָ בַּהּ:

(כב) גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָל־אַרְצָהּ לֹא תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ:

כב גָּפְרֵיתָא וּמִלְחָא יְקִידַת כָּל אַרְעַהּ לָא תִזְרַע וְלָא תַצְמַח וְלָא יִסַּק בַּהּ כָּל עֶסְבָּא כְּמַהְפֶּכְתָּא דִּסְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבוֹיִם דִּי הַפַּךְ יְיָ בְּרָגְזֵהּ וּבְחֵמְתֵהּ:

(כג) וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֲרִי הָאַף הַגָּדוֹל הַזֶּה:

כג וְיֵימְרוּן כָּל עַמְמַיָּא עַל מֶה עֲבַד יְיָ כְּדֵין לְאַרְעָא הָדָא מָא תְקוֹף רָגְזָא רַבָּא הָדֵין:

(כד) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

כד וְיֵימְרוּן עַל דִּשְׁבָקוּ יָת קְיָמָא דַיְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְהוֹן דִּי גְזַר עִמְּהוֹן בְּאַפְּקוּתֵהּ יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

(כה) וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם:

כה וַאֲזָלוּ וּפְלָחוּ לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִידוּ לְהוֹן דַּחְלָן דִּי לָא יְדָעֲנוּן וְלָא אוֹטִיבָא לְהוֹן:

רש"י ◄ **לֹא־יְדָעוּם** • לֹא יָדְעוּ בָּהֶם גְּבוּרַת אֱלֹהוּת. **וְלֹא חָלַק לָהֶם** • לֹא נְתָנָם לְחֶלְקָם. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'וְלָא אוֹטִיבָא לְהוֹן', לֹא הֵטִיבוּ לָהֶם שׁוּם טוֹבָה. וּלְשׁוֹן "לֹא חָלַק", אוֹתוֹ אֱלֹהַּ שֶׁבָּחֲרוּ לָהֶם לֹא חָלַק לָהֶם שׁוּם נַחֲלָה וְשׁוּם חֵלֶק.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כא) וְאָמַר הַדּוֹר וְגוֹ' וְרָאוּ וְגוֹ'. קָשֶׁה לָמָּה הִקְדִּים הָאֱמִירָה לְרָאִיָּה שֶׁעֲלֵיהָ הֵם אוֹמְרִים, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר וְרָאוּ הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן וְגוֹ' וְהַנֹּכְרִי וְגוֹ' וְאָמְרוּ וְגוֹ', וּמַה גַּם שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר וְאָמַר וְגוֹ' שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר אַחַר כָּךְ וְאָמְרוּ וְגוֹ', עוֹד לָמָּה הִתְחִיל לְדַבֵּר לְשׁוֹן יָחִיד וְגָמַר אֹמֶר **וְאָמְרוּ** לְשׁוֹן רַבִּים וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם:

וְנִרְאֶה שֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ **וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן** שֶׁהֵם בְּנֵיכֶם, וְהֶצְרֵךְ לְפָרֵט לְפִי שֶׁיֵּשׁ דּוֹרוֹת מֵהָאֱמוֹת, וְלֹא הוּא בִּלְבַד אָמַר אֶלָּא גַּם הַנֹּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא וְגוֹ' פֵּרוּשׁ נָכְרִי הַסָּמוּךְ וְגַם הַבָּא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה, וּכְאִלּוּ אָמַר וַאֲשֶׁר יָבוֹא וְגוֹ', וְרָאוּ פֵּרוּשׁ הַנֹּכְרִים הָהֵם קָרוֹב וְרָחוֹק אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ וְגוֹ', וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם גַּם הֵם נוֹסָף עַל מַאֲמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם וְגוֹ' עַל מָה עָשָׂה וְגוֹ', וְהִזְכִּיר וְרָאוּ בַּנֹּכְרִים וְלֹא בַּדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיהֶם, לְפִי שֶׁאֵלּוּ מְצוּיִים הֵם בְּמָחוֹז יִשְׂרָאֵל וְרוֹאִים הַנַּעֲשָׂה וְלֹא הֶצְרֵךְ לוֹמַר בּוֹ וְרָאוּ, וְאוֹמְרוּ **כָּל הַגּוֹיִם** יוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי הָרוֹאִים יַגִּידוּ לַכֹּל אֶת אֲשֶׁר הִפְלִיא ה' עֲשׂוֹת בָּעִיר הַהִיא:

וְכָל מַאֲמָר זֶה הוּא כְּנֶגֶד חֶלְקָה רִאשׁוֹנָה שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ וְגוֹ' אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט וְגוֹ' לָלֶכֶת לַעֲבֹד וְגוֹ', לְפִי שֶׁהַקְּלָלוֹת שֶׁיִּחֵד עַד עַתָּה הָיוּ כְּנֶגֶד חֶלְקָה ב' בַּעַל שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה וּכְבָר מָחָה אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וּמִכָּאן הוּא מַתְחִיל עֹנֶשׁ הָרִאשׁוֹן וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת וְגוֹ' וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ וְגוֹ' וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ וְגוֹ' כְּרָשׁוּם בִּתְחִלַּת הַמַּאֲמָר לָלֶכֶת לַעֲבֹד, וְלָזֶה לֹא אָמַר וּמָחָה ה' אֶת שְׁמָם אֶלָּא שִׁמְמוֹן אַרְצָם וּלְהַגְלוֹתָם מֵעַל אַדְמָתָם וַיַּשְׁלִיכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת וְגוֹ': תורה כב

(כו) וַיַּחַר־אַף יְהוָה בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא עָלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה:

כו וּתְקֵף רְגָזָא דַיְיָ בְּאַרְעָא הַהִיא לְאַיְתָאָה עֲלַהּ יָת כָּל לְוָטַיָּא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין:

(כז) וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה:

כז וְטַלְטְלִנּוּן יְיָ מֵעַל אַרְעֵהוֹן בִּרְגַז וּבְחֵמָה וּבִתְקוֹף רְגַז וְאַגְלְנוּן לְאַרְעָא אָחֳרָי כְּיוֹמָא הָדֵין:

רש"י◄ **וַיִּתְּשֵׁם** ה' • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וְטַלְטְלִנּוּן', וְכֵן: (ירמיה יב) "הִנְּנִי נוֹתְשָׁם מֵעַל אַדְמָתָם".

(כח) הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: ס

כח דְּמִסְתַּמְּרָן קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וּדְמִתְגַּלְיָן לָנָא וּלְבַנָּנָא עַד עָלָם לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא:

רש"י◄ **הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ** • וְאִם תֹּאמְרוּ: מַה בְּיָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת, אַתָּה מַעֲנִישׁ אֶת הָרַבִּים עַל הִרְהוּרֵי הַיָּחִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ וְגוֹ'", וְאַחַר־כָּךְ "וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִיא", וַהֲלֹא אֵין אָדָם יוֹדֵעַ מַטְמוֹנוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ? אֵין אֲנִי מַעֲנִישׁ אֶתְכֶם עַל "הַנִּסְתָּרוֹת", שֶׁהֵן "לַה' אֱלֹהֵינוּ", וְהוּא יִפְרַע מֵאוֹתוֹ יָחִיד, אֲבָל "הַנִּגְלוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ", לְבַעֵר הָרַע מִקִּרְבֵּנוּ, וְאִם לֹא נַעֲשֶׂה דִּין בָּהֶם, יֵעָנְשׁוּ (אֶת) הָרַבִּים. (סנהדרין מג) נָקוּד עַל "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ", לִדְרֹשׁ שֶׁאַף עַל הַנִּגְלוֹת לֹא עָנַשׁ אֶת הָרַבִּים עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן מִשֶּׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַשְּׁבוּעָה בְּהַר גְּרִזִּים וּבְהַר עֵיבָל, וְנַעֲשׂוּ עֲרֵבִים זֶה לָזֶה.

◆ יום רביעי כ"ד אלול ◆

ל (א) וְהָיָה כִי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה:

א וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן עַלָּךְ כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין בִּרְכָן וּלְוָטִין דִּי יְהָבִית קֳדָמָךְ וּתְתוּב לְלִבָּךְ בְּכָל עַמְמַיָּא דִּי אַגְלָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְתַמָּן:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כח) הַנִּסְתָּרֹת וְגוֹ' וְהַנִּגְלֹת. פֵּרוּשׁ הוּא תְּשׁוּבַת יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה, שֶׁהַנִּסְתָּרוֹת לֹא יִתְחַיְּבוּ בָּהֶם אֲבָל הַנִּגְלוֹת קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם הָעֲרֻבוּת, וְאוֹמְרוֹ **וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם** כָּאן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם וְעַל זַרְעָם אַחֲרֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁהִתְנָה מֹשֶׁה בַּפָּסוּק וְלֹא אִתְּכֶם וְגוֹ' כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ: תורה א

א) וְהָיָה כִי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה הֶצְרַךְ לוֹמַר כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא הִסְפִּיק בְּאוֹמְרוֹ כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ. וְאוּלַי שֶׁיְּכַוֵּן עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (נד.) חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה, וְהֶעֱמִידוּהוּ בַּגְּמָרָא (שם ס) לְקַבֵּל הָרָעָה בְּשִׂמְחָה כְּדֶרֶךְ שֶׁשָּׂמֵחַ עַל הַטּוֹבָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְהָיָה** שֶׁהוּא לְשׁוֹן שִׂמְחָה, כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים תְּקַבְּלֵם בְּשִׂמְחָה בְּהַשְׁוָאָה יַחַד הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה, וְאִם הָיָה אוֹמֵר כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הָיָה נִשְׁמָע הַכָּתוּב עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְהָיָה שֶׁהוּא הַשִּׂמְחָה כִּי יָבוֹאוּ עָלֶיךָ הַבְּרָכָה, וְתֵבַת וְהַקְּלָלָה נִמְשֶׁכֶת עִם מַאֲמַר אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ וְלֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁחוֹזֵר מַאֲמַר וְהָיָה גַּם עַל הַקְּלָלָה:

עוֹד הִצַּצְתִּי וְאָרְאֶה מַה נֶּעֱמָה חִבַּת הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר חִבֵּב אֱלֹהֵינוּ אוֹתָנוּ, הֲלֹא תִּרְאֶה כִּי בִּזְכוּרוֹן הַבְּרָכָה הִגִּיעַ אוֹתָהּ עָלֵינוּ וְאָמַר כִּי יָבוֹאוּ עָלֶיךָ הַבְּרָכָה, וּבִזְכוּרוֹן הַקְּלָלָה אָמַר וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וְלֹא עָלֶיךָ, וּלְטַעַם זֶה אָמַר אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וְלֹא הִסְפִּיק בְּמַאֲמַר כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, גַּם אִם הָיָה אוֹמֵר כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה הָיִיתִי מְפָרֵשׁ מַאֲמַר אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ עַל שְׁנֵיהֶם, אֲבָל מֵאוֹמְרוֹ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גִּלָּה בָּזֶה יִתּוּר אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ שֶׁבָּא לְהַבְדִּיל בֵּין הַבְּרָכָה לַקְּלָלָה כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, וּלְדֶרֶךְ זֶה אוֹמְרוֹ **כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** חוֹזֵר אֶל הַבְּרָכָה הָאֲמוּרָה בְּסָמוּךְ לָהּ, וְאַל יַרֵע בְּעֵינֶיךָ אוֹמְרוֹ הַדְּבָרִים לְשׁוֹן רַבִּים וְהַבְּרָכָה לְשׁוֹן יָחִיד, כִּי הַרְבֵּה דְּבָרִים טוֹבִים נִכְלְלוּ בַּבְּרָכָה:

הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה. פֵּרוּשׁ לֹא מִבָּעְיָא בְּעוֹד הַטּוֹבָה עֲלֵיהֶם אִם הִרְשִׁיעוּ וְחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה שֶׁיִּהְיוּ מְרוּצִים אֶל ה', אֶלָּא אֲפִלּוּ אַחַר שֶׁנִּמְאָסוּ בְּעֵינֵי ה' וְשִׁלַּח בָּם חָרוֹן אַפּוֹ וְהִדִּיחָם מֵעַל פָּנָיו וּלְצַד הַצָּרָה אֲשֶׁר תְּסוֹבְבֵם חוֹזְרִים

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יד עמוד 118 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַבְּרָכָה – הַקְדָּמָה לִתְשׁוּבָה נַעֲלִית

וְהָיָה כִּי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ גו' הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה גו' וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ גו' בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: (ל, א־ב)

בְּ'שִׁפְתֵי כֹהֵן' עַל הַתּוֹרָה הִקְשָׁה: "יֵשׁ לִשְׁאֹל . . בִּשְׁלָמָא אִם יָבוֹא עָלָיו קְלָלָה, יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ כְּשֶׁיִּרְאֶה קְלָלָה בָּאָה עָלָיו, אֲבָל אִם יִרְאֶה בְּרָכָה אֵיךְ יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ" (וכן הקשה ב'אור החיים' הקדוש).

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

מֵהֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים מַשְׁמַע דְּהֶרְגֵּשׁ הַצַּעַר מֵ"הַקְּלָלָה", מְעוֹרֵר אֶת הַחוֹטֵא לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה נַעֲלִית הַחוֹדֶרֶת לִפְנִימִיּוּת לִבּוֹ וְנַפְשׁוֹ – "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ". וּמוּבָן בְּפַשְׁטוּת שֶׁלְּעוֹרֵר תְּשׁוּבָה נַעֲלִית כָּזוֹ – צָרִיךְ גַּם רֶגֶשׁ הַצַּעַר לִהְיוֹת בְּאֹפֶן הַמַּכְאִיב יוֹתֵר מִכְּפִי הָרָגִיל.

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן מִדּוּעַ הַקְּלָלָה מַגִּיעָה אַחֲרֵי הַבְּרָכָה, כִּי מִטֶּבַע הָאָדָם שֶׁכְּשֶׁדָּבָר מְצַעֵר מַגִּיעַ אַחֲרֵי שֶׁקְּדָמוֹ דָּבָר טוֹב, הֲרֵי זֶה מְצַעֵר וּמַכְאִיב הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵאִלּוּ לֹא קָדְמוֹ הַטּוֹב. וּכְמוֹ עָשִׁיר שֶׁנִּתְהַפֵּךְ עָלָיו הַגַּלְגַּל וְנַעֲשָׂה עָנִי, הֲרֵי צַעֲרוֹ גָּדוֹל פִּי כַּמָּה מִמִּי שֶׁהָיָה עָנִי כָּל חַיָּיו.

וְעַל־פִּי־זֶה דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר "הַקְּלָלָה" מַגִּיעָה אַחֲרֵי "הַבְּרָכָה", בְּכֹחָהּ לְעוֹרֵר אֶת הָאָדָם לִתְשׁוּבָה נַעֲלִית – "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ".

(ב) **וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ:**

ב **וּתְתוּב לְדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ וּתְקַבַּל לְמֵימְרֵהּ כְּכֹל דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין אַתְּ וּבְנָיךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ:**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקוטי שיחות כרך ו עמ' 45 – מתוך 'לקראת שבת')

אֵיךְ יְכוֹלָה תְּשׁוּבָה לַעֲקוֹר עָוֹן שֶׁהָיָה לְפָנֶיהָ?

אוֹדוֹת פְּעוּלַת הַתְּשׁוּבָה, אִיתָא בַּגְּמָרָא (יוֹמָא פו, ב ובפרש"י שם) אֲשֶׁר תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה פּוֹעֶלֶת שֶׁ"זְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת", וְ"נֶעֱקָר עֲוֹנוֹ מִתְּחִילָּתוֹ". כְּלוֹמַר, תְּשׁוּבָה זוֹ יְכוֹלָה לִפְעוֹל גַּם **לְמַפְרֵעַ** - שֶׁנֶּעֱקָר הָעָוֹן לְגַמְרֵי, וְנֶחְשָׁב כְּאִילּוּ לֹא הָיָה מֵעוֹלָם.

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ: כְּלָל הוּא בָּעוֹלָם, אֲשֶׁר 'סִיבָּה' מוּכְרַחַת לִהְיוֹת קִדּוּמָה לַ'מְסוֹבָּב' (הַתּוֹצָאָה) מִמְּנָּהּ. וְאִם־כֵּן כֵּיצַד שֶׁיָּךְ שֶׁהַתְּשׁוּבָה תִּהְוֶה סִיבָּה לַעֲקוֹר אֶת רוֹעַ הָעֲבֵירָה "מִתְּחִלָּתוֹ" (הַ'מְסוֹבָּב'), מֵאַחַר שֶׁהִיא בָּאָה מֶשֶׁךְ זְמַן לְאַחֲרֶיהָ?

וְנִרְאֶה לְבָאֵר:

כְּלָל זֶה, שֶׁפְּעוּלָה אֵינָהּ יְכוֹלָה לִפְעוֹל עַל דָּבָר שֶׁקָּדַם לָהּ - הוּא רַק כַּאֲשֶׁר רוֹצִים לִפְעוֹל דָּבָר חָדָשׁ, שֶׁלֹּא הָיָה בַּזְּמַן הַקּוֹדֵם. אֲבָל כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר רַק בְּבֵרוּר וְגִילּוּי שֶׁל מַה שֶׁהָיָה כְּבָר מֵאָז, מוּבָן שֶׁגַּם פְּעוּלָה מְאוּחֶרֶת יְכוֹלָה לְבָרֵר עַל הַזְּמַן הַקּוֹדֵם.

וְכֵן הוּא בַּנִּידּוֹן־דִּידָן: כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל מִצַּד מַהוּתוֹ וּפְנִימִיּוּת נִשְׁמָתוֹ, הֲרֵי הוּא טוֹב וּקְדוֹשָׁה, אֶלָּא שֶׁבִּזְמַן הַחֵטְא, מְציאוּתוֹ הָאֲמִיתִּית (הַטּוֹבָה) הִיא בְּהֶעְלֵם; וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, מוּבָן מַה שֶׁיְּכוֹלָה הַתְּשׁוּבָה (מֵאַהֲבָה) לִפְעוֹל לְמַפְרֵעַ - כֵּיוָן שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לִפְעוֹל דָּבָר חָדָשׁ בַּזְּמַן הַקּוֹדֵם, אֶלָּא רַק לְבָרֵר וּלְגַלּוֹת אֶת הַטּוֹב וְהַקְּדוּשָׁה שֶׁהָיוּ בַּיְּהוּדִי גַּם קוֹדֶם לָכֵן (בִּשְׁעַת הַחֵטְא).

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בִּתְשׁוּבָה כְּאוֹמְרוֹ וַהֲשֵׁבֹתָ וְגו' בְּכָל הַגּוֹיִם אַף עַל פִּי כֵן יָשִׁיב ה' שְׁבוּתָם: **וְיֵשׁ** לְהָעִיר לָמָּה הֶצְרֵךְ לוֹמַר הַבְּרָכָה

כֵּיוָן שֶׁדָּבָר הַסּוֹבֵב הַתְּשׁוּבָה הוּא מוֹרָא הַקְּלָלָה לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר אֶלָּא כִּי יָבוֹא עָלֶיךָ הַקְּלָלָה וְנִרְאֶה כִּי בָא לְהָעִיר דָּבָר שֶׁבּוֹ יָשׁוּב אֶל לִבּוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, וְהוּא כִּי יַשְׂכִּיל בַּהֲטִיבוֹ מַעֲשָׂיו לִפְנֵי ה' ב"ה הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תְּסוֹבְבֻנוּ וְעֵת אֲשֶׁר יָסוּר מִנִּי אֹרַח הַחַיִּים הַקְּלָלָה אֲשֶׁר תְּבוֹאֵהוּ וּמִזֶּה יַשְׂכִּיל לְהָשִׁיב אֶל לִבּוֹ, כִּי זוֹלַת מִבְחַן הַבְּרָכָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ בַּעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ לֹא יַצְדִּיק סִבַּת הַקְּלָלָה שֶׁהִיא לְצַד עִזְבוֹ אֶת ה':

וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ. פֵּרוּשׁ לְצַד שֶׁהָרְשָׁעִים לְבָבָם טוֹעֶה, לָזֶה אָמַר וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ שְׁנֵיהֶם הַטּוֹעִים בְּדַרְכָּךְ לֹא טוֹב, וְאוֹמְרוֹ **בְּכָל הַגּוֹיִם** וְגו' פֵּרוּשׁ בְּכֹחַ טַעֲנַת הֱיוֹתוֹ גוֹלֶה וְנִדָּח בְּכָל הַגּוֹיִים וְיֹאמַר לְלִבּוֹ רְאֵה מָה גָּרְמוּ מַעֲשַׂי הָרָעִים וְיֵדַע כִּי רַע וּמַר עָזְבוֹ אֶת ה', וְהוּא אוֹמְרוֹ וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ בְּטַעֲנַת כָּל הַגּוֹיִים אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ ה' שָׁמָּה, וּכְאִלּוּ אָמַר כַּאֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ ה' בְּכָל הַגּוֹיִם, וְטַעַם שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּדֶרֶךְ זֶה, לִהְיוֹת שֶׁיִּמְצָא הַמִּסִּית טַעֲנָה לִסְתֹּר הוֹכָחַת הַגָּלְיוֹת בְּאוֹמְרוֹ כִּי הֲלֹא כַּמָּה וְכַמָּה מֵהָאֻמּוֹת שִׁיְּקָרֶה לָהֶם כָּזֶה שִׁיּגְלוּ מֵעַל אַדְמָתָם, לָזֶה אָמַר **בְּכָל הַגּוֹיִם** כִּי אֵין גָּלוּת כְּגָלוּת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִתְפַּזְּרוּ בְּד' רוּחוֹת הָעוֹלָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ ה' שָׁמָּה: תורה ב

ב) **וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ.** אוֹמְרוֹ **וְשַׁבְתָּ** וְלֹא הִסְפִּיק בַּמָּה שֶׁאָמַר וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ, לְפִי מַה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי כִּי וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ וְגו' הוּא טַעֲנַת הַנִּצָּחוֹן לְלִבּוֹ הַטּוֹעֶה וְזֶה לְעִנְיַן לְהַכִּיר כִּי לֹא טוֹב עָשָׂה, וְהַתְּשׁוּבָה לִפְנֵי ה' לְהֵיטִיב דְּרָכָיו הוּא מַאֲמַר וְשַׁבְתָּ עַד: תורה ג

(ג) וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ וְרִחַמְךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה:

ג וִיתוּב יְיָ אֱלָהָךְ יָת שְׁבִי גַלְוָתָךְ וִירַחֵם עָלָךְ וִיתוּב וְיִכְנְשִׁנָּךְ מִכָּל עַמְמַיָּא די יְבַדְּרִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְתַמָּן:

רש"י ◄וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ • הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: "וְהֵשִׁיב אֶת שְׁבוּתְךָ". רַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן, כִּבְיָכֹל שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עִם יִשְׂרָאֵל בְּצָרַת גָּלוּתָם, וּכְשֶׁנִּגְאָלִין הִכְתִּיב גְּאֻלָּה לְעַצְמוֹ, שֶׁהוּא יָשׁוּב עִמָּהֶם. וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ, שֶׁגָּדוֹל יוֹם קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת וּבְקֹשִׁי, כְּאִלּוּ הוּא עַצְמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת אוֹחֵז בְּיָדָיו מַמָּשׁ אִישׁ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כז) "וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וְאַף בְּגָלֻיּוֹת שְׁאָר הָאֻמּוֹת מָצִינוּ כֵּן: (יחזקאל כט) "וְשַׁבְתִּי אֶת שְׁבוּת מִצְרַיִם".

(ד) אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ:

ד אִם יְהֵי גַלְוָתָךְ בִּסְיָפֵי שְׁמַיָּא מִתַּמָּן יִכְנְשִׁנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ וּמִתַּמָּן יִקָּרְבִנָּךְ:

(ה) וֶהֱבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ:

ה וְיַעֲלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִירִיתוּ אֲבָהָתָךְ וְתֵרְתַּהּ וְיוֹטֶב לָךְ וְיַסְגְּנָךְ מֵאֲבָהָתָךְ:

(ו) וּמָל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־לְבָבְךָ וְאֶת־לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ:

ו וְיֶעְדֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת טַפְשׁוּת לִבָּךְ וְיָת טַפְשׁוּת לִבָּא דִבְנָיךְ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ בְּדִיל חַיָּיךְ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כד עמ' 177)

אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב (ל, ו) **רָאשֵׁי־תֵבוֹת אָלוּל** (בעל הטורים) רָאשֵׁי־תֵבוֹת זֶה, שֶׁמּוֹרֶה עַל עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה, הוּא הַקְדָּמָה וְיסוֹד לְתוֹרָה, עֲבוֹדָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים הַנִּרְמָזִים בְּתֵבַת אֱלוּל. **אֲנָה לְיָדוֹ וְשַׁמְתִּי לְךָ** - עִנְיָן עָרֵי מִקְלָט, וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם זֶהוּ קַו הַתּוֹרָה, כִּי דִּבְרֵי תּוֹרָה קוֹלְטִין (מכות י, א). **אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי** - קַו הָעֲבוֹדָה, הִיא תְּפִלָּה. וּבִפְרָט בִּימֵינוּ אֵלּוּ, שֶׁאֵין לָנוּ אֶלָּא עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב זוֹ תְּפִלָּה, שֶׁתּוֹפֵל וּמְחַבֵּר אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. **אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים** - הַקַּו שֶׁל **גְּמִילוּת חֲסָדִים**.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) וְשָׁב ה' וְגו'. פֵּרוּשׁ חֶלְקֵי הַקְּדֻשָּׁה שֶׁנִּשְׁבּוּ מִצַּד מַעֲשֶׂיךָ הָרָעִים שֶׁקָּדְמוּ יִשִּׁיבֵם ה' מֵהַשַּׁבָּאי, זֶה כְּנֶגֶד גְּאֻלָּה שְׁנִית הַנֶּעֱלָם, וּכְנֶגֶד שְׁבִית הַגִּגְלָה אָמַר וְשָׁב וְגו':

וּמָל ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו'. יֵשׁ לְהָעִיר אַחַר שֶׁאָמַר לְמַעְלָה וְשָׁבְתָּ עַד ה' וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ מַה מָּקוֹם לוֹמַר עוֹד **וּמָל ה'**, עוֹד רוֹאֲנִי שֶׁאוֹמֵר עוֹד אַחַר כָּךְ וְאַתָּה תָּשׁוּב וְגו' שֶׁנִּרְאֶה שֶׁמַּה שֶׁקָּדַם עֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לַתְּשׁוּבָה, וְזֶה אֵינוֹ, כִּי אַחַר שֶׁמָּל לִבּוֹ לְאַהֲבָה אֶת ה' בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ אֵין לְךָ תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ:

אָכֵן לְפִי מַה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָרָשַׁת כִּי תָבוֹא בֵּין בְּעִנְיַן הַבְּרָכוֹת בֵּין בְּעִנְיַן הַקְּלָלוֹת שֶׁיֵּשׁ ג' דְּבָרִים כְּלָלִיּוֹת בְּמִצְוֹת ה', א' הִיא עֵסֶק הַתּוֹרָה, שֵׁנִית שְׁמִירַת מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, שְׁלִישִׁית קִיּוּם מִצְוֹת עֲשֵׂה, לָזֶה כְּשֶׁבָּא לוֹמַר תִּקּוּן הַתְּשׁוּבָה סִדֵּר שְׁלָשְׁתָּם, כְּנֶגֶד תְּשׁוּבַת תַּלְמוּד תּוֹרָה אָמַר תְּשׁוּבָה רִאשׁוֹנָה **וְשַׁבְתָּ עַד ה' וְגָמַר** אֹמֵר **וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ** שֶׁהוּא תַּלְמוּד תּוֹרָה, וְלֹא הִזְכִּיר עִמּוֹ דָּבָר אַחֵר, וְזוֹ הִיא הַתְּחָלַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁצָּרִיךְ הַשָּׁב עֲשׂוֹת, וְאָמַר כְּנֶגְדָּהּ **וְשָׁב ה' אֶת שְׁבוּתְךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ** וְגו' כְּאוֹמְרָם ז"ל (זהר ח"ג ע"ב) שֶׁבִּזְכוּת עֵסֶק הַתּוֹרָה יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין:

גַּם אָמַר (ירמי' ט) עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ עַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי, לָזֶה כְּשֶׁיָּשׁוּבוּ לְתַלְמוּד תּוֹרָה יְקַבְּצֵם ה' וִיבִיאֵם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ וְגו', וּכְנֶגֶד שְׁמִירַת מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה אָמַר **וּמָל ה' וְגו' אֶת לְבָבְךָ** וְגו', וְיָדוּעַ כִּי עָרְלַת הַלֵּב הוּא עֲשׂוֹת רֶשַׁע וְאַהֲבַת הָרֶשַׁע שֶׁלִּבּוֹ שֶׁל אָדָם מְחַמְּדָתוֹ, וּכְנֶגְדּוֹ אָמַר **וּמָל** וְגו' **לְאַהֲבָה אֶת ה'** פֵּרוּשׁ שֶׁתַּלְבִּישׁ הָאַהֲבָה אֲשֶׁר תִּכֵּן בְּךָ הַתֹּכֶן בְּרִיאָתְךָ בִּנְעִימוּת יְדִידוּת חִבַּת אֱלֹהֶיךָ, וְיִחֵד שָׁכָר לָזֶה שֶׁיַּהֲפֹךְ ה' כָּל הַצָּרוֹת מֵעָלֵינוּ עַל שׂוֹנְאֵינוּ בְּאוֹמְרוֹ וְנָתַן וְגו' עַל אֹיְבֶיךָ וְגו', וּכְנֶגֶד קִיּוּם מִצְוֹת עֲשֵׂה אָמַר **וְאַתָּה תָּשׁוּב** וְגו' וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו הֲרֵי זֶה מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְיִחֵד לָהֶם שְׂכַר הַקְרָבַת הַתּוֹעֶלֶת כְּאוֹמְרוֹ וְהוֹתִירְךָ וְגו' וְיָשׁוּב לָשׂוּשׂ וְגו': תורה ד

◆ יום חמישי כ"ה אלול ◆

(ז) וְנָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל־הָאָלוֹת הָאֵלֶּה עַל־אֹיְבֶיךָ וְעַל־שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רְדָפוּךָ:

ז וְיִתֵּן יְיָ אֱלָהָךְ יָת כָּל לְוָטַיָּא הָאִלֵּין עַל בַּעֲלֵי דְּבָבָךְ וְעַל סָנְאָךְ דִּי רְדָפוּךְ:

(ח) וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם:

ח וְאַתְּ תְּתוּב וּתְקַבֵּל בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְתַעְבֵּד יָת כָּל פִּקּוּדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵּין:

(ט) וְהוֹתִירְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ לְטוֹבָה כִּי יָשׁוּב יְהוָה לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ עַל־אֲבֹתֶיךָ:

ט וְיוֹתְרִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל עוֹבָדֵי יָדָךְ בִּוְלַדָּא דִּמְעָךְ וּבְוַלְדָּא דִּבְעִירָךְ וּבְאִבָּא דְּאַרְעָךְ לְטָבָא אֲרֵי יְתוּב יְיָ לְמֶחֱדֵי עֲלָךְ לְטָב כְּמָא דִי חֲדִי עַל אֲבָהָתָךְ:

(י) כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תָשׁוּב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ:

י אֲרֵי תְקַבֵּל בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָא הָדֵין אֲרֵי תְתוּב קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ:

◆ יום שישי כ"ו אלול ◆

(יא) כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לֹא־נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ וְלֹא־רְחֹקָה הִוא:

יא אֲרֵי תַּפְקֻדְתָּא הָדָא דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵּין לָא מַפְרְשָׁא הִיא מִנָּךְ וְלָא רְחִיקָא הִיא:

רש"י ◄ **לֹא־נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ** • לֹא מְכֻסָּה הִיא מִמְּךָ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יז) "כִּי יִפָּלֵא", וְתַרְגּוּמוֹ 'אֲרֵי יִתְכַּסִּי', (איכה א) "וַתֵּרֶד פְּלָאִים", וַתֵּרֶד בְּמַטְמוֹנִיּוֹת, מְכֻסָּה חֲבוּשָׁה בַּטָּמוּן.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יא) כִּי הַמִּצְוָה וְגוֹ' אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ **הַיּוֹם**, עוֹד אוֹמְרוֹ **לֹא נִפְלֵאת** וְגוֹ' וְלֹא רְחֹקָה הֲלֹא בִּכְלַל הַהַפְלָאָה הִיא הַהַרְחָקָה, עוֹד אוֹמְרוֹ **וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם** וְגוֹ' בִּשְׁלָמָא אוֹמְרוֹ לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא דָּבָר נִמְנָע מֵהַשָּׂגָה כִּי מִי יַעֲלֶה הַשָּׁמַיְמָה אֲבָל מֵעֵבֶר לַיָּם הֲלֹא אֳנִיּוֹת יַעַבְרוּ וְיִקָּחוּהָ הָגֵם שֶׁתְּהִיֶּה בְּאֵיֵי הַיָּם הָרְחוֹקִים מְאֹד: **וְאוּלַי** שֶׁיְּכַוֵּן הַכָּתוּב לְב' פְּרָטֵי הַמְּנִיעָה,

א' מִצַּד הַשָּׂגַת יְדִיעַת הַתּוֹרָה עַצְמָהּ, וְשֵׁנִית מִצַּד קִיּוּם מִצְוֹתֶיהָ, כְּנֶגֶד מְנִיעַת יְדִיעַת הַתּוֹרָה אָמַר **לֹא נִפְלֵאת הִיא** וְגוֹ' וְחָזַר וּפֵרַשׁ מַה הִיא הַהַפְלָאָה וְאָמַר **לֹא בַשָּׁמַיִם** וְגוֹ', כְּנֶגֶד הֶעְדֵּר הַשָּׂגָתָהּ אָמַר לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא וְגוֹ' כַּאֲשֶׁר הָיְתָה בִּתְחִלָּה שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה עָלָה שָׁמַיִם וּלְקָחָהּ לָנוּ וְהִנֵּה הִיא לְפָנֵינוּ, וּכְנֶגֶד מְנִיעַת הַשָּׂגַת קִיּוּם מִצְוֹתֶיהָ אָמַר **וְלֹא רְחֹקָה**, וְחָזַר וּפֵרַשׁ מַה הִיא הָרְחוּק וְאָמַר **לֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הוּא לֵאמֹר** וְגוֹ' פֵּרוּשׁ כְּמוֹ שֶׁאֵרַע לְמֹשֶׁה שֶׁהֲגֵם שֶׁעָלָה שָׁמַיִם וְהוֹרִיד הַתּוֹרָה נִמְנְעָה מִמֶּנּוּ הַשָּׂגַת קִיּוּם מִצְוֹתֶיהָ הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ שֶׁהֵם כַּמָּה וְכַמָּה כִּמְעַט רֻבֵּי תּוֹרָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הֵם שֶׁהִשִּׂיגוּ לַעֲבֹר הַיָּם לָבוֹא אֶל הָאָרֶץ לְקַיֵּם מִצְוֹתֶיהָ:

וַהֲגַם שֶׁאָמַר מִי יַעֲבָר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקְּחֶהָ לָנוּ, כָּלַל יַחַד מְנִיעַת הַשָּׂגָתָהּ עִם מְנִיעַת קִיּוּם מִצְוֹתֶיהָ, וּלְעוֹלָם עִקַּר הַדָּבָר שֶׁנִּתְכַּוֵּן אֵלָיו בְּמֵעֵבֶר לַיָּם הִיא עַל מְנִיעַת קִיּוּם מִצְוֹתֶיהָ:

וְדִקְדֵּק לוֹמַר **הַיּוֹם** פֵּרוּשׁ בִּזְמַן שֶׁהָיוּ סְמוּכִים לִכְנֹס לָאָרֶץ שֶׁאָז הָיָה קָרוֹב אֲלֵיהֶם הַדָּבָר לַעֲשׂוֹת, וְקָרָא לַיַּרְדֵּן יָם לְפִי שֶׁנִּשְׁפָּךְ לְתוֹכוֹ יָם הַמֶּלַח כְּאָמוּר בִּיהוֹשֻׁעַ (ג) וְהַיֹּרְדִים עַל יָם הָעֲרָבָה יָם הַמֶּלַח תָּמוּ נִכְרָתוּ: תורה יב

(יב) לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה:

יב לָא בִּשְׁמַיָּא הִיא לְמֵימַר מָן יִסַּק לָנָא לִשְׁמַיָּא וְיִסְּבַהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנָּנָא יָתַהּ וְנַעְבְּדִנַּהּ:

רש"י◄ **לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא•** שֶׁאִלּוּ הָיְתָה בַּשָּׁמַיִם, הָיִיתָ צָרִיךְ לַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ וּלְלָמְדָהּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לו עמ' 183)

לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא (ל, יב)

עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא . . שֶׁכְּבָר נִתְּנָה תּוֹרָה מֵהַר סִינַי (בבא מציעא נט, ב)

יָדוּעַ שֶׁבֵּית שַׁמַּאי, שֶׁשֹּׁרֶשׁ נִשְׁמוֹתֵיהֶם מִמִּדַּת הַגְּבוּרָה - מַחְמִירִים, וּבֵית הִלֵּל, שֶׁשָּׁרְשָׁם מִמִּדַּת הַחֶסֶד - מְקַלִּים. וְקָשֶׁה: הֲרֵי תּוֹרָה לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא, וְאֵיךְ נִתֵּן לִפְסֹק הֲלָכָה לְפִי שֹׁרֶשׁ הַנִּשְׁמָה? וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל לֹא הִסְתַּפְּקוּ בְּמַה שֶׁהוּנַח אֶצְלָם מִצַּד **שֹׁרֶשׁ** הַנִּשְׁמָה, אֶלָּא הִתְיַגְּעוּ בַּהֲבָנַת הָעִנְיָן בִּשְׂכְלָם, כְּפִי שֶׁהֵם לְמַטָּה, נִשְׁמָה **בְּגוּף** - וְאָז פָּסְקוּ אֶת הַדִּין.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות קודש תשמ"א כרך ד עמוד 736 – מתוך 'לקראת שבת')

תּוֹרָה לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא

לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה:

לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא – שֶׁאִלּוּ הָיְתָה בַּשָּׁמַיִם, הָיִיתָ צָרִיךְ לַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ וּלְלָמְדָהּ (ל, יב. ובפירוש רש"י)

לִכְאוֹרָה אֶפְשָׁר לְהַקְשׁוֹת עַל פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י זֶה, כֵּיצַד אֶפְשָׁר "לַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ וּלְלָמְדָהּ"? וְכִדְאִיתָא בְּגִיטִין שֶׁהַמַּתְנָה "עַל מְנָת שֶׁתַּעֲלִי לָרָקִיעַ" תְּנָאוֹ בָּטֵל, דְּזֶהוּ "תְּנַאי שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ".

וְהָאֱמֶת שֶׁקּוּשְׁיָא אֵלִימְתָּא זוֹ מְתֹרֶצֶת בְּקוּשְׁיָא אַחֶרֶת: דְּלִכְאוֹרָה דְּבָרִים אֵלּוּ אֲמָרָם מֹשֶׁה לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, ל"ט שָׁנָה אַחַר מַתַּן־תּוֹרָה, וְאִם־כֵּן בְּוַדַּאי שֶׁכֻּלָּם יוֹדְעִים שֶׁהַתּוֹרָה "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא", וּמַאי קָמַשְׁמַע־לָן בָּזֶה שֶׁ"לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא"?

וְהַתֵּרוּץ פָּשׁוּט: בְּמַתַּן־תּוֹרָה נִתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. וְהִנֵּה, תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בְּוַדַּאי נִתְּנָה בָּאָרֶץ, דְּהָא נִכְתְּבָה בִּדְיוֹ עַל הַסֵּפֶר. אֶלָּא שֶׁפֵּרוּשָׁהּ שֶׁל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב – תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁמְּעוּ יִשְׂרָאֵל מִפִּיו שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁקִּבְּלָהּ מִפִּי הַגְּבוּרָה בִּהְיוֹתוֹ אַרְבָּעִים יוֹם עַל הַר סִינַי. וּמִשּׁוּם־הָכִי הָיָה מָקוֹם לִטְעוֹת שֶׁמִּזְּמַן לִזְמַן צָרִיךְ מֹשֶׁה לַעֲלוֹת הַשָּׁמַיְמָה כְּדֵי לִשְׁמֹעַ טַעֲמֵי תּוֹרָה וּלְהוֹרִידָם לְיִשְׂרָאֵל, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָנוּ וַיַּשְׁמִעֵנוּ אוֹתָהּ". – אַף הָאֱמֶת הִיא שֶׁ"לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא", וּמֵאָז שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה "קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד" בָּעוֹלָם הַזֶּה.

(יג) וְלֹא־מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲבָר־לָנוּ אֶל־עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה:

יג וְלָא מֵעִבְרָא לְיַמָּא הִיא לְמֵימַר מָן יֵעֵבַר לָנָא לְעִבְרָא דְיַמָּא וְיִסְּבַהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנָּנָא יָתַהּ וְנַעְבְּדִנַּהּ:

(יד) כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ: ס

יד אֲרֵי קָרִיב לָךְ פִּתְגָּמָא לַחֲדָא בְּפוּמָךְ וּבְלִבָּךְ לְמֶעְבְּדֵהּ:

רש"י◄ **כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ•** הַתּוֹרָה נִתְּנָה לָכֶם בִּכְתָב וּבְעַל־פֶּה.

◆ שבת קודש כ"ז אלול ◆

(טו) רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע:

טו חֲזֵי דִּיהָבִית קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵין יָת חַיֵּי וְיָת טַבְתָּא וְיָת מוֹתָא וְיָת בִּישָׁא:

רש"י◄ **אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב•** זֶה תָּלוּי בָּזֶה: אִם תַּעֲשֶׂה טוֹב - הֲרֵי לְךָ חַיִּים, וְאִם תַּעֲשֶׂה רַע - הֲרֵי לְךָ הַמָּוֶת, וְהַכָּתוּב מְפָרֵשׁ וְהוֹלֵךְ הֵיאַךְ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות פרשת וישלח כרך טו)

בְּאַזְהָרוֹת הַכְּלָלִיּוֹת עַל קִיּוּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, נֶאֱמַר "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב... וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים". לִכְאוֹרָה, "רוֹאֶה" הָאָדָם בְּעֵינֵי שִׂכְלוֹ שֶׁדֶּרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הִיא "חַיִּים וְטוֹב", וּלְשֵׁם מַה יֵּשׁ צֹרֶךְ **לְהַזְהִירוֹ** שֶׁיִּבְחַר בַּחַיִּים?

אֶלָּא, הַהֶסְבֵּר לְכָךְ הוּא: אִם בְּחִירַת הָאָדָם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת תִּתְבַּסֵּס רַק עַל הֲבָנָתוֹ הַשִּׂכְלִית שֶׁהֵם הַחַיִּים וְהַטּוֹב, הוּא לֹא יְהֵא עֲדַיִן **עוֹבֵד** ה'. כִּי עֲבוֹדַת ה' הִיא כַּעֲבוֹדַת הָעֶבֶד לַאֲדוֹנוֹ: כָּל מַה **שֶּׁהָעֶבֶד** עוֹשֶׂה הוּא מִפְּנֵי הָעֹל שֶׁהִטִּיל עָלָיו אֲדוֹנוֹ. וְלָכֵן צְרִיכָה לְהִתְבַּסֵּס בְּחִירַת הָאָדָם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת עַל **צִוּוּי** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים".

אַךְ לִפְנֵי־כֵן מַקְדִּים הַפָּסוּק וְאוֹמֵר "רְאֵה נָתַתִּי..." - וְגַם בְּצִוּוּי "וּבָחַרְתָּ" מְדֻגָּשׁ בַּפָּסוּק "וּבָחַרְתָּ **בַּחַיִּים**" - כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹצֶה, שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת יַחְדְּרוּ אֶל כָּל מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם וְכֹחוֹתָיו, וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ גַּם הַשֵּׂכֶל לְהָבִין וְלָחוּשׁ שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הֵם הַחַיִּים וְהַטּוֹב.

(טז) אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

טז דִּי אֲנָא מְפַקֶּדְךָ יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לְמִהַךְ בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי וְתֵיחֵי וְתִסְגֵּי וִיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ:

רש"י◄ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה • הֲרֵי הַטּוֹב, וּבוֹ תָּלוּי. וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ • הֲרֵי הַחַיִּים.

(יז) וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם:

יז וְאִם יִפְנֵי לִבָּךְ וְלָא תְקַבֵּל וְתִטְעֵי וְתִסְגּוּד לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִפְלְחִנּוּן:

רש"י◄ וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ • הֲרֵי הָרַע.

(יח) הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

יח חַוִּיתִי לְכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדּוּן לָא תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתְּ עָבֵר יָת יַרְדְּנָא לְמֵעַל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ:

רש"י◄ כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן • הֲרֵי הַמָּוֶת.

(יט) הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ:

יט אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא חַיֵּי וּמוֹתָא יְהָבִית קֳדָמָךְ בִּרְכָן וּלְוָטִין וְתִתְרְעֵי בְּחַיֵּי בְּדִיל דְּתִיחֵי אַתְּ וּבְנָיךְ:

רש"י◄ הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ • שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם, וְכַאֲשֶׁר תִּקְרֶה אֶתְכֶם הָרָעָה, יִהְיוּ עֵדִים שֶׁאֲנִי הִתְרֵיתִי בָּכֶם בְּכָל זֹאת. (ספרי האזינו) דָּבָר אַחֵר: "הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'",

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יט) הַעִדֹתִי בָכֶם וְגוֹ'. פָּסוּק זֶה מְיֻתָּר שֶׁהֲרֵי אָמַר בְּסָמוּךְ רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְגוֹ', עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה שִׁנָּה מִסֵּדֶר שֶׁאָמַר לְמַעְלָה שֶׁעוֹשֶׂה חֶלְקַת הַטּוֹב בִּפְנֵי עַצְמָהּ כְּאוֹמְרוֹ הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרַע וְכָאן אָמַר **הַחַיִּים וְהַמָּוֶת** וְגוֹ' **הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה,** עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה לֹא אָמַר אֶלָּא וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים וְלֹא אָמַר וְאֶת הַטּוֹב:

וְנִרְאֶה בְּהָעִיר לָמָּה הִפְסִיק בַּמַּאֲמַר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ בֵּין מַאֲמַר הַחַיִּים וְהַמָּוֶת לְמַאֲמַר הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה שֶׁהָיָה לוֹ לְהַקְדִּים וְלוֹמַר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַחַיִּים וְגוֹ', אוֹ אַחַר שֶׁיֹּאמַר וְהַקְּלָלָה יֹאמַר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ:

אָכֵן כַּוָּנַת הַכָּתוּב הִיא לְהָעִיר כִּי ב' יְעוּדִים א' טוֹב וְא' רַע הֵם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלָזֶה אָמַר בְּפָסוּק זֶה **הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ** פֵּרוּשׁ שָׁכָר וְעֹנֶשׁ הַנְּתוּנִים לְפָנֶיךָ פֵּרוּשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה הֵם הַחַיִּים וְהַמָּוֶת אִם יֵיטִיבוּ יִחְיוּ וְאִם יִרְשִׁיעוּ יָמוּתוּ אֵלּוּ הַב' הֵם לְפָנֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְיֵשׁ ב' אֲחֵרִים וְהֵם הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה הֵם יְעוּדִים לָעוֹלָם הַבָּא וְאֵינָם לְפָנֶיו אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (לְעֵיל כ"ח ו') בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ, וּלְהֵפֶךְ אָרוּר הוּא וְגוֹ', וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"מ ק"ז.) שֶׁמְּדַבֵּר עַל יְצִיאָתוֹ מִן הָעוֹלָם, וְלָזֶה הִפְסִיק בַּמַּאֲמַר נָתַתִּי

אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיִשְׂרָאֵל: הִסְתַּכְּלוּ בַּשָּׁמַיִם שֶׁבָּרָאתִי לְשַׁמֵּשׁ אֶתְכֶם, שֶׁמָּא שִׁנּוּ אֶת מִדָּתָם?! שֶׁמָּא לֹא עָלָה גַּלְגַּל חַמָּה מִן הַמִּזְרָח וְהֵאִיר לְכָל הָעוֹלָם?! כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ". הִסְתַּכְּלוּ בָּאָרֶץ שֶׁבָּרָאתִי לְשַׁמֵּשׁ אֶתְכֶם, שֶׁמָּא שִׁנְּתָה מִדָּתָהּ?! שֶׁמָּא זַרְעֶתֶם אוֹתָהּ וְלֹא צִמְּחָה, אוֹ שֶׁמָּא זְרַעְתֶּם חִטִּים וְהֶעֱלָתָה שְׂעוֹרִים?! וּמָה אֵלּוּ שֶׁנַּעֲשׂוּ לֹא לְשָׁכָר וְלֹא לְהֶפְסֵד, אִם זוֹכִין אֵין מְקַבְּלִין שָׂכָר, וְאִם חוֹטְאִין אֵין מְקַבְּלִין פֶּרְעָנוּת, לֹא שִׁנּוּ אֶת מִדָּתָם – אַתֶּם שֶׁאִם זְכִיתֶם, תְּקַבְּלוּ שָׂכָר, וְאִם חָטָאתֶם, תְּקַבְּלוּ פֶּרְעָנוּת, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה!. **וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים**• אֲנִי מוֹרֶה לָכֶם שֶׁתִּבְחֲרוּ בְּחֵלֶק הַחַיִּים, כְּאָדָם הָאוֹמֵר לִבְנוֹ: 'בְּחַר לְךָ חֵלֶק יָפֶה בְּנַחֲלָתִי', וּמַעֲמִידוֹ עַל חֵלֶק הַיָּפֶה, וְאוֹמֵר לוֹ: 'אֶת זֶה בְּרוֹר לְךָ'. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: (תהלים טז) "ה' מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי, אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי", הִנַּחְתָּ יָדִי עַל גּוֹרָל הַטּוֹב לוֹמַר: 'אֶת זֶה קַח לְךָ'.

(כ) לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָהֶם:

כ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּלָא לְמֵימְרֵהּ וּלְאִתְקָרְבָא לְדַחֲלָתֵהּ אֲרֵי הוּא חַיָּיךְ וְאוֹרְכוּת יוֹמָיךְ לְמִתַּב עַל אַרְעָא די קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לְהוֹן:

פ פ פ

מ' פסוקים, לבב"ו סימן. חסלת פרשת נצבים

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רנו - רנט

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְפָנֶיךָ בֵּין ב' יִעוּדִים הָרִאשׁוֹנִים לְב' הָאַחֲרוֹנִים:

וְלָזֶה גָּמַר אֹמֶר **וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים** שֶׁהוּא יִעוּד עוֹלָם הַזֶּה כִּי יִתְקָרֵב לֵב הָאָדָם בְּיוֹתֵר לְמַה שֶׁלְּפָנָיו, כְּדֶרֶךְ אוֹמְרוֹ וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ וְגוֹ' וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם, הֲרֵי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר לְהַטּוֹת לֵבָב אֱנוֹשׁ אֶלָּא בִּדְבָרִים הַנִּגְלִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּמוֹ כֵּן אָמַר כָּאן **וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים** פֵּרוּשׁ יִתְחַיֵּב הַדָּבָר אֲפִלּוּ כְּפִי טֶבַע גַּשְׁמִי לִבְחֹר בַּחַיִּים, וְהֶגֶם שֶׁפָּסוּק שֶׁלְּפָנַי זֶה אָמַר רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַחַיִּים וְהַטּוֹב יַחַד, שָׁם נִתְכַּוֵּן בְּמַאֲמַר לְפָנֶיךָ לִבְחֹר בָּהֶם, וְכָאן נִתְכַּוֵּן בְּמַאֲמַר לְפָנֶיךָ לוֹמַר מַה שֶׁלְּפָנֶיךָ, וְהֵעִיר עַל זֹאת הַכַּוָּנָה בְּמָה שֶׁסִּדְּרָהּ בְּאֶמְצַע הַיִּעוּדִים כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, גַּם בְּמָה שֶׁגָּמַר אֹמֶר וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי: תורה כ

כ) לְאַהֲבָה אֶת ה' וְגוֹ'. מַאֲמָר זֶה סָמוּךְ עִם מַה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ שֶׁאָמַר לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ וְגָמַר אֹמֶר לְאַהֲבָה וְגוֹ', פֵּרוּשׁ שֶׁטַּעַם חָפֵץ בַּחַיִּים הוּא לְאַהֲבָה אֶת ה' לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וְגוֹ', וְנָתַן טַעַם **כִּי הוּא חַיֶּיךָ,** כִּי מַה לָּאָדָם חַיִּים אִם לֹא רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁעֲשִׂית רְצוֹנוֹ הִיא תְּסוֹבֵב שֶׁיִּדְבַּק הָאָדָם בְּקוֹנוֹ כְּאוֹמְרוֹ וּלְדָבְקָה בוֹ, וְזֶה הוּא עַצְמוֹ הַחַיִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאֹרֶךְ יָמִים לָעוֹלָם הַבָּא וְהוּא אוֹמְרוֹ **וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ:**

וְאוֹמְרוֹ לָשֶׁבֶת עַל וְגוֹ', כְּאִלּוּ אָמַר וְלָשֶׁבֶת וְגוֹ', וְדָבָר זֶה גַּם כֵּן הוּא מֵהַשָּׁגַת הַשְּׁלֵמוּת, כִּי יְשִׁיבַת הָאָרֶץ הִיא מִצְוָה כוֹלֶלֶת כָּל הַתּוֹרָה, צֵא וּלְמַד מִמַּאֲמָרָם ז"ל (כְּתֻבּוֹת קי"א.) שֶׁכָּל הַהוֹלֵךְ בָּהּ ד' אַמּוֹת יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁכֻּלּוֹ חַיִּים:

חָסְלַת פָּרָשַׁת נִצָּבִים

אין זה נוסח רצוי באופן דלהתנות תנאים עם השם יתברך ולהקדים שתחילה יעזור ואחרי כן וכו' והרי עניינו של כל איש ישראל הוא לעשות ככל האפשרי וככל יכולתו בענייני תורה ומצוות שצדקה בכלל זה.

ממכתב יו"ד אלול, תשי"ז

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"א אלול מפרק קד עד סוף פרק קה ופרקים סא-סג	**יום רביעי - כ"ד אלול** מפרק קיג עד סוף פרק קיח ופרקים ע-עב
יום שני - כ"ב אלול מפרק קו עד סוף פרק קז ופרקים סד-סו	**יום חמישי - כ"ה אלול** פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו ופרקים עג-עה
יום שלישי - כ"ג אלול מפרק קח עד סוף פרק קיב ופרקים סז-סט	**יום שישי - כ"ו אלול** פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק ופרקים עו-עח
שבת קודש - כ"ז אלול פרק כ מפרק קכ עד סוף פרק קלד ופרקים עט-פא	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"א אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 246, ומקור ושורש כל... עד עמ' קכד, במקומו:

להלן יסביר רבנו הזקן את הכוחות והספירות של חכמה־בינה־דעת – בנפש האלקית. **וּמְקוֹר וְשֹׁרֶשׁ כָּל הַמִּדּוֹת הֵן מֵחָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת, דְּהַיְינוּ: הַחָכְמָה הִיא מְקוֹר הַשֵּׂכֶל הַמַּשִּׂיג אֶת ה' וְחָכְמָתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ וּמִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת שֶׁמַּנְהִיג וּמְחַיֶּה בָּהֶן כָּל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים,** – הרי המקור של השכל המבין כל זאת – הוא ספירת ה"חכמה" שבנפשו האלקית של יהודי, **וּבִינָה הִיא** – כוח **הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהַשָּׂגָה זוֹ** – של גדולת ה' ושל מדותיו, **בְּאֹרֶךְ וְרֹחַב וְעֹמֶק בִּינָתוֹ,** – כפי שהוסבר בלמדנו הפרק השלישי של החלק הראשון של ספר ה"תניא", שבשכל ישנן ששה קצוות של אורך, רוחב ועומק: "אורך" – ירידת השכל במשלים וכדומה, שיהיה מובן גם למי שאינו משיג את השכל העמוק כפי שהוא לפני הירידה; "רוחב" – רחבות השכל בפרטים והסתעפויות רבות של השכל; "ועומק" – העמקות מה שיש בשכל, עומק לפנים מעומק, **לְהָבִין דָּבָר**[41] **מִתּוֹךְ דָּבָר, וּלְהוֹלִיד מֵהַשָּׂגָה זוֹ תּוֹלְדוֹתֶיהָ, שֶׁהֵן מִדּוֹת אַהֲבָה וְיִרְאָה** – שהן תולדות ההשגה, שעל ידי הבנתו גדלות הקדוש־ברוך־הוא, נולדת בו אהבה להקב"ה או יראה מהקב"ה, **וּשְׁאָרֵי מִדּוֹת הַנּוֹלָדוֹת בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית, הַמַּשְׂכֶּלֶת וּמִתְבּוֹנֶנֶת בִּגְדֻלַּת ה'.** כִּי "לִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר", **וְיֵשׁ בְּחִינַת גְּדֻלַּת ה', שֶׁעַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית בָּהּ - תִּפֹּל עָלֶיהָ אֵימָתָה וָפַחַד שֶׁהִיא יִרְאָה תַּתָּאָה,** – יראה תחתונה, **שֶׁהִיא בְּחִינַת מַלְכוּת, וְיֵשׁ בְּחִינַת גְּדֻלַּת ה' שֶׁמִּמֶּנָּה בָּאָה יִרְאָה עִלָּאָה,** – יראה עליונה, **יִרְאָה בֹּשֶׁת,** – שהוא בוש מגדולת הקב"ה, **וְיֵשׁ בְּחִינָה** – בגדולת ה', **שֶׁמִּמֶּנָּה בָּאָה** – בחינת ומדריגת אהבה, הנקראת **אַהֲבָה רַבָּה, וְיֵשׁ בְּחִינָה** – בגדולת ה', **שֶׁמִּמֶּנָּה בָּאָה אַהֲבָה זוּטָא.** – המדריגה הקטנה יותר באהבה; כל האמור הוא במדות הפנימיות של אהבה ושל יראה – הבאות מחכמה־בינה־דעת, מהבנה ומהתבוננות בגדולת ה', **וְכֵן בַּמִּדּוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת, שֶׁהֵן: חֶסֶד כּוּ'.** – ו"גבורה" וכו' – הן באות כולן מחכמה־בינה־דעת, מהתבוננות בגדולת ה', **וּכְלָלָן** – בכל המדות, **צָרִיךְ לִהְיוֹת מְלֻבָּשׁ בָּהֶן בְּחִינַת הַדַּעַת, שֶׁהוּא בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּת הַנֶּפֶשׁ, הַקְּשׁוּרָה וּתְקוּעָה בְּהַשָּׂגָה זוֹ שֶׁמַּשָּׂגַת אֵיזֶה עִנְיָן מִגְּדֻלַּת ה', שֶׁמִּמֶּנָּה נוֹלְדָה בָּהּ** – בנפש, **אֵיזֶה מִדָּה מֵהַמִּדּוֹת,** – הרי בשעה שהנפש מבינה את הענין, נדרש שיהיה כוח ה"דעת", שיהיה קשור ונתון בענין שהוא משיג, **כִּי בְּהֶפֵּסַח הַדַּעַת כְּרֻגַּע מֵהַשָּׂגָה זוֹ - מִסְתַּלֶּקֶת גַּם־כֵּן הַמִּדָּה הַנּוֹלֶדֶת מִמֶּנָּה, מֵהַגִּלּוּי – שהיתה לפני זה בגלוי, בַּנֶּפֶשׁ אֶל הַהֶעְלֵם,** – שבנפש היא באופן של העלם, **לִהְיוֹת בָּהּ** – רק **בְּכֹחַ וְלֹא בְּפֹעַל.** – שרק בכוח יש לו האהבה או היראה, אבל בפועל ובגילוי אין לו אותה מדה. מי מביא שהאהבה או היראה תהיה בפועל – הרי זה כוח ה"דעת". שכן, על ידי ההתקשרות אל השכל באופן שאין הוא מסיח דעתו ממנו אף לא לרגע אחד – המדות הנולדות מן השכל הן בהתגלות ו"בפועל", **וְלָכֵן נִקְרָא הַזִּוּוּג בִּלְשׁוֹן "דַּעַת"**[42]**, מִפְּנֵי שֶׁהוּא לְשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת.** – ומהתקשרות כזו, ישנה תולדה, ובענין ההתקשרות של שכל, ישנה תולדה של מדות, **וְזֶהוּ בְּחִינַת "דַּעַת תַּחְתּוֹן"** – המדריגה התחתונה בבחינת "דעת", [**נֶסֶח** אחר: **הַדַּעַת הַתַּחְתּוֹן], הַמִּתְפַּשֵּׁט בַּמִּדּוֹת וּמִתְלַבֵּשׁ בָּהֶן לְהַחֲיוֹתָן וּלְקַיְּמָן. וְיֵשׁ בְּחִינַת "דַּעַת הָעֶלְיוֹן",** – המדריגה העליונה בבחינת "דעת" **שֶׁהוּא בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּת וְחִבּוּר מְקוֹר הַשֵּׂכֶל הַמַּשִּׂיג עֹמֶק הַמֻּשָּׂג, שֶׁהוּא כִּנְקֻדָּה וּכְבָרָק**

אגרת הקדש

ומקור ושורש כל המדות הן מחב"ד דהיינו החכמה היא מקור השכל המשיג את ה' וחכמתו וגדולתו ומדותיו הקדושות שמנהיג ומחיה בהן כל העולמות עליונים ותחתונים ובינה היא ההתבוננות בהשגה זו באורך ורוחב ועומק בינתו להבין דבר מתוך דבר ולהוליד מהשגה זו תולדותיה שהן מדות אהוי"ר ושארי מדות הנולדות בנפש האלהית המשכלת ומתבוננת בגדולת ה' כי לגדולתו אין חקר ויש בחי' גדולת ה' שע"י התבוננות הנפש האלהית בה תפול עליה אימתה ופחד שהיא יראה תתאה שהיא בחינת מלכות ויש בחי' גדולת ה' שממנה באה יראה עילאה יראה בושת ויש בחינה שממנה באה אהבה רבה ויש בחינה שממנה באה אהבה זוטא וכן במדות החיצוניות שהן חסד כו' ובכולן צריך להיות מלובש בהן בחינת הדעת שהוא בחינת התקשרות הנפש הקשורה ותקועה בהשגה זו שמשגת איזה ענין מגדולת ה' שממנה נולדה בה איזה מדה מהמדות כי בהיסח הדעת כרגע מהשגה זו מסתלקת ג"כ המדה הנולדה ממנה מהגילוי בנפש אל ההעלם להיות בה בכח ולא בפועל ולכן נקרא הזיווג בלשון דעת מפני שהוא לשון התקשרות וזהו בחי' דעת תחתון [נ"א הדעת התחתון] המתפשט במדות ומתלבש בהן להחיותן ולקיימן ויש בחינת דעת העליון שהוא בחינת התקשרות וחיבור מקור השכל המשיג עומק המושג שהוא כנקודה וכברק המבריק על שכלו שיתפשט

---

41. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב' פי' (אוה"ת בראשית ע' 2048 ואילך)". 42. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה ח"ג ספ"ג".

אגרת הקדש

למטה ויבא עומק המושג לידי הבנה בהרחבת הביאור באורך ורוחב שהיא בחינת בינה הנק' רחובות הנהר כמו שיתבאר במקומו:

הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א לאגרת הקודש סוף סימן ט"ו

הַמַּבְרִיק עַל שִׂכְלוֹ, – יקשר כל זאת **שֶׁיִּתְפַּשֵּׁט לְמַטָּה, וְיָבֹא עֹמֶק הַמֻּשָּׂג לִידֵי הַבָּנָה, בְּהַרְחָבַת הַבִּאּוּר בְּאֹרֶךְ וְרֹחַב, שֶׁהִיא בְּחִינַת בִּינָה, הַנִּקְרֵאת "רְחוֹבוֹת הַנָּהָר", כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ**[43]: – כלומר, זו בחינת ה"דעת" המחברת "חכמה" ל"בינה", ש"חכמה" שהיא נקודה, וכברק המתגלה ונעלם מיד, מחברת בחינת ה"דעת" שתבוא בהשגה של "בינה" ולא בצורה של נקודה, אלא בהתפשטות ובהרבה פרטים בהשגה, ומשלים והסברים המורידים את השכל למטה יותר – הרי זה הכוח והבחינה של "דעת" המחברת ומקשרת נקודת ה"חכמה" ל"בינה", "חכמה" משולה למעין שהמים נובעים ממנו טיפין טיפין, ו"בינה" משולה לנהר שהמים שופעים בו בהתפשטות ובהתרחבות – והכוונה היא שממעין החכמה יבוא לנהר הבינה. ואילו "דעת תחתון" מקשר את המוחין למדות, שמשכל ומהשגה יבוא ענין המדות, והוא מעניק למדות חיות וקיום. על־כל־פנים מוסבר כאן איך כל עשרת הכוחות והספירות בנפש האלקית הם בעניני אלקות, ועל־ידם הרי "מבשרי אחזה אלקה", יכולים להבין בספירות העליונות.

לכאורה כמה ענינים (ושמות) בחו"ב וכאן מדייק הנ"ל (דרך, רחה"נ). ויל"פ דכאן עקרו בי' בנוגע למדות (וכנ"ל דבי' המוחין מתחיל: ומקור ושורש כל המדות כו') ולכן גם בנוגע לבי' ד"ע כן הוא. ועפמשנ"ת דדעת הוא זווג ב' היסודות דחו"ב כו' ודרך ורחה"נ הם ב' **יסודות** דחו"ב (ראה מאו"א בערך דעת, דרך, רחה"נ וש"נ).

יום שני כ"ב אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכד, טז אהוביי אחיי... עד עמ' 248, דף פ'.

אגרת הקדש

לאנשי ק' וכו'

טז אהוביי אחיי ורעיי אשר כנפשי הנה לא נעלם ממני צוק העתים אשר נתדלדלה הפרנסה ובפרט הידועים לי ממחניכם אשר מטה ידם בלי שום משען ומשענה וממש לווים ואוכלים ה' ירחם עליהם וירחיב להם בצר בקרוב ועם כל זה לא טוב הם עושים לנפשם לפי הנשמע אשר קפצו ידם הפתוחה מעודם עד היום הזה ליתן ביד מלאה ועין יפה לכל הצטרכות ההכרחיים לדי מחסורי האביונים נקיים אשר עיניהם נשואות אלינו ואם אנו לא נרחם עליהם ח"ו מי ירחם עליהם וחי אחיך עמך

לְאַנְשֵׁי קְהִלַּת וְכוּ' כנזכר לעיל, רבות מאגרות הקודש שלו, כתב רבנו הזקן, בקשר לענין הצדקה בכלל, וצדקת ארץ ישראל (בשביל אלה שעוסקים בתורה ובעבודה בארץ ישראל) בפרט, חלק מאגרות הקודש הופנו לקהילות מסויימות בהזדמנויות מסויימות. אגרת הקודש סימן טז, נכתבה לקהילה מסויימת, כפי שצויין בראשית האגרת: "לאנשי ק' וכו'", וכפי הנראה מתוכן האגרת, היה מצב הפרנסה באותה קהילה ירוד מאד, ונתקבלו ידיעות אצל רבנו הזקן, שה"מעמד" של אותה קהילה עבור "כולל חב"ד" (צדקת ארץ ישראל) קטן בגלל כך. לכן כותב להם רבנו הזקן, שידוע לו מצב פרנסתם, שנתדלדלה מאד בזמנים האחרונים, ובכל זאת נוגע הדבר בנפשם, שמבלי הבט על מצבם, יחזיקו את ה"מעמד" לצדקת ארץ ישראל, ומציין טעמים על כך גם על פי דין וגם לפנים משורת הדין.

טז. אֲהוּבַי, אַחַי וְרֵעַי אֲשֶׁר – קרובים ויקרים לי **כְּנַפְשִׁי!** – ישנה מעלה בקרבתו של אח וישנה מעלה בקרבתו ומסירותו של ידיד וחבר[1]; רבנו הזקן מציין שני הביטויים "אחיי" ו"רעיי", שהאגרת נכתבה מתוך האהבה בשני האופנים. **הִנֵּה לֹא נֶעְלָם מִמֶּנִּי צוֹק הָעִתִּים,** – הללו, **אֲשֶׁר נִתְדַּלְדְּלָה הַפַּרְנָסָה, וּבִפְרָט הַיְדוּעִים לִי מִמַּחֲנֵיכֶם** – מקהלתכם, **אֲשֶׁר מָטָה יָדָם** – ומצב פרנסתם ירד מטה, **בְּלִי שׁוּם מִשְׁעָן וּמַשְׁעֲנָה**[2], – כלומר, שלא הבעל ולא האשה מרוויחים לפרנסה, **וּמַמָּשׁ לוֹוִים וְאוֹכְלִים**[3], – נאלצים ללוות כספים כדי לקנות צרכי אוכל, **ה' יְרַחֵם עֲלֵיהֶם וַיַּרְחִיב לָהֶם בַּצַּר בְּקָרוֹב,** – הרי מצב זה – כותב רבנו הזקן – ידוע לי, **וְעִם כָּל זֶה** – מבלי הבט על המצב האיום, **לֹא טוֹב הֵם עוֹשִׂים לְנַפְשָׁם, לְפִי הַנִּשְׁמָע, אֲשֶׁר קָפְצוּ יָדָם הַפְּתוּחָה מֵעוֹדָם עַד הַיּוֹם הַזֶּה, לִתֵּן** – לתת, **בְּיָד מְלֵאָה וְעַיִן יָפָה**[4] **לְכָל הִצְטָרְכוּת הַהֶכְרֵחִיּוֹת לְדֵי מַחְסוֹרֵי הָאֶבְיוֹנִים נְקִיִּים**[5], **אֲשֶׁר עֵינֵיהֶם נְשׂוּאוֹת אֵלֵינוּ,** – שנבוא לעזרתם, הכוונה לעניי ארץ ישראל שאין להם שום מקור לפרנסה רק מה שעוזרים להם מה"כולל", **וְאִם אָנוּ לֹא נְרַחֵם עֲלֵיהֶם,**

---

43. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע כוונתו "במקומו" - ואולי הכוונה להמקומות בח"א (ראה מפתחות) וכן בלקו"ת וכו'". **1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ע"ד חילוק אחותי רעיתי - לקו"ת ר"פ בהר. ובכ"מ". **2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "היינו שאין מרויחים עתה". **3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "היינו 1) שאין להם מלפנים ג"כ, 2) שגם לאכילה אין (חיי נפש)". **4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שזה מוסיף בכמות הנתינה (תרומות פ"ד מ"ג)". **5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "תואר בלתי רגיל לאביון. ואפ"ל דתרתי משמע גם מל' 'נקי מנכסיו'".

חַס־וְשָׁלוֹם - מִי יְרַחֵם עֲלֵיהֶם? "וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ" כְּתִיב[6]! – כלומר, גם בצרכי החיים המוכרחים ביותר, יתחלקו עם יהודי שני, **וְלֹא אָמְרוּ** – חכמינו ז"ל[7]: **"חַייְךָ קוֹדְמִין", אֶלָּא כְּשֶׁכְּבִיד אֶחָד קִיתּוֹן שֶׁל מַיִם וְכוּ',** – מה שחכמינו ז"ל אומרים שחייו של אדם באים לפני חייו של הזולת, ו"וחי אחיך עמך" הכוונה, שאתה בעצמך (חייך אתה) בא תחילה, הם אמרו זאת רק כשיש ביד אחד כד מים המספיקים להחזקת חייו של אדם אחד בלבד, עד שיגיעו למקום ישוב שיש שם מים, ואם יתחלק במים אלה עם יהודי שני, שניהם לא ישארו בחיים, שאז אומרים "חייך קודמין לחיי חבירך", **שֶׁהוּא** – כד המים, **דָּבָר הַשָּׁוֶה לִשְׁנֵיהֶם בְּשָׁוֶה** – לגבי שניהם מדובר על צורך נפש שווה, **לִשְׁתּוֹת לְהָשִׁיב נַפְשָׁם בַּצָּמָא, אֲבָל אִם הֶעָנִי צָרִיךְ לֶחֶם לְפִי הַטַּף וְעֵצִים וּכְסוּת בַּקָּרָה וּכְהַאי־גַּוְנָא** – צרכי חיים דומים, **כָּל דְּבָרִים אֵלּוּ קוֹדְמִין לְכָל מַלְבּוּשֵׁי כָבוֹד** – מלבושים שלא זקוקים להם בגלל קור וכדומה, אלא הם מלבושי כבוד, **וְזֶבַח מִשְׁפָּחָה בָּשָׂר וְדָגִים וְכָל מַטְעַמִּים שֶׁל הָאָדָם וְכָל בְּנֵי בֵיתוֹ, וְלֹא שַׁיָּךְ** – לומר **"חַייְךָ קוֹדְמִין", מֵאַחַר שֶׁאֵינָן חַיֵּי נֶפֶשׁ מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁל הֶעָנִי, שָׁוֶה בְּשָׁוֶה מַמָּשׁ, כִּדְאִיתָא** – כמו שמצינו **בְּנֶדָרִים דַּף פ.** – "מעיין של בני העיר – חייהן וחיי אחרים – חייהן קודמין לחיי אחרים; (שתיית) בהמתם [ובהמת אחרים – בהמתם] קודמת לבהמת אחרים; כביסתן וכביסת אחרים – כביסתן קודמת לכביסת אחרים", ואילו אם מדובר במים ל"חיי אחרים וכביסתן – חיי אחרים קודמין לכביסתן" – מפני שאצל האחרים זה יותר ענין של חיים. הרי, שאם הצרכים אינם שוה בשוה ממש, גם אם מדובר בדבר נחוץ מאד, בכל זאת **לא** אומרים "חייך קודמין לחיי חבירך", בשעה שלגבי אותם עניים מדובר אודות לחם לפי הטף, עצים ומלבושים להגן מפני הקור, הרי זה קודם וחשוב יותר אפילו מצרכים חשובים למשפחה העצמית, למרות שלפי הבנתם הם – **אלה הם** דברים מאד חשובים להם.

אגרת הקדש

כתיב ולא אמרו חייך קודמין אלא כשביד אחד קיתון של מים וכו' שהוא דבר השוה לשניהם בשוה לשתות להשיב נפשם בצמא. אבל אם העני צריך לחם לפי הטף ועצים וכסות בקרה וכה"ג כל דברים אלו קודמין לכל מלבושי כבוד וזבח משפחה בשר ודגים וכל מטעמים של האדם וכב"ב ולא שייך בזה חייך קודמין מאחר שאינן חיי נפש ממש כמו של העני שוה בשוה ממש כדאיתא בנדרים דף פ'.

יום שלישי כ"ג אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 248, והנה זהו עפ"י... עד עמ' קכה, ונפש:

וְהִנֵּה, זֶהוּ עַל־פִּי שׁוּרַת הַדִּין גָּמוּר, – צרכי חיים של הזולת קודמים לצרכיו הסתמיים הוא, ומה גם לצרכי הלוקסוס שלו, **אֲבָל בֶּאֱמֶת גַּם אִם הוּא עָנְיָן דְּלָא שַׁיָּךְ כָּל־כָּךְ הַאי טַעֲמָא** – טעם זה, שחייו ממש של הזולת קודמים לצרכיו הסתמיים הוא, הרי גם במצב כזה כשלא מדובר אצלו בבשר ודגים וכל מטעמים, אלא כדי שיתן צדקה עליו לתת חלק מלחמו, או כשאצל המקבל, העני, לא מדובר על ענין של לחם ממש לילדיו הקטנים או צרכי חיים אחרים, אלא סתם דברים נצרכים, **רָאוּי לְכָל אָדָם שֶׁלֹּא לְדַקְדֵּק לְהַעֲמִיד עַל הַדִּין,** – לנהוג אך ורק כפי שהדין מחייב, רַק לִדְחֹק חַיָּיו וְלִכְנֹס לִפְנֵי וְלִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין, – גם אם על פי דין לא מוטל עליו, באותו מקרה, להתחלק עם הזולת – יעשה זאת מצד לפנים משורת הדין, **וְלִדְאוֹג לְעַצְמוֹ מִמַּאֲמַר רַז"ל[8],** – גם כשעל פי דין "שלך קודם לשל כל אדם", אבל אומרת הגמרא, **שֶׁכָּל הַמְדַקְדֵּק בְּכָךְ** – וכפי שרש"י מפרש, שאין הוא נכנס "לפנים משורת הדין" אלא נוהג כפי שהדין מחייב בלבד, **סוֹף בָּא לִידֵי כָּךְ,** – שיצטרך להזדקק לצדקה, **חַס־וְשָׁלוֹם[9].** – כלומר, המדקדק בזה לעשות רק כמו שהוא על פי דין – סופו שבא לידי כך חס־ושלום, שיצטרך הוא עצמו להזדקק לקבלת צדקה ח"ו, **וְגַם[10], כִּי כֻּלָּנוּ צְרִיכִים לְרַחֲמֵי שָׁמַיִם בְּכָל עֵת,** – רחמים מן השמים הנמשכים על ידי **בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** – בהתעוררות העבודה למטה **דַּוְקָא בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה, לְעוֹרֵר רַחֲמֵינוּ עַל הַצְּרִיכִים לְרַחֲמִים, וְכָל הַמְאַמֵּץ לְבָבוֹ וְכוֹבֵשׁ רַחֲמָיו, יִהְיֶה מֵאֵיזֶה טַעַם שֶׁיִּהְיֶה**

אגרת הקדש

והנה זהו עפ"י

שורת הדין גמור. אבל באמת גם אם הוא ענין דלא שייך כ"כ ה"ט ראוי לכל אדם שלא לדקדק להעמיד על הדין רק לדחוק חייו וליכנס לפני ולפנים משורת הדין ולדאוג לעצמו ממארז"ל שכל המדקדק בכך סוף בא לידי כך ח"ו וגם כי כולנו צריכים לרחמי שמים בכל עת באתערותא דלתתא דוקא בכל עת ובכל שעה לעורר רחמינו על הצריכים לרחמים וכל המאמץ לבבו וכובש רחמיו יהיה מאיזה טעם שיהיה גורם כך

---

6. בהר כה, לו. **7.** ב"מ סב, א. **8.** ב"מ לג, א. בגמ' שם: "כל המקיים (ופרש"י מדקדק) בעצמו כך סוף בא לידי כך ח"ו". (לעיין בד"ס). **9.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "דאגה: 1) מהעתיד, 2) בנוגע לממון (מזוני)". **10.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בנוגע: 1) להווה, 2) גם לבני וחיי".

- גּוֹרֵם כָּךְ לְמַעֲלָה, לִכְבֹּשׁ וְכוּ' – את הרחמים שלמעלה, חַס וְשָׁלוֹם. – כל זה הוא הרי ענין הנוגע לעתיד (ובהווה, ופועל שיתן עד שיהי' בשוה עמך – הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א); אך, יש בזה ענין הנוגע גם לעבר (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: **ופועל שיתן יותר מאשר יהי' לעצמו – כיון שזהו)** לשם כפרת עוונות ותיקון עוונות של העבר; וּמַה גַּם, כִּי אָדָם - אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב תָּמִיד וְלֹא יֶחֱטָא[11], וְהַצְדָּקָה מְכַפֶּרֶת[12] וּמְגִנָּה מִן הַפֻּרְעָנוּת וְכוּ'[13], וּלְזֹאת – ולכן, הִיא – הצדקה היא, רְפוּאַת הַגּוּף וְנֶפֶשׁ[14] מַמָּשׁ, "אֲשֶׁר עוֹר בְּעַד עוֹר וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ"[15]. – הרי שלא שייך להגביל את עצמו לתת רק עד לסכום מסויים, כשם שלא שייך להגביל את הסכום שמוציאים בשביל רפואה, שכן, אדם נותן כל אשר לו לשם רפואתו, ולשם הצלת נפשו. כל זה מדובר אודות **נתינה**; אך, לאמיתו של דבר, אין זו "נתינה". שכן, הקדוש ברוך הוא משלם זאת ובהכפלה. ובלשון רבנו הזקן: בְּשֶׁגַּם, אָנוּ מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים, כִּי הַצְּדָקָה אֵינָהּ רַק הַלְוָאָה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא[16], כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[17]: "מַלְוֵה ה' חוֹנֵן דָּל, וּגְמֻלוֹ יְשַׁלֶּם לוֹ" בְּכַפְלַיִם – לא רק בעולם הבא, אלא גם בָּעוֹלָם הַזֶּה, הִשְׂכַּר כָּל הַמִּצְוֹת לֵיכָא – אינו בָּעוֹלָם הַזֶּה, לְגַד מִצְדָּקָה[18], – שאת שכרה משלמים בעולם הזה, לְפִי שֶׁהוּא טּוֹב לַבְּרִיּוֹת[19], כִּדְאִיתָא – כפי שאנו מוצאים בְּ – מסכת קִדּוּשִׁין סוֹף פֶּרֶק קַמָּא[20]. וְגַם יֵשׁ לָחוּשׁ לְעֹנֶשׁ[21], חַס־וְשָׁלוֹם, כְּשֶׁחֲבֵרָיו נִמְנִים לְדָבָר מִצְוָה וְהוּא לֹא נִמְנֶה עִמָּהֶם[22], – כשאחרים מבני הקהילה נותנים ה"מעמדות" שלהם ל"בולל" והוא אינו נותן – הרי זה שהם מצטרפים יחד ונמנים לדבר מצוה ואילו הוא אינו מצטרף אתם, כַּנּוֹדָע מִמַּאֲמַר רַז"ל[23]. – על כך את הפסוק[24] "וחסרון לא יוכל להמנות". וְלַשּׁוֹמְעִים יֶנְעַם, וְתָבוֹא עֲלֵיהֶם בִּרְכַּת טּוֹב, בְּכָל מִלֵּי דְמֵיטַב, הֵטִיבָה ה' לַטּוֹבִים וְיִשָּׁרִים[25], כְּנַפְשָׁם וְנֶפֶשׁ – כרצונם וכרצון הַדּוֹרֵשׁ שְׁלוֹמָם מִכָּל לֵב וָנֶפֶשׁ: – כוונת רבנו הזקן, שהטוב שיעשה אתם השי"ת יהי' זה כפי רצונם הם וכפי רצונו של רבנו הזקן.

אגרת הקדש

למעלה לכבוש וכו' ח"ו ומה גם כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב תמיד ולא יחטא והצדקה מכפרת ומגינה מן הפורענות וכו' ולזאת היא רפואת הגוף ונפש ממש אשר עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו בשגם אנו מאמינים בני מאמינים כי הצדקה אינה רק הלואה להקב"ה כדכתיב מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו בכפליים בעולם הזה דשכר כל המצות ליכא בעוה"ז לבד מצדקה לפי שהוא טוב לבריות כדאיתא בקדושין ס"פ קמא וגם יש לחוש לעונש ח"ו כשחבריו נמנים לדבר מצוה והוא לא נמנה עמהם כנודע ממארז"ל ולשומעים יונעם ותבוא עליהם ברכת טוב בכל מילי דמיטב הטיבה ה' לטובים וישרים כנפשם ונפש הדו"ש מכל לב ונפש:

יום רביעי כ"ד אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכה, יז נודע דבאתערותא... עד עמ' 250, וע"ש היטב.

אגרת הקדש

יז נודע דבאתערותא דלתתא שהאדם מעורר בלבו מדת החסד ורחמנות על כל הצריכים לרחמים אתערותא דלעילא לעורר עליו

יז. נוֹדַע[1] דְּבְ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא", – על ידי ההתעוררות של עבודת האדם למטה, שֶׁהָאָדָם מְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ מִדַּת הַחֶסֶד – לעשות צדקה וחסד, וְ – מעורר רַחֲמָנוּת – שלו, עַל כָּל הַצְּרִיכִים לְרַחֲמִים – הוא מעורר על־ידי־זה "אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא", – התעוררות למעלה, לְעוֹרֵר עָלָיו רַחֲמִים רַבִּים מִמְּקוֹר הָרַחֲמִים, – לא רק מדת הרחמים שבסדר ההשתלשלות, שהיא רחמים בהגבלה, אלא ממקור מדת הרחמים, שמשם הרחמים הם בלי הגבלה, כנזכר בפרק מ"ה בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שזה נקרא "אב

---

11. קהלת ז, כ. **12.** ראה דב"ר פ"ה, ג. **13.** ראה ויק"ר רפכ"ז. **14.** ראה תנחומא משפטים טו. **15.** איוב יא, יד. וראה אגרת התשובה ספ"ג. **16.** ראה ב"ב י, סע"א ופרש"י וחדא"ג מהר"ל שם. **17.** משלי יט, יז. **18.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה שלילת השכר דמצות בעוה"ז אינו נוגע בנדו"ד (כ"א רק החיוב דישנו בצדקה). וי"ל דמרמז עוד טעם: סגולה לפרנסה בעוה"ז - בכל המצות אינה לבד בצדקה (וכמש"נ - **בכפליים** מנתינתו)". **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי נפק"מ **כאן** הטעם? וי"ל דבזה מוסיף דאפילו אינו בסוג וחי אחיך - בכ"ז שייך הנ"ל, כיון שהוא בכלל **בריות** (ראה פל"ב) ועפ"ז יומתק שבאווארנט (שלא לדקדק) **כל** הג' הגבלות: אע"פ שנאמר: 1) וחי - לא ידקדק בזה, 2) אחיך - יתן גם לבריות, 3) עמך - לא יהי' בשווה כ"א יותר להמקבל". **20.** מ, א. **21.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לא רק מניעת שכר". **22.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובמילא גם אם נתן כבר לצדקה **כדרוש** לפנ"ז ובמילא נתעלמו **כל** הענינים דלעיל - צריך ליתן עוד בעת המנין כו' - חידוש אגה"ק זו". **23.** חגיגה ט, ב. ברכות כו, א. **24.** קהלת א, טו. **25.** ל' הכתוב - תהלים קכה, ד. **1.** זח"א פח, א.

אגרת הקדש

רחמים רבים ממקור הרחמים להשפיע לו הפירות בעוה"ז והקרן לעוה"ב. פי' הפירות היא השפעה הנשפעת ממקור הרחמים וחיי החיים ב"ה ונמשכת למטה מטה בבחינת השתלשלות העולמות מלמעלה למטה כו' עד שמתלבשת בעוה"ז הגשמי בבני חיי ומזוני כו' והקרן הוא כמ"ש רחבה מצותך מאד והל"ל מצותיך לשון רבים (וגם לשון רחבה אינו מובן) אלא מצותך דייקא היא מצות הצדקה שהיא מצות ה' ממש מה שהקב"ה בכבודו ובעצמו עושה תמיד להחיות העולמות ויעשה לעתיד ביתר שאת ועז וכמ"ש ושמרו דרך ה' לעשות צדקה כו' כמו דרך שהולכים בה מעיר לעיר עד"מ. כך הצדקה היא בחי' גילוי והארת אור א"ס ב"ה סובב כל עלמין שיאיר ויתגלה עד עוה"ז באתערותא דלתתא בתורת צדקה וחסד חנם לעתיד בתחיית המתים ביתר שאת ויתר עז לאין קץ מבחינת גילוי (הארה) [ההארה] בג"ע התחתון והעליון שהרי כל נשמות הצדיקים והתנאים והנביאים שהם עתה בג"ע העליון ברום המעלות יתלבשו בגופותיהם לעתיד ויקומו בזמן התחייה ליהנות מזיו השכינה לפי

1 הרחמים" (לא "אב הרחמן" כי־אם "אב הרחמים"), מקור
2 הרחמים, משם נמשכים רחמים על האדם, **לְהַשְׁפִּיעַ לוֹ הַפֵּרוֹת**
3 **בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּרֶן לָעוֹלָם הַבָּא**[2]. להלן יפרש רבנו הזקן,
4 שהשפעת הפירות בעולם הזה, אין הכוונה רק ההשפעה בעניני
5 עולם הזה, בבני חיי ומזוני,
6 אלא זה כולל גם
7 ההשפעות וההשגות של
8 גן־עדן, שכל זה נקרא
9 "עולם הזה" בהשוואה
10 ל"עולם הבא" שהוא זמן
11 תחיית המתים. כלומר,
12 למרות שבהשוואה
13 **לעולם הזה ממש** נקרא
14 גן־עדן בשם עולם הבא",
15 שכן זה בא אחרי (ובתור
16 שכר על) העבודה של
17 עולם הזה[3], אבל הרי
18 בהשוואה ל"עולם הבא"
19 של זמן התחיה, נקרא כל
20 סדר ההשתלשלות, גם
21 העולמות הרוחניים וגן־
22 עדן בשם "עולם הזה".
23 שכן, הם כולם ענינים
24 ובחינות השייכות (גם
25 כעת) לגילוי השגה ("הזה"
26 הוא לשון גילוי), ואילו
27 "עולם הבא" של זמן התחיה, הוא למעלה מגילוי השגה, כפי
28 שיסביר להלן[4]. **פֵּרוּשׁ, "הַפֵּרוֹת" - הִיא הַשְׁפָּעָה הַנִּשְׁפַּעַת** –
29 ונמשכת, **מִמְּקוֹר הָרַחֲמִים וְחַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא, וְנִמְשֶׁכֶת**
30 **לְמַטָּה מַטָּה בִּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת מִלְּמַעְלָה**
31 **לְמַטָּה כו'**, – שמעולם ומדריגה נעלים יותר היא נמשכת
32 לעולם ולמדריגה תחתונים יותר, ומאותו עולם ומדריגה,
33 לעולם ולמדריגה תחתונים עוד יותר, **עַד שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת** –
34 ההשפעה, **בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי בְּ"בָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי" כו'**. – בכל
35 הענינים של השפעה גם בענינים הרוחניים ועד שההשפעה
36 באה למטה בענינים גשמיים – הרי כל זה נקרא "פירות", שכשם
37 שפירות האילן אינם כמו האילן עצמו שהוא תמיד אותו אילן,
38 ואילו הפירות מתחלפים. כך משתנה ההשפעה מעולם לעולם,
39 **וְ"הַקֶּרֶן" - הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[5]**: "רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד", וְהָוֵי**
40 **לֵיהּ לְמֵימַר** – היה לו לומר, **"מִצְוֹתֶיךָ" לְשׁוֹן רַבִּים** – לפי
41 הפירוש הפשוט, שהכוונה היא למצוות בכלל, שאין להן קץ,
42 היה צריך לומר "מצותיך" לשון רבים, (**וְגַם לְשׁוֹן "רְחָבָה" אֵינוֹ**
43 **מוּבָן**); – שכן, הלשון הרגיל בזה הוא: גדולה, רבה, רמה,
44 נישאה, **אֶלָּא "מִצְוָתְךָ" דַּיְקָא, – המצוה שלך דוקא** היא

45 בבחינת "רחבה מאד", כלי רחב ל"מאד" שלמעלה, **הִיא מִצְוַת**
46 **הַצְּדָקָה, שֶׁהִיא מִצְוַת ה' מַמָּשׁ, מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא**
47 **בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ עוֹשֶׂה תָּמִיד לְהַחֲיוֹת הָעוֹלָמוֹת, וְיַעֲשֶׂה** –
48 כך, **לֶעָתִיד בְּיֶתֶר שְׁאֵת וָעֹז,** – בכמות ובאיכות, מה שהקדוש־
49 ברוך־הוא מחיה כעת את
50 העולמות ומה שיחייה
51 לעתיד את העולמות
52 ביתר חיות ובסוג חיות
53 נעלה יותר, הרי זה ענין
54 של צדקה מהקב"ה, לכן
55 נקראת מצות הצדקה
56 "מצותך", המצוה שלך.
57 שכן, הקב"ה בעצמו עושה
58 **תמיד** ענין הצדקה, **וּכְמוֹ**
59 **שֶׁכָּתוּב**[6]**: "וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ**
60 **ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה כו'"**, –
61 הרי נקראת צדקה "דרך
62 ה'", שהיא דרך ה', שהוא
63 הולך בה, **כְּמוֹ דֶּרֶךְ**
64 **שֶׁהוֹלְכִים בָּהּ מֵעִיר**
65 **לְעִיר, עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּדֶ**
66 **הַצְּדָקָה הִיא בְּחִינַת גִּלּוּי**
67 **וְהָאָרַת אוֹר אֵין־סוֹף**
68 **בָּרוּךְ־הוּא "סוֹבֵב כָּל**
69 **עָלְמִין"**, – מקיף וסובב על
70 העולמות ומחיה אותם

בחיות שאינה מצומצמת בהתאם למדריגתם, אלא היא למעלה
71 מעלה מהן, **שֶׁיָּאִיר וְיִתְגַּלֶּה עַד עוֹלָם הַזֶּה, בְּ"אִתְעָרוּתָא**
72 **דִּלְתַתָּא"**, – על ידי התעוררות למטה, **בְּתוֹרַת צְדָקָה וָחֶסֶד**
73 **חִנָּם,** – זה יתגלה ויאיר **לֶעָתִיד בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, בְּיֶתֶר שְׁאֵת**
74 – בכמות, **וְיֶתֶר עֹז** – באיכות, **לְאֵין קֵץ מִבְּחִינַת גִּלּוּי (הָאָרָה)**
75 **[הַהָאָרָה] בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְהָעֶלְיוֹן,** – לעתיד תהיה כאן
76 למטה התגלות הרבה יותר עליונה מאשר ההתגלות שבגן־עדן
77 התחתון ובגן־עדן העליון, ההוכחה על כך היא, **שֶׁהֲרֵי כָּל**
78 **נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים**[7] **וְהַתַּנָּאִים**[8] **וְהַנְּבִיאִים**[9]**, שֶׁהֵם עַתָּה**
79 **בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן בְּרוּם הַמַּעֲלוֹת,** – והמדריגות, **יִתְלַבְּשׁוּ**
80 **בְּגוּפוֹתֵיהֶם לֶעָתִיד**[10]**, וְיָקוּמוּ בִּזְמַן הַתְּחִיָּה**[10] **לֵהָנוֹת מִזִּיו**
81 **הַשְּׁכִינָה.** – שיאיר בעולם הזה לנשמות בגופים, מן ההכרח
82 הרי לומר, שתהיה זו התגלות עליונה בהרבה מאשר ההתגלות
83 שבגן־עדן העליון, שבגלל זה כדאי שהנשמות הנמצאות
84 בדרגות העליונות ביותר בגן־עדן העליון, תתלבשנה בגוף כדי
85 לקבל הגילוי של זמן תחיית המתים, וזהו גילוי שהוא רק ענין
86 של צדקה וחסד חינם. שכן, אין בכוח ההתעוררות למטה
87 **להמשיך** סוג גילוי כזה, ההתעוררות למטה היא רק בבחינת
88

---

2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משנה ריש פאה. פיה"מ שם. וראה ד"ה כל המרחם תש"ט (סה"מ תש"ט ע' 7 (הב')). **3.** רמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ח. **4.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה פמ"ח". **5.** תהלים קיט, צו. **6.** וירא יח, יט. **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מצוות". **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "תורה". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גילוי אלקות". **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר שמחלק לב' זמנים (ובמילא מובן שזהו גם ב' ענינים): לעתיד, בתחי'. וצ"ע".

"כלי" **לקליטת** גילוי זה. במה, איפוא, הגילוי שלעתיד נעלה יותר אפילו מן הגילוי שבגן־עדן העליון? יסביר רבנו הזקן להלן: **לְפִי שֶׁהַהֲאָרָה וְהַגִּלּוּי שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הִיא בְּחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין"**[11], – ממלא כל העולמות – החיות האלקית המצומצמת ומותאמת לדרגת הנברא, ומתלבשת בפנימיות בנברא, **שֶׁהוּא בְּחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מִמַּדְרֵגָה** – החיות יורדת ומשתלשלת ומתצמצמת ממדריגה למדריגה, **עַל־יְדֵי צִמְצוּמִים עֲצוּמִים,** – המצמצמים ומקטינים את החיות ואת הגילוי, **וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[12]: **"בְּיו"ד נִבְרָא עוֹלָם הַבָּא",** – כלומר, גן־עדן, שנברא באות יו"ד, והאות יו"ד היא הרי צמצום של נקודה, **וְהִיא בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה,** – יו"ד היא בחינת חכמה עליונה. שכן, היו"ד של שם הוי' רומזת על "חכמה עילאה" (עליונה), הראשונה מעשר הספירות של עולם ה"אצילות", **הַנִּקְרֵאת** – "חכמה" נקראת **"עֵדֶן הָעֶלְיוֹן",** – "עדן" שהוא למעלה והוא מקור "גן־עדן", **הַמִּשְׁתַּלְשֶׁלֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּכָל הָעוֹלָמוֹת,** – בחינת וספירת ה"חכמה" משתלשלת ומתלבשת בכל העולמות להוותם ולהחיותם, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[13]: **"כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ כו'",** – הרי שהתהוות כל הנבראים היא מבחינת ה"חכמה", **וְ"הַחָכְמָה תְּחַיֶּה כו'"**[14], – הרי ש"חכמה" היא החיות של העולמות, **וּבְגַן־עֵדֶן** – בחינת ה"חכמה" **הִיא בְּבְחִינַת גִּלּוּי הַהַשָּׁגָה לְכָל חַד לְפוּם שֶׁעוּרָא דִּילֵיהּ,** – לכל אחד לפי שיעורו, החיות האלקית של בחינת "חכמה" בעולמות, היא בהעלם, ואילו בגן־עדן היא באופן של גילוי, שהנשמות מבינות ומשיגות אלקות בהשגת המהות, **כַּנּוֹדַע שֶׁעֲנֶג הַנְּשָׁמוֹת בְּגַן־עֵדֶן הוּא מֵהַשָּׁגַת סוֹדוֹת הַתּוֹרָה שֶׁעֲסַק בָּעוֹלָם הַזֶּה כַּנִּגְלֶה,** – ובגן־עדן הוא מבין ומשיג את הסודות שבתורה, **כִּדְאִיתָא** – כמו שכתוב **בְּזֹהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת שְׁלַח**[15], – שם מבואר סדר ה"מתיבתא" של משה רבינו ו"מתיבתא דרקיע", עד גם של נשים צדקניות ומרים הנביאה, **וּבַגְּמָרָא**[16] **בְּעוּבְדָא** – בסיפור של **דְּרַבָּה בַּר נַחְמָנִי,** – שם מביאה הגמרא, שבענין של ספק אם "בהרת קדמה לשער לבן" או "שער לבן קדמה לבהרת" – פלוגתא (מחלוקת) במתיבתא דרקיע (הקב"ה אומר טהור, ומתיבתא דרקיע אומרים טמא), ואומרים מי מכריע במחלוקת זו – רבה בר נחמני שהוא יחיד בנגעים ויחיד באהלות. ב"לקוטי תורה" של רבנו הזקן, פרשת תזריע, ישנו מאמר[17] המסביר בפרוטרוט ענין מחלוקת זו וענין מתיבתא דרקיע בכלל. על־כל־פנים, הגילוי שבגן־עדן הוא גילוי בבחינת "ממלא כל עלמין" – אור מצומצם. **אֲבָל גִּלּוּי הַהֲאָרָה שֶׁבִּתְחִיַּת הַמֵּתִים יִהְיֶה מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", שֶׁאֵינָהּ בִּבְחִינַת צִמְצוּם וְשִׁעוּר וּגְבוּל, אֶלָּא בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – ספר ה"תניא", **פֶּרֶק מח בֵּאוּר עִנְיַן "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין",** – "סובב כל העולמות", **שֶׁאֵינוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ כְּמוֹ עָגוּל, חַס־וְשָׁלוֹם,** – שמשמעותו תהיה אור שהוא למעלה לגמרי מהדבר ושאינו נמצא **בתוך** הדבר, **אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת וְכוּ',** – אלא המדובר הוא באור שאינו מתלבש בפנימיות הדבר על ידי צמצומו בהתאם למדריגת הדבר, אלא הוא למעלה במדריגה תוך הימצאו והשפעתו בדבר, **וְעַיֵּן שָׁם הֵיטֵב.**

אגרת הקדש

שההארה והגילוי שבג"ע היא בחינת ממלא כל עלמין שהוא בחינת השתלשלות ממדרגה למדרגה ע"י צמצומים עצומים וכמארז"ל ביו"ד נברא עוה"ב והיא בחינת חכמה עילאה הנקראת עדן העליון המשתלשלת ומתלבשת בכל העולמות כמ"ש כולם בחכמה עשית כו' והחכמה תחי' כו' ובג"ע היא בבחינת גילוי ההשגה לכל חד לפום שיעורא דילי' כנודע שעונג הנשמות בג"ע הוא מהשגת סודות התורה שעסק בעוה"ז בנגלה כדאיתא בזוה"ק פ' שלח ובגמ' בעובדא דרבה בר נחמני. אבל גילוי ההארה שבתחה"מ יהי' מבחינת סובב כל עלמין שאינה בבחינת צמצום ושיעור וגבול אלא בלי גבול ותכלית כמ"ש בלק"א פמ"ח ביאור ענין סוב"ע שאינו כמשמעו כמו עיגול ח"ו אלא שאינו בבחי' התלבשות וכו' וע"ש היטב.

יום חמישי כ"ה אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 250, וזהו שארז"ל ועטרותיהם... עד עמ' קכו, וד"ל.

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[18]: – "העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' אלא צדיקים יושבין **"וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנֶהֱנִין כו'"**[19], – מזיו השכינה, **"עֲטָרָה" הִיא בְּחִינַת מַקִּיף וְסוֹבֵב,** – כלומר, אור שאינו מתצמצם ושאינו מתלבש בפנימיות בהתאם לדרגתו של כל עולם או נברא, אלא הוא אור היורד למטה[20] ומאיר באופן שהוא מקיף על

אגרת הקדש

וזהו שארז"ל ועטרותיהם בראשיהם ונהנין כו' עטרה היא בחינת מקיף וסובב ונקרא כתר מלשון כותרת והוא בחי'

---

11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה פמ"ח". **12.** מנחות כט, ב. **13.** תהלים קד, כג. **14.** קהלת ז, יב. **15.** קסג, א. **16.** ב"מ פו, א. **17.** ד"ה קא מיפלגי במתיבתא דרקיע. **18.** ברכות יז, א. **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ועטרותיהם בראשיהם (מקיף - ועוד ענין) ונהנין כו' (פנימי)". **20.** הרבי שליט"א העיר, שלמרות שהאור מאיר גם למטה, אי אפשר לומר שהוא מאיר למטה כמו למעלה,

הכל בשווה, **וְנִקְרָא "כֶּתֶר" מִלְּשׁוֹן "כּוֹתֶרֶת"**[21], – כפי שמובא במלכים א' פרק ז' על הכותרות שנתן שלמה לעשות לעמודים, אפשר שזו ההוספה ב"כתר" לגבי "עטרה", עטרה – היא הרי על הראש, "תשית לראשו עטרת פז"[22], "ועטרותיהם בראשיהם", ואילו כתר מלשון כותרת – הוא על עמודים, וכיוון שגילוי אור הכתר לעתיד בתחיית המתים בא הרי על ידי קיום המצוות, שתרי"ג המצוות שמן התורה וז' מצוות דרבנן, הם תר"ך **עמודי** אור (תר"ך אותיות "כתר")[23], אפשר שלכן הוא מביא הלשון "כותרות" המובאת בקשר לעמודים. שכן, זה כתר על עמודי המצוות,

אגרת הקדש

ממוצע המחבר הארת המאציל א"ס ב"ה להנאצלים ולעתיד יאיר ויתגלה בעוה"ז לכל הצדיקים שיקומו בתחייה (ועמך כולם צדיקים כו'). וזה שארז"ל עתידים צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש כי קדוש הוא בחי' מובדל שאינו בגדר השגה ודעת כי הוא למעלה מעלה מבחינת החכמה ודעת שבג"ע כי החכמה מאין תמצא כתיב הוא בחינת כתר עליון הנקרא אין בזוה"ק והשפעתו והארתו בבחינת גילוי הוא דוקא כשהנשמה תתלבש בגוף זך וצח אחר התחי' כי נעוץ תחלתן בסופן דוקא וסוף מעשה במחשבה תחלה כו'

וְהוּא – בחינת ה"כתר" היא **בְּחִינַת מְמֻצָּע הַמְחַבֵּר הָאָרַת** – והתגלות **הַמַּאֲצִיל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְהַנֶּאֱצָלִים,** – של עולם ה"אצילות", המאציל הוא הרי "אין סוף" והנאצלים הם הרי ב"עולם", ש"עולם" בכלל הוא הרי ענין של גבול – הרי הממוצע בין המאציל לבין הנאצלים, הוא בחינת וספירת ה"כתר"; פנימיות הכתר שייכת למאציל, וחיצוניות הכתר שייכת לנאצלים, ועל־ידי־זה בחינת ה"כתר" היא ממוצעת בין המאציל לנאצלים – כלומר, על ידי ה"כתר" נמשך מ"אור אין סוף" אל הנאצלים של עולם ה"אצילות", **וְלֶעָתִיד יָאִיר וְיִתְגַּלֶּה בָּעוֹלָם הַזֶּה לְכָל הַצַּדִּיקִים שֶׁיָּקוּמוּ בַּתְּחִיָּה** – בתחיית המתים, (**"וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים**[24] **כו'"**[25]). – כלומר שלעתיד זה יתגלה לכל בני ישראל. הרי, שהאור השייך כעת לנאצלים של עולם ה"אצילות" בלבד, יאיר ויתגלה לעתיד־לבוא למטה בעולם הזה, ולא כפי שאמר לעיל בקשר לגן־עדן, שהאור המאיר בגן־עדן מבחינת ה"חכמה", הוא בבחינת גילוי והשגה לכל אחד בהתאם למדריגת**ו**. שכן, מדובר באור פנימי המשתלשל ומתצמצם ממדריגה למדריגה ובא בהתגלות לכל אחד בהתאם למדריגה **שלו** – אלא, האור והגילוי של תחיית המתים, שהוא אור מקיף של "כתר" אינו מתצמצם אלא מאיר לכולם בשווה, ויהיה זה בהתגלות גמורה, בהשגת **המהות**, שמשיגים את המהות, כפי שהדבר בענין הראיה שרואים את **המהות** של הדבר, כפי שנאמר על לעתיד[26] "ונגלה כבוד ה' **וראו** כל בשר יחדיו", ראיית המהות. **וְזֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[27]: **"עֲתִידִים צַדִּיקִים שֶׁיֹּאמְרוּ לִפְנֵיהֶם קָדוֹשׁ"**, – כפי שאומרים כעת "קדוש" לפני הקדוש ברוך הוא, **כִּי "קָדוֹשׁ" הוּא בְּחִינַת מֻבְדָּל, שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר הַשָּׂגָה וָדַעַת, כִּי הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַחָכְמָה וָדַעַת שֶׁבְּגַן־עֵדֶן, כִּי "הַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא" כְּתִיב**[28], **הוּא בְּחִינַת "כֶּתֶר עֶלְיוֹן" הַנִּקְרָא "אַיִן" בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[29], **וְהַשְׁפָּעָתוֹ וְהֶאָרָתוֹ בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** – שיוכלו להשיגו בהשגת המהות, **הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁהַנִּשְׁמָה תִּתְלַבֵּשׁ בְּגוּף זַךְ וְצַח אַחַר הַתְּחִיָּה,** – אחרי תחיית המתים, ומדוע הדבר כך, שבגן־עדן, כשהנשמה היא **בלי** גוף, אין היא יכולה להשיג בגילוי את אור הכתר, ואילו לעתיד לבוא בתחיית המתים, כשהנשמה תהיה מלובשת בגוף (כידוע[30] ההכרעה כדעת הרמב"ן[31], שתכלית השכר תהיה דוקא לנשמה בגוף בזמן תחיית המתים), דוקא אז תוכל להשיג בגילוי את אור הכתר? אומר על כך רבינו הזקן: **כִּי "נָעוּץ תְּחִלָּתָן** – המדריגה העליונה ביותר שב"תחלה", **בְּסוֹפָן" דַּוְקָא,** – ככתוב בספר יצירה[32] ומשמעות הדבר, כפי פירוש החסידות[33], שה"תחלה" שלמעלה גם מה"ראש המתפשט" (כמו המדריגות העליונות ביותר של השתלשלות) – נמצאת ב"**סוף**" דוקא, במדריגת ה"כתר" שלמעלה מהשתלשלות (למעלה אפילו מהמדריגה הגבוהה ביותר של השתלשלות, שהיא "חכמה" הנקראת "ראשית", שהיא היא ראשית ההשתלשלות). היכן זה יורד בגילוי? – "בסופן" דוקא – בגוף גשמי, שלכן דוקא כשהנשמה תהיה מלובשת בגוף בזמן התחייה – תתגלה בה אז ההתגלות הנעלה ביותר של אור הכתר, גילוי שאין בכוח הנשמה בגן־עדן לקבלו. והכוונה היא: לא זו בלבד שלגבי אור זה, כיוון שהוא למעלה מהשתלשלות, אין לגביו שום הבדל בין נשמה לגוף. –

שכן "**סוכ"ע** - גילוי שלו **בעולם** העליון והתחתון שווה, ויש עוד ענין שונה **לגמרי** - האם כמו שהוא למע' כך מתגלה: התנשאות המלך על כל בני המדינה **בשווה**, אבל אינו דומה כלל לכמו שהיא בעצמו (לא בעצמותו כ"א אפילו בגילוי ובהרגש דעצמו)". **21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "שזה נוגע כאן, ולא הענין שהוא מל' כתר לי - שתיקה וביטול (לקו"ת במדבר סט, א. תער"ב בתחלתו)". **22.** תהלים כא, ד. **23.** תפלת ר' נחוניה בן הקנה, הובאה ונתבארה להלן סימן כט (קמט, סע"ב ואילך). **24.** ישעי' ס, כא. **25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "הובא כאן כי זה מחילוקי תחה"מ וג"ע: בתחה"מ "ועמך **כולם** צדיקים", משא"כ ג"ע שלא כל העם זוכה - ראה תו"א יתרו עג, ב. לקו"ת וכו'". ולמרות שהוא אומר להלן "אך א"א להגיע למדריגה זו עד שיהא בג"ע תחלה" - הוסיף הרבי שליט"א, שלעיל כשהוא אומר "ועמך **כולם** צדיקים" הכוונה היא רק ש"כולם - **יעמדו** בתחה"מ, ויהיו אז: משה והאבות כו' ועד שואב מימיך. ופשיטא - **גודל** החילוק שבין זל"ז בהגילויים דאז, וכאו"א לפום שעו"ד (בג"ע) וכו'". **26.** ישעי' מ, ה. **27.** ב"ב עה, ב. **28.** איוב כח, יב. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "במקום שהחכ' נמצאת (ג"ע) הכתר הוא בהעלם 'אין'". **29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "ראה משפטים קכא, סע"א: והחכמה כו'. ובכ"מ". **30.** ספר המצוות להצ"צ (דרמ"צ) מצות ציצית. וראה גם לקו"ת צו טו, ג. **31.** בשער הגמול. **32.** פרק א' משנה ז'. **33.** המשך תרס"ו ע' שמו.

לגבי הגילוי שבגן־עדן שכאמור לעיל הוא גילוי היורד בהשתלשלות – קיים הבדל בין נשמה לגוף, לנשמה בגן־עדן הוא **יכול** להתגלות, ואילו לנשמה בגוף **אין** הוא יכול להתגלות. אך, לגבי אור ה"כתר" שהוא למעלה לגמרי מהשתלשלות, אין שום הבדל בין נשמה לגוף –

אלא אדרבה, בגוף דוקא, שהוא "סופן" – דוקא שם "נעוץ" (נמצא) "תחלתן" אור ה"כתר", **וְ"סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה כו'"**, **כַּנּוֹדַע.** – **במחשבה** ישנם "תחלת המחשבה" ו"סוף המחשבה", ו**במעשה** ישנם "תחלת המעשה" ו"סוף המעשה" – והרי "**סוף** מעשה" דוקא הוא בתחלת המחשבה, שלכן, על ידי מצוות מעשיות דוקא הנעשות על ידי נשמה המלובשת בגוף גשמי – על ידי זה דוקא ממשיכים את אור ה"כתר", כפי שהוא אומר כאן על ידי ענין הצדקה, וכללות המצוות הרי נקראות בשם צדקה[34], שעל ידי מצוות ממשיכים אור ה"כתר". שכן, מצוות מעשיות שהן "סוף מעשה" – הן דוקא הינן ב"תחלה" של מחשבה – תכלית הכוונה ב"כתר" ו"רצון" לבריאת העולמות. על כל פנים מוסבר מדוע יאמרו לעתיד לצדיקים "קדוש". שכן, לצדיקים ("ועמך כולם צדיקים" – כל בני ישראל) יומשך ויתגלה אור שהוא קדוש ומובדל ולמעלה מהשגה, וכיוון שהם יתעצמו עם האור שיהיה בהם בהתגלות – לכן הם עצמם "קדוש". **אַךְ אִי אֶפְשָׁר**[35] **לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ,** – לקלוט בהתגלות את האור הסובב כל העולמות, **עַד שֶׁיְּהֵא בְּגַן־עֵדֶן תְּחִלָּה, לְהַשִּׂיג בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, **כו'**) [אֶפְשָׁר צ"ל[36]: כָּל חַד] **כְּפוּם שִׁעוּרָא דִילֵיהּ,** – כל אחד כפי שיעורו ומדריגתו, (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: **ולאחר"ז יקום בתחה"מ – ע"י טל תורה – כמחז"ל**[37]) **וְ"טַל תּוֹרָה מְחַיֵּהוּ",** – כפי שחכמינו ז"ל אומרים "כל העוסק בתורה טל תורה מחייהו" – בתחיית המתים, (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: **ולאחכ"ז ש)"וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְּשַׂיְּחֶךָּ כו'"**[38], **וְדֵי לַמֵּבִין.** – שכפי המוסבר במסכת אבות[39] זה מוסב על עולם הבא, שכן התחלת הפסוק[40] היא "יחיו מתיך וגו' הקיצו ורננו שוכני עפר", ולאחר מכן מסיים "כי טל אורות טליך" שעל כך דורשת הגמרא "כל העוסק בתורה, אור תורה מחייהו", כשהכוונה היא על "טל תורה". הרי כדי להגיע למדריגה שתהיה בתחיית המתים, שיוכלו לקבל בגילוי את האור ה"סובב כל עלמין", מן ההכרח שהנשמה תהיה לפני־זה בגן־עדן ותשיג "חכמה עליונה" בהתאם לשיעורה ולמדריגתה, למרות שהשגת הנשמה בגן־עדן היא בבחינת "ממלא כל עלמין" בלבד, אור פנימי (כמוסבר לעיל), אבל, הרי מאיר בה גם בחינת ה"כתר" באופן של "מקיף", שלא בהתגלות ובהשגת המהות, אלא באופן של "ידיעת המציאות" – דבר זה נותן כוח בנשמה, שבזמן התחייה תוכל לקבל את האור ה"סובב" בהתגלות ובהשגת המהות (כמובא במאמר "קא מיפלגי במתיבתא דרקיע" ב"לקוטי תורה" פרשת תזריע, ש"אור הסובב" מאיר לנשמה בגן־עדן באופן של "מקיף"), הרי, שבגן־עדן שהשגת הנשמה היא בבחינת "ממלא כל עלמין" (אור פנימי), שם ההתגלות של ענין ה"תורה" שהיא ענין של "מזון" ואור פנימי, "ותורתך בתוך מעי"[41], כמובא בפרק ה' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", אלא שמאירה **גם** הארה מענין המצוות (שהן לבושים ומקיפים לנשמה, כפי המובא ב"תניא" שם), ולעתיד, בתחיית המתים יהיה עיקר ההתגלות מאור ה"סובב כל עלמין" על ידי ענין המצוות, **ועל־ידי ועם** ענין התורה "טל תורה" – ש"מחייהו" ו"**היא** תשיחך".

אגרת הקדש

כנודע. אך א"א להגיע למדרגה זו עד שיהא בג"ע תחלה להשיג בחינת חכמה עילאה (כו') [אפשר צ"ל כל חד] כפום שיעורא דיליה וטל תורה מחייהו והקיצות היא תשיחך כו' וד"ל.

יום שישי כ"ו אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכו, וזהו רחבה מצותך... עד עמ' קכו, מנוחה כו':

להלן, חוזר רבנו הזקן לפרש הפסוק "רחבה מצותך מאד", שלעיל פירש המלה "**מצותך**" שהכוונה היא למצות הצדקה הנקראת "מצותך" (המצוה שלך), המצוה של הקדוש ברוך הוא. כעת יפרש המלה "**רחבה**", שמצות הצדקה היא כלי ושטח רחב,

---

34. ראה ח"א פל"ז. לקמן סימן לב. **35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה מה ענין פיסקא זו כאן?! - וי"ל דבא לתרץ: ע"פ הנ"ל אינו מובן מחז"ל **בכ"מ** (וראה ג"כ לקמן סכ"ט) דשכר המצות בג"ע (וכולל - מצות הצדקה). - והתירוץ עפמשנ"ת לעיל ס"ג, אבל ה"ז רק "הארה דהארה" וכו' - כן אינו מובן "נשמות הצדיקים כו' שהם עתה בג"ע" כמה אלפי שנים (שהזכיר כאן לעיל) מאי נפק"מ ואהני להו להשכר (דתחה"מ). - ולזה מוכרח להמשיך הבי': אך א"א כו'. ומוסיף **עוד** ענין - **תוס'** בי': **תחה"מ** בא ע"י שטל תורה מחייהו - שזהו שייך **ותלוי (כמחז"ל זה)** שיהי' בסוג "כל העוסק בתורה", ובמילא תלוי גם בהשגת "בחי' ח"ע כפום **שעורא דילי'**" שזהו בג"ע דוקא. ומוסיף **עוד** ענין - תוס' בי': **לאחרי** תחה"מ - השכר ד"תשיחך" - וה"ז "**היא** (דוקא) תשיחך" (התורה, ח"ע דכפום שיעורא דילי' **בג"ע**). עפ"ז יומתק ג"כ שמסיים בבי' **סיום** הכתוב: לכל תכלה גו', אף שלא הביאו (ולא רמזו אפילו) ע"ע! אלא שמסתייע להענין שקדמו - וממתיק עי"ז גם הסדר דבכתוב, שתחלה צ"ל "כל תכלה" (כי אא"פ כו' - כנ"ל) ורק **אח"ז** יבוא לרחבה מצותך מאד. אבל בתחלת האגרת **אין** מקום להזכיר "כל תכלה גו'" - שהרי ענינה בי' **הרחבות** שע"י הצדקה דלמטה". **36. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "במקום כו' - שלכאורה אינו מובן - ולכן הקיפוהו בחצע"ג - כ"ח. ז. א. כל חד". **37. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה כתובות קיא, ב. לעיל ספל"ו". **38.** משלי ו, כב. **39.** ספ"ו. **40.** ישעי' כו, יט. **41.** תהלים מ, ט.

שתוכל להתלבש בה ההתגלות של "אור אין סוף" שתהיה בזמן התחייה. ובלשון רבינו הזקן: **וְזֶהוּ "רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד", הֵיא מִצְוַת הַצְּדָקָה, שֶׁהִיא כְּלִי וְשֶׁטַח רָחָב מְאֹד, לְהִתְלַבֵּשׁ בָּהּ הָאָרַת** – והתגלות, **אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב:** – בפיוט ראש השנה: **"לְבוּשׁוֹ צְדָקָה"), –** שצדקה היא לבוש לקבלת "אור אין סוף" ברוך־הוא, **אֲשֶׁר יָאִיר לֶעָתִיד בִּבְחִינַת כְּלִי גְבוּל וְתַכְלִית בְּחֶסֶד חִנָּם** – של הקדוש ברוך הוא, **בְּ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא"** – על ידי עבודת האדם למטה בענין חסד וצדקה, **זוֹ, הַנִּקְרֵאת "דֶּרֶךְ ה'"**. – וכנזכר לעיל (בתחילת האגרת) שלמרות שישנה התעוררות מלמטה על ידי עבודת הצדקה – בכל זאת זה "חסד חנם". שכן, לאמיתו של דבר, התעוררות האדם מלמטה אינה בערך כלל שהיא תעורר התעוררות כזו למעלה של התגלות אלקית בלתי מוגבלת כזו, אלא זה "חסד חנם", והצדקה היא **כלי** בלבד **לקבלת** חסד זה והתגלות זו. **וְזֶהוּ לְשׁוֹן "מְאֹד"**, – "רחבה מצותך מאד", **שֶׁהוּא כְּלִי גְבוּל וְתַכְלִית.** – שמצות הצדקה היא כלי רחב בלי גבול ותכלית לקבלת ההתגלות האלקית שהיא בלי גבול ותכלית. **אֲבָל** – התחלת הפסוק "רחבה מצותך מאד" היא: **"לְכָל תִּכְלָה** - **רָאִיתִי קֵץ", "תִּכְלָה" - הֵיא מִלְּשׁוֹן "כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ"** **שֶׁבְּגַן־עֵדֶן,** – הרי לכך ראיתי קץ, שיש לה קץ וגבול, **שֶׁהֵיא בִּבְחִינַת "קֵץ" וְתַכְלִית וְצִמְצוּם כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – שהאור המאיר בגן־עדן הוא מבחינת "ממלא כל עלמין", שהוא אור מוגבל ומצומצם. ב"לקוטי לוי יצחק" להרה"ג ר' לוי יצחק שניאורסאהן, אביו של כ"ק רבינו, מפרש את שלשת הענינים של "קץ", "תכלית" ו"צמצום", שהם בשלשת בחינות **האור** המאיר בגן־עדן, וכן מסביר מדוע המלה "קץ" כתובה בפירוש בפסוק, "לכל תכלה ראיתי קץ", ולא הענין של "תכלית" ו"צמצום". **וּ"לְכָל תִּכְלָה"** – לכל סוגי הגעגועים וכלות הנפש, כיוון שמדובר כאן אודות כלות הנפש והגעגועים שבגן־עדן דוקא – מדוע, איפוא, הוא אומר "**לכל** תכלה"? – **הוּא לְפִי שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה וְכַמָּה מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת גַּן־עֵדֶן זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּלִקּוּטֵי הַשַּׁ"ס מֵהָאֲר"י זַ"ל בְּפֵרוּשׁ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[42]: "תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין לָהֶם מְנוּחָה כּוֹ'"**, – לא בעולם הזה ולא בעולם הבא", מפרש האריז"ל, שהכוונה היא, **שֶׁעוֹלִים תָּמִיד מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה בְּהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה שֶׁאֵין לָהּ סוֹף כּוֹ'**, – ואין להם מנוחה לעמוד במדריגה אחת, אלא הם עולים תמיד ממדריגה למדריגה, **עַד אַחַר הַתְּחִיָּה שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם** – אז, **מְנוּחָה כּוֹ'**: – כמו אחרי זמן התחייה הנקרא "יום שכולו שבת **ומנוחה**"[43], שכן, יתגלה אז אור מ"עצמות "אין־סוף" ברוך־הוא", שאין בו שום התחלקות של מדריגות, הרי שלא שייך אז שום עליה ממדריגה למדריגה, אלא זה ענין של מנוחה ועונג מ"עצמות אין־סוף ברוך־הוא".

אגרת הקדש

וזהו רחבה מצותך מאד היא מצות הצדקה שהיא כלי ושטח רחב מאד להתלבש בה הארת אור א"ס ב"ה (וכמ"ש לבושו צדקה) אשר יאיר לעתיד בבחינת בלי גבול ותכלית בחסד חנם באתערותא דלתתא זו הנק' דרך ה' וזהו לשון מאד שהוא בלי גבול ותכלית. אבל לכל תכלה ראיתי קץ תכלה היא מלשון כלות הנפש שבג"ע שהיא בבחי' קץ ותכלית וצמצום כנ"ל ולכל תכלה הוא לפי שיש כמה וכמה מעלות ומדרגות ג"ע זה למעלה מזה עד רום המעלות כמ"ש בלקוטי הש"ס מהאריז"ל בפי' מארז"ל ת"ח אין להם מנוחה כו' שעולים תמיד ממדרגה למדרגה בהשגת התורה שאין לה סוף כו' עד אחר התחי' שיהיה להם מנוחה כו':

יום שבת קודש כ"ז אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכו, יח כתיב מה יפית... עד עמ' 252, בלק"א.

יח. כבר הוזכר לעיל כמה וכמה פעמים, שה'אגרות קודש' (ש"בני הגאון המחבר" קבעו ב"אגרת הקודש" כחלק מספר ה"תניא") נכתבו רובן ככולם כעניני התעוררות לעבודה בפועל[1] ובמיוחד בענין הצדקה בהקשר ל"כולל חב"ד", להחזיק בעוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל. בהתאם לכך הרי אגרת שלמראית עין לא נראה שמדובר בה אודות ענין של עבודה בפועל או של צדקה, ראוי להשתדל למצוא את הקשר שבין הענין אודותו מדובר ב'אגרת קודש' זו לעבודה בפועל בכלל ולצדקה בפרט, ואם הדבר אפשרי – גם את ההמשך של אותה 'אגרת קודש' למה שדובר באגרת הקודמת, ואשר לכן קבעו בני הגאון המחבר אגרת זו אחרי האגרת שלפניה[2].

באגרת הקודש סימן ח"י מסביר רבנו הזקן שני סוגים כלליים באהבת ה' – סוג אחד של אהבה הבאה מלמעלה ואין בכוח עבודת האדם להגיע אליה, שכן היא רק ענין של מתנה מלמעלה, וזו היא בחינת ומדריגת "אהבה בתענוגים" שהיא מעין עולם הבא (שם "נהנין מזיו השכינה"), כלומר, אהבה זו יש בה משום הנאה ותענוג מאלקות. סוג שני של אהבה – אהבה של צמאון ותשוקה לאלקות, אליה יש בכוח האדם להגיע על ידי עבודתו והתבוננותו.

שייכות אגרת הקודש הזו לאגרת הקודמת (סימן יז), ובמילא מה היא מוסיפה בעבודה בפועל בכלל ולגבי ענין הצדקה במיוחד – יכול להיות שהיא: הרי באגרת הקודש הקודמת בא ליד ביטוי המעלה הנעלית של

---

42. סוף ברכות. **43.** סוף מסכת תמיד. **1.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכל' הסכמת הרבנים שי' בני הגאון המחבר ז"ל נ"ע: להורות לעם ה' הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון". **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כי נסדרו לא ע"פ סדר הזמן שנכתבו כ"א ע"פ סדר

אגרת הקדש

יח כתיב מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים. הנה ב' מיני אהבות הן הא' אהבה בתענוגים דהיינו שמתענג על ה' עונג נפלא בשמחה רבה ועצומה שמחת הנפש וכלותה בטעמה כי טוב ה' ונעים נעימות עריבות עד להפליא מעין עוה"ב ממש שנהנין כו' וע"ז כתיב שמחו צדיקים בה' ולא כל אדם זוכה לזה וזו היא בחינת כהנא ברעותא דלבא שבזוה"ק וע"ז נאמר עבודת מתנה וגו' והזר הקרב וגו' כי אין דרך להשיגה ע"י יגיעת בשר כמו היראה ששואלין עליה יגעת ביראה ואוי לבשר שלא

עבודת הצדקה, שבעשיית מצות צדקה, יש באמת לאדם העושה, בשעת מעשה, גם מגן־עדן וגם מעולם הבא, מזמן התחייה (שכן, בגן־עדן יתגלו ה"פירות" בלבד – הארה דהארה של המצוה, ובעולם הבא (בזמן התחייה) תתגלה ה"קרן", השכר של המצוה עצמה). שבענין ההתגלות, שהאדם "יקח" אותו בענין של הבנה ובאופן של השגת המהות שהוא מבין את המהות של האלקות שבמצוה – הרי זה יהיה רק בגן־עדן ובעולם הבא. אך, עצם הענין יש לאדם בשעה שהוא מקיים את המצוה (שהוא מתחבר על־ידי־זה ("מצוה" מלשון "צוותא וחיבור") עם "עצמות אין־סוף ברוך־הוא", מצווה המצוה). שלכן "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה **מכל** חיי עולם הבא"[3], שעצם עשיית תשובה ומעשים טובים (שעל־ידי הקדמת התשובה, המעשים של המצוות הם – טובים ומאירים[4]) בעולם הזה טוב יותר מאשר **כל** הבחינות והמדריגות של עולם הבא.

אך, כל זה הוא באופן של "העלם", שאין האדם חש בכך, ואין זה בגילוי בנפשו. באגרת הקודש זו – סימן ח"י – יסביר רבנו הזקן שני סוגים אלה באהבה, שאהבה היא הרי ענין של התגלות בנפש (הרגש הנפש באופן של התגלות), סוג אחד של אהבה ("אהבה בתענוגים") הוא התגלות שיש לה שייכות להתגלות שתהיה לעתיד־לבוא בתחיית המתים, שכן כיוון שיהיה אז "צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה"[5], ההנאה והתענוג מ"שכר מצוה" שיתגלה אז, לכן אהבה זו היא "אהבה **בתענוגים**", אהבה מלווה בענין של תענוג, וכפי שהוא אכן מזכיר, שזה "מעין עולם הבא ממש שנהנין כו'" (מזיו השכינה). האהבה השניה, שהיא באופן של כוסף ותשוקה (שהוא רוצה להיות דבוק באלקות), היא התגלות ומעין הגילוי שבגן־עדן, שם קיים "תכלה", כוסף ותשוקה, בקץ וגבול (כפי שהסביר באגרת הקודש הקודמת את הפסוק[6] "לכל תכלה ראיתי קץ", שלכוסף ולכליון שבגן־עדן יש קץ וגבול), כך, שלא זו בלבד שיש ליהודי בשעה שהוא מקיים את המצוה, עצם ענין ההתקשרות עם הקדוש־ברוך־הוא (מצווה המצוה) שזה הרי באופן של העלם; אלא יכול גם שתהיה לו **התגלות** מכך בנפשו – גם מההתגלות שהיא מעין הגילוי שב"גן־עדן", וגם (אפילו) התגלות שהיא מעין הגילוי של לעתיד־לבוא בתחיית המתים.

שכן, למרות שלא כל אחד יכול להגיע ל"אהבה בתענוגים" שהיא ענין של מתנה מלמעלה – הרי מדובר בחסידות[7] בענין "גביע הכסף" שטמן יוסף "באמתחת בנימין" ש"יוסף" זה מדריגת צדיקים, ו"בנימין" – מדריגת בינונים (ו"מדת הבינוני" היא הרי "מדת **כל** אדם"[8], ו"גביע הכסף" הוא מדריגת "אהבה בתענוגים" ("כסף" מלשון "נכסוף נכספת"[9]) השייך ליוסף, הרי זה יורד לפעמים גם לבנימין (לבינונים), אלא באופן של "הטמין", שהוא עצמו אינו יודע מכך; וכפי שרבנו הזקן אומר בפרק י"ד בחלקו הראשון של ספר ה"תניא", שגם על העבודה של "שמחו צדיקים בה"[10], צריכה להיות השתדלות. שכן, יכול להיות שזה יהיה אצלו באופן של "עיבור" של נשמת צדיק. כך, שגם האהבה של "אהבה בתענוגים" שהיא מעין ההתגלות של עולם הבא ושל זמן התחייה – יכול להיות שתהיה ביהודי התגלות מעין זו על ידי אופן של שלימות בקיום המצוות, שהוא מקיים מצוות בחיות של אהבת ה'.

כְּתִיב: – כתוב[11]: **"מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ, אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים"**[12]. – מה יפית ומה נעמת להתחבר אתך על־ידי "אהבה בתענוגים", על ידי אהבה שיש בה משום הנאה ותענוג בדביקות של האהבה, שלא באופן שהאוהב **מחפש** את הנאהב ורוצה להיות דבוק בו, אלא שהוא כבר דבוק בנאהב ויש לו תענוג מהדביקות ומהאהבה. **הִנֵּה שְׁנֵי מִינֵי** – וסוגי **אַהֲבוֹת הֵן,** – באהבה ישנן מדריגות מרובות, אך באופן כללי ישנם שני סוגים כלליים: **הָא'** - **"אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים", דְּהַיְנוּ שֶׁמִּתְעַנֵּג עַל ה' עֹנֶג נִפְלָא, בְּשִׂמְחָה רַבָּה וַעֲצוּמָה, שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ וּכְלוֹתָהּ, בְּטַעֲמָהּ כִּי טוֹב ה' וְנָעִים, נְעִימוּת עֲרֵבוּת עַד לְהַפְלִיא,** – לא נעימות ועריבות של השגה שמשיגים, אלא באופן של "פלא", שלמעלה מהשגה, **מֵעֵין עוֹלָם־הַבָּא מַמָּשׁ,** – בעולם הבא הרי צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ו**־נֶהֱנִין כו',** – ומתענגים מאלקות, **וְעַל זֶה** – על אופן האהבה בתענוג ושמחה מאלקות, **כְּתִיב:** – כתוב[53]: **"שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּה'";** – שבצדיקים ישנו אופן התענוג ושמחה באלקות, **וְלֹא כָּל אָדָם זוֹכֶה לָזֶה, וְזוֹ הִיא בְּחִינַת "כַּהֲנָא** – כהנים שעבודתם היא בבחינת **בִּרְעוּתָא דְּלִבָּא" שֶׁבַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[13]**,** – העבודה בכהנים היתה באופן של "חשאי", שלא בשיר ורצוא של כוסף ותשוקה וכליון כפי שזה היה אצל הלויים, האופן של חשאי ו"רעותא דלבא" הוא רצון עצמי של **פנימיות** הלב, **וְעַל זֶה נֶאֱמַר**[14]**: "עֲבוֹדַת מַתָּנָה וְגוֹ'** – אתן את כהונתכם – שבחינת הכהונה ("אהבה בתענוגים") היא באופן של מתנה מלמעלה, **וְהַזָּר הַקָּרֵב וְגוֹ'"**[15]. – לאופן זה של עבודה, זה לגביו היפך החיים. שכן, אין הוא שייך לזה, **כִּי אֵין דֶּרֶךְ לְהַשִּׂיגָהּ עַל־יְדֵי יְגִיעַת בָּשָׂר, כְּמוֹ הַיִּרְאָה, שֶׁשּׁוֹאֲלִין עָלֶיהָ:**

הענינים (סה"ש תש"ה ע' 110)". **3.** אבות פ"ד מי"ז. **4.** לקו"ת מטות פב, א. ובכ"מ. **5.** ברכות יז, א. **6.** תהלים קיט, צו. **7.** לקו"ת מסעי ד"ה לבאר ענין המסעות אות ב'. **8.** לעיל ח"א ר"פ י"ד. **9.** ויצא לא, ל. **10.** תהלים צז, יב. **11.** שיר השירים ז, ז. **12.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ל' רבים - תו"א תולדות ח, א באריכות (בקיצור בסה"מ תקס"ח לאדה"ז)". **13.** ראה זח"ג קעז, ב. **14.** קרח יח, ז. **15.** שם.

אגרת הקדש

נתייגע ביראה כמ"ש בר"ח וכתיב ביראה אם תבקשנה ככסף וגו' מלמד שצריכה יגיעה רבה ועצומה כמחפש אחר אוצרות. אבל אהבה רבה זו [אהבה בתענוגים] נופלת לאדם מאליה מלמעלה בלי שיכין ויכוון לה אך ורק אחר שנתייגע ביראת הרוממות והגיע לתכלית מה שיוכל להשיג ממנה לפי בחינת נשמתו אזי ממילא באה האהבה בתענוגים מלמעלה לשכון ולהתייחד עם היראה כי דרכו של איש לחזר כו' כמ"ש בלק"א.

"יַגַּעְתָּ בְּיִרְאָה", וְ"אוֹי לְבָשָׂר שֶׁלֹּא נִתְיַגַּע בְּיִרְאָה", – להגיע ל"יראה", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'רֵאשִׁית חָכְמָה'[16], וּכְתִיב בְּיִרְאָה: – לגבי "יראה" כתוב[17]: "אִם תְּבַקְשֶׁנָּה כַּכָּסֶף וְגוֹ'", – וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה", מְלַמֵּד שֶׁצְּרִיכָה – ה"יראה", יְגִיעָה רַבָּה וַעֲצוּמָה כְּמְחַפֵּשׂ אַחַר אוֹצָרוֹת. – כנזכר בפרק מ"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שכמו מי שמחפש אוצר שבוודאי טמון בקרקע, שאז אין הוא מתעייף בעבודת החפירה, בידעו בוודאות שהאוצר נמצא במעמקי האדמה – כך על יהודי לחפש, לחפור, עד שיגיע לאוצר של יראת שמים שנמצא בוודאי ב"בינת הלב" של כל יהודי. ברם, כל האמור הוא ביחס לענין של "יראה", שאפילו לגבי המדריגה העליונה ביותר ביראה, "יראה עילאה" (עליונה), גם כן שייך להתייגע ולהשתדל להגיע אליה. שכן, על ידי יגיעה הוא בוודאי יגיע אליה. אֲבָל אַהֲבָה רַבָּה זוֹ [אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים], נוֹפֶלֶת לָאָדָם מֵאֵלֶיהָ מִלְּמַעְלָה בְּלִי שֶׁיָּכִין וִיכַוֵּן לָהּ, – אך, היא באה אַךְ וְרַק אַחַר שֶׁנִּתְיַגַּע בְּ"יִרְאַת הָרוֹמְמוּת", – במדריגה העליונה שב"יראה", שהוא ירא מפני רוממותו של הקדוש ברוך הוא, וְ – אחרי ש – הִגִּיעַ לְתַכְלִית מַה שֶׁיּוּכַל לְהַשִּׂיג מִמֶּנָּה – מיראת הרוממות, לְפִי בְּחִינַת נִשְׁמָתוֹ – שאחד בהתאם לשורש נשמתו יכול להגיע למדריגה זו ביראה, ושני – למדריגה עליונה יותר, הרי, אם הוא כבר הגיע למדריגה העליונה ביותר שבכוחו להגיע – אֲזַי מִמֵּילָא בָּאָה הָ"אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים" מִלְּמַעְלָה, לִשְׁכֹּן וּלְהִתְיַחֵד עִם הַיִּרְאָה, כִּי "דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לְחַזֵּר כּוֹ", – על אשה[18] כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים. – ב"תניא" חלק ראשון, פרק מ"ג, שאהבה נקראת "איש" ו"זכר", ויראה נקראת "אשה יראת ה"[19] – כוונת מאמר רבותינו ז"ל זה: "דרכו של איש לחזר על אשה" בעבודה היא, שדרך בחינת אהבה זו היא לחזר ולהגיע היכן שישנה "יראה".

16. צ"ע מקומו. **17.** משלי ב, ד ואילך. **18.** קידושין ב, ב. **19.** משלי לא, א.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג אלול, תשי"א
ברוקלין.

הרה"ג הוו"ח אי"א נו"נ צמ"ס פ"ה שלום
שמו ושלום לתורתו הוא ניהו מהו"ר שלום
שי' מרבני עי"ת קסבלנקה יע"א

שלום וברכה!

בנועם קבלתי אגרתו ומכתבו מיום [...] אלול, וברך לקחתי וברך אשיבנו אשר לקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לכת"ר וב"ב שיחיו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה.

נ"ב: ת"ח על הספרים אשר כפי מכתבו שלח אלי, וכפי בקשתו שלוח לכת"ר בחבילה בפ"ע, ספר התניא, ושו"ע רבינו הזקן, וספר המאמרים קייץ ש"ת מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע וכה יתן וכה יוסיף השי"ת לקבל ספרי קדש ולשלוח ספרי קדש להגדיל תורה ולהאדירה.

מוסג"פ הקונטרס לח"י אלול העבר והעתק מכ' השייך אליו, ובטח יענין אותו במאור שבתורה הוא פנימיות התורה הנדפס בקונטרס.

יום ראשון

יום שלישי — כא אלול — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, שלישי עם פירש״י.
תהלים: קד־קה. סא־סג.
תניא: יז. נודע . . . 250 וע״ש היטב.

אָבִינוּ הָרִאשׁוֹן – אַבְרָהָם, בִּגְלַל עֲבוֹדָתוֹ בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ לְפַרְסֵם אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ – אֵ־ל אֶחָד – לְכָל בְּנֵי הָעוֹלָם, זָכָה לְהַנְחִיל לְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת אֶת הָאֱמוּנָה הַטְּהוֹרָה בַּה׳ וּבְתוֹרָתוֹ, וְכָל אִישׁ וְאִשָּׁה בְּיִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם הַכֹּחַ וְהָעֹז לִמְסֹר נַפְשָׁם עַל הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה.

יום שני

יום רביעי — כב אלול — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קו־קז. סד־סו.
תניא: וזהו שארז״ל . . . מנוחה כו׳.

תורת החסידות דורשת, כי תחלה להוכחה צריכים להסיר את הצפרנים, ניט שטעכען זיך, כי בטופרהא אחידן, יעדער שטאָך איז קליפה וסטרא אחרא, ואחר נטילת הצפרנים צריך להיות נטילת ידים, כמבואר ענינה בדא״ח, המשכת המוחין למדות.

תּוֹרַת הַחֲסִידוּת דּוֹרֶשֶׁת, כִּי תְּחִלָּה לַהוֹכָחָה צְרִיכִים לְהָסִיר אֶת הַצִּפָּרְנַיִם, לֹא לִדְקֹר, כִּי ״בְּטוּפְרָהָא אֲחִידָן״ [=בַּצִּפָּרְנַיִם נֶאֱחָזוֹת], כָּל דְּקִירָה הִיא ׳קְלִפָּה׳ וְ׳סִטְרָא אַחֲרָא׳; וְאַחַר נְטִילַת הַצִּפָּרְנַיִם צָרִיךְ לִהְיוֹת נְטִילַת יָדַיִם, כַּמְבֹאָר עִנְיָנָהּ בדא״ח [דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, חֲסִידוּת], הַמְשָׁכַת הַמֹּחִין לְמִדּוֹת.

יום שלישי

יום חמישי — כג אלול — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב. סז־סט.
תניא: יח. כתיב . . . 252 בלק״א.

ר׳ מֹשֶׁה, בְּנוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, בְּלִמְדוֹ – וְהוּא אָז כְּבֶן ח־יא שָׁנָה – הַסוּגְיָא בְּשִׁבְחָן שֶׁל חֲכָמִים בְּגִטִּין (סז א) נִסְתַּפֵּק בְּמַאֲמַר רַשְׁבִּ״י [=רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי] שֶׁם ״שְׁנוּ מִדּוֹתַי״, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים: לִמְדוּ תּוֹרָתִי (רַשִׁ״י) אוֹ מִדּוֹתַי כִּפְשׁוּטוֹ. בְּתוֹךְ כָּךְ נִכְנַס רַבֵּנוּ הַזָּקֵן וְאָמַר – בְּנִגּוּן, כְּדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ: תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה לָנוּ כֻּלָּהּ מִדּוֹת טוֹבוֹת, אֲפִלּוּ הָעֲנָשִׁין שֶׁבָּהּ הֵם בֶּאֱמֶת חֶסֶד וְטוֹב, וּשְׁנֵי הַפֵּרוּשִׁים אֶחָד הֵם, וְהָא בְּהָא תַּלְיָא [=זֶה בָּזֶה תָּלוּי]: אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת מִדּוֹת טוֹבוֹת בְּלִי תּוֹרָה, וְאִי אֶפְשָׁר לְתוֹרָה בְּלִי מִדּוֹת טוֹבוֹת. כְּכָל הַנַּ״ל קָרָה גַּם לְהַ״צֶּמַח צֶדֶק״ בִּהְיוֹתוֹ בְּגִיל ח־יא שָׁנָה.

יום רביעי

יום שישי — כד אלול — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, ששי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח. ע־עב.
תניא: והשנית היא . . . .דעהו.א

אַמאָל איז יעדער וואָרט וואָס מ׳האָט געהערט געווען א תורה, און יעדער זאך וואָס מ׳האָט געזעהן – א הוראה אין עבודה און הדרכה.

בֶּעָבָר, כָּל אִמְרָה שֶׁשָּׁמְעוּ הָיְתָה תּוֹרָה, וְכָל דָּבָר שֶׁרָאוּ - הוֹרָאָה בָּעֲבוֹדָה וְהַדְרָכָה.

יום חמישי

שבת — כה אלול — ה'תש"ג

אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.
סְלִיחוֹת – אַחַר חֲצוֹת לַיְלָה וּבְסָמוּךְ לָהּ. אֲבָל בִּשְׁאָר הַיָּמִים – בְּאַשְׁמוֹרֶת הַבֹּקֶר.
כַּאֲשֶׁר נִצָּבִים וַיֵּלֶךְ נִפְרָדוֹת, מַתְחִילִין לְמַפְטִיר וְכֵן לְשְׁבִיעִי – שַׁבָּת פָּרָשַׁת נִצָּבִים – רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ גו'.

שיעורים. חומש: נצבים וילך, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד. עג־עה.
תניא: יט. עוטה . . . ־254־ דאצילות.

אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן סִפֵּר: בִּהְיוֹתִי בְּמַעֲזְרִיטְשׁ, שָׁמַעְתִּי מִמּוֹרִי וְרַבִּי הָרַב הַמַּגִּיד בְּשֵׁם מוֹרוֹ וְרַבּוֹ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן: הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שֶׁהוּא הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ מְבָרְכוֹ בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים שֶׁהוּא הַשַּׁבָּת הָאַחֲרוֹן דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וּבְכֹחַ זֶה יִשְׂרָאֵל מְבָרְכִים אֶת הֶחָדָשִׁים י"א פְּעָמִים בַּשָּׁנָה. כְּתִיב "אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם", דְּ"הַיּוֹם" קָאֵי עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהוּא יוֹם הַדִּין, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיְהִי הַיּוֹם גו'" וְתִרְגֵּם "וַהֲוָה יוֹם דִּינָא רַבָּא", וְ"אַתֶּם נִצָּבִים - קַיָּמִים וְעוֹמְדִים", וְהַיְנוּ שֶׁזּוֹכִים בַּדִּין. וּבְשַׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהוּא שַׁבָּת הָאַחֲרוֹן דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, קוֹרְאִין אָז פָּרָשַׁת "אַתֶּם נִצָּבִים", דְּזֶהוּ בִּרְכָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, שֶׁהוּא הַמְּשֻׁבָּע וְהַמַּשְׁבִּיעַ בְּרֹב טוּב לְכָל יִשְׂרָאֵל עַל כָּל הַשָּׁנָה.

יום שישי

יום ראשון — כו אלול — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: האזינו, פ' ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי. עו־עח.
תניא: אך הענין . . . ־קכח־ האותיות.

סדר הכשר בשר לאכילה להוציא ממנו דם האסור הוא: שרי', מליחה, הדחה. ענינם בעבודה: שרי' – ווייקען זיך אין דברי הרב, מליחה – יחידות, הדחה – ניגון.

סֵדֶר הֶכְשֵׁר בָּשָׂר לַאֲכִילָה לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ דַּם הָאָסוּר הוּא: שְׁרִיָּה, מְלִיחָה, הֲדָחָה. עִנְיָנָם בַּעֲבוֹדָה: שְׁרִיָּה - לְהַשְׁרוֹת עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי הָרַב, מְלִיחָה - יְחִידוּת, הֲדָחָה - נִגּוּן.

שבת קודש

יום שני — כז אלול — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: האזינו, שני עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד. עט־פא.
תניא: והנה בחי' . . . ־256־ ושכל.

מדברי קודש רבינו הזקן: ישראל גוי אחד בארץ, דער עם ישראל אויך אין דער ערדישער וועלט איז פארבונדען מיט ה' אחד, השי"ת מאַכט פון רוחניות גשמיות, און דער עם ישראל מאַכט פון גשמיות רוחניות.

מִדִּבְרֵי קֹדֶשׁ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: "יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ". עַם יִשְׂרָאֵל, גַּם בְּאַרְצִיּוּת הָעוֹלָם, קָשׁוּר הוּא עִם ה' אֶחָד. ה' יִתְבָּרֵךְ עוֹשֶׂה מֵהָרוּחָנִיּוּת גַּשְׁמִיּוּת, וְעַם יִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה מֵהַגַּשְׁמִיּוּת רוּחָנִיּוּת.

תביעת גירושין מחמת מום

יום ראשון כ"א אלול ה'תשפ"א

הלכות אישות פרק כה, הלכה יא: הָאִישׁ שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ מוּמִין אַחַר שֶׁנָּשָׂא... אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה... אֲבָל אִם נוֹלַד לוֹ רֵיחַ הַפֶּה, אוֹ רֵיחַ הַחֹטֶם... כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה.

נחלקו ראשונים בדין זה:

יש אומרים שבמומים גדולים, כגון ריח הפה וכדומה, שכופים את הבעל מחמתם להוציא בכתובה – אפילו אם האשה ידעה עליהם מראש, הרי היא רשאית לתבוע את הגירושין, כי יכולה לומר: 'סבורה הייתי שאוכל לעמוד בכך ועכשיו איני יכולה', ורק אם התנה עמה בפירוש מראש שלא תוכל לדרוש את ביטול הנישואין מחמת מומים אלו, התנאי מועיל.

ויש אומרים שאם ראתה את המומים הללו או ידעה עליהם קודם הנישואין, אינה יכולה להתחרט אע"פ שלא נעשה תנאי מפורש (ראה ר"ן כתובות עז, א, טור אהע"ז סי' קנד בשם הרמ"ה).

וכתב ה'מגיד משנה' כי מדברי הרמב"ם מבואר שפסק כדעה השנייה, שהרי כתב "אם נולד לו ריח הפה", היינו שנולד לאחר הנישואין, אזי כופים אותו להוציא בכתובה, ומשמע שאם היו המומים קיימים קודם הנישואין, אין לאשה זכות תביעה מאחר וידעה עליהם מראש.

וה'בית שמואל' (אהע"ז שם סק"ב) דחה את הראיה מדברי הרמב"ם וכתב כי יתכן שהאשה כן יכולה לתבוע גירושין מחמת מומים אלו גם אם ידעה עליהם מראש, ומה שנקט הרמב"ם דווקא אופן ש"נולד לו ריח הפה" לאחר הנישואין הוא בגלל דין הכתובה (ולא משום עצם הגירושין), שאם נולדו המומים לאחר מכן עליו לשלם את הכתובה, מה שאין כן אם ידעה עליהם מראש, הרי למרות שבאפשרותה לתבוע גירושין, לא תקבל את דמי הכתובה, שאם לא כן הרי תוכל האשה להערים ולהינשא מראש לאדם זה כדי להגיש לאחר מכן תביעת גירושין ולזכות בדמי הכתובה.

סימנים מהווים ראיה?

יום שני כ"ב אלול ה'תשפ"א

הלכות גירושין פרק ג, הלכה יא: הָיָה לָעֵדִים בַּגַּט סִימָן מֻבְהָק - כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ: 'עָקֵב יֵשׁ בּוֹ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית'... הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקָתוֹ, וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ.

מדברי הרמב"ם משמע שדווקא כאשר עדים מוסרים סימן הרי הם נאמנים, אך אם אדם יטען שהגט נפל ממנו וימסור סימן אינו נאמן. והראב"ד השיג על כך וכתב כי מאחר והוא מוסר סימן, הרי זו ראיה שהגט נפל ממנו.

ויש להבין דעת הרמב"ם, מדוע אין הסימן מהווה הוכחה שהגט אכן נפל ממנו?

ומבאר ה'קצות החושן' (סי' רנט, סק"ב):

כאשר באים להחזיר את הגט לאדם הטוען שנפל מידיו, יש לדון מצד שני חששות: א) שמא הוא משקר וכלל לא נפל ממנו גט. ב) אף אם נפל ממנו גט – מנין לנו שזהו הגט הנמצא בידינו, ואולי מדובר בגט אחר.

והנה, לגבי החשש הראשון – שמא הוא משקר - אין מועילה מסירת הסימנים, כי יש לחשוש שהגט אמנם אינו שלו אלא שראה את הגט אצל בעליו קודם שנפל ועל פי זה ידע למסור את סימניו, ולכן אין לתת לו את הגט על סמך נתינת הסימנים.

אך כאשר שני עדים טוענים שהגט נפל ממנו, הרי אין לחשוש לשקר שהרי שני עדים מוחזקים כדוברי אמת, אלא שעדיין יש לחשוש שמא אין זה הגט שנפל ולכך מועילה מסירת הסימנים, כי מאחר ואנו מאמינים לעדים שמאדם זה נפל גט עם סימן פלוני, שוב אין מסתבר לומר שקיים גט זהה שאבד אף הוא לבעליו, ומסתבר שגט זה הנמצא בידינו הוא אכן הגט שנפל ממנו, ולכן מחזירים את הגט על פיהם.

כתיבת גט על דבר שאסור בהנאה

יום שלישי כ"ג אלול ה'תשפ"א

הלכות גירושין פרק ד, הלכה ב: עַל הַכֹּל כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט, אֲפִלּוּ עַל אִסּוּרֵי הֲנָאָה.

בגמרא (גיטין כ, א) נאמר: 'כתבו על איסורי הנאה – כשר', וכתבו התוספות (שם כ, ב) שאף שהגט כשר אסור לעשות כן שהרי נהנה מדבר האסור בהנאה.

וה'חלקת מחוקק' (אהע"ז סי' קכד, א) מוסיף ומבאר, כי כתיבת הגט נחשבת הנאה משתי סיבות: א. זו הנאה ממונית שהרי בכך חוסך את הממון שהיה צריך לשלם עבור קלף אחר. ב. מעצם העובדה שמגרש מביתו אישה שאינו חפץ בה.

אך מלשון הרמב"ם 'על הכל כותבין את הגט' ואפילו על איסורי הנאה' משמע שחולק על שיטת התוספות, וסובר שלכתחילה מותר לכתוב גט על איסורי הנאה, וצריך לומר שלדעת הרמב"ם אין זה נחשב כהנאה.

וטעם הדבר:

לגבי הטעם הראשון: כדי לכתוב גט לא צריך דוקא קלף או נייר אלא אפשר לכתוב אפילו על עשבים ועלים הגדלים מההפקר, ונמצא שאינו חוסך כלום כי בלאו־הכי היה יכול לכתוב את הגט בלא להוציא על כך פרוטה.

ולגבי הטעם השני, שנהנה מזה שמגרש אשה רעה מביתו, יש ליישב על פי דברי הריטב"א (סוכה לא, ב), שהאיסור ליהנות מאיסורי הנאה אינו אלא כשנהנה מגופו של האיסור, ולא כאשר האיסור גורם לו רווח והנאה ממקום אחר. ולכן, אדם

שנדר שלא ליהנות ממעין, מותר לו לטבול בו בימות הגשמים כאשר אינו נהנה מגוף המים, למרות שבטבילה זו נטהר מטומאה והוא מרוויח בכך כמה דברים (כגון אכילת תרומה לכהן, שכל עוד הוא טמא הדבר אסור עליו), כי אין זו הנאה ישירה מהמים עצמם. והוא הדין בענייננו, שההנאה מכך שמגרש אשה שאינו חפץ בה, אינה הנאה ישירה מגוף הגט ולכן מותר לכתוב גט על דבר אסור בהנאה (בית אהרן גיטין כ, א).

גבולות השנאה

יום רביעי כ"ד אלול ה'תשפ"א

הלכות גירושין פרק ז, הלכה ג: וְאֵלּוּ הֵן הַנָּשִׁים שֶׁחֲזָקָתָן שׂוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ... וְצָרָתָהּ, אֲפִלּוּ הָיְתָה הַצָּרָה נְשׂוּאָה לְאַחֵר.

שתי נשים 'צרות' זו לזו, היינו שנשואות לאיש אחד, נחשבות כשונאות מחמת התחרות הקיימת ביניהן, ולכן אין אחת מהן נאמנת להביא גט לחברתה מחשש שהוא מזויף וכוונתה לגרום לה להינשא שלא כדין ולהיאסר על הבעל.

והרמב"ם מוסיף וכותב שדין זה הוא "אפילו אם היתה הצרה נשואה לאחר", היינו שכבר התגרשה מהבעל הראשון וכבר אינה צרתה, עדיין היא פסולה להביא לה גט, מחשש שהשנאה הקודמת עדיין קיימת.

אך להלן (פי"בהט"ז) כתב הרמב"ם לגבי עדות על מיתת הבעל: "הכל נאמנים להעיד לה עדות זו חוץ מחמש נשים שחזקתן שונאות זו את זו שאין מעידות זו לזו במיתת בעלה, שמא יתכוונו לאסרה על בעלה ועדיין הוא קיים", וכוונתו כי החשש שתתכוון להכשיל את צרתה הוא רק לגבי הבעל המשותף שלהן, כדי לגרום לה להינשא לאחר ולאחר מכן כשיתברר שהבעל חי תיאסר עליו, אך אם הבעל כבר מת והעדות היא על בעל אחר שנישאה לו ה'צרה', אין לחשוש שתתכוון להכשיל אותה(כסף משנה שם), ומבואר מכך שאין חשש שתתכוון לאסור אותה על בעל אחר, מאחר שכבר אינן צרות זו לזו!

ומבאר ה'בית שמואל' (אהע"ז סי' יזסי"ג):

ביחס לאותו בעל ששתיהן היו נשואות לו, ספיחי השנאה עלולים להישאר אף לאחר שאחת מהן כבר אינה נשואה לו, ולכן לא תוכל להעיד לשנייה לגביו מחשש שבכוונתה לאוסרה עליו בכוונה.

אך אם הבעל כבר מת, שוב אין חשש שאחת תעיד שקר לשנייה כדי לאסור אותה על בעלה החדש מחמת השנאה הישנה ביניהן, וזהו שכתב הרמב"ם שאין מעידות זו לזו רק כאשר "עדיין הוא (הבעל המשותף) קיים".

אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות

יום חמישי כ"ה אלול ה'תשפ"א

הלכות גירושין פרק י, הלכה יז: הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְחָזַר וּבְעָלָהּ בִּפְנֵי עֵדִים קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאַחֵר... הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁהֶחֱזִירָהּ, וּלְשֵׁם קִדּוּשִׁין בָּעַל, לֹא לְשֵׁם זְנוּת... שֶׁחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּאִשְׁתּוֹ בְּעִילַת זְנוּת, וַהֲרֵי בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעִילַת מִצְוָה.

'חזקה' זו הוזכרה לעיל (הל' אישות פ"ז הכ"ג), לגבי המקדש אשה בקידושין שאינם תופסים על פי ההלכה, כגון בפחות משוה פרוטה, ולאחר מכן בעל אותה בפני עדים, ומניחים שהתכוין לקדשה בבעילה זו כי "חזקה היא שאין אדם מישראל הכשרים עושה בעילתו בעילת זנות".

אך קיים הבדל בין שתי ההלכות: לעיל מדגיש הרמב"ם שהחזקה אמורה ב'ישראל הכשרים' ולא בפרוץ בעריות, וכאן כתב חזקה זו בלי להתנות שמדובר באדם המוחזק לכשר.

ובשו"ת הרד"ך (בית כ) ביאר את טעם החילוק:

במגרש את אשתו, הרי מחמת הקשר שהיה ביניהם, בני אדם עדיין מייחסים אותה אליו, ולא נוח לו שתיחשב כזונה, ולכן אינו בועל לשם זנות אלא לשם קידושין, אך המקדש אשה בפחות משוה פרוטה, כיון שמלכתחילה לא היתה אשתו ואין ביניהם שום שייכות ואין לו ענין שלא תיחשב כזונה, הרי החזקה שאינו בועל בעילת זנות נובעת רק מהאיסור שבדבר, ולכן היא אמורה רק בכשרים.

ובשו"ת מהר"י לבית הלוי (סי' ו) כתב כי מצד הסברא נראה יותר לומר להיפך, כי המקדש בפחות משוה פרוטה גילה את דעתו שרצונו לקדשה, אבל אם גירש וגילה דעתו שאינו חפץ בה מסתבר יותר שאינו מתכוון לשם קידושין, וכאן בוודאי אומרים חזקה זו רק באדם כשר שנמנע מבעילת זנות מחמת האיסור שבדבר, והרמב"ם לא ציין זאת במפורש משום שסמך על דבריו לעיל. ועוד, שרומז זאת גם בלשונו כאן: "שחזקה היא שאין אדם עושה בעילתו באשתו בעילת זנות, והרי בידו לעשותה בעילת מצוה", הרי שמדובר בכשרים המחזרים אחר המצוות ובורחים מהעבירות.

נס מצוי ונס שמעל הטבע

יום שישי כ"ו אלול ה'תשפ"א

הלכות גירושין פרק יג, הלכה יז: רָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לְגֹב אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - אֵין מְעִידִין עָלָיו; אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֹאכְלוּהוּ... נָפַל... לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ... מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת; שֶׁוַּדַּאי סוֹפוֹ לָמוּת.

עדים שהעידו שנפל הבעל לתוך כבשן האש, מתירים את אשתו להינשא 'שודאי סופו למות', ואין חוששים שמא אירע לו נס וניצל (יבמות קכא, ב). וכתבו התוספות (שם ד"ה אין מזכירין) שאין זה כדעת הירושלמי (פט"ז ה"ג) האומר: "נפל לכבשן האש אין מעידין עליו, אומר אני נעשה לו נסים כחנניה מישאל ועזריה", היינו שאשתו אסורה להינשא כי אולי ניצל

ונותר בחיים.

אבל הב"ח (אהע"ז סי' יז ד"ה נפל) כתב שאין סתירה בין הבבלי והירושלמי, כי האמור בבבלי שהנופל לכבשן האש מעידים עליו שמת, מדובר בכבשן עמוק שאי אפשר להימלט ממנו, ואילו בירושלמי מדובר כשנפל לכבשן שאינו עמוק כל כך ויתכן שהצליח לעלות.

וכן הביא ה'מגיד משנה' (כאן) בשם הרשב"א שמעידים על הנופל בכבשן האש שמת דוקא אם נפל בכבשן עמוק, אבל אם נפל למדורת אש שאפשר לצאת ממנה אין האשה מותרת אלא אם כן שהו שם העדים כדי שיוכל להישרף וראו שלא יצא.

ותמה ה'חלקת מחוקק' (שם סקנ"ו): לדברי הירושלמי שהנופל לכבשן האש אין מעידים עליו שמת כי חוששים שאירע לו נס, למאי נפקא־מינה עומק הכבשן, והרי גם בכבשן עמוק יכול להיעשות לו נס ולהינצל?

ומבאר ה'עצי ארזים' (שם ס"ק קכג):

יש לחלק בין נס המתרחש לפעמים (אף כי לעתים רחוקות) לנס שמעל הטבע: מי שנפל לגוב אריות אין מעידים עליו שמת כיון ש'אפשר שלא יאכלוהו', ואף שהוא בגדר נס, הרי זה מתרחש לפעמים, ולכן יתכן שניצל. וכך בנופל לתוך האש אין אשתו מותרת כי יתכן שלבסוף ניצל, ואף שאין הדבר מצוי כל כך, אולי אירע לו נס והצליח להימלט. ועל דבר מסוג זה נאמר בירושלמי שאין מעידים עליו שמת, אבל כשנפל לכבשן עמוק שאין אפשרות להימלט משם, אין אומרים אולי התרחש לו נס על טבעי והאש לא שרפה אותו.

וראיה לדבר: הרי כל עד המעיד לאשה שמת בעלה נאמן (לעיל פי"ב הט"ו), ואם יש לחשוש גם לנס על טבעי איך מתקבלת העדות ולא אומרים שמא נעשה לו נס וחזר לחיים כמו שנעשה נס לאליהו ולאלישע והחיו את המת, אלא וודאי שרק בניסים שאינם מעל הטבע יש מקום לומר אולי נעשה לו נס.

חליצה ברגל שמאל

שבת קודש כ"ז אלול ה'תשפ"א

הלכות יבום וחליצה פרק ד, הלכה ו: כֵּיצַד חוֹלְצִין? מְבִיאִין לוֹ מִנְעָל שֶׁל עוֹר... וְלוֹבְשוֹ בְּיָמִין.

לדעת רבנן חליצה צריכה להיות בימין ואם היתה בשמאל פסולה, ואילו לרבי אלעזר כשרה (יבמות קד, א). וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה (יבמות פי"ב מ"ב) שאין הלכה כרבי אלעזר, וכן כתב כאן, "ולובשו בימין"..

אמנם, כתב ה'נודע ביהודה' (מהדו"ת אבה"ע סי' קנו) שאין להוכיח מלשון הרמב"ם כאן לפסול חליצה בשמאל, שהרי לא כתב כלשון המשנה "חליצה בשמאל - פסולה" ואת דבריו "ולובשו בימין" יש לפרש (כמו שכתב גם ה'מגיד משנה') שמונה גם פרטים במעשה החליצה שלכתחילה יש לעשותם אך אינם מעכבים בדיעבד, וגם את חליצת הנעל יש לעשות לכתחילה בימין אך גם בשמאל כשרה.

ומה שכתב הרמב"ם להלן (בהל' יז) "יבם שרגלו הימנית חתוכה אינו חולץ בשמאל, ואם חלצה נעל שמאלו חליצתה פסולה", אין הפסול משום שחולץ בשמאל (כי אם כן מדוע המתין וכתב דין זה רק שם), אלא משום שחליצה צריכה להיות בעמידה (הל' ז) שהיא בעיקר על רגל ימין, ואי אפשר לעמוד ברגל ימנית חתוכה. ואף שבדיעבד החליצה כשרה גם בישיבה (מגיד משנה שם) צריך שיהיה ראוי לעמידה (על דרך "כל שאינו ראוי לבילה, בילה מעכבת" - נדרים עג, א), וכאן כתב הרמב"ם שיחלוץ בימין, כי לכל הדעות זו חליצה כשרה, אבל אין לפסול בדיעבד כיון שבגמרא (יבמות שם) אין הכרעה האם הלכה שחליצה בשמאל פסולה..

אך יש שכתבו (בית אפרים מהדו"ת ח"ב סי' ה. חתם סופר אה"ע ח"ב סי' עא) כי מאחר שבפירוש המשנה כתב שאין הלכה כרבי אלעזר המכשיר בשמאל, אין לומר שבדיעבד מכשיר, וכן אין לומר שעמידה מעכבת בחליצה, כי "ועמד ואמר" אין הכוונה שמצוה לעמוד, אלא לשלול חליצה בישיבה. ואם עמידה על רגל שמאל אינה 'עמידה' - הרי גם 'ישיבה' אינה, ובהכרח לומר שחליצה בשמאל כשרגל ימין חתוכה פסולה משום שזו חליצה בשמאל. וכן כתב הריטב"א (חולין צב, ב) שחליצה בימין היא מן התורה.

אגרות קודש

ב"ה, י"ט אלול, ה'תיש"א

ברוקלין, נ. י.

הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א נו"נ וכו' הרב"ג שי'

שלום וברכה!

מוסג"פ מכתב מהרה"ג וכו' רפאל ברוך טולידנו ממקנאס, שבו מתחנן אשר לרגלי ההירוס שעושים החפשים במחנם וציד הנשמות וכו' במצודת העלי' לאה"ק ת"ו, אשר מקום המעבר הוא בצרפת, ולכן מבקש שנפתח מקום מקלט שם למאות ילדים שיתחנכו שם על טהרת הקדש, ומבטיח אשר מצדם מוכנים לעזור בכל האפשר וכו'.

ומטובו להודיעני מה דיבר כת"ר שי' אתו ומה דעתו בהנ"ל...

בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"א־כ"ז אלול ה'תשפ"א

יום ראשון כ"א אלול ה'תשפ"א

הִלְכוֹת אִישׁוּת

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבאר בו דיני תנאי להפקעת זכויות האיש באשתו, זכויות הבעל בנכסי מלוג שלה, מנהגי הנדונייא, פיסוק המעות בשידוכין, מזון בת אשתו.

1 **א. הָאִשָּׁה שֶׁהִתְנֵית עַל בַּעְלָהּ לְבַטֵּל זְכוּת מִדְּבָרִים**
2 **שֶׁזּוֹכֶה בָּהֶן הַבַּעַל[2]: אִם כָּתַב לָהּ[3] וְעוֹדָהּ אֲרוּסָה**
3 **קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין - אֵינוֹ צָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ[4], אֶלָּא כָּל**
4 **מַה שֶּׁכָּתַב לָהּ קַיָּם[5]; וְאִם כָּתַב לָהּ אַחַר הַנִּשּׂוּאִין -**
5 **צָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ[6].**

2) כגון אכילת פירות נכסיה או ירושתה שהוא זוכה בהן. 3) כתב ויתור על זכויותיו. 4) להקנות לו סודר, ועם קבלת הסודר הוא מקנה לאשתו את זכותו, 5) הואיל ואז עדיין לא זכה בנכסים יכול הוא להתנות שלא יזכה בהם לכשישאנה. 6) כי אז כבר זכה בנכסים והרי הוא כשותף עמה, ואינו יכול להסתלק מהם בלי קניין, כדין כל שותף המסתלק משותפותו שאין סילוקו מועיל אלא כאשר יקנו מידו.

6 **ב. הִתְנָה עִמָּהּ[7] שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ דִּין וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ[8],**
7 **אִם מָכְרָה וְנָתְנָה - מִכְרָהּ וּמַתְּנָתָהּ קַיָּם, אֲבָל אוֹכֵל**
8 **פֵּרוֹתֵיהֶן כָּל זְמַן שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתָהּ[9]. וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ**
9 **כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה שֶׁאֵין לוֹ דִּין וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ - הֲרֵי**
10 **סִלֵּק עַצְמוֹ מִגּוּף הַקַּרְקַע, וְאֵין לוֹ בִּנְכָסֶיהָ פֵּרוֹת**
11 **לְעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ עֵרְעֵר עַל קִנְיָנוֹ וְאָמַר: לֹא עָלָה**
12 **בְּדַעְתִּי שֶׁאֵין לִי פֵּרוֹת מִפְּנֵי קִנְיָן זֶה, אֶלָּא שֶׁאִם**
13 **מָכְרָה - מִכְרָהּ קַיָּם, שֶׁאֵין אָדָם נוֹשֵׂא אִשָּׁה בְּלֹא**
14 **נְכָסִים - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא כְּבָר סִלֵּק עַצְמוֹ מִגּוּף**
15 **הַקַּרְקַע.**

7) עם הארוסה בלא קניין, או אחרי הנישואין וקנו מידו. 8) ולא פירש ממה הסתלק, שהרי בשלושה דברים זוכה הבעל בנכסי אשתו, אכילת הפירות, ושאם תמכור מכרה בטל, ואם תמות יירשנה. 9) שלא ויתר אלא על הפחות שבזכויותיו, והיא: תוקף מכירתה, כי חשב שמא לא תמכור כלל כי אין זה מצוי שתמכור נכסיה. וכלל הוא: "יד בעל השטר על התחתונה" - כל המוציא שטר על המוחזק בדבר אם השטר סתום מורידים אותו לפחות שבמשמעות השטר. וכן אם מתה - יורשה.

16 **ג. הִתְנָה עִמָּהּ[10] שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ - הֲרֵי זֶה**
17 **אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן, אֲבָל מוֹכְרִין אֶת הַפֵּרוֹת[11],**
18 **וְלוֹקְחִין[12] בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ; שֶׁלֹּא**
19 **סִלֵּק עַצְמוֹ אֶלָּא מִפֵּרוֹת נְכָסִים אֵלּוּ בִּלְבַד[13].**

10) עם הארוסה ואפילו בלא קניין. 11) בעל כורחה. 12) וקונים. 13) ולא מפירי פירותיהם.

20 **ד. הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ וְלֹא פֵּרֵי**
21 **פֵּרוֹתֵיהֶן - לוֹקְחִין הַפֵּרוֹת וְקוֹנִין בָּהֶם קַרְקַע,**
22 **וְלוֹקְחִין פֵּרוֹת קַרְקַע זוֹ וְקוֹנִין בָּהֶם קַרְקַע שֶׁנִּיָּה,**
23 **וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת אֵלּוּ שֶׁהֵן פֵּרֵי פֵּרֵי פֵּרוֹת[14]. וְכֵן**
24 **הַדָּבָר תָּמִיד, עַד שֶׁיַּתְנֶה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ לֹא פֵּרוֹת**
25 **וְלֹא פֵּרֵי פֵּרוֹתֵיהֶן עַד לְעוֹלָם. וְאַחַר כָּךְ לֹא יִהְיוּ לוֹ**
26 **פֵּרוֹת בְּחַיֶּיהָ, אֲבָל אִם מֵתָה - יִירַשׁ הַכֹּל.**

14) כי לא הזכיר בויתורו אלא סילוקו מפירי פירות בלבד, ועל מה שלא הזכיר - זכותו קיימת.

27 **ה. הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה - הֲרֵי זֶה לֹא יִירָשֶׁנָּה,**
28 **אֲבָל אוֹכֵל פֵּרוֹת בְּחַיֶּיהָ. וְכֵן אִם הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁיִּירַשׁ**
29 **מִקְצָת נְכָסִים, וְכֵן אִם הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁאִם מֵתָה בְּלֹא**
30 **בָּנִים יַחֲזִרוּ נְכָסִין לְבֵית אָבִיהָ - הַכֹּל קַיָּם.**

31 **ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[15]? שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ קֹדֶם**
32 **שֶׁתִּנָּשֵׂא, שֶׁהַנַּחֲלָה הַבָּאָה לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא**
33 **מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ[16] מַתְּנָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה קֹדֶם שֶׁתְּהֵא**
34 **רְאוּיָה לוֹ[17]; אֲבָל אִם הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת -**
35 **תְּנָאוֹ בָּטֵל[18] וְיִירָשֶׁנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19].**

15) שאינו יורשה. 16) מירושת אבותיו, אלא על ידי מעשיו, כגון נחלת אשתו הבאה לו על ידי נישואיו. 17) לפני הנישואין, כי עד הנישואין אפילו אם מתה אינו ראוי ליורשה. ולפיכך יכול הוא לומר לה: לא יהיה לי חלק באותו ממון העתיד לבוא לו. שאין מזכים לאדם בעל כורחו. 18) כיוון שהירושה ראוייה לו אילו מתה עכשיו, אינו יכול לוותר עליה. 19) "כל תנאי שבירושה בטל אף על פי שהוא ממון, שנאמר בה: "לחוקת משפט".

36 **ז. הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר נִשּׂוּאִין[20] שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ דִּין**
37 **וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ, וְלֹא בְּפֵרֵי פֵּרוֹתֶיהָ עַד עוֹלָם, בְּחַיֶּיהָ**
38 **וּבְמוֹתָהּ - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹת כְּלָל; אֲבָל אִם**
39 **מֵתָה - יִירָשֶׁנָּה[21], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

20) וגם קנו מידו. 21) וכן אם מכרה או נתנה, מכרה ומתנתה קיימים.

40 **ח. הַבַּעַל שֶׁהוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל נְכָסֵי מְלוֹג - בֵּין**
41 **שֶׁהוֹצִיא מְעַט וְאָכַל פֵּרוֹת הַרְבֵּה, בֵּין שֶׁהוֹצִיא הַרְבֵּה**
42 **וְאָכַל פֵּרוֹת מְעַט, וַאֲפִלּוּ אָכַל גְּרוֹגֶרֶת[22] אַחַת דֶּרֶךְ**
43 **כָּבוֹד[23], אוֹ שֶׁאָכַל דִּינָר אֶחָד[24] אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ**
44 **כָּבוֹד, וַאֲפִלּוּ לֹא לָקַח בַּפֵּרוֹת מִמַּה שֶׁהוֹצִיא אֶלָּא**
45 **חֲבִילָה אַחַת שֶׁל זְמוֹרוֹת[25] - מַה שֶׁהוֹצִיא הוֹצִיא,**
46 **וּמַה שֶׁאָכַל אָכַל[26].**

ט. וְכֵן אִם נָפְלוּ לָהּ כְּסָפִים בְּמָקוֹם רָחוֹק, וְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן הוֹצָאוֹת עַד שֶׁהֵבִיאָן אוֹ עַד שֶׁהוֹצִיאָן מִיַּד מִי שֶׁהָיוּ אֶצְלוֹ, וְלָקַח בָּהֶן קַרְקַע וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ כַּשִּׁעוּר - מַה שֶּׁהוֹצִיא הוֹצִיא, וּמַה שֶּׁאָכַל אָכַל. הוֹצִיא וְלֹא אָכַל, אוֹ שֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר - שָׁמִין כַּמָּה שֶׁהִשְׁבִּיחוּ, וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוֹצִיא. אִם הַשֶּׁבַח יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה - יִשְׁבַּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[27] כַּמָּה הוֹצִיא, וְנוֹטֵל הַהוֹצָאָה; וְאִם הַהוֹצָאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח - אֵין לוֹ מִן הַהוֹצָאָה אֶלָּא כְּשִׁעוּר הַשֶּׁבַח, וּכְשֶׁבּוּעָה.

27) "הנשבע אוחז ספר תורה בזרועו ועומד ונשבע".

י. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[28]? בְּמִגְרַשׁ; אֲבָל הָאִשָּׁה שֶׁמָּרְדָה עַל בַּעְלָהּ[29] - אֲפִלּוּ אָכַל הַרְבֵּה, שָׁמִין לוֹ כַּמָּה אָכַל, וּפוֹחֵת אוֹתוֹ מִמַּה שֶּׁרָאוּי לִתֵּן לוֹ מִן הַהוֹצָאָה אַחַר שִׁיְּשַׁבַּע וְנוֹטְלוֹ; שֶׁלֹּא הִקְנָה לָהּ כְּדֵי שֶׁתִּטֹּל וְתֵצֵא מֵעַצְמָהּ. וְכֵן הַמּוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ קְטַנָּה, וּמֵאֲנָה בּוֹ - רוֹאִין כַּמָּה אָכַל וְכַמָּה הוֹצִיא וְכַמָּה הִשְׁבִּיחַ, וְשָׁמִין לוֹ כְּאָרִיס; שֶׁהֲרֵי בִּרְשׁוּת יָרַד.

28) שאנו אומרים: מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל.
29) והיא דורשת גט.

יא. מִנְהָגוֹת רַבּוֹת יֵשׁ בִּנְדוּנְיָא. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁיִּכְתְּבוּ בַּכְּתֻבּוֹת הַנְּדוּנְיָא יָתֵר עַל דָּמֶיהָ בִּשְׁלִישׁ אוֹ בְּחֹמֶשׁ אוֹ בְּמֵחֲצָה, כְּגוֹן שֶׁתִּהְיֶה הַנְּדוּנְיָא מֵאָה וְכוֹתְבִים שֶׁהִכְנִיסָה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בִּפְנֵי הָעָם. וּכְשֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת - לֹא תִּגְבֶּה אֶלָּא הַמֵּאָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְתֹּב פָּחוֹת, וְאִם פָּסְקָה לְהָבִיא לוֹ בְּמֵאָה כֵּלִים - נוֹתֶנֶת שָׁוֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים אוֹ מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, וְכוֹתְבִין שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ מֵאָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְתֹּב שָׁוֶה מָנֶה בְּמָנֶה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁיִּתֵּן הָאִישׁ מָעוֹת לְפִי הַנְּדוּנְיָא דָּבָר קָצוּב, שֶׁתִּתְקַשֵּׁט בּוֹ הַכַּלָּה וְתִקְנֶה בּוֹ בְּשָׂמִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיַּכְנִיס הָאִישׁ שׁוּם מִשֶּׁלּוֹ לָאִשָּׁה וְיִצְטָרֵף לִנְדוּנְיָתָהּ לְהִתְנָאוֹת בּוֹ.

יב. הַנּוֹשֵׂא סָתָם - כּוֹתֵב וְנוֹתֵן כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וְכֵן הִיא שֶׁפָּסְקָה לְהַכְנִיס - נוֹתֶנֶת כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וּכְשֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ - מַגְבִּין לָהּ מַה שֶּׁבִּכְתֻבָּתָהּ כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וּבְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, מִנְהַג הַמְּדִינָה עִקָּר גָּדוֹל הוּא וְעַל פִּיו דָּנִין. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל הַמְּדִינָה.

22) תאנה יבשה. 23) בביתו על שולחנו, ולא בשוק או בשדה דרך עראי. 24) שווה דינר. 25) ענפי הגפן, שהם מאכל לפילים, והאכיל מהם את בהמתו. ומכל מקום צריך שתהא החבילה שווה דינר, כי אכילת בהמה אינה אכילת כבוד. 26) וכשהוא מגרשה אינו יכול לתבוע את הוצאותיו.

יג. אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהָיוּ בֵּינֵיהֶם שִׁדּוּכִין, וְאָמַר לָהּ: כַּמָּה אַתְּ מַכְנֶסֶת לִי? כָּךְ וָכָךְ! וְאָמְרָה לוֹ: וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לִי אוֹ כּוֹתֵב לִי? כָּךְ וָכָךְ! וְכֵן הָאָב שֶׁפָּסַק עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ: כַּמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ? כָּךְ וָכָךְ! וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ? כָּךְ וָכָךְ! עָמְדוּ וְקִדְּשׁוּ - קָנוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים, וַאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּינֵיהֶן קִנְיָן. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים הַנִּקְנִים בַּאֲמִירָה.

יד. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁפָּסַק הָאָב לְבִתּוֹ, בֵּין קְטַנָּה וּבֵין גְּדוֹלָה, וּפָסַק הָאָב לִבְנוֹ, וּבְנִשּׂוּאִין רִאשׁוֹנִים; שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ, וּמֵרֹב שִׂמְחָתוֹ בַּנִּשּׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים גָּמַר וּמַקְנֶה לוֹ בַּאֲמִירָה. אֲבָל אָח שֶׁפָּסַק לַאֲחוֹתוֹ אוֹ אִשָּׁה שֶׁפָּסְקָה לִבְתָּהּ וְכֵן שְׁאָר קְרוֹבִים, וְכֵן הָאָב שֶׁפָּסַק לִבְנוֹ אוֹ לִבְתּוֹ בְּנִשּׂוּאִין שְׁנִיִּים - לֹא קָנוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים עַד שֶׁיִּקְנוּ מִידֵי הַפּוֹסֵק שֶׁיִּתֵּן כָּךְ וָכָךְ.

טו. הָאָב שֶׁפָּסַק עַל יַד בִּתּוֹ - לֹא קָנְתָה הַבַּת אוֹתָהּ הַמַּתָּנָה עַד שֶׁיִּכְנֹס אוֹתָהּ בַּעְלָהּ. וְכֵן הַבֵּן לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּכְנֹס. שֶׁכָּל הַפּוֹסֵק אֵינוֹ פּוֹסֵק אֶלָּא עַל מְנָת לִכְנֹס. לְפִיכָךְ, הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו לְיִבּוּם - יָכוֹל הָאָב לוֹמַר לַיָּבָם: לְאָחִיךָ הָיִיתִי רוֹצֶה לִתֵּן, וּלְךָ אֵינִי רוֹצֶה לִתֵּן. וַאֲפִלּוּ הָיָה הָרִאשׁוֹן עַם הָאָרֶץ וְהַשֵּׁנִי חָכָם, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַבַּת רוֹצָה בּוֹ.

טז. הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ, וְהָלַךְ הָאָב לִמְדִינָה אַחֶרֶת[30] - יְכוֹלָה הִיא לוֹמַר לַבַּעַל: אֲנִי לֹא פָּסַקְתִּי עַל עַצְמִי, מָה אֲנִי יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת? אוֹ כְּנֹס בְּלֹא נְדוּנְיָא אוֹ פָּטְרֵנִי בְּגֵט. אֲבָל אִם פָּסְקָה הִיא עַל עַצְמָהּ וְלֹא הִגִּיעָה יָדָהּ - הֲרֵי זוֹ יוֹשֶׁבֶת עַד שֶׁתִּמְצָא מַה שֶּׁפָּסְקָה אוֹ עַד שֶׁתָּמוּת[31]. וְלָמָּה לֹא תִּפְטֹר עַצְמָהּ בְּמַרְדּוּת[32]? שֶׁהַמּוֹרֶדֶת וְהִיא אֲרוּסָה - הַבַּעַל רוֹצֶה לְכָנְסָהּ וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה; אֲבָל זוֹ - אֵין הַבַּעַל רוֹצֶה בָּהּ עַד שֶׁתִּתֵּן הַנְּדוּנְיָא שֶׁפָּסְקָה, וְהִיא רוֹצָה בּוֹ, שֶׁהֲרֵי אוֹמֶרֶת לוֹ: אוֹ כְּנֹס אוֹ פְּטֹר[33]. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּגְדוֹלָה; אֲבָל בִּקְטַנָּה שֶׁפָּסְקָה עַל עַצְמָהּ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן גֵּט, אוֹ יִכְנֹס בְּלֹא נְדוּנְיָא[34].

30) ולא הניח כאן נכסים, אבל אם יש לו כאן נכסים, בית דין יורד לנכסיו ונותן לו. 31) "תשב עד שילבין ראשה".
32) שכל אשה המורדת בבעלה ואומרת מאסתיהו . . . כופים אותו לגרשה מייד. 33) ודעת הרי"ף שם שדינה כמורדת. 34) שאין תנאה כלום.

יז. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וּפָסְקָה עִמּוֹ שֶׁיִּהְיֶה זָן אֶת בִּתָּהּ[35] כָּךְ וְכָךְ שָׁנִים - חַיָּב לְזוֹן אוֹתָם שָׁנִים שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ. וְהוּא, שֶׁיַּתְנוּ עַל דָּבָר זֶה בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין[36]; אֲבָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין[37] - עַד שֶׁיִּקְנוּ מִידוֹ אוֹ

עַד שֶׁיִּכְתֹּב בִּשְׁטָר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מִקָּח וּמִמְכָּר. נִתְגָּרְשָׁה בְּתוֹךְ הַשָּׁנִים שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לָזוּן אֶת בִּתָּהּ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וּפָסְקָה גַּם עִמּוֹ שֶׁיִּהְיֶה זָן אוֹתָהּ הַבַּת כָּךְ וְכָךְ שָׁנִים - לֹא יֹאמַר רִאשׁוֹן: אִם תָּבוֹא לְבֵיתִי אֲזוּנָהּ[38], אֶלָּא מוֹלִיךְ מְזוֹנוֹתֶיהָ לַמָּקוֹם שֶׁהִיא שָׁם אִמָּהּ[39]. וְכֵן לֹא יֹאמְרוּ שְׁנֵיהֶם: הֲרֵי אָנוּ זָנִין אוֹתָהּ כְּאַחַת, אֶלָּא אֶחָד זָנָהּ וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת.

35) מאיש אחר. 36) שמתוך שמחת חתונתם גמר ומקנה. 37) ולפני הנישואין ואז מועיל הקניין. 38) כלומר, אם הייתי מקיים את אמה הייתי זן אותה. 39) כלומר, במקום ששם האמא שלה.

יח. נִשֵּׂאת הַבַּת בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הַבַּעַל חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ, וּבַעֲלֵי אִמָּהּ שְׁנֵיהֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת. מֵתוּ אֵלּוּ שֶׁפָּסְקוּ לָזוּן אוֹתָהּ: אִם קָנוּ מִיָּדָן אוֹ שֶׁחִיֵּב עַצְמוֹ בִּשְׁטָר - הֲרֵי זוֹ כְּבַעַל חוֹב בִּשְׁטָר, וְטוֹרֶפֶת מְזוֹנוֹתֶיהָ מִנִּכְסֵיהֶן הַמְשֻׁעְבָּדִים[40] עַד סוֹף הַזְּמַן שֶׁפָּסְקוּ; וְאִם פָּסְקוּ בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין וְלֹא הָיָה שָׁם קִנְיָן - הֲרֵי הֵם דְּבָרִים שֶׁלֹּא נִתְּנוּ לִכְתֹּב, וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[41].

40) שנמכרו ללקוחות על ידי בעלי אמה. 41) מנכסים משועבדים, אבל גובה היא מן היורשים כדין מלווה בעל פה.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) כולל בו דין אילונית, ממאנת, ונשים האסורות עליו - לענין כתובה. היוצאת משום שם רע, העוברת על דת אם כופין בעלה להוציאה, האשה שאמרה לבעלה שזנתה תחתיו ברצון, אשת ישראל שזנתה תחת בעלה בשגגה או באונס, אשת כהן שנבעלה בשוגג או באונס, ואשת כהן שאמרה לבעלה נאנסתי.

א. הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאֵילוֹנִית[2], וְלֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים וְלֹא אִשָּׁה אַחֶרֶת לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה - אַף־עַל־פִּי שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ וּמוֹצִיא[3], הֲרֵי הִיא כְּכָל הַנָּשִׁים, וְיֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה[4] וּשְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[5]. וְכֵן זוֹכֶה הַבַּעַל בְּמַה שֶׁזָּכָה בִּשְׁאָר הַנָּשִׁים[6].

2) אשה עקרה שאינה מסוגלת ללדת, וסימניה מפורשים לעיל פ"ב, ה"ו. 3) כדי שישא אשה הראויה לילד, כמבואר לעיל פט"ו ה"ז. 4) הואיל והכיר בה מתחילה, ואין כאן מקח טעות (כתובות ק: במשנה). 5) כגון מזונותיה, רפואתה ופדיונה, המנויים לעיל פי"ב ה"ב. 6) מעשה ידיה וירושתה וכו' לעיל פי"ב ה"ג.

ב. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וְלֹא הִכִּיר בָּהּ, וְנִמְצֵאת אֵילוֹנִית אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין[7], וְכֵן הַנּוֹשֵׂא שְׁנַיָּה[8], בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין לֹא הִכִּיר בָּהּ - אֵין לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה[9] וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה, אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהּ[10]. וְאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר מוֹתוֹ[11]. וּכְשֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ וּמַפְרִישִׁין בֵּינֵיהֶם - אֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל[12].

7) כגון גרושה לכהן, ולא הכיר בה כשנשאה. 8) שניה לעריות, האסורה מדברי סופרים. ועשרים נשים הן, כמבואר לעיל פ"א ה"ו. 9) כתובות ק, ב. קנסו אותה חכמים, מפני שהיא מרגילה ומשדלת את האיש לישאנה, שאינה מפסדת כלום בנישואיה, שאינה נפסלת וגם ולדה ממנו כשר, ולפיכך אפילו הכיר בה הפסידה הכל, אבל אלמנה וחייבי לאוין שהן נפסלות, וולדן פסול ואינן מרגילות אותו, אלא הוא מרגיל אותה - לא הפסידו כתובתן אלא כשלא הכיר בהן מתחילה, משום מקח טעות. 10) שם קא, א. שמתנה היא שנתן לה בחיבת ביאה (רש"י שם). 11) ואין צורך לומר בחיי בעליהן אין להן מזונות, שהרי יושבות בעבירה וחייבות לצאת, ואם יקבלו מזונות יתעכבו בבית בעליהן (יבמות פה.). 12) ואע"פ שאינו חייב לפדותה - ולא תקנו פירות לבעל אלא משום פדיונה - בכל זאת אינו משלם פירות שאכל - משום קנס.

ג. וְלָמָּה אֵין לָהֶם עִקָּר[13] וְיֵשׁ לָהֶן תּוֹסֶפֶת? הָעִקָּר, שֶׁהִיא תַּקָּנַת חֲכָמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ[14] - הוֹאִיל וְלֹא הִכִּיר בָּהּ, אֵין לָהּ עִקָּר[15]; אֲבָל תּוֹסֶפֶת, שֶׁהוּא חַיָּב עַצְמוֹ בָּהּ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה וְתַעֲמֹד לְפָנָיו[16] - הֲרֵי עָמְדָה בִּתְנָאֵי שֶׁלָּהּ, וַהֲרֵי הִקְנִית לוֹ הֲנָאָתָהּ, וַהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת [לְפָנָיו], אֲבָל הַתּוֹרָה אָסְרָה אוֹתָהּ[17] עָלָיו, וּמַה הִיא יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת? לְפִיכָךְ יֵשׁ לָהּ תּוֹסֶפֶת[18], שֶׁאֵין מַעֲשֶׂיהָ הֵן הַגּוֹרְמִין לָהּ[19] לְהֵאָסֵר אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, אֶלָּא אֲסוּרָה הָיְתָה מִקֹּדֶם.

13) מנה לאלמנה, ומאתיים לבתולה. 14) כמבואר לעיל פ"י ה"ו. 15) ואין כאן תקנת חכמים, שגם הם רוצים שתצא מהר. 16) כי אילו היא רוצה לצאת, ודאי שאין לה תוספת, כי לא הקנה לה על דעת שתצא לרצונה ותיטול את שלו. 17) ובשניה, החכמים אסרוה עליו. 18) ואפילו איילונית שלא הכיר בה יש לה תוספת, כיון שהוסיף לה מדעתו ולא חשש שמא תמצא איילונית רצה ליזוק בנכסיו (ר"ן כתובות, פרק יא). 19) = שלא מעשיה הביאוה לידי כך.

ד. וְלָמָּה לֹא חָלְקוּ בַּשְׁנִיָּה בֵּין שֶׁהִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ, אֶלָּא אָמְרוּ: אֵין לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה בְּכָל מָקוֹם?[20] מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, עָשׂוּ בָּהּ חִזּוּק[21]. אֲבָל אִם נָשָׂא אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְהִכִּיר בָּהּ, אוֹ אַחַת מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ - יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה; שֶׁחַיָּבֵי לָאוִין שֶׁהִכִּיר בָּהּ - רָצָה לָזוּן[22] בִּנְכָסָיו, וְחַיָּבֵי עֲשֵׂה[23] - אִסּוּרָן קַל. וְיֵשׁ לִשְׁתֵּיהֶן מְזוֹנוֹת לְאַחַר מוֹתוֹ[24]. וְכֵן אִם לָוְתָה וְאָכְלָה[25] - חַיָּב לְשַׁלֵּם. וּכְשֶׁכּוֹפִין אוֹתָן לְהוֹצִיא - מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל כָּל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל מִכָּל נְכָסֶיהָ[26].

20) ואפילו הכיר בה. 21) יבמות פה, ב. אבל דברי תורה אינם צריכים חיזוק. 22) לזון אותה מנכסיו, ובכת"י התימנים: ליזוק. וכן בדפוס שונצינו. 23) כגון בעולה לכהן גדול (ראה לעיל פ"א ה"ח), לפיכך יש להן כתובה אפילו לא הכיר בהן, ואינן צריכות חיזוק שהרי מן התורה הן. ולפי זה, חלוצה לכהן הדיוט אין לה כתובה, שהרי איסורה מדברי סופרים (הל' איסורי ביאה פי"ז, ה"ז) ועשו בה חיזוק (כסף־משנה). 24) יבמות פה, א. אבל בחייו אין להן מזונות כי עליהן לצאת מבעליהן, משום עבירה. 25) שהלך בעלה למדינת הים ולא הניח לה מזונות. 26) יבמות פה, א. שהרי לא כדין אכלם, שאין לו בהן נישואין, וכן ראוי לקנסם - כשהכירו בהן - שהם הרגילו ושידלו את הנשים לנישואי עבירה.

1 **ה. הַמְמָאֶנֶת[27] - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[28], אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ**
2 **לָהּ[29]. וְאֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל. וְאִם**
3 **לָוְתָה כְּשֶׁהָיְתָה תַּחְתָּיו וְאָכְלָה, וְאַחַר כָּךְ מְאַנָּה - אֵין**
4 **מוֹצִיאִין אוֹתָן מְזוֹנוֹת מִן הַבַּעַל[30].**

27) קטנה יתומה שהשיאוה אמה או אחיה, ויכולה למאן ולצאת בלא גט, כמבואר לעיל פ"ד ה"ח. 28) שמעצמה יוצאת נגד רצונו. 29) כתובות קא, א. מתנה הוא שנתן לה בחיבת ביאה (רש"י שם) והרי ידע מראש שהיא קטנה ויכולה למאן. 30) שם קז, ב. כשם שאין לה כתובה, כך אין לה מזונות שהם תנאי כתובה.

5 **ו. מִי שֶׁזִּנְתָּה תַּחַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[31], לֹא עִקָּר**
6 **וְלֹא תּוֹסֶפֶת[32] וְלֹא אֶחָד מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה; שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂיהָ**
7 **גָּרְמוּ לָהּ לְהֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ.**

31) כתובות קא, א. ויבמות פז, ב. 32) שהרי לא עמדה בתנאי שלה שתהיה נאמנת לו, כמבואר לעיל ה"ג.

8 **ז. וְהֵיאַךְ דִּין נָשִׁים אֵלּוּ[33] בַּנְּדוּנְיָא שֶׁלָּהֶם?[34] כָּל**
9 **אִשָּׁה שֶׁנְּדוּנְיָתָהּ קַיֶּמֶת - אֲפִלּוּ זִנְּתָה, נוֹטֶלֶת שֶׁלָּהּ**
10 **וְהוֹלֶכֶת[35]. וְאִם הָיְתָה שְׁנֵיָּה אוֹ אֶחָד מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה,**
11 **בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה אַיְלוֹנִית**
12 **אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְהִכִּיר בָּהּ - הֲרֵי הִיא בִּנְדוּנְיָתָהּ כְּכָל**
13 **הַנָּשִׁים.**

33) הנידונות בפרק זה כל אחת לעצמה. 34) שהכניסו לבעליהן. 35) כתובות קא, א.

14 **ח. נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[36]; וְנִכְסֵי מְלוֹג,**
15 **מַה שֶּׁנִּגְנַב אוֹ שֶׁאָבַד - אָבַד לָהּ, וְאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[37].**
16 **הָיְתָה אַיְלוֹנִית אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְלֹא הִכִּיר בָּהּ: כָּל**
17 **מַה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב אוֹ בָּלָה אוֹ שֶׁנִּשְׁחַק מִנִּכְסֵי צֹאן**
18 **בַּרְזֶל - אֵין הַבַּעַל חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי הִיא נָתְנָה לוֹ**
19 **רְשׁוּת לְהִיוֹתָן אֶצְלוֹ[38]; וְכָל מַה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב**
20 **מִנִּכְסֵי מְלוֹג - חַיָּב לְשַׁלֵּם. הֵיפֶךְ מִכָּל הַנָּשִׁים. מִפְּנֵי**
21 **שֶׁאֵין שָׁם אִישׁוּת גְּמוּרָה, לֹא זָכָה בִּנְכְסֵי מְלוֹג[39].**

36) שאם נגנבו או אבדו, חייב לשלם. 37) כאן הוא סוף ההלכה, לפי כת"י התימנים ודפוסים קדומים. ובדפוסים המאוחרים, מתחלת הלכה ח' במילים: "נכסי צאן ברזל חייב באחריותם", וזהו סדר משובש. והטעם בכל אלה, הואיל ויש להן כתובה כשאר הנשים, כמבואר לעיל ה"ד, ממילא גם דין נדונייתן כשאר הנשים. והשניה – אע"פ שאין לה כתובה (ראה לעיל ה"ב) - קנסוהו חכמים לשלם לה מה שנגנב מנכסי צאן ברזל, כדי לעקור מהם תורת נישואין, אף־על־פי שמצד הדין ברשותו הם עומדים, ומותר לו להוציאם, ועל מנת כן קבלם, שלא יפרע אלא אם יגרשנה מדעתו (ר"ן כתובות, שם). ונכסי מלוג שמצד הדין הם שלה וברשותה הם, קנסוה חכמים שלא תטול בהם כלום אם נאבדו, ועשאוה כשאר נשים, שאם אבדו - אבדו לה. נמצא קנסו אותו בשלו, ואותה בשלה (כתובות קא. והשווה פירוש המשנה לרבינו, יבמות פ"ט מ"ג). 38) וידעה שאסורה לו, אם כן מחלתם לו מתחילה. ואע"פ שקיבל אחריותם, עם ביטול הקידושין שהיו בטעות - בטלה ממילא אחריותו. 39) והרי זה כאילו קיבלם אחר להנאתו שחייב באחריותם (כתובות קא.). והשוו דין אלמנה לכהן גדול - שהיא מחייבי לאוין - לדין איילונית שלא הכיר בה (שם קא:), וכן מבואר ברי"ף שם, וראה ט"ז לאהע"ז סי' קטז ס"ה.

22 **ט. וְהַמְמָאֶנֶת - אֵין לָהּ בְּלָיוֹת[40] כְּלָל. שֶׁאֵין מוֹצִיאִין**
23 **מִן הַבַּעַל דָּבָר מִמַּה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנְּכָסֶיהָ, בֵּין**
24 **מִנִּכְסֵי מְלוֹג בֵּין מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[41], אֶלָּא נוֹטֶלֶת**
25 **הַנִּמְצָא לָהּ וְיוֹצְאָה.**

40) נכסיה שבלו ואפסו לגמרי. 41) כתובות, שם. שהרי ברשות בית־דין נשאה, וכשהוציא את נכסיה יכול הוא לומר: כשאגרשנה מדעתי אחזיר לה מה שקיבלתי עלי באחריות. ונכסי מלוג אע"פ שלא ברשות הוציאם, יכול הוא לומר: אין עלי להחזירם עד שאגרשנה, שמא תמות בחיי ואירשנה (רש"י שם).

26 **י. מִי שֶׁזִּנְתָּה תַּחַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר**
27 **וְלֹא תּוֹסֶפֶת[42]. וְאֵין מוֹצִיאִין מֵהַבַּעַל דָּבָר מִמַּה**
28 **שֶׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁלָּהּ, וְאֵין צָרִיךְ**
29 **לוֹמַר נִכְסֵי מְלוֹג[43]. וְלֹא הַמְזַנָּה בִּלְבַד, אֶלָּא אַף**
30 **הָעוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה[44] אוֹ עַל דַּת יְהוּדִית[45], אוֹ**
31 **הַיּוֹצֵאת מִשּׁוּם שֵׁם רָע[46] - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר**
32 **וְלֹא תּוֹסֶפֶת וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[47]. וְכָל אַחַת מֵהֶן**
33 **נוֹטֶלֶת הַנִּמְצָא לָהּ מִנְּדוּנְיָתָהּ וְיוֹצְאָה, וְאֵין הַבַּעַל**
34 **חַיָּב לְשַׁלֵּם כְּלוּם, לֹא מַה שֶּׁפִּחֵת וְלֹא מַה שֶּׁאָבַד.**

42) כבר ביאר רבינו כל זה למעלה בה"ו, ולא כתבו כאן אלא לסמוך אליו ענין עוברת על דת וחברותיה. 43) כתובות קא, א. 44) הכתובה בתורת משה [וראה מש"כ להלן בהערה סד]. 45) מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ראה להלן הי"ב. 46) שעשתה דברים מכוערים ביותר, אלא שאין עדות ברורה בזנות. כמבואר בסמוך הט"ו. 47) כתובות שם, וב'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו.

35 **יא. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאִם עָשְׂתָה אַחַת מֵהֶן עֲבֵרָה**
36 **עַל דַּת מֹשֶׁה: יוֹצְאָה בַּשּׁוּק וּשְׂעַר רֹאשָׁהּ גָּלוּי[48]. אוֹ**

שֶׁנּוֹדֶרֶת אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּעַת וְאֵינָהּ מְקַיֶּמֶת[49]. אוֹ שֶׁשִּׁמְּשָׁהּ מִטָּתָהּ וְהִיא נִדָּה[50]. אוֹ שֶׁאֵינָהּ קוֹצָה[51] לָהּ חַלָּה[52]. אוֹ שֶׁהֶאֱכִילָה אֶת בַּעְלָהּ דְּבָרִים אֲסוּרִים. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וּנְבֵלוֹת[53], אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁאֵינָן מְעַשְּׂרִין[54]. וְהֵיאַךְ יְוַדַּע דָּבָר זֶה? כְּגוֹן שֶׁאָמְרָה לוֹ: פֵּרוֹת אֵלּוּ פְּלוֹנִי כֹּהֵן[55] תִּקְּנָם לִי, וְעִסָּה זוֹ פְּלוֹנִית הִכְּרִישָׁה לִי חַלָּתָהּ, וּפְלוֹנִי הֶחָכָם טִהֵר לִי אֶת הַכְּתָבִים[56]; וְאַחַר שֶׁאָכַל אוֹ בָא עָלֶיהָ שָׁאַל אוֹתוֹ פְּלוֹנִי, וְאָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם. וְכֵן אִם הֶחֱזִקָה נִדָּה בִּשְׁכֵנוֹתֶיהָ[57] וְאָמְרָה לְבַעְלָהּ: טְהוֹרָה אֲנִי, וּבָא עָלֶיהָ.

48) והכתוב אומר (במדבר ה, יח): "ופרע את ראש האשה", מכלל שבאותה שעה לא עמדה פרועה - מכאן אתה למד שאסור לבנות ישראל לצאת פרועות ראש (כתובות עב. וברש"י). 49) והתורה אמרה (במדבר ל, ג): "לא יחל דברו". ולא עוד אלא שבעוון נדרים - בנים מתים (כתובות, שם). 50) ואמרה לבעלה: טהורה אני. 51) חותכת ומפרשת, מלשון המשנה (חלה ב, ג). 52) מעיסתה. 53) שאיסורם מן התורה. 54) שאין איסורו בזמן הזה אלא מדרבנן (פ"א מהל' תרומות הכ"ו) – 'מגיד משנה'. 55) כהן לאו דוקא, אלא שדרך הכהן לתקן את הפירות וליטול את הראוי לו ('מאירי' ורש"י במהדורה קמא הוצ' רי"נ אפשטיין, עמ' 45). 56) שנמצא על בשרה או על בגדה, וטיהרו החכם אחרי שקבע שזה מדם מכה שנתגעלה והוציאה דם וכיוצא בזה, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ט הכ"ב. ובגמרא לפנינו הנוסחא: "טיהר לי את הדם". וכנוסחת רבינו, כ"ה גם ברי"ף. וראה בפ"ט מהל' איסורי ביאה ה"ב, שכתמים מדרבנן כיון שהם בלי הרגשה, ועי' להלן הערה סד. 57) שראוה לובשת בגדי נידות, ולבעלה אמרה טהורה אני (כתובות שם, וברש"י).

יב. וְאֵי זוֹ הִיא דַּת יְהוּדִית? הוּא מִנְהַג הַצְּנִיעוּת שֶׁנָּהֲגוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאִם עָשְׂתָה אַחַת מֵהֶן עֲבֵרָה עַל דַּת יְהוּדִית: יוֹצְאָה לַשּׁוּק אוֹ לְמָבוֹי[58] מְפֻלָּשׁ[59] וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ וְאֵין עָלֶיהָ רְדִיד[60] כְּכָל הַנָּשִׁים, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁעָרָהּ מְכֻסֶּה בְּמִטְפַּחַת. אוֹ שֶׁהָיְתָה טוֹוָה בַּשּׁוּק וּוֶרֶד וְכַיּוֹצֵא בּוֹ כְּנֶגֶד פָּנֶיהָ, עַל פַּדַּחְתָּהּ[61] אוֹ עַל לְחָיֶיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשׂוֹת הָעַכּוּ"ם הַפְּרוּצוֹת[62]. אוֹ שֶׁטּוֹוָה בַּשּׁוּק וּמַרְאַת זְרוֹעוֹתֶיהָ לִבְנֵי אָדָם. אוֹ שֶׁהָיְתָה מְשַׂחֶקֶת עִם הַבַּחוּרִים. אוֹ שֶׁהָיְתָה תּוֹבַעַת הַתַּשְׁמִישׁ בְּקוֹל רָם מִבַּעְלָהּ, עַד שֶׁשְּׁכֵנוֹתֶיהָ שׁוֹמְעוֹת אוֹתָהּ מְדַבֶּרֶת עַל עִסְקֵי תַּשְׁמִישׁ. אוֹ שֶׁהָיְתָה מְקַלֶּלֶת אֲבִי בַעְלָהּ בִּפְנֵי בַעְלָהּ.

58) רחוב צר. 59) פתוח לרשות הרבים. 60) צעיף, מלשון הכתוב (ישעיה ג, כג): "והצניפות והרדידים". 61) מצחה. 62) כתובות עב, ב. וב'תוספות' שם הביאו בשם רבינו חננאל: "טווה ורד, צמר אדום היא טווה שיפול על פניה מזהרוריתו, וזוהי עזות מצח ופריצות".

יג. עֶזְרָא תִּקֵּן שֶׁתְּהֵיֶה אִשָּׁה חוֹגֶרֶת בְּסִינָר[63] תָּמִיד בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ, מִשּׁוּם צְנִיעוּת[64]. וְאִם לֹא חָגְרָה - אֵינָהּ עוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה[65], וְלֹא הִפְסִידָה כְּתֻבָּתָהּ. וְכֵן אִם יָצְתָה בְּרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ מֵחָצֵר לְחָצֵר בְּתוֹךְ הַמָּבוֹי - הוֹאִיל וּשְׂעָרָהּ מְכֻסֶּה בְּמִטְפַּחַת, אֵינָהּ עוֹבֶרֶת עַל דָּת[66].

63) מכנסים (רש"י). או חגורה (פירוש המשנה לרבינו, שבת פ"י מ"ד). 64) בבא־קמא פב, א. וב'ירושלמי' פ"ד דמגילה ה"א: "מפני מעשה שאירע שבעלה קוף מכדרכה ושלא כדרכה". ומטעם זה צריכה לחגור סינר אפילו בביתה (הגהות הגרצ"ה חיות בב"ק שם). 65) בכת"י התימנים, תיבה זו אינה. וכן הוא ב'כסף משנה'. וב'מגיד משנה' הביא: "דת יהודית", וכן הגיה ב'מעשה רוקח' [ולפי נוסחתנו נראה שתקנות חכמים הן "דת משה" שהרי נצטוינו בתורה לשמור ולעשות ככל תקנותיהם (ספר המצוות שורש א', ומ"ע קעד) ושלפיכך נכללו חלה ומעשרות שהם בזמן הזה מדרבנן (ראה במגיד־משנה) וכתם שאף הוא מדרבנן - בכלל דת משה (למעלה הי"א). ודת יהודית היא מנהג שנהגו בנות ישראל ולא תקנוהו חכמים]. 66) כתובות עב, ב.

יד. הָעוֹבֶרֶת עַל דָּת - צְרִיכָה הַתְרָאָה[67] וְעֵדִים[68], וְאַחַר כָּךְ תַּפְסִיד כְּתֻבָּתָהּ[69]. עָבְרָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[70], וְיָדַע שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת עַל דָּת, וְהִתְרָה בָּהּ בְּלֹא עֵדִים, וְחָזְרָה וְעָבְרָה, הוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר: אַחַר הַתְרָאָה עָבְרָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא עָבַרְתִּי כְּלָל, אוֹ: לֹא הִתְרָה בִּי, אִם רָצָה לְהוֹצִיא - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן כְּתֻבָּה אַחַר שֶׁתִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא עָבְרָה[71]; שֶׁאִם תּוֹדֶה שֶׁעָבְרָה אַחַר הַתְרָאָה זוֹ - אֵין לָהּ כְּלוּם.

67) שמא תחזור בה. ואם תחזור לא תפסיד כתובתה. 68) על ההתראה ועל העבירה. 69) סוטה כה, א. ותוספתא כתובות פ"ז. הוצאת צוקמ. עמ' 12, 269). 70) שלא היו עדים בדבר. 71) אחר ההתראה (מגיד־משנה). והרי זה דומה למוציא שטר חוב על חבירו, והלה טוען פרוע הוא, שבעל השטר צריך שבועה ('בית יוסף' אהע"ז סי' קטו). [רוצה לומר, שמה שכתב רבינו "נותן כתובה אחר שתשבע" היינו שהבעל תובע ממנה שתשבע כמפורש בפי"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב, שאז צריכה להשבע, וראה להלן הערה פא].

טו. כֵּיצַד הִיא יוֹצְאָה מִשּׁוּם שֵׁם רַע? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁעָשְׂתָה דָּבָר מְכֹעָר בְּיוֹתֵר, שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁהָיְתָה שָׁם עֲבֵרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם עֵדוּת בְּרוּרָה בִּזְנוּת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה בְּחָצֵר לְבַדָּהּ, וְרָאוּ רוֹכֵל יוֹצֵא[72], וְנִכְנְסוּ מִיָּד בִּשְׁעַת יְצִיאָתוֹ, וּמָצְאוּ אוֹתָהּ עוֹמֶדֶת מֵעַל הַמִּטָּה וְהִיא לוֹבֶשֶׁת הַמִּכְנָסַיִם אוֹ חוֹגֶרֶת אֲזוֹרָהּ, אוֹ שֶׁמָּצְאוּ רֹק לַח לְמַעְלָה מִן הַכִּילָה[73]. אוֹ שֶׁהָיוּ יוֹצְאִים מִמָּקוֹם אָפֵל, אוֹ מַעֲלִין זֶה אֶת זֶה מִן הַבּוֹר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. אוֹ

שֶׁרָאוּהוּ מְנַשֵּׁק עַל פִּי חֲלוּקָה, אוֹ שֶׁרָאוּ אוֹתָן מְנַשְּׁקִין זֶה אֶת זֶה אוֹ מְנַפְּפִין[74] זֶה אֶת זֶה. אוֹ שֶׁנִּכְנְסוּ זֶה אַחַר זֶה וְהֵגִיפוּ[75] דְּלָתוֹת. וְכֵיוָצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ. אִם רָצָה הַבַּעַל לְהוֹצִיאָהּ - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. וְאֵין זוֹ צְרִיכָה הַתְרָאָה[76].

72) ב'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו, הגירסא: רוכל יוצא מתוך ביתה. רוכל - מוכר בשמים לנשים להתקשט בהם. 73) רשת, שפורשים על המיטה להגן על הישן בה מיתושים וזבובים. מי זרק הרוק למעלה? כי אם השוכב ופניו למעלה, הלכך זינתה זו ורקקה בשעת תשמיש (יבמות כד: וברש"י). 74) מחבקים. 75) סגרו. וכל זה מוזכר ביבמות כד, ב. וב'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו. 76) כיון שעברה, כבר נאסרה על בעלה, ואין עוד צורך בהתראה (כסף־משנה).

טז. עוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה אוֹ עַל דַּת יְהוּדִית, וְכֵן זֹאת שֶׁעָשְׂתָה דָּבָר מְכֹעָר - אֵין כּוֹפִין אֶת הַבַּעַל לְהוֹצִיא, אֶלָּא אִם רָצָה - לֹא יוֹצִיא[77]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הוֹצִיא - אֵין לָהֶן כְּתֻבָּה[78]. שֶׁהַכְּתֻבָּה תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְלֹא הִקְפִּידוּ אֶלָּא עַל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַצְּנוּעוֹת; אֲבָל אֵלּוּ הַפְּרוּצוֹת אֵין לָהֶן תַּקָּנָה [זוֹ], אֶלָּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ[79].

77) עוברת על דת - דינה מבואר בסוטה כה, א. ויוצאה משום שם רע, אע"פ שאמר רבי (יבמות כד:) הואיל ומכוער הדבר, תצא - אין הכוונה אלא מן הבועל הנטען, אבל מבעלה אין מוציאים אותה אלא בעדי טומאה ממש, וכמו שאמרו (מכות ז.): "במנאפים - משיראו כמנאפים" (רי"ף פ"ב דיבמות). 78) לכשיוציאון אחר־כך. 79) ואם חזרה ממעשיה הראשונים ומתנהגת מכאן ואילך בדרכי צניעות, צריך לכתוב לה כתובה אחרת, שהכתובה הראשונה בטלה, כשעברה על התראתו ('חלקת מחוקק' אהע"ז סי' קטו, סי"ח).

יז. מִי שֶׁרָאָה אִשְׁתּוֹ שֶׁזִּנְּתָה, אוֹ שֶׁאָמְרָה לוֹ אַחַת מִקְּרוֹבוֹתָיו אוֹ מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ, שֶׁהוּא מַאֲמִינָם וְסוֹמֶכֶת דַּעְתּוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁזִּנְּתָה אִשְׁתּוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה הָאוֹמֵר אִישׁ בֵּין שֶׁהָיְתָה אִשָּׁה - הוֹאִיל וְסָמְכָה דַּעְתּוֹ לְדָבָר זֶה שֶׁהוּא אֱמֶת, הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהוֹצִיא, וְאָסוּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ[80], וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[81]. וְאִם הוֹדָת לוֹ שֶׁזִּנְּתָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. לְפִיכָךְ מַשְׁבִּיעָה[82] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[83] שֶׁלֹּא זִנְּתָה תַּחְתָּיו, אִם רָאָה אוֹתָהּ בְּעַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ תִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ. אֲבָל בְּדָבָר[84] אַחֵר - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעָהּ[85] אֶלָּא עַל יְדֵי גִּלְגּוּל[86].

80) קידושין סו, א. 81) אע"פ שהוא מאמין לדברי העד, אין הוא יכול להפסידה ממון בפחות משני עדים. 82) תובע ממנה שתשבע שאז חייבת להשבע, כמפורש בפי"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב (כסף־משנה, ועי' לעיל הערה ע). 83) מפורש למעלה פכ"ג ה"ט. 84) בכת"י התימנים: "בדברי אחר", והכוונה אם הוא בעצמו לא ראה, אלא הוא סומך על דברי עד אחר. 85) שהרי אינו טוען טענת ודאי, ואין נשבעים על טענת ספק. 86) אם נתחייבה לו שבועה ממקום אחר, הוא מגלגל ומוסיף עליה גם שבועה זו שלא זנתה תחתיו.

יח. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתָּיו בִּרְצוֹנָהּ - אֵין מַשְׁגִּיחִין לִדְבָרֶיהָ, שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר[87]. אֲבָל אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ, עִקָּר וְתוֹסֶפֶת, וְאִבְּדָה הַבְּלָאוֹת[88]; שֶׁהֲרֵי הוֹדָת בַּזְּנוּת[89]. וְאִם הָיָה מַאֲמִינָהּ וְסוֹמֵךְ דַּעְתּוֹ עַל דְּבָרֶיהָ - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהוֹצִיאָהּ. וְאֵין בֵּית דִּין כּוֹפִין אֶת הָאִישׁ לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּדָבָר מִדְּבָרִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנֵי עֵדִים[90] וְיָעִידוּ שֶׁזִّנְּתָה אִשְׁתּוֹ זֹאת בִּפְנֵיהֶם בִּרְצוֹנָהּ, וְאַחַר כָּךְ כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא.

87) נדרים צ, ב. ואחרי תקנת רבינו גרשום, שאינו יכול לגרש אשתו בעל כרחה, גם הבעל אינו נאמן לומר שאשתו זנתה - שמא עיניו נתן באחרת ('הגהות מיימוניות'). 88) מה שאבד או נגנב מנכסי נדונייתה, כמבואר לעיל הלכה י. 89) והודאתה דומה כמאה עדים (נדרים צא.). 90) ביבמות כד, ב: "בית דין - בעדים הוא מוציא".

יט. הָאִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ בִּשְׁגָגָה[91] אוֹ בְּאֹנֶס - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה; הָא נִתְפְּשָׂה - מֻתֶּרֶת. בֵּין שֶׁאֲנָסָהּ עַכּוּ"ם[92] בֵּין שֶׁאֲנָסָהּ יִשְׂרָאֵל. וְכֹל שֶׁתְּחִלַּת בִּיאָתָהּ בְּאֹנֶס, אַף־עַל־פִּי שֶׁסּוֹפָהּ בְּרָצוֹן, וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: הַנִּיחוּ לוֹ, שֶׁאִלְמָלֵי לֹא אָנַס אוֹתִי הָיִיתִי שׁוֹכֶרְתּוֹ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; שֶׁהַיֵּצֶר לְבֵשָׂהּ, וּמִתְּחִלָּה [הָיְתָה] בְּאֹנֶס[93].

91) כגון ואשתו ואשת איש עמו בבית, ונתכוון לאשתו ונזדמנה לו זו, ואף היא שגגה כסבורה שהוא בעלה (סוטה כח, וברש"י). וכן מצינו: "שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתם לחופה החליפו (הוחלפו) את של זה לזה, ואת של זה לזה" (יבמות לג:), אבל האומרת זניתי מפני שסברתי מותר לזנות, הרי זו כמזידה ואסורה לבעלה ישראל (שו"ע אהע"ז סי' קעח, ס"ג). 92) כתובות ג, ב. 93) כתובות נא, ב.

כ. נָשִׁים שֶׁגָּנְבוּ אוֹתָן לִסְטִים[94] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁבוּיוֹת[95], שֶׁהֵן אֲנוּסוֹת, וּמֻתָּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן. וְאִם הִנִּיחוּם[96], וְהָלְכוּ לַלִּסְטִים מֵעַצְמָן - הֲרֵי אֵלּוּ בְּרָצוֹן, וַאֲסוּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן[97]. וְדִין הַשּׁוֹגֶגֶת וְדִין הַנֶּאֱנֶסֶת אֶחָד הוּא, שֶׁהַשִּׁגְגָה צַד אֹנֶס יֵשׁ בָּהּ.

94) שודדים, מתחת בעליהן. 95) שנשבו במלחמה ע"י חיל האויב. 96) ללכת לבעליהן. 97) כתובות, שם.

כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בַּעְלָהּ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל אִשֶּׁת כֹּהֵן שֶׁשָּׁגְגָה אוֹ שֶׁנֶּאֱנְסָה - אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂת זוֹנָה[98] מִכָּל מָקוֹם, וְהוּא אָסוּר בְּזוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[99].

98) יבמות נו, ב. 99) פי"ז ה"א, ופי"ח ה"א. ושם בה"ז כותב רבינו: אשת כהן שנאנסה, בעלה לוקה עליה משום

טומאה, שנאמר (דברים כד, ד): "לא יוכל בעלה הראשון. . . . לשוב לקחתה. . . . אחרי אשר הוטמאה", הכל בכלל, שאם נבעלו אסורות על בעליהן, פירט לך הכתוב באשת ישראל שנאנסה שהיא מותרת לבעלה, שנאמר: "והיא לא נתפשה", אבל אשת כהן באיסורה עומדת, שהרי היא זונה".

כב. אֶחָד אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱנְסָה - כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת, הָעִקָּר וְהַתּוֹסֶפֶת, וְלֹא הִפְסִידָה מִכְּתֻבָּתָהּ כְּלוּם[100]. וְכוֹפִין אֶת הַכֹּהֵן[101] לִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ וּלְגָרְשָׁהּ.

100) נדרים צא, א. 101) שהרי אסור בזונה, והתורה אמרה (ויקרא כא, ח): "וקדשתו . . . קדוש יהיה לך", וקדשתו - בעל כרחו, שאם לא רצה דפנו (הכהו) - יבמות פה, ב.

כג. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: נֶאֱנַסְתִּי, אוֹ שֶׁגַּגְתִּי וְנִבְעַלְתִּי לְאַחֵר - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִדְבָרֶיהָ, שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר[102]. וְאִם הָיְתָה נֶאֱמֶנֶת לוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ אָדָם שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַל דְּבָרָיו - יוֹצִיא[103] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

102) נדרים צ, ב. צא, א. 103) אונס ביחס לכהן, כרצון ביחס לאשת ישראל, ובאשת ישראל - יוציא, כמבואר לעיל הי"ז-יח.

כד. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי, וְנִכְנְסָה עִמּוֹ לְסֵתֶר בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים, וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה[104] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ עַד שֶׁיַּשְׁקֶנָּה מֵי הַמָּרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סוֹטָה[105]. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּשְׁקֶנָּה - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[106]. וְאַף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא מָצְאוּ דָּבָר מְכֹעָר, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר יוֹתֵר מְכֹעָר מִזֶּה[107]. וְהַיּוֹם שֶׁאֵין שָׁם[108] מֵי סוֹטָה[109] - נֶאֱסָרָה עָלָיו אִסּוּר עוֹלָם[110]. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת, שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂיהָ הָרָעִים גָּרְמוּ לָהּ לְהֵאָסֵר.

104) כדי צליית ביצה וגמיעתה (הל' סוטה פ"א ה"ב). 105) שם. 106) שמא נטמאה ונאסרה עליו, ולהשקותה אי-אפשר, שהכתוב אומר (במדבר ה, טו): "והביא האיש את אשתו". והרי הוא מת (סוטה כה. וכן פסק רבינו בפ"ב מהל' סוטה ה"ז). 107) שנסתתרה עם החשוד אחרי שבעלה התרה בה. 108) ראה בביאור מילה זו בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ועי' עוד בפ"ד מהל' אישות ה"ז, הערה מג. 109) לבדקה אם טהורה היא. 110) סוטה ב, ב.

כה. אָמַר לָהּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי, וְרָאָה אוֹתָהּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו[111] בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין שָׁם מֵי סוֹטָה. וְחַיָּב לְהוֹצִיא, וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[112]. וְאִם הוֹדִית שֶׁנִּסְתְּרָה אַחַר שֶׁהִתְרָה בָּהּ - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[113]. וּלְפִיכָךְ מַשְׁבִּיעָהּ[114] עַל זֶה, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן כְּתֻבָּה.

111) כי יש לחוש לדעת רבי יוסי ברבי יהודה הסובר שאפילו קנא לה בעלה בינו לבינה, הרי זה קינוי והתראה (סוטה ב:). 112) כי אינו נאמן להפסידה כתובתה על פי עצמו. 113) הודאת בעל דין כמאה עדים. 114) ראה למעלה הלכה יז, והערה פא.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) ביאר בו רבינו דין הנושא אשה סתם ונמצאו עליה נדרים, או מומים. הרואה דם בשעת תשמיש, או שנולדו בה מומים אחרים, האיש שנולדו בו מומין אחרי הנישואין, היבם שנמצא בו אותו המום שהיה לבעלה.

א. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה סְתָם, וְנִמְצְאוּ עָלֶיהָ נְדָרִים - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[2], לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[3]. בְּאֵלּוּ נְדָרִים אָמְרוּ? שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר, אוֹ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה יַיִן, אוֹ שֶׁלֹּא תִּתְקַשֵּׁט בְּמִינֵי צִבְעוֹנִין[4], וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַמִּינִים שֶׁדֶּרֶךְ כָּל נְשֵׁי הַמָּקוֹם לְהִתְקַשֵּׁט בָּהֶן[5]; אֲבָל נִמְצָא עָלֶיהָ נֶדֶר אַחֵר חוּץ מֵאֵלּוּ - לֹא הִפְסִידָה כְּלוּם[6].

2) כתובות עב, ב במשנה, וכפירוש שמואל שם בגמרא עג, ב שאפילו בקידשה סתם (שלא התנה עמה על-מנת שאין עליך נדרים) תצא בלא כתובה, אבל גט צריכה, הואיל וקידשה סתם. 3) שם קא, א: "נשים שאמרו חכמים יוצאות שלא בכתובה. . . אין להן תוספות, וכל-שכן מנה-מאתים", כי היה לה לגלות לבעלה על נדריה. 4) שם עב, ב. שיש בהן עינוי נפש ומתגנה עליו (רש"י). 5) וכמו שאמרו ב"ירושלמי" כתובות פ"ז, ה"ז: "כלי פשתן דקים הבאים מבית שאן, ככלי צבעונים הם". 6) כל שאין בו עינוי נפש אינו מקפיד, והשווה לעיל פ"ז ה"ו.

ב. וְכֵן הַכּוֹנֵס אִשָּׁה סְתָם, וְנִמְצָא בָּהּ מוּם מִמּוּמֵי הַנָּשִׁים שֶׁכְּבָר בְּאַרְנוּם[7], וְלֹא יָדַע הַבַּעַל בְּמוּם זֶה וְלֹא שָׁמַע בּוֹ וְרָצָה[8] - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[9]. כֵּיצַד? הָיָה מֶרְחָץ בָּעִיר וְהָיוּ לוֹ קְרוֹבִים - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: לֹא יָדַעְתִּי מוּמִין אֵלּוּ, וַאֲפִלּוּ מוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדֵק בִּקְרוֹבוֹתָיו, וַחֲזָקָה שֶׁשָּׁמַע וְרָצָה[10]. וְאִם אֵין שָׁם מֶרְחָץ אוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ קְרוֹבִים - טוֹעֵן בְּמוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר. וְנִכְפֶּה[11] בְּעִתִּים יְדוּעִים[12] - הֲרֵי הוּא מִמּוּמֵי[13] סָתֵר. אֲבָל בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן; שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רוֹאִין אוֹתָן וְאוֹמְרִין לוֹ, וְחֶזְקָתוֹ שֶׁשָּׁמַע וְנִתְפַּיֵּס[14]. דָּבָר יָדוּעַ הוּא, שֶׁאֵין דִּין זֶה אֶלָּא בְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהָיָה מִנְהַג הַנָּשִׁים שָׁם לְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק וּפְנֵיהֶן גְּלוּיוֹת, וְהַכֹּל יוֹדְעִין אוֹתָן וְאוֹמְרִין: זוֹ הִיא בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וְזוֹ הִיא אֲחוֹתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, כְּמוֹ עָרֵי אֱדוֹם בַּזְּמַן הַזֶּה. אֲבָל מְקוֹמוֹת שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַבָּנוֹת שָׁם לָצֵאת לַשּׁוּק כְּלָל, וְאִם תֵּצֵא הַבַּת לַמֶּרְחָץ - בַּנֶּשֶׁף תֵּצֵא, מִתְנַכֶּרֶת[15], וְלֹא יִרְאֶה אוֹתָהּ אָדָם חוּץ מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ - הֲרֵי זֶה טוֹעֵן אַף בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי. וְהוּא, שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם מֶרְחָץ וְשֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ קְרוֹבָה לִבְדֹּק בָּהּ; אֲבָל הָיָה שָׁם מֶרְחָץ בְּעִיר זוֹ שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַנָּשִׁים לָצֵאת בָּהּ וּפְנֵיהֶם מְגֻלּוֹת, אִם יֵשׁ לוֹ קְרוֹבָה

- אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רוֹאִין אוֹתָהּ עֲרֻמָּה בַּמֶּרְחָץ. וְאִם דַּרְכָּן לְהִתְנַכֵּר וּלְהִתְחַבֵּא אַף בַּמֶּרְחָץ, וְשֶׁתְּהֵיֶה הַבַּת רוֹחֶצֶת בַּלַּיְלָה[16] אוֹ בְּבֵית קָטָן בַּמֶּרְחָץ לְבַדָּהּ, עַד שֶׁלֹּא תֵּרָאֶה וְלֹא תִּוָּדַע - הֲרֵי זֶה טוֹעֵן אַף בְּמוּמִין שֶׁבַּגְּלוּי. וְהַדְּבָרִים אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁל טַעַם הֵם, וְאֵינָם גְּזֵרַת הַכָּתוּב[17].

7) למעלה פ"ז ה"ז. 8) והסכים (כלומר, שלא שמע עליו, ולא הסכים). 9) כתובות עב, ב. וכנ"ל הערה א'. 10) שם עה, ב. 11) חולי שממנו נופלת לארץ (אפילפסיה). 12) שהמחלה תוקפתה בזמנים קבועים, ונזהרת אז מלצאת בין הבריות (רש"י כתובות עז.). 13) ובנוסח כת"י: "כמומי". 14) כתובות עה, ב. 15) מעלימה את זהותה, מלשון הכתוב (מלכים־א יד, ה): "והיא מתנכרה". 16) ואין שם אור. ומקור דברים אלו בדברי הגאונים שהובאו ברא"ש כתובות פ"ז סי' טו. 17) אילו היו גזירת הכתוב, לא היינו מחלקים בין מקום למקום, כיון שכך גזרה תורה (כסף־משנה).

ג. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים[18], שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים 'מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדֵק בִּקְרוּבוֹתָיו', אֵינוֹ[19] קְרוּבוֹתָיו בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ מְיֻדָּעָיו. וַאֲפִלּוּ הָיָה גָּר בָּעִיר שֶׁאֵין לוֹ קָרוֹב כְּלָל, אִם יֵשׁ שָׁם מֶרְחָץ - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ רֵעִים, וְאוֹמֵר לְאֶחָד מֵרֵעָיו שֶׁתְּבַדֵּק לוֹ אִשְׁתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ עַל פְּלוֹנִית, וּלְפִיכָךְ חֲזָקָתוֹ שֶׁשָּׁמַע וְנִתְפַּיֵּס. וְלֹא יֵרָאֶה לִי דִּין זֶה. שֶׁאֵין כָּל אָדָם מוֹצִיא כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ מִדְּבָרִים אֵלּוּ לַכֹּל, אֶלָּא לִקְרוּבָיו. וְעוֹד, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת אֶלָּא לְדִבְרֵי קְרוּבָיו בְּיוֹתֵר.

18) הובאו דבריהם ברא"ש, כתובות שם. 19) ובכת"י התימנים: אינן.

ד. כֵּיצַד הִיא טַעֲנַת הַמּוּמִין? אִם הָיוּ הַמּוּמִין שֶׁנִּמְצְאוּ בָּהּ מוּמִין שֶׁוַּדַּאי הָיוּ בָּהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס, כְּגוֹן אֶצְבַּע יְתֵרָה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[20] - עַל הָאָב לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁיָּדַע בָּהֶן הַבַּעַל וְרָצָה, אוֹ שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁיָּדַע[21]; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּלָל. הָיוּ מוּמִים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁנּוֹלְדוּ בָּהּ אַחַר הָאֵרוּסִין: אִם נִמְצְאוּ בָּהּ אַחַר שֶׁנִּכְנְסָה לְבֵית הַבַּעַל - עַל הַבַּעַל לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁעַד שֶׁלֹּא נִתְאָרְסָה הָיוּ בָּהּ, וְהָיָה מִקָּחוֹ מִקַּח טָעוּת; וְאִם נִמְצְאוּ בָּהּ וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ - עַל הָאָב לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁאַחַר הָאֵרוּסִין נוֹלְדוּ[22], וְנִסְתַּחֲקָה שֶׁדֵּהוּ[23].

20) שנולדו עמה. ובכת"י התימנים: וכיוצא בה. 21) כגון שהיה המום בפניה, חזקה היא שידע בו הבעל ונתרצה, ואינו נאמן לומר שעצם עיניו או השפילן ולא הכיר באותו מום עד עתה ('בית יוסף' לאהע"ז סי' לט). 22) כי עלינו לומר: "כאן נמצאנו וכאן היו" - כאן היו קודם האירוסין, ולפיכך עליו להביא ראיה (כתובות עה:). 23) מזלו של בעל גרם שתומם. נסתחפה - לשון מטר סוחף (משלי כח, ג), נשטפה שדהו (רש"י לכתובות ב.).

ה. הֵבִיא הַבַּעַל רְאָיָה שֶׁעַד שֶׁלֹּא תִּתְאָרֵס הָיוּ בָּהּ, אוֹ שֶׁהוֹדָה לוֹ בְּכָךְ, וְהֵבִיא הָאָב רְאָיָה שֶׁרָאָה וְשָׂתַק וְנִתְפַּיֵּס[24], אוֹ שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁיָּדַע בָּהֶן וְנִתְפַּיֵּס[25] - הֲרֵי זֶה חַיָּב בַּכְּתֻבָּה[26].

24) ונתרצה. 25) כגון שהיה המום בפניה, חזקה שידע בו, או שיש שם מרחץ, וכמבואר לעיל ה"ב. 26) כתובות עו, א.

ו. בָּא עַל אִשְׁתּוֹ, וְשָׁהָה[27] כַּמָּה יָמִים, וְטָעַן שֶׁמּוּם זֶה לֹא נִרְאָה לִי עַד עַתָּה - אֲפִלּוּ הָיָה בְּתוֹךְ הַקְּמָטִים אוֹ בְּכַף הָרֶגֶל, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. חֲזָקָה שֶׁאֵין אָדָם שׁוֹתֶה בַּכּוֹס אֶלָּא אִם כֵּן בּוֹדְקוֹ יָפֶה, וְחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע וְרָצָה[28].

27) לדעת ה'מגיד משנה' הכוונה שבעל וגם שהה, ורק אז אין שומעים לו, ולדעת ה'פרישה' בשו"ע אהע"ז סי' לט סכ"ח, באחד משניהם מספיק, כי אם שהה אפילו אם לא יודעים שבעל - אין שומעים לו. 28) דבר זה למד רבינו מדין טענת בתולים, שאינו יכול לטעון לאחר זמן, כמבואר לעיל פי"א, הט"ו. והוא מהש"ס יבמות קיא, ב. אף כאן כל ששהה ולא טען, חזקה ידע ונתרצה, ועכשיו כועס עליה בגלל דבר אחר ומבקש לו תואנה (ראה רש"י יבמות שם).

ז. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וְנִמְצָא שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ[29] לְנִדָּתָהּ, אֶלָּא לֹא תַּרְגִּישׁ בְּעַצְמָהּ עַד שֶׁתֵּרֵד דַּם נִדָּה - הֲרֵי זוֹ לֹא תְּשַׁמֵּשׁ אֶלָּא בִּשְׁנֵי עֵדִים[30], שֶׁבּוֹדֶקֶת בָּהֶן עַצְמָהּ: אֶחָד לִפְנֵי תַּשְׁמִישׁ[31], וְאֶחָד לְאַחַר תַּשְׁמִישׁ[32]. חוּץ מִן הָעֵד שֶׁל אִישׁ, שֶׁמְּקַנֵּחַ בּוֹ עַצְמוֹ[33], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[34].

29) אורח נשים, הפרשה עונתית של דם נדה, ובדפוסים קדומים: "וסת קבועה". 30) מטליות שהאשה מקנחת עצמה בהן, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ד הי"ד, מלשון הכתוב (ישעיה סד, ה) "וכבגד עדים כל צדקותינו", ומפרש רש"י שם: "כבגד מאוס". 31) לבדוק בו אם ראתה דם נדה ותפרוש מבעלה. 32) שמא ראתה דם בשעת תשמיש (נדה יב:). 33) אחר תשמיש. 34) פ"ד הט"ז: "אבל אחר תשמיש, הכל צריכים שני עדים, אחד לו ואחד לה".

ח. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמּוּם גָּדוֹל הוּא זֶה[35] - לֹא הִפְסִידָה כְּלוּם[36], שֶׁהֲרֵי בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ תְּחִלָּה וּמְשַׁמֶּשֶׁת. הֲרֵי שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ וְנִבְעֲלָה, וּבְעֵת שֶׁקִּנְּחָה עַצְמָהּ הִיא וָהוּא נִמְצָא דָּם עַל עֵד שֶׁלָּהּ אוֹ עַל עֵד שֶׁלּוֹ, אִם אֵרַע זֶה פַּעַם אַחַר פַּעַם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֵישֵׁב עִם בַּעְלָהּ[37]. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[38], וְאֵין לָהּ תְּנַאי מִתְּנַאי כְּתֻבָּה; שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ רְאוּיָה לְתַשְׁמִישׁ. וְיוֹצִיא וְלֹא יַחֲזִיר לְעוֹלָם[39]; שֶׁמָּא תִּתְרַפֵּא, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא גָּמַר לְגָרְשָׁהּ[40]

בִּשְׁעַת גֵּרוּשִׁין. וּמֵתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר[41], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן הַנִּדָּה[42].

35) שאסורה לשמש עד שתבדוק בעד. 36) מכתובתה ומשאר זכויותיה. 37) שהרי הוחזקה לראות דם בשעת תשמיש, ומשמשתו נדה. 38) שאין לך מום גדול מזה. 39) נדה יב, ב. 40) ובינתיים תנשא לאחר, ויבוא לערער ולומר: "אילו הייתי יודע שכך היה . . . לא הייתי מגרשה, ונמצא גט בטל ובניה (מבעלה השני) ממזרים", לפיכך אומרים לו: גמור בלבך לגרשה שאין זו חוזרת לך לעולם (נדה שם, והשווה הל' גירושין פ"י, הי"ב־יג). 41) שאין כל ה'אצבעות' שוות, ושמא לא תראה אצל בעלה השני (נדה פו.). 42) הל' איסורי ביאה פ"ד, הכ"א.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיְתָה כָּךְ מִתְּחִלַּת נִשּׂוּאֶיהָ, וּמִבְּעִילָה רִאשׁוֹנָה רָאֲתָה דָם; אֲבָל אִם אֵרַע לָהּ חֹלִי זֶה אַחַר שֶׁנִּשָּׂאת - נִסְתַּחֲפָה שֶׁדַּהוּ[43]. לְפִיכָךְ, אִם בָּעַל פַּעַם אַחַת וְלֹא נִמְצָא דָם, וְאַחַר כָּךְ חָזְרָה לִהְיוֹת רוֹאָה דָם בְּכָל עֵת תַּשְׁמִישׁ - יוֹצִיא[44] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה כֻּלָּהּ[45]. וְלֹא יַחֲזִיר עוֹלָמִית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[46].

43) מזלו הרע גרם לו, וראה למעלה הערה כב. 44) שהרי אינה ראויה לעמוד תחתיו מחמת איסור נדה. 45) כמבואר בסמוך הלכה י. 46) בהלכה הקודמת.

י. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁנּוֹלְדוּ בָהּ מוּמִין אַחֵר שֶׁנִּשֵּׂאת, אֲפִלּוּ נַעֲשֵׂית מֻכַּת שְׁחִין[47]: אִם רָצָה לְקַיֵּם - יְקַיֵּם, וְאִם רָצָה לְהוֹצִיא - יִתֵּן כְּתֻבָּה[48].

47) מצורעת. 48) שנסתחפה שדהו (כתובות עה.). וכן שנינו (שם נא.): "לקתה חייב לרפאותה. אמר הרי גיטה וכתובתה, תרפא את עצמה - רשאי", והשווה לעיל פי"ד הי"ז.

יא. הָאִישׁ שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ מוּמִין אַחֵר שֶׁנָּשָׂא, אֲפִלּוּ נִקְטְעָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ אוֹ נִסְמֵית[49] עֵינוֹ, וְלֹא רָצְתָה אִשְׁתּוֹ לֵישֵׁב עִמּוֹ - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה. אֶלָּא: אִם רָצְתָה - תֵּשֵׁב, וְאִם לֹא רָצְתָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּדִין כָּל מוֹרֶדֶת[50]. אֲבָל אִם נוֹלַד לוֹ רֵיחַ הַפֶּה אוֹ רֵיחַ הַחֹטֶם, אוֹ שֶׁחָזַר[51] לִלְקֹט צוֹאַת כְּלָבִים[52] אוֹ לַחְצַב נְחֹשֶׁת מֵעֶקְרוֹ[53] אוֹ לְעַבֵּד עוֹרוֹת - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה[54]. וְאִם רָצְתָה - תֵּשֵׁב עִם בַּעְלָהּ.

49) נתעוורה. "איש עור" (ויקרא כא, יח) מתרגם ה'ירושלמי': גבר סמי. 50) המבואר לעיל פי"ד ה"ח (כתובות עז.). 51) הפך. 52) ששורים בה הבגדים לפני כיבוסם יום או יומיים (רש"י שם). ובברכות כה, א - פירש"י: "שדרכן לתתן בעיבוד עורות". 53) ממקום מוצאו. 54) כל אלה - מלאכות מאוסות ומסריחות, ויכולה לומר איני יכולה לקבל ריח רע (שם). ומשמע מדברי רבינו, שאם ידעה בכל אלה לפני הנישואין ונישאה לו - אינה יכולה לטעון, שהרי סברה וקיבלה. ואפילו אמרה: כסבורה הייתי שאני יכולה לקבל, ועכשיו איני יכולה לקבל - אין שומעים לה (מגיד־משנה).

יב. נַעֲשָׂה הָאִישׁ מֻכֵּה שְׁחִין - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא רוֹצָה לֵישֵׁב - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, אֶלָּא שֶׁמַּפְרִישִׁין אוֹתָן בְּעַל כָּרְחָן, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְמִקָּתוֹ[55]. וְאִם אָמְרָה: אֵשֵׁב עִמּוֹ בְּעֵדִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא עָלֶיהָ[56] - שׁוֹמְעִין לָהּ.

55) ממסמסתו, בשרו נופל חתיכות חתיכות אם תשמש עמו. "ממיקתו" - מלשון הכתוב (זכריה יד, יב): "המק בשרו" (כתובות עז. במשנה). 56) כמו שאמרו חכמים (כתובות עז:): "עשרים וארבעה מוכי שחין הם, וכולם - אמרו חכמים - תשמיש קשה להם".

יג. מִי שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בַּעַל רֵיחַ הַפֶּה אוֹ רֵיחַ הַחֹטֶם אוֹ מְלַקֵּט צוֹאַת כְּלָבִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וָמֵת, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו, וְיֵשׁ בּוֹ אוֹתוֹ מוּם שֶׁהָיָה בְּבַעְלָהּ - יְכוֹלָה הִיא לוֹמַר: לְאָחִיךָ הָיִיתִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל, וּלְךָ אֵינִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל. וַיַּחֲלֹץ וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[57]. וּרְאֵה[58] בָּנִים לְבָנֶיךָ, שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל.

~ נקודות משיחות קודש ~

"מי שהיה בעלה בעל ריח הפה ... וכיוצא בהן (מומין שכופין אותו להוציא) ומת ונפלה לפני אחיו, ויש בו אותו המום שהיה בבעלה, יכולה לומר לאחיך הייתי יכולה לקבל, ולך איני יכולה לקבל, ויחלוץ ויתן כתובה". ומסיים "וראה בנים לבניך שלום על ישראל".

יש מפרשים שאת הסיום כתב כדי לסיים בדבר טוב, אבל לכאורה קשה שהרי סיום צריך להיות בהמשך לעניין הקודם, אבל כאן הוא בסתירה גמורה לו כי "וראה בנים כו'" יכול להיות רק על־ידי יבום. ויתירה מזו, הרי על הפסוק "וראה בנים לבניך", אומרת הגמרא "כיון שבנים לבניך - שלום על ישראל, דלא אתי לידי חליצה ויבום". ששולל אפילו עניין של יבום, ואיך מביא פסוק זה כהמשך לדין "יחלוץ ויתן כתובה". והביאור הוא שבפסוק זה מרמז הרמב"ם חידוש דין בהלכה.

בפרקים שלפנ"ז (פט"ו הט"ו) כתב: "האשה שבאה לבית־דין ואמרה בעלי אינו יכול לשמש כדרך כל הארץ כו' יעשו הדיינין פשרה", ואומרים לה שתשאר עמו עוד עשר שנים, ואם לא תלד תתבע שנית. "ומגלגלין עמה זה... עד שיעשו פשרה".

ועפ"ז נשאלת השאלה, מדוע בדין שלנו שטוענת שאינה יכולה לקבל, אומרים "יחלוץ ויתן כתובה" ולא עושים פשרה, ובפרט שמאחיו יכלה לקבל, ולמה שלא יגלגלו עמה, ואולי תוכל לקבל גם מאחיו בינתיים.

ויש לומר, שזוהי כוונת הרמב"ם בפסוק שהביא "וראה בנים לבניך שלום על ישראל" לחדש שגם כאן יש להשתדל

לשכנעה לקבל ממנו על־ידי שמסבירים לה שעל־ידי־זה יהיה "וראה בנים לבניך", ובמילא - "שלום על ישראל".

(על־פי "יין מלכות" ספר נשים סימן יד).

57) ואינו יכול לכופה להתייבם או להפסיד כתובתה (שם). 58) בכת"י התימנים, ובדפוסים קדומים, כל הפיסקה הזו אינה. וכנראה שזוהי תוספת מאוחרת בכדי לסיים ההלכה בדבר טוב, לרמז למה שאמרו (כתובות נ.): "כיון שבנים לבניך - שלום על ישראל, שלא יבואו לידי חליצה ויבום". כי אם הניח בנך בן, אין האלמנה זקוקה ליבום וחליצה, ושלום על ישראל.

סְלִקוּ הִלְכוֹת אִישׁוּת.

יום שני כ"ב אלול ה'תשפ"א

הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

1 יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת. אַחַת - מִצְוַת עֲשֵׂה. וְהִיא:
2 שֶׁיִּגְרֵשׁ הַמְגֹרֵשׁ בְּסֵפֶר. וְאַחַת - מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה.
3 וְהִיא: שֶׁלֹּא יַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת.
4 וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

5 פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבארו בו עיקרי הגירושין שמן התורה ושמדברי סופרים, רצון, כתיבה לשמה, גופו של גט, כתיבה במחובר, עדים, קריאת הגט, זמן הגט.

6 **א. אֵין הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב[2] שֶׁיַּגִּיעַ לָהּ.**
7 **וּכְתָב זֶה הוּא הַנִּקְרָא גֵּט[3]. וַעֲשָׂרָה דְּבָרִים הֵן עִקַּר**
8 **הַגִּרוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן: א) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאִישׁ**
9 **אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ[4]. ב) וְשֶׁיְּגָרֵשׁ בִּכְתָב וְלֹא בְּדָבָר אַחֵר[5].**
10 **ג) וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַכְּתָב שֶׁגֵּרְשָׁהּ וֶהֱסִירָהּ מִקִּנְיָנוֹ[6]. ד)**
11 **וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיָנוֹ דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[7]. ה) וְשֶׁיִּהְיֶה**
12 **נִכְתָּב לְשֵׁמָהּ[8]. ו) וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחֻסָּר מַעֲשֶׂה אַחַר**
13 **כְּתִיבָתוֹ[9] אֶלָּא נִתִּינָתוֹ לָהּ [בִּלְבָד]. ז) וְשֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ[10].**
14 **ח) שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים. ט) וְשֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ בְּתוֹרַת**
15 **גֵּרוּשִׁין[11]. י) וְשֶׁיִּהְיֶה הַבַּעַל אוֹ שְׁלוּחוֹ הוּא שֶׁנּוֹתְנוֹ**
16 **לָהּ[12]. וּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁבַּגֵּט, כְּגוֹן הַזְּמַן[13] וַחֲתִימַת**
17 **הָעֵדִים[14] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הַכֹּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[15].**

2) "שאילו היו הגירושין בדיבור בלבד, הייתה האשה אומרת כשיזנה עמה איש - כי הייתה גרושה מקודם, ועל כן נצטווינו שלא ישלמו גירושין אלא בכתב מעיד לה כמו שנאמר וכתב לה ספר כריתות". 3) שם גט נופל על כל שטר ותעודה שהיא (וכן כתב בערוך ערך גט), ותרגום "ספר כריתות" "גט פטורין" ורגילים לקרוא לגט אשה "גט" סתם. 4) שאין האשה יכולה לכוף את בעלה לגרשה. 5) כגון כסף וכדומה, בניגוד לקידושין שהאשה מתקדשת בכסף ובשטר. 6) ולא ישלח את עצמו ממנה. 7) שלא תהא קשורה ותלוייה בו לאחר הגירושין. 8) לשם אשה זו המתגרשת. 9) פרט לדבר שמחוסר קציצה אחר הכתיבה. 10) או ליד שלוחה או לתוך רשותה. 11) ולא בתורת שטר חוב או מזוזה. 12) ולא שתיקח היא מעצמה. 13) תאריך כתיבת הגט. 14) על הגט. 15) תקנת חכמים.

18 **ב. וּמִנַּיִן שֶׁעֲשָׂרָה דְּבָרִים אֵלּוּ מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר:**
19 **וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו, וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת**
20 **וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ. "אִם לֹא תִמְצָא חֵן**
21 **בְּעֵינָיו" - מְלַמֵּד, שֶׁאֵינוֹ מְגָרֵשׁ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ[16]. וְאִם**
22 **נִתְגָּרְשָׁה שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ[17] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[18]. אֲבָל**
23 **הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת בִּרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא בִּרְצוֹנָהּ[19].**

16) "ונתן - מדעתו משמע". 17) על כורחו. 18) ומי שהדין נותן שכופים אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין מכה אותו עד שיאמר רוצה אני והגט כשר, והטעם שכפייה זו נקראת "מרצונו" - כי זהו רצונו האמיתי. 19) על כורחה. אולם "רבינו גרשום מאור הגולה החרים שלא לגרש אשה שלא מדעתה אם לא שעברה על דת".

24 **ג. "וְכָתַב" - מְלַמֵּד, שֶׁאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב[20].**
25 **"לָהּ" - לִשְׁמָהּ[21]. "סֵפֶר כְּרִיתוּת" - דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ**
26 **לְבֵינָהּ, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לוֹ עָלֶיהָ רְשׁוּת. וְאִם עֲדַיִן לֹא**
27 **נִכְרַת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[22] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.**
28 **"וְנָתַן בְּיָדָהּ" - מְלַמֵּד, שֶׁאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת עַד שֶׁיִּנָּתֵן**
29 **הַגֵּט בְּיָדָהּ אוֹ בְּיַד שְׁלוּחָהּ, שֶׁהוּא כְּיָדָהּ, אוֹ לַחֲצָרָהּ,**
30 **שֶׁהַכֹּל כְּיָדָהּ כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. "וְשִׁלְּחָהּ" - שֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן**
31 **הַגֵּט שֶׁהוּא הַמְשַׁלֵּחַ אוֹתָהּ, לֹא שֶׁיְּשַׁלַּח עַצְמוֹ**
32 **מִמֶּנָּה.**

20) ולא בכסף. 21) לשם האשה המתגרשת. 22) כגון שאמר לה: "הרי זה גיטך על מנת שלא תשתי יין לעולם - אין זו כריתות", שכל ימיה היא קשורה אליו לקיים תנאי זה מחמתו.

33 **ד. כֵּיצַד? כָּתַב לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְשֻׁלַּחַת, הֲרֵי אַתְּ**
34 **מְגֹרֶשֶׁת, הֲרֵי אַתְּ לְעַצְמֵךְ, הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם,**
35 **וְכַיּוֹצֵא בְּזֶה הָעִנְיָן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. וְגוּפוֹ[23] שֶׁל גֵּט:**
36 **הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם. אֲבָל אִם כָּתַב לָהּ: אֵינִי**
37 **בַּעְלֵךְ, אֵינִי אֲרוּסֵךְ, אֵינִי אִישֵׁךְ - אֵין זֶה גֵּט.**
38 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁלְּחָהּ - וְלֹא שֶׁיְּשַׁלַּח אֶת עַצְמוֹ[24]. וְכֵן**
39 **הַכּוֹתֵב לְאִשְׁתּוֹ: הֲרֵי אַתְּ בַּת חוֹרִין - אֵינוֹ גֵּט[25].**

23) עיקר כתב הגט כך יכתבו בו. 24) ממנה. 25) שאין זו לשון גירושין, אלא לשון שחרור מעבדות.

40 **ה. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה "וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ" - אֵין עִנְיָנוֹ**
41 **שֶׁלֹּא יִגְמְרוּ גֵּרוּשֶׁיהָ עַד שֶׁתֵּצֵא מִבֵּיתוֹ; אֶלָּא**
42 **כְּשֶׁמַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ גָּמְרוּ גֵּרוּשֶׁיהָ[26] וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן**
43 **הִיא בְּבֵיתוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר "וְשִׁלְּחָהּ",**
44 **אֶלָּא שֶׁאִם גֵּרֵשׁ וְלֹא הוֹצִיאָהּ מִבֵּיתוֹ[27] - הֲרֵי זֶה כְּמִי**
45 **שֶׁגֵּרֵשׁ וְהֶחֱזִיר גְּרוּשָׁתוֹ[28]; לְפִיכָךְ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט[29],**
46 **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[30].**

26) והרי היא פנוייה וחלים בה קידושי אדם אחר. 27) ונתייחד עמה. 28) בקידושי ביאה, ואף על פי שלא

ראוה שנבעלה, עדי היחוד הם־הם עדי ביאה. 29) ובכתב־יד התימנים: גט שני. 30) ושיעור דברי רבינו כך הם: עצם הגירושין נגמרו עם הגעת הגט לידה, אלא אם שהתה בביתו כדי יחוד, יש לחוש שקידשה שנית בביאה, ועדי היחוד הם עדי קידושיה, וממילא צריכה גט שני לקידושיה השניים.

1 **ו. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחֻסָּר מַעֲשֶׂה אַחַר כְּתִיבָתוֹ?**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב וְנָתַן - מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻסָּר אֶלָּא כְּתִיבָה**
3 **וּנְתִינָה הוּא הַגֵּט הַכָּשֵׁר. יָצָא דָּבָר שֶׁמְּחֻסָּר קְצִיצָה**
4 **אַחַר הַכְּתִיבָה. לְפִיכָךְ, אִם כָּתַב גֵּט עַל קֶרֶן הַפָּרָה -**
5 **נוֹתֵן לָהּ הַפָּרָה[31]. וְאִם חָתַךְ הַקֶּרֶן אַחַר שֶׁכְּתָבוֹ,**
6 **וּנְתָנוֹ לָהּ - אֵינוֹ גֵט. וְכֵן אִם כָּתַב בִּמְחֻבָּר[32], אַף עַל**
7 **פִּי שֶׁחָתְמוּ בּוֹ הָעֵדִים אַחַר שֶׁתְּלָשׁוֹ, וּנְתָנוֹ לָהּ - אֵינוֹ**
8 **גֵּט[33].**

31) יחד עם קרנה כשהיא מחוברת. 32) לקרקע, כגון על עלה כאשר הוא מחובר לעץ. 33) הואיל ותורף הגט נכתב במחובר. וכתוב ב"הגהות מיימוניות" בשם הגאונים, צריך שיחתוך הקלף כשיעור הגט מן היריעה ואחרי כן יכתוב עליו נוסח הגט, שאם כתבו תחילה על היריעה ואחרי כן חתך ממנה כשיעור הגט פסול, מטעם "מחוסר קציצה". וכן אם לאחר שנכתב מקצתו אירעה טעות בכתיבה ורוצה לחזור ולהתחיל גט אחר באותו קלף יחתוך תחילה את הראשון המוטעה.

9 **ז. אֵין כּוֹתְבִין בִּמְחֻבָּר[34] אֲפִלּוּ טֹפֶס הַגֵּט[35].** כָּתַב
10 **הַטֹּפֶס בַּמְחֻבָּר, וּתְלָשׁוֹ, וְאַחַר כָּךְ כָּתַב שֵׁם הָאִישׁ**
11 **וְשֵׁם הָאִשָּׁה וְהַזְּמַן וַ"הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם"[36],**
12 **וַחֲתָמוֹ, וּנְתָנוֹ לָהּ - כָּשֵׁר[37].**

34) לקרקע, משום שמחוסר קציצה. ואפילו רצה לתת לה אותו המחובר אינו גט, משום שנאמר "ונתן בידה" דבר הניתן מיד ליד ומחובר אינו ניתן מיד ליד. 35) טופס הגט הוא הנוסח הכללי האחיד לכל הגיטין ובו מקומות פנויים למילוי פרטים שהם עיקר הגט, כגון שם האיש והאשה, זמן הכתיבה וכו'. 36) שכל אלה הם עיקר הגט ונקראים "תורף הגט". 37) כלומר, לכתחילה אסור לכתוב במחובר אפילו את טופס הגט, גזירה שמא יכתוב את התורף במחובר ואז הוא בטל לגמרי, אבל אם כבר כתב הטופס במחובר ותלשו, ואחרי כן כתב עליו התורף הרי זה גט כשר.

13 **ח. כָּתַב כָּל הַגֵּט עַל הֶעָלֶה הַזָּרוּעַ בְּעָצִיץ נָקוּב[38],**
14 **אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לָהּ הֶעָצִיץ כֻּלּוֹ - הַגֵּט פָּסוּל, גְּזֵרָה**
15 **שֶׁמָּא יִקְטֹם[39]. אֲבָל כּוֹתֵב הוּא עַל חַרְסוֹ שֶׁל עָצִיץ**
16 **וְנוֹתֵן לָהּ[40].**

38) בתחתיתו, והריהו יונק מן הקרקע ודינו כמחובר. 39) יתלוש העלה מהעציץ ויתן לה והרי זו קציצה מהמחובר. 40) את העציץ כמו שהוא, ואין לחוש שמא ישבור העציץ וייתן לה חתיכת חרס, שבוודאי לא יפסיד את העציץ.

17 **ט. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ נוֹתְנוֹ לָהּ אֶלָּא בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין?**
18 **שֶׁנֶּאֱמַר: סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ - שֶׁיִּתֵּן אוֹתוֹ בְּתוֹרַת**
19 **סֵפֶר כְּרִיתוּת. אֲבָל אִם נְתָנוֹ לָהּ בְּתוֹרַת שֶׁהוּא שְׁטַר**
20 **חוֹב[41] אוֹ מְזוּזָה; אוֹ שֶׁנְּתָנוֹ בְּיָדָהּ וְהִיא יְשֵׁנָה[42],**
21 **וְנֵעוֹרָה וַהֲרֵי הוּא בְּיָדָהּ - אֵינוֹ גֵּט. וְאִם אָמַר לָהּ**
22 **אַחַר כָּךְ: הֲרֵי הוּא גִּטֵּךְ - הֲרֵי זֶה גֵּט[43].**

41) שאמר לה: כנסי שטר חוב זה. 42) ואין הגט משתמר בידה. 43) הרי זו כנתינה חדשה הואיל והגט בידה בשעת אמירתו.

23 **י. אָמַר לְעֵדִים: רְאוּ גֵּט שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לָהּ, וְחָזַר וְאָמַר**
24 **לָהּ: כִּנְסִי שְׁטַר חוֹב זֶה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁהֲרֵי הוֹדִיעַ**
25 **אֶת הָעֵדִים שֶׁנְּתָנוֹ בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין[44]. וְזֶה שֶׁאָמַר לָהּ**
26 **'שְׁטַר חוֹב', מִפְּנֵי שֶׁנִּכְלָם מִמֶּנָּה[45].**

44) ובידיעתה אין צורך, שהרי גם חרשת שהשיאה אביה, שקידושיה קידושין גמורים, מתגרשת, אף על פי שאין בה דעת. 45) אבל לא התכוון לבטל את הגט.

27 **יא. הַמְגָרֵשׁ צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר לָהּ כְּשֶׁיִּתֵּן לָהּ הַגֵּט[46]:**
28 **הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ, אוֹ: הוּא גִּטֵּךְ, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם נָתַן**
29 **בְּיָדָהּ וְלֹא אָמַר כְּלוּם - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[47]. בַּמֶּה**
30 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא הָיָה מְדַבֵּר עִמָּהּ עַל עִסְקֵי**
31 **גִּטָּהּ; אֲבָל אִם הָיָה מְדַבֵּר עַל עִסְקֵי גִּטָּהּ, וְנָתַל הַגֵּט**
32 **וְנָתַן בְּיָדָהּ וְלֹא אָמַר כְּלוּם - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[48].**

46) גם אם אמר לה אחר הנתינה - הרי זה גט אלא שלכתחילה טוב יותר שיאמר לה בשעת נתינה. 47) ולעיל בהלכה ט' כתב רבינו: "אינו גט" כי שם נתנו לה בתורת שטר חוב, אבל כאן נתן הגט בסתם ושתק, ולפיכך הריהו "גט פסול". והבדל יש בין גט פסול, לבין גט בטל או "אינו גט", שבראשון אינו אלא פסול מדברי חכמים, ולא תינשא בו לכתחילה ואם נשאת לא תצא מבעלה השני, ואילו ב"גט בטל" או "אינו גט" הרי זה גט בטל מן התורה, ועדיין היא אשת איש ואף על פי שבקידושין אם לא דיבר עמה על עסקי קידושין ונתן לה כסף ולא אמר לה "הרי את מקודשת לי" - אין חוששין כלל לקידושיו - כאן, שכתובים ענייני הגירושין בגט והכול תלוי בבעל אין זה אלא גט פסול.
48) וגם לכתחילה יכול לעשות כן.

33 **יב. גֵּט שֶׁהָיָה מֻנָּח עַל הָאָרֶץ, וְאָמַר לָהּ: טְלִי גִּטֵּךְ**
34 **מֵעַל גַּבֵּי קַרְקַע, וּנְטָלַתּוּ; אוֹ שֶׁהָיָה קָשׁוּר עַל יָדוֹ**
35 **אוֹ עַל יֶרְכּוֹ, וּשְׁלָפַתּוּ מִמֶּנּוּ; אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לָהּ**
36 **אַחַר שֶׁבָּא לְיָדָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ - אֵינוֹ גֵּט; שֶׁנֶּאֱמַר:**
37 **וְנָתַן בְּיָדָהּ - לֹא שֶׁתִּקַּח הִיא מֵעַצְמָהּ, וַהֲרֵי לֹא נָתַן**
38 **לָהּ לֹא הוּא וְלֹא שְׁלוּחוֹ. אֲבָל אִם הִרְכִּין[49] לָהּ בְּגוּפוֹ**
39 **אוֹ הִטָּה יָדוֹ עַד שֶׁשָּׁלְפָה הַגֵּט מֵעָלָיו, וְאָמַר לָהּ:**
40 **הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ - הֲרֵי זֶה גֵּט.**

49) היטה.

41 **יג. וּמִנַּיִן שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים? הֲרֵי הוּא אוֹמֵר:**

עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה זוֹ הַיּוֹם עֲרֻוָה וְהַבָּא עָלֶיהָ בְּמִיתַת בֵּית דִּין וּלְמָחָר[50] תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת בְּלֹא עֵדִים[51]. לְפִיכָךְ, אִם נָתַן לָהּ גֵּט בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, וַאֲפִלּוּ בְּעֵד אֶחָד - אֵינוֹ גֵּט כְּלָל.

50) אחרי מסירת הגט. 51) וכן אמרו: "הכא (=כאן, בגט) דאיתחזק איסורא דאשת איש הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משניים".

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַגֵּט בִּכְתָב יַד סוֹפֵר[52]; אֲבָל אִם כָּתַב הַבַּעַל הַגֵּט בִּכְתָב יָדוֹ[53], וְחָתַם עָלָיו עֵד אֶחָד, וּנְתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[54] [וּפוֹסֵל לְכְהֻנָּה[55]].

52) ולא חתם הסופר עליו. 53) וכתב ידו דומה כמאה עדים. 54) מדבריהם, ואם נישאת לא תצא והוולד מהבעל השני כשר, והוא הדין אפילו אין עליו עדים כלל גם כן אינו פסול אלא מדבריהם, אלא שרבינו משמיע חידוש, שאפילו חתום עליו עד אחד אינו כשר להינשא בו לכתחילה. 55) בכתב יד התימנים תיבות אלו אינן, וכן בספר כתיבת יד שהיה בידי בעל הכסף־משנה. וכן נכון, שהרי אם אתה אומר פסול מדבריהם, ואם נישאת לא תצא, וודאי שהוא גט לפוסלה להינשא לכהן, שאפילו ריח הגט פוסל לכהונה.

טו. תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט[56]. שֶׁמָּא יִתֵּן לָהּ גֵּט בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְיָמוּתוּ[57], וְנִמְצָא הַגֵּט שֶׁבְּיָדָהּ כְּחֶרֶס מֵחַרְסֵי אֲדָמָה, שֶׁהֲרֵי אֵין בּוֹ עֵדִים, לְפִיכָךְ תִּקְּנוּ שֶׁיָּעִידוּ מִתּוֹכוֹ[58]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעֵדִים בְּתוֹכוֹ, נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם, בֵּין בִּפְנֵי אוֹתָן הָעֵדִים הַחֲתוּמִין עָלָיו בֵּין בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, שֶׁעִקַּר הַגֵּרוּשִׁין בְּעֵדֵי מְסִירָה[59].

56) אף על פי שמדין תורה עדי מסירת הגט מידי הבעל לאשה הם עיקר עדי הגירושין ואין צורך כלל בחתימות העדים. 57) או ילכו למדינת הים [=לחו"ל], והבעל יערער ויאמר לא גרשתיה. 58) ואפילו ימותו עדי החתימה אפשר להכיר ולזהות חתימת ידם. 59) הרואים את מסירת הגט ונתינתו מידי הבעל לידי האשה.

טז. חָתְמוּ בּוֹ שְׁנַיִם וְעָבַר וּנְתָנוֹ לָהּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[60], אוֹ שֶׁנִּמְצְאוּ עֵדֵי מְסִירָה פְּסוּלִין[61] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; הוֹאִיל וְעֵדִים שֶׁבּוֹ[62] כְּשֵׁרִין, וַהֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ[63]. וְיֵשׁ שֶׁהוֹרָה מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁהוּא פָּסוּל[64].

60) ללא כל עדי מסירה. 61) קרובים קרבת משפחה זה לזה או שעברו עבירה מדברי תורה. 62) החתומים בתוכו. 63) ואפשר לזהות חתימת יד העדים ואין הבעל יכול לערער לומר לא גרשתיה, שאינו נאמן להכחיש חתימת העדים. 64) מדבריהם.

יז. הָיוּ עֵדָיו מִתּוֹכוֹ[65] פְּסוּלִין, אֲפִלּוּ אֶחָד פָּסוּל וְאֶחָד כָּשֵׁר, וּנְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִין - הֲרֵי זֶה פָּסוּל, שֶׁנִּמְצָא כִּמְזַיֵּף[66] מִתּוֹכוֹ.

65) החתומים בו. 66) "כמזוייף, לא מזוייף וודאי, והואיל ונמסר בעדי מסירה כשרים הרי זה פסול מדבריהם".

יח. הִרְחִיק אֶת הָעֵדִים מִן הַכְּתָב[67] מְלֹא שְׁנֵי שִׁיטִין[68] - פָּסוּל. וְכַמָּה יַרְחִיק אֶת הָעֵדִים מִן הַכְּתָב[69]? פָּחוֹת מִכְּדֵי שְׁנֵי שִׁיטִין, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נִקְרָאִין עִמּוֹ[70]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ וְלֹא הָיוּ שָׁם עֵדֵי מְסִירָה; אֲבָל אִם מְסָרוֹ לָהּ בְּעֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְרֻחָקִין הַרְבֵּה וְאֵין נִקְרָאִין עִמּוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין חָתוּם עָלָיו עֵד כְּלָל - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, שֶׁעִקַּר הַגֵּרוּשִׁין בְּעֵדֵי מְסִירָה.

67) הרחיק את חתימת העדים מהשורה האחרונה של נוסח הגט. 68) מלוא שתי שורות. 69) ויהא הגט כשר לכתחילה. 70) שלא יהא הפסק בין העדים לשטר כדי שיהא ניכר לכל שהם חתומים על השטר.

יט. הָעֵדִים, שֶׁנּוֹתֵן אֶת הַגֵּט בִּפְנֵיהֶם, צְרִיכִין לִקְרוֹתוֹ[71] וְאַחַר כָּךְ יִתְּנֶנּוּ לָהּ. וְאִם נְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵיהֶם תְּחִלָּה - חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ אַחַר שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ. קְרָאוּהוּ וְהוּא בְּיַד הַבַּעַל אוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ, וְהֶחֱזִירוּהוּ לוֹ, וְחָזַר הוּא וְהִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ יָדוֹ, וּנְתָנוֹ לָהּ - חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ[72].

71) לראות מה כתוב בו אם גט כשר הוא או שטר אחר הוא, שכיוון "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" צריכים הם לקרותו. 72) שמא החליפו בשטר אחר.

כ. לֹא קְרָאוּהוּ, אֶלָּא נְטָלַתּוּ וּזְרָקַתּוּ לַיָּם אוֹ לָאֵשׁ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. הוֹאִיל וּקְרָאוּהוּ תְּחִלָּה, אֵין חוֹשְׁשִׁים לוֹ שֶׁהֶחֱלִיפוּ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָמַר הַבַּעַל: שְׁטָר אַחֵר הָיָה וְלֹא הָיָה הַגֵּט שֶׁקְּרָאתֶם - אֵינוֹ נֶאֱמָן וַהֲרֵי הִיא מְגֹרֶשֶׁת.

כא. הֲרֵי שֶׁלֹּא קְרָאוּ הַגֵּט בַּתְּחִלָּה, וְנָתַן לָהּ הַגֵּט בִּפְנֵיהֶם, זְרָקַתּוּ לָאוּר אוֹ לַיָּם - אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר: גֵּט כָּשֵׁר הָיָה, הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[73].

73) כשם שאינו נאמן לאוסרה, כך אינו נאמן להתירה, והרי זו לא תינשא, ואם נישאת תצא, כדין כל ספק מגורשת.

כב. זָרַק לָהּ הַגֵּט לַחֲצֵרָהּ לְבֵין הֶחָבִיּוֹת בִּפְנֵי עֵדִים[74], וּבִקְּשׁוּ וּמָצְאוּ מְזוּזָה אוֹ שְׁטָר אַחֵר - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[75]; שֶׁזֶּה שֶׁנִּמְצָא הוּא שֶׁדָּרַק[76]. נִמְצְאוּ שָׁם שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ מְזוּזוֹת אוֹ שְׁטָרוֹת[77] - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא גֵּט שֶׁזָּרַק גְּרָרוּהוּ עַכְבָּרִים וַהֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.

74) ולא קראוהו תחילה. 75) שתהיה ספק מגורשת. 76) מזוזה בין חביות אינה מצויה, וכמו כן שטרות אחרים אינם מצויים שם ובוודאי הוא זרקה כעת. 77) והרי הוא לא זרק אלא שטר אחד, ועל כורחך היו שם מזוזות ושטרות מקודם.

כג. הָעֵדִים שֶׁחוֹתְמִין עַל הַגֵּט צְרִיכִים לִהְיוֹתָם יוֹדְעִים לִקְרוֹת וְלַחְתֹּם. וְאִם אֵינָם יוֹדְעִים לִקְרוֹת קוֹרְאִים בִּפְנֵיהֶם וְחוֹתְמִים. וְהוּא שֶׁיַּכִּירוּ לְשׁוֹן הַגֵּט[78]. וְאִם אֵינָם יוֹדְעִים לַחְתֹּם - רוֹשְׁמִין לָהֶם הַנְּיָר בְּרֹק וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדָּבָר שֶׁאֵין רִשּׁוּמוֹ מִתְקַיֵּם[79], וְהֵן כּוֹתְבִין עַל הָרִשֶׁם. וְאֵין עוֹשִׂין כָּךְ בִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת. כָּל הוּא שֶׁהֵקִלּוּ בְּגִטֵּי נָשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת[80]; הוֹאִיל וַחֲתִימַת הָעֵדִים בַּגֵּט מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

78) אבל אם אינם מכירים לשון הגט אינו מועיל שיתרגמו אותו ללשונם, שהרי זה כעד מפי עד. 79) כי אם רישומו מתקיים אסור להם לחתום, שאין כתב על גבי כתב. 80) הקלו שלא יצטרכו לחזר אחרי עדים הבקיאים לחתום, שמא בתוך כך יפליג בעלה לים או ימות ותיזקק לְיָבָם.

כד. אַף עַל פִּי שֶׁחֲתִימַת הָעֵדִים בַּגֵּט מִדִּבְרֵיהֶם[81], הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים מְפָרְשִׁין שְׁמוֹתֵיהֶן בַּגֵּט[82]. וְכֵן הִתְקִינוּ בְּעֵדֵי הַגֵּט שֶׁאֵין חוֹתְמִין אֶלָּא זֶה בִּפְנֵי זֶה[83]. וְאִם חָתְמוּ זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל. וְכֵן הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּכְתֹּב זְמַן בַּגֵּט וּמְקוֹם כְּתִיבָתוֹ, כִּשְׁאָר הַשְּׁטָרוֹת. שֶׁמָּא תִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ קְרוֹבָתוֹ, וְתִזְנֶה כְּשֶׁהִיא תַּחְתָּיו[84], וְיִכְתֹּב לָהּ גֵּט אַחַר הַזְּנוּת וְיִתֵּן לָהּ[85]; וְאִם לֹא יִהְיֶה בּוֹ זְמַן, יְכוֹלָה לוֹמַר: קֹדֶם הַזְּנוּת נִתְגָּרַשְׁתִּי[86], וּלְפִיכָךְ תִּקְּנוּ זְמַן בַּגִּטִּין.

81) [והלכה היא אין גוזרין גזירה לגזירה - בכל זאת חיזקו כאן תקנה זו בכמה דברים כדלהלן]. 82) ראובן או שמעון, שמתחילה היה כותב: אני פלוני חתמתי עד, ולא היה נוקב שמו, ולא היו יודעים לבקש עדים המכירים אותו להעיד על חתימתו, והיו צריכים לחזר אחר שטרות אחרים שחתימתם דומה לזו בכדי לקיים חתימתם, עמדו והתקינו שיפרשו את שמותיהם ובזה יהיה אפשר לחזר אחרי מכיריהם שיעידו על כתב ידם. 83) גזירה משום "כולכם", שמא יאמר לעשרה: כתבו כולכם גט לאשתי, ודינו שאחד יכתוב וכולם יחתמוהו, ואם אחד מהם יחסר הרי זה פסול, ואם יחתמוהו זה שלא בפני זה שמא יחתמו רק שניים ותיטול הגט ותחשוב שהיא מגורשת, ועדיין לא נתקיים תנאו, לפיכך התקינו שיהו כל העדים נוכחים בשעת החתימה אפילו כאשר לא התנה "כולכם". 84) כלומר: בעודה אשתו. 85) לחפות עליה שלא תיענש עונש מוות. 86) ופנוייה הייתי.

כה. גֵּט שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵדִים וְאֵין בּוֹ זְמַן, אוֹ שֶׁהָיָה מֻקְדָּם[87] אוֹ מְאֻחָר[88], אוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּיּוֹם וְנֶחְתַּם בַּלַּיְלָה שֶׁלְּאַחֲרָיו[89], אַף עַל פִּי שֶׁעֲסוּקִין בְּאוֹתוֹ הָעִנְיָן[90], אוֹ כָּתַב אֶת הַגֵּט בִּירוּשָׁלַיִם וְטָעָה[91] וְכָתַב 'בְּלוּד' - כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין[92], עַד שֶׁיַּחְתְּמוּ בוֹ בִּזְמַן כְּתִיבָתוֹ[93] וּבִמְקוֹם כְּתִיבָתוֹ[94].

87) שנכתב ונחתם במרחשון וכתבו בו זמן של תשרי שלפניו, והרי יש לחוש שהקדימוהו לחפות על זנותה. 88) שנכתב ונחתם בתשרי וכתבו בו זמן של מרחשון שלאחריו, וגם זה פסול, כי אם נתיר שטר מאוחר יבואו להתיר גם המוקדם, וגם אפשר שאחרוהו כדי להפסיד את האשה פירות נכסיה שמכרם הבעל משעת נתינת הגט עד הזמן הכתוב בו, שלמעשה הם שלה ולפי זמן הגט הם של הבעל. 89) הרי זה גט מוקדם, שכתוב בו זמן היום שלפניו. 90) מהכתיבה ועד שעת החתימה, שבשאר שטרי חוב הרי זה כשר. 91) הסופר. 92) מדבריהם, ולא תינשא בו לכתחילה, אבל אינו "בטל". 93) דקדק לכתבו "בזמן כתיבתו", כלומר בזמן הכתוב בגט, ולא - "ביום כתיבתו", כלומר ביום שנכתב הגט, ולפי זה אם כתבוהו בתשרי ואחרו את זמנו למרחשון ונתעכבה חתימת העדים עד למרחשון כזמן הכתוב בגט - הריהו כשר שהרי חתמו בזמן הכתוב בו, אף על פי שלא נחתם ביום הכתיבה. 94) עיקר ההקפדה הוא על חתימת העדים שתהיה במקום המסומן בגט, אבל אם כתבו הסופר בירושלים וכתב בו שנכתב בלוד והעבירו ללוד ושם חתמו עליו העדים הרי זה כשר, הואיל וחתמו העדים באותו מקום המוזכר בגט.

כו. חָתַךְ מִמֶּנּוּ הַזְּמַן[95] וּנְתָנוֹ לָהּ; אוֹ שֶׁלֹּא כָּתַב שֵׁם הַיּוֹם, אֶלָּא: בְּשַׁבָּת[96] רִאשׁוֹנָה אוֹ שְׁנִיָּה מֵחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, אוֹ: בְּחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, אוֹ: בְּשָׁנָה פְּלוֹנִית, וְלֹא הִזְכִּיר הַחֹדֶשׁ, אֲפִלּוּ כָּתַב: בְּשָׁבוּעַ[97] פְּלוֹנִי - כָּשֵׁר[98]. וְכֵן אִם כָּתַב בּוֹ: הַיּוֹם גֵּרַשְׁתִּיהָ - כָּשֵׁר; שֶׁמַּשְׁמָעוֹ: הַיּוֹם הַזֶּה שֶׁיָּצָא בּוֹ הַגֵּט.

95) לאחר שכתב הזמן בגט וחתמו בו עדים. 96) שבוע. 97) שמיטה פלונית של יובל. 98) להינשא בו לכתחילה. כי חתיכת זמן מהגט היא מעשה רמאות, וכולם ידעו שחתכו כדי לחפות על קרובתו או כדי למכור פירות אשתו אחרי הגט להפסידה ויבואו לבדוק אחריו בראיות ברורות.

כז. וְכֵן תִּקְּנוּ שֶׁיִּהוּ מוֹנִין בַּגִּטִּין לְמַלְכוּת אוֹתוֹ הַזְּמַן[99], מִשּׁוּם שְׁלוֹם מַלְכוּת[100]. כָּתַב לְשֵׁם מַלְכוּת שֶׁאֵינָהּ מַלְכוּת אוֹתָהּ הַמְּדִינָה, אוֹ לְבִנְיַן הַבַּיִת[101], אוֹ לְחֹרְבַּן הַבַּיִת: אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי אוֹתוֹ מָקוֹם לִמְנוֹת בּוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[102]; וְאִם אֵין דַּרְכָּן לִמְנוֹת בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[103]. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִמְנוֹת בַּגִּטִּין אוֹ לַיְצִירָה[104] אוֹ לְמַלְכוּת אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מֵקְדּוֹן שֶׁהוּא מִנְיַן שְׁטָרוֹת. וְאִם כָּתַב לְשֵׁם מַלְכוּת אוֹתוֹ זְמַן בַּמְּדִינָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רְשׁוּת אוֹתָהּ מַלְכוּת - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[105].

99) המלכות [=המלך] השולט בזמן סידור הגט. 100) "שיהא לנו שלום עמהם, שיאמרו חשובים אנו בעיניהם שכותבים שטרותיהם בשמנו". 101) כך וכך לבניין בית המקדש. 102) שהרי אין המלכות מקפידה על כך. 103) כי המלכות מקפידה על כך, וחושדת שמרדו בה ומחשיבים מלכות אחרת יותר ממנה. 104) לבריאת העולם. 105) כלומר, אחרי שנהגו לכתוב ליצירה, אם כתב היום לשם מלכות אותה מדינה הרי זה כשר.

כח. הָאוֹמֵר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי,

וְנִתְאַחֵר הַדָּבָר יָמִים אוֹ שָׁנִים; אוֹ שֶׁנִּמְצָא הַגֵּט בָּטֵל וְהֵצְרְכוּ לִכְתֹּב לָהּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר אַחַר כַּמָּה שָׁנִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין זְמַן הַכְּתִיבָה וּמְקוֹם הַכְּתִיבָה, לֹא הַזְּמַן שֶׁאָמַר לָהֶן הַבַּעַל בּוֹ 'כִּתְבוּ' וְלֹא אוֹתוֹ הַמָּקוֹם. כֵּיצַד? הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם כְּשֶׁאָמַר לָהֶן וְהָיוּ עוֹמְדִין בְּתִשְׁרֵי, וְנִתְאַחֲרוּ עַד נִיסָן וַהֲרֵי הֵן בְּלוּד - כּוֹתְבִין זְמַן הַגֵּט מִנִּיסָן וּבְלוּד שֶׁשָּׁם נִכְתַּב הַגֵּט, כְּשֶׁאָר שְׁטָרוֹת[106].

106) וכתוב ב"הגהות מיימוניות": "כל שכן העדים - יש לכתוב מקום שעומדים שם בשעת כתיבת הגט וחתימתו אף על פי שאינו עיקר דירתם, כי אם לא יהיו שם עדים, יבואו לומר: אחרים חתמו כשמם ומזוייף, שהרי לא היו שם".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו דין שליחות בגט, שכר הסופר, מה בין גט פסול לגט בטל, אמירת "תנו" של הבעל, שיכור או מי שבעתתו רוח רעה או נשתתק לענין כתיבת הגט, פקח שנשא ונתחרש או שנשא כשהיה חרש, דיני כפיה בגט.

א. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ - אֶחָד הַכּוֹתֵב בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִכְתֹּב לוֹ, וְאֶחָד הַנּוֹתֵן בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִתֵּן לָהּ[2]. לֹא נֶאֱמַר 'וְכָתַב' אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב[3], 'וְנָתַן' - שֶׁלֹּא תִּקַּח מֵעַצְמָהּ[4].

2) כי הלכה היא: "שלוחו של אדם כמותו" (ברכות פ"ה מ"ה, וקידושין מא, ב). 3) ולא בכסף כמו בקידושין, וכמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 4) כמבואר לעיל פ"א, הי"ב.

ב. אָמַר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ גֵּט וְחִתְמוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין[5] וְחוֹתְמִין[6] וְנוֹתְנִין לָהּ, וְהֵן הֵן שְׁלוּחָיו וְהֵן הֵן עֵדָיו[7]. וְכֵן אִם אָמַר לַסּוֹפֵר: כְּתֹב לִי גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְאָמַר לָעֵדִים לַחְתֹּם[8] - כּוֹתְבִים וְחוֹתְמִים וְנוֹתְנִים לוֹ, וְהוּא מְגָרֵשׁ בּוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[9].

5) כלומר, אחד מהם כותבו. 6) גיטין סה, א. ואע"פ שלכתחילה אסור לסופר לחתום על הגט, כמבואר לקמן פ"ט הכ"ז, ובביאורנו שם, בכל זאת התיר כאן רבינו לסופר לחתום בו לכתחילה, מפני שהוא והעד השני נותנים את הגט לאשה, הרי יש כאן עדי מסירה, וכל שישנם עדי מסירה, כשר הגט לכתחילה אפילו אם הסופר חתמו (לחם־משנה). ולדעת ה'מעשה רוקח' גם כאן לא נתכוין רבינו להכשיר זה לכתחילה אלא בשעת הדחק, כגון שהלך הבעל למדינת הים או אירע איזה עיכוב אחר, ובכדי שלא תשאר האשה עגונה יכולים העדים לכתבו ולחתמו, וכן כתבו ה'תוספות' בגיטין סו, ב בדיבור־המתחיל מתניתין מני, בתירוצם הרביעי. והשווה דברי 'בית יוסף' לאהע"ז סי' קל, שגם הוא מפרש דברי רבינו כאן שלא הכשיר אלא בדיעבד. 7) כי שליח כשר להיות עד, כמבואר בקידושין מג, א. והשווה לעיל הל' אישות פ"ג, הט"ז. 8) ולא אמר להם ליתנו לה. 9) והוא שלא יתייחד עמה אחרי כתיבת הגט, שאם נתייחד עמה - הרי זה גט פסול, "שלא יאמרו גיטה קודם לבנה", כמבואר לקמן פ"ג ה"ה. ואין להקשות, איך כשר גט כזה, והרי הוא 'מוקדם', ומבואר לעיל פ"א הכ"ה, שגט מוקדם פסול, - כי כל שנכתב ונחתם באותו היום אין זה מוקדם אע"פ שאיחרו נתינתו, ולא הקפיד רבינו אלא שלא הקדים כתיבתו לפני חתימתו, כמבואר לעיל בביאורנו שם, כי יש לחוש שמא כבר זינתה והוא מתכוין לחפות עליה, ולפיכך הוא מקדים תאריך כתיבתו לפני זנותה, אבל כאן כשכתבו וחתמו בזמנו, אין לומר שלפיכך הקדימו לנתינה, שמא תזנה ויחפה עליה, כי מנין ידע שתזנה בעתיד ('מעשה רוקח').

ג. וְכוֹתְבִין גֵּט לְאִישׁ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ[10]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים וְהַסּוֹפֵר שֶׁכָּתְבוּ וְחָתְמוּ בּוֹ מַכִּירִין וְיוֹדְעִים שֶׁזֶּה הוּא פְּלוֹנִי וְאִשְׁתּוֹ הִיא פְּלוֹנִית[11]. וְאִם הָיוּ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶם שָׁוִים וּשְׁמוֹת נְשׁוֹתֵיהֶם שָׁוִים - אֵין מְגָרֵשׁ אֶחָד מֵהֶם אֶלָּא בְּמַעֲמַד חֲבֵרוֹ; שֶׁמָּא יִכְתֹּב גֵּט וְיוֹלִיכוֹ לְאִשֶּׁת חֲבֵרוֹ וַיַּאַסְרֶנָּה עָלָיו[12].

10) שאין אנו צריכים לדעתה והסכמתה (בבא־בתרא קסז. וברשב"ם שם). 11) שם. כי יש לחוש שמא ימציא האיש גט זה לאשת אחר, ותינשא בו שלא כדין. ולדעת ה'כסף משנה' אין צורך שיכיר הסופר את האיש והאשה, אלא כשהוא אחד העדים החתומים על הגט, אבל כשאינו חותם, אין הסופר חייב להכיר אותם. וכן נראה מדברי רבינו הל' מלוה ולוה פכ"ד ה"ג, שלא הזכיר שם אלא העדים בלבד. 12) שתינשא בו לאחר שלא כדין, וממילא תיאסר על בעלה הראשון (ב"ב שם עמוד ב'). "וכל שהוחזק שמו בעיר שלשים יום, אין חוששים לו שמא יש לו שם אחר, והוא שינהו כדי לרמות ולעשות קנוניא, שאם כן אין לדבר סוף" (מלשון רבינו הל' מלוה ולוה פכ"ד, ה"ד).

ד. וּבִשְׁעַת הַסַּכָּנָה[13] כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירִים[14]. וְהָאִשָּׁה נוֹתֶנֶת שְׂכַר הַסּוֹפֵר[15] בְּכָל מָקוֹם.

13) כגון שהבעל מסוכן למות, ואם לא יכתבוהו עכשיו, אימתי? 14) גיטין סו, א. 15) אע"פ שמדין תורה, על הבעל לתת שכר הסופר, שהרי כתוב: "וכתב . . . ונתן בידה", נמצא שעליו לתת שכר הכתיבה - תקנו חכמים שהיא תתן השכר כדי שלא להשהות את גיטה בגלל השכר שלא ירצה לתת, ותתעגן (בבא־בתרא קסח. וברשב"ם שם). והקנו לו חכמים את הזוז שהאשה משלמת, כאילו הוא נתן לסופר משלו, ע"פ הכלל: הפקר בית־דין הפקר (גיטין כ. וברש"י שם).

ה. וְצָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר הַבַּעַל עַצְמוֹ לַסּוֹפֵר: כְּתֹב, וְלָעֵדִים: חַתְּמוּ[16]. הֲרֵי שֶׁאָמְרוּ לוֹ בֵּית דִּין[17] אוֹ שְׁנַיִם: נִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתְּךָ, וְאָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ[18], וְכָתְבוּ הֵן עַצְמָן[19] וְחָתְמוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[20]. אֲבָל אִם אָמְרוּ הֵם לְסּוֹפֵר וְכָתַב וְלָעֵדִים וְחָתְמוּ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ וּנְתָנוּהוּ לַבַּעַל וְחָזַר וְנָתַן גֵּט זֶה לְאִשְׁתּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל; שֶׁהֲרֵי כְּתָבוּ מִי שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ הַבַּעַל לְכָתְבוֹ[21].

16) גיטין עב, א. והטעם יתבאר בסמוך. 17) של שלשה חכמים. 18) וגם אמר להם שיחתמו. 19) אחד מהם. 20) גיטין סו, ב. 21) שם עא, ב. שאין הם יכולים לעשות את הסופר והעדים שלוחים במקומם, כי לא מסר להם אלא דברים, ו"דברים אינם נמסרים לשליח" כי אין בדברים כוח להיות חוזרים ונמסרים לאחר (בניגוד לגט שנשלח ע"י שליח, שיכול השליח למסרו לידי שליח שני), וזהו שהדגיש רבינו: "הרי שאמרו לו בית־דין", אע"פ שבית־דין הם, לא התכוין ליפות כוחם שימנו שלוחים במקומם אלא הם בעצמם יכתבוהו. שהרי בפירוש אמר להם: "כתבו", ולא אמר להם: תנו. ולפיכך הגט בטל (גיטין סו:). ואם בפירוש יאמר להם שיהיו שלוחים במקומו לומר לאחרים לכתוב ולחתום, יתבאר בסמוך בהלכה הבאה.

1 **ו. אָמַר לִשְׁנַיִם אוֹ לִשְׁלֹשָׁה: אִמְרוּ לְסוֹפֵר וְיִכְתֹּב גֵּט**
2 **לְאִשְׁתִּי וְאִמְרוּ לָעֵדִים וַיַּחְתֹּמוּ, וְאָמְרוּ לְסוֹפֵר וְכָתַב**
3 **וּלְעֵדִים וְחָתְמוּ; אוֹ שֶׁאָמַר לִשְׁנַיִם: אִמְרוּ לַסּוֹפֵר**
4 **וְיִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי וְאַתֶּם חַתֹּמוּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[22].**
5 **וּמִתְיַשְּׁבִין[23] בְּדָבָר זֶה הַרְבֵּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרוֹב**
6 **לִהְיוֹת גֵּט בָּטֵל[24].**

22) מן התורה גט כשר הוא, שהרי בפירוש עשאם שלוחים לכך, אלא שהחכמים פסלוהו, משום חשש שמא תשכור עדים שיאמרו בשם בעלה לסופר לכתוב ולעדים לחתום, והם יסברו שהבעל ציוה. ואפילו בדין השני, שהם בעצמם החותמים, והם שמעו מפי הבעל, גזרו חכמים לפסלו בגלל הדין הראשון (שם סז.). 23) מעיינים בדבר עד שתתיישב הדעת (שם סג: ברש"י). 24) מן התורה, שהרי בסוגיא אחרת (שם עב.) אמרו: "הרי הגט בטל עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו", ומסופק רבינו אם בטל מן התורה, או אולי אינו אלא 'פסול מדבריהם' כיון שאין פסולו אלא משום 'גזירה' שמא יבואו לעשות שלוחים במקום שלא נתמנו לכך. ולפיכך אם נשאת בגט זה, אין בית־דין יכול להוציאה מבעלה השני בעל כרחו, אלא מודיעים לבעל שהגט קרוב להיות בטל, והוא יגרש מעצמו. והבנים שנולדו להם עד כה, אינם כשרים לגמרי, וגם אין להם דין של ספק ממזר (כסף־משנה). וראה למעלה בביאורנו להלכה ה.

7 **ז. וּמַה בֵּין פָּסוּל לְבָטֵל? שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּחִבּוּר**
8 **זֶה בַּגֵּט שֶׁהוּא בָּטֵל, הוּא בָּטֵל מִן הַתּוֹרָה[25]; וּבְכָל**
9 **מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר פָּסוּל, הוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[26].**

25) "ועדיין היא אשת איש, ואם נשאת תצא והולד ממזר" (לקמן פ"י ה"א, עיי"ש). 26) "ולא תנשא לכתחילה, ואם נשאת לא תצא והולד כשר, וכותבים לה גט אחר כשר ונותנים לה והיא תחת בעלה" (שם ה"ב, עיי"ש).

10 **ח. הַבַּעַל שֶׁהֵבִיא גֵּט בְּיָדוֹ חָתוּם, וְאָמַר: תְּנוּ גֵּט זֶה**
11 **לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ יִתְּנוּ לָהּ[27]. אָמַר לַאֲחֵרִים לִכְתֹּב**
12 **גֵּט וְלַחְתֹּם בּוֹ וְלִתְּנוֹ לְאִשְׁתּוֹ, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ וְנָתְנוּ**
13 **לָהּ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל[28] אוֹ פָּסוּל - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין**
14 **גֵּט אַחֵר, אֲפִלּוּ מֵאָה[29], עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיָדָהּ גֵּט כָּשֵׁר[30].**

27) ואין חוששים שמא כתבו בפסול כדי לקלקלה, שתינשא לאחר ותצטרך לצאת ממנו, אחרי שיודע פסולו, כי אינו חשוד על כך [וראה בגיטין ה, א שאם הבעל עצמו הביא גיטו, אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם (עי' להלן פ"ז ה"ה. ואין חשש שמא יבוא ויערער (עיי"ש ה"ח) שכיון שהוא עצמו הביאו, בוודאי לא יערער עליו]. 28) שנכתב בטעות, כגון שטעו בשמות האיש והאשה וכדומה. 29) ואין אומרים כבר עשו עדים שליחותם ואינם מורשים עוד לכתוב גט שני, כי לא נתכוין זה לכתוב וליתן לה חרס סתם אלא גט כשר. 30) גיטין סג, ב. וכל־שכן אם נאבד הגט קודם שנתנוהו לה, שיכולים לכתוב גט אחר, שהרי אמר להם לתת לאשתו, ואם כן לא עשו שליחותם (כסף־משנה).

15 **ט. אָמַר לָהֶם הַבַּעַל: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ לְשָׁלִיחַ**
16 **לְהוֹלִיךְ לָהּ, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ וְנָתְנוּ לַשָּׁלִיחַ, וְנִמְצָא**
17 **הַגֵּט בָּטֵל אוֹ פָּסוּל - אֵין כּוֹתְבִים אַחֵר עַד שֶׁיִּמְלְכוּ**
18 **בַּבַּעַל; שֶׁהֲרֵי לֹא עָשָׂה אוֹתָן שְׁלוּחִים לְגֵרוּשִׁין[31],**
19 **וְשֶׁמָּא לֹא רָצָה אֶלָּא שֶׁיִּכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לְשָׁלִיחַ בִּלְבַד,**
20 **וְלֹא יִשָּׁאֵר לָהֶם בּוֹ מַעֲשֶׂה אַחֵר, וַהֲרֵי כָתְבוּ וְנָתְנוּ[32],**
21 **לְפִיכָךְ לֹא יִכְתְּבוּ אַחֵר. וְאִם כָּתְבוּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר,**
22 **וּנְתָנוּהוּ לַשָּׁלִיחַ (וּנְתָנוֹ לָהּ) - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[33].**

31) אלא למסרו לשליח והוא יגרשנה. 32) וכבר עשו כל שליחותם. 33) שם. כי שמא עשאם שלוחים עד שיגיע גט לידה ותתגרש, אלא שלא רצה להטריחם הרבה. ובעיא היא בגמרא גיטין שם, ונשארה ב"תיקו". ולפיכך היא ספק מגורשת, ו"לא תנשא, ואם נשאת תצא והולד ספק ממזר מפני שהיא ספק ערוה", כלשון רבינו לקמן פ"י ה"ג. ויש אומרים שלא הסתפקו בגמרא אלא אם אבד הגט מיד השליח, אבל אם נמצא בטל או פסול, חוזרים וכותבים גט אחר שוודאי לא קיימו שליחותם ('מאירי').

23 **י. הָאוֹמֵר לִשְׁנַיִם אוֹ לְיָתֵר מִשְּׁנַיִם: כִּתְבוּ גֵּט וּתְנוּ**
24 **לְאִשְׁתִּי, גָּרְשׁוּהָ, שַׁלְּחוּהָ[34], שַׁבְּקוּהָ[35], תָּרְכוּהָ[36],**
25 **כִּתְבוּ אִגֶּרֶת[37] וּתְנוּ לָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ גֵּט כָּשֵׁר**
26 **וְיִתְּנוּ לָהּ[38]. אָמַר לָהֶם: פַּטְרוּהָ, פַּרְנְסוּהָ, עֲשׂוּ לָהּ**
27 **כַּדָּת, עֲשׂוּ לָהּ כַּנִּימוּס, עֲשׂוּ לָהּ כָּרָאוּי - לֹא אָמַר**
28 **כְּלוּם[39]. וְאִם כָּתְבוּ גֵּט וְנָתְנוּ לָהּ - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל.**

34) כלשון הכתוב (דברים כד, א): "ושלחה מביתו". 35) לשון "אגרת שבוקין", הכתוב בנוסח הגט לקמן פ"ד הי"ב. 36) כלומר: גרשוה, "ויגרש את האדם" (בראשית ג, כד) מתרגם אונקלוס: ותרך ית אדם. 37) לשון "אגרת שבוקין" המוזכרת לקמן בנוסח הגט. 38) גיטין סה, ב. 39) שם. שכל אלה, אין במשמען לשון גירושין. "פטרוה" - לשון פטור וחובה, להקל מעליה חובות שחייבת. "פרנסוה" - לשון עשיית צרכיה, ואין ידוע אם צרכי גט, שלא תהא זקוקה ליבם או צרכי מלבוש. "כנימוס" - כחוק. ואין ידוע אם חוק־גט או חוק מזון וכסות, וכן "כראוי" (רש"י שם) וכן "כדת".

29 **יא. אָמַר לָהֶם: הוֹצִיאוּהָ, עִזְבוּהָ, הַתִּירוּהָ, הַנִּיחוּהָ,**

הוֹעִילוּהָ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם מַשְׁמַע מִלּוֹת אֵלּוּ גֵּרוּשִׁין אוֹ עִנְיָן אַחֵר[40]. לְפִיכָךְ אֵין כּוֹתְבִין לָהּ. וְאִם כָּתְבוּ גֵּט וְנָתְנוּ לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[41].

40) כי "הוציאה" אפשר לפרש "גרשוה", כלשון הכתוב (דברים כד, ב): "ויצאה מביתו", או אולי אין זה לשון הכתוב שלא כתוב בו "והוציאה" אלא "ויצאה" - היא מעצמה. וכן "עזבוה" לשון "אגרת שבוקין", או שמא אין זו לשון גירושין, שהרי אינה נזכרת בנוסח הגט. וכן "התירוה", לשון: "מותרת לכל אדם" היא, או אולי לשון התרת נדרים, או התרת חגורה (גיטין סה: וברש"י). וכן הניחוה - אפשר לפרש: הניחו לה לנפשה, שתהיה מגורשת ממני, או הניחו לה ואל תכבידו עליה. וכן "הועילוה" - עשו לה תועלת, ואין ידוע אם תועלת גירושין או תועלת אחרת. 41) גיטין שם, בעיא שלא נפשטה, ונשארה בספק.

יב. הָאוֹמֵר: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לַבַּעַל בְּיָדוֹ, וְאֵין נוֹתְנִין לְאִשְׁתּוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר לָהֶם לִתֵּן לָהּ. וְאִם נָתְנוּ לָהּ - אֵינוֹ גֵּט[42]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבָרִיא; אֲבָל בִּמְסֻכָּן, וְהוּא אָדָם שֶׁקָּפַץ עָלָיו הֶחָלִי בִּמְהֵרָה וְהִכְבִּיד עָלָיו חָלְיוֹ מְיֻדָּד[43], וְהַיּוֹצֵא בַקּוֹלָר[44] אֲפִלּוּ עַל עִסְקֵי מָמוֹן[45], וְהַמְפָרֵשׁ בַּיָּם[46], וְהַיּוֹצֵא בְּשַׁיָּרָא[47], וְאָמַר: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וַיַּחְתְּמוּ וְיִתְּנוּ לָהּ; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לִכְתֹּב וְלִתֵּן לָהּ[48].

42) שם סו, א במשנה. שכיון שלא אמר: "תנו לה" - "רצה לשחק בה". 43) שם סה, ב. וב"ירושלמי" גיטין פ"ו ה"ה, אמרו: "מה בין מסוכן מה בין חולה? חולה - כדרך כל הארץ, ומסוכן - כל שקפץ עליו החולי, דרך הארץ - קרובים נכנסים אצלו מיד, והרחוקים לאחר שלושה ימים (שלא להטיל עליו שם חולה). ואם קפץ עליו החולי - אלו ואלו נכנסים אצלו מיד". ולפי"ז מה שכתב "במה דברים אמורים בבריא" - בריא לאו דוקא, והוא־הדין חולה שאינו מסוכן (עי' לחם־משנה). 44) "שיוצא מבית הסוהר לידון מאת המלך" (לשון רבינו בפירושו למשנה גיטין פ"ו, מ"ה). קולר - שלשלת ברזל בצואר אסיר. 45) על עבירה שאין בה עונש מות אלא עונש ממון, "שכל קולר בחזקת סכנה" ("ירושלמי" שם). 46) מפליג מן היבשה לים. 47) יוצא למדבריות עם חבורה. 48) ומתוך טרדתו ובהלתו, לא הספיק לומר: "תנו לה" (גיטין, שם). וראה בהל' זכיה ומתנה פ"ח הכ"ד.

יג. בָּרִיא שֶׁאָמַר: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ וְנָתְנוּ לָהּ, וְהָרַג עַצְמוֹ מְיֻדָּד[49], כְּגוֹן שֶׁהִשְׁלִיךְ עַצְמוֹ מִן הַגָּג אוֹ הִפִּיל עַצְמוֹ לַיָּם - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[50]. עָלָה לַגַּג וּדְחָפַתּוּ הָרוּחַ וְנָפַל וָמֵת - אֵינוֹ גֵּט[51]. סָפֵק הִפִּיל עַצְמוֹ סָפֵק דְּחָפַתּוּ הָרוּחַ - הֲרֵי זֶה גֵּט[52], עַד שֶׁיִּוָּדַע לְךָ בְּוַדַּאי שֶׁהָרוּחַ דְּחָפַתּוּ. וְכֵן מִי שֶׁהָיָה מֻשְׁלָךְ בַּבּוֹר, וְאָמַר: כָּל הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלִי יִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי[53] - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לָהּ. וְהוּא, שֶׁיָּדְעוּ אוֹתוֹ[54]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱלוּהוּ וְלֹא הִכִּירוּהוּ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁזֶּה כְּשִׁעַת הַסַּכָּנָה הוּא, שֶׁכּוֹתְבִים וְנוֹתְנִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מַכִּירִין[55]. וְכֵן מִי שֶׁנָּפְלוּ בּוֹ מַכּוֹת רָעוֹת[56] שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה מֵהֶן, אֲפִלּוּ נִשְׁחֲטוּ בּוֹ רֹב סִימָנִין[57], וְרָמַז וְאָמַר: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ; שֶׁהֲרֵי עַתָּה חַי הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפוֹ לָמוּת[58].

49) [בתוספתא גיטין פ"ד (לפי נוסחת הרשב"א שם סה:) נראה, שמה שצריך "מיד", זהו ב"ספק מעצמו נפל, ספק הרוח דחפתו", אבל ב"ירושלמי" גיטין פ"ו ה"ו משמע שלעולם צריכים "מיד", שכן אמרו שם: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, אם על אתר נפל, הרי זה גט". ונראה שטעם הדבר: שאין לומר הוכיח סופו על תחילתו, שכשם שעכשיו הוא מבוהל, כן היה גם בתחילה, אלא מיד ולא לאחר זמן]. 50) אף־על־פי שלא אמר להם "תנו". מפני שהוכיח סופו על תחילתו שנתכוין ליתנו לה, והיה בהול מחמת החלטתו להתאבד, ולכן נשמטה ממנו המילה "ותנו" (גיטין סו. במשנה). 51) שאין כאן הוכחה שרצה להתאבד, והריהו כשאר בריא (שם). 52) כגון שנפל מיד אחרי שציוה לכתוב הגט, ויש פנים לכאן ופנים לכאן, כלומר יש סברא שהפיל עצמו, ויש סברא שדחפתו הרוח ("ירושלמי" גיטין פ"ו ה"ו, וכפירוש הכסף־משנה. ועי' לחם־משנה). ויש מביאים בדברי רבינו "הרי זה ספק גט" (כסף־משנה בשם הרא"ש וה'טור'). ולפי זה, מדובר כשנפל לאחר זמן (ועי' לחם־משנה). 53) ופירש שמו ושם אשתו. 54) שפלוני זה הוא בעל לאשתו פלונית. 55) פניו, כמבואר לעיל ה"ד (גיטין סו.). והשווה לקמן פי"ג, הכ"ג. 56) שהיה מחותך חתכים הרבה בגופו ע"י חרב וכדומה. 57) הקנה והווישט שבצואר. ומה שכתב רבינו "רוב" הוא לאו דוקא, אלא הוא־הדין לנשחטו עד גמירא (לחם־משנה). 58) אין זה כגט לאחר מיתה (גיטין ע:). וכל־שכן גוסס, שדעתו מיושבת עליו שיכול לגרש, ועדיף מנשחטו בו רוב סימנים שמוכרח למות, ואילו גוססים רובם למיתה ומיעוטם לחיים ('הגהות מיימוניות', וראה שו"ע אהע"ז סי' קכא, ס"ז).

יד. מִי שֶׁהָיְתָה רוּחַ רָעָה מְבַעֶתֶת אוֹתוֹ, וְאָמַר כְּשֶׁהִתְחִיל בּוֹ הֶחָלִי: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי - לֹא אָמַר כְּלוּם; מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וּמְיֻשֶּׁבֶת[59]. וְכֵן שְׁכוֹר שֶׁהִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט[60]. וְאִם לֹא הִגִּיעַ - הֲרֵי זֶה סָפֵק[61].

59) והריהו באותה שעה כשוטה (גיטין סז:). 60) שאינו יודע מה עושה, כלוט שנאמר בו (בראשית יט, לג): "ולא ידע בשכבה ובקומה", וכלשון רבינו בהל' מכירה פכ"ט הי"ח: "והוא השיכור שעושה ואינו יודע מה עושה". ומקור דברי רבינו שאין מעשה שיכור כלום, בעירובין סה, א. 61) משמע אפילו ברור לנו שעדיין לא הגיע לשכרותו של לוט, הרי זה ספק. וזה תמוה, שהלא אמרו בעירובין שם שהוא כפיקח לכל דבר. אולם ה'טור' בסי' קכא, מביא בשם רבינו: "היה הדבר ספק אם הגיע לשכרותו של לוט - הרי זה ספק". משמע דוקא כשנשתכר הרבה ואנו מסופקים בו

אם הגיע לשכרותו של לוט, הרי זה ספק. והשווה דברי רבינו לעיל הל' אישות פ"ד, הי"ח: "ומתיישבים בדבר זה".

טו. אָמַר כְּשֶׁהוּא בָּרִיא: כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְאַחַר כָּךְ נִבְעֵת - מַמְתִּינִין עַד שֶׁיַּבְרִיא וְכוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לָהּ[62]. וְאֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְהַמְלִיךְ בּוֹ אַחַר שֶׁהִבְרִיא. וְאִם כָּתְבוּ וְנָתְנוּ קֹדֶם שֶׁיַּבְרִיא - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[63].

62) גיטין ע, ב. ולפני שיבריא אי אפשר לכתבו שאז הרי הוא כשוטה, הואיל ואין דעתו מיושבת. ומכאן יש ללמוד, שהכותב גט של 'שכיב מרע' צריך לדקדק בו שיהא שפוי בדעתו בשעת כתיבתו ונתינתו, שאם תטרף דעתו - הריהו כשוטה ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע אהע"ז סי' קכא, ס"ד). 63) מדבריהם, אבל מן התורה כשר הוא, הואיל ובשעת אמירתו היה בריא ושפוי בדעתו (הגר"א לאהע"ז סי' קכא, ס"ק ד, וכן ב'מעשה רוקח').

טז. מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק[64] וַהֲרֵי דַּעְתּוֹ נְכוֹנָה[65], וְאָמְרוּ לוֹ: נִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתְּךָ, וְהִרְכִּין[66] בְּרֹאשׁוֹ - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּסֵרוּגִין[67]; אִם אָמַר לָהֶם עַל לַאו לַאו וְעַל הֵן הֵן[68] - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ. וּצְרִיכִין לְבָדְקוֹ יָפֶה יָפֶה[69], שֶׁמָּא נִטְרְפָה דַּעְתּוֹ. וְכֵן אִם כָּתַב בְּיָדוֹ: כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לָהּ[70], אִם הָיְתָה דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו[71]; שֶׁאֵין דִּין מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק כְּדִין הַחֵרֵשׁ[72].

64) כתוצאה מאיזו מחלה, ניטל ממנו כח הדיבור (משנה בגיטין סז:). 65) [כלומר, כיון שאינו אלא אלם, שהוא חרש השומע ואינו מדבר, אפשר שתהא דעתו נכונה, בניגוד לחרש שאינו שומע ואינו מדבר, שהוא כשוטה ואין דעתו נכונה, כמו שכתב רבינו בפ"ט מהל' עדות הי"א]. 66) הטה. וראה למעלה פ"א הערה ו. 67) בהפסקות. ממתינים בין הרכנה לשאילה שעה מסויימת, וחוזרים ושואלים אותו. וראה בפ"ב מהל' קריאת שמע הי"ב. 68) על דבר שראוי לענות עליו לאו - לאו, ועל דבר שראוי לענות הן - הן. ונראה מדברי רבינו שאין צריך לענות אלא שלש שאלות בלבד: הן אחד ושני לאוין, או לאו אחד ושתי פעמים הן (כסף־משנה). וראה בהערה הבאה בלשון ה'ירושלמי'. 69) שואלים אותו בימות החמה על פירות המצויים בימות הגשמים, וכן שואלים אותו בימות הגשמים על פירות ימות החמה (שם). וב'ירושלמי' גיטין פ"ז ה"א, אמרו: נכתוב גט לאשתך והוא אומר הן, לאמך והוא אומר לאו, לאשתך - הן, לאחותך - לאו, לאשתך - הן, לבתך - לאו. ורבינו בפירושו למשנה (גיטין, שם) אומר: "ויפליג בה בכל צדדי הנסיון בכל מה שאפשר" (וראה למעלה הערה סו). 70) גיטין עא, א. 71) כלומר, שאין דעתו מטורפת עליו. אבל אינו צריך בדיקה שלש פעמים כמו בהרכנת ראש. וכן כתב רבינו בפכ"ט מהל' מכירה ה"ג: "מי שנשתתק מקחו מקח וכו' והוא שיבדק כדרך שבודקים לגיטין, או יכתוב בכתב ידו" (כסף־משנה), אבל בפ"ד מהל' נחלות ה"א, כתב רבינו: "אפילו נשתתק וכתב בכתב ידו שזה יורשו, בודקים אותו כדרך שבודקים לגיטין", הרי שאפילו אם כתב בכתב ידו - בודקים אותו, וצ"ע. 72) שאינו שומע ואינו מדבר, שאין סומכים על רמיזותיו ולא על כתבו (גיטין שם), כמבואר בהלכה הבאה.

יז. מִי שֶׁנָּשָׁא כְּשֶׁהוּא פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ[73], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר נִשְׁתַּטָּה - אֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם עַד שֶׁיַּבְרִיא[74]. וְאֵין סוֹמְכִין עַל רְמִיזַת הַחֵרֵשׁ וְלֹא עַל כְּתָבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁדַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וּמְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו[75]. אֲבָל אִם נָשָׂא אִשָּׁה כְּשֶׁהוּא חֵרֵשׁ - מְגָרֵשׁ בִּרְמִיזָה; שֶׁאֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[76], וּכְשֵׁם שֶׁכּוֹנֵס בִּרְמִיזָה כָּךְ מוֹצִיא בִּרְמִיזָה[77].

73) חרשות גמורה, כנ"ל בהערה הקודמת. 74) גיטין, שם: "שאין כח בגירושי חרשות להפקיע קידושי חכמה" (לשון רש"י שם). 75) שם. ושוטה אינו יכול לגרש מפני שאינו בן דעת, וכן שנינו (יבמות קיב:) "נשתטה אינו מוציאה עולמית". ובהל' עדות פ"ט ה"ט, אומר רבינו: "ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים בלבד, אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים . . . ובכלל שוטים יחשב . . . וכן המבוהלים והנחפזים בדעתם והמשתגעים ביותר הרי הם בכלל השוטים". 76) לעיל הל' אישות פ"ד, ה"ט. 77) יבמות, שם.

יח. הַמְקַדֵּשׁ קְטַנָּה[78] עַל יְדֵי אָבִיהָ[79], וְגֵרְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - אָבִיהָ מְקַבֵּל גִּטָּהּ[80], וּמְשַׁיְּגִיעַ גֵּט לְיַד הָאָב נִתְגָּרְשָׁה[81]. גֵּרְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה[82], אִם הִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ אוֹ לְיַד אָבִיהָ - נִתְגָּרְשָׁה[83]. וְאֵין עוֹשָׂה נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גִּטָּהּ מִיַּד בַּעְלָהּ בְּחַיֵּי אָבִיהָ[84]; אֲבָל הָאָב עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל הַגֵּט לְבִתּוֹ הַמְאֹרָסָה בֵּין קְטַנָּה בֵּין נַעֲרָה[85].

78) פחותה מבת י"ב שנה ויום אחד. 79) שקיבל אביה קידושיה. 80) כשם שהוא זכאי לקבל קידושיה, שנאמר (דברים כב, טז): "את בתי נתתי לאיש הזה", כך הוא מקבל את גיטה, שנאמר (שם כד, ב): "ויצאה . . . והיתה", השוה יציאה (גירושין) להויה (קידושין), כמבואר בכתובות מז, א. 81) שדוקא "נערה המאורסה היא ואביה מקבלין את גיטה" (גיטין סד: במשנה) ולא קטנה (רש"י שם, וכן דעת רב האי גאון (ב'מלחמות' שם), והרי"ף שם (ועיי"ש ב'תוספות' ד"ה נערה). 82) כשהגיעה לי"ב שנה והביאה שתי שערות, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ב, ה"ב. 83) גיטין שם, במשנה, כדעת תנא־קמא. 84) קידושין מד, ב כי לא חיזקה התורה את ידה לעשות שליח במקום אביה, וכשמת אביה הרי היא עצמאית, ויכולה לעשות שליח כאחת הגדולות. ודין שליח קבלה מבואר לקמן פ"ו, ה"א. 85) גיטין סה, א. ומשקיבל השליח את גיטה הרי היא מגורשת אע"פ שלא הגיע הגט ליד האב, ואין הבעל יכול לחזור בו. ודוקא בתו המאורסה, אבל משנשאת אין לאביה רשות בה ואפילו כשהיא עדיין קטנה, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ג, הי"ב.

יט. קִדְּשָׁהּ אָבִיהָ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה[86], וּמֵת: אִם מַבְחֶנֶת

בֵּין גִּטָּהּ לְדָבָר אַחֵר[87] - הֲרֵי זוֹ מִתְגָּרֶשֶׁת מִשֶּׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ; וְאִם לַאו - אֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת עַד שֶׁתַּבְחִין. וְאִם גֵּרְשָׁהּ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[88].

86) והרי היא מקודשת קידושי תורה. 87) שנותנים לה צרור וזורקתו, אגוז ונוטלתו, וממילא יודעת גם לשמור את גיטה (גיטין סה. וכגירסת הרי"ף שם, וראה 'בית יוסף' לאהע"ז סי' קמא). 88) אבל כשאביה חי, מקבל את גיטה אפילו כשאינה מבחנת, שהרי הוא שומר את גיטה במקומה ('תוספות' גיטין סד: ע"פ ה'ירושלמי', וכן בשו"ע אהע"ז סי' קמא, ס"ו).

כ. מִי שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ[89] וְלֹא רָצָה לְגָרֵשׁ - בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם[90] וּבְכָל זְמַן[91] מַכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: רוֹצֶה אֲנִי, וְיִכְתֹּב הַגֵּט. וְהוּא גֵּט כָּשֵׁר[92]. וְכֵן אִם הִכּוּהוּ עַכּוּ"ם וְאָמְרוּ לוֹ: עֲשֵׂה מַה שֶּׁיִּשְׂרָאֵל אוֹמְרִין לְךָ, וְלָחֲצוּ אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל[93] בְּיַד הָעַכּוּ"ם עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. וְאִם הָעַכּוּ"ם מֵעַצְמָן[94] אֲנָסוּהוּ עַד שֶׁכָּתַב - הוֹאִיל וְהַדִּין נוֹתֵן שֶׁיִּכְתֹּב, הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[95]. וְלָמָּה לֹא בָטֵל גֵּט זֶה[96], שֶׁהֲרֵי הוּא אָנוּס בֵּין בְּיַד עַכּוּ"ם בֵּין בְּיַד יִשְׂרָאֵל? שֶׁאֵין אוֹמְרִין אָנוּס אֶלָּא לְמִי שֶׁנִּלְחָץ וְנִדְחָק לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב בּוֹ מִן הַתּוֹרָה, כְּגוֹן מִי שֶׁהֻכָּה עַד שֶׁמָּכַר[97] אוֹ עַד שֶׁנָּתַן; אֲבָל מִי שֶׁתְּקָפוּהוּ יִצְרוֹ הָרַע לְבַטֵּל מִצְוָה אוֹ לַעֲשׂוֹת עֲבֵרָה, וְהֻכָּה עַד שֶׁעָשָׂה דָּבָר שֶׁחַיָּב לַעֲשׂוֹתוֹ אוֹ עַד שֶׁנִּתְרַחֵק מִדָּבָר הָאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ - אֵין זֶה אָנוּס מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הוּא אָנַס עַצְמוֹ בְּדַעְתּוֹ הָרָעָה. לְפִיכָךְ זֶה שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְגָרֵשׁ, מֵאַחַר שֶׁהוּא רוֹצֶה לִהְיוֹת מִיִּשְׂרָאֵל וְרוֹצֶה הוּא לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹת וּלְהִתְרַחֵק מִן הָעֲבֵרוֹת, וְיִצְרוֹ הוּא שֶׁתְּקָפוֹ, וְכֵיוָן שֶׁהֻכָּה עַד שֶׁתָּשַׁשׁ יִצְרוֹ, וְאָמַר: רוֹצֶה אֲנִי - כְּבָר גֵּרֵשׁ לִרְצוֹנוֹ[98]. לֹא הָיָה הַדִּין נוֹתֵן שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לְגָרֵשׁ, וְטָעוּ בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל אוֹ שֶׁהָיוּ הֲדִיוֹטוֹת וַאֲנָסוּהוּ עַד שֶׁגֵּרֵשׁ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[99]. הוֹאִיל וְיִשְׂרָאֵל אֲנָסוּהוּ, יִגְמֹר וִיגָרֵשׁ[100]. וְאִם הָעַכּוּ"ם אֲנָסוּהוּ לְגָרֵשׁ שֶׁלֹּא כַּדִּין - אֵינוֹ גֵּט. אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר בְּעַכּוּ"ם: רוֹצֶה אֲנִי, וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ - הוֹאִיל וְאֵין הַדִּין מְחַיְּבוֹ לְהוֹצִיא וְהָעַכּוּ"ם אֲנָסוּהוּ, אֵינוֹ גֵּט[101].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כופין אותו... עד שיאמר רוצה אני... מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו".

בהלכה זו רואים עד היכן מגיע גודל דיוקו של הרמב"ם בלשונו שכתב "יצרו הוא שתקפו" ולא "שאנסו", כי אילו כתב כך היתה מתעוררת השאלה הרי כל הסיבה לעבור עבירה היא מפני ש"יצרו אנסו", וא"כ לא יתכן בכלל עונש על מי שעבר על אף אחת ממצוות התורה. במענה לזה מבהיר הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ה ה"א - ד) בענין ידיעה ובחירה "רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה... ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה, אין מי שיעכב בידו...אלא הוא מעצמו ומדעתו". כלומר אין מקום להקשות שלכאורה אין לענשו שהרי אנוס הוא מצד יצרו הרע, כי "אין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמשכהו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו, וממילא אין כאן עניין של אונס וכו'. ולכן מדגיש כאן הרמב"ם "יצרו הוא שתקפו" ואין כאן כל עניין של אונס אלא "הוא אנס עצמו בדעתו הרעה", ולכן אפשר להיפרע מן הרשע. מכאן למדנו עד כמה יש לדייק בלשונו של הרמב"ם, ששינוי של מילה אחת בלבד (תקפו או אנסו) יכול להיות נוגע בעניין הכי יסודי בתורה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן טו)

~ נקודות משיחות קודש ~

"ואמר רוצה אני.."

זה שאנו יודעים "שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות" אינו מספיק, וצריך שיאמר בפיו "רוצה אני", כי דווקא בכך מגלה את רצונו הפנימי, והוא על־דרך שמצינו ב'לקוטי תורה' בענין המילה, שמכיון שהאור הנמשך על־ידי המילה נעלה כל־כך שאין לו קשר עם עבודת הנברא ואינו יכול להמשיכו בעבודתו, כל שיכול לעשות הוא הפעולה של הסרת הערלה שהיא המונעת התגלות האור, אבל פעולת ההסרה חייבת להיות, כך בענייננו חייב אדם לומר בפיו "רוצה אני" כי ללא אמירה זו לא מתגלה רצונו האמיתי.

(על־פי לקו"ש חלק ג עמוד 981 הערה 13)

89) כגון נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, כמבואר לעיל הל' אישות פט"ו ה"ז, וכן כל אלה שנמנו שם פכ"ה הי"א, או גרושה לכהן, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ז ה"ז. 90) בין בארץ בין בחוץ לארץ. 91) אפילו בזמן הזה, שאין לנו דיינים מומחים וסמוכים. 92) גיטין פח, ב. כי אנחנו עושים זה בשליחות רבותינו המומחים בדורות שלפנינו, וכביאור ה'תוספות' שם. 93) בית־דין של ישראל. והגוים אינם אלא כמקל של בית־דין וכרצועה שלהם (ר"ן שם). 94) שלא ע"פ הוראת בית־דין של ישראל. 95) שם. לא תנשא בו, ואם נשאת לא תצא. כי מן התורה, גט כפוי כדין ע"י גויים כשר הוא, אלא גזרו חכמים "שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בנכרי (שוכרת גוי אנס לכוף את בעלה לגרשה ובאה עליו בעקיפין) ומפקעת עצמה מידי בעלה" (בבא־בתרא מח. כרב משרשיא, דסבר כרב הונא דתליוהו וזבין זביניה זבינא, והלכתא כוותיה). 96) שניתן על־ידי כפיה. והכוונה לכל שלשת האופנים שכתב למעלה: ביד ישראל שהוא גט כשר. ביד גוים ע"י ב"ד ישראל שאף הוא כשר. ביד גוים שהגט פסול. ועל זה הוא שואל, למה אין הגט

הזה (בכל שלשת האופנים הנ"ל) - בטל?! וכן נראה ממה שכתב "שהרי הוא אנוס, בין ביד גוים בין ביד ישראל". 97) שעל עצם המכירה הוא אנוס, אלא שאעפי"כ גמר ומקנה, שרוצה הכסף (פ"י מהל' מכירה ה"א). 98) בבא־בתרא מח, א: "מצוה לשמוע דברי חכמים", הואיל וחכמים חייבוהו להוציא. וכן אמרו שם בנודר להביא קרבן ואינו רוצה לקיים נדרו: "יקריב אותו - מלמד שכופים אותו, יכול בעל כרחו? תלמוד לומר: לרצונו, הא כיצד? כופים אותו עד שיאמר רוצה אני" וכהסבר הגמרא שם, שנוח לו שתהיה לו כפרה [ואף־על־פי ששם אמרו כן למי שחולק על רב הונא שאמר "תליוהו וזבין זביניה זבינא" (הכריחוהו למכור - מכירתו מכירה), אבל לרב הונא שהלכה כמותו אין צריך לזה, זהו רק לפי מה שעלה על דעתו של המקשן, שמה שאמר רב הונא "תליוהו וזבין" לאו דוקא "זבין" אלא אפילו "יהיב" (=נתן מתנה), גם כן אמרו אגב אונסו גמר ומקנה, אבל למסקנת הגמרא שם שהמדובר רק במכירה, אבל במתנה לא גמר ומקנה, כיון שאינו מקבל כספים עבור זה, כיון שבגט אין הבעל מקבל כספים (ועי' רשב"ם ו'תוספות' שם) - צריכים אנו לסברא זו ש"מצוה לשמוע דברי חכמים" גם לדעת רב הונא]. 99) מדרבנן. ומן התורה כשר הוא, הואיל ובית־דין מצוה עליו, מצוה לשמוע דבריו, ואפילו שלשה הדיוטות דין בית־דין להם, אבל אם יאנסו אחד מישראל אין זה בית־דין, ואין כאן שום מצוה והגט בטל (לחם־משנה). 100) "לא שנכפוהו (=שנכריחהו) בכך, אלא שיתנו עצה בכך" ('מאירי'). וכיום כשיש צורך להכריח את הבעל לגרש כדין, כופים אותו ליתן מזונות או גט (דרך ברירה), ואין זו כפיה על גט אלא לקיים מצות: שארה ועונתה ('פתחי תשובה' אהע"ז סי' קנד, ס"ח) וכפי הגדרת הגר"א שם, ס"ז: "כל שאין עושים מעשה בגופו, לא נקרא גט מעושה" (כפוי), וגדולה מזו כתב ה'בית יוסף' (אהע"ז סי' קלד) בשם הרשב"ץ, שאע"פ שהוא אונסו בגופו, אם אינו אונסו לגרש שלא לעשות דבר אחר (כגון לפרוע כתובתה) וכדי להנצל מאותו אונס הוא מגרש מעצמו - אין זה גט כפוי, ובלבד שיכפוהו כדין. 101) שאין כאן מצוה לא מצד עצם הדין, ולא מחמת "מצוה לשמוע דברי חכמים", שהרי גויים הם, ולפיכך הגט בטל אפילו מן התורה, ואינו פוסלה לכהונה שאין כאן אפילו ריח הגט, וכמבואר לקמן פ"י ה"א (גיטין פח: וכהסבר ה'לחם משנה' ו'מעשה רוקח').

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו דין כתיבה שלא לשמה, גט ישן, כתיבת טופסי גיטין, כתיבה לשמה, הכשרים לכתוב הגט, גט שנכתב בשבת ויו"ט.

1 **א. כָּל גֵּט שֶׁלֹּא נִכְתַּב לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ וּלְשֵׁם**
2 **הָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת - אֵינוֹ גֵּט. כֵּיצַד? סוֹפֵר שֶׁכָּתַב**
3 **גֵּט לְלַמֵּד[2] אוֹ לְהִתְלַמֵּד, וּבָא הַבַּעַל וּמְצָאָ שֵׁם**
4 **שֶׁנִּכְתַּב בְּגֵט זֶה כְּשְׁמוֹ, וְשֵׁם הָאִשָּׁה כְּשֵׁם אִשְׁתּוֹ,**
5 **וְשֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם עִירוֹ, וּנְטָלוֹ וְגֵרַשׁ בּוֹ - אֵינוֹ גֵּט[3].**

2) לתלמידיו, נוסח כתיבת הגט. 3) כיון שלא נכתב לשם גירושין (גיטין כד:).

6 **ב. יָתֵר עַל זֶה: כָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִמְלַךְ[4], וּמְצָאָ[5]**
7 **בֶּן עִירוֹ וְאָמַר לוֹ: שְׁמִי כְּשִׁמְךָ וְשֵׁם אִשְׁתִּי כְּשֵׁם**
8 **אִשְׁתְּךָ, וּנְטָלוֹ מִמֶּנּוּ וְגֵרַשׁ בּוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְתַּב**
9 **לְשֵׁם גֵּרוּשִׁין, אֵינוֹ גֵּט[6].**

4) חזר בו מלגרש. 5) בכת"י התימנים ובדפוס רומי ודפוס שונצינו: "ומצאו". 6) הואיל ולא נכתב לשם גירושי זוג זה (שם).

10 **ג. יָתֵר עַל זֶה: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן**
11 **שָׁוֹוֹת, וְכָתַב לְגָרֵשׁ אֶת הַגְּדוֹלָה, וְנִמְלַךְ וְגֵרַשׁ בּוֹ אֶת**
12 **הַקְּטַנָּה - אֵינוֹ גֵּט[7]. אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְתַּב לְשֵׁם הָאִישׁ**
13 **הַמְגָרֵשׁ, לֹא נִכְתַּב לְשֵׁם זוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה בּוֹ.**

7) שם, ובכל שלש הלכות אלו שכתב רבנו ש"אינו גט" - אינו פוסלה לכהונה, ואם היה בעלה כהן - לא נאסרה עליו משום גרושה, וכמבואר לקמן פ"י ה"א.

14 **ד. יָתֵר עַל כֵּן: אָמַר לְסוֹפֵר: כְּתֹב וְאִי זוֹ שֶׁאֶרְצֶה[8]**
15 **אֲגָרֵשׁ בּוֹ, וְכָתַב הַסּוֹפֵר עַל דַּעַת זוֹ, וְגֵרַשׁ בּוֹ אַחַת**
16 **מֵהֶן - הֲרֵי זוֹ סְפֵק גֵּרוּשִׁין[9]. וְכָל גֵּט שֶׁכְּתָבוֹ שֶׁלֹּא**
17 **לִשְׁמָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִיר עָלָיו קוּלְמוֹס[10] לִשְׁמָהּ**
18 **- אֵינוֹ גֵּט[11].**

8) מאלה ששמותיהן שוים. 9) ספק הוא, אם אין ברירה (=אין אומרים הוברר הדבר למפרע) שבשעת כתיבה היתה דעתו לזו ונכתב לשמה (שם כה.) או, שיש ברירה (=הוברר למפרע שלזו נכתב), ולפיכך הרי זה ספק גירושין, ואם בא אחר וקידשה חוששים לקידושיו, שמא יש ברירה, ועלינו להחמיר מספק, וזהו שכתב רבינו: "הרי זו ספק גירושין" (ר"ן, שם) וראה לקמן פ"י ה"ג בדין ספק גירושין. 10) = קנה כתיבה. שחזר וכתב כל אות ואות. 11) גיטין כ, א. שכתב על גבי כתב - אינו כתב. וכן אמרו שם (יט.) "המעביר דיו על גבי דיו בשבת - פטור" (משום כותב) שאין כתב עליון כתב, והשווה הל' שבת פי"א, הט"ז.

19 **ה. מִי שֶׁכָּתַב [גֵּט] לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְנִמְלַךְ וְלֹא**
20 **גֵּרְשָׁהּ, וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁכְּתָבוֹ - לֹא יְגָרְשֶׁנָּה**
21 **בְּאוֹתוֹ הַגֵּט פַּעַם אַחֶרֶת כְּשֶׁיִּרְצֶה לְגָרְשָׁהּ. וְאִם גֵּרְשָׁהּ**
22 **בְּאוֹתוֹ הַגֵּט הַיָּשָׁן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְתִנָּשֵׂא בּוֹ**
23 **לְכַתְּחִלָּה; שֶׁהֲרֵי נִכְתַּב לִשְׁמָהּ, וַהֲרֵי נָתַן לָהּ עַתָּה**
24 **בְּעֵדִים כְּהִלְכָתוֹ. וְלָמָּה לֹא יְגָרְשֶׁנָּה בּוֹ לְכַתְּחִלָּה?**
25 **גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: גִּטָּהּ קוֹדֵם לִבְנָהּ[12].**

12) משנה, גיטין עט, ב וכדעת בית הלל. והטעם: "שמא ישהה את הגט שנתיים ושלש בין כתיבה לנתינה, ויהיו לה בנים ממנו בתוך הזמן ואחר־כך יגרשנה בו, ולימים כשישתכח הדבר יראו זמן הגט קודם לילדת הבן ויהיו סבורים שניתן לה משעת כתיבה, ויאמרו מן הפנויה נולד משגרשה והוי פגם" - רש"י שם (וראה דברי רבינו לקמן פ"ט הכ"ה). וכבר ביארנו לעיל פ"ב ה"ב, שאין זה דומה ל'גט מוקדם' שהוא פסול.

26 **ו. אָמַר לְסוֹפֵר: כְּתֹב גֵּט לִפְלוֹנִית וְיִהְיֶה עִמִּי,**

לִכְשֶׁאֶשָּׂאֶנָּה אֲגָרְשֶׁנָּה בּוֹ, וְנִכְתַּב וּנְשָׂאָהּ וְגֵרְשָׁהּ בּוֹ - אֵינוֹ גֵּט; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה בַּת גֵּרוּשִׁין מִמֶּנּוּ כְּשֶׁנִּכְתַּב גֵּט זֶה, וְנִמְצָא שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשֵׁם גֵּרוּשִׁין[13]. אֲבָל אָמַר לוֹ: כְּתֹב אוֹתוֹ לַאֲרוּסָתִי, לִכְשֶׁאֶשָּׂאֶנָּה אֲגָרְשֶׁנָּה, וּכְנָסָהּ וְגֵרְשָׁהּ בּוֹ - כָּשֵׁר[14]. כְּתָבוֹ לִיבִמְתּוֹ[15], וְאַחַר שֶׁיִּבְּמָהּ גֵּרְשָׁהּ בּוֹ - הֲרֵי זוֹ סְפֵק גֵּרוּשִׁין, הוֹאִיל וְאֵינָהּ אִשְׁתּוֹ גְּמוּרָה כְּשֶׁכְּתָבוֹ[16].

13) יבמות נב, ב. 14) להנשא בו לכתחילה, הואיל ובידו לגרשה כשהיא ארוסה, נמצא שגט זה נכתב לשם גירושין (שם), אבל לכתחילה ודאי לא יגרשנה בו, כמבואר בהלכה הקודמת. וכן פירש רש"י (שם נב.). ועי' ראב"ד ו'תוספות' שם ד"ה לכשאכנסנה. 15) אשת אחיו שנפלה לפניו ליבום, ועדיין לא כנסה. 16) ספק הוא אם יבמתו הזקוקה לו יש לה דין ארוסה, או שמא כל עוד לא קידשה במאמר ("מדברי סופרים שלא יבוא היבם על יבמתו עד שיקדש אותה בפני שני עדים בפרוטה, וזהו הנקרא מאמר". הל' יבום פ"ב, ה"א) אינה כארוסתו (יבמות, שם).

ז. מִפְּנֵי תַּקָּנַת סוֹפֵר[17] הִתִּירוּ חֲכָמִים לַסּוֹפֵר שֶׁיִּכְתֹּב טָפְסֵי[18] גִּטִּין, וְיַנִּיחַ[19] מְקוֹם הָאִישׁ[20] וּמְקוֹם הָאִשָּׁה וּמְקוֹם הַזְּמַן וּמְקוֹם "הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם"[21] כְּדֵי שֶׁיִּכְתְּבֵם לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ[22] וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת, וְאַחַר כָּךְ יַחְתְּמוּ הָעֵדִים לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמָהּ[23].

17) שיהיו מזומנים אצלו שטרי גיטין כשיבוא אליו אדם לשכרו (גיטין כו. וברש"י). 18) נוסח אחיד כללי, ובו מקומות פנויים למילוי פרטים ידועים. ומן הדין היה לכתוב גם את הטופס לשמה, גזירה שמא יכתוב גם את התורף (= שם האיש ושם האשה וכו') שלא לשמה, ולפי שאין זה אלא מדרבנן, הקילו משום תקנת הסופר (גיטין שם, וכת"ק ולא כרבי אליעזר, הגוזר טופס אטו תורף). ובקצת ספרי רבינו כתוב: "סופר שכתב טופסי גיטין, והניח מקום האיש והאשה וכו' הרי זה פסול" ('מאירי'. וכן נראה שהיה לפני בעל ה'מגיד משנה', ועי' 'כסף משנה') ולפי"ז פסק ההלכה כרבי אליעזר שגזר טופס אטו תורף (וכן כתב בפירוש המשנה שם). אבל להלן הי"ח נראה כנוסחתנו (כסף־משנה). 19) וישאיר חלק. 20) שם האיש. 21) כי כל אלה הם עיקר הגט ותרפו, ואם לא נכתבו לשמם - הגט בטל. 22) כשיצטרך אליו. 23) וראה לקמן הלכות יז־יח.

ח. סוֹפֵר שֶׁכָּתַב הַגֵּט לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמָהּ כְּהִלְכָתוֹ, וְחָתְמוּ הָעֵדִים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ - הוֹאִיל וּמְסָרוֹ לָהּ בְּעֵדִים, הֲרֵי זֶה גֵּט. (אֶלָּא שֶׁהוּא פָּסוּל[24]. וְלָמָּה אֵינוֹ בָּטֵל?)[25] לְפִי שֶׁאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט אֶלָּא מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם[26]. וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר[27], שֶׁאִם חָתְמוּ הָעֵדִים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ - הוֹאִיל וְהוּא כְּמְזַיֵּף מִתּוֹכוֹ, הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל. וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד מֵעֵדָיו פָּסוּל[28], אוֹ שֶׁהָיָה בּוֹ עֵד אֶחָד בִּלְבַד כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר בְּעֵדִים - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל[29]. וְלֹא יֵרָאֶה לִי דָּבָר זֶה. אֶלָּא כִּמְזַיֵּף, לֹא מְזַיֵּף וַדַּאי. וְהוֹאִיל וְנִמְסַר בְּעֵדֵי מְסִירָה כְּשֵׁרִין, הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם[30].

24) מדברי סופרים. ובכת"י התימנים, הנוסח: "הרי זה פסול, שאין העדים חותמים" וכו'. 25) מן התורה, ראה לעיל פ"ב, ה"ז. 26) תקנת האשה, שמא יתן לה בפני שני עדים וימותו, ונמצא הגט שבידה כחרס, שהרי אין בו עדים (לעיל פ"א, הט"ו), והואיל וכל חתימת העדים בגט אינה אלא מדבריהם, אפילו כשחתמו בו שלא לשמה אינה בטל. 27) דעת גאון, הובאת ברי"ף גיטין פ"ט. 28) לעדות, משום עבירה או שהיה קרוב לבעל או לאשה. 29) ואם נשאת, תצא והולד ממזר. 30) שמא יבוא לסמוך על עדי חתימה בלבד, שהרי לא ניכר פסולם בתוך הגט. אבל כשפסולם ניכר, כגון כשהרחיק חתימת העדים מן הכתב (לעיל פ"א, הי"ח) אם מסרו בפני עדים, הרי זה כשר "שעיקר הגירושין בעדי מסירה", ולא יבואו לסמוך על עדי החתימה, שהרי פסולם ניכר לעין (כסף־משנה, והשווה לעיל פ"א, הי"ז).

ט. הַמֵּבִיא[31] גֵּט וְאָבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאוֹ[32]: אִם אָבַד מִמֶּנּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּרוֹת[33] מְצוּיוֹת, אֲפִלּוּ מְצָאוֹ לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁהַגֵּט שֶׁאָבַד מִמֶּנּוּ הוּא הַגֵּט שֶׁנִּמְצָא וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ[34]; אָבַד בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת[35], אִם מְצָאוֹ מִיָּד וַעֲדַיִן לֹא שָׁהָה אָדָם[36] שָׁם מִן הָעוֹבְרִים, אוֹ שֶׁמְּצָאוֹ בַּכְּלִי שֶׁהִנִּיחוֹ בּוֹ וְיֵשׁ לוֹ טְבִיעוּת עַיִן[37] בְּאָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ שֶׁל גֵּט שֶׁהָיָה כָּרוּךְ[38] - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ[39] וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ.

31) שליח הבעל. 32) אותו השליח. 33) חבורת אנשים הולכי רגל או ברכב, "והנה אורחת ישמעאלים" (בראשית לז, כה) מתרגם אונקלוס: והא שיירת ערבאי. 34) גיטין כז, א. 35) ויש לחוש שמא מעוברים ושבים אחרים נפל, ונכתב לאיש ואשה אחרים ששמם כשם אלה. 36) אע"פ שראינו אנשים עוברים שם (שם כז:). 37) הכרת הדבר ע"י הסתכלות העין בלבד ללא נתינת סימנים. 38) קשור, או מקופל בכלי. 39) שזהו הגט שאבד ממנו.

י. הֶחְזַק בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם[40] אִישׁ אֶחָד[41] שֶׁשְּׁמוֹ כְּשְׁמוֹ שֶׁבַּגֵּט[42] - חוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא גֵּט זֶה הַנִּמְצָא שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ הָאַחֵר הוּא, הוֹאִיל וְעָבַר אָדָם שָׁם וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה[43]. וְאִם נִתְגָּרְשָׁה בּוֹ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת. אֲבָל אִם לֹא עָבַר אָדָם שָׁם - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזִיקוּ שָׁם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁוִין[44].

40) הכתוב בגט, פלוני בן פלוני שממקום פלוני. 41) ובדפוס שונצינו ווניציאה: איש אחר. 42) וגם שיירות מצויות במקום שאבד. 43) כאן הואיל ולפנינו שני ליקויים, שיירות מצויות, והוחזק שם אחר כשם שבגט, החמיר רבינו שאפילו לא שהה אדם אלא רק עבר בלבד, יש לחוש שמא נפל הגט מאיש אחר. ומדברי רבינו נראה, שאם אבד במקום שאין שיירות מצויות, אפילו הוחזק באותו מקום איש ששמו כשמו, אפילו מצאו לאחר זמן מרובה הרי זו בחזקתו, כי כל שאין שם מעבר של אנשי

שיירות, אין לחוש לנפילת הגט מאדם שני, וכן היא דעת הרי"ף בגיטין פ"ג, ובבבא־מציעא פ"א (מגיד־משנה). 44) גיטין כז, ב. וכן ברי"ף שם.

יא. הָיוּ לָעֵדִים בַּגֵּט סִימָן מֵבֵהָק[45], כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ: נָקֵב יֵשׁ בּוֹ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִי, אוֹ שֶׁאָמְרוּ: מֵעוֹלָם לֹא חָתַמְנוּ אֶלָּא עַל גֵּט אֶחָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁמוֹת כְּשֵׁמוֹת אֵלּוּ[46] - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקָתוֹ וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּצָאוּ אַחַר זְמַן מְרֻבֶּה וּבְמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת וְהֶחֱזִקוּ שָׁם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁוִין[47].

45) טוב ומצוין ביותר, בניגוד לסימן רגיל. 46) ולא הוחזקו באותו מקום עדים אחרים ששמם כשמם. או שהם מכירים חתימותיהם (שו"ע אהע"ז סי' קלב ס"ד). 47) שם. והוא־הדין אם השליח עצמו יש לו סימן מובהק בגט, שהוא נאמן (מגיד־משנה, ועי' ראב"ד). והשווה דברי רבינו בהל' גזילה ואבידה פי"ג, ה"ה: "הסימנים המובהקים סומכים עליהם ודנים על פיהם בכל מקום דין תורה".

יב. שְׁנַיִם[48] שֶׁשָּׁלְחוּ שְׁנֵי גִטִּין וְנִתְעָרְבוּ - נוֹתְנִין שְׁנֵיהֶן לְזוֹ וּשְׁנֵיהֶן לְזוֹ בְּעֵדֵי מְסִירָה[49]. לְפִיכָךְ, אִם אָבַד אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַשֵּׁנִי בָּטֵל[50].

48) שהם שוים בשמותיהם. 49) השליחים נותנים שני הגיטין זו ולזו, וממילא כל אחת קיבלה את גיטה שנכתב לשמה, ואין צורך שתהיה מסירה מבוררת לשמה (גיטין פו:). 50) שאינו ידוע של מי הוא. ומובן מאליו, שאם עבר השליח ונתנו לאחת מהן, ודאי שהיא ספק מגורשת. ואם נתנו השליח לשתיהן, הרי שתיהן ספק מגורשות (מגיד־משנה). ואע"פ שכתב רבינו: "השני בטל", אינו בטל ממש מן התורה, אלא כוונתו, שאין בו ממש, הואיל ולכתחילה אין לגרש בו כלל. ורבינו נמשך בזה אחר לשון המשנה (שם) האומרת: "הרי השני בטל".

יג. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי שֵׁמוֹת, וְכֵן אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי שֵׁמוֹת - כְּשֶׁמְּגָרֵשׁ כּוֹתֵב שְׁמוֹ וּשְׁמָהּ שֶׁהֵן רְגִילִין בּוֹ וְיוֹדְעִין[51] בּוֹ בְּיוֹתֵר, וְאוֹמֵר[52]: אִישׁ פְּלוֹנִי וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֵּרֵשׁ אִשָּׁה פְּלוֹנִית וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָהּ[53]. וְאִם כָּתַב חֲנִיכָתוֹ וַחֲנִיכָתָהּ[54] - כָּשֵׁר[55].

51) בדפוס ויניציאה, וכן בכת"י התימנים: וידועים. 52) רצונו לומר: וכותב. כמפורש לקמן פ"ד הי"ב, בנוסח הגט לרבינו. 53) גיטין לד, ב. שאם לא כן, אתה מוציא לעז על בניה מן השני, שיאמרו לו גירשה בעלה. שאין זה שמו (רש"י שם). וראה בביאורנו לקמן פ"ד, הי"ב. 54) שם לווי של משפחה כולה (רש"י גיטין פז:). "כגון שהוא ממשפחת רוטן ברג והיא ממשפחת ווייל. ולא הזכיר בגט רק שם ראש משפחתו ממשפחה שכתב: מגזע רוטן ברג מגרש אשתו ממשפחת ווייל" ('קרבן נתנאל' פ"ט דגיטין סי' ט אות ז). וכשנתן הגט בעדי מסירה, שאם לא כן מה אנו יודעים איזה מן המשפחה מגרש ('קרבן נתנאל' שם). ויש מפרשים חניכה - שם לווי של האיש עצמו, או של האשה (רבינו חננאל ורבינו־תם ב'תוספות' שם פח.). ובדברי רבינו יש מקום לשני הפירושים ('בית יוסף' אהע"ז סי' קכט). והמדובר כאן כשהחניכה מפורסמת (עי' ראב"ד). שאם לא כן - הגט פסול, כמו שכתב להלן בסמוך שאם כתב שם שאינו ידוע ביותר, וכתב כל שם שיש לו - הרי זה פסול. ועל־אחת־כמה־וכמה, שאם כתב חניכה שאינה ידועה ביותר, שוודאי הגט פסול (ט"ז אהע"ז סי' קכט סק"ב, וראה בביאורי הגר"א שם ס"ק ז). 55) אף־על־פי שלא כתב: "וכל שם שיש", וכל־שכן שאם כתב שם שהוא רגיל וידוע בו, ולא כתב "וכל שם שיש" שוודאי כשר (מגיד־משנה). והנה מקור דין זה הוא במשנה (גיטין פז:): "כתב חניכתו וחניכתה - כשר", ומשמע שדווקא בדיעבד כשר. אבל יש אומרים שכשר אפילו לכתחילה, והם גורסים במשנה אחר־כך "וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין" ('תוספות' גיטין פח. ד"ה וכך, ועוד).

יד. כָּתַב הַשֵּׁם שֶׁאֵינָם יְדוּעִים בּוֹ בְּיוֹתֵר, וְכָתַב: כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ[56] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[57]. שְׁנָה שְׁמוֹ אוֹ שְׁמָהּ וְשֵׁם עִירוֹ אוֹ שֵׁם עִירָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב: כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָהּ - אֵינוֹ גֵּט[58].

56) שהזכיר הטפל. ואת השם העיקר כָּלַל ולא פירשו. אבל אם הזכירו בפירוש אלא שהקדים הטפל לעיקר - כשר (ריב"ש סי' מג, ע"פ גיטין לד:). 57) גיטין, שם. ובכת"י התימנים, הנוסח: הרי זה ספק גירושין. 58) שם פ, א במשנה. ולקמן פ"ד הי"ב יבואר אם צריך להזכיר שם עיר מגורי הבעל, או עיר של מקום כתיבת הגט וחתימתו.

טו. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִכְתֹּב אֶת הַגֵּט, חוּץ מֵחַמִּשָּׁה: עַכּוּ"ם וְעֶבֶד וְחֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה וְקָטָן. אֲפִלּוּ אִשָּׁה עַצְמָהּ כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ[59]. יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵמִיר לְעַכּוּ"ם[60] אוֹ שֶׁהוּא מְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת[61] בְּפַרְהֶסְיָא - הֲרֵי הוּא כְּעַכּוּ"ם לְכָל דְּבָרָיו[62].

59) ומקנתו לבעל, וחוזר ומוסרו לה לגירושין (גיטין כב: וברש"י). 60) בדפוסים קדומים, וכן בכת"י התימנים: "ישראל שנשתמד לעבודה־זרה". ובדפוסים שלנו, שונה ע"פ הצנזורה. 61) בכת"י התימנים: מחלל שבת. [ראה בפירוש המשניות לחולין יד. שנראה משם שאפילו בחילול אחד הוא מומר, ועיי"ש ב'תוספות' ד"ה השוחט]. 62) חולין ה, א: "שהעובד ע"ז כופר בהקב"ה, והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית" (לשון רש"י שם). והשווה דברי רבינו הל' שבת פ"ל, הט"ו: "השבת ועבודה־זרה, כל אחת משתיהן שקולות כנגן שאר כל מצוות התורה . . . אבל המחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כגוי", וראה הוריות ח, א. ו'ספרי' פרשת שלח אות קיא: "מגיד הכתוב, שכל המודה בעבודה־זרה כופר בעשרת הדברות, ובמה שנצטווה משה ובמה שנצטוו האבות". ובכל זאת אם קידש אשה אפילו טרם שנשתמד, מגרש הוא לאחר שהמיר, כשם שקידושי מומר תופסים, כמבואר לעיל (הל' אישות פ"ד, הט"ו) אף גיטו גט גמור (מגיד־משנה).

טז. וְלָמָּה אֵין כּוֹתְבִין אֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה? מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ הַכּוֹתֵב לִכְתֹּב לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת, וְהָעַכּוּ"ם עַל דַּעַת עַצְמוֹ הוּא כּוֹתֵב[63],

וְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן אֵינָן בְּנֵי דֵעָה[64], וְהָעֶבֶד אֵינוֹ בְּתוֹרַת גִּטִּין וְקִדּוּשִׁין[65], לְפִיכָךְ הוּא פָּסוּל כְּעַכּוּ"ם לְכָל דְּבָרָיו. וְאִם כָּתַב הַגֵּט אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ - אֵינוֹ גֵט, אַף עַל פִּי שֶׁחָתְמוּ בּוֹ עֵדִים כְּשֵׁרִים וְנִמְסַר לָהּ בִּכְשֵׁרִים.

63) ואינו כותב לשמה (׳תוספות׳ גיטין כג. ד"ה עובד כוכבים), ואפילו ישראל עומד על גביו, ומצווהו לכתוב לשם גירושי הזוג, אינו כותב על דעת הישראל אלא על דעת עצמו (גיטין שם) והשווה הל׳ תפלין פ"א, הי"א. וראה להלן הערה סג. 64) שם. ולא ידעו לכתוב לשמה. 65) שאין קידושיו תופסים, כמבואר לעיל הל׳ אישות פ"ד הט"ו, והתורה אמרה: "וכתב - ונתן" מי שישנו בנתינה ישנו בכתיבה (לשון רש"י גיטין י: אליבא דרבי מאיר, דאמר ד"וכתב" היינו חתימת העדים, והוא־הדין לדידן דפסקינן כרבי אלעזר, ד"וכתב" היינו כתיבת הגט). ובגוי לא הטעים רבינו "שאינו בתורת גיטין וקידושין" מפני ש"גוי" כולל גם ישראל שהמיר (כנ"ל הט"ו), שהוא בתורת גיטין וקידושין כנ"ל הערה ס (׳בית שמואל׳ סי׳ קכג סק"ה).

יז. כָּתַב אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ טֹפֶס[66] הַגֵּט וְהִנִּיחַ מְקוֹם הַתֹּרֶף[67], שֶׁהוּא מְקוֹם הָאִישׁ וּמְקוֹם הָאִשָּׁה וּמְקוֹם הַזְּמַן וּמְקוֹם ׳הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם׳, וּכְתָבָן הַפִּקֵּחַ הַגָּדוֹל הַיִּשְׂרְאֵלִי לִשְׁמוֹ - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[68].

66) מבואר לעיל ה"ז. 67) עיקר השטח ותמציתו. 68) גיטין כג, א. הואיל ועיקר הגט, שעליו הקפידה תורה: "וכתב לה", שיהא לשמה - נכתב בכשרות.

יח. מֻתָּר לְהַנִּיחַ חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן לִכְתּוֹב טֹפֶס הַגֵּט לְכַתְּחִלָּה. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל הַפִּקֵּחַ עוֹמֵד עַל גַּבָּן[69]. אֲבָל הָעַכּוּ"ם וְהָעֶבֶד אֵין כּוֹתְבִין הַטֹּפֶס לְכַתְּחִלָּה וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּן[70]; שֶׁלֹּא הִתִּירוּ לִכְתּוֹב טָפְסֵי גִּטִּין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא מִפְּנֵי תַּקָּנַת סוֹפֵרִי[71], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[72].

69) ואומר לו כתוב לשם פלוני ופלונית (גיטין כג. וברש"י). אבל כשאין גדול עומד על גבם, אין להניחם לכתוב טופס הגט, גזירה משום ׳תורף׳ שלא יבוא לכתוב גם התורף, שאז הוא גט בטל מן התורה. 70) שהם עושים על דעת עצמם, נמצא שהטופס נכתב שלא לשמה, והרי הם כחרש ושוטה, שאין גדול עומד על גבם, שאין כותבים הטופס לכתחילה. 71) הטרוד בכתיבתו, ורוצה שיהיו לו טפסים מזומנים לעת הצורך. 72) לעיל ה"ז.

יט. הַכּוֹתֵב[73] גֵּט בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בִּשְׁגָגָה[74] וּנְתָנוֹ לָהּ[75] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[76]. כְּתָבוֹ[77] וְחָתְמוּ בּוֹ בַּיּוֹם[78] בְּזְדוֹן וּנְתָנוֹ לָהּ[79] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁהֲרֵי הָעֵדִים פְּסוּלִין מִן הַתּוֹרָה[80]. כְּתָבוֹ[81] בְּיוֹם טוֹב בְּזָדוֹן[82] וְנִמְסַר לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים[83] בְּיוֹם טוֹב[84] - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[85].

73) [היינו גמר כתיבת הגט, ובכלל זה גם חתימת העדים, וראה להלן הערה עט]. 74) ששכחו ששבת היום או יום כיפור היום, או שלא ידעו שכתיבה אסורה בימים אלו. 75) [שלא בפני עדים. וראה למעלה בפ"א הט"ז שאם חתמו בו עדים ועבר ונתנו לה שלא בפני עדי מסירה - הגט כשר לדעת רבינו]. 76) [הואיל ושגגו גם הכותב וגם העדים אינם פסולים. ובכל זאת אינה מגורשת אלא בדיעבד, שלכתחילה צריך לתת לה בפני עדי מסירה (למעלה פ"א הט"ו) ואפילו בפני עדי מסירה אסור לגרשה, שאין מגרשים בשבת ויום טוב, כמו שכתב ה׳מגיד משנה׳ בפכ"ג מהל׳ שבת הי"ד בשם התוספתא בפ"ד דיו"ט. וראה בט"ז אהע"ז סי׳ קכג סק"ז]. 77) בשוגג, כמו ברישא, שאילו כתב בזדון - הגט בטל אפילו אם העדים כשרים, שהרי הוא מומר לחלל שבתות (ראה למעלה הט"ו). וראה להלן בנוסחת ה׳טור׳]. 78) [ה׳טור׳ (סי׳ קכג) הביא בדברי רבינו: "כתבו וחתמו בזדון ביו"ט". וכ"ה בכת"י תימן (וראה להלן הערה פב). ולפי זה, יש לפרש שגם הכתיבה היתה בזדון, ואף־על־פי־כן אין הכתיבה פסולה, שהמחלל יום־טוב אין דינו כגוי]. 79) [שלא בפני עדים. ואם מסרו לה בפני עדים כשרים (בשבת, אם כתבו בשוגג, וביום־טוב אפילו אם כתבו במזיד) - הרי זה גט פסול מדרבנן, כדלהלן הערה פג]. 80) שהמחלל יום־טוב פסול לעדות מן התורה (פ"י מהל׳ עדות ה"ג). 81) [כלומר, גמרו. ובכלל זה גם חתימת העדים (כנ"ל הערה עא). וה׳טור׳ (שם) הביא: "כתבו וחתמו"]. 82) [כלומר, גם הכתיבה וגם החתימה היו בזדון]. 83) שאילו נתנוהו שלא בפני עדים - אינה מגורשת, שהרי העדים פסולים לעדות מן התורה. 84) ה׳טור׳ (שם) לא הביא תיבת "ביו"ט". [ויתכן כי איזה מגיה הוסיף זאת למעלה בגליון לתקן "ביו"ט" במקום "בו ביום" (ראה הערה עו) ונכנסה לכאן בטעות המעתיק]. 85) מדרבנן. שהוא כמזויף מתוכו על־ידי חתימת עדים פסולים (ראה הערה עח), וכמו שכתב רבינו למעלה פ"א הי"ז. ואם עשו כן בשבת או ביום הכיפורים הגט בטל, מפני שכתבו מומר לחלל שבתות (למעלה הט"ו) [ולחלל יום הכיפורים שדינו לענין זה כשבת, שהרי שבת ויום הכיפורים הם קדושה אחת, כמו שכתב רבינו בפ"ח מהל׳ עירובין ה"י]. אבל המחלל יום־טוב אינו כמומר לחלל שבתות, ולפיכך אם לא חתמו בו העדים ונתנו לה בפני עדי מסירה - הרי זה גט כשר (׳חלקת מחוקק׳ ו׳בית שמואל׳ סי׳ קכג ס"ה).

יום שלישי כ"ג אלול ה׳תשפ"א

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו כמה כותבין הגט ועל מה, נוסח הגט, ודיני כתיבתו.

א. אֵין כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁרְשׁוּמוֹ עוֹמֵד[2], כְּגוֹן דִּיוֹ וְסִקְרָא וְקִומּוֹס וְקַנְקַנְתּוֹם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל אִם כְּתָבוֹ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד, כְּגוֹן מַשְׁקִין וּמֵי פֵּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינוֹ גֵט. כְּתָבוֹ בַּאֲבָר בְּשִׁחוֹר וּבְשִׁיחוֹר - כָּשֵׁר, וְאֵין כּוֹתְבִין בָּהֶן לְכַתְּחִלָּה[3].

2) מתקיים. 3) כנראה שאינם מתקיימים כל כך כמו דיו וסיקרא וכו׳ וכיוצא בהן.

ב. כּוֹתְבִין בְּמֵי עַפְצָא לְכַתְּחִלָּה עַל גַּב הַנְּיָר וְהָעוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל לֹא עַל גַּבֵּי מְגִלָּה עֲפוּצָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ נִכָּר[4]. וְאִם כָּתַב - אֵינוֹ גֵּט. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. עַל הַכֹּל כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט, וַאֲפִלּוּ עַל אִסּוּרֵי הֲנָאָה[5]. וְכוֹתְבִין עַל דָּבָר שֶׁיָּכוֹל לְהִזְדַּיֵּף. וְהוּא, שֶׁיִּתְּנוּ לָהּ בְּעֵדֵי מְסִירָה.

4) שמראה הקלף כמראה הכתב. 5) כגון עור עגל שהקריבו לעבודה זרה, שכולו אסור בהנאה. ומה שכתב רבינו: "כותבין את הגט" אין הכוונה שמותר לכתוב לכתחילה, שהרי הוא נהנה מעבודה זרה בזה שמסדר עליו את גיטו וחוסך נייר, אלא הכוונה שמצד הלכות גיטין הגט כשר ואפשר לכתוב עליו, אבל מצד הלכות עבודה זרה בוודאי יש בזה איסור. וכן דעת התוספות בגיטין: שאסור לכתחילה לכתוב גט על איסורי הנאה.

ג. כֵּיצַד? כּוֹתֵב (אוֹתוֹ) עַל הַנְּיָר הַמָּחוּק[6], עַל הַדִּפְתֶּרָא[7] וְעַל הַחֶרֶס וְעַל הֶעָלִין, וְעַל יָדוֹ שֶׁל עֶבֶד וְעַל קֶרֶן שֶׁל פָּרָה, וּמוֹסֵר לָהּ הָעֶבֶד וְהַפָּרָה[8] אוֹ הַנְּיָר הַמָּחוּק וְהַדִּפְתֶּרָא וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים[9].

6) שנכתב עליו איזה כתב ונמחק. 7) עור שאינו מעובד כל צרכו, מלוח וקמוח ואינו עפוץ, ואין המחק שלו ניכר. 8) ואינו חותך את הקרן לאחר הכתיבה. 9) אלה הם "עדי מסירה".

ד. הָיָה הַגֵּט חָקוּק עַל יָדוֹ שֶׁל עֶבֶד בִּכְתֹּבֶת קַעֲקַע[10], וְהָיָה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ[11], וְהָיוּ הָעֵדִים חֲקוּקִים עַל יָדוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עֵדֵי מְסִירָה, שֶׁהֲרֵי אֵין יָכוֹל לְהִזְדַּיֵּף[12]. אֲפִלּוּ הָיוּ מֻחְזָקִין בָּעֶבֶד שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ, וְגֵט חָקוּק עַל יָדוֹ, וְהוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: בְּעֵדִים נִמְסַר לִי[13] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא מֵעַצְמוֹ נִכְנַס לָהּ, שֶׁהַגּוֹדְרוֹת אֵין לָהֶן חֲזָקָה[14].

10) חרותה בעור בצבע שאינו נמחק. 11) שהביאתו לפנינו ואומרת בעלי גרשני בו. 12) כי כתובת קעקע אינה נמחקת. 13) ואינם לפנינו. 14) בהמות וכל בעל חי נקראים "גודרות" על שם "גדרות צאן נקנה למקננו" ואדם שתפשן אינו יכול לטעון לבעליהן: מכרתן לי (אם אין לו שטר מכירה), כי יש לומר שמעצמן באו אליו.

ה. הָיָה הַגֵּט חָקוּק עַל הַטַּבְלָא[15] וְהָעֵדִים עָלָיו, וְהוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ[16], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻחְזָקִין בַּטַּבְלָא שֶׁהוּא שֶׁלָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁהָאִשָּׁה עַצְמָהּ כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ[17]; שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתְמָיו[18], אִם אֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה[19].

15) לוח. 16) וטוענת בעלי גרשני בזה. 17) והיא מקנתו לבעלה שיהא שלו לקיים בו: "ונתן בידה" - משלו, כי אילו לא הקנתה לו איך היא יכולה להתגרש, הרי לא נתן לה כלום. 18) בעדים החתומים בו ובוודאי הקפידו שתקנה לו את הקלף לפני הכתיבה. 19) כי אילו היו לפנינו עדי מסירה, הרי היו יודעים אם הקנתה לו או לא.

ו. חָקַק הַגֵּט עַל הַלּוּחַ אוֹ עַל הָאֶבֶן אוֹ עַל טַס שֶׁל מַתֶּכֶת, אִם חָפַר יַרְכֵּי[20] הָאוֹתִיּוֹת - כָּשֵׁר, שֶׁזֶּה כְּתָב הוּא. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל. כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא חֲפָרוֹ[21]. וְכֵן אִם חָקַק הַיְרֵכוֹת מֵאַחוֹרֵי הַטַּס[22] עַד שֶׁבָּלְטוּ בִּפְנֵי הַטַּס. אֲבָל אִם חָפַר תּוֹךְ הָאוֹת[23] עַד שֶׁיֵּרָאוּ הַיְרֵכוֹת גְּבוֹהוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן[24], כִּכְתָבָם דִּינַר זָהָב שֶׁהַכְּתָב בּוֹלֵט[25] - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁאֵין זֶה כְּתָב[26].

20) גופי. 21) הרי שכתיבה שוקעת שמה כתיבה. 22) אף על פי שחקיקת האותיות (מאחורי הטס) נעשית באופן הפוך - הרי נראות כסדרן בפני הטס. 23) החלק הפנימי של האות, החלל שלו. 24) שגם מצידי האותיות שמבחוץ חקק, ונמצאת האות עשוייה מאליה. 25) על ידי הכאת חותם המטבע בקורנס על הדינר. 26) כי לא עשה מעשה בגוף האות.

ז. הַמְקָרֵעַ עַל הָעוֹר תַּבְנִית כְּתָב[27], אוֹ שֶׁרָשַׁם עַל הָעוֹר תַּבְנִית כְּתָב[28] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[29]. כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט בְּכָל כְּתָב וּבְכָל לָשׁוֹן. גֵּט שֶׁנִּכְתַּב בִּכְתָב מִן הַלְּשׁוֹנוֹת, וְעֵדָיו חֲתוּמִין בִּכְתָב אַחֵר - כָּשֵׁר. וְהוּא, שֶׁיְּהוּ הָעֵדִים מַכִּירִין לְשׁוֹן הַכְּתָב וְהַכִּתְּיבָה[30].

27) שחורץ ומסרט בעור ואינו ממלאו בדיו אלא סריטתו זוהי כתיבתו. 28) אף על פי שרישום על עור אינו מתקיים, כי אפשר לנגבו ולהסירו מהר. 29) הואיל ורישום [=כזה] מתקיים על דבר אחר, וכאן אינו מתקיים מצד גריעות העור [=ולא הרישום עצמו] הרי זה כתב גמור. 30) ואף על פי שלעיל כתב רבינו: "ואם אינם יודעים לקרות קוראים בפניהם וחותמים והוא שיכירו לשון הגט", הרי שאינם צריכים להכיר אלא את הלשון ולא את הכתיבה, - אך כאן, הואיל והעדים חתמו בכתב אחר אין ההקראה מספקת, אלא צריכים שהם עצמם יכירו כתיבת הלשון.

ח. אֶחָד מִן הָעֵדִים חָתַם בִּכְתָב (לָשׁוֹן אַחַת,) וְהָעֵד הַשֵּׁנִי בִּכְתָב לָשׁוֹן אַחֶרֶת - כָּשֵׁר. אֲבָל אִם הָיָה מִקְצָת הַגֵּט כָּתוּב בְּלָשׁוֹן אַחַת וּמִקְצָתוֹ בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת - פָּסוּל[31].

31) "גט שכתבו בחמש לשונות וחתמו עליו חמשה עדים בחמש לשונות פסול". וסובר רבינו שאפילו חתום בלשון אחת, כל שלא נכתב בלשון אחת פסול, הואיל והגט הוא עניין לעצמו צריך שלא יהיו בו חילופים ושינויים לשוניים, אבל חתימת העדים יכולה להיות בשתי לשונות כי כל חתום הוא עניין בפני עצמו. אבל מקצתו לשון הקודש ומקצתו ארמית כשר, כי שתיהן ניתנו בסיני וכלשון אחת הן, ולכן נוהגים עכשיו לכתוב גט מקצתו בלשון הקודש ורובו ארמית.

ט. כָּל לָשׁוֹן שֶׁיִּכָּתֵב בָּהּ הַגֵּט, צָרִיךְ שֶׁיִּזָּהֵר הַסּוֹפֵר בִּדְבָרֵי הַגֵּט שֶׁלֹּא יְהֵא מַשְׁמָעָן שְׁנֵי עִנְיָנִים, עַד

שֶׁנִּמְצָא הַקּוֹרֵא אוֹמֵר: שֶׁמָּא לְכָךְ וּלְכָךְ נִתְכַּוֵּן שֶׁאֵין מַשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין, אוֹ שֶׁמָּא לְעִנְיָן זֶה נִתְכַּוֵּן שֶׁמַּשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין; אֶלָּא יִהְיוּ הַדְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן סָפֵק בְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן, אֶלָּא מַשְׁמָעָן עִנְיָן אֶחָד, שֶׁגֵּרֵשׁ וְשִׁלַּח פְּלוֹנִי אֶת פְּלוֹנִית.

י. וְכֵן צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַכְּתָב מְבֹאָר הֵיטֵב בְּאוֹתוֹ הַכְּתָב שֶׁיִּכְתֹּב בּוֹ, עַד שֶׁיֵּדְעוּ הַקְּטַנִּים לִקְרוֹתוֹ שֶׁמַּכִּירִים אוֹתוֹ כְּתָב שֶׁאֵינָן לֹא נְבוֹנִים וְלֹא סְכָלִים (וְלֹא בִּקְטַנִּים) אֶלָּא בֵּינוֹנִים. וְלֹא יִהְיֶה כְּתָב מְעֻקָּם וּמְבֻלְבָּל, שֶׁמָּא תִּדְמֶה אוֹת לְאוֹת וְנִמְצָא הָעִנְיָן מִשְׁתַּנֶּה.

יא. הָיָה בּוֹ מַשְׁמָעוּת שְׁנֵי עִנְיָנִים, אוֹ שֶׁהָיָה בִּכְתָבוֹ עִקּוּם אוֹ בִּלְבּוּל עַד שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּקָּרֵא מִמֶּנּוּ עִנְיָן אַחֵר - הוֹאִיל וְנִקְרָא לְעִנְיַן הַגֵּרוּשִׁין וְיֵשׁ בּוֹ מַשְׁמַע גֵּרוּשִׁין, הֲרֵי זֶה פָּסוּל[32]. כְּבָר נָהֲגוּ כָּל עַם יִשְׂרָאֵל לִכְתֹּב הַגֵּט לָשׁוֹן אֲרַמִּי[33] וּכְנֻסָּח זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לִכְתְּבוֹ בְּכָל לָשׁוֹן לְכַתְּחִלָּה.

(32) רק מדבריהם. ואינו בטל מן התורה. (33) וגם במשנה הוא מנוסח בארמית.

יב. וְזֶה הוּא נֻסַּח הַגֵּט:

בְּכָךְ בְּשַׁבָּת, בְּכָךְ וָכָךְ לְיֶרַח פְּלוֹנִי, בִּשְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לַיְצִירָה אוֹ לַשְּׁטָרוֹת, לְמִנְיָנָא דִּרְגִילְנָא לְמִימְנֵי בַּהּ הָכָא בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי. (אֵיךְ) אֲנָא פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי דְּמִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וְכָל שׁוּם אָחֳרָן דַּחֲנִיכָה דְּאִית לִי וְלַאֲבָהָתִי וּלְאַתְרִי וּלְאַתְרֵיהוֹן דַּאֲבָהָתִי, צְבִיתִי בִּרְעוּת נַפְשִׁי בִּדְלָא אֲנִיסְנָא וּפְטַרִית וְשִׁבַּקִית וְתָרוֹכִית יָתִיכִי לִיכִי אַנְתְּ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי דְּמִמָּתָא פְּלוֹנִית, וְכָל שׁוּם אָחֳרָן דַּחֲנִיכָה דְּאִית לִיכִי וְלַאֲבָהָתִיכִי וּלְאַתְרִיכִי וּלְאַתְרֵיהוֹן דַּאֲבָהָתִיכִי, דִּי הֲוִית אִנְתְּתִי מִן קַדְמַת דְּנָא, וְכַדּוּ פַּטְרִית וְשִׁבַּקִית וְתָרוֹכִית יָתִיכִי לִיכִי, דִּיתְהְוְיִין רַשָּׁאָה וְשַׁלְטָאָה בְּנַפְשִׁיכִי לִמְהָךְ לְהִתְנַסָּבָא לְכָל גֻּבַר דִּיתְצְבְּיִין, וַאֲנָשׁ לָא יְמַחֶה בִּידִיכִי מִן שְׁמִי מִן יוֹמָא דְנָן וּלְעָלַם. וַהֲרֵי אַתְּ מוּתֶּרֶת לְכָל אָדָם. וְדֵן דִּי יְהֵוִי לִיכִי מִנִּי סֵפֶר תָּרוֹכִין וְגֵט פִּטּוּרִין וְאִגֶּרֶת שִׁבּוּקִין כְּדָת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל.

וְהָעֵדִים חוֹתְמִים לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ: פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי עֵד. פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי עֵד.

יג. כְּשֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה וּבְנֻסָּח זֶה, לֹא יִכְתֹּב 'וְדֵין' בְּיוּ"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'וְדִין'. כְּלוֹמַר, מִשְׁפָּט יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינַיִךְ. וְלֹא יִכְתֹּב 'וְאִגְּרַת' בְּיוּ"ד,

שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'וְאִי גַּרְתִּ'. כְּלוֹמַר, אִם זָנִית. לֹא יִכְתֹּב 'לִימְהָךְ' בְּיוּ"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'לִי מֵהָךְ'. [וְכֵן יַרְחִיק רֶגֶל הַהֵ"א מִגַּבָּהּ, שֶׁמָּא יִקְרָא 'לִמְחָךְ']. כְּלוֹמַר, לִשְׁחוֹק. וְלֹא יִכְתֹּב 'תִּהְוִיִין' וְ'תִּצְבְּיִין' בְּשְׁנֵי יוּדִי"ן, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'תִּהְוִיִין' וְ'תִּצְבְּיָין'. כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא מְדַבֵּר עִם שְׁתֵּי נָשִׁים. וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מְגָרֵשׁ לְזוֹ, אֶלָּא לִשְׁתַּיִם אַחֵרוֹת. וְכֵן יַאֲרִיךְ לְוָי"ו דִּ'וְכַדּוּ', שֶׁמָּא תִּדְמֶה לְיוּ"ד וְיִהְיֶה מִשְׁמָעוֹ 'וּכְדֵי'. כְּלוֹמַר, בִּתְנַאי זֶה אֶפְטוֹר אוֹתָךְ. וְכֵן יַאֲרִיךְ לְוָי"ו דִּ'תָרוֹכִין' וְ'שִׁבּוּקִין', שֶׁמָּא תִּדְמֶה לְיוּ"ד וְיִהְיֶה מִשְׁמָע 'תְּרִיכִין' וּ'שְׁבִיקִין'. כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא אוֹמֵר לָהּ שֶׁהִיא שָׁבְקָה וְגֵרְשָׁה אוֹתוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל כְּתָב שֶׁיִּכְתֹּב, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ מִשְׁמַע שְׁתֵּי עִנְיָנוֹת.

יד. הֲרֵי שֶׁכָּתַב בְּנֻסָּח זֶה וְלֹא הֶאֱרִיךְ וָוִי"ן אֵלּוּ, אוֹ לֹא כָּתַב הַיּוּדִי"ן הַיְתֵרוֹת, אוֹ שֶׁכָּתַב הַיּוּדִי"ן שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁלֹּא יִכָּתְבוּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[34]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בְּכָל לָשׁוֹן - פָּסוּל[35].

(34) כיון שאמרו חכמים לא לשנות והוא שינה ממטבעם הרי זה פסול ולא תינשא בו לכתחילה. (35) וכתב הראב"ד בשם גאון: "כל אלו הדקדוקים, כשהבעל עומד ומערער" כלומר, כשהבעל בעצמו כתב הגט או הכתיב לסופר מפיו ואחרי כן ערער וטוען שבכוונה כתבו כך כדי לפסלו ולקלקלה, אזי יש בדבריו ממש. אבל כאשר אמר הבעל לסופר לכתוב הגט סתם, וטעה הסופר באחד מאלה הדקדוקים, ואין הבעל מערער - הגט כשר, ואפילו כשהבעל מערער אבל עדים מעידים שזוהי טעות סופר אין ערעורו ערעור, והגט כשר.

טו. גֵּט שֶׁמָּחַק בּוֹ אוֹת אוֹ תֵּבָה[36], אוֹ שֶׁתָּלָה בֵּין הַשִּׁטִּין[37]: אִם מִטֹּפֶס[38] הַגֵּט - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, וְאִם מִן הַתֹּרֶף[39] - אֵינוֹ גֵּט[40]. וְאִם חָזַר וּפֵרֵשׁ בְּסוֹף הַגֵּט[41] שֶׁאוֹת פְּלוֹנִית תְּלוּיָה אוֹ עַל מְחָק - אֲפִלּוּ מִתֹּרֶף הַגֵּט כָּשֵׁר, כִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת. וְכֵן גֵּט שֶׁנִּמְצָא קָרוּעַ שְׁתֵּי וָעֲרֶב[42], שֶׁהוּא קֶרַע שֶׁל בֵּית דִּין - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל, כִּשְׁאָר הַשְּׁטָרוֹת. אֲבָל אִם נִקְרַע וְאֵינוֹ קֶרַע שֶׁל בֵּית דִּין - כָּשֵׁר.

(36) ונשאר במקומן מקום חלק, או שכתב על מחק. (37) בין השורות. (38) מהמלים שהם נוסח אחיד וכללי בכל הגיטין. (39) מהמלים המיוחדים לגט זה, כגון: שם האיש והאשה ומקום מגוריהם וכן הזמן וכו'. והמלים "הרי את מותרת לכל אדם". (40) שמא במקום המחק היה איזה תנאי והוא מחקו. (41) לפני חתימת העדים. (42) לאורכו ולרחבו.

טז. נִמּוֹק אוֹ שֶׁהִרְקִיב אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה כִּכְבָרָה - כָּשֵׁר. נִמְחַק אוֹ נִטְשְׁטֵשׁ וּבַבּוּאָה שֶׁלּוֹ קַיֶּמֶת: אִם יָכוֹל לִקְרוֹת - כָּשֵׁר, וְאִם לַאו - אֵינוֹ גֵּט.

יז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ בְּעֵדֵי חֲתִימָה וְאֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה; אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁנִּמְסַר לָהּ הַגֵּט בִּפְנֵיהֶם וְהָיָה כָּשֵׁר[43] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה תֹּרֶף הַגֵּט עַל הַמַּחַק אוֹ בֵּין הַשִּׁיטִין אוֹ שֶׁהָיָה קָרוּעַ שְׁתֵּי וָעֵרֶב כְּשֶׁנְּתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵיהֶם[44].

43) שלא היה מטושטש. 44) שהרי אפילו אם כתבו כולו על נייר מחוק כשר כשנתנו לה בעידי מסירה.

יח. חֲמִשָּׁה שֶׁכָּתְבוּ גֵּט אֶחָד לְחָמֵשׁ נְשׁוֹתֵיהֶן: אִם כְּתָבוּהוּ בִּכְלָל[45], כְּגוֹן שֶׁכָּתְבוּ: בְּכָךְ בְּשַׁבָּת גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית וּפְלוֹנִי לִפְלוֹנִית וּפְלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וְכֵן אָמַר כָּל אֶחָד מֵהֶן לְאִשְׁתּוֹ 'לִיכִי דִּי תִהְוִיין', וְכָל טֹפֶס הַגֵּט, וּשְׁנֵי עֵדִים חוֹתְמִין מִלְּמַטָּה - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר, וְיִנָּתֵן לְכָל אַחַת מֵהֶן בְּעֵדֵי מְסִירָה; וְאִם אֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה כְּלָל - כָּל מִי שֶׁתֵּצֵא מְגִלָּה זוֹ מִתַּחַת יָדָהּ מְגֹרֶשֶׁת. אֲבָל אִם כָּתַב: בְּכָךְ בַּשַּׁבָּת גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וְהִשְׁלִים הַגֵּט, וְהִתְחִיל תַּחְתָּיו גֵּט אַחֵר בְּאוֹתָהּ מְגִלָּה וְכָתַב: וּבְיוֹם זֶה אוֹ בְּכָךְ בַּשַּׁבָּת גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וְהִשְׁלִים הַגֵּט הַשֵּׁנִי, וְכֵן עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל הַגִּטִּין, וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה: אִם נִתְּנָה מְגִלָּה זוֹ לְכָל אַחַת מֵהֶן בְּעֵדֵי מְסִירָה - הֲרֵי כֻּלָּן מְגֹרָשׁוֹת; וְאִם אֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה, וְהָיְתָה מְגִלָּה זוֹ יוֹצֵאָה מִתַּחַת יַד אַחַת מֵהֶן: אִם הָיְתָה זוֹ שֶׁגִּטָּהּ בָּאַחֲרוֹנָה שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִין עִמּוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם הָיְתָה הַמְּגִלָּה יוֹצֵאָה מִתַּחַת יַד אַחַת מִן הָרִאשׁוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[46].

45) בצורה כוללת ובנוסח אחיד לכולן. 46) שיש לחוש שחתימת העדים אינה אלא על הגט האחרון.

יט. כָּתַב: אָנוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי גֵּרַשְׁנוּ נְשׁוֹתֵינוּ פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִית, וְהִשְׁלִים הַגֵּט - אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר לְכָל אַחַת מֵהֶן בְּעֵדֵי מְסִירָה, אֵינוֹ גֵט. שֶׁאֵין שְׁתֵּי נָשִׁים מִתְגָּרְשׁוֹת בְּגֵט אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב לָהּ - וְלֹא לָהּ וְלַחֲבֵרְתָּהּ. חָזַר וּפִרְטָן בְּתוֹךְ הַגֵּט, וְכָתַב: פְּלוֹנִי גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִי גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִית בִּזְמַן פְּלוֹנִי[47] - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים[48].

47) באותו הזמן האחיד לכולן. 48) כל שהזוג מודגש בנפרד אין לו דין של שתי נשים מתגרשות בגט אחד.

כ. כָּתַב שְׁנֵי גִטִּין בִּשְׁנֵי דַפִּין[49] בִּמְגִלָּה אַחַת זֶה בְּצַד זֶה: אִם יֵשׁ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים נִקְרָאִים בְּסוֹף גֵּט זֶה וּשְׁנֵי עֵדִים בְּסוֹף גֵּט זֶה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, וְכֹל שֶׁתֵּצֵא מְגִלָּה זוֹ מִתַּחַת יָדָהּ - מְגֹרֶשֶׁת[50].

49) טורים. 50) ואין השנייה מתגרשת עד שתביא עדי מסירה.

כא. הָיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים בִּלְבַד בָּאִים מִתַּחַת גֵּט זֶה לְתַחַת גֵּט זֶה[51]: אִם יָצָא מִתַּחַת יַד זוֹ שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִים עִם גִּטָּהּ[52] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת; וְאִם יָצָא מִתַּחַת יַד שְׁנִיָּה שֶׁאֵין הָעֵדִים נִקְרָאִים עִמּוֹ - אֵינוֹ גֵט עַד שֶׁיִּמְסֹר לָהּ בְּעֵדִים.

51) כגון שחתום תחת הראשון: ראובן בן, ותחת הגט השני: יעקב עד. 52) זה הראשון שחתום בו: ראובן בן (כי "יעקב עד" אינו אלא המשך של החתימה הקודמת), אבל אילו היה חתום תחת הראשון ראובן, ותחת השני: בן יעקב עד, שניהם כשרים, כי אלו הם שני עדים נפרדים, הראשון חותם: ראובן והשני חותם עצמו: בן יעקב עד.

כב. כָּתַב שְׁנֵי גִטִּין בִּשְׁנֵי דַפִּין זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, וְהָעֵדִים בֵּין שְׁנֵי הַגִּטִּין, שֶׁנִּמְצְאוּ בְּסוֹף הָרִאשׁוֹן וּלְמַעְלָה מִן הַשֵּׁנִי, אִם הָיָה יוֹצֵא מִתַּחַת יַד זוֹ שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִין בְּסוֹף גִּטָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְזוֹ שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִין בְּרֹאשׁ גִּטָּהּ מִלְּמַעְלָה אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[53]. הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ בְּרֹאשׁ הַדַּף שֶׁל גֵּט אוֹ מִצִּדּוֹ אוֹ מֵאַחֲרָיו[54] - אֵינוֹ גֵט; וְאִם נִמְסַר לָהּ בְּעֵדִים - כָּשֵׁר[55].

53) שצריך שיהיה גג החתימה מכוון כלפי רגלי הכתב כדרך החותמים. 54) מעבר לדף. 55) שאין זה גרוע מגט שלא חתמו עליו כלל ונמסר בעדים, שהוא כשר.

כג. הִקִּיף[56] רֹאשׁ הַדַּף זֶה לְרֹאשׁ דַּף זֶה וְהָעֵדִים בָּאֶמְצַע[57], שֶׁנִּמְצְאוּ בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַגִּטִּין - שְׁנֵיהֶם בְּטֵלִין[58]; וְאִם נִמְסְרוּ לָהֶן בְּעֵדִים - שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִים.

56) חיבר. 57) שהתחיל לכתוב גט מאמצע הקלף ועד סופו, וחזר וכתב גט אחר מאמצע הקלף ועד סופו השני. 58) שאין החתימה נקראת לא עם זה ולא עם זה.

כד. שִׁיֵּר מִקְצָת הַגֵּט וּכְתָבוֹ בַּדַּף הַשֵּׁנִי, וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה בְּסוֹף הַדַּף הַשֵּׁנִי - כָּשֵׁר. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר בִּמְגִלָּה שֶׁלֹּא נֶחְתַּךְ[59] וְשֶׁלְּכָךְ נִתְכַּוֵּן הַסּוֹפֵר שֶׁיַּשְׁלִים בַּדַּף הַשֵּׁנִי; אֲבָל אִם אֵינוֹ נִכָּר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר בְּעֵדִים - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא שְׁנֵי גִטִּין הָיוּ וְנֶחְתַּךְ מִקְצָת זֶה מִסּוֹף הַדַּף[60] וּמִקְצָת הַשֵּׁנִי מֵרֹאשׁ הַדַּף[61].

59) לא מלמעלה ולא מלמטה. 60) מפני תנאי שהיה בו. 61) ונמצא מגרשה בגט שאינו שלו, וגם העדים לא חתמו על גט שלו כי אם על השני שהוא גט של אדם אחר וגם עדי מסירה לא יועילו כאן, שהרי הגט השני לא נכתב לגמרי בשביל זה, אם לא שיעידו, שגט אחד היה מתחילתו.

כה. הֲרֵי שֶׁכָּתַב הַגֵּט, וְאַחַר שֶׁגָּמַר כָּתַב: שַׁאֲלוּ בִּשְׁלוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ פְּלוֹנִי רֵעִי, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְחָתְמוּ הָעֵדִים מִלְּמַטָּה, וַהֲרֵי גֵּט זֶה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא לֹא חָתְמוּ הָעֵדִים אֶלָּא עַל שְׁאֵילַת שָׁלוֹם. אֲבָל אִם כָּתַב: וְשַׁאֲלוּ בִּשְׁלוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ: וְשָׁלוֹם עָלֶיךָ רֵעִי, וְכַיּוֹצֵא

בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי לִוָּה דְּבָרִים אֵלּוּ עַל דִּבְרֵי הַגֵּט[62] וְעַל שְׁנֵיהֶם חָתְמוּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. וְאִם נִמְסַר לָהּ בְּעֵדִים - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[63].

62) וא"ו החיבור מוספת על עניין ראשון. 63) שאפילו לא חתמו העדים אלא על שאילת שלום בלבד, הרי יש לפנינו עדי מסירה והם העיקר.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו דיני נתינה לידה, זרק הגט לידה והחוט הקשור בו.

א. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וְנָתַן בְּיָדָהּ', אֵין עִנְיַן הַכָּתוּב אֶלָּא שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לָהּ, וְאֶחָד יָדָהּ אוֹ חֵיקָהּ[2] אוֹ חֲצֵרָהּ אוֹ שְׁלוּחָהּ שֶׁעָשְׂתָה יָדוֹ כְּיָדָהּ - הַכֹּל אֶחָד הוּא[3]. וְאֶחָד חֲצֵרָהּ הַקְּנוּיָה לָהּ[4] אוֹ חֲצֵרָהּ הַמֻּשְׂכֶּרֶת[5] אוֹ שְׁאוּלָה לָהּ[6] - הַכֹּל רְשׁוּתָהּ הוּא, וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ גֵּט לִרְשׁוּתָהּ נִתְגָּרְשָׁה.

2) הריוח שממעל לחגורה בין הבגד ובין החזה, ככתוב (שמות ד, ו): "הבא נא ידך בחיקך". ולדעת ה'תוספות' (גיטין עח.) חיק זה - כשבגדיה נגררים על גבי קרקע וזרק הגט עליהם. 3) גיטין עז, א. שאילו היה נאמר: "ובידה יתננו", היה משמע בידה דוקא, אבל עכשיו שנאמר "ונתן בידה" - נתינה כל שהיא במשמע, וידה לאו דוקא. ועל כרחך "ידה" פירושה - רשותה, ככתוב (במדבר כא, כו): "ויקח את כל ארצו מידו" (רש"י שם, וכן בבבא־מציעא נו:) וכתבה התורה "ידה", ללמדנו שכל רשות תהיה משתמרת לדעתה כמו ידה, פרט לנתנו ביד עבדה והוא ניעור, שאינו משתמר לדעתה, שהוא משמר את עצמו ואת מה שבידו, כמבואר להלן הי"ז. 4) לצמיתות. 5) לזמן קצוב, שגם שכירות הרי היא כקנין, כמבואר במשנה (מעשר שני פ"ה, מ"ט). 6) גיטין עז, ב. ואין אומרים בחצרה: "מה שקנתה אשה, קנה בעלה" ואם כן עדיין לא יצא הגט מרשות הבעל, כי אנו אומרים: "גיטה וחצרה באים כאחת". כלומר, על־ידי הגט, באה לה חצרה לעצמה, שהרי משנתגרשה פסקה זכות הבעל בקניניה (שם).

ב. הַזּוֹרֵק גֵּט לְאִשְׁתּוֹ לְתוֹךְ חֲצֵרָהּ: אִם הָיְתָה עוֹמֶדֶת שָׁם בְּצַד חֲצֵרָהּ - נִתְגָּרְשָׁה; וְאִם לַאו - לֹא נִתְגָּרְשָׁה, עַד שֶׁתַּעֲמֹד בְּצַד חֲצֵרָהּ[7]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא חָצֵר שֶׁיִּשְׁתַּמֵּר הַגֵּט בְּתוֹכָהּ[8]. שֶׁחוֹב[9] הִיא לָהּ הַגֵּרוּשִׁין, וְאֵין חָבִין לְאָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו[10].

7) שחצרה כידה. מה ידה סמוכה לה, אף חצרה הסמוכה לה (שם). 8) שהיא נעולה. 9) ובדפוס קושטא: שחובה. 10) שלא תאמר: תקנה לה חצרה את גיטה מידה מדין שליחות, שמשנתן הגט בחצרה, יהיה כמו שנתן הגט לשלוחה, ושלוחה כמותה, לפיכך מסביר רבינו: הואיל והגט הוא לחובתה, אי אפשר לנו למנות שליח שלא בהסכמתה ושלא בפניה, ולפיכך אינה מגורשת (בבא־מציעא יב. וראה הל' זכיה ומתנה פ"ד, ה"ב). ולפי זה, אם היא תאמר לו זרוק לי גיטי בחצרי ותזכה לי חצרי, וזרקו בחצרה - תהיה מגורשת אע"פ שלא עמדה בצדה, שהרי עשתה חצרה שליח לקבלה, וכיוצא בזה אמרו ב'ירושלמי' (גיטין פ"א, ה"א): "נתן לה גיטה ואח"כ אמרה תזכה לי חצרי שבעכו, נעשית כמי שהיתה ידה ארוכה" ('בית יוסף' אהע"ז סי' קלט בשם הרשב"א).

ג. הָיְתָה עוֹמֶדֶת בְּרֹאשׁ הַגַּג שֶׁלָּהּ וְהוּא מִלְּמַטָּה בַּחֲצֵרוֹ, וּזְרָקוֹ לָהּ לְמַעְלָה - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַאֲוִיר מְחִיצוֹת הַמַּעֲקֶה[11] אוֹ לְפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים[12] סָמוּךְ לַגַּג[13] נִתְגָּרְשָׁה[14]. וּבִלְבַד שֶׁיְּנוּחַ[15]. אֲבָל אִם נִמְחַק[16] אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְחַק לְאַחַר שֶׁהִגִּיעַ לַאֲוִיר מְחִיצוֹת אוֹ אַחַר שֶׁהִגִּיעַ לְפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים סָמוּךְ לַגַּג[17], כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבָּה הָרוּחַ וְהֶעֱלַתְהוּ וְנִמְחַק אוֹ נִשְׂרַף - הוֹאִיל וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ לָנוּחַ, אֵינוֹ גֵּט וְלֹא נִתְגָּרְשָׁה[18].

11) שמסביב לגג, שהוא מקום המשתמר מפני הרוח וכדומה. 12) כל פחות משלשה טפחים סמוך לארץ, הרי הוא כלבוד (כמחובר) לארץ. 13) אפילו כשאין שם מעקה. 14) גיטין עט, א. 15) על הגג ממש, ואז הרי היא מגורשת למפרע, שאפילו מת הבעל לפני הנחתו, או אם קידשה אחר בינתיים (משהגיע לאויר מחיצות המעקה) הרי היא מגורשת מראשון ומקודשת לשני (מגיד־משנה). ובדפוס רומי וקושטא: "ובלבד שלא יורד לנוח". 16) ע"י גשמים. 17) ובדפוס רומי וקושטא: כיון. 18) שהרי זה אויר שאין סופו לנוח, ואינו כמונח. וכ"ה בגיטין שם: "נמחק דרך עליה - לא", ומפרש רבינו, כל שהבעל היה צריך להעלות הגט, שלא כדרך תנועתו הטבעית (שהיא מלמעלה למטה) אין כח הבעל לא בעלייתו ולא בהנחתו דרך ירידתו, עד שינוח ממש על הגג (מגיד־משנה). וראה בסמוך ה"ה.

ד. הָיָה הַגַּג שֶׁלּוֹ, וְהוּא מִלְּמַעְלָה בּוֹ[19], וְהִיא מִלְּמַטָּה בֶּחָצֵר שֶׁלָּהּ, וְזָרַק לָהּ גִּטָּהּ - כֵּיוָן שֶׁיָּצָא הַגֵּט מִמְּחִיצוֹת הַגַּג וְהִגִּיעַ לִמְחִיצוֹת[20] מְקוֹמָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בּוֹ נִתְגָּרְשָׁה[21].

19) ובכת"י התימנים, תיבת "בו" איננה. 20) החצר, שעל־ידי המחיצות יש לה דין של מקום משתמר. 21) גיטין, שם. אע"פ שעדיין לא הגיע לארץ ולא נח, שכל שזרקו דרך תנועתו הטבעית (מלמעלה למטה) הרי זה הולך לנוח ודינו כמונח ממש, וזהו שאמרו שם: "שנמחק דרך ירידה" (מגיד־משנה).

ה. זְרָקוֹ לִרְשׁוּתָהּ לְתוֹךְ הָאֵשׁ[22] וְנִשְׂרַף אוֹ לְתוֹךְ הַמַּיִם [וְנִמְחַק אוֹ] נֶאֱבַד - אֵינוֹ גֵּט[23]. אֲבָל אִם הִגִּיעַ לִרְשׁוּתָהּ [וְנָח][24] וְאַחַר כָּךְ בָּא הָאֵשׁ וּשְׂרָפַתְהוּ - הֲרֵי זֶה גֵּט[25].

22) שקדמה דליקה לזריקת הגט. 23) גיטין, שם. "שמתחילה לשריפה הלך" ולא ירד לנוח, וזהו: "אויר שאין סופו לנוח" (ראה זבחים כה: , וכן בבא־מציעא יב.). 24) כיון שהגיע לרשותה הרי זה כנח, ואפילו לא נח ממש. ובכת"י התימנים, תיבת "ונח" איננה. 25) גיטין, שם.

ו. זְרָקוֹ עַל גַּבֵּי קָנֶה אוֹ רֹמַח הַנְּעוּצִים בִּרְשׁוּתָהּ[26] - אֵינוֹ גֵּט, עַד שֶׁיָּנוּחַ בִּמְקוֹם הַמִּשְׁתַּמֵּר בּוֹ[27]. שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית שֶׁלָּהּ וְהַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ, וְכָתְלֵי הַחִיצוֹנָה גְּבוֹהוֹת עַל הַפְּנִימִית - כֵּיוָן שֶׁזָּרַק הַגֵּט לְתוֹךְ אֲוִיר הַחִיצוֹנָה[28] נִתְגָּרְשָׁה; שֶׁהַפְּנִימִית בִּכְתְלֵי הַחִיצוֹנָה מִשְׁתַּמֶּרֶת[29]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּקֶפּוֹת.

26) והם גבוהים ממחיצות חצרה. 27) ואלו אינם משתמרים, שרוח תנשבם ותטילם חוץ למחיצות החצר (גיטין שם וברש"י). 28) "כגון שהחיצונה מקפת הפנימית, ומחיצות החיצונה גבוהות על מחיצות הפנימית, והוא זרקו לה נגד הפנימית אע"פ שלא הגיע לאויר מחיצות הפנימית, כיון שהיא כנגדה, ותוך אויר מחיצות החיצונה" [באופן שהרוח לא תוכל להוציאו לחוץ] (מגיד־משנה). "ויש מפרשים אותה, אף כשהגיע כנגד אויר החיצונה" ('מאירי' לדעת רבינו, ועי' בר"ן). 29) גיטין, שם.

ז. כֵּיצַד? שְׁתֵּי קֶפּוֹת[30] זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית שֶׁלָּהּ וְהַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ[31], וְזָרַק לָהּ גִּטָּהּ בְּתוֹכָן[32], אֲפִלּוּ הִגִּיעַ לַאֲוִיר הַפְּנִימִית - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיָּנוּחַ עַל צַד הַקֶּפָּה הַפְּנִימִית[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיְתָה מֻטָּה עַל צִדָּהּ וְאֵין לָהּ שׁוּלַיִם[34]; אֲבָל יֵשׁ לָהּ שׁוּלַיִם, אֲפִלּוּ נָח בְּקַרְקָעִיתָהּ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[35]. שֶׁכְּלֵי הָאִשָּׁה בִּרְשׁוּת הַבַּעַל אֵינוֹ קוֹנֶה לָהּ הַגֵּט אֶלָּא אִם כֵּן אֵינוֹ מַקְפִּיד עַל מְקוֹמוֹ.

30) סלים או חביות. 31) ושתיהן ברשות הבעל (מגיד־משנה). 32) ובכת"י התימנים: לתוכה. 33) שם עט, ב: "שאין מחיצות כלי עשויות לאוירן לשמור, שאין כלי עשוי אלא להניח בתוכו" (רש"י שם). וזהו ההבדל בין שתי חצרות שבהלכה הקודמת, לשתי קופות בנידון שלפנינו. 34) ומתוך כך אין הבעל מקפיד על מקומה, הואיל ואינה ראויה לשימוש. 35) הרי היא ראויה לשימוש, והבעל מקפיד על מקומה (מגיד־משנה).

ח. זָרַק לָהּ גִּטָּהּ וְהִיא בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹ בְּתוֹךְ חֲצֵרוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ אוֹ לִכְלִי[36] מִן הַכֵּלִים שֶׁלָּהּ שֶׁאֵין הַבַּעַל מַקְפִּיד עַל מְקוֹמוֹ, כְּגוֹן צְלוֹחִית אוֹ כְּפִיפָה[37] קְטַנָּה אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[38]. וְכֵן אִם הִגִּיעַ לַמֻּטָּה שֶׁלָּהּ שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עָלֶיהָ[39], וְהָיְתָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי חָלְקָה רְשׁוּת לְעַצְמָהּ[40], וְאֵין הַבַּעַל מַקְפִּיד עַל מְקוֹם כַּרְעֵי הַמִּטָּה[41].

36) ובדפוס רומי וקושטא, ובכת"י התימנים, נוסף: או לחיקה. 37) סל. 38) שם עח, א: "שהמכניס אשתו לתוך ביתו, על־מנת להיות כלי תשמישיה קטנים עמה - הוא מכניסה" (רש"י). 39) לדעת ה'מעשה רוקח' דוקא שזרק לה גיטה בשעה שישבה על מיטתה, ואין דרך הבעל להקפיד להקימה ממנה. 40) כל גובה עשרה טפחים מהווה רשות לעצמו, כמבואר בברכות כה, ב. והל' קריאת שמע פ"ג, ה"ט. ומעתה אין רשות הבעל מבטלת את רשות מיטתה. 41) רגלי מיטתה, אע"פ שהם למטה מעשרה טפחים - אין הוא מקפיד על מקומם, הואיל והמיטה עצמה גבוהה עשרה, ונוחה להשתמש תחתיה (גיטין שם, וברש"י). ויתכן שאין זה אלא בכלי האשה ברשות הבעל, אבל כליו של לוקח ברשות מוכר, לא יקנו לו אפילו כשהכלי גבוה עשרה טפחים ואויר תחתיו (מגיד־משנה). וראה בבא־בתרא פה, ב. והל' מכירה פ"ד, ה"א.

ט. הִשְׁאִיל לָהּ הַבַּעַל מָקוֹם בַּחֲצֵרוֹ וְלֹא יִחֲדוֹ[42] [לָהּ], וְזָרַק לָהּ גֵּט וְהִגִּיעַ לְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[43]. נִתְגַּלְגֵּל[44] וְנָפַל עַל גַּבֵּי קוֹרָה אוֹ עַל גַּבֵּי סֶלַע רָחוֹק מִמֶּנָּה: אִם הַמָּקוֹם שֶׁנָּפַל עָלָיו אֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת וְאֵינוֹ גָבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְאֵין לוֹ שֵׁם לְיַי - הֲרֵי זֶה לֹא חָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ, וּכְאִלּוּ הוּא וְהִיא בְּמָקוֹם אֶחָד; וְאִם יֵשׁ שָׁם אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ - חָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ[45], וּמָקוֹם אֶחָד הִשְׁאִיל לָהּ, שְׁנֵי מְקוֹמוֹת לֹא הִשְׁאִיל לָהּ, וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[46].

42) לא סימן את גבולות המקום. 43) אבל הגיע חוץ לארבע אמותיה אינה מגורשת, שהרי אפילו בחצר שלה אינה מתגרשת עד שתעמוד בצדו, קל־וחומר למקום המושאל לה בחצרו שאינה מתגרשת עד שתעמוד בצדו קרוב לו. 44) אחרי שכבר נח מתחילה בארבע אמותיה רגע קט. 45) ואינו בטל לגבי שאר החצר. 46) גיטין עז, ב. ומשמע מזה כל שהגיע הגט לארבע אמותיה, אפילו נפל על מקום גבוה עשרה טפחים, הרי זה נחשב כמקום אחד ומגורשת (מגיד־משנה).

י. זָרַק לָהּ גִּטָּהּ לִרְשׁוּתָהּ, וְעָבַר בְּתוֹךְ[47] רְשׁוּתָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בָּהּ וְנָפַל חוּץ לִרְשׁוּתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[48] סָמוּךְ לָאָרֶץ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיָּנוּחַ בִּרְשׁוּתָהּ[49].

47) ובדפוס וויניציאה: מתוך. 48) טפחים. 49) שכל אויר שאין סופו לנוח אינו כמונח, כמבואר בזבחים כה, ב. והשווה הל' מעשה הקרבנות פ"ד, ה"ט. וראה בבבא־מציעא יב, א.

יא. הָיְתָה עוֹמֶדֶת עַל גַּגָּהּ (זוֹ) וּזְרָקוֹ לָהּ וְנָפַל בְּגַג אַחֵר[50] סָמוּךְ לוֹ, אִם יְכוֹלָה לִפְשֹׁט יָדָהּ וְלִטְלוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁדִּיּוּרִין[51] חֲלוּקִין לְמַעְלָה כְּשֵׁם שֶׁהֵן חֲלוּקִין לְמַטָּה[52], אֵין בְּנֵי אָדָם מַקְפִּידִין עַל מָקוֹם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[53].

50) של איש אחר. וראה ב'מגיד משנה' שיש חולקים בזה, ולדעתם מתפרשת הלכה זו - שמקורה בגיטין עט, ב - באופן ששני הגגות הם של הבעל, והשאיל לה גג אחד. וראה גם ב'מאירי' שם. 51) שיכוני דירה, רשות שכנים. 52) והרי הן שתי רשויות נפרדות, ולענין שבת אסור להוציא או להעביר מגג זה לזה. 53) הואיל והיא עצמה עומדת

על גג שלה, אלא שפושטת ידה לקבל גיטה הנזרק לה על גג אחר (גיטין עט:).

יב. הָיְתָה יָדָהּ קָטַפְרֵס[54], וְזָרַק הַגֵּט עַל יָדָהּ וְנָפַל לָאָרֶץ[55]: אִם נָפַל לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ[56] וָנָח - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[57]; נָפַל לְתוֹךְ הַיָּם אוֹ לְתוֹךְ הָאֵשׁ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וְהוּא, שֶׁהָיְתָה עוֹמֶדֶת עַל גַּבֵּי הַמַּיִם אוֹ סָמוּךְ לָאֵשׁ, שֶׁמִּתְּחִלַּת נְפִילָתוֹ לְאִבּוּד הָיָה עוֹמֵד[58].

54) מדרו (מורד, ביוונית), שראשי אצבעותיה מוטות כלפי קרקע. 55) מתוך ידה. 56) ברשות שאינה שלה, כי ברשות השייכת לה, הרי היא מגורשת ואפילו לא הגיע לידה כלל, ואפילו חוץ לארבע אמותיה (אהע"ז סי' קלט, סט"ו). 57) כי ארבע אמות של אדם קונות לו "בסמטא או בצדי רשות הרבים או בחצר שאין לה בעלים", כמבואר בהל' זכיה ומתנה פ"ד, ה"ט. 58) שהרי קדמו המים והאש לזריקת הגט, והרי זה אויר שאינו ראוי לנוח (גיטין עח: וברש"י). ואם לא עמדה על גבי מים, ולפני שהגיע הגט לארץ באו מים ומחקוהו, הרי זו ספק מגורשת, כי שמא ארבע אמות שתקנו חכמים, לא תקנו באוירן (מגיד־משנה ע"פ סוגיית הגמרא הנ"ל).

יג. זָרְקוּ לָהּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בִּרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶם: קָרוֹב לוֹ[59] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת; הָיָה הַגֵּט מֻחֱצָה לְמֻחֱצָה וּמִמֻּחֱצָה לְמֻחֱצָה עַד שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[60]; הָיָה קָרוֹב לָהּ כְּדֵי שֶׁתְּשׁוֹחַ וְתִטְלֶנּוּ - הֲרֵי זֶה[61] פָּסוּל[62], עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ וְאַחַר כָּךְ תִּנָּשֵׂא בּוֹ לְכַתְּחִלָּה.

59) מבואר בהלכה הבאה. 60) ודינה מבואר לקמן פ"י, ה"ג: "לא תנשא, ואם נשאת תצא". 61) כ"ה בכת"י ובדפוס רומי. 62) מדבריהם, ואם נשאת לא תצא, כמבואר לקמן פ"י ה"ב, שמא יאמרו על רחוק שהוא קרוב (גיטין עח: וברש"י).

יד. כֵּיצַד הוּא קָרוֹב לוֹ? הָיָה הוּא יָכוֹל לְשָׁמְרוֹ, וְהִיא אֵינָהּ יְכוֹלָה לְשָׁמְרוֹ - זֶה הוּא קָרוֹב לוֹ[63]; שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִים לְשָׁמְרוֹ אוֹ שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֵין יְכוֹלִין לְשָׁמְרוֹ - זֶה הוּא מֻחֱצָה לְמֻחֱצָה[64].

63) ואפילו במרחק של מאה אמה. 64) והרי היא ספק מגורשת (גיטין, שם). ולא ביאר רבינו דין "היא יכולה לשמרו, והוא אינו יכול" ואינו קרוב אליה כדי שתשוח ותטלנו, ונראה שהיא ספק מגורשת, ואע"פ שלענין קידושין פסק רבינו שהיא מקודשת, כמבואר בהל' אישות פ"ד הכ"ב, אפשר שבגט יש להחמיר מחמת חומר איסור אשת איש, שלא לדונה כמגורשת ודאי עד "כדי שתשוח ותטלנו" (מגיד־משנה). וכל זה אינו סותר למה שנאמר לעיל בהלכה יב: "היתה ידה קטפרס . . . אם נפל לתוך ארבע אמות . . . הרי זו מגורשת". כי שם ידובר כשכבר הגיע הגט לידה ונפל ממנה, ולפיכך כשנח תוך ד' אמותיה הרי הוא כנח בידה.

טו. בָּא הוּא תְּחִלָּה[65] וְעָמַד, וְאַחַר כָּךְ עָמְדָה הִיא כְּנֶגְדּוֹ, וּזְרָקוֹ לָהּ, אִם הָיָה הַגֵּט בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, אַף עַל פִּי שֶׁאִם תָּשֹׁחַ תִּטְלֶנּוּ[66]. עָמְדָה הִיא תְּחִלָּה, וּבָא הוּא וְעָמַד כְּנֶגְדָּהּ, וּזְרָקוֹ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻחֱצָה לְמֻחֱצָה[67], הוֹאִיל וְהוּא לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[68], עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[69].

65) לרשות הרבים או לרשות שאינה של שניהם. 66) הואיל וארבע אמות של אדם קונות לו, כבר זכה בהן, ואין זכותה נכנסת לתחומו והרי היא כאילו לא באה (גיטין עח.). 67) שהרי שניהם יכולים לשמרו. 68) מצד הדין הוא גט גמור, אלא פסול הוא מדבריהם משום גזירה, כמבואר לעיל בסוף הי"ג. 69) שם. וכל הדברים האלו אמורים רק ברשות הרבים או ברשות שאינה של שניהם, אבל זרק גיטה לתוך חצרה הרי זו מגורשת אפילו אם לא הגיע לידה, כמבואר לעיל ה"א: "ומשיגיע גט לרשותה נתגרשה". וב'ערוך' ערך "גט", מביא קבלה בשם רבותינו שאפילו זרק גיטה לתוך חצרה אינה מגורשת עד שיגיע לידה, ומסתמך על ה'ירושלמי' (גיטין פ"ח, ה"ב): "המחוור שבכולן עד שיתננו לתוך ידה" (ראה ב'תוספות' גיטין עח:) וכבר פסק הרמ"א (אהע"ז סי' קלט סי"ד), "שאין לגרש לכתחילה אפילו לזרוק הגט לתוך חצרה או לתוך מלבושיה אלא לתוך ידה ממש".

טז. זָרַק הַגֵּט לְיָדָהּ, וְהָיָה קָשׁוּר בִּמְשִׁיחָה[70], וּקְצָת הַמְּשִׁיחָה בְּיָדוֹ: אִם יָכוֹל לְנַתְּקוֹ וְלַהֲבִיאוֹ אֶצְלוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[71], עַד שֶׁתִּתְפַּסֵּק[72] הַמְּשִׁיחָה[73]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְנַתְּקוֹ[74] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[75].

70) חוט, חבל דק. 71) שהתורה אמרה (דברים כד, ג): "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה", ו"כריתות" היינו כריתה והבדלה, וכיון שיכול לנתקו ולהביאו אצלו אין זה "כריתות" (גיטין עח:). 72) [כן הוא ב'מאירי' לגיטין, שם. אבל בדפוס רומי (ר"מ) "עד שתפסוק". וכן העתיק ה'בית יוסף' שם, וכתב שמזה משמע קצת שאפילו אם קפצה ידה ועל־ידי־זה נפסקה המשיחה - מגורשת, כיון שעיקר הנתינה לידה היתה על־ידי הבעל (ה'בית יוסף' מפרש "שתפסוק" שהיא פסקה). ויש סוברים שאם גרמה היא לפסיקה אינה מגורשת, עיי"ש ב'בית יוסף']. 73) ואם נפסקה אחר־כך המשיחה, כיון ששוב אינו יכול לנתקו ולהביאו אצלו, הרי זו מגורשת. ויש אומרים שכיון שבעת הנתינה לידה יכול היא לנתקו ולהביאו אצלו אינה מגורשת אף־על־פי שנפסקה המשיחה, שהרי בעת הפסיקה אינו נותן לה ('בית שמואל' סי' קלח ס"ק ד). 74) כגון שהגט כבד והחוט דק, ואם ימשוך הגט אליו ינתק החוט. 75) גיטין, שם.

יז. נָתַן הַגֵּט בְּיַד עַבְדָּהּ וְהוּא נֵעוֹר וְהִיא מְשַׁמַּרְתּוֹ: אִם הָיָה כָּפוּת[76] - הֲרֵי זֶה גֵּט[77], וּכְאִלּוּ הִגִּיעַ לַחֲצֵרָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּצִדָּהּ; וְאִם אֵינוֹ כָּפוּת - אֵינוֹ גֵּט[78].

נְתָנוֹ בְּיַד הָעֶבֶד וְהוּא יָשֵׁן וְהִיא מְשַׁמַּרְתּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[79]. וְאִם הָיָה כָּפוּת - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[80].

76) קשור בידיו או ברגליו ואינו יכול להלך. 77) בגמרא (גיטין עח.): "אמר רבא, כתב לה גט ונתנו ביד עבדה ישן ומשמרתו - הרי זה גט, ניעור - אינו גט". ובמסקנא אמרו שישן אינו מספיק (גזירה משום ניעור לדעת הרמב"ם) - "והלכתא בכפות", ומפרש רבינו שהכוונה שבמקום "ישן" שאמר רבא, צריך לומר "כפות" (הגר"א סי' קלט סקי"ט), שכפות אינו מהלך וגם משתמר לדעתה. 78) שהוא כחצר המשתמרת שלא לדעתה, שהעבד משמר את עצמו ואת מה שבידו (שם עח.). ועוד, משום שחצר מהלכת אינה קונה לבעליה, כי לא ריבתה התורה אלא גגה חצרה וקרפיפה - שאינם נדים ממקומם, אבל לא דברים העשויים לנוד (בבא־מציעא ט: וברש"י שם). וה'טור' (שם) הביא דברי רבינו בלשון זו: "נתן הגט ביד עבדה והוא ניעור והיא משמרתו, אפילו היה כפות אינו גט", וכן הביא ה'מאירי' שם בדברי רבינו. ולפי זה, צריך שיהא גם ישן, שישתמר לדעתה, וגם כפות, שלא יהא כחצר המהלכת. אלא שיש הבדל ביניהם: ניעור פסול מן התורה, אפילו אם הוא כפות, שכיון שהוא ניעור משתמר הוא לדעתו; ואילו ישן ואינו כפות, שמשתמר לדעתה, אינו פסול אלא מדרבנן, שהרי אינו מהלך, אלא גזרו משום ניעור. וראה להלן הי"ח ובהערה שם. 79) מדבריהם. אבל מדין תורה כשר הוא, שהרי הוא משתמר לדעתה, אלא גזרו בישן משום ניעור, שלא יבואו להכשיר בניעור כי שניהם מצויים, אבל לא גזרו כפות משום אינו כפות, שאינו מצוי שיהיה כפות, וכל דבר שאינו מצוי לא גזרו בו (מגיד־משנה ע"פ סוגיית התלמוד, גיטין כא.). 80) דברים אלו מתאימים לנוסחת ה'טור' וה'מאירי' בדברי רבינו (למעלה הערה עו). אבל לפי נוסחת הספרים שלנו זה מיותר, שאם כפות וניעור הרי זה גט, כל־שכן כפות וישן (כסף־משנה).

יח. כָּתַב הַגֵּט וּנְתָנוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ, וְכָתַב לָהּ שְׁטַר מַתָּנָה עָלָיו - כֵּיוָן שֶׁזָּכְתָה בָּעֶבֶד זָכְתָה בַּגֵּט וְנִתְגָּרְשָׁה[81], אִם הָיָה כָּפוּת[82]. וְאִם אֵינוֹ כָּפוּת וְנֵעוֹר - קָנְתָה הָעֶבֶד, וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[83]. וְכֵן אִם נָתַן הַגֵּט בַּחֲצֵרוֹ, וּמָכַר לָהּ הֶחָצֵר אוֹ נְתָנוֹ לָהּ - כֵּיוָן שֶׁקָּנְתָה הֶחָצֵר בִּשְׁטָר אוֹ בְּכֶסֶף אוֹ בַּחֲזָקָה[84] נִתְגָּרְשָׁה[85].

81) נעשה העבד כחצרה, וגיטה וחצרה באים לה כאחד (גיטין כא.). 82) זה מתאים לנוסחת הספרים שלפנינו למעלה בהי"ז, אבל לנוסחת ה'טור' וה'מאירי' צריך שיהא גם ישן וגם כפות (שם בהערה). 83) שם. 84) שנעלה או גדרה את החצר, כמבואר בהל' מכירה פ"א, ה"ח. 85) גיטין, שם.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) כלל בו רבינו דיני שלוחים לקבלה, להולכה ולהובאה, הכשרים לשליחות, אם האשה עושה שליח לקבל גטה מיד שליח בעלה, קטנה אם עושה שליח לקבלה, והבעל ששינה שליח קבלה להולכה, אם יכול שליח להולכה להיות שליח לקבלה, ביטול הגט, המביא גט והניח הבעל חולה או גוסס.

א. הַשָּׁלִיחַ שֶׁעוֹשָׂה הָאִשָּׁה לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ מִיַּד בַּעְלָהּ, הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ קַבָּלָה, וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיַד שְׁלוּחָהּ תִּתְגָּרֵשׁ כְּאִלּוּ הִגִּיעַ לְיָדָהּ[2]. וּצְרִיכָה לַעֲשׂוֹתוֹ בִּשְׁנֵי עֵדִים[3]. וּצְרִיכָה שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיְּעִידוּ שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט לְיַד שְׁלוּחָהּ. וַאֲפִלּוּ הֵם הָרִאשׁוֹנִים[4] אוֹ אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים[5] - הֲרֵי זוֹ עֵדוּת גְּמוּרָה[6].

2) גיטין סב, ב. ואפילו רצה הבעל לחזור בו - אינו יכול, כי כבר נתגרשה בקבלת השליח, בניגוד לשליח הולכה, שדינו מבואר לקמן ה"ה. 3) שם סג, ב. וראה לקמן ה"ד. 4) שעדי הקבלה הם עדי האמירה. 5) ואחד מן האחרונים ועד שלישי שראה בזו ובזו מצטרף עמהם (שם), ובדפוס רומי (ר"מ) נוסף: "ואחד מן האחרונים". 6) ואין אומרים כת שקרנית היא זו, שאינו מצוי שיראו את שתיהן, ושמא האשה שכרתם להעיד שקר, ואפילו כשהשלישי הוא יחידי שראה שתיהן, אין חוששים שמא שכרתו ('תוספות' שם), וב'ירושלמי' גיטין פ"ו ה"ב, אמרו: כשהשליח קרוב (לבעל או לאשה), אבל כשאינו קרוב - יכול אף הוא להצטרף עם עד אחר ולהעיד, וראה שו"ע אהע"ז סי' קמא, ס"ט.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאָבַד הַגֵּט אוֹ נִקְרַע; אֲבָל אִם הָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי שְׁלִיחַ קַבָּלָה - אֵינוֹ צָרִיךְ עֵדִים[7]. בֵּין שֶׁנְּתָנוֹ לוֹ הַבַּעַל בֵּינוֹ לְבֵינוֹ בֵּין שֶׁנִּמְסַר לוֹ בְּעֵדִים - יְצִיאָתוֹ מִתַּחַת יָדוֹ כִּיצִיאָתוֹ מִתַּחַת יְדֵי הָאִשָּׁה[8]. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא יִתֵּן לוֹ הַגֵּט לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא בְּעֵדֵי מְסִירָה[9], כְּמוֹ הָאִשָּׁה עַצְמָהּ.

7) עדי קבלה, אבל עדים על מינוי השליח הוא צריך (כסף־משנה). 8) גיטין סד, א. שאם "חתמו בו שנים ועבר ונתנו בינו לבינה - הרי זה כשר" (לעיל פ"א, הט"ז). 9) "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" (לעיל שם הי"ח).

ג. הַבַּעַל אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גֵּט לְאִשְׁתּוֹ[10], אֲבָל יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְהוֹלִיךְ הַגֵּט לְאִשְׁתּוֹ. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ הוֹלָכָה[11].

10) שתהא מגורשת עם קבלתו בידו, שהגט חוב הוא לאשה, ואין חבים לאדם שלא בפניו ושלא מדעתו (גיטין סב: וברש"י). 11) ולא תתגרש אלא כשיגיע הגט לידה, כמבואר בסמוך.

ד. וְכֵן הָאִשָּׁה שׁוֹלַחַת שָׁלִיחַ לְהָבִיא לָהּ גֵּט מִיַּד בַּעְלָהּ[12]. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ הֲבָאָה. וְאֵין שְׁלִיחַ הוֹלָכָה וַהֲבָאָה צָרִיךְ עֵדִים[13].

12) גיטין סג, א. ודף סה, א. 13) על מינוי שליחותם, כדברי רבינו בהל' אישות פ"ג, הט"ו: "שאין מקום לעדים בשליחות האיש אלא להודיע אמיתת הדבר", ולדעת הראב"ד שם, אין צורך בעדים הואיל וגיטו יוצא מתחת ידו, גיטו מוכיח שנעשה שליחו, וכן בר"ן לקידושין פ"ג. ולדבריו מובן מאד הטעם, ששליח לקבלה צריכה האשה

לעשותו בשני עדים, הואיל ואין שום הוכחה שבכתב בידו, ולמה נאמינו שהוא שלוחה. ולדעת רבינו אפשר להסביר החילוק בין שליח הולכה לשליח קבלה, שבראשון אין מעשה הגירושין מתחיל אלא בשעת מסירת הגט מידי השליח לאשה, ולפיכך מינוי השליחות להולכה אינו צריך עדים, שאינו אלא הכנה למעשה הגט, לא כן בשליח לקבלה שהוא לא יחזור שנית לאשה למסור לה הגט אלא מיד בקבלת הגט מידי הבעל תתגרש על סמך מינויו הקודם, נמצא שמעשה הגירושין מתחיל כבר משעת התמנותו כשליח שלה, שאפילו אם לא תרצה לקבל הגט כבר מגורשת היא, ולפיכך צריך הוא עדים על מינויו, שאין איסור ערוה ניתר פחות משנים (ע"פ הט"ז אהע"ז סי' קמא, ס"ט) וראה לקמן פ"ט, הל"ב. וכיום נוהגים להצריך כתב הרשאה חתומה בעדים המעידים על מינוי שליח הולכה (אהע"ז סי' קמא, סי"א, ונוסח ההרשאה נמצא שם סעיף ל).

1 **ה. וְאֵין הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת בְּגֵט שֶׁשָּׁלַח הַבַּעַל אוֹ**
2 **שֶׁהֵבִיא לָהּ שְׁלִיחַ הֲבָאָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ[14]. וְכָל**
3 **מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּעִנְיַן גִּטִּין שָׁלִיחַ סְתָם, הוּא שְׁלִיחַ**
4 **הוֹלָכָה אוֹ שְׁלִיחַ הֲבָאָה.**

14) גיטין סב, ב. ודף סה, א. כי בשליח להולכה הרי הוא במקום הבעל, וכל שלא מסרו ליד האשה הרי זה כאילו בעלה עומד לגרשה ועדיין לא נתן הגט בידה, שאינה מגורשת ואין השליח עדיף משולחו. ובשליח הבאה אע"פ שהיא מינתה אותו, אבל מתוך שהדגישה: הבא לי גיטי, הרי זו כאילו התנתה שאינה רוצה להתגרש אלא כשיגיע גט לידה (ר"ן לגיטין סב:).

5 **ו. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִשְׁלִיחוּת הַגֵּט, בֵּין לִשְׁלִיחַ קַבָּלָה**
6 **בֵּין לִשְׁלִיחַ הוֹלָכָה וַהֲבָאָה, חוּץ מִן הַחֲמִשָּׁה:**
7 **הָעַכּוּ"ם, וְהָעֶבֶד, וְהַחֵרֵשׁ, וְהַשּׁוֹטֶה, וְהַקָּטָן[15]. וְאִם**
8 **קִבֵּל אוֹ הֵבִיא אֶחָד מֵהֶן - אֵינוֹ גֵּט[16].**

15) גיטין כג, א. חרש שוטה וקטן - משום שאינם בני דיעה, ואינם ראויים לשליחות, שנאמר בה "איש": ויקחו להם איש שה לבית אבות - אחד לוקח לכולם. כמבואר בקידושין מב, א (רש"י), ונכרי ועבד אינם בתורת גיטין וקידושין, שאין להם תפיסת קידושין ואין גט נוהג בהם, וכל דבר שאין ראוי לו לאדם לעצמו, אינו יכול למלא בו פעולת שליח (רש"י שם). 16) כדעת הרי"ף שם, שלא חילק בעבד בין הולכה לקבלה (עי' בר"ן שם) וכן משמע ב'ירושלמי' גיטין פ"ב ה"ו, שאפילו בהולכה הגט בטל, ודעת רבי יוסף הלוי אבן מגאש, שרק לקבלה פסול, אבל להולכה כשר העבד להיות שליח. כי שליח הולכה אינו אלא כשאר שליח סתם, והעבד כשר להיות שליח. אבל שליח קבלה משעה שהגיע הגט לידו מגורשת, ועבד אין לו "יד" לקבל גירושין הואיל ואינו בתורת גיטין (ר"ן שם). ואם שלח הגט ביד גוי שיתננו לפלוני ישראל, ומינה הבעל בכתבו לאותו פלוני שיהיה שליחו להוליך גיטו לאשתו כשר, שהגוי אינו עושה כאן אלא "מעשה קוף" בלבד (רא"ש גיטין סי' ב', אות כז. וראה בשו"ע אהע"ז סי' קמא, סל"ה).

9 **ז. אֲבָל הַנָּשִׁים וְהַקְּרוֹבִים - כְּשֵׁרִים[17]. וַאֲפִלּוּ**
10 **הַפְּסוּלִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים בַּעֲבֵרָה[18] - כְּשֵׁרִין**
11 **לִשְׁלִיחוּת גֵּט[19]. אֲבָל הַפְּסוּלִין בַּעֲבֵרָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה[20]**
12 **- פְּסוּלִין לַהֲבָאַת הַגֵּט[21]; וְאִם הֵבִיאוּ - הֲרֵי זֶה**
13 **פָּסוּל[22]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנִּתְקַיֵּם הַגֵּט**
14 **בְּחוֹתְמָיו[23]; אֲבָל אִם לֹא נִסְמַךְ בּוֹ אֶלָּא עַל דִּבְרֵי**
15 **פָּסוּל בַּעֲבֵרָה מִן הַתּוֹרָה[24] - אֵינוֹ גֵּט[25].**

17) לשליחות הגט, כמבואר בגיטין כג, ב. 18) כגון משחקים בקוביא, מלווים בריבית, ומפריחי יונים, המנויים במשנה (ראש השנה פ"א, מ"ח) שהם גזלנים מדבריהם. 19) כשם שכשרים להעיד באשה שמת בעלה להתירה להנשא (ראש השנה כב. ולקמן פי"ב, הי"ז. 20) כגון גזלן ממש, או שחילל יום־טוב ראשון, או האוכל נבילות ושקצים בין לתאבון בין להכעיס, כמבואר בהל' עדות פ"י, ה"ג. ומאה וששים ושמונה מצוות לא־תעשה בתורה הן, שאין בהן כרת ולא מיתת בית־דין אלא עונש מלקות בלבד, וכולן מנויין בהל' סנהדרין פי"ט, ה"ד. 21) שהם חשודים לשקר ואינם נאמנים לומר שהבעל עשאם שליח להוליך הגט (משנה־למלך, וכן ב'הגהות הגר"א' אהע"ז סי' קמא, עא). 22) ואם נשאת לא תצא, כמבואר לקמן פ"י, ה"ב. 23) שהעידו עדים על חתימת עדי הגט שהיא נכונה ואינה מזוייפת. 24) שלא נתקיים הגט בחותמיו. 25) בטל לגמרי ואפילו אם נשאת תצא, כל עוד לא יבואו עדים לאשר חתימת עדי הגט. שכל מי שפסול בעבירה מן התורה אינו נאמן בעדות אשה כלל, כמבואר ביבמות כה, ב. אמנם אם יבוא אחר ויקדשנה תהיה מקודשת קידושי ספק לשני, שמא יבואו מחר עדים ויקיימו חתימת עדי הגט, נמצא שתפסו בה קידושי השני (כסף־משנה).

16 **ח. הָיָה הַשָּׁלִיחַ קָטָן כְּשֶׁנָּתַן לוֹ הַגֵּט וְגָדַל כְּשֶׁהֵבִיאוּ,**
17 **חֵרֵשׁ וְנִתְפַּקֵּחַ[26], שׁוֹטֶה וְנִשְׁתַּפֶּה[27], עַכּוּ"ם וְנִתְגַּיֵּר,**
18 **עֶבֶד וְנִשְׁתַּחְרֵר - הֲרֵי זֶה בָּטֵל[28]. אֲבָל אִם נָתַן לוֹ**
19 **הַגֵּט וְהוּא פִּקֵּחַ, וְנִתְחָרֵשׁ וְחָזַר וְנִתְפַּקֵּחַ; הָיָה**
20 **שָׁפוּי[29] כְּשֶׁנָּתַן לוֹ הַגֵּט, וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה**
21 **כְּשֶׁהֵבִיא הַגֵּט לְיַד אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר, מִפְּנֵי**
22 **שֶׁתְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּדַעַת[30].**

26) נפקחו אזניו לשמוע ופיו לדבר. 27) חזרה אליו דעתו ונצטללה. 28) שתחילת הנתינה בפסול היתה, ולא הוכשרו להיות שליחי גט. 29) מיושב בדעתו. 30) גיטין כג, א.

23 **ט. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ בְּעֵדִים, וְאָמְרָה לוֹ: טֹל**
24 **לִי גִּטִּי וְיֵהֵא[31] לִי בְּיָדְךָ - הֲרֵי זֶה שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה,**
25 **וּכְאִלּוּ אָמְרָה לוֹ 'הִתְקַבְּלִי[32] גִּטִּי'. וְיֵשׁ[33] לָאִשָּׁה**
26 **לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחַ קַבָּלָה לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ מִיַּד שְׁלוּחוֹ שֶׁל**
27 **בַּעְלָהּ[34]. וּקְטַנָּה אֵינָהּ עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, אַף עַל**
28 **פִּי שֶׁחֲצֵרָהּ קוֹנָה לָהּ גִּטָּהּ כִּגְדוֹלָה[35]. מִפְּנֵי שֶׁשְּׁלִיחַ**

1 קַבָּלָה צָרִיךְ עֵדִים, וְאֵין מְעִידִין עַל הַקָּטָן, שֶׁאֵינוֹ בֶּן
2 דֵּעָה גְּמוּרָה[36].

31) או שאמרה לו: "יהא לי בידך". ובכת"י התימנים, הנוסח: טול לי גיטי יהא לי. 32) גיטין סג, ב. ובכת"י התימנים: "התקבל לי". וכן בדפוס רומי: "התקב' (=התקבל) לי". 33) יכולה. 34) שהוא שליח הולכה. ואין בזה בזיון הבעל לומר: קלותי בעיניה שאינה מקבלתו בעצמה (גיטין, שם). 35) שאם ינתן הגט לחצרה, הרי זו מגורשת כאילו נמסר לידה ממש, כמבואר בבבא־מציעא י, ב שחצרה של קטנה נלמדת מ"ידה", וכמבואר בהל' גזילה פי"ז, ה"י. 36) לדעת הראב"ד, אין לטעם הזה "לא טעם ולא ריח" אלא כשם שהשליח צריך להיות בן דעת, כך השולח צריך שיהיה בן דעת, וכמו שאמרו (גיטין סה.): "אין קטן עושה שליח", ולפי־זה גם שליח הבאה אינה יכולה לעשות. אולם דעת רבינו היא, הואיל ואנו רואים, שאשה גדולה עושה שליח קבלה והיא מתגרשת שלא בפניה, על כרחך משום שזכות היא לה - שכן גילתה דעתה על־ידי מינוי שליחה - ולפיכך זוכה לה השליח שלא בפניה. אם כן גם בקטנה נאמר: הואיל וגילתה דעתה על־ידי שליחה שהיא רוצה להתגרש, נאמר שיזכה לה הבעל או בית־דין את גיטה, כדין ה"מזכה על ידי אחר", אע"פ שאינו שליחה, ויהא שליחה זה כחצרה ותתגרש מיד, לפיכך מתרץ רבינו, שהמינוי צריך עדים ואין מעידים על הקטן, וגם צריך שהעדים ידעו שזכות היא לה גם עכשיו בשעת מסירת הגט, ולא חזרה בה מדעתה הקודמת, והואיל ואינה בת דעת גמורה - חוששים גם שמא חזרה בה עכשיו, וחוב הוא לה ('מרכבת המשנה').

3 י. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, וְאָמַר לוֹ הַבַּעַל:
4 אֵין רְצוֹנִי שֶׁתְּקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ, אֶלָּא הֲרֵי זֶה גִּטָּהּ הוֹלֵךְ
5 אוֹתוֹ לָהּ - הָרְשׁוּת בְּיַד הַבַּעַל, וְנַעֲשָׂה זֶה שָׁלִיחַ
6 לְהוֹלָכָה וְלֹא שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה[37]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ:
7 הִתְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ, [אוֹ: הֵא לְךָ], אוֹ: זְכֵה לָהּ - לֹא
8 עָקַר שְׁלִיחוּת הַקַּבָּלָה. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ לָהּ -
9 עָקַר שְׁלִיחוּת הַקַּבָּלָה, וְנַעֲשָׂה שְׁלִיחַ הַבַּעַל. וְכָךְ אִם
10 אָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ וְתֵן לָהּ - עָקַר שְׁלִיחוּת הַקַّבָּלָה[38].

37) ולפיכך אם רצה הבעל לחזור - חוזר, כל עוד שלא הגיע הגט לידה (גיטין סב:). 38) שם. הואיל והזכיר לשון "הולך" גילה דעתו, שאין רצונו אלא למנותו שליח הולכה. אבל אם לא אמר אלא "תן לה" בלבד, הרי זה כאומר: "זכה לה", ולא עקר שליחות הקבלה, כמבואר בהל' זכיה פ"ד ה"ד, שהאומר: תן, כאומר: זכה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קמ, סי"ח. וראה שם ב'בית שמואל' ס"ק ט).

11 יא. שְׁלִיחַ הָאִשָּׁה שֶׁבָּא לְקַבֵּל גֵּט מִן הַבַּעַל, וְאָמַר
12 לוֹ: שְׁלִיחַ קַבָּלָה אֲנִי, וְאוֹמֵר לוֹ הַבַּעַל: הוֹלֵךְ גֵּט
13 זֶה כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה, כְּלוֹמַר: אֵינִי עוֹקֵר שְׁלִיחוּתְךָ, אֶלָּא
14 בֵּין שֶׁעָשְׂתָה אוֹתְךָ שְׁלִיחַ קַבָּלָה אוֹ שְׁלִיחַ הַבָּאָה הֲרֵי
15 אַתָּה כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה, וְהֵבִיא אֶת הַגֵּט, וְאָמְרָה לוֹ: לֹא
16 [שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה[39]] שַׁמְּתִיךָ אֶלָּא שְׁלִיחַ הַבָּאָה - אֲפִלּוּ
17 הִגִּיעַ לְיָדָהּ, אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי עָקַר הַשָּׁלִיחַ
18 שְׁלִיחוּת שֶׁאָמְרָה הִיא, וְאָמַר לַבַּעַל: מֵעוֹלָם לֹא
19 נַעֲשֵׂיתִי שְׁלִיחַ הַבָּאָה לָהּ[40].

39) בכת"י התימנים, וכן בדפוס קושטא, תיבות אלו אינן. 40) אלא שליח לקבלה, שאין טרחתו מרובה, והרי זה כאומר: שליח לקבלה אפשי - שליח להולכה אי אפשי, ואפילו נמלך אח"כ והוליך הגט לאשה אין זה גט, שמתחילה לא קבלו כשליח הולכה (גיטין סג.), אבל אמר הבעל לשליח: הולך ותן לה, ולא אמר: כמו שאמרה, הרי זו מגורשת כשיגיע גט לידה, שכשפשט ידו וקיבל הגט מהבעל - על דעת דברי הבעל קיבל ונעשה שליח להולכה (מגיד־משנה).

20 יב. אָמַר שָׁלִיחַ לַבַּעַל: שְׁלִיחַ הַבָּאָה אֲנִי, וְאָמַר לוֹ
21 הַבַּעַל: הוֹלֵךְ כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה, וְהֵבִיא אֶת הַגֵּט, וְאָמְרָה
22 לוֹ: שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה שַׁמְּתִיךָ - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ
23 מְגֹרֶשֶׁת[41]; שֶׁהֲרֵי לֹא עָקַר שְׁלִיחוּת שֶׁאָמְרָה, אֶלָּא
24 גָּרַע אוֹתָהּ[42]. שֶׁהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת לְקַבָּלָה, וְהוּא אוֹמֵר
25 לַבַּעַל לַהֲבָאָה בִּלְבַד[43].

41) ואינה מגורשת עם מסירת הגט לידי השליח, שהבעל סמך על דברי השליח, ולא עשאו אלא שליח הולכה. 42) הכביד עליה לטרוח ולהמציא הגט לידה. 43) ואין כאן עקירה, שאם מתרצה הוא בשליחות הבאה, כל־שכן שמתרצה בשליחות קבלה, שהקבלה בכלל הבאה לענין טורח (גיטין שם, וכן בבבא־מציעא עו: וברש"י).

26 יג. הַבַּעַל שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, בָּא שָׁלִיחַ לִתְּנוֹ לָהּ
27 וְלֹא נְטָלַתּוּ, אֶלָּא אָמְרָה לוֹ בִּפְנֵי עֵדִים: יִהְיֶה (לִי)
28 גֵּט זֶה פִּקָּדוֹן אֶצְלְךָ[44], אוֹ שֶׁאָמְרָה לוֹ: הֲרֵי אַתְּ
29 שָׁלִיחַ לְקַבְּלוֹ לִי[45] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת בְּסָפֵק[46] עַד
30 שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ תִּתְגָּרֵשׁ
31 וַדַּאי[47].

44) ונתכוונה לומר שיהיה שלוחה לקבלה. מקור הדברים אלה הוא לפי גירסת הרי"ף גיטין פ"ו. 45) ו"בפקדון" אין צורך שתאמר: "לי", שהרי הבעל לא בתורת פקדון הפקידו אצלו אלא לשם גירושין נתנו לו, ובוודאי נתכוונה לומר, שיהא שלוחה לקבלה (ר"ן גיטין סג:). 46) גיטין, שם. נסתפק לחכמים אם יכול השליח להיעתק מהולכה לקבלה, טרם שגמר שליחות הבעל שמינהו להולכה. 47) שהרי לא חזר השליח מהיות שליח האיש, ועדיין בשליחותו הוא עומד.

32 יד. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט, כְּשֶׁהוּא נוֹתְנוֹ לָהּ נוֹתְנוֹ לָהּ
33 בִּפְנֵי שְׁנַיִם[48]. וְאוֹתָן הַשְּׁנַיִם צְרִיכִין לִקְרוֹתוֹ, וְאַחַר
34 כָּךְ יִנָּתֵן לָהּ בִּפְנֵיהֶם. שֶׁדִּין הַשָּׁלִיחַ עִם הָאִשָּׁה כְּדִין
35 הַבַּעַל עִמָּהּ[49], שֶׁתַּחְתָּיו הוּא קָם. לְפִיכָךְ, אִם נְתָנוֹ
36 הַשָּׁלִיחַ לָהּ וְלֹא קְרָאוּהוּ עֵדֵי מְסִירָה, וּנְטָלַתּוּ וּזְרָקַתּוּ
37 לַיָּם - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[50].

48) "שעיקר הגירושין בעדי מסירה", כמבואר לעיל פ"א,

הט"ו. 49) שבשעת נתינת הגט צריכים העדים לקרותו, כמבואר לעיל פ"א, הי"ט. 50) שמא לא היה זה גט כלל, והרי אי־אפשר לבדקו אחרי שנזרק לים. ואפילו נתנו הבעל לידה וזרקתו לים, אינו נאמן לומר גט כשר היה, כמבואר לעיל פ"א, הכ"א.

1 **טו. עָבַר הַשָּׁלִיחַ וְנָתַן הַגֵּט בֵּינוֹ לְבֵינָהּ - יִטְּלֶנּוּ**
2 **מִמֶּנָּה[51] וְיַחֲזֹר וְיִתְּנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם[52]. וְאִם מֵת -**
3 **הוֹאִיל וְהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ מְקֻיָּם בְּחוֹתָמָיו[53], הֲרֵי**
4 **זֶה גֵּט כָּשֵׁר[54].**

51) אפילו לאחר שנשאת, וכמבואר לקמן פ"ז, הי"ז. 52) שהרי יש מן הגאונים שהורה, שכל שלא נמסר הגט בפני שנים אע"פ שחתמו בו שנים, הרי זה גט פסול (ראה לעיל פ"א, הט"ז), לפיכך צריך לחוש לדבריו ולתקן זה במקום האפשר וביחוד כשהשליח מסר, שאין כוחו יפה כמסירת הבעל (מגיד־משנה). 53) מאושר ע"י העדים החתומים בגט כי הן חתימותיהם, או שעדים אחרים יעידו על כך. 54) כשיטת רבינו לעיל פ"א הט"ז, שבדיעבד כשר הגט בעדי חתימה בלבד.

5 **טז. שָׁלִיחַ שֶׁנָּטַל הַגֵּט, וְקֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְיַד הָאִשָּׁה חָזַר**
6 **הַבַּעַל וְאָמַר לוֹ: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי עִמְּךָ בָּטֵל הוּא, אוֹ**
7 **שֶׁקֹּדֶם וְאָמַר לָאִשָּׁה: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי לִיךְ בָּטֵל הוּא, אוֹ**
8 **שֶׁשָּׁלַח שָׁלִיחַ אַחֵר לְבַטְּלוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לַאֲחֵרִים: גֵּט**
9 **שֶׁשָּׁלַחְתִּי לְאִשְׁתִּי בָּטֵל הוּא - הֲרֵי זֶה בָּטֵל[55], וְאַף עַל**
10 **פִּי שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ[56]. וְכָל הַמְבַטֵּל בִּפְנֵי אֲחֵרִים, צָרִיךְ**
11 **שֶׁיְּבַטֵּל בִּפְנֵי שְׁנַיִם[57]. וְאִם אַחַר שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ אוֹ**
12 **לְיַד שְׁלִיחַ קַבָּלָה[58] - אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטְּלוֹ. וְאַף עַל פִּי**
13 **שֶׁחָזַר בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[59] וּבִטְּלוֹ, הוֹאִיל וְאַחַר שֶׁהִגִּיעַ**
14 **לְיָדָהּ אוֹ לְיַד שְׁלִיחַ קַבָּלָה אוֹ לַחֲצֵרָהּ בִּטְּלוֹ - אֵינוֹ**
15 **בָּטֵל, וַהֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[60].**

55) גיטין לב, א. 56) אחרי הביטול. 57) שהם כמו בית־דין, וכן מצינו בשטר פרוזבול (שביעית י, ד): "מוסרני לפניכם פלוני ופלוני הדיינים", הרי שגם שנים נקראים 'בית דין' (גיטין לב:). ובפחות משנים, יש לחוש שלא יוודע דבר הביטול ברבים, ובינתיים תינשא האשה לאחר ונמצאו בניה ממזרים ('תוספות' שם). וראה לקמן הלכה כו. 58) שידו כידה, כמבואר לעיל ה"א. 59) "כדי שיאמר תלמיד לרב: שלום עליך רבי" (הל' שבועות פ"ב, הי"ז). 60) גיטין לב, א. ונדרים סז, א. שענין חמור ורציני כזה, אין האדם עושה אותו אלא מתוך הסכמה גמורה, ולא היתה דעתו שיוכל לחזור בו בתוך כדי דיבור (ר"ן שם). והשווה הל' אישות פ"ז הכ"ב, והל' עבודה זרה פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם.

16 **יז. הָיָה מְחַזֵּר וּמְבַקֵּשׁ שָׁלִיחַ[61] כְּדֵי לְבַטְּלוֹ, אוֹ**
17 **שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ שְׁנַיִם שֶׁיְּבַטְּלֻנּוּ בִּפְנֵיהֶם, וּבֵין שֶׁהוּא**
18 **מְחַזֵּר וְרוֹדֵף הִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, וְאַחַר כָּךְ בִּטְּלוֹ - אֵינוֹ**
19 **בָּטֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְחַזֵּר לְבַטְּלוֹ קֹדֶם שֶׁהִגִּיעַ**
20 **הַגֵּט לְיָדָהּ[62].**

61) שליח שני שישיג את השליח הראשון להודיעו שהגט מבוטל ולא ימסרנו לידי האשה, ובכת"י התימנים הנוסח: מבקש השליח, והכוונה שהבעל מבקש את השליח הראשון לבטל את הגט בפניו. 62) גיטין לב, א. כי דברים שבלב אינם דברים ('תוספות' שם).

21 **יח. אָמַר לַעֲשָׂרָה: כִּתְבוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי[63] - יָכוֹל**
22 **לְבַטֵּל לְזֶה[64] שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה[65]. וַאֲפִלּוּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם**
23 **אֲחֵרִים[66]. שָׁלַח הַגֵּט בְּיַד שְׁנַיִם - הֲרֵי זֶה יָכוֹל לְבַטֵּל**
24 **זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה[67]. וַאֲפִלּוּ הָיוּ עֲשָׂרָה, מִשֶּׁבִּטְּלוּ**
25 **בִּפְנֵי אֶחָד מֵהֶם בָּטֵל הַגֵּט[68].**

63) אחד מהם כותב ושנים מהם חותמים ואחד מהם נותנו לה, כמבואר לקמן פ"ט, הכ"ז. 64) ובדפוס רומי וקושטא, הנוסח: לבטל גט זה שלא בפני זה. 65) לומר לאחד מהם אל תכתבהו או אל תתנהו, וממילא בטל הגט. ואפילו התשעה האחרים אינם יכולים לכתבו או ליתנו, שעדות שבטלה מקצתה - בטלה כולה, כמבואר בהל' עדות פ"ה, ה"ג. 66) כמבואר לעיל בהלכה טז, אלא שלכתחילה אסור לבטל בפני שנים אחרים מפני שגורם להיות ממזרים, שהשליח לא ידע וימסרנו לאשה והיא תינשא ונמצאו בניה ממזרים, כמבואר בסמוך הלכה כו. ומובן שגם אם אמר לעשרה כתבו ואח"כ יבטל זה שלא בפני זה - קיים אותו החשש, ובוודאי שלכתחילה אסור לו לבטל זה שלא בפני זה (גיטין לג: וב'מעשה רוקח'). 67) וממילא הגט בטל, ששליחות שבטלה מקצתה - בטלה כולה (גיטין, שם). 68) זה חוזר גם על "אמר לעשרה כתבו".

26 **יט. וְכֵן מִי שֶׁאָמַר לִשְׁנַיִם: גֵּט שֶׁאֲנִי כּוֹתֵב[69] לְאִשְׁתִּי**
27 **בָּטֵל הוּא[70], וְכָתַב אַחַר כָּךְ גֵּט וּנְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם**
28 **אֲחֵרִים[71] - הֲרֵי זֶה בָּטֵל. וְזוֹ הִיא מְסִירַת הַמּוֹדָעָא**
29 **עַל הַגֵּט[72]. וְכֵן אִם אָמַר לָהֶם: כָּל גֵּט שֶׁיִּכְתֹּב לִי**
30 **פְּלוֹנִי בָּטֵל, אוֹ: כָּל גֵּט שֶׁאֶכְתֹּב בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי**
31 **הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל, אוֹ: כָּל גֵּט שֶׁאֶכְתֹּב מִכָּאן וְעַד**
32 **עֶשְׂרִים שָׁנָה בָּטֵל - הֲרֵי[73] גֵּט בָּטֵל. וְכֵן אִם אָמַר**
33 **בִּפְנֵי שְׁנַיִם: כָּל גֵּט שֶׁאֶכְתֹּב לִפְלוֹנִית אִשְׁתִּי בָּטֵל**
34 **הוּא, וְכָל דָּבָר שֶׁאֲבַטֵּל בּוֹ מוֹדָעָא זֹאת הֲרֵי הוּא**
35 **בָּטֵל, וְכָתַב אַחַר כָּךְ וּנְתָנוֹ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁבִּטֵּל**
36 **הַמּוֹדָעָא קֹדֶם שֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט - הֲרֵי הַגֵּט בָּטֵל[74].**

69) עומד לכתוב. 70) שאין דעתי נכונה ומסכמת לזה, ואיני כותבו אלא מחמת סיבה מסויימת המניעה אותי לכך. 71) משמע, אילו היה נותנו בפני שנים הראשונים היה הגט כשר, הואיל ומוסרו לפניהם ודאי ביטל את מודעתו הקודמת, אולם מתוך דברי רבינו בהל' מכירה פ"י ה"ו, האומר: "עדי המודעה יש להם לחתום הם עצמם באותו הממכר שנמסרה להם המודעה עליו, ואין בכך כלום" - משמע שאפילו נתן הגט בפני שנים הראשונים מודעתו קיימת. 72) המבוארת בערכין כא, ב. ואפילו אין אנו יודעים לו שום אונס למתן גט זה, מודעתו קיימת. 73) כן בדפוס רומי. 74) שהרי ביטל מראש את ביטול המודעה, ואע"פ שביטלה - לא ביטל המודעה דמודעה.

37 **כ. אִם כֵּן, מַהוּ תַּקָּנַת דָּבָר זֶה? שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הָעֵדִים**

קֹדֶם כְּתִיבַת הַגֵּט: אֱמֹר בְּפָנֵינוּ שֶׁכָּל הַדְּבָרִים שֶׁמָּסַרְתָּ, שֶׁגּוֹרְמִין כְּשֶׁיִּתְקַיְּמוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים לְבַטֵּל גֵּט[75], הֲרֵי הֵן בְּטֵלִים. וְהוּא אוֹמֵר: הֵן[76]. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר לָהֶם לִכְתֹּב וְלַחְתֹּם וְלִתֵּן לָהּ. וְלֹא יַנִּיחוּהוּ לֵילֵךְ עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא וִיבַטֵּלוּ[77]. וְאֵין הַמּוֹסֵר מוֹדָעָא וְלֹא הַמְבַטֵּל מוֹדָעָא צָרִיךְ קִנְיָן[78].

75) ובכת"י התימנים: לבטל גט זה. 76) שדברו האחרון כולל לבטל כל מה שמסר והודיע נגד גט זה. ואחרי דברו האחרון אנו הולכים, שהוא כולל לכל מה שקדם לו והכל בטל. ולדעת הרשב"א צריך שיפסול כל עד שיעיד שמסר מודעה בפניו, שבזה הוא מוכיח שהביטול שלו הוא בלב שלם שעוקר את כל מה שפעל עד כה לביטול הגט (מגיד־משנה). ובשו"ע אהע"ז סי' קנד ב"סדר הגט" - מצריך שיאמר הבעל בפני עדי חתימת הגט: "הנני מבטל לפניכם כל מודעי ומודעי דמודעי . . . שמסרתי על גט זה . . . וכן אני מעיד על עצמי שלא מסרתי שום דבר שיפסל הגט מחמתו, והריני פוסל כל עד או עדים שיעידו שמסרתי או אמרתי שום דבר שיבטל גט זה או שיורע כוחו מחמתו". 77) ואז יבוטל הגט, כי הכל הולך אחרי דבריו האחרונים. 78) קנין סודר (המבואר בביאורנו לעיל פ"י מהל' אישות ה"ט). ומכיון, שאין זה אלא גילוי דעת בלבד, אין אנו צריכים לקנין. וכן מבואר בבבא־בתרא מ, א. וגם ביטול המודעה אינו אלא גילוי דעת בלבד, כמבואר בערכין כא, ב שאמירתו בלבד מספיקה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קלד ס"ק ג, ח). וכל זה כשאינו אנוס, אבל אם הוא אנוס, דינו מבואר לעיל פ"ב, ה"כ ('מעשה רוקח').

כא. הַשּׁוֹלֵחַ גֵּט בְּיַד הַשָּׁלִיחַ וּבִטֵּל הַגֵּט - הֲרֵי חוֹזֵר וּמְגָרֵשׁ בּוֹ כְּשֶׁיִּרְצֶה; שֶׁלֹּא בִטְּלוֹ מִתּוֹרַת גֵּט אֶלָּא מִתּוֹרַת שְׁלִיחוּת[79]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַגֵּט בְּיַד הַבַּעַל וּבִטְּלוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: גֵּט זֶה בָּטֵל הוּא - אֵינוֹ מְגָרֵשׁ בּוֹ לְעוֹלָם, וַהֲרֵי הוּא כַּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר. וְאִם גֵּרֵשׁ בּוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וְכֵן אִם פִּרֵשׁ בְּעֵת שֶׁבִּטְּלוֹ וְהוּא בְּיַד הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי הֲרֵי הוּא בָּטֵל מִלִּהְיוֹת גֵּט - אֵין מְגָרֵשׁ בּוֹ לְעוֹלָם.

79) גיטין לב, ב. וכגירסת רבינו חננאל שם: "מתורת גט לא בטליה". וכן בקידושין נט, ב. ויש גירסא אחרת שם: "גט גופיה מי קא בטיל", כלומר אפילו אם יפרש שהוא בטל מלהיות גט - אינו בטל, שכל גט הנכתב בהכשר אי־אפשר לבטלו. כי איך יבוא דיבורו ויבטל מעשה כתיבת הגט, וכשם שאי־אפשר לפסול ספר־תורה הנכתב בהכשר, כך אי־אפשר לפסול גט כשר (ר"ן שם).

כב. בְּאֵי זֶה לְשׁוֹנוֹת מְבַטֵּל הַגֵּט? אָמַר: בָּטֵל הוּא, אִי אֶפְשִׁי בּוֹ, גֵּט זֶה לֹא יוֹעִיל, לֹא יַתִּיר, וְלֹא יַעֲזֹב, וְלֹא יְשַׁלַּח, וְלֹא יְגָרֵשׁ, יְהִי כַּחֶרֶס, יְהִי חֶרֶס, הֲרֵי הוּא כַּחֶרֶס. וְאִם[80] אָמַר אֶחָד מֵאֵלּוּ וְכָל הַדּוֹמֶה לָהֶן - הֲרֵי זֶה בִּטְּלוֹ[81].

80) ובכת"י התימנים: אם אמר. 81) גיטין, שם. שבכל הלשונות האלו הוא מבטלו מכאן ולהבא.

כג. אֲבָל אִם אָמַר: גֵּט זֶה אֵינוֹ גֵּט, פָּסוּל הוּא, אֵינוֹ מוֹעִיל, אֵינוֹ מַתִּיר, אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ, אֵינוֹ מְגָרֵשׁ, חֶרֶס הוּא - לֹא אָמַר כְּלוּם. שֶׁאֵין זֶה לְשׁוֹן מְבַטֵּל, אֶלָּא לְשׁוֹן מוֹדִיעַ אַמִּתַּת הַדָּבָר, וַהֲרֵי הוֹדִיעַ לָנוּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כֵּן[82], כְּמִי שֶׁאוֹמֵר עַל דָּבָר אָסוּר שֶׁהוּא מֻתָּר אוֹ עַל דָּבָר הַטָּמֵא שֶׁהוּא טָהוֹר.

82) הוא מודיע לנו שהגט פסול, ואנו יודעים בו שהוא כשר, שהרי אין אנו רואים בו שום פסול (שם וברש"י).

כד. אָמַר: גֵּט זֶה בָּטֵל, שֶׁמַּשְׁמָעוֹ פֹּעַל שֶׁעָבַר, כְּגוֹן: חָמַק עָבַר[83] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[84]. לְפִיכָךְ, אִם נִתְגָּרְשָׁה בְּגֵט זֶה - הֲרֵי סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[85].

83) שהן בפת"ח. 84) אם משמעו לעתיד שהוא רוצה לבטלו מכאן ולהבא, כמו בטל בצירי ואזי הוא בטל, או משמע לשעבר ואין זה מבטל אלא מודיע דבר שאינו כן ואינו מבוטל, כאמור בהלכה הקודמת (שם). ולדעת רש"י שם, הספק הוא הואיל ולא אמר: הוא, אלא "בטל" בלבד, שמא משמעו לשעבר ואין בדבריו כלום. 85) ודינה מבואר לקמן פ"י, ה"ג.

כה. מִי שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, וּבָא שָׁלִיחַ וְאָמַר לוֹ: לֹא מְצָאתִיהָ, אוֹ: לֹא רָצְתָה לִקַּח, וְאָמַר הַבַּעַל: בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב[86], אוֹ כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁמַּשְׁמִיעִין שֶׁאֵין בְּדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ, שֶׁהֲרֵי שָׂמֵחַ בְּעִכּוּב הַגֵּט - לֹא בָטֵל הַגֵּט[87], אֶלָּא יִתֵּן וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ בְּפֵרוּשׁ: לֹא תִּתֵּן לָהּ, אוֹ יְבַטֵּל בְּפֵרוּשׁ.

86) שלא מסרתו לה. 87) אין זה אלא גילוי דעת שאינו חפץ עוד בשליחות, וכבר אמרנו לעיל הלכה יז שדברים שבלב אינם דברים לענין גט (גיטין לד.).

כו. מִי שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְחָזַר וּבִטְּלוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, וְכֵן מִי שֶׁמָּסַר מוֹדָעָא עַל הַגֵּט - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[88], מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֵם לִהְיוֹת מַמְזֵרִים. שֶׁהֲרֵי יַגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ וְתִנָּשֵׂא בּוֹ, וְאַחַר זְמַן יֵצְאוּ עֵדִים שֶׁבִּטֵּל בִּפְנֵיהֶם אוֹ שֶׁמָּסַר מוֹדָעָא בִּפְנֵיהֶם קֹדֶם שֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט, וְנִמְצָא הַוָּלָד מַמְזֵר[89].

88) מכות מדבריהם, שהן בלי מספר מסויים אלא לפי ראות עיני בית־דין, בניגוד למלקות מן התורה שהיא שלושים ותשע הלקאות (נזיר ד, ג ובפירוש המשנה שם). מרדות - שמרד על דברי סופרים, וראה ב'תוספות יום־טוב' שם ובביאורנו הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ג. ורש"י (חולין קמא:) מפרש: מרדות - "רידוי בתוכחת שלא ירגיל בזה". 89) קידושין יב, ב: רב מנגיד (=מכה מכת מרדות) על דמבטל גיטא, ועל דמסר מודעה אגיטא". והשווה לעיל הל' אישות פ"ג, הכ"ב. ונוהגים היום להצריך ביטול מודעה

אפילו למגרש מרצונו (אהע"ז סי' קלד, ס"ג). ומי שמגרש ע"י שליח, טוב שישביעו את הבעל בשבועת התורה שלא ימסור מודעה ולא יבטל הגט (שם סי' קנד, "סדר הגט" סעיף כו).

כז. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט וּנְתָנוֹ לָאִשָּׁה - אֵין אוֹמְרִים שֶׁמָּא בִּטְּלוֹ הַבַּעַל, אֶלָּא נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא כָּשֵׁר וְתִנָּשֵׂא בּוֹ. וְאִם נִמְצָא אַחַר כֵּן שֶׁבִּטְּלוֹ - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר. וְכֵן הַכּוֹתֵב גֵּט וּנְתָנוֹ לְאִשְׁתּוֹ - אֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא מָסַר מוֹדָעָא עַל גֵּט זֶה, אֶלָּא הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת וְתִנָּשֵׂא בּוֹ[90].

90) מקור הלכה זו ממה שאמרנו למעלה שמכין מכת מרדות את מי שמוסר שמבטל הגט, ואת מי שמוסר מודעה עליו "מפני שגורם להיות ממזרים". הרי שאין האשה צריכה לחשוש שמא ביטל הבעל הגט או שמא מסר מודעה עליו. וכן משמע בגיטין לג, א שהיתה נשאת לאחר בגט שקיבלה על־ידי שליח מבלי שנתברר אם לא נתבטל הגט ע"י הבעל.

כח. וְכֵן הַמַּכִּיא גֵּט וְהִנִּיחַ[91] הַבַּעַל חוֹלֶה אוֹ שֶׁהָיָה זָקֵן[92] - נוֹתְנוֹ לָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא קַיָּם[93]. אֲבָל אִם הִנִּיחוֹ גוֹסֵס[94], שֶׁרֹב גּוֹסְסִין לְמִיתָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין, שֶׁאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[95]. וְכֵן עִיר שֶׁהִקִּיפָהּ הַחַיִל וְהִיא בַּמָּצוֹר, וּסְפִינָה הַמְּטֻרֶפֶת[96] בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא לְדִין[97] - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת חַיִּים. וְאִם הָיָה גֵּט אֶחָד מֵהֶן בְּיַד הַשָּׁלִיחַ - נוֹתְנוֹ לְאִשְׁתּוֹ וְתִהְיֶה בְּחֶזְקַת מְגֹרֶשֶׁת[98].

91) השליח. 92) ואפילו הגיע לגבורות (שמונים שנה). 93) ואין חוששים שמא מת ובטלה שליחותו, אלא העמד השולח בחזקת חיים. 94) חולה סמוך למיתתו הנאבק עם המות. ופירושו בלשון פרסית קרב ומלחמה, ובפירוש המשנה לרבינו (ערכין א, ג) אומר: גוסס ידוע והוא שקול גרונו נשמע בשעת המיתה. והרמ"א באהע"ז סי' קכא ס"ז, מפרש: "תרגום "על צד תאמנה" (ישעיה ס, ד): "על גססין", כלומר על חזה שלהן . . . שהקרוב למיתה מעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה". וראה ב'תוספות יום־טוב' לערכין שם: "מלשון מגיסה בקדירה, שהליחה מתהפכת בגרונו, כמו המגיס בקדירה". 95) ושמא כבר מת, ואע"פ שבין כך ובין כך היא מותרת להנשא, או מחמת הגט או מחמת מיתת הבעל, חשוב לנו לדעת לענין יבום, שאם היא מגורשת אינה זקוקה ליבום, ואם אלמנה היא הרי זקוקה ליבום, ומספק חולצת ואינה מתייבמת. וכן להנשא לכהן אסורה שמא גרושה היא (גיטין כח, ובמגיד־משנה). 96) נשלכה בין הגלים בסער, ועדיין לא טבעה. 97) בדיני נפשות, אפילו בערכאות של גויים. 98) שם כח, ב.

כט. אֲבָל עִיר שֶׁכִּבְּשָׁהּ הַגַּיִס וְהָבְקִעָה, וּסְפִינָה שֶׁאָבְדָה[99] בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא לֵהָרֵג מִבֵּית דִּין שֶׁל עַכּוּ"ם[100], וּמִי שֶׁגְּרָרָתוּ חַיָּה אוֹ שְׁטָפוֹ נָהָר אוֹ נָפְלָה עָלָיו מַפֹּלֶת[101] - נוֹתְנִים עֲלֵיהֶם חֲמְרֵי חַיִּים וְחֲמְרֵי מֵתִים[102]. וְאִם הָיָה גֵּט אֶחָד מֵהֶם בְּיַד הַשָּׁלִיחַ - אֵינוֹ נוֹתְנוֹ לְאִשְׁתּוֹ[103]. וְאִם נְתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[104]. וְאִם נוֹדַע שֶׁמֵּת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ - אֵינוֹ גֵּט[105].

99) טבעה, ורבינו בפרושו למשנה (גיטין ג, ד) אומר: "מטרפת - שסוער עליה הים ורוצה לשברה, והמלחים אינם יכולים להנהיגה כפי רצונם . . . אבל העצים והכלים נשארו. והספינה שאבדה - כשנשברו הכלים והעצים שלה ונאבד הכל, ונשארה הספינה על פני המים להנהגת המים ולא נשאר עוגן ולא משוטות". 100) שמא קיבל שוחד, ונשאר הנידון חי (גיטין, שם). 101) התמוטטות קיר או תל וכיוצא בזה. כל אלו השלשה, מנויים ב'ירושלמי' גיטין פ"ג, ה"ד. 102) בת ישראל לכהן לא תאכל בתרומה (חומרי מתים), ובת כהן לישראל לא תאכל בתרומה אביה (חומרי חיים), כמפורש במשנה (גיטין ג, ד). ולא גילה לנו רבינו דין היוצא ליהרג מבית־דין של ישראל, שאמרו בגיטין כט, א. כיון שיצא ליהרג הורגים אותו, ואין חוששים שמא מצאו לו זכות והחזירו אותו, אולם בהל' תרומות פ"ט ה"ב, כותב רבינו: "והיוצא ליהרג מבתי דיני גויים . . . נותנים לו חומרי מתים וחומרי חיים . . . אבל מי שנגמר דינו בבית־דין והניחוהו בבית הסקילה ליהרג, הרי זה בחזקת מת ולא תאכל אשתו". נראה מדבריו, שגמר דין בלבד אינו מספיק להחזיקו כמת, שמא למדו עליו זכות בהיותו בדרך והחזירוהו ופטרוהו, אולם משהניחוהו בבית הסקילה, דבר רחוק הוא שימצא מי שילמד עליו זכות, כביאור ה'כסף משנה' שם. והשווה הל' ערכין פ"א, הי"ג. 103) שלא להחזיקה כגרושה על הספק, ובמקום יבום (שבעלה מת בלא בנים והניח אח), שמא תקל לעצמה ותינשא לאחרים בלא חליצה. אבל שלא במקום יבום, ורוצה להנשא לישראל - אין כאן שום חשש, שממה־נפשך מותרת להנשא, או בתורת גרושה או בתורת אלמנה, ואפילו במקום יבום אם תשבע קודם קבלת הגט שלא תינשא לאחרים בלא חליצה - נותן לה גיטה ולא תשאר עגונה כל ימיה ('בית שמואל' לאהע"ז סי' קמא, קו, וב'נודע ביהודה' תנינא אהע"ז סי' קלד). 104) ובמקום יבום, חולצת ואינה מתייבמת. 105) שאין גט לאחר מיתה (גיטין יג.) ומתייבמת, ושלא במקום יבום מותרת אפילו לכהן.

ל. הַבַּעַל שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ - הֲרֵי הוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ וּבְכָל תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[106] עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[107] אוֹ לְיַד שְׁלִיחַ קַבָּלָה.

106) כגון רפואתה או פדיונה, המנויים לעיל הל' אישות פי"ב, ה"ב. 107) שאפילו בספק מגורשת יש לה מזונות מבעלה, כמבואר בכתובות צז, ב. ולעיל הל' אישות פי"ח, הכ"ה. קל־וחומר בזו שלא הגיע גט לידה כלל. וכ"ה ברי"ף גיטין פרק ב, בסוגיא דנכתב ביום ונחתם בלילה: "וקיימא־לן שלא פקע פדיונה ממנו עד שיגיע גט לידה" ('אור שמח').

יום רביעי כ"ד אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו דיני הבאת הגט ממקום למקום, ערעור הבעל, שהאשה נעשית שליח להולכה.

א. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאָה כְּתִיבַת הַגֵּט וְלֹא יָדַע מִי הֵם עֵדָיו[2], אֶלָּא נָתַן לוֹ הַבַּעַל גֵּט וְאָמַר לוֹ: תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי זֶה נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים[3], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵדָיו[4] יְדוּעִין אֶצְלֵנוּ, וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת וְתִנָּשֵׂא בּוֹ[5].

~ נקודות משיחות קודש ~

"שליח שהביא גט... כו".

מדין שליח שהביא גט, יש ללמוד הוראה לכללות זמן הגלות. הקב"ה וכנסת ישראל הם בדוגמת איש ואשה, ובמתן־תורה היה עניין הקידושין, וכמבואר בחסידות ששלושת הדרכים שבהן נקנית האשה, מרומזים באברהם יצחק ויעקב (אבות האומה); כסף הוא אהבה - עניינו של אברהם אבינו. שטר כנגד הלוחות, כמו שמצינו שחקיקה מהני בגט. וביאה עניינו של יעקב - "ויבן לו בית כו'", ונמצא ששבירת הלוחות היא שבירת שטר הקידושין וסיבה לעניין הגלות.

אמנם, הכוונה בשבירת הלוחות ובירידה שבגלות היא העליה שתבוא אחר־כך, ועל־אחת־כמה־וכמה לעתיד־לבוא, ויתירה מכך שגם בזמן הגלות אין זה מצב של גירושין לאמיתתו אלא מעין ובחיצוניות בלבד.

עניין זה מתבטא בהלכה שהבעל בעצמו אינו נותן את הגט אלא השליח, והבעל - הקב"ה אומר "לא גירשתי מעולם" - "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה". ובהלכה שלאח"ז "...חלה או נאנס השליח משלחו ביד אחר, וכן השני אם חלה משלחו ביד אחר, ואפילו מאה" היינו שהקב"ה שאינו חפץ בגירושין עושה הכל כדי שלא יהיו גירושין, וגם כאשר משלחו ביד אחר, אזי השני בא לידי חולי עד מאה, שאז כבר בוודאי יבוא משיח..

ומסיים בהלכה שם "האחרון שהגיע הגט לידו, נתנו לה ותתגרש בו אע"פ שמת השליח הראשון". ומקור ההלכה בגמרא שרב אשי אמר אם מת הראשון בטלו כולן, ומר בר רב אשי חולק ואומר שאם הבעל חי כל השליחים קיימים, ופסק הרמב"ם כמותו.

כי כששליח עושה שליח, יש שני אפשרויות: א: שהשליח מוסר לחבירו רק את מציאות ה"שליח" שבו ולא את כוחו של המשלח, ונמצא שפעולת השליח השני היא מכח השליח הראשון ולא מכח המשלח. ב. השליח מוסר לו גם את כח המשלח שבו - "שלוחו של אדם כמותו", ואז שליחותו של השליח השני היא מכח המשלח עצמו, ולכן גם אם מת השליח הראשון קיימת השליחות כיון שהבעל קיים.

ובפנימיות העניינים הוא, שגם לשליח האחרון ישנו תוקף השליחות מכוחו של המשלח, ומזה למדים אנו שהמטרה בזכרון שבירת הלוחות היא כדי שנשוב להטיב ולחזק את קשר הקידושין שבין הקב"ה וכנסת ישראל. כשיהודי לומד תורה מתוך ידיעה ש"משה קיבל תורה מסיני כו'" יכול שתהיה אצלו חלישות בגלל הידיעה שהתורה מגיעה אליו לאחר כמה וכמה שלוחים, עד שהשליח האחרון אינו בא בכח המשלח, ועל כך באה ההלכה הפסוקה שכל השלוחים כולם באים מכח הבעל - הקב"ה בעצמו.

כשמשה רבינו מוסר את השליחות לשני, הרי היא במלוא שלימותה, כי מוסר לו גם את כח המשלח, וכן הלאה "אפילו מאה", ולכן יהודי המקבל את התורה בימינו, כאילו קיבל אותה מהקב"ה בעצמו, ו"כל הקורא ושונה - הקב"ה קורא ושונה כנגדו".

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן טז)

2) החתומים בו. 3) "שעיקר הגירושין בעדי מסירה". 4) עדי החתימה. 5) כי אפילו יבוא הבעל ויערער על הגט לומר מזוייף הוא, יבואו עדי החתימה או אנשים אחרים המכירים חתימת ידם ויעידו על זהות החתימה ויקיימוהו. ודווקא בארץ ישראל שעדים מצויים לקיימו (לאשרו), הואיל ובתי דינים קבועים שם בכל יום שני וחמישי ומצויות שיירות שהולכות לדון בבית הדין.

ב. בָּא הַבַּעַל וְעִרְעֵר וְאָמַר: לֹא גֵרַשְׁתִּיהָ מֵעוֹלָם, וְגֵט שֶׁהוּבָא לָהּ מְזֻיָּף הוּא - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו[6]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם וְלֹא נוֹדְעוּ עֵדָיו כְּלָל - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[7]. אָבַד הַגֵּט - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת. לְפִיכָךְ, נָשִׁים שֶׁחֶזְקָתָן שֶׁהֵן שׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ - אֵין נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא גֵּט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זוֹ לְזוֹ; שֶׁמָּא מְזֻיָּף הוּא, וְתִתְכַּוֵּן לְקַלְקֵל אוֹתָהּ כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא וְתֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ[8].

6) יאושר על ידי עדי החתימה, ואין מקבלים דברי הבעל שהוא יחיד, במקום העדים שהם שניים. 7) ועדיין היא אשת איש הואיל והבעל מערער על נכונות הגט וחתימת העדים לא אושרה, והאשה עצמה אינה יודעת בזה שום דבר להשיב, העמד אשה על חזקתה והרי היא אשת איש גמורה מן הראשון. 8) ותצא מזה ומזה.

ג. וְאֵלּוּ הֵן הַנָּשִׁים שֶׁחֶזְקָתָן שׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ: חֲמוֹתָהּ, וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ[9], אֲפִלּוּ הָיְתָה צָרָתָהּ נְשׂוּאָה[10] לְאַחֵר, וְיִבְמְתָהּ[11], אֲפִלּוּ הָיְתָה אֲחוֹתָהּ וּבַת בַּעְלָהּ[12]. אֲבָל שְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים כְּשֵׁרוֹת.

9) כינוי לשתי נשים הנשואות לבעל אחד. 10) עכשיו. 11) אשת אחי בעלה, יראה שמא סופה להיות צרתה (במקום יבום). 12) שאומרת: זו באה במקום אמי ואוכלת כל עמלה. ובגמרא אמרו: שהוא הדין שאין הכלה נאמנת

לחמותה ולא אשת האב לבת הבעל, ש"כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" וכשם שאלה שונאות את אלה, כך השנואות חוזרות לשונאות.

ד. הַמֵּבִיא גֵט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְחָלָה אוֹ נֶאֱנַס[13] - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר[14]. וְכֵן הַשֵּׁנִי אִם חָלָה - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר. וַאֲפִלּוּ מֵאָה. וְאֵין צָרִיךְ עֵדִים לַחֲזֹר וְלַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ בִּפְנֵיהֶם[15]. וְהָאַחֲרוֹן שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדוֹ נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת הָרִאשׁוֹן[16].

13) שאינו יכול להמשיך בשליחותו. 14) אבל אם לא חלה או נאנס אין שליח עושה שליח, שהבעל מקפיד. 15) שאין זה אלא גילוי דעת בלבד. 16) השליח הראשון, שכל השליחים אינם באים אלא מכוח הבעל, ולפיכך כל עוד שהבעל חי לא בטלה שליחותו, אבל אם מת הבעל בטלה שליחות כולם.

ה. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּחוּצָה לָאָרֶץ[17], אוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ, אוֹ מֵחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ: אִם הָיָה הַשָּׁלִיחַ עוֹמֵד בִּשְׁעַת כְּתִיבַת הַגֵּט וַחֲתִימָתוֹ - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר בִּפְנֵי שְׁנַיִם: בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם[18], וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לָהּ בִּפְנֵיהֶם וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵדָיו יְדוּעִין אֶצְלָנוּ. וַאֲפִלּוּ הָיוּ שְׁמוֹת עֵדָיו כִּשְׁמוֹת הָעַכּוּ"ם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן[19].

17) שאין שם שיירות מצויות וממילא לא יזדמנו לה עדים לקיים חתימת עדי הגט. 18) ואף על פי שאין קיום שטר בפחות משני עדים, בכל זאת נאמן השליח כשניים, כי מן התורה "עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותם בבית דין" (שאין אדם חצוף לזייף) וחכמים הם שהחמירו להצריך "עדי קיום", ומשום תקנת עגונה הקילו חכמים להאמין השליח כשני עדים, וכדי שלא יחליפו בקיום שאר שטרות להאמין גם בהם עד אחד. - הצריכוהו לומר גם "בפני נכתב" (אף על פי שאין זה נדרש לצורך קיום הגט) להודיע שזהו דין מיוחד בגט, שלא תישאר עגונה. 19) שמא גויים חתמו בו, "מפני שרוב ישראל שבחוץ לארץ שמותיהם כשמות גויים" ובוודאי גם אלו ישראל הם, והואיל ובחוץ לארץ רובם נקראים בשמות גויים, לפיכך אף בארץ ישראל אין לחשוש שמא גויים הם, כי כן המנהג לקרוא ישראל בשמות גויים.

ו. בָּא הַבַּעַל וְעָמַד וְעִרְעֵר - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ[20]. לְפִיכָךְ[21] אַף הַנָּשִׁים שֶׁשּׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא גֵט זֶה וְלוֹמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם"[22].

20) כי השליח נאמן כשניים ואין דבריו של אחד במקום שניים. 21) הואיל ואין הבעל נאמן לפוסלה. 22) שאינן מתכוונות לקלקלה בידען שהבעל לא יוכל לערער אחרי עדותן.

ז. וְכֵן שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאָמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם", אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, אִם יָבֹא הַבַּעַל וִיעַרְעֵר - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ. וְאִם אֵין הַשָּׁלִיחַ עוֹמֵד בִּשְׁעַת כְּתִיבָה וַחֲתִימָה[23] - לֹא יִנָּתֵן לָהּ אֶלָּא אִם כֵּן נִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו[24]. וְיֵשׁ[25] לַשָּׁלִיחַ לִהְיוֹת מִכְּלַל הַשְּׁלִשָּׁה שֶׁקִּיְּמוּ אוֹתָן בְּחוֹתָמָיו[26]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם וְנָתַן לָהּ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[27] עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם. וְאִם בָּא הַבַּעַל וְעִרְעֵר וְלֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. אָבַד הַגֵּט - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.

23) שאינו יכול לומר: בפני נכתב ובפני נחתם. 24) על ידי עדים המכירים חתימת עדי הגט. 25) ויכול. 26) שקיום שטרות בשלושה דיינים. ואף שהשליח הוא בעצמו עד - יכול הוא להיעשות דיין, שכלל הוא, כל דבר שאינו אלא מדבריהם (מדברי חכמים) עד נעשה דיין. וקיום שטרות אינו אלא מדבריהם בלבד. 27) מדבריהם, אבל אינו בטל מן התורה, שקיום שטרות אינו אלא מדבריהם, אבל מן התורה, עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותם בבית דין.

ח. וּמִפְּנֵי מָה הִצְרִיכוּ לוֹמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם" בְּחוּצָה לָאָרֶץ? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִהְיֶה הָאִשָּׁה צְרִיכָה לְקַיְּמוֹ[28] אִם יָבוֹא הַבַּעַל וִיעַרְעֵר. מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָעֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּמוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּחוּצָה לָאָרֶץ[29].

28) לאשר חתימת עדי הגט. 29) שאין שיירות מצויות שם. ואפילו ממקום למקום באותה מדינה, שמצויות שיירות ביניהם - הואיל ואין האנשים מתעכבים זמן רב בבתיהם אלא נודדים מפה לשם וטרודים בסחורתם, אינם מכירים חתימות שביניהם.

ט. בַּעַל שֶׁהֵבִיא רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁגֵּט זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם" מְזֻיָּף[30] הוּא - הֲרֵי זֶה בָּטֵל. שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד שֶׁאָמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם" אֶלָּא לִדְחוֹת עַרְעוּר הַבַּעַל שֶׁאֵין עִמּוֹ רְאָיָה, אֲבָל בִּמְקוֹם עֵדִים שֶׁמַּכְחִישִׁין אוֹתוֹ לֹא הֶאֱמִינוּהוּ[31].

30) כגון שהביא עדים שבאותו יום הכתוב בגט לא היה השליח כלל באותו מקום וממילא לא ראה חתימת העדים ושקר העיד. 31) לשליח.

י. הַנְּהָרוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהַנַּסִּין[32] שֶׁבַּיָּם הַגָּדוֹל[33]: שֶׁבְּתוֹךְ הַתְּחוּם שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי הֵן כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[34], וְשֶׁחוּץ לַתְּחוּם - כְּחוּצָה לָאָרֶץ. וּבְהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת יִתְבָּאֲרוּ תְּחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבְכָל כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַגִּטִּין[35].

32) האיים. 33) הוא הים התיכון שבמערבה של ארץ ישראל. 34) והמביא גט שנכתב בספינה במים הנ"ל הרי הוא כמביא ביבשת ארץ ישראל, כי יש למים הנ"ל תורת ארץ ישראל לעניין גיטין. 35) והמביא גט ממקום למקום בבבל אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, הואיל וישיבות קבועות שם.

יא. גֵּט שֶׁכְּתָבוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַחֲתָמוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ[36] - צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[37]. כְּתָבוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ וַחֲתָמוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[38] - אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[39].

36) וחזר ונתנו בארץ ישראל. 37) שהרי נחתם בחוץ לארץ. 38) וגם נתנו בארץ ישראל. 39) שהכול הולך אחר מקום החתימה.

יב. נִכְתַּב מִקְצָת הַגֵּט בְּפָנָיו, וְנֶחְתַּם כֻּלּוֹ[40] בְּפָנָיו - אִם מִקְצָתוֹ הָרִאשׁוֹן הוּא, הֲרֵי זֶה אוֹמֵר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'. אֲפִלּוּ לֹא נִכְתַּב בּוֹ אֶלָּא שִׁטָּה אַחַת[41] בְּפָנָיו, וַאֲפִלּוּ שָׁמַע קוֹל הַקּוּלְמוֹס[42] כּוֹתֵב, וְחָתְמוּ הָעֵדִים בְּפָנָיו - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'. וְכֵן אִם יָצָא הַסּוֹפֵר לַשּׁוּק וְחָזַר וְהִשְׁלִים אֶת הַגֵּט - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא אַחֵר מְצָאוֹ וְאָמַר לוֹ, וּלְשֵׁם אִשָּׁה אַחֶרֶת כְּתָבוֹ, אֶלָּא אוֹמֵר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[43].

40) כלומר: שני העדים. 41) שורה אחת, ולדעת רש"י הכוונה לאותה שורה שבה שם האיש, האשה והתאריך, שזהו תורף הגט ועיקרו. ולדעת התוספות הכוונה לשורה הראשונה שבנוסח הגט, שמכיון שהתחיל לכתבו לשמה, בוודאי סיימו לכתבו לשמה. 42) העט. 43) וכל זה אינו אלא בכתיבת הגט, אבל בחתימתו צריך שיראה השליח את חתימת העדים כולה, שעדות החתימה היא העיקר ועדות הכתיבה אינה אלא משום גזירה.

יג. אָמַר: בְּפָנַי נִכְתַּב אֲבָל לֹא בְּפָנַי נֶחְתַּם, בְּפָנַי נֶחְתַּם אֲבָל לֹא בְּפָנַי נִכְתַּב, בְּפָנַי נִכְתַּב כֻּלּוֹ וְחָתַם עֵד אֶחָד אֲבָל לֹא הָעֵד הַשֵּׁנִי, אֲפִלּוּ הָיָה הוּא הָעֵד הַשֵּׁנִי - הֲרֵי זֶה יִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו וְאַחַר כָּךְ יִנָּתֵן לָהּ. וְאִם הֵעִיד הוּא וְאַחֵר עַל הָעֵד הַשֵּׁנִי שֶׁלֹּא חָתַם בְּפָנָיו[44] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר וְיִנָּתֵן לָהּ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הֵעִידוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים עַל כְּתַב הָעֵד הַשֵּׁנִי שֶׁזֶּה כָּשֵׁר[45].

44) שהם מכירים חתימתו. 45) שהרי על חתימת הראשון העיד השליח שראהו חותם והוא נאמן כשניים, ועל חתימת השני ישנם שני עדים.

יד. שְׁנַיִם שֶׁהֵבִיאוּ גֵּט בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְתַּב וְנֶחְתַּם בִּפְנֵיהֶם - הוֹאִיל וּנְתָנוֹ לָהֶם הַבַּעַל לִתְּנוֹ לְאִשְׁתּוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ נוֹתְנִין לָהּ וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת. שֶׁהֲרֵי אֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְעַרְעֵר בְּגֵט זֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּם, שֶׁהֲרֵי שְׁלוּחָיו הֵם עֵדָיו[46]. שֶׁאִלּוּ אָמְרוּ הַשְּׁנַיִם: בְּפָנֵינוּ נִתְגָּרְשָׁה - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם גֵּט.

46) ואפילו יערער ויאמר לא שלחתים אינו נאמן נגד שניהם.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי שְׁנֵיהֶם[47]; אֲבָל אִם אֵין הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי שְׁנֵיהֶם[48] - צְרִיכִין לוֹמַר: בְּפָנֵינוּ נִכְתַּב וּבְפָנֵינוּ נֶחְתַּם. לְפִיכָךְ, אִם אָמַר אֶחָד 'בְּפָנַי נִכְתַּב' וְהָאַחֵר אוֹמֵר 'בְּפָנַי נֶחְתַּם', וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'בְּפָנֵינוּ נִכְתַּב' וְאֶחָד אוֹמֵר 'בְּפָנַי נֶחְתַּם' - הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי שְׁנֵיהֶם, לֹא יִנָּתֵן לָהּ עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו.

47) שנעשו שניהם שלוחים על ידי הבעל. 48) שלא נעשו שניהם שלוחים.

טז. אָמַר אֶחָד 'בְּפָנַי נִכְתַּב' וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'בְּפָנֵינוּ נֶחְתַּם' - כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָם[49], שֶׁהֲרֵי נִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו[50].

49) שלא נעשו שלוחים. 50) אושרה חתימת עדי הגט על ידי שני עדים.

יז. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּנְתָנוֹ לָהּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[51], אוֹ שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְלֹא אָמַר לָהּ 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם', אַף עַל פִּי שֶׁנִּשָּׂאת - נוֹטְלוֹ מִמֶּנָּה וְחוֹזֵר וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְאוֹמֵר בִּפְנֵיהֶם 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[52]. וְאִם לֹא נְטָלוֹ מִמֶּנָּה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו[53].

51) וממילא אין ערך לאמירתו: בפני נכתב ובפני נחתם, שהרי אין לפנינו שלושה שקיימוהו. 52) אבל אם אינו נוטל ממנה אינו יכול לומר בפני שניים בפני נכתב וכו', שצריך שיאמר סמוך לנתינה, ולא לאחר זמן מרובה. 53) ואפילו נתקיים בחותמיו, עדיין צריך ליטלו ממנה ולחזור וליתן לה בפני שניים, שעיקר הגירושין בעדי מסירה.

יח. נִתְנוֹ לָהּ וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם' עַד שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק[54] - הֲרֵי זֶה יִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו וְאַחַר כָּךְ יִנָּתֵן לָהּ[55].

54) נאלם, ניטל ממנו כוח דיבורו. 55) ומשמע מדברי רבינו שאפילו אם כותב: בפני נכתב וכו', אינו מועיל, ואף על פי שבעדות מיתת הבעל מועיל כתבו להתיר האשה להינשא כמבואר לקמן: "מה שנשתתק ובדקו אותו ... ונמצאה דעתו מכוונת וכתב שמת פלוני ... סומכים על כתיבתו ותינשא" - שם הקילו משום התרת עגונה, אבל כאן שבעלה חי אפשר להודיעו לשלוח גט על ידי שליח שני, שיוכל לומר בפני נכתב, וגם מתוך שאפשר לקיים חתימת העדים לא הקילו לסמוך על כתב ידו.

יט. הַסּוּמָא אֵינוֹ יָכוֹל לְהָבִיא גֵּט זֶה שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'. לְפִיכָךְ, אִם נִכְתַּב וְנֶחְתַּם בְּפָנָיו כְּשֶׁהוּא פָּתוּחַ[56] וְנִסְתַּמָּא - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם' וְנוֹתְנוֹ לָהּ[57]. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהֵבִיאָה גֵּט זֶה שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ, צְרִיכָה שְׁלֹשָׁה לוֹמַר בִּפְנֵיהֶם 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'. שֶׁלֹּא אָמְרוּ בִּפְנֵי

שְׁנַיִם אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַשָּׁלִיחַ כָּשֵׁר לְעֵדוּת, שֶׁהֲרֵי הוּא מִצְטָרֵף עִם הַשְּׁנַיִם וְנִמְצָא מִכְּלַל הַשְּׁלִישִׁי שֶׁקִּיְּמוּ גֵּט זֶה בִּדְבָרָיו, שֶׁהָעֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן בְּדָבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם.

56) כשהיו עוד עיניו פקוחות וראה כתיבת הגט וחתימתו.
57) והוא שמכיר האשה בטביעת קול, ואם אינו מכירה לא מועיל אם אחרים יאמרו לו שהיא זאת.

כ. חָלָה הַשָּׁלִיחַ אוֹ נֶאֱנַס[58] - בָּא לְבֵית דִּין וְאוֹמֵר לָהֶם: גֵּט זֶה בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם, וְהֵן מְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ בְּיַד שָׁלִיחַ אַחֵר. וְאֵין הַשָּׁלִיחַ הָאַחֲרוֹן צָרִיךְ לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם', אֶלָּא אוֹמֵר: שְׁלִיחַ בֵּית דִּין אֲנִי, וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים.

58) ואינו יכול להגיע למקום האשה.

כא. חָלָה הַשֵּׁנִי אוֹ נֶאֱנַס - עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ אַחֵר בְּבֵית דִּין. אֲפִלּוּ מֵאָה. וְהָאַחֲרוֹן אוֹמֵר: שְׁלִיחַ בֵּית דִּין אֲנִי, וְנוֹתְנוֹ לָהּ. אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת הַשָּׁלִיחַ הָרִאשׁוֹן. וּמִפְּנֵי מָה צָרִיךְ בֵּית דִּין? מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'. אֲבָל אִם נִתְקַיֵּם הַגֵּט בְּחוֹתָמָיו, אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוֹ שָׁלִיחַ לְשָׁלִיחַ אֲפִלּוּ מֵאָה בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם עַד שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[59]. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ הַבַּעַל וְלֹא אָמַר לוֹ: שַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר אִם תֵּאָנֵס, אִם חָלָה אוֹ נֶאֱנַס - הֲרֵי זֶה מְשַׁלְּחוֹ[60].

59) כל שנתקיים בחותמיו הרי זה כמביא גט בארץ ישראל.
60) שבוודאי אין הבעל מקפיד אם מוסר שליחותו לאחר.

כב. כָּל הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ, אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הַשָּׁלִיחַ עִמּוֹ בְּבֵית דִּין; אֶלָּא אוֹמֵר לָהֶם: הֲרֵי פְּלוֹנִי שְׁלוּחִי, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו. וְכֵן הַשָּׁלִיחַ עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ אַחֵר שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה[61].

61) וכן האשה יכולה לעשות שליח קבלה לקבלת הגט בבית דין אפילו שלא בפני השליח, אלא מודיעה לבית־דין: הוו עלי עדים שאני ממנה את פלוני במדינת הים לשליח קבלה לקבל גיטי מיד בעלי. אלא שאין שליח קבלה עושה שליח, כיון שלא מסרה לו אלא "דברים" ודברים אינם נמסרים לשליח, כלומר, אין בדברים כוח להיות חוזרים ונמסרים לאחר, אבל שליח הולכה שקיבל לידיו גט שיש בו ממש, אותו גט חוזר ונמסר משליח לשליח.

כג. הָאִישׁ שֶׁנָּתַן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, וְנִכְתַּב וְנֶחְתַּם בְּפָנֶיהָ, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ שְׁלוּחָתִי לְהוֹלְכָה עַד בֵּית דִּין פְּלוֹנִי, וְהֵם יַעֲמִידוּ שָׁלִיחַ וְיִתְּנוּ לִיךְ גֵּט זֶה וְתִתְגָּרְשִׁי בּוֹ - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר בִּפְנֵיהֶם 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[62], וְהֵם נוֹטְלִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין אוֹתוֹ לְשָׁלִיחַ לִתְּנוֹ לָהּ כְּמַאֲמַר הַבַּעַל.

62) אבל אינה מתגרשת עד שתאמר: בפני נכתב וכו'.

כד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[63]? כְּשֶׁהִתְנָה עָלֶיהָ הַבַּעַל תְּנַאי זֶה[64]; אֲבָל אִם לֹא הִתְנָה עָלֶיהָ, אֶלָּא נָתַן לָהּ גִּטָּהּ, וַהֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - אֵינָהּ צְרִיכָה לוֹמַר כְּלוּם, וַהֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת מְגֹרֶשֶׁת, הוֹאִיל וְגֵט שֶׁבְּיָדָהּ כָּתוּב כְּהִלְכָתוֹ[65] וְהָעֵדִים חֲתוּמִים עָלָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ מַכִּירִין כְּתַב אוֹתָן הָעֵדִים וְלֹא נִתְקַיֵּם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא זִיְּפָה אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מְקַלְקֶלֶת עַל עַצְמָהּ[66]. וָעוֹד, שֶׁהָעֵדִים הַחֲתוּמִים עַל הַגֵּט הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן בְּבֵית דִּין עַד שֶׁיְּהֵא שָׁם מְעַרְעֵר[67], לְפִיכָךְ נַעֲמִיד הַגֵּט בְּחֶזְקָתוֹ וְתִנָּשֵׂא, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִמָּצֵא מְזַיָּף; כְּמוֹ שֶׁנַּעֲמִיד הַגֵּט בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר כְּשֶׁיָּבִיא אוֹתוֹ הַשָּׁלִיחַ[68], עַד שֶׁיְּעָרְעֵר הַבַּעַל אוֹ עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁהוּא מְזַיָּף אוֹ בָּטֵל[69]. שֶׁאִם נָחוּשׁ לִדְבָרִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, כָּךְ הָיָה לָנוּ לָחוּשׁ לְגֵט שֶׁיִּתֵּן הַבַּעַל בִּפְנֵינוּ שֶׁמָּא בִּטְּלוֹ וְאַחַר כָּךְ נְתָנוֹ, אוֹ שֶׁמָּא עֵדִים פְּסוּלִין חָתְמוּ בּוֹ וַהֲרֵי הוּא כִּמְזַיָּף מִתּוֹכוֹ, אוֹ שֶׁמָּא שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ נִכְתַּב. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לָזֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אֶלָּא נַעֲמִידֵנוּ עַל חֶזְקָתוֹ עַד שֶׁיּוּדַע שֶׁהוּא בָּטֵל, כָּךְ לֹא נָחוּשׁ לֹא לְשָׁלִיחַ[70] וְלֹא לָאִשָּׁה עַצְמָהּ שֶׁהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ[71]. שֶׁאֵין דִּינֵי הָאִסּוּרִין כְּדִינֵי הַמָּמוֹנוֹת[72].

63) שהיא צריכה לומר בפני נכתב. 64) שתהיה רק שליח להולכה לפני בית דין, ועליה לקיים תנאי זה ככל תנאי אחר. 65) ואפילו לא נתן לה בעדי מסירה אלא בינו לבינה, גם כן גט כשר הוא, הואיל ועדים חתומים בו.
66) כי אם יתברר שזייפה אותו הרי אסורה על שניהם.
67) שאין אדם חצוף לזייף. 68) בארץ ישראל, שאינו צריך לומר בפני נכתב ונחתם. 69) ואז אפילו אמר השליח בפני נכתב - הגט בטל. 70) המביאו בארץ ישראל שאינו צריך לומר כלום. 71) וכן אמרו: "אשה משיגיע הגט לידה מתגרשת". שכבר נתגרשה בקבלתו, ואילו הייתה צריכה לקיים הגט בחותמיו, אזי אפילו אם תאמר בפני נכתב לא נאמין לה, שהרי היא נוגעת בדבר. 72) שבממון אין אדם נאמן על עצמו עד שיביא ראייה לדבריו, וכן אמרו: "עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסי קנויים לך - עצמו קנה (נאמן הוא על שחרורו) נכסים לא קנה", שצריך עדים לקיימו כשאר שטרות.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) ביאר בו רבינו דין גירושין על תנאי, התירה לכל אדם חוץ מפלוני ופלוני, קשר אותה בכמה תנאים, נתן לה גיטה והתנה שהנייר שלו, גירש על תנאי ונישאת לאחר לפני שנתקיים התנאי.

א. הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי, אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי מֵהִלְכוֹת אִישׁוּת[2] מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִין כֻּלָּם[3]. וְשָׁם[4] נִתְבָּאֵר, שֶׁהַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי -

כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְקַיֵּם, לֹא בִּשְׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ[5]. לְפִיכָךְ יֵשׁ לַבַּעַל[6] לְבַטֵּל הַגֵּט[7] אוֹ לְהוֹסִיף עַל תְּנָאוֹ אוֹ לְהַתְנוֹת עַל תְּנַאי אַחֵר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי הָרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ. וְאִם מֵת הַבַּעַל אוֹ אָבַד הַגֵּט אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[8]. וּלְכַתְּחִלָּה לֹא תִּנָּשֵׂא[9] עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי. וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[10]; אֶלָּא אִם כֵּן לֹא נִשְׁאַר בְּיָדָהּ לְקַיְּמוֹ[11], שֶׁהֲרֵי בָּטֵל הַתְּנַאי. וְשָׁם[12] נִתְבָּאֵר, שֶׁאִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת מֵעַכְשָׁיו אוֹ מֵהַיּוֹם עַל תְּנַאי כָּךְ וָכָךְ[13], אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ - כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת מִשְּׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ. לְפִיכָךְ אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל הַגֵּט וְלֹא לְהוֹסִיף עַל תְּנָאוֹ מִשֶּׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ. וְאִם אָבַד אוֹ נִשְׂרַף, אֲפִלּוּ מֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - הֲרֵי זוֹ מְקַיֶּמֶת הַתְּנַאי אַחַר מוֹתוֹ, וּכְבָר נִתְגָּרְשָׁה מִשְּׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ[14]. וְיֵשׁ לָהּ לְהִנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[15], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא לֹא יִתְקַיֵּם, הוֹאִיל וְהָיָה הַתְּנַאי בְּמַעֲכְשָׁו אוֹ בְּעַל מְנָת[16].

2) הלכה ב. 3) שבין בקידושין ובין בגירושין . . . ובין בשאר דיני ממון, צריך להיות בתנאי ארבעה דברים, ואלו הם: "שיהיה כפול, ושיהיה הן שלו קודם ללאו, ושיהיה התנאי קודם למעשה, ושיהיה התנאי דבר שאפשר לקיימו". והשווה שם הי"ג. 4) הלכה טו. 5) מקור הלכה זו בגיטין עד, א. 6) יכול הוא. 7) לומר לאשה או לאחרים גט שנתתי לאשתי בטל הוא, וכמבואר לעיל פ"ו הט"ז. 8) הואיל ואין הגט נגמר אלא כשיתקיים תנאו, ואז כבר מת הבעל, ואין גט לאחר מיתה, וכל־שכן כשאבד הגט או נשרף, שבשעת קיום התנאי אין הגט בעולם, ובמה תתגרש? (גיטין, שם). 9) שמא ימות הבעל או יבטל הגט או ישרף, ונמצאת אשת איש למפרע. 10) לקמן פ"ט ה"ה, כתב רבינו: "שהמגרש על תנאי יש שם גירושין ואינן גומרין עד שיתקיים התנאי . . . שהרי הגיע לידה תחילה בתורת גירושין, ואם נשאת קודם שיתקיים התנאי - לא תצא, כמו שביארנו". אולם רבים חולקים על רבינו בזה, וסוברים שאפילו אם נשאת תצא, הואיל ונשאת לפני קיום תנאה הרי היא אשת איש, והשני שבא עליה בזנות - נאסרה עליו, ועי' מגיד־משנה וכסף־משנה. 11) כגון שהתנה עמה: הרי זה גיטך אם תתני לי כלי פלוני, ואבד הכלי, כמבואר לקמן הכ"ג. 12) הלכה טז. 13) שכוונתו: מעכשיו יהיה גט, על־מנת שתקיימי התנאי (גיטין עד. וברש"י) והשווה דברי רבינו בהל' זכיה פ"ג ה"ח. 14) גיטין, שם. 15) שם, פג, א. כי אינה חשודה לקלקל עצמה, וכל תנאי שבידה לקיימו - אנו בטוחים שתקיימנו. אולם תנאי שהוא תלוי ביד אחרים ואין בידה לקיימו, חוששים שמא לא יתקיים ואסורה להנשא לכתחילה. ועיי"ש עד, א בברייתא. 16) ואפילו אבד הגט או מת הבעל, מגורשת היא משעת מסירתו, כאמור לעיל, בניגוד למגרש על תנאי סתם (שלא אמר מעכשיו) - שאינה נשאת לכתחילה, שמא יבטלנו הבעל או ימות, או שמא יאבד הגט או ישרף ונמצאת אשת איש למפרע.

ב. כָּל הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי, בֵּין שֶׁאָמַר מֵעַכְשָׁיו בֵּין שֶׁאָמַר אִם יִהְיֶה וְאִם לֹא יִהְיֶה[17] - הֲרֵי זֶה לֹא יִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[18] אֶלָּא בִּפְנֵי עֵד. וַאֲפִלּוּ עֶבֶד וַאֲפִלּוּ שִׁפְחָה, חוּץ מִשִּׁפְחָתָהּ אוֹ בְּנָהּ קָטָן[19], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ בּוֹשָׁה מִלְּשַׁמֵּשׁ בִּפְנֵיהֶם. וְהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁאִם נִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים כְּאֶחָד[20], אֲפִלּוּ נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי אַחַר כָּךְ[21] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא בְּעָלָהּ[22] וּבָטֵל הַגֵּט[23], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ.[24]

17) כגון אם תתני לי מאתיים זוז תהיי מגורשת, ואם לא תתני לא תתגרשי. 18) שאסור להתייחד עם הפנויה, כמבואר בסנהדרין כא, ב (גיטין עג. וברש"י). 19) שם, ובתוספתא שם פ"ה, ה"ד. 20) שראוהו שני עדים כאחד שמתייחד עם אשתו, והם לא נכנסו עמו החדרה. ובכת"י התימנים: נתייחד עמה לבדה בפני שני עדים. 21) ובכת"י התימנים, וכן בדפוס וויניציאה של"ד, הנוסח: "אפילו לאחר שנתקיים התנאי". 22) לשם קידושין. 23) הראשון, כשחזר וקידשה בביאה זו, ולפיכך צריכה גט שני מספק (גיטין עג:). 24) לקמן פ"י, הי"ח: "הם הם עדי יחוד, הם הם עדי ביאה, שכל המקדש בביאה אינו צריך לבעול בפני עדים אלא יתייחד בפניהם ויבעול", והשווה לקמן פ"ט, הכ"ה.

ג. כֵּיצַד מְגָרֵשׁ אָדָם עַל תְּנַאי? לֹא שֶׁיֹּאמַר: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי עַל תְּנַאי זֶה, אוֹ: כִּתְבוּ וּתְנוּ לָהּ עַל תְּנַאי; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁלֹּא יִכְתֹּב בְּתוֹךְ הַגֵּט: עַל תְּנַאי זֶה גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי אֶת פְּלוֹנִית[25]. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? אוֹמֵר לַסּוֹפֵר לִכְתֹּב וְלָעֵדִים לַחְתֹּם, וְכוֹתְבִין גֵּט כָּשֵׁר בְּלֹא שׁוּם תְּנַאי בָּעוֹלָם[26], וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לָהּ הַגֵּט וְאוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ אוֹ הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת בָּזֶה עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ. אוֹ יֹאמַר לָהֶם אוֹ לְשָׁלִיחַ: תְּנוּ לָהּ גֵּט זֶה עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ.

25) שאם כן, נשארה לו זכות בגופו של גט, והתורה אמרה: "ספר כריתות" הכורת ומבדיל בינו לבינה, ולא ישאר ביניהם איזה אגד שהוא (גיטין כא: ופג.). 26) נמצא שהגט נכתב בכשרות, ללא כל שיור בינו לבינה (שם פד:).

ד. כָּתַב הַתְּנַאי בַּגֵּט אַחַר שֶׁגָּמַר לִכְתֹּב תֹּרֶף[27] הַגֵּט - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר. בֵּין שֶׁכְּתָבוֹ קֹדֶם חֲתִימַת הָעֵדִים, בֵּין שֶׁכְּתָבוֹ לְאַחַר חֲתִימַת הָעֵדִים[28]. אֲבָל אִם כְּתָבוֹ קֹדֶם תֹּרֶף הַגֵּט, אֲפִלּוּ כָּתַב: עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ[29] - הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין, שֶׁהֲרֵי נִשְׁאַר לוֹ זְכוּת בְּגוּפוֹ שֶׁל גֵּט[30]. וְכֵן אִם הִתְנָה עַל פֶּה קֹדֶם כְּתִיבַת הַתֹּרֶף - הֲרֵי זֶה[31] סְפֵק גֵּרוּשִׁין[32].

27) פרטי הגט העיקריים, מקום האיש, האשה, והזמן,

כמבואר לעיל פ"ג הי"ז. 28) הואיל ועיקר הגט, שהוא התורף, נכתב בכשרות ללא כל תנאי (שם). 29) שהוא תנאי כשר, בניגוד לתנאי "חוץ" שהוא פוסל הגט אפילו אם אמרו בפה ולא כתבו בפנים, כמבואר בהלכה הבאה. 30) כי כל שהוזכר התנאי לפני כתיבת התורף, בין בכתב בין בעל־פה, לא נכתב הגט לשם כריתות מלאה (גיטין שם, וברש"י). 31) בדפוס רומי ווינציאה: זו. 32) אמנם בגמרא (גיטין פד:) אמרו שזהו גט "פסול", אבל רבינו מסופק אם הוא פסול מן התורה או מדבריהם בלבד, לפי שפסול זה התלוי בתנאי יש לו יסוד מן התורה, באמרה: "ספר כריתות", דבר הכורת בינו לבינה ולא ישאר ביניהם שום קשר, וכל "קשר" שאמרו בו חכמים: "אינו גט", או "הרי זה גט בטל" ודאי שהוא בטל מן התורה, וכל מה שיאמרו בו: "פסול", ספק הוא אם הוא מן התורה או אינו אלא מדבריהם, הואיל ולא אמרו בו בפירוש: "אינו גט" או: "גט בטל". ראה לקמן פ"י ה"א, ובמוספנו 'תשובות רבינו' שם.

1 **ה. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִתְנָה עָלֶיהָ, בֵּין בִּכְתָב אַחַר**
2 **הַתֹּרֶף[33] בֵּין עַל פֶּה אַחַר הַתֹּרֶף[34], וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי**
3 **אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מֵאִישׁ פְּלוֹנִי, אוֹ: אֶלָּא[35]**
4 **לְאִישׁ פְּלוֹנִי, וְנָתַן לָהּ הַגֵּט עַל תְּנַאי זֶה: אִם הָיָה**
5 **אוֹתוֹ הָאִישׁ עַכּוּ"ם אוֹ עֶבֶד[36] אוֹ אָסוּר עָלֶיהָ מִשּׁוּם**
6 **עֶרְוָה, כְּגוֹן אָבִיהָ וְאָחִיהָ אוֹ אָבִיו אוֹ אָחִיו[37] - הֲרֵי**
7 **זֶה גֵּט כָּשֵׁר; וְאִם הָיָה אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ[38] בָּהּ**
8 **קִדּוּשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֵחַיָּבֵי לָאוִין[39] וְאַף עַל**
9 **פִּי שֶׁהוּא קָטָן[40] - אֵינוֹ גֵט, שֶׁהֲרֵי שִׁיֵּר בַּגֵּט וְאֵין זֶה**
10 **כְּרִיתוּת[41]. הָיָה[42] בַּעַל אֲחוֹתָהּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
11 **הַיּוֹם אָסוּר עָלֶיהָ מִשּׁוּם עֶרְוָה, אִם תָּמוּת אֲחוֹתָהּ**
12 **יִהְיֶה מֻתָּר לָהּ[43] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[44].**

33) ואפילו לא הזכירו בשעת נתינת הגט. 34) בזה אינו פוסל עד שיאמר לה כן בשעת נתינה, וכמבואר לקמן הלכה טז. 35) חוץ. 36) שאינם בני קידושין, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ד הט"ו. 37) כל אלה אין לה עליהם קידושין, ש"אין קידושין תופסין בערוה" (שם ד, יב) נמצא שלא שייר בגט, שאפילו היא פנויה אינה ראויה להם. 38) בדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "יש לו". 39) המנויים לעיל הל' אישות פ"א, ה"ו. ויש להם קידושין, כמבואר שם פ"ד הי"ד. 40) ואינו בר קידושין עד שיגדל, כמבואר שם ה"ז. 41) גיטין פה, א. וזה "תנאי חוץ" הפוסל בגט, שהרי שייר בגוף הגט, שלא התירה גם זה לכל אדם, לא כן תנאי המנוסח בלשון: "על מנת" אין בגט עצמו שום שיור, שהרי התירה לכל אדם, אלא שהתנה עמה על מנת שלא תנשאי לפלוני, ואין זה אלא כשאר תנאים שהם (שם פב. וברש"י). 42) אותו פלוני שהגט לא התירה לו. 43) נמצא שיורו של המגרש מעכבתה מלהנשא לו, ואין זה כריתות. 44) שם פה, א. ספק שלא נפשט.

13 **ו. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִמִּי**
14 **שֶׁיִּוָּלֵד, שֶׁאֵינוֹ עַתָּה בָּעוֹלָם; אוֹ: חוּץ מִזְּנוּתֵיךְ,**
15 **כְּלוֹמַר: תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְכָל אָדָם, אֲבָל לִזְנוּת**
16 **הֲרֵי אַתְּ בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ; אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל**
17 **מִי שֶׁיָּבוֹא עָלַיִךְ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, אֲבָל שֶׁלֹּא כְּדַרְכֵּךְ**
18 **הֲרֵי אַתְּ בְּאִסּוּרַיִךְ; אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ**
19 **מִמְּקֻדָּשׁ בִּשְׁטָר, כְּלוֹמַר, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְהִתְקַדֵּשׁ**
20 **בְּכֶסֶף וּבְבִיאָה, אֲבָל בִּשְׁטָר הֲרֵי אַתְּ בְּאִסּוּר אֵשֶׁת**
21 **אִישׁ; אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מֵהֲפָרַת**
22 **נְדָרַיִךְ[45], כְּלוֹמַר: לֹא נִשְׁאַר לִי עָלַיִךְ שׁוּם אִישׁוּת**
23 **חוּץ מֵהֲפָרַת נְדָרַיִךְ, שֶׁאַתְּ אִשְׁתִּי לְעִנְיַן הֲפָרַת נְדָרִים;**
24 **אוֹ לְעִנְיַן אֲכִילַת תְּרוּמָה[46]; אוֹ לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה, שֶׁאִם**
25 **מֵתָה יִירָשֶׁנָּה - בְּכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ הֲרֵי זוֹ סָפֵק**
26 **מְגֹרֶשֶׁת[47].**

45) שנאמר בה (במדבר ל, יד): "אישה יקימנו ואישה יפרנו". 46) שהוא כהן, ומגרשה לכל דבר חוץ מזה, שלא תיאסר באכילת תרומה, והתורה אמרה (ויקרא כב, יא): "קנין כספו הוא יאכל בו" וע"י קידושיו היא אוכלת, נמצא זה שייר בגיטו (גיטין שם, וב'תוספות'). 47) שם. נסתפק לחכמים ולא נפשט להם.

27 **ז. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מֵרְאוּבֵן**
28 **וְשִׁמְעוֹן, וְחָזַר וְאָמַר לָהּ[48]: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לִרְאוּבֵן**
29 **וְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי בִטֵּל הַתְּנַאי,**
30 **שֶׁהָאֲנָשִׁים שֶׁהִתְנָה בָּהֶן הִתִּירָן לָהּ[49].**

48) שחזר ונטלו ממנה ונתנו לה שנית, ואמר (מגיד־משנה). 49) ואין אומרים שבאמירתו השניה התירה לאלו ואסרה על כל העולם (שם פב: בעיא שנפשטה בדרך 'אם תמצי לומר').

31 **ח. אָמַר לָהּ[50]: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לִרְאוּבֵן - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ**
32 **מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי לֹא בִטֵּל תְּנָאוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן. אָמַר לָהּ:**
33 **הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְשִׁמְעוֹן, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת אַף**
34 **לְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין[51]. שֶׁמָּא לֹא הִתִּירָהּ**
35 **אֶלָּא לְשִׁמְעוֹן, וּרְאוּבֵן בְּאִסּוּרוֹ עוֹמֵד; וְזֶה שֶׁאָמַר**
36 **'אַף לְשִׁמְעוֹן', כְּלוֹמַר: לְכָל אָדָם אַף לְשִׁמְעוֹן. אוֹ**
37 **שֶׁמָּא הִתִּירָהּ לַכֹּל; וְזֶה שֶׁאָמַר 'אַף לְשִׁמְעוֹן' - וְהוּא**
38 **הַדִּין לִרְאוּבֵן, שֶׁשִּׁמְעוֹן סָמוּךְ הָיָה לִרְאוּבֵן בִּתְנָאוֹ.**

50) זה שאמר לה תחילה חוץ מראובן ושמעון. 51) ספק שלא נפשט (שם פג.). ודין ספק מגורשת, מבואר לקמן פ"י ה"ג.

39 **ט. הִתְנָה עָלֶיהָ וְאָמַר: הַיּוֹם אֵין אַתְּ אִשְׁתִּי וּלְמָחָר**
40 **אַתְּ אִשְׁתִּי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּרַת בֵּינוֹ**
41 **לְבֵינָהּ הַיּוֹם[52]. לְפִיכָךְ כּוֹתְבִין בַּגִּטִּין: מִן הַיּוֹם הַזֶּה**
42 **וּלְעוֹלָם[53].**

52) ואין אומרים כיון שכרתה ממנו היום, הרי היא כרותה ממנו לעולם (שם פו. ולרש"י שם דיעה אחרת בזה). 53) כמבואר לעיל פ"ד הי"ב, ואין זה אלא מחמת תקנה, אבל מצד הדין - כל שסתם הרי הוא כמפרש: מן היום הזה ולעולם (שם פו. ובמגיד־משנה).

י. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן כָּל יְמֵי חַיַּיְכִי - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת[54]. כָּל יְמֵי חַיַּי אוֹ כָּל יְמֵי [חַיֵּי] פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה גֵּט; שֶׁהֲרֵי כָּרַת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, וְלֹא תִּשָּׁאֵר לוֹ עָלֶיהָ רְשׁוּת כְּשֶׁיָּמוּת אוֹתוֹ פְּלוֹנִי[55].

54) שכל ימי חייה היא קשורה בו. 55) או כשימות הוא. נמצא שיהא זמן שלא תהא קשורה בו, ומותרת להנשא מיד והיא תקיים תנאו (רש"י ותוס' רי"ד שם).

יא. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט[56]. שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁהֲרֵי אֵין זֶה כְּרִיתוּת[57]. לְפִיכָךְ[58], הָאוֹמֵר: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תֹּאכְלִי בָּשָׂר (זֶה) לְעוֹלָם, שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן (זֶה) לְעוֹלָם - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת; עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט[59].

56) שהרי לאחר שלשים יום לא תשאר לו עליה רשות, וגם אפשר לה לקיים תנאו, ולפיכך אין חוששים שמא לא תעמוד בו. 57) שכל ימיה היא קשורה בו לקיים תנאי זה מחמתו (קידושין ה. וברש"י) ואע"פ שאם ימות אביה תהיה מותרת להכנס לבית זה, שאינו נקרא עוד "בית אביה", כמבואר בפ"ח מהל' נדרים הי"א - אין זה דומה לדין "כל ימי חיי פלוני, הרי זה גט" הנזכר בהלכה הקודמת, שהרי בית זה שנאסרה להכנס בו עולמית לא תותר להכנס בו אף פעם, ואפילו אם ימות אביה לא תותר להכנס בו מפני שהאיסור הותר, אלא מפני שהבית כשלעצמו נשתנה (שאינו עוד "בית אביה"), נמצא שעל מה שהתנה עמה לא תותר לעולם ואין לאיסורה שום היתר, והרי זה דומה לדין: על מנת שלא תנשאי לפלוני, המבואר בהלכה הבאה (מגיד־משנה). 58) בדפוס רומי ר"מ: "וכן האומר". 59) גיטין פג, ב.

יב. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּנָּשְׂאִי לְפְלוֹנִי - אֵינוֹ גֵּט. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְאוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן לְעוֹלָם, אוֹ שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם, אוֹ כָּל יְמֵי חַיַּיְכִי[60]. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּנָּשְׂאִי לְפְלוֹנִי עַד חֲמִשִּׁים שָׁנָה - הֲרֵי זֶה גֵּט[61]. וְלֹא תִּנָּשֵׂא לוֹ כָּל זְמַן שֶׁהִתְנָה[62]. וְאִם נִשֵּׂאת - בָּטֵל הַגֵּט לְמַפְרֵעַ[63]. זָנְתָה עִמּוֹ - הַוָּלָד כָּשֵׁר וְהַגֵּט כָּשֵׁר, שֶׁלֹּא הִתְנָה אֶלָּא עַל הַנִּשּׂוּאִין[64].

60) ואע"פ שאין התנאי נמשך אלא כל ימי חיי פלוני, אין זה דומה לדין: "על־מנת שלא תשתי יין כל ימי פלוני, הרי זה גט" המבואר לעיל הלכה י, כי שם תהיה מותרת לשתות אותו יין שנאסרה בו בחיי פלוני, נמצא שאין היין אסור עליה איסור עולם, אבל זו נאסרה בנישואיו לעולם, ואף פעם לא תותר לו, וכביאורנו לעיל בדין: "שלא תלכי לבית אביך לעולם". ולדעת הרמב"ן והרשב"א זה דומה ל"על־מנת שלא תשתי יין כל ימי חיי פלוני" - שהיא מגורשת (מגיד־משנה, וכן בשו"ע סי' קמג, סכ"ב). 61) שהרי יש היתר לאיסורה. 62) אבל לאחרים מותרת להנשא מיד, ואין חוששים שמא תינשא לפלוני, שהרי אין נישואין אלא מדעתה, ובודאי לא תקלקל עצמה ('תוספות' גיטין פב:). 63) ובניה מהבעל הקודם שלפני "פלוני" זה - ממזרים, כמבואר בשו"ע (סי' קמג, סט"ז). ואפילו נשאת לפלוני לאחר שמת בעלה הראשון שגרשה על תנאי זה, הגט בטל למפרע - ובניה מהבעל הקודם ממזרים. שאם לא כן, נמצא שלא נאסרה על אותו פלוני עולמית אלא כל ימי חייה הרי זה גט, שהרי כרת בינו לבינה" (מגיד־משנה). ויש סוברים שכיון שמת בעלה, בטל תנאו ('הלכות גדולות'). 64) גיטין פג, א. ואף־על־פי שגם אם נישאת לו לפלוני אין זה אלא כזנות, שהרי הגט בטל - על דעת כן התנה, שלא תעשה בדרך נישואין (מגיד־משנה).

יג. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּנָּשְׂאִי לְפְלוֹנִי, אִם נִשֵּׂאת לוֹ - הֲרֵי זֶה גֵּט, כִּשְׁאָר כָּל הַתְּנָאִים. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים[65]: לֹא תִּנָּשֵׂא לֹא לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי וְלֹא לְאַחֵר. לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: נִשְׂיֵהֶן נוֹתְנִין בְּמַתָּנָה זֶה לָזֶה[66]; וּלְאַחֵר לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁאֵינוֹ גֵּט אֶלָּא בִּקְיוּם הַתְּנַאי. עָבְרָה וְנִשֵּׂאת לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי - לֹא תֵּצֵא[67]. נִשֵּׂאת לְאַחֵר קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי - בָּטֵל הַגֵּט, וְתֵצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר, וּצְרִיכָה גֵּט מְשֻׁנִּי[68].

65) שם פד, א. 66) ואין לך לעז גדול מזה (רש"י שם, וראה שבת סב:). 67) שהרי נתקיים התנאי, ומשום חשש לעז לא תצא. 68) משום מראית עין. שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט, השווה לקמן פ"י ה"ד. ולדעת הראב"ד (ע"פ ה'ירושלמי' גיטין פ"ו, ה"א) יש תקנה להכשיר את הוולד ע"י שתינשא לאותו פלוני (אחרי שיגרשנה בעלה השני) ויתקיים הגט למפרע, אלא שאסורה לחזור לבעלה השני, משום 'מחזיר גרושתו מן הנישואין' וכך נפסק בשו"ע. ורבינו סובר, שכוונת המגרש היתה שתינשא לפלוני תחילה, ולפיכך כשנשאת לאחר תחילה - בטל הגט ואין לה תקנה. וסוגיית הש"ס (גיטין פד.) מסייעת לדעת רבינו, שהרי לא הוזכרה בה תקנה זו.

יד. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וְהַנִּיָּר שֶׁלִּי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת[69]; עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי אֶת הַנִּיָּר - הֲרֵי זֶה גֵּט, וְתִתֵּן[70].

69) גיטין כ, ב. [כיון שהשאיר לעצמו הנייר של הגט. וראה בחידושי הרשב"א שם. וכעין זה למעלה פ"ה הט"ז. ולפי טעם זה, אם אמר לה הרי זה גיטך והנייר של שמעון - מגורשת, שהרי לעצמו לא השאיר כלום, והרי זה כריתות. אבל רש"י שם פירש: "כיון שהנייר שלו, לא נתן לה כלום שנמצאו אותיות פורחות באויר"]. 70) שם. כי בשעת הגירושין היה הנייר שלה, ולאחר זמן היא מחזירתו, ומתנה על־מנת להחזיר שמה מתנה (רש"י שם עה:).

טו. חָקַק הַגֵּט עַל טַס שֶׁל זָהָב וּנְתָנוֹ לָהּ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וּכְתֻבָּתֵךְ - כָּשֵׁר. וְנִתְקַבְּלָה כְּתֻבָּתָהּ[71], אִם יֵשׁ בַּטַּס כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ; וְאִם לַאו - יַשְׁלִים כְּתֻבָּתָהּ[72].

71) שם כ, ב. ואין אומרים, שהנתינה היתה לשם פרעון,

ועדיין חסרה נתינת הגט שנאמר בו: "ונתן בידה", אלא נתינה אחת עולה לשניהם, ראה ט"ז ופר"ח לאהע"ז סי' קכד, ס"ח. וכתב הרשב"א בחידושיו (שם כ:) שהרי זה כאומר: התקבלי גיטך ומחלי כתובתך, שאם נתקבלה כתובתה בטס זה, נמצא כתב הגט פורח באויר ואינה מגורשת [ולדעת רבינו למעלה (הי"ד) - יתכן כי אין צורך לכך, שהרי זוהי כריתות גמורה]. 72) מכיסו.

טז. כָּל הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי שֶׁמְּבַטֵּל הַגֵּט, כְּגוֹן שֶׁהִתְנָה לָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר וְלֹא תִּשְׁתֶּה יַיִן כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ[73], אוֹ שֶׁתִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִפְּלוֹנִי[74], אוֹ שֶׁהִתְנָה עָלֶיהָ שְׁאָר תְּנָאִים[75] קֹדֶם כְּתִיבַת הַתֹּרֶף: אִם הָיָה תְּנָאוֹ כָּתוּב בַּגֵּט וְחָזַר וּמְחָקוֹ וּנְתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[76]; וְאִם הָיָה הַתְּנָאי[77] עַל פֶּה[78] - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל הַגֵּט מִמֶּנָּה וְחוֹזֵר וְנוֹתְנוֹ לָהּ בְּלֹא תְּנַאי כְּלָל אוֹ בִּתְנַאי כָּשֵׁר.

73) שאינו גט, כמבואר לעיל הלכה יא. 74) שאף זה אינו גט, כמבואר לעיל ה"ח, וכל אלה התנאים פוסלים את הגט אפילו אם נכתבו בו לאחר התורף, כמבואר שם. 75) הכשרים, שאינם מבטלים הגט, והם אינם פוסלים אלא כשהזכירם קודם כתיבת התורף, כמבואר לעיל ה"ד. 76) גיטין פד, ב. ודף פה, א. שהרי עיקר הגט, הוא התורף, נכתב בפסול, שנשארה לו זכות בגוף הגט ואין זו כריתות. 77) של "חוץ מפלוני", כמבואר בהלכה הבאה. 78) בשעת נתינתו לידה, אבל התנה תנאי זה לאחר התורף בעל־פה ולא הזכירו בשעת נתינה, הרי זה גט כשר, כמבואר לעיל ה"ה. ומקורו בגיטין פד, ב.

יז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנָּתַן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת בָּזֶה וּמֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִפְּלוֹנִי, אִם נְטָלוֹ מִמֶּנָּה וְחָזַר וּנְתָנוֹ לָהּ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם, אוֹ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[79]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

79) אבל אם לא יטלנו ממנה אלא יחזור ויאמר: הרי את מותרת לכל אדם, לא יועיל להכשיר הגט, שכבר זכתה בגיטה להפסל מן הכהונה, כמבואר לקמן פ"י ה"א. ומאחר שכבר קנתה אותו, אינו יכול לתקנו עד שיטלנו ויתננו לה נתינה כשרה. וראה לעיל פ"א ה"ט (גיטין פד:). ודקדק ה'בית שמואל' לאהע"ז סי' קמז ס"ק ו, שבשאר התנאים המבטלים הגט, כגון שלא תאכל בשר כל ימיה, אם הזכירם בשעת נתינה, הואיל ואינם פוסלים אותה לכהונה, שהרי הגט בטל מן התורה, וכמבואר לקמן פ"י ה"א, אין צורך לחזור וליטול גט זה ממנה, אלא יחזור ויאמר שמבטל תנאו והגט כשר, כמבואר לקמן הלכה כג, וזהו שדייק רבינו כאן, ולא מנה אלא "תנאי־חוץ" בלבד.

יח. הַנּוֹתֵן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ עַל תְּנַאי שֶׁתִּתֵּן לוֹ מָאתַיִם זוּז, וְחָזַר[80] וְהִתְנָה עָלֶיהָ תְּנַאי אַחֵר בִּפְנֵי עֵדִים[81] שֶׁתְּשַׁמֵּשׁ אָבִיו שְׁתֵּי שָׁנִים - לֹא בִּטְלוּ דְּבָרָיו הָאַחֲרוֹנִים אֶת הָרִאשׁוֹנִים, אֶלָּא הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר לָהּ: עֶשֶׂר אֶחָד מִשְּׁנֵי הַתְּנָאִים. רָצָת - מְשַׁמֶּשֶׁת, רָצָת - נוֹתֶנֶת[82]. וְאֵין אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים וְאֶחָד מִן הָאַחֲרוֹנִים מִצְטָרְפִין[83]. אֲבָל אִם הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתִּתֵּן לוֹ מָאתַיִם זוּז, וְחָזַר וְהִתְנָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם שֶׁתִּתֵּן לוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זוּז - כְּבָר בִּטֵּל הַתְּנָאי שֶׁל מָאתַיִם וּצְרִיכָה לִתֵּן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זוּז[84]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

80) לפני שקיימה תנאו הראשון. 81) אחרי שכבר מסר הגט לידה עם תנאו הראשון, ובכל זאת יכול להוסיף או לשנות תנאו, כי לא התנה "על מנת" אלא "אם יהיה", כמבואר לעיל ה"א "שיכול להתנות על תנאי אחר, כל זמן שלא נתקיים התנאי הראשון אע"פ שהגיע הגט לידה". 82) גיטין עו, א. 83) כלומר, אחד מן העדים שבתנאי הראשון, ואחד מן העדים שבתנאי השני, אינם מצטרפים להעיד שהיה תנאי בגט זה. 84) כאן ודאי נתכוין בתנאו השני לעקור את תנאו הראשון, שהרי שניהם בענין אחד הם (גיטין, שם).

יט. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתַּעֲשֶׂה דָּבָר זֶה סְתָם - הֲרֵי זֶה כִּמְפָרֵשׁ יוֹם אֶחָד, הוֹאִיל וְלֹא פֵּרֵשׁ כַּמָּה זְמַן תַּעֲשֶׂה. כֵּיצַד? אָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשִׂי עִמִּי מְלָאכָה, עַל מְנָת שֶׁתְּשַׁמְּשִׁי אֶת אַבָּא, עַל מְנָת שֶׁתָּנִיקִי אֶת בְּנִי; אִם עָשְׂתָה עִמּוֹ מְלָאכָה אוֹ אִם שִׁמְּשָׁה אֶת אָבִיו יוֹם אֶחָד, אוֹ שֶׁהֵנִיקָה בְּנוֹ יוֹם אֶחָד בְּתוֹךְ הַזְּמַן שֶׁהַבֵּן יוֹנֵק בּוֹ, וְהוּא בְּתוֹךְ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[85] - הֲרֵי זֶה גֵּט. מֵת הַבֵּן אוֹ מֵת אָבִיו קֹדֶם שֶׁתָּנִיק אוֹ שֶׁתְּשַׁמֵּשׁ - אֵינוֹ גֵט[86].

85) ללידתו, כמבואר לקמן פי"א הכ"ו. וראה הל' מאכלות אסורות פ"ג ה"ה. 86) שהרי לא נתקיים התנאי, ואינה יכולה לומר: תן לי הבן ואניקהו (גיטין עה:), וראה ב'תוספות' שם דיבור־המתחיל מת הבן, שלדעתם הרי זה גט, שלא נתכוין זה לצערה אלא להרויח כדי צרכו, והרי לא הוצרך לכך.

כ. אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁתָּנִיקִי אֶת בְּנִי אוֹ תְּשַׁמְּשִׁי אֶת אָבִי שְׁתֵּי שָׁנִים - הֲרֵי זוֹ מַשְׁלֶמֶת הַזְּמַן שֶׁפֵּרֵשׁ. מֵת הַבֵּן אוֹ הָאָב בְּתוֹךְ הַזְּמַן, אוֹ שֶׁאָמַר הָאָב: אֵין רְצוֹנִי שֶׁתְּשַׁמְּשֵׁנִי - אֵינוֹ גֵט, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[87]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

87) הואיל ופירש זמן מסויים, נתכוין זה לצערה, והרי לא נצטערה ולא נתקיים תנאו (גיטין שם, ובר"ן).

כא. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם: נָתְנָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם מִדַּעְתּוֹ[88] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, לְאַחַר שְׁלֹשִׁים - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[89]. נָתְנָה לוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[90], עַד שֶׁתִּתֵּן מִדַּעְתּוֹ[91]. חָזַר וְאָמַר לָהּ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם: הֲרֵי הֵן מְחוּלִין לָךְ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁהֲרֵי לֹא נַעֲשָׂה הַתְּנַאי[92]. מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הוֹאִיל[93] וְשָׁלְמוּ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא נָתְנָה[94], אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הרי הן מחולין לך אינה מגורשת, שהרי לא נעשה התנאי בו"".

התנאי אינו מחליש ואינו פוגע במעשה הגירושין, והוא דומה במהותו למה שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית "אם ישראל מקבלים את התורה אתם מתקיימין, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו", כמאמר המדרש על הפסוק "ארץ יראה ושקטה", בתחילה יראה ואחר מתן־תורה שקטה, וכשם ששם התנאי יכול אמנם לבטל את מעשה הבריאה, אבל הוא עניין נוסף על עצם המעשה, והמעשה עצמו אינו חסר כלום, כך גם התנאי הנ"ל בגירושין שאף שאם לא יתקיים התנאי יתבטל המעשה מעיקרא, מכל־מקום הרי זה כמו דבר שני המבטל את המעשה, ומעשה הגירושין כשלעצמו עומד בשלימותו כל עוד לא נתמלא התנאי.

(על־פי לקוטי־שיחות חלק י"ט עמוד 192 הערה 47)

88) בהסכמתו. 89) שהרי לא נתקיים התנאי, ואין אומרים לא נתכוין זה אלא לזרזה בלבד (גיטין עד:). 90) מדבריהם. ולכתחילה לא תנשא, ואם נשאת לא תצא. 91) כי באיסור אשת איש יש לחוש לאותה דיעה הסוברת (גיטין, שם) נתינה בעל כרחו - אינה נתינה. ולפיכך לכתחילה לא תינשא, אבל מן הדין יש לפסוק כדיעה השניה (שם עה.) הסוברת: נתינה בעל־כרחו שמה נתינה, ולפיכך אם נשאת לא תצא, והשווה הל' שמיטה ויובל פי"ב, ה"ז. 92) שהרי נתכוין לצערה ולא נצטערה (שם עד:). אבל אם ביטל התנאי לגמרי הרי זה מגורשת, כמבואר בסמוך הלכה כג (מגיד־משנה). 93) בכת"י התימנים, תיבות אלו אינן. 94) בחייו, וליורשיו אינה יכולה ליתן, כמבואר בהלכה הבאה.

כב. אָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז, וְלֹא קָבַע זְמַן, וּמֵת קֹדֶם שֶׁתִּתֵּן - אֵינָהּ יְכוֹלָה לִתֵּן לְיוֹרְשָׁיו, שֶׁלֹּא הִתְנָה עָלֶיהָ אֶלָּא שֶׁתִּתֵּן לוֹ[95]. וְלֹא בָטֵל הַגֵּט, שֶׁהֲרֵי לֹא קָבַע זְמַן[96]. לְפִיכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאָבַד הַגֵּט אוֹ נִקְרַע קֹדֶם שֶׁיָּמוּת - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא[97] לְזָר[98] עַד שֶׁתַּחֲלֹץ[99].

95) גיטין עד, א. 96) אע"פ שאי־אפשר שיתקיים התנאי שהרי מת הבעל, אולם הואיל ולא קבע זמן לנתינת הכסף אי־אפשר שהתנאי יבוטל בפועל, בניגוד ל"קבע לה זמן", שאז אם לא נתנה בזמן נתבטל התנאי בפועל. ולמד רבינו דין זה ממה שאמרו (גיטין עו: ולקמן פ"ט הי"א): "הרי זה גיטך מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חודש, ומת בתוך י"ב חודש. אע"פ שאי־אפשר שיבוא . . . לא תנשא במקום יבם עד אחר י"ב חודש כשיתקיים התנאי" - הרי שאע"פ שמת ואי־אפשר לתנאי להתבטל, אינה מגורשת גירושין גמורים במקום יבם עד אחר י"ב חודש "כשיתקיים התנאי בפועל" (מגיד־משנה). 97) הלשון דחוק, שהרי 'היא הנותנת' הואיל ואבד הגט קודם שימות, לפיכך לא תנשא במקום יבם עד שתחלוץ, וגירסת ה'טור' (אהע"ז סי' קמג) בדברי רבינו: "הרי זו מגורשת מספק ולא תינשא" וכהאי גוונא בכת"י תימן, ותיבת "מספק" ליתא. 98) כשהניח הבעל אח. 99) שהרי לא נתקיים התנאי ועדיין זקוקה היא ליבום, ולהתייבם אינה יכולה, שהרי "לא בטל הגט", והרי היא כספק מגורשת וחולצת ולא מתייבמת, השווה הל' יבום וחליצה פ"ו ה"ז.

כג. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי כְּלִי פְּלוֹנִי אוֹ בֶּגֶד פְּלוֹנִי, וְאָבַד אוֹתוֹ כְּלִי אוֹ אוֹתוֹ בֶּגֶד אוֹ נִגְנַב, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ אֶלֶף זוּז בְּדָמָיו - אֵינוֹ גֵט, עַד שֶׁתִּתֵּן אוֹתוֹ כְּלִי אוֹ אוֹתוֹ בֶּגֶד עַצְמוֹ[100], אוֹ[101] עַד שֶׁיְּבַטֵּל הַתְּנַאי[102].

100) גיטין עד, ב. שלא נתכוין זה אלא לצערה בהחזרת הבגד עצמו. ולדעת הרא"ש שם (הובאה גם בשו"ע סי' קמג, ס"ו), אם הבעל מתרצה בקבלת דמיו הרי זה גט. 101) בדפוס רומי (ר"מ), תיבה זו אינה. 102) שיאמר: הרי זה גיטך בלא שום תנאי. ואינו צריך לחזור וליטלו ממנה, כמבואר בביאורנו לעיל הלכה יז.

כד. מִי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה עַל תְּנַאי וְקִדְּשָׁהּ אַחֵר קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי וּבָטֵל הַגֵּט[103] - אֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ[104]. אֲבָל אִם נִשֵּׂאת וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי וּבָטֵל הַגֵּט - צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי[105], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[106].

103) ע"י ביטול התנאי בפועל, כגון שהתנה עליה לא לעשות דבר זה ועשאתו, או שתעשה דבר זה תוך זמן קצוב ועבר הזמן ולא עשאתו. אבל תנאי שעדיין בידה לקיימו, הדבר תלוי, ואם תקיים התנאי הרי היא מגורשת למפרע, וממילא תפסו בה קידושי השני. 104) שאשת איש היא מראשון, ואין קידושין תופסין באשת איש. ומובן שמותרת לחזור לבעלה הראשון "ואין חוששים שמא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט, כיון שלא נשאת - יאמרו תנאי היה בקידושין ולא נתקיים" (מדברי רבינו לקמן פ"י ה"ו). 105) מדבריהם, שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט, וממילא נאסרה על שניהם, כמבואר ביבמות פח, ב לענין אשה שאמרו לה מת בעלך ונשאת, ושם צא, ב משוה הש"ס דין "נשאת בגט בטל", לדין "מת בעלה ונשאת", השווה לקמן פ"י ה"ד. 106) לעיל הלכה יג.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו המשך דיני תנאי בגירושין, גט שכיב מרע, חתימת העדים בגט, שליחות.

א. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ לְאַחַר זְמַן קָבוּעַ[2] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁקָּבַע. וַהֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לִתְנַאי וְאֵינוֹ תְּנַאי. דּוֹמֶה לִתְנַאי - שֶׁהִיא מִתְגָּרֶשֶׁת כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁקָּבַע; וְאֵינוֹ תְּנַאי - שֶׁהַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי הֲרֵי גָרַשׁ[3], וְזֶה עֲדַיִן לֹא גֵרֵשׁ עַד שֶׁיַּגִּיעַ אוֹתוֹ הַזְּמַן[4]. לְפִיכָךְ, הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי צָרִיךְ לִכְפֹּל תְּנָאוֹ[5], וְזֶה

אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפֹּל דְּבָרוֹ[6], וְלֹא לִשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִין שֶׁבְּאַרְנוּ[7].

2) שאמר לה: זה גיטך, ולא תתגרשי בו אלא לאחר שלשים יום. 3) שהגיע גט לידה בתורת גירושין, אלא שאינם נגמרים עד שיתקיים התנאי. 4) שלא הגיע גט לידה בתורת גירושין אלא בתורת פקדון עד הזמן שקבע, כהגדרת רבינו בסמוך ה"ה. 5) הואיל ומעשה הגירושין קיים בפועל, אין התנאי שהוא דיבור בלבד יכול לבטלו, עד שיהיה כפול וממולא בכל משפטי התנאי כחוק, כי אין דיבור מבטל מעשה. 6) הואיל ואין כאן אלא דיבור על גירושין העתידים לחול, בדין הוא שיהא דבר התנאי מבטלו, אף־על־פי שאינו כפול, כי דיבור מבטל דיבור. ומקור הדברים ב"ירושלמי" קידושין פ"ג ה"ג: "הכל מודים, שאם אמר: לאחר שירדו גשמים (תהיי מקודשת), ירדו גשמים מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת", ואע"פ שלא כפל תנאו. והוא־הדין אם אמר לה: הרי את מגורשת לאחר זמן. 7) לעיל הל' אישות פ"ו ה"א־ב.

ב. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וְלֹא תִּתְגָּרְשִׁי בּוֹ אֶלָּא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת אֶלָּא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִם מֵת הַבַּעַל[8] אוֹ אָבַד הַגֵּט אוֹ נִשְׂרַף בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[9].

8) כמו שאמרו (גיטין עו:): זה גיטך לכשתצא חמה מנרתיקה ומת בלילה, אינו גט, שאין גט לאחר מיתה. 9) הואיל ואין הגט חל אלא לאחר שלשים יום, צריך שיהיה קיים באותו זמן. והשווה גיטין עד, א.

ג. הָלְכָה וְהִנִּיחַתּוּ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים[10], וְנִגְנַב אוֹ אָבַד מִשָּׁם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[11] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, הוֹאִיל וְהָיָה הַגֵּט קַיָּם בַּיּוֹם שֶׁמִּתְגָּרֶשֶׁת בּוֹ וְיִחָדָה[12] אוֹתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רְשׁוּת הָרַבִּים[13], שֶׁצִּדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים אֵינָן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים[14].

10) סמוך לכתלים, שאין דרך בני אדם לעבור שם ולהתחכך בכתלים (כתובות פו: וברש"י). 11) ה'טור' (אהע"ז סי' קמו) הביא: "הניחה הגט בצדי רשות הרבים בסוף ל' יום, ונגנב משם לאחר ל' יום". 12) הקצתה, קבעה. 13) ומקום זה ראוי הוא לקנות בו חפץ מידי המקנה, והריהו כאילו מונח ברשותה. 14) שאינה מקום הראוי לקנין משיכה, כמבואר בהל' מכירה פ"ב ה"ה. ולפיכך אפילו הגט קיים ביום שמתגרשת בו - אינה מגורשת, שהרי אינו ברשותה (כתובות, שם). וראה בפ"ב מהל' מכירה ה"ט.

ד. וְכֵן אִם תָּלָה הַגֵּרוּשִׁין בְּמַעֲשֶׂה - דִּינוֹ כְּדִין מְגֹרֶשׁ אַחַר זְמַן. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמַר לָאִשָּׁה: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וְלֹא תִּתְגָּרְשִׁי בּוֹ עַד שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז - הֲרֵי זוֹ מִתְגָּרֶשֶׁת אַחַר שֶׁתִּתֵּן. וְאֵין צָרִיךְ לִכְפֹּל תְּנָאוֹ, וְלֹא לִשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִין שֶׁבְּאַרְנוּ. שֶׁהֲרֵי לֹא גֵרֵשׁ עַל תְּנַאי, אֶלָּא עֲדַיִן לֹא גֵרֵשׁ זֶה, אֶלָּא תָּלָה הַגֵּרוּשִׁין בַּעֲשִׂיַּת כָּךְ וְכָךְ וְאַחַר כָּךְ תִּתְגָּרֵשׁ[15].

15) כדברי ה"ירושלמי" הנ"ל (קידושין פ"ג ה"ג): "לאחר שירדו גשמים (תהיי מקודשת) - ירדו גשמים מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת". הרי שאינו צריך לכפול תנאו.

ה. וּמַה בֵּין הַמְגֹרֵשׁ עַל תְּנַאי לְזֶה שֶׁקָּבַע זְמַן לַגֵּרוּשִׁין אוֹ תְּלָאָן בְּמַעֲשֶׂה? שֶׁהַמְגֹרֵשׁ עַל תְּנַאי - יֵשׁ שָׁם גֵּרוּשִׁין, וְאֵינָן גּוֹמְרִין עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - נִתְגָּרְשָׁה, אִם הָיָה הַגֵּט קַיָּם אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתָהּ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לַחֲזֹר וְלִטְּלוֹ אוֹ לִהְיוֹתוֹ בִּרְשׁוּתָהּ אַחַר שֶׁנִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעַ לְיָדָהּ תְּחִלָּה בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין. וְאִם נִשֵּׂאת קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - לֹא תֵּצֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[16]. אֲבָל הַתּוֹלֶה גֵּרוּשִׁין בִּזְמַן אוֹ בְּמַעֲשֶׂה - לֹא הִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין, אֶלָּא בְּתוֹרַת פִּקָּדוֹן עַד הַזְּמַן שֶׁקָּבַע אוֹ עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁהִגִּיעַ הַזְּמַן - צְרִיכָה לִהְיוֹת הַגֵּט בִּרְשׁוּתָהּ[17], אוֹ תַּחֲזֹר וְתִטְּלֶנּוּ, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה בַּמָּקוֹם שֶׁיִּחָדָה אוֹתוֹ בּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רְשׁוּתָהּ[18], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְאַחַר כָּךְ תִּתְגָּרֵשׁ בּוֹ. וְאִם נִשֵּׂאת קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁקָּבַע אוֹ קֹדֶם שֶׁתַּעֲשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה שֶׁתָּלָה בּוֹ הַגֵּרוּשִׁין - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר; שֶׁעֲדַיִן הִיא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה, וְאֵין כָּאן שֵׁם[19] גֵּרוּשִׁין[20].

16) לעיל פ"ח, ה"א. וראה בביאורנו שם. 17) ואז נחשבת הנתינה הקודמת כאילו נתקיימה עכשיו לאחר הגעת הזמן. 18) כגון בצדי רשות הרבים, שאינם כרשות הרבים, ועדיין לא יצא הגט מרשותה הקודמת, בניגוד להניחתו ברשות הרבים, שאפילו ממון גמור שלה יוצא בה מרשותה, ופסקה ממילא נתינתו הקודמת, והתורה אמרה: "ונתן בידה" - לא שתקח היא מעצמה, כמבואר לעיל פ"א הי"ב. 19) בדפוס וויניציאה, חסרה תיבה זו. וראה בפ"ד מהל' אישות ה"ז והערה מג. 20) השווה לעיל הל' אישות פ"ז הי"א, שמקורו בקידושין נט, ב. ומשם למד רבינו לענין גירושין, ששניהם הושוו זה לזה, כמבואר בקידושין ה, א.

ו. הַנּוֹתֵן גֵּט בְּיַד אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: אִם לֹא תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז אֵין זֶה גֵּט[21] אוֹ אֵין אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת - הֲרֵי זֶה לֹא גֵרֵשׁ כְּלָל[22], וְאֵין כָּאן גֵּט, לֹא עַל תְּנַאי וְלֹא תָּלוּי בְּמַעֲשֶׂה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

21) ולא אמר לה: הרי זה גיטך. 22) אע"פ שמשמעו אם תתן תהיה מגורשת, ש"מכלל לאו אתה שומע הן" (ראה שבועות לו, א) - כל שלא אמר בפירוש "הרי את מגורשת" - אינה מגורשת, משום חומר איסור אשת איש, וכן אמרו ב"ירושלמי" (קידושין פ"ג, ה"ג): "בכל מקום אית לרבי מאיר ממשמע לאו אתה שומע הן, וכאן לית ליה . . . חומר הוא בעריות".

ז. הָרוֹצֶה לְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי וְיִהְיֶה עִנְיַן תְּנָאוֹ שֶׁלֹּא תִּתְגָּרֵשׁ עַד זְמַן פְּלוֹנִי[23] - הֲרֵי זֶה מוֹצִיא עִנְיָן זֶה בִּלְשׁוֹן תְּנַאי, וְיִתְלֶה[24] הַתְּנַאי בְּבִיאָתוֹ בִּזְמַן קָבוּעַ אוֹ בַּהֲלִיכָתוֹ. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר לָהּ: אִם לֹא בָּאתִי מִכָּאן[25] וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט, וְאִם בָּאתִי

בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - לֹא יִהְיֶה גֵּט[26]; וְנוֹתֵן הַגֵּט בְּיָדָהּ. אוֹ יֹאמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא אָבוֹא לִמְדִינָה זוֹ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[27]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[28].

23) ואינו רוצה שיהיה לו דין "המגרש לאחר זמן" שיצטרך להיות הגט ברשותה כשיגיע הזמן, כמבואר לעיל ה"ה. 24) ובכת"י התימנים: "ויתנה". 25) = מעכשיו. 26) כאן צריך לכפול תנאו, שאם לא יכפלנו אין תנאו קיים, והרי היא מגורשת אפילו אם יבוא בתוך שלשים יום, כמבואר לעיל פ"ו מהל' אישות ה"ה והי"ג. 27) כאן אינו צריך לכפול תנאו, כמבואר לעיל (שם, הי"ז ובביאורנו). 28) גיטין עז, א.

ח. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁיִּהְיֶה גֵּט אִם לֹא בָּא עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם לִמְדִינָה זוֹ, וְהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְחָלָה אוֹ עִכְּבוֹ נָהָר וְלֹא בָּא עַד אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט[29]. אֲפִלּוּ עוֹמֵד וְצוֹוֵחַ: הֲרֵי אֲנִי אָנוּס. שֶׁאֵין אֹנֶס בַּגִּיטִין[30]. וְאַף עַל פִּי שֶׁגִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ לְגָרֵשׁ[31].

29) שהרי לא בא. 30) אין טענת אונס לבטל גט (כתובות ב:) והטעם, משום נשים צנועות, שלפעמים לא יאנס ולא יבוא (והרי זה גט), והיא תחשוש שמא נאנס ולפיכך לא בא, ותדאג מלהנשא ותשב עגונה (שם). 31) אין גילוי דעת מועיל בגיטין, כמבואר לעיל פ"ו הכ"ה. ודעת ה'תוספות' בכתובות ג, א שאין הדברים אמורים אלא באונס המצוי, כגון עכבו נהר, או אונס המצוי במקצת, כגון חולי, שהיה לו להעלות על דעתו ולהתנות בפירוש, שאם יאנס יתבטל הגט. אבל אונס שאינו מצוי כלל, כגון נפל עליו הבית, בזה יש טענת אונס בגיטין והגט בטל. ובהל' מכירה פי"ט ה"ה, כותב רבינו: "המוכר קרקע לחבירו, והתנה עמו שכל אונס שיוולד בקרקע זה יהיה (המוכר) חייב לשלם, אפילו בא גוי וגזלה מחמת המוכר - חייב לשלם, אבל אם נפסק הנהר שהיה משקה אותה . . . או שבאה זועה והשחיתה אותה . . . פטור, שאונס שאינו מצוי הוא ולא עלה על לב המוכר דבר זה הפלא בעת שהתנה, וכל אונס שאינו מצוי - אינו בכלל התנאי הזה". הרי, שאפילו אם התנה בפירוש לקבל עליו כל אונס, אין אונס שאינו מצוי בכלל, קל־וחומר לתנאי בגיטין שלא הזכיר דבר האונס בתנאו, שהגט בטל מחמת אנסו (מגיד־משנה).

ט. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ כְּשֶׁיַּעֲבֹר מִנֶּגֶד פָּנֶיהָ שְׁלֹשִׁים יוֹם[32], וְהָיָה הוֹלֵךְ וָבָא הוֹלֵךְ וָבָא[33] וְלֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ - כְּשֶׁיֵּלֵךְ וְיִשְׁהֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם[34] תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וָבָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם[35], הוֹאִיל וְלֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ, הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[36]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִתְנָה וְאָמַר[37]: הֲרֵי הִיא נֶאֱמֶנֶת עָלַי לוֹמַר שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּיהָ; אֲבָל אִם לֹא הֶאֱמִינָהּ - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא פִּיְּסָהּ כְּשֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וּבָא, וּמָחֲלָה לוֹ[38], וְחָזַר וּבִטֵּל הַגֵּט[39] כְּשֶׁפִּיְּסָהּ. וּמִפְּנֵי חֲשַׁשׁ זֶה יִהְיֶה הַגֵּט פָּסוּל[40] אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְכֵן הָאוֹמֵר לָאִשָּׁה: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְהָיָה עִמָּהּ בַּמְּדִינָה - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא פִּיְּסָהּ[41], עַד שֶׁיֹּאמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּי.

32) שישהה שלשים יום ולא יראה פניה. והמדובר כשאמר לה בלשון "על מנת": "הרי את מגורשת ממני על־מנת שאעבור מנגד פניך שלשים יום", וראה להלן הערה לח. 33) וראה אותה. 34) רצופים. 35) לנתינת גיטו, כיון שעברו אחר־כך שלשים יום רצופים שלא ראה אותה - נתקיים תנאו. 36) כי אילו נתייחד עמה, אסור לגרשה בגט זה, שמא יאמרו גיטה קודם לבנה, כמבואר לעיל פ"ג, ה"ה. 37) בשעת הנתינה, לפני עדים. 38) את תנאו (שאם לא יראה פניה שלשים יום - תתגרש). שכל עיקרו לטובתה ולהנאתה, שרוצה שיהיה אצלה ולא יתרחק ממנה, ומכיון שמוחלת לו על תנאו - אף אם לא יראה פניה שלשים יום, אין זה קיום התנאי, כיון שלא איכפת לה אם אינו בא, ונמצא שהגט מתבטל על ידה. וראה להלן ה"י. 39) שאף־על־פי שאמר לה: מעכשיו, או 'על מנת', וכבר נתבאר לעיל פ"ח ה"א, שמשהגיע הגט לידה אינו יכול לבטלו - בכל זאת אם שניהם בטלוהו לפני שנתקיים התנאי - הרי הוא מבוטל. ויצא לו לרבינו דין זה מגירסתו במשנה (גיטין עו.) "על־מנת שאעבור מכנגד פניך וכו'", ואמרו על זה שם בגמרא: "באומר נאמנת עלי שלא באתי", - הרי שאם לא האמינה, יש מקום לביטול הגט, אפילו כשאמר לה "על מנת" (מגיד־משנה בשם הרמב"ן). 40) מדבריהם, כי מדין תורה העמד דבר על חזקתו, ואין לחוש שמא פייסה. 41) וביטל הגט, שהרי הוא עמה בעיר (שם עו:).

י. וְכֵן כָּל הַתְּנָאִין שֶׁהֵן תְּלוּיִין בִּרְצוֹנָהּ[42], וְאִם רָצָת וּמָחֲלָה אוֹתָן לְבַעְלָהּ[43] בָּטֵל הַגֵּט - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא פִּיְּסוּ[44], עַד שֶׁיֹּאמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִתְגָּרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין, שֶׁלִּבּוֹ גַּס[45] בָּהּ; אֲבָל בְּמִתְגָּרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא פִּיְּסוּ[46].

42) ולהנאתה. 43) כאומרת: כלום אמרתי אלא להנאתי, זוהי הנאתי שלא אתגרש (ר"ן שם). 44) וכל זה בתנאי "על מנת" שהיא מגורשת משעת נתינת הגט (לכשיתקיים התנאי), לפיכך אינו יכול לבטלו בלא הסכמתה, אבל בתנאי "אם יהיה" שאינה מתגרשת אלא כשיתקיים התנאי - יכול הוא בעצמו לבטל הגט ואין צורך במחילתה, כמבואר לעיל פ"ח ה"א. ולדעת הראב"ד אפילו בתנאי "על מנת" כל זמן שלא נתקיים התנאי, יכול לבטל הגט ואין צורך במחילתה, והוא צווח: "חיי ראשי, איני יודע מחילה זו מה היא, שאם נתפייס עמה שלא לגרשה, יכול לבטל הגט שבידה כל זמן שלא נתקיים התנאי". 45) רגיל ומקורב אליה, ואינו מתבייש בפניה. 46) גיטין כט, ב. ורש"י מפרש שם: "בנשואה, חביבה עליו ומחזר לפייסה". והשווה לקמן הלכה מא.

יא. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם לֹא בָּאתִי מִכָּאן[47] וְעַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא בַּסֵּתֶר בָּא, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לָבוֹא בְּצִנְעָה[48]. וְאִם תַּם הַזְּמַן

שֶׁקְּבַע וְלֹא בָּא - חֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. מֵת בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא וַחֲרֵי הִיא מְגֹרֶשֶׁת - לֹא תִּנָּשֵׂא בִּמְקוֹם יָבָם עַד אַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי[49].

47) מהיום. 48) שם עו, ב. וכלשון השניה המקילה בזה. הואיל וכל החשש הזה אינו אלא מדבריהם, כמבואר בביאורנו לעיל הלכה ס - הלך אחרי המקיל. 49) בפועל, כמבואר בביאורנו לעיל פ"ח הכ"ב. ואז היא מגורשת למפרע ואינה זקוקה ליבום, אבל אם תרצה להנשא בתוך י"ב חודש - תצטרך לחלוץ מיבמה (גיטין, שם).

יב. בָּרִיא שֶׁהִתְנָה שֶׁיִּהְיֶה זֶה גֵּט אִם מַתִּי[50], אוֹ חוֹלֶה שֶׁהִתְנָה שֶׁיִּהְיֶה זֶה גֵּט אִם מַתִּי מֵחֹלִי זֶה - לֹא אָמַר כְּלוּם. שֶׁמַּשְׁמָעוּת 'אִם מַתִּי' - לְאַחַר מִיתָה[51], וּמַשְׁמָעוֹ מֵעַתָּה[52]. לְפִיכָךְ, אִם אָמַר 'אִם מַתִּי' - חֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר 'לְאַחַר מוֹתִי', וְאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[53].

50) ולא תצטרך ליפול לפני יבם. 51) שהגט יחול אז. 52) אם יתקיים תנאי זה שאמות, יחול הגט למפרע. 53) וזקוקה היא ליבום. וכל זכויות האלמנה בנכסי בעלה נוהגות בה (שם עב.). ודעת הראב"ד שהלכה כרבי יוסי האומר (בבא־בתרא קלו.): "זמנו של שטר מוכיח עליו". ומאחר שבגט כתוב תאריך יום נתינתו, הרי זה כאילו אמר זה גיטך מהיום אם מתי, שהיא מגורשת כשימות, כמבואר בהלכה הבאה. וראה בפי"ב מהל' זכיה הט"ו.

יג. אָמַר לָהּ: חֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם מַתִּי, אוֹ מֵהַיּוֹם אִם מַתִּי - חֲרֵי זֶה גֵּט, וּכְשֶׁיָּמוּת תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת[54].

54) למפרע (שם). וכתב רבינו־תם (הובאו דבריו ב'הגהות מיימוניות') שיותר טוב שיאמר: "מעכשיו" משיאמר "מהיום", שאם אמר "מהיום" ומת באותו יום - יש להסתפק, שמא מסוף היום התכוין וכבר מת ואין גט לאחר מיתה. ולדעת הרמב"ן אפילו אמר "מהיום" ומת בסוף היום - הרי זו מגורשת.

יד. אָמַר: חֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אוֹ מֵהַיּוֹם לְאַחַר מִיתָתִי[55], וּמֵת - חֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁמָּא אַחַר שֶׁאָמַר מֵעַכְשָׁיו חָזַר בּוֹ מִלְּשׁוֹן מֵעַכְשָׁיו וְסָמְכָה דַעְתּוֹ עַל לְאַחַר מִיתָה, וְאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[56].

55) כלומר: אמר "הרי זה גיטך מעכשיו לאחר מיתתי" או אמר "הרי זה גיטך מהיום לאחר מיתתי". 56) ולפיכך חולצת (שמא אינו גט), ולא מתייבמת, שמא היא מגורשת וגרושת אחיו אסורה ליבם (שם). ומובן שאינה ניזונת מנכסי בעלה המת "שאין מוציאים מיד היורש מספק", כמבואר לעיל פי"ח מהל' אישות הכ"ה.

טו. חֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ לְכְשֶׁתֵּצֵא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ, וּמֵת בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ גֵּט[57]. עַל מְנָת שֶׁתִּזְרַח חַמָּה, וּמֵת בַּלַּיְלָה - חֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[58], וּכְשֶׁתִּזְרַח חַמָּה יִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[59]. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁאִם זָרְחָה[60] חַמָּה יִהְיֶה גֵּט וְאִם לֹא זָרְחָה לֹא יִהְיֶה גֵּט, וּמֵת בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ גֵּט; שֶׁחֲרֵי לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי עַד שֶׁמֵּת[61], וְאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[62].

57) שלא נתכוין זה לגרשה אלא לכשתצא חמה מנרתקה (= מן התיק שלה, כלומר במלוא זהרה וחמימותה, ראה ברש"י לבבא־מציעא פו:). והרי מת מקודם ואין גט לאחר מיתה. 58) שכל האומר 'על־מנת' כאומר 'מעכשיו'. 59) והרי זו מגורשת למפרע. 60) שיהיה מחר יום מעונן, וזהרורי השמש לא ייראו. 61) שכל תנאי המנוסח בלשון: "אם יהיה ואם לא יהיה" אין הגט חל אלא לכשיתקיים התנאי, כמבואר לעיל פ"ח ה"א. 62) גיטין עז, א.

טז. שְׁכִיב מְרַע[63] שֶׁכָּתַב גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְגֵרְשׁ[64] וְעָמַד - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[65], שֶׁאֵין גִּטוֹ כְּמַתְּנָתוֹ[66]. שֶׁאִם תֹּאמַר יַחֲזֹר בּוֹ, יֹאמְרוּ: גִּטוֹ לְאַחַר מִיתָה יְגֹרֵשׁ[67], כְּמוֹ מַתְּנָתוֹ שֶׁאֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[68].

63) "חולה שאינו יכול להלך על רגליו בשוק והריהו נופל על המיטה, הוא הנקרא שכיב מרע" (מלשון רבינו בפ"ח מהל' זכיה ומתנה ה"ב). 64) סתם, ולא הזכיר דבר מיתתו במסירתו. 65) מגיטו, לומר לא גמרתי לגרשה אלא אם אמות (לפטרה מזיקת יבום), והרי חי אני. 66) שאם כתב כל נכסיו סתם ועמד מחליו - חוזר בו, שלא נתכוין לתת כלום אלא לאחר מותו, ואפילו לא פירש שהוא מצוה מחמת מיתה, כמבואר בבבא־בתרא קנא, ב. 67) שהרי אם ימות הרי זה גט, ויבואו להכשיר אפילו אם יאמר בפירוש: זה גיטך לאחר מותי, והם לא ידעו שלפיכך מגורשת בגט שכיב מרע כשנתן סתם (לא הזכיר דבר מותו), שדעתו לגרשה מעכשיו על־מנת שימות, כדין המבואר לעיל הי"ג (גיטין עג. וברש"י). 68) תקנת חכמים היא, שתועיל מתנתו לאחר מיתה, ודבריו יהיו ככתובים וכמסורים, כדי שלא תיטרף דעתו עליו, כשידע שאין דבריו קיימים (רשב"ם בבא־בתרא קלג. ע"פ דברי רבא שם, קמז:).

יז. חֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵהַיּוֹם אִם מַתִּי מֵחֳלִי זֶה, וְנָפַל עָלָיו בַּיִת אוֹ נְשָׁכוֹ נָחָשׁ אוֹ טְרָפוֹ אֲרִי וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה וּמֵת - אֵינוֹ גֵּט[69].

69) שהרי לא מת מחמת חולי זה (גיטין עג. ו'ירושלמי' שם פ"ז ה"ד).

יח. אָמַר לָהּ: אִם לֹא יַעֲמֹד מֵחֳלִי זֶה, וְנָפַל עָלָיו בַּיִת אוֹ נְשָׁכוֹ נָחָשׁ אוֹ טְרָפוֹ אֲרִי - חֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[70]. חֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם מַתִּי מֵחֳלִי זֶה, וְעָמַד וְהָלַךְ בַּשּׁוּק[71] וְחָלָה וּמֵת - אוֹמְדִין אוֹתוֹ: אִם מֵחֲמַת הֶחָלִי הָרִאשׁוֹן מֵת - חֲרֵי זֶה גֵּט[72], וְאִם לָאו - אֵינוֹ גֵּט. וְאִם נִתַּק[73] מֵחֳלִי לָחֳלִי וְלֹא עָמַד[74] בַּשּׁוּק - חֲרֵי זֶה גֵּט, וְאֵינוֹ צָרִיךְ אֹמֶד[75].

70) שמא הכוונה באמרו: "אם לא יעמוד מחולי זה" - אם לא יעמוד מתוך חולי זה, והרי לא עמד ממנו ומגורשת. ושמא הכוונה "מחולי זה" - מחמת חולי זה, והרי לא מת מחמתו. ולפיכך מגורשת מספק וחולצת ולא מתייבמת

(גיטין שם, וראה ב'שירי קרבן' ל'ירושלמי' שם, וכן בהגהות 'מחנה אפרים'). 71) אפילו שלא על משענת. וראה בפ"ח מהל' זכיה הכ"ו. 72) גיטין עב, א. שבוודאי לא נתרפא לגמרי כשעמד מחליו, שהרי מת מאותו חולי. 73) נעתק. 74) "ולא הלך על משענתו בשוק" (מלשון רבינו שם הכ"ה). 75) הואיל ולא הלך בין חולי לחולי - ודאי יש בו מחולי הראשון (שם עב: וברש"י שם).

1 **יט. וּבְכָל אֵלּוּ הַתְּנָאִין, כָּל הַיָּמִים שֶׁמִּנְּתִינַת הַגֵּט עַד**
2 **שֶׁיָּמוּת וְיִתְקַיֵּם הַתְּנַאי הֲרֵי הִיא מְגֹרֶשֶׁת[76] לְכָל**
3 **דָּבָר[77]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּתְיַחֵד עִמּוֹ[78], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[79].**

76) כדעת החכמים בתוספתא גיטין פ"ה ה"ד, וכגירסת הרי"ף שם ש"מגורשת לכל דבר". אבל בש"ס שלנו (גיטין עד.) הגירסה: "וחכמים אומרים, מגורשת ואינה מגורשת". 77) שאינו זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ואינו יורשה ואינו מיטמא לה (אם הוא כהן). 78) "שאם נתייחד עמה בפני שני עדים . . . הרי זו ספק מגורשת, שמא בעלה ובטל הגט". 79) לעיל פ"ח ה"ב. וראה לקמן פ"י הי"ח.

4 **כ. חוֹלֶה שֶׁרָצָה לְגָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ עַל תְּנַאי כְּשֶׁיָּמוּת, כְּדֵי**
5 **שֶׁלֹּא תִּפֹּל לִפְנֵי יָבָם, וְאִם עָמַד לֹא תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת[80],**
6 **וְלֹא רָצָה לְגָרְשָׁהּ מֵעַכְשָׁיו[81] כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף[82] דַּעְתּוֹ**
7 **- כָּךְ הוּא כּוֹתֵב בַּגֵּט אַחַר שֶׁכּוֹתֵב הַתֹּרֶף[83], אוֹ אוֹמֵר**
8 **לָהּ כְּשֶׁנּוֹתֵן הַגֵּט: אִם לֹא מַתִּי - לֹא יִהְיֶה גֵּט, וְאִם**
9 **מַתִּי - יִהְיֶה גֵּט, וְאִם לֹא מַתִּי - לֹא יִהְיֶה גֵּט. כְּדֵי**
10 **שֶׁיִּהְיֶה[84] תְּנַאי כָּפוּל[85], וְהֵן קוֹדֵם לְלַאו[86], וְלֹא יִפְתַּח**
11 **פִּיו תְּחִלָּה לְפַרְעָנוּת[87]. וְאִם מֵת - תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת**
12 **כְּשֶׁיָּמוּת[88]. וְהוּא, שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ קֹדֶם מִיתָתָהּ[89].**

80) ועל כרחו מוכרח להתנות, שאם יגרש סתם, לא יוכל לחזור בו אפילו כשיעמוד מחליו, כמבואר לעיל הלכה טז. 81) לומר: הרי זה גיטך מעכשיו אם מתי, כמבואר לעיל הלכה יג. 82) תתבלבל, תחלש עליו דעתו בחשבו שהיא כבר מגורשת ממנו, ואם הוא כהן לא יוכל להחזירה. 83) כי לפני התורף אין כותבים שום תנאי, כמבואר לעיל פ"ח, ה"ד. 84) בכת"י תימן: שיהיה. 85) שאם לא יכפול, מגורשת היא אפילו כשלא יתקיים תנאו. 86) כתנאי בני גד ובני ראובן, וכמבואר לעיל פ"ו מהל' אישות ה"ו־יד. 87) לפיכך הוא מקדים לומר: אם לא מתי, כדי שלא יפתח פיו לשטן (ברכות יט.), ועיקר התנאי הוא פותח ב"הן קודם ללאו" (גיטין עה:). 88) שגיטו ומיתתו באים כאחד, השווה לעיל פ"ו, הי"ח. שכל שהתנאי אינו בדבר אחר אלא במיתה עצמה, אין זה גט לאחר מיתה, אלא בעת המיתה נתקיים התנאי ושניהם באים כאחד. ואין זה דומה לדין "זה גיטך אם מתי, הרי זה כאומר לאחר מותי, ואין גט לאחר מיתה" (לעיל הי"ב) כי שם לא כפל את תנאו ולא התכוין בכלל להתנות, אלא רצה שהגט יחול לאחר מיתה. כי כל האומר: "לאחר זמן קבוע", אינו תנאי (ראה לעיל ה"א), אבל כאן כשכפל את תנאו - לא התכוין לומר שהגט יחול לאחר מיתה, אלא תלה גיטו במיתתו, וכשימות נתקיים תנאו, וגיטו ומיתתו חלים כאחד (לחם־משנה). 89) כי אינה מגורשת אלא בשעת מיתתו, ואם עד אז לא קיבלה גיטה - במה תתגרש? ואם קיבלה גיטה לאחר מותו - מה מועיל לה? ראה לעיל ה"ה.

13 **כא. בַּעַל שֶׁאָמַר לְאֶחָד: זְכֵה בְּגֵט זֶה לְאִשְׁתִּי כְּדֵי**
14 **שֶׁלֹּא תִּפֹּל לִפְנֵי יָבָם, וְנָתַן הַגֵּט לְיָדוֹ[90], וּמֵת הַבַּעַל**
15 **קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת. שֶׁרֹּב**
16 **הַנָּשִׁים זְכוּת הוּא לָהֶן שֶׁלֹּא יִפְּלוּ לִפְנֵי יָבָם, וּלְפִיכָךְ**
17 **תִּהְיֶה סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ,**
18 **הוֹאִיל וְזָכָה לָהּ בּוֹ אַחֵר[91].**

90) עשאו שליח לקבלה, שתתגרש בגט זה מעכשיו. 91) כי זכין לאדם שלא בפניו, והרי זה כאילו קיבלתו ע"י שליח זה. אבל הואיל ולפעמים היא אוהבת את יבמה (גיסה), נמצא שגט זה הוא לחובתה ואין חבין לאדם שלא בפניו ואינה מגורשת, ולפיכך הרי זו ספק מגורשת וחולצת ואינה מתייבמת (יבמות קיח:).

19 **כב. אָמַר לָעֵדִים: לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּתְבוּ גֵט[92]**
20 **לְאִשְׁתִּי, אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי לְאַחַר**
21 **שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין[93] וְנוֹתְנִין לָהּ[94]**
22 **אַחַר הַזְּמַן שֶׁקָּבַע. וְאִם כְּתָבוּהוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן, אַף עַל**
23 **פִּי שֶׁנְּתָנוּהוּ לָהּ לְאַחַר זְמַן שֶׁאָמַר - אֵינוֹ גֵט[95].**
24 **כְּתָבוּהוּ אַחַר זְמַן שֶׁאָמַר, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּנָּתֵן לָהּ - אֵינוֹ**
25 **גֵט[96]. וְאִם לֹא נוֹדַע אִם מִיתָה קָדְמָה לִנְתִינַת הַגֵּט אוֹ**
26 **נְתִינַת הַגֵּט קָדְמָה לְמִיתָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[97].**

92) בכת"י התימנים: כתבו גט ותנו לאשתי. 93) ואין אומרים שכוונתו שיכתבו בתוך י"ב חודש ויתנו לה לאחר מכאן. 94) ובכת"י התימנים: כותבים אחר הזמן שקבע ונותנים לה. 95) גיטין עו, ב. שלא נעשו שלוחיו לכתבו לפני זמנו. 96) שם. שהשליח בא מכוח הבעל, וכשמת הבעל בטלה שליחותו (שם כט:). 97) שם עו, ב. ואין אומרים נעמידנו בחזקת חי בשעת נתינה, שכיון שעכשיו מת הורעה חזקתו, ומסופקים אנו שמא לפני הנתינה מת (ר"ן שם).

27 **כג. אָמַר לָהֶן: כִּתְבוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי גֵט אַחַר הַשָּׁבוּעַ[98]**
28 **- אֵין כּוֹתְבִין אֶלָּא עַד שָׁנָה אַחַר הַשָּׁבוּעַ[99]. אָמַר**
29 **לָהֶן: לְאַחַר שָׁנָה - אֵין כּוֹתְבִין [אֶלָּא] עַד לְאַחַר**
30 **חֹדֶשׁ מִשָּׁנָה שְׁנִיָּה[100]. אָמַר לָהֶן: לְאַחַר הַחֹדֶשׁ -**
31 **(אֵין) כּוֹתְבִין עַד לְאַחַר הַשַּׁבָּת מֵחֹדֶשׁ שֵׁנִי. אָמַר:**
32 **לְאַחַר שַׁבָּת - (אֵין) כּוֹתְבִין לְאַחַר הַשַּׁבָּת עַד סוֹף יוֹם**
33 **שְׁלִישִׁי[101]. אָמַר לָהֶן: כִּתְבוּ וּתְנוּ לָהּ קֹדֶם הַשַּׁבָּת -**
34 **כּוֹתְבִין מִיּוֹם רְבִיעִי וְעַד סוֹף יוֹם שִׁשִּׁי וְנוֹתְנִין לָהּ[102].**

98) = אחר שמיטה זו. 99) כל השנה השמינית כותבים, אבל אחרי שעוברת שנה זו אין כותבים, שכל 'אחר' פירושו: 'סמוך', ולא מופלג. 100) בדפוס רומי ר"מ: לאחר שנה, כותבים עד לאחר חודש משנה שניה. 101) בדפוס הנ"ל: לאחר החודש, כותבים עד לאחר השבת מחודש שני. אמר לאחר שבת, כותבים לאחר השבת עד סוף יום שלישי. 102) גיטין עז, א. שהימים: א, ב, ג, נקראים

על שם השבת שעברה, אבל רביעי חמישי וששי נקראים על שם שבת הבאה (רש"י שם).

כד. הֲרֵי שֶׁאֲחֵרוּ אַחַר הַזְּמַן שֶׁאָמַר וְאַחַר כָּךְ כָּתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לָהֶן לְאַחַר הַחֹדֶשׁ וְכָתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ לְאַחַר שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת מֵחֹדֶשׁ שֵׁנִי[103] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[104].

103) כלומר, בשבת שניה של חודש שני (כסף־משנה). 104) מדבריהם. ואם נשאת לא תצא, שמצד הדין, כל שהוא אחר הזמן שאמר, אפילו מופלג נקרא 'לאחר', אלא שהחכמים תיקנו לכתוב בזמן שהוא 'אחר' ממש סמוך לו, ואין כאן אלא פסול מדרבנן (כסף־משנה).

כה. נִתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁאָמַר לָהֶן לִכְתֹּב וְלַחְתֹּם וְלִתֵּן לָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִכְתְּבוּ. וְכָל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: אִם הַגֵּט שֶׁנִּתַּן לָהּ לְיָדָהּ, כְּשֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ נִפְסַל[105] הַגֵּט שֶׁמָּא בָעַל[106], כָּל וָחֹמֶר לָזֶה שֶׁלֹּא נִכְתַּב[107]. וְאִם כָּתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ אַחַר שֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ - אֵינוֹ גֵט[108].

105) בדפוס ר"מ, וכן בכת"י התימנים: נפסד. 106) וקידשה בביאה, כמבואר לקמן פ"י הי"ח. 107) שבוודאי יש לחוש שמא פייסה, וביטל הגט לפני כתיבתו. 108) ובטל לגמרי מן התורה, כי כל שנתייחד עמה אחרי אמירתו - ודאי חזר בו וביטל שליחותם לגמרי. ואין זה דומה לגט ישן, שאם נתגרשה בו תינשא (ראה לעיל פ"ג ה"ה) - כי שם עשה בעצמו מעשה הנתינה אחרי שנתייחד, נמצא שחיזק הגט, אבל כאן לא עשה שום מעשה לחיזוק הגט אחרי שנתייחד, ודאי ביטל שליחותם ואין במעשיהם כלום (מגיד־משנה).

כו. אָמַר לַעֲשָׂרָה: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי - אֶחָד כּוֹתֵב עַל יְדֵי כֻּלָּם[109]; כֻּלְּכֶם כִּתְבוּ - כּוֹתֵב אֶחָד מֵהֶם בְּמַעֲמַד[110] כֻּלָּם. הוֹלִיכוּ גֵט זֶה לְאִשְׁתִּי - מוֹלִיכוֹ אֶחָד מֵהֶן עַל יְדֵי כֻּלָּם; כֻּלְּכֶם הוֹלִיכוּ גֵט זֶה לְאִשְׁתִּי - מוֹלִיכוֹ אֶחָד מֵהֶן בְּמַעֲמַד כֻּלָּם[111].

109) בעבור כולם. 110) בנוכחות. 111) שהרי הקפיד והתנה על כולם שיוליכוהו כדי לביישה (גיטין סז: וראה ברש"י שם יח:).

כז. אָמַר לַעֲשָׂרָה: כִּתְבוּ גֵט וְחַתְמוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי - אֶחָד מֵהֶן כּוֹתֵב, וּשְׁנַיִם מֵהֶן חוֹתְמִין[112], וְאֶחָד מֵהֶן נוֹתְנוֹ לָהּ. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַכּוֹתֵב אֶחָד מִשְּׁנֵי הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ בּוֹ[113], וְהוּא הַשָּׁלִיחַ שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. אָמַר לָהֶן: כֻּלְּכֶם חַתְּמוּ - כֻּלָּם חוֹתְמִין. וְאִם מְנָאָן, בֵּין שֶׁמָּנָה כֻּלָּם בֵּין שֶׁמָּנָה מִקְצָתָן, וְאָמַר לָהֶן: חַתְּמוּ - הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר לָהֶן: כֻּלְּכֶם חַתְּמוּ[114]. וּשְׁנַיִם שֶׁחוֹתְמִין בַּתְּחִלָּה הֵן מִשּׁוּם עֵדִים, וְהַשְּׁאָר מִשּׁוּם תְּנַאי[115]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ הַשְּׁאָר פְּסוּלִין[116], אוֹ חָתְמוּ זֶה הַיּוֹם וְזֶה לְמָחָר[117], אֲפִלּוּ לְיָמִים הַרְבֵּה - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[118]. מֵת אֶחָד מֵהֶן קֹדֶם חֲתִימָה - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל[119]. הָיָה אֶחָד מִשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים פָּסוּל - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[120], שֶׁמָּא יֹאמְרוּ עֵד פָּסוּל כָּשֵׁר בְּעֵדוּת שְׁאָר שְׁטָרוֹת בְּעֵת שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים רַבִּים[121]. וְלֹא הִכְשִׁירוּהוּ[122] בַּגֵּט שֶׁעֵדָיו רַבִּים אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁעֵדֵי מְסִירָה הֵן הָעִקָּר[123].

112) שם סו, ב. 113) שם פח, א. "חתם סופר ועד כשר". ואין חוששים שמא לא ציוה הבעל שיחתום הסופר, אלא אמר לשנים אמרו לסופר פלוני ויכתוב, ולפלוני ופלוני ויחתמו, וחששו השליחים שמא יתבייש הסופר, שאין מקבלים אותו בעד, והחתימוהו בלא דעת הבעל, נמצא סופר זה חתם שלא כדין, שכבר פסק רבינו לעיל פ"ב ה"ו, שהבעל עצמו צריך לומר לסופר כתוב ולעדים חתומו, ואם אמר ע"י אחרים - הרי זה גט פסול, וכן אמרו בגיטין סז, א: "לא תיעשה כן בישראל" וממילא אין כל חשש. ולא נתכוונו רבינו להכשיר לכתחילה לסופר לחתום, אלא אם חתם הסופר - כשר הגט בדיעבד, וינתן לה (כסף־משנה). 114) וכל אלה המנויים חותמים (גיטין סז:). 115) שם יח, ב. כאילו הטיל תנאי בגט זה - כדי לביישה - שלא יהיה גט כשר עד שיחתמו כולם. 116) קרובים זה לזה, או פסולים לעדות (ראה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ו). 117) שנים הראשונים חתמו ביום כתיבתו כדין (ראה לעיל פ"א הכ"ה) והיתר חתמו זה היום וזה למחר, ולפני נתינתו לאשה חתמו כולם. 118) שם. כי לא חתמו בתורת עדים אלא לקיים תנאו, ואילו היו השאר משום עדים היה הגט פסול, משום 'מוקדם' (לעיל פ"א הכ"ה). וכן אם נמצא אחד מהם פסול, נפסל הגט (ראה למעלה פ"א הי"ז) כדין כל עדות שאם בטלה מקצתה - בטלה כולה, כמבואר במס' מכות ו, א. 119) שם סו, ב. שהרי לא נתקיים תנאו. 120) מדבריהם. 121) וזימן את כולם לחתום כעדים, שאז אם בטלה מקצת העדות - בטלה כולה, כמבואר בפ"ה מהל' עדות ה"ו. ודווקא כשעד אחד מהשנים הראשונים נמצא פסול - אז הגט פסול, שלא יבואו להכשיר גם בשאר שטרות שהעדים הראשונים נראים כעיקר החתימה, אבל אם אחד משאר העדים נמצא פסול - הגט כשר, כי יאמרו השנים הראשונים הם עיקר, והשאר למילוי בלבד, ולא יבואו להחליף בשטרות (כסף־משנה הל' עדות, שם). 122) מן התורה, שהרי אין הגט בטל, אלא פסול מדבריהם, ולמה לא יהיה בטל ממש כבשאר שטרות (לחם־משנה). 123) בגט, שאע"פ שחתומים בו עדים, נותנו בפני שנים "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" (לעיל פ"א הט"ו), ולפיכך אין לחוש אם אחד מן העדים הראשונים החתומים בגט נמצא פסול, והגט כשר מן התורה, ואילו בשאר שטרות אין עדי המסירה עיקר, כי אם יש בהם עדי חתימה אין עוד צורך בעדי מסירה, ולפיכך אם נמצא אחד מעדי חתימתם פסול - בטל הוא מן התורה. השווה פי"א מהל' מלוה ולוה ה"ב, ופ"ה מהל' עדות ה"ו (מגיד־משנה).

כח. תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁהָאוֹמֵר לְרַבִּים[124] לִכְתֹּב גֵּט אוֹ לַחְתֹּם אוֹ לְהוֹלִיךְ גֵּט לְאִשְׁתּוֹ: אִם לִכְתִיבָה - אוֹמֵר לָהֶן: כָּל אֶחָד מִכֶּם יִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְכֵן לְהוֹלָכָה: כָּל אֶחָד מִכֶּם יוֹלִיךְ, וְאִם לַחֲתִימָה - יֹאמַר לָהֶן: כָּל שְׁנַיִם מִכֶּם יַחְתְּמוּ בְּגֵט זֶה[125] וְיִתְּנוּ לְאִשְׁתִּי.

124) במעמד רבים. 125) שאם לא ידגיש כן, שמא יטעו לחשוב שלכולם התכוין, והואיל ולא חתמו כולם - נמצא גט בטל (גיטין סז:). אף־על־פי שלפי הדין, כל שלא אמר "כולכם" - אחד כותב ושנים חותמים ואחד מוליך (כדלעיל הכ"ז).

כט. וְלָמָּה אָמְרוּ חֲכָמִים[126]: עֵדֵי הַגֵּט אֵין חוֹתְמִין אֶלָּא זֶה בִּפְנֵי זֶה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמַר לְרַבִּים: כֻּלְּכֶם חֲתַמוּ. אִם תֹּאמַר חוֹתְמִין זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה - שֶׁמָּא יָעִידוּ שְׁנַיִם, וְתִטֹּל הַגֵּט בְּיָדָהּ, וְתַחְשֹׁב שֶׁכְּבָר הֵעִידוּ בּוֹ, וַעֲדַיִן לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[127].

126) גיטין י, ב. וראה לעיל פ"א הכ"ד. 127) כי הוא הקפיד על חתימת כולם ונמצא הגט בטל, ולפיכך גזרו אפילו כשלא אמר: "כולכם" שיהא הגט פסול, כמבואר לעיל (שם).

ל. אָמַר לִשְׁלֹשָׁה: שְׁנַיִם מִכֶּם יִכְתְּבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי וַיַּחְתְּמוּ וְיִתְּנוּ לָהּ, וְהָיָה בָּהֶן אָב וּבְנוֹ - בֵּין שֶׁחָתַם הַבֵּן עִם הָאֶחָד בֵּין שֶׁחָתַם הָאָב עִם הָאֶחָד[128], הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר; שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה הַבֵּן שָׁלִיחַ בִּמְקוֹם הָאָב[129].

128) בדפוס רומי (ר"מ): האחר. 129) גיטין סו, א.

לא. אָמַר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ לְפְלוֹנִי שֶׁיּוֹלִיךְ לְאִשְׁתִּי, אוֹ תְּנוּ לְשָׁלִיחַ שֶׁיּוֹלִיךְ לָהּ - אֶחָד מֵהֶן כּוֹתֵב, וּשְׁנֵיהֶם חוֹתְמִין[130] וְנוֹתְנִין לְשָׁלִיחַ. וְאִם הוֹלִיכוּ הֵן בְּעַצְמָן וְנָתְנוּ לָהּ - אֵינוֹ גֵט, שֶׁלֹּא עָשָׂה אוֹתָן שְׁלוּחִין לַגֵּרוּשִׁין[131]. כֵּיצַד יַעֲשׂוּ? יִטְּלוּ אוֹתוֹ מִמֶּנָּה וְיִתְּנוּהוּ לְשָׁלִיחַ, וְחוֹזֵר וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵיהֶן אוֹ בִּפְנֵי אֲחֵרִים[132]. וְרַבּוֹתַי[133] הוֹרוּ בְּגֵט זֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה, מִפְּנֵי שִׁבּוּשׁ שֶׁהָיָה בַּנֶּסְחָאוֹת שֶׁלָּהֶן[134].

130) ראה לעיל הלכה כז. 131) גיטין כט, ב. וראה לעיל פ"ב ה"ט, ולקמן הלכה לט. 132) השווה לעיל פ"ז, הי"ז; פ"ח, הי"ז. 133) הכוונה לרי"ף גיטין פ"ו (לדף סג:), שלדבריו הרי זו ספק מגורשת, וכן כתב ה'מאירי' (שם עמוד 281), בכוונת דברי רבינו. 134) בנוסח התלמוד שלפניהם, בגיטין שם. הרי"ף (שם) מביא: "כתבו ותנו לשליח מהו. סליקי סלקינהו או דילמא לטרחייהו חייש (= סילוק סלקם או שמא לטרחתם חשש)", וכן הנוסחא לפנינו בגמרא. ונראה מדבריו שפיר, שבעיא זו כדלהלן: אם סילקם מהיות שלוחים להולכת הגט, ותפקידם אינו אלא למסרו לשליח, או שמא התכוין לחסוך להם טרחה בהולכת הגט (ורש"י שם פירש באופן אחר), אבל אם ירצו לטרוח ולהוליך לה גיטה בעצמם, רשאים הם. ומתוך שהבעיה עלתה שם ב'תיקו', אם הם בעצמם הוליכוהו ונתנוהו לידה - הרי זו ספק מגורשת. אבל רבינו אינו גורס כגירסא הנ"ל, ומפרש הבעיא באופן שאבד הגט בדרך, אחרי שנמסר לשליח, אם מותר להם לכתוב גט שני ולמסרו לשליח לגרש, או אולי כבר עשו שליחותם ואינם רשאים לכתוב גט שני (וכפירש"י שם גם לפי נוסחת הרי"ף), ורק בזה נשארה הגמרא ב'תיקו' והרי היא ספק מגורשת, אבל בדין שלפנינו אין כל ספק שאינם יכולים להוליכוהו בעצמם, ואם הוליכוהו אינו גט ('מרכבת המשנה', וראה לעיל פ"ב ה"ט, ובמגיד־משנה שם).

לב. אָמַר לַסּוֹפֵר: כְּתֹב לִי גֵּט לְאִשְׁתִּי, כְּתָבוּ וּנְתָנוּ לַבַּעַל בְּלֹא עֵדִים[135], וּנְטָלוֹ הַבַּעַל וּנְתָנוֹ לַשָּׁלִיחַ[136] וְאָמַר לוֹ: תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי בִּפְנֵי עֵדִים[137], וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וּנְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת. שֶׁאֵין הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן לְהַתִּיר הָעֶרְוָה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עֵד אֶחָד אֶלָּא מִפְּנֵי כְּתַב הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ עַל הַגֵּט, שֶׁהֵן כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן[138] בְּבֵית דִּין עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁם מְעַרְעֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[139] שָׁם[140]. וְאִם הָיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ שֶׁגֵּט זֶה הַבַּעַל נְתָנוֹ לַשָּׁלִיחַ לְגָרְשָׁהּ בּוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[141].

135) עדי חתימה. 136) בינו לבינו, שהרי שליח הולכה אינו צריך עדים. כמבואר לעיל פ"ו ה"ד. 137) עדי מסירה. ואע"פ שאין עד חתום עליו הרי זה כשר, "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" (לעיל פ"א הי"ח). 138) גיטין ג, א. 139) לעיל פ"ז הכ"ד. והואיל ואין עדים חתומים על גט זה, הרי היא ספק מגורשת, שמא גט זה מזוייף הוא ולא נתנו הבעל לשליח לגרשה. 140) בדפוס רומי וקושטא, חסירה תיבה זו. 141) כיון שיש עדים על מינוי השליחות, הרי השליח כבעל עצמו, והיא מגורשת בעדי מסירה אע"פ שאין עדי חתימה בגט (כנ"ל פ"א הי"ח).

לג. הָאוֹמֵר לַשָּׁלִיחַ: תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ גֵט[142]. הֲרֵי הִיא בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְאֶה מָקוֹם הוּא לוֹ[143]. אָמַר: אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא בַּבַּיִת, וּנְתָנוֹ לָהּ בַּעֲלִיָּה; אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא בְּיָמִין, וּנְתָנוֹ לָהּ בַּשְּׂמֹאל[144]; תְּנֵהוּ לָהּ בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן - אֵינוֹ גֵט[145]. אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ מִלְּפָנָיו אוֹ מֵאַחֲרָיו - אֵינוֹ גֵט, שֶׁהֲרֵי הִקְפִּיד עַל עַצְמוֹ שֶׁל יוֹם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[146].

142) כיון שציין לו מקום פלוני, בוודאי מקפיד הוא, ואין רצונו שילעיזו עליו במקום ההוא. 143) שם תמצאנה, אבל אינו מקפיד לגרשה במקום זה דוקא ולא במקום אחר (גיטין סה.). 144) שם כט, א. שלא עשאו שליח אלא כשימלא פקודתו בדיוק. 145) "שאין אדם מקדים פורענות לנפשו" (שם יח.), לכן אין לשליח רשות לגרשה בתוך הזמן, אבל לאחר מכאן - רשאי ('תשובות הגאונים' שערי צדק סי' יח, ומשנה־למלך בשם גדולי האחרונים). 146) מקור הדברים האלו בתוספתא (מגיד־משנה, ושו"ת מבי"ט ח"א סי' קצא, ואינה בתוספתא שלפנינו - תשלום תוספתא להגר"ש ליברמן עמוד 53).

לד. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לִשְׁלוּחָהּ: הִתְקַבֵּל לִי גִּטִּי[147] בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְקִבְּלוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ גֵט[148].

הָבֵא לִי גִּטִּי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וֶהֱבִיאוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר[149] - כָּשֵׁר[150].

147) מפורש לעיל פ"ו ה"א. "התקבל" - כמו קבל, ולשון משנה היא. גיטין פ"ו מ"א; נדרים פ"ח מ"ז; ושבועות פ"ז מ"א. 148) גיטין סה, א. הואיל והיא מתגרשת בקבלת השליח - בוודאי מקפדת היא שלא ילעיזו עליה במקום ההוא. 149) בכת"י התימנים: "למקום פלוני - למקום אחר". ולשון המשנה (גיטין שם) "ממקום פלוני - ממקום אחר". 150) שהרי אינה מתגרשת עד שיבוא הגט לידה (ראה לעיל פ"ו ה"ד-ה). ומכיון שקיבלתו הרי לא הקפידה, וגם מתחילה בוודאי לא נתכוונה אלא להראות לו מקום, איפה ימצאנה (ר"ן שם).

לה. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי[151], בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ "הוֹלֵךְ" בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ "אַתְּ הוֹלֶכֶת", וְחָלָה אוֹ נֶאֱנַס - מְשֻׁלָּחוֹ בְּיַד אַחֵר[152]. וְאִם אָמַר לוֹ: טֹל מִמֶּנָּה חֵפֶץ פְּלוֹנִי וְתֵן לָהּ גֵּט זֶה - הֲרֵי זֶה לֹא יְשַׁלְּחֶנּוּ בְּיַד אַחֵר[153]. וְאִם שְׁלָחוֹ בְּיַד אַחֵר, וְיָצָאת הָאִשָּׁה לִקְרַאת הַשָּׁלִיחַ וְנָתְנָה הַחֵפֶץ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ נָתַן לָהּ הַגֵּט - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[154].

151) בארץ ישראל, שאין השליח צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם (גיטין כט. במשנה וברש"י שם. וראה למעלה פ"ז ה"ד). 152) כרבן שמעון בן גמליאל (גיטין שם, וכ"ה למעלה בפ"ז שם). שכשחלה אין הבעל מקפיד שימסרנו ע"י שליח אחר, אבל אם לא חלה אינו משלחו ביד אחר, שיש אנשים המקפידים על זה (ר"ן גיטין, שם). 153) אף-על-פי שחלה השליח, שאין רצונו של בעל שיהא פקדונו ביד אחר (משנה, גיטין שם). 154) אע"פ שאין לשלחו ביד אחר, מפני שמקפיד על החפץ שלא יבוא לידי אחר - אין שליחות הגט מתבטלת ע"י זה, הואיל ועל הגט אינו מקפיד כשחלה השליח, כנ"ל, והוא לא שינה מדעת הבעל וקיבל החפץ תחילה ואחר-כך נתן הגט - כדרישתו (גיטין שם).

לו. נָתַן לָהּ הַגֵּט תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ נָתְנָה הַחֵפֶץ, אֲפִלּוּ מִיַּד שָׁלִיחַ רִאשׁוֹן - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁהֲרֵי עָבַר עַל דִּבְרֵי הַבַּעַל בְּדָבָר שֶׁסְּתָם בְּנֵי אָדָם מַקְפִּידִין עָלָיו; שֶׁהֲרֵי הַבַּעַל אָמַר לוֹ: טֹל הַחֵפֶץ תְּחִלָּה וְתֵן לָהּ הַגֵּט[155], וְהוּא נָתַן וְאַחַר כָּךְ נָטַל.

155) שם כא, ב - כרבי יוחנן.

לז. אָמַר לוֹ: תֵּן לָהּ הַגֵּט וְטֹל מִמֶּנָּה חֵפֶץ פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה לֹא יְשַׁלְּחֶנּוּ בְּיַד אַחֵר, שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ שֶׁיִּהְיֶה פִּקְדּוֹנוֹ בְּיַד אַחֵר. וְאִם שְׁלָחוֹ בְּיַד אַחֵר - הֲרֵי זֶה גֵּט, בֵּין שֶׁנָּתְנָה הַחֵפֶץ תְּחִלָּה בֵּין שֶׁלֹּא נָתְנָה אֶלָּא בַּסּוֹף[156].

156) כשחלה השליח, כנ"ל. הואיל והבעל לא הקפיד על לקיחת החפץ תחילה - גם השליח אינו צריך להקפיד. ואף-על-פי שלענין החזרת מעות למלוה על ידי שליח, בין שאמר לו תן המעות וקח השטר, בין שאמר לו קח השטר ותן המעות, חייב לקחת השטר ואחר-כך לתת לו המעות (פ"א מהל' שלוחין ה"ו) - שם חושש שמא יקח המעות ולא יחזיר לו השטר, אבל כאן שאינה מתגרשת עד שתתן לו החפץ, אין לו לחוש שמא לא תתן לו (מגיד-משנה).

לח. נָתַן לְשָׁלִיחַ הַגֵּט וְאָמַר לוֹ: לֹא תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא אַתָּה, וּנְתָנוֹ לְאַחֵר וּנְתָנוֹ לָהּ - אֵינוֹ גֵּט[157]. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ: אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אַתָּה, תְּנֵהוּ לְפְלוֹנִי וְהוּא יִתְּנֵהוּ לָהּ, וּנְתָנוֹ לָהּ הַשָּׁלִיחַ הָרִאשׁוֹן - אֵינוֹ גֵּט, לְפִי שֶׁלֹּא עָשָׂהוּ שָׁלִיחַ לַגֵּרוּשִׁין[158].

157) אפילו חלה השליח. הרי זה כאומר "אל תתנהו לה אלא בימין, ונתנו לה בשמאל", כמבואר לעיל הל"ג. 158) נלמד מדין הסמוך בהלכה הבאה.

לט. נָתַן לוֹ הַגֵּט וְאָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי, אָמַר לוֹ הַשָּׁלִיחַ: אֵינִי מַכִּירָהּ, אָמַר לוֹ הַבַּעַל: תְּנֵהוּ לִפְלוֹנִי, הוּא מַכִּירָהּ - הֲרֵי זֶה שָׁלִיחַ שֶׁלֹּא נִתַּן לְגֵרוּשִׁין[159], וְאֵינוֹ נוֹתֵן הַגֵּט אֶלָּא לִפְלוֹנִי שֶׁאָמַר הַבַּעַל; וְאוֹתוֹ הַפְּלוֹנִי הוּא שָׁלִיחַ לַגֵּרוּשִׁין, הוּא שֶׁמּוֹלִיכוֹ לָהּ אוֹ מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר אִם חָלָה אוֹ נֶאֱנַס.

159) שם כט, ב. ומכאן למד רבינו את הדין הנ"ל, שאם אמר לו: "אל תתנהו לה אתה - תנהו לפלוני", שאין הראשון יכול לגרשה, הואיל ומתחילה לא נתמנה לגרשה אלא לשלחו ביד אחר, אין זה שליח לגירושין כלל, והוא גרוע מהשליח שבהלכה שלפנינו.

מ. נָתַן הַגֵּט לְשָׁלִיחַ וְאָמַר לוֹ: לֹא תִּתְּנֵהוּ לָהּ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְחָלָה אוֹ נֶאֱנַס בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר[160]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עַכְשָׁיו שָׁלִיחַ לְגֵרוּשִׁין, הוֹאִיל וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם יִהְיֶה שָׁלִיחַ גֵּרוּשִׁין, עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ אַחֵר בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם[161].

160) שהוא ימסרנו לה לאחר שלשים יום. 161) גיטין, שם. "ויש מי שאומר, שלא ימסור מיד לשליח שני אלא ימסור שליחותו לבית-דין, והם לא יעשו לשני שליח עד אחר שלשים יום" (אהע"ז סי' קמא, סל"ז). כי יש לחוש, שמא לא ידקדק בשליחותו ויתננו לה תוך שלשים יום, וכן משמע בסוגיית הגמרא שם.

מא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[162] בְּשֶׁלֹּא הָיָה בַּעְלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה[163], אוֹ שֶׁהָיְתָה מִתְגָּרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין[164]; אֲבָל אִם מִתְגָּרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין וּבַעְלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה - חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא פִּיֵּס[165], וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה[166] שָׁלִיחַ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּי[167]. אֲבָל נוֹתֵן[168] הַגֵּט לָהּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים[169], וְחוֹשְׁשִׁין לָהּ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[170] עַד שֶׁיֹּאמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּי[171].

162) שעושה עכשיו שליח שני לגרשה אחר שלשים יום.

163) שאין חוששין שמא בא ופייס, שאין דרך בני אדם לבוא בצנעא, למעלה הלכה יא (מגיד־משנה). 164) שאין לבו גס בה (למעלה הלכה י). 165) ראה למעלה הלכה ט. 166) השליח הראשון אינו עושה שליח שני. 167) שאם לא יאמר נאמנת עלי, יש לחוש שמא יפייסנה, נמצא ששליח זה אינו שליח לגירושין כלל, ואיך יעשה שליח שני בתוך שלשים יום. 168) השליח הראשון בעצמו. 169) הואיל ולא שמענו שפייס. 170) לעיל הלכה ט, והגט יהיה פסול, לכתחילה לא תינשא בו, ואם נשאת לא תצא. 171) ואז יכול הוא לעשות שליח שני בתוך שלשים יום (גיטין כט: וכפירוש 'מרכבת המשנה').

יום חמישי כ"ה אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) ביאר בו רבינו מה בין גט בטל לבין גט פסול, אשה שנשאת ונמצא גיטה בטל או בא בעלה, נתייבמה ונמצא בעלה חי, נשא אשה ונמצאת ערוה, האסורים לישא אשה מחמת חשד שיתעורר עליהם בקשר אתה, המגרש אשתו וחזר ובעלה, שלא ישא אשה ודעתו לגרשה, שלא יגרש אשתו הראשונה, שמצוה לגרש אשה רעה בדעותיה.

1 **א. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה שֶׁהַגֵּט בָּטֵל, אוֹ אֵינוֹ**
2 **גֵּט, אוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל מִן הַתּוֹרָה,**
3 **וַעֲדַיִן הִיא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה. וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא**
4 **וְהַוָּלָד מַמְזֵר. וְאִם הָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן - לֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו**
5 **מִשּׁוּם גְּרוּשָׁה. חוּץ מִן הַמְגֹרֶשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ:**
6 **הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת מִמֶּנִּי וְאֵין אַתְּ מֻתֶּרֶת לַכֹּל, שֶׁאַף עַל**
7 **פִּי שֶׁאֵין זֶה גֵּט - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה מִדִּבְרֵיהֶן;**
8 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ. אָמְרוּ חֲכָמִים: אֲפִלּוּ**
9 **לֹא נִתְגָּרְשָׁה אֶלָּא מֵאִישָׁהּ וְלֹא הֻתְּרָה לַכֹּל - נֶאֱסְרָה**
10 **לַכְּהֻנָּה. וְזֶהוּ רֵיחַ הַגֵּט שֶׁפּוֹסֵל בַּכְּהֻנָּה[2] מִדִּבְרֵיהֶם[3].**

2) שאף על פי שאין בו ממש, ריח יש בו. 3) ולדעת מפרשים אחרים ריח הגט פוסל בכהונה מן התורה שסוברים שזהו דרש גמור.

11 **ב. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה שֶׁהַגֵּט פָּסוּל - הֲרֵי**
12 **זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים בִּלְבַד. וְנִפְסְלָה בּוֹ מִן**
13 **הַכְּהֻנָּה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה[4]. וְלֹא תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה; וְאִם**
14 **נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[5] וְהַוָּלָד כָּשֵׁר. וְכוֹתְבִין לָהּ גֵּט אַחֵר**
15 **כָּשֵׁר וְנוֹתְנִין לָהּ וְהִיא תֵּחֵת בַּעְלָהּ[6]. וְאִם אִי אֶפְשָׁר**
16 **לִכְתֹּב אַחֵר, וְהָיָה הַבַּעַל רָתִיק[7] וְגֵרֵשׁ מֵעַצְמוֹ - הֲרֵי**
17 **זֶה מְשֻׁבָּח, אִם אֵין לָהּ בָּנִים; אֲבָל אִם יֵשׁ לָהּ בָּנִים**
18 **- לֹא יוֹצִיא מִפְּנֵי פְּסוּל הַגֵּט, שֶׁמָּא יוֹצִיא לַעַז[8] עַל**
19 **בָּנָיו.**

4) שהרי מן התורה היא מגורשת. 5) בין יש לה בנים ובין אין לה בנים. 6) כמו שאמרו כיצד יעשה יטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה וכו'. 7) ישר ובעל מידות טובות. 8) שם רע.

20 **ג. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה הֲרֵי זֶה סְפֵק**
21 **גֵּרוּשִׁין, אוֹ שֶׁהִיא סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת - לֹא תִּנָּשֵׂא[9]; וְאִם**
22 **נִשֵּׂאת - תֵּצֵא; וְהַוָּלָד סָפֵק מַמְזֵר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק**
23 **עֶרְוָה. וְכֵן אִם גֵּרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט פָּסוּל, אוֹ שֶׁהָיְתָה**
24 **סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, וְרָצָה לְהַחֲזִירָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת**
25 **לְבַעְלָהּ[10]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַדֵּשׁ הַנִּשּׂוּאִין[11] וּלְבָרֵךְ שֶׁבַע**
26 **בְּרָכוֹת[12] וְלִכְתֹּב כְּתֻבָּה[13], עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ גֵּרוּשִׁין**
27 **גְּמוּרִין.**

9) מן התורה. 10) ישראל. אבל אם בעלה כהן - אסורה לו. 11) אבל צריך לקדשה קידושין שניים, שהרי מן התורה פנוייה היא. ואפילו "ספק מגורשת" צריך לקדשה מחדש, שהרי היא ספק פנוייה מן התורה, ואיך תעמוד תחתיו בלי קידושין גמורים. 12) והטעם, שאין מברכים על הספק, ואפילו המגורשת ב"גט פסול", אף על פי שמן התורה פנוייה היא, הואיל ומדבריהם אינה פנוייה - אין לברך. 13) כיוון שלא הייתה יכולה לגבות כתובתה הראשונה כשהיא ספק מגורשת.

28 **ד. כָּל מִי שֶׁנִּשֵּׂאת בְּגֵט בָּטֵל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט**
29 **מִבַּעַל שֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: אֵשֶׁת אִישׁ**
30 **יוֹצְאָה בְּלֹא גֵט. וּצְרִיכָה גֵּט מִן הָרִאשׁוֹן לְהַתִּירָהּ**
31 **לְשְׁאָר הָעָם. וְנֶאֱסְרָה עַל שְׁנֵיהֶם לְעוֹלָם, אַף עַל פִּי**
32 **שֶׁנִּבְעֲלָה בִּשְׁגָגָה[14], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הֶחֱזִיר זֶה**
33 **גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשָּׂאת[15]. וְאִם עָבַר אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן**
34 **וְהֶחֱזִירָהּ - יוֹצִיא[16].**

14) שלא ידעה שגיטה בטל, ואשה שזינתה תחת בעלה בשגגה מותרת לבעלה. 15) והתורה אמרה: "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה". 16) הראשון - משום מחזיר גרושתו שכופים אותו להוציא. והשני - קנסוה חכמים להיאסר עליו עולמית משום ביאת זנותם שהייתה בעבירה.

35 **ה. וְכֵן הַדִּין בְּאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ,**
36 **וְנִשֵּׂאת[17], וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ - בֵּין שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ**
37 **פִּקֵּחַ בֵּין שֶׁהָיָה חֵרֵשׁ, בֵּין שֶׁנִּשֵּׂאת לְפִקֵּחַ בֵּין**
38 **שֶׁנִּשֵּׂאת לְחֵרֵשׁ, שֶׁאֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים[18] -**
39 **תֵּצֵא מִשְּׁנֵיהֶם, וּצְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה, וְנֶאֱסְרָה עַל**
40 **שְׁנֵיהֶם עוֹלָמִית.**

17) שאף על פי ששני עדים העידו על מותו, אין לה דין של אנוסה המותרת לבעלה הראשון. 18) אלא מדברי סופרים.

41 **ו. הֲרֵי שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה[19] וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ, אוֹ נִמְצָא**
42 **הַגֵּט בָּטֵל - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. וְאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט**
43 **מִשֵּׁנִי, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בַּעֲרָיוֹת[20]. וְאֵין**
44 **חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: אֵשֶׁת אִישׁ יוֹצְאָה בְּלֹא גֵט,**
45 **כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת יֹאמְרוּ: תְּנַאי הָיָה בַּקִּדּוּשִׁין וְלֹא**
46 **נִתְקַיֵּם[21].**

19) ועדיין לא נבעלה, נמצא שלא עשתה איסור ואין מקום

לקנסה. 20) והרי היא אשת איש והיא ערוה על המקדש. 21) ונעקרו הקידושין ואינה צריכה גט.

ז. הָאִשָּׁה שֶׁנִּשֵּׂאת וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל, אוֹ בָּא בַּעְלָהּ אַחַר שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁמֵּת - אֵין הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי זַכָּאִין לֹא בִּמְצִיאָתָהּ[22] וְלֹא בִּמַּעֲשֵׂי יָדֶיהָ[23] וְלֹא בַּהֲפָרַת נְדָרֶיהָ[24]. וְכָל פֵּרוֹת[25] שֶׁאָכְלוּ שְׁנֵיהֶן אַחַר שְׁנִשֵּׂאת - אֵין מוֹצִיאִין מֵהֶן. וְאֵין לָהּ כְּתֻבָּה וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה וְלֹא מְזוֹנוֹת לֹא עַל זֶה וְלֹא עַל זֶה. וְאִם נָטְלָה מִזֶּה אוֹ מִזֶּה - תַּחֲזִיר[26]. וְכָל מַה שֶּׁבָּלָה אוֹ אָבַד מִנְּכָסֶיהָ, וַאֲפִלּוּ מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן לֹא מִזֶּה וְלֹא מִזֶּה[27]. וְהַוָּלָד מִן הַשֵּׁנִי מַמְזֵר[28]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ הָרִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁגֵּרַשׁ הַשֵּׁנִי - הֲרֵי הַוָּלָד מַמְזֵר מִדִּבְרֵיהֶם[29]. גֵּרְשָׁהּ הַשֵּׁנִי וְנָטְלָה מִמֶּנּוּ כְּתֻבָּה וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ אוֹ נִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ מַה שֶּׁנָּטְלָה, לֹא מִן הַמְּזוֹנוֹת וְלֹא מִן הַכְּתֻבָּה[30].

22) השני אינו זכאי בשום דבר מן הדברים המנויים כאן, לפי שאינה אשתו, והראשון אינו זוכה, משום שכל הטעם שמציאת אשה לבעלה - הוא כדי למנוע איבה ביניהם, וכאן לא איכפת לנו אם תהיה איבה, ויוציאנה בהקדם. 23) כי מעשי ידיה לבעלה הם כנגד מזונותיה שחייב בעלה, וזו הואיל ואין לה מזונות אין לו מעשי ידיה. 24) הבעל מיפר נדריה כדי שלא תתגנה עליו (כגון נדרי עינוי נפש, "שלא ארחץ", "שלא אתקשט") וזו, - תתגנה ותתגנה. 25) מנכסי מלוג שלה. 26) ואין תפיסתה מועילה לה. 27) אלא מחזירים לה נכסיה כמו שהם ואם פחתו פחתו לה. 28) מן התורה. 29) ואסור בממזרת גמורה, שהרי מן התורה - בן כשר הוא. וכן אסור בבת ישראל כשרה, מחמת קנס. ועל כורחו אינו נושא אלא גירות שממזר מותר בה. או ממזרת מדבריהם כמותו. 30) כשם שאינה מוציאה כתובתה ממנו, כך אינו מוציא ממנה מה שנטלה, שכשנטלה, בהיתר נטלה הואיל ולא נודע עדיין דבר איסורה לבעלה זה.

ח. וְכֵן הַדִּין בְּאַחִין, שֶׁקִּדֵּשׁ אֶחָד אִשָּׁה וְהָלַךְ אָחִיו וְשָׁמַע בּוֹ שֶׁמֵּת וְיִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּא[31] - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וּצְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה[32], וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בָּהּ. וְכֵן אִם קִדֵּשׁ אִשָּׁה וְהָלְכָה לִמְדִינָה אַחֶרֶת וְשָׁמַע[33] שֶׁמֵּתָה וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁלֹּא מֵתָה - צְרִיכוֹת שְׁתֵּיהֶן מִמֶּנּוּ גֵּט, וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהֶן.

31) והרי היא אסורה עליו גם משום אשת איש וגם משום אשת אח. 32) מהראשון, צריכה גט מן התורה, שהרי אשתו היא, ומן השני צריכה גט מדבריהם. 33) שני עדים אמרו כן.

ט. אֲבָל אִם הָלְכָה אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה לִמְדִינָה אַחֶרֶת וְשָׁמַע בָּהּ שֶׁמֵּתָה וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ וְנִמְצֵאת אִשְׁתּוֹ קַיֶּמֶת - אֵין אֲחוֹתָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט, וְאִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת. וְכֵן שְׁאָר הָעֲרָיוֹת שֶׁנִּשָּׂאן בְּחֶזְקַת הֶתֵּר[34] וְנִמְצְאוּ עֲרָוָה - אֵינָן צְרִיכוֹת גֵּט, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָיוֹת.

34) שלא ידע שהיא קרובתו.

י. וּמִפְּנֵי מָה הִצְרִיכוּ אֲחוֹת אֲרוּסָתוֹ גֵּט[35]? שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: תְּנַאי הָיָה בָּאֲרוּסִין[36] וְכַדַּת נָשָׂא אֲחוֹתָהּ[37]. וְהוֹאִיל וְיָצְאָה אֲחוֹתָהּ בַּגֵּט, אֲחוֹתָהּ שֶׁהִיא אֲרוּסָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה אֲסוּרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: נָשָׂא אֲחוֹת גְּרוּשָׁתוֹ[38].

35) והרי אחות אשתו היא וערוה היא ואין קידושין תופסין בה. 36) ולא נתקיים ובטלו קידושיה. 37) השנייה. 38) והיא ערוה עליו עד שתמות ארוסתו.

יא. כָּתַב הַסּוֹפֵר וְטָעָה וְנָתַן גֵּט לְאִישׁ וְשׁוֹבֵר[39] לְאִשָּׁה, אוֹ שֶׁטָּעוּ הֵן[40] וְנָטַל הַבַּעַל הַגֵּט וְנָטְלָה הִיא הַשּׁוֹבֵר, וְכִמְדֻמֶּה לָהֶן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, וּלְאַחַר זְמַן הֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הָאִישׁ: אִם לֹא נִשֵּׂאת - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, וְנִתְגַּלָּה הַדָּבָר שֶׁעַדַיִן לֹא נִתְגָּרְשָׁה, וְיִתֵּן לָהּ הַגֵּט בְּפָנֶיהָ, וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת מִשְּׁעַת נְתִינָתוֹ; וְאִם נִשֵּׂאת וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיא הַבַּעַל אֶת הַגֵּט וְאָמַר: עַדַיִן לֹא נִתְגָּרְשָׁה, שֶׁהֲרֵי הַגֵּט בְּיָדִי וְלֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת גְּרוּשָׁה וְנָפַל הַגֵּט מִיָּדָהּ וּמְצָאוּ זֶה[41] וַהֲרֵי בָּא לְאָסְרָהּ עַל הַבַּעַל הַשֵּׁנִי[42].

39) כתב קבלה שהאשה נותנת לבעל עם קבלת פרעון כתובתה. 40) האיש והאשה. 41) אחרי גירושיה. 42) ואין הוא נאמן לאבד זכותו של שני, שאנו חוששים שמא עשו קנוניה ביניהם והחליפו שטרותיהם לאחר שנישאת.

יב. הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם שֵׁם רַע[43] אוֹ מִשּׁוּם שֶׁהִיא פְּרוּצָה בִּנְדָרִים, אוֹמְרִין לוֹ: הוֹדִיעָהּ שֶׁמִּפְּנֵי זֶה אַתָּה מוֹצִיאָהּ כְּדֵי לְיַסְּרָהּ[44], וְדַע שֶׁאֵין אַתָּה מַחֲזִירָהּ לְעוֹלָם. וּמִפְּנֵי מָה הַמּוֹצִיא אֶת זוֹ לֹא יַחֲזִירָהּ לְעוֹלָם[45]? גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר וְתַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְתִהְיֶה צְנוּעָה תַּחְתָּיו, וְיֹאמַר הָרִאשׁוֹן: אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן הוּא לֹא הָיִיתִי מְגָרְשָׁהּ, וְנִמְצָא כְּמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי וְלֹא נִתְקַיֵּם שֶׁנִּמְצָא הַגֵּט בָּטֵל לְמַפְרֵעַ[46]. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: גְּמֹר בְּלִבְּךָ לְגָרְשָׁהּ, שֶׁאֵין זוֹ חוֹזֶרֶת לְךָ לְעוֹלָם[47]. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִיר קֹדֶם שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר - לֹא יוֹצִיא[48].

43) שיצא עליה לעז זנות. 44) "שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים". 45) אפילו אם נמצאו הדברים שקר. 46) ובניה ממזרים. ואף על פי שמצד הדין אין ממש בדבריו, שהרי לא התנה כן בשעת נתינת הגט, - חששו חכמים ללעז, משום כבוד האשה ובניה. 47) אפילו אם תמצא צנועה, ושוב לא יוכל להוציא עליה לעז, שהרי לא חש להמתין ולבדוק אחר הדברים, ובזה גילה דעתו,

שלא הייתה חביבה עליו. 48) אבל לאחר שנתקדשה נאסרה על הראשון. וכופים אותו להוציאה.

יג. וְכֵן הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם אֵילוֹנִית[49] אוֹ מִשּׁוּם שֶׁרוֹאֶה דָּם בְּכָל עֵת תַּשְׁמִישׁ[50] - הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר לְעוֹלָם. שֶׁמָּא תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר, וְתֵלֵד הָאֵילוֹנִית וְתִתְרַפֵּא הַנִּדָּה, וְיֹאמַר: אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן הוּא לֹא הָיִיתִי מְגָרְשָׁהּ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל וְהַבָּנִים מַמְזֵרִים. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִיר - לֹא יוֹצִיא.

49) שחושב שהיא איילונית, איילונית לשון איל, שאינה יולדת. 50) והרי היא אסורה לבעלה.

יד. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט חוּץ לָאָרֶץ[51] וְאָמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם' - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה, שֶׁאָנוּ חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ וּלְפִיכָךְ הֵעִיד לָהּ. וְכֵן הָעֵד הָאֶחָד שֶׁהֵעִיד לָאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת עַל פִּיו - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. וְכֵן הֶחָכָם שֶׁאָסַר אֶת הָאִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ בְּנֶדֶר[52] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. וְכֵן הַנִּטְעָן[53] עַל הַשִּׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה, עַל הַנָּכְרִית וְנִתְגַּיְּרָה - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה[54]. וְכֵן עַכּוּ"ם וְעֶבֶד הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר הָעַכּוּ"ם וְנִתְגַּיֵּר, הָעֶבֶד וְנִשְׁתַּחְרֵר - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה[55]. וְכֻלָּן אִם עָבְרוּ וְנָשְׂאוּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם.

51) כלומר בחוץ־לארץ ממקום למקום או מארץ ישראל לחוץ לארץ או מחוץ־לארץ לארץ ישראל. 52) שנדרה הנאה מבעלה ולא היפר לה ובאת לחכם להתיר לה נדרה ולא מצא לה פתח לחרטה. 53) טוענים עליו דברי לעז על יחסים בינו לשפחה. 54) שלא יאמרו אמת היה הקול הראשון. 55) שלא יאמרו משום אשה זו נתגייר או נשתחרר.

טו. וְכֻלָּן שֶׁהָיוּ לָהֶם נָשִׁים[56], וּמֵתוּ נְשׁוֹתֵיהֶן אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשׁוּ[57], וְהָיוּ הַנָּשִׁים הֵן שֶׁהִרְגִּילוּ[58] אֶת בַּעְלֵיהֶן לְגָרְשָׁם - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לָהֶן לְכַתְּחִלָּה[59]. וְכֵן אִם הָלְכוּ נָשִׁים אֵלּוּ וְנִשְׂאוּ לַאֲחֵרִים[60], וְנִתְאַלְּמְנוּ אוֹ נִתְגָּרְשׁוּ[61] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לָהֶן לְכַתְּחִלָּה[62].

56) בשעת מעשה. 57) לאחר זמן. 58) שהתחילו בקטטה להקניט את בעליהן. 59) שעכשיו אין עליהם שום חשד. 60) כשאסרה החכם, או כשהעיד העד. 61) מהנישואין השניים. 62) שכשנישאו לאחרים באמצע נסתלק מהם כל חשד.

טז. וְכָל אַחַת מֵהֶן מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְכֵן הָעֵד שֶׁהֵעִיד לָהּ, אוֹ לְכֵן הֶחָכָם שֶׁאָסָרָהּ עַל בַּעְלָהּ, אוֹ לְכֵן הַנִּטְעָן עָלֶיהָ, אוֹ לִשְׁאָר קְרוֹבִין; שֶׁאֵין אָדָם חוֹטֵא כְּדֵי שֶׁיְּהֵנֶה אַחֵר. וּמֻתֶּרֶת הָאִשָּׁה לְהִנָּשֵׂא לְאֶחָד מֵעֵדֵי גְרוּשֶׁיהָ אוֹ מֵעֵדֵי מָאוּנֶיהָ[63], אוֹ לְאֶחָד מִן הַדַּיָּנִים שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶם[64]; שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין אֶלָּא לְעֵדוּת אֶחָד. וּלְעוֹלָם יִתְרַחֵק אָדָם מֵעֵדוּת מֵאוּן[65], וְיִתְקָרֵב לַחֲלִיצָה[66].

63) קטנה יתומה שהשיאוה אחיה או אמה ואינה רוצה בבעלה, ממאנת בפני שניים והולכת לה. 64) כשהיא יבמה. 65) שמא כשתגדיל תתחרט על מיאונה. 66) ואף שמעיקר הדין מצוות יבום קודמת למצוות חליצה, בכל זאת טוב להתדבק בחליצה.

יז. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְחָזַר וּבְעָלָהּ בִּפְנֵי עֵדִים קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאַחֵר, בֵּין שֶׁגֵּרְשָׁהּ מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין - הוֹאִיל וְאִשְׁתּוֹ הָיְתָה, הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁהֶחֱזִירָהּ, וּלְשֵׁם קִדּוּשִׁין בָּעַל וְלֹא לְשֵׁם זְנוּת. וַאֲפִלּוּ רָאוּ אוֹתוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מָעוֹת[67]. שֶׁחֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּאִשְׁתּוֹ בְּעִילַת זְנוּת, וַהֲרֵי בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעִילַת מִצְוָה. לְפִיכָךְ הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשֵׁי וַדַּאי[68], וּצְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי.

67) אין אומרים שנתן לה מעות אלו באתננה ולשם זנות בָּעַל. 68) אף על פי שלא אמר לה הריני בועליך לשם קידושין.

יח. נִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים[69] - וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי הָעֵדִים כְּאֶחָד[70]: אִם הָיְתָה מְגֹרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא נִבְעֲלָה, וְהֵן הֵן עֵדֵי יִחוּד הֵן הֵן עֵדֵי בִּיאָה[71]; שֶׁכָּל הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה - אֵינוֹ צָרִיךְ לִבְעֹל בִּפְנֵי עֵדִים, אֶלָּא יִתְיַחֵד בִּפְנֵיהֶן וְיִבְעֹל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. לְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק, וַהֲרֵי הִיא סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[72]. וְאִם הָיְתָה מְגֹרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ, שֶׁהֲרֵי אֵין לִבּוֹ גַּס בָּהּ.

69) ולא ראוה נבעלת בפניהם. 70) ולא שאחד ראה אותם בשחרית והשני בין הערביים, כי המקדש בעד אחד אין חוששים לקידושיו ואפילו שניהם מודים. 71) כלומר, אף על פי שלא ראוה נבעלת בפניהם הרי זה כאילו ראוה נבעלת, כי עדות היחוד היא כעדות הביאה, הואיל ולבם גס זה בזה, ודאי לא פרשו זה מזה. 72) ואם יקדשנה אחר תהיה מקודשת גם לשני מספק.

יט. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים, שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁתִּבְעֵל בִּפְנֵי עֵדִים - צְרִיכָה גֵּט; חֲזָקָה שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[73]. וְהִגִּדִּילוּ וְהוֹסִיפוּ בְּדָבָר זֶה שֶׁעָלָה עַל דַּעְתָּם, עַד שֶׁהוֹרוּ, שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן מִשִּׁפְחָתוֹ[74] - חוֹשְׁשִׁין לוֹ וְלֹא תִּתְיַבֵּם אִשְׁתּוֹ[75], שֶׁמָּא שִׁחְרֵר שִׁפְחָתוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּא עָלֶיהָ[76]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁוַּדַּאי שִׁחְרְרָהּ, שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[77]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה רְחוֹקִים הֵם בְּעֵינֵי עַד מְאֹד מִדַּרְכֵי הַהוֹרָאָה, וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶן. שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים חֲזָקָה זוֹ אֶלָּא בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ בִּלְבַד, אוֹ בִּמְקֻדֶּשׁ עַל תְּנַאי וּבְעַל סְתָם, שֶׁהֲרֵי אִשְׁתּוֹ הִיא, וּבְאִשְׁתּוֹ הִיא שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה בְּעִילַת זְנוּת עַד

שֶׁיִּפְרֵשׁ שֶׁהִיא בְּעִילַת זְנוּת אוֹ יְפָרֵשׁ שֶׁעַל תְּנַאי הוּא בּוֹעֵל; אֲבָל בִּשְׁאָר הַנָּשִׁים - הֲרֵי כָּל זוֹנָה בְּחֶזְקַת שֶׁבָּעַל לְשֵׁם זְנוּת עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ כִּי הוּא לְשֵׁם קִדּוּשִׁין. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּשִׁפְחָה אוֹ כּוּתִית, שֶׁאֵינָהּ בַּת קִדּוּשִׁין, שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן כְּלָל; וַהֲרֵי הַבֵּן מֵהֶן בְּחֶזְקַת כּוּתִי וְעֶבֶד עַד שֶׁיְּוָדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה אִמּוֹ אוֹ נִתְגַּיְּרָה.

73) וכהטעמת הראב"ד: "העמד בני ישראל ובנות ישראל על חזקתן ובחזקת כשרות הן, שלא יתפרצו בפני עדים לזנות". 74) הכנענית. 75) אם מת ולא הניח בנים אלא בן זה בלבד. 76) ואז הוא בנו לכל דבר, אבל בנו מן השפחה אינו פוטר את אשתו מן הייבום, "שזרע הבא מן השפחה - עבדים ... וכאילו אינם. 77) שהרי בידו לשחררה ואינו מניח היתר ועושה איסור.

כ. מִי שֶׁהֶחְזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֲרוּסִין, וְיָצָא שְׁמָהּ בָּעִיר מְגֹרֶשֶׁת, אֲפִלּוּ רֹב הָעִיר אוֹ כֻּלָּהּ מַעֲבִירִין הַקּוֹל שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[78], וַהֲרֵי הִיא בְּחֶזְקָתָהּ. אֲבָל אִם יָצָא שְׁמָהּ בָּעִיר מְקֻדֶּשֶׁת, וְהֶחְזַק הַקּוֹל בְּבֵית דִּין, שֶׁהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְאַחַר כָּךְ יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מֵאוֹתָן הַקִּדּוּשִׁין - הַקּוֹל אֲסָרָהּ וְהַקּוֹל הִתִּירָהּ, וַהֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[79].

78) לאוסרה על בעלה כהן. 79) ומותרת להינשא לאחרים.

כא. לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ[80]. וְלֹא תִּהְיֶה יוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו וּמְשַׁמַּשְׁתּוֹ וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ. וְלֹא יְגָרֵשׁ אָדָם אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה אֶלָּא אִם כֵּן מָצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְגוֹ'. וְאֵין רָאוּי לוֹ לְמַהֵר לְשַׁלֵּחַ אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה[81]. אֲבָל שְׁנִיָּה, אִם שְׁנֵאָהּ - יְשַׁלְּחֶנָּה[82].

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה".

דין זה כתב הרמב"ם גם בהלכות איסורי ביאה (פכ"א הכ"ח) "אסור לאדם לישא אשה ודעתו לגרשה, שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך, ואם הודיעו תחילה שהוא נושא אותה לימים, מותר". ה'משנה למלך' מביא את דברי ה'טור' "לא ישא אדם כו', וכתב הרמב"ם ז"ל ואם הודיעה תחילה שהוא נושא אותה לימים ידועים מותר". והקשה עליו הב"י למה תלה ההלכה ברמב"ם, והלא היא גמרא מפורשת (יבמות לז) "מכריז ואומר מאן הויא ליומא". ומביא תירוץ שבגמרא שם הקשו על עובדה זו, וממילא אין משם ראיה. אבל על־פי־זה קשה לאידך גיסא, מהו מקורו של הרמב"ם לדין זה.

ונראה לומר, שמקורו מפשטות דברי הגמרא, שהטעם ש"לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה" הוא משום שנאמר "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך" שמצב זה אינו שייך אם הודיעה שבדעתו לגרשה.

בעצם הדין יש להבין, הלא מובא בגמרא על הפסוק "וברותי מכם המורדים והפושעים" אלו תשע מידות שאחת מהן היא "בני גרושות" שגמר בדעתו לגרשה, וכן פסק הרמב"ם שלא יבוא עליה אחר שגמר בדעתו לגרשה (איסורי ביאה פכ"א הי"ב) וא"כ כיצד יכול לשאת אשה לימים כשהודיעה שנושא אותה לימים ואח"כ יגרשנה, הרי יש דין של גרושת הלב, ותן לחכם ויחכם עוד.

והנה כללות עניין הגלות הוא הגירושין שבין כנסת ישראל והקב"ה, שאומר "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה", ומשמעו של פסוק זה הוא שאין שאלה על ש"שילחתיה", וכל השאלה היא היכן ה"ספר כריתות". וא"כ יש לשאול הרי הקב"ה ידע שתהיה גלות ויהיו גירושין, וא"כ היאך יכול היה להיות עניין הנישואין בין הקב"ה וכנסת ישראל בשעה שהיה בדעתו של הקב"ה לגרשה.

והביאור: בסוף הלכות יסודי התורה, כותב הרמב"ם: "דברי הפורענות שהנביא אומר... אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו....שהקב"ה ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה". וכן כל אריכות הלשון בפרשת "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם כו'" אינה אלא לעורר את ישראל שיזהרו מהנהגה בלתי רצויה זו, וגם כאן "אפשר שיעשו תשובה ונסלח להם". ונמצא שהנישואין של הקב"ה וכנסת ישראל לא היו מעולם "על־מנת לגרשה" כי בוודאי שלא רצה הקב"ה שיהיה עניין הגלות, והזהיר את ישראל על כך כדי שהנישואין יהיו באופן תמידי.

ההוראה מכך לכל יהודי, שצריך לדעת שהוא למעלה מהגבלות הטבע והעולם, ואף שמצד טבע העולם יכול לבוא למצב של "והשחתם", וכפירוש הרמב"ם על הפסוק "וקם העם הזה וזנה גו'" - "הודיענו הבורא מנהגו של עולם", מכל־מקום אין הדבר מכריחו כלל וכלל, וגם אחרי שנמצא בגלות יש ביכולתו להפוך אותו במהירות למצב של גאולה על־ידי עסק בתורה שהיא 'בעלת הבית' על מציאות העולם, על־דרך שמצינו ברשב"י שכשלא ירדו גשמים אמר תורה על הפסוק "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" וירדו גשמים.

(על־פי 'יין מלכות' ספר נשים סימן יז)

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה ולא תהיה יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה".

ובהלכות איסורי ביאה (פכ"א הכ"ח) שינה הלשון וכתב "לא

ישא אדם אשה ודעתו לגרשה, שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך..." וצריך להבין, מדוע שנה הרמב"ם דין זה פעמיים, ומדוע לא הביא כאן את הכתוב שהוא המקור להלכה זו "אל תחרוש על רעך כו'" כפי שהביא בהלכות איסורי ביאה.

ויש לומר שדין זה אפשר לפרשו בשני אופנים, האחד שהוא איסור "אל תחרוש", וההדגשה בזה היא על האיש החורש רעה ונוהג בהנהגה מגונה. והשני שהעיקר הוא הצער והביזוי שגורם לחבירו. ונפקא־מינה להלכה, כאשר מודיעו מתחילה, שאז לפי הטעם הראשון יצא מכלל איסור, אבל לפי הטעם השני עדיין יש כאן צער לזה היושב אתו, וקשה לו לצאת מישיבה זו עם חבירו החורש עליו רעה, ולכן עדיין יש בזה איסור "אל תחרוש על רעך כו'".

ולדעת הרמב"ם, שניהם אסורים ויש כאן שני דינים שונים, מהות הנישואין היא "ודבק באשתו והיו לבשר אחד", ואם דעתו לגרשה הרי זה חיסרון בעצם הנישואין, ולזה כיוון בהלכות גירושין "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה, ולא תהיה יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה".

אבל ישנו דין נוסף של "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך" והוא איסור בהנהגת בני אדם זה לזה, ש"אסור לאדם" לישא אשה ודעתו לגרשה, ולכן כתב דין זה בהלכות איסורי ביאה, בפרק שבו מבאר גדרי הנהגות איש ואשה זה לזו.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד ע' 141)

80) שנאמר: "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך". 81) שנאוי המשלח ... כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות... ואפילו אם מצא בה ערוות דבר כגון שהעיד לה אחד, שמצוה לגרשה, לא יאמר אני מאמין לו ויגרשה מייד אלא יהיה מתון בדבר ... ויעשה חקירה יפה, אולי לא יצטרך לגרשה". 82) ומטעם זה כתב הרשב"א שאין מברכים על מצות גירושין, מפני שיש גירושין שהם בעבירה, כגון שלא מצא בה ערוות דבר ומגרשה מחמת שנאה.

1 **כב. אִשָּׁה רָעָה בְּדֵעוֹתֶיהָ[83], וְשֶׁאֵינָהּ צְנוּעָה כִּבְנוֹת**
2 **יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת - מִצְוָה לְגָרְשָׁהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: גָּרֵשׁ לֵץ**
3 **וְיֵצֵא מָדוֹן. וְאִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִשּׁוּם פְּרִיצוּת - אֵין**
4 **רָאוּי לְאָדָם כָּשֵׁר שִׁישָּׂאֶנָּה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: זֶה הוֹצִיא**
5 **רִשְׁעָה מִבֵּיתוֹ וְזֶה מַכְנִיסָהּ.**

83) במידותיה.

6 **כג. מִי שֶׁנִּתְחָרְשָׁה[84] אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זֶה מְגָרְשָׁהּ בְּגֵט**
7 **וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת[85]; אֲבָל אִם נִשְׁתַּטָּת - אֵינוֹ מוֹצִיא עַד**
8 **שֶׁתַּבְרִיא. וְדָבָר זֶה תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
9 **תְּהֵא הֶפְקֵר לְפִרוּצִין, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ יְכוֹלָה לִשְׁמֹר**
10 **עַצְמָהּ. לְפִיכָךְ מַנִּיחָהּ וְנוֹשֵׂא אַחֶרֶת, וּמַאֲכִילָהּ**
11 **וּמַשְׁקֶהָ מִשֶּׁלָּהּ[86]. וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ בִּשְׁאֵר כְּסוּת**
12 **וְעוֹנָה, שֶׁאֵין כֹּחַ בְּבֶן דַּעַת לָדוּר עִם הַשּׁוֹטִים בְּבַיִת**
13 **אֶחָד. וְאֵינוֹ חַיָּב לְרַפֹּאתָהּ וְלֹא לִפְדּוֹתָהּ. וְאִם גֵּרְשָׁהּ**
14 **- הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[87]. וּמוֹצִיאָהּ מִבֵּיתוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב**
15 **לַחֲזֹר וּלְהִטַּפֵּל בָּהּ[88].**

84) שנאלמה, אינה שומעת ואינה מדברת. 85) אף על פי שאין לה דעת, שהאשה מתגרשת בעל כורחה ואין אנו צריכים דעתה. 86) שהרי הוא נותן לה כתובתה ומוכן לגרשה, אלא שהחכמים מנעוהו, כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר - לא חייבוהו לפרנסה. 87) שמן התורה מגורשת אם יודעת לשמור גיטה. 88) אבל חייב לתת לה כתובתה, שהרי נולד בה מום זה לאחר שנתארסה ונסתחפה שדהו.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו נישואי קטנה, יתומה בחיי האב, מיאון של קטנה, גט מיאון, שלא להחזיר גרושתו, שלושת חודשי הבחנה.

16 **א. אֵין נוֹשְׂאִין אֶת הַקְּטַנָּה[2]. וְהַנּוֹשֵׂא קְטַנָּה יְתוֹמָה[3]**
17 **וְלֹא רָצְתָה בַּבַּעַל - הֲרֵי זוֹ מְמָאֶנֶת וְהוֹלֶכֶת, וְאֵינָהּ**
18 **צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵט; שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין שֶׁל קְטַנָּה קִדּוּשִׁין**
19 **גְּמוּרִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[4]. וְכֵן קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ**
20 **וְנִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - הֲרֵי הִיא**
21 **כְּיִתוֹמָה בְּחַיֵּי אָבִיהָ[5], וְאִם נִשֵּׂאת כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה[6] -**
22 **הֲרֵי זוֹ מְמָאֶנֶת[7].**

2) שמא אם היתה גדולה לא היתה מתרצית (קידושין מא. וב'תוספות' שם. וכן בכתובות נז: וראה לעיל פ"ג מהל' אישות הי"ט). 3) מאביה. 4) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח "שאין קידושיה קידושין גמורים מן התורה אלא מדברי סופרים. והן תלויין, שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה ואינו צריך לחזור לקדשה אחר שגדלה וכו'". 5) כמו שכתב רבינו לעיל (פ"ג מהל' אישות הי"ב): "כיון שנשאת, אין לאביה בה רשות לעולם". אבל הנישואין הראשונים שע"י אביה הם נישואין גמורים מן התורה, ואינם נפקעים במיאון אלא ע"י גט ממש, כמבואר שם הי"א, ולעיל פ"ב מהלכות גירושין, הי"ח־יט. 6) בחיי אביה, אחרי שיצאה מרשותו, כנ"ל. 7) יבמות קט, א. וסדר מיאונה מבואר לקמן ה"ח, וכן ההבדל למעשה בין מיאון לגט, מבואר לקמן ה"ט, טז.

23 **ב. הַחֲרֶשֶׁת[8], אַף עַל פִּי שֶׁנִּשּׂוּאֶיהָ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9]**
24 **כְּנִשּׂוּאֵי קְטַנָּה, לֹא תִּקְּנוּ לָהּ שֶׁתְּמָאֵן, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
25 **יִמָּנְעוּ מִלְּנָשְׂאָהּ[10].**

8) שאינה שומעת ואינה מדברת. 9) כמבואר לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ט, ופי"א ה"ד. 10) הואיל ולעולם תוכל למאן מפני חרשותה, אבל בקטנה יש גבול, וסובר אפייסנה כל שעה עד שיעבור זמן מיאונה (יבמות קיג. וברש"י). אבל בגט מתגרשת החרשת, כמבואר לעיל פ"י הכ"ג.

26 **ג. מְמָאֶנֶת הִיא הַקְּטַנָּה בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בֵּין מִן**

הַנִּשּׂוּאִין, בֵּין בִּפְנֵי בַּעְלָהּ בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[11]. וּכְשֵׁם שֶׁמְּמָאֶנֶת בַּבַּעַל, כָּךְ מְמָאֶנֶת בַּיָּבָם[12]. וּמְמָאֶנֶת בְּבַעַל זֶה וּמְמָאֶנֶת בַּשֵּׁנִי, אִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְכֵן בַּשְּׁלִישִׁי, אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה יֵשׁ לָהּ לְמָאֵן[13]. וּקְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵאֲנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה, וְהָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - קִדּוּשֶׁיהָ הֵם הֵם מֵאוּנֶיהָ[14].

11) שם קז, א. במשנה כדברי בית־הלל. 12) אם מת בעלה ולא מיאנה בו, ונפלה לפני יבם - ממאנת בו ואינה צריכה חליצה (שם, כדברי בית־הלל). 13) שם. שלא כדברי בית־שמאי האומרים: "אין בנות ישראל הפקר אלא ממאנת וממתנת (מליארס לאחר) עד שתגדיל". 14) שם קח, א. שבקידושיה היא מגלה דעתה, שאין רצונה בבעלה הראשון. "ולכתחילה יש לבית־דין להזהר שלא להשיא יתומה קטנה במקום שנראה להם שתבוא לידי מיאון, ואין לדיין בזה אלא מה שעיניו רואות" (שו"ע אהע"ז סי' קנה ס"א).

ד. עַד מָתַי הַבַּת מְמָאֶנֶת? כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה, עַד שֶׁתְּהֶיה נַעֲרָה[15] אוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁהִיא אֵילוֹנִית[16]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[17] בְּשֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ הַבַּעַל אַחַר שְׁנַעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[18]; אֲבָל אִם הִגִּיעָה לַזְּמַן הַזֶּה וְנִבְעֲלָה - הוֹאִיל וְהַבְּעִילָה קוֹנָה מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19], הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְמָאֶנֶת. וְאֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה לְמֵאוּן, שֶׁחֶזְקָתָהּ שֶׁהֵבִיאָה סִימָנִין[20].

15) בת שתים־עשרה שנה והביאה שתי שערות, ואם הגיעה לגיל זה ולא הביאה שתי שערות - עדיין קטנה היא עד עשרים שנה, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ג. 16) שהגיעה לגיל העשרים ולא הביאה שתי שערות ונראו בה סימני איילונית. ואם לא נראו בה סימני איילונית, עדיין קטנה היא עד שתהיה בת שלשים וחמש שנה (שם ה"ד). 17) שאם לא הביאה סימני נערה, יכולה למאן אע"פ שמלאו לה שתים־עשרה שנה. 18) שאין קידושיה מן התורה אלא מדברי סופרים בלבד, שהרי קטנה היתה כשנתקדשה, ולפיכך כשנבדקה ולא הביאה שתי שערות, עדיין קטנה היא וממאנת, שאפילו כבר הביאה שתי שערות ונשרו - אינה אלא מקודשת מדבריהם בלבד, ומספק אין אנו מחמירים בה להחזיקה גדולה. 19) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח: "שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה, ואינו צריך לחזור לקדשה אחר שגדלה". 20) שהרי היא מקודשת קידושי תורה, ובאיסור תורה עלינו להחמיר ולומר: חזקה כבר הביאה סימנים ואינה ממאנת, שהרי גדולה היא (נדה מו.).

ה. הֲרֵי שֶׁנִּבְדְּקָה[21] וְלֹא נִמְצְאוּ לָהּ סִימָנִים - הוֹאִיל וְנִבְעֲלָה אַחַר שֶׁהִגִּיעָה לַזְּמַן הָרָאוּי לְסִימָנִין, הֲרֵי זוֹ חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא הֵבִיאָה וְנָשְׁרוּ[22], וּלְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק. וְאִם מֵאֲנָה אַחַר שֶׁנִּבְדְּקָה[23], וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר - צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט מִסָּפֵק[24]. וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וְהַוָּלָד סְפֵק מַמְזֵר מִשְּׁנֵיהֶם[25].

21) ע"י נשים, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"כ. 22) ונפלו. הואיל ואילו הביאה סימנים הרי היא מקודשת קידושי תורה כשנבעלה אחר ההבאה, ספק תורה להחמיר. אבל אם לא בעלה, ובדקוה ולא נמצאו לה סימנים, הרי היא עדיין קטנה וממאנת ואין חוששים שמא נשרו, שאפילו נשרו אינה אלא מקודשת מדבריהם, וספק מדבריהם - להקל (נדה שם, וכן בבבא־בתרא קנו, א: "בודקין למיאונים" וברי"ף יבמות סוף פי"ג). 23) ולא נמצאו לה סימנים. 24) שמא כשנבעלה לראשון עדיין לא הביאה סימנים כלל, ונמצא שאינה מקודשת לו מן התורה, וממילא מקודשת היא לשני, כי גם בנוגע לשני יש להחמיר ולומר, שמא הביאה עכשיו ונשרו ומקודשת היא לו קידושי תורה מספק. ראה 'בית שמואל' סי' קנה, אות ל'. 25) אם תחזור לראשון אחרי שנתקדשה לשני ולא נתגרשה ממנו וילדה מן הראשון. ודין ספק ממזר מבואר בהל' איסורי ביאה פט"ו הכ"א.

ו. קְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵאֲנָה וְהִגְדִּילָה[26], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּעָלָהּ בַּעְלָהּ מִשֶּׁנַּעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְמָאֶנֶת, שֶׁהֲרֵי הִגְדִּילָה[27]. וּצְרִיכָה גֵּט מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[28]. שֶׁהֲרֵי לֹא בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁהִגִּיעָה לִשְׁנֵי נַעֲרוּת עַד שֶׁנְּחוּשׁ לָהּ שֶׁמָּא הֵבִיאָה סִימָנִין וְתִהְיֶה סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[29], וְלֹא בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁהִגְדִּילָה[30] כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[31], וְנִמְצֵאת שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט אֶלָּא מִנִּשּׂוּאֵי קַטְנוּת שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. לְפִיכָךְ, אִם עָמְדָה וְנִתְקַדְּשָׁה אַחַר שֶׁגָּדְלָה - תּוֹפְסִין בָּהּ קִדּוּשִׁין שֶׁל שֵׁנִי[32]. וְאִם גֵּרֵשׁ הָרִאשׁוֹן - יִכְנֹס הַשֵּׁנִי[33]. אֲבָל אִם גֵּרֵשׁ שֵׁנִי - לֹא יְקַיֵּם רִאשׁוֹן, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: הֶחֱזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מֵאַחַר שֶׁנִּתְאָרְסָה[34]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ שֵׁנִי קֹדֶם שֶׁיְּגָרֵשׁ רִאשׁוֹן - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁדּוֹמָה לְאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ[35]. וְאֵין הַוָּלָד מִן הַשֵּׁנִי מַמְזֵר[36]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ רִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁגֵּרֵשׁ שֵׁנִי - הַוָּלָד מַמְזֵר[37].

26) הגיעה לשתים־עשרה שנה ויום אחד, וגם הביאה שתי שערות. 27) נדה נב, א. 28) ולפיכך תופסים בה קידושי שני, אפילו אם לא נתגרשה מן הראשון, כפי שמבאר והולך. 29) מן התורה. 30) והביאה סימנים. 31) מקודשת ודאי. 32) מן התורה. 33) אם ירצה, וכמבואר בגיטין פט, ב. 34) שיאמרו לאחר שגירשה ראשון תחילה קידשה שני, ואסור להחזיר גרושתו משנתארסה, כמבואר בסמוך הי"ב (גיטין שם). והשווה לעיל פ"ט מהל' אישות הכ"ו. 35) ראה לעיל פ"י, ה"ה: "בין שהיה בעלה פקח, בין שהיה חרש". והוא מ'ירושלמי' יבמות פי"ד, ה"א. והרי אם בעלה חרש אינה מקודשת אלא מדבריהם, ובכל זאת תצא מהשני אפילו היה פיקח וקידושיו קידושין גמורים הם, בגלל איסור אשת־איש מבעלה החרש (ביאור הגר"א אהע"ז סי' קנה,

עד). 36) שמן התורה מקודשת היא לשני ומותרת לו, וכמו שאמרו (גיטין פ:) כל שנשאת לשני ע"י גט פסול (כשר מן התורה ופסול מדבריהם), הולד מן השני כשר. 37) מן התורה. שהרי אשת איש היא מן השני בקידושי תורה. וראה יבמות קט, ב.

ז. אֵי זוֹ הִיא קְטַנָּה שֶׁצְּרִיכָה לְמָאֵן? מִבַּת שֵׁשׁ עַד בַּת עֶשֶׂר שָׁנִים - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ לְפִי יְפִי דַּעְתָּהּ: אִם יוֹדַעַת לִשְׁמֹר קִדּוּשֶׁיהָ[38], וְשֶׁהֵן קִדּוּשִׁין, לֹא שֶׁתִּשְׁמֹר אוֹתָן כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּשַׁמֶּרֶת הָאֲגוֹז וּתְמָרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה מֵאוּן[39]; וְאִם אֵינָהּ יוֹדַעַת לִשְׁמֹר קִדּוּשֶׁיהָ - אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן, אֶלָּא הוֹלֶכֶת לְבֵית אִמָּהּ כְּאִלּוּ לֹא נִתְקַדְּשָׁה מֵעוֹלָם[40]. וּפְחוּתָה מִבַּת שֵׁשׁ, אֲפִלּוּ יוֹדַעַת לִשְׁמֹר - אֵינָהּ צְרִיכָה מֵאוּן. וְיִתֵּרָה עַל בַּת עֶשֶׂר, אֲפִלּוּ סְכָלָה בְּיוֹתֵר[41] - צְרִיכָה מֵאוּן. וְכָל מִי שֶׁהִשִּׂיאוּהָ אֲחֶיהָ אוֹ אִמָּהּ אוֹ קְרוֹבֶיהָ שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ - אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן[42].

38) כסף קידושיה. 39) גיטין סה, א: "הפעוטות מקחן מקח, וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון", וכגירסת הרי"ף שם. וסתם פעוטות מגיל שש עד עשר, כל פעוט לפי חריפות שכלו, כמבואר בגיטין נט, א. 40) יבמות קז, ב. 41) לא שעושה מעשה שטות, אלא שאינה חריפה כלל - הואיל והיא יתירה על עשר, חזקה עליה, שהיא יודעת לשמור קידושיה (כסף־משנה בהל' אישות פ"ד ה"ז, והשווה דברי רבינו שם ולעיל פ"ב הי"ט). 42) יבמות, שם. וב"ירושלמי" (שם פי"ג, ה"ב) אמרו: איזו לדעתה? עושים לה חופה ומלבישים אותה מלבושים נאים ומזכירים לה גבר (שתינשא לבעל). - שלא לדעתה? עושים לה חופה ומלבישים אותה בגדים נאים ולא מזכירים לה גבר (לפי גירסת הרשב"א שם).

ח. כֵּיצַד מְמָאֶנֶת? אוֹמֶרֶת בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים: אֵין רְצוֹנִי בִּפְלוֹנִי בַּעְלִי, אוֹ: אֵין רְצוֹנִי בַּקִּדּוּשִׁין שֶׁקִּדְּשׁוּנִי אִמִּי אוֹ אַחַי, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ[43]. אֲפִלּוּ הָיוּ אוֹרְחִין מְסֻבִּין בְּבֵית בַּעְלָהּ[44], וְהִיא עוֹמֶדֶת וּמַשְׁקָה עֲלֵיהֶן, וְאָמְרָה: אֵינִי רוֹצָה בִּפְלוֹנִי בַּעְלִי - הֲרֵי זֶה מֵאוּן[45].

43) יבמות, שם. 44) ואלה ישתקו ולא יודיעו כלל על דבר מיאונה משום כבוד הבעל הסועדים אצלו, וגם לא הלכה אליהם במיוחד על דבר מיאונה אלא בהזדמנות הגשת הכיבוד אמרה מה שאמרה, ואולי מתוך טורח ורוגז הביעה את מיאונה לבעלה המטריחה. 45) שם קח, א. וכתב בספר 'מעשה רוקח': טעם המיאון תיקנוהו לטובתה, הואיל וקטנה היא אין כח ביד חכמים להכריחה לישב תחת בעלה נגד רצונה, כמו שאמרו (פסחים קטז.) "חיוב לדרדקים"? ומפני שיש לחוש שמא תניח בית בעלה ותלך לבית אמה, ושוב תתפייס ותשוב לבעלה, ושוב תחזור לבית אמה והרי זה כצחוק וגיחוך, וגם יש לחוש, שמא תפקיר עצמה באותן העתים שהיא בורחת מבעלה, ולפיכך כשהיא ממאנת בפני שנים ואומרת: אין רצוני בבעלי זה, אז היא מרגשת בכבוד עצמה ולא תשוב עוד אליו, וזהו שאמרו: נתקדשה לאחר - "קידושיה הם הם מיאוניה", כיון שנתקדשה לאיש אחר, אין לחוש עוד שינהגו בה מנהג הפקר.

ט. הַשְּׁנַיִם שֶׁמְּמָאֶנֶת הַקְּטַנָּה בִּפְנֵיהֶן כּוֹתְבִין לָהּ: בְּיוֹם פְּלוֹנִי מֵאֲנָה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּפָנֵינוּ בִּפְלוֹנִי בַּעְלָהּ, וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לָהּ. וְזֶה הוּא גּוּפוֹ שֶׁל גֵּט מֵאוּן[46]. וְגֵט מֵאוּן אֵינוֹ כְּגֵט הַגֵּרוּשִׁין, שֶׁנִּתְּנָתוֹ[47] מְגָרְשָׁהּ[48]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ כְּתִיבָה לִשְׁמָהּ, וְלֹא מְסִירָה[49], וְלֹא דָּבָר מִמִּשְׁפְּטֵי גֵּט הַגֵּרוּשִׁין[50]. וְאֵין כּוֹתְבִין בּוֹ טָפְסֵי[51] הַגֵּט, שֶׁמָּא יֵרָאֶה כְּגֵט גֵּרוּשִׁין[52], לְפִי שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּמַעֲשֵׂה בֵּית דִּין[53].

46) יבמות, שם. 47) של גט. 48) וכל עוד לא נתנו לה הבעל או שלוחו - אינה מגורשת, כמבואר לעיל פ"א ה"ג, הי"ב. ואילו גט מיאון - אין צורך בנתינתו, אלא מעת מיאונה בפניהם נעקרו קידושיה. וכל עיקרו של גט מיאון אינו אלא לראיה בידה שמיאנה. וכן שנינו (בבא־מציעא פ"א מ"ח) "מצא . . . מיאונין הרי זה יחזיר" ואין חוששים שמא לא נתנו לה, הרי שאין צורך בנתינתו (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קנה, יז). 49) כלומר, אינו צריך לא כתיבה לשם גט מיאון (כגט, לעיל פ"א ה"ג) ולא מסירה לידה לשם גט מיאון (כגט, לעיל שם ה"ט). 50) כגון דין תלוש, המבואר שם ה"ו. 51) נוסח. 52) יבמות קז, ב. קח, א. שמתוך זה יבואו לאסור קרובותיה כדין גרושתו, ובאמת אינו כגט גירושין והוא מותר בקרובותיה, כמבואר לקמן הט"ז (מגיד־משנה). 53) תעודה בידה לראיה שמיאנה.

י. הַשְּׁנַיִם שֶׁמְּמָאֶנֶת בִּפְנֵיהֶן צְרִיכִין שֶׁיְּהוּ מַכִּירִין אוֹתָהּ[54] וְאֶת בַּעְלָהּ שֶׁמֵּאֲנָה בּוֹ[55]. לְפִיכָךְ[56], כָּל מִי שֶׁרָאָה אוֹתָהּ שֶׁמֵּאֲנָה וְשָׁמַע מֵאוּנֶיהָ יֵשׁ לוֹ לִכְתֹּב גֵּט מֵאוּן לָהּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירָהּ[57]. וּכְבָר נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לִכְתֹּב גֵּט מֵאוּן בְּנֹסַח זֶה:

54) שקטנה זו כך שמה, שאם לא יכירוה, יש חשש שמא יכתבו לקטנה זו שם של קטנה אחרת, ואם תמות הקטנה ההיא, יוציאו קרוביה גט מיאון זה כדי שלא יירשנה בעלה ויירשוה הם (יבמות קו. ובר"ן שם). 55) שזוהי אשתו של פלוני בעלה, שאם לא ידעו את בעלה, יש לחוש שמא יש קטנה אחרת ששמה כשם קטנה זו, ויכתבו בגט מיאון זה את שם בעלה של אותה קטנה. אבל אם מכירים את בעלה של זו שלפנינו, שוב אין לחוש שמא שם בעלה של קטנה אחרת כשם בעלה של זו, שכל־כך אין לנו לחשוש (מגיד־משנה). 56) הואיל ואין ממאנים אלא־אם־כן מכירים. 57) כי בוודאי לא הוזקקו השנים למיאונה טרם שהכירום (יבמות שם. והשווה לקמן פ"ד מהל' יבום הכ"ט).

גֵּט מֵאוּן

יא. בְּכָךְ בְּשַׁבָּת, כָּךְ וְכָךְ יוֹם לְחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לְמִנְיַן פְּלוֹנִי[58], מֵיאֲנָה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּפָנֵינוּ, וְאָמְרָה: שֶׁאִמִּי אוֹ אַחַי הִטְעוּנִי וְהִשִּׂיאוּנִי אוֹ

קִדְּשׁוּנִי וַאֲנִי קְטַנָּה לִפְלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, וְהַשְּׁתָּא גְּלִיתִי דַּעְתִּי קֳדָמֵיכוֹן[59] דְּלָא צָבֵינָא בֵּיהּ וְלָא קָאֵימְנָא עִמֵּיהּ[60]. וּבְדַקְנָא[61] פְּלוֹנִית דָּא וְאִתְבָּרַר לָנָא דַּעֲדַיִין קְטַנָּה הִיא[62]. וּכְתַבְנָא וַחֲתַמְנָא וִיהִיבְנָא לַהּ[63] לִזְכוּת וְלִרְאָיָה בְּרוּרָה. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד[64].

58) ליצירה או לשטרות, כמבואר לעיל פ"ד הי"ב. 59) לפניכם. 60) שאיני רוצה בו ולא אעמוד עמו. 61) ובדקנו (ע"י נשים, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"כ). 62) ויכולה למאן. 63) וכתבנו וחתמנו ונתנו לה. 64) ראה נוסח המיאון ב'ירושלמי' סנהדרין פ"א ה"ב, ובתלמוד בבלי יבמות קז, ב. וב'אוצר הגאונים' יבמות חלק התשובות סי' תקלב־תקלד. ובשו"ע אהע"ז סי' קנה סכ"ב: "וממאנת אפילו בזמן הזה, וכן עשה מהר"ר יעקב פולק ז"ל מעשה בימיו ודלא כיש מחמירים שאמרו שאין בת ממאנת בזמן הזה כלל".

יב. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּעָלָהּ - נֶאֱסְרָה עַל הָרִאשׁוֹן[65]. וְאִם הֶחֱזִיר הָרִאשׁוֹן וּבְעָלָהּ - לוֹקֶה, וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן[66] וְגוֹ'.

65) יבמות יא, ב. 66) ולמעלה מזה כתוב: "ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר", והיתה - לשון הויה, שהיא קידושין, שאפילו רק נתקדשה לאחר - אסורה לראשון (רש"י, שם). השווה פי"ט מהל' סנהדרין ה"ד, 'ספר המצוות' לא־תעשה קנד. אבל אם חזר הראשון וקידשה ועדיין לא בעלה - אינו לוקה, כמבואר בקידושין עח, א.

יג. זְנָתָה עִם אַחֵר כְּשֶׁהִיא גְרוּשָׁה - מֻתֶּרֶת לַחֲזוֹר לְבַעְלָהּ[67]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר - הֲוָיָתָהּ לְאִישׁ אַחֵר, שֶׁהִיא הַקְּדוּשִׁין, הִיא שֶׁאוֹסֶרֶת אוֹתָהּ עַל בַּעְלָהּ לַחֲזוֹר לוֹ.

67) סוטה יח, ב במשנה שם.

יד. וּבְכְלָל לַאו זֶה, שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - נֶאֱסְרָה עָלָיו וְלוֹקֶה עָלֶיהָ[68]; שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִטַּמְּאָה[69] - וַהֲרֵי נִטְמְאָה[70]. אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱנְסָה[71]. לְפִיכָךְ[72], כָּל אִשָּׁה שֶׁנֶּאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ עַל יְדֵי קִנּוּי וּסְתִירָה[73], אִם בָּעַל אוֹתָהּ[74] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[75]. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִירָהּ אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ - יוֹצִיא בְּגֵט.

68) מן התורה, מלקות ארבעים. 69) נבעלה לאחרים, כלשון הכתוב (במדבר ה, יג) "ונסתרה והיא נטמאה". 70) ועל כרחנו פסוק זה עוסק גם באשה שזינתה תחת בעלה, שאילו במחזיר גרושתו - אפילו נתקדשה לשני ועדיין לא נטמאה - לוקה עליה, כמבואר לעיל. מעתה אמור, שלאו זה כולל גם אשה שנטמאת תחת בעלה, שהוא לוקה עליה אם יבוא עליה - אפילו לא גירשה כלל. 71) שהיא מותרת לו, כמבואר לעיל פכ"ד מהל' אישות הי"ט, אבל "אשת כהן שנאנסה, בעלה לוקה עליה משום טומאה, שנאמר לא יוכל בעלה . . . אחרי אשר הוטמאה. הכל בכלל, שאם נבעלו אסורין על בעליהן, פרט לך הכתוב באשת ישראל שנאנסה, שהיא מותרת . . . אבל אשת כהן באיסורה עומדת שהרי היא זונה" (לשון רבינו בפי"ח מהל' איסורי ביאה ה"ז). 72) הואיל ואילו נטמאה ודאי, הוא לוקה עליה מן התורה. 73) שהתרה בה בפני שנים אל תסתרי (=אל תתייחדי) עם איש פלוני, ונסתרה (=ונתייחדה) עמו בפני שנים (שראום מבחוץ) ושהתה עמו כדי טומאה, שאסורה על בעלה עד שתשתה מי המרים ויבדק הדבר, כמבואר לקמן בפ"א מהל' סוטה, ה"ב. 74) הבעל שלה. 75) מדבריהם, שהרי אין זה ודאי שנטמאה, אלא ספק. ואע"פ שאסורה עליו מן התורה, כמבואר בסוטה כח, א. וגם עובר עליה בלאו, כמבואר שם (ז.) - אין לוקים על הספק, אלא מכת מרדות. מרדות - שמרד על דברי תורה, ומכים אותו לא במספר קבוע כי־אם לפי ראות עיני הדיין (נזיר פ"ד מ"ג, וברע"ב שם). וראה בפ"א מהל' איסורי ביאה הכ"ב.

טו. חֵרֵשׁ שֶׁגֵּרֵשׁ בִּרְמִיזָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[76], וְהָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְחֵרֵשׁ אַחֵר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְפִקֵּחַ[77] - אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לְבַעְלָהּ הַחֵרֵשׁ[78]. אֲבָל אִשְׁתּוֹ שֶׁל פִּקֵּחַ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, וְהָלְכָה וְנִשֵּׂאת לְחֵרֵשׁ, וְנִתְגָּרְשָׁה - מֻתֶּרֶת לַחֲזוֹר לְבַעְלָהּ הַפִּקֵּחַ[79].

76) לעיל פ"ב הי"ז, שאם נשא כשהוא חרש - מגרש ברמיזה. 77) שקידושיו קידושין גמורים מן התורה. 78) כי איך יוכל להחזירה אחרי שנתקדשה קידושין גמורים לפיקח, ואסור להחזיר גרושתו משנתקדשה, ואפילו כשנתקדשה לחרש אחר אסורה לראשון, כי כשתיקנו חכמים קידושין לחרש, לא ייפו את כוחו יותר מהפיקח; שהחרש יהא מותר להחזיר גרושתו משנתקדשה לחרש כיוצא בו. 79) שאין קידושי החרש או נישואיו יכולים להרע לקידושי הראשון הפיקח שקידושיו מן התורה, שהרי מן התורה אין נישואי החרש כלום, ולא תיקנו חכמים נישואין לחרש לקפח את קידושי הראשון, שהוא הפיקח ('ירושלמי' יבמות פי"ד ה"א ע"פ גירסת רבינו: "אשתו של פיקח שגירשה ונישאת לחרש, אין אני קורא עליה: לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה" — מגיד־משנה).

טז. הַמְמָאֶנֶת (בָּאִישׁ) - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ[80], וְדִינָהּ עִם בַּעְלָהּ שֶׁמַּאֲנָה בּוֹ כְּדִינָהּ עִם מִי שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ מֵעוֹלָם[81]: הִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְהוּא מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה[82]. וְאִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְגֵרְשָׁהּ הָאַחֵר אוֹ מֵת אוֹ מַאֲנָה בּוֹ - מֻתֶּרֶת לַחֲזוֹר לָרִאשׁוֹן[83]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ הָרִאשׁוֹן וְהֶחֱזִירָהּ, וּמַאֲנָה בּוֹ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר אַחַר שֶׁמַּאֲנָה בּוֹ, וְגֵרְשָׁהּ הָאַחֵר - מֻתֶּרֶת לַחֲזוֹר לָרִאשׁוֹן; שֶׁכָּל הַיּוֹצֵאת בְּמֵאוּן, אַף עַל פִּי שֶׁקִּדְּמוֹ גֵּט - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁלֹּא נִתְגָּרְשָׁה מִמֶּנּוּ בְּגֵט מֵעוֹלָם, וּמֻתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת הַקְּטַנָּה בְּגֵט, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וּמַאֲנָה בּוֹ - אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לָרִאשׁוֹן, מִפְּנֵי

שֶׁיָּצָאת מִמֶּנּוּ בְּגֵט, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָאת מִן הָאַחֲרוֹן בְּמֵאוּן[84]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם גֵּרְשָׁהּ הָאַחֲרוֹן אוֹ מֵת[85]. וְכֵן אֲסוּרָה לַאֲבִי הָרִאשׁוֹן וּלְבָנוֹ וּלְאָחִיו, כְּשֶׁאָר הַגְּרוּשׁוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָאת מִן הָאַחֲרוֹן בְּמֵאוּן[86].

80) שתיאסר לקרוביו והוא בקרובותיה, המבוארים בפ"ב מהל' איסורי ביאה ה"ז, ובביאורנו לעיל פ"ט מהל' אישות הט"ו. 81) שהמיאון עוקר את הקידושין למפרע. 82) יבמות קח, א. 83) שם. שהמיאון שלאחר־כך גילה עליה שקטנה היא וביטל הגט הקודם. 84) ואין מיאון חבירו מבטל גט שלו, כי חוששים אנו מתוך שהיא מכרת ברמיזותיו וקריצותיו של הראשון, ילך הלה וישדלה למאן בשני כדי שתחזור אליו, שהרי היא אוהבתו, שלא מיאנה בראשון אלא נתגרשה ויצאה ממנו שלא לדעתה. אבל מיאון שלו מבטל גט שלו, ואין חוששים שמא ישדלה ברמיזותיו כשתנשא לאחר וישבשנה, כדי שתחזור אליו, שהרי ניסה לפייסה בהיותה תחתיו ולא נתפייסה, שהרי מיאנה בו ויצאה ממנו (שם קח:). 85) שלא מיאנה כלל ולא עקרה את גירושיה הראשונים, שבוודאי אסורה לחזור לראשון (שם). 86) כאמור, שאין מיאון חבירו מבטל גט הראשון, ואפילו קרוביו שאינה מכרת ברמיזותיהם, נאסרה עליהם, גזירה משום בעלה (שם וברש"י).

יז. הַמְמָאֶנֶת בַּיָּבָם[87] - אֲסוּרָה לְאָבִיו, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֵת כְּכַלָּתוֹ בְּעֵת שֶׁמֵּת בְּנוֹ[88]; אֲבָל לִשְׁאָר קְרוֹבִים - מֻתֶּרֶת. לְפִיכָךְ, אִם מֵאֲנָה בְּאֶחָד מִן הַיְּבָמִין - מֻתֶּרֶת לְאֶחָיו[89].

87) כמבואר לעיל ה"ג. 88) שהרי הועילו לה נישואי הבעל המת, ליפול לפני היבם להצריכה מיאון כדי שתוכל להנשא לאחרים, ומשום מראית עין אסורה לו (שם קז:). 89) ואינה כגרושת האח, שכבר אמרנו מיאון עוקר את הקידושין למפרע (שם). ומכאן למד רבינו שמותרת גם לשאר קרובי המת. ולדעת הרמב"ן אסורה לשאר קרובים כשם שאסורה לאביו, ואינה מותרת אלא לאחיו משום מצות יבום, שאפילו עקרה זיקת יבום מאח אחד, עדיין מותרת לשאר אחיו משום מצות יבום. והכל מודים, שאם לא נשאר יבם אחר מיתת בעלה, אין לה במי למאן וממילא אסורה בקרוביו (מגיד־משנה).

יח. כָּל אִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ שֶׁנִּתְאַלְמְנָה - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא וְלֹא תִּתְאָרֵס[90] עַד שֶׁתַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ בּוֹ[91] וְחוּץ מִיּוֹם שֶׁנִּתְאָרְסָה בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּוָּדַע אִם הִיא מְעֻבֶּרֶת אוֹ אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[92], לְהַבְחִין בֵּין זַרְעוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן לְזַרְעוֹ שֶׁל שֵׁנִי[93].

90) לא תתקדש, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ב. 91) יבמות מא, א. ומג, א. וכן ב'ירושלמי' שם, פ"ד הי"א: "תשעים יום שלמים". 92) שזמן הכרת העובר - שלשה חדשים, זכר לדבר: "ויהי כמשלוש חדשים ויוגד ליהודה לאמר וגו' הנה הרה וגו'" (בראשית לח, כד), כמבואר ב'ירושלמי' שם. 93) שלא תלד בן, ספק בן תשעה חדשים לבעל הראשון או בן שבעה לאחרון, והתורה אמרה (שם יז, ז) "להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך" - להבחין בין זרע של ראשון לאחרון, שאין השכינה שורה אלא על הוודאים (יבמות מב. וברש"י) וראה בפ"כ מהל' איסורי ביאה הי"ח־יט.

יט. וּמִיּוֹם כְּתִיבַת הַגֵּט מוֹנִין לַמְּגֹרֶשֶׁת. וַאֲפִלּוּ הָיָה עַל תְּנַאי[94], אוֹ שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְיָדָהּ אֶלָּא לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים[95] - מִיּוֹם הַכְּתִיבָה מוֹנִין[96], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִתְיַחֵד עִמָּהּ מִשֶּׁכְּתָבוֹ לָהּ[97].

94) ועדיין לא נתקיים התנאי. 95) כגון ששלח גט לאשתו ונשתהה שליח בדרך. 96) גיטין יח, א. 97) ראה לעיל פ"ג ה"ה, ופ"ח ה"ב.

כ. וּגְזֵרַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁאֲפִלּוּ אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד[98], וַאֲפִלּוּ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה מִן הָאֵרוּסִין - צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם. אֲפִלּוּ קְטַנָּה אוֹ זְקֵנָה אוֹ עֲקָרָה[99] אוֹ אֵילוֹנִית[100], וַאֲפִלּוּ בַּעְלָהּ בִּמְדִינַת הַיָּם אוֹ חוֹלֶה אוֹ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, וַאֲפִלּוּ בְּתוּלָה מִן הָאֵרוּסִין - צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם[101].

98) מחמת סם או חולי. 99) "שנעקר רחמה וניטלה האם שלה" (לשון רש"י יבמות מב:). 100) מפורש לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ד־ו. 101) גזרו שאינה ראויה לילד - מחמת הראויה לילד, שלא תחלוק בין אשה לאשה (יבמות שם).

כא. שִׁפְחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה וְגִיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה[102] - מַמְתִּינִין תִּשְׁעִים יוֹם. וַאֲפִלּוּ גֵּר וְאִשְׁתּוֹ שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ - מַפְרִישִׁין אוֹתָן תִּשְׁעִים יוֹם, כְּדֵי לְהַבְחִין בֵּין זֶרַע שֶׁנִּזְרַע בִּקְדֻשָּׁה לְזֶרַע שֶׁלֹּא נִזְרַע בִּקְדֻשָּׁה[103]. וְכֵן יְפַת תֹּאַר[104], אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנָהּ לָהּ תּוֹרָה שְׁלֹשִׁים יוֹם לְתַקָּנַת עַצְמָהּ[105] - צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם לְתַקָּנַת הַוָּלָד. וְהַשְּׁלֹשִׁים[106] מִכְּלַל הַתִּשְׁעִים[107].

102) והיו השפחה והגיורת נשואות לבעליהן בעבדותן או בגיותן. אבל היו פנויות אינן צריכות להמתין, שהמזנה אינה צריכה להמתין, כמבואר בהלכה הבאה. 103) לפני גירותם (יבמות מב. וראה שם לה.) וראה ב'תוספות' שם מב, א. ובשו"ע יו"ד סי' רסט ס"ט. 104) שנלקחה בשביה בגיותה בצאת ישראל למלחמה על אויביו, כאמור בתורה (דברים כא, יא). 105) לבכות את אביה ואמה עד שתקבל על עצמה להכנס תחת כנפי השכינה, כמבואר בפ"ח מהל' מלכים ה"ה. 106) של בכיה. 107) יבמות מח, ב. השווה הל' מלכים שם ה"ו. אבל על הביאה הראשונה שלפני נישואיה בשעת שבייתה, אין אנו חוששים משום הבחנה, שאותו בן אם יוולד לו מביאה ראשונה אינו נחשב זרעו כלל, כי בנך הנולד מן הגויה אינו בנך, כמבואר שם ה"ח (כסף־משנה שם).

כב. הַמְמָאֶנֶת אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין[108]. לֹא גָּזְרוּ אֶלָּא בַּגְּרוּשָׁה. וְכֵן הַמְזַנָּה[109] אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין, מִפְּנֵי

שֶׁמְּשַׁמֶּרֶת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר[110]. וְכֵן אֲנוּסָה[111] וּמְפֻתָּה אֵינָן צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין.

108) שהרי קטנה היא ואינה ראויה ללדת, ואין לגזור בה משום גדולה, שגדולה אינה ממאנת (יבמות לד: וברש"י). 109) אפילו גדולה. 110) "אשה מזנה מתהפכת [שיצא הזרע] - שלא תתעבר" (שם לה.). 111) אף־על[פי שהאונס בא עליה לפתע פתאום - משתמרת היא שלא תתעבר, כמבואר בכתובות לז, א.

כג. מִי שֶׁנִּשָּׂאת בְּטָעוּת, וְנוֹדַע שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ[112], וְהוֹצִיאוּהָ בֵּית דִּין מִתַּחְתָּיו, אִם הָיְתָה קְטַנָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד - אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין[113]; שֶׁזֶּה[114] דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא[115], וְכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי בְּרֹב לֹא גָּזְרוּ בּוֹ[116].

112) כגון שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתן לחופה הוחלפו של זה בשל זה (יבמות לג:). 113) שם. 114) נישואי טעות בעבירה. 115) יבמות לה, א. ודוקא קטנה, שאינה ראויה לילד, וכל איסורה אינו אלא מחמת גזירה משום גדולה, אבל גדולה שאסורה מן הדין - צריכה להמתין משום חשש ממזרות, שהרי סבורה כי זה בעלה ואינה מתהפכת. 116) בבא־מציעא מו, ב. והשווה הל' יום־טוב פ"א ה"כ.

כד. הַמְאֹרֵס בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים יוֹם - מְנַדִּין[117] אוֹתוֹ. אֵרַס וּבָרַח - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ[118]. כָּנַס בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים יוֹם - מַפְרִישִׁין אוֹתָן[119] עַד אַחַר זְמַן, וְיַעֲמֹד עִם אִשְׁתּוֹ.

117) מרחיקים אותו מתוך הקהל על שעבר על דברי חכמים, ולא יושבים בארבע אמותיו וכו', כמבואר בפ"ז מהל' תלמוד תורה ה"ד. 118) יבמות לז, א. בריחתו מצילתו מן הנידוי, רמז לדבר: "גלות מכפרת עון", כמבואר בסנהדרין לז, ב (מגיד־משנה). 119) ואינו מוציאה בגט, ולפיכך אפילו היה כהן - מחזירה לאחר זמן (וראה להלן בהכ"ח). ולדעת הראב"ד בין אירס בין כנס, מנדים אותו עד שיגרש בגט.

כה. וְכֵן גָּזְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם מְעֻבֶּרֶת חֲבֵרוֹ[120] וּמְיֻנֶּקֶת חֲבֵרוֹ[121]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזֶּרַע יָדוּעַ לְמִי הִיא מְעֻבֶּרֶת, שֶׁמָּא יַזִּיק הַוָּלָד בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ[122], שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל בֶּן חֲבֵרוֹ. וּמְיֻנֶּקֶת - שֶׁמָּא יִתְעַבֵּר[123] הֶחָלָב, וְהוּא אֵינוֹ מַקְפִּיד לְרַפֹּאת הֶחָלָב בַּדְּבָרִים הַמּוֹעִילִין לֶחָלָב כְּשֶׁיִּתְעַבֵּר[124].

120) שמת, או גירשה והיא מעוברת ממנו. 121) שנתארמלה או נתגרשה, והיא מיניקה את בנה שילדה ממנו. 122) בהיותה מעוברת (יבמות מב.). 123) יזדהם ע"י שתתעבר ממנו, והחלב נעכר לאחר שלשת חדשי עיבור (כתובות ס:) או ע"י מאכלים רעים המעכרים החלב, כמבואר שם. 124) או להאכיל את בן חבירו ביצים וחלב כשם שמקפיד על בנו כשחלב אמו נעכר, ומתוך שאשה בושה לבוא לבית־דין, היא נמנעת מלתבוע את יורשי בעלה הקודם, ונמצא בנה מת ברעב (יבמות מב:). ומינקת חבירו שנתגרשה ממנו אע"פ שאינה משועבדת להניק את בנו, ואם רצתה מחזירה לו את בנו והוא מטפל בו, כמבואר לעיל פכ"א מהל' אישות הט"ז - כל זה כשלא הניקה אותו עד שהכירה, אבל אם הכירה - אין מפרישים אותו מאמו, שמא יבוא לידי סכנה, כמבואר שם.

כו. כַּמָּה הוּא זְמַן הַיְנִיקָה? אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[125]. חוּץ מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ וּמִיּוֹם שֶׁנִּתְאָרְסָה בּוֹ.

125) כתובות, שם. והוא־הדין למעוברת חבירו שאינה מותרת להארס עד שיעברו כ"ד חדשי היניקה לאחר שתלד. ובשו"ע אהע"ז סי' יג, סי"א פסק: "בין שהיא אלמנה בין שהיא גרושה בין שהיא מזנה, ויש להקל במופקרת לזנות כדי שיהא בעלה משמרה".

כז. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְשָׂא כָּךְ אָסוּר לְאָרֵס עַד אַחַר זְמַן זֶה. אֲפִלּוּ נָתְנָה בְּנָהּ לִמְנִיקָה אוֹ שֶׁגִּמְלַתּוּ בְּתוֹךְ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ - לֹא תִּנָּשֵׂא[126]. מֵת בְּנָהּ - מֻתֶּרֶת לִנָּשֵׂא, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תַּהֲרֶגְנוּ[127].

126) שגמלתו מחמת שרוצה להנשא (כתובות שם, וברש"י). 127) כדי להנשא, כי אינה חשודה על כך (שם).

כח. עָבַר וְנָשָׂא מְעֻבֶּרֶת אוֹ מְנִיקָה בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - יוֹצִיא בְגֵט, וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן[128]. וְאִם הָיָה יִשְׂרָאֵל - יַחֲזִירֶנָּה אַחַר אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ שֶׁל מְנִיקָה. נָשָׂא וּבָרַח, וּלְאַחַר זְמַן בָּא וְיָשַׁב עִם אִשְׁתּוֹ - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[129]. אֵרַס מְעֻבֶּרֶת אוֹ מְנִיקָה - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא[130]. וְלֹא לִכְנֹס[131] עַד אַחַר זְמַן הַיְנִיקָה אוֹ עַד שֶׁיָּמוּת הַוָּלָד.

128) שלא יוכל להחזירה עולמית משום גרושה (יבמות לו: ולז.). אבל המארס בתוך תשעים יום האמור לעיל הל' כד, אינו חייב להוציא בגט אלא מפרישים אותם בלא גט, כי כאן החמירו משום סכנת הוולד, וגם משום שהזמן הוא ארוך קשה להם להשתמר, אבל למעלה הזמן קצר רק שלשה חדשים ויכולים להשתמר (מגיד־משנה). 129) ומותרת לו, שהרי ברח, ובריחתו מצילתו, כמבואר לעיל הל' כד. 130) שלא אמרו: "יוציא" אלא אם נשא, אבל אם קידש - לא הוזכר (יבמות, שם) שיוציא. וכן יש להוכיח ממה שאמרו (כתובות ס.) "מינקת שמת בעלה . . . לא תתארס ולא תינשא", ואם כשאירס צריך לגרש - למה לו לשנות: "ולא תינשא" הרי כבר גירשה, אלא ודאי שאינו חייב לגרשה, ולפיכך משמיעה הברייתא חידוש, אע"פ שאירס - לא ישא ('תוספות' יבמות שם, וכן בביאור הגר"א לאהע"ז סי' יג, יב). 131) הלשון דחוק, ובכת"י התימנים: ולא יכנוס, וכן הנוסח בשו"ע אהע"ז סי' יג, סי"ב.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כלל בו רבינו נאמנות האשה והבעל לומר שנתגרשו, הכחשות שתי כתי עדים בענין זה, ערעור הבעל על הגט, נאמנות האשה לומר מת בעלה, ונאמנות עד אחד ועדים פסולים בענין זה, הכחשות בענין הנ"ל.

א. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה וְאָמְרָה: אֵשֶׁת אִישׁ הָיִיתִי וּגְרוּשָׁה אֲנִי - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר[2]. הֵחֶזְקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וּבָאָה וְאָמְרָה: גֵּרַשַׁנִי בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[3] לְהַתִּיר עַצְמָהּ לַשּׁוּק[4], אֲבָל פָּסְלָה עַצְמָהּ לַכְּהֻנָּה לְעוֹלָם[5]. וְאִם מֵת בַּעְלָהּ - חוֹשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[6].

2) כתובות כב, א. ואפילו אמרה: גרושה אני, לאחר כדי דיבור, הרי היא נאמנת להתיר עצמה, שהרי אינה עוקרת דיבורה הראשון (אשת איש הייתי) אלא פוטרת את עצמה מצד אחר מצד הגירושין, ולא עוד אלא אפילו דיבורה הראשון משמעו כך: אשת איש הייתי, ועכשיו פנויה אני (מגיד־משנה). 3) הואיל ואין גיטה בידה, ואפילו אם נשאת - תצא, כמבואר שם כג, א. 4) להנשא לאחר. ובכת"י התימנים, תיבה זו אינה. 5) כי לדבריה גרושה היא וגרושה אסורה לכהן, "שעשתה עצמה (לכהן) כחתיכה של איסור", לקמן סוף ה"ג. 6) שמא גרושה היא, וגרושת אחיו אסורה לו, וכיוצא בזה ביבמות קיח, ב. והשווה פ"ג מהל' יבום הי"ד.

ב. הָיוּ לָהּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁהִיא גְרוּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם גֵּט - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה[7]. הוֹצִיאָהּ גֵּט מִתַּחַת יָדָהּ וְאָמְרָה: גֵּרַשַׁנִי בַּעְלִי בָּזֶה - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת וְתִנָּשֵׂא בוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְקַיָּם[8], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[9].

7) ואפילו אומרים: עכשיו נתגרשה, והיא טוענת נאבד גיטי או נקרע הרי הם נאמנים (מגיד־משנה להלן ה"ו). וכן אמרו (כתובות פט.) "כשאין שם עידי גירושין", משמע מזה אילו היו לה עדים היא נוטלת כתובתה, ומכאן שהיא מותרת להנשא, כי כל שאינה יכולה להנשא - אינה גובה כתובתה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קנב, יא). 8) שלא זיהו חתימת העדים. 9) לעיל פ"ז הכ"ד, ושם בביאורנו הבאנו הוכחות לדין זה. ולדעת הראב"ד אינה נאמנת עד שיקויים הגט.

ג. בָּא הַבַּעַל וְעִרְעֵר: אִם אָמַר: לֹא נְתַתִּיו לָהּ, אֶלָּא נָפַל מִמֶּנִּי וּמְצָאָה אוֹתוֹ - אֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה שֶׁכְּתָבוֹ לָהּ[10] וַהֲרֵי הוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ; אֲבָל אִם אָמַר הַבַּעַל: עַל תְּנַאי הָיָה[11], פִּקָּדוֹן הָיָה, מֵעוֹלָם לֹא כְּתַבְתִּיו, מְזֻיָּף הוּא[12] - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו אוֹ בְּעֵדֵי מְסִירָה[13], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת לִהְיוֹת מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים, אֲבָל פָּסְלָה נַפְשָׁהּ מִכְּהֻנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[15]; שֶׁהֲרֵי פָּסְלָה עַצְמָהּ בְּהוֹדָאַת פִּיהָ, וְעָשְׂתָה עַצְמָהּ כַּחֲתִיכָה שֶׁל אִסּוּר[16].

10) וכן אמרו (בבא־מציעא כח.): "הוא אומר סימני הגט, והיא אומרת סימני הגט - ינתן לה", הרי שאפילו אין הגט בידה - אינו נאמן לומר: ממני נפל, שנמלכתי שלא ליתן, כל־שכן כשהגט בידה (ביאור הגר"א שם, סי' קנב, יד). 11) ולא נתקיים. 12) נראה שטענה אחת היא, ובכת"י התימנים: "לא כתבתי ומזוייף הוא". וכן הוא ב'טור' אהע"ז סי' קנב: "או שהוא מזוייף ולא כתבו מעולם". 13) ע"י העדים שבפניהם מסר גט זה לידה, נדע שלא היה על תנאי או פקדון, שהם יודעים כל הפרטים. 14) לעיל פ"ז ה"ב, ע"פ הש"ס גיטין ט, א. ועדי מסירה נאמנים, כמבואר שם טז, ב: "מה אילו יאמרו בפנינו גירשה, האם לא יאמנו", וראה בהל' י"ד שם. 15) לעיל ה"א. 16) לשון הש"ס בכתובות כב, א.

ד. בָּאָה הִיא וּבַעְלָהּ, הִיא אוֹמֶרֶת: גֵּרַשְׁתַּנִי וְאָבַד גִּטִּי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גֵּרַשְׁתִּיךְ - אַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזְקָה אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת; חֲזָקָה אֵין אִשָּׁה מְעִדָּה פָּנֶיהָ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[17].

17) גיטין פט, ב. וראה למעלה פ"ד מהל' אישות הי"ג, ופט"ז הכ"ו.

ה. אָמַר הַבַּעַל: גֵּרַשְׁתִּי אֶת אִשְׁתִּי - אֵינוֹ נֶאֱמָן[18]. וְחוֹשְׁשִׁים לִדְבָרָיו, וְתִהְיֶה סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[19]. וַאֲפִלּוּ הוֹדָת לוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ - אֵינוֹ נֶאֱמָן; שֶׁמָּא יִתְכַּוֵּן[20] לְקַלְקְלָהּ[21], אוֹ בְּגִט[22] בָּטֵל גֵּרְשָׁהּ וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת[23], [אוֹ שֶׁמָּא תָּעֵז פָּנֶיהָ בּוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲמִינָהּ, וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת][24] כֹּבֶד הָאִסּוּר שֶׁלָּהּ[25]. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: אִם אֱמֶת הַדָּבָר - הֲרֵי אַתֶּם קַיָּמִים, גָּרֵשׁ אוֹתָהּ עַתָּה בִּפְנֵינוּ.

18) להתירה להנשא (בבא־בתרא קלה.). 19) שאסורה לכהונה אם ימות, וכן אינה מתייבמת אלא חולצת, שמא גרושה היא (שם). 20) ה'טור' (אהע"ז סי' קנב) הביא: "מכוין". 21) להכשילה, שלאחר שתינשא תצא מזה ומזה. 22) אולי צריך להיות "ובגט". ובכת"י התימנים, תיבת "או" ליתא. 23) בזה יישב רבינו את הקושיא, למה לא תהא האשה עצמה נאמנת באמרה נתגרשתי (ראה למעלה ה"ד). 24) בדפוסי רומי וקושטא, אין כל הפיסקא הזאת המוקפת לפנינו בסוגריים מרובעים. 25) גם בזה יישב, למה לא תהא היא עצמה נאמנת, שכל נאמנותה היא מפני שאינה מעיזה פניה בפני בעלה, אבל כאן כשהבעל מסייעה - יכולה להעיז, וראה גיטין סד, ב.

ו. שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'נִתְגָּרְשָׁה', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא נִתְגָּרְשָׁה', אֲפִלּוּ הַבַּעַל עוֹמֵד וְהִיא אוֹמֶרֶת לוֹ 'גֵּרַשְׁתַּנִי' - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁהָעֵדִים סוֹמְכִין אוֹתָהּ וְאֶפְשָׁר שֶׁתָּעֵז פָּנֶיהָ. לְפִיכָךְ, אִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[26] וְהַוָּלָד מַמְזֵר.

26) כתובות כב, ב. וגיטין שם.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאָמְרוּ 'עַכְשָׁיו נִתְגָּרְשָׁה', שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִין לָהּ: אִם אֱמֶת הַדָּבָר - הוֹצִיאִי גִטֵּךְ[27]; אֲבָל אִם אָמְרוּ הָעֵדִים 'מִכַּמָּה יָמִים נִתְגָּרְשָׁה' - יֵשׁ לוֹמַר אָבַד הַגֵּט. וְהוֹאִיל וְהִיא אוֹמֶרֶת 'גְּרוּשָׁה אֲנִי בְּוַדַּאי', וּשְׁנֵי עֵדִים מְעִידִין לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁנַיִם מַכְחִישִׁין אוֹתָן, אִם נִשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ - לֹא תֵּצֵא[28]; שֶׁהֲרֵי הִיא וּבַעְלָהּ יוֹדְעִין בְּוַדַּאי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת, וַחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין

מְקַלְקְלִין עַצְמָן. אֲבָל אִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, הוֹאִיל וְהַדָּבָר אֶצְלוֹ סָפֵק; וְכֵן אִם אָמְרָה 'אֵינִי יוֹדַעַת', אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא[29] וְהַוָּלָד סָפֵק מַמְזֵר.

27) ואילו לא היו עדים מכחישים כנגדם, היתה מגורשת אם טוענת נאבד הגט (מגיד־משנה, וראה למעלה הערה ו). 28) כתובות, שם. וראה להלן הכ"ג, ולמעלה פ"י הט"ז. 29) כתובות, שם.

ח. אָמְרוּ שְׁנַיִם 'רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא רְאִינוּהָ', אִם הָיוּ כֻּלָּם שְׁרוּיִם בְּחָצֵר אַחַת - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא[30]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא וְהַוָּלָד כָּשֵׁר, שֶׁבְּנֵי אָדָם עֲשׂוּיִין לְגָרֵשׁ בְּצִנְעָה[31].

30) משום לזות שפתים, שיאמרו אילו נתגרשה היה קול לדבר (רש"י כג.). 31) שם כג, א. ואין טענת לא ראינוה - ראיה. וראה למעלה פ"ט מהל' אישות ה"ל.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא הֶחְזִקָּה אֵשֶׁת אִישׁ, וּבָא עֵד אֶחָד וְאָמַר: אֵשֶׁת אִישׁ הָיְתָה וְנִתְגָּרְשָׁה, וּבָא עֵד אֶחָד וְאָמַר: לֹא נִתְגָּרְשָׁה - הֲרֵי שְׁנֵיהֶן מְעִידִין שֶׁהִיא אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֶחָד מֵעִיד שֶׁהִיא גְרוּשָׁה, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בִּמְקוֹם שְׁנַיִם. וּלְפִיכָךְ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[32].

32) כתובות, שם. ולענין קידושין אינו כן, שהרי שניהם מעידים שפנויה היתה קודם שנתקדשה, וכמבואר למעלה פ"ט מהל' אישות הל"א.

י. אִשָּׁה וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינָה אַחֶרֶת, זֶה אוֹמֵר: זוֹ אִשְׁתִּי וְזֶה עַבְדִּי, וְזֶה אוֹמֵר: זוֹ אִשְׁתִּי וְזֶה עַבְדִּי, וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת: שְׁנֵיהֶן עֲבָדַי - הֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לַכֹּל. וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶן הֶחֱזִיקוּהָ בְּאֵשֶׁת אִישׁ, הוֹאִיל וְכָל אֶחָד מֵהֶן הֵעִיד לְעַצְמוֹ, אֵינָן נֶאֱמָנִין[33].

33) קידושין סה, ב.

יא. שְׁלִיחַ קַבָּלָה[34] שֶׁהוֹצִיא גֵט מִתַּחַת יָדוֹ, וְהַבַּעַל אוֹמֵר: מְזֻיָּף הוּא - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו אוֹ בְּעֵדֵי מְסִירָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[35]. אָמַר הַבַּעַל: לְפִקָּדוֹן נְתַתִּיו לוֹ[36], וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: לְגֵרוּשִׁין נְתָנוֹ לִי - הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן[37]. וְכֵן אִם הָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הָאִשָּׁה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: שְׁלִיחַ זֶה נְתָנוֹ לִי, וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: כֵּן נְתַתִּיו לָהּ וּלְגֵרוּשִׁין נְתָנוֹ לִי, וְהַבַּעַל אוֹמֵר: לֹא נְתַתִּיו לוֹ אֶלָּא לְפִקָּדוֹן - הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן וְהִיא מְגֹרֶשֶׁת[38].

34) שעשאתו האשה שליח לקבל גיטה מיד בעלה, ומשיגיע הגט לידו - תתגרש כאילו הגיע לידה, כמבואר לעיל פ"ו ה"א. 35) לעיל ה"ג, בדין אשה עצמה המוציאה גיטה מתחת ידה, והוא־הדין לשלוחה. 36) שיהא מוכן לגרש בו כשירצה, ולא בתורת שליח קבלה, שתהא קבלתו כקבלת האשה. 37) שהרי האמינו כשמסר הגט לידו (גיטין סד. כרב חסדא). ואפילו אם שלשתם בעיר אחת, אין אומרים אילו היה נותנו לגירושין היה נותנו ישר ליד האשה (שם וברש"י. וכן פסק הרי"ף בתשובותיו). 38) ואין אומרים שאין השליח נאמן אלא כשהגט בידו, אלא הואיל ויכולה להחזירו לידו - הריהו כאילו עדיין בידו ('בית שמואל' אהע"ז סי' קמא ס"ק פג).

יב. אָבַד הַגֵּט, אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר 'לְגֵרוּשִׁין נְתַתִּיו לַשָּׁלִיחַ' וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר 'נְתַתִּיו לָהּ'[39] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[40]; שֶׁהֲרֵי הֶחְזְקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֵין כָּאן אֶלָּא עֵד אֶחָד וּבַעַל. וַאֲפִלּוּ אָמְרָה הָאִשָּׁה: בְּפָנַי נְתָנוֹ לוֹ לְגֵרוּשִׁין וּנְתָנוֹ הַשָּׁלִיחַ לִי - הוֹאִיל וְהַבַּעַל וְהַשָּׁלִיחַ סוֹעֲדִין אוֹתָהּ, אֶפְשָׁר שֶׁתָּעֵז פָּנֶיהָ, וְשֶׁמָּא לֹא נִתְגָּרְשָׁה[41].

39) מלשון זה משמע, שבשליח הולכה ידובר כאן, ואינה מתגרשת אלא עד שיגיע הגט לידה, כמבואר לעיל פ"ו ה"ה, כי בשליח קבלה אין צורך שיאמר: נתתיו לה, שאפילו לא נתן לידה מתגרשת. 40) אולי שליח עשה שליחותו, ומתוך שספק הוא, הולכים בו להחמיר, וחולצת ואינה מתייבמת. וכן אם נתקדשה לאחר, צריכה גט משני (גיטין סד:). "שאין אומרים באיסורין: חזקה שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר" (פ"ד מהל' תרומות ה"ו). 41) גיטין, שם.

יג. שְׁלִיחַ קַבָּלָה שֶׁקִּבֵּל גֵּט לְאִשָּׁה וּשְׁלָחוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים[42], וְהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ וּנְטָלַתּוּ, וַהֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת אִם בַּעְלָהּ שְׁלָחוֹ[43] לָהּ אוֹ שְׁלִיחַ קַבָּלָה שֶׁלָּהּ אוֹ שְׁלוּחוֹ שֶׁל בַּעְלָהּ[44] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[45].

42) שראו הגט בידו כששלחו לה. 43) שלא רצה בשליחה לקבלה, ושלחו ביד שליח הולכה. 44) השליח הראשון של בעלה, עשה שליח שני להולכה. 45) לעיל הי"א, שהשליח נאמן לומר לגירושין נתנו לי, ואע"פ שאין השליח עומד בפנינו, אולם הואיל והעדים מעידים שראו הגט יוצא מתחת ידו, אין לנו צורך לידע כיצד בא לידו, וכמבואר בהלכה הבאה.

יד. בָּא בַּעַל וְעֵרְעֵר שֶׁלֹּא כְּתָבוֹ, אוֹ שֶׁהוּא גֵּט בָּטֵל[46] - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו[47], שֶׁהֲרֵי עֵדִים מְעִידִים שֶׁהַגֵּט שֶׁנִּתְּנוּ לָהּ יָצָא מִתַּחַת יַד שְׁלוּחָהּ שֶׁיָּדוֹ כְּיָדָהּ; וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת[48], הֲרֵי הָעֵדִים יָדְעוּ[49]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[50].

46) שנכתב שלא לשמה, או כתבו הסופר שלא ברשות הבעל והרי זה גט בטל, כמבואר לעיל פ"ב ה"ה. 47) יאושר ע"י זיהוי חתימות העדים, ואז אין משגיחים בערעור הבעל, כמבואר לעיל פ"ז ה"ו. 48) והרי הוא טוען טענת ודאי שהוא מזויף - בכל זאת הגט כשר, כיון שהעדים יודעים שהיה ביד שלוחה. 49) והרי זה כאילו

השליח עומד בפנינו וטוען: לגירושין נתתו לי, שאילו לקחו לפקדון לא היה שולחו לה. 50) שהרי הבעל עומד ומערער שלא כתבו, וכמבואר לעיל הי"א, שאין שליח לקבלה עדיף מהאשה עצמה, שאם הוציאה גט ובעלה מערער שהוא מזויף - יתקיים בחותמיו, והשווה לעיל פ"ז הכ"ד.

1 **טו. מִי שֶׁהֶחֱזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וְהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ**
2 **לִמְדִינַת הַיָּם, וְשָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם[51],**
3 **וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - נֶאֱמֶנֶת, וְתִנָּשֵׂא אוֹ**
4 **תִּתְיַבֵּם[52]. חֲזָקָה שֶׁאֵינָהּ מְקַלְקֶלֶת עַצְמָהּ[53] - וְתֵאָסֵר**
5 **עַצְמָהּ עַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן וְעַל זֶה, וְתַפְסִיד כְּתֻבָּתָהּ**
6 **מִזֶּה וּמִזֶּה, וְלִהְיוֹת בָּנֶיהָ מַמְזֵרִין[54] - בְּדָבָר הֶעָשׂוּי**
7 **לְהִגָּלוֹת לַכֹּל, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַכְחִישׁ וְלֹא לִטְעֹן טַעֲנָה;**
8 **שֶׁאִם הוּא חַי - סוֹפוֹ לָבוֹא, אוֹ יִוָּדַע שֶׁהוּא חַי. וְכֵן**
9 **אִם בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לָהּ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - תִּנָּשֵׂא עַל**
10 **פִּיו, שֶׁהַדָּבָר עָשׂוּי לְהִגָּלוֹת[55]. אֲפִלּוּ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה**
11 **אוֹ שִׁפְחָה[56] וְעֵד מִפִּי עֵד[57] - מִפִּי עֶבֶד, מִפִּי שִׁפְחָה,**
12 **מִפִּי קְרוֹבָיו - נֶאֱמָנִים לוֹמַר 'מֵת פְּלוֹנִי', וְתִנָּשֵׂא**
13 **אִשְׁתּוֹ[58] אוֹ תִּתְיַבֵּם עַל פִּיהֶם[59].**

51) אבל אם קטטה ביניהם או אם מלחמה בעולם - אינה נאמנת, כמבואר לקמן פי"ג ה"א-ב. 52) אם בעלה לא הניח בנים (יבמות קיד:). 53) שם קכ, א. 54) לעיל פ"י ה"ז. 55) יבמות קטו, א. 56) גויה שנמכרה לישראל וטבלוה לשם שפחה, שאינם כשרים להעיד עדות אחרת. 57) שלא ראה בעצמו את דבר העדות אלא שמעו מפי אחר, ואינו נאמן במקום אחר, כמבואר בפ"ח מהל' עדות ה"ה. 58) יבמות קכב, א. ראה להלן פי"ג הכ"ט. 59) שם צד, א: "עד אחד נאמן ביבמה". וכשם שעד אחד נאמן, כך כל אלו נאמנים כדין עדות מיתת הבעל (מגיד־משנה פ"ג מהל' יבום ה"ה).

14 **טז. וְהַכֹּל נֶאֱמָנִים לְהָעִיד לָהּ עֵדוּת זוֹ, חוּץ מֵחָמֵשׁ**
15 **נָשִׁים, שֶׁחֲזָקָתָם שׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ, שֶׁאֵין מְעִידוֹת זוֹ**
16 **לְזוֹ בְּמִיתַת בַּעְלָהּ, שֶׁמָּא יִתְכַּוְּנוּ לְאָסְרָהּ עָלָיו וַעֲדַיִן**
17 **הוּא קַיָּם[60]. וְאֵלּוּ הֵן: חֲמוֹתָהּ[61], וּבַת חֲמוֹתָהּ,**
18 **וְצָרָתָהּ[62], וּיְבִמְתָּהּ[63], וּבַת בַּעְלָהּ[64]. אֲפִלּוּ עַכּוּ"ם**
19 **הַמַּסִּיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[65] - נֶאֱמָן, וּמַשִּׂיאִין עַל פִּיו, כְּמוֹ**
20 **שֶׁיִּתְבָּאֵר[66]. וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהָעִיד - אֵינוֹ נֶאֱמָן[67].**

60) יבמות קיז, א. ואם לאחר מות בעל זה שהוא קרובן, הלכה ונשאת לאיש אחר, נאמנות להעיד שמת בעלה האחרון, שאינן חשודות להעיד שקר אלא להפריד בינו ובינה בלבד (כסף־משנה). 61) שונאתה, שאומרת בלבה: זו תאכל כל יגיעי ועמלי, וכן בת חמותה אומרת: זו תירש כל עמל אבי ואמי ואני אדחה. 62) אשת תחרותה של בעלה, והן צוררות ואויבות זו את זו, וכן הכתוב אומר (שמואל־א א, ו) "וכעסתה צרתה", ומתכוונת לאוסרה על בעלה. 63) אשת אחי בעלה, ואפילו היא אחותה, חזקתה ששונאתה, כמבואר לעיל פ"ז ה"ג. וכן אמרו ב'ירושלמי' יבמות פט"ו ה"ד: "יבמתו אפילו אחותה". 64) זו באה במקום אמי ואוכלת כל עמלה (רש"י יבמות קיז.). וראה להלן פ"ג מהל' יבום ה"ו. וב'ירושלמי' שם שנינו: "כשם שאינן נאמנות עליה, כך אינה נאמנת עליהן". וחכמינו המליצו על זה הפסוק: "כמים הפנים לפנים, כן לב האדם לאדם" (משלי כז, יט) אם הוא שונא את זה - גם הוא שונאו, ולפיכך כלה פסולה להעיד לחמותה ולבת חמותה ולבת בעלה (יבמות שם). 65) משוחח ומספר דבר מה שלא בכוונה תחילה. 66) לקמן פי"ג הי"א, מיבמות קכא, ב. 67) יבמות, שם.

21 **יז. וְכֵן הַפָּסוּל[68] בַּעֲבֵרָה מִן הַתּוֹרָה[69]: אִם בָּא לְהָעִיד**
22 **בְּאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - אֵינוֹ נֶאֱמָן[70], וְאִם הָיָה מֵסִיחַ**
23 **לְפִי תֻּמּוֹ - נֶאֱמָן. אֵין זֶה פְּחוּת מִן הָעַכּוּ"ם[71]. אֲבָל**
24 **פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם[72] - נֶאֱמָן לְעֵדוּת אִשָּׁה[73].**

68) לעדות. 69) שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות מן התורה, כגון שאכל נבילות או חילל יום־טוב, או שהלווה ברבית קצוצה אע"פ שאינו לוקה, כמבואר בפ"י מהל' עדות ה"ג־ד. 70) יבמות כה, ב שהוא חשוד לשקר (ט"ז אהע"ז סי' יז סק"ב). 71) רי"ף, יבמות פט"ז. 72) שעבר עבירה שחיובה מדברי חכמים בלבד, כגון שאכל בשר עוף בחלב או שחילל יום־טוב שני של גלויות, וכן העובר על גזל של דבריהם, כגון מפריחי יונים ומשחקים בקוביא שהם אבק גזל, כמבואר בהל' עדות שם ה"ד. 73) יבמות כה, ב. השווה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ו, ולקמן הל' סוטה פ"א הט"ו.

25 **יח. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וְהִתִּירוּהָ**
26 **לְהִנָּשֵׂא עַל פִּיו, וְאַחַר כָּךְ בָּא אַחֵר וְהִכְחִישׁ אֶת**
27 **הָרִאשׁוֹן וְאָמַר 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא מֵהֶתֵּרָהּ**
28 **וְתִנָּשֵׂא; שֶׁעֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּעֵדוּת אִשָּׁה כִּשְׁנֵי עֵדִים**
29 **בִּשְׁאָר עֵדֵיוֹת, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בִּמְקוֹם שְׁנַיִם[74].**

74) שם קיז, ב. השווה פ"א מהל' סוטה הט"ז, והל' רוצח פ"ט הי"ג.

30 **יט. בָּאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, זֶה אוֹמֵר 'מֵת' וְזֶה אוֹמֵר**
31 **'לֹא מֵת', אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'מֵת' וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת'**
32 **- הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[75], מִפְּנֵי**
33 **שֶׁהִיא סָפֵק[76]. וְאִם נִשֵּׂאת לָעֵד שֶׁהֵעִיד לָהּ, וְהִיא**
34 **אוֹמֶרֶת 'בְּרִי לִי שֶׁמֵּת'[77] - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא[78]. בָּאוּ**
35 **שְׁנַיִם וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת' - אַף עַל פִּי שֶׁנִּשֵּׂאת תֵּצֵא[79].**

75) שם קיז, ב — קיח, א. 76) והבא עליה, בספק כרת, כמבואר בכתובות כב, ב לענין שנים נגד שנים, והשווה לקמן הכ"ג. 77) ברור לי שמת. "אילו היה קיים, היה בא" (רש"י כתובות שם). אולם בר"ן שם מפרש: ברי לי, ש"ראיתיו מת". ויתכן, שזוהי גם כוונת רבינו (ביאור הגר"א אהע"ז סי' יז, לז). 78) ב'ירושלמי' יבמות פט"ו ה"ד, השוו דין זה לדין של "שנים ושנים" המבואר לקמן הכ"ג, שכשם שב"שנים ושנים", לא תצא אם נישאת לאחד מעדיה, כך באחד נגד אחד (מגיד־משנה), וכן בתוספתא יבמות פי"ד, ה"א. 79) יבמות קיז, ב.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[80] בְּשֶׁהָיָה הָעֵד אֶחָד שֶׁנִּשְׁאַת עַל פִּיו כְּמוֹ הַשְּׁנַיִם שֶׁבָּאוּ וְהִכְחִישׁוּ אוֹתוֹ, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁאַת עַל פִּי אִישׁ וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת', אוֹ שֶׁנִּשְׁאַת עַל פִּי אִשָּׁה אוֹ עַל פִּי עַצְמָהּ וּבָאוּ שְׁתֵּי נָשִׁים אוֹ שְׁנֵי פְּסוּלִין שֶׁל דִּבְרֵיהֶן וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת'; אֲבָל עֵד כָּשֵׁר אוֹמֵר 'מֵת' וְנָשִׁים רַבּוֹת אוֹמְרוֹת 'לֹא מֵת', אוֹ פְּסוּלִין[81] אוֹמְרִים 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זֶה כְּמֻחֲצָה עַל מֻחֲצָה[82], וְאִם נִשְּׁאַת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ[83] וְהִיא אוֹמֶרֶת 'וַדַּאי מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא.

80) שאפילו אם נשאת - תצא. 81) ובכת"י התימנים: "או פסולין של דבריהם", וראה למעלה הי"ז. 82) ובדפוסים ראשונים: "כמחצה למחצה", וכן בכת"י התימנים. ואם באו בבת אחת לא תינשא, ואם נשאת תצא, אבל אם באו הנשים אחרי שהתירוה לינשא על־פי עד אחד הכשר, הרי זו לא תצא מהיתרה הראשון ותינשא, שהראשון נחשב כשנים, והמכחישים נחשבים רק כאחד, וכמבואר לעיל הי"ח, וכן דעת רש"י (יבמות קיז:) וכן ב'שולחן ערוך' אהע"ז סי' יז, לז. 83) לעד שהעיד לה שמת, וכמבואר לעיל הי"ט, וראה 'בית שמואל' לאהע"ז שם.

כא. אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'מֵת' אוֹ הִיא שֶׁאָמְרָה 'מֵת בַּעְלִי', וְאַחַר כָּךְ בָּא עֵד כָּשֵׁר וְאָמַר 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשָּׂאת - תֵּצֵא[84].

84) כיון שהורע כח הנשים לגבי עד אחד, שכולן לגבי עד אחד הן כמחצה למחצה, כמבואר בהלכה הקודמת, הורע גם כח אשה אחת לגבי עד אחד, אפילו כשהיא העידה תחילה והתירוה להנשא על פיה (מגיד־משנה ע"פ יבמות קיז:). ונראה, שאם שתים העידו שמת והתירוה, ואח"כ בא עד אחד כשר ואמר לא מת - הרי זו לא תצא מהיתרה הראשון, שהן שקולות כמותו, והן התירוה תחילה, נמצא שהן כשנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים. וכמבואר לעיל הי"ח, ולפיכך לא ציין רבינו אלא: "אשה (אחת) אומרת מת" וכו' (מגיד־משנה).

כב. אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת' וּשְׁתֵּי נָשִׁים אוֹמְרוֹת 'מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא. וְכֵן אִם אָמְרוּ עֶשֶׂר נָשִׁים 'לֹא מֵת' וְאַחַת עֶשְׂרֵה אוֹמְרוֹת 'מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא. שֶׁאֵין אוֹמְרִים שְׁנַיִם כְּמֵאָה אֶלָּא בְּעֵדִים כְּשֵׁרִים[85], אֲבָל בִּפְסוּלִין - הַלֵּךְ אַחַר הָרֹב, בֵּין לְהָקֵל[86] בֵּין לְהַחְמִיר[87].

85) ואז לא תינשא, ואם נשאת תצא, כמבואר בהלכה הבאה, כי ב"עדות כשרה, שנים כמאה ומאה כשנים" (שבועות מב.). 86) בענין שלפנינו. 87) כדין המוזכר בהל' כ' (יבמות קיז:).

כג. שְׁנֵי עֵדִים אוֹמְרִים 'מֵת' וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשָּׂאת - תֵּצֵא, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק. וְאִם נִשָּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'בָּרִי לִי שֶׁמֵּת'[88] - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא[89].

88) "אין לבי נוקפי, שאילו היה קיים היה בא" (כתובות כב: וברש"י). 89) השוה לעיל ה"ז.

כד. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, וּבָאָה אַחַת מֵהֶן וְאָמְרָה 'מֵת בַּעְלִי' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא עַל פִּי עַצְמָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[90]; וְצָרָתָהּ אֲסוּרָה, שֶׁאֵין צָרָה מְעִידָה לַחֲבֶרְתָּהּ[91]. וַאֲפִלּוּ נִשְּׂאַת זוֹ תְּחִלָּה[92] - אֵין אוֹמְרִין: אִלּוּ לֹא מֵת בַּעְלָהּ לֹא הָיְתָה אוֹסֶרֶת עַצְמָהּ עָלָיו[93]; שֶׁמָּא מִשֶּׁנִּאֲתָהּ בְּצָרָתָהּ רוֹצָה הִיא שֶׁיֵּאָסְרוּ שְׁתֵּיהֶן עָלָיו. זֹאת אוֹמֶרֶת 'מֵת בַּעְלִי', וְצָרָתָהּ מַכְחֶשֶׁת אוֹתָהּ וְאוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא; כְּשֵׁם שֶׁאֵינָהּ מְעִידָה לָהּ לְהַתִּירָהּ, כָּךְ אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהָעִיד לָהּ לְאָסְרָהּ[94]. זֹאת אוֹמֶרֶת 'מֵת' וְצָרָתָהּ אוֹמֶרֶת 'נֶהֱרַג' - הוֹאִיל וּשְׁתֵּיהֶן אוֹמְרוֹת שֶׁאֵינוֹ קַיָּם, הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּשֵׂאוּ[95].

90) לעיל הט"ו. 91) לעיל הט"ז. 92) אחרי שהעידה על מות בעלה, הלכה ונשאת לאחר. 93) ומקיימת בעצמה: "תמות נפשי עם פלשתים" (יבמות קב.). וכן אמרו ב'ירושלמי' שם פט"ו ה"ז: "חשודה היא לקלקל עצמה, כדי לקלקל חברתה". 94) יבמות קיז, ב. 95) שם, א. ודין "עד אומר מת, ועד אומר נהרג" מבואר בשו"ע אהע"ז סי' יז, ס"ט.

יום שישי כ"ו אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו המשך דין נאמנות האשה לומר מת בעלה ופרטי דיני העדאת העדים בענין זה, וטעם למה התירו אשת איש בעדות קלושה.

א. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: גֵּרַשְׁתַּנִי בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וּבָאוּ אוֹתָן הָעֵדִים וְהִכְחִישׁוּהָ, וְאַחַר כָּךְ הָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ, וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם[2], וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת; שֶׁזּוֹ הֶחֱזְקָה שַׁקְרָנִית, וְרוֹצָה לְהִשָּׁמֵט מִתַּחַת בַּעְלָהּ. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לָהּ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁמָּא הִיא שָׂכְרָה אוֹתוֹ[3]; וְאִם נִשָּׂאת - לֹא תֵּצֵא, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ עֵד.

2) כלומר, אף על פי ששלום בעולם, וכל שכן כשמלחמה בעולם, שאינה נאמנת. 3) הואיל והוחזקה שקרנית והוברר הדבר שהיא שונאתו, יש לחוש שהיא ממשיכה להישמט ממנו בתחבולות שקר אפילו עד כדי שכירת עד שקר.

ב. וְכֵן אִם הָיְתָה מִלְחָמָה בָּעוֹלָם, וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי בַּמִּלְחָמָה - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ; (שֶׁמָּא) תִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ עַל דְּבָרִים שֶׁרֶבֶן לְמִיתָה וְתֹאמַר 'מֵת'. כְּגוֹן שֶׁנֶּהֱרְגוּ הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בְּאֶמְצָעָן, שֶׁהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת: מֵאַחַר שֶׁנֶּהֱרְגוּ אֵלּוּ וָאֵלּוּ, נֶהֱרַג הוּא בִּכְלָלָן.

לְפִיכָךְ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וַאֲפִלּוּ אָמְרָה ׳מֵת בַּמִּלְחָמָה וּקְבַרְתִּיו׳[4]. אֲבָל אִם אָמְרָה ׳מֵת עַל מִטָּתוֹ׳[5] - נֶאֱמֶנֶת[6].

4) אף על פי שאינה מוחזקת שקרנית, הואיל והיא מדברת מתוך אומדן ודמיון מוטעה, או מחמת בהלה קברה אחר וסוברת שזה בעלה. 5) שלא במלחמה, אלא על מטתו בביתו. 6) "והוא הדין אם אומרת שמת או נהרג רחוק מן המלחמה ... אפילו הלך שם סמוך למערכה לקנות שלל, נאמנת".

ג. לֹא הֶחֱזִקָה מִלְחָמָה בָּעוֹלָם[7], וּבָאָה וְאָמְרָה: מִלְחָמָה הָיְתָה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי וּמֵת בַּמִּלְחָמָה - לֹא תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה, וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא.

7) כלומר, לא ידוע על מלחמה בעולם.

ד. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי תַּחַת הַמַּפֹּלֶת[8] - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת. וְכֵן אִם הָיָה שְׁלוּחַ[9] נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, וְאָמְרָה: נְשָׁכוֹ נָחָשׁ אוֹ עַקְרָב וָמֵת - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, שֶׁמָּא תִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ עַל רֹב אֲנָשִׁים שֶׁמֵּתוּ כָּךְ בִּנְשִׁיכָה[10].

8) נפל הבית עליו, או שבאה רוח סערה והפילה כל בתי העיר, שמפולת הרי היא כמלחמה ואומרת כן על פי הדמיון. 9) כלומר, שנשלחו עליהם מן השמים. 10) וברור הדבר שאם אמרה מת על מטתו בביתו נאמנת בכל האופנים האלו, כמו שנאמנת בדין מלחמה.

ה. אָמְרָה: עִשְׁנוּ עָלֵינוּ בַּיִת[11] אוֹ מְעָרָה, הוּא מֵת וַאֲנִי נִצַּלְתִּי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת; כְּשֵׁם שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ נֵס כָּךְ נַעֲשָׂה לוֹ. הָיְתָה שְׁנַת רְעָבוֹן וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[12]; מֵת וּקְבַרְתִּיו - נֶאֱמֶנֶת[13].

11) הציתוהו באש ונתמלא עשן. 12) כי אפילו לא מת אומרת שמת, מתוך דמיונה וסמיכות דעתה, שבלי מזון לא יוכל לחיות ואף על פי שעזבתו חי. 13) כי ברעבון אינה בהולה כל כך לברוח, כי אין שם פחד חרב ואימת מוות, ובוודאי נתעסקה בו לקברו, אבל במלחמה אינה נאמנת לומר: מת וקברתיו, כי בהולה היא לברוח מפחד המלחמה, ואיך נתעסקה בו לקבור, ובוודאי היא מדמה והוזה הזייה בלבד.

ו. אָמְרָה: נָפְלוּ עָלֵינוּ עַכּוּ"ם אוֹ לִסְטִים, הוּא נֶהֱרַג וַאֲנִי נִצַּלְתִּי - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁאֵין דַּרְכָּן לַהֲרֹג אֶת הַנָּשִׁים[14] כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: כְּשֵׁם שֶׁנִּצְּלָה הִיא כָּךְ נִצַּל הוּא.

14) "אשה כלי זיינה עליה", אין הם הורגים אותה, שאינה בעלת מלחמה ומריבה כאיש, ומרחמים עליה. ובירושלמי אמרו: יכולה אשה להטמין את עצמה ולומר נכרייה אני ואין האיש יכול להטמין עצמו ולומר נכרי הוא".

ז. הָיָה דָּבָר בָּעוֹלָם וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - נֶאֱמֶנֶת. שֶׁדָּבָר פָּשׁוּט בְּפִי כָּל אָדָם, שֶׁבִּשְׁנַת הַדֶּבֶר זֶה חַי וְזֶה מֵת, וְאֶפְשָׁר שֶׁיָּמוּתוּ בַּדֶּבֶר נְעָרִים חֲזָקִים וְיִנָּצְלוּ הַזְּקֵנִים הַחוֹלִים, וּלְפִי זֶה אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא סָמְכָה דַּעְתָּהּ עַל רֹב הַמֵּתִים.

ח. כְּבָר אָמַרְנוּ, שֶׁעֵד מִפִּי עֵד כָּשֵׁר לְעֵדוּת אִשָּׁה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁשָּׁמַע מִפִּי בֶּן דַּעַת שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי, כְּגוֹן עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה[15]; אֲבָל אִם שָׁמַע מִפִּי שׁוֹטֶה אוֹ מִפִּי קָטָן - אֵינוֹ מֵעִיד, וְאֵין סוֹמְכִין עַל דִּבְרֵיהֶם.

15) והם בני דעת.

ט. שָׁמַע מִן הַתִּינוֹקוֹת שֶׁהֵן אוֹמְרִין: עַכְשָׁיו בָּאנוּ מֵהֶסְפֵּד פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ סַפְּדָנִין הָיוּ שָׁם, וּפְלוֹנִי הֶחָכָם, וּפְלוֹנִי עָלָה אַחַר מִטָּתוֹ, כָּךְ וָכָךְ עָשׂוּ בְּמִטָּתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵעִיד מִפִּיהֶן עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[16] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וּמַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ.

16) שאין כאן עדות סתם, שאינם נאמנים עליה, אלא סיפור דברים מעסקי מיתתו שרק עכשיו ראו אותם.

י. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: הָרַגְתִּי אֶת פְּלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא עַל פִּיו; שֶׁאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע[17], וַהֲרֵי הֵעִיד שֶׁמֵּת[18].

17) להאמין לו שהוא בעצמו הרגו, שהרי קרוב הוא לעצמו וקרוב פסול לעדות, כי אילו היה נאמן לעצמו הרי נעשה רשע (שרצח את הנפש) וממילא אינו נאמן לעדות אשה, שהתורה אמרה: אל תשת ידך עם רשע להיות עד". 18) ו"פלגינן דיבוריה", כלומר "מחלקים דיבורו" ומפרשים, שהיה עם הרוצחים והוא לא הרגו, נמצא נאמן הוא להשיאה ואינו נאמן על עצמו שהוא הרגו.

יא. כְּבָר אָמַרְנוּ, שֶׁהָעַכּוּ"ם שֶׁהֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ - מַשִּׁיאִין עַל פִּיו. כֵּיצַד? הָיָה עַכּוּ"ם מֵסִיחַ וְאָמַר: אוֹי לִפְלוֹנִי שֶׁמֵּת, כַּמָּה הָיָה נָאֶה וְכַמָּה טוֹבָה עָשָׂה עִמִּי; אוֹ שֶׁהָיָה מֵסִיחַ וְאוֹמֵר: כְּשֶׁהָיִיתִי בָּא בַּדֶּרֶךְ נָפַל פְּלוֹנִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עִמָּנוּ וָמֵת, וּתְמַהֲנִי לְדָבָר זֶה כֵּיצַד מֵת פִּתְאֹם; וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים הָאֵלּוּ שֶׁהֵן מַרְאִין שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְהָעִיד - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[19].

19) אבל אם נתכוון להעיד אינו נאמן וכל שכן אם נתכוון להתירה להינשא - שאינו נאמן.

יב. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁמַע מֵעַכּוּ"ם הַמֵּסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ - מֵעִיד שֶׁשָּׁמַע מִמֶּנּוּ, וְתִנָּשֵׂא עַל פִּיו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם אֲמַתְּלָא[20]; אֲבָל אִם הָיְתָה שָׁם אֲמַתְּלָא בְּשִׂיחַת הָעַכּוּ"ם שֶׁמָּא לֹא יִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְדָבָר אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאֶחָד: עֲשֵׂה לִי כָּךְ וָכָךְ, שֶׁלֹּא אֶהֱרֹג אוֹתְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁהָרַגְתִּי פְּלוֹנִי - אֵין זֶה מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[21], שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְהַטִּיל אֵימָה עַל זֶה.

20) תואנה, הנמקה למראית עין. 21) להאמינו על הריגת אותו פלוני ולהשיא אשתו.

יג. וְכֵן אִם שָׁמַע מֵעַרְכָּאוֹת[22] שֶׁל עַכּוּ"ם שֶׁאָמְרוּ: הָרַגְנוּ פְּלוֹנִי - אֵינָם נֶאֱמָנִין, שֶׁהֵן מַחֲזִיקִין יְדֵי עַצְמָן בְּכָזָב כְּדֵי לְהַטִּיל אֵימָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

22) בתי משפט.

יד. עַכּוּ"ם שֶׁהִסִּיחַ לְפִי תֻּמּוֹ תְּחִלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁאֲלוּ אוֹתוֹ אַחַר כָּךְ וּבְדָקוּהוּ עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ כָּל הַמְּאֹרָע - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וּמַשִּׁיאִין עַל פִּיו.

טו. כְּבָר הוֹדַעְנוּ, שֶׁהָעֵד שֶׁאָמַר 'שָׁמַעְתִּי שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי', אֲפִלּוּ שָׁמַע מֵאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה מֵעֶבֶד - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר לְעֵדוּת אִשָּׁה, וּמַשִּׁיאִין עַל פִּיו[23]. אֲבָל אִם אָמַר הָעֵד אוֹ הָאִשָּׁה אוֹ הָעֶבֶד: מֵת פְּלוֹנִי וַאֲנִי רְאִיתִיו שֶׁמֵּת - שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: הֵיאַךְ רָאִיתָ וּבַמֶּה יָדַעְתָּ שֶׁמֵּת? אִם הֵעִיד בְּדָבָר בָּרוּר - נֶאֱמָן, וְאִם הֵעִיד בִּדְבָרִים שֶׁרֵּבָּן לְמִיתָה[24] - אֵין מַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ; שֶׁאֵין מְעִידִין עַל הָאָדָם שֶׁמֵּת אֶלָּא כְּשֶׁרָאוּהוּ שֶׁמֵּת וַדַּאי וְאֵין בּוֹ סָפֵק.

23) ואף על פי שאין אנו יודעים כיצד ידע האומר הראשון שזה מת, הואיל ואי אפשר לנו לבודקו - שהרי אינו בפנינו - אנו סומכים שבוודאי ראהו מת ממש ומשיאים את אשתו.
24) ומיעוטם לחיים, וייתכן שגם זה נמלט והוא חי.

טז. כֵּיצַד? רָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לַיָּם, אֲפִלּוּ טָבַע בַּיָּם הַגָּדוֹל - אֵין מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, שֶׁמָּא יָצָא בְּמָקוֹם אַחֵר. וְאִם נָפַל לְמַיִם מְקֻבָּצִים, כְּגוֹן בּוֹר אוֹ מְעָרָה, שֶׁעוֹמֵד וְרוֹאֶה כָּל סְבִיבָיו[25], וְשָׁהָה כְּדֵי שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ[26] וְלֹא עָלָה - מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, וּמַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ. וְכֵן אִם הִשְׁלִיכוּהוּ בַּיָּם, וְהִשְׁלִיכוּ מְצוּדָה[27] אַחֲרָיו וְהֶעֱלוּ מִמֶּנּוּ אֵבֶר[28] שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּנָּטֵל מִן הַחַי וְיִחְיֶה - הֲרֵי זֶה מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, וּמַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ[29].

25) "מים שיש להם סוף - אשתו מותרת ושאין להם סוף אשתו אסורה". 26) והוא כשלוש שעות. 27) רשת.
28) והכירו על ידי סימן מובהק שאבר זה של המושלך הוא.
29) וכתבו הרמב"ן והרשב"א שאינה מותרת אלא לאחר שנים עשר חודש.

יז. רָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לְגֹב[30] אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין מְעִידִין עָלָיו, אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֹאכְלוּהוּ. נָפַל לַחֲפִירַת נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים[31], אוֹ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, אוֹ לְתוֹךְ יוֹרָה רוֹתַחַת מְלֵאָה יַיִן אוֹ שֶׁמֶן[32], אוֹ שֶׁשָּׁחֲטוּ בּוֹ שְׁנֵי סִימָנִין[33] אוֹ רֻבָּן, אֲפִלּוּ עָמַד וּבָרַח - מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, שְׁוַדַּאי סוֹפוֹ לָמוּת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִדְּבָרִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה, אֶלָּא יָמוּת מִיָּד בִּזְמַן קָרוֹב - הֲרֵי אֵלּוּ מְעִידִין עָלָיו.

30) מאורת חיות. 31) על ידי שדוחקם בנפילתו כשעומד עליהם מזיקים אותו. 32) והוא הדין ליורה של מים רותחים, העומדת על האש. 33) הקנה והווישט.

יח. רָאוּהוּ צָלוּב[34] וְהָעוֹף אוֹכֵל בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁדְּקָרוּהוּ אוֹ יָרוּ בּוֹ חִצִּים - אֵינוֹ מֵעִיד עָלָיו שֶׁמֵּת. וְאִם רָאוּ הָעוֹף אוֹכֵל בְּמָקוֹם שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה בִּנְטִילָתוֹ, כְּגוֹן מֹחוֹ אוֹ לִבּוֹ אוֹ בְּנֵי מֵעָיו - הֲרֵי זֶה מֵעִיד עָלָיו שֶׁמֵּת.

34) תלוי.

יט. עֵד אֶחָד אוֹמֵר: רְאִיתִיו שֶׁמֵּת בַּמִּלְחָמָה אוֹ בְּמַפֹּלֶת, אוֹ שֶׁטָּבַע בַּיָּם הַגָּדוֹל וָמֵת[35], וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁרֻּבָּן לְמִיתָה: אִם אָמַר 'קְבַרְתִּיו' - נֶאֱמָן, וְתִנָּשֵׂא עַל פִּיו[36]; וְאִם לֹא אָמַר 'קְבַרְתִּיו' - לֹא תִנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא.

35) ששהה שם כדי שתצא נפשו ולא עלה. 36) ואף על פי שאשה אינה נאמנת לומר מת בעלי במלחמה וקברתיו, יש לחלק ביניהם, כי האשה מתוך צער גופה וחשקה להינשא עלולה לשקר ולומר קברתיו, או שקברה אדם אחר וסוברת שזהו בעלה, ואומרת בדומה, אבל עד המעיד למה יעיד שקר, ואין דמיונו מטעהו כל כך.

כ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהֵעִיד לָהּ עֵד אֶחָד שֶׁטָּבַע בַּעְלָהּ בַּיָּם אוֹ בְּמַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף וְלֹא עָלָה[37], וְאָבַד זִכְרוֹ וְנִשְׁתַּכַּח שְׁמוֹ - הֲרֵי זוֹ לֹא תִנָּשֵׂא עַל עֵדוּת זוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[38]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא. וַאֲפִלּוּ הָיָה הָעַכּוּ"ם שֶׁהִסִּיחַ לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר 'טָבַע פְּלוֹנִי בַּיָּם', וְנִשֵּׂאת עַל פִּיו - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא. וְחָכָם שֶׁהוֹרָה לְהַשִּׂיאָהּ לְכַתְּחִלָּה - מְנַדִּין אוֹתוֹ[39].

37) ששהה עליו שיעור כדי שתצא נפשו. 38) ואפילו אם שניים מעידים כך הרי זו לא תינשא, הואיל ואינם מעידים אלא על הטביעה ולא על המיתה. 39) ואם הודה שטעה - אף על פי שכבר נישאת על פיו אין מנדין אותו.

כא. מְצָאוּהוּ הָרוּג אוֹ מֵת: אִם פַּדַּחְתּוֹ[40] וְחָטְמוֹ וּפַרְצוּף פָּנָיו קַיָּמִין, וְהִכִּירוּהוּ בָּהֶן שֶׁהוּא פְּלוֹנִי - מְעִידִין עָלָיו[41]; וְאִם נִטַּל אֶחָד מֵאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם סִימָנִין בְּגוּפוֹ וּבְכֻלָּיו[42], וַאֲפִלּוּ שׁוּמָא[43] - אֵין מְעִידִין עָלָיו, שֶׁמָּא אַחֵר הוּא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[44]? בְּשֶׁרָאוּהוּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים אַחַר הֲרִיגָתוֹ אוֹ אַחַר מִיתָתוֹ; אֲבָל אַחַר שְׁלֹשָׁה - אֵין מְעִידִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁפַּרְצוּף פָּנָיו מִשְׁתַּנֶּה.

40) מצחו. 41) שכן כתוב: "הכרת פניהם ענתה בם", הרי שאין עדות בשאר הגוף אלא בהכרת פנים. 42) בגדיו.
43) יבלת, שהיא סימן מובהק במקצת. 44) שמעידים על פרצוף פניו וחוטמו.

כב. טָבַע בַּיָּם וְהִשְׁלִיכוּ הַיָּם לַיַּבָּשָׁה אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה יָמִים[45], אִם הִכִּירוּ פָּנָיו וְחָטְמוֹ - מְעִידִין עָלָיו, שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה בַּמַּיִם אֶלָּא לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה[46]. וְאִם

שָׁהָה בַּיַּבָּשָׁה אַחַר שֶׁהִשְׁלַךְ מִן הַיָּם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת וְנִתְפַּח[47] - אֵין מְעִידִין עָלָיו, שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּנָּה. כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִין בְּצוּרָתוֹ כְּדֵי לְהַכִּירוֹ לְהָעִיד עָלָיו[48] - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ וְרוֹאִין אוֹתוֹ אֶפְלוּ בַּלַּיְלָה לְאוֹר הַנֵּר אוֹ לְאוֹר הַלְּבָנָה.

45) לטביעתו. 46) שהמים צומתים צורת הפנים ואין מניחים אותם לנפוח ולהשתנות. 47) נפחו פניו. 48) כשמת או נהרג.

כג. רָאוּ אֶחָד עוֹמֵד מֵרָחוֹק, וְאָמַר[49] שֶׁהוּא פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, אוֹ פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וַהֲרֵי נִשְׁכּוֹ נָחָשׁ וַהֲרֵי הוּא מֵת, וְהָלְכוּ וּמְצָאוּהוּ שֶׁנִּשְׁתַּנָּה וְלֹא הִכִּירוּהוּ - הֲרֵי אֵלּוּ מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ[50].

49) על עצמו הוא אומר. 50) שאפשר שנשכו בפנים ונתפח שנשתנה צורתו.

כד. בָּא אֶחָד וְאָמַר: אָמְרוּ לִי בֵּית דִּין אוֹ אֲנָשִׁים: כְּשֶׁתֵּלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֱמֹר לָהֶם שֶׁמֵּת יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל; וּבָא הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר לָנוּ, וְהַשָּׁלִיחַ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי הוּא זֶה, הוֹאִיל וְאָנוּ יוֹדְעִים פְּלוֹנִי הַיָּדוּעַ בְּשֵׁם זֶה - הֲרֵי אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת, וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל אַחֵר הוּא שֶׁמֵּת[51].

51) הואיל ולא הוחזקו באותו מקום שניים בשם זה, ואפילו הוחזקו, אם אחד מהם חי - משיאים את אשתו של השני. אבל אם הוחזקו ואין ידוע בכל אחד מהם אם הוא חי או מת, לא תינשא אשתו של אחד מהם עד שיתברר מי הוא המת.

כה. יָצָא עַכּוּ"ם וְיִשְׂרָאֵל מֵעִמָּנוּ לְמָקוֹם אַחֵר, וּבָא הָעַכּוּ"ם וְהֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר: אִישׁ שֶׁיָּצָא עִמִּי מִכָּאן מֵת - מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָעַכּוּ"ם יוֹדֵעַ אוֹתוֹ הָאִישׁ. וְהוּא, שֶׁיֹּאמַר 'קְבַרְתִּיו'[52].

52) הואיל ואינו מכירו וגם לא נקב בשמו אינו נאמן עד שיאמר "קברתיו", כי חוששים שמא הוא אומר על פי אומדן וסמיכות דעתו בלבד, אבל כשמכירו ובקי בשמו, כל שאמר מת נאמן ואפילו כשלא יאמר "קברתיו".

כו. וְכֵן אִם יָצְאוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם כְּאֶחָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהֵן אֲסוּרִין בְּקוֹלָר אוֹ נוֹשְׂאִים גְּמַלִּים[53] וְכֵיוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְהֵסִיחַ הָעַכּוּ"ם לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר, שֶׁעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים שֶׁהָלְכוּ מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי לְמָקוֹם פְּלוֹנִי וְהֵם נוֹשְׂאִים כָּךְ וָכָךְ מֵתוּ כֻּלָּם[54] וּקְבָרְנוּם[55] - מַשִּׂיאִין אֶת נְשׁוֹתֵיהֶן[56].

53) כלומר: אסורים בקולר שהם שלשלאות של ברזל, או שאסורים בחבלים כבדים, שמושכים בהם גמלים. 54) הרי שלושה סימנים: מניין האנשים, וסימון יציאתם ממקום פלוני למקום פלוני (וידענו בהם שכך הוא) וגם סימן הקולר שבצווארים, שאם לא כן, יש לחוש שמא אלה או מקצת מהם הלכו ונפרדו בדרך, ואחרים באו במקומם. 55) הואיל ואין הגוי מכיר את האנשים צריך הוא לומר: "קברנום". 56) "מעשה בשישים בני אדם שהיו מהלכים לכרכום ביתר (כשבאה ביתר במצור) ובא גוי ואמר חבל על שישים בני אדם שהיו מהלכים בדרך ביתר, שמתו וקברתים והשיאו את נשותיהם".

כז. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: מֵת אִישׁ יְהוּדִי עִמָּנוּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וָכָךְ צוּרָתוֹ וְכָךְ הָיוּ סִימָנָיו - אֵין אוֹמְרִים בְּאֹמֶד הַדַּעַת פְּלוֹנִי הוּא, עַד שֶׁיָּעִיד הָעֵד שֶׁהוּא פְּלוֹנִי וְיַזְכִּיר שְׁמוֹ וְשֵׁם עִירוֹ. אֲבָל אִם אָמַר: אֶחָד יָצָא עִמָּנוּ מֵעִיר פְּלוֹנִית וָמֵת[57] - מְחַפְּשִׂין בְּאוֹתָהּ הָעִיר, אִם לֹא יָצָא מִשָּׁם אֶלָּא הוּא - תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ[58].

57) ולא הזכיר שמו כלל. 58) "והוא הדין בגוי מסיח לפי תומו".

כח. מָצְאוּ כָּתוּב בִּשְׂטָר[59]: מֵת אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אוֹ נֶהֱרַג פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, וְנוֹדַע שֶׁזֶּה כָּתַב יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ[60]. וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק, וּבָדְקוּ אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין וְנִמְצָאת דַּעְתּוֹ מְכֻוֶּנֶת, וְכָתַב שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי - סוֹמְכִין עַל כְּתִיבָתוֹ וְתִנָּשֵׂא. וְאֵין בּוֹדְקִין עֵדֵי אִשָּׁה בִּדְרִישָׁה[61] וַחֲקִירָה[62], שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר לְהַחְמִיר אֶלָּא לְהָקֵל[63], מִשּׁוּם הַתָּרַת עֲגוּנָה.

59) שהיה כתוב וחתום, אבל בלא חתימה אין הכתב מועיל. 60) אף על פי שאין עדות מתקבלת מן הכתב, שהתורה אמרה "על פי שניים עדים" - "מפיהם ולא מפי כתבם" - בעדות אשה הקילו, כשם שהתירו בעד מפי עד. וכל זה כשכתבו ישראל, אבל כתבו גוי - לא תינשא, שלא הוכשר גוי אלא במסיח לפי תומו. 61) בדיקות העדים לראות אם דבריהם מכוונים, שמדקדקים עליהם שתיים ושלוש פעמים לראות אם אין סתירות בדבריהם. 62) כיוון הזמן והמקום, באיזה יום ובאיזו שעה וכו'. 63) "וכל המחמיר ודורש וחוקר בדברים אלו לא יפה הוא עושה ואין דעת חכמים נוחה הימנו". אבל במקום שיש לחוש לערמה צריך לדרוש ולחקור.

כט. אַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ שֶׁהִתִּירוּ חֲכָמִים הָעֲרָוָה הַחֲמוּרָה[64] בְּעֵדוּת אִשָּׁה[65] אוֹ עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה אוֹ עַכּוּ"ם הַמְּסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ, וְעַד מִפִּי עֵד, וּמִפִּי הַכְּתָב, וּבְלֹא דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ, שֶׁלֹּא הִקְפִּידָה תּוֹרָה עַל הַעֲדַת שְׁנֵי עֵדִים וּשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הָעֵדוּת[66] אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לַעֲמֹד עַל בֵּרְיוֹ[67] אֶלָּא מִפִּי הָעֵדִים וּבְעֵדוּתָן, כְּגוֹן שֶׁהֵעִידוּ שֶׁזֶּה הָרַג אֶת זֶה[68] אוֹ הִלְוָה אֶת זֶה; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל בֵּרְיוֹ שֶׁלֹּא מִפִּי הָעֵד הַזֶּה, וְאֵין הָעֵד יָכוֹל לְהִשָּׁמֵט אִם אֵין הַדָּבָר אֱמֶת, כְּגוֹן זֶה שֶׁהֵעִיד שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי[69] - לֹא הִקְפִּידָה תּוֹרָה עָלָיו, שֶׁדָּבָר רָחוֹק הוּא שֶׁיָּעִיד בּוֹ הָעֵד בְּשֶׁקֶר[70]. לְפִיכָךְ הֵקֵלּוּ חֲכָמִים בְּדָבָר זֶה וְהֶאֱמִינוּ בּוֹ עֵד אֶחָד, מִפִּי שִׁפְחָה וּמִן הַכְּתָב וּבְלֹא

דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֲרֶנָּה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת[71].

64) איסור ערווה שהוא חמור ועונשו מיתת בית דין. 65) שאשה נאמנת בעדות זו. 66) כגון דרישה וחקירה. 67) =בירורו. 68) שלולא העדאתם לא היינו יודעים אף פעם אם זהו הרוצח. 69) שאם יבוא חי לפנינו - יתגלה שקרו. 70) כאמרם ז"ל: "דבר העשוי להיגלות אין אנשים משקרים בו". 71) שלא תאמר מה ראו חכמים על ככה להקל בדבר, בעוד שבהרבה מקומות החמירו בדבר שהוחזק בו איסור לא להאמין עד אחד אפילו בדבר העשוי להיגלות, כגון חתיכת חלב מונחת לפנינו ובא עד אחד ואמר זה שומן ולא חלב - אינו נאמן, לפיכך מנמק רבנו, שמשום התרת עגונה ראו חכמים להקל בזה.

סְלִיקוּ הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה

1 **יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּמִצְוָה**
2 **אַחַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְיַבֵּם. ב) לַחֲלֹץ[1].**
3 **ג) שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא יְבָמָה לְאִישׁ זָר עַד שֶׁתָּסִיר רְשׁוּת**
4 **הַיָּבָם מֵעָלֶיהָ. וְהָאִשָּׁה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְיִבּוּם נִקְרֵאת**
5 **זְקוּקָה לְיִבּוּם, וּרְשׁוּת הַיָּבָם נִקְרֵאת זִקָּה[2].**
6 **וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:**

1) "לייבם - לחלוץ", שמצות ייבום קודמת למצות חליצה, כדלהלן ה"ב. 2) לשון קשר, ככתוב (איוב לו, ח) "ואם אסורים בזיקים" (רמ"א לאהע"ז סי' קנז, ס"א), שכן כל יבמה קשורה ואגודה לרשות היבם עד שייבמה או שתחלוץ, כמבואר בסמוך.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[3]

3) כלל בו רבינו מצות יבום ושהיא קודמת למצות חליצה, איזה זרע פוטר ואיזה אח זוקק, יש לאח המת כמה נשים, מתו לו כמה אחים ונפלו נשותיהם לפניו, כנס יבמתו וגרשה מותר להחזירה, יבומו של קטן ושל קטנה וחליצתם, חדשי הבחנה, יבומה וחליצתה של מעוברת.

7 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה שֶׁיְּיַבֵּם[4] אָדָם אֵשֶׁת אָחִיו**
8 **מֵאָבִיו[5], בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין[6], אִם מֵת**
9 **בְּלֹא זֶרַע; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבֵן אֵין לוֹ, יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ.**
10 **וּמִן הַתּוֹרָה אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ יְבִמְתּוֹ[7], שֶׁזּוֹ אִשְׁתּוֹ**
11 **הִיא שֶׁהִקְנוּ אוֹתָהּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם[8], אֶלָּא יָבוֹא עָלֶיהָ[9]**
12 **וּכְתֻבָּתָהּ עַל נִכְסֵי בַּעְלָהּ שֶׁמֵּת[10].**

4) מלשון הכתוב (דברים כה, ה) "יבמה יבוא עליה, ולקחה לו לאשה ויבמה". 5) יבמות יז, ב. 6) שם יג, ב. 7) בכסף או בשטר. 8) במיתת בעלה הוזקקה ממילא לאחיו (יבמות לט.). 9) מתייחד עמה בפני שני עדים ובועלה כמו בכל קידושי ביאה ('שלטי הגיבורים' בהגהותיו לרי"ף יבמות סוף פי"ג). כאמור, כל זה אינו אלא מן התורה, אבל מדרבנן לא יבוא היבם על יבמתו עד שיקדשנה תחילה בכסף או בשטר, כמבואר להלן פ"ב, ה"א.

10) יבמות לט, א. שהואיל והקנו לו אשה מן השמים, אינו בדין שהיבם ישעבד נכסיו לכתובתה ולא יוכל למכרם בכל עת שירצה, אלא שעבוד כתובתה על נכסי בעלה הראשון ואין היבם יכול למכרם בין קודם יבום בין אחר יבום, אבל אם אין לה כתובה מהראשון, יכתוב לה יבמה כתובה מאה זוז, וכל נכסיו אחראים לכתובתה, כמבואר למעלה פכ"ב מהל' אישות הי"ד.

13 **ב. לֹא רָצָה לְיַבֵּם[11] אוֹ שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא[12] - הֲרֵי זֶה**
14 **חוֹלֵץ[13] לָהּ[14], וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא**
15 **לְאַחֵר[15]. וּמִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לַחֲלֹץ אִם לֹא רָצָה**
16 **לְיַבֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחָלְצָה נַעֲלוֹ וְגוֹ'. וּמִצְוַת יִבּוּם**
17 **קוֹדֶמֶת[16] לְמִצְוַת חֲלִיצָה.**

11) שנאמר (דברים כה, ז, ט): "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו - ונגשה יבמתו - וחלצה נעלו". 12) שאמרה מאוס הוא עלי (להלן פ"ב ה"י – מגיד־משנה), או שהיה מוכה שחין (שם הי"ד – 'מעשה רוקח'). 13) היא חולצת את נעלו מעל רגלו, אלא מתוך שהיבם מסייע בחליצה, שצריך שיתכוין לחלוץ (להלן פ"ד ה"ח), לפיכך שונה בכל מקום 'חולץ'. ואמנם חרש שאינו בר כוונה, נאמר בו (יבמות קד:) "החרש שנחלץ" (פירוש המשנה לרבינו שם, וב'נמוקי יוסף' שם). 14) בעל כרחו, כמבואר לקמן פ"ב, ה"י. 15) שפקעה מעליה זיקת היבם. 16) יבמות לט, ב. כדעת רבנן ולא כאבא שאול. ואף אם אינו מתכוין לשם מצוה, אלא לשם נוי או לשם ממון, אין זה כפוגע באיסור ערוה (איסור אשת אח) "לפי שמאחר שנסתלק ממנה איסור הערוה כשמת אחיו בלא בנים, הרי הוא מותר ואפילו נתכוין שלא לשם מצוה, ולפיכך יהיה הדין, שמצות יבום קודמת למצות חליצה בכל זמן" (רבינו בפירושו למשנה, בכורות פ"א, מ"ז). וראה למעלה פ"י מהל' גירושין הט"ז ובהערה צד. ולפי שמצות יבום קודמת למצות חליצה, אם לא רצתה היבמה להתייבם, דינה כדין מורדת, להלן פ"ב ה"י, אבל אנו פוסקים להלכה שמצות חליצה קודמת למצות יבום, "ואם שניהם רוצים ביבום, אין מניחים אותם לייבם אלא־אם־כן ניכר וידוע שמכוונים לשם מצוה" (אהע"ז סי' קפה ס"א).

18 **ג. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וּבֵן אֵין לוֹ' - אֶחָד הַבֵּן וְאֶחָד**
19 **הַבַּת[17], אוֹ זֶרַע הַבֵּן[18] אוֹ זֶרַע הַבַּת, הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ זֶרַע**
20 **מִכָּל מָקוֹם[19], וּבֵין מֵאִשָּׁה זוֹ בֵּין מֵאַחֶרֶת - הֲרֵי זֶה**
21 **פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. אֲפִלּוּ הָיָה**
22 **לוֹ זֶרַע מַמְזֵר[20] אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי זֶה**
23 **פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[21].**

17) בבא־בתרא קט, א. ומפרש הרשב"ם: שנאמר (דברים כה, ה) "ובן אין לו" - עיין עליו, כלומר, בדוק אחריו שמא נשאר לו זכר כל שהוא. 18) שמת הבן, והניח אחריו זרע. 19) שם קטו, א. לענין נחלה, והשוו דין יבום לדין ירושה, כמבואר ב'תוספות' שם. וכן ברא"ש יבמות פ"ב אות ג. כי כל שנשאר אחריו זרע, אין שמו מחוי מישראל, ואין צורך שיבוא אחיו להקים לו שם. 20) שבא על הערוה והוליד ממנה בן, והרי הוא ממזר. ומדובר כאן, שהערוה היתה מיוחדת לו, כמו פילגש וכדומה, ואנו בטוחים שילדה ממנו.

שאם לא כן - יש לחוש כשם שזינתה עמו, כך זינתה עם אחר ואין זה בנו ודאי, לא ספק, וחולצת ולא מתייבמת, כמבואר לקמן פ"ג ה"ד ('כנסת הגדולה' בהגהותיו ל'טור' אהע"ז סי' קנו אות ט). 21) יבמות כב, ב: "מי שיש לו בן מכל מקום, פוטר את אשת אביו מן הייבום" - "מכל מקום" לרבות ממזר, משום שנאמר: "ובן אין לו" - עיין עליו. ובן עובד עבודה־זרה לא נזכר שם, אולם מכיון ששנינו שם במשנה: ובנו לכל דבר, חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן הגוים - נראה שרק אלו אינם בניו, אבל בנו מישראלית והמיר דתו - הרי הוא כבנו לענין יבום. ואף לענין קידושין דינו כישראל, כמפורש ביבמות מז, ב. ובפ"ד מהל' אישות הט"ו (הגר"א באהע"ז סי' קנו סק"ח). וראה לקמן ה"ו ובביאורנו.

1 **ד. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַכּוּתִית אֵינוֹ פּוֹטֵר אֶת**
2 **אִשְׁתּוֹ; שֶׁזֶּרַע הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה - עֲבָדִים[22], וְהַבָּא מִן**
3 **הַכּוּתִית - כּוּתִי, וּכְאִלּוּ אֵינָם[23]. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר**
4 **בַּשִּׁפְחָה: הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ[24] - מְלַמֵּד**
5 **שֶׁוְּלָדָהּ כְּמוֹתָהּ. וּבְכוּתִית הוּא אוֹמֵר: כִּי יָסִיר אֶת בְּנָךְ**
6 **מֵאַחֲרַי[25] - מֵסִיר אוֹתוֹ מִלֵּחָשֵׁב בַּקָּהָל[26]. וְאַף עַל פִּי**
7 **שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ נִתְגַּיֵּר בְּנוֹ מִן הַכּוּתִית -**
8 **הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הַגֵּרִים וְהַמְשֻׁחְרָרִין, וְאֵינָם פּוֹטְרִין אֶת**
9 **אִשְׁתּוֹ[27]. הֲרֵי שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן מִן הַשִּׁפְחָה שֶׁלּוֹ וְשִׁחְרְרוֹ,**
10 **וְשִׁחְרְרָהּ וּנְשָׂאָהּ, וּמֵת בְּלֹא זֶרַע - הֲרֵי זוֹ תִּתְיַבֵּם לְאָחִיו**
11 **וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּנָהּ מִמֶּנּוּ קַיָּם שֶׁכְּבָר שִׁחְרְרוֹ[28].**

22) ואינו מתייחס אחריו. 23) אינם שלו. 24) בשפחה כנענית שייחדה אדוניה לעבד עברי - הכתוב מדבר, ואמרה תורה שלא יצא הבן חפשי עם אביו בצאתו לחפשי, כי אין זה בנו כלל (קידושין סח: וברש"י). 25) ולמעלה ממנו כתוב: "ובתו לא תקח לבנך", ושיעור הדברים כך הוא: אם תקח בתו לבנך, אזי יסיר החותן את בנך מאחרי, שאין הזרע הבא מהם מתייחס אחר בנך אלא אחר הנכרית (קידושין שם, וכפירוש רבינו־תם ב'תוספות' שם). 26) שאינם בניו. 27) כאילו אין לו בנים (יבמות כב:). 28) כלומר, אע"פ שהוא ישראל גמור, שהרי שחררו, בכל זאת אינו פוטרה מיבום לפי שאינו נחשב כבנו. ולדעת קצת גאונים "מי שיש לו בן משפחתו חוששים לו, ולא תתייבם אשתו, שמא שחרר שפחתו ואחר־כך בא עליה . . . שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות". והביא רבינו את דבריהם בפ"י מהל' גירושין הי"ט, וכתב עליהם: "וכל הדברים האלה רחוקים הם . . . ואין ראוי לסמוך עליהם, שלא אמרו חכמים חזקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד . . . בשפחה או גויה שאינה בת קידושין אין חוששין להן כלל . . . עד שיודע בוודאי שנשתחררה אמו או נתגיירה".

12 **ה. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת: אִם הִפִּילָה[29] אַחַר**
13 **מוֹתוֹ - הֲרֵי זוֹ תִּתְיַבֵּם[30]; וְאִם יָלְדָה וְיָצָא הַוָּלָד חַי**
14 **לַאֲוִיר הָעוֹלָם, אֲפִלּוּ מֵת בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד - הֲרֵי אִמּוֹ**
15 **פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[31]. אֲבָל מִדִּבְרֵי**
16 **סוֹפְרִים - עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו[32] וְנוֹלַד**
17 **לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים[33]; אֲבָל אִם לֹא נוֹדַע לְכַמָּה**
18 **נוֹלַד: אִם חַי שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה וָלָד קַיָּמָא[34]**
19 **וּפוֹטֵר נְשֵׁי אָבִיו מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם; וְאִם מֵת**
20 **בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים, אֲפִלּוּ בְּיוֹם הַשְּׁלֹשִׁים, בֵּין שֶׁמֵּת**
21 **מֵחֹלִי בֵּין שֶׁנָּפַל מִן הַגַּג אוֹ אֲכָלוֹ אֲרִי[35] - הֲרֵי זֶה**
22 **סָפֵק נֵפֶל סָפֵק בֵּן קַיָּמָא, וּצְרִיכָה חֲלִיצָה מִדִּבְרֵי**
23 **סוֹפְרִים[36], אֲבָל לֹא תִּתְיַבֵּם[37].**

29) שנולד מת, והרי הוא נפל. 30) שהרי מת בעלה בלא ולד של קיימא (יבמות לה:) וראה לקמן הכ"ב. 31) מן התורה. ואע"פ שנולד בחודש השמיני לעיבור אמו, הואיל ונגמרו סימניו שהוא "שלם בשערו ובצפרניו, הרי זה ולד שלם, ובן שבעה הוא אלא שנשתהה" (= נתעכב בבטן אמו. - מלשון רבינו הל' מילה פ"א הי"ג, ע"פ סוגיית הש"ס יבמות פ:). 32) חדשי עיבורו. 33) מיום שנתעברה אמו, ואז אפילו לא נגמרו סימניו, הרי הוא ולד של קיימא (נדה מד: ושבת קלו.). וכתב הרמ"א באהע"ז סי' קנו, ס"ד: "בזמן הזה אפילו לא נכנסה (אמו) בחדש התשיעי רק יום אחד מלבד יום שנתעברה בו, הרי זה ולד קיימא. ואע"פ שאמרו (יבמות מב.) יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין (חדש תשיעי חסר), כבר תמהו על זה רבים שהחוש מכחיש זה, אלא שאנו צריכים לומר שעכשיו נשתנה הענין, וכן הוא בכמה דברים". 34) כדברי רב שמעון בן גמליאל (שבת קלה: ויבמות לו:) האומר: "כל ששהה שלשים יום באדם, אינו נפל". ואפילו לא נגמרו סימניו (מגיד־משנה). 35) שאילולא סיבות אלו, יתכן שהיה ולד קיים (שבת קלו.). 36) יבמות לו, ב. 37) כי אולי הוא בן קיימא, והרי היא באיסור ערוה על היבם. אלא שאם נגמרו סימניו, אע"פ שלא כלו לו חדשיו - הרי הוא ולד שלם מן התורה, ורק מדברי סופרים אסורה אמו להנשא לאחרים עד שתחלוץ, ולפיכך אם כבר נתקדשה לכהן, קודם חליצה - אין מצריכים אותה לחלוץ, שהרי תיאסר על בעלה הכהן שאסור בחלוצה, "אין אוסרים על זה אשתו משום ספק דבריהם" (לשון רבינו לקמן פ"ב, הכ"א) וסומכים בזה על דין התורה. ואם לא נגמרו סימניו, ולא ידוע אם כלו לו חדשיו, וגם לא חי שלשים יום, הרי זה ספק ולד קיימא מן התורה וחולצת מן התורה, ואפילו נתקדשה לכהן, תחלוץ מיבמה, ואסורה לבעלה הכהן, מספק. כללו של דבר: כלו לו חדשיו - הרי זה ולד גמור אפילו מדברי סופרים, וכן אם לא כלו חדשיו וחי שלשים יום מלאים, הרי זה ולד גמור, ואפילו לא נגמרו סימניו. בן שמונה חדשים שנגמרו סימניו ולא שהה שלשים יום, הרי זה ולד קיימא מן התורה (בן שבעה הוא אלא שנשתהה), אבל חכמים החמירו בו שלא תינשא אמו לאחרים עד שתחלוץ, וכן ההורגו אינו נהרג עליו, כמבואר בפ"ב מהל' רוצח ה"ז, מכיון שאינו חשוב כוולד שלם לכל דבר, אינו בדין שיהא אדם נהרג עליו, וכן אין מתאבלים עליו - אם מת, כמבואר בפ"א מהל' אבל ה"ז. ואם לא נודע אם כלו חדשיו, ולא נגמרו סימניו וגם לא חי שלשים יום, הרי זה ספק ולד ספק נפל, ואמו חולצת מן התורה ואינה מתייבמת (מגיד־משנה).

24 **ו. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָח מִכָּל מָקוֹם, אֲפִלּוּ מַמְזֵר אוֹ עוֹבֵד**
25 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל - מִשֶּׁיָּצָא רֹאשׁוֹ**

וְרֻבּוֹ[38] לַאֲוִיר הָעוֹלָם קֹדֶם שֶׁיָּמוּת אָחִיו הֲרֵי זֶה זוֹקֵק אֶת אִשְׁתּוֹ לְיִבּוּם[39]. וְאִם הָיָה לוֹ אָח מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ מִן הַכּוּתִית - אֵינוֹ אָחִיו לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים, וְאֵינוֹ זוֹקֵק אֶת אִשְׁתּוֹ[40]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה לֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[41] - הוֹאִיל וְהָיְתָה הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה[42], אֵינוֹ אָחִיו[43].

38) לדעת הגר"א בביאורו לאהע"ז סי' קנז סק"ב, הכוונה כאן ראשו או רובו ואין צורך בשניהם כאחד, כמבואר בנדה כט, א: "הראש כרוב איברים". וכן פסק רבינו בפ"י מהל' איסורי ביאה ה"ו. 39) יבמות כב, א. כלומר, לדין יבום שלא תוכל להנשא לאחר, אבל ודאי שאינה מתייבמת לו, כי ממזר הוא ואסורה לו, אלא צריכה ממנו חליצה. אבל נולד לאחר שמת אחיו אינו זוקק, שנאמר: "כי ישבו אחים יחדיו" - עד שישבו שניהם יחד בעולם, וכמבואר לקמן פ"ו, הט"ז. וכן הדין אם היה בעלה המת עובד ע"ז, אשתו זקוקה לאחיו, כמבואר בשו"ע אהע"ז סי' קנז, ס"ה. ופסק הרמ"א (שם, ס"ד): "המקדש אשה ויש לו אח מומר, יכול לקדש ולהתנות בתנאי כפול, שאם תפול לפני המומר ליבום שלא תהא מקודשת", והרי זו פטורה מזיקתו. 40) יבמות כב, ב. וכמבואר לעיל ה"ד. 41) שנתגיירה אמו בהיותה מעוברת עמו. 42) שכשנתעברה היתה עדיין גויה או שפחה. 43) יבמות צז, ב. וכמבואר בסמוך ה"ח. וכן אמרו (קידושין סט.): "כל ולד במעי שפחה, כוולד במעי בהמה".

ז. אַחִים מִן הָאֵם אֵינָן חֲשׁוּבִין אַחִין (אֶלָּא לַאֲבֵלוּת[44] וּלְעֵדוּת[45], אֲבָל) לְעִנְיַן יֵרֵשָׁה אוֹ לְעִנְיַן יִבּוּם וַחֲלִיצָה - הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁאֵינָן[46]; שֶׁאֵין אַחֲוָה אֶלָּא מֵאָב[47].

44) מדבריהם בלבד, כמבואר בפ"ב מהל' אבל, ה"א. 45) מדברי סופרים, כמבואר בפי"ג מהל' עדות ה"א. 46) ש"האחים מן האם, אינם יורשים זה את זה" (פ"א מהל' נחלות ה"ו), וכן אין זוקקים את נשותיהם ליבום. 47) לענין ירושה אמרו (ב"ב קט:): "ממשפחתו וירש אותה" - "משפחת אב קרויה משפחה, משפחת אם אינה קרויה משפחה, דכתיב למשפחותם לבית אבותם". וביבום וחליצה, למדו (יבמות יז:) 'גזירה־שוה' "אחוה - אחוה" מבני יעקב, נאמר כאן "כי ישבו אחים יחדיו", ונאמר בבני יעקב "שנים עשר אחים בני אבינו" - מה להלן בבני יעקב באחים מן האב, אף כאן ביבום וחליצה באחים מן האב.

ח. גֵּרִים שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וַעֲבָדִים שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ - אֵין לָהֶן אַחֲוָה כְּלָל, וַהֲרֵי הֵן כְּזָרִים זֶה לָזֶה[48]. וַאֲפִלּוּ אֶחָד מֵהֶם הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[49] וְהַשֵּׁנִי הוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[50] - הֲרֵי הֵן כְּזָרִים[51]. וַאֲפִלּוּ תְּאוֹמִים[52] וְנוֹלְדוּ בִּקְדֻשָּׁה - אֵין בֵּינֵיהֶן אַחֲוָה[53], עַד שֶׁתְּהֵא הוֹרָתָן וְלֵדָתָן בִּקְדֻשָּׁה[54].

48) יבמות צז, ב. וכל אחד מהם מותר באשת אחיו (פרט לאשת אחיו מאמו שנשאה אחיו אחר שנתגייר, פי"ד מהל' איסורי ביאה הי"ג), שהגר שנתגייר הרי הוא כקטן שנולד (הל' איסורי ביאה שם הי"א), וכן מעידים זה לזה, כמבואר בפי"ג בהל' עדות ה"ב. 49) שנתגיירה אמו לפני שילדתו. 50) אין אומרים: הואיל ולידת שניהם בקדושה, הרי הם כישראל ותצטרך אשתו חליצה, כדי שלא יבואו להחליף באשת אח ישראל, להתיר אשתו להנשא לאחרים בלא חליצה. 51) ואין על אשתו זיקת יבום, שמצות יבום נוהגת רק באחים מן האב, והאח הראשון אין לו שאר אב, שהתורה הפקירה את זרעו, ככתוב (יחזקאל כג, כ): "וזרמת סוסים זרמתם" (יבמות שם, וברש"י). ולדעת רש"י שם, אסורים אחים אלו, זה באשת זה, וחייבים כרת, שכיון שנולדו בקדושה, הרי הם אחים מן האם. וכן דעת ה'בית יוסף' ב'טור' יו"ד סי' רסט. וראה בש"ך שם ס"ק ו. וב'דגול מרבבה' שם הוכיח, שכן היא דעת הרמב"ם. 52) והדבר ברור, שאביו של זה הוא אביו של זה, שהרי "טיפה אחת היא ונחלקה לשתים". כמבואר ביבמות צח, א. 53) לנהוג בהם דין יבום. כי התורה הפקירה את זרע הגוי, כנזכר למעלה, ואינם נחשבים כאחים מן האב (שם צט.). אבל חייבים משום אשת אח מן האם, שהרי היא כישראלית שילדה בנים, וכמבואר בפי"ד מהל' איסורי ביאה הי"ד. 54) שכיון שנתגיירו הוריהם לפני הורתם, הרי בניהם "כישראלים לכל דבריהם" (יבמות צז:).

ט. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ נָשִׁים רַבּוֹת וָמֵת[55] - בִּיאָתָהּ אוֹ חֲלִיצָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת הַשְּׁאָר[56]. וְאֵינוֹ מְיַבֵּם לִשְׁתַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו - בַּיִת אֶחָד הוּא בּוֹנֶה, וְאֵינוֹ בּוֹנֶה שְׁנֵי בָּתִּים[57]. וְכֵן אִם הָיוּ לוֹ אַחִים רַבִּים - אֶחָד מֵהֶן חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם[58] לְאַחַת מִן הַיְּבָמוֹת, וְיֵתְרוּ שְׁאָר הַצָּרוֹת[59].

55) בלא בנים. 56) ומותרות להנשא לאחרים, כי היא פועלת בשליחות כולן (שם י:). 57) יבמות מד, א. וכן אינו חולץ לשתיהן, שנאמר "בית חלוץ הנעל", בית אחד הוא חולץ ואינו חולץ שני בתים (שם). 58) שהוא עושה שליחותם של כל האחים (שם י :), וראה בסמוך הי"ב. 59) שאר נשי האח המת, שהן צרות זו לזו, כלשון הכתוב (שמואל־א א, ו) "וכעסתה צרתה": "לצרור" (ויקרא יח, יח).

י. הָיוּ בִּיבָמוֹת אֵלּוּ כְּשֵׁרוֹת לַכְּהֻנָּה וּפְסוּלוֹת[60]. אִם הָיָה מְיַבֵּם - מְיַבֵּם לְאֵי זוֹ שֶׁיִּרְצֶה, וְאִם הָיָה חוֹלֵץ - יַחֲלֹץ לַפְּסוּלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסֹל אֶת הַכְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה בַּחֲלִיצָה[61].

60) כגון נשים גרושות האסורות לכהן. 61) שהחלוצה אסורה לכהן מדרבנן, כמבואר לעיל בפ"א מהל' אישות ה"ז, ו"לא ישפוך אדם מי בורו, ואחרים צריכים להם" (יבמות מד.).

יא. מֵתוּ לוֹ אַחִין רַבִּים וְנִפְלוּ נְשׁוֹתֵיהֶן לְפָנָיו. אִם אֶפְשָׁר לוֹ לְיַבֵּם אֶת כֻּלָּן[62] - מְיַבֵּם[63], וְאִם לַאו - חוֹלֵץ כֻּלָּן, אוֹ חוֹלֵץ לְמִי שֶׁיִּרְצֶה מֵהֶן וּמְיַבֵּם לְמִי שֶׁיִּרְצֶה, אַחַת מִכָּל בַּיִת וָבַיִת[64].

62) "שיכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת", כדברי רבינו לעיל בפי"ד מהל' אישות ה"ג. 63) יבמות מג, ב במשנה. ושם נאמר "ארבעה אחים נשואים ארבע

נשים ומתו, אם רצה כו' ליבם את כולן, הרשות בידו". ואמרו שם בגמרא (מד.) שארבע דווקא ולא יותר. שעצה טובה היא שלא ישא אדם יותר על ארבע נשים, כדי שתגיע להן עונה פעם אחת בחודש. וכן פסק רבינו בפי"ד מהל' אישות ה"ד. 64) מכל אח ואח, ולא יותר. כנ"ל בה"ט.

יב. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ - נֶאֱסְרוּ צָרוֹתֶיהָ עָלָיו וְעַל שְׁאָר הָאַחִין. וְאִם בָּא הוּא אוֹ אֶחָד מֵהָאַחִין עַל צָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה[65], שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ - וְלֹא עָלֶיהָ וְעַל צָרָתָהּ[66]; וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה[67]. וְכֵן הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ - נֶאֱסְרָה הַחֲלוּצָה הִיא וְכָל צָרוֹתֶיהָ עַל הַחוֹלֵץ וְעַל שְׁאָר אַחִין. וְכֻלָּן אֲסוּרוֹת עֲלֵיהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[68] כִּשְׁנִיּוֹת[69]; שֶׁמֵּאַחַר שֶׁמֵּת אָחִיו בְּלֹא וָלָד, נִסְתַּלֵּק אִסּוּר עֶרְוָה מֵעַל כָּל נָשָׁיו[70]. לְפִיכָךְ תּוֹפְסִין בָּהֶן הַקִּדּוּשִׁין כַּשְׁנִיּוֹת.

65) יבמות יא, א. וכן גירסת הרי"ף שם פ"ד. 66) וכעין זה דרשו בפסחים סב, א: "לכפר עליו - עליו ולא על חבירו", אמנם בסוגיית התלמוד ביבמות שם, אין דרש זה נזכר, ורש"י (שם) מפרש: טעם ה'עשה', משום שנאמר "בית אחיו", בית אחד הוא בונה ואינו בונה בני בתים. 67) יבמות נד, ב. השווה לעיל פ"א מהל' אישות ה"ח. 68) סמך לכך: "אשר לא יבנה את בית אחיו", ולא כתוב "אשר לא בנה", לומר לך: כיון שלא בנה (שלא ייבם) שוב לא יבנה. והואיל והחולץ פועל בשליחות אחיו, וכן החולצת - בשליחות צרותיה, נמצא שכולן נאסרו על כל האחים איסור שוה (יבמות י:). וכן אמרו שם (מ:) "חלוצה (מדרבנן) לא גזרו רבנן שניות" (ועיי"ש בפירש"י ד"ה בערוה). אולם הרמב"ן בהשגותיו ל'ספר המצוות' (מצוה יד) מונה זה בין מצוות לא־תעשה. ולדעתו, החולץ ליבמתו נאסרה עליו איסור לאו גמור על סמך הדרש הנ"ל: "כיון שלא בנה, שוב לא יבנה". וכן אמרו ביבמות י, ב - שרבי יוחנן סובר שזוהי מחייבי לאוין, וכמבואר שם נב, ב - בענין חלץ ואח"כ עשה מאמר, שלרבי עקיבא אין מאמרו מועיל, הואיל והוא סובר: "אין קידושין תופסין בחייבי לאוין", הרי שהחלוצה נאסרה עליו איסור לאו. 69) לערוה, שאיסורן מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ו. 70) יבמות י, ב.

יג. הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ - כְּשֵׁם שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו, כָּךְ קְרוֹבוֹתֶיהָ אֲסוּרוֹת עָלָיו[71], כְּגוֹן אִמָּהּ וּבִתָּהּ. וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לִבְנוֹ[72] וּלְאָחִיו[73]. וַאֲפִלּוּ שְׁנִיּוֹת שֶׁלָּהּ אֲסוּרוֹת, כְּגוֹן בַּת בַּת בִּתָּהּ[74]. וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לְבֶן בֵּן בְּנוֹ[75]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ[76]. וְכֵן אִם מֵתָה יְבִמְתּוֹ וַעֲדַיִן הִיא זְקוּקָה לוֹ[77] - אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, כְּאִלּוּ הָיְתָה אִשְׁתּוֹ וּמֵתָה תַּחְתָּיו[78]. וְכָל הָאֲסוּרִין הָאֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶן[79]. וּמֵאַחַר אָדָם לִשָּׂא אֲחוֹת צָרַת חֲלוּצָתוֹ וּשְׁאָר קְרוֹבוֹתֶיהָ[80].

71) הרי היא כגרושתו, וכמבואר בסמוך. 72) הרי היא כאשת אביו. 73) משום אשת אחיו. 74) שאפילו באשתו גמורה אינה אלא מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ז. 75) והרי היא עליו אשת אבי אבי אביו, שהיא שניה, כמבואר לעיל, שם. 76) יבמות מ, ב. שנאסר בקרובותיה, כמבואר בפ"ב מהל' איסורי ביאה ה"ז. 77) שלא נתייבמה ולא חלצה. 78) שהזיקה ליבום עושה אותה ככנוסה (יבמות יז:). 79) שם מ, ב: "אחות גרושה - מדברי תורה, אחות חלוצה מדברי סופרים". 80) שכשהיבמה חולצת, אין צרתה הולכת עמה לבית־דין, וכשישא אחות צרתו - לא יאמרו אחות חלוצתו נשא (שם מא. וברש"י). וראה לקמן פ"ו, ה"כ.

יד. אָסוּר לַיָּבָם לִשָּׂא קְרוֹבַת זְקוּקָתוֹ[81], כְּגוֹן אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ, עַד שֶׁיְּיַבֵּם אֶחָד מֵאֶחָיו לָהּ אוֹ יַחֲלֹץ לָהּ, וְתָסוּר זִקָּתוֹ מֵעָלֶיהָ[82], וְיִשָּׂא אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ אוֹ שְׁאָר קְרוֹבוֹתֶיהָ. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כֻּלָּן אֲסוּרוֹת עַל אָחִיו שֶׁחָלַץ אוֹ יִבֵּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[83].

81) שעדיין לא נתייבמה ולא חלצה, והרי היא אגודה וקשורה לאחים היבמים לייבם או לחלוץ. 82) מכיון שנפקעה זיקתה, הותרו קרובותיה לשאר האחים (יבמות מא.). 83) בהלכה הקודמת.

טו. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְגֵרְשָׁהּ, אִם רָצָה לְהַחֲזִיר - יַחֲזִיר[84]; מִפְּנֵי שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר[85], וְלֹא נִשְׁאַר עָלֶיהָ שָׁם[86] אִסּוּר מִפְּנֵי אָחִיו כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

84) אין אומרים: מצות יבום שהטילה עליו התורה עברה, ועכשיו תחזור ותעמוד עליו באיסור אשת אח (שם לט.). 85) שנאמר: "ולקחה לו לאשה" - כיון שלקחה, הרי היא כאשתו לכל דבר (שם). 86) מילה זו מצויה כמה פעמים בדברי רבינו. וראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ובפ"ד מהל' אישות ה"ז.

טז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת[87], שֶׁבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד בִּיאָתוֹ בִּיאָה, וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[88]. לְפִיכָךְ, יָבָם קָטָן שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, אִם הָיָה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - יְקַיֵּם[89]. אֲבָל אֵינוֹ חוֹלֵץ עַד שֶׁיִּגְדַּל וְיִבָּדֵק[90], שֶׁהֲרֵי 'אִישׁ' כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה[91] לְעִנְיַן חֲלִיצָה[92]. וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִזֶּה - אֵין בִּיאָתוֹ בִּיאָה. וּבִיאַת בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים אֵינוֹ קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר[93]. לְפִיכָךְ אֵין יְבִמְתּוֹ נִתֶּרֶת לְזָר עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל[94] אוֹ עַד שֶׁתַּחֲלֹץ[95], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[96].

87) פי"א ה"ג. 88) שקיבלו איש מפי איש עד משה מסיני, כמבואר בהל' ממרים פ"א, ה"ב־ג. והשווה הל' נזירות פ"ג, הי"ב; הל' ממרים פ"ד, ה"ג; הל' אבל פ"ג, ה"ח. 89) יבמות קיא, ב. שהרי קנאה בביאתו, ואינו יכול לגרשה בגט שאין גט קטן כלום, וכן אין חליצתו כלום, כמבואר בסמוך. 90) אם הביא סימני גדלות והם שתי שערות, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"י [ומקור הדברים בנדה מו, א שלענין חליצה, אע"פ שהיא בת י"ב שנה, אין

סומכים על החזקה שהביאה סימני גדלות]. 91) "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו" (דברים כה, ז). 92) יבמות סא, ב. 93) שתהיה אשתו גמורה ותיפקע מעליה זיקת יבום ולא תצטרך אח"כ אלא גט בלבד - שהרי אין ביאתו אלא כמאמר בגדול, שאינו קונה קנין גמור, כמבואר לקמן פ"ב ה"א (יבמות צו.). 94) ויגרשה בגט. 95) כשיגדל ולא יבוא עליה, ואז תצטרך גם גט לביאתו שבימי קטנותו, כדין העושה מאמר ביבמתו ואינו רוצה לבעול, שצריכה גט למאמרו וחליצה לזיקתו, כמבואר לקמן פ"ה ה"ג (נדה מה.). 96) לקמן פ"ה הכ"א.

1 **יז. וְכֵן הַיְבָמָה הַקְּטַנָּה[97], אִם רָצָה הַיָּבָם[98] לְיַבֵּם**
2 **אוֹתָהּ - מְיַבֵּם[99]; אֲבָל אֵינָהּ חוֹלֶצֶת עַד שֶׁתַּגְדִּיל**
3 **וְתִתְבַּדֵּק[100]. וַאֲפִלּוּ נִבְעֲלָה אַחַר שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה[101]**
4 **- אֵינָהּ חוֹלֶצֶת[102] עַד שֶׁתִּתְבַּדֵּק וְיִמָּצְאוּ בָּהּ**
5 **הַסִּימָנִין[103].**

97) הפחותה מבת שתים־עשרה שנה ויום אחד. 98) אפילו כשהוא גדול. 99) ואין חוששים שמא תימצא איילונית, שאינה ראויה לילד, ונמצאו פוגעים באיסור אשת אח שלא במקום מצוה, שהרי אינה בת יבום (להלן פ"ו ה"ח) - כי אנו הולכים אחרי הרוב, ורוב בנות אינן איילוניות (יבמות קיט.). 100) אם הביאה סימני נערות, כי אנו מדמים "אשה - לאיש", כמבואר בסמוך בהלכה הבאה. 101) [חששו שמא לא היו לה סימנים בעת שנבעלה והרי היא קטנה. ואע"פ ששנינו (נדה מד:) "בת שלש שנים ויום אחד - ואם בא עליה יבם קנאה" - סובר רבינו שכשם שבקטן, שאף הוא קונה יבמתו מן התורה, עשו חכמים ביאתו כמאמר (להלן פ"ה הי"ח) - כמו כן בקטנה. וב'אור שמח' כתב שלפני המגיד־משנה היתה הנוסחא בדברי רבינו: "ואפילו נחלצה אחר י"ב שנה אינה חליצה". אבל זה סותר למה שכתב להלן (פ"ד הט"ז) שקטנה שחלצה "חליצתה פסולה" ולא ש"אינה חליצה", ראה להלן שם, והערה עד שם]. 102) [שלענין חליצה אין סומכים על החזקה, ראה למעלה הערה פח]. 103) יבמות קה, ב.

6 **יח. כְּשֵׁם[104] שֶׁאֵין הַיָּבָם חוֹלֵץ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אִישׁ, כָּךְ**
7 **אֵין הַיְבָמָה חוֹלֶצֶת עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה אִשָּׁה גְּדוֹלָה[105].**
8 **וְיָבָם קָטָן שֶׁבָּא עַל יְבָמָה קְטַנָּה[106] - יִגְדְּלוּ זֶה עִם**
9 **זֶה[107].**

104) בכת"י התימנים, אין כאן שום הפסק, והכל הלכה אחת היא. 105) שנאמר: "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה" (דברים כה, ז), מה הוא גדול אף היא גדולה (יבמות שם וברש"י). וראה להלן פ"ו ה"ג, וה"ו. 106) אע"פ שאינם ראויים "להקים לאחיו שם" אינם אסורים זה בזה, שנאמר: "יבמה יבוא עליה", ואפילו כל שהוא (שם קיא:). 107) שהרי אינו יכול לגרשה, שאין גט קטן כלום, וכן אינו יכול לחלוץ, נמצא שעליו לקיימה עד אשר יגדל, ואז אם ירצה יגרשנה בגט (שם).

10 **יט. הַיְבָמָה לֹא תִתְיַבֵּם וְלֹא תַחֲלֹץ עַד שֶׁתַּמְתִּין**
11 **תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם הַמִּיתָה וּמִיּוֹם הַיִּבּוּם וּמִיּוֹם**
12 **הַחֲלִיצָה, כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים[108]. וּמִפְּנֵי מָה לֹא תַחֲלֹץ**
13 **בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים יוֹם?[109] מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְיִבּוּם[110],**
14 **וְנֶאֱמַר: אִם לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ**
15 **וְחָלְצָה נַעֲלוֹ וְכוּ' - בְּעֵת שֶׁהִיא עוֹלָה לְיִבּוּם[111] עוֹלָה**
16 **לַחֲלִיצָה, וְכָל זְמַן שֶׁאֵינָהּ עוֹלָה לְיִבּוּם אֵינָהּ עוֹלָה**
17 **לַחֲלִיצָה[112]. וְאִם יִבֵּם אוֹתָהּ אוֹ חָלַץ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשָׁה**
18 **חֳדָשִׁים - הוֹאִיל וְאֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת, הֲרֵי זוֹ נִפְטֶרֶת וְאֵינָהּ**
19 **צְרִיכָה כְּלוּם[113].**

108) הגרושות, או האלמנות, שאסור להן להתארס עד שימתינו תשעים יום חוץ מיום מיתת הבעל, וחוץ מיום האירוסין (יבמות מג.) עד שיוודע אם היא מעוברת או אינה מעוברת, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הי"ח. 109) והלא בחליצה אין שום חשש? 110) שמא היא מעוברת, והולד הוא בן קיימא, נמצא שפגע באיסור אשת אח שלא במקום מצוה (שם מא:). 111) כשרה ליבום. ולשון "עולה", הוא על פי הכתוב: "ועלתה יבמתו השערה". 112) שם. 113) ברייתא שם: "יבמה שחלצו לה אחים בתוך שלשה, צריכה להמתין שלשה חדשים" (מיום מיתת הבעל), הרי שחליצתה כשרה, וכן דעת ה'תוספות' (שם לה: דיבור־המתחיל ונמצאת מעוברת).

20 **כ. הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ[114] וְנִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת וְיָלְדָה[115]: אִם**
21 **הָיָה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁלֹּא נֶחְלְצָה לוֹ**
22 **מֵעוֹלָם, וּמֻתֶּרֶת לִכְהֻנָּה[116] וּמֻתָּר בִּקְרוּבוֹתֶיהָ; וְאִם**
23 **הִפִּילָה[117] אוֹ שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר שֶׁנּוֹלַד[118]**
24 **- חוֹזֵר וְחוֹלֵץ לָהּ הוּא אוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו; שֶׁחֲלִיצַת**
25 **הַמְעֻבֶּרֶת אֵינָהּ חֲלִיצָה, וּבִיאַת הַמְעֻבֶּרֶת אֵינוֹ**
26 **יִבּוּם[119].**

114) בתוך שלושה חדשים ולא הוכר עוברה. 115) נמצא שאינה בת חליצה כלל, שהרי הניח בעלה בן אחריו. 116) להנשא לכהן כשאר האלמנות (יבמות לה: במשנה). 117) שילדה ולד מת. 118) ולא נודע אם כלו לו חדשיו, כי אם כלו לו חדשיו, אפילו מת בתוך שלשים יום - אמו פטורה מן החליצה ומן היבום, כמבואר לעיל ה"ה. 119) יבמות, שם. שנאמר: ובן אין לו - עיין עליו, שאם היא מעוברת אינה בת חליצה ויבום, ובכל זאת נאסר מדברי סופרים בקרובותיה ונפסלה לכהונה בחליצה זו, כמבואר במשנה שם, שהרי הפילה, אלא שמן התורה אין חליצה זו פוטרת וצריכה חליצה אחרת (שם). ולדעת הרא"ש (שם) אין החולץ עצמו חוזר וחולץ לה, שהורעה זיקתו, והריהו כאילו נתן לה גט, שאין חליצתו מעולה - אלא אחד משאר האחים יחלוץ לה, וראה באהע"ז סי' קסד ס"ב.

27 **כא. לְפִיכָךְ, הַכּוֹנֵס אוֹ הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ הַמְעֻבֶּרֶת -**
28 **לֹא תִנָּשֵׂא צָרָתָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד זוֹ, שֶׁאֵין הַוָּלָד מַתִּיר עַד**
29 **שֶׁיֵּצֵא לַאֲוִיר הָעוֹלָם[120].**

120) שהרי חליצת זו אינה כלום, וכן ביאתה. שמא תאמר, אם כן תינשא צרתה מחמת הולד שיהיה בר קיימא, והלך

אחרי רוב נשים היולדות ולד קיים - אין הולד מתיר עד שיצא לאויר העולם (יבמות לו.).

כב. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְנִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת - מַפְרִישִׁין אוֹתָן[121] וּמַמְתִּינִין לָהּ: אִם הִפִּילָה - יַחֲזֹר וִיקַיֵּם; וְאִם יָלְדָה, אֲפִלּוּ מֵת בְּיוֹם שֶׁנּוֹלַד[122] - הֲרֵי זֶה מוֹצִיאָהּ בְּגֵט[123] וְחוֹלֵץ לָהּ[124], וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים; וְאִם נִתְקַיֵּם הַוָּלָד שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר שֶׁנּוֹלַד - הֲרֵי זֶה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא[125], וְאֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵט, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו[126].

121) שמא ימצא הולד קיים, ואסורה עליו משום אשת אחיו שלא במקום מצוה. 122) אלא שנגמרו סימניו, והם: שערו וצפרניו שלמים, כמבואר בביאורנו לעיל ה"ה, שמן התורה ולד שלם הוא אע"פ שלא ידוע אם כלו לו חדשיו. 123) לביאתו, שהרי היא כנשואתו. 124) שמדברי סופרים ולד כזה אינו פוטר את אמו מן החליצה והיבום, כמבואר לעיל ה"ה, וראה לקמן פ"ב, הכ"א. 125) וכן אם ידוע בוודאי שכלו לו חדשיו, ואפילו מת בתוך שלשים יום. 126) איסור אשת אח שלא במקום מצוה, ואין קידושין תופסים בערוה (יבמות לה:). ולא עוד אלא ששניהם חייבים קרבן חטאת, כמבואר שם ובהל' שגגות פ"א ה"א.

כג. יָלְדָה לְאַחַר שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים מִשֶּׁנִּתְיַבְּמָה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא - הֲרֵי זֶה הַוָּלָד סָפֵק אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן[127] אִם בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן[128]. לְכִיכָּךְ יוֹצִיא בְּגֵט[129], וְהַוָּלָד כָּשֵׁר[130]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁיָּלְדָה - הַבָּנִים שֶׁיָּבוֹאוּ אַחֲרָיו סְפֵק מַמְזֵרִים[131].

127) לבעלה המת. 128) ליבם. שהיולדת לשבעה חדשים, יולדת למקוטעים (שם מב.). 129) אסורה לו - שמא הוא בן תשעה לראשון, ואינה בת יבום וחליצה. אבל אינה יוצאה ממנו בלי גט, שמא הוא בן שבעה לאחרון ונתייבמה כדין והרי היא אשתו. 130) על־כל־פנים, בין אם הוא בנו של ראשון, בין אם הוא בנו של אחרון. 131) שמא הראשון הוא בן תשעה לראשון, ונמצאת זו ערוה על היבם, כמו שאמרו (שם לז.): "ראשון ראוי להיות כהן גדול, ושני ספק ממזר ואסור בממזרת", כמבואר בפט"ו מהל' איסורי ביאה הכ"ב.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבארו בו קידושי "מאמר" ביבמה, כתובה ביבמה, קנין היבום בשוגג ובאונס, שעיקר המצוה על גדול האחים, כפייה ביבום ובחליצה, דין מורדת ביבמה, יבמה שראויה לחליצה ולא ליבום, יבמה שזינתה.

א. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁלֹּא יָבוֹא הַיָּבָם עַל יְבִמְתּוֹ עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ אוֹתָהּ[2] בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים בִּפְרוּטָה אוֹ בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַאֲמָר[3]. וְאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה בַּיְבָמָה קִנְיָן גָּמוּר[4] כְּמוֹ הַבִּיאָה[5]. וְהָעוֹשֶׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ[6] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[7], שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא בִּרְצוֹנָהּ[8]. וּקְטַנָּה מִן הָאֵרוּסִין[9], אֵין עוֹשִׂין בָּהּ מַאֲמָר[10] אֶלָּא מִדַּעַת אָבִיהָ[11].

2) יבמות נב, א: "מצות יבמה - מקדש ואחר־כך בועל", כי פריצות היא להתחיל קנינו בביאה, כמבואר שם. והשווה לעיל פ"ג מהל' אישות הכ"א. 3) שאומר לה: התקדשי לי במאמר יבמין זה (רש"י שם). ונקרא מאמר "לפי שאין דין קידושין אלא באמירה ולא בשתיקה . . . אבל יבום אפילו בשוגג, שסבר אשה אחרת היא - קנאה" ('תוספות יום־טוב' יבמות פ"ב, מ"א). וב'קובץ' (הל' יבום פ"ב, ה"א) מביא בשם ה'נמוקי יוסף': משום שאינם קידושין גמורים אלא כדיבור סתם, נקראו "מאמר". והוא־הדין שיכול לקדשה בשטר, כדין קידושי אשה (ראה לעיל פ"ג מהל' אישות ה"ג), כמבואר ביבמות שם (מגיד־משנה). 4) ליורשה, או להטמא לה אם היבם כהן. וכן אם ירצה לגרשה, לא תותר להנשא לזר, עד שתחלוץ לזיקתו ותקבל גט למאמרו. 5) שהיא קונה קנין גמור מן התורה. כי אע"פ שנתן לה כסף קידושין, אין קידושיה קידושין גמורים, שהרי אין קידושין תופסין באשת אח, והתורה לא התירתה לו להעשות כאשה נכרית אלא כסדר המצוה והיא ביאה שנכתבה בתורה (יבמות שם וברש"י). וראה להלן פ"ה ה"ג. 6) שלא בהסכמתה. 7) ואינה צריכה גט למאמרו. 8) ודין מאמר יבמין כדין קידושי אשה (קידושין מד.). וראה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"א. 9) שהיתה ארוסה לאחיו המת. 10) שאז היא ברשות אביה וכסף קידושיה לאביה, כמבואר בפ"ג מהל' אישות הי"א. 11) קידושין, שם. אבל קטנה מן הנישואין, אין לאביה רשות בה ואינה מתקדשת אלא לדעתה, כמבואר בהל' אישות שם הי"ב, ופ"ד ה"ז.

ב. וּכְשֶׁשָּׁם שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ אֶת יְבִמְתּוֹ, כָּךְ הוּא מְבָרֵךְ בִּרְכַּת נִשּׂוּאִין[12] בַּעֲשָׂרָה וְכוֹתֵב כְּתֻבָּה[13], כְּדִין כָּל נוֹשֵׂא אִשָּׁה[14]. הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ וְלֹא עָשָׂה בָּהּ מַאֲמָר - קָנָה קִנְיָן גָּמוּר[15], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ אַחַר הַבְּעִילָה. וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[16]. וְכוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה[17].

12) המבוארת לעיל פ"י מהל' אישות ה"ג (דעת הגאונים הובאת בספר 'העיטור'). והוא־הדין שמברך ברכת אירוסין (ראה הל' אישות פ"ג, הכ"ג) כשמקדשה במאמר, כמבואר ב'טור' אהע"ז סי' קסו בשם 'העיטור' ובב"ח שם. 13) יבמות נב, א. 14) ראה לעיל פ"י מהל' אישות ה"ז. ונוסח כתובת יבמה, מובא להלן פ"ד הל"ב. 15) ליורשה ולהטמא לה, וכן הוא זוכה בנחלת אחיו המת, ואם בא לגרשה יוציאה בגט בלבד (יבמות נב. וברש"י שם נג:) וראה לקמן פ"ה, ה"ג. 16) שם. על שמרד על דברי חכמים לקדשה לכתחילה בביאה, וכלשון רבינו לעיל בהל' אישות (פ"ג הכ"א): "כדי שלא יהיו ישראל פרוצים בדבר זה". מרדות - "מכת רידוי מדרבנן, שנהג קלות ראש בעצמו" (רש"י ביבמות שם). 17) שאסור לאדם לשהות עם אשתו בלא כתובה, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה (לעיל פ"י מהל' אישות ה"ז). וראה לעיל פ"א ה"א, והל' אישות פכ"ב הי"ד.

ג. הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ בֵּין בְּשׁוּגֵג[18] בֵּין בְּמֵזִיד[19] בֵּין בְּאֹנֶס[20] בֵּין בְּרָצוֹן[21], בֵּין שֶׁהָיָה הוּא מֵזִיד וְהִיא שׁוֹגֶגֶת[22] אוֹ אֲנוּסָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה הִיא מְזִידָה וְהוּא שׁוֹגֵג אוֹ אָנוּס, בֵּין שֶׁהָיְתָה יְשֵׁנָה בֵּין שֶׁהָיְתָה עֵרָה, (בֵּין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ)[23], אֶחָד הַמְּעָרֶה[24] וְאֶחָד הַגּוֹמֵר[25] - קָנָה[26].

18) סבר שהיא אשתו או אשה אחרת. 19) לשם זנות ולא למצוה. 20) שנתכוין לאשתו, ותקפתו יבמתו ובא עליה (יבמות נד.). 21) שנתכוין לה ולשם מצוה, או שזה מוסב על "שוגג ומזיד" - בין שהיו באונס, שאנסוהו לעשות כן, בין שהיו ברצון (תוספות' ליבמות נג:). 22) באופן ששניהם לא נתכוונו לשם מצוה. 23) יבמות נד, א. 24) שלא גמר ביאתו אלא הכניס ראש העטרה בלבד, מלשון הכתוב (ויקרא כ, יח): "את מקורה הערה". 25) "שהכניס כל האבר" (לשון רבינו פ"א מהל' איסורי ביאה ה"י). 26) יבמות נג, ב: שנאמר: "יבמה יבוא עליה" - מכל מקום (שם נד.). וכן אמרו שם: "יבמה יבוא עליה - כדרכה, ולקחה - שלא כדרכה", וכמו שאמרו (סנהדרין נד.): "משכבי אשה" (ויקרא כ, יג) - מגיד לך הכתוב, ששני משכבות באשה. השווה פירוש המשנה לרבינו, יבמות פ"ו מ"א. ולענין העראה (מערה) למדו ביבמות נה, ב מ'גזירה־שוה', "ביאה־ביאה" - נאמר ביבמה "יבוא עליה", ונאמר בממזר: "לא יבוא", מה להלן, העראה כגמר ביאה, אף בקנין יבמה, העראה כגמר ביאה.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִבְעֹל; אֲבָל (אִם נָפַל מִן הַגַּג[27] וְנִתְקַע בָּהּ[28], אוֹ) שֶׁבָּא עָלֶיהָ שִׁכּוּר שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר כְּלוּם[29], אוֹ יָשֵׁן[30] - לֹא קָנָה. נִתְכַּוֵּן לְדָבָר אַחֵר[31] וְהֵטִיחַ[32] בִּיבִמְתּוֹ - לֹא קָנָה[33]; לְהָטִיחַ בַּבְּהֵמָה וְהֵטִיחַ בִּיבִמְתּוֹ - קָנָה, שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לְשׁוּם בְּעִילָה מִכָּל מָקוֹם[34].

27) כשנתקשה לאשתו. 28) ביבמתו. 29) שאע"פ ששוטה שייבם - קנה (ירושלמי' יבמות פ"ו ה"א, ותוספתא שם פי"א, וכן הוא בדברי רבינו להלן פ"ו ה"ג) - היינו דווקא כשמתכוין לביאה, אבל שיכור שאינו מכיר כלום, אינו מתכוין לביאה כלל, ודומה כנתכוין להטיח בכותל שלא קנה, כמבואר בסמוך (אור שמח'). 30) אף הוא אינו מכוין לביאה כלל (יבמות נד. ו'תוספות' שם ד"ה ישן). 31) ובדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "נתכוין להטיח בכותל" (מלשון הגמרא ביבמות שם). 32) בעל, לשון יריית חץ, ככתוב (בראשית כא, טז) "כמטחוי קשת", על שם שהזרע יורה כחץ (רש"י לתורה, שם). 33) יבמות, שם. שהרי לא נתכוין לשם ביאה כלל. 34) שם.

ה. יְבָמָה שֶׁנִּתְיַבְּמָה[35], וְאָמְרָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם 'לֹא נִבְעַלְתִּי', וְאַף עַל פִּי[36] שֶׁהוּא אוֹמֵר 'בָּעַלְתִּי', וְגֵרְשָׁהּ[37] - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלֹץ[38], הוֹאִיל וְקִדֵּם וְגֵרְשָׁהּ בְּגֵט[39]. וְאִם עֲדַיִן לֹא גֵרְשׁ[40] - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיְּבַעֵל[41] אוֹ יַחֲלֹץ[42], וְיוֹצִיא בְּגֵט[43]. גֵּרְשָׁהּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'לֹא נִבְעַלְתִּי'[44] - מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ[45]. וְאִם הָיָה מוֹדֶה שֶׁלֹּא בָּעַל - כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[46]. הִיא אוֹמֶרֶת 'נִבְעַלְתִּי'[47], וְהוּא אוֹמֵר 'לֹא בָּעַלְתִּי'[48] - אֵינָהּ צְרִיכָה חֲלִיצָה, שֶׁאֵין זֶה נֶאֱמָן לְאָסְרָהּ עַל כָּל אָדָם אַחַר שֶׁכְּנָסָהּ[49].

35) שכנסה היבם. 36) בכת"י התימנים: אע"פ. 37) שגיטה יוצא מתחת ידה, ולדבריו גירשה אחרי שבעלה, ואינה צריכה עוד חליצה. 38) כי לדבריה שלא נבעלה, אינה ניתרת להנשא לזר עד שתחלוץ, והיא נאמנת יותר ממנו כי עד שלשים יום אדם יכול לעמוד על נפשו שלא לבעול. 39) כלומר, לפיכך כופים אותו לחלוץ ואין כופים אותו לייבם, הואיל וגירשה ונאסרה עליו, כמבואר לקמן פ"ה ה"א: "שהרי נעשה כמי שחלץ לה". 40) שהיא מותרת לו. 41) כי מצות יבום קודמת לחליצה. 42) אם אינו רוצה לייבם. 43) כי חוששים אנו לדבריו שכבר בעלה, וממילא אינה ניתרת לאחרים בלא גט. ולדעת ה'מגיד משנה' בהבנת דברי רבינו, אפילו אם לא יאמר היבם: בעלתי, אינה יוצאה בלא גט, כי כל שכנסה מסתמא בעל, כמבואר ביבמות קיב, א - בעובדא, ששניהם הודו שלא נבעלה, ובכל זאת הצריכוה גט נוסף לחליצה, וכן נראה מדברי הרי"ף שם. 44) והוא טוען בעלתי. וכאן הוא יותר נאמן ממנה, כי חזקה היא: אין אדם יכול לעמוד על נפשו מלבעול יותר משלושים יום, ובוודאי בעל (שם קיא:). 45) ואין יכולים לכופו לחלוץ, כי לדבריו מספיק הגט בהחלט להתירה לאחרים הואיל וכבר נבעלה, והוא מקפיד שלא לחלוץ לה, לפי שמתבייש שתרוק בפניו בבית־דין ('תוספות' שם). וגם אם יחלוץ לה, לא יוכל להחזירה עולמית, אבל כשיגרשה בתור אשתו, יוכל אח"כ להחזירה כשיתפייסו, כמבואר לעיל פ"א הט"ו ('נמוקי יוסף'). והיא אסורה להנשא לזר בלא חליצה, כי לדבריה שלא נבעלה, עדיין לא הותרה זיקתה, ועשתה עצמה חתיכת איסור על כל העולם. 46) נוסף על גיטה, שהרי לדברי שניהם לא הותרה זיקתה עדיין, ולייבמה אי־אפשר שהרי גירשה ונאסרה עליו (שם קיא:). 47) בין בתוך שלושים יום, בין לאחר שלושים. 48) ולדבריו אינה מותרת לאחרים עד שיחלוץ לה. 49) והואיל וכנסה, חזקה שבעלה, ואינה צריכה ממנו אלא גט בלבד (שם קיב.).

ו. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אַחִים רַבִּים - מִצְוָה עַל הַגָּדוֹל לְיַבֵּם אוֹ לַחֲלֹץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[50] לָמְדוּ[51], שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בַּבְּכוֹר שֶׁבָּאַחִין. כְּלוֹמַר, גְּדוֹל הָאַחִין יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת[52]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר 'אֲשֶׁר תֵּלֵד' - מַשְׁמָעוֹ אֲשֶׁר יָלְדָה הָאֵם[53], וְאֵין[54] מַשְׁמָעוֹ אֲשֶׁר תֵּלֵד הַיְבָמָה.

50) כלומר, אע"פ שפשוטו של מקרא אין משמעו כך, אולם מפי השמועה (מבעלי הקבלה שקיבלו זה מפי זה) למדו להוציא המקרא מפשוטו, ולפרשו בדרך דרשה כדלהלן. וראה בביאורנו להל' יסודי התורה פ"ה, ה"ד. 51) יבמות כד, א. 52) לייבם את אשתו ולנחול נחלתו, ולא יחלקו שאר אחיו עמו (רש"י שם). "אתה אומר לנחלה או אינה אלא לשם (ובבן שיולד לו מדבר הכתוב): יוסף - קוראים

אותו יוסף, יוחנן - קוראים אותו יוחנן, נאמר כאן: "יקום על שם אחיו", ונאמר להלן (בראשית מח, ו): "על שם אחיהם יקראו בנחלתם" - מה שם האמור להלן – נחלה, אף שם האמור כאן - לנחלה" (שם). 53) אם האחים, "ובא העתיד במקום עבר" (פירוש המשנה, יבמות פ"ב, מ"ו). 54) ובדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "עם משמע אשר תלד היבמה", וכן דרשו ביבמות כד, א: "אשר תלד - פרט לאיילונית שאינה יולדת", הרי שגם ביבמה עצמה הכתוב מדבר, וכלשון רבינו לקמן פ"ו ה"ח, וראה ב'מגיד משנה'.

1 **ז. לא רָצָה הַגָּדוֹל לְיַבֵּם[55] - מְחַזְּרִין עַל כָּל הָאַחִין[56].**
2 **לא רָצוּ - חוֹזְרִין אֵצֶל הַגָּדוֹל וְאוֹמְרִין: עָלֶיךָ מִצְוָה,**
3 **אוֹ חֲלֹץ אוֹ יַבֵּם. וְאֵין כּוֹפִין אֶת הַיָּבָם לְיַבֵּם[57], אֲבָל**
4 **כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[58].**

55) ואפילו רצה לחלוץ. 56) ואין הגדול מאחיו (חוץ מהגדול שבכולם), קודם לקטן ממנו, כמפורש במשנה (יבמות לט). "מצוה בגדול ליבם, לא רצה - מהלכין על כל האחין, לא רצו - חוזרין אצל גדול כו'". וכן גרס רבינו בדברי אביי קשישא (שם כד.). וראה להלן הערה עא. 57) שאין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת ('בית שמואל' לאהע"ז סי' קסא, ס"ק ה) וכן מפרש רבינו־תם ב'תוספות' יבמות לט, ב שאין כופין לייבם. 58) ואין כופין אלא את הגדול, הואיל והמצוה מוטלת עליו (שם לט.).

5 **ח. אָמַר הַגָּדוֹל: הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁיַּגְדִּיל הַקָּטָן, אוֹ**
6 **עַד שֶׁיָּבוֹא הַהוֹלֵךְ[59], אוֹ עַד שֶׁיַּבְרִיא הַחֵרֵשׁ, וְנִמְלַךְ**
7 **בּוֹ[60], וְאִם לֹא יִרְצֶה אֲנִי אֲיַבֵּם אוֹ אֲנִי אֶחֱלֹץ - אֵין**
8 **שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ: עָלֶיךָ מִצְוָה, אוֹ יַבֵּם**
9 **אוֹ חֲלֹץ[61].**

59) שהלך למדינה אחרת. 60) נתייעץ אתו, אולי יסכים לייבם. 61) שם.

10 **ט. וְכֵן אִם הָיָה הַגָּדוֹל בִּמְדִינָה אַחֶרֶת - אֵין אָחִיו**
11 **הַקָּטָן[62] יָכוֹל לוֹמַר: עַל אָחִי הַגָּדוֹל הוּא[63] הַמִּצְוָה,**
12 **הַמְתִּינוּ לוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא; אֶלָּא אוֹמְרִין לָזֶה שֶׁהוּא**
13 **כָּאן: יַבֵּם אוֹ חֲלֹץ[64].**

62) הצעיר ממנו, והוא גם כן גדול בשנים, שמלאו לו י"ג שנה ויום אחד. 63) בכת"י התימנים: היא. 64) ואין משהים את המצוה (יבמות שם).

14 **י. יְבָמָה הָרְאוּיָה לְיִבּוּם[65] שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהִתְיַבֵּם[66] -**
15 **דִּינָהּ כְּדִין מוֹרֶדֶת עַל בַּעְלָהּ[67]; וְכוֹפִין אֶת יְבָמָהּ**
16 **לַחֲלֹץ לָהּ[68], וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[69]. וְאִם הִנִּיחַ אָחִיו**
17 **נָשִׁים רַבּוֹת - כָּל מִי שֶׁתִּבְעָה הַיָּבָם מֵהֶן לְיִבּוּם וְלֹא**
18 **רָצְתָה הִיא הַמּוֹרֶדֶת, וְחוֹלֵץ לָהּ וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[70];**
19 **וּשְׁאָר צָרוֹתֶיהָ שֶׁלֹּא נִתְבְּעוּ נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּתָן כִּשְׁאָר**
20 **הָאַלְמָנוֹת.**

65) שהיא כשרה ליבם. 66) ללא טענה מספקת, אבל אם יבמה אינו הגון לה, או שהוא בעל מום, חולצת ונוטלת כתובתה, כמבואר בסמוך הי"ד. 67) שאמרה מאסתיהו ואיני יכול להבעל לו, ודינה מבואר לעיל פי"ד מהל' אישות ה"ח, כי הואיל ומצות יבום קודמת למצות חליצה (ראה לעיל פ"א ה"ב), והיא מסרבת להתייבם, הרי זו מורדת, כמו שרבינו מבאר בסמוך הי"ג. וכן פסק הרי"ף בכתובות פ"ה, על־פי מסקנת הסוגיא בכתובות סד, א. 68) כשם שכופין את הבעל לגרש כשאשתו מורדת, וכמבואר בהל' אישות שם. וכבר ביארנו שם שהרבה פוסקים חולקים על רבינו בזה, ולדעתם אין כופין את הבעל לגרש כשאשתו מורדת, אלא באותם מקומות שהזכירו חכמי התלמוד בפירוש. 69) כדין המורדת. 70) ובשו"ע אהע"ז (סי' קסה ס"א) הביא דעת הפוסקים, שמצות חליצה קודמת, ולפיכך אם אינה רוצה להתייבם אין לה דין מורדת, וכן פסק הרמ"א שם.

21 **יא. הָיוּ הַיְבָמִין רַבִּים, וְתָבַע אוֹתָהּ הַגָּדוֹל לְיִבּוּם,**
22 **וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ וְרוֹצָה בְּאָחִיו - אֵין שׁוֹמְעִין**
23 **לָהּ, שֶׁמִּצְוָה בַּגָּדוֹל לְיַבֵּם[71].**

71) וכיון שאינה מתרצית למי שהמצוה בו, הרי זו מורדת (מגיד־משנה). אולם לשון רבינו: "אין שומעים לה" אין משמע שנקראת מורדת ('מעשה רוקח').

24 **יב. אָמַר הַגָּדוֹל: אֵינִי רוֹצֶה לֹא לְיַבֵּם וְלֹא לַחֲלֹץ,**
25 **הֲרֵי אַחַי לְפָנַיִךְ, וְתָבַע אוֹתָהּ אֶחָד מִן הָאַחִין לְיִבּוּם**
26 **וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ, וְרָצְתָה בְּאָח אַחֵר וְהוּא רוֹצֶה**
27 **בָּהּ - אֵין זוֹ מוֹרֶדֶת; מֵאַחַר שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַגָּדוֹל שֶׁמִּצְוָה**
28 **בּוֹ - הֲרֵי כֻּלָּן שָׁוִין[72], וְהוֹאִיל וְהִיא רוֹצָה בְּאֶחָד מֵהֶן**
29 **וְהוּא רוֹצֶה בָּהּ - הֲרֵי זוֹ לֹא מָרְדָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא**
30 **אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְאָמְרָה: הֲרֵי אֲנִי**
31 **מַמְתֶּנֶת אוֹתוֹ[73] עַד שֶׁיָּבוֹא וִיַיבֵּם אוֹתִי, אֲבָל זֶה אֵינִי**
32 **רוֹצָה בּוֹ - אֵין זוֹ מוֹרֶדֶת. וְאוֹמְרִים לָזֶה שֶׁאֵינוֹ**
33 **הַגָּדוֹל הַתּוֹבֵעַ אוֹתָהּ: אִם תִּרְצֶה לַחֲלֹץ לָהּ וְלִתֵּן לָהּ**
34 **כְּתֻבָּה - חֲלֹץ, וְאִם לַאו - הֲרֵי רָצְתָה שֶׁתֵּשֵׁב עַד**
35 **שֶׁיָּבוֹא אָחִיךָ[74], הוֹאִיל וְאֵין לְךָ דִּין קְדִימָה עָלָיו.**

72) כבמשנה (יבמות לט.), וכן גרס בדברי אביי קשישא (שם כד.): "לא רצה - הולכים על כל האחים" (מגיד־משנה). והיא גירסא ספרדית ('מגדל עוז'). ולדעת הראב"ד, כל הגדול מחבירו - קודם למצוה, והוא גורס בדברי אביי קשישא (יבמות שם): "מצוה בגדול ליבם, לא רצה - הולכים אחר גדול" (=קטן ממנו, וגדול משאר אחיו). וכעין זה גם הגירסא שלפנינו שם (וכן היא ברש"י ו'תוספות' שם): "לא רצה - הולכים אצל אחיו הקטן". 73) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. 74) ואע"פ ששנינו לעיל ה"ט, שאין הקטן יכול לומר המתינו לאחי הגדול שיבוא, ואין משהים את המצוה?! - שם מדובר שהקטן אינו רוצה לייבם ולא לחלוץ, והמצוה מתבטלת בינתיים, ואילו כאן הרי יכול לחלוץ לה ואין המצוה מתבטלת כלל, וזהו שדייק רבינו: "אם תרצה לחלוץ לה . . . חלוץ" (משנה־למלך). וה'אור שמח' מתרץ, שכל איסור השהיית המצוה יסודו בעיגון האשה, כי אם נמתין עד שהגדול יבוא, בינתיים הוא

מעגנה, ואסור לו לעגנה. ואילו בדין שלפנינו, היא בעצמה רוצה להמתין ליבם שיבוא לייבמה ואין שום עיגון מצדנו, והרשות בידה לבקש את הרצוי לה.

יג. בָּא זֶה שֶׁתָּלְתָה בּוֹ וְלֹא רָצָה בָּהּ - חוֹזְרִין אֵצֶל זֶה שֶׁתָּבַע אוֹתָהּ לְיַבֵּם וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ, וְאוֹמְרִין לָהּ: אֵין כָּאן מִי שֶׁרָצָה לְיַבֵּם אֶלָּא זֶה, וּמִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת[75]; אוֹ תִּתְיַבֵּם לוֹ, אוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּדִין כָּל מוֹרֶדֶת[76].

75) למצות חליצה, וכן אמרו ביבמות לט, א: "ביאת קטן (קטן מאחיו, אבל גדול הוא בשנים), וחליצת גדול, ביאת קטן עדיפה", הרי שאפילו במקום שהגדול רוצה לחלוץ - ביאת הקטן עדיפה, כל־שכן בדין שלפנינו, שהגדול אינו רוצה לא לייבם ולא לחלוץ. 76) וכבר ביארנו לעיל ה"ז שיש חולקים על זה, ולדבריהם אינה מורדת ולא הפסידה כתובתה.

יד. כָּל יְבָמָה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁדִּינָהּ שֶׁתַּחֲלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם[77] - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ, אִם יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה[78], כִּשְׁאָר כָּל הָאַלְמָנוֹת[79]. וְכֵן אִם הָיָה יְבָמָהּ מֻכֶּה שְׁחִין אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁאָר מוּמֵי אֲנָשִׁים[80] - חוֹלֵץ לָהּ[81] וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ. נוֹלְדוּ בָהּ מוּמִין כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם[82] - נִסְתַּחֲפָה שָׁדֵהוּ[83]; אִם לֹא רָצָה לְיַבֵּם - יַחֲלֹץ וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[84].

77) ראה לעיל פ"א, ה"ה. ולקמן פ"ג, ה"ד, יג, יד; ופ"ו, ה"ז. 78) פרט לארוסה שאין לה כתובה מבעלה, כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות הי"א, או שהיתה אסורה עליו, כמבואר לקמן הי"ז. 79) ביבמות פה, א - שאלו: שניה לבעל ולא שניה ליבם, יש לה כתובה מיבם או לא, ואילו על שניה ליבם ולא שניה לבעל - לא שאלו כלל, כי אע"פ שחולצת, נוטלת כתובתה מנכסי בעלה, שהרי לא נעשה בה שום איסור (הרשב"א ליבמות שם, וכן במגיד־משנה לקמן הי"ז). 80) המנויים לעיל פכ"ה מהל' אישות, הי"א. 81) כמו שאמרו (יבמות ד.): "מניין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין, שאין חוסמין אותה (אין סותמים טענותיה לכופה להתייבם, אלא כופים אותו וחולץ - רש"י), שנאמר (דברים כה, ד) לא תחסום שור בדישו, וסמוך לו: כי ישבו אחים יחדיו", כלומר, עלינו לדרוש סמיכות הפסוקים האלה ולפטרם מלהתייבם לו. ואפילו "מי שהיה בעלה בעל ריח הפה . . . ומת ונפלה לפני אחיו ויש בו אותו מום . . . יכולה היא לומר, לאחיך הייתי יכולה לקבל, ולך איני יכולה לקבל - ויחלוץ ויתן כתובתה" (פכ"ה מהל' אישות הי"ג). 82) ממתנת לו להתייבם, אחרי שמת בעלה. 83) נשטפה שדהו ונתקלקלה. כלומר, מזלו גרם. 84) כדין האשה שנולדו בה מומין אחר שנתארסה, המבואר לעיל פכ"ה מהל' אישות ה"ד, ומקורו בכתובות עה, א.

טו. יְבָמָה שֶׁנִּדְרָה הֲנָיָה מִיבָמָהּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[85], אוֹ שֶׁנִּדְרָה הֲנָיָה מִכָּל הַיְּהוּדִים[86] - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ וְתִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ[87]. וְאִם נָדְרָה לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ[88] - מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ[89]; וְאִם לֹא רָצָה - הֲרֵי זוֹ מוֹרֶדֶת[90]. וְכֵן אִם נִתְכַּוְּנָה בְּנִדְרָהּ אֲפִלּוּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְיַבֵּם אוֹתָהּ - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[91], אֶלָּא אִם כֵּן מָרְדָה, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[92].

85) שלא תהנה ממנו, ולא פירטה הנאת תשמיש, שלא נתכוונה לפטור עצמה ממנו לאחר מיתת בעלה (יבמות קיא: וברש"י). 86) שלא תיבעל להם, שהתשמיש קשה לה, ונתכוונה להפיס דעתו של בעלה שלא יחשדנה כי נתנה עיניה באחר (שם קיב. וברש"י). 87) שהרי אינה יכולה להתייבם מחמת נדרה, ואין לה דין מורדת, כי לא נתכוונה להפטר מן היבום (שם כרב, דאמר: "יבם אינו כבעל", וכפירוש ה'תוספות' שם). 88) שנתכוונה להפטר מן היבום. 89) ואם יסכים מרצון, יחלוץ לה ויתן כתובתה (שם קיא:). 90) וכופים אותו לחלוץ - ותצא בלא כתובה, כמבואר לעיל ה"י. 91) וליתן לה כתובתה, שיכול לומר רצוני לייבמה, והעיכוב ממנה הוא, שהיא הגורמת. 92) כלומר, אינך יכול לכוף אותו לחלוץ וליתן כתובה, אלא לכוף כדין מורדת שאינה מקבלת כתובה ('חזון איש' ע"פ המגיד־משנה).

טז. יְבָמָה שֶׁתִּבְעָהּ הַיָּבָם לַחֲלִיצָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: אֵינִי חוֹלֶצֶת וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה, אֶלָּא אֵשֵׁב בְּבֵית בַּעְלִי[93] וְכִשְׁאָר כָּל הָאַלְמָנוֹת[94] - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, שֶׁהֲרֵי הִקְנוּ אוֹתָהּ לָזֶה מִן הַשָּׁמַיִם[95], רָצָה - מְיַבֵּם, רָצָה - חוֹלֵץ[96] וְנוֹתֵן כְּתֻבָּה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָמְרָה: אֲנִי נִזּוֹנֶת מִשֶּׁלִּי וְאֵשֵׁב עֲגוּנָה[97] כָּל יְמֵי חַיַּי - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ[98]; שֶׁהֲרֵי הַיָּבָם אוֹמֵר לָהּ: כָּל זְמַן שֶׁאַתְּ זְקוּקָה[99] לִי אֵין נוֹתְנִין לִי אִשָּׁה אַחֶרֶת[100]. וַאֲפִלּוּ הָיָה נָשׂוּי - אֶפְשָׁר שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת[101], אוֹ תִּהְיֶה לוֹ מְרִיבָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ מִפְּנֵי הַיְבָמָה[102].

93) בבית שגר בעלי המת, ואתזון מנכסיו. 94) ראה לעיל בפי"ח מהל' אישות ה"א. 95) במיתת בעלה, ולא מדעתו בחר בה היבם. 96) כתובות סד, א: "תבע לחלוץ נזקקין לו". וכן פירשו ה'תוספות' שם, דיבור־המתחיל תבע לחלוץ. וכן אמרו ביבמות לט, ב - שביבם הדבר תלוי, שנאמר: "אם לא יחפוץ האיש" - הכל כרצונו, רצה - מייבם, רצה - חולץ. 97) קשורה לבעלי ולזכרו, לא להנשא לאיש אחר, מלשון הכתוב (רות א, יג): "הלהן תעגנה". 98) אלא חולצת בעל כרחה. 99) קשורה. 100) כתובות, שם. 101) וכל זמן שזו זקוקה לו, לא יתנוה לו. 102) שאשתו תחשוב כי ייבם אותה, ותהיה לה כצרה בבית (מתוך סתימת סוגיית הגמרא בכתובות שם). ואם שניהם מסכימים שלא לחלוץ ולא לייבם, משמע שאין קפידא בדבר ('בית שמואל' לאהע"ז סי' קסה, אות ט, וכן בתשובות 'חכם צבי' סי' א). ובזוהר פרשת חוקת עמ' קפ, משמע שיש מצוה בחליצה. אבל ה'חתם סופר' אהע"ז ח"ב סי' פה כתב, שגם הזוהר לא התכוון לומר שיש מצות־עשה לחלוץ באופן חיובי, אלא שסגולה היא למת ולנשמתו, שתהא אלמנתו חולצת, ואין זו אלא גמילות־חסד עם המת, כעין אמירת קדיש או הדלקת שמן זית, ואין לכוף את האשה לחלוץ אם אינה רוצה בכך

מפני הבושה או הטורח וכיוצא בזה, אם תרצה להטיב עם המת - תטיב, ואם לאו - אין בית־הדין יכול לכופה על כך.

יז. יְבָמָה שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עַל בַּעְלָהּ כְּתֻבָּה מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה אֲסוּרָה עָלָיו[103], וְהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לַיָּבָם[104] כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[105], אִם רָצָה הַיָּבָם לְיַבֵּם - מְיַבֵּם, וְאֵין לָהּ עָלָיו כְּתֻבָּה[106] כִּדְרָךְ שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עַל בַּעְלָהּ. וְדִינָהּ עִם יְבָמָה בַּתּוֹסֶפֶת - כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה עִם בַּעְלָהּ[107]. אֲבָל אִם לֹא כָּתַב לָהּ בַּעְלָהּ כְּתֻבָּה[108], אוֹ שֶׁמָּכְרָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ אוֹ מָחֲלָה אוֹתָהּ - צָרִיךְ הַיָּבָם לִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה[109] כִּשְׁאָר הָאַלְמָנוֹת[110].

103) כגון שהיתה שניה לו (אם אמו). 104) שהיו אחים מן האב ולא מן האם (ראה יבמות פד. וברש"י שם). 105) לקמן פ"ו הי"ג. 106) כשבא עליה וקנאה, ועכשיו רוצה להוציא - אין לה כתובה (יבמות פה.). אבל אם רוצה להשהותה אצלו, צריך שיכתוב לה כתובה, שהרי אסור לאדם לשהות עם אשתו בלא כתובה, כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות ה"י. וה'אור שמח' מפרש את דברי רבינו, שאינו כותב לה שום כתובה אפילו כשירצה לקיימה אצלו, הואיל ויש לה תוספת, כמבואר בסמוך בדברי רבינו, והרי אינה קלה בעיניו להוציאה, שיצטרך לשלם לה התוספת. ולפיכך במקרה השני, כשמחלה לבעל על הכתובה, הרי מחלה גם על התוספת, ונשארה קלה בעיני היבם להוציאה, כאן ציין רבינו: "צריך היבם לכתוב לה כתובתה", כמבואר לעיל פכ"ב מהל' אישות הי"ד. 107) שיש לה תוספת שהתחייב לה אע"פ שאין לה עיקר כתובה, והטעם מבואר לעיל (שם פכ"ד ה"ג). 108) למרות שהיתה מותרת לו. 109) שהרי בעלה עצמה אם רצה לקיימה אחרי שמכרה או מחלה לו כתובתה, חייב לחזור ולכתוב לה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות ה"י. 110) שכתובתן מנה. ואין זה סכום הכתובה שהיה רשום בכתובתה שמכרה לבעלה. השווה לעיל פכ"ב מהל' אישות הי"ד ובביאורנו שם, ולהלן פ"ד הל"ב והערה קפד.

יח. הַיְבָמָה קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ יְבָמָהּ אוֹ קֹדֶם שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לְזָר, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר. וְאִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר וּבָעַל - לוֹקֶה הוּא וָהִיא[111]. וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט[112], וַאֲפִלּוּ הָיוּ לוֹ כַּמָּה בָּנִים מִמֶּנָּה[113]. וְנֶאֱסָרָה עָלָיו[114] וְעַל יְבָמָהּ[115]. וִיבָמָהּ חוֹלֵץ לָהּ, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים.

111) כדרך שלוקין על כל מצוות לא־תעשה המנויות בפי"ט מהל' סנהדרין ה"ד. ואם נישאה ועדיין לא נבעלה - אינם לוקים. 112) אפילו כשלא נבעלה עדיין, שהרי אפילו נתקדשה בלבד צריכה גט, כמבואר בסמוך הי"ט. 113) אין אומרים: יחלוץ לה יבמה ותשאר תחת בעלה, שלא להוציא לעז על בניה שהם פסולים, אלא אסורה עליו עולמית. 114) ואפילו לא נבעלה עדיין, הואיל ונישאה הרי זו בחזקת בעולה ונאסרה, כמו שכתב רבינו בפי"ט מהל' איסורי ביאה ה"ג: כהן שנשא אשה מאיסורי כהונה אע"פ שלא נבעלה נתחללה, שכל נשואה בחזקת בעולה היא ('מעשה רוקח'), אלא שאינם לוקים אם לא נבעלה ודאי. 115) שהיא דומה לאשת איש שנשאת ובא בעלה, שאסורה על זה ועל זה (יבמות צב: וברי"ף שם ע"פ ה'ירושלמי' שם פ"י, ה"ד). אלא שאין בניה מן השני ממזרים, שיבמה לשוק אינה אלא איסור לאו בלבד, ואין ממזר מאיסור חייבי לאוין. ראה פט"ו מהל' איסורי ביאה ה"א־ב.

יט. נִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר[116] - לֹא נֶאֱסָרָה עַל יְבָמָהּ[117], אֶלָּא נוֹתֵן לָהּ הַזָּר שֶׁקִּדְּשָׁהּ גֵּט[118] וִיבָמָהּ מְיַבֵּם אוֹ חוֹלֵץ. וְאִם הָיָה יְבָמָהּ כֹּהֵן, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׂא גְּרוּשָׁה[119] - תֵּצֵא מִן הַזָּר בְּגֵט, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא הַחוֹטֵא נִשְׂכָּר, וְיַחֲלֹץ לָהּ יְבָמָהּ[120].

116) ועדיין לא נישאה לו. 117) שאינה גרועה מאשת איש שנתקדשה לאחר ובא בעלה, שלא נאסרה על בעלה הראשון, כמבואר לעיל בפ"י מהל' גירושין ה"ו. 118) שהרי קידושין תופסים ביבמה לשוק מספק, כמבואר לעיל פ"ד מהל' אישות הי"ד, וצריכה ממנו גט. 119) ויש סברא שהכהן יחלוץ לה (שהרי לייבם אינו יכול, שגרושה היא) ותהא מותרת למקדש - לא אמרו כן אלא המקדש נותן לה גט. 120) שאלמלא חטאו היה היבם מייבמה, ועכשיו אסורה לו, ועל־ידי־זה תישאר ברשותו?! ואף לאחרי החליצה, אסורה לו לעולם משום קנס - הואיל וקידשה שלא ברשות (רמב"ן).

כ. חָזַר הַזָּר שֶׁגֵּרְשָׁהּ מִן הָאֵרוּסִין וּנְשָׂאָהּ אַחַר שֶׁחָלַץ לָהּ יְבָמָהּ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ[121]. אֲבָל אִם גֵּרְשָׁהּ מִן הַנִּשּׂוּאִין, וְחָזַר וּנְשָׂאָהּ אַחַר שֶׁחָלְצָה - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ; מִפְּנֵי שֶׁהִיא דּוֹמָה לְאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּשֵּׂאת וּבָא בַּעְלָהּ, שֶׁהִיא אֲסוּרָה עַל זֶה וְעַל זֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[122]. וְהַיְבָמָה שֶׁזִּנְּתָה[123] וְהִיא זְקוּקָה[124] - לֹא נֶאֱסְרָה עַל יְבָמָהּ[125], אֶלָּא רָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם.

121) אע"פ שאסרוה עליו משום קנס, כנ"ל - אין קונסים אותה להוציאה אחר שנשאה, שדי לנו להחמיר בזה רק לכתחילה (רשב"א, הובא במגיד־משנה). 122) לעיל פ"י מהל' גירושין ה"ז, וכן אמרו (יבמות צב:): "יבמה - קידושין אין בה, נישואין יש בה, דמיחלפא באשה שהלך בעלה למדינת הים". 123) בלא קידושין. 124) כשהיא שומרת יבם, ועדיין לא חלצה ולא נתייבמה. 125) שאינה כאשת איש החמורה, הואיל ואין בה אלא איסור לאו (סוטה יח:). ואינה דומה לנשאת לאחר, שנאסרה על יבמה, כמבואר לעיל הי"ח, כי שם יש לחוש, שיאמרו: חלץ לה יבמה ונישאת וחזר לכונסה והרי זה נושא חלוצתו, אבל זנות אין לה קול כל־כך, וידעו שפריצות היא מצדה ולא יחשדו בה שחלצה (רש"י לגיטין פ:). ואם יבמה כהן, נאסרה עליו, שהרי נבעלה לאסור לה ונעשתה זונה, וכהן אסור בזונה (ראה בפי"ח מהל' איסורי ביאה ה"א; ובפי"ט ה"ה, ובשו"ע אהע"ז סי' קנט ס"ג).

כא. כָּל יְבָמָה שֶׁהִיא סָפֵק מִדִּבְרֵיהֶם[126] אִם יֵשׁ עָלֶיהָ

זִקַּת יָבָם[127] אוֹ אֵין עָלֶיהָ זִקַּת יָבָם, כְּגוֹן יְבָמָה שֶׁיָּלְדָה וָלָד שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו[128] וּמֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁדִּינָהּ שֶׁתַּחֲלֹץ מִסָּפֵק מִדִּבְרֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[129], אִם הָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר קֹדֶם חֲלִיצָה - חוֹלֵץ לָהּ יְבָמָהּ וְתֵשֵׁב עִם בַּעְלָהּ[130]. וְאִם נִתְקַדְּשָׁה לְכֹהֵן, שֶׁהוּא אָסוּר בַּחֲלוּצָה - אֵינוֹ חוֹלֵץ לָהּ[131]; שֶׁאֵין אוֹסְרִין עַל זֶה אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם סְפֵק דִּבְרֵיהֶן[132]. גֵּרְשָׁהּ הַכֹּהֵן אוֹ מֵת - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת[133], וְאַחַר כָּךְ מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים לְכַתְּחִלָּה.

126) מדברי חכמים. 127) קשר עם היבם, להתייבם או לחלוץ. 128) כלומר, שאינו ידוע אם נולד לתשעה חדשים, אבל סימניו גמרו, שהוא שלם בשערו ובצפרניו, ומן התורה הוא ולד גמור. 129) לעיל פ"א ה"ה, ועיי"ש בהערה כט. 130) ואינה צריכה קידושין שניים. 131) יבמות לו, ב וברי"ף שם), וכל־שכן אם נישאת קודם חליצה, שאין מוציאים אותה מתחת בעלה, כמבואר ברי"ף שם, וכן בשו"ע אהע"ז סי' קסד, ס"ז. 132) שמן התורה ולד גמור הוא, הואיל וגמרו סימניו - ואין עליה זיקת יבם. 133) שהרי לא התירוה לבעלה בלא חליצה אלא כדי שלא לאסרה עליו, וכיון שגירשה אין צורך להתירה בלא חליצה (מגיד־משנה). אולם ב'שלטי הגיבורים' לרי"ף שם כתוב: שמאחר שהתירוה לכהן בלא חליצה, אם מת הכהן אין מצריכים אותה לחלוץ אפילו אם רוצה להנשא לישראל, שמאחר שהותרה - הותרה.

יום ש"ק כ"ז אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו נאמנות לומר זה בני לפטור מן היבום, וזה אחי לחייב ביבום, מי נאמן לומר מת היבם.

א. הָאוֹמֵר 'זֶה בְּנִי', אוֹ שֶׁאָמַר 'יֵשׁ לִי בָּנִים'[2] - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וּפוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[3].

2) ואין אשתי זקוקה (לאחר מותי) ליבום. 3) ואפילו הוחזק שיש לו אחים אינה זקוקה להם, שאילו רצה היה פוטרה בגט ומה לו לשקר, לפיכך נאמן להתירה ולפוטרה מזיקת יבום, ומה גם, שאין דיבורו סותר את "חזקתו באחים", שאפילו אם יש לו אחים, הואיל ויש לו בנים הרי זו פטורה מיבום.

ב. אָמַר 'זֶה אָחִי', אוֹ שֶׁאָמַר 'יֵשׁ לִי אַחִין'[4] - אֵינוֹ נֶאֱמָן לֶאֱסֹר אֶת אִשְׁתּוֹ[5] וּלְהַנִּיחָהּ זְקוּקָה לְיָבָם; שֶׁהֲרֵי זֶה מִתְכַּוֵּן לְאָסְרָהּ לְאַחֵר מוֹתוֹ[6].

4) והרי היא זקוקה ליבום, והיא הייתה עד כה בחזקת שאינה זקוקה ליבום. 5) להינשא לאחרים עד שתחלוץ. 6) ואינו נאמן להוציאה מחזקתה הקודמת שאינה זקוקה.

ג. הָיָה מֻחְזָק שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִין, וְאָמַר בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ[7] 'אֵין לִי אַחִין'[8] - אֵינוֹ נֶאֱמָן[9]. וְכֵן אִם אָמַר עַל מִי שֶׁהֻחְזַק אָחִיו 'אֵין זֶה אָחִי' - אֵינוֹ נֶאֱמָן[10]. לֹא הָיָה מֻחְזָק בְּאַחִין, וְיָצָא קוֹל שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ שֶׁיֵּשׁ לְבַעְלָהּ אַחִין, וְהָעֵדִים בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, אֲפִלּוּ אָמַר הוּא בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ 'אֵין לִי אָח' - הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשֶׁת[11], וְתַמְתִּין[12] עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים שֶׁאָמְרוּ[13] וְיִשְׁאָלוּ[14].

7) שהיא שעה רצינית ואינו עשוי לשקר בשעה זו. 8) והרי היא פטורה מזיקת יבום. 9) ואינו נאמן במה שבידו לגרשה כי אין "מיגו" מועיל נגד חזקה, והרי הוחזק שיש לו אחים ואיך נאמינו שאין לו, אולם ב"אמר יש לי בנים" אינו סותר את חזקת האחים ולפיכך נאמן. 10) לבטל החזקה הקודמת, והרי היא זקוקה לייבום. 11) לקול, ואפילו לא הוחזק הקול בבית דין. 12) מלהינשא לאחרים, שמא יש בקול ממש והרי היא זקוקה לייבום. 13) אחרים עליהם, שהם יודעים שיש לו אחים. 14) ייבדקו, מכיוון שאפשר לברר ולעמוד על הדבר מפי עדים - עלינו לברר ולא נקל באיסור אשת איש.

ד. מִי שֶׁזָּנָה עִם אִשָּׁה, בֵּין פְּנוּיָה בֵּין אֵשֶׁת אִישׁ, וְנִתְעַבְּרָה, וְאָמַר: זֶה הָעֻבָּר מִמֶּנִּי הוּא, וַאֲפִלּוּ הִיא מוֹדָה לוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּנוֹ לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה[15], הֲרֵי זֶה סָפֵק לְעִנְיַן יִבּוּם[16]. כְּשֶׁם שֶׁזִּנְּתָה עִם זֶה, כָּךְ זִנְּתָה עִם אַחֵר, וּמֵאַיִן יְוֹדֵעַ הַדָּבָר שֶׁזֶּה בְּנוֹ וַדַּאי? וַהֲרֵי אֵין לוֹ חֲזָקָה[17], אֶלָּא לְעוֹלָם סָפֵק הוּא[18]. וּלְהַחְמִיר דָּנִין בּוֹ, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[19].

15) שהרי אם ירצה יכול לתת לו את נכסיו במתנה. 16) אם נאמן לומר שזה בנו. 17) שהרי מתחילת לידתו הוא בספק זה. ואין אתה יכול לומר בו העמדנו על חזקתו הקודמת. 18) שמא אינו בנו וזקוקה לייבום. 19) שמא הוא בנו ואסורה ליבם.

ה. נֶאֱמָן עַד אֶחָד לְהָעִיד לִיבָמָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וּמִתְיַבֶּמֶת עַל פִּיו; אוֹ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ אוֹ שֶׁנִּתַּן לְבַעְלָהּ בֵּן, לְהַתִּירָהּ לְזָר[20]. אֲפִלּוּ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ עַכּוּ"ם מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[21] מֵעִיד בְּמִיתַת הַיָּבָם כְּמוֹ שֶׁמֵּעִיד בְּאֵשֶׁת אִישׁ לְהַתִּירָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[22].

20) ולדעת הראב"ד אינו נאמן לומר: ניתן לבעלה בן, שאין זה דבר העשוי להגלות ואפשר שהוא משקר, אולם רבינו סובר, שאין האשה סומכת עצמה על העד בלבד, ואף היא מדקדקת בדבר ובודקת אם אמת הוא, כדי שלא תצטרך לצאת מבעלה לאחר הנישואין. 21) שאינו מתכוון להעיד ולהתירה להינשא לזר. 22) כי דין עד ביבמה כדין עד באשת איש.

ו. וְחָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁאֵין מְעִידוֹת זוֹ לָזוֹ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ[23], כָּךְ אֵין מְעִידִין לָהּ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ[24]. וְדִין עֵדוּת זוֹ כְּדִין אוֹתָהּ עֵדוּת[25] לְעִנְיַן עֵדִים שֶׁמַּכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה בְּמִיתַת הַיָּבָם[26] וּלְכָל דָּבָר[27].

23) שחזקתן שונאות זו את זו. 24) שמתכוונות לקלקלה,

שתינשא לזר ואחרי כן תצטרך לצאת ממנו. 25) של מיתת הבעל. 26) שהעד הראשון המעיד על מות היבם נאמן כשניים, ואם אחר כך יבוא עד אחר ויכחישנו אין השני נאמן. 27) כגון הפסול בעבירה מן התורה אינו נאמן לעדות זו.

ז. שְׁתֵּי יְבָמוֹת[28] שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינַת הַיָּם, זוֹ אוֹמֶרֶת ׳מֵת בַּעְלִי׳ וְזוֹ אוֹמֶרֶת ׳מֵת בַּעְלִי׳ - זוֹ אֲסוּרָה[29] מִפְּנֵי בַּעְלָהּ שֶׁל זוֹ[30], וְזוֹ אֲסוּרָה מִפְּנֵי בַּעְלָהּ שֶׁל זוֹ; שֶׁאֵין יְבִמְתָּהּ נֶאֱמֶנֶת לְהָעִיד לָהּ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ[31], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

28) נשי שני אחים. 29) להינשא לזר. 30) שהוא יבמה וזקוקה לו, ואינו בפנינו שתחלוץ לו. 31) ושמא הוא חי.

ח. הָיָה לְאַחַת מִהֵן עֵד שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - זוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ הָעֵד עוֹמֶדֶת בְּאִסּוּרָהּ[32], שֶׁאֵינָהּ אֲסוּרָה מִפְּנֵי בַּעְלָהּ אֶלָּא מִפְּנֵי יְבָמָהּ[33]; וְזוֹ שֶׁאֵין לָהּ עֵד מֻתֶּרֶת, שֶׁהֲרֵי הֵעִיד הָעֵד שֶׁמֵּת יְבָמָהּ, וְהִיא נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר שֶׁמֵּת בַּעְלִי.

32) להינשא לזר. 33) שאין עדות על מות יבמה, אלא יבמתה, והיא אינה נאמנה לה.

ט. הָיָה לָזוֹ בָּנִים[34] וְלָזוֹ אֵין בָּנִים - זוֹ שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים אֲסוּרָה[35], וְזוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ בָּנִים מֻתֶּרֶת[36]. הָיָה לָהֶן יָבָם אַחֵר כָּאן - הֲרֵי זֶה מְיַבֵּם לִשְׁתֵּיהֶן[37].

34) מבעלה, ואינה זקוקה לייבום. 35) בגלל זיקתה ליבמה. 36) ובגמרא שם אמרו: "לזו עדים ובנים ולזו לא עדים ולא בנים שתיהן מותרות", שאין כאן זיקת ייבום, זו מפני בניה, וזו בעידי חברתה. 37) שהרי משני בתים הן, ואין אחת פוטרת את חברתה.

י. מֵת זֶה הַיָּבָם שֶׁיְּיַבֵּם אוֹתָן[38] - אֲסוּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לְזָר, כְּשֶׁהָיוּ בַּתְּחִלָּה[39]. נִתְיַבְּמוּ וְנִתְגָּרְשׁוּ[40] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְזָר.

38) ולא הניח בנים, נמצאו שתיהן זקוקות (מצד מיתת היבם) ליבמיהן שבמדינת הים, שמא חיים הם. 39) לפני הייבום, שאין האחת נאמנת כלפי חברתה להעיד שמת יבמה. 40) מיבמן. והוא הדין אם מת יבמן והניח בנים, שאין זקוקות עוד לייבום.

יא. אַף עַל פִּי שֶׁהָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר ׳מֵת בַּעְלִי׳ וְתִנָּשֵׂא[41] אוֹ תִּתְיַבֵּם[42], אֵין הַיְבָמָה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר מֵת יְבָמִי שֶׁתִּנָּשֵׂא לְזָר; הוֹאִיל וְהוּא אִסּוּר לַאו[43], שֶׁמָּא יִהְיֶה קַל בְּעֵינֶיהָ[44]. וְכֵן אֵין הַיָּבָם נֶאֱמָן לוֹמַר ׳מֵת אָחִי׳ שֶׁיְּיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ, שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ[45]. וְאֵין הָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר ׳מֵתָה אֲחוֹתִי׳ שֶׁתִּכָּנֵס לְבֵיתָהּ, וְאֵין הָאִישׁ נֶאֱמָן לוֹמַר ׳מֵתָה אִשְׁתִּי׳ שֶׁיִּשָּׂא אֶת אֲחוֹתָהּ, עַד שֶׁיָּעִידוּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁמֵּתָה אֲחוֹתָהּ וְאַחַר כָּךְ תִּכָּנֵס לְבֵיתָהּ; שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ עַד אֶחָד אֶלָּא מִשּׁוּם הַתָּרַת עֲגוּנָה[46], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[47].

41) לזר, באופן שאינה זקוקה לייבום, כגון שיש לו בנים, או אין לו אחים. 42) כשהיא זקוקה ליבם. 43) האמור בתורה: "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". 44) ולא תדקדק היטב אם מת יבמה, בניגוד לאומרת מת בעלי, שהוא איסור "אשת איש" וענשו מיתת בית דין, ובניה מהשני ממזרים. 45) שהרי אפילו חכם שאסר את האשה על בעלה בנדר, הרי זה לא יישאנה, שמא עיניו נתן בה. 46) שאינה יכולה להינשא לשום איש בעולם, אם לא נקבל עדותו. אבל זו יכולה להינשא לאחרים, וכן גיסה יכול לישא לו אחרת. 47) "שלא תשארנה בנות ישראל עגונות".

יב. לְפִיכָךְ[48], הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ[49] וְיָבָמָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאָה וְאָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת יְבָמִי׳, אוֹ שֶׁאָמְרָה ׳מֵת יְבָמִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳ - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[50]. אֲבָל אִם הָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ בִּלְבַד[51], וּבָאָה וְאָמְרָה ׳נִתַּן לִי יָבָם בִּמְדִינַת הַיָּם וָמֵת׳[52], בֵּין שֶׁאָמְרָה ׳מֵת יְבָמִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳ בֵּין שֶׁאָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת הַיָּבָם שֶׁנִּתַּן לִי׳ - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת[53]; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר[54] הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר[55].

48) הואיל ואינה נאמנת לומר: "מת יבמי". 49) ואין לבעלה בנים והרי היא בחזקת זקוקה ליבם. 50) להינשא לזר, והרי היא בחזקת זקוקה ליבום. 51) ולא היה כאן יבם, והרי היא בחזקת היתר לזר. 52) שילדה חמותי במדינת הים בן. 53) להינשא לזר. 54) שאמרה ניתן לי יבם והחזיקה עצמה זקוקה לייבום. 55) שהרי אמרה מת יבמי.

יג. הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ וּבְנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאָה וְאָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנִי׳ - נֶאֱמֶנֶת[56]; שֶׁהֲרֵי הָיְתָה בְּחֶזְקַת הֶתֵּר לְזָר[57] בְּעֵת שֶׁהָלְכָה[58]. אָמְרָה ׳מֵת בְּנִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳ - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לְהִתְיַבֵּם[59]. וְחוֹשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ[60], וְחוֹלֶצֶת[61] וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.

56) להינשא לזר. 57) אם ימות הבעל. שהרי יש להם בן ואינה זקוקה לייבום. 58) שהרי היה לה בן. וגם עכשיו אינה מוציאה עצמה מחזקתה. 59) שהרי הייתה בחזקת מותרת לזר ואינה זקוקה לו, ויש לחוש שמא מחמת אהבתה אליו היא משקרת. 60) להחמיר, לא להתירה לזר, שהרי לדבריה זקוקה היא לייבום, ועשתה עצמה חתיכת איסור להינשא לזר. 61) כדי שתהיה מותרת לזר.

יד. הָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ בִּלְבַד[62], וּבָאָה וְאָמְרָה ׳נִתַּן לִי בֵּן בִּמְדִינַת הַיָּם וָמֵת וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳[63] - נֶאֱמֶנֶת וּמִתְיַבֶּמֶת; שֶׁהֲרֵי הָיְתָה בְּחֶזְקַת הֶתֵּר לִיבָמָהּ בְּעֵת שֶׁהָלְכָה. אָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבֵּן שֶׁנִּתַּן לִי׳[64] - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לִפְטֹר עַצְמָהּ מִן הַיִּבּוּם וּמִן הַחֲלִיצָה[65]. וְחוֹשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ[66], וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.

62) ויש לה יבם והרי היא בחזקת זקוקה לו. 63) נמצאת

שהיא זקוקה ליבם. 64) ואינה זקוקה עוד לייבום. 65) שהרי הוחזקה זקוקה. 66) לא להתייבם, שהרי עשתה עצמה חתיכת איסור על היבם.

1 **טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[67]? כְּשֶׁהָיְתָה פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה**
2 **מִתְּחִלָּה[68], כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה גְּרוּשָׁה אוֹ חֲלָלָה[69], אוֹ**
3 **שֶׁאָמְרָה 'בִּמְעָרָה הָיֵינוּ כְּשֶׁמֵּת'[70]; אֲבָל אִם אֵין**
4 **הַדָּבָר כֵּן - אֵינָהּ חוֹלֶצֶת. שֶׁמָּא תַּחֲלֹץ וְיָבוֹאוּ עֵדִים**
5 **וְיָעִידוּ שֶׁהַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה וְהַבַּעַל מֵת תְּחִלָּה[71],**
6 **וְנִמְצֵאת חֲלִיצָה זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם, וְתִנָּשֵׂא לְכֹהֵן, וְיִרְאֶה**
7 **הָרוֹאֶה אוֹתָהּ שֶׁחָלְצָה וְנִשֵּׂאת לַכֹּהֵן וִידַמֶּה**
8 **שֶׁהֶחֱלוּצָה מֵתֶּרֶת לַכְּהֻנָּה, וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ בָּעֵדִים**
9 **שֶׁבָּאוּ. לְפִיכָךְ לֹא תַּחֲלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם, אֶלָּא תִּשָּׁאֵר**
10 **בְּחֶזְקַת זְקוּקָה כְּשֶׁיָּצְאָה עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים.**

67) שהיא חולצת על סמך דבריה. 68) טרם שנישאה לבעלה זה. 69) שנולדה מאיסור כהונה, כגון שאמה הייתה גרושה ונישאה לאביה הכהן, הרי בתם חללה ואסורה להינשא לכהן. 70) ואין איש עמנו לבוא ולהעיד מי מת תחילה האב או הבן. 71) לפני שמת הבן, ואינה זקוקה ליבם.

11 **טז. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וְצָרָתָהּ[72] לִמְדִינַת הַיָּם,**
12 **וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ לָהּ[73] 'מֵת בַּעֲלִיךְ' - הֲרֵי זוֹ לֹא**
13 **תַּחֲלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם לְעוֹלָם, עַד שֶׁיּוֹדַע אִם יָלְדָה**
14 **צָרָתָהּ[74] אוֹ לֹא יָלְדָה. וְלָמָּה לֹא תַּחֲלֹץ אַחַר תִּשְׁעָה**
15 **חֳדָשִׁים[75] מִמִּיתַת הַבַּעַל וְתִהְיֶה מֵתֶּרֶת לְזָר עַל כָּל**
16 **פָּנִים[76], שֶׁאִם יָלְדָה צָרָתָהּ[77] - הֲרֵי נִפְטְרָה זוֹ, וְאִם**
17 **לֹא יָלְדָה - הֲרֵי נֶחְלְצָה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִוָּדַע אַחַר**
18 **הַחֲלִיצָה שֶׁיָּלְדָה צָרָתָהּ וָלָד שֶׁל קַיְמָא, וְנִמְצֵאת זֹאת**
19 **שֶׁאֵינָהּ חֲלוּצָה[78], וְתִנָּשֵׂא לְכֹהֵן אַחַר שֶׁנֶּחְלְצָה,**
20 **וְיֹאמַר הָרוֹאֶה שֶׁלֹּא יָדַע בָּעֵדִים שֶׁבָּאוּ שֶׁהֲחֲלוּצָה**
21 **מֵתֶּרֶת לְכֹהֵן, וְיָעִיד שֶׁרָאָה אוֹתָהּ נִשֵּׂאת לַכְּהֻנָּה עַל**
22 **פִּי בֵּית דִּין. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה אֲסוּרָה לַכְּהֻנָּה**
23 **מִתְּחִלָּתָהּ[79] - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת לְאַחַר תִּשְׁעָה וְתִנָּשֵׂא**
24 **לְזָר. אֲבָל זוֹ הַצָּרָה שֶׁהָיְתָה עִם בַּעְלָהּ כְּשֶׁמֵּת -**
25 **תַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם כִּשְׁאָר הַיְבָמוֹת[80] וְתַחֲלֹץ אוֹ**
26 **תִּתְיַבֵּם, וְלֹא תְּחוּשׁ לְצָרָתָהּ שֶׁבַּמְּדִינָה הָאַחֶרֶת[81],**
27 **הוֹאִיל וְלֹא הָיָה בַּעְלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה[82].**

72) שהיו לו שתי נשים, שהן צרות זו לזו. 73) לזו שנשארה כאן. 74) מבעלה. ואז תינשא לזר, כי הוולד פוטרה מן הייבום. 75) כי בתוך תשעה חדשים אינה יכולה לחלוץ, שמא צרתה מעוברת ואין הוולד של קיימא, וחליצת מעוברת אינה חליצה, אפילו כשהחולצת עצמה אינה מעוברת אלא צרתה מעוברת. 76) צדדים. 77) לאחר תשעת חדשי העיבור. 78) שהרי חלצה שלא לצורך. 79) שהייתה גרושה או חללה כשנישאה לו. 80) שאינן חולצות או מתייבמות אלא לאחר תשעים יום מיום מיתת הבעל, לדעת אם מעוברות הן אם לא. 81) שנשארה כאן שמא מעוברת היא. 82) אם כן לא נתעברה ממנו.

28 **יז. הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ[83] וְהָיְתָה לָהּ חָמוֹת בִּמְדִינַת**
29 **הַיָּם - אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת שֶׁמָּא יָלְדָה חֲמוֹתָהּ וּכְבָר נִתַּן**
30 **לָהּ יָבָם בִּמְדִינָה אַחֶרֶת[84], שֶׁלֹּא גָּזְרוּ בְּדָבָר זֶה; אֶלָּא**
31 **נַעֲמִיד אוֹתָהּ עַל חֶזְקָתָהּ, וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת[85]. וְהוּא**
32 **הַדִּין לְאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְהָיָה לוֹ בֵּן בִּמְדִינָה אַחֶרֶת**
33 **- הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְזָר; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מֵת הַבֵּן[86],**
34 **אֶלָּא הַעֲמֵד אוֹתָהּ עַל חֶזְקָתָהּ[87].**

83) ולא הניח בנים ולא היה לו אח. 84) וזקוקה לו. 85) להינשא לזר. 86) "שמא מת לא חוששים", והעמידהו על חזקתו שהוא חי. 87) הקודמת, שהייתה בחזקת היתר לזר.

35 **יח. יָצָאת חֲמוֹתָהּ מְעֻבֶּרֶת - הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשֶׁת, וְלֹא**
36 **תִּנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁתֵּדַע מֶה הָיָה סוֹף עִבּוּר חֲמוֹתָהּ,**
37 **שֶׁמָּא נוֹלַד לָהּ יָבָם קֹדֶם מִיתַת הַבַּעַל[88].**

88) והרי היא זקוקה לו עד שתחלוץ ממנו. ודקדק לכתוב "קודם מיתת הבעל", שאילו נולד היבם לאחר מיתת הבעל אינה זקוקה לו ליבום, שהרי היא "אשת אחיו שלא היה בעולמו".

38 **יט. הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וּבְנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ**
39 **וְאָמְרוּ לָהּ: מֵת בַּעְלִיךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנֵךְ[89], וְנִשֵּׂאת,**
40 **וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁחִלּוּף הָיוּ הַדְּבָרִים[90] - תֵּצֵא, וְהַוָּלָד**
41 **כָּשֵׁר[91]. אָמְרוּ לָהּ: מֵת בְּנֵךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִיךְ,**
42 **וְנִתְיַבְּמָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים חִלּוּף[92] -**
43 **תֵּצֵא, וְהַוָּלָד שֶׁנּוֹלַד לִפְנֵי הַשְּׁמוּעָה[93] אוֹ לְאַחַר**
44 **הַשְּׁמוּעָה מַמְזֵר[94].**

89) והרי היא מותרת לזר. 90) שבנה מת לפני בעלה, וזקוקה היא ליבם ואסורה לזר. 91) כי בנישואי יבמה לזר אין אלא איסור לאו בלבד ואין ממזר אלא מחייבי איסור כרת. 92) נמצאת זו אסורה ליבמה, ואיסור אשת אח שלא במקום מצוה הוא בעונש כרת. 93) ההודעה האחרונה, אף על פי שהייתה שוגגת ואנוסה. 94) כי הלכה היא יש ממזר מחייבי כריתות.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו דיני מצות חליצה וסדרה ומה מעכב בה, ומי חולצים, דיני הנעל וצורתו, דיני הרקיקה, מה בין "אינה חליצה" לבין "חליצה פסולה", נוסח גט חליצה, נוסח כתובת יבמין וכתובת כל אשה.

45 **א. כֵּיצַד מִצְוַת חֲלִיצָה? הַיְבָמָה הוֹלֶכֶת אַחַר הַיָּבָם**
46 **בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם[2], וּבָאָה לַדַּיָּנִין, וְהֵן קוֹרְאִין לוֹ**
47 **וְנוֹתְנִין לוֹ עֵצָה הַהוּגֶנֶת לוֹ וָלָהּ. אִם עֵצָה טוֹבָה**
48 **לְיַבֵּם[3] - יוֹעֲצִין אוֹתָן לְיַבֵּם[4]; וְאִם עֵצָה טוֹבָה לַחֲלֹץ,**
49 **כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה הִיא יַלְדָּה וְהוּא זָקֵן אוֹ הִיא זְקֵנָה וְהוּא**
50 **יֶלֶד - יוֹעֲצִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[5].**

2) במקום דירתו, ויש שם בית־דין, שנאמר (דברים כה, ח): "וקראו לו זקני עירו" - ולא זקני עירה (סנהדרין לא:). 3) ששניהם מתאימים זה לזה. 4) ובכת"י התימנים: אותו [וכן נכון, שהכל תלוי ברצונו]. 5) יבמות קא, ב: "אומרים לו: מה לך אצל ילדה; מה לך אצל זקנה, כלך אצל שכמותך, ואל תכניס קטטה לתוך ביתך".

1 **ב. וּצְרִיכִין הַדַּיָּנִין לִקְבֹּעַ מָקוֹם[6] שֶׁיֵּשְׁבוּ בּוֹ, וְאַחַר**
2 **כָּךְ תַּחֲלֹץ שָׁם בִּפְנֵיהֶם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ**
3 **הַשַּׁעֲרָה[7] אֶל הַזְּקֵנִים וְגוֹ'. לֹא נוֹעֲדוּ[8] וְלֹא קָבְעוּ**
4 **מָקוֹם אֶלָּא נִקְרוּ נִקְרֹה[9], וְנִקְרֶאת[10] הִיא וָהוּא לִפְנֵיהֶן**
5 **וְחָלְצוּ - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[11].**

6) לומר, נלך למקום פלוני לחלוץ (אהע"ז סי' קסט, ס"ד), כדי לפרסם הדבר שנפטרה מיבמה ויזדמנו לה קופצים לישא אותה, ושהיא חלוצה ולא תינשא לכהן (רש"י ו'בית הבחירה להמאירי' ביבמות שם, ו'בית שמואל' שם ס"ק ה). 7) "השערה" משמע, מקום המזומן לכך (רש"י שם). 8) לא נדברו ביניהם מתחילה לילך שם. 9) כלשון הכתוב (שמואל־ב א, ו) "נקרא נקריתי", כלומר נזדמן הדבר במקרה שחברי בית־הדין באו שם. 10) ובכת"י התימנים: ונקרית. 11) שלא אמרו (שם) אלא: "צריכים הדיינים לקבוע", ולשון "צריך" משמעה רק לכתחילה (הגר"א באהע"ז שם).

6 **ג. וּמְלַמְּדִין אוֹתָהּ וְאֶת הַיָּבָם לִקְרוֹת, עַד שֶׁהוּא**
7 **וָהִיא יִהְיוּ רְגִילִין[12], וְתִהְיֶה יְכוֹלָה לִקְרוֹת 'לֹא אָבָה'**
8 **בִּנְשִׂימָה אַחַת, וְאַחַר כָּךְ תֹּאמַר 'יַבְּמִי', כְּדֵי שֶׁלֹּא**
9 **יִהְיֶה מַשְׁמַע דְּבָרֶיהָ אָבָה יַבְּמִי[13].**

12) שסדר חליצה כך הוא: היא קוראה תחילה "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, לא אבה יבמי" ואח"כ הוא אומר "לא חפצתי לקחתה", להלן ה"ט. 13) שאם תפסיק בין לא, לתיבה "אבה" - יהיה משמע: לא! - אינו ממאן, אלא - אבה יבמי (יבמות קז: וברש"י). וכן על היבם לקרוא בנשימה אחת: "לא חפצתי" שלא יהא משמע דבריו: חפצתי לקחתה.

10 **ד. וּמֵאַחַר שֶׁתִּהְיֶה רְגִילָה לִקְרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
11 **קָרְאָה בִּנְשִׂימָה אַחַת - אֵין מַקְפִּידִין עַל זֶה; אֲבָל**
12 **אִם אֵינָהּ יְכוֹלָה - מַרְגִּילִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתֵּדַע[14].**

14) הרי"ף שם, ע"פ הכלל הידוע (יבמות קד:): "כל הראוי לבילה (בלילת השמן במנחה) - אין בילה מעכבת בו, וכל שאין ראוי לבילה - בילה מעכבת", השווה הל' מעשה הקרבנות פי"ז, ה"ו.

13 **ה. וְהַחֲלִיצָה בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה[15], וּבִפְנֵי שְׁלֹשָׁה**
14 **שֶׁיּוֹדְעִין לְהַקְרוֹת[16]. וְאִם אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה גֵּר -**
15 **פָּסוּל. וַאֲפִלּוּ הָיָה אָבִיו גֵּר וְאִמּוֹ יִשְׂרְאֵלִית - לֹא**
16 **תַּחֲלֹץ, עַד שֶׁיִּהְיֶה אָבִיו וְאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[17]. וּמִצְוָתָהּ[18]**
17 **בַּחֲמִשָּׁה, כְּדֵי לְפַרְסֵם הַדָּבָר[19]. וְאוֹתָן הַשְּׁנַיִם - אֲפִלּוּ**
18 **הָיוּ עַמֵּי הָאָרֶץ[20].**

15) יבמות קד, א - כדעת רבי אלעזר. מפני שהחליצה 'דין' היא, ועל פיה גובה כתובתה, והתחלת דין אינה אלא ביום, כמבואר בסנהדרין לד, ב. וראה להלן הט"ד. 16) את היבם והיבמה, ואפילו הם הדיוטות (יבמות קא.). ואין זה אלא לכתחילה, אבל בדיעבד כשר אפילו אם אינם יודעים להקרות (להלן הט"ו). 17) שם קב, א. שנאמר (דברים כה, י): "ונקרא שמו בישראל" - משמע שיהא ישראל מכל צדדים (רש"י). 18) לכתחילה. 19) שם קא, ב. שהיא חלוצה ולא תינשא לכהן, וגם שיבואו אנשים ויקפצו לישאנה (רש"י). 20) שאינם יודעים להקרות, ואפילו לכתחילה אין צורך שיידעו, כי הרי הם אינם צריכים להקרות. וראה למעלה הערה יד.

19 **ו. כֵּיצַד חוֹלְצִין? מְבִיאִין לוֹ מִנְעָל[21] שֶׁל עוֹר שֶׁיֵּשׁ**
20 **לוֹ עָקֵב[22] וְאֵינוֹ תָּפוּר בְּפִשְׁתָּן[23], וְלוֹבְשוֹ בְּיָמִין[24],**
21 **וְקוֹשֵׁר רְצוּעוֹתָיו עַל רַגְלוֹ[25], וְעוֹמֵד הוּא וָהִיא[26]**
22 **בִּפְנֵי בֵּית דִּין, וּמַקְרִין לַיָּבָמָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[27]: מֵאֵן**
23 **יְבָמִי וְגוֹ', וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין לַיָּבָם: לֹא חָפַצְתִּי**
24 **לְקַחְתָּהּ, וְנוֹעֵץ רַגְלוֹ בָּאָרֶץ[28], וְהִיא יוֹשֶׁבֶת[29]**
25 **וּפוֹשֶׁטֶת יָדָהּ בִּפְנֵי בֵּית דִּין וּמַתֶּרֶת רְצוּעוֹת הַמִּנְעָל[30]**
26 **מֵעַל רַגְלוֹ וְחוֹלֶצֶת הַמִּנְעָל וּמַשְׁלֶכֶת אוֹתוֹ לָאָרֶץ[31].**
27 **וּמִשֶּׁיִּשְׁמֵט רֹב הָעָקֵב[32] הֲתִרָה הַיְבָמָה לְזָר[33].**

21) במשנה שם קא, א - תנן "סנדל", ובגמרא (קב.) ישנה סברא שאין לחלוץ לכתחילה במנעל אלא בסנדל - רבינו פוסק כדעת האומר שחולצין במנעל לכתחילה (כסף־משנה). 22) הוא החלק האחורי המעובה בסוליית הנעל. 23) אלא ברצועות דקות של עור (יבמות קב: כפרש"י בלשון השניה, וכן פירש ר"ח. הובא ב'נמוקי יוסף'), שנאמר: "וחלצה נעלו", ואין נעל אלא של עור המגין על הרגל, ככתוב (יחזקאל טז, י) "ואנעלך תחש" והוא עור התחש, וצריך שיהא כולו של עור בלבד מבלי תערובת ממין אחר ('נמוקי יוסף'). 24) על רגלו הימנית. למדו 'גזירה־שוה' "רגל" "רגל" ממצורע, שנאמר בו "רגלו הימנית" (יבמות קד. לרבנן דר' אלעזר). וראה להלן הי"ז. 25) למטה מן השוק, שאם קשר על השוק, למטה מן הארכובה, אינה כשרה אלא בדיעבד (להלן הט"ו). 26) שנאמר (דברים כה, ח): "ועמד ואמר" - מלמד שאין אומר דבריו אלא בעמידה ('ספרי', כי־תצא) ואמירתה ואמירתו שוות הן. 27) ראה להלן ה"ח והערה לד. 28) דורך ברגלו על הקרקע (יבמות קג.). 29) ראה יבמות קג, א: "בין עומד בין יושב". 30) שם קב, א. 31) להראות שאין כוונתה בזה לקחת לעצמה את המנעל, אלא כל כוונתה לשם מצות חליצה בלבד, ואין לה כל צורך בנעל (ב"ח באהע"ז סי' קסט). אולם, דברי רבינו מפורשים בזוהר פרשת חוקת דף קפ, והטעם ע"פ הקבלה. 32) של רגל היבם. 33) יבמות קב, א.

28 **ז. וְאַחַר כָּךְ עוֹמֶדֶת וְיוֹרֶקֶת בָּאָרֶץ כְּנֶגֶד פָּנָיו רֹק**
29 **הַנִּרְאֶה לַדַּיָּנִין[34]. שֶׁמִּצְוַת חֲלִיצָה, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶן**
30 **עוֹמְדִין בִּשְׁעַת קְרִיאָה וּבִשְׁעַת רְקִיקָה[35], וּצְרִיכִין**
31 **הַדַּיָּנִין לִרְאוֹת הָרֹק הַיּוֹצֵא מִפִּיהָ[36]. וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין**

34) להראות שאין כוונתה בזה לקחת לעצמה את המנעל, אלא כל כוונתה לשם מצות חליצה בלבד, ואין לה כל צורך בנעל (ב"ח באהע"ז סי' קסט). אולם, דברי רבינו מפורשים בזוהר פרשת חוקת דף קפ, והטעם ע"פ הקבלה. 32) של רגל היבם. 33) יבמות קב, א.

לָהּ: כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל.

34) שם קו, ב: שנאמר "לעיני הזקנים . . וירקה", וראה להלן הכ"ג. 35) הואיל והרקיקה צריכה להיות לעיני הדיינים, הרי היא כ'דין' ואין 'דין' אלא בעמידה. 36) יבמות קו, ב.

ח. הַכֹּל בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[37], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה - בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה[38]. וְכָל הַיּוֹשְׁבִין שָׁם עוֹנִים אַחֲרֶיהָ[39] 'חֲלוּץ הַנָּעַל' שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְצָרִיךְ שֶׁתְּתְכַּוֵּן הַיְבָמָה שֶׁתַּחֲלֹץ לוֹ, וְיִתְכַּוֵּן הוּא שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ. וְיַעֲשׂוּ מַעֲשִׂים אֵלּוּ לִשְׁמָן[40]. וְהַסּוּמָא אֵינוֹ חוֹלֵץ[41]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָרְקָה בְּפָנָיו, וְאֵין זֶה רוֹאֶה הָרֹק[42].

37) בכת"י התימנים, אין כאן התחלת הלכה, ומשפט זה מחובר להלכה הקודמת, ומסתיימת בתיבות: "שלוש פעמים". 38) משמעות "ככה" - כלשון זו תאמר (סוטה לב. וברש"י). 39) יבמות קו, ב: "מצוה על כל העומדים שם (הנמצאים שם, 'טור' אהע"ז סי' קסט, ומפרש ה'תוספות יום־טוב' שם: בין יושבים ובין עומדים) לומר חלוץ הנעל". וראה בגמרא שם: "היינו יושבים לפני רבי טרפון. . . ואמר לנו: ענו כולכם חלוץ הנעל, חלוץ הנעל, חלוץ הנעל". וכתב בעל 'הלכות גדולות' (הובאו דבריו ב'הגהות מיימוניות'): "מפני מה חולצת נעלו? שכך אמר הקב"ה למשה: אמור ליבם שלא ירצה לייבם: רשע! בגופך היית יכול לקיים [מצות ייבום] ומאנת, לפיכך תחלוץ מנעלך כאבל וכמנודה, שדרכם להיות יחפים, מטיפה סרוחה שבגופך היית יכול לקיים זרע לאחיך - לכך וירקה בפניו טיפה סרוחה, והדיינים עונים: חלוץ הנעל - כאבל; חלוץ הנעל - כמנודה; חלוץ הנעל - כמורד במצוה". 40) לשם מצות חליצה (יבמות קב:). 41) לכתחילה, אבל בדיעבד חליצתו כשרה, כמבואר ביבמות קג, א ולהלן הט"ו, שהרי אפילו לא רקקה כלל - חליצתו כשרה, כמבואר בסמוך הי"ב. 42) השווה דברי ה'תוספות' ביבמות שם, דיבור־המתחיל החולצת. ולדעת הראב"ד, אם אין לו אחים - חולץ הסומא אפילו לכתחילה. וסומא באחת מעיניו, כשר לחלוץ אפילו לכתחילה, שהרי יכול לראות הרוק מפי היבמה ('תוספות' יבמות קא: וכן באהע"ז סי' קסט, מח).

ט. נִמְצָא סֵדֶר הַחֲלִיצָה כָּךְ הוּא: קוֹרְאָה הִיא תְּחִלָּה: מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא אָבָה יַבְמִי, וְאַחַר כָּךְ הוּא אוֹמֵר: לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ, וְאַחַר כָּךְ תַּחֲלֹץ, וְאַחַר כָּךְ תָּרֹק, וְאַחַר כָּךְ תִּקְרָא[43]: כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל.

43) יבמות קו, ב.

י. וְאֵין הַסֵּדֶר מְעַכֵּב, אֶלָּא אִם לֹא קָרְאָה בַּתְּחִלָּה לֹא הִיא וְלֹא הוּא, אוֹ שֶׁרָקְקָה וְאַחַר כָּךְ חָלְצָה, אוֹ שֶׁקָּרְאָה[44] וְאַחַר כָּךְ רָקְקָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[45].

44) "ככה יעשה לאיש", שרק היא קוראה ולא הוא. 45) שם.

יא. וְלָמָּה לֹא תַּחֲזֹר וְתָרֹק[46] עַל הַסֵּדֶר?[47] שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: רְקִיקָה לְבַדָּהּ[48] אֵינָהּ כְּלוּם וְאֵינָהּ פּוֹסֶלֶת מִן הָאַחִין[49].

46) אחרי החליצה, כשרקקה לפני החליצה. 47) שהוא: חליצה ואחר כך רקיקה. 48) הראשונה, כשיראו שמצריכים אותה לירוק שנית. 49) להתייבם להם, בעוד שהרקיקה בלבד פסלתה מלהתייבם, כמבואר בסמוך הי"ד (יבמות קה.).

יב. חָלְצָה בִּלְבַד, וְלֹא קָרְאָה וְלֹא רָקְקָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[50]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁחָלְצָה וְקָרְאָה וְלֹא רָקְקָה, אוֹ שֶׁחָלְצָה וְרָקְקָה וְלֹא קָרְאָה, שֶׁחֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[51].

50) יבמות קה, א. כדעת רבי עקיבא, ואע"פ שנאמר (דברים כה, ט): "ככה יעשה לאיש", ו"ככה" משמעו דוקא - אין מעשה הרקיקה מעכב, כי לא הקפיד הכתוב אלא על דבר שהוא "מעשה באיש" זוהי החליצה שהיבמה עושה מעשה בגופו של איש (היבם), אבל הרקיקה אינה מעשה באיש (שם קד: וברש"י). 51) שם קד, א.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[52] כְּשֶׁהָיוּ יְכוֹלִין לְדַבֵּר, שֶׁהֲרֵי הֵן רְאוּיִין לִקְרוֹת[53]; אֲבָל אִלֶּמֶת אוֹ אִלֵּם - אֵינָן חוֹלְצִין[54], וְאִם חָלְצוּ - חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה[55]. וְאֵינָן כְּחֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצוּ שֶׁלֹּא עָשׂוּ כְּלוּם[56], לְפִי שֶׁהַחֵרֵשׁ אוֹ הַחֵרֶשֶׁת אֵינָן בְּנֵי דַּעַת[57].

52) שאין הקריאה מעכבת. 53) וכל הראוי לדבר, אין הדיבור מעכב בו. 54) שאינם ראויים לקרות. 55) שם קד, ב. 56) תוספתא, יבמות פי"א ה"ט. 57) והרי הם כקטן שאמרו בו (יבמות קה:): "אין חליצת קטן כלום" (וראה להלן פ"ו ה"ו). והבדל יש בין "חליצה פסולה" לבין "לא עשה כלום", שבראשונה - נאסרו עליו קרובותיה ונאסרה להתייבם לאחים וכו'. ואילו בשניה - הרי היא כאילו לא חלצה ומותרת להתייבם, וכן לא נאסרו עליו קרובותיה וכו', כמבואר להלן הכ"ו. ולדעת הרמב"ן והרשב"א, דין חרש וחרשת כאילם ואילמת, ואם חלצו - חליצתם פסולה, וכן בשו"ע אהע"ז סי' קסט, סמ"ג.

יד. רָקְקָה בִּלְבַד, שֶׁלֹּא חָלְצָה וְלֹא קָרְאָה, אוֹ שֶׁרָקְקָה וְקָרְאָה וְלֹא חָלְצָה - הֲרֵי זוֹ כַּחֲלִיצָה פְּסוּלָה[58]. קָרְאָה הִיא וָהוּא וְלֹא חָלְצָה וְלֹא רָקְקָה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[59]; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ - שֶׁהַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהוּא הַחֲלִיצָה וְהָרְקִיקָה, הוּא שֶׁמּוֹעִיל[60], אֲבָל הַקְּרִיאָה אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת וְאֵינָהּ מוֹעֶלֶת[61].

58) ונפסלה על האחים מלהתייבם להם, שהלא הסדר הוא: חליצה ואח"כ רקיקה, ומכיון שזו רקקה - יחשבו שבוודאי כבר חלצה מקודם. ואם נתירה להתייבם, יאמרו: חלוצה

מותרת לאחים (שם קה.). וראה להלן הכ"ח, ובהערה קנג שם. 59) ומותרת להתייבם. 60) החליצה מועילה להתיר להנשא לזר. ואילו הרקיקה בלבד אע"פ שאינה מועילה להתיר - מועילה היא לפסלה על האחים. 61) אפילו לפסול על האחים, שאף־על־פי שברקיקה גזרו חכמים לפסלה על האחים - בקראה בלבד אין לחוש, כי סדר הקריאה הוא גם לפני החליצה (למעלה ה"ט), ויאמרו: זו קראה לפני חליצתה, ועדיין לא חלצה, ולפיכך הותרה להתייבם (יבמות, שם).

1 **טו. חָלְצָה וְרָקְקָה וְקָרְאָה וְהֵם יוֹשְׁבִין[62] אוֹ מֵטִין עַל**
2 **צִדֵּיהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה שְׁרוּךְ הַנַּעַל קָשׁוּר עַל שׁוֹקוֹ[63] מִן**
3 **הָאַרְכֻּבָּה[64] וּלְמַטָּה, אוֹ שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה עַמֵּי**
4 **הָאָרֶץ שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין לְהַקְרוֹת[65], וְכֵן הַסּוּמָא שֶׁחָלַץ[66]**
5 **- חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה[67].**

62) אע"פ שלכתחילה צריכה לקרוא ולירוק בעמידה, כמבואר למעלה ה"ז. 63) ולכתחילה צריך להיות קשור על רגלו, שהיא למטה מן השוק, כמבואר למעלה ה"ו. 64) היא פרק הרגל, שבין השוק והירך. "על הברכים" (דברים כח, לה) מתרגם אונקלוס: "על רכביא", וכן בדניאל (ה, ו) "וארכבתיה דא לדא נקשן". ואם היה המנעל קשור למעלה מן הארכובה, דינו מבואר בסמוך הט"ז. 65) שהרי לכתחילה צריך שידעו להקרות (למעלה ה"ה). 66) אע"פ שאינו רואה הרוק (ראה למעלה ה"ח). 67) בדיעבד, ואפילו להתירה להנשא לזר. ומקור כל דינים אלו, ביבמות קג, א. שאמרו שם: "בין עומד בין יושב בין מוטה", והוא־הדין לקריאה ורקיקה, שהרי אפילו לא רקקה ולא קראה כלל - חליצתה כשרה, כמבואר למעלה הי"ב. וכשהשרוך קשור למטה מן הארכובה (שם) "וחלצה נעלו מעל רגלו - אפילו מעל רגלו" - כלומר מדבר שהוא על רגלו, וזהו השוק שהוא מעל פרסת הרגל. ואילו לכתחילה, צריך שיקשור למטה מן השוק (למעלה ה"ו). אבל למעלה מן הארכובה נקרא: "מעל דמעל", והתורה אמרה: מעל רגלו, ולא "מעל דמעל" וחליצתה פסולה, כמבואר בסמוך הט"ז. והחולצת מן הסומא, אמרו שם: "חליצתה כשרה". וחלצה בפני שלשה עמי־הארץ כשרה, שהרי אין הקריאה מעכבת כלל (לחם־משנה). וגם מלשון הברייתא מוכח כן, שהרי אמרו (שם קא.): "מצות חליצה בשלשה שיודעים להקרות", משמע לכתחילה בלבד ('מעשה רוקח').

6 **טז. חָלְצָה בַּלַּיְלָה, אוֹ שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם אוֹ בִּפְנֵי**
7 **שְׁלֹשָׁה וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב[68] אוֹ פָּסוּל[69], אוֹ**
8 **שֶׁהָיָה הַמִּנְעָל קָשׁוּר לְמַעְלָה מִן הָאַרְכֻּבָּה[70], אוֹ**
9 **שֶׁהִתִּיר[71] הוּא וְשָׁמְטָה הִיא[72], אוֹ שֶׁהִתִּירָה הִיא**
10 **וְשָׁמַט הוּא[73], אוֹ שֶׁנִּתְכַּוְּנָה הִיא וְלֹא נִתְכַּוֵּן הוּא[74],**
11 **אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן הוּא וְלֹא נִתְכַּוְּנָה הִיא[75], וְכֵן קְטַנָּה[76]**
12 **שֶׁחָלְצָה לְגָדוֹל[77] - חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה[78]. וְכֵן אִם חָלְצָה**
13 **בִּפְנֵי יָחִיד, וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּבַלַּיְלָה[79] - הֲרֵי זוֹ**
14 **חֲלִיצָה פְּסוּלָה[80]. אֲבָל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁחָלְצוּ,**
15 **וְכָל הַחוֹלֵץ לְמִי שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה[81] וּמִן**
16 **הַיִּבּוּם - אֵינָהּ חֲלִיצָה[82].**

68) ליבם או ליבמה, או שהיו הדיינים קרובים זה לזה. 69) לדון דיני ממון, כגון שהיה סומא בשתי עיניו, או גר שלא היתה אמו מישראל (הל' סנהדרין פ"ב, ה"ט־י) או שנפסל בעבירה. ראה הל' עדות פי"ב, ה"א (יבמות קד:). 70) מבואר לעיל הט"ו. 71) את שרוכי נעלו. 72) את נעלו מרגלו. 73) יבמות קב, א. ראה לעיל ה"ו. 74) לחלוץ כדי להיות מותרת לזר. 75) יבמות קב, ב. ראה לעיל ה"ח. 76) פחותה מבת שתים־עשרה שנה, וכמבואר למעלה פ"ב מהל' אישות ה"א. 77) שמלאו לו שלש־עשרה שנה והביא שערות, כמבואר שם ה"י. 78) יבמות קה, ב. ראה להלן הכ"ח, והערה קנב. ועדיין יש לבאר מדוע חליצת קטנה פסולה (עי' לעיל הערה נג) ואילו חליצת חרשת אינה כלום, כמו שכתב לעיל בהי"ג ('מעשה רוקח'). 79) אע"פ שאין התחלת דין בלילה, והרי חליצה "דין" היא, שגובה כתובתה על ידה (שם קד.), ראה לעיל ה"ה. 80) ולא אמרו בזה "אינה חליצה" כדלהלן, אלא פסולה היא, כמבואר שם, ופוסלתה על האחים מלהתייבם, וכמבואר לעיל הי"ג. 81) כגון שהיתה היבמה מעוברת מבעלה הראשון שמת, ושמא יהא הוולד בן קיימא, נמצא שאינה צריכה חליצה, וכמבוא לעיל פ"א ה"כ, ופ"ג הט"ו־טז. 82) ומותרת לכהונה והוא מותר בקרובותיה, ע"פ הכלל המבואר להלן הכ"ו, שמקורו בגיטין כד, ב – כה, א. וכן אמרו (יבמות קה:): "אין חליצת קטן כלום".

17 **יז. יָבָם שֶׁרַגְלוֹ הַיְמָנִית חֲתוּכָה - אֵינוֹ חוֹלֵץ**
18 **בִּשְׂמֹאלוֹ[83]; וְאִם חָלְצָה מֵעַל שְׂמֹאלוֹ - חֲלִיצָתָהּ**
19 **פְּסוּלָה[84]. הָיְתָה רַגְלוֹ עֲקֵמָה לְאָחוֹר[85] אוֹ הֲפוּכָה עַל**
20 **צִדָּהּ, אוֹ שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו[86] -**
21 **הֲרֵי זֶה אֵינוֹ חוֹלֵץ; שֶׁהַחוֹלֵץ צָרִיךְ לִנְעֹץ עֲקֵבוֹ**
22 **בָּאָרֶץ, וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל. וְאִם חָלְצָה לְמִי שֶׁרַגְלוֹ כָּךְ -**
23 **הֲרֵי חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה[87].**

83) ברגלו השמאלית. 84) יבמות קד, א. מ'גזירה־שוה' דמצורע, ראה לעיל ה"ו והערה כא. ואע"פ ששנינו (יבמות קא. במשנה) "מן הארכובה ולמטה חליצתה כשרה", ואם כן למה לא יחלוץ ברגל ימין מן הארכובה למטה? - סובר רבינו, שהמשנה מדברת כשלא נחתכה רגלו, אלא שהנעל קשורה בשוק למטה מן הארכובה, כפירוש ה'ירושלמי' שם. אבל כל שנחתכה רגלו - אפילו למטה מן הארכובה - אינו חולץ, משום שצריך לנעוץ עקבו בארץ, וכמבואר בסמוך. וכן דעת רבינו נסים גאון (הובאה ב'תוספות' שם קג.). אבל לדעת רש"י (שם קג.) וכן הרשב"א, כל שנחתכה רגלו למטה מן הארכובה ונשארה השוק, חולצת מעל שוקו, שהתורה אמרה: "מעל רגלו", זוהי השוק שהיא מעל פרסת הרגל. וראה באהע"ז סי' קסט, סל"ה. 85) שכף רגלו למעלה, ודורך גבה למטה, ותחתיתה למעלה ('פרישה' לאהע"ז סי' קסט, נח. ע"פ 'הערוך' ערך לחת). 86) ואין עקבו נוגע בארץ. 87) יבמות קג, א. כדעת אמימר וכדעת הגאונים והרי"ף, שהכוונה לפסול. אלא שמי שראוי לנעוץ עקבו בארץ ולא נעץ - חליצתו כשרה, אבל אלו אינם יכולים לנעוץ בארץ, וכל שאינו ראוי לנעוץ - חליצתו פסולה (מגיד־משנה). והראב"ד חולק וקובל: "לא שמענו

שהדריסה (דריכת הרגל בארץ) מעכבת, לפסול החליצה". ולדבריו, חליצת בעלי מומים אלו כשרה, ולא נתכוין אמימר (ביבמות, שם) אלא להצריך נעיצת הרגל לכתחילה, ולא לפסול בדיעבד.

יח. וּבְמָה שֶׁיָּדֶיהָ חֲתוּכוֹת - חוֹלֶצֶת לְכַתְּחִלָּה וַאֲפִלּוּ בְּשִׁנֶּיהָ[88], שֶׁלֹּא נֶאֱמַר וְחָלְצָה בְיָדָהּ. חָלְצָה בְּמִנְעָל שֶׁל בֶּגֶד - אֵינָהּ חֲלִיצָה[89]. אֲבָל אִם חָלְצָה בְּמִנְעָל שֶׁאֵין לוֹ עָקֵב[90] אוֹ שֶׁהָיָה תָּפוּר בְּפִשְׁתָּן[91], אוֹ שֶׁהָיָה מִנְעָל שֶׁל שַׂעַר[92] אוֹ שֶׁל סִיב[93] אוֹ שֶׁל שַׁעַם[94] אוֹ שֶׁל עֵץ[95], אוֹ שֶׁהָיָה מִנְעָל גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ בּוֹ אוֹ קָטָן שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה אֶת רֹב רַגְלוֹ, אוֹ מִנְעָל פָּרוּם[96] שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה רֹב הָרֶגֶל, אוֹ נִפְחָת[97] שֶׁאֵין מְקַבֵּל רֹב הָרֶגֶל - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה[98].

88) יבמות קה, א. 89) שאינו מגין כלל על הרגל, ואינו בכלל "נעל" (שם קג. וגיטין כה.). 90) שם קא, א. וכתב ה'נמוקי יוסף' (שם): עקב - נקרא כל דבר המעכב הרגל בתוך הנעל, לפי שאם אין עקב לנעל, הרגל יוצאת חוץ לנעל, וכן הובאו דבריו ב'בית שמואל' אהע"ז סי' קסט ס"ק יט. 91) שם קב, ב. ראה לעיל ה"ו. 92) נוצה של עזים (רש"י שם). 93) חוטים דקים מצמחים שעושים מהם חבלים ('הערוך', ע"פ מדרש רבה, ויקרא פכ"ב). 94) הקליפה הרכה של "אלון השעם" שמכינים ממנה פקקים לבקבוקים. 95) כל אלה קשים הם ומגינים (רש"י יבמות קב:). ובכל זאת פסולים לחליצה, שאינם עור. ו"נעלו" האמורה בתורה, של עור הוא, ככתוב (יחזקאל טו, י): "ואנעלך תחש", היינו נעל מעור תחש. 96) קרוע. ככתוב (ויקרא י, ו): "ובגדיכם לא תפרומו". 97) מלמטה, במקום הסוליה. ורש"י ביבמות קב, ב מפרש: לשון פרימה נופלת בנעל, ופחיתה וקבול - בסנדל. 98) יבמות קג, א.

יט. חָלְצָה בְּסַנְדָּל שֶׁל עֵץ[99] וּמְחֻפֶּה עוֹר[100], אוֹ הָיְתָה קַרְקָעִיתוֹ[101] עוֹר וּלְחָיָיו[102] שֶׁל שַׂעַר[103], אוֹ שֶׁחָלְצָה סַנְדָּל שֶׁל שְׂמֹאל מֵעַל רַגְלוֹ הַיְמָנִית[104], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה הַמִּנְעָל שֶׁלּוֹ[105], אוֹ (שֶׁלֹּא) הָיָה גָּדוֹל שֶׁיָּכוֹל לְהַלֵּךְ בּוֹ[106], אוֹ קָטָן שֶׁחוֹפֶה אֶת רֹב רַגְלוֹ[107], אוֹ נִפְרָם שֶׁחוֹפֶה אֶת רֹב הָרֶגֶל, אוֹ נִפְחָת שֶׁמְּקַבֵּל רֹב הָרֶגֶל - חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה[108].

99) והוא הדין לשאר הדברים המנויים בהלכה הקודמת (מגיד משנה). 100) יבמות קג.) 101) סוליתו 102) שם קב, ב: "ותרסיותיו של שיער", ומפרש רבינו: תרסיות - לחיים (לחם־משנה). 103) דוקא שיער, שגם הוא מעור הבהמה (שם). 104) יבמות קא, א. 105) שם. ולכתחילה צריך שתהא הנעל של היבם (שם קג:). כי כל שאינו שלו, אינו עשוי כמידת רגלו. ונוהגים, שבית־דין מקנה ליבם החולץ, את הנעל במתנה (אהע"ז סי' קסט, יד). 106) בכת"י התימנים: "או שהיה המנעל גדול שיכול להלך בו", כלומר, שלא היה למידת רגלו, אבל הוא יכול להלך בו ואינו נופל מעל רגלו (יבמות קא. וברש"י). 107) שם. 108) שם קב, ב.

כ. סַנְדָּל הַמֻּסְגָּר[109] וְהַמֻּחְלָט[110] וְשֶׁל כּוֹכָבִים וּמַזְּלוֹת שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ בְּרַגְלֵי הַצּוּרָה[111] - לֹא תַּחֲלֹץ בּוֹ[112]; וְאִם חָלְצָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה[113]. אֲבָל סַנְדָּל שֶׁל תִּקְרֹבֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[114] וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת[115], אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה לְמֵת שֶׁיִּקָּבֵר בּוֹ, אִם חָלְצָה בּוֹ - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ עוֹמֵד לְהַלֵּךְ בּוֹ[116].

109) שפרחה בו צרעת, והסגירו הכהן שבעת ימים לראות אם יפשה הנגע או אם יעמוד בעינו, ככתוב (ויקרא יג, נ): "והסגיר את הנגע שבעת ימים". 110) לסוף שבעת ימים להסגרו, ראהו הכהן והנה פשה הנגע, מחליט לטמאו ולשרפו (ויקרא שם, נא־נב). וראה בפי"ב מהל' טומאת צרעת ה"א. 111) שנועלים (= שמנעילים) את הצלם ברגליו כשמסיעים אותו ממקום למקום (רש"י ליבמות קג:). 112) כי כל אלה מאוסים הם לעשות בהם מצוה, שהיה עליהם שם טומאה ועבודה־זרה (יבמות קג: וב'תוספות' שם דיבור־המתחיל סנדל). 113) שהרי משמשי עבודה־זרה אסורים בהנאה (פ"ז מהל' ע"ז ה"ב) - בכל זאת כשר הוא לחליצה, משום שמצוות לא ליהנות ניתנו, אלא לעול על צואר ישראל ניתנו (יבמות קג: ורש"י ראש־השנה כח.) וראה להלן בסמוך. 114) שהקריבו בהמה לפני עבודה־זרה ועשו סנדל מעורה, ותקרובת של עבודה־זרה אין לה ביטול עולמית (הל' ע"ז פ"ח, ה"ט) ועומדת לשריפה או לאיבוד (שם, ה"ו), נמצא סנדל זה כאילו אינו קיים, ואינו חופה את רגלו (יבמות שם, וברש"י). אבל סנדל של ע"ז שמניחים אותו ברגלי הצורה אינו אלא "משמשי ע"ז" ויש להם ביטול (הל' ע"ז פ"ח, ה"ט), שאם ביטלם גוי קודם שבאו לידי ישראל, הרי הם מותרים בהנאה (שם, ה"ח), נמצא סנדל זה יש לו תקנה ואינו עומד לשריפה, (רש"י יבמות קג, ב). 115) שהודחו אנשיה ועבדו ע"ז, ככתוב (דברים יג, יד): "יצאו אנשים... וידיחו את יושבי עירם... נלכה ונעבדה אלהים אחרים" ושורפים את כל שללה (רכוש) באש, ככתוב בתורה (שם יז), נמצא סנדלה עומד לשריפה, והרי הוא כאינו קיים. 116) ואין לו תורת נעל (יבמות קד.). ונעל של בית־דין שאינו עומד אלא לחליצה ולא להלך בו, הואיל ואינו נועלו שמש בית־הדין, אין הדיין מקפיד עליו - הרי הוא כעשוי להלך בו (שם).

כא. קָרְעָה הַמִּנְעָל מֵעַל רַגְלוֹ[117] אוֹ שֶׁשְּׂרָפָתוּ, אוֹ שֶׁהָיָה לָבוּשׁ שְׁנֵי מִנְעָלִין וְחָלְצָה הָעֶלְיוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁקָּרְעָה הַתַּחְתּוֹן עַד שֶׁנִּתְגַּלְּתָה רַגְלוֹ - הֲרֵי זוֹ חֲלִיצָה פְּסוּלָה[118].

117) ונפל מאליו, שאע"פ שגילוי הרגל יש כאן - חליצת הנעל אין כאן. 118) שם קב, א. בעיות שלא נפשטו, וספק תורה - הולכים בו להחמיר. ואע"פ שכבר כתב דין "קרעה המנעל" - יתכן כי דין שתי המנעלין שיש גם חליצת העליון - עדיף יותר, ומשמיענו שגם בזה, חליצתו פסולה (לחם־משנה). וגירסת רבינו בגמרא שם, שונה מגירסתנו: "דשלפתיה לעילאי, וקרעתיה לתתאי מאי" (מגיד־משנה).

כב. יְבָמָה שֶׁאָכְלָה שׁוּם אוֹ גַּרְגִּיר[119] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן

מִדְּבָרִים שֶׁמַּרְבִּין[120] אֶת הָרֹק, וְהָיָה הָרֹק זָב מִפִּיהָ - אֵינוֹ כְּלוּם[121], עַד שֶׁיִּהְיֶה הָרֹק מֵעַצְמוֹ[122].

119) מין צמח, ולדעת ה'ערוך' הוא חרדל לבן, ונזכר במשנה (מעשרות פ"ד, מ"ה). 120) ובכ"י התימנים: שמזיבים. 121) כלומר: אין הרקיקה כלום, וצריכה לרוק עוד הפעם, רוק הבא מעצמו, לקיים מצות רקיקה. ואם חלצה, מבלי שתרוק עוד הפעם, חליצתה כשרה, שהרי אפילו אם לא רקקה כלל, חליצתה כשרה (למעלה הי"ב) – מגיד־משנה. 122) שנאמר: "וירקה" - מעצמה, ולא מחמת דבר אחר (יבמות קו:).

כג. רָקְקָה דָּם: אִם הָיָה שׁוֹתֵת[123] מִפִּיהָ - אֵינוֹ כְּלוּם, וְאִם מָצְצָה וְרָקְקָה - כָּשֵׁר[124]; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְדָם שֶׁנִּמְצַץ בְּלֹא צַחְצוּחֵי[125] רֹק[126]. רָקְקָה וּקְלָטָתוּ[127] הָרוּחַ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לִכְנֶגֶד פָּנָיו[128], כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אֲרֻכָּה וְהוּא קָצָר - אֵינוֹ כְּלוּם[129]. וְאִם אַחַר שֶׁהִגִּיעַ לְנֶגֶד פָּנָיו[130], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לָאָרֶץ - כָּשֵׁר. וְכֵן אִם לֹא רָאוּ הַדַּיָּנִין הָרֹק כְּשֶׁיָּצָא מִפִּיהָ - כָּשֵׁר[131].

123) זב. 124) ואינו צריך לרוק עוד הפעם. 125) טיפות, וביחוד טיפות הנסחטות. 126) יבמות קה, א. כי לא אמרה תורה: "וירקה רוק" - שיהא משמע רוק בלבד, אלא "וירקה" ואפילו רוק ועמו דבר אחר - נקראת יריקה. 127) אחותו. 128) והעבירתו ממנו. 129) שם קו, ב. שנאמר: וירקה בפניו. 130) קלטתו הרוח והעבירתו. 131) שאף־על־פי שלכתחילה צריכים הדיינים לראות הרוק יוצא מפיה, כמבואר למעלה ה"ז, - בדיעבד, אם לא ראו, אינה צריכה לירוק שנית, כי לא אמרו (שם) אלא: "צריכים הדיינים לראות וכו'", ואין זה אלא לכתחילה.

כד. חֲלִיצָה מֻטְעָת[132] - פְּסוּלָה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ לוֹ: חְלֹץ לָהּ וּבְכָךְ אַתָּה כּוֹנְסָהּ, אוֹ שֶׁאָמְרוּ לוֹ: חְלֹץ לָהּ, שֶׁזּוֹ מִצְוָה הִיא וְאֵינָהּ מַפְסֶדֶת עָלֶיךָ כְּלוּם, וְאִם תִּרְצֶה אַחַר כָּךְ לִיבֵּם תְּיַבֵּם, וְכַיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ - פְּסוּלָה[133]. אֲבָל אִם הִטְעוּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: חְלֹץ לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּתֵּן לְךָ[134] מָאתַיִם זוּז אוֹ עַל תְּנַאי כָּךְ וָכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתְנָה וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[135], שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לַחְלֹץ לָהּ.

132) שלא רצה לחלוץ, והטעו אותו, כדלהלן. 133) שם קו, א. וב"ירושלמי' פי"ב, ה"ו. כי לא נתכוין להתירה (ראה בסוף ההלכה), וכבר נתבאר לעיל הט"ז שאם לא נתכוין, חליצתו פסולה. ומאחר שנפסלה עליו ואסורה לו, אנו כופים אותו לחלוץ לה שנית כדין, כדי שלא תתעגן (שם, וכן דעת הרשב"א ע"פ ה"ירושלמי' הנ"ל). 134) כן הוא בדפוס רומי. ובדפוסים חדשים, בטעות "לה". 135) כי אין תנאי מועיל בחליצה, הואיל ואי־אפשר לחלוץ ע"י שליח, וכל מעשה שאי־אפשר לקיימו על־ידי שליח אי־אפשר להתנות בו תנאי, כי אינו דומה לתנאי בני גד ובני ראובן (שכל דיני תנאי נלמדו ממנו), שהמעשה נתקיים על־ידי שליח, שהרי משה ציוה לשלוחו יהושע לתת להם את הארץ ונתנה להם (כתובות עד. ורש"י ליבמות שם, וראה למעלה פ"ו מהל' אישות בהערה מג). ומפורש בגמרא (יבמות, שם) שאינה חייבת לתת לו שאם אינו הגון לה וחייב לחלוץ לה, אינה חייבת לשלם לו, כי לא הסכימה מרצונה, ושחוק עשתה בו.

כה. הַמּוֹסֵר מוֹדָעָא עַל הַחֲלִיצָה[136] - חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה[137]. לְפִיכָךְ רָאוּי לַדַּיָּנִין לוֹמַר לוֹ[138] לְבַטֵּל הַמּוֹדָעָא[139] כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּגֵט[140]. לְחָצוּהוּ יִשְׂרְאֵלִים וְהִכּוּהוּ עַד שֶׁחָלַץ: אִם כַּדִּין עָשׂוּ[141] - חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה[142]; וְאִם שֶׁלֹּא כַּדִּין עָשׂוּ, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ הֶדְיוֹטוֹת[143] אוֹ שֶׁטָּעוּ[144] - חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה[145]. וְאִם הָעֲבוּהוּ אֲנָסוּהוּ מֵעַצְמָן[146]: אִם הָיָה הַדִּין נוֹתֵן שֶׁיַּחֲלֹץ - חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה[147]; וְאִם שֶׁלֹּא כַּדִּין - אֵינָהּ חֲלִיצָה[148].

136) שאמר בפני שנים: חליצה שאני עומד לחלוץ ליבמתי - בטלה היא, כי אנוס אני לחלוץ, ראה לעיל פ"ו מהל' גירושין הי"ט. 137) ביבמות קו, א - השוו דין חליצה מעושה (ע"י כפיה) לגט מעושה. ומשם למד רבינו, שגם בחליצה אפשר למסור מודעה כמו בגט. ראה ערכין כא, ב. ואע"פ שבמסירת מודעה על גט - הגט בטל, כמבואר בהל' גירושין שם, פוסק רבינו בחליצה שהיא פסולה, אבל אינה בטלה, כי בגט הוא מבטל גט זה מלתתו בתורת גירושין, ואם לא ניתן בתורת גירושין אינו גט כלל. אבל בחליצה אינו יכול לבטל את מעשה החליצה כאילו לא נעשה, אלא שהוא מודיע שלא יתכוין בה לשם חליצה להתירה לזר, והרי חליצה שלא נתכוין בה החולץ אינה בטלה אלא פסולה, כמבואר למעלה הט"ז ובהלכה הקודמת (כסף־משנה בשם הריב"ש). 138) לפני החליצה. 139) שאומרים לו: אמור לפנינו, שכל הדברים שמסרת שגורמים לבטל החליצה הרי הם בטלים, והוא אומר: הן. 140) ראה לעיל פ"ו מהל' גירושין ה"כ. 141) כגון שהיה היבם "מוכה שחין או שיש בו שאר מומי אנשים" (למעלה פ"ב הי"ד), וכן כל אלה המנויים להלן פ"ו ה"ד, שהדין נותן לכופם לחלוץ. 142) יבמות קו, א. 143) ולא ידעו את הדין, שאין יבם זה ראוי לכופו לחלוץ. 144) הדיינים המומחים. 145) ופוסלתה על האחים, גזירה "שלא כדין" משום "כדין", השווה לעיל פ"ב מהל' גירושין ה"כ, וראה גיטין פח, ב. 146) שלא על־ידי ב"ד של ישראל. ואם אנסוהו על־ידי ב"ד של ישראל - חליצתו כשרה, כמבואר שם. 147) ואינה בטלה - גזירה משום לחצוהו ישראל כדין. 148) ומותרת לאחים, כי לא יבואו להחליף חליצת גויים שלא כדין בחליצת ישראל כדין. ובגיטין פח, ב - הוסיפו: "שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בנכרי ומפקעת עצמה מיד בעלה", וזה לענין גט, וכבר אמרנו שרבינו משוה דין חליצה לדין גט, השווה לעיל פ"ב מהל' גירושין ה"ב.

כו. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'אֵינָהּ חֲלִיצָה', אוֹ 'לֹא עָשָׂה כְּלוּם', אוֹ 'אֵינָהּ כְּלוּם' - הֲרֵי הִיא כְּאִלּוּ לֹא נֶחְלְצָה

לוֹ; וְלֹא נֶאֱסְרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ, וְלֹא נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה[149], וּמֻתֶּרֶת לְהִתְיַבֵּם. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה' - נֶאֱסְרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ, וְנִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה[150], וְנֶאֱסְרָה עַל הָאַחִין[151], וְאֵינָהּ מִתְיַבֶּמֶת, וְאֵינָהּ מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁתַּחֲלֹץ חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה[152].

149) ראה למעלה פ"א, הי"ג. 150) שהולכים בה להחמיר כדין חליצה כשרה הפוסלת לכהונה, ראה שם ה"י. 151) ראה שם הי"ג. 152) גיטין כד, ב - כה, א.

כז. עָבְרָה וְנִשֵּׂאת - הֲרֵי זֶה חוֹלֵץ לָהּ חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה וְהִיא תַּחַת בַּעְלָהּ[153], וְאֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ.

153) שאינו צריך לגרשה, אבל מפרישים אותה ממנו עד שיחלוץ לה, שהרי מן התורה חליצה פסולה אינה כלום, ואיך תעמוד עם בעלה בלא חליצה (מגיד־משנה). אבל אם לא חלצה כלל ונשאת לזר באיסור, הרי זה מוציאה בגט ואסורה עליו עולמית, כמבואר לעיל פ"ב הי"ח, משום קנס, שאסרה עצמה על היבם, לא תהא חוטאת ונשכרת (יבמות צב:). אולם, בדיננו, הרי ממילא אסורה על יבמה משחלצה חליצה פסולה, ואין לקנסה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קסט ס"ק קמז, בשם הריב"ש).

כח. יְבָמָה שֶׁגָּדְלָה בֵּין הָאַחִין - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְהִתְיַבֵּם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא חָלְצָה לְאֶחָד מִהֶן בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[154] וְנִפְסְלָה עֲלֵיהֶן[155]. אֲבָל אִם רְאִינוּהָ שֶׁחָלְצָה נַעֲלוֹ שֶׁל אֶחָד מִהֶן - נִפְסְלָה[156], שֶׁמָּא נִתְכַּוְּנָה לַחֲלִיצָה[157], וּצְרִיכָה חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה לְהַתִּירָהּ לָזָר.

154) ללא כל דיין ועד. 155) מלהתייבם, כמבואר למעלה הט"ז. 156) יבמות קב, ב. ומכאן אפשר ללמוד, שמה שכתב רבינו למעלה הי"ד: "רקקה בלבד . . . הרי זו כחליצה פסולה", כוונתו שרקקה בבית־דין, אבל רקקה בינו לבינה או בפני שנים אינה פוסלת, שאם לא כן - אין לך יבמה הגדלה בין האחים שלא רקקה בפני אחד מהם ונפסלה עליהם (מגיד־משנה). 157) ונפסלה עליהם. אבל אילו היה ברור לנו שאף היא לא נתכוונה לחליצה לא היתה נפסלת, ואע"פ שכתב רבינו למעלה הט"ז שחליצה בלא כוונה פוסלת, אין זה אלא כשלפחות אחד מהם נתכוין, אבל כששניהם לא נתכוונו - חליצתם בטלה (כסף־משנה).

כט. גֵּט חֲלִיצָה שֶׁאָנוּ כּוֹתְבִין לָהּ אֵינוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין[158], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּיָדָהּ רְאָיָה שֶׁנֶּחְלְצָה[159]. וְאֵין הַדַּיָּנִין חוֹלְצִין אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין[160]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁרָאָה[161] זֹאת שֶׁנֶּחְלְצָה - כּוֹתְבִין לָהּ גֵּט חֲלִיצָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מַכִּירִין שֶׁזּוֹ הִיא בַּת פְּלוֹנִי וְאֵשֶׁת פְּלוֹנִי וְשֶׁזֶּה שֶׁחָלַץ לָהּ אָחִיו הוּא, שֶׁהֲרֵי הַדַּיָּנִין שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶם הִכִּירוּ זֶה[162] וְאַחַר כָּךְ חָלְצָה.

וְזֶהוּ נֹסַח גֵּט חֲלִיצָה[163] שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ הָעָם:

158) תעודת ראיה. 159) ואינו כגט גירושין שנתינתו מגרשה. וראה למעלה פי"א מהל' גירושין ה"ט, שגט מיאון, שאף הוא אינו כגט גירושין שנתינתו מגרשה, אינו צריך כתיבה לשמה ולא מסירה, ולא דבר ממשפטי הגירושין. וברור כי הוא־הדין לגט חליצה. 160) שזוהי אשת פלוני, ושזה שחלץ לה אחי בעלה המת מאביו הוא. 161) בכת"י התימנים, ובדפוס רומי: מי שראו. 162) יבמות קו, א. ואין חוששים שמא טעה בית־דין בהלכה זו לומר: חולצים אע"פ שאין מכירים וחלצו לה ממי שאינו יבמה (שם וברש"י). וראה בפי"א מהל' גירושין ה"י. 163) ומקורו ברי"ף יבמות סוף פי"ב, וקטעים ממנו ביבמות לט, ב. וב"ירושלמי' סנהדרין פ"א, ה"ב.

ל. בְּיוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וָכָךְ לְיֶרַח פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לִבְרִיאַת[164] עָלְמָא, לְמִנְיָנָא דִּרְגִילְנָא לְמִימְנֵי[165] בֵּהּ[166] בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[167]. אֲנַחְנָא דַיָּנֵי, דִּמְקִצָּתַנָּא[168] חֲתִימִין לְתַתָּא[169], בְּמוֹתַב תְּלָתָא כַּחֲדָא הֲוֵינָא יָתְבִין בְּבֵי דִינָא, וּסְלִיקָא לָקֳדָמַנָא פְּלוֹנִית בְּרַת פְּלוֹנִי אַרְמַלְתָּא דִּפְלוֹנִי, וְקָרֵבַת לָקֳדָמַנָא גְּבַר חַד דִּשְׁמֵיהּ פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, וְכֵן אֲמַרָה לָנָא פְּלוֹנִית דָּא: פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי דְּנָא אֲחוּהַּ דִּפְלוֹנִי בַּעְלִי מֵאֲבוּהִי הֲוָה, דַּהֲוֵינָא[170] נְסִיבָא לֵיהּ, וּשְׁכִיב, וְחַיֵּי לְרַבָּנָן וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַק, וּבַר וּבְרַת יָרֵית וּמַחְסִין וּמוֹקִים שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא שְׁבַק, וְהָדֵין פְּלוֹנִי אֲחוּהִי חֲזִי לְיַבּוּמֵי יָתִי. כְּעַן רַבָּנָן אֱמַרוּ לֵיהּ: אִי צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתִי - יְיַבֵּם, וְאִי לָא - יַטְלַע לִי רַגְלֵיהּ דִּימִינָא קָדָמֵיכוֹן, וְאֶשְׁרֵי סֵינֵיהּ מֵעַל רַגְלֵיהּ וְאַרוֹק בְּאַנְפּוֹהִי. וְאִשְׁתְּמוֹדַעְנוּהוּ[171] לִפְלוֹנִי דְּנָא דַּאֲחוּהִי דִּפְלוֹנִי מִיתָנָא מֵאֲבוּהִי הוּא, וַאֲמַרְנָא לֵיהּ[172]: אִי צָבִית לְיַבּוּמֵי יָתֵהּ - יַבֵּם, וְאִי לָא - אַטְלַע לַהּ קֳדָמָנָא רַגְלָךְ דִּימִינָא וְתִשְׁרֵי סֵינָךְ מֵעַל רַגְלָךְ וְתֵרוֹק בְּאַנְפָּךְ. וְעָנֵי וְאָמַר לָנָא: לֵית אֲנָא צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתֵהּ. מִיָּד אַקְרִינוּהָ לִפְלוֹנִית דָּא: מֵאַן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְמִי, וְאַף לְהַאי פְּלוֹנִי אַקְרִינוּהוּ לֵיהּ: לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ. וְאַטְלַע לַהּ רַגְלֵיהּ דִּימִינָא, וּשְׁרַת סֵינֵיהּ מֵעַל רַגְלֵיהּ, וְרַקַת בְּאַנְפּוֹהִי רוֹקָא דְּאִיתְחֲזֵי לָנָא מִפּוּמַהּ עַל אַרְעָא. וְתוּב אַקְרִינוּהָ לִפְלוֹנִית דָּא: כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל. וַאֲנַחְנָא דַיָּנֵי וְכָל דַּהֲווֹ יָתְבִין קֳדָמָנָא עֲנִינָן בְּתְרֵיהּ[173]: חֲלוּץ הַנָּעַל חֲלוּץ הַנָּעַל חֲלוּץ הַנָּעַל, תְּלַת זִימְנִין. וּמִדְּאִיתְעֲבִיד עוֹבְדָא דָא קֳדָמָנָא שְׁרִינוּהַ לִפְלוֹנִית דָּא לְמִהָךְ לְהִתְנְסָבָא לְכָל מַאן דְּתִצְבֵּי, וְאֵיעֹל לָא יְמַחֵה בִּידַהּ מִן יוֹמָא דְּנָן וּלְעָלַם. וּבְעֵית מִינָּנָא פְּלוֹנִית דָּא גִּיטָא דַחֲלִיצוּתָא דָא, וּכְתַבְנָא וַחֲתַמְנָא וִיהַבְנָא לַהּ לְזִכּוּ כְּדָת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד[174].

164) ובכת"י תימן, תיבות אלו אינן, אלא: שנת כך וכך

למנין פלוני . . . 165) למנין שאנו רגילים למנות. 166) ובכת"י התימנים: ביה = בו. 167) ראה לעיל פ"א מהל' גירושין הכ"ז, שיש מונים למלכות אלכסנדרוס שהוא מנין שטרות. 168) שמקצתנו, כי מצות חליצה בפני חמשה דיינים (לעיל ה"ה), אך אינם חותמים אלא שלשה שהם העיקר (מעשה רוקח). 169) = חתומים למטה, במושב שלשה כאחד היינו יושבים בבית־דין, ועלתה לפנינו פלונית בת פלוני, אלמנת פלוני, והביאה לפנינו איש אחד ששמו פלוני בן פלוני, וכך אמרה לנו פלונית זו: פלוני בן פלוני זה, אחיו של פלוני בעלי מאביו היה (ראה למעלה פ"א ה"א שאין דין יבום אלא באשת אחיו מאביו). 170) = שהייתי נשואה לו, ומת, וחיים לרבנן ולכל ישראל השאיר, ובן ובת יורש ומנחיל, ומקים שם בישראל, לא השאיר. וזה פלוני אחיו ראוי לייבם אותי, עכשיו אמרו לו רבנן: אם רוצה הוא לייבם אותי - ייבם, ואם לא, יצדד (יטלע = יצדד, רש"י ליבמות לט:) רגלו הימנית בפניכם, ואתיר נעלו מעל רגלו וארוק בפניו. 171) ־ ונתברר לנו בפלוני זה שאחיו של פלוני המת מאביו הוא, ואמרנו. 172) בכת"י התימנים: ליה = לו: אם רוצה אתה לייבם אותה – יבם. ואם לא, הצדד לה בפנינו רגלך הימנית, ותתיר [היא] נעלך מעל רגלך ותרוק בפניך, וענה ואמר לנו: אין אני רוצה לייבם אותה, מיד הקרינו לפלונית זו: "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, לא אבה יבמי". ואף לפלוני זה, הקרינו לו: "לא חפצתי לקחתה". וצידד לה רגלו הימנית, והתירה נעלו מעל רגלו ורקקה בפניו רוק הנראה לנו, מפיה על הארץ. ושוב הקרינו לפלונית זו: "ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו, ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל", ואנחנו הדיינים וכל אלה שהיו יושבים לפנינו, ענינו. 173) בכת"י התימנים: בתרה (= אחריה): חלוץ הנעל, חלוץ הנעל, חלוץ הנעל - שלש פעמים. ומשנעשה מעשה זה בפנינו, התרנוה לפלונית זו לילך להנשא לכל מי שתרצה, ואיש לא ימחה (יעכב) בידה מן יום זה ולעולם. וביקשה מאתנו פלונית זו גט־חליצה זה, וכתבנו וחתמנו ונתנו לה לזכות כדת משה וישראל. 174) בכת"י התימנים, תיבות אלו אינן. ובצדק. שהרי לא הוזכרו כאן אלא שנים = בתורת עדים, והרי שלשה היו וחתמו בתורת בית־דין. וברי"ף יבמות סוף פי"ב, שממנו לקוח נוסח זה, כתוב: "וחתמין תלתא עליה" (=וחותמין שלשה עליו), והכוונה לדיינים, כנ"ל. וראה להלן הערה קעא.

לא. וּמְעִידִין עָלָיו[175] שְׁלֹשָׁה, אוֹ שְׁנַיִם מִן הַשְּׁלֹשָׁה[176], אוֹ שְׁנַיִם שֶׁרָאוּ הַחֲלִיצָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן הַדַּיָּנִין שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[177]. וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד אוֹ קָטָן שֶׁהוּא מַכִּיר וְנָבוֹן נֶאֱמָנִין לוֹמַר: זֶה פְּלוֹנִי אֲחִי פְּלוֹנִי וְזוֹ הִיא יְבִמְתּוֹ, וְחוֹלְצִין עַל פִּיהֶן. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר עֵדֵיוּת שֶׁל תּוֹרָה[178], בֵּין לְעֵדוּת מָמוֹן בֵּין לְעֵדוּת אִסּוּר[179]. שֶׁזֶּה דָּבָר הֶעָשׂוּי לְהִגָּלוֹת הוּא, אֶפְשָׁר לְיַדֵּע אֲמִתַּת הַדָּבָר שֶׁלֹּא מִפִּיהֶן[180], כָּעִנְיָן שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסוֹף הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[181]. וְאִם רָצָה הַיָּבָם לְיַבֵּם - מְקַדֵּשׁ[182] וּמְיַבֵּם[183] וְכוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ[184].

175) הדיינים, שחלצה בפניהם. 176) במקרה ואחד מהם איננו, כי מאחר שיש בגט זה משמעות שהיו שלשה, שהרי כתוב בו: "במותב תלתא כחדא הוינא" (לעיל ה"ל) אין חתימת הדיין השלישי מעכבת, כמבואר בהל' עדות פ"ו, ה"ו. וכן בשו"ע חו"מ סי' מו, סכ"ט. 177) לעיל הכ"ט. ומובן הדבר שכשחותמים בו עדים, משנים את נוסח גט החליצה, שהרי אינם יכולים לכתוב: "אנחנו בית־דין", וכן שאר לשונות שמשמען שהם עשו מעשה החליצה, אלא כותבים שטר עדות מכל מה שראו (מגיד־משנה). 178) שאין נאמנים בהם אלא עדים כשרים בלבד. 179) זהות האחוה. 180) יבמות לט, ב. [הרי שמטעם זה (שהוא עשוי להגלות) נאמנים אפילו אשה או עבד, וכן כתב רבינו בפי"ב מהל' גירושין הט"ו, ובפי"ג שם הכ"ט. ומכאן שאפילו אם אין חשש "שלא תשאר עגונה" - האמינו להם. ולפי"ז מה שכתב רבינו בפי"ג מהל' קידוש החודש הי"ד, "שדבר זה (להעיד ששמע מפי בית־דין שקידשו את החודש), דבר העשוי להגלות, ועד אחד כשר נאמן עליו" - שוודאי הכוונה למעט פסול בעבירה מן התורה, שגם בעדות אשה אינו נאמן, כמו שכתב רבינו בפי"ב מהל' גירושין הי"ז, אבל אשה ועבד נאמנים. וראה בהל' קידוש החודש שם, הערה נט, ובהוספות ותיקונים שם]. 181) פי"ג הכ"ט: "שדבר רחוק הוא שיעיד בו העד בשקר". 182) בכסף. כמבואר לעיל פ"ב ה"א. 183) בא עליה, שזוהי עיקר קנינה מן התורה, ראה לעיל פ"א ה"א. 184) לעיל פ"ב ה"ב, ופכ"ב מהל' אישות הי"ד.

וְזֶהוּ נֹסַח כְּתֻבַּת יְבָמִין[185] שֶׁנָּהֲגוּ הָעָם

לב. בְּיוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וָכָךְ לְיֶרַח פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לְמִנְיַן פְּלוֹנִי, לְמִנְיָנָא דִּרְגִילָנָא[186] לְמִימְנֵי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי. אֵיךְ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אֲתָא לְקֶדְמַנָא[187] וְכֵן אֲמַר לָנָא: אַחִי דְּמִן אַבָּא[188] שְׁכִיב, וְחַיֵּי לְרַבָּנָן וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַק, וּבַר וּבְרַת יָרֵית וּמַחְסִין וּמוֹקִים שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא שְׁבַק, וּשְׁבַק הַהִיא אִתְּתָא דִּשְׁמַהּ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי, וַחֲזֵי לִי מִן אוֹרַיְתָא לְיַבּוּמֵי יָתַהּ, כְּדִכְתִיב בִּסְפַר אוֹרַיְתָא דְּמֹשֶׁה: יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ. וּצְבִיאַת פְּלוֹנִית דָּא וְאִתְיַבַּמַת לְפְלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי יְבָמַהּ לְאוֹקוֹמֵי שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל, כְּדִכְתִיב: וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְגוֹ'. וּכְתַב לַהּ פְּלוֹנִי יְבָמַהּ לִפְלוֹנִית יְבִמְתֵּיהּ כְּסַף זוּזֵי מָאתַן דַּחֲזוֹ לַהּ, דַּהֲווֹ כְּתִיבִין בִּכְתוּבָּתַהּ דִּכְתַב לַהּ בַּעְלַהּ קַדְמָאָה, וְאוֹסִיף לַהּ מִדִּילֵיהּ כָּךְ וָכָךְ. וְדָא נְדוּנְיָא דְּהַנְעַלַת לֵיהּ וְכוּ', כִּשְׁאָר טָפְסֵי[189] כְּתֻבּוֹת[190].

185) מקורו ברי"ף יבמות סוף פי"ב, וקטעים מנוסח זה ביבמות נב, א. 186) ראה בביאורנו לעיל ה"ל הערה קנט. 187) בא לפנינו. 188) אחי מן האב מת, וחיים לרבנן ולכל ישראל השאיר, ובן ובת יורש ונוחל ומקים שם בישראל לא הניח, והשאיר אשה זו ששמה פלונית בת פלוני, וראוי לי מן התורה לייבם אותה, ככתוב בספר תורת משה: יבמה יבוא עליה, ורצתה פלונית זו ונתייבמה. . .

להקים שם בישראל, ככתוב: . . . וכתב לה כסף זוזים מאתים הראויים לה, שהיו כתובים . . . שכתב לה בעלה הראשון (האח המת, ובתולה נשאה, שכתובתה מאתיים) והוסיף לה משלו כך וכך, וזו הנדוניא שהכניסה לו . . . [ואם לא היתה לה כתובה מבעלה או שמחלה לו כתובתה, שדין הוא שהיבם כותב לה כתובה משלו (כתובות פב:) - אינו כותב לה אלא מנה (פכ"ב מהל' אישות הי"ד, ולמעלה פ"ב הי"ז), שהרי הוא כונסה אלמנה]. 189) נוסחי. 190) שבין איש לאשתו, המנוסחים בסמוך.

1 **טֹפֶס הַכְּתֻבָּה**

2 **לג. בְּיוֹם פְּלוֹנִי[191] כוּ'. אֵיךְ[192] פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אֲמַר**
3 **לְפְלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּתוּלְתָא כַּלְתָא[193]: הֲוֵי לִי**
4 **לְאִינְתּוּ[194] כְּדָת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וַאֲנָא בְּמִימַר**
5 **דִּשְׁמַיָּא[195] אֶפְלַח וְאוֹקִיר וַאֲסוֹבַר[196] וֶאֱיזוּן[197]**
6 **וַאֲפַרְנֵס וַאֲכַסֵּי יָתִיכִי כְּהִלְכוֹת גּוּבְרִין יְהוּדָאִין**
7 **דְּמוֹקְרִין[198] וּמְסוֹבְרִין[199] וְזָנִין וּמְפַרְנְסִין וּמְכַסִּין יָת**
8 **נְשֵׁיהוֹן בְּקוּשְׁטָא. וְיִהְיְבְנָא[200] לִיכִי מוּהַר בְּתוּלַיְכִי**
9 **כְּסַף זוּזֵי מָאתַן, דְּאִינּוּן מִזּוּזֵי כַּסְפָּא כ"ה, דַּחֲזוּ**
10 **לִיכִי מִדְּאוֹרַיְתָא[201], וּמְזוֹנַיְיכִי[202] וּכְסוּתַיְיכִי**
11 **וְסִיפּוּקַיְיכִי וּמֵיעַל עֲלַיְכִי כְּאוֹרַח כָּל אַרְעָא.**
12 **וּצְבִיאַת[203] פְּלוֹנִית דָּא וַהֲוָת לֵיהּ לְאִנְתּוּ לִפְלוֹנִי דְּנָא.**
13 **וְרָצָה וְהוֹסִיף לָהּ תּוֹסֶפֶת עַל עִיקַּר כְּתוּבָּתָהּ עַד**
14 **מִשְׁלֵם[204] כָּךְ וָכָךְ. וְדָא[205] נְדוּנְיָא דְּהַנְעַלַת לֵיהּ כָּךְ**
15 **וָכָךְ. הַכֹּל נִתְקַבֵּל חָתָן זֶה, וּבָא לְיָדוֹ, וְנַעֲשָׂה**
16 **בִּרְשׁוּתוֹ, וְזָקַף הַכֹּל עַל עַצְמוֹ כְּמִלְוָה וּרְשׁוּ[206]. וְכֵן**
17 **אֲמַר לָנָא פְּלוֹנִי חַתְנָא דְּנָא[207]: אַחֲרָיוּת כְּתוּבְּתָא**
18 **כּוֹלָא, עִיקַּר כְּתוּבָּה וּנְדוּנְיָא וְתוֹסֶפֶת וּשְׁאָר תְּנָאֵי**
19 **כְּתוּבָּה[208], קַבֵּלִית[209] עֲלַי וְעַל יָרְתַי בָּתְרַאי וְעַל כָּל**
20 **שְׁפַר אַרַג נְכָסִין וְקִנְיָנִין דְּאִית[210] לִי תְּחוֹת [כָּל]**
21 **שְׁמַיָּא, דִּקְנַאי וְדַעֲתִיד אֲנָא לְמִיקְנֵה, מִמְּקַרְקְעֵי**
22 **וּמִמְּטַלְטְלֵי אַגַּב מִקַּרְקְעֵי, כּוּלְּהוֹן[211] יְהוֹן אַחֲרָאִין**
23 **וְעַרְבָּאִין לִכְתוּבָּה דָּא כּוּלָּא, עִיקַּר וּנְדוּנְיָא וְתוֹסֶפֶת,**
24 **לְאִתְפְּרָעָא מִנְּהוֹן בְּחַיֵּי וּבְתַר מוֹתִי וַאֲפִילּוּ מִגְּלִימָא**
25 **דְּעַל כַּתְפַּאי. וּקְנִינַן מִפְּלוֹנִי דָּא מִכֹּל מַאי דִּכְתִיב**
26 **וּמְפָרַשׁ לְעֵילָא קְנְיָין שָׁלֵם דְּלָא כְּאַסְמַכְתָּא וּדְלָא**
27 **כְּטוּפְסָא דִשְׁטָרֵי[212], אֶלָּא כְּחוֹזֵק וּכְחוֹמֶר כָּל שְׁטָרֵי**
28 **כְּתוּבּוֹת הַנּוֹהֲגוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וְכַהוּגֶן וּכְתִיקּוּן רַבּוֹתֵינוּ**
29 **זַ"ל. וְחָתַמְנוּ[213] עַל שְׁטָר כְּתוּבָּה זוֹ בַּזְּמַן הַנִּזְכָּר**
30 **לְעֵיל. וְהַכֹּל בָּרִיר וְשָׁרִיר[214] וְקַיָּם[215].**

191) כתוב ב'הגהות מיימוניות': אם חל תאריך הכתובה ביום שלושים לחודש הנקרא ראש־חודש, יש מרבותינו שהנהיגו לכתוב ביום שלושים לחודש פלוני (שעבר), ורבינו מאיר מרוטנבורג הנהיג לכתוב: ביום שלושים לחודש פלוני, שהוא ראש־חודש פלוני. וכן קבע בשו"ע אהע"ז סי' קכו, ס"ו. וביום שני של ראש־חודש, יכתוב ' "באחד לחודש פלוני, כי חשבונו מיום שני" (שם). 192) זהו נוסח עתיק להתחיל שטר בתיבת: "איך", כמוזכר ביבמות לט, ב. וגיטין פה, ב. השווה נוסח הגט לעיל פ"ד מהל' גירושין הי"ב. 193) הכלה הבתולה: היי לי לאשה. 194) "ותהי לו לאשה" (בראשית כד, סז) מתרגם אונקלוס: והות ליה לאנתו. 195) ואני במאמר ה' (בעזרת ה') אעבוד ואוקיר (= אכבד, מלשון הכתוב (ישעיה יג, יב): "אוקיר אנוש מפז". ובכת"י התימנים: ואייקר). 196) ואכלכל, "והוא כלכל את המלך" (שמואל־ב, יט, לג) מתרגם יונתן: "והוא סובר ית מלכא". 197) ואזון ואפרנס ואכסה אותך כהלכות (= כמנהג) אנשים יהודים (= מלשון הכתוב דניאל ג, יב "גברין יהודאין"). 198) ובכת"י תימן: דפלחין ומייקרין. 199) שמוקירים ומכלכלים וזנים ומפרנסים ומלבישים את נשותיהם באמונה. מלשון הכתוב (הושע ב, כב) "וארשתיך לי באמונה". 200) ואתן לך מוהר בתוליך כסף מאתים זוז, שהם מזוזי כסף (טהור) עשרים וחמשה (ראה לעיל פ"י מהל' אישות ה"ח). 201) הראויים לך מן התורה. ובכת"י תימן, תיבת "מדאורייתא" איננה, וכבר העירונו על זה בביאורנו לעיל הל' אישות פ"י ה"ח, הערה מא, כי רבינו סובר שכתובה היא מדרבנן. 202) ומזונותיך וכסותיך והספקתך, ולבוא אליך כדרך כל הארץ - "לבוא עלינו כדרך כל הארץ" (בראשית יט, לא) מתרגם אונקלוס: "למיעל עלנא כארח כל ארעא". 203) ורצתה פלונית זו, והיתה לו לאשה לפלוני זה. 204) תשלום = סך הכל. 205) וזו הנדוניא שהכניסה לו. 206) וחוב. 207) החתן הזה. 208) כגון מזונות והלבשה המנויים לעיל. 209) קבלתי עלי ועל יורשי אחרי, ועל כל המעולה והנחמד - "נחמד למראה" (בראשית ב, ט) מתרגם אונקלוס: דמרגג למחזי. וכן: "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מה, יד) מתורגם: "כל שפר ארג נכסי", וראה ברמב"ן לתורה (ויקרא כג, מ). 210) שיש לי תחת השמים שקניתי ושעתיד אני לקנות מקרקעות וממטלטלין על גב קרקעות (ראה לעיל פי"ז מהל' אישות ה"ו, ובביאורנו שם אות כ. והשווה הל' מלוה פי"ח, ה"ב: "שהקניתי לך מטלטלין שיש לי על גב הקרקע שיש לי"). 211) כולם יהיו אחראים וערבים לכתובה זו כולה: עיקר ונדוניא ותוספת להפרע מהם בחיי ואחרי מותי ואפילו ממעילי שעל כתפי. וקנינו (= קנין סודר, ראה לעיל הל' אישות פ"י ה"ט, ובביאורנו שם אות מח) מפלוני זה מכל מה שכתוב ומפורש למעלה קנין שלם שלא כאסמכתא (אסמכתא - "הבטחת גוזמא, שאדם מבטיח לחבירו לסמוך עליו, שאם לא יקיים תנאו (שהתחייב לחבירו) יתן כך וכך" - רש"י לבבא־מציעא מח, ב. ובהל' מכירה פי"א ה"ב, פוסק רבינו: "כל אסמכתא אינה קונה, שהרי לא גמר בלבו להקנותו. . . כל תנאים שמתנים בני אדם ביניהם. . . אם יהיה כך או אם תעשה כך, אתן לך מנה. . . ואם לא יהיה או אם לא תעשה. . . לא אתן לך, אע"פ שעשה או שהיה הדבר - לא קנה, שכל האומר: אם יהיה אם לא יהיה - לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה"). 212) נוסח שטר העשוי להעתיק ממנו שטרות, ולא נכתב לגבות בו ואין בו ממש (רשב"ם לבבא־בתרא מד:), ומקור הנוסח: "דלא כאסמכתא ודלא כטופסא דשטרי" בבבא־בתרא שם. וכתוב בשו"ע חו"מ סי' מב, ס"י: "עכשיו שנהגו לכתוב: דלא

כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, אומרים בכל לשון מסופק: יד בעל השטר על העליונה". 213) אנחנו העדים. 214) וחזק. - "ארץ אשר אבניה ברזל" (דברים ח, ט) מתרגם יונתן: שרירן וברירן ('הערוך'). "בשרירות לבי" (שם כט, יח) מפרש הרד"ק (שורש שרר): בחוזק לב. 215) ומאושר, נוסח זה מקובל לחתמו בסוף כל תעודה משפטית, ומקורו בבבא־בתרא קס, ב. וב'ירושלמי' גיטין פ"ט, ה"ח.

1 **לד. וְאִם הָיְתָה כְּתֻבַּת אַלְמָנָה - כּוֹתֵב: פְּלוֹנִית**
2 **אַלְמַנְתָּא[216]. וְאִם הָיְתָה כְּתֻבַּת גְּרוּשָׁה - כּוֹתֵב:**
3 **פְּלוֹנִית הַגְּרוּשָׁה[217]. וְכֵן אִם הָיְתָה שְׁבוּיָה - כּוֹתֵב:**
4 **פְּלוֹנִית הַשְּׁבוּיָה[218], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהּ כֹּהֵן[219].**
5 **וְכוֹתֵב: וִיהִיבְנָא[220] לִיכִי מוּהַרַיְיכִי כְּסַף זוּזֵי מְאָה,**
6 **דְּאִינּוּן מִזּוּזֵי כַּסְפָּא תְּרֵיסַר וּפַלְגָּא, דַּחֲזוֹ לִיכִי וְכוּ'.**

216) בכדי להטעים מה שכתובים אחר־כך "כסף זוזי מאה", ולא "מאתן". 217) שאם תתאלמן מבעלה זה, ידעו שאסורה לכהן מחמת גירושיה הקודמים. 218) בידי גויים. 219) והיא אסורה לו, שמא נבעלה לגוי, כמבואר בפי"ח מהל' איסורי ביאה הי"ז. 220) ואתן לך מוהרך כסף זוזים מאה שהם כסף (טהור) שנים עשר דינר וחצי הראויים לך, ע"פ הכלל: כתובת בעולה: מנה, וכמבואר לעיל בפ"י מהל' אישות ה"ז־ח.

7 **לה. כְּשֶׁכּוֹתְבִין גֵּט יְבָמִין[221] אוֹ כְּתֻבַּת יְבָמִין -**
8 **מְשַׁרְטֵט[222] מְקוֹם הַפְּסוּקִים, שֶׁאָסוּר לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ**
9 **תֵּבוֹת[223] בְּלֹא שִׁרְטוּט[224]. וִיבָמָה שֶׁחָלְצָה - מֻתֶּרֶת**
10 **לְהִנָּשֵׂא בְּיוֹם חֲלִיצָתָהּ[225], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ חוֹלֶצֶת עַד**
11 **שֶׁתַּשְׁלִים תִּשְׁעִים יוֹם[226].**

221) גט חליצה. 222) מסרגל בקנה ועושה קוים ישרים, כדי שהכתיבה תהיה יפה וישרה. 223) לא אבה יבמי, או: יבמה יבוא עליה. 224) גיטין ו, ב. ו'ירושלמי' מגילה פ"ג, ה"ב. ובהל' תפילין פ"ד הט"ז, כתב רבינו: "ומותר לכתוב שלש תיבות בלא שרטוט, יותר על זה - אסור". וכבר נשאל על זה הנגיד רבינו יהושע מבני בניו של רבינו, והשיב: שמה שכתב רבינו בהל' תפילין, הוא העיקר, ועליו סומכים, כי שם הוא מקומו, וכאן לא הובאו הדברים אלא דרך אגב ומרוצה (כסף־משנה, שם). אולם הרשב"ץ ח"א סי' ב (הובאו דבריו ב'בית יוסף' ליו"ד סי' רפד) קובע שעל דברי רבינו בהל' יבום יש לסמוך ולהחמיר. וכן פסק השו"ע יו"ד סי' רפד ס"ב, ע"פ משמעות הסוגיא ביבמות קו, ב - שמר זוטרא שרטט גט חליצה אפילו המקומות שיש בהם רק שלש תיבות, וכמבואר ב'נקודות הכסף' ובהגר"א שם. ולדעת ה'מעשה רוקח' אין כל סתירה בדברי רבינו, שבהל' תפילין מדובר, כשכותב פסוק שלם או פרשה, אזי אין קפידא אלא על ארבע תיבות, ואילו כאן ידובר כשכותב רק שלש תיבות והן עיקר כתיבתו, אזי אפילו שלש אין כותבין בלא שרטוט, שהן במקום פסוק שלם. 225) שלא כגרושה, הצריכה להמתין תשעים יום מיום שנתגרשה, כדי שיוודע אם היא מעוברת, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני, כמבואר לעיל בפי"א מהל' גירושין הי"ח.

226) כמבואר לעיל פ"א הי"א, ויודעים אז, שאינה מעוברת, וכן פסק הרי"ף ביבמות סוף פי"ב, ודוקא חלצה, שהחליצה מוכיחה שלא בא עליה יבמה, אבל אם מת היבם ולא חלצה - צריכה להמתין שלשה חדשים עד שתינשא, כי יותר קרובה יבמה לביאה, מארוסה שגזרו בה משום נשואה ('תוספות' יבמות מב. וכן באהע"ז סי' יג, ב).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כלל בו דין יבמה שנתן לה היבם גט או "מאמר" וגט, חליצה מעולה ופחותה, מאמר כשר ופסול, גט אחר גט ביבמה, חליצה אחר חליצה, בעילה אחר בעילה, ביאתו של יבם בן ט' שנים מאמרו וגיטו, יבמות מבית אחד שהיו ביניהן חרשות או קטנות ופקחות.

12 **א. הַיְבָמָה שֶׁנָּתַן לָהּ הַיָּבָם[2] גֵּט כְּרִיתוּת[3] - פְּסָלָהּ[4]**
13 **וּפָסַל אֶת צָרוֹתֶיהָ עָלָיו[5] וְעַל שְׁאָר הָאַחִין, שֶׁהֲרֵי**
14 **נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁחָלַץ[6] לָהּ. וְאֵין הַגֵּט מוֹעִיל בַּיְבָמָה[7]**
15 **אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן[8], הוֹאִיל וְהַגֵּט מְגָרֵשׁ אֵשֶׁת אִישׁ[9]. וְכָל**
16 **גֵּט שֶׁפּוֹסֵל אִשְׁתּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה[10] פּוֹסֵל אֶת יְבִמְתּוֹ מִן**
17 **הַיִּבּוּם[11]. וְאֵינָהּ מֻתֶּרֶת לְזָר עַד שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ[12].**

2) לפני שייבמה. 3) לזיקתו (בניגוד לגט שנתן למאמרו, להלן ה"ד). 4) מלהתייבם לו. 5) מלהתייבם. 6) וכבר נתבאר לעיל (פ"א הי"ב) ש"החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה וכל צרותיה על החולץ ועל שאר אחיו". ולמדו כן (יבמות י:) ממה שנאמר: "אשר לא יבנה את בית אחיו" - כיון שלא בנה (שלא ייבם), שוב לא יבנה (= לא ייבם). 7) לפסלה. 8) מדברי חכמים. 9) ויאמרו: גט להוציא, וחליצה להוציא, ואם מותר לייבם אחרי גירושין, מותר גם־כן לייבם אחר חליצה! ולפיכך גזרו שהגט יועיל לפסלה מלהתייבם (יבמות ג:). וכן מועיל הגט להאסר בקרובותיה, כמבואר להלן הט"ו. 10) אע"פ שאינו מתירה להנשא לאחרים, כגון שאמר לה: "הרי את מגורשת ממני, ואי את מותרת לכל אדם", שפסלה לכהונה, כמבואר לעיל פ"י מהל' גירושין ה"א. 11) יבמות נב, א. שלא יבואו להחליף בגט גמור. 12) שם נ, א. וכן בקידושין יד, א. "בית חלוץ הנעל" - חליצת הנעל מתירתה, ולא גט. וראה להלן הי"ב.

18 **ב. הַמַּאֲמָר[13], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה בַּיְבָמָה קִנְיָן**
19 **גָּמוּר[14] וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית בּוֹ אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[15], צְרִיכָה**
20 **מִמֶּנּוּ גֵּט[16]. וְאֵינָהּ נִתֶּרֶת לְזָר אֶלָּא בַּחֲלִיצָה[17].**

13) שנותן לה פרוטה ומקדשה, לפני שיבוא עליה, כתיקון חכמים, כמבואר לעיל פ"ב ה"א. 14) ליורשה או לגרשה בגט אם יבוא להוציאה (יבמות כט.). 15) לענוש הבא עליה בחנק, כאילו נתייבמה. 16) אם לא ייבמה, כמבואר בסמוך. 17) אחרי הגט למאמרו.

21 **ג. כֵּיצַד? הָעוֹשֶׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה**
22 **לִבְעֹל[18] - צָרִיךְ לִכְתֹּב לָהּ גֵּט[19], שֶׁהֲרֵי נִתְקַדְּשָׁה לוֹ[20],**
23 **וְצָרִיךְ לַחֲלֹץ לָהּ כְּדֵי לְהַתִּירָהּ לְזָר[21]; שֶׁאֵין הַיְבָמָה**
24 **נִתֶּרֶת לְזָר אֶלָּא אַחַר בְּעִילַת הַיָּבָם[22] אוֹ אַחַר**
25 **חֲלִיצָה[23], אֲבָל הַגֵּט[24] פּוֹסְלָהּ לְיִבּוּם וְאֵינוֹ מַתִּירָהּ**

לְזָר[25], וְהַמַּאֲמָר אֵינוֹ קוֹנֶה בָּהּ קִנְיָן גָּמוּר כְּמוֹ הַבְּעִילָה[26].

18) אלא להוציאה. 19) יבמות נ, א. 20) ואין חליצה מפקעת קידושין (רש"י שם). 21) שאין זיקת יבום נפקעת אלא ע"י חליצה (שם). ורבינו בפירוש המשנה (שם פ"ג מ"ה) אומר: "והנכון יותר, שיתן גט תחילה ואח"כ יחלוץ". והטעם, משום הידור מצוה, כי אין המצוה נקראת אלא על מי שגומרה, הרי שהגמר העיקר, והואיל והגט והחליצה באים להתירה, ראוי להיות גמר המצוה בחליצה שהיא מן התורה ('פתחי תשובה' לאהע"ז סי' קע, ס"ק א, בשם 'בית מאיר'). 22) ואז אם יגרשנה בגט תותר לזר, כשאר נשים גרושות מבעליהן (יבמות נ.). 23) קידושין ב, א: "וקונה את עצמה בחליצה ובמיתת היבם". 24) כאן חוזר רבינו לגט ומאמר שפתח בהם. 25) שאין זיקת יבום נפקעת אלא ע"י חליצה (קידושין יד.), וכמבואר לעיל סוף ה"א. 26) להיות כאשתו לכל דבר, שאם יבוא לגרשה אח"כ לא תצטרך לחלוץ (יבמות נ.) וכבר נתבאר לעיל פ"ב ה"א, שאין המאמר אלא מדבריהם בלבד. וראה לקמן הי"ד ובביאורנו.

ד. נָתַן מַאֲמָר לִיבְמָתוֹ, וְחָזַר וְנָתַן גֵּט לְמַאֲמָרוֹ[27] - מַה שֶּׁעָשָׂה[28] הֲרֵי בִּטְּלוֹ[29], וְהֲתָרָה[30]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁלֹּא הֲתָרָה אֶלָּא לְאֶחָיו; אֲבָל זֶה שֶׁנָּתַן הַגֵּט - אֲסוּרָה הִיא לוֹ[31].

27) שפירש ואמר: הרי זה גיטך למאמרי (רש"י יבמות לב.). 28) המאמר שעשה. 29) ע"י הגט. 30) להתייבם, שנשארה זיקתה כמקודם (יבמות לב.) והשווה להלן פ"ו הכ"ט. 31) גזירה משום גט לזיקתו שפסלה עליו, וכן דעת רש"י שם. ולדעת הראב"ד, מותרת אפילו למגרש, וכן דעת ה'תוספות' שם נב, ב דיבור־המתחיל או דילמא.

ה. נָתַן גֵּט לִזְקָתוֹ[32] (וְלֹא לְמַאֲמָרוֹ) - פְּסָלָהּ[33] עָלָיו וְעַל שְׁאָר הָאַחִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[34]; וּצְרִיכָה גֵּט לְמַאֲמָרוֹ[35], וַחֲלִיצָה לְהַתִּירָהּ לְזָר[36].

32) לדעת רש"י ביבמות לב, א. כל שנתן לה גט סתם, הרי זה לזיקתו. 33) מלהתייבם. 34) לעיל ה"א. וכאן יש חידוש יותר גדול, שאין אומרים הואיל ועשה בה מאמר ולא גירשה אלא לזיקתו ולא למאמרו, יהא זה כמגרש חצי אשה שלא עשה כלום, ולא תיפסל, אלא זיקה לחוד ומאמר לחוד, וגט לזיקתו מועיל לפסלה (יבמות נב:). 35) להפקיע הקידושין. 36) והגט לזיקתו, לא הועיל להתירה, כמבואר לעיל ה"א, וכן שנינו (יבמות נ.): "נתן גט ועשה מאמר, צריכה גט וחליצה".

ו. הַמַּאֲמָר שֶׁנִּתַּן לַיְּבָמָה תְּחִלָּה, וְלֹא קְדָמוֹ דָּבָר אַחֵר וְלֹא נַעֲשָׂה אַחֲרָיו דָּבָר אַחֵר, אֶלָּא שֶׁבַּעַל אוֹתָהּ זֶה שֶׁנָּתַן לָהּ הַמַּאֲמָר - הוּא הַנִּקְרָא מַאֲמָר כָּשֵׁר[37]. וְאִם קְדָמוֹ גֵּט אוֹ חֲלִיצָה, בֵּין מִיָּבָם זֶה בֵּין מִיָּבָם אַחֵר[38], בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ[39]; וְכֵן אִם קְדָמַתּוּ בְּעִילָה בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמְּנוּ בֵּין מֵאָחִיו[40]; אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה אַחֲרָיו[41] גֵּט אוֹ חֲלִיצָה, בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמְּנוּ בֵּין מֵאָחִיו; אוֹ שֶׁבָּעַל אוֹ נָתַן מַאֲמָר אַחֵר לְצָרָתָהּ[42], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו; אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ אָחִיו מַאֲמָר אַחֵר[43] אוֹ בְּעָלָהּ - הֲרֵי זֶה נִקְרָא מַאֲמָר פָּסוּל[44], בֵּין הַמַּאֲמָר שֶׁקְּדָמוּהוּ הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ[45] בֵּין הַמַּאֲמָר שֶׁנִּתְאַחֲרוּ אַחֲרָיו[46].

37) שם: "עשה מאמר ובעל, הרי זו כמצותה". וכן אמר רב הונא (שם נב.): "מצות יבמה, מקדש ואחר־כך בועל". וכן כתב רבינו למעלה פ"ב ה"א. ואם עשה מאמר פסול, כדלהלן, אינו רשאי לבוא עליה (ראה בסמוך). 38) אחיו של זה. 39) שהתחיל ב"לא יבנה", ששוב לא יבנה, ופסלה עליו. 40) שאסור לו לייבם את זו, כי "בית אחד הוא בונה, ואינו בונה שני בתים", כמבואר לעיל פ"א ה"ט. 41) שהואיל ואין המאמר קונה קנין גמור, מועיל אחריו מעשה אחר לפסלו. 42) נאסרה הראשונה עליו משום בנין "שני בתים", וכן השניה אסורה לו מאותו טעם. וביבמות נ, ב - אמרו: מה טעם מועיל מאמר ביבמה, לאסור חברתה עליו, הואיל ומאמר בקידושין קונה בשאר נשים וביאה קונה ביבמה, ואם מאמר לא יועיל (לפסול) אף ביאה לא תועיל, ויבואו לבעול (צרתה) אחרי ביאה (של היבמה הראשונה), והרי זה בונה שני בתים שאיסורו מן התורה. 43) אסרה על הראשון, שהרי מקודשת היא גם לשני. 44) שאסור לראשון לבוא עליה, וכן השני (יבמות נ:). 45) נמצא שהיה פסול בשעת נתינתו. 46) ובשעת נתינתו היה כשר, אבל מתוך שאינו קונה קנין גמור - הועילו המעשים שלאחריו לבטלו, מה־שאין־כן בבעילה וחליצה, שהן מן התורה ואין אחריהן כלום, כמבואר להלן הי"ד.

ז. כֵּיצַד? נָתַן גֵּט אוֹ חָלַץ לִיבְמָתוֹ, וְחָזַר וְנָתַן מַאֲמָר לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ[47], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו; אוֹ שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ אוֹ נָתַן לָהּ מַאֲמָר, וְחָזַר וְנָתַן לָהּ[48] מַאֲמָר אַחֵר לְצָרָתָהּ[49], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו; אוֹ שֶׁנָּתַן מַאֲמָר לִיבְמָתוֹ, וְחָזַר אָחִיו וְנָתַן לָהּ מַאֲמָר אַחֵר[50] אוֹ בְּעָלָהּ - הֲרֵי זֶה מַאֲמָר פָּסוּל, בֵּין הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן[51] בֵּין הַמַּאֲמָר הָאַחֲרוֹן[52].

47) נפסלו עליו בגלל הגט שלפניו, שהתחיל ב"לא יבנה" ואסור לבוא עליהן. 48) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. 49) והרי מאמר זה שלא כדין הוא, שהרי אסור לבנות שני בתים, אבל היבמה הראשונה שבא עליה לא נפסלה עליו, שהרי בעילה קונה קנין גמור, ואין אחריה כלום, ואפילו יעשה בה אחיו מאמר, אין מאמרו כלום, שאין קידושין תופסים באשת איש, וכמבואר להלן הט"ז. 50) תפסו קידושי השני ונאסרה על שניהם. 51) של האח הראשון. 52) של האח השני, כי מקודשת היא לשניהם, וצריכה גט משניהם ואחד מהם חולץ, כמבואר להלן הט"ו.

ח. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַמַּאֲמָר, בֵּין שֶׁקְּדָמוֹ מַאֲמָר אַחֵר[53] אוֹ גֵּט אוֹ חֲלִיצָה אוֹ בְּעִילָה[54], בֵּין שֶׁקָּדַם הַמַּאֲמָר לְאֶחָד מֵאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה מַאֲמָר פָּסוּל[55]. חוּץ מִן הַנּוֹתֵן מַאֲמָר וּבָעַל בְּעִילָה אַחַר הַמַּאֲמָר, שֶׁזּוֹ הִיא כְּהִלְכָתָהּ[56].

53) ע"י אחיו בה, או שהוא בעצמו נתן מאמר לצרתה קודם שנתן לזו. 54) בצרתה, בין ממנו בין מאחיו, אבל הבועל את יבמתו - אין מאמרו של אחיו מועיל בה כלום, כמבואר להלן הט"ז. 55) ואסור לו לייבמה, ונותן לה גט למאמרו וחליצה לזיקתו, אם לא נפטרה בחליצת צרתה או ביאתה. 56) כל זה במשנה יבמות נ, א - ודף נ, ב.

ט. הַבְּעִילָה שֶׁבּוֹעֵל הַיָּבָם אֶת יְבִמְתּוֹ תְּחִלָּה[57] אוֹ אַחַר מַאֲמָרוֹ בָּהּ, וְלֹא קְדָמָהּ דָּבָר אַחֵר - נִקְרֵאת בְּעִילָה כְּשֵׁרָה. וְאִם קְדָמָהּ מַאֲמָר מֵאָחִיו[58]; אוֹ גֵט, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו[59], בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ[60]; אוֹ שֶׁקְּדָמָהּ מַאֲמָר בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת בְּעִילָה פְּסוּלָה[61].

57) בלי מאמר. וראה למעלה פ"ב ה"א, שמדברי סופרים אין לבעול עד שיקדש תחילה. 58) פסלה על זה מלייבם. 59) התחילו ב"לא יבנה", ואסורים לייבם. 60) שהגט כחליצה האוסרת כל הצרות על החולץ (למעלה פ"א הי"ב). 61) ואסור לקיימה, והרי זו צריכה גט לביאתו וחליצתו לזיקתו, וכן שנינו (יבמות נ.): "נתן גט ובעל, צריכה גט וחליצה". וראה בביאורנו להלן הי"ד.

י. הַחֲלִיצָה שֶׁחוֹלֵץ הַיָּבָם לִיבִמְתּוֹ תְּחִלָּה, אִם לֹא קְדָמָהּ דָּבָר אַחֵר - נִקְרֵאת חֲלִיצָה מְעֻלָּה[62]. וְאִם קְדָמָהּ גֵּט אוֹ מַאֲמָר, בֵּין מִיָּבָם זֶה בֵּין מֵאָחִיו, בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת חֲלִיצָה פְּחוּתָה[63].

62) ומסלקת היא את זיקת היבום מכל היבמות הבאות מבית זה, כמבואר בסמוך הי"א. 63) הואיל ואם רצה לייבם אינו יכול, שהרי קדמה גט או מאמר אחיו ונפסלה עליו, הרי זו חליצה גרועה (רש"י ליבמות כו:). ודינה מפרש בסמוך הי"ב. ואפילו קדמה בה מאמר ממנו, הרי זו חליצה פחותה, הואיל וצריכה גט למאמרו אין זו חליצה מעולה (יבמות כז. וברש"י, וכן ברש"י שם נג. דיבור־המתחיל לימא מסייע).

יא. יְבָמוֹת רַבּוֹת הַבָּאוֹת מִבֵּית אֶחָד[64], כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה אַחַת מֵהֶן בְּעִילָה כְּשֵׁרָה אוֹ נֶחֱלְצָה חֲלִיצָה מְעֻלָּה - הֵתִּרוּ הַכֹּל[65], וְנִסְתַּלְּקָה זִקַּת הַיָּבָם מֵעֲלֵיהֶן[66]. וְאִם נִבְעֲלָה אַחַת מֵהֶן בְּעִילָה פְּסוּלָה[67], אוֹ נָתַן לָהּ מַאֲמָר פָּסוּל[68] - נֶאֱסְרוּ כֻּלָּן לְיִבּוּם. וּצְרִיכָה גֵּט זוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מַאֲמָר[69], וּצְרִיכָה חֲלִיצָה [כָּל] אַחַת מֵהֶן לְהַתִּירָן לְזָר[70]; שֶׁאֵין זִקַּת הַיִּבּוּם מִסְתַּלֶּקֶת בִּבְעִילָה פְּחוּתָה.

64) שהניח האח המת נשים רבות. 65) להנשא לזר. 66) יבמות מג, ב במשנה. 67) המפורשת לעיל ה"ט. 68) המפורש לעיל ה"ו. 69) שהרי נתקדשה לו. 70) כמו ששנינו (יבמות נ.): "נתן גט ובעל, צריכה גט וחליצה". ולגירסה זו בדברי רבינו, שהיא גירסת ה'מגיד משנה' אף חליצת הצרה שלא נעשה בה שום מעשה, אינה פוטרת זיקת היבום של השניה, שנעשו בה מעשי הגט והמאמר, וזה בניגוד לשמואל האומר (שם כז.): "חלץ לצרה, נפטרה בעלת הגט או בעלת המאמר", כי חליצת הצרה מעולה מחליצת בעלת הגט שקלושה זיקתה. אולם בדפוסי רומי וקושטא, וכן בכת"י התימנים, כתוב כאן בדברי רבינו: "וצריכה חליצה אחת מהן", ותיבת "כל" איננה, ולפי גירסה זו (שהיא גם גירסת ה'טור' באהע"ז סי' קע) הכוונה, שצרה אחרת, שלא נעשה בה שום מעשה, תחלוץ - ואז כולן יהיו פטורות, אבל אם תחלוץ בעלת הגט - לא תפטור אלא את עצמה ולא את האחרות, בהתאם לשמואל האומר (יבמות כז.): "חלץ לבעלת הגט, לא נפטרה צרה (שחליצתה קלושה), לצרה - נפטרה בעלת הגט". ולדעת הגר"א באהע"ז סי' קע, ס"ק מז, זוהי הגירסה הנכונה בדברי רבינו, ולא כמודפס בספרים שלפנינו. וכן נראה מדברי רבינו לקמן פ"ז ה"ט, שחליצת הצרות פוטרות את האחיות, אע"פ שגם חליצת הצרות אינה מעולה. אולם, הואיל והיא מעולה משל האחיות - פוטרתן (לחם־משנה).

יב. נֶחְלְצָה אַחַת מֵהֶן חֲלִיצָה פְּחוּתָה - הֻתְּרָה לְהִנָּשֵׂא לְזָר זוֹ שֶׁנֶּחְלְצָה, אֲבָל צָרָתָהּ אֲסוּרָה עַד שֶׁתַּחֲלֹץ גַּם הִיא[71], אוֹ עַד שֶׁיַּחְלְצוּ כָּל הָאַחִין לָרִאשׁוֹנָה שֶׁנֶּחְלְצָה הַחֲלִיצָה הַפְּחוּתָה[72]; שֶׁאֵין חֲלִיצָה פְּחוּתָה מְסַלֶּקֶת זִקַּת יִבּוּם מִבַּית זֶה עַד שֶׁתֶּחֱזֹר עַל כָּל הָאַחִין, אוֹ עַד שֶׁתַּחֲלֹץ כָּל אַחַת מֵהֶן[73].

71) יבמות כז, א. כדעת שמואל. 72) שם: כי אמר שמואל לפטור צרתה, ומפרש רבינו: כי אמר שמואל - שצריכה לחזור על כל האחים - לפטור צרתה, וכן פירש רבינו אלפס שם סוף פ"ה, ורבינו נמשך אחריו (הגר"א לאהע"ז סי' קע, ס"ק מח). 73) כשפחיתותן שוה, כגון שיש לשתיהן מאמר או גט קודם לחליצתן, ואין האחת עדיפה על חברתה, וראה למעלה הערה סט.

יג. כָּל יְבָמָה שֶׁנִּבְעֲלָה לִיבָמָהּ, בֵּין בְּעִילָה כְּשֵׁרָה בֵּין בְּעִילָה פְּסוּלָה[74]; וַאֲפִלּוּ בָּעַל לָהּ אַחַר שֶׁחָלַץ לָהּ[75], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו, בֵּין לְשֵׁם אִישׁוּת[76] בֵּין לְשֵׁם יַבְמוּת[77]; וַאֲפִלּוּ בָּעַל צָרָתָהּ אַחַר שֶׁבָּעַל בְּעִילָה כְּשֵׁרָה[78], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂת אֵשֶׁת אִישׁ בִּבְעִילָה[79]. וְכֵן כָּל יְבָמָה שֶׁנִּתַּן לָהּ מַאֲמָר, בֵּין מַאֲמָר כָּשֵׁר בֵּין מַאֲמָר פָּסוּל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט מִפְּנֵי הַמַּאֲמָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[80], וְאַחַר כָּךְ יָסוּר אִסּוּר הַמַּאֲמָר.

74) שקדמה גט או מאמר מאחיו. 75) שנאסרה עליו מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א הי"ב, ונסתלקה ממנו זיקת יבום. 76) בקידושין גמורים, כשאר נשים המתקדשות בביאה. 77) שסבר שעדיין יש בה צד ייבום. 78) שעובר עליה ב'עשה', כמבואר לעיל פ"א, הי"ב. 79) שקידושין תופסין בחייבי 'עשה', וכל־שכן בשניות (לעיל הל' אישות ס"ד, יד). וראה יבמות נב, ב - שיש אחר חליצה כלום, וכתב הרי"ף שם, שגם הבעילה יש אחריה כלום, וכמבואר לפנינו. 80) לעיל ה"ב.

יד. כְּבָר אָמַרְנוּ[81], שֶׁאֵין הַגֵּט דּוֹחֶה הַיְבָמָה דְּחִיָּה

גְּמוּרָה[82], וְכֵן הַמַּאֲמָר אֵינוֹ קוֹנֶה בָּהּ קִנְיָן גָּמוּר[83]; אֲבָל הַבְּעִילָה קוֹנָה קִנְיָן גָּמוּר, וְהַחֲלִיצָה דוֹחָה אוֹתָהּ דְּחִיָּה גְּמוּרָה. לְפִיכָךְ, גֵּט אַחַר גֵּט בַּיְּבָמָה[84], אוֹ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר - מוֹעִיל[85]; אֲבָל בְּעִילָה אַחַר בְּעִילָה וַחֲלִיצָה אַחַר חֲלִיצָה - אֵין הָאַחֲרוֹנָה מוֹעֶלֶת כְּלוּם. וְכֵן גֵּט אוֹ חֲלִיצָה אַחַר הַבְּעִילָה אֵינָהּ כְּלוּם.

81) לעיל ה"א. 82) להתירה לזר, כי עדיין צריכה היא חליצה. 83) ליורשה, או לפטרה בגט אם ירצה להוציאה, אלא עדיין צריכה חליצה לזיקתו (לעיל ה"ג). 84) שהרי לא דחה זיקתה לגמרי. 85) שעדיין נשארה עליה זיקת יבום, ולפיכך כשעשה בה אחיו מאמר אחריו - מועיל, וכמבואר בסמוך הט"ו. וראה לעיל בביאורנו ה"ו, הערה מא.

טו. כֵּיצַד? יָבָם שֶׁנָּתַן גֵּט לִיבִמְתּוֹ, וְחָזַר וְנָתַן גֵּט לְצָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁתֵּיהֶן[86]. וְכֵן שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁנָּתְנוּ שְׁנֵי גִּטִּין לִיבָמָה אַחַת זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זוֹ כִּגְרוּשָׁה לִשְׁנֵיהֶן[87], וּשְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְאֶחָד מֵהֶן חוֹלֵץ[88]. וְכֵן אִם נָתַן גֵּט לִיבִמְתּוֹ, וְחָזַר וְנָתַן אָחִיו גֵּט לְצָרָתָהּ - כָּל אֶחָד אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת זוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ הַגֵּט. וְכֵן אִם נָתְנוּ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר[89], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[90]. אֲבָל הַיָּבָם שֶׁחָלַץ לִיבִמְתּוֹ[91] וְחָזַר וְחָלַץ לְצָרָתָהּ, בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו, וְכֵן שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁחָלְצוּ זֶה אַחַר זֶה לִיבָמָה אַחַת - אֵין חֲלִיצָה אַחֲרוֹנָה כְּלוּם, וְאֵין הַחוֹלֵץ אוֹתָהּ בָּאַחֲרוֹנָה אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ[92]; שֶׁזֶּה כְּחוֹלֵץ לִשְׁאָר הַנָּשִׁים שֶׁאֵין לוֹ עֲלֵיהֶן זִקָּה.

86) כדין קרובות גרושתו (יבמות נא.). 87) שם. 88) אע"פ שחליצתה פסולה, אינה צריכה חליצה משניהם, כל שאינה פוטרת את צרתה, וכמבואר לעיל הי"ב. 89) צריכה גט משניהם, וחליצה מאחד מהם (יבמות שם). 90) בדין גט אחר גט. ומובן שבשני יבמים ושתי יבמות, ונתנו שניהם גיטין לשתיהן או עשו שניהם מאמר בשתיהן, כל אחת מהן צריכה חליצה, כמבואר לעיל הי"ב. 91) נסתלקה הזיקה מבית זה, ואין אחריה כלום. 92) יבמות נ, ב במשנה.

טז. וְכֵן הַבּוֹעֵל יְבִמְתּוֹ[93], וְחָזַר בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו וְחָלַץ לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - אֵין חֲלִיצָה זוֹ כְּלוּם[94]. וְכֵן אִם חָזַר אָחִיו וְנָתַן גֵּט לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - אֵינוֹ כְּלוּם[95]. חָזַר אָחִיו וְנָתַן לָהּ מַאֲמָר אוֹ בָּעַל - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[96]; מֵאַחַר שֶׁבָּעַל אָחִיו תְּחִלָּה - קָנָה קִנְיָן גָּמוּר, וְאֵין הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּאִשֶּׁת אִישׁ[97]. אֲבָל אִם נָתַן מַאֲמָר לְצָרָתָהּ אוֹ בָּעַל צָרָתָהּ[98] - צְרִיכָה גֵּט[99] מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[100].

93) קנאה לגמרי, ונסתלקה זיקת יבום מבית זה. 94) ולא נאסר בקרובותיה. 95) שם. ודוקא בעילה כשרה, אבל בעילה פסולה, - יש אחריה גט או חליצה (למעלה הי"א). 96) לקנותה. אבל ודאי, שאסרה על היבם, כדין אשת איש שזינתה, המבואר לעיל פכ"ד מהל' אישות הי"ח־יט. וראה ב'תוספות' יבמות נא, ב דיבור־המתחיל אי ביאת ראשון. 97) לעיל פ"ד מהל' אישות הי"ב, ולפיכך אינה צריכה גט מאחיו. 98) אע"פ שאסורה לו משום שנאמר: יבמה יבוא עליה - ולא עליה ועל צרתה. 99) שקידושין תופסים בחייבי 'עשה'. 100) לעיל הי"ג.

יז. שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁיִּבְּמוּ שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד, וְלֹא נוֹדַע מִי יִבֵּם תְּחִלָּה - שְׁנֵיהֶן יוֹצִיאוּ בְּגֵט[101], וַיֵּתְרוּ לְזָרִים[102] וַאֲסוּרוֹת לַיְּבָמִין[103]. לְפִיכָךְ, רְאוּבֵן שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, אַחַת בְּעַכּוֹ וְאַחַת בְּצוֹר, וְשִׁמְעוֹן אָחִיו בְּעַכּוֹ וְלֵוִי אָחִיו בְּצוֹר, וְשָׁמְעוּ שֶׁמֵּת רְאוּבֵן - הַדִּין נוֹתֵן, שֶׁלֹּא יְיַבֵּם אֶחָד מֵהֶן עַד שֶׁיִּוָּדַע מָה עָשָׂה אָחִיו, שֶׁמָּא קָדַם וְיִבֵּם. קָדַם אֶחָד מֵהֶן וְיִבֵּם[104] - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[105] עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁאָחִיו יִבֵּם תְּחִלָּה[106]. רָצָה הָאֶחָד לַחֲלֹץ קֹדֶם שֶׁיִּוָּדַע מָה עָשָׂה אָחִיו - אֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ[107].

101) שהשני שייבם, אסור ביבמתו משום שנאמר: יבמה יבוא עליה - ולא עליה ועל צרתה (כמבואר לעיל פ"א הי"ב) ומכיון שלא ידוע לנו מי ייבם תחלה ומי ייבם אחר־כך - אסורות הן על שניהם. 102) ה'בית יוסף' (אהע"ז סי' קע) כתב בשם הגאונים, שאחת מהן צריכה חליצה נוסף לגיטה, כי יש לחוש שמא הראשון עשה ביבמתו מאמר ועדיין לא בא עליה, וכשייבם השני את יבמתו הרי זו בעילה פסולה (לעיל ה"ט) ואין ביאתה פוטרתה עד שתחלוץ, כמבואר לעיל הי"א, וגם ביאתו של הראשון יש לחוש שהיא ביאה פסולה, כי קדמתה ביאת השני, והרי זו ביאה אחר ביאה, שהיא פסולה. ולדעת רבינו לעיל הי"ב, צריכה חליצה ולא נפטרה בחליצת חברתה. ולדעת הרשב"א, כל שפסול חליצתן שוה, פוטרת חליצת אחת מהן את צרתה. 103) כמבואר למעלה הערה ק. 104) נמצא זה אסור בצרתה. 105) מספק (שמא ייבם אחיו תחילה). 106) כלומר, בתחילה צריך להיוודע אם אחיו ייבם, ואז אפשר לאסרה על יבם זה מספק, שמא ייבם אחיו תחילה, אבל אם לא ידוע כלל אם אחיו ייבם - אין אוסרים אותה על זה, כי יש כאן שני ספיקות, ספק אם ייבם, וספק אם ייבם תחילה, וכאילו היה כתוב: עד שיוודע תחילה שאחיו ייבם ('פרישה' ל'טור' אהע"ז סי' קע ס"ק מו, וכן בביאור הגר"א שם, אות נב). 107) כי אפילו אם כבר חלץ הראשון ליבמתו, אין השני מפסידה כלום. ואע"פ שיש לחוש, שמא יתברר שהראשונה חלצה תחילה, נמצאת חליצה זו אינה כלום, ותינשא לכהן, ויאמרו: חלוצה מותרת לכהן! (ראה לעיל פ"ג, הט"ז). אולם, הואיל ואין לזו שלפנינו תקנה אחרת, שאפילו אם יוודע שהראשון לא חלץ ולא ייבם, שמא למחר יחלוץ או ייבם, נמצאת אשה זו כל ימיה עגונה, ומשום חשש קל זה לא רצו לעגנה כל ימיה. מה־שאין־כן בנידון שלמעלה (פ"ג, הט"ז) יש תקנה לידע אם צרתה ילדה או לא ילדה (משנה־למלך). ולדעת הב"ח באהע"ז סוף סי' קע בנידון שלפנינו, ישנם שני ספיקות, שמא לא שמע האח הראשון, שמת אחיו שבירושלים, ואפילו אם שמע, שמא עדיין לא עשה ביבמתו שום מעשה.

ומשום ספק רחוק זה, לא מנעו מלחלוץ לה. וה'אור שמח' מתרץ, שאם אתה מונע מלחלוץ וכן לייבם לזה ולזה, נמצא אתה מבטל לגמרי מצות יבום, שהיא: או יבום או חליצה, והרי אחת מהן חייבת ביבום על־כל־פנים, אבל בנידון של מעלה אם צרתה היא מעוברת וילדה אין היא זקוקה כלל, ואין שם ביטול מצות יבום.

יח. יָבָם קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[108] - בִּיאָתוֹ כְּמַאֲמָר מִן הַגָּדוֹל, שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר[109]. וּמַאֲמָר בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד: אִם נְתָנוֹ בַּתְּחִלָּה - מוֹעִיל, וַהֲרֵי הוּא פּוֹסֵל בּוֹ עַל הַגָּדוֹל[110]; אֲבָל אִם נְתָנוֹ בְּסוֹף[111] - אֵינוֹ כְּלוּם. וְגִטוֹ וַחֲלִיצָתוֹ אֵינָם כְּלוּם[112], בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף.

108) שביאתו ביאה, כמבואר למעלה בפ"א הט"ו, ובפי"א מהל' אישות ה"ג. 109) יבמות צו, א: "עשו ביאת בן תשע כמאמר בגדול". [ואף־על־פי שמן התורה הוא קונה אותה לכל דבר, כמו שאמרו בתוספתא (פרק יא, ה"ג): "כל ביאה שצריכה דעת, אין ביאתו [של קטן] ביאה. אינה צריכה דעת, ביאתו ביאה". וכן פסק רבינו להלן פ"ו ה"ג לענין חרש, והוא־הדין לענין קטן (ראה שם הערה יג) - תקנת חכמים היא בקטן שלא תהא ביאתו כקנין גמור, אלא כמאמר בלבד, וראה ב'תוספות' קידושין יט. ד"ה ומדאורייתא, ובמגיד־משנה כאן]. 110) שאינו יכול לייבמה ולא לייבם את צרתה, כמבואר לעיל ה"ז והי"ד, והרי זה כדין הכונס את יבמתו, שנאסרו צרותיה עליו ועל שאר האחים (לעיל פ"א הי"ב). וכבר נתבאר לעיל ה"ו, למה מועיל המאמר לפסול את המאמר שלאחריו. 111) יתבאר בסמוך הי"ט. 112) שאם חלץ לא נאסר בקרובותיה, וכן לא פסלה מלהתייבם לאחים הגדולים, שכבר נתבאר לעיל פ"ד הט"ז, שחליצת קטן אינה כלום, כי "איש" כתוב בפרשת חליצה, ודרשו: "איש ולא - קטן" (יבמות צו. וקה:). ומכיון שחליצתו אינה כלום, קל־וחומר שגיטו אינו כלום, שהרי הגט אינו פוסל אלא מכח חליצה, כלשון רבינו לעיל ה"א: "שהרי נעשה כמי שחלץ לה", ורבינו חזר כאן מפירושו למשנה (יבמות פ"י מ"ח), שכתב: קטן - "יש לו גט".

יט. כֵּיצַד? בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מַאֲמָר תְּחִלָּה - פְּסָלָהּ עַל שְׁאָר אַחִין[113]. אֲבָל אִם עָשָׂה הַגָּדוֹל מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וְחָזַר בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וְנָתַן לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ מַאֲמָר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, וְלֹא פְּסָלָהּ עַל אָחִיו הַגָּדוֹל[114]. חָזַר בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וּבָא עָלֶיהָ אוֹ עַל צָרָתָהּ אַחַר מַאֲמַר אָחִיו הַגָּדוֹל - פְּסָלָהּ עַל הַגָּדוֹל, כִּשְׁנֵי גְדוֹלִים שֶׁעָשׂוּ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[115].

113) שאינם יכולים לייבמה בגלל מאמר הקטן. 114) ומותר לקיימה. 115) לעיל הי"ד, שיש מאמר אחר מאמר, ונפסלה על שניהם, כמבואר לעיל ה"ז. וזוהי הנקראת ביאה בסוף (יבמות צו.).

כ. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ[116], וְחָזַר אָחִיו הַגָּדוֹל וּבָא עָלֶיהָ[117] אוֹ חָלַץ אוֹ נָתַן גֵּט לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה פְּסָלָהּ עַל הַקָּטָן[118]. וְכֵן אִם חָזַר הַקָּטָן וּבָא עַל צָרָתָהּ[119], אוֹ בָּא אָחִיו הָאַחֵר שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד עָלֶיהָ[120] אוֹ עַל צָרָתָהּ - נִפְסְלָה עָלָיו, כְּדִין כָּל מַאֲמָר וּמַאֲמָר[121].

116) והרי היא כמאמר. 117) והוא־הדין עשה בה מאמר, כמבואר במשנה שם. 118) שהמאמר שבאו אחריו ביאה או חליצה וגט מאחיו - נפסל, כמבואר לעיל ה"ח. 119) הרי זה כמאמר אחר מאמר. 120) וגם ביאתו הוא כמאמר. 121) שמועיל אחד אחר השני, ושניהם פסולים ואסורה לשניהם (יבמות צו:).

כא. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ וְהִגְדִּיל, וְלֹא בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁהִגְדִּיל[122] - צְרִיכָה גֵּט וַחֲלִיצָה. גֵּט - מִפְּנֵי בִּיאָתוֹ, שֶׁהִיא כְּמַאֲמָר; וַחֲלִיצָה - לְהַתִּירָהּ לְזָר, שֶׁהֲרֵי לֹא נִבְעֲלָה בְּעִילָה שֶׁקּוֹנָה קִנְיָן גָּמוּר. וְאִם בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁהִגְדִּיל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט בִּלְבַד[123].

122) משנעשה בן שלש־עשרה שנה ויום אחד. 123) אם ירצה להוציאה, שכבר קנאה קנין גמור, והרי היא ככל יבמה שנתייבמה לגדול (שם צו:).

כב. אֶחָד בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְאֶחָד בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[124] וְלֹא נוֹלְדוּ בּוֹ סִימָנֵי סָרִיס[125], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר[126].

124) יש לו דין קטן, ואין ביאתו אלא כמאמר מן הגדול (שם). 125) כי אם נולדו בו סימני סריס והוא בן עשרים שנה פחות שלשים יום, הרי הוא כגדול לכל דבר. אלא שלענין ייבום, הואיל ואינו ראוי להוליד, אין לו זיקה כלל, כמבואר לקמן פ"ו ה"ב. ואם עשה מאמר או חלץ לא עשה כלום, כמבואר בתוספתא יבמות פי"א מ"ב, ובעילתו בעילת זנות, שהרי יבמתו אסורה לו משום אשת אחיו שלא במקום מצוה (יבמות עט: וברש"י). 126) פ"ב מהל' אישות הי"א.

כג. קְטַנָּה[127] שֶׁרְאוּיָה לְמָאן[128] וְהַחֵרֶשֶׁת[129], אַף עַל פִּי שֶׁקִּדּוּשֵׁי שְׁתֵּיהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[130], שְׁנֵי מִינֵי קִדּוּשִׁין הֵן: קְטַנָּה יֵשׁ לָהּ קִדּוּשִׁין כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ בָּהּ מִנְהַג הֶפְקֵר[131], וְקִדּוּשֶׁיהָ תְּלוּיִין עַד שֶׁתַּגְדִּיל[132], וְחֵרֶשֶׁת תִּקְנוּ לָהּ נְשׂוּאִין כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר פְּנוּיָה לְעוֹלָם[133]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ כָּל הַיְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד קְטַנּוֹת אוֹ חֵרְשׁוֹת - בִּיאָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת כֻּלָּן[134].

127) יתומה, שאין קידושיה קידושין גמורין. 128) בבעלה, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין ה"א, וראה בפ"ד מהל' אישות, ה"ז. 129) שאינה שומעת ואינה מדברת. 130) פ"ד מהל' אישות ה"ח־ט. 131) יבמות קיב, ב. שאם לא תינשא, אין מי שישמרנה, וינהגו בה מנהג הפקר בזנות (רש"י). 132) שם קט, ב: "שאם ישבה עם

בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה, ואינו צריך לחזור ולקדשה לאחר שגדלה. ואם לא רצתה לישב, צריכה למאן ותצא בלא גט" (לשון רבינו בהל' אישות פ"ד ה"ח). 133) אבל כל ימיה אינה אלא מקודשת מדברי סופרים, נמצא שיש הבדל בין קידושי קטנה לגדולה, שזו הראשונה תבוא בגדלותה לקידושי תורה, בעוד שהשניה תשאר לעולם כנשואה מדברי סופרים בלבד. 134) שהרי כולן קידושיהן מדברי סופרים, ואין האחת עדיפה על חברתה (יבמות קי.). ודוקא ביאתה, אבל לא חליצתה, כי הקטנה או החרשת אינה חולצת, כמבואר לעיל פ"ד הט"ז.

1 **כד. הָיְתָה אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת קְטַנָּה - אֵין בִּיאַת**
2 **אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת צָרָתָהּ[135]. וְכֵיצַד תַּקָּנָתָן?[136]**
3 **מְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[137], וְכוֹנֵס אֶת הַחֵרֶשֶׁת. וְאִם**
4 **רָצָה לְגָרְשָׁהּ - כּוֹתֵב לָהּ גֵּט אַחַר שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ[138],**
5 **וְתֵּתַּר לְזָר[139].**

135) לפי שאין אנו יודעים, איזו מהן נחשבת אשתו יותר, אם קטנה משום שתבוא לכלל דעת בגדלותה, או חרשת שהיא בת ביאה גמורה (שם קי.). 136) הרי אי־אפשר לייבם שתיהן, משום שאסור לבנות שני בתים (לעיל פ"א, ה"ט). וגם אינן ראויות לחליצה, כמבואר לעיל הערה קלב. 137) ותעקור נישואיה מהבעל הראשון למפרע, ש"כשם שממאנת בבעל, כך ממאנת ביבם" (לעיל פי"א מהל' גירושין ה"ג) ונשארה החרשת בלבדה, ליבום. 138) שהחרשת מתגרשת בגט, אף־על־פי שאין לה דעת, לפי שאין אנו צריכים לדעת המתגרשת, וכמבואר לעיל פ"י מהל' גירושין הכ"ג. 139) כשאר יבמה שנתייבמה ונתגרשה מיבמה. ומקור הלכה זו ברי"ף יבמות פי"ג, שפוסק כרבי אליעזר האומר (יבמות קט.): "מלמדים את הקטנה שתמאן". אבל הראב"ד סובר שלא אמר רבי אליעזר מלמדים את הקטנה שתמאן אלא בגדולה וקטנה (להלן הלכה ל, ובפ"ז הט"ו), שאפשר לקיים בגדולה מצות יבום מן התורה. אבל בנידון שלפנינו, ששתיהן נשואות מדבריהם - אין מלמדים למאן, כדי לקיים מצות יבום מדבריהם ואין להן תקנה, אלא כמבואר ביבמות קי, ב: "כונס החרשת ומוציאה בגט (שחליצת הקטנה תפסלנה עליו) וקטנה תמתין עד שתגדיל ותחלוץ".

6 **כה. הָיְתָה אַחַת פִּקֵּחַת[140] וְאַחַת חֵרֶשֶׁת - בִּיאַת**
7 **הַפִּקֵּחַת אוֹ חֲלִיצָתָהּ פּוֹטֶרֶת הַחֵרֶשֶׁת, וְאֵין בִּיאַת**
8 **הַחֵרֶשֶׁת פּוֹטֶרֶת הַפִּקֵּחַת; שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ[141] אֶלָּא**
9 **מִדִּבְרֵיהֶן. וְכֵן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה - בִּיאַת הַגְּדוֹלָה אוֹ**
10 **חֲלִיצָתָהּ פּוֹטֶרֶת הַקְּטַנָּה, וְאֵין בִּיאַת הַקְּטַנָּה פּוֹטֶרֶת**
11 **אֶת הַגְּדוֹלָה[142].**

140) שקידושיה קדושי תורה. 141) של חרשת. 142) שאין ביאת מי שנישואיה מדברי סופרים פוטרת את צרתה שנישואיה מן התורה (משנה, יבמות קי.).

12 **כו. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן קְטַנּוֹת הֲרָאוּיוֹת לְמָאֵן, וּבָא הַיָּבָם**
13 **עַל אַחַת מֵהֶן, וְחָזַר וּבָא אוֹ הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַשְּׁנִיָּה**
14 **- לֹא פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנָה[143]; אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת**
15 **הַשְּׁנִיָּה שֶׁתְּמָאֵן[144], וִיקַיֵּם זֶה יְבִמְתּוֹ הַקְּטַנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה**
16 **תְּחִלָּה[145].**

143) שהרי ביאתן שוה, ואם הראשונה קנויה לו, הרי ביאת האחרונה אינה כלום, שכבר למדנו (לעיל הי"ד) אין אחר ביאה כלום (משנה, יבמות קיא:). 144) שם: "רבי אלעזר אומר, בכולן מלמדים את הקטנה שתמאן בו", וכגירסת הרי"ף שם, שגורס: בכולן. והטעם שהשניה צריכה מיאון מפני שבביאתה נתקדשה, שאפילו הראשונה קנויה לו אין השניה אסורה לו אלא באיסור 'עשה', כמבואר לעיל (פ"א הי"ב) וקידושין תופסים בחייבי 'עשה', וכמבואר לעיל הט"ז. והוא־הדין שיכול לגרשה בגט, אלא כדי שלא תיפסל לכהונה מוטב שתמאן, שהממאנת כשרה לכהונה (לעיל הל' גירושין פי"א הט"ז). וראה בביאור הגר"א לאהע"ז סי' קעא ס"ק ח. 145) ושניה אסורה לו משום: "במה יבוא עליה - ולא עליה ועל צרתה", כמבואר לעיל פ"א הי"ב.

17 **כז. וְכֵן הַדִּין בִּקְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת, שֶׁבָּא הַיָּבָם תְּחִלָּה עַל**
18 **הַקְּטַנָּה וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַחֵרֶשֶׁת - לֹא**
19 **פָּסַל אֶת הַקְּטַנָּה, וְהַחֵרֶשֶׁת צְרִיכָה גֵּט[146]. שֶׁבִּיאַת**
20 **הַקְּטַנָּה מְעַלָּה מִבִּיאַת הַחֵרֶשֶׁת[147], שֶׁהַקְּטַנָּה רְאוּיָה**
21 **לְאַחַר זְמַן[148], לְפִיכָךְ יְקַיֵּם הַקְּטַנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה**
22 **תְּחִלָּה[149].**

146) לביאתו, שהרי קידושי ביאתו תפסו בה. 147) ולפיכך אין החרשת פוסלתה. 148) כשתגדיל ויהיו קדושיה - קידושי תורה. 149) משנה, יבמות קיא, ב. וגירסת רבינו כגירסת הגאונים והרי"ף שם: "לא פסל את הקטנה". והראב"ד גורס שם: "פסל את הקטנה", גזירה שמא יבוא על החרשת תחילה (ראה בסמוך הכ"ח). וכדברי הברייתא (שם קיא.): "בא יבם על הקטנה, וחזר ובא על החרשת . . . נאסרו שתיהן עליו, כיצד תקנתן? חרשת יוצאת בגט, וקטנה תמתין עד שתגדיל ותחלוץ".

23 **כח. בָּא הַיָּבָם תְּחִלָּה עַל הַחֵרֶשֶׁת[150], וְחָזַר וּבָא הוּא**
24 **אוֹ אָחִיו עַל הַקְּטַנָּה[151] - פָּסַל אֶת הַחֵרֶשֶׁת[152].**
25 **וּמְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[153], וְהַחֵרֶשֶׁת יוֹצְאָה**
26 **בְּגֵט[154].**

150) שביאתה פחותה. 151) שביאתה מעולה יותר, הואיל וראויה לאחר זמן, אע"פ ששתיהן אין קנינן קנין גמור. 152) שם קיא, ב. שבנה שני בתים, וקנינה עדיף משל חרשת. 153) שאסורה לו בגלל ביאת החרשת תחילה. 154) שכבר נאסרה עליו כשבא על הקטנה, משום "בנין שני בתים". ואין אומרים תמתין הקטנה עד שתגדיל ותחלוץ לזיקתה ותקבל גט לביאתה, שלא יאמרו: ראינו שתי נשים מבית אחד, זו מתרגשת וזו חולצת ('אור שמח' ע"פ ה'ירושלמי' יבמות פי"ג, ה"ח). ואף־על־פי שהקטנה מיאנה ועקרה את זיקתה למפרע, ואם כן אין כאן צרה, אלא החרשת בלבד היא היבמה, ולמה יוצאה בגט, ואינה נשארת תחתיו? (וכן דעת הרשב"א ביבמות שם) - סובר רבינו שקנסוהו להוציא החרשת, משום שלא המתין ובעל החרשת לפני שמיאנה הקטנה ('אור שמח').

כט. הָיוּ אַחַת פִּקַּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת: בָּא הַיָּבָם עַל הַפִּקַּחַת וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַחֵרֶשֶׁת - לֹא פָּסַל אֶת הַפִּקַּחַת[155], וְהַחֵרֶשֶׁת צְרִיכָה גֵּט[156]; בָּא הַיָּבָם עַל הַחֵרֶשֶׁת וְחָזַר הוּא אוֹ אָחִיו וּבָא עַל הַפִּקַּחַת - פָּסַל אֶת הַחֵרֶשֶׁת[157], וְהַחֵרֶשֶׁת יוֹצְאָה בְּגֵט, וְהַפִּקַּחַת - בְּגֵט וּבַחֲלִיצָה[158].

155) שקנינה קנין גמור, ואין החרשת יכולה לפסלה, שאין אחר ביאה כשרה כלום. 156) לביאתה, שהיתה לשם אישות או לשם יבמות, שקידושין תופסין בחייבי 'עשה', וכמבואר לעיל הט"ז. 157) שאין קנינה קנין גמור, ואסורה עליו משום שני בתים (יבמות קיא:). 158) שביאתה ביאה פסולה מחמת ביאת החרשת תחילה והיא צריכה גט לביאתה, וחליצה לזיקתה, כמבואר לעיל הי"א. וכן שנינו בתוספתא יבמות פי"ג מ"ז, וכפי שהגיה הגר"א באהע"ז סי' קעא, ס"ק יד.

ל. הָיוּ גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, וּבָא עַל הַגְּדוֹלָה וְחָזַר הוּא אוֹ אָחִיו וּבָא עַל הַקְּטַנָּה - לֹא פָּסַל הַגְּדוֹלָה, וּמְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[159]; בָּא עַל הַקְּטַנָּה וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַגְּדוֹלָה - מְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[160] וִיקַיֵּם הַגְּדוֹלָה, שֶׁבְּעִילָתָהּ קוֹנָה קִנְיָן גָּמוּר[161].

159) שהרי אסורה לו משום "שני בתים", ואינו מוציאה בגט כדי שלא לפסלה לכהונה, וכמבואר לעיל הערה קמא. 160) ותעקור נישואיה למפרע, ואין כאן שתי יבמות אלא הגדולה בלבד, שקנינה קנין גמור מן התורה. 161) ואין הקטנה יכולה לפסלה עליו (יבמות קיא:). ובזה גם הראב"ד מודה שמלמדים את הקטנה למאן, כדי לקיים מצות יבום הגדולה, שהיא מן התורה (ראה לעיל הכ"ד הערה קלז).

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"א־כ"ז אלול ה'תשפ"א

יום ראשון כ"א אלול ה'תשפ"א

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבַּגְּבוּלִין

יֵשׁ בִּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת. שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פֵּרָטָן: א) לְהַפְרִישׁ בִּכּוּרִים וּלְהַעֲלוֹתָן בַּמִּקְדָּשׁ. ב) שֶׁלֹּא יֹאכַל הַכֹּהֵן בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. ג) לִקְרוֹת עֲלֵיהֶן. ד) לְהַפְרִישׁ חַלָּה לַכֹּהֵן. ה) לָתֵת לַכֹּהֵן זְרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְקֵבָה. ו) לִתֵּן לוֹ רֵאשִׁית הַגֵּז. ז) לִפְדּוֹת בְּכוֹר הַבֵּן וְלִתֵּן פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן. ח) לִפְדּוֹת פֶּטֶר חֲמוֹר וְלִתֵּן פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן. ט) לַעֲרֹף פֶּטֶר חֲמוֹר אִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שכ"ד מתנות ניתנו לכהנים. והכהן שאינו מודה בהן. והאוכל מהן מאי מברך.

א. עֶשְׂרִים[2] וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת נִתְּנוּ לַכֹּהֲנִים, וְכֻלָּן מְפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה[3], וְעַל כֻּלָּן נִכְרְתָה בְּרִית לְאַהֲרֹן[4]. וְכָל כֹּהֵן[5] שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהֶן - אֵין לוֹ חֵלֶק בַּכֹּהֲנִים[6], וְאֵין נוֹתְנִין לוֹ מַתָּנָה מֵהֶן[7].

2) תוספתא חלה פ"ב הלכה ח, הובאה בחולין קלג: ובבבא קמא קי:. והקדים רבינו פרק זה, כדי ליתן טעם מדוע כתב הלכות ביכורים וחלה ומתנות וראשית הגז ופדיון הבן ופטר חמור, כאחד (רדב"ז). 3) בתוספתא שם: "עשרים וארבע מתנות כהונה לאהרן ובניו בכלל ובפרט ובברית מלח". "בכלל" היינו שנתפרשו בתורה בכללן, שנאמר (במדבר יח, ח) "לכל קדשי בני ישראל, לך נתתים". "ובפרט", היינו שכל מתנה ומתנה נתפרשה בתורה (תוספתא כפשוטה שם, בשם רב חנינאי גאון). 4) כמו שנאמר (שם, יט) "כל תרומות הקדשים וגו' ברית מלח עולם היא". 5) בחולין קלב: "ואמר רב חסדא, כ"ד מתנות כהונה, כל כהן שאינו בקי בהן, אין נותנין לו מתנה. ולאו מילתא היא. דתניא, וכו' וכל כהן שאינו מודה בה (בעבודה), אין לו חלק בכהונה. טעמא, דאינו מודה בה, הא מודה בה אף־על־גב דאינו בקי בהן (וקשה לרב חסדא שתלה הדבר בבקיאות במתנות)". ומדברי הגמרא נראה, שלא היה קשה לרב חסדא אלא משום שתלה הדבר בבקיאות, כנ"ל, אבל אם היה רב חסדא אומר, כ"ד מתנות כל שאינו מודה בהן אין נותנין לו מתנה, לא היה קשה כלום. הרי שלא רק מי שאינו מודה בעבודה, אין לו חלק בכהונה, אלא אף מי שאינו מודה במתנות. וראה בכסף־משנה ובמעשה־רוקח. 6) כלומר, אין נותנים לו לעבוד עבודה. ומקור הדבר, מהברייתא הנ"ל, שהקשו ממנה על רב חסדא. 7) כרב חסדא הנ"ל.

ב. וְכָל הָאוֹכֵל מַתָּנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קְדֻשָּׁה[8] - מְבָרֵךְ: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לֶאֱכֹל כָּךְ וָכָךְ.

8) כמו תרומה וחלה שהן קודש (פ"ז מהלכות תרומות הלכה א, ולהלן הלכה ו). אבל לא ראשית הגז וכיוצא בה, שאינם קרויים קודש (להלן הלכות ו־ז), שאכילתן מצוה, ראה בפט"ו מהלכות תרומות הלכה כב, ובפ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א ואילך.

ג. שְׁמוֹנֶה[9] מַתָּנוֹת מֵהֶם[10] - אֵין אוֹכְלִים אוֹתָן הַכֹּהֲנִים אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ[11] לִפְנִים מֵחוֹמַת הָעֲזָרָה[12]. וְחָמֵשׁ[13] מַתָּנוֹת - אֵין אוֹכְלִין אוֹתָן אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם

1 לִפְנִים מֵחוֹמַת הָעִיר[14]. וְחָמֵשׁ[15] מַתָּנוֹת - אֵין זוֹכִין
2 בָּהֶן[16] מִן הַתּוֹרָה[17] אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד.
3 וְחָמֵשׁ[18] מַתָּנוֹת - זוֹכִין בָּהֶן בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה
4 לָאָרֶץ. וּמַתָּנָה אַחַת[19] - זוֹכִין בָּהּ מִן הַמִּקְדָּשׁ.

9) בתוספתא שם, חלקו את המתנות באופן אחר, וכתבו רבינו להלן בהלכה יב. 10) מכ"ד המתנות הנ"ל. 11) ולא בכל העיר. 12) עזרת ישראל ולא עזרת נשים. וראה בהלכות מעשה הקרבנות שם, שלכתחילה אין לאכול בהיכל. 13) ראה להלן בהלכה ה. 14) והחלונות ועובי החומה - כלפנים (הלכות מעשה הקרבנות שם סוף הלכה ה). 15) ראה להלן הלכה ו. 16) הכהנים. 17) דקדק לכתוב "מן התורה", משום תרומה ותרומת מעשר וחלה, שהן מחמש המתנות הנ"ל (להלן שם), ונוהגות מדרבנן אף בחוצה לארץ, ראה למעלה פ"א מהלכות תרומות הלכות ד-ו. 18) ראה להלן הלכה ז. 19) ראה להלן הלכה ח.

5 ד. מָה הֵן הַשְּׁמֻנָּה שֶׁאֵין נֶאֱכָלִין אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ?
6 בְּשַׂר הַחַטָּאת, אֶחָד חַטַּאת הָעוֹף וְאֶחָד חַטַּאת
7 הַבְּהֵמָה[20]; וּבְשַׂר הָאָשָׁם, בֵּין תָּלוּי בֵּין וַדַּאי[21];
8 וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר[22]; וּמוֹתַר הָעֹמֶר[23]; וּשְׁיָרֵי
9 מִנְחוֹת[24] יִשְׂרָאֵל[25]; וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[26]; וְלֶחֶם
10 הַפָּנִים[27]; וְלֹג שֶׁמֶן[28] שֶׁל מְצֹרָע. אֵלּוּ אֵינָן
11 נֶאֱכָלִין אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ.

20) כן הוא בתוספתא שם, ובספרי לפרשת קרח (לבמדבר יח, כ). אבל להלן בהלכה יג מנאן בשתים. 21) כנ"ל. 22) ראה בפ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ד, ובפ"י שם סוף הלכה ג. 23) כלומר, הנשאר לאחר הקמיצה וההקטרה, וראה בפ"ז מהלכות תמידין ומוספין הלכה יב. 24) הנשאר אחר הקמיצה וההקטרה, כנ"ל. 25) אבל מנחת כהנים אינה נקמצת, אלא נשרפת כולה (פי"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ט). 26) ראה בפ"ח מהלכות תמידין ומוספין הי"א. 27) שם פ"ד הלכה ט. 28) ראה בפ"ד מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ג.

12 ה. וּמָה הֵן הַחָמֵשׁ שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם?
13 חָזֶה וָשׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים[29]; וְהַמּוּרָם מִן הַתּוֹדָה;
14 וְהַמּוּרָם מֵאֵיל נָזִיר[30]; וּבְכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה[31];
15 וְהַבִּכּוּרִים[32]. אֵלּוּ אֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם.

29) ראה בפ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכות ד-ה. 30) הלכות מעשה הקרבנות שם. 31) ראה בפ"א מהלכות בכורות הלכה ב. 32) להלן פ"ג הלכה ג.

16 ו. וּמָה הֵן הַחָמֵשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? הַתְּרוּמָה,
17 וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְהַחַלָּה[33]. וּשְׁלָשְׁתָּן קֹדֶשׁ[34].
18 וְרֵאשִׁית הַגֵּז[35], וּשְׁדֵה אֲחֻזָּה[36]. וּשְׁנֵיהֶן חֻלִּין[37].
19 אֵלּוּ אֵינָן זוֹכִין בָּהֶן מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ
20 יִשְׂרָאֵל[38]. וְאֵין אוֹכְלִין תְּרוּמוֹת וְחַלּוֹת שֶׁל אֶרֶץ
21 יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[39].

33) שנקראת תרומה, כדלהלן בפ"ה הלכה יג. 34) ראה בפ"ז מהלכות תרומות הלכה א, ופט"ו שם הלכה כ. 35) להלן פ"י הלכה א. 36) ראה בפ"ד מהלכות ערכין, הלכות א-ב, יט. 37) שדה אחוזה חולין הוא, שהרי הכהנים פודין אותו (שם הלכה יט). ולענין ראשית הגז, ראה להלן פ"י הלכה יז. 38) ראה למעלה בהלכה ג. 39) ולא בחוצה-לארץ, שכשיצאו לשם - נטמאו מיד (פ"ב מהלכות תרומות הלכה יז).

22 ז. וּמָה הֵן הֶחָמֵשׁ שֶׁזּוֹכִין בָּהֶן הַכֹּהֲנִים בְּכָל
23 מָקוֹם[40]? הַמַּתָּנוֹת[41], וּפִדְיוֹן הַבֵּן[42], וּפֶטֶר חֲמוֹר[43],
24 וְגֵזֶל הַגֵּר[44], וְהַחֲרָמִים[45]. וַחֲמִשְׁתָּן חֵלִּין לְכָל דָּבָר[46].

~ נקודות משיחות קודש ~

על פי פשט משמע, שגדר פדיון פטר חמור הוא שפודין את החמור מן הכהן, היינו שפטר חמור שייך לכהן מיד כשנולד, כדמוכח מפשטות הכתובים בפרשת קורח "כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך.." אלא שאח"כ ממעט הכתוב פטר אדם ופטר בהמה שהם עצמם אינם ניתנים לכהן אלא רק פדיונם. ונמצא שגדר פטר חמור הוא פדיית החמור מיד הכהן ששייך לו מיד כשנולד, וכ"כ במהרי"ט אלגאזי. אבל בצפע"נ הל' כלאיים (יט, ד) כתב : "דמצות מתנות כהונה לא חל רק לאחר פדיון".

ואולי זהו דיוק לשון הרמב"ם כאן "החמש שזוכין בהן הכהנים בכל מקום כו' ופדיון הבן ופטר חמור" ולא נקט "פדיון פטר חמור", כי גדר מתנות כהונה הוא שחל על פטר חמור עצמו (אלא שחייבים לפדות אותו מיד הכהן).

(על־פי לקו"ש חלק ל"ו עמוד 63 והערה 39 ושורה"ג)

40) בין בארץ בין בחוץ-לארץ. 41) זרוע לחיים וקיבה שנותן כל זובח בהמה טהורה. והן הנקראות בכל מקום מתנות (להלן פ"ט הלכה א). 42) להלן פי"א. ומצות פדיון הבן נוהגת אף בחוץ-לארץ (להלן פי"ב הלכה א). 43) להלן שם. 44) ראה בפ"ח מהלכות גזילה, מההלכה ה ואילך. 45) כלומר, חרמי כהנים. וראה בפ"ו מהלכות ערכין, מהלכה ד ואילך. 46) ראה להלן פ"ט הלכה כ, ובהלכות גזילה שם ראש הלכה ח, ובהלכות ערכין שם הלכה ה.

25 ח. וְהַמַּתָּנָה שֶׁזּוֹכִין בָּהּ מִן הַמִּקְדָּשׁ[47] הוּא עוֹרוֹת
26 הָעוֹלוֹת[48]. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר עוֹרוֹת קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים
27 - כֻּלָּן לַכֹּהֲנִים[49].

47) כלומר, שאין הישראל נותן לכהן, אלא נוטלין חלקם מן המקדש. 48) שהן קדשי קדשים. 49) ראה בפ"ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יט.

28 ט. הַשְּׁמֻנָּה מַתָּנוֹת[50] שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ -
29 כֻּלָּן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים הֵן, וְאֵינָן נֶאֱכָלִים אֶלָּא לְזִכְרֵי
30 כְּהֻנָּה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[51]. וּבָהֶן נֶאֱמַר: כָּל זָכָר
31 בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתוֹ[52] וְגוֹמֵר.

50) הנ"ל בהלכה ד. 51) ראה הלכות מעשה הקרבנות שם הלכה ג. פ"ט ה"א, פ"י ה"ג, ופי"ב ה"ג. 52) צ"ל: אותה.

י. הֲחָמֵשׁ שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם[53] - הֵן קָדָשִׁים קַלִּים, וְנֶאֱכָלִין לִזְכָרִים וְלִנְקֵבוֹת[54]. וּבָהֶן נֶאֱמַר: לְךָ נְתַתִּים וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק עוֹלָם[55]. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין נִתָּנִין אֶלָּא לְזִכְרֵי כְּהֻנָּה, שֶׁהֲרֵי לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר הֵן[56]. וְהַבְּכוֹר[57] - מַקְרִיבִין חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ, וְאֵין מַקְרִיבוֹ אֶלָּא אִישׁ[58]. וְכֵן עוֹרוֹת קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים[59], וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה[60], וְהַחֲרָמִים[61], וְגֵזֶל הַגֵּר[62] - אֵין זוֹכִין בָּהֶן אֶלָּא אַנְשֵׁי מִשְׁמָר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[63]. וְכֵן פִּדְיוֹן הַבֵּן - לִזְכְרֵי כְּהֻנָּה; שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בּוֹ: וְנָתַתָּ הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו[64]. וּפֶטֶר חֲמוֹר - לִזְכְרֵי כְּהֻנָּה; שֶׁדִּין הַבְּכוֹרוֹת כֻּלָּן שָׁוֶה[65]: לִזְכָרִים וְלֹא לִנְקֵבוֹת.

53) הנ"ל בהלכה ה. 54) ראה בפ"י שם הלכות ד-ה. 55) פסוק זה נאמר בחזה ושוק של שלמים (שם הלכה ד). ובמורם מתודה ואיל נזיר נאמר (במדבר יח, יט) "כל תרומות הקדשים אשר ירימו בני ישראל לה' נתתי לך ולבניך ולבנותיך" (שם הלכה ד). ובבכור נאמר (שם, יז-יח) "אך בכור שור וגו' ובשרם יהיה לך, כחזה התנופה וכשוק הימין" (שם הלכה ה). ובביכורים נאמר (שם, יג) "ביכורי כל אשר בארצם וגו' כל טהור בביתך יאכלנו" ו"כל טהור" לרבות אשתו, ראה מנחות פד: 56) כמפורש להלן פ"ג הלכה א, וכן הוא במשנה סוף ביכורים: "נותנין אותם לאנשי משמר, והם מחלקין ביניהם כקדשי המקדש", והם נותנים אותם גם לנשים. וראה בחזון-איש. 57) שאינו ניתן לאנשי משמר (פ"א מהלכות בכורות הלכה טו). וראה בפירוש המשנה לחלה פ"ד משנה ט. 58) ולכן נותנים את הבכור לזכרי כהונה בלבד, והללו אם ירצו יתנוהו לכהנות לאכלו (רדב"ז). 59) ראה בפ"ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכות יט-כ. 60) ירושלמי חלה פ"ד הלכה ד. וראה בפ"ד מהלכות ערכין הלכה כד. 61) ירושלמי שם, והלכות ערכין שם. 62) ראה בפ"ב מהלכות גזילה הלכה ה. 63) במקומות הנ"ל. 64) ובחולין קלב. "אמר ליה רבי: מטונך, אהרן ובניו כתובין בפרשה (ולכן רק מנחת כהן קרבה כולה, אבל מנחת כהנת נאכלת)". וכדעת רבינו כן דעת הרא"ש והרשב"א (משנה-למלך), אבל התוספות בפסחים מט: ד"ה אמר ובעוד מקומות, חולקים וסוברים שפדיום הבן ניתן אף לכהנות. 65) כן הוא בבכורות ד. שבכור בהמה טמאה הוקשה לבכור אדם.

יא. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁהַמַּתָּנוֹת שֶׁנִּתָּנִין לִנְקֵבוֹת כִּזְכָרִים - חָמֵשׁ מַתָּנוֹת: תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[66], וְחַלָּה[67], וּמַתָּנוֹת בְּהֵמָה[68], וְרֵאשִׁית הַגֵּז[69]. וּמִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁרֵאשִׁית הַגֵּז נִתֶּנֶת לְכֹהֲנוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ; מָה רֵאשִׁית דָּגָן נִתֶּנֶת לִנְקֵבוֹת כִּזְכָרִים[70], אַף רֵאשִׁית הַגֵּז[71].

66) ראה בפ"ו מהלכות תרומות הלכה א. 67) היא כתרומה, כדלהלן בפ"ה הלכה יג. 68) להלן פ"ט הלכה כ. 69) להלן פ"י הלכה יז. 70) כנ"ל בהלכות תרומות שם. 71) ראה להלן פ"י שם, שראשית הגז שהיא כחולין, ניתנת לכהנת אף-על-פי שהיא נשואה לישראל, ואילו תרומה שיש בה קדושה, אסורה לכהנת הנשואה לישראל באכילה (הלכות תרומות שם הלכה ז). וראה משנה-למלך.

יב. מָנוּ חֲכָמִים[72] מַתָּנוֹת אֵלּוּ עַל דֶּרֶךְ אַחֶרֶת וְאָמְרוּ: עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה נִתָּנוּ לְאַהֲרֹן, וְאֵלּוּ הֵן: עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ[73], אַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם, וְעֶשֶׂר בַּגְּבוּלִין[74].

72) בתוספתא חלה פ"ב הלכה ז. 73) כלומר, שאין נאכלים אלא במקדש, כנ"ל בהלכה ד. 74) מחוץ לירושלים. מהן בתוך ארץ ישראל, ומהן אף מחוצה לה.

יג. עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ: חַטָּאת בְּהֵמָה, וְחַטַּאת הָעוֹף[75], אָשָׁם, וְאָשָׁם תָּלוּי[76], זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר, וְלֹג שֶׁמֶן שֶׁל מְצֹרָע, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וְלֶחֶם הַפָּנִים, שִׁירֵי מִנָּחוֹת, וּמוֹתַר הָעֹמֶר.

75) כן הוא בתוספתא. ולמעלה שם, מנה רבינו שתי החטאות כאחת. 76) כן הוא בתוספתא, ולמעלה שם מנאן רבינו כאחת.

יד. אַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם: הַבְּכוֹר, וְהַבִּכּוּרִים, וּמוּרָם[77] מִתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר, וְעוֹרוֹת קָדָשִׁים[78].

77) ראה להלן הלכה טו. 78) אף שכהנים זוכין בעורות מן המקדש (כנ"ל בהלכה ח), ואוכלים את דמיהן בכל מקום שירצו, מנאן רבינו בין המתנות שבירושלים, כיון שדרך הכהנים היתה למכור העורות ולאכול דמיהם בירושלים (רדב"ז למעלה בהלכה ג). וראה בתוספות חולין קלג: ד"ה ועורות, וברש"י לבבא קמא קי:

טו. עֶשֶׂר בַּגְּבוּלִין: תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְחַלָּה, וְרֵאשִׁית הַגֵּז, וְהַמַּתָּנוֹת, וּפִדְיוֹן הַבֵּן, וּפִדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר, שְׂדֵה חֲרָמִים, וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה, וְגֵזֶל הַגֵּר. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, חָשַׁב כָּל הַמּוּרָם מִקָּדָשִׁים קַלִּים מַתָּנָה אַחַת. וָהֵן: חָזֶה וָשׁוֹק הַמּוּרָם מִכָּל זֶבַח שְׁלָמִים, עִם הַלֶּחֶם הַמּוּרָם עִמָּהֶם[79] [אִם הָיָה[80] תּוֹדָה, עִם הַזְּרוֹעַ הַמּוּרֶמֶת מֵאֵיל נָזִיר עִם הַלֶּחֶם הַמּוּרָם עִמָּהּ][81] עִם חָזֶה וָשׁוֹק[82]. הוֹאִיל[83] וּשְׁלָשְׁתָּן[84] שְׁלָמִים הֵן, חָשׁוּב הַמּוּרָם מֵהֶם[85] מַתָּנָה אַחַת.

79) כלומר, עם החזה והשוק. 80) זבח השלמים. ופיסקא זו איננה בדפוס רומי, אבל ישנה בדפוסים ראשונים. 81) עם הזרוע. 82) המורמים עם הזרוע, מאיל הנזיר. 83) כן הוא בחולין שם: "כיון דדמיין להדדי, חשיב להו כחדא". 84) שלמים, תודה ואיל נזיר. 85) משלמים, ותודה, ואיל נזיר.

טז. כָּל הַמַּתָּנוֹת שֶׁהֵן תְּלוּיוֹת בְּקָרְבָּנוֹת - תִּתְבָּאֵר כָּל אַחַת וְאַחַת בִּמְקוֹמָהּ בְּהִלְכוֹת קָרְבָּנוֹת[86]. וְכֵן גֵּזֶל הַגֵּר יִתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גְּזֵלָה[87]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ דִּין שְׂדֵה אֲחֻזָּה וְדִין הַחֲרָמִים בְּהִלְכוֹת עֲרָכִין, וְדִין תְּרוּמָה

וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר - בְּהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת. וּבַהֲלָכוֹת אֵלּוּ אֲבָאֵר מִשְׁפְּטֵי הַמַּתָּנוֹת שֶׁאֵין תְּלוּיִין בְּקָרְבָּנוֹת, וְהֵן: הַבִּכּוּרִים, וְהַחַלָּה[88], וְהַמַּתָּנוֹת[89], וְרֵאשִׁית הַגֵּז[90], וּפִדְיוֹן הַבֵּן[91], וּפֶטֶר חֲמוֹר[92].

86) פ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכות ג-ה. 87) פרק ח הלכה ה ואילך. 88) להלן פרק ה ואילך. 89) להלן פרק ט. 90) להלן פרק י. 91) להלן פרק יא. 92) להלן פרק יב.

יום שני כ"ב אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שמצות-עשה להביא ביכורים למקדש, והיכן נוהגין. אין מביאין ביכורים אלא משבעת המינין. ואם מביאין אותה משקין. אימתי מביאין הביכורים. ואם מביאין מן הישן על החדש או להיפך. הגדל בעציץ נקוב והנוטע אילן לתוך שדהו והבריכו לתוך שדה חבירו. האריסין ובעלי זרוע שאונסין ולוקחין הארצות בפחות. הקונה אילן בתוך שדה חבירו או הלוקח פירות תלושין ולקח הקרקע. המוכר שדהו לגוי וחזר ולקחה ממנו. ואשרה שביטלה. הביכורים אם יש להן שיעור מן התורה. הפריש ביכוריו והוסיף עליהן. וכיצד מפרישין הביכורים אם נטמאו הפירות כולם. ואם הפריש ביכוריו ונמוחו או נבוזו. המפריש ביכוריו להעלותן בידו לירושלים.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהָבִיא בִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, וְאֵינָם נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[2] וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ[4] תָּבִיא בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ[5]. וּמְבִיאִין[6] בִּכּוּרִים שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[7] מֵעָרֵי סִיחוֹן וָעוֹג[8] וּמִסּוּרְיָא[9]; שֶׁהַקּוֹנֶה[10] בְּסוּרְיָא - כְּקוֹנֶה בִּירוּשָׁלַיִם[11]. [אֲבָל[12] עַמּוֹן וּמוֹאָב[13] וּכְבֶל][14], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּבְמַעֲשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם[15] - אֵין מְבִיאִין[16] מֵהֶן בִּכּוּרִים[17]. וְאִם הֵבִיא בִּכּוּרִים מִחוּץ לָאָרֶץ - אֵינָן בִּכּוּרִים[18].

2) שקלים פ"ח מ"ח, ותוספתא שם פ"ג, ו'ספרי' פרשת כי-תבוא (דברים כו, ד). 3) כלים פ"א מ"ו, וחולין קלו, א. 4) משמע, המיוחדת לך ולא לגוי. יצאה חוצה-לארץ שהיא גם לגוי (ראה ברש"י חולין שם, ד"ה ארצך). ושם למדו כן ממה שנאמר (שם, ב) "אשר תביא מארצך". וכן הביא רבינו בפירוש המשנה לכלים שם. 5) כן הוא בתוספתא שם. אבל ב'ספרי' שם למדו כן ממה שנאמר (שם): "והניחו לפני מזבח ה' אלקיך" - "כל זמן שיש לך מזבח יש לך ביכורים, וכל זמן שאין לך מזבח אין לך ביכורים". וראה למעלה פ"ב מהל' מעשר שני ה"א. 6) לכתחילה בתורת חובה. 7) דברי סופרים. 8) שלא היו של עמון ומואב, וכבשון גם עולי מצרים וגם עולי בבל ('תוספות' יבמות טז. ד"ה עמון). ומה שאמרו בביכורים פ"א מ"י: "מביאין וקורין וכו' מעבר הירדן, רבי יוסי הגלילי אומר אין מביאין ביכורים מעבר הירדן, שאינה ארץ זבת חלב ודבש" - סובר רבינו שלא חייבו חכמים אלא מדרבנן. וכן נראה ב'ספרי' (כסף-משנה ו'מלאכת שלמה' בשם מהרי"ק, וראה בספר "זמנים" עמוד נב). אבל מפירוש המשנה שם, נראה שחייבים מן התורה. וב'ספר המצוות' (עשה קכה) וכן ב'חינוך' (מצוה צא), נראה מפורש שערי סיחון ועוג וסוריא חייבין מן התורה, וראה בהערות ל'ספר המצוות' שם (הוצאת מוסד הרב קוק), ובהערות משנה-למלך על ה'חינוך' שם. 9) חלה פ"ד סוף מ"יא, וראה בפירוש המשנה שם, וב'חזון איש'. 10) שם. וראה בפ"א מהל' תרומות ה"ד וט"ו. 11) וכל זה מדבריהם, כנ"ל. 12) המלים המוקפות אינן בדפוס רומי. 13) שטהרו בסיחון (ראה בפירוש המשנה לידים פ"ד מ"ג) ולא כבשוה עולי בבל, ראה ב'תוספות' יבמות שם. ובנוסחא אחרת נוסף: "ומצרים" ('מעשה רוקח'). 14) בתוספתא לא נזכרה "בבל", וכתבה רבנו מדעתו, שלעולם דינה שוה לדין עמון ומואב. 15) הל' תרומות שם ה"א. ושנער שכתב רבינו שם, היא בבל. 16) תוספתא ביכורים פ"א ה"ז. 17) [שהרי גם ביכורים טהורים אינם נאכלים אלא בירושלים, אחרי ההנחה בעזרה (להלן פ"ג ה"ג-ד), וביכורים אלה טמאים מחמת ארץ העמים, ואסורים באכילה גם בירושלים, ולפיכך לא חייבו חכמים להפריש ביכורים בחוצה לארץ, ורק תרומה וחלה שאין צורך להביאן לירושלים והן נאכלות במקומן - חייבו חכמים להפריש, שהרי בחוצה-לארץ הן נאכלות, אף-על-פי שהן טמאות בטומאת ארץ העמים, ראה פ"ז מהל' תרומות ה"ח, ולהלן פ"ה ה"י. וסוריא שלא גזרו טומאה אלא על גושה ולא על אוירה (גיטין ח:), יתכן שהביכורים שבה אינם טמאים, ולפיכך מביאים ממנה ביכורים, כנ"ל. ואף-על-פי שתרומה אין מביאים אפילו מסוריא (פ"ב מהל' תרומות הי"ז), אין זה אלא משום גזירה, שמא ירדפו הכהנים אחריה וייצאו לחוצה לארץ. אבל ביכורים, שהחיוב על הבעלים להביא, אין חשש זה, ראה ב'ירושלמי' סוף פ"ו דשביעית]. 18) [כמבואר למעלה, שלא תיקנו חכמים ביכורים לשריפה].

ב. אֵין[19] מְבִיאִין בִּכּוּרִים אֶלָּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין הָאֲמוּרִים[20] בְּשֶׁבַח הָאָרֶץ, וְהֵם: הַחִטִּים[21], וְהַשְּׂעוֹרִים, וְהָעֲנָבִים, וְהַתְּאֵנִים, וְהָרִמּוֹנִים, וְהַזֵּיתִים, וְהַתְּמָרִים[22]. וְאִם הֵבִיא[23] חוּץ מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין - לֹא נִתְקַדֵּשׁוּ.

19) ביכורים פ"א מ"ג ומ"י. 20) בדברים ח, ח. וטעמו של דבר, אמרו ב'ירושלמי' (שם ה"ג), "מראשית כל פרי האדמה, מראשית, ולא כל ראשית וכו', אף "ארץ", שנאמר כאן, בשבעת המינים הכתוב מדבר". 21) וכוסמין אף-על-פי שהן מין חיטים, אינן בכלל שבעת המינים ('פני יהושע' בפסחים לו, ב - הגרע"א בשמו). [וכן הוא בתוספתא ברכות פ"ד: "וכוסמין אינן ממין שבעה"]. 22) בפסוק שם נאמר: "ודבש". וב'ירושלמי' שם: "ודבש, אלו התמרים. יכול דבש ממש וכו', אלא אלו התמרים". וראה להלן ה"ד, ובפירוש המשנה שם למשנה ג, וצ"ע. 23) 'ירושלמי' שם: "פשיטא הדא מילתא (= פשוט הוא דבר זה), הפריש ביכורים חוץ משבעת המינים, לא קדשו".

ג. אֵין מְבִיאִין[24] לֹא מִתְּמָרִים שֶׁבָּהָרִים[25], וְלֹא מִפֵּרוֹת שֶׁבָּעֲמָקִים, וְלֹא מִזֵּיתֵי שֶׁמֶן שֶׁאֵינָן מִן הַמֻּבְחָר[26]; אֶלָּא[27] מִתְּמָרִים שֶׁבָּעֲמָקִים וּמִפֵּרוֹת שֶׁבָּהָרִים, לְפִי שֶׁהֵן מִן הַמֻּבְחָר. [וְאִם הֵבִיא[28] שֶׁלֹּא מִן הַמֻּבְחָר], כְּגוֹן תְּמָרִים שֶׁבָּהָרִים, וּתְאֵנִים סוּרוֹת וּמְרֻקָּבוֹת[29], וַעֲנָבִים מְאֻבָּקוֹת וּמְעֻשָּׁנוֹת[30] - לֹא נִתְקַדְּשׁוּ[31].

24) שם, מ"ג. 25) שגדלים בהרים. 26) ב'ירושלמי' שם: זית שמן (הנזכר בכתוב), זה אגורי וכו'. ולמה נקרא שמו אגורי, שהוא אוגר שמנו לתוכו, וכל הזיתים מאבדין שמנן. וכל אלו פטורין מביכורים. וראה במשנה־למלך. 27) שם, מ"י. 28) המוקף אינו בדפוס רומי, ונוסף בדפוסים אחרים, וכן צריך להיות (משנה־למלך). וכן הביא 'מעשה רוקח' בשם נוסח אחר. וב'ירושלמי' שם: "בתמרים שבהרים ובפירות שבעמקים וכו', רבי יוחנן אמר לא קדשו, ורבי שמעון בן לקיש אמר קדשו". והלכה כרבי יוחנן, ולמד כן (מנחות פד:) "ממה שנאמר "מארצך" - ולא כל ארצך". וכן אמר עולא שם. 29) [ב'ירושלמי' שם: "תאנים סוכות מנוקבות", וזה מתפרש על פי המשנה בשביעית (פ"ב מ"ה, והובאה להלן פ"א מהל' שמיטה ה"ה) "סכין את הפגין ומנקבים אותם". ופירש רבינו שם: "סכין, מושחין בשמן למהר בישולן. ומנקבין, עושין בתאנים נקבים, וכן מנהג התאנים בקצת מקומות אצלנו שאינן מתבשלין עד שימשחו בשמן עץ דק ונוקבין בו מקצת כל תאנה מהם". ובדפוס רומי "ותאנים סוכות ומנוקבות", וכן הביא 'מעשה רוקח' בשם נוסח אחר, וצ"ל כב'ירושלמי' הנ"ל]. 30) 'ירושלמי' שם. ואף זה מתפרש על־פי המשנה (שם, מ"ב) "מאבקין, מעשנין" (והובא להלן שם). ו"מאבקין" היינו שמפזרים עליהם האבק, ו"מעשנין" היינו שעושים תחתיהם עשן להרוג התולעים (פירוש המשנה, שם). 31) ב'ירושלמי' ובבבלי מס' מנחות שם אמרו כן בתמרים שבהרים, ומזה למד רבינו לתאנים סורות (כסף־משנה).

ד. אֵין[32] מְבִיאִין בְּכּוּרִים מַשְׁקִין[33], חוּץ מִזֵּיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: פְּרִי[34] הָאֲדָמָה - [וְלֹא מַשְׁקֶה][35]. וְאִם הֵבִיא[36] מַשְׁקִין - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ.

32) תרומות פי"א מ"ג. וכדעת הבבלי חולין קכ, ב. ולא כדעת ה'ירושלמי' (תרומות שם ה"ג). וראה בפירוש המשנה לחלה פ"ד מי"א. 33) כלומר, מפריש פירות ביכורים וסוחטם, ומביא המשקה. 34) בחולין שם: "דתני רבי יוסף "פרי", פרי אתה מביא, ואי אתה מביא משקה. הביא ענבים ודרכן, מנין (כלומר, מנין שמשקין היוצאים מזיתים וענבים מביאים אותם ביכורים), תלמוד לומר: תביא (= אשר תביא מארצך. והיה לו לכתוב: אשר מארצך - רש"י)". 35) בדפוס רומי, ליתא תיבות אלו. 36) בחלה שם: "יוסף הכהן הביא ביכורי יין ושמן ולא קיבלו ממנו". ואף שרבינו פסק כמשנת תרומות הנ"ל, שמביאין יין ושמן - למד רבינו מכאן ששאר משקין אין מקבלין אותם (כסף־משנה).

ה. הַקְּרוֹבִים[37] לִירוּשָׁלַיִם מְבִיאִין תְּאֵנִים וַעֲנָבִים לַחִים[38], וְהָרְחוֹקִין מְבִיאִין אוֹתָן[39] גְּרוֹגָרוֹת[40] וְצִמּוּקִין[41].

37) ביכורים פ"ג מ"ג. 38) שהם יפים מן הגרוגרות והצימוקים. 39) את התאנים והענבים. 40) תאנים יבשות. 41) ענבים מיובשים שהם מתקיימים יותר בדרך הרחוקה. ונראה מדברי רבינו שאם הביאו הקרובים גרוגרות וצימוקים, שמקבלים מהם - שהרי הרחוקים מביאים אותם לכתחילה.

ו. אֵין[42] מְבִיאִין בְּכּוּרִים קֹדֶם לַעֲצֶרֶת; שֶׁנֶּאֱמַר: וְחַג הַקָּצִיר[43] בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ[44]. וְאִם הֵבִיא[45] - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ, אֶלָּא[46] יַנִּיחֵם שָׁם[47] עַד שֶׁתָּבוֹא עֲצֶרֶת וְיִקְרָא עֲלֵיהֶן[48]. וְכֵן[49] אֵין מְבִיאִין בְּכּוּרִים אַחַר חֲנֻכָּה[50], שֶׁהַבְּכּוּרִים שֶׁבִּכְּרוּ אַחַר חֲנֻכָּה הֵן חֲשׁוּבִין מִשָּׁנָה הַבָּאָה[51], וְיַנִּיחֵם[52] עַד[53] אַחַר עֲצֶרֶת.

42) ביכורים פ"א מ"ג, וחלה פ"ד מ"י. 43) הוא חג השבועות, שנאמר (שמות לד, כב) "וחג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חטים". 44) הן שתי הלחם הקרבים בו ביום (ויקרא כג, יז) וגו': "אשר תזרע בשדה". כלומר, שתי הלחם הם ביכורי מעשיך, והם קודמין לביכורים אשר תזרע בשדה, וראה להלן. 45) ביכורים וחלה שם: "אנשי הר צבועים הביאו ביכוריהם קודם לעצרת, ולא קיבלו מהם". 46) תוספתא ביכורים פ"א ה"א (כסף־משנה). 47) כלומר, בעזרה, שכיון שכבר הביאם - יצא ידי חובתו (מנחות סח:, ופ"ז מהל' תמידין ומוספין הי"ז). 48) וקודם לכן אינו קורא עליהן, אף־על־פי שבדיעבד יצא (ראה למעלה) - חששו שמא יקבעו הדבר לחובה להביא ביכורים קודם לעצרת ('ירושלמי' סוף חלה). 49) בביכורים שם מ"ו: "מעצרת ועד החג (= חג הסוכות), מביא וקורא. מן החג ועד חנוכה, מביא ואינו קורא". משמע שמחנוכה ואילך - אינו מביא (כסף־משנה). 50) ואילו אלו שביכרו לפני חנוכה, והיו ראויים להבא, נדחו לגמרי, ולא יביאם כלל, וכן אמרו ב'ירושלמי' שם: "הפרישן קודם לחנוכה, ועבר עליהן חנוכה, ירקבו (כן היא הגירסא המדוייקת. והכוונה, שנתקדשו כיון שהפרישם קודם חנוכה בזמן שהיו ראויים להבאה, אלא שאסרו להביאם). לאחר חנוכה (כלומר הפרישם אחר החנוכה, אף־על־פי שביכרו קודם חנוכה) לא קדשו". וטעמו של דבר, שקבעו חכמים את הזמן שבין חג השבועות לחנוכה להבאה, לפי שהזמן הזה הוא בכלל: "וחג הקציר", כיון שעדיין פירות מצויין בשדה, אבל לאחר חנוכה, ששוב אין הפירות מצויין בשדה, אין מביאין כלל. וראה ברע"ב שם. 51) לענין זה שאין להביאם עתה למקדש, והרי הם כפירות השנה שהקדימו לצמוח. אבל פשוט הוא שאין מביאין אותם כביכורים על פירות שחנטו לאחר טו בשבט, שזה הוא מן הישן על החדש, ראה להלן. 52) כנ"ל. והוא ב'ירושלמי' שם, וראה ב'מראה הפנים'. והראב"ד חולק וסובר שהפירות שביכרו לאחר חנוכה לא נתקדשו כלל, כיון שהם פסולת בלבד, ודינם כדין תאנים סורות הנ"ל בה"ג. 53) בדפוס רומי, תיבה זו ליתא.

ז. אֵין[54] מְבִיאִין בְּכּוּרִים לֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן וְלֹא

מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ[55]. כֵּיצַד? לֹא יָבִיא מִפֵּרוֹת שֶׁחָנְטוּ קֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט עַל פֵּרוֹת שֶׁחָנְטוּ אַחַר חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ[56]. אֶחָד הַנָּטוּעַ[57] וְאֶחָד הָעוֹלֶה מֵאֵלָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצָם.

54) ירושלמי שם. 55) שנאמר במעשר (דברים יד, כב) "עשר תעשר וגו', היוצא השדה שנה שנה", שאין מעשרין לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש (תרומות פ"א מ"ה), וביכורים הוקשו למעשר (יבמות עג:). 56) שזה הוא ישן על החדש, וכן להיפך (ירושלמי שם). וכל זה בפירות האילן שראש השנה שלהם בטו בשבט (פ"ה מהל' תרומות הי"א, ופ"א מהל' מעשר שני ה"ב), אבל תבואות וכיוצא בהן - ראש השנה שלהן באחד בתשרי (שם ושם). ועי' רדב"ז. 57) במנחות פד: "ואין לי אלא שתזרע, עלו מאליהן מנין, תלמוד לומר (שמות כג, טז) "בשדה" (כלומר, הצומח בשדה מאליו). ואין לי אלא בשדה, מנין לרבות שבגג ושבחרובה וכו' תלמוד לומר (במדבר יח, יג) בכורי כל אשר בארצם". ורבינו הביא הפסוק "אשר בארצם" גם לגבי עולה מאליו, שהוא כולל הכל (רדב"ז).

ח. וּפֵרוֹת[58] שֶׁל שֵׁתָּפִין[59] - חַיָּבִין בְּבִכּוּרִים; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצָם [אֲשֶׁר יָבִיאוּ].

58) בחולין קלו, א: "ביכורים, אף־על־גב דכתיב (דברים כו, ב) [מ]ארצך (בלשון יחיד) דידך אין, דשותפות לא, כתב רחמנא: בכורי כל אשר בארצם (לשון רבים, לרבות שותפים)". 59) אפילו שותפות ישראל וגוי, לפי שאין קנין לגוי בארץ ישראל, להפקיעה מקדושתה (למעלה פ"א מהל' תרומות ה"י, ולהלן הט"ו). ולכן לא מעטו בחולין שם, שותפות עם גוי, כדרך שמעטו שם לענין בכור ועוד דברים ('אור שמח', וכן כתב 'מעשה רוקח').

ט. הַגָּדֵל[60] בְּעָצִיץ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נָקוּב[61], וְהַגָּדֵל בְּסִפִּינָה[62] - אֵינוֹ מֵבִיא מִמֶּנּוּ כָּל עִקָּר; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאַרְצָם[63]. אֲבָל מֵבִיא[64] מִן הַגָּדֵל בְּגַג אוֹ בְּחָרְבָּה[65].

60) ברייתא מנחות פה, א. 61) אף־על־פי שלדעת ריש לקיש, חילקו (שם פד:) בין נקוב לאינו נקוב, על פי סתירה שבין שתי ברייתות, שהאחת אומרת שבעציץ "מביא וקורא", והאחת אומרת "מביא ואינו קורא" - לפי הברייתא האחרונה (שם פה.), שעליה סמך רבי יוחנן, האומרת שבעציץ "אינו מביא כל עיקר", ובגג ובחורבה "מביא וקורא", ואינה מחלקת בעציץ גופו בין אינו נקוב, "שאינו מביא כל עיקר" לבין נקוב ש"מביא וקורא" - נראה מפורש, שאף בעציץ נקוב אינו מביא כל עיקר (ר"י קורקוס). וראה ב'קרית ספר' וב'מעשה רוקח'. 62) כל סוגי הספינה למיניה: של חרס ושל עץ, גוששת בארץ. ואף זה נלמד מהברייתא הנ"ל, שסתמה וכתבה "ושבספינה אינו מביא כל עיקר" ולא כסוגיית הגמרא (למעלה שם פד: לדעת ריש לקיש ע"פ הסתירה שבין שתי ברייתות) המחלקת בין ספינה של חרס, שמביא וקורא, לבין ספינה של עץ שמביא ואינו קורא. 63) בדפוס רומי: בארצכ' (= בארצכם), וראה ב'מעשה רוקח'. ונראה שצ"ל "מארצך", כמו שהוא במנחות שם לדעת רבי יוחנן: "מארצך, ולא כל ארצך", למעט שלא מן המובחר (ראה למעלה ה"ג), ואף הגדל בעציץ ובספינה אינו מן המובחר, ראה במנחות שם. 64) וקורא. כמפורש בברייתא שם. וראה להלן סוף הי"ג, ובפ"ד הי"ג. 65) אף כאן אין חילוק בין גג של מערה לגג של בית, ובין חורבה עבודה לחורבה שאינה עבודה, ולא כמו שחילקו שם בגמרא, שהרי הברייתא הנ"ל אינה מחלקת ביניהם (ר"י קורקוס).

י. הַנּוֹטֵעַ[66] אִילָן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְהִבְרִיכוֹ[67] לְתוֹךְ שָׂדֵה חֲבֵרוֹ[68] אוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים[69], אוֹ שֶׁהָיָה נוֹטֵעַ בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ אוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִבְרִיכוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אוֹ שֶׁהָיָה עִקָּרוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְהִבְרִיךְ קְצָתוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְדֶרֶךְ הָרַבִּים אוֹ דֶרֶךְ הַיָּחִיד מַפְסֶקֶת[70] בָּאֶמְצַע בֵּין הָעִקָּר וְהַצַּד הַמֻּבְרָךְ - אֵינוֹ מֵבִיא בִּכּוּרִים לֹא מִמַּה[71] שֶׁהוֹצִיא בִּרְשׁוּת זוֹ[72] וְלֹא מִן הַצַּד שֶׁבִּרְשׁוּת הָאַחֵרוֹן[73]; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ - עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַגִּדּוּלִין מֵאַדְמָתְךָ[74].

~ נקודות משיחות קודש ~

"...שנאמר ביכורי אדמתך, עד שיהיו כל הגידולין מאדמתך". ברוב המצוות התלויות בארץ, חלות החיוב תלוי בכיבוש הארץ ובחלוקתה, שהם הגורמים את חיוב המצוה. משא"כ לגבי ביכורים חלות החיוב תלוי בביאה לארץ בלבד, והתנאי "וירשתה וישבת בה" אינו גורם חלות החיוב אלא שהוא רק כהסרת "ארי דרביע עליה", כי קיום המצוה אפשרי רק כשיש לאדם שדה, כמו שאומר "הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'", היינו לאחר ירושה וישיבה שלו כשיש לו חלק מבורר בארץ, אבל חלות החיוב הוא מיד בביאה לארץ ואינו תלוי בירושה וישיבה.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד עמוד 149)

66) ביכורים פ"א מ"א. 67) כלומר, הטמין יחור של אילן בתוך שדהו והוציאו ברשות הרבים. 68) שלא ברשות. וראה בהלכה הסמוכה. 69) שאינו רשאי לעשות כן. 70) שכשם שאינו רשאי לעשות כן באופן שדרך היחיד באמצע, כן אסור לעשות כן באופן שדרך הרבים מפסקת, שהרי אין עושין חלל תחת רשות הרבים ('ירושלמי' ה"א, וכן פסק רבינו בפי"ג מהל' נזקי ממון הכ"ג) ולא כרבי יהודה (במשנה שם) שאמר "כזה מביא", לפי שהוא סבר עושין חלל תחת רשות הרבים ('ירושלמי' שם). 71) שם. 72) כלומר, מן הפירות שיצאו מן העיקר. 73) כלומר, מן המובחר. 74) שם, מ"ב.

יא. נָתַן[75] לוֹ חֲבֵרוֹ[76] רְשׁוּת לְהַבְרִיךְ[77] בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, אֲפִלּוּ לְשָׁעָה[78] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא בִּכּוּרִים[79]. וְאִם[80] הָיָה הָאִילָן סָמוּךְ לְמֶצֶר חֲבֵרוֹ[81] אוֹ נוֹטֶה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁחַיָּב לְהַרְחִיק[82] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִמֶּנּוּ וְקוֹרֵא; שֶׁעַל מְנָת כֵּן[83] הִנְחִיל יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאָרֶץ[84].

75) ירושלמי שם. 76) [אבל ברשות הרבים לא מועילה

רשות, שלא אמרו (מגילה כו.) ששבעת טובי העיר (= נבחרי העיר) במעמד אנשי העיר יש להם רשות למכור בית הכנסת של רבים (שם) - אלא בכפרים, אבל בכרכים שאינו של הכפר אלא לכל ישראל - אין רשות לבני הכרך למכור בית הכנסת (שם). וכדעת רבינו חננאל (הובא ברשב"א בבא־בתרא ס.) שבני רשות הרבים אינם רשאים למחול. ומה שאמרו (בבא־בתרא כג.) "אחולי אחיל בני רשות הרבים גביה", זה אינו לא ברי"ף ולא ברא"ש, וכן אינו בשני כתבי־יד שם (דק"ס שם). ולפי נוסחתנו יש לומר שמדובר בכפר ולא בכרך, כנ"ל. ועי' ב'תוספות' שם ד"ה אחולי]. 77) כן הוא ב'ירושלמי' שם. [ונראה שנטילת רשות אינה מועילה אלא להברכה, אבל לא לנטיעה בתוך של חבירו. וכן דעת הראב"ד להלן בהי"ג]. 78) כלומר, לתקופה מסוימת. וכדעת רבי יונה שם. 79) אפילו מן הפירות שגדלו ברשות חבירו. שכיון שנתן לו רשות, הרי זה בכלל: "ביכורי אדמתך". ופשוט שהוא מביא וגם קורא, וכן מפורש ב'ירושלמי' שם (ועי' בר"י קורקוס בשם השגת הראב"ד כ"י). ורבינו סמך על מה שכתב להלן בפ"ד הי"ג: "ושאר המביאין חוץ מאלו - מביאין וקורין". וראה עוד להלן הי"ג (ר"י קורקוס). 80) בבא־בתרא כז, ב - בשם רבי יוחנן. 81) כלומר, בתוך ד' אמות. 82) כמפורש בפ"י מהל' שכנים ה"ח. וכסתם משנה שם כו, א. (וראה ב'תוספות' שם ב. ד"ה אומר, ושם כו: ד"ה גזלן) ושם כז, ב. 83) שיוכל להביא ביכורים ולקרוא עליהם, ולא יחשב כגזלן. 84) בפ"ה מהל' נזקי ממון ה"ג, מנה רבינו עשרה תנאים שהתנה יהושע בשעה שחלק את הארץ, ולא מנה שם תקנה זו. ובבבא־קמא פב, א - הקשו מדוע לא נמנה תנאי זה בכלל התנאים, ותירצו שמחלוקת היא בדבר. ואם כן, דברי רבינו צריכים־עיון (משנה־למלך). וב'אור שמח' (בבא־קמא שם) יישב על נכון: הרי עשרה תנאים אלו נוהגים גם בחוצה־לארץ (שם ה"ה), ואילו תקנה זו אינה אלא משום מצות ביכורים, ואינה אלא בארץ ישראל.

1 **יב. הָאַרִיסִין וְהַחֲכִירִין[85], וּבַעֲלֵי זְרוֹעַ[86] שֶׁאוֹנְסִין אֶת**
2 **הַבְּעָלִים וְלוֹקְחִין מֵהֶן אַרְצוֹתָם בִּפְחוּת[87], וְהַגַּזְלָנִין[88]**
3 **- אֵינָן מְבִיאִין בִּכּוּרִים, וַאֲפִלּוּ[89] נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[90];**
4 **שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ[91].**

85) ביכורים פ"ב מ"ב (ודלא כרבי יהודה, שם מי"א). האריסים הם העובדים בשדה אחרים תמורת מחצה או שליש או רביע מן התבואה. והחכירין הם החוכרים השדה תמורת סכום קצוב של תבואה. וראה בפ"ו מהל' מעשר הי"ג. ובפירוש המשנה שם פירש להיפך, וצ"ע. 86) במשנה: והסיקריקון. 87) ולא אמרו שמי שאנסוהו עד שמכר שדהו, ממכרו ממכר, אלא כשלקח דמי המקח, ולא פחות. וראה בפ"י מהל' מכירה ה"א. 88) שגוזלים ואינם נותנים כסף כלל. 89) ירושלמי' שם. 90) ש"הקרקע אינה נקנית לעולם לגזלן, אלא ברשות בעליה עומדת, ואפילו וכו' ונתייאשו הבעלים" (פ"ח מהל' גזילה הי"ד). 91) וכל אלו, אין הקרקע שלהם (משנה, שם).

5 **יג. הַקּוֹנֶה[92] אִילָן בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ - אֵינוֹ מֵבִיא,**
6 **לְפִי שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע[93]. שְׁלֹשָׁה[94] - יֵשׁ לוֹ קַרְקַע[95].**
7 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא אִילָנוֹת בִּלְבַד[96], הֲרֵי הוּא**
8 **כְּמִי שֶׁקָּנָה קַרְקַע[97]. קָנָה[98] אִילָן אֶחָד וְקַרְקָעוֹ[99] -**
9 **הֲרֵי זֶה מֵבִיא[100].**

92) תוספתא ביכורים פ"א ה"ב (כדעת חכמים ולא כרבי מאיר), ו'ירושלמי' שם ה"ו. 93) כלומר, ברור הדבר שאין לו קרקע (וראה להלן פ"ד ה"ד, שבקונה שני אילנות - הדבר בספק), ורוצה לומר שאין לו שום זכות שימוש בקרקע חוץ מעצם יניקת האילן בקרקע חבירו, ולכן אין זה בכלל "אדמתך". 94) כלומר, קנה שלשה אילנות בתוך שדה חבירו. 95) שם פ"א מי"א. כלומר, קרקע הראוי להם (פכ"ד מהל' מכירה ה"א־ב). והיא זכות השימוש בקרקע שבסביבות האילנות, לשטוח פירות וכיוצא בזה (שם, הערה כג), שכיון שמכר לו שלשה אילנות, מן הסתם מכר גם את זכות השימוש בשטח שסביב האילנות. 96) כלומר, שאין לו קנין בעלות בגוף הקרקע, אלא זכות שימוש בלבד (רדב"ז. ועי' ראב"ד). 97) והרי זה בכלל "אדמתך", ומביא וקורא. 98) משנה, שם. 99) כלומר, התנה כן בשעת הקנייה. 100) וגם קורא, שהרי יש לו קרקע (ר"י קורקוס וכסף־משנה). ורבינו סמך על מה שכתב להלן פ"ד הי"ג, וראה למעלה הערה עח.

10 **יד. הַלּוֹקֵחַ[101] פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין[102] וְלָקַח הַקַּרְקַע[103] -**
11 **הֲרֵי זֶה מֵבִיא בִּכּוּרִים[104], שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ[105] קַרְקַע**
12 **וּפֵרוֹתֶיהָ. מָכַר לוֹ[106] פֵּרוֹת חוּץ מִן הַקַּרְקַע[107], אֲפִלּוּ**
13 **מְחֻבָּרִים[108] - מוֹכֵר אֵינוֹ מֵבִיא, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ פֵּרוֹת;**
14 **וְלוֹקֵחַ אֵינוֹ מֵבִיא[109], שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ קַרְקַע. חָזַר**
15 **הַמּוֹכֵר וְלָקַח הַפֵּרוֹת מִן הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא,**
16 **שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ קַרְקַע וּפֵרוֹתֶיהָ[110].**

101) ירושלמי' שם פ"א ה"ח: "רבי בון בר כהנא, בעי קומי רבי אילא, מכר לו שדה בקמתה (המחוברת לקרקע) מהו שיביא ממנה ביכורים, אמר ליה למה לאו. עד כדון לחה, אפילו יבישה (בתמיה), אמר ליה, אפילו יבישה, אפילו קצורה (כלומר, שתבואתה תלושה), מעתה אפילו חיטים, כך אנו אומרים הלוקח מן השוק מביא ביכורים". כלומר: קנה פירות מן השוק, ושוב קנה גם הקרקע - הרי זה מביא ביכורים (ר"י קורקוס ורדב"ז). 102) כלומר, אפילו תלושין. 103) אפילו אחר שלקח הפירות, ראה למעלה. 104) וקורא. ראה למעלה הערה עח. 105) בשעת הבאת הביכורים. 106) ירושלמי' שם: "מכר לו פירות ושייר לו קרקע, המוכר אינו יכול להביא שאין לו פירות וכו' הדא אמרה, חזר ולקחן ממנו, מביא". 107) כי דין הוא שהקונה פירות, לא קנה קרקע. קל־וחומר מקונה אילן שלא קנה קרקע (למעלה הי"ג). 108) החידוש בזה הוא לגבי הלוקח, שאף־על־פי שהפירות מחוברים, אינו מביא. 109) בבא זו של לוקח, אינה ב'ירושלמי' שם, ומקורה בבבלי בבא־בתרא פא, א - שאמרו שם שהלוקח פירות מן השוק, אינו מביא ביכורים. 110) ולא כתב כאן אם חזר הלוקח ולקח הקרקע מה דינו, שכבר כתב כן למעלה בתחילת ההלכה.

טו. הַמּוֹכֵר[111] שָׂדֵהוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְחָזַר וּלְקָחָהּ מִמֶּנּוּ[112] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִמֶּנָּה בִּכּוּרִים מִן הַתּוֹרָה[113]; שֶׁאֵינָהּ נִפְקַעַת מִן הַמִּצְוָה בְּקִנְיַן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[114], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[115].

111) משנה, גיטין מז, א. וגרס שם: "המוכר שדהו לגוי, וחזר ולקחה ממנו ישראל, הלוקח מביא ממנו ביכורים". וכן הוא במשניות שם. 112) כלומר, חזר וקנה ממנו את השדה, וכן כתב בפ"א מהל' תרומות ה"י. [שאם לא קנה השדה - אינו מביא, שהרי אין לו קרקע. ראה בהלכה הקודמת]. 113) במשנה שם: "מפני תיקון העולם". אבל בגמרא (שם:) ביארו, שבאמת הוא חייב מן התורה, אלא ששתי תקנות היו: מתחילה תיקנו שלא יביא בכורים (אף־על־פי שמן התורה חייב הוא, לפי שאין קנין לגוי), ואחר־כך חזרו ותיקנו שיביא. 114) שאם יש לו קנין בארץ ישראל – אף־על־פי שחזר וקנה ממנו, הרי זה ככיבוש יחיד (הל' תרומות שם). 115) שם. וכתב ר"י קורקוס שאפשר שכשם שבתרומות ומעשרות, אם נתמרח ביד גוי, פטור מתרומות ומעשרות (שם הי"א), כמו כן לענין ביכורים, אם ביכרו ביד גוי - פטורים מביכורים. והראב"ד כתב: "אע"פ שביכרו ברשות גוי". [וכוונתו לחייב מדרבנן. והוא הולך לשיטתו, שגם במעשרות חייב מדרבנן, אם מרחו הגוי, ראה פי"א מהל' מעשר הט"ו בהשגת הראב"ד].

טז. אֲשֵׁרָה[116] שֶׁבִּטְלָהּ[117] - אֵין מְבִיאִין מִמֶּנָּה בִּכּוּרִים[118]; שֶׁהַבִּכּוּרִים כְּקָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ הֵן[119].

116) 'ירושלמי' ביכורים פ"א ה"ב. 117) מדובר באשירה של גוי שביטלה (ראה פ"ח מהל' עבודה זרה ה"ח, י־יא) וחזר ישראל ולקחה ממנו (ראה בהלכה הקודמת), אבל אשירה של ישראל אינה בטילה עולמית (הלכות עבודה זרה, שם ה"ט). 118) אף־על־פי שחנטו הפירות אחר שנתבטלה, אין מביאין ממנה ביכורים, כשם שבנעבד אסור גם העובר (פ"ג מהל' איסורי מזבח הי"ב־יג). אולם, חפירות של השנה הבאה דומים לנתעברה אחר שנעבדה, שכשר הוולד לקרבן (שם הי"ג). ועי' רדב"ז. 119) ראה להלן פ"ג ה"א.

יז. הַבִּכּוּרִים[120] אֵין לָהֶם שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם[121] צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים. וְהָרוֹצֶה[122] לַעֲשׂוֹת כָּל שָׂדֵהוּ בִּכּוּרִים - עוֹשֶׂהוּ[123].

120) פאה פ"א מ"א. 121) אף־על־פי שבמשנה (שם פ"ב מ"ג) אמרו: "שהתרומה והמעשר וכו' ויש להם שיעור וכו' מה שאין בביכורים", והרי השיעור שבתרומה גדולה אינו אלא מדרבנן (פ"ג מהל' תרומות ה"א־ב), ואם כן, ביכורים אין להם שיעור אפילו מדרבנן (וראה בפירוש המשניות וברע"ב שם) - פסק רבינו כברייתא ב'ירושלמי' ביכורים פ"ג ה"א ('מלאכת שלמה' בפ"ב מ"ג). ועי' 'מאירי' חגיגה, הוצאת "מוריה" עמוד יא, ובהערת הרב ניסן זק"ש שם עמוד סא. 122) ביכורים פ"א מ"ד. 123) ב'ירושלמי' שם ה"ג: "דכתיב, וראשית כל בכורי כל" (אף אם הכל ביכורים).

יח. הִפְרִישׁ[124] בִּכּוּרָיו וְחָזַר[125] וְהוֹסִיף עֲלֵיהֶן אוֹ עִטָּרָן[126] - הֲרֵי הַתּוֹסֶפֶת כְּבִכּוּרִים[127]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהֵבִיא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[128]; אֲבָל אִם הֵבִיא מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אוֹ מִסּוּרְיָא[129] - אֵינָהּ כְּבִכּוּרִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כְּבִכּוּרִים, אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא בְּטָהֳרָה[130]. וְאֵין[131] מְעַטְּרִין אֶת הַבִּכּוּרִים בְּכָל מָקוֹם[132] אֶלָּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים.

124) שם פ"ג מי"א. 125) כלומר, שנמלך להוסיף או לעטר. ופשוט הוא שאינו חייב לא להוסיף על הביכורים ולא לעטרם, ואין זה אלא הידור מצוה, וראה ב'תוספות אנשי שם' מ"י שם. 126) שם, מ"י: "תוספת הביכורים, מין במינו (שמוסיף מאותן פירות שמביא ביכורים). ועיטור הביכורים, מין בשאינו מינו (= משבעת המינים כדלהלן)". 127) במשנה, שם: "תוספת הביכורים מין במינו - נאכלת בטהרה - ופטורה מן הדמאי", אבל עיטור ביכורים: מין בשאינו מינו וחייב בדמאי, עיי"ש. וראה להלן בדין עיטור ביכורים לענין אכילה בטהרה. 128) משנה, שם. 129) שאין מביאים ביכורים מהם אלא מדבריהם (למעלה ה"א). 130) [שהרי לא מיעטו במשנה את ההבאה מחוצה־לארץ אלא מדין התוספת, ולא מדין העיטור (וראה להלן), ובמשנה שם נראה שהעיטור נאכל בטהרה כמו התוספת, שהרי לא מיעטוהו שם אלא מפטור דמאי (וראה ב'תוספות יום טוב' שם), ואם העיטור שבחוצה־לארץ לא נתמעט מאכילה בטהרה, קל־וחומר לתוספת שבחו"ל שלא נתמעטה. ומה שכתב הרדב"ז שלדעת רבינו מה שאמרו (מ"י) "תוספת הביכורים נאכלת בטהרה", היינו בחוצה־לארץ - תמוה שהרי בסיפא אמרו "פטורה מן הדמאי", ואילו בחוצה־לארץ לא גזרו כלל על הדמאי, כמפורש בפי"ג מהל' מעשר ה"ג. ועי' בר"י קורקוס]. 131) שם מ"ט, כרבי עקיבא. 132) כלומר, אפילו אם הביאם מסוריא. [שאין חילוק בין ארץ ישראל לבין סוריא אלא לענין התוספת, ולא לענין העיטור, ראה למעלה].

יט. כֵּיצַד[133] מַפְרִישִׁין הַבִּכּוּרִים? יוֹרֵד[134] אָדָם לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ[135] וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה[136], אֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים שֶׁבִּכְּרוּ, רִמּוֹן שֶׁבִּכֵּר - קוֹשְׁרָן בְּגֶמִי[137] וְאוֹמֵר: הֲרֵי אֵלּוּ בִּכּוּרִים. וְהֵם נַעֲשִׂים בִּכּוּרִים בְּמִחֲבָּר[138] מִשֶּׁקָּרָא לָהֶן שֵׁם[139], וְאַף עַל פִּי[140] שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּשְׁלוּ כָּל צָרְכָּן. וּמִשֶּׁיִּגְמְרוּ וְיִתְלַשֵּׁם מִן הַקַּרְקַע - אֵינוֹ צָרִיךְ[141] לַחֲזֹר וְלִקְרוֹת לָהֶם שֵׁם. לֹא הִפְרִישָׁן בְּמִחֲבָּר[142] וְלֹא קָרָא לָהֶם שֵׁם[143] וּתְלָשָׁם - הֲרֵי זֶה מַפְרִישָׁם אַחַר שֶׁנִּתְלַשּׁוּ[144]. וְאִם נִטְמְאוּ הַפֵּרוֹת כֻּלָּן - אֵינוֹ מַפְרִישׁ[145] בִּכּוּרִים בְּטֻמְאָה, אֶלָּא מַפְרִישׁ[146] מִן הַטָּהוֹר[147] עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה. וְאִם אֵין לוֹ פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת[148] לְהַפְרִישׁ מֵהֶן - יְרֵאָה לִי, שֶׁאֵינוֹ מַפְרִישׁ בְּטֻמְאָה; שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין לְאִבּוּד[149]. וְכֵן יְרֵאָה לִי[150], שֶׁהַבִּכּוּרִים שֶׁנִּטְמְאוּ - אֵינוֹ מַסִּיק בָּהֶן הַתַּנּוּר[151] כִּתְרוּמָה טְמֵאָה[152], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּקָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ[153].

133) שם פ"ג מ"א. 134) כלומר, חייב להקדים ולקרוא

לפירות שם, בעודם באילן. וראה ב'תוספות' בבבא־בתרא פא, א. וב'תוספות אנשי שם' למשנה שם. 135) כלומר, כשהקרקע והפירות שלו (ראה למעלה הי"ד). 136) שבשלה, ואף אם לא בשלה כל צרכה, כדלהלן. 137) הוא גומא (מין עשב) שבשמות ב, ג (פירוש המשנה לשבת פ"ח מ"ב). וזוהי הפרשת הביכורים במחובר, ראה להלן. 138) שם, פ"ב מ"ד. ופ"ג שם, כדעת חכמים ולא כרבי שמעון. 139) אבל בלי קריאת שם, אין הפירות נעשים ביכורים. 140) 'ירושלמי' שם פ"ג ה"א: "מה טעמא דרבנין, ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה, בשעת הבאה, פרי (כלומר, צריך שיהא פרי מבושל כל צרכו). הא בשעת הפרשה, אפילו בוסר, אפילו פגין". 141) משנה פ"ג שם, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 142) שלא קשרן בגמי, כנ"ל. 143) שלא אמר: הרי אלו ביכורים, כנ"ל. 144) ב'ירושלמי' פאה פ"א ה"ה: "הפריש ביכורים מכרי ממורח וכו'" (ומרוח הוא בתלוש. 'קרית מלך'). וכן נראה ממה שכתב רבינו להלן: "נטמאו הפירות כולן, אינו מפריש ביכורים בטומאה", וטומאה אינה אלא בתלוש ולא במחובר (פ"ב מהל' טומאת אוכלין ה"א). וראה בפירוש המשנה ביכורים פ"ב מ"ה. ואין אנו אומרים, שלדעת חכמים החיוב להפריש הוא דוקא במחובר ולא בתלוש, ולדעת רבי שמעון החיוב הוא דוקא בתלוש - אלא שלתנא־קמא החידוש הוא, שאפילו במחובר יכול להפריש, אבל מודים הם שאפשר להפריש גם בתלוש. 145) דבר זה נלמד ממה שאמרו במשנה שם: "תרומת מעשר שוה לביכורים בשתי דרכים וכו' ניטלת מן הטהור על הטמא". משמע שמן הטמא עצמו אינו מפריש (כסף־משנה). וטעמו של דבר, ראה להלן. 146) כן הוא במשנה הנ"ל. 147) מפירות טהורים. 148) טהורים. 149) מעילה י, א. ומנחות עד, א. אבל תרומה ומעשר שני מפרישים מן הטמא על הטמא (פ"ב מהל' תרומות הי"ד־טו, ופ"ג מהל' מעשר שני ה"ג), לפי שאין הפרשתם לאיבוד, שהרי תרומה טמאה ניתנת לכהן ליהנות בה בשעת שריפתה (הל' תרומות, שם), ומעשר שני ניתן לפדיון (הל' מעשר שני, שם), ואילו ביכורים אינם ניתנים להנות, כדלהלן, ואינם נפדים. וראה להלן. 150) ראה להלן. 151) יבמות עג, א. ו'ירושלמי' ביכורים פ"ב ה"א. 152) ראה בהל' תרומות שם, ופי"א שם ה"א. ורוצה לומר: אע"פ שהביכורים כתרומה (שם פט"ו ה"כ, ולהלן פ"ג ה"א־ה) - לענין זה אינם כתרומה, כדלהלן. 153) ביבמות שם, לא נתבאר הטעם למה אסור לבער ביכורים בטומאה, אם מפני שהוקשו למעשר שני, ואם כן אין זה אלא לדעת חכמים, ולא כרבי שמעון החולק על היקש זה (שם:) או מפני שהם כקדשי המקדש (ביכורים פ"ג מי"ב, כדעת חכמים ולא כרבי יהודה), וקודש אסור לבער בו בטומאה (עי' ביבמות שם), ולפי זה יתכן כי גם לרבי שמעון שאינו מקיש ביכורים למעשר שני (שם), אסור להבעיר ביכורים בטומאה. אבל ב'ירושלמי' שם מפורש: "אמר רבי יהודה, אוף (= אף) בביכורים שנטמאו, דברי הכל (= אסור לבער)", היינו בין לחכמים המקישים ביכורים למעשר שני, ובין לרבי שמעון שאינו מקיש, אסור לבער בהם בטומאה, מפני שהם כקדשי המקדש. ומה שכתב רבינו "יראה לי" אינו על גוף ההלכה אלא על טעמה: "מפני שהן כקדשי מקדש" (כסף־משנה). ו'אור שמח' כתב שיש למחוק המילים "וכן יראה לי".

כ. הַמַּפְרִישׁ[154] בִּכּוּרָיו וְנָמַקוּ[155] אוֹ נִבְזְזוּ[156] אוֹ אָבְדוּ אוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ[157] - חַיָּב לְהַפְרִישׁ אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶם[158]; שֶׁנֶּאֱמַר[159]: תָּבִיא בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ - מְלַמֵּד, שֶׁהוּא חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[160] עַד שֶׁיְּבִיאֵם לְהַר הַבַּיִת[161].

154) ביכורים פ"א מ"ח. 155) "כמו נמסו. המק בשרו (זכריה יד, יב), אתם ימקו (ויקרא כו, לט), ואחרים רבים" (פירוש המשנה). ואינו מביא פירות רקובים, למעלה ה"ג. 156) כלומר, נגזלו. וכגירסת המשנה ב'ירושלמי' שנסמך "נבזזו" לנגנבו ואבדו, ועי' 'תוספות יום טוב'. 157) [שאינם ראויים לאכילה (להלן פ"ג ה"ה) והרי הם כתאנים מרוקבות (למעלה שם) ובתמרים שבהרים (למעלה ה"ב), שנתמעטו מן הפסוק (דברים כו, ב) "אשר תביא מארצך" - "מארצך, ולא כל ארצך", כמפורש במנחות פד, ב]. 158) ומביאם ואינו קורא (להלן פ"ד ה"ט). 159) שם, מ"ט. 160) שאם יפסלו מהבאה, חייב להעמיד אחרים תחתיהם, כנ"ל. 161) הר הבית לאו דוקא, אלא הכוונה לעזרה, וכן נראה להלן שם ה"י ('תוספות יום־טוב').

כא. הַמַּפְרִישׁ[162] בִּכּוּרָיו לְהַעֲלוֹתָן בְּיָדוֹ לִירוּשָׁלַיִם - לֹא יְשַׁלְּחֵם בְּיַד שָׁלִיחַ[163]. וְאִם לִקְּטָן מִתְּחִלָּה עַל מְנָת לְשַׁלְּחָם בְּיַד שָׁלִיחַ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְשַׁלְּחָם[164].

162) 'ירושלמי' ביכורים פ"א ה"ה, בשם רבי יוחנן. 163) שם: "שכל הביכורים שנראו ליתור (= להתיר אותם באכילה) בקרייה, אינם ניתרים אלא בקרייה", שהרי שליח מביא ואינו קורא (להלן שם סוף ה"ד), וכיון שהפירות הופרשו על דעת להעלותם הוא בעצמו - שוב לא יהיו מותרים באכילה, אלא משיקרא עליהם פרשת ביכורים. 164) שבשעת הפרשתם לא נתחייבו בקריאה.

יום שלישי כ"ג אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שהביכורים נותנין אותם לאנשי משמר, ושהם קרויין תרומה. כהן שאכל ביכורים חוץ לירושלים, אחרי שנכנסו לחומה. מאימתי הותרו לכהן. ואם הקריאה מעכבת אכילתן. ביכורים שיצאו חוץ למחיצתן וחזרו. ומה בין אכילת ביכורים לתרומה. שהביכורים טעונין כלי, ושלא יביאם בערבוביא. ואם הכלי הוא לכהן. תורים ובני יונה שמביאין עם הביכורים. ושיתודה עליהם. אם יש לאדם רשות ליתן הביכורים לעבדו בדרך. והסדר של התנופה. אם הביכורים טעונים לינה.

א. הַבִּכּוּרִים נוֹתְנִין [אוֹתָן] לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר[2] וְהֵן מְחַלְּקִים אוֹתָן בֵּינֵיהֶן, כְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ[3]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁהֵן קְרוּיִין תְּרוּמָה. וּלְפִיכָךְ, זָר[4] שֶׁאָכַל

1 בִּכּוּרִים בְּכָל מָקוֹם[5] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[6]. וְהוּא
2 שֶׁיֹּאכְלֵם מֵאַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם.

2) כלומר, לכהנים של המשמר העובד באותה שעה. 3) כלומר, אם באו לחלק ביכורים של כל אחד ואחד בפני עצמם, אבל ביכורים של אחד כנגד ביכורים של שני - אין מחלקים. 4) מי שאינו כהן. 5) כלומר: בעזרה, בירושלים וחוצה להן. 6) כתרומה.

3 ב. הָיוּ מִקְצָתָן[7] בִּפְנִים[8] וּמִקְצָתָן בַּחוּץ: זֶה שֶׁבִּפְנִים
4 - חַיָּבִין עָלָיו[9] מִיתָה, וַהֲרֵי הוּא הֶקְדֵּשׁ[10] לְכָל דְּבָרָיו;
5 וְזֶה שֶׁבַּחוּץ - הֲרֵי הוּא חֻלִּין לְכָל דְּבָרָיו.

7) של פירות הביכורים. 8) בתוך החומה. 9) זרים האוכלים אותו. אבל כהנים אינם חייבים עליו אלא מלקות. 10) שהרי הם כתרומה ותרומה קרוייה "קודש", ועוד שהרי הם כקדשי המקדש.

6 ג. כֹּהֵן[11] שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם מֵאַחַר
7 שֶׁנִּכְנְסוּ לִפְנִים מִן הַחוֹמָה[12] - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה.
8 שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹמֵר וּתְרוּמַת
9 יָדֶךָ; וְהֵם הַבִּכּוּרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּרוּמָה.
10 וְכֵן[13] אִם אָכְלָן הַכֹּהֵן בִּירוּשָׁלַיִם קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה
11 - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה כְּמִי שֶׁאֲכָלָן בַּחוּץ; לְפִי שֶׁהֵן
12 טְעוּנִין הַנָּחָה בָּעֲזָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח
13 יְיָ אֱלֹהֶיךָ.

11) ולפי שאין עונשין מן הדין (=מדין קל וחומר) אין לחייבו מלקות מקל וחומר ממעשר שני, אלא מן המפורש בפסוק. 12) שהרי קודם לכן הם כחולין. 13) משנה במכות שם: "האוכל ביכורים עד שלא קרא עליהם וכו' לוקה ארבעים". ובגמרא: "אמר רבי יוחנן זו דברי רבי עקיבא סתימתאה, אבל חכמים אומרים, ביכורים הנחה מעכבת בהן, קריאה אין מעכבת בהן", ולכן שינה רבינו מלשון המשנה וכתב "קודם הנחה בעזרה".

14 ד. וּמִשֶּׁנִּנִּיחָם הַמְּבִיאָם בָּעֲזָרָה הֻתְּרוּ לַכֹּהֵן וְאַף עַל
15 פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְוַדָּה עֲלֵיהֶן, שֶׁאֵין הַקְּרִיאָה מְעַכֶּבֶת
16 אֲכִילָתָן. וּבִכּוּרִים שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לִמְחִיצָתָן[14] וְחָזְרוּ[15] -
17 מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[16].

14) חוץ לירושלים, שהיא מקום אכילתם. 15) אבל בחוץ אסורים. 16) ואף על פי שביכורים כקדשי מקדש הם, אינם נפסלים ביוצא כשאר קדשים, כיוון שאמרה התורה: "לא תוכל לאכול בשעריך" משמע: "בשעריך הוא דלא תיכול, אבל יצאו חוץ למחיצתן וחזרו מותרין".

18 ה. אֲכִילַת בִּכּוּרִים - כַּאֲכִילַת תְּרוּמָה לְכָל דְּבָרָיו.
19 יָתֵר בַּבִּכּוּרִים[17]: שֶׁהֵן[18] אֲסוּרִין לְאוֹנֵן, וּטְעוּנִין
20 הֲבָאַת מָקוֹם[19], וְכֹהֵן[20] טָהוֹר שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים טְמֵאִים
21 - לוֹקֶה, כְּשֵׁם[21] שֶׁלּוֹקֶה יִשְׂרָאֵל טָהוֹר שֶׁאָכַל מַעֲשֵׂר
22 שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּתְּרוּמָה[22].

17) על התרומה. 18) הביכורים. 19) שנאמר "ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה'". 20) ביבמות עג: "יש במעשר וביכורים מה שאין כן בתרומה וכו', ואילו אסור לבער מהן בטומאה, ואוכלן בטומאת עצמן (שהאדם טהור והם טמאים) לוקה, מה שאין כן בביכורים, לא קתני, אלמא תני ושייר". וכתב "כהן" לפי שזר האוכל ביכורים טמאים חייב מיתה בידי שמים, כאוכל תרומה טמאה. 21) שהרי הוקשו ביכורים למעשר שני. 22) שאינה אסורה לאונן ואינה טעונה הבאת מקום, וכהן שאכל תרומה טמאה, אינו אלא בעשה וקל וחומר לכהן טמא שאוכל ביכורים טהורים, שהוא לוקה, שהרי גם בתרומה הוא לוקה.

23 ו. וּמִנַּיִן שֶׁהַבִּכּוּרִים אֲסוּרִין לְאוֹנֵן? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר
24 בָּהֶן: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב; מִכְּלָל שֶׁהוּא חַיָּב לְאָכְלָן
25 בְּשִׂמְחָה[23], לֹא בַּאֲנִינוּת[24]. וְהָאוֹכְלָן בַּאֲנִינוּת - מַכִּין
26 אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[25].

23) כן הוא בפסחים לו: אבל ביבמות שם, למדו כן בהיקש ממעשר שני. ואם כן היה לרבינו לומר שלוקה מן התורה, כמו במעשר שני. 24) אפילו אנינות של תורה. 25) כיוון שאין בהם אלא לאו הבא מכלל עשה, שדינו כעשה.

27 ז. הַבִּכּוּרִים טְעוּנִין כְּלִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשַׂמְתָּ בַּטֶּנֶא.
28 וּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לְהָבִיא כָּל מִין וָמִין[26] בִּכְלִי בִּפְנֵי
29 עַצְמוֹ[27]; וְאִם הֱבִיאָם בִּכְלִי אֶחָד - יָצָא. וְלֹא יְבִיאֵם
30 בְּעֵרְבּוּב[28], אֶלָּא שְׁעוֹרִים מִלְּמַטָּה[29], וְחִטִּים עַל
31 גַּבֵּיהֶן, וְזֵיתִים עַל גַּבֵּיהֶן, וּתְמָרִים עַל גַּבֵּיהֶן,
32 וְרִמּוֹנִים עַל גַּבֵּיהֶן, וּתְאֵנִים לְמַעְלָה מִן הַכֹּל. וְיִהְיֶה
33 דָּבָר אֶחָד מַפְסִיק בֵּין מִין וָמִין, כְּגוֹן הוּצִין[30] וְחֵלֶף[31]
34 אוֹ עָלִין וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וּמַקִּיף לַתְּאֵנִים אֶשְׁכּוֹלוֹת שֶׁל
35 עֲנָבִים מִבַּחוּץ[32].

26) משבעת המינים שחייבים בביכורים. 27) בתוספתא שם: "מצוה להביאם בשבעה כלים", והיינו כשיש לו ביכורים מכל שבעת המינים. 28) כל המינים יחד. 29) כן הוא בתוספתא. וטעם לסדר זה, שכל הנשמר (=אינו מתקלקל) ניתן למטה, וכל שאינו נשמר ניתן למעלה. 30) עלי דקל. 31) עשב בר, שהיו עושים ממנו מחצלאות. 32) כלומר, בתורת אחד מהמינים (שהרי עדיין לא מנה ענבים).

36 ח. הֱבִיאָם[33] בִּכְלִי מַתָּכוֹת - נוֹטֵל הַכֹּהֵן הַבִּכּוּרִים
37 וְחוֹזֵר הַכְּלִי לִבְעָלָיו[34]. וְאִם הֱבִיאָם בִּכְלִי עֲרָבָה
38 וְחֵלֶף וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי הַבִּכּוּרִים וְהַסַּלִּים
39 לַכֹּהֲנִים[35]. וְאִם נִטְמְאוּ[36] הַבִּכּוּרִים[37] - אֵין הַסַּלִּים[38]
40 לַכֹּהֲנִים[39].

33) בביכורים שם משנה ח: "העשירים מביאים ביכוריהם בקלתות (סלים) של כסף וכו', והעניים מביאים אותם בסלי נצרים וכו', והסלים והביכורים ניתנים לכהנים". ובבבא קמא צב. "מנא הא מילתא דאמרי אינשי, בתר ענייא אזלא עניותא, אמר ליה דתנן, עשירים מביאים ביכוריהם וכו'". וברש"י שם: והעשירים לא היו נותנין קלתותיהן לכהן

(כלומר, היו נותנין להם והכהנים היו מחזירים אותם ולא מניחים אותם אצלם), וטעמו של דבר, שסלי כסף וזהב אינם טפלים לביכורים, אבל סלי נצרים בטלים אגב הביכורים. ויש שלמדו כן מן הפסוק "ולקח הכהן הטנא מידך", וטנא הוא סל של נצרים, הרי הכהן נוטל גם את הביכורים וגם את הטנא ואילו בכלי זהב ובכלי כסף לא נאמר כן. וזהו מה שאמרו בספרי שם: "ולקח הכהן הטנא מידך, מיכן אמרו העשירים וכו' ועניים וכו' וסלים ניתנים לכהנים". 34) כיוון שאינו בטל אגב הביכורים, מחמת יקרו. 35) שהסלים בטלים אגב הביכורים. ואף שבפרק ד מהלכות אבל הלכה א כתב רבינו, שהשוו חכמים עשירים לעניים שכולם מביאים בסלים של נצרים - כאן לא תקנו כן, מפני כבוד המקדש (שהביכורים יובאו בסלים יפים). ועוד, שזה שנוטלים הכהנים את הסלים במתנה, כבוד הוא לעניים. 36) בירושלמי ביכורים פרק א הלכה ז: "נטמאו הביכורים, הסלים ניתנים לכהנים, דכתיב: ולקח הכהן הטנא מידך". ונראה שרבינו גרס "אין הסלים ניתנים לכהנים". 37) שהוא נופצם. 38) העשויים מערבה וחלף, שהם לכהנים. 39) שכיוון שאין ביכורים, שהם עיקר, אין נתינת סלים, שהם טפל לביכורים. וביאור דברי הירושלמי הוא כן: "ולקח הכהן הטנא מידך והניחו וגו'" - כשמניחו לפני ה', אז לוקח הוא הטנא, אבל כשנטמאו, שאינו מניף, אין הכהן לוקח הטנא.

1 **ט. כְּשֶׁהָיוּ מְבִיאִין אֶת הַבִּכּוּרִים, הָיוּ מְבִיאִין בְּיָדָם**
2 **תּוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה[40]. וְכָן הָיוּ תּוֹלִין מִצִּדֵּי הַסַּלִּים[41]**
3 **תּוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה, כְּדֵי לְעַטֵּר אֶת הַבִּכּוּרִים. אֵלּוּ שֶׁעִם**
4 **הַסַּלִּים הָיוּ קְרֵבִים עוֹלוֹת[42], וְאֵלּוּ שֶׁבִּידֵיהֶן הָיוּ נִתָּנִין**
5 **לַכֹּהֲנִים[43].**

40) להידור מצוה. 41) ולא היו נותנין אותן על גבי הסלין, שלא ינבלו הביכורים. 42) שהרי נדבת עוף אינה באה אלא עולה. 43) [ואין בזה משום מביא חולין בעזרה, כיוון שאין בהם שום פעולת הקרבה כלל].

6 **י. מִצְוַת עֲשֵׂה[44] לְהִתְוַדּוֹת[45] בַּמִּקְדָּשׁ עַל הַבִּכּוּרִים**
7 **בְּשָׁעָה שֶׁמְּבִיאָם. מַתְחִיל וְקוֹרֵא: הִגַּדְתִּי[46] הַיּוֹם לַיְ**
8 **אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ וְגוֹמֵר. אֲרַמִּי[47] אֹבֵד אָבִי.**
9 **עַד שֶׁיִּגְמֹר כָּל הַפָּרָשָׁה עַד אֲשֶׁר נָתַתָּ לִּי יְיָ[48]. וְאֵין[49]**
10 **קוֹרִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָנִיתָ**
11 **וְאָמַרְתָּ - בַּלָּשׁוֹן הַזֹּאת[50].**

44) שנאמר "ובאת אל הכהן וגו' ואמרת אליו וגו' וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך". 45) היינו להודות לה'. 46) מתחיל מאמצע הפסוק ולא מתחילתו, שמה שכתוב שם: "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם", אינו אלא ציווי. 47) דהיינו, שמדלג על הכתוב: "וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך", שאף הוא אינו אלא ציווי. 48) ואינו מסיים הפסוק: "והנחתו לפני ה' אלוקיך וגו'", שאף הוא אינו אלא ציווי. 49) משנה בסוטה לב. "ואלו נאמרים בלשון הקודש, מקרא ביכורים וכו' כיצד (כלומר, היכן לומדים זאת), וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך. ולהלן הוא אומר וענו הלויים וכו', מה ענייה האמורה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש". 50) בגמרא שם לג. למדו זאת בגזירה שווה, נאמר כאן: "וענית ואמרת" ונאמר בברכות וקללות "וענו הלויים ואמרו", ושם למדו עוד בגזירה שווה, נאמר שם "קול רם" ונאמר במתן תורה "משה ידבר והאלוקים יעננו בקול" מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש".

12 **יא. בְּרֵאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לִקְרוֹת[51] - קוֹרֵא,**
13 **וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת[52] - מַקְרִין אוֹתוֹ. נִמְנָעוּ**
14 **אֵלּוּ שֶׁאֵין יוֹדְעִין לִקְרוֹת מִלְּהָבִיא[53], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
15 **יִכָּלְמוּ. הִתְקִינוּ בֵּית דִּין, שֶׁיִּהְיוּ מַקְרִין אֶת מִי שֶׁהוּא**
16 **יוֹדֵעַ כְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ.**

51) פרשת ביכורים בלשון הקודש. 52) "מפני שכל בני אדם לא היו יודעים (כלומר: לא כל בני אדם היו יודעים) לשון הקודש. 53) ביכורים.

17 **יב. הַמֵּבִיא אֶת הַבִּכּוּרִים - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לִתְּנֵם**
18 **לְעַבְדּוֹ וּקְרוֹבוֹ בְּכָל הַדֶּרֶךְ[54] עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת.**
19 **הִגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת - נוֹטֵל הַסַּל עַל כְּתֵפוֹ הוּא**
20 **בְּעַצְמוֹ[55], וַאֲפִלּוּ הָיָה מֶלֶךְ גָּדוֹל שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[56],**
21 **וְנִכְנָס[57] עַד שֶׁמַּגִּיעַ לָעֲזָרָה, וְקוֹרֵא וְעוֹדֵהוּ הַסַּל עַל**
22 **כְּתֵפוֹ: הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיְ אֱלֹהֶיךָ וְגוֹמֵר[58], וּמוֹרִיד הַסַּל**
23 **מֵעַל כְּתֵפוֹ וְאוֹחֲזוֹ בִּשְׂפָתָיו, וְהַכֹּהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחְתָּיו**
24 **וּמֵנִיף, וְקוֹרֵא[59]: אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה**
25 **וְגוֹמֵר, עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה, וּמַנִּיחוֹ בְּצַד הַמִּזְבֵּחַ**
26 **בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל קֶרֶן, וְיִשְׁתַּחֲוֶה[60]**
27 **וְיֵצֵא. וּמִנַּיִן שֶׁהֵן[61] טְעוּנִין תְּנוּפָה? שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקַח**
28 **הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ[62] - לְרַבּוֹת אֶת הַבִּכּוּרִים**
29 **לִתְנוּפָה. וּכְשֵׁם שֶׁטְּעוּנִין תְּנוּפָה, כָּךְ טְעוּנִין קָרְבָּן**
30 **שְׁלָמִים [וָשִׁיר]. שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב,**
31 **וּבְרָגְלִים אוֹמֵר: וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ; מַה שִּׂמְחַת הֶחָג**
32 **- בִּשְׁלָמִים[63], אַף כָּאן - בִּשְׁלָמִים. וְאֵין הַקָּרְבָּן**
33 **מְעַכֵּב.**

54) להקל על משאו, ויכול לקרוא לאחר מכן פרשת ביכורים. שלא אמרו שאם אין לקיחת הביכורים והבאתם על ידי אדם אחד, שאין לקרוא, אלא כשמסר לשליח על מנת שיביאם לעזרה, ומת השליח, שאז אפילו אם יביאם בעצמו, אינו קורא, לפי שהלקיחה וההבאה לא היו על ידי אחד. אבל אם מוסרם לקרובו, לשעה, כדי להקל על משאו, אין זו לקיחה כלל, והרי זו לקיחה והבאה באחד. 55) "לשון התורה הוא, שיהיה אדם בעצמו נושא הביכורים ונותנן ביד הכהן, אמר השם יתברך: ולקח הכהן הטנא מידך". 56) אפילו אגריפס המלך, ופירש רבינו: אגריפס המלך ממלכי בית שני, בעל נפש גדולה ושררה רבה. 57) להר הבית. 58) עד סוף הפסוק: "לתת לנו". 59) הבעלים. 60) שנאמר: "והשתחוית לפני ה' אלוקיך". 61) הביכורים. 62) ולמדו (שם) בגזירה שווה "יד־יד" משלמים. 63) ושיר למדו שם: "נאמר כאן, בכל הטוב, ונאמר להלן והנך להם כשיר עגבים וכו' ומיטיב נגן".

1 **יג. וְאֵימָתַי קוֹרִין בְּשִׁיר עֲלֵיהֶן? מִשֶּׁיַּגִּיעוּ[64] לָעֲזָרָה**
2 **הַלְוִיִּם הָיוּ[65] מַתְחִילִין וְקוֹרִין: אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי**
3 **דִּלִּיתָנִי[66].**

64) מביאי הביכורים. 65) הלויים. 66) מזמור זה אמרוהו הלויים בתורת הודאה לה' על חסדיו, כדרך שאמרוהו בשיר של תודה.

4 **יד. הַבִּכּוּרִים טְעוּנִים לִינָה. כֵּיצַד? הֵבִיא בִּכּוּרָיו**
5 **לַמִּקְדָּשׁ וְקָרָא וְהִקְרִיב שְׁלָמָיו[67] - לֹא יֵצֵא בְּאוֹתוֹ**
6 **הַיּוֹם מִירוּשָׁלַיִם לַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ, אֶלָּא יָלִין שָׁם וְיַחֲזֹר**
7 **לְמָחָר לְעִירוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ**
8 **- כָּל פּוֹנוֹת שֶׁאַתָּה פּוֹנֶה מִן הַמִּקְדָּשׁ לִכְשֶׁתָּבוֹא לוֹ[68]**
9 **לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בַבֹּקֶר[69]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַבִּכּוּרִים**
10 **טְעוּנִין שִׁבְעָה דְבָרִים: הֲבָאַת מָקוֹם, וּכְלִי, וּקְרִיאָה,**
11 **וְקָרְבָּן, וְשִׁיר, וּתְנוּפָה, וְלִינָה.**

67) אין כוונת רבינו לומר, שאינו חייב בלינה אלא אם הקריב קרבנו, שהרי מפורש בירושלמי שאם לא הביא קרבן, טעון לינה משום הביכורים, אלא כתב סדר הדברים של מביא ביכורים. ולא הזכיר רבינו שיר ותנופה, לפי שאינם חובותיו של מביא הביכורים, אלא שיר בלויים, ותנופה בכהן. וכן לא הזכיר רבינו קרבנות העולה, לפי שאינם חובה, אלא מנהג כדי לעטר את הביכורים. 68) אליו. 69) וזהו בנין־אב לכל הקרבנות, שטעונים לינה.

יום רביעי כ"ד אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר שהוידוי אינו שוה בכל, ושיש מביא ואינו קורא, ומי הוא. הקונה שני אילנות בתוך שדה חבירו, או המוכר שדהו לפירות. אם צריך לקיחה והבאה כאחת. וזמן הבאת הביכורים. ודין התרומות והחלה והביכורים אם הם נכסי כהן ממש. הביכורים אם אוסרין בכל שהן. וכיצד מעלין אותם לירושלים.

12 **א. כָּל הַמֵּבִיא[2] בִּכּוּרִים טָעוּן קָרְבָּן וְשִׁיר[3] וּתְנוּפָה[4]**
13 **וְלִינָה[5], אֲבָל הַוִּדּוּי אֵינוֹ שָׁוֶה בַּכֹּל, לְפִי שֶׁיֵּשׁ[6]**
14 **שֶׁחַיָּבִין לְהָבִיא בִּכּוּרִים וְאֵינָן קוֹרִין עֲלֵיהֶם.**

2) המדובר כשכבר הביא בעזרה, ואם כן אין לדבר עוד על "הבאת מקום" (למעלה פ"ג הלכה ה) ועל "טעונין כלי" (שם הלכה ז), שהרי כבר קיימן. 3) שם הלכות יב־יד. 4) ואף ביכוריהם של אשה, טומטום ואנדרוגינוס ביכורים, שהן עצמן אינן יכולות להניף, ראה בפ"ט מהלכות מעשה הקרבנות הלכה טז – קרבנן טעון תנופה על־ידי כהן (מנחות סא: והלכות מעשה הקרבנות שם). 5) למד כן רבינו (שכל הביכורים טעונים הדברים הנ"ל), ממה ששנינו (ביכורים פ"א משנה א): "יש מביאים וקורין, (ויש) מביאין ולא קורין, ויש שאינן מביאין וכו'". הרי שרק לענין קריאה יש חילוק, אבל בשאר דברים שהביכורים טעונים – לא חלקו. 6) משנה שם.

15 **ב. וְאֵלּוּ מְבִיאִין וְלֹא קוֹרִין: הָאִשָּׁה[7] וְהַטֻּמְטוּם[8]**
16 **וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[9], לְפִי שֶׁהֵן סְפֵק אִשָּׁה[10], וְאֵינָן**
17 **יְכוֹלִין לוֹמַר: אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי יְיָ[11]. וְכֵן**
18 **הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[12] וְהָעֶבֶד[13] וְהַשָּׁלִיחַ, לְפִי שֶׁאֵינָן**
19 **יְכוֹלִין לוֹמַר: אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי יְיָ[14].**

7) שם משנה ה. אבל מביא הבעל מנכסי אשתו וקורא, כדלהלן הלכה ו. 8) "אינו ניכר אם זכר או נקבה" (פירוש המשנה). 9) "מי שיש לו אברי הזרע הידועים לזכר ולנקבה וכו' והוא מסופק" (שם). 10) ראה בפ"ב מהלכות שופר הלכה ב, ובהשגות הראב"ד שם. 11) "לפי שארץ ישראל לא נתחלקה אלא לזכרים וכו' והוא שאמר השם יתברך (במדבר כו, נה) לשמות מטות אבותם ינחלו" (פירוש המשנה). [ואף־על־פי־כן הן מביאות, שלענין הבאה לא נאמר "אשר נתן ה'" אלא (שמות כג, יט) "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך" (ועיין רשב"ם ותוספות בבא בתרא קלו: ד"ה מביא), והפסוק "האדמה אשר נתת לי ה'", אינו מכוון לקרקע שממנה הביא הפירות, שבזה מספיק אם קנה אותה, אלא הכוונה לחלקו בארץ ישראל בכל מקום שהוא. ולפיכך האשה שקנתה קרקע, מביאה ביכורים שזוהי "אדמתך", ואינה קוראה שאין כאן "אשר נתת לי ה'". והקונה שני אילנות בתוך של חבירו, שהדבר ספק אם קנה קרקע או לא, אף־על־פי שיש לו חלק בארץ ישראל, מביא ואינו קורא, שאינו יכול לומר "האדמה אשר נתת לי" "דמיחזי כשיקרא" (בבא בתרא פב.) כלומר, נראה כמשקר, שנראה כאילו אומר על האדמה, שממנה יצאו ישראל כנ"ל]. וראה בתוספות הגרע"א שהביא בשם טורי־אבן למה אינה פטורה גם מהבאה, משום מצות־עשה שהזמן גרמא, עיין שם. 12) משנה שם. והם "הממונים שממנים על היתומים, בין שמינה אותם אבי היתומים או בית־דין" (פירוש המשנה). [והנה במשנה שם חוברו אשה טומטום ואנדרוגינוס בבבא אחת עם אפוטרופסין עבד ושליח, ורבינו חילקם, לפי שאין טעמם שוה: שלוש הראשונות נתמעטו מן "האדמה אשר נתת לי ה'", לפי שאין להם חלק בארץ. ואילו האפוטרופסים והשליח, שיש להם חלק בארץ – לא נתמעטו אלא מ"פרי האדמה אשר נתת לי ה'", שהפרי אינו שלהם, שהרי אינם אלא שלוחים בשביל אחרים, וגם עבד לא נתמעט אלא מ"פרי", שהרי כשישתחרר יהיה גר ויהיה לו חלק בארץ, ראה בהלכה הסמוכה]. 13) [עבד כנעני המביא ביכורים של רבו, ונתמעט מ"פרי" (ראה למעלה). ולהביא מקרקע שלו, לא יתכן, שהרי מה שקנה עבד קנה רבו, ראה בפ"ג מהלכות זכיה ומתנה הלכה יג. ולדעת הסובר שיש מציאות שלא קנה רבו (קידושין כג:) – מביא הוא ביכורים וקורא, כמו גר, בהלכה הסמוכה]. 14) כלומר, הפירות אינם שלהם, כמבואר למעלה.

20 **ג. הַגֵּר[15] - מֵבִיא וְקוֹרֵא. שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם: אַב הֲמוֹן**
21 **גּוֹיִם נְתַתִּיךָ - הֲרֵי הוּא אַב כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֶׁנִּכְנָסִין**
22 **תַּחַת כַּנְפֵי שְׁכִינָה[16]; וּלְאַבְרָהָם הָיְתָה הַשְּׁבוּעָה**
23 **תְּחִלָּה[17] שֶׁיִּירְשׁוּ בָּנָיו אֶת הָאָרֶץ. וְכֵן[18] כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם**
24 **- מְבִיאִין וְקוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עָרֵי מִגְרָשׁ[19].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"...הרי הוא אב כל העולם כולו..."

יסוד והתחלת קירובו של אברהם אבינו להקב"ה הוא הציווי "לך־לך מארצך וממולדתך וכו'", בשעה שעדיין לא נודעו כלל מעלותיו האחרות, כי הוא עיקר גדול בעבודת ה' שהדרך לחיבור עם הקב"ה היא על־ידי ציות מוחלט לציוויו באמונה וקבלת עול פשוטה.

ולכן יובן מדוע אברהם אבינו הוא אב לגרים, כי קירובו להקב"ה הוא כמציאות חדשה בלי שום הקדמה לפני זה, וכמו גר שבא להתגייר.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ה עמוד 50 והערה 46)

~ נקודות משיחות קודש ~

"הגר מביא וקורא, שנאמר לאברהם אב המון גויים נתתיך, הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי השכינה כו'".

ובביאור דבריו יש לומר, שהגר קורא לא מצד היותו חלק מכלל ישראל, אלא מגדר בן שיורש את אביו. כי בבעלות עם ישראל על ארץ ישראל ישנם שני פרטים: בעלות כללית שבגללה שייכת כל הארץ לעם ישראל כולו. ובעלות פרטית שכל אחד ואחד מישראל יש לו חלק פרטי בארץ, השייך רק אליו.

שני קניינים אלו באו בפועל בשני אופנים שונים: הבעלות הכללית בכיבוש על־ידי יהושע, והפרטית על־ידי ירושה וחזקה פרטית של כל אחד בחלקו.

שני אופני בעלות אלו, הובטחו לאברהם אבינו בפרשת לך־לך. הפסוק "לזרעך אתן את הארץ הזאת" מדבר בבעלות הכללית של עם ישראל על ארץ ישראל. ואילו בפסוק "לך אתננה" מדובר בבעלות הפרטית. כי אברהם אבינו קיבל את הארץ בשני האופנים, היינו גם כראש האומה הכוללת את כל עם ישראל, וגם כאב של כל אחד ואחד מישראל באופן פרטי.

ויש לומר, שמגדר זה יורש הגר חלק בארץ ישראל, ולכן מביא ביכורים וקורא, בתור יורש מאביו.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן כ"ד)

15) שם משנה ד: "אלו מביאין ולא קורין, הגר מביא ולא קורא, שאינו יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו". ובירושלמי שם: "תני בשם רבי יהודה, גר עצמו מביא וקורא. מה טעם, כי אב המון גויים נתתיך, לשעבר היית אב לארם, ועכשיו מכאן ואילך אתה אב להמון גויים. רבי יהושע בן לוי אמר, הלכה כרבי יהודה". וכן פסק רבינו בתשובה (הוצאת פריימן סימן מב). וראה בעיניים למשפט להגר"י אריאלי למכות יט. ובמשנה־למלך. 16) ולכן יכול הוא לומר: "אשר נשבע ה' לאבותינו", ויכול לומר: "לתת לנו", שלעתיד־לבוא יקבלו הגרים חלק בארץ, כמפורש ביחזקאל מז, כב (הגהה במשנה־למלך בשם כפות תמרים). [ומה שהוא אומר: "האדמה אשר נתת לי", כיון שהבטיח הקב"ה, הרי זה כאילו כבר נתן, אבל נשים שלא הבטיח להן, אינן בכלל זה]. 17) כלומר, לפני שנשבע ליצחק וליעקב. ואם כן "נשבעת לאבותינו" הכוונה לאברהם, שהוא אב לגרים, ולא ליצחק וליעקב (שאגת אריה סימן מט). 18) תוספתא ביכורים פ"א הלכה ב, כרבי יוסי. 19) ואף שישראל נתנו לכהנים את ערי המגרש, כיון שנתנו על־פי צווי ה', הרי זה בכלל: "אשר נתת לי ה'" (רדב"ז). וראה בתוספתא כפשוטה שם.

ד. הַקּוֹנֶה[20] שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ [שָׂדֶה] שֶׁל חֲבֵרוֹ - מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, לְפִי[21] שֶׁהַדָּבָר סָפֵק אִם יֵשׁ לוֹ קַרְקַע אוֹ אֵין לוֹ[22]. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה? מַקְדִּישׁ[23] אוֹתָם תְּחִלָּה[24] לְבֶדֶק הַבַּיִת[25], מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק חֵלִין וְאֵין מַכְנִיסִין חֵלִין לָעֲזָרָה[26], וְהַכֹּהֵן פּוֹדֶה אוֹתָן מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ וְאַחַר כָּךְ אוֹכְלָן. וּמַפְרִישׁ[27] מֵהֶן תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק חֵלִין[28]. וְנוֹתֵן הַמַּעֲשְׂרוֹת[29] שֶׁלָּהֶן לַכֹּהֲנִים[30], שֶׁמָּא בִּכּוּרִים הֵם וַאֲסוּרִין לְזָרִים[31]. וְאֵינוֹ מֵבִיא אוֹתָן בְּעַצְמוֹ, אֶלָּא מְשַׁלְּחָן בְּיַד שָׁלִיחַ[32], כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּעַכֵּב אוֹתָן[33] הַקְּרִיאָה מִלְּאָכְלָן; שֶׁכֹּל[34] שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַקְּרִיאָה מִפְּנֵי הַסָּפֵק - הַקְּרִיאָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ.

20) ביכורים פ"א משנה ו, כחכמים ולא כרבי מאיר. 21) בבא בתרא פא: 22) ולכן אינו קורא, שהרי אם אין לו קרקע, אינו חייב בביכורים כלל. ושאלו שם פב. "מכדי פסוקי נינהו, ליקרי (כלומר, מה בכך אם יקרא את הפסוקים של פרשת ביכורים). אמר ליה, משום דמיחזי כשיקרא (= נראה כמשקר שאומר "האדמה אשר נתת לי") (וראה למעלה הלכה א). רב משרשיא בריה דרב חייא אמר, דלמא אתי לאפקועי מתרומה ומעשר (יחשוב שהביכורים הם ודאי, ופטורים מתרומה ומעשר, ואין הדבר כן, כדלהלן). אבל צריך עיון: הרי למעשה לא קנה קרקע (משנה שם פא. ופכ"ד מהלכות מכירה הלכה ו), שכיון שהדבר ספק, אמרו: "המוציא מחבירו עליו הראיה" ולמה חייב להביא, הרי אין כאן "ראשית ביכורי אדמתך", ראה במשנה ראשונה שם, ובאור־שמח לפ"ב הלכה יג. 23) שם. 24) קודם שמביא למקדש. 25) וקדושתם מספק, שמא חולין הם. אבל אם ביכורים הם, אינם קודש, שהרי הם ממון כהן, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו (פ"ו מהלכות ערכין וחרמין הלכה טז ורדב"ז שם). 26) ראה בפ"ב מהלכות שחיטה הלכה ג, וברשב"ם בבא בתרא שם: ד"ה דילמא. 27) כלומר, מביא הפירות (שם). 28) אבל ביכורים פטורים מתרומות ומעשרות, ראה בפ"ג מהלכות תרומות הלכה כג, שהפרשת ביכורים קודמת לכל. ואם כן, הם פטורים מכל חיובי התרומות והמעשרות שאחריהם. 29) כלומר, אפילו מעשר שני שהוא תמיד לבעלים, ומעשר ראשון שהוא ללוי. אבל תרומות, פשוט הוא שניתנות לכהנים. 30) בבא בתרא שם, כרבי אלעזר בן עזריה, שמעשר ראשון ניתן מעיקר הדין, אף לכהן. וראה בפ"א מהלכות מעשר, הלכה ד. 31) כנ"ל בפ"ג הלכה א. 32) והשליח אינו קורא, כנ"ל בהלכה ב. 33) את הביכורים. 34) בבא בתרא שם: "קריאה לא מעכבת. ולא (בתמיה), והאמר ר' זירא כל

הראוי לבילה, אין בילה מעכבת בו. ושאינו ראוי לבילה (כמו כאן, שאיו קורא מחמת הספק), בילה מעכבת בו".

ה. הִפְרִישׁ[35] בִּכּוּרָיו וּמָכַר שָׂדֵהוּ - מֵבִיא[36] וְאֵינוֹ קוֹרֵא; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי יְיָ[37], שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ[38]. וְהַלּוֹקֵחַ[39] אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ בִּכּוּרִים אֲחֵרִים מֵאוֹתוֹ הַמִּין שֶׁכְּבָר הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ הַמּוֹכֵר; וְאִם הִפְרִישׁ - מֵבִיא[40] וְאֵינוֹ קוֹרֵא[41]. אֲבָל מִמִּין אַחֵר - מַפְרִישׁ וּמֵבִיא וְקוֹרֵא[42].

35) ביכורים שם, משנה ז, ותוספתא הלכה ג. ובירושלמי שם הלכה ה העמידו משנתנו כשהפריש על דעת למכור שדהו, שמתחילה לא נתחייבו בקריאה. אבל אם מתחילה נתחייבו בקריאה – כיון שנדחו אחר־כך מקריאה אחרי שמכר שדהו, דינם שיירקבו. וראה להלן בהלכות יג־יד. 36) המוכר. 37) כלומר, נתת לי, ועדיין ישנה בידי. וראה למעלה הלכה ב, שעיקר פסוק זה לא על קרקע זו, אלא על חלקו בארץ, ואם־כן צריך לפרש כי גם כאן הכוונה שהוא נראה כמשקר. וראה בהלכה הקודמת. 38) ואף־על־פי־כן הוא מביא, שכיון נתחייב שוב אינו נפטר. 39) שם, כחכמים ולא כרבי יהודה. ובירושלמי: "מה טעמון דרבינן (שאין השני מביא), הגדתי היום, פעם אחת הוא מגיד ואינו מגיד פעם שניה. הנה הבאתי, פעם אחת הוא מביא ואינו מביא פעם שנית" (כן היא גירסת הגר"א). ופירושו, שהפירות עצמם נפטרו מהבאה שניה, לאחר שהביאו מהם פעם אחת. 40) שהרי למדו כן בירושלמי (ראה למעלה) ממה שנאמר "הגדתי היום", ומתוך זה למד רבינו שלא נתמעטה ההבאה, אלא ההגדה (תוספות אנשי־שם). וכמו כן המביא ביכורים וחזר והביא הוא עצמו ממין אחר – ביכוריו ביכורים, אלא שאינו קורא, כמפורש להלן הלכה יא (תוספתא כפשוטה). וראה בפירוש המשנה ובתוספות הגרע"א. 41) אף־על־פי שהמוכר לא קרא, כנ"ל, ואם כן עדיין לא קראו על פירות שזה זו כלל, מכל־מקום אינו קורא שאינו יכול לומר: "הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה", לפי שאינם ראשית, כדלהלן בהלכה ט. וראה ברדב"ז. 42) שביכורי מין אחד, שהביא המוכר, אינם פוטרים את המין השני מהפרשת ביכורים.

ו. הַמּוֹכֵר[43] שָׂדֵהוּ לְפֵרוֹת[44] - הַלּוֹקֵחַ מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא; שֶׁקִּנְיַן פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף[45]. אֲבָל[46] מֵבִיא אָדָם מִנִּכְסֵי אִשְׁתּוֹ[47] בִּכּוּרִים וְקוֹרֵא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ גּוּף הַקַּרְקַע; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר נָתַן לְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ[48]. אַף עַל פִּי שֶׁמֵּתָה[49] אִשְׁתּוֹ אַחַר שֶׁהִפְרִישׁ וְהוּא בַּדֶּרֶךְ[50] - מֵבִיא וְקוֹרֵא[51].

43) גיטין מז: כריש לקיש ולא כרבי יוחנן, כיון שרבא אומר שם מח. "קרא ומתניתא מסייעי ליה לריש לקיש וכו'" (רדב"ז). 44) בזמן שאין היובל נוהג. ופירש שאינו מוכר אלא לפירות, אבל אם מכר סתם, כוונתו גם לגוף השדה. וראה בהלכה הסמוכה. 45) ולפיכך אינו קורא, שאינו יכול לומר "האדמה אשר נתת לי" [שהרי הקב"ה נתן גם קנין הגוף, אבל לענין הבאה, שלא נאמר אלא "ביכורי אדמתך", כיון שיש לו קנין פירות הרי הוא מביא. ועיין תוספות בבא בתרא קלו: ד"ה מביא. אלא שצ"ע הרי הפסוק הזה (= האדמה אשר נתת לי ה'") אינו מכוון לקרקע זו שממנה יצאו הפירות, אלא לחלקו בארץ ישראל, ראה למעלה הלכה ב]. 46) ברייתא שם. 47) נכסי מלוג, שאין לו בהם אלא פירות. וראה בפי"ב מהלכות אישות הלכה ג. 48) ואף־על־פי שאין אכילת הפירות שאוכל הבעל אלא מדבריהם (כנ"ל שם), מכל־מקום כיון שכך היתה דרכם של דורות הראשונים, לתת מהר ומתן (בראשית רבה פרשה פ), לכן חידשה התורה שמביא וקורא (מאירי לגיטין עמ' 205). ועיין תוספות שם ד"ה ולביתך. 49) ברייתא שם. 50) שכבר יצא מביתו כדי לעלות לירושלים, ודוקא בכהאי־גוונא שהוא בדרך, כדלהלן. 51) שהרי יש לו גם גוף הקרקע. והחידוש בזה, אמרו בגיטין שם: "סלקא דעתך אמינא, ליגזור משום דרבי יוסי בר חנינא דאמר וכו', בדרך ושגרן ביד שליח ומת שליח בדרך (ולכן נקט רבינו למעלה: "והוא בדרך") מביא ואינו קורא (ראה להלן הלכה ח) וכו', קא משמע לן". כלומר: כיון שבשעת לקיחה מן הבית היו לו רק פירות, ולאחר מיתת אשתו יש לו גם גוף הקרקע, היה מקום לטעות שאין זה "לקיחה והבאה כאחת". ואף־על־פי שדעת רבינו, שירושת הבעל אינה אלא מדבריהם (פ"ו מהלכות נחלות הלכה ח, והלכות אישות שם), מכל־מקום קורא, שכיון שתיקנו חכמים ירושת האשה לבעל, מדין "הפקר בית־דין הפקר", הרי היא שלו מן התורה. ש"הפקר בית־דין הפקר", הוא דין תורה. וראה באבני־מילואים להלכות קידושין סימן כח את לג.

ז. הַמּוֹכֵר[52] שָׂדֵהוּ[53] אוֹ שֶׁמָּכַר[54] אִילָנוֹת וְקַרְקָעָן[55] בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְקוֹרֵא בְּיוֹבֵל רִאשׁוֹן בִּלְבַד[56], שֶׁעֲדַיִן לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ שֶׁל מוֹכֵר שֶׁתַּחֲזֹר לוֹ הַקַּרְקַע[57]. אֲבָל אִם חָזַר וּמְכָרָהּ בְּיוֹבֵל שֵׁנִי[58] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא[59]; שֶׁהֲרֵי סָמְכָה דַעְתּוֹ[60] שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא הַפֵּרוֹת, וְקִנְיַן פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף[61].

52) גיטין שם. 53) סתם, שאז הכוונה בין לקרקע ובין לפירות. וראה בהלכה הקודמת. 54) שם מח. 55) כלומר, מכר אילן אחר או שני אילנות, ופירש שהוא מוכר גם הקרקע עמהם. 56) שם, כרב חסדא. 57) כיון שלא הורגלו עדיין להחזיר השדות ביובל, ולכן מכר לו גם את גוף הקרקע, אלא שהתורה הפקיעה את השדה מן הלוקח והחזירתו למוכר. וראה בפי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה א. 58) שכבר הורגלו להחזיר שדותיהם ביובל הראשון. 59) שם, כריש לקיש ולא כרבי יוחנן. 60) של המוכר. 61) כבהלכה הקודמת.

ח. הִפְרִישׁ[62] בִּכּוּרָיו וְחָלָה וַהֲרֵי הוּא מְסֻכָּן[63] - זֶה שֶׁרָאוּי לְיָרְשׁוֹ מֵבִיא[64] וְאֵינוֹ קוֹרֵא[65]. הִפְרִישׁ[66] בִּכּוּרָיו וְשִׁלְּחָן בְּיַד אַחֵר, וּמֵת הַשָּׁלִיחַ בַּדֶּרֶךְ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר הוּא[67] וֶהֱבִיאָן - אֵינוֹ קוֹרֵא; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקַחְתָּ וּבָאתָ - עַד שֶׁתְּהֵיֶה לְקִיחָה[68] וַהֲבָאָה כְּאַחַת.

62) ירושלמי ביכורים פ"א הלכה ה, בשם רבי יוחנן.

63) לפנינו בירושלמי: "חולה או מסוכן". ורבינו גרס: "חולה ומסוכן" (כסף־משנה). 64) שמן הסתם רצונו שיהא הקרוב הראוי ליורשו, שלוחו להבאת הביכורים. ולכן סמך רבינו דין זה לדין שליח דלהלן. אבל אם חלה והוא אינו מסוכן, אין להביא ביכוריו עד שיעשה שליח במפורש. 65) כדין שליח הנזכר למעלה בהלכה ב. והשמיענו בזה שאף־על־פי שאם מת המשלח אחר ההפרשה, מביא היורש וקורא, שהם שלו – כל זמן שלא מת, אף־על־פי שהוא מסוכן, אינו אלא כשליח (ירושלמי שם). ואם מת החולה אחר שיצא השליח, גם כן אינו קורא, שהרי הלקיחה היא בתורת שליח, וההבאה בתורת בעלים שהרי הוא יורשו, ואין זה "לקיחה והבאה כאחת", כדלהלן. 66) מימרא של ר' יוסי בר חנינא בגיטין מז: 67) כלומר, המשלח, בעל הפירות. 68) כלומר, לקיחה מן הבית. כרבינו תם שם, בתוס' ד"ה בצרן ולא כרשב"ם.

1 **ט. הִפְרִישׁ[69] בִּכּוּרָיו וְאָבְדוּ[70] קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת,**
2 **וְהִפְרִישׁ אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶן[71] - מֵבִיא הַשְּׁנִיִּים וְאֵינוֹ**
3 **קוֹרֵא; לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: אֶת רֵאשִׁית כָּל פְּרִי**
4 **הָאֲדָמָה, לְפִי שֶׁאֵינָן רֵאשִׁית. וְאֵלּוּ הַשְּׁנִיִּים - אֵין**
5 **חַיָּבִים עֲלֵיהֶן חֹמֶשׁ כְּבִכּוּרִים[72].**

69) ביכורים פ"א משנה ח. 70) או נמקו או נבזזו וכיוצא בזה, למעלה פ"ב הלכה כ, וקיצר רבינו כאן (המגיה על גליון רבינו). וראה ב'תוספות יום־טוב' שם. 71) כיון שהוא חייב באחריותם, כנ"ל שם. 72) שדינם כתרומה (למעלה פ"ג הלכה ה), והאוכל תרומה בשוגג מוסיף חומש (פ"ו מהלכות תרומות הלכה ו). כן הוא במשנה שם, ועיין שם ברע"ב.

6 **י. הֵבִיא[73] בִּכּוּרָיו וְנִטְמְאוּ בָּעֲזָרָה[74] - נוֹפְצָם[75] שָׁם**
7 **וְאֵינוֹ קוֹרֵא[76].**

73) ביכורים שם. 74) ששוב אינו חייב באחריותם, למעלה פרק ב שם, עיין שם. 75) [כלומר מריקם מן הסל, שבאופן זה שנטמאו – אין הסל לכהנים (למעלה פרק ג הלכה ח). ונראה שלאחר כן הם נשרפים, כדין תרומה וקדשים שנטמאו (שבת כה.) אלא שאסור ליהנות מהם בשעת שריפה, לפי שדינם כקדשי שמים, כמפורש למעלה שם הלכה ג (משנה ראשונה). והראב"ד (למעלה שם), סובר שאף באופן זה הכל ניתן לכהנים, ולכן הוכרח לפרש כאן "נופצם" – "יניחו עד שירקבו או עד שיתמסמסו". ועיין ר"י קורקוס]. 76) שאין קריאה אלא בשעת שמחה (להלן הלכה יג), וכיון שנטמאו אין כאן שמחה (הר"ש שם).

8 **יא. הֵבִיא[77] בִּכּוּרָיו מֵאֶחָד מִן הַמִּינִים[78] וְקָרָא, וְחָזַר**
9 **וְהֵבִיא בִּכּוּרִים מִמִּין אַחֵר - אֵינוֹ קוֹרֵא עֲלֵיהֶן;**
10 **שֶׁנֶּאֱמַר: הִגַּדְתִּי הַיּוֹם - פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה הוּא מַגִּיד,**
11 **וְלֹא שְׁתַּיִם[79].**

77) שם סוף משנה ט. 78) כלומר, משבעת המינים. 79) ירושלמי שם ה"ז. וראה בתוספתא פ"א ה"ד ובתוספתא כפשוטה שם.

12 **יב. הִפְרִישׁ[80] בִּכּוּרָיו[81] וְיָבֵשׁ הַמַּעְיָן[82] אוֹ שֶׁנִּקְצַץ**
13 **הָאִילָן[83] - מֵבִיא[84] וְאֵינוֹ קוֹרֵא; לְפִי שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאֵין**
14 **לוֹ קַרְקַע[85], שֶׁהֲרֵי אָבְדָה[86].**

80) שם מ"ו, כחכמים ולא כרבי יהודה. ואע"פ שבברכות מ. העמיד סתם משנה כרבי יהודה – סמך רבינו על משנתנו כאן, שרבי יהודה יחיד הוא כנגד רבים. (והרי זה כסתם ואחר־כך מחלוקת, שאין הלכה כסתם). וראה בתוספות ר"י שירליאו ובתוספות הרא"ש ובשיטה־מקובצת לברכות שם, שפסקו כרבי יהודה. 81) בירושלמי שם הלכה ה, העמידו משנתנו שיבש המעיין קודם שהפריש ביכוריו, שאם לא כן, הרי כבר נראו לקריאה. וכיון שכן, נדחו וירקבו (ראה ב"משנה ראשונה" שם). וראה בהלכה הסמוכה. 82) "שממנו היה משקה שדהו" (פירוש המשנה). 83) שממנו הביא ביכוריו. 84) כיון שבשעת ההפרשה, היתה לו קרקע. וראה למעלה הלכה ה ובפ"ב הלכה יד. 85) לפי זה אמרו בברכות שם שלענין ברכות, אם ברך על פרי העץ "בורא פרי האדמה" – לא יצא. וזה מתאים לנוסחא בדברי רבינו פ"ח מהלכות ברכות ה"י, ועיין שם בכסף־משנה. 86) כלומר, הקרקע. שאינה קרויה קרקע אלא־אם־כן יש לה מעיין המשקה ואילנות גדלים בה. ולכן אינו יכול לומר: "אשר נתת לי ה'", כמבואר למעלה בה"ה, עי' שם. ועיין ברש"י לברכות שם.

15 **יג. הַמְּבִיא[87] בִּכּוּרִים מֵאַחַר חַג הַסֻּכּוֹת וְעַד חֲנֻכָּה[88],**
16 **אַף עַל פִּי שֶׁהִפְרִישָׁן קֹדֶם הֶחָג[89] - מֵבִיא[90] וְאֵינוֹ**
17 **קוֹרֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב; וְאֵין[91] קְרִיאָה**
18 **אֶלָּא בִּשְׁעַת שִׂמְחָה - מֵחַג הַשָּׁבוּעוֹת[92] עַד סוֹף**
19 **הֶחָג[93]. וּשְׁאָר הַמְּבִיאִין חוּץ מֵאֵלּוּ[94] - מְבִיאִין**
20 **וְקוֹרִין.**

87) משנה שם, כחכמים ולא כרבי יהודה בן בתירא. 88) שהרי לאחר חנוכה אין מביאין ביכורים, כנ"ל. 89) חג הסוכות שאז הוא זמן קריאה. 90) ואף־על־פי שבמכות יח: אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא, הפריש ביכורים קודם לחג ועבר עליהן החג, ירקבו, כיון שהיו ראויים לקריאה ונדחו, וכרבי זירא, שכל שאינו ראוי לבילה, בילה מעכבת בו. ואם כן, מדוע כתב רבינו כאן שמביא. ונראה, שסמך רבינו על מה שאמרו בגיטין מז: (כתבו רבינו למעלה בהלכה ח), שאם הפריש ביכורים ושלחן ביד אחר ומת וחזר הוא והביאן, שאינו קורא, ולא חילקו בין הפריש על דעת לשלחן, לבין הפריש שלא על דעת לשלחן, שאז כבר נראו הביכורים לקריאה, הרי שהגמרא שם אינה סוברת כהגמרא במכות שם (כסף־משנה). וראה למעלה הלכה ה וההלכה הקודמת. 91) ספרי לפרשת כי־תבוא. וכן הוא בפסחים לו: ובירושלמי ביכורים פ"א סוף הלכה ז: "אמר רבי יונתן תני רבי שמעון בן יוחאי כן, "ואמרת", "ושמחת", הוי אומר (וידוי ביכורים) על השמחה". וראה באור־שמח. 92) שמתחילין להביא בו ביכורים, ונאמר בהם: "ושמחת בכל הטוב". 93) חג הסוכות, שנאמר בו: "ושמחתם לפני ה' אלהיכם". וראה בפירוש המשנה. 94) שהזכרנו בפרק זה. וראה למעלה פ"ב סוף הלכה יג.

21 **יד. הַבִּכּוּרִים[95] וְהַתְּרוּמוֹת[96] וְהַחַלָּה[97] וְהַקֶּרֶן**

1 **וְהַחֹמֶשׁ[98] וּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה[99] הֵם נִכְסֵי כֹּהֵן. יֵשׁ לוֹ[100]**
2 **לִקְנוֹת מֵהֶן עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה[101], וּבַעַל**
3 **חוֹב נוֹטְלָן בְּחוֹבוֹ, וְהָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ, וְקוֹנֶה בָּהֶן**
4 **סֵפֶר תּוֹרָה[102].**

95) ביכורים פ"ב משנה א. 96) תרומה גדולה ותרומת מעשר. 97) חלה פ"א משנה ט. 98) שמשלם זר האוכל תרומות בשגגה, שדינם כתרומה (פ"י מהלכות תרומות הלכה טו) – חולין קלא. 99) הם זרוע ולחיים וקיבה (שם). 100) ביכורים פ"ג משנה יב. 101) מה־שאין־כן במעשר שני, שהוא ממון גבוה, כנ"ל בפ"ג מהלכות מעשר שני הלכות י־יז. 102) כלומר: לא רק עבדים וקרקעות ובהמה טמאה, שאפשר למכרם שוב ולקנות בדמיהם צרכי אכילה, מותר לקנות בהם, אלא אפילו ספר תורה שאסור למכור אותו (פ"י מהלכות ספר תורה הלכה ב), בכל זאת מותר לקנותו (מעשה רוקח).

5 **טו. אַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים וְהַתְּרוּמוֹת אָסוּר[103]**
6 **לְהֵאָכֵל לְזָרִים[104], וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים עוֹלִין**
7 **בְּאֶחָד וּמֵאָה[105] כִּתְרוּמָה[106], אִם נִתְעָרְבוּ[107] בְּחֻלִּין**
8 **בִּירוּשָׁלַיִם - אֲסוּרִין בְּכָל שֶׁהֵן[108] בְּמִינָם[109], כְּמַעֲשַׂר**
9 **שֵׁנִי[110]. מִפְּנֵי[111] שֶׁהוּא מְקוֹם אֲכִילָתָן[112], עֲשָׂאוּם[113]**
10 **כְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין[114]; וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים**
11 **אֲסוּרִים לְזָרִים אַף בִּירוּשָׁלַיִם[115] - הֲרֵי הֵן אוֹסְרִין**
12 **בְּכָל שֶׁהֵן[116]. אֲפִלּוּ זָרַע הַבִּכּוּרִים[117] אַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ**
13 **לִירוּשָׁלַיִם - הֲרֵי הַגִּדּוּלִין אֲסוּרִין, וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן**
14 **אִם נִתְעָרְבוּ[118] בִּירוּשָׁלַיִם[119]; אֲבָל הַזּוֹרֵעַ בִּכּוּרִים**
15 **קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם - הַגִּדּוּלִין חֻלִּין[120].**

103) צ"ל: אסורים. 104) ביכורים פ"ב משנה א, וראה להלן. 105) שם. וראה בפט"ו מהלכות תרומות הלכות כ־כא. 106) [שעיקר דין "אחד ומאה" נלמד מתרומה, שנאמר בה (במדבר יח, כט) "את מקדשו ממנו", ומזה למדו חז"ל (ירושלמי תרומות פ"ד הלכה ו) "דבר שאתה מרים ממנו, אם נפל לתוכו מקדשו"]. 107) שם, משנה ב, כחכמים ולא כרבי שמעון. 108) כלומר: לזרים אסורים באכילה, כביכורים, וכהנים חייבים לאכלם בקדושה (רדב"ז). 109) שהרי מין בשאינו מינו בטל, אפילו אם הוא דבר שיש לו מתירין, כמו שכתב בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה י (כסף־משנה). 110) ראה בפ"ו מהלכות מעשר שני הלכות יד־טו, ובהערות. 111) ירושלמי שם. 112) כלומר, לכהנים. 113) חכמים. 114) "שאפילו אחד בכמה אלפים אינו בטל" (הלכות מאכלות אסורות שם, הלכה י). כיון שלגבי כהנים, שיכולים לאכלם בקדושה, הם דבר שיש לו מתירין. 115) כנ"ל בפ"ב הלכה א. כלומר, ואם כן הרי הם דבר שאין לו מתירין, והיה להם להתבטל בתערובת. 116) כיון שהם מותרים לכהן, כנ"ל. וראה בפירוש המשנה שם. 117) במשנת ביכורים שם: וגידוליהן (של המעשר והביכורים) אסורים מלאכול בירושלים וכו'. ובתרומות פ"ט משנה ד "והביכורים גידוליהן חולין". והקשו בירושלמי ביכורים שם ממשנה זו על משנת ביכורים הנ"ל, ותירצו: "הן דתימר (= מה שאמרו) גידוליהן אסורים, איסור מחיצה (שזרעם בתוך מחיצת ירושלים), והן דתימר גידוליהן מותרים, היתר זרות" (שזרעם מחוץ לחומה). 118) במשנה שם: "וגידוליהן אסורים מלאכול בירושלים וכו' הרי אלו במעשר וביכורים, מה־שאין־כן בתרומה". (ותמה על זה ה'תוספות יום־טוב', שהרי גם תרומה גידוליה אסורים (פי"א מהלכות תרומות הלכה כא). וראה בתוספות חדשים שכתב, שליישב תמיהה זו פירשוה (הר"מ) והרע"ב שם בזרע תערובתם, שבאופן זה גידולי תרומה מותרים (הלכות תרומות שם הכ"ב "והמדומע וכו' גידוליהן מותרין"). וכאן פירשה רבינו להיפך: בגידולין שנתערבו. וסובר רבינו שכשם שלא אסרו גידולי גידולין (הלכות תרומות שם) וכשם שלא אסרו גידולי תערובת תרומה, כמו"כ לא אסרו תערובת גידולים). 119) כנ"ל. 120) משנה בתרומות שם. שאע"פ שבתרומה גזרו חכמים משום תרומה טמאה ביד כהן, שמא ישהה אותה לזרעה, ויבוא לאכלה (הלכות תרומות שם הכ"א) – בביכורים שאינם שכיחים כל כך, שהרי אינם נוהגים אלא בשבעת המינים, לא גזרו (רע"ב בתרומות שם). וראה בפ"ו מהלכות מעשר שני הלכה טו.

16 **טז. כֵּיצַד[121] מַעֲלִין אֶת הַבִּכּוּרִים? כָּל הָעֲיָרוֹת**
17 **שֶׁבַּמַּעֲמָד[122] מִתְכַּנְּסוֹת לְעִירוֹ שֶׁל מַעֲמָד, כְּדֵי[123]**
18 **שֶׁלֹּא יַעֲלוּ יְחִידִים; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּרֹב עָם הַדְרַת מֶלֶךְ.**
19 **וּבָאִים וְלָנִים בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר. וְלֹא יִכָּנְסוּ[124] לַבָּתִּים,**
20 **מִפְּנֵי אֹהֶל הַטֻּמְאָה[125]. וּבַשַּׁחַר הַמְמֻנֶּה אוֹמֵר: קוּמוּ**
21 **וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ[126]. וְהַשּׁוֹר[127] הוֹלֵךְ**
22 **לִפְנֵיהֶם, וְקַרְנָיו מְצֻפִּין זָהָב, וַעֲטָרָה שֶׁל זַיִת בְּרֹאשׁוֹ,**
23 **לְהוֹדִיעַ[128] שֶׁהַבִּכּוּרִים מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין[129]. וְהֶחָלִיל**
24 **מַכֶּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁהֵם מַגִּיעִין קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם.**
25 **וְהֵם הוֹלְכִין בְּכָל הַדֶּרֶךְ וְקוֹרִין: שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי**
26 **בֵּית יְיָ נֵלֵךְ[130]. וְלֹא הָיוּ[131] מְהַלְּכִין בַּיּוֹם[132] אֶלָּא שִׁתֵּי**
27 **יָדוֹת[133] בִּלְבַד. הִגִּיעוּ קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם, שָׁלְחוּ**
28 **לִפְנֵיהֶם שְׁלוּחִין לְהוֹדִיעַ לְאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, וְעִטְּרוּ**
29 **אֶת בְּכוּרֵיהֶם וּפִרְכְּסוּ[134] אוֹתָן. וְאִם הָיָה לָהֶם לַח**
30 **וְיָבֵשׁ - מַרְאִין אֶת הַלַּח[135] מִלְּמַעְלָה. וְהַפַּחוֹת[136]**
31 **וְהַסְּגָנִים[137] וְהַגִּזְבָּרִים[138] יוֹצְאִין לִקְרָאתָן מִירוּשָׁלַיִם.**
32 **לְפִי הַבָּאִים[139] הֵם יוֹצְאִין. אִם בָּאוּ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה -**
33 **יוֹצְאִין לִקְרָאתָן רַבִּים, וְאִם מְעַט - מְעַט.**
34 **וּמִשֶּׁיִּכָּנְסוּ[140] כֻּלָּן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם יַתְחִילוּ לִקְרוֹת:**
35 **עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָיִם.**

121) ביכורים פ"ג משנה ב, ותוספתא שם פ"ב הלכה ח. 122) ראה להלן בפ"ו מהלכות כלי המקדש ה"א. 123) תוספתא שם. 124) משנה שם. 125) ירושלמי ותוספתא שם. כלומר, שלא יטמאו על־ידי שיהיו עם מת תחת אהל אחד, ולא יוכלו להכנס לעזרה. ועוד, שיטמאו הביכורים. 126) כ"ה בירמיה לא, ה. במשנה: "אל בית ה' אלהינו". ובמלא"ש שם, תיקן לפי המקרא. 127) שם מ"ג. 128) ירושלמי שם. 129) "ולפי שאין באילנות נאה כמו הזית, היו עושין העטרה מענפי הזית לבד" (פירוש

המשנה). 130) ירושלמי שם הלכה ב. 131) תוספתא שם. 132) בתוספתא שם "כל היום". 133) כלומר, שני שלישי היום. וראה בתוספתא כפשוטה. 134) ראה למעלה בפ"ג הלכה ט. 135) ובירושלמי: תני, מי שהיו לו ביכורים גרוגרות, היה מעטרו תאנים. וצמוקים, היה מעטרן ענבים. וטעמו של דבר, שהלח נאה ומהודר יותר מן היבש. וראה למעלה בפ"ב הלכה ה. 136) סגני הכהנים. וראה בירמיהו נא, כג. 137) סגני הלויים (תוס' יו"ט). 138) הם הממונים על עסקי ההקדש ועל נכסיו (פירוש המשנה). 139) במשנה: "לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים". ובירושלמי: "וכי יש קטן גדול בישראל (כן גורס הגר"א), אלא וכו' לפי רוב הנכנסים, היו יוצאין". 140) ירושלמי שם הלכה ב.

1 **יז. כָּל בַּעֲלֵי[141] אֲמָנִיּוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹמְדִין**
2 **מִפְּנֵיהֶם[142] וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן: אַחֵינוּ, אַנְשֵׁי מְקוֹם**
3 **פְּלוֹנִי, בּוֹאֲכֶם בְּשָׁלוֹם. וְהֵם מְהַלְּכִין בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם**
4 **וְהֶחָלִיל[143] מַכֶּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁהֵם מַגִּיעִים לְהַר**
5 **הַבַּיִת. הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת, נוֹטֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[144] סַלּוֹ**
6 **עַל כְּתֵפוֹ וְאוֹמְרִין[145]: הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ וְכוּ'**
7 **עַד כֹּל הַנְּשָׁמָה[146] תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ. וְהֵם מְהַלְּכִים**
8 **בְּהַר הַבַּיִת וְקוֹרְאִין, עַד שֶׁמַּגִּיעִין לָעֲזָרָה. הִגִּיעוּ**
9 **לָעֲזָרָה, דִּבְּרוּ הַלְוִיִּם[147] בְּשִׁיר: אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי**
10 **וְגוֹמֵר.**

141) משנה שם. 142) בקידושין לג. "בא וראה כמה חביבה מצוה (של הבאת ביכורים) בשעתה, שהרי מפניהם (של מביאי הביכורים) עומדים, מפני תלמידי חכמים אינם עומדים" (בשעה שהם עוסקין במלאכתם – פ"ו מהלכות תלמוד תורה הלכה ב). 143) שם, משנה ד. 144) אפילו היה מלך, למעלה בפ"ג הלכה יב. 145) ירושלמי שם. 146) כלומר, ו"כל הנשמה וכו'" בכלל. אבל בירושלמי שם אמרו: "בעזרה היו אומרים כל הנשמה". 147) ראה למעלה שם הלכה יג.

יום חמישי כ"ה אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שמצות־עשה להפריש חלה מן העיסה וליתנה לכהן, ואם יש לה שיעור. עיסה שנטמאה בשוגג או באונס. ופירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ או להיפך. שלשה דינין לחלה בשלש ארצות. ואם היה כהן קטן בחוצה לארץ ורצה להפריש חלה. המפריש חלה מה מברך. ואם הערומה מברכת ומפרשת חלה, ואם הנדה מברכת ומפרשת חלה בחוצה לארץ. אם היא מדמעת. ואם רצה לאכול תחילה ואח"כ יפריש. והדברים שחלה ותרומה שוים בהם.

11 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה מִן הָעִסָּה[2] לַכֹּהֵן[3],**
12 **שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם[4] חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה.**
13 **וְרֵאשִׁית זוֹ אֵין לָהּ שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה[5]. אֲפִלּוּ הִפְרִישׁ**
14 **כִּשְׁעוֹרָה[6] - פָּטַר אֶת הָעִסָּה. וְהָעוֹשֶׂה[7] כָּל עִסָּתוֹ חַלָּה**
15 **- לֹא עָשָׂה כְּלוּם, עַד שֶׁיְּשַׁיֵּר מִקְצָתוֹ[8].**

2) של חמשת מיני דגן (להלן פ"ו ה"ב). 3) על מנת לתתה לכהן. וההפרשה והנתינה מצוה אחת הן, כמו שכתב רבינו ב'ספר המצוות' כלל יב (עיי"ש עמוד מד הערה א). ולדעת הרמב"ן שם, הן שתי מצוות. 4) ראה בפ"ג מהל' תרומות ה"א, שגם שם למדו כן ממה שנאמר "ראשית דגנך". 5) 'ספרי' לפרשת שלח. ושם למדו כן מתרומה גדולה. 6) בתרומה גדולה, כתב רבינו "חיטה" (שם). 7) חלה פ"א מ"ט. 8) ב'ירושלמי' שם: "מניין שלא עשה כלום עד שישייר מקצת, תלמוד־לומר: מראשית, ולא כל ראשית", וראה בהל' תרומות שם ה"ה. ובענין ביכורים כתב רבינו (למעלה פ"ב הי"ז), שעושה אדם כל שדהו, ולמדו כן ממה שנאמר "וראשית כל בכורי כל", וראה שם הערה קכב.

16 **ב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁמַּפְרִישִׁין אֶחָד מֵאַרְבָּעָה**
17 **וְעֶשְׂרִים[9] מִן הָעִסָּה, כְּדֵי[10] שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ כְּדֵי מַתָּנָה**
18 **לַכֹּהֵן; שֶׁנֶּאֱמַר[11]: תִּתֶּן לוֹ[12] - תֵּן לוֹ דָּבָר הָרָאוּי לִתְּנוֹ**
19 **מַתָּנָה. וְהַנַּחְתּוֹם הָעוֹשֶׂה לְמִכֹּר בַּשּׁוּק - מַפְרִישׁ אֶחָד**
20 **מִשְּׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים; לְפִי שֶׁעִסָּתוֹ מְרֻבָּה[13], יֵשׁ בְּשִׁעוּר**
21 **זֶה כְּדֵי מַתָּנָה.**

9) שם, פ"ב מ"ז. 10) ב'ירושלמי' שם, ובתוספתא שם פ"א ה"ז: "בעל הבית עיסתו מעוטה, ואין בה כדי מתנה לכהן (אלא־אם־כן יפריש אחד מכ"ד), נחתום עיסתו מרובה, ויש בה כדי מתנה לכהן (אפילו אם מפריש רק אחד ממ"ח)". וטעם זה הוא לחכמים, אבל לרבי יהודה אמרו שם טעם אחר. וראה בפירוש המשנה, וב'תוספתא כפשוטה' שם. 11) 'ספרי' פרשת שלח. 12) ב'ספרי' שם: "מראשית עריסותיכם תתנו לה'". 13) ראה בש"ך סי' שכב ס"א ס"ק ב.

22 **ג. הָעוֹשֶׂה[14] עִסָּה לְמִשְׁתֵּה בְּנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
23 **מְרֻבָּה[15] - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה; שֶׁלֹּא**
24 **לְחַלֵּק[16] בְּעִסַּת בַּעַל הַבַּיִת. וְהַנַּחְתּוֹם שֶׁעָשָׂה עִסָּה**
25 **קְטַנָּה[17] - אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה; שֶׁלֹּא לְחַלֵּק[18]**
26 **בְּעִסַּת הַנַּחְתּוֹם.**

14) משנה, שם. 15) ויש באחד ממ"ח, כדי מתנה. 16) 'ירושלמי' שם. 17) במשנה: וכן האשה שהיא עושה למכור בשוק. 18) 'ירושלמי' שם לגירסת הגר"א. וראה ברידב"ז.

27 **ד. נִטְמֵאת[19] הָעִסָּה[20] בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּאֹנֶס - מַפְרִישׁ אֶחָד**
28 **מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה[21]. וְאִם טִמְּאָהּ בְּזָדוֹן - מַפְרִישׁ**
29 **אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה חוֹטֵא**
30 **נִשְׂכָּר[22]. וְחַלָּה טְמֵאָה [מוּתֶּרֶת] (לַכֹּהֵן) לְהַסָּקָה,**
31 **כִּתְרוּמָה טְמֵאָה[23].**

19) משנה, שם. 20) של בעל הבית. 21) כיון שאינה ראויה לאכילה לכהן, אלא להסיק בה בלבד, כדלהלן - הקילו בשיעורה. 22) "פירוש, שלא ירויח החוטא שטימאה, ויוציא פחות ממה שהיה מוציא אילו לא עבר וטימאה" (פירוש המשנה). 23) ראה בפי"א מהל' תרומות ה"א, וחלה נקראת תרומה (להלן הי"ג).

ה. אֵין[24] חַיָּבִין בְּחַלָּה מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ וְגוֹמַר; וּבִזְמַן[25] שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּבֹאֲכֶם - בִּיאַת כֻּלְּכֶם, וְלֹא בִּיאַת מִקְצַתְּכֶם. לְפִיכָךְ, חַלָּה בַּזְּמַן הַזֶּה, אֲפִלּוּ בִּימֵי עֶזְרָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵינָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[26], כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרָנוּ בִּתְרוּמָה[27].

24) כן הוא ב'ספרי' שם. וראה בפ"א מהל' תרומות ה"א. 25) כתובות כה, א. וראה למעלה שם הכ"ו, ובראב"ד שם. 26) כיון שלא עלו אלא מקצתם (גמרא שם). 27) שם.

ו. פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ[28] שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ[29] - חַיָּבִין בְּחַלָּה, וּפֵרוֹת הָאָרֶץ[30] שֶׁיָּצְאוּ חוּצָה לָאָרֶץ[31] - פְּטוּרִין[32]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה - שָׁמָּה אַתֶּם חַיָּבִין בֵּין עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ בֵּין עַל פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ.

28) חלה פ"ב מ"א. 29) ושעת חיוב חלה, שהיא בשעת לישה, היתה בארץ. וראה ברדב"ז, ובמשנה־למלך הל' תרומות שם הכ"ב, וב'תוספות רבי עקיבא איגר' למשנה שם. 30) שם, כרבי עקיבא ולא כרבי אליעזר. 31) ונילושו שם (המפרשים הנ"ל). 32) לדעת הראב"ד חייבים הם מדרבנן, ועי' 'כסף משנה' כאן, ובהל' תרומות שם.

ז. מַפְרִישִׁין[33] חַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ[34] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה מִיִּשְׂרָאֵל. וְאֵין מְבִיאִין[35] חַלּוֹת חוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מְבִיאִין תְּרוּמָה[36] וּבִכּוּרִים[37] מִשָּׁם. וְאִם הֵבִיא - מַנִּיחָהּ עַד עֶרֶב הַפֶּסַח וְתִשָּׂרֵף, כִּתְרוּמָה[38].

33) בכורות כז, א. 34) היינו בכל הארצות, שחלה שכיחה בכל אדם העושה עיסה, ולכן גזרו יותר מבתרומה, שאינה אלא בבעלי שדות, ולפיכך לא גזרו על כל הארצות, אלא על מצרים ובבל (ראה הל' תרומות שם ה"ו). וראה ב'תוספות יום־טוב' חלה פ"ד מ"ח, בשם ה'תוספות'. 35) שם מ"י: "אנשי אלכסנדריה הביאו חלותיהן מאלכסנדריה ולא קיבלו מהן". והיינו משום שנטמאו החלות בטומאת ארץ העמים. 36) פ"ב מהל' תרומות הי"ז. שהרי היא טמאה בטומאת ארץ העמים. 37) למעלה פ"ב ה"א [עיי"ש, שכל עיקר הטעם שאין מפרישים ביכורים בחוצה לארץ, הוא משום שאין מביאים תרומה טמאה לארץ ישראל, ואם הביאה אסורה שם באכילה]. 38) 'ירושלמי' חלה, שם.

ח. שְׁלֹשָׁה[39] דִּינִין לְחַלָּה בְּשָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת: כָּל הָאָרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי בָבֶל[40] עַד כְּזִיב[41] - מַפְרִישִׁין בָּהּ חַלָּה אַחַת[42] כַּשְּׁעוּר[43], וְהִיא נֶאֱכֶלֶת לַכֹּהֲנִים. וּשְׁאָר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם וְלֹא עוֹלֵי בָבֶל, שֶׁהִיא מִכְּזִיב וְעַד אֲמָנָה[44] - מַפְרִישִׁין בָּהּ שְׁתֵּי חַלּוֹת: הָאַחַת נִשְׂרֶפֶת, וְהָאַחַת נֶאֱכֶלֶת. וּמִפְּנֵי מָה מַפְרִישִׁין בָּהּ שְׁתֵּי חַלּוֹת? מִפְּנֵי שֶׁהַחַלָּה הָרִאשׁוֹנָה טְמֵאָה[45], שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַדְּשָׁה אוֹתָהּ הָאָרֶץ בִּימֵי עֶזְרָא[46], וּקְדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה בָּטְלָה מִשֶּׁגָּלוּ[47]; וְהוֹאִיל וְהִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[48] - מַפְרִישִׁין בָּהּ חַלָּה אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה[49] וְשׁוֹרְפִין אוֹתָהּ; וּמַפְרִישִׁין חַלָּה שְׁנִיָּה וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לַכֹּהֵן לְאָכְלָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ[50]: תְּרוּמָה טְהוֹרָה נִשְׂרֶפֶת, שֶׁהֲרֵי נִשְׂרְפָה הָרִאשׁוֹנָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִטְמְאָה טֻמְאָה יְדוּעָה לַכֹּל[51]. וְזוֹ שְׁנִיָּה אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא כֹּל שֶׁרוֹצֶה מַפְרִישׁ[52], מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם[53]. וְכָל הָאָרֶץ מֵאֲמָנָה וְלַחוּץ[54], בֵּין בְּסוּרְיָא[55] בֵּין בִּשְׁאָר הָאֲרָצוֹת - מַפְרִישִׁין שְׁתֵּי חַלּוֹת: אַחַת לִשְׂרֵפָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: רָאִינוּ תְּרוּמָה טְמֵאָה[56] נֶאֱכֶלֶת; וְאַחַת לַאֲכִילָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה[57] מִיִּשְׂרָאֵל. וְהוֹאִיל[58] וְזוֹ וָזוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[59], מוּטָב לְרַבּוֹת בַּנֶּאֱכֶלֶת. לְפִיכָךְ: שֶׁל שְׂרֵפָה - אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא; וְשֶׁל אֲכִילָה - אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה[60]. וּמֻתֶּרֶת לְזָבִים[61] וּלְזָבוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לִשְׁאָר טְמֵאִים[62].

39) שם, מ"ח. 40) בזמן עזרא. 41) וכזיב עצמה לא החזיקו בה (פ"א מהל' תרומות ה"ח). 42) כלומר, פעם אחת. 43) אחד מכ"ד או ממ"ח (למעלה ה"ב). 44) ראה בהל' תרומות שם ה"ז. 45) בטומאת ארץ העמים. ראה בפי"א מהל' טומאת מת ה"א. 46) שם ה"ח. 47) שם. ולפיכך גזרו עליה טומאה כעל ארץ העמים. 48) כלומר, כשהחזיקו בה עולי מצרים היתה ארץ ישראל, והיתה חייבת אז בחלה מן התורה ('ירושלמי' שם ה"ד). 49) כדין עיסה שנטמאת, כנ"ל בה"ד. וראה בפירוש המשנה וברע"ב ותוי"ט שם. 50) 'ירושלמי' שם. 51) שהרי אינה טמאה אלא בטומאת ארץ העמים, ובארץ שהיתה פעם ארץ ישראל. וראה להלן שבחוצה־לארץ ממש, טומאה זו ידועה. 52) אף־על־פי שהיא נאכלת, וראה להלן. 53) 'ירושלמי' שם. כלומר עיקרה מדבריהם, שלא נתקנה אלא "שלא יאמרו", כנ"ל. אבל חלה בזמן הזה, אף־על־פי שהיא מדבריהם, יש לה שיעור, כיון שיש לה עיקר מן התורה. 54) במשנה, שם: "ועד אמנה ולפנים". וכנראה שלפני רבינו היתה הגירסא כנ"ל. ועי' ב'מלאכת שלמה' שם בשם הרשב"א. 55) שם מ"ז, כרבן גמליאל ולא כרבי אליעזר. 56) בטומאת ארץ העמים, כנ"ל. שכיון שהיא חוצה־לארץ ממש - ידועה טומאתה לכל, ראה להלן. 57) בכורות כז, א. וכאן לא שייך לגזור, שמא יאמרו תרומה טהורה נשרפת, כמו שגזרו בארץ שכבשוה עולי מצרים (למעלה) - לפי שחוצה־לארץ טומאתה ידועה ('תוספות אנשי שם', שם). 58) 'ירושלמי', שם. 59) שאין להן עיקר מן התורה. 60) כבהלכה הקודמת, וראה בפירוש המשנה, וב'ירושלמי' שם, וכפירוש ה'פני משה'. 61) במשנה, שם: "ואסורה לזבים ולזבות, לנדה וליולדת". ונראה שרבינו גרס שם כנ"ל. ויתכן כי אין כאן מחלוקת בהלכה, אלא מה שאמרו "אסורות לזבות וכו'", היינו בחלה הנשרפת שהיא הראשונה, ולכן החמירו בה, ומה שאמר רבינו "מותרת

לזבים וכו'", מדובר בחלה הנאכלת, שהקילו בה כיון שהיא שניה (רדב"ז וביאור הגר"א ליו"ד סי' שכב אות ד. וראה בפ"ז מהל' תרומות ה"ח). 62) שנטמאו במגע הטומאה, שטומאתם קלה מטומאת אלו, שהיא יוצאת מגופם, וראה בבכורות שם.

1 **ט. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם עִסָּה טְהוֹרָה מִפְּנֵי טֻמְאַת**
2 **הַמֵּת[63] - מַפְרִישִׁין חַלָּה אַחַת בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[64]**
3 **אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה[65] וְשׁוֹרְפִין אוֹתָהּ, מִפְּנֵי**
4 **שֶׁהִיא טְמֵאָה וְיֵשׁ לָהּ שֵׁם מִן הַתּוֹרָה[66]. וּמִכְּזִיב עַד**
5 **אֲמָנָה[67] - מַפְרִישִׁין שְׁנִיָּה לַכֹּהֵן לַאֲכִילָה, וְאֵין לָהּ**
6 **שִׁעוּר, כְּשֶׁהָיָה הַדָּבָר מִקֹּדֶם[68].**

63) שכולנו טמאי מתים, ואין בידינו אפר פרה אדומה להזות עלינו. 64) כלומר, אף בארץ שהחזיקו בה עולי בבל. 65) כדין חלה שנטמאה באונס, למעלה ה"ד. 66) כלומר, בזמן שכל ישראל עליה חייבים בחלה מן התורה, ולפיכך מפרישים אף בזמן הזה כשיעור. ויש אומרים שבזמן הזה אין מפרישים אלא כלשהו ('ברכי יוסף' ליו"ד שם ס"ד). 67) כלומר, במקום שהחזיקו בו עולי מצרים ולא החזיקו בו עולי בבל. 68) כלומר, אף־על־פי שעתה היא טמאה טומאת מת הידועה לכל. ולא שייך לחשוש שמא יאמרו תרומה טהורה נשרפת (ראה בהלכה הקודמת), והיה מן הדין שלא להצריך הפרשה שניה, ובכל זאת השאירו הדבר כפי שהיה.

7 **י. חַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ[69], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְמֵאָה[70],**
8 **הוֹאִיל וְעִקַּר חִיּוּבָהּ מִדִּבְרֵיהֶם[71] - אֵינָהּ אֲסוּרָה**
9 **בַּאֲכִילָה[72] אֶלָּא עַל כֹּהֵן שֶׁטְּמֵאָה יוֹצְאָה עָלָיו**
10 **מִגּוּפוֹ[73], וְהֵם: בַּעֲלֵי קְרִיין וְזָבִים וְזָבוֹת וְנִדּוֹת**
11 **וְיוֹלְדוֹת וּמְצֹרָעִין[74]; אֲבָל שְׁאָר הַטְּמֵאִים בְּמַגַּע שְׁאָר**
12 **הַטֻּמְאוֹת, אֲפִלּוּ טְמֵאֵי מֵת - מֻתָּרִים לְאָכְלָהּ[75].**
13 **לְפִיכָךְ, אִם הָיָה שָׁם[76] כֹּהֵן קָטָן בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין**
14 **בְּסוּרְיָא[77] בֵּין בִּשְׁאָר אֲרָצוֹת, וְרָצָה לְהַפְרִישׁ חַלָּה**
15 **אַחַת - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה, וְנֶאֱכֶלֶת**
16 **לְקָטָן שֶׁעַדַיִן לֹא רָאָה קֶרִי אוֹ לִקְטַנָּה שֶׁעַדַיִן לֹא**
17 **רָאֲתָה נִדָּה[78], וְאֵין צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנִיָּה[79].**

69) כלומר, כל הארץ מאמנה ולחוץ, כנ"ל ה"ח. ומדובר כאן בחלה המופרשת ראשונה. ראה למעלה. 70) בטומאת ארץ העמים. ובזמן הזה היא טמאה מן התורה, מפני טומאת המת, כנ"ל. 71) כלומר, שלעולם אין חיוב חלה שם מן התורה. 72) אבל בנגיעה מותר אפילו למי שטומאה יוצאה מגופו (בכורות, שם). 73) שם. וראה בהל' תרומות שם. 74) ומה שכתב רבינו בסוף ה"ח, שחלת חוץ לארץ מותרת לזבים וזבות, היינו החלה השניה, ראה בהערה ס. 75) בבכורות, שם: טמא מת מהו שיטבול ואוכל תרומת חוצה־לארץ וכו'. אמר רב, טמא מת טובל ואוכל בתרומת חוצה לארץ, ולית הלכתא כוותיה (אלא אוכל בלא טבילה). וראה בהל' תרומות שם. 76) בחוץ לארץ. 77) שאינה כחוץ לארץ לענין חלה, כנ"ל בה"ח. 78) שחזקתן שלא יצאה טומאה עדיין עליהם, ולכן הם אוכלים תמיד בלא בדיקה (הל' תרומות, שם). 79) שכיון שהראשונה נאכלת, שוב לא תשתכח תורת חלה, ולא חששו שמא יאמרו ראינו תרומה טמאה נאכלת.

18 **יא. וְכֵן[80] אִם הָיָה שָׁם[81] כֹּהֵן גָּדוֹל[82] שֶׁטָּבַל מִשִּׁכְבַת**
19 **זַרְעוֹ אוֹ מִזִּיבָתוֹ[83], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב[84] שִׁמְשׁוֹ,**
20 **וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טְמֵא מֵת[85] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל**
21 **הַחַלָּה הָרִאשׁוֹנָה[86], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנִיָּה[87]**
22 **בְּחוּצָה לָאָרֶץ[88]. כָּל הַמַּפְרִישׁ[89] חַלָּה[90] - מְבָרֵךְ[91]**
23 **תְּחִלָּה[92]: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְרִישׁ**
24 **חַלָּה[93]. בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[94]. וּכְשֵׁם[95]**
25 **שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטְּהוֹרָה, כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַטְּמֵאָה.**
26 **לְפִיכָךְ[96] אֵין הָאִישׁ עָרֹם מַפְרִישׁ חַלָּה, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל**
27 **לְבָרֵךְ[97]. אֲבָל[98] הָאִשָּׁה הָעֲרֻמָּה שֶׁיָּשְׁבָה[99] וְכָל פָּנֶיהָ[100]**
28 **טוּחוֹת[101] בַּקַּרְקַע - מְבָרֶכֶת וּמַפְרֶשֶׁת חַלָּה[102].**

80) נראה שהלכה י"א מתחילה להלן: "כל המפריש חלה וכו'", ובטעות ציינוה כאן. 81) בחוץ לארץ. 82) כלומר, ביחס לקטן שלא ראה עוד קרי. 83) כלומר, מטומאה שיצאה עליו מגופו, כנ"ל. 84) ואין טמאים אוכלים בתרומה (וחלה - כתרומה) עד שיעריב שמשן (הל' תרומות שם ה"ב). 85) וטעון הזאה, ואי־אפשר לו היום להטהר. 86) בחלה פ"ד מ"ח "וטבול יום אוכלה". והכוונה למי שיצאה עליו טומאה מגופו וטבל, שהרי טמאי מגע, אינם טעונים טבילה כלל, כנ"ל. 87) כנ"ל. 88) שעיקר חיוב חלה בה אינו אלא מדבריהם, כנ"ל. והראב"ד בהל' תרומות שם ה"ח, חולק - וסובר שזבים וזבות אסורים באכילת חלה אף לאחר טבילה. וראה ביו"ד סי' שכב ס"ה, ובש"ך וט"ז וביאור הגר"א שם. 89) נראה שהלכה י"א מתחילה כאן, ראה הערה עט. 90) כלומר, אפילו אותו שאסור לו לאכלה מחמת טומאתו, כנ"ל וכדלהלן בראש ההלכה הסמוכה. 91) ה'אור זרוע' ח"א סי' רכה, והריקנטי סי' רל, הביאו כן בשם ה'ירושלמי' בברכות פ"ט ה"ג. 92) כדרך שמברכין על המצוות עובר לעשייתן. וראה בפ"א מהל' מעשר הט"ז. 93) ביו"ד סי' שכח ס"א: להפריש תרומה, שכן הוא לשון הכתוב, ו"חלה" אינו אלא שם העוגה. אבל הסמ"ק כתב שאין להקפיד על כך (כסף־משנה). וראה ב'תוספתא כפשוטה' ברכות פ"ו עמ' 116 הערה 52. 94) אף־על־פי שאין חיוב חלה שם אלא מדבריהם, מברך כדרך שמברך על כל מצוות דרבנן (שבת כג.). והראב"ד כתב בשם רב אחאי גאון (שאילתות לפרשת צו, עג), שמלבד הברכה חייב לקרוא שם לחלה. ונראה שדעת רבינו שהברכה עצמה היא קריאת שם (ר"י קורקוס). 95) כן נראה בחלה פ"ב מ"ג, שאין הבדל בין טמאה לטהורה (כסף־משנה). 96) כלומר, לפי שחייב לברך על הפרשת חלה. 97) תרומות פ"א מ"ו, ופ"א מהל' ברכות ה"ט. 98) חלה, שם. 99) אף־על־פי שברכת המצוות היא במעומד, זה אינו אלא כשחייב לעשות המצוה, אבל כאן אין הפרשת החלה אלא הכשר אכילה גרידא (גליון מהרש"א ליו"ד שם, בשם 'מגן אברהם'). 100) בברכות כד, א. "דאמר רב הונא עגבות (= אחוריים) אין בהם משום ערוה. לימא (לדעת הגר"א אינו גורס רבינו: "לימא", ראה

להלן) מסייע ליה לרב הונא, האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע, אבל לא האיש. תרגמה רב נחמן בר יצחק, כגון שהיו פניה טוחות בקרקע". ונחלקו אחרונים בדעת רבינו. לדעת ה'מגן אברהם' באו"ח סי' רו ס"ק ה, פוסק רבינו שלא כרב הונא, שהרי דחה רב נחמן בר יצחק את ראייתו, ואם כן אף עגבות יש בהם משום ערוה, ולכן כתב רבינו: "וכל פניה טוחות בקרקע". ולדעת הגר"א בביאוריו ליו"ד שם אות ג, פוסק רבינו כרב הונא, ואינו גורס בברכות שם את המילה: "לימא". ואם כן הביאה הגמרא ראיה לרב הונא. ודברי רב נחמן שם הם ענין בפני עצמו, ואינם דחיה לדברי רב הונא. ולשון רבינו בהל' ברכות שם נוטה לדעת הגר"א. 101) דבוקות ומכוסות. 102) וכל זה כשהיא מברכת, אבל האיש אסור לו לברך כנגד אשה ערומה, שהרי טפח באשה ערוה.

1 **יב. הַנִּדָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ[103] - מְבָרֶכֶת וּמַפְרֶשֶׁת חַלַּת**
2 **חוּצָה לָאָרֶץ[104]; שֶׁאֵינָהּ מֻזְהֶרֶת[105] עַל מַגָּעָהּ, אֶלָּא**
3 **עַל אֲכִילָתָהּ. וְאִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן קָטָן אוֹ כֹּהֵן שֶׁטָּבַל,**
4 **שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ לַאֲכִילָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[106] - הֲרֵי זֶה**
5 **מֻתָּר לְאָכְלָהּ[107] עִם הַזָּר[108] עַל שֻׁלְחָן אֶחָד, לְפִי**
6 **שֶׁאֵינָהּ מְדַמַּעַת[109] וַאֲפִלּוּ נִתְעָרְבָה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה[110].**
7 **וְנוֹתְנִין[111] אוֹתָהּ לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ[112], מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
8 **טְמֵאָה בַּאֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים. [וְאֵין[113] בָּהּ מִשּׁוּם כֹּהֵן**
9 **הַמְסַיְּעֵ[114] בְּמַתְּנוֹתָיו שֶׁהוּא אָסוּר. וְאִם רָצָה[115] לֶאֱכֹל**
10 **תְּחִלָּה] וְאַחַר כָּךְ יַפְרִישׁ הַחַלָּה בְּחוּץ לָאָרֶץ - מֻתָּר;**
11 **שֶׁאֵין עִקָּרָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם.**

103) כלומר, שאר הטמאים בטומאה היוצאת עליהם מגופם, כנ"ל ה"י. 104) שהיא טמאה בטומאת ארץ העמים. אבל חלת ארץ ישראל, אפילו בזמן הזה, אסורה אפילו במגע נדה וכיוצא בה. 105) בכורות כז, א. 106) בה"י. 107) כלומר, אפילו את החלה המופרשת ראשונה. וראה בסוף ה"ח. 108) שאינו כהן. וראה חלה פ"ד סוף מ"ח. 109) כלומר, אינה אוסרת תערובתה כחלת ארץ ישראל. ואם כן, אף אם יתערב לחמו של הזר עם החלה של הכהן "חד בחד" - לא ייאסר. 110) וכל־שכן אם נתערבה ברוב. ומקור דין זה ב'ירושלמי' שם: "אמר רבי זעירא, מתניתא אמרה אפילו אחד באחד" (כלומר, אפילו נתערבה החלה שוה בשוה). ומה שאמרו בבכורות, שם: אמר שמואל, תרומת חוצה־לארץ בטילה ברוב, הכוונה כשמבטל בידיים, וכפירוש רש"י שם, אבל בנתערב מעצמו, אפילו שוה בשוה (כסף־משנה, וביאור הגר"א ליו"ד סי' שכג אות ב). 111) משנה, שם. 112) 'ירושלמי' שם. בניגוד לתרומת ארץ ישראל שאינה ניתנת לכהן עם־הארץ שמא יטמאנה (פ"ו מהל' תרומות ה"ב), והוא־הדין לחלת ארץ ישראל. 113) כל המוקף בסוגריים, נוסף ע"פ ה'כסף משנה'. 114) בכורות, שם. וראה בפי"ב מהל' תרומות הי"ט (משנה־למלך). 115) ביצה ט, א.

12 **יג. הַחַלָּה נִקְרֵאת תְּרוּמָה[116]. לְפִיכָךְ אֵינָהּ נִטֶּלֶת[117]**
13 **אֶלָּא מִן הַמֶּקֶף, כִּתְרוּמָה[118]; וְאֵינָהּ נִטֶּלֶת מִן הַטָּהוֹר**
14 **עַל הַטָּמֵא[119] לְכַתְּחִלָּה[120].**

116) במעילה טו, ב: "מאי טעמא (כלומר, מדוע תרומה וכו' וחלה מצטרפים זה עם זה לאסור עיסה של חולין שנפלו לתוכה), כולהו איקרו תרומה, גבי חלה כתיב: ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה וגו'". וראה ב'ירושלמי' ערלה, תחילת פ"ב. 117) חלה פ"א מ"ט. 118) כלומר: כתרומה גדולה, ולא כתרומת מעשר, פ"ג מהל' תרומות הי"ד. ועיי"ש ה"כ. 119) כתרומה גדולה ולא כתרומת מעשר (שם פ"ה ה"ד). משנה שם, ובפ"ב מ"ח, כחכמים ולא כרבי אליעזר. 120) אבל בדיעבד חלתו חלה, כמו בתרומה, ראה למעלה שם.

15 **יד. וְכֹל שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְרוּמָה: לֹא יִתְרֹם, וְאִם תָּרַם -**
16 **אֵינָהּ תְּרוּמָה[121], כָּךְ בְּחַלָּה[122]. וְכֹל שֶׁאָמַרְנוּ**
17 **בִּתְרוּמָה: לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה[123], כָּךְ בְּחַלָּה. וְכֹל**
18 **שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל תְּרוּמָה[124] - אֵינוֹ אוֹכֵל חַלָּה; וְכָל**
19 **הָאוֹכֵל תְּרוּמָה[125] - אוֹכֵל חַלָּה.**

121) כגון חרש שוטה וקטן וכיוצא בהם (שם פ"ד ה"ב), או ממין על שאינו מינו (שם פ"ה ה"ב). 122) שנקראת תרומה, כנ"ל. 123) כגון מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו (שם פ"ד ה"ד). 124) כגון זר (שם פ"ו ה"ה), או טמא (שם פ"ז ה"א). 125) שם.

20 **טו. הַסּוּמָא וְהַשִּׁכּוֹר[126] מַפְרִישִׁין חַלָּה לְכַתְּחִלָּה;**
21 **שֶׁאֵין בְּעִסָּה רַע וְיָפֶה כְּדֵי שֶׁיְּכַוְّנוּ וְיִפְרְשׁוּ מִן**
22 **הַיָּפֶה[127].**

126) שאינם מפרישים תרומה גדולה, מפני שאינם יכולים לכוון ולהפריש את היפה (שם פ"ד ה"ד). ומדובר בשיכור שלא הגיע לשכרותו של לוט, שאם הגיע - הרי הוא כשוטה לכל דבריו (פכ"ט מהל' מכירה הי"ח). 127) ראה ב'ירושלמי' חלה פ"ד ה"ג, ובמפרשים שם.

יום שישי כ"ו אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שהלוקח מן הנחתום חייב בחלה. וכמה מינים חייבים בחלה. לקט שכחה ופאה ותבואה שלא הביאה שליש אם חייבין בחלה. חלות תודה ורקיקי נזיר ועיסת השותפין. והעושה עיסה מן הטבל. ודין עיסת כלבים. ועיסה שישראל וגוי שותפין בה. המערב קמח חטים ואורז, ועיסה עשירה. העושה עיסה לייבשה בחמה ולחם העשוי לכותח. וכמה שיעור העיסה החייבת בחלה. אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור. והככרות שנושכות זו בזו. קמח שלשו בסובין שלו. והעושה עיסה לחלקה בצק.

23 **א. הַלּוֹקֵחַ מִן הַנַּחְתּוֹם[2] - חַיָּב בְּחַלָּה. וּמַפְרִישׁ מִן**
24 **הַחַמָּה[3] עַל הַצּוֹנֶנֶת[4] וּמִן הַצּוֹנֶנֶת עַל הַחַמָּה, אֲפִלּוּ**
25 **מִדְּפוּסִין[5] הַרְבֵּה.**

2) שהוא חבר. 3) "הוא הלחם החם". 4) "הוא הלחם הקר". 5) מצורות רבות, שיש לחשוש שמא ישנם בין הכיכרות מחיטה ישנה, ואין מפרישין חלה מן החדש על הישן. וטעמו של דבר (שמפריש מן החמה על הצוננת), הישן. וטעמו של דבר (שמפריש מן החמה על הצוננת),

שאין זה מצוי שיאפה הנחתום מחיטה ישנה, אלא נוטל חיטה חדשה ואופה. ורק לגבי מעשר החמירו שאין מעשרין מן החמה על הצוננת אפילו בדפוס אחד, כיוון שמעשר שייך גם בקונה תבואה ופירות, ושם מצוי הדבר שיהיו בידו חדשים גם ישנים, שהרי קונה מבני אדם הרבה, ולכן לא חילקו והחמירו גם בלוקח מנחתום ואפילו בדפוס אחד, אבל בחלה שאינה שייכת אלא בלוקח מנחתום - לא חששו.

1 **ב. אֵין חַיָּבִין בְּחַלָּה אֶלָּא חֲמִשָּׁה מִינֵי תְּבוּאָה בִּלְבַד,**
2 **וָהֵם: הַחִטִּין, וְהַשְּׁעוֹרִים, וְהַכֻּסְּמִין, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל,**
3 **וְהַשִּׁיפּוֹן; שֶׁנֶּאֱמַר: בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ[6], וְאֵין**
4 **קָרוּי לֶחֶם אֶלָּא פַּת הַנַּעֲשֵׂית מֵאֵלּוּ. אֲבָל הָעוֹשֶׂה פַּת**
5 **אֹרֶז אוֹ דֹּחַן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִן הַקִּטְנִיּוֹת - אֵינָן חַיָּבִין**
6 **בְּחַלָּה כְּלָל.**

6) ירושלמי שם: "נאמר לחם בפסח (לחם עוני), ונאמר לחם בחלה, מה לחם שנאמר בפסח דבר שהוא בא לידי מצה וחמץ, אף לחם שנאמר בחלה דבר שהוא בא לידי מצה וחמץ, ובדקו ומצאו שאין לך בא לידי מצה וחמץ אלא חמשה המינים בלבד, ושאר כל הדברים אינם באים לידי מצה וחמץ, אלא לידי סירחון".

7 **ג. הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה וְהַהֶפְקֵר וּתְבוּאָה שֶׁלֹּא**
8 **הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה[7]**
9 **- חַיָּבִין בְּחַלָּה[8]. וְכֵן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוּ**
10 **בַּשִּׁבֻּלִים שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[9], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֵלֶק**
11 **תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[10], וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[11] וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ,**
12 **וּמוֹתַר הָעֹמֶר[12] וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים[13] כְּשֶׁיִּפְדּוּ**
13 **כָּל אוֹתָן הַמּוֹתָרוֹת - הַכֹּל חַיָּבִין בְּחַלָּה[14].**

7) וטעמו של דבר, "שנאמר: ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עימך. מה שיש לך ואין לו אתה חייב ליתן לו יצא הבקר שידך וידו שווין בו, היא לקט היא שכחה היא פאה היא הבקר". ותבואה שלא הביאה שליש פטרוה משום שאינה בכלל תבואה. ובאופן זה, שהפקיר לאחר נתינת המים בקמח, שאז דינה כשיבלים, חייב בחלה, אבל אם היה הגלגול בהפקר פטור גם מן החלה. 8) כיוון שבשעת גלגול לא היו הפקר. ותבואה אף שלא הביאה שליש יכולה לבוא לידי חמץ ולכן חייבת בחלה. 9) תרומת מעשר. 10) שפטור הלוי מלהפרישה. 11) בירושלמי העמידו את המשנה במעשר שני שהקדימו בשיבלים. אבל זה אינו אלא להאומר: מעשר שני ממון הדיוט, שאם לא כן אין שום חידוש לדבריו שחייב בחלה, אבל לרבינו הפוסק: מעשר שני ממון גבוה הוא - אפילו אם לא הקדימן בשיבלים חידוש הוא שחייב בחלה אף שקודם לכן היה קדוש ופטור. והמדובר במעשר שני שהוא מחוץ לירושלים, שאילו הוא בירושלים חייב הוא בחלה אפילו אם לא נפדה. 12) כי היו קוצרים שלוש סאים והיו מנפים אותו עד שנשאר עישרון לעומר, והשאר הוא מותר העומר. ומותר זה היה נפדה ונאכל לכל אדם. 13) המדובר כשנטמאו עד שלא קדשו בכלי שרת שאז יש להם פדיון, כיוון שלא חלה עוד עליהם קדושת הגוף, ולוקחים אחרים תחתיהם ולפיכך קורא להם "מותר שתי הלחם ולחם הפנים". 14) כיוון שבשעת גלגול העיסה, שהיא שעת חיוב חלה, הייתה העיסה חולין. אבל ממעשרות - פטורים, כיוון שבשעת מירוח הייתה התבואה הקדש.

14 **ד. עִסָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[15] בִּירוּשָׁלַיִם, וְעִסַּת**
15 **שְׁבִיעִית[16], וּסְפֵק מְדֻמָּע[17] - חַיָּבִין בְּחַלָּה. אֲבָל**
16 **הַמְּדֻמָּע[18] - פָּטוּר מִן הַחַלָּה[19].**

15) אף על פי שרבינו פוסק כר' מאיר, שמעשר שני ממון גבוה הוא ולדבריו פטורה עיסת מעשר שני אפילו בירושלים, ואם כן מדוע חייב בחלה? ותירצו רבינו מנוח ומהר"י קורקוס כאן, שרבינו פוסק כר' חייא בסוכה לה. שאין צורך שיהיה ממונו כדי שיהא חייב בחלה, אלא שיהא לו היתר אכילה בעיסה, ולכן בירושלים שמותר לו לאכול מעשר שני, חייב בחלה, אף למאן דאמר ממון גבוה הוא. 16) וטעם הדבר, שדין עיסה זו כדין עיסה של הפקר. 17) כגון שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפלה, שאנו אומרים לתוך של תרומה נפלה והקופה של חולין מותרת וחייבת היא בחלה. 18) והיינו כשנפלה סאה של תרומה לפחות ממאה חולין שכולם נאסרו. ואף על פי שדימוע זה אינו אוסר אלא מדרבנן, מפקיע הוא מחיוב חלה, שהרי גם חלה אינה אלא מדרבנן בזמן הזה. 19) שנאמר: תרימו תרומה, ולא שכבר נתרמה.

17 **ה. חַלּוֹת תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר[20]: עֲשָׂאָן לְעַצְמוֹ -**
18 **פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן קֹדֶשׁ[21]; לְמָכְרָן בַּשּׁוּק**
19 **לִנְזִירִים וּלְמַקְרִיבֵי תּוֹדָה - חַיָּבִין בְּחַלָּה, לְפִי**
20 **שֶׁבִּדַּעְתּוֹ, שֶׁאִם לֹא תִּמָּכֵר - יֹאכְלֶנָּה.**

20) בתודה תפסו לשון "חלות" כיוון שישנם שני מיני חלות (=בלולות בשמן וסולת רבוכה), אבל בנזיר אין אלא מין אחד של חלות ולכן תפסו לשון "רקיקין". 21) אף על פי שאין החלות מתקדשות קדושת הגוף, אלא בשעת שחיטת הקרבן - קדושת דמים יש בהן מיד.

21 **ו. עִסַּת הַשֻּׁתָּפִין[22] וְהָעוֹשֶׂה עִסָּה לָרַבִּים[23] - חַיֶּבֶת**
22 **בְּחַלָּה[24].**

22) והחידוש בזה שאף על פי שאין לכל אחד ואחד מהשותפים שיעור עיסה - חייבת בחלה. והמדובר כשלא היה בדעתם לחלקה עד לאחר אפייה, שאם היה בדעתם לחלקה בצק, הרי זו פטורה מן החלה. 23) כלומר, נותן רשות לרבים לאכול מן העיסה שלו, אבל אינו מפקירה. 24) שאין זה כמפקיר עיסה ומגלגלה להפקר שהיא פטורה מחלה, - שהרי לא הפקירה.

23 **ז. הָעוֹשֶׂה עִסָּה מִן הַטֶּבֶל[25], בֵּין שֶׁהִקְדִּים חַלָּה**
24 **לִתְרוּמָה בֵּין שֶׁהִקְדִּים תְּרוּמָה לְחַלָּה[26] - מַה שֶּׁעָשָׂה**
25 **עָשׂוּי[27]. וְאִם הִפְרִישׁ הַחַלָּה תְּחִלָּה - לֹא תֵּאָכֵל עַד**
26 **שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר; וְאִם הִפְרִישׁ**
27 **תְּחִלָּה תְּרוּמָה - לֹא תֵּאָכֵל עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ חַלָּה.**

25) כלומר, מחיטים שעדיין לא הוציאו מהן תרומות ומעשרות. 26) [לא דיברו אלא על תרומה וחלה, שבזה

השמיעונו שאף על פי שמדומע פטור מן החלה - אין התרומה פטורה מן החלה, כיוון שבשעת גלגול לא הייתה תרומה, ונתחייבה בחלה, ושוב לא פקע, אבל במעשר שני אין שום חידוש, שהרי מעשר שני בירושלים חייב בחלה]. 27) כלומר: אף על פי שצריך להקדים תרומה, שכבר נתחייב בה מקודם, לחלה, שמתחייב בה זה עתה בשעת גלגול, בכל זאת הפרשתו הפרשה.

ח. הָעוֹשֶׂה[28] עִסָּה לְהַאֲכִיל הַפַּת שֶׁלָּהּ[29] לִבְהֵמָה אוֹ לְחַיָּה - פְּטוּרָה. עִסַּת הַכְּלָבִים, בִּזְמַן שֶׁהָרוֹעִים אוֹכְלִין מִמֶּנָּה - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[30]. עִסַּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פְּטוּרָה[31].

28) בספרי זוטא לפרשת שלח: "עריסותיכם, שלכם חייבת, של חיה אינה חייבת". 29) אפילו אם הפת נאפתה כדרך שאופים לבני אדם. 30) אבל אם אין הרועים אוכלים ממנה, אף על פי שעשאוה גלוסקין, כלומר, עוגה יפה - פטורה מחלה. 31) למדו כן ממה שנאמר: "עריסותיכם" - "עריסותיכם ולא של גוי", ואפילו עשאה ישראל.

ט. הָיוּ יִשְׂרָאֵל וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁתָּפִין בְּעִסָּה, אִם הָיָה בְּחֵלֶק יִשְׂרָאֵל שִׁעוּר עִסָּה הַחַיֶּבֶת בְּחַלָּה - הֲרֵי זוֹ[32] חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[33].

32) כלומר, כל העיסה כולה אף חלק הגוי, כיוון שיש לישראל בכל העיסה כולה. 33) אבל אם אין בחלקו של ישראל, שיעור עיסה, הרי היא פטורה מחלה.

י. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִפְרִישׁ חַלָּה[34], אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[35] - אֵינָהּ חַלָּה[36]; אֶלָּא מוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ[37], וְתֵאָכֵל לְזָר[38]. וְלָמָּה לֹא חָשַׁשְׁנוּ לָהּ[39] שֶׁמָּא עִסָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל הִיא וְתָלָה אוֹתָהּ בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים[40] כְּדֵי לְפָטְרָהּ[41]? שֶׁאִם יִרְצֶה יִשְׂרָאֵל - יִפְטֹר עַצְמוֹ וְיַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל עִסָּתוֹ פָּחוֹת מִשִּׁעוּר חַלָּה[42].

34) מעיסה שברשותו. 35) שישראל חייב בה בחלה מן התורה, כשכל ישראל שם. 36) שהרי עיסתו פטורה. 37) כלומר, שהוא פטור מחלה. וכל זה כדי שלא יחשוד באלו שאכלו את חלתו, שהם מזלזלים בקדשים. 38) ואף על פי שאין קניין לגוי בארץ ישראל להפקיע מן המצוות, כיוון שגלגול העיסה שהוא שעת החיוב, היה ברשותו, לא חל חיוב חלה. וכן הוא לעניין תרומות ומעשרות, שמירוח של גוי פוטר מתרומות ומעשרות.. 39) לעיסה. 40) כלומר, נתנה לו ללוש אותה. 41) כלומר, וישראל זה אינו יודע הלכות חלה וחושב שהעיסה פטורה באופן זה, אבל האמת היא שאינה פטורה, שכשם שעיסת גוי פטורה אפילו כשלשה ישראל, כיוון שהיא עיסה של גוי, כמו כן עיסת ישראל חייבת אפילו לשה גוי. 42) ואף על פי שאסור לעשות כן, כדלהלן בהלכה טו - כיוון שאין הישראל יודע הלכות חלה, כנ"ל, אף דין זה אינו יודע. [וייתכן עוד כי כשם שאסור להפקיע מן החלה על ידי עשייה פחות מכשיעור, כן אסור להפקיעה מן החלה (=כפי טעותו) על ידי מסירה לגוי].

יא. הַמְעָרֵב קֶמַח חִטִּין[43] וְקֶמַח אֹרֶז[44] וְעָשָׂה מֵהֶן עִסָּה: אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן[45] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[46], וְאִם לַאו - פְּטוּרָה. אֲפִלּוּ הָיָה הַשְּׂאוֹר חִטִּים[47] לְתוֹךְ עִסַּת אֹרֶז[48]: אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[49], וְאִם לַאו - פְּטוּרָה.

43) שהם מחמשת מיני דגן החייבים בחלה. 44) שאינו מחמשת המינים. 45) כלומר, טעם חיטים. 46) אף על פי שיש בעיסה רוב אורז, ואף על פי שאין בחיטים לבד כדי שיעור עיסה החייבת בחלה - שהחיטים גוררות את האורז ומהפכות אותו לדגן. ולכן תפסה המשנה "חיטים ואורז" דווקא, שכן דרכן של החיטים, שהן גוררות אחריהן את האורז. 47) שעדיין לא הורמה ממנה חלה. 48) כלומר, נטל שאור מעיסת חיטים ונתן לתוך עיסת אורז. 49) ואין השאור מתבטל בעיסת האורז, כיוון שמין בשאינו מינו בנותן טעם.

יב. עִסָּה[50] שֶׁנִּלּוּשָׁה בְּיַיִן אוֹ שֶׁמֶן אוֹ דְּבַשׁ[51] אוֹ מַיִם רוֹתְחִים[52], אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכָהּ תְּבָלִין[53], אוֹ הִרְתִּיחַ הַמַּיִם וְהִשְׁלִיךְ הַקֶּמַח לְתוֹכוֹ וְלָשׁוֹ, אִם אֲפָאָהּ[54] - בֵּין בַּתַּנּוּר[55], בֵּין בַּקַּרְקַע[56], בֵּין עַל הַמַּחֲבַת וְהַמַּרְחֶשֶׁת, בֵּין שֶׁהִדְבִּיק אֶת הַבָּצֵק בַּמַּחֲבַת וּבַמַּרְחֶשֶׁת וְאַחַר כָּךְ הִרְתִּיחָן[57] בְּאֵשׁ מִלְּמַטָּה[58] עַד שֶׁנֶּאֱפָת הַפַּת, בֵּין שֶׁהִרְתִּיחָהּ וְאַחַר כָּךְ הִדְבִּיק הַבָּצֵק[59] - כָּל אֵלּוּ חַיָּבִין בְּחַלָּה. אֲבָל הָעוֹשֶׂה עִסָּה לְיַבְּשָׁהּ בַּחַמָּה[60] בִּלְבַד, אוֹ לְבַשְּׁלָהּ בְּקִדְרָה[61] - הֲרֵי הִיא פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה; שֶׁאֵין מַעֲשֵׂה חַמָּה לֶחֶם. בֵּין שֶׁלָּשָׁהּ בְּמַיִם, בֵּין שֶׁלָּשָׁהּ בִּשְׁאָר מַשְׁקִין[62]. וְכֵן קָלִי[63] שֶׁלָּשִׁין אוֹתוֹ בְּמַיִם אוֹ בְּדְבַשׁ[64] וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ בְּלֹא אֲפִיָּה[65] - פָּטוּר. שֶׁאֵין חַיֶּבֶת אֶלָּא עִסָּה שֶׁסּוֹפָהּ לְהֵאָפוֹת לֶחֶם לְמַאֲכַל אָדָם[66].

50) "עיסה שנילושה במי פירות (כלומר, בכל המשקין חוץ משבעת המשקין שהן: יין דבש שמן חלב טל וכו' מים) חייבת בחלה". 51) דבש דבורים שהוא משבעת המשקים, אבל דבש תמרים אינו אלא מי פירות ואינו מחייב. 52) כלומר, שפך המים לקמח ולשו. 53) בברכות מב. אמרו שפת הבאה בכסנין (כלומר, שנתנו לתוכה תבלין) מברך עליה המוציא אם קבע סעודתו עליה. הרי שפת זו לחם היא, וחייבת בחלה. וסופגנין ודובשנין, שפירשם רבינו שם שהם הנילושים בדבש או בתבלין, ופטורים מן החלה, אינם עניין לכאן, שאלו שבמשנה "אופים אותם במינים משונים ממיני האפייה". כמו שהוסיף שם רבינו בפירושו, ואילו העיסה שבדברי רבינו היא הנאפית כדרך הלחם. 54) אבל בלא אפייה פטור מחלה. 55) כדרך שאופים לחם. 56) בברכות לז: "כי אתא רבין אמר ר' יוחנן, טרוקנין חייבין בחלה. מאי טרוקנין אמר אביי כובא דארעא" (שעושין חפירה בקרקע ואופים בה). 57) כלומר, לא כדרך שאופים בתנור שמרתיחים ולאחר מכן מדביקים הבצק. 58) ואם האש מהלכת אף מן הצד כמו בתנור - אף ריש לקיש מודה שחייב בחלה. 59) שאף ריש

לקיש מודה בזה. 60) שגם ר' יוחנן מודה בזה, שפטור מחלה. 61) ולא לאפות אותה. 62) ירושלמי חלה שם הלכה ג: "רבי שמעון בן לקיש אמר, כל שהאור מהלך תחתיו (כלומר, נאפה במחבת), אינו חייב בחלה וכו' אמר ליה ר' יוחנן, ובלבד על ידי משקה (כלומר, שמבשל את העיסה ואינו אופה אותה)". 63) בירושלמי שם סוף הלכה ד: "קמח קלי שעשאו בצק חייב בחלה. רבי יוסי בשם רבי יוחנן, והוא שאפיין", כלומר, על דעת לאפותו פת. 64) שהם משבעת המשקים שהם חיבור לחלה. אבל אם לש במי פירות פטור מחלה אפילו אם אפה. 65) כלומר, לש על דעת כן, שלא יאפהו לחם. 66) כלומר, לש על דעת כן, אף על פי שלמעשה לא אפה אותה.

1 **יג. עִסָּה שֶׁלָּשָׁהּ[67] תְּחִלָּה[68] לַעֲשׂוֹתָהּ מַעֲשֵׂה חַמָּה[69]**
2 **וְהִשְׁלִימָהּ[70] לַעֲשׂוֹת פַּת[71], אוֹ שֶׁהִתְחִיל בָּהּ לֶאֱפוֹתָהּ**
3 **פַּת[72] וְהִשְׁלִימָהּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה חַמָּה, וְכֵן קָלִי שֶׁלָּשׁוֹ**
4 **לֶאֱפוֹתוֹ פַּת - חַיָּבִין בְּחַלָּה.**

67) עשה אותה עיסה עבה. 68) התחיל ללוש אותה. 69) שאז היא פטורה מחלה. 70) [כנראה שכן פירש רבינו מה שאמרו במשנה שם: "תחילתה סופגנין וסופה עיסה וכו' חייבת". היינו שבתחילת הלישה חשב לעשותה סופגנין ובסוף הלישה חשב לעשותה עיסה, חייבת, אף על פי שלמעשה לא עשאה פת]. 71) והרי זו "עיסה שתחילתה סופגנין וסופה עיסה", שחייבת. אבל אם בסוף עשאה מעשה חמה הרי היא עיסה שתחילתה סופגנין וסופה סופגנין, שפטורה. אבל לדעת רבינו תם שם, לא במחשבה הדבר תלוי, אלא מעשה העיסה מחייב, ולפיכך אם עשה עיסה, אפילו חשב על דעת לעשותה סופגנין, ועשאה סופגנין - חייבת, כיוון שעשאה עיסה בתחילה, והרי זה "תחילתה עיסה וסופה סופגנין". ורק אם לא לש אותה כעיסה, אלא כסופגנין, שבלילתם רכה, ולבסוף אפה אותם כסופגנין, אז הם פטורים. 72) זהו "תחילתה עיסה וסופה סופגנין", שחייבת.

5 **יד. לֶחֶם הָעֲשׂוּי לְכוּתָח[73] - מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ:**
6 **עֲשָׂאָהּ כְּעָכִין[74] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[75]; עֲשָׂאָהּ כְּלִמּוּדִין[76]**
7 **- פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה[77].**

73) הוא תערובת של נסיובי דחלבא (=השיריים שבחלב לאחר עשיית החמאה) ופירורי לחם. ואופה אותו על מנת לשוחקו ולעשות ממנו כותח. 74) עוגות דקות. 75) שגילה דעתו בזה שעשאה ללחם ולא לכותח. 76) כלומר, שחיבר חתיכות בצק קצתן אל קצתן, ובזה נראה שהוא רוצה להפרידם לאחר מכן ולשוחקן. 77) שאינה נקראת לחם.

8 **טו. כַּמָּה שִׁעוּר הָעִסָּה שֶׁחַיֶּבֶת בְּחַלָּה? מִלֹּא הָעֹמֶר[78]**
9 **קֶמַח. בֵּין מֵאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מִינִים בֵּין מֵחֲמִשְׁתָּן -**
10 **כֻּלָּם[79] מִצְטָרְפִין לַשִּׁעוּר. וְכַמָּה הוּא שִׁעוּר הָעֹמֶר?**
11 **שְׁנֵי קַבִּין פָּחוֹת חֹמֶשׁ[80]. וְהַקַּב - אַרְבָּעָה לֹגִין, וְהַלֹּג**
12 **- אַרְבַּע רְבִיעִיּוֹת, וְהָרְבִיעִית - אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם**
13 **בְּרוֹם אֶצְבָּעַיִם וַחֲצִי אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ אֶצְבַּע[81], וְכָל**
14 **הָאֶצְבָּעוֹת הֵם רֹחַב גּוּדֶל שֶׁל יָד[82]. נִמְצֵאתָ לָמֵד,**
15 **שֶׁהַמִּדָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת עַל עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת**
16 **בְּרוֹם שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת וּתְשִׁיעַ אֶצְבַּע בְּקֵרוּב[83] - הוּא**
17 **הָעֹמֶר. וְכֵן מִדָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי**
18 **תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע עַל שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי**
19 **אֶצְבַּע בְּרוֹם שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע**
20 **- הִיא מִדַּת הָעֹמֶר[84]. וּשְׁתֵּי הַמִּדּוֹת כְּאֶחָד הֵם**
21 **עוֹלִים[85]. וְכַמָּה מְכִילָה מִדָּה זוֹ? כְּמוֹ אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ**
22 **בֵּיצִים בֵּינוֹנִיּוֹת וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה[86]. וְהֵם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה**
23 **וּשְׁמוֹנִים סְלָעִים וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי סֶלַע מִקֶּמַח הַחִטִּים**
24 **שֶׁבְּמִצְרַיִם, שֶׁהֵם מִשְׁקַל חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים זוּז[87]**
25 **מִזּוּזֵי מִצְרַיִם בַּזְּמַן הַזֶּה. וּמִדָּה שֶׁמְּכִילָה כַּמִּשְׁקָל**
26 **הַזֶּה מִקֶּמַח הַחִטִּים הַזֶּה - בָּהּ מוֹרְדִין לְחַלָּה בְּכָל**
27 **מָקוֹם.**

78) למדו כן ממה שנאמר: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו", היינו כדי עיסת מדבר, שהיא עומר לגולגולת. והעומר עשירית האיפה. 79) המדובר כשנילושו יחד, אבל על ידי נשיכה לחוד, אין כולם מצטרפים. 80) שהרי האיפה היא שלוש סאים שהן שמונה עשר קבים, ועשירית מזה היא 1,8. כלומר קב ושמונה עשיריות, שהן ארבע חמישיות. 81) שהן בסך הכל 10,8 אצבעות מעוקבות. 82) שהרי במנחות לט: אמרו: תנא, אצבע שאמרו אחד מארבעה בטפח של כל האדם. 83) כלומר, מעט פחות, שהרי נפח העומר הוא: 309,44 אצבעות מעוקבות. ואילו מדה זו: 311,1. 84) בערך. שהרי מדה זו: 310,11. 85) בערך, כנ"ל. 86) שהרי האיפה - 3 סאים, הסאה - 6 קבים, הקב - 4 לוגים והלוג - 6 ביצים, הרי בכל איפה 432 ביצים, והעומר, שהוא שיעור חלה, הוא עשירית האפה - 43,2 ביצים. 87) הם חמש מאות ועשרים דרהם. ולפי המדה שלנו הם בערך: 1.728 קילו גרם, שהם 7.2 אוקיה. וראה בספר "שיעורי תורה" להרב חיים נאה עמודים קע־קעג.

28 **טז. אָסוּר לְאָדָם לַעֲשׂוֹת עִסָּתוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת**
29 **מִכַּשִּׁעוּר, כְּדֵי לְפָטְרָהּ מִן הַחַלָּה[88]. וְהַמַּפְרִישׁ חַלָּה**
30 **מֵעִסָּה שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[89],**
31 **וַהֲרֵי הִיא[90] חֻלִּין כְּשֶׁהָיְתָה. עָשָׂה עִסָּה פְּחוּתָה**
32 **מִכַּשִּׁעוּר וַאֲפָאָהּ וְנָתַן הַפַּת לַסַּל, וְחָזַר וְאָפָה פַּת**
33 **אַחֶרֶת וְנָתַן לַסַّל, אִם נִתְקַבֵּץ בַּסַּל שִׁעוּר חַלָּה - הַסַּל**
34 **מְצָרְפָן לַחַלָּה[91], וּמַפְרִישׁ הַחַלָּה מִן הַפַּת. שֶׁנֶּאֱמַר:**
35 **וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ - מְלַמֵּד, שֶׁהוּא מַפְרִישׁ**
36 **מִן הָאָפוּי. וְאֵין הַתַּנּוּר[92] מְצָרְפָן לְחַלָּה[93].**

88) כלומר, יש לו כדי שיעור חלה, והוא רוצה לפטור עצמו, אבל אם אינו עושה כן כדי להפקיע חיוב חלה, אלא שאין לו אלא עיסה קטנה, פשוט הוא שמותר. 89) שאם הוסיף אחר כך וצירף כשיעור חלה, אינו נפטר בהפרשה ראשונה, וחייב להפריש חלה מחדש. 90) החלה שהפריש. 91) אף על פי שלא נשכו זה בזה (כלומר, לא נדבקו) בעודם בעיסה. 92) בפסחים שם, חולקים רבי

אליעזר ורבי יהושע, שלדעת ר' אליעזר, הסל מצרפן, ולדעת ר' יהושע, התנור מצרפן. 93) וטעמו של דבר, שבתנור עדיין אינו קרוי "לחם", ומכלל "עריסותיכם" כבר יצא, ואינו מצרף אפילו אם נושכות זו בזו.

יז. הָיוּ הַכִּכָּרוֹת[94] נוֹשְׁכוֹת זוֹ בָזוֹ[95] וְנִתְקַבֵּץ מִן הַכֹּל שִׁעוּר חַלָּה - חַיָּבִין בְּחַלָּה[96] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן בְּסַל. אָפָה מְעַט מְעַט[97] וְקִבֵּץ הַכֹּל עַל לוּחַ שֶׁאֵין לוֹ תּוֹךְ - הֲרֵי זֶה סָפֵק[98]. וְאִם חַלָּה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[99] הִיא - אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ עַד שֶׁיְּצָרֵף אוֹתוֹ כְּלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹךְ[100].

94) שאין בכל אחד מהם לבד, שיעור חלה. 95) בעודן עיסה. והנה בתוספתא טהרות פרק א הלכה ב אמרו: "ואיזהו הנשוך, התולש ממנו כל שהוא". כלומר, אי אפשר שיפרידם מבלי שיתלוש קצת מן השני. 96) ואף על פי שבשעת גלגול העיסה, שהיא שעת חיוב חלה, הייתה העיסה פטורה, חייבת בחלה, שאין הולכים אחר שעת הגלגול אלא כשיש בעיסה שיעור חלה. ואף על פי כן היא פטורה, מסיבה צדדית, כגון שעשאה לייבשה בחמה וכיוצא בזה. אבל כשאין בעיסה שיעור חלה, הרי לא באה לכלל חיוב כלל, ולא שייך לומר שנפטרה, ולכן כשנשכה בעיסה אחרת אפילו לאחר גלגול, נתחייבה עכשיו בחלה. 97) פחות מכשיעור חלה. 98) שם: תוך כלי בעינן והא ליכא, או דילמא אוויר כלי בעינן והא איכא. 99) כמו בזמן הזה. 100) שספק דרבנן - לקולא.

יח. קֶמַח שֶׁלֹּא רִקְּדוּ אֶלָּא לָשׁוּ בַּסְּבִין שֶׁלּוֹ, הוֹאִיל וְיֵשׁ בְּכָל הַקֶּמַח עֹמֶר[101] - חַיָּב בְּחַלָּה. אֲבָל אִם נָטַל הַמֶּרְסָן[102] מִן הַקֶּמַח וְחָזַר וְהִשְׁלִים שִׁעוּר הָעִסָּה בַּמֶּרְסָן שֶׁהֶחֱזִירוֹ לַקֶּמַח - אֵינוֹ חַיָּב בְּחַלָּה[103].

101) שהוא שיעור חלה. 102) צריך עיון, אם דווקא במורסן שהחזירו פטור מחלה אבל בסובין שהם דקים - חייב, או לאו דווקא. 103) "לפי שהמורסן אינו חייב בחלה". ובירושלמי שם הלכה ג "אמר רבי יוחנן, דרך עיסה שנו (בתורה) כאן, וכאן מכיוון שניטל מורסן וחזר לתוכן אין זה דרך עיסה".

יט. נַחְתּוֹם שֶׁעָשָׂה עִסָּה[104] לַעֲשׂוֹתָהּ שְׂאוֹר[105] לְחַלְּקָהּ[106] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה; שֶׁאִם לֹא תִּמָּכֵר, יַעֲשֶׂנָּה פַּת[107]. אֲבָל הָעוֹשֶׂה[108] עִסָּה לְחַלְּקָהּ בָּצֵק[109] - פְּטוּרָה[110].

104) שיש בה שיעור חלה. 105) כלומר, אפילו דעתו לשאור ולא לבצק, שאינו חפץ לאפותה. 106) ואפילו אם לא יהא בכל אחד מחלקי השאור כשיעור חלה. 107) והרי זה כאילו גלגלה לשם כך. 108) כלומר, מי שאינו נחתום. 109) לכמה אנשים, באופן שבכל חלק וחלק לא יהיה שיעור חלה. 110) ואין חוששין שמא יימלך לעשות אותה עיסה אחת.

כ. נָשִׁים שֶׁנָּתְנוּ קֶמַח לְנַחְתּוֹם לַעֲשׂוֹת לָהֶם שְׂאוֹר, אִם אֵין בְּשֶׁל אַחַת מֵהֶן[111] כַּשִּׁעוּר, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בִּכְלָלָן כַּשִּׁעוּר - פְּטוּרָה[112].

111) כלומר, אף באחת מהן. 112) שהרי הוא כעושה עיסה על מנת לחלקה. ולולא זאת הייתה הלישה מחייבת בחלה, אף על פי שערבה שלא מדעת הבעלים, שהרי "הגומר פירותיו של חבירו שלא מדעתו וכו' הרי אלו טבלו למעשר".

יום ש"ק כ"ז אלול ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שתי עיסות שיש בשתיהן חיוב חלה ולא באחת מהן, אם מצטרפות. עיסת מין אחד אם מצטרפת עם מין אחר, או חדש עם ישן. עיסה פחותה מכשיעור מכאן ועיסה פחותה מכשיעור מכאן ואחרת באמצע. שני גויים שעשו עיסה כשיעור וחלקוה ואח"כ נתגיירו. הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה. עיסה הטבולה לחלה. ואם היא כחולין לעניין טומאה.

א. שְׁתֵּי עִסּוֹת[2] שֶׁיֵּשׁ בִּשְׁתֵּיהֶן[3] שִׁעוּר הַחַיָּב בְּחַלָּה[4], וְאֵין בְּאַחַת מֵהֶן כַּשִּׁעוּר, וְנָגְעוּ זוֹ בְזוֹ וְנָשְׁכוּ[5] זוֹ אֶת זוֹ: אִם הָיוּ שֶׁל שְׁנַיִם, אֲפִלּוּ הֵן מִמִּין אֶחָד[6] - פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה; שֶׁסְּתָם[7] שְׁנַיִם מַקְפִּידִין. וְאִם יָדוּעַ שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין עַל עֵרוּב הָעִסּוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת[8].

2) חלה פ"ד משנה א. 3) ביחד. 4) ראה למעלה בפ"ו הלכה טו. 5) שבאופן זה אם היו של אדם אחד, מצטרפות (שם הלכה יז). 6) ראה להלן הלכה ג. 7) ירושלמי שם. 8) שם: שתי נשים שאינן מקפידות, עשו אותן כאשה אחת. וראה להלן.

ב. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן[9] שֶׁל אִישׁ אֶחָד: אִם הָיוּ מִמִּין אֶחָד[10] - מִצְטָרְפִין[11] וְחַיָּבוֹת בְּחַלָּה, וְאִם מִשְּׁנֵי מִינִין הָיוּ - אֵין מִצְטָרְפִין; שֶׁסְּתָם[12] אֶחָד אֵינוֹ מַקְפִּיד[13]. וְאִם הָיָה מַקְפִּיד[14] שֶׁלֹּא תִּגַּע עִסָּה זוֹ בְזוֹ וְלֹא תִּתְעָרֵב עִמָּהּ, אֲפִלּוּ הָיוּ מִמִּין אֶחָד - אֵין מִצְטָרְפוֹת[15].

9) משנה שם. 10) ראה בהלכה הסמוכה. 11) והמדובר כשאין בדעתו לחלק העיסה לכמה בני אדם, ראה למעלה שם הלכה יט. 12) ירושלמי שם. 13) כלומר, ולכן מצטרפות העיסות אם היו ממין אחד. 14) כלומר, ידוע שהוא מקפיד. 15) שם: אשה אחת שהיא מקפדת, עשו אותה כשתי נשים.

ג. וְכֵיצַד מִצְטָרְפוֹת[16] אִם הָיוּ שֶׁל אֶחָד[17] מִמִּין אֶחָד? עִסַּת הַחִטִּים שֶׁנִּגְעָה[18] בְּעִסַּת הַכֻּסְּמִין - מִצְטָרְפוֹת[19]; נָגְעָה בִּשְׁאָר הַמִּינִין - אֵין מִצְטָרְפוֹת[20]. וְכֵן עִסַּת שְׁעוֹרִין שֶׁנִּגְעָה בְּעִסַּת הַכֻּסְּמִין[21] אוֹ שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל אוֹ שִׁיפּוֹן, וְכֵן עִסַּת כֻּסְּמִין[22] וְשֶׁל שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְשֶׁל שִׁיפּוֹן שֶׁנִּגְעָה כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן בַּחֲבֵרְתָּהּ - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת[23].

16) שם, משנה ב. 17) ראה למעלה בהלכה א. 18) כלומר, נגעה ונשכה, כנ"ל שם. 19) אף־על־פי שלענין כלאים אינם מין אחד (ראה בפ"ג מהלכות כלאים הלכה ג) - כאן לענין חלה, הם מין אחד, לפי שהעיסות שלהם דומות (עיין ר"ש ורע"ב בכלאים פ"א משנה א). ולא גזרו חכמים שמא יבואו לתרום מזה על זה, ובאמת אין תורמין מזה על זה, כיון שהם כלאים זה בזה, ראה בהלכות כלאים שם, ובפ"ה מהלכות תרומות הלכה ג - שהכל יודעים שאין תורמין ממין על שאינו מינו (ירושלמי חלה פ"ד הלכה ב). וראה בהלכה הסמוכה, לענין ישן וחדש. 20) וכל זה אינו אלא בנושכות זו את זו, אבל הבולל קמח ועושה עיסה - כל חמשת המינין מצטרפים, כבסוף ההלכה הסמוכה. 21) וממה שאמרו (מנחות ע.) "כוסמין מין חיטין", ראה להלן פ"ח הלכה ד. 22) משנה שם, כרבי יוחנן בן נורי. ויתכן שלא נחלק תנא־קמא על רבי יוחנן בן נורי בענין זה (כסף־משנה, וביאור הגר"א ליו"ד סימן שכד אות י). 23) שהכוסמין הם גם מין חיטים וגם מין שעורים.

1 **ד. עִסַּת חָדָשׁ[24] - אֵינָהּ מִצְטָרֶפֶת[25] לְשֶׁל יָשָׁן[26], אַף**
2 **עַל פִּי שֶׁהֵן מִמִּין אֶחָד; כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ[27]:**
3 **תּוֹרְמִין[28] מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן[29]. וְלֹא יִתְרֹם[30] מֵאֶמְצַע**
4 **שְׁתֵּיהֶן[31], אֶלָּא יָבִיא[32] עִסָּה אַחֶרֶת חָדָשׁ אוֹ יָשָׁן**
5 **וְיִצְטָרֵף לָהֶם לְהַשְׁלִים הַשִּׁעוּר[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
6 **אֲמוּרִים?[34] בְּעִסָּה שֶׁנִּגְּעָה[35] בְּעִסָּה אַחֶרֶת; אֲבָל**
7 **הַבּוֹלֵל קֶמַח חֲמִשֶּׁת הַמִּינִין וְעוֹשֶׂה מֵהֶם עִסָּה אַחַת**
8 **- הֲרֵי חֲמִשְׁתָּן מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר עִסַּת חַלָּה, כְּמוֹ**
9 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[36].**

24) מתבואה של שנה זו. 25) שם משנה ד: "קב חדש וקב ישן שנשכו זה בזה, רבי ישמעאל אומר יטול מן האמצע (ממקום שנושכים זה את זה, ונמצא מפריש משתיהן - רע"ב), וחכמים אוסרים". אבל להפריש מזה על זה, לדברי שניהם, אי אפשר. 26) מתבואה של השנה הקודמת. 27) ירושלמי שם. 28) תרומה גדולה. 29) והלא דין הוא שאין תורמין מזה על זה, ראה בפ"ה מהלכות תרומות הלכה יא. 30) כחכמים הנ"ל, ולא כרבי ישמעאל. 31) שגם באופן זה יש חשש, שמא יאמרו: תורמין מן החדש על הישן. 32) כלומר, כיון שמן התורה נתחייבה עיסה זו (של חדש וישן) בחלה, אין להפרידה ולעשותה שתי עיסות. 33) כלומר, אם יביא עיסת חדש, נצא שחדש וחדש מכאן, וישן באמצע, והוא מצרפם, וכן להיפך, כדלהלן בסוף ה"ו. וכשהוא מפריש, מפריש על כל העיסה, כיון שבאופן כזה, אין חשש שמא יאמרו: תורמין מן החדש על הישן, שבני אדם רואים שצירף עיסה נוספת, וחושבים שאינו מתקן אלא מחדש על חדש ומישן על ישן. ועיין ברדב"ז. 34) שאין חיטים מצטרפים אלא עם הכוסמין בלבד (הלכה הקודמת). 35) ונשכה, כנ"ל. ירושלמי חלה פ"א הלכה א. 36) למעלה בפ"ו ראש הלכה טו. ומזה שכתבו רבינו כאן, ולא בסוף הלכה הקודמת, נראה שאפילו עיסת חדש ועיסת ישן, מצטרפות, אם נילושו יחד. ועיין ר"י קורקוס ו"משנה ראשונה" שם.

10 **ה. עִסָּה[37] שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר מִכָּאן[38], וְעִסָּה**
11 **פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר מִכָּאן, וְעִסָּה שֶׁאֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּחַלָּה**
12 **בָּאֶמְצַע, כְּגוֹן עִסַּת אֹרֶז[39] אוֹ עִסַּת תְּרוּמָה[40] אוֹ**
13 **מְדֻמָּע[41] אוֹ עִסַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים[42], אַף עַל פִּי**
14 **שֶׁנּוֹגְעוֹת[43] זוֹ בָּזוֹ - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת; שֶׁהֲרֵי דָּבָר**
15 **הַפָּטוּר מִן הַחַלָּה מַבְדִּיל בָּאֶמְצַע[44].**

37) חלה פ"ד משנה ג. 38) ושתיהן ממין אחד. 39) שאינה חייבת בחלה, ראה למעלה בפ"ו הלכה ב. 40) כלומר, עיסה העשויה מקמח של תרומה. והתרומה פטורה מן החלה משום שנאמר: תרימו תרומה, ולא שכבר נתרמה. וראה למעלה שם סוף הלכה ד. 41) ירושלמי שם הלכה ג, ותוספתא שם פ"ב הלכה ד. שהרי הוא פטור מחלה, ראה למעלה שם. 42) ירושלמי שם. שפטורה מחלה, ראה למעלה שם סוף הלכה ח. 43) ונושכות. וראה שם הלכה יז, ובהערות, וברדב"ז להלן סוף הלכה ז, ולמעלה הלכה א והלכה ג. 44) וכל זה כשהעיסות נושכות זו את זו, אבל אם הן בלולות, ויש בעיסות החייבות בחלה כשיעור החייב בחלה, אין העיסות שאינן חייבות בחלה מעכבות את חיוב החלה. וראה למעלה שם הלכה ט, וביו"ד שם סעיף ו ואילך, ובביאור הגר"א שם ס"ק יג.

16 **ו. הָיָה[45] בָּאֶמְצַע עִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ - מִצְטָרְפוֹת;**
17 **שֶׁהָעִסָּה שֶׁבֵּינֵיהֶן כְּבָר הָיְתָה מְחֻיֶּבֶת בְּחַלָּה[46]. וְכֵן[47]**
18 **אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן עִסַּת הֶקְדֵּשׁ - מִצְטָרְפוֹת; מִפְּנֵי**
19 **שֶׁרָאוּי לִפְדּוֹתָהּ וְתִתְחַיֵּב בְּחַלָּה[48]. וְכֵן[49] אִם הָיְתָה**
20 **בֵּינֵיהֶן עִסַּת מִין אַחֵר[50] אוֹ עִסַּת אִישׁ אַחֵר אוֹ עִסַּת**
21 **חָדָשׁ - הֲרֵי שְׁתֵּי הָעִסּוֹת שֶׁבַּצְּדָדִין מִצְטָרְפוֹת**
22 **לְחַלָּה[51].**

45) משנה שם. 46) ולא מיעטו מהכתוב: "תרימו תרומה", ולא שכבר נתרמה, אלא עיסה שאינה שייכת עתה בחיוב חלה, כמו עיסת תרומה. אבל עיסה שהורמה חלתה, שייכת גם עכשיו לחיוב חלה, אלא שנפטרה לאחר שהפרישו ממנה. 47) ירושלמי שם. 48) שם: "קב הקדש מצרף, קב חלה אינו מצרף וכו' הקדש ראוי לפדותו ולחייבו, חלה אינה ראויה לפדותה ולחייבה". [והוצרכו לסברא זו בהקדש, אף־על־פי שוודאי הקדישוה לאחר הגלגול, שאם לא כן, לא מועיל הפדיון והיא פטורה מן החלה (להלן פ"ח הלכה ז), ואם־כן הרי "כבר היתה מחוייבת בחלה" (כמפורש בסמוך, בעיסה שהורמה חלתה - שאין לדמות עיסת הקדש שנפטרה מן החלה ואין לה זיקה לחלה כלל, לעיסה שהורמה חלתה, שיש לה זיקה לחלה, וראה להלן. ואף־על־פי שיכול להשאל על החלה, כדרך שיכול להשאל על התרומה - אין לדמות שאלה בחלה שאינו חייב להשאל, לפדיון הקדש, שחייב הוא לפדותו לטובת בדק הבית, ראה בנדרים נט. ובר"ן שם ד"ה תרומה, וברדב"ז כאן. ובחלה אין הסברא ש"כבר היתה מחוייבת בחלה", שרק בעיסה שהורמה חלתה אמרו כן (ראה למעלה), אבל חלה עצמה ההפרשה אינה פוטרת אותה, אלא את העיסה, ולגבי עצמה שם חלה פוטר אותה, שכשם שתרומה אינה חייבת בחלה, כמו כן חלה אינה חייבת עוד

בחלה, ואין לה זיקה להפרשת חלה]. 49) ירושלמי ותוספתא שם. 50) מחמשת המינים. ואף־על־פי שאין עיסת חיטין מצטרפת עם עיסת שעורים לשיעור חלה (אם לא בללן יחד, כנ"ל בהלכה ד), בכל זאת אין עיסת השעורים מפסיקה בין שתי עיסות חיטים שאין בכל אחת מהן כשיעור. וטעמו של דבר, שכדי שיצטרפו שתי עיסות ושהשלישית שביניהן לא תפסיק, די שתהא האמצעית בת חיוב חלה, אף־על־פי שאינה יכולה להצטרף בעצמה, כנ"ל, וראה בתוספתא כפשוטה. 51) אף־על־פי שאין עיסת איש אחד ועיסת חדש מצטרפות בעצמן, כנ"ל בהלכות א־ד - אינן מפסיקות, כנ"ל.

1 **ז. שְׁתֵּי עִסּוֹת[52], שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר,**
2 **שֶׁהִפְרִישׁ חַלָּה מִזּוֹ וְחַלָּה מִזּוֹ, וְחָזְרוּ וְנָגְעוּ[53] זוֹ בָּזוֹ**
3 **וַהֲרֵי בִּשְׁתֵּיהֶם כַּשִּׁעוּר - חַיָּבִין לְהַפְרִישׁ מֵהֶן חַלָּה;**
4 **שֶׁהַחַלּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת אֵינָן כְּלוּם[54].**

52) שם משנה ה, כחכמים ולא כרבי עקיבא. 53) וגם נשכו, כנ"ל. 54) שהרי הופרשו בשעת פטור.

5 **ח. שְׁנֵי[55] עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁעָשׂוּ עִסָּה כַּשִּׁעוּר[56]**
6 **וְחִלְּקוּהָ[57], וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיְּרוּ[58], וְהוֹסִיף כָּל אֶחָד עַל**
7 **חֶלְקוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ לַשִּׁעוּר[59] - הֲרֵי זוֹ**
8 **חַיֶּבֶת; שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ[60] שְׁעַת חוֹבָה כְּשֶׁהָיוּ עוֹבְדֵי**
9 **כּוֹכָבִים, שֶׁהֲרֵי פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר הָיָה בְּיַד כָּל אֶחָד**
10 **מֵהֶן[61].**

55) ירושלמי חלה פ"ג הלכה ד. 56) [שעיסת שותפין ישראלים שאין בה אלא שיעור אחד - חייבת (למעלה פ"ו הלכה ו), לפי שיש כאן צירוף לחובה. אבל שותפים גויים, שאין עיסתם מצטרפת לכשיעור לחייבה בחלה, אינה מצטרפת גם להקל ולפוטרה כעיסת שני ישראלים שגלגלו על דעת לחלקה, בהלכה הסמוכה]. 57) כנראה שהמדובר כשעשו עיסה זו על דעת לחלקה, ראה בהלכה הסמוכה. וישנם כאן שני פטורים: א. גלגול על־מנת לחלק שפטור (למעלה שם הלכה יט); ב. גלגול גוי הפוטר מן החלה (שם הלכה ח). 58) [שכשנתגיירו כבר לא היה שיעור בעיסה. אבל אם נתגיירו ואחר־כך חלקו, אף־על־פי שהוסיפו אחר כך, פטורים מחלה, שהרי היתה העיסה כשיעור כשנתגיירו, והיה בדין לצרפה לחיוב ובכל זאת פטורים הם אז, לפי שהגלגול היה בגיותם - דינה כעיסה של שני ישראלים (בהלכה הסמוכה) שגלגול של פטור פוטרה לעולם]. 59) כלומר, ואין בעיסה השנייה לבדה כשיעור, שאם לא כן, בוודאי חייבת, כנ"ל שם הלכה ט. 60) לעיסה. 61) (ואין גלגול הגוי פוטר, אלא באופן שהיה כשיעור, ונפקע על ידי הגלגול. וכמו כן אין הגלגול על־מנת לחלק פוטר, אלא כשיש שיעור המחייב, אבל כאן בגוי שאין עיסתם מצטרפת לחיוב, אינה מצטרפת גם לגרום קולא, כנ"ל).

11 **ט. אֲבָל שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים[62] שֶׁעָשׂוּ כָּךְ[63], וְחָזַר כָּל אֶחָד**
12 **אַחַר שֶׁחָלְקוּ וְהוֹסִיף עַל חֶלְקוֹ עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ לַשִּׁעוּר**
13 **- הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה; שֶׁכְּבָר הָיְתָה לָהּ שְׁעַת חוֹבָה[64], וְהֵן**
14 **הָיוּ פְּטוּרִין בְּאוֹתָהּ שָׁעָה מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאוּהָ לְחַלֵּק[65].**

62) ירושלמי שם. 63) על־מנת לחלקה בצק. 64) בשעת לישה, שהרי היה בה שיעור, והיא עיסת ישראל. 65) ראה למעלה בפ"ו הלכה יט.

15 **י. הָיְתָה[66] הָעִסָּה בְּיַד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהַיִּשְׂרְאֵל**
16 **בְּשֻׁתָּפוּת[67] וְחִלְּקוּ, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים,**
17 **וְהוֹסִיף הַגֵּר עַל שֶׁלּוֹ [וַיִּשְׂרָאֵל עַל שֶׁלּוֹ] עַד**
18 **שֶׁהִשְׁלִים כָּל אֶחָד עִסָּתוֹ לַשִּׁעוּר - שֶׁל יִשְׂרָאֵל**
19 **חַיֶּבֶת[68], וְשֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים פְּטוּרָה[69].**

66) ירושלמי שם. 67) מלשון זה משמע, שלשוה שלא על דעת לחלקה, ראה בכסף־משנה וביו"ד סימן של סעיף ו, ובביאור הגר"א שם אות ז. 68) שהרי בחלקו של הישראל אין גלגול הגוי פוטר (יו"ד שם סעיף א). 69) צריך עיון, הרי לא היתה לה שעת חובה, שהרי פחות מכשיעור היתה בידו, ראה למעלה הלכה ח. וראה בראב"ד. [ויתכן כי רק למעלה שם, שישנם שני פטורים: גלגול על־מנת לחלק, וגלגול של גוי, וכל אחד מהם סותר לשני, כלומר: גלגול על־מנת לחלק אינו מפקיע החיוב, שלא היתה לה שעת חובה כיון שיש כאן גלגול של גוי, וגלגול של גוי אינו מפקיע, שלא היתה לה שעת חובה מצד הגלגול על־מנת לחלק. וכאן שלא גלגלו על־מנת לחלק (ראה למעלה), גלגול הגוי מפקיע, אף־על־פי שבחלקו של הגוי בלבד לא היה כשיעור. אבל מלשון רבינו למעלה שם, נראה שהעיכוב הוא מצד פחות מכשיעור, ולא מצד שגלגל על־מנת לחלק].

20 **יא. הַנּוֹטֵל[70] שְׁאוֹר מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ[71]**
21 **וּנְתָנוֹ לְתוֹךְ עִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ[72] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא**
22 **עִסָּה שְׁנִיָּה[73], שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ עִם שְׁאוֹר זֶה שִׁעוּר עִסָּה**
23 **שֶׁחַיֶּבֶת בְּחַלָּה, וְנוֹתְנָהּ בְּתוֹךְ הָעִסָּה[74] שֶׁהוּרְמָה**
24 **חַלָּתָהּ, וּמַפְרִישׁ מִן הָעִסָּה הַשְּׁנִיָּה שִׁעוּר חַלָּה עָלֶיהָ**
25 **וְעַל הַשְּׁאוֹר, כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל[75] מִן הַמֶּקֶף. וְאִם אֵין לוֹ**
26 **עִסָּה שְׁנִיָּה - נַעֲשֵׂית זוֹ כֻּלָּהּ טֶבֶל וּמַפְרִישׁ חַלָּה עַל**
27 **הַכֹּל; שֶׁהַטֶּבֶל בְּמִינוֹ אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא[76].**

70) חלה פ"ג משנה ח, ותוספתא שם, פ"ב הלכה ב. 71) ואם כן, השאור טבל לחלה. 72) ודין תורה הוא שתיבטל ברוב, אבל חכמים אמרו שהטבל אינו בטל, ראה להלן. 73) מהעיסה הנ"ל שלא הורמה חלתה, אי אפשר להפריש על זה שנתערב, שהרי העיסה הנ"ל מחוייבת בחלה מן התורה. ואילו השאור הנ"ל, אינו חייב אלא מדרבנן. אבל מהעיסה השנייה, שאין בה כשיעור בלי השאור הנ"ל, יכול להפריש (משנה ראשונה). 74) כלומר, מערבבה בעיסה, באופן כזה שיוכל להפריש מן העיסה החדשה, שאף־על־פי שעיסה שהורמה חלתה הנמצאת בין שתי עיסות שאין בכל אחת כשיעור, הרי היא מצרפתן (למעלה הלכה ו), כל זה לענין שתהיינה העיסות כעיסה אחת שיש בה שיעור, אבל לענין שיהא זה מן המוקף, העיסה מפסקת. ובספר מוגה: "סמוך לעיסה" (ר"י קורקוס, וכעין זה העתיק הסמ"ג עשין קמא). ולפי זה, העיסה שהורמה חלתה מצרפת אף לענין שיחשב מן המוקף, וכן הוא בשו"ת הרא"ש כלל ב סימן ב. אלא שלפי זה, לא מובן מה שסיים רבינו "כדי שיטול מן המוקף", הרי חוץ מדין מוקף, צריך להסמיך את

העיסה השניה כדי שתצטרף לשאור ויהיו יחד כשיעור (תוספתא כפשוטה, וראה בהערה 21 שם). 75) כלומר, זהו הטעם למה שכתב: "ונותנה בתוך העיסה", ולא די בנתינת העיסה השנייה סמוך לה, כנ"ל. 76) שכיון שאפשר לתקנו, הרי הוא דבר שיש לו מתירין, ואפילו באלף אינו בטל. וראה בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו.

יב. עִסָּה הַטְּבוּלָה לְחַלָּה - אֵינָהּ כְּחַלָּה[77], וַהֲרֵי הִיא כְּחֻלִּין לְעִנְיַן הַטֻּמְאָה, שֶׁאֵין הַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[78]. וּמֻתָּר[79] לִגְרֹם טֻמְאָה לְחֻלִּין[80] שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ, שְׁתֵּי עִסּוֹת[81], אַחַת טְמֵאָה[82] וְאַחַת טְהוֹרָה[83] - נוֹטֵל כְּדֵי חַלַּת שְׁתֵּיהֶם מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ[84] וְנוֹתְנוֹ בָּאֶמְצַע סָמוּךְ לָעִסָּה הַטְּהוֹרָה[85], וּמוֹשֵׁךְ[86] מִן הַטְּמֵאָה לַטְּהוֹרָה כְּדֵי בִּיצָה[87], כְּדֵי לִתְרֹם מִן הַמֻּקָּף[88].

77) כן היא מסקנת הגמרא בסוטה ל: 78) בפי"א מהלכות אבות הטומאות הלכות ב, טו. 79) סוטה שם, ועבודה זרה נו. וראה בהלכות טומאת אוכלין פט"ז הלכה ט. 80) כלומר, חולין שאינם מתוקנים, אבל חולין מתוקנים, מותר לטמא גם בידים, כנ"ל שם. 81) חלה פ"ב משנה ח, כרבי אליעזר שפסקו בירושלמי כמותו, ולא כחכמים. 82) כלומר, ראשונה לטומאה (סוטה שם). 83) ועדיין לא הורמה חלה מהן. 84) כן הוא במשנה שם. ופירש שם בספר בית דוד, שאינו מפריש מן העיסה הטהורה שלפניו, אלא מעיסה אחרת (תוספות אנשי־שם). וצ"ע למה לא יפריש מאותה עיסה הטהורה, ועיין רע"ב שם. 85) ונוגע בה כדי שיתרום מן המוקף. ואף־על־פי שאין צריך נגיעה במוקף - טמא וטהור דינם כדבר שהוא מקפיד על תערובתו, וצריך נגיעה (ר"י קורקוס). וכאן אין צריך נשיכה, ראה להלן. 86) [צ"ל "ומנשך", וראה להלן. ועיין במשנה ראשונה שם. ואף־על־פי שעל־ידי נשיכה נעשה הכל כגוף אחד וכולם טמאים בעת מעשה כראשון לטומאה (פ"ו מהלכות טומאת אוכלין הלכה יח) - לאחר שפירשו לא נשאר בהם אלא טומאת מגע בלבד, כמפורש שם]. 87) ["כדי־ביצה" זה הוא מן הטהורה, ועושה כן כדי שהעיסה הטמאה תהא נושכת עם ה"כדי־ביצה", ועם ה"כדי־חלה", ועל־ידי־זה הן נעשות כעיסה אחת, ורק באופן זה, כשהכל גוף אחד, מותר לתרום מן הטהור על הטמא, כמפורש למעלה בפ"ה מהלכות תרומות הלכה ז, אבל באופן אחר אסור, ראה למעלה פ"ה הלכה יג. וראה במשנה ראשונה. ואף־על־פי שבמשנה שם אמרו, ונותן פחות מכביצה באמצע" - פסק רבינו כברייתא בסוטה שם, שנותן כביצה באמצע, מפני: שאין שני עושה שלישי בחולין, וחולין הטבולין לחלה אינה כחלה אלא כחולין, ולפיכך אין שלישי בהם כנ"ל, וגם מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל (אלא שצ"ע שאין זה "גורם", אלא מטמא בידים), ולפיכך מותר לתת כדי ביצה, שאף־על־פי ש"כדי־ביצה" זה נוגע בראשון, ומיטמא ונעשה שני, אף לאחר שפירש (ראה למעלה), אין הוא מטמא את ה"כדי־חלה", שמפרישה ואחר־כך קורא עליה שם חלה]. 88) [זהו טעם למה שכתב "ונותנו באמצע סמוך לעיסה הטהורה", כנ"ל. וכאן אין צריך נשיכה, שכיון שהכביצה וה"כדי־חלה" נשוכים כולם לעיסה הטמאה, די בכך להתיר לתרום מן הטהור על הטמא].

יג. עוֹשֶׂה אָדָם[89] עִסָּה טְהוֹרָה[90] וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ חַלָּתָהּ, וּמַנִּיחָהּ אוֹ מַנִּיחַ מִקְצָתָהּ לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עָלֶיהָ וְהוֹלֵךְ חַלּוֹת שֶׁל עִסּוֹת אֲחֵרוֹת וַאֲפִלּוּ נִטְמְאוּ הָעִסּוֹת[91], עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה הָעִסָּה שֶׁהִנִּיחַ כֻּלָּהּ חַלָּה וְיִתְּנֶנָּה לַכֹּהֵן. וְהוּא שֶׁלֹּא תִּפָּסֵל מֵאֹכֶל אָדָם[92]; אֲבָל מִשֶּׁתִּסְרַח[93] אֵינוֹ מַפְרִישׁ עָלֶיהָ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ אוֹתָם הָעִסּוֹת שֶׁמַּפְרִישׁ עֲלֵיהֶן סָפֵק אִם הוּרְמָה חַלָּה מֵהֶן אוֹ לֹא הוּרְמָה[94]; שֶׁחַלַּת דְּמַאי[95] נִטֶּלֶת מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה וְשֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף.

89) חלה פ"ד משנה ו. 90) כדי שתהא החלה שיפריש, טהורה. 91) כלומר, שיש כאן שתי ריעותות: שמפריש מן הטהור על הטמא, ושלא מן המוקף (רדב"ז). 92) ירושלמי שם. 93) משנה שם. 94) כגון ששני עדים אומרים שהורמה, ושנים אומרים לא הורמה. אבל אין הכוונה שלקחה מעם הארץ, שהרי עמי הארץ מפרישין חלה, כשם שמפרישין תרומה גדולה (משנה ראשונה). וראה באור־שמח. 95) כאן "דמאי" פירושו, ספק, ולא שלקחו מעם הארץ, כנ"ל. וראה בפ"ט מהלכות מעשר הלכה א, ובמשנה־למלך שם.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"א־כ"ז אלול ה'תשפ"א

יום ראשון כ"א אלול ה'תשפ"א

מצות עשה ריב.

הַמִּצְוָה הָרִי"ב —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וּלְהִתְכַּוֵּן לְקִיּוּם הַמִּין, וְזוֹהִי מִצְוַת פְּרִיָה וְרִבְיָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "[וְאַתֶּם] פְּרוּ וּרְבוּ" (בראשית ט, ז). וּכְבָר בֵּאֲרוּ (ברכות טז.) שֶׁהֶחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע אִם נָשָׂא בְּתוּלָה, וְנָתְנוּ טַעַם לְכָךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְחִיּוּבֶיהָ בְּפֶרֶק ו' מִיְּבָמוֹת (סא:) וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ; וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ שָׁם (סה:): "הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָה וְרִבְיָה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה".

יום שני כ"ב אלול ה'תשפ"א

מצות עשה רכב.

הַמִּצְוָה הָרכ"ב —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְגָרֵשׁ בְּסֵפֶר (בשטר) דַּוְקָא אִם נִרְצָה לְגָרֵשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ" (דברים כד, א). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר דִּין גֵּרוּשִׁין, בִּשְׁלֵמוּת בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת גִּטִּין.

יום שלישי כ"ג אלול ה'תשפ"א

מצות עשה רכב.

הַמִּצְוָה הָרכ"ב —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְגָרֵשׁ בְּסֵפֶר (בשטר) דַּוְקָא אִם נִרְצָה לְגָרֵשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ" (דברים כד, א). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר דִּין גֵּרוּשִׁין, בִּשְׁלֵמוּת בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת גִּטִּין.

יום רביעי כ"ד אלול ה'תשפ"א

מצות לא תעשה שנו.

הַמִּצְוָה הַשנ"ו —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָאָדָם מִלְּהַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים כד, ד). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה —— לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת.

יום חמישי כ"ה אלול ה'תשפ"א

מצות לא תעשה שנו.

הַמִּצְוָה הַשנ"ו —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָאָדָם מִלְּהַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים כד, ד). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה —— לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת.

יום שישי כ"ו אלול ה'תשפ"א

מצות לא תעשה שנו.

מצות עשה רטז.

הַמִּצְוָה הַשנ"ו נדפסה ביום הקודם

הַמִּצְוָה הָרט"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּשָּׂא הַיְּבָם (הגיס) אֵשֶׁת אָחִיו אִם מֵת וְלֹא הִנִּיחַ זֶרַע, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ" (דברים כה, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת יְבָמוֹת.

יום ש"ק כ"ז אלול ה'תשפ"א

מצות עשה ריז.

הַמִּצְוָה הָרי"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁתַּחֲלוֹץ הַיְּבָמָה (אשת האח שמת) לְיַבְמָהּ אִם לֹא יִשָּׂאֶנָּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ" (דברים כה, ט) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, וְהִיא מַסֶּכֶת יְבָמוֹת. וּכְבָר יָדַעְתָּ לְשׁוֹנָם (ברכות יג. יבמות לט): "מִצְוַת יִבּוּם (שאח המת ישאנה) קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת חֲלִיצָה", וּלְפִיכָךְ קָרְאוּ לַמַּסֶּכְתָּא "יְבָמוֹת", אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא כּוֹלֶלֶת דִּינֵי הַיִּבּוּם וְהַחֲלִיצָה כְּאֶחָד.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג אלול, תשי"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו מיום ב' תבא, עם הפ"נ המוסגר בו, ואקראם בל"נ על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

בשאלתו בענין השם - הי' מענה כ"ק מו"ח אדמו"ר שאין מתערב בזה ועל ההורים להחליט ויהי' לאורך ימים.

בקשעהמ"ט יאמר (קודם המפיל כמובן) קאפיטל למנצח יענך וכשיסיימו יאמר עוד הפעם פסוק יענך ויחשוב שירצה כאילו כיוון כל הכוונות.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולב"ב שיחיו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד. בברכה.

יחזקאל פרק־ח יא־טז

יא וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶן־שָׁפָן עֹמֵד בְּתוֹכָם עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ בְּיָדוֹ
וַעֲתַר עֲנַן־הַקְּטֹרֶת עֹלֶה: יב וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ
בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ כִּי אֹמְרִים אֵין יְהוָה רֹאֶה אֹתָנוּ עָזַב יְהוָה אֶת־הָאָרֶץ: יג וַיֹּאמֶר אֵלַי עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה
תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־הֵמָּה עֹשִׂים: יד וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־פֶּתַח שַׁעַר בֵּית־יְהוָה אֲשֶׁר אֶל־הַצָּפוֹנָה וְהִנֵּה־שָׁם
הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת מְבַכּוֹת אֶת־הַתַּמּוּז: (ס) טו וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת
גְּדֹלוֹת מֵאֵלֶּה: טז וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־חֲצַר בֵּית־יְהוָה הַפְּנִימִית וְהִנֵּה־פֶתַח הֵיכַל יְהוָה בֵּין הָאוּלָם וּבֵין
הַמִּזְבֵּחַ כְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אַחֹרֵיהֶם אֶל־הֵיכַל יְהוָה וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִיתֶם קֵדְמָה
לַשָּׁמֶשׁ:

רש"י

(יא) ויאזניהו בן שפן. חשוב היה ולמדין דורו הימנו לפיכך הקפיד עליו: ועתר ענן הקטרת. תמור קטור ענן הקטורת ולשון עתר מרבית וכן העתרתם עלי דבריכ׳ (לקמן ל״ה) וכן ונעתרות נשיקות שונא (משלי כ״ד) וכן חברו מנחם במחלוקת אחת שלשתן ופירוש ענין מרובה המה אך כל אחד לשון בני אדם: **(יב)** בחדרי משכיתו. משוכה ברצפת אבני שיש, לשון ושכותי כפי (שמות ל״ב): **(יד)** אל פתח שער בית ה׳. תוך חלל העזרה אל פתח ההיכל אשר בצפון, דאמר מר שני פשפשין היו בבית החליפות אחד בצפון ואחד בדרום: מבכות את התמוז. דמות אחת שמחממו׳ אותו מבפני׳ והיו עיניו של עופר׳ והם נתוכין מחום ההיסק ונראה כאילו בוכה ואומרת תקרובת הוא שואל: תמוז. לשון היסק כמו על די חזה למזיה (דניאל ג׳) ואתונא אזה יתירה (שם): מבכות את התמוז. פיישנ״ט פלורי״ר לא״ל קאלפי״ץ בלע״ז: **(טז)** ויבא אותי אל חצר בית ה׳ הפנימי׳. היא העזרה כי הר הבית נקרא החצר החצונה ועד עכשיו בתוכה היה עומד אלא שהוא נכנס בשע׳ הצפוני והראהו בבית החליפות את צורת התמוז וחזר והוליכו למזרח לפני ההיכל והמזבח: ופניהם קדמה וגו׳. ממשמע שנאמר ופניהם קדמה יודע אני שאחוריה׳ אל ההיכל אלא מגיד שהיה אחוריהם מגולה שהיו פוערין עצמם ומתריזין כלפי מטה: משתחוים. בשתי תיבות הוא משמש לשון השחתה ולשון השתחויה כן הוא בירושלמי משחיתי׳ ההיכל ומשתחוי׳ לחמה וכן ת״י ואינון מתחבלין וסגדין, ומנחם חברו לשון שחוח כמו שחי ונעבור׳ (ישעי׳ נ״א):

מצודת דוד

(יא) ויאזניהו. הוא היה הראש על כולם: עומדים. היו עומדים לפני הצורות ההם וכל איש היה בידו המחתה שמקטיר בה ומרבית עשן הקטורת עולה למעלה: **(יב)** הראית. אם ראית כאומר עוד יותר היית מתפלא אם היית רואה מה שהמה עושים בחושך ר״ל בהסתר במקום מוצנע כל אחד בחדרי משכיתו כי על שהמה מעשים מגונים מאד מאד יסתירו עצמם מבני אדם בעת עשותם ומה׳ לא יראו כי אומרים אין ה׳ רואה מעשה הבריות כי עזב את הארץ ביד מערכת השמים ולא ישגיח בה: **(יג)** תועבות גדולות. ממה שראית: **(יד)** שער בית ה׳. זה שער ההיכל וחוזר ומפרש אשר אל הצפונה ר״ל אל הפשפש הצפוני כי שני פשפשים היה לו להשער הגדול אחד בצפונו ואחד בדרומו: מבכות את התמוז. שם עכו״ם שהיו הנשים מסיקות אותו מבפנים ועיניו היו עשויות מעופרת והיו נתוכין מחום ההיסק והיה נראה להרואים כאילו בוכה ומוריד דמעות והיו אומרות שהוא שואל תקרובות: **(טו)** הראית. בה״א השאלה כי שאלו אם השגיח לראות: מאלה. אשר כבר ראית: **(טז)** אל חצר בית ה׳ הפנימית. ר״ל חצר הפנימית של בית ה׳ והוא עזרת כהנים: פתח היכל ה׳. ר״ל מול פתח ההיכל בחלל העזרה בין האולם ובין המזבח: כעשרים. ר״ל עמדו כעשרים וחמשה איש: משתחויתם. היא מלה מורכבת מהשתחה ומהשתחויה ור״ל היו משחיתים ההיכל לבזותו כי פרעו אחוריהם למולו והתריזו והיו משתחוים לשמש:

מצודת ציון

(יא) מקטרתו. המחבת שמקטירין בו: ועתר. ענין ריבוי כמו עתרת שלום (ירמיה לג): ענן. עשן: **(יב)** משכיתו. מל׳ סכך ור״ל רצוף ברצפת אבנים וכן והחומה נשגבה במשכיתו (משלי יח) כי הדרך לעשות רצפת אבנים בחדר נסתר כי שמה יצפון האוצר: **(יד)** מבכות. מל׳ בכיה: התמוז. כן שמו ע״ש ההיסק שעושים בו כמו למזא לאתונא (דניאל ג):

נחמיה פרק־ג ב־יב

ב וְעַל יָדוֹ בָּנוּ אַנְשֵׁי יְרֵחוֹ (ס) וְעַל יָדוֹ בָּנָה זַכּוּר בֶּן אִמְרִי: (ס) ג וְאֵת שַׁעַר הַדָּגִים בָּנוּ בְּנֵי הַסְּנָאָה הֵמָּה
קֵרוּהוּ וַיַּעֲמִידוּ דַּלְתֹתָיו מַנְעוּלָיו וּבְרִיחָיו: (ס) ד וְעַל יָדָם הֶחֱזִיק מְרֵמוֹת בֶּן אוּרִיָּה בֶּן הַקּוֹץ (ס) וְעַל יָדָם
הֶחֱזִיק מְשֻׁלָּם בֶּן בֶּרֶכְיָה בֶּן מְשֵׁיזַבְאֵל (ס) וְעַל יָדָם הֶחֱזִיק צָדוֹק בֶּן בַּעֲנָא: (ס) ה וְעַל־יָדָם הֶחֱזִיקוּ
הַתְּקוֹעִים וְאַדִּירֵיהֶם לֹא־הֵבִיאוּ צַוָּרָם בַּעֲבֹדַת אֲדֹנֵיהֶם: (ס) ו וְאֶת שַׁעַר הַיְשָׁנָה הֶחֱזִיקוּ יוֹיָדָע בֶּן־פָּסֵחַ
וּמְשֻׁלָּם בֶּן־בֹּסֹדְיָה הֵמָּה קֵרוּהוּ וַיַּעֲמִידוּ דַּלְתֹתָיו וּמַנְעֻלָּיו וּבְרִיחָיו: (ס) ז וְעַל־יָדָם הֶחֱזִיק מְלַטְיָה הַגִּבְעֹנִי
וְיָדוֹן הַמֵּרֹנֹתִי אַנְשֵׁי גִבְעוֹן וְהַמִּצְפָּה לְכִסֵּא פַּחַת עֵבֶר הַנָּהָר: (ס) ח עַל יָדוֹ הֶחֱזִיק עֻזִּיאֵל בֶּן חַרְהַיָּה
צֹרְפִים (ס) וְעַל יָדוֹ הֶחֱזִיק חֲנַנְיָה בֶּן הָרַקָּחִים וַיַּעַזְבוּ יְרוּשָׁלַם עַד הַחוֹמָה הָרְחָבָה: (ס) ט וְעַל־יָדָם הֶחֱזִיק
רְפָיָה בֶן־חוּר שַׂר חֲצִי פֶּלֶךְ יְרוּשָׁלִָם: (ס) י וְעַל יָדָם הֶחֱזִיק יְדָיָה בֶן חֲרוּמַף וְנֶגֶד בֵּיתוֹ (ס) וְעַל יָדוֹ הֶחֱזִיק
חַטּוּשׁ בֶּן חֲשַׁבְנְיָה: יא מִדָּה שֵׁנִית הֶחֱזִיק מַלְכִּיָּה בֶן־חָרִם וְחַשּׁוּב בֶּן־פַּחַת מוֹאָב וְאֶת מִגְדַּל הַתַּנּוּרִים:
(ס) יב וְעַל־יָדוֹ הֶחֱזִיק שַׁלּוּם בֶּן־הַלּוֹחֵשׁ שַׂר חֲצִי פֶּלֶךְ יְרוּשָׁלִָם הוּא וּבְנוֹתָיו: (ס)

רש"י

(ב) ועל ידו. אצל ידו בסמוך לו של כל בונה ובונה שבנו אותו בבנין של שער הצאן: בנו אנשי ירחו. שכך היו מנהגם, הללו היו בונים כאן בחומת העיר עד תשלום בניינה המוטל עליהם והאחרים היו בונים סמוך לבנין הראשון וכך היה מנהגם בזה אחר זה עד שנבנית כל החומה: ועל. כמו (במדבר ב׳) ועליו מטה מנשה בסמוך וכן פתרונו סמוך לבנין ידו והמקרא לא דקדק בלשונו פעמים שהוא אומר על ידו ופעמים שהוא אומר עליו, ואחריו החזיק: **(ג)** ואת שער הדגים. כך שם השער: המה קרוהו. נתנו הקורות ותקרות על השער: קרוהו. משקל חזק כמו מן קרה, דוגמת המקרה במים עליותיו (תהלים ק״ד) וקו״ף של קרוהו אינה נהוגה לינקד בחיר״ק בענין זה מפני רי״ש של אחריה כמו ברך (שם י׳) חרף עשהו (משלי י״ז) וברכתיה והיתה לגוים (ראשית י״ז) וזריתים בארצות (יחזקאל כ״ט): מנעוליו. מסגריו ששוירל״ץ בלע״ז: **(ד)** החזיק. לבנות הבנין: **(ה)** התקועים. כך היו נקראים על שם מקומם שהיה תקוע: אדיריהם. עשירים של תקוע: לא הביאו צורם. לא סייעו בעבודתו של הקב״ה לבנות חומת העיר: **(ו)** ואת שער הישנה. כך שמה: **(ז)** לכסא פחת עבר הנהר. כסא אחד בנה כדי לישב בו אותו פחת של עבר הנהר: **(ח)** צורפים. אותה משפחה היתה נקראת על שם אומנותם: ויעזבו ירושלים. מלאוה עפר עד החומה הרחבה כדי להחזיקה: **(ט)** שר חצי פלך ירושלים. שר היה על חצי העם שבירושלים, פלך ל׳ דוכסות ומלכות: **(י)** ונגד ביתו. נפל חלקו לבנות שהיה ביתו סמוך לאותו מקום של חומת העיר: **(יא)** מדה שנית. כאותה מדה אשר בנה חבירו של מעלה גם הוא בנה כמותו, מדה שנית. בבנין החומה אינו נופל לומר ל׳ מדה בבנין השערים לפי שאין להם כי אם בבנין חלק של חומה שלא מצינו בכל הפרשה בבנין השערים ל׳ מדה: ואת מגדל התנורים. גם הוא בנה אותו מגדל ששמו כך כל המגדלים הללו שבפרשה היו בנוים בחומת העיר סביב: **(יב)** הוא ובנותיו. שלום ובנותיו החזיקו לבנות הבנין:

מצודת דוד

(ב) ועל ידו. אצל מקומו של בנין אלישיב וסמוך לו: **(ג)** קרוהו. נתנו התקרה: מנעוליו. שם כלי עשוי לסגור בו דלתות השער: ובריחיו. כעין מטה מבריח מאחורי הדלתות לרוחב הדלת לבל יפתח: **(ד)** ועל ידם. סמוך למקום בנין בני הסנאה: החזיק. חיזק מלאכת הבנין: ועל ידם. סמוך למקום בנין הראשונים: **(ה)** התקועים. אנשי תקוע והוא שם עיר: ואדיריהם. עשירי העיר: לא הביאו צורם. למשוך בעול משא עבודת הבנין שהוא עבודת האדון ה׳ כי הבנין הזה למצוה יחשב: **(ז)** אנשי. כמו ואנשי: לכסא. עד למקום מושב הכסא של פחת עבר הנהר: **(ח)** צורפים. מן הצורפים: ויעזבו. עזיאל וחנניה מלאו עפר עד החומה הרחבה ועשו כן לחזק החומה: **(ט)** שר חצי פלך. היה שר על חצי מחוז של ירושלים: **(י)** ונגד ביתו. מלבד מה שבנה סמוך להנזכרים הוסיף עוד לבנות החומה שכנגד ביתו: **(יא)** מדה שנית. ר״ל גם הם בנו כפי המדה שבנה חטוש הנזכר: ואת מגדל. ומלבד המדה ההיא הוסיפו עוד לבנות מגדל התנורים: **(יב)** הוא ובנותיו. המה יחד החזיקו:

מצודת ציון

(ה) ואדיריהם. מל׳ אדיר וחזק ור״ל העשירים: צורם. כמו צוארם באל״ף: **(ז)** פחת. ענין שררה ומושל: **(ח)** צורפים. צורפי זהב וכסף: ויעזבו. ענינו מילוי העפר לחיזוק ובדרז״ל תקרה ומעזיבה (ב״מ קיז): **(ט)** פלך. מחוז כי חבל ארגוב (דברים ג׳) ת״א בית פלך:

ו וּבַמָּה אָמְרוּ דַּיָּהּ שָׁעָתָהּ? בִּרְאִיָּה רִאשׁוֹנָה, אֲבָל בַּשְּׁנִיָּה — מְטַמְּאָה מֵעֵת לְעֵת. וְאִם רָאֲתָה הָרִאשׁוֹנָה מֵאוֹנֶס, אַף הַשְּׁנִיָּה דַּיָּהּ שָׁעָתָהּ.

ז אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: דַּיָּהּ שָׁעָתָהּ, צְרִיכָה לִהְיוֹת בּוֹדֶקֶת, חוּץ מִן הַנִּדָּה, וְהַיּוֹשֶׁבֶת עַל דַּם טֹהַר. וּמְשַׁמֶּשֶׁת בְּעֲדִים, חוּץ מִיּוֹשֶׁבֶת עַל דַּם טֹהַר, וּבְתוּלָה שֶׁדָּמֶיהָ טְהוֹרִים. וּפַעֲמַיִם צְרִיכָה לִהְיוֹת בּוֹדֶקֶת: בְּשַׁחֲרִית וּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת, וּבְשָׁעָה שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת לְשַׁמֵּשׁ אֶת בֵּיתָהּ. יְתֵרוֹת עֲלֵיהֶן כֹּהֲנוֹת, בְּשָׁעָה שֶׁהֵן אוֹכְלוֹת בַּתְּרוּמָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף בְּשָׁעַת עֲבָרָתָן מִלֶּאֱכוֹל בַּתְּרוּמָה.

פרק שני

א כָּל הַיָּד הַמַּרְבָּה לִבְדּוֹק, בַּנָּשִׁים — מְשֻׁבַּחַת, וּבָאֲנָשִׁים — תִּקָּצֵץ. הַחֵרֶשֶׁת, וְהַשּׁוֹטָה, וְהַסּוּמָא, וְשֶׁנִּטְרְפָה דַּעְתָּהּ,

פירוש ברטנורא

ו **ובמה אמרו.** ארבע נשים דיין שעתן: **בראיה ראשונה.** שראתה הבתולה, והמעוברת והמניקה, והזקנה לאחר שעברו עליה שלש עונות מחמת זקנתה: **אבל בשניה מטמאה מעת לעת.** שהרי חזרה לקדמותה להיות דמיה מצויין בה: **מאונס.** כגון דקפצה וראתה, או מחמת פחד, או שאכלה דבר המגיר דם: **ז** **אע"פ שאמרו.** אשה שיש לה וסת דיה שעתה: **צריכה להיות בודקת.** בכל יום שחרית וערבית כשאר נשים: **חוץ מן הנדה.** משראתה יום אחד, טמאה שבעה ואינה צריכה בדיקה כל שבעה, שהרי בלא ראיה היא טמאה כל שבעה: **והיושבת על דם טוהר.** דלמה לה בדיקה, אפילו תראה, דם טוהר הוא: **ומשמשת בעדים.** אע"פ שיש לה וסת, צריכה לבדוק לפני תשמיש ולאחר תשמיש. ודוקא כשהיא עסוקה בטהרות, דמגו דבעיא בדיקה לטהרות בעיא נמי בדיקה לבעלה. אבל אשה שאינה עסוקה בטהרות, לבעלה לא בעיא בדיקה: **ובתולה שדמיה טהורים.** ארבע לילות לבית שמאי, ולבית הלל עד שתחיה המכה של בעילה, והיא אינה צריכה לשמש בעדים, שהרי דמה טהור, ואפילו נשתנו מראית דמיה, הואיל ושמשה, דמשום תשמיש נשתנה. אבל שחרית וערבית, צריכה בדיקה היכא דלא שמשה אחר בעילה ראשונה, שמא נשתנו מראה דמים שלה ממראה דם בעילה ראשונה. ואם נשתנו מראה דמים שלה, טמאה, שרגלים לדבר שאין זה דם בתולים: **שחרית ובין השמשות.** שחרית להכשיר טהרות של לילה, שאם תמצא טהורה תדע שלא ראתה בלילה, ולכשתמצא ערבית טמאה יצאו אלו מספק. וכן בין השמשות להכשיר טהרות שנתעסקה בהן ביום: **ובשעה שהיא עוברת לשמש את ביתה.** שמכינה עצמה לשמש עם בעלה: **רבי יהודה אומר אף בשעת עברתן מלאכול בתרומה.** אף לאחר שאכלו בתרומה צריכות לבדוק עצמן, לתקן שיירי תרומות שבפניה שאם תמצא עכשיו טהורה, כשתבדוק ערבית כמשפטה ותמצא טמאה לא יהיה שיירי התרומה בכלל טומאה למפרע, שהרי בדקה לאחר העברתה. ואין הלכה כרבי יהודה:

ב **א** **כל היד המרבה לבדוק.** שבודקת תמיד שמא ראתה: **ובאנשים.** שבודק עצמו תמיד באמתו, שמא יצא ממנו קרי: **תקצץ.** שמתחמם ומרגיש כשממשמש באמה, ומוציא שכבת זרע לבטלה: **וסומא.** אינה משנה ודחויה היא. אלא היא בודקת לעצמה ומראה לחברותיה: **ושנטרפה דעתה.** מחמת

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ו

וּבַמָּה אָמְרוּ דַּיָּהּ שָׁעָתָהּ – של כל אחת מארבע נשים אלו? **בִּרְאִיָּה רִאשׁוֹנָה** – שראתה הבתולה או המעוברת או המניקה או הזקנה, **אֲבָל בַּשְּׁנִיָּה** – בראייה שנייה, **מְטַמְּאָה מֵעֵת לְעֵת** – או מפקידה לפקידה, כשאר הנשים, לפי שהבתולה כבר התחילה לראות מצד עצמה, והמעוברת והמניקה והזקנה חזרו לקדמותן. **וְאִם רָאֲתָה הָרִאשׁוֹנָה** – את הראייה הראשונה, **מֵאוֹנֶס** – כגון מחמת קפיצה או מחמת פחד או מחמת שנשאה משא כבד, **אַף הַשְּׁנִיָּה דַּיָּהּ שָׁעָתָהּ** – אף בראייה שנייה אינה מטמאה אלא משעת ראייתה.

באור משנה ז

אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ – באשה שיש לה וסת, או שהיא מארבע הנשים: **דַּיָּהּ שָׁעָתָהּ** – ואינה מטמאה למפרע, **צְרִיכָה לִהְיוֹת בּוֹדֶקֶת** – עצמה בכל יום, כשאר נשים, **חוּץ מִן הַנִּדָּה** – שמשראתה דם יום אחד, הרי היא טמאה שבעה ימים, והרי שאין הבדיקה מועילה לה, שאף בלא ראייה טמאה היא כל שבעה; **וְהַיּוֹשֶׁבֶת עַל דַּם טֹהַר** – שלושים ושלושה יום לאחר שעברו שבעה ימי טומאה ללידת זכר, או ששים וששה יום לאחר שעברו ארבעה עשר ימי טומאה ללידת נקבה (ויקרא יב, ד-ה), ובימים אלו אינה צריכה בדיקה, שאפילו רואה דם טהורה היא. **וּמְשַׁמֶּשֶׁת בְּעֲדִים** – שאף על פי שיש לה וסת או שהיא מארבע הנשים, צריכה היא לבדוק עצמה במטפחת לפני התשמיש ולאחריו, כמו ששנינו במשנה א, ודווקא כשהיא עוסקת בטהרות, שמתוך שצריכה בדיקה לטהרות צריכה בדיקה לבעלה, אבל אשה שאינה עוסקת בטהרות, אינה צריכה בדיקה לבעלה, **חוּץ מִיּוֹשֶׁבֶת עַל דַּם טֹהַר** – כמו שבארנו לעיל, **וּבְתוּלָה** – שנישאה, ועדיין לא ראתה דם, **שֶׁדָּמֶיהָ טְהוֹרִים** – משום שתולים בדמי בתולים, כמבואר להלן (י, א). **וּפַעֲמַיִם צְרִיכָה לִהְיוֹת בּוֹדֶקֶת** – זו ששנינו לעיל שצריכה להיות בודקת, הריהי צריכה לבדוק את עצמה שתי פעמים בכל יום: **בְּשַׁחֲרִית** – כדי לברר שהטהרות שעסקה בהן בלילה ודאי לא נטמאו, **וּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת** – כדי לברר שהטהרות שעסקה בהן ביום ודאי לא נטמאו, **וּבְשָׁעָה שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת לְשַׁמֵּשׁ אֶת בֵּיתָהּ** – נוסף על פעמיים שבכל יום היא צריכה לבדוק את עצמה בשעה שהיא מכינה עצמה לשמש עם בעלה, שמתוך שצריכה בדיקה לטהרות, הצריכוה חכמים בדיקה אף לבעלה, כמו שהזכרנו לעיל. **יְתֵרוֹת עֲלֵיהֶן כֹּהֲנוֹת** – על שאר הנשים, שהכוהנות צריכות לבדוק, **בְּשָׁעָה שֶׁהֵן אוֹכְלוֹת בַּתְּרוּמָה** – גם כשהן באות לאכול בתרומה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף בְּשָׁעַת עֲבָרָתָן מִלֶּאֱכוֹל בַּתְּרוּמָה** – אף לאחר שגמרו מלאכול את התרומה הן צריכות לבדוק, כדי לתקן את שיירי התרומה, שאם תימצא עכשיו טהורה, אפילו תבדוק אחר כך ותימצא טמאה, יהיו שיירי התרומה טהורים, שהרי בדקה עצמה לאחר אכילתה ונמצאה טהורה. ואין הלכה כרבי יהודה.

יום שני

באור משנה א

כָּל הַיָּד הַמַּרְבָּה לִבְדּוֹק, בַּנָּשִׁים – כל אשה המרבה לבדוק שמא ראתה דם, **מְשֻׁבַּחַת** – מידה משובחת לה, **וּבָאֲנָשִׁים** – כל שהוא אוחז באמה כדי לבדוק אם יצא ממנו קרי, **תִּקָּצֵץ** – כלומר ראויה היא להיקצץ, לפי שבא לידי חימום ומוציא שכבת זרע לבטלה. בגמרא מבואר, שלא נקטה המשנה "כל היד המרבה" אלא משום הנשים, אבל באנשים אפילו פעם אחת אסור לו לעשות כן. **הַחֵרֶשֶׁת** – שאינה שומעת ואינה מדברת, **וְהַשּׁוֹטָה, וְהַסּוּמָא, וְשֶׁנִּטְרְפָה דַּעְתָּהּ** – מחמת חולי, **אִם יֵשׁ לָהֶן פִּקְחוֹת** – המטפלות בהן, **מַתְקִינוֹת אוֹתָן** – בודקות ומטבילות אותן, **וְהֵן אוֹכְלוֹת בִּתְרוּמָה** – לאחר שהעריב שמשן. וכן הלכה בחרשת ובשוטה ובאשה שנטרפה דעתה. אבל

אִם יֵשׁ לָהֶן פִּקְחוֹת — מַתְקִינוֹת אוֹתָן, וְהֵן אוֹכְלוֹת בִּתְרוּמָה. דֶּרֶךְ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, מְשַׁמְּשׁוֹת בִּשְׁנֵי עֵדִים: אֶחָד לוֹ, וְאֶחָד לָהּ. הַצְּנוּעוֹת מַתְקִינוֹת לָהֶן שְׁלִישִׁי, לְתַקֵּן אֶת הַבַּיִת.

ב נִמְצָא עַל שֶׁלּוֹ — טְמֵאִין, וְחַיָּבִין קָרְבָּן. נִמְצָא עַל שֶׁלָּהּ אוֹתְיוֹם — טְמֵאִין, וְחַיָּבִין קָרְבָּן. נִמְצָא עַל שֶׁלָּהּ לְאַחַר זְמַן — טְמֵאִים מִסָּפֵק, וּפְטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן.

ג אֵיזֶהוּ אַחַר זְמַן? כְּדֵי שֶׁתֵּרֵד מִן הַמִּטָּה וְתָדִיחַ פָּנֶיהָ. וְאַחַר כָּךְ — מְטַמְּאָה מֵעֵת לְעֵת, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶת בּוֹעֲלָהּ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אַף מְטַמְּאָה אֶת בּוֹעֲלָהּ. וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי עֲקִיבָא בְּרוֹאָה כֶּתֶם, שֶׁמְּטַמְּאָה אֶת בּוֹעֲלָהּ.

ד כָּל הַנָּשִׁים בְּחֶזְקַת טְהָרָה לְבַעֲלֵיהֶן. הַבָּאִין מִן הַדֶּרֶךְ, נְשֵׁיהֶן לָהֶן בְּחֶזְקַת טְהָרָה. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: צְרִיכָה

פירוש ברטנורא

חולי: **מתקינות אותן.** בודקות אותן ומטבילות אותן: הכי גרסינן, **הצנועות מתקנות להן שלישי לתקן את הבית.** כלומר לבדוק לפני תשמיש ולהכין עצמה לבעלה. והוא הדין לכל הנשים כדתנן בפרק קמא ובשעה שהיא עוברת לשמש את ביתה, והא דנקט צנועות, משום דצנועות עד שבודקת בו לפני תשמיש זה אין בודקת בו לפני תשמיש אחר, לפי שמטונף וכהה מראית ליבונו בבדיקה ראשונה, ושוב אין נראית בו טפה כחרדל:

ב נמצא דם על שלו. אפילו שהה זמן ארוך לאחר בעילה קודם קינוח, בידוע שהיה דם בשעת תשמיש: **טמאין.** שניהם טומאת שבעה, כדין בועל נדה: **אותיום.** תיכף. ואין לו דומה במשנה: **טמאים מספק.** שניהם טמאים שבעה ימים, ומיהו טומאת ספק היא לתלות אבל לא לשרוף: **ופטורים מן הקרבן.** מחטאת קבוע, אבל חייבים באשם תלוי:

ג ותדיח את פניה. קינוח שלמטה: **ואח"כ.** כלומר אם שהתה יותר משיעור זה: **מטמאה מעת לעת.** טהרות שנתעסקה בהן. כדין מעת לעת דאמרינן בפרק קמא: **ואינה מטמאה את בועלה.** טומאת שבעה, אלא טומאת ערב כדין כל נוגע בנדה: **ר' עקיבא אומר אף מטמאה את בועלה.** דסבר ר' עקיבא כל מעת לעת מטמאה את בועלה טומאת שבעה מספק. ואין הלכה כרבי עקיבא: **ומודים חכמים לר' עקיבא ברואה כתם.** ואע"ג דבטומאת מעת לעת אמרו חכמים שאינה מטמאה את בועלה לפי שטומאת מעת לעת אינה אלא מדרבנן, מודים הם ברואה כתם, דאע"ג דטומאת כתמים דרבנן, מטמאה את בועלה טומאת שבעה:

ד כל הנשים בחזקת טהרה לבעליהן. ואין צריך לשאול לה אם היא טהורה. והני מילי, כשהניחה בחזקת טהורה: **הבאין מן הדרך נשיהן להן בחזקת**

משניות מבוארות – קהתי

בסומאת אין ההלכה כן, אלא היא בודקת עצמה ומראה לחברותיה. **דֶּרֶךְ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, מְשַׁמְּשׁוֹת** – עם בעליהן, **בִּשְׁנֵי עֵדִים** – בשתי מטפחות של בדיקה, **אֶחָד לוֹ** – לבעלה, שיקנח את עצמו לאחר התשמיש ויבדוק אם נמצא דם על העד, **וְאֶחָד לָהּ** – לבדוק את עצמה. **הַצְּנוּעוֹת מַתְקִינוֹת לָהֶן שְׁלִישִׁי** – עד שלישי, **לְתַקֵּן אֶת הַבַּיִת** – לבדוק לפני התשמיש את בית הערווה, ולהכין עצמה לבעלה. בגמרא מבואר, שהוא הדין לכל הנשים, שבודקות עצמן לפני התשמיש, כמו ששנינו במשנה הקודמת: "ובשעה שהיא עוברת לשמש ביתה", אלא שהצנועות נוהגות שהעד שבודקות בו את עצמן לפני תשמיש זה אינן בודקות בו לפני תשמיש אחר, משום שאינו נקי, וזוהי צניעותן. וכבר הזכרנו, שדווקא העוסקת בטהרות צריכה לבדוק לפני תשמיש ולאחר תשמיש, אבל כל שאינה עוסקת בטהרות אינה צריכה בדיקה לבעלה כלל (**רש"י; ברטנורא**). אבל הרמב"ם מפרש משנתנו אפילו בנשים שאינן עוסקות בטהרות, ולפי שיטתו מתיישב ענין הצנועות, שכן נשים שאינן עוסקות בטהרות אינן צריכות לבדוק עצמן אלא לאחר התשמיש, ואילו הצנועות היו בודקות עצמן אף לפני התשמיש. ומה ששנינו בסוף הפרק הקודם, שכל אשה צריכה לבדוק עצמה לפני התשמיש, היינו באשה העוסקת בטהרות.

באור משנה ב

נִמְצָא – דם, **עַל שֶׁלּוֹ** – על עד שלו, אפילו שהה לקנח זמן רב לאחר התשמיש, **טְמֵאִין** – שניהם טומאת שבעה, כדין נידה ובועלה (**ויקרא טו, כד**), **וְחַיָּבִין קָרְבָּן** – חטאת, כדין בועל נידה בשוגג. בגמרא (**שבועות יח, א**) מבואר, שמדובר כאן בכגון שבא עליה סמוך לווסתה, שהיה לו לחשוש שמא תראה דם, אלא שסבור היה שיגמור בעילתו קודם הווסת, והרי כאן שגגה, ולפיכך חייבים קרבן. אבל אם בא עליה שלא בשעת וסתה, הרי זה אונס, ושניהם פטורים מן הקרבן. **נִמְצָא** – דם, **עַל שֶׁלָּהּ** – על עד שלה, **אוֹתְיוֹם** – לשון יווני הוא, ופירושו: מיד, כלומר מיד לאחר התשמיש, **טְמֵאִין** – שניהם טומאת שבעה, **וְחַיָּבִין קָרְבָּן** – חטאת, כמו שבארנו לעיל. **נִמְצָא עַל שֶׁלָּהּ לְאַחַר זְמַן** – שלא קינחה אלא לאחר זמן, כמבואר במשנה הבאה, **טְמֵאִים מִסָּפֵק** – שכן ספק ראתה את הדם בשעת תשמיש ספק לא ראתה אלא לאחר התשמיש, ואם נגעו בתרומה, תולים ואין שורפים אותה (**עיין תוספות רבי עקיבא איגר שאף לגבי דידה יש כאן ספק טומאה**), **וּפְטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן** – היינו מקרבן חטאת, אבל חייבים באשם תלוי (**רמב"ם וברטנורא**).

יום שלישי

באור משנה ג

אֵיזֶהוּ אַחַר זְמַן – ששנינו לעיל: "נמצא על שלה לאחר זמן, טמאים מספק"? **כְּדֵי שֶׁתֵּרֵד מִן הַמִּטָּה וְתָדִיחַ פָּנֶיהָ** – של מטה. בגמרא מבארים, שמדובר במשנתנו בכגון שהעד בידה, ולא רצתה לקנח במיטה, שבכגון זה השיעור הוא כדי שתרד מן המיטה ותדיח את פניה, אבל אם העד אינו בידה, השיעור הוא כדי שתושיט ידה ותטלהו מתחת לכר או מתחת לכסת ותקנח בו. **וְאַחַר כָּךְ** – שנמצא דם על שלה לאחר ששהתה לקנח יותר משיעור זה, **מְטַמְּאָה** – טהרות למפרע, **מֵעֵת לְעֵת** – ככל הנשים, **וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶת בּוֹעֲלָהּ** – טומאת שבעה, אלא טומאת ערב כדין כל נוגע בנידה, שאין טומאת מעת לעת מטמאה את בועלה אלא טהרות בלבד. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אַף מְטַמְּאָה אֶת בּוֹעֲלָהּ** – טומאת שבעה, כדין בועל נידה, שלדעת רבי עקיבא טומאת מעת לעת מטמאה אף את בועלה, מאחר שמטמאה משכב ומושב. ואין הלכה כרבי עקיבא. **וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי עֲקִיבָא בְּרוֹאָה כֶּתֶם** – אדום על חלוקה, **שֶׁמְּטַמְּאָה אֶת בּוֹעֲלָהּ** – מכאן ולהבא, שאף על פי שבטומאת מעת לעת אמרו חכמים שאינה מטמאה את בועלה, לפי שטומאת מעת לעת אינה אלא מדרבנן, והרי גם טומאת כתמים מדרבנן היא, מכל מקום מודים חכמים ברואה כתם שמטמאה את בועלה טומאת שבעה, אם בא עליה לאחר הכתם, לפי שמסתבר שדם נידה הוא הואיל ולא נתעסקה בדם אחר.

באור משנה ד

כָּל הַנָּשִׁים בְּחֶזְקַת טְהָרָה לְבַעֲלֵיהֶן – ואין הבעל צריך לשאול את אשתו אם היא טהורה. במה דברים אמורים? כשהניחה בחזקת טהורה, אבל אם הניחה נידה, אינה מותרת לו עד שישאל אותה אם היא טהורה. **הַבָּאִין מִן הַדֶּרֶךְ** – הבעלים החוזרים מן הדרך לביתם,

שְׁנֵי עֵדִים עַל כָּל תַּשְׁמִישׁ וְתַשְׁמִישׁ, אוֹ תְּשַׁמֵּשׁ לְאוֹר הַנֵּר. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: דַּיָּהּ בִּשְׁנֵי עֵדִים כָּל הַלַּיְלָה.

ה מָשָׁל מָשְׁלוּ חֲכָמִים בָּאִשָּׁה: הַחֵדֶר, וְהַפְּרוֹזְדוֹר, וְהָעֲלִיָּה. דַּם הַחֵדֶר — טָמֵא. נִמְצָא בַּפְּרוֹזְדוֹר — סְפֵקוֹ טָמֵא, לְפִי שֶׁחֶזְקָתוֹ מִן הַמָּקוֹר.

ו חֲמִשָּׁה דָּמִים טְמֵאִים בָּאִשָּׁה: הָאָדֹם, וְהַשָּׁחוֹר, וּכְקֶרֶן כַּרְכֹּם, וּכְמֵימֵי אֲדָמָה, וְכַמָּזוּג. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף

פירוש ברטנורא

טהרה. דסלקא דעתך אמינא הני מילי היכא דאיתיה במתא, דרמיא אנפשה ובדקה, אבל היכא דליתיה במתא, דלא רמיא אנפשה, לא, קמשמע לן: שני עדים על כל תשמיש. אחד לפניו ואחד לאחריו, ולמחר תעיין בהם: **או תשמש לאור הנר.** ותבדוק לאחר תשמיש עד שקנחה בו: **דיה בשני עדים כל הלילה.** אחד לפני תשמיש ראשון, ואחד לאחר תשמיש אחרון. ואע"ג דמשמשא ולא ידעה אי ראתה דם ביני וביני, בין לבית שמאי בין לבית הלל לא אכפת לן, דלא הוצרכו אלא לחומר טהרות:

ה החדר והעליה והפרוזדור. חדר מבפנים ופרוזדור מבחוץ, שניהם זה אצל זה, חדר לצד אחוריה, ופרוזדור לפניה, ועליה בנויה על שתיהן, ונקב יש בין עליה לפרוזדור ונקרא לול. ופעמים יורד דם מן העליה לפרוזדור דרך הלול. וכותלי רחם, למטה באמצע פרוזדור, ודרך שם דמים יוצאים: **דם החדר טמא.** דהיינו דם המקור: **ספיקו טמא.** מספק טמא טומאה ודאית: **שחזקתו מן המקור.** ולא אמרינן שמא מן העליה בא ודמי עליה טהורים הן, אלא עשאוהו כאילו ודאי בא מן המקור. והני מילי, כשנמצא מן הלול ולפנים לצד החדר, אבל נמצא מן הלול ולחוץ, אינו טמא טומאה ודאית לשרוף, אלא ספיקו טמא לתלות, שהרי שני דמים יוצאין דרך שם, דמי החדר ודמי העליה, ולא ידעינן מהי אתא:

ו חמשה דמים טמאים. שתי פעמים כתיב דמיה בקרא בטומאת דמים שבאשה, (ויקרא כ') והיא גילתה את מקור דמיה, (שם י"ב) וטהרה ממקור דמיה,

משניות מבוארות – קהתי

נְשֵׁיהֶן לָהֶן בְּחֶזְקַת טַהֲרָה – משנתנו באה להשמיע, שאף על פי שבעליהן אינם בבית, מכל מקום בודקות הנשים את עצמן ושומרות על טהרתן. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: צְרִיכָה שְׁנֵי עֵדִים עַל כָּל תַּשְׁמִישׁ וְתַשְׁמִישׁ** – אחד לפניו ואחד לאחריו, ולמחר תעיין בכולם; **אוֹ תְּשַׁמֵּשׁ לְאוֹר הַנֵּר** – כלומר שתבדוק את העד לאור הנר לאחר כל תשמיש ותשמיש. **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: דַּיָּהּ בִּשְׁנֵי עֵדִים כָּל הַלַּיְלָה** – אחד שתבדוק בו לפני תשמיש ראשון ואחד שתבדוק בו לאחר תשמיש אחרון **(רש"י; ברטנורא).** ויש מפרשים, שאין מדובר כאן בעד שלפני תשמיש, אלא לדעת בית שמאי צריכה שני עידים, אחד לו ואחד לה, על כל תשמיש ותשמיש, כדי שיבדקו עצמם לאחר כל תשמיש ותשמיש בעידים אחרים, וביום תעיין בכולם. ונקטה המשנה "צריכה" לפי שהיא מכינה את שניהם. ובית הלל סוברים, שדיה בשני עידים כל הלילה, כלומר שלאחר כל תשמיש יקנחו עצמם באותם העידים ולמחר יבדקום **(רשב"ם, מובא בתוספות נידה סז, א-ב; רמב"ם הל' איסורי ביאה ד, יז).**

בענין "הבאין מן הדרך נשיהן להן בחזקת טהרה" **מובא בגמרא (נידה טו, א):** "אמר רב הונא: לא שנו אלא שלא הגיעה שעת וסתה **(בתוך אותם הימים שהיה בדרך),** אבל הגיעה שעת וסתה **(קודם שבא מן הדרך),** אסורה **(לבעלה, שאורח הנשים בזמנו בא. — רש"י);** קסבר **(רב הונא סובר):** וסתות דאורייתא **(הלכה למשה מסיני שמחזיקים אותה בזמן וסתה בטומאת ספק. — רש"י).** רבה בר בר חנא אמר: אפילו הגיעה שעת וסתה גם כן מותרת; קסבר: וסתות דרבנן **(חכמים הצריכוה לבדוק ביום וסתה שמא תראה. ומכל מקום כשלא היה בעיר ואין יודעים אם בדקה או לא בדקה, אין אומרים שהיא בספק טומאה. — רש"י).**

ובתוספות מבואר, שמדובר כאן בכגון שעברו שבעה ימים אחר זמן הווסת, שאפשר לומר שמא טבלה, הלכך לדעת רבה בר בר חנא ספק טבילה מוציא מידי ספק ראייה. ברם, לדעת רב הונא הסובר, שווסתות מן התורה, אפילו שהתה כשיעור זמן טבילה אסורה, לפי שהיא נחשבת כאילו ודאי ראתה, ואין ספק טבילה מוציא מידי ודאי ראייה.

והרמב"ן כותב: "הבאים מן הדרך, נשותיהם בחזקת טהרה, והוא שבא ומצאה בתוך ימי עונתה, כמה ימי עונה? שלושים יום מתחילת ראייה לתחילת ראייה, שרוב נשים כך הן רואות משלושים לשלושים. במה דברים אמורים? באשה שאין לה וסת. אבל אשה שיש לה וסת, הרי זה מחשב ימי וסתה, אם הגיעה שעתה, הרי היא בחזקת טומאה. — חישב ימי וסתה או ימי עונתה, והרי יש לה שהות אחר כך שתספור ותטבול, הרי זו בחזקת טהרה, ומותרת לו, שהרי שתי ספקות הן: שמא ראתה ושמא לא ראתה, ואפילו ראתה שמא טבלה" **(עיין רמב"ם הל' איסורי ביאה ד, ט; ועיין שם הגהות מיימוניות).**

יום רביעי

באור משנה ה

מָשָׁל מָשְׁלוּ חֲכָמִים בָּאִשָּׁה – בענין בית הערווה של האשה; **הַחֵדֶר, וְהַפְּרוֹזְדוֹר, וְהָעֲלִיָּה** – החדר הוא בפנים לצד אחורי האשה, והפרוזדור סמוך לחדר לצד פניה, והעלייה על שניהם. ונקב יש בין העלייה לפרוזדור, והוא נקרא "לול", ופעמים יורד דם מן העלייה לפרוזדור דרך הלול. **דַּם הַחֵדֶר טָמֵא** – שהוא דם המקור; אבל דם העלייה טהור. **נִמְצָא בַּפְּרוֹזְדוֹר** – דם שנמצא בפרוזדור, אף על פי שספק בא הדם מן החדר ספק בא מן העלייה, **סְפֵקוֹ טָמֵא** – מספק טמא טומאה ודאית, **לְפִי שֶׁחֶזְקָתוֹ מִן הַמָּקוֹר** – שחזקתו של הדם הנמצא בפרוזדור שהוא בא מן החדר ולא מן העלייה דרך הלול. במה דברים אמורים? כשנמצא מן הלול ולפנים, אבל אם נמצא מן הלול ולחוץ, טומאתו בספק, ואין שורפים עליו תרומה וקדשים אלא תולים.

משנה תורה להרמב"ם: "משל משלו חכמים באשה: הרחם שנוצר בו הולד הוא הנקרא: מקור, והוא שדם נידה רובה יוצא ממנו, וקוראין אותו חדר, לפי שהוא לפני ולפנים, וצואר הרחם כולו, והוא המקום הארוך שמתקבץ ראשו בשעת העיבור, כדי שלא יפול הולד, ונפתח הרבה בשעת לידה, קוראין אותו פרוזדור, כלומר שהוא בית שנר לרחם. — — ולמעלה מן החדר ומן הפרוזדור, בין חדר לפרוזדור, הוא המקום שיש בו שתי ביצים של האשה והשבילים שבהם מתבשלת שכבת זרע שלה; מקום זה הוא הנקרא: עלייה, וכמו נקב פתוח מן העלייה לגג הפרוזדור, ונקב זה קוראין אותו לול. — דם הבא מן החדר, כולו טמא...; ודם העלייה, כולו טהור, שהוא כמו דם מכה שבמעיים או בכבד או בכוליה וכיוצא בהן; ודם הנמצא בפרוזדור, אם נמצא מן הלול ולפנים — הרי זה טמא, שחזקתו מן החדר; וחייבין עליו על ביאת מקדש, ושורפין עליו תרומה וקדשים, ואין אומרים: שמא מן העלייה ירד דרך הנקב — שרוב הדמים הנמצאים כאן מן החדר. נמצא הדם בפרוזדור חוץ לנקב — הרי טומאתו בספק; שמא מן החדר בא או מן העלייה שתת דרך הלול; לפיכך אין שורפין עליו תרומה וקדשים, ואין חייבין עליו על ביאת המקדש **(הל' איסורי ביאה ה, ג-ה).**

באור משנה ו

אף על פי שסתם דם אינו אלא אדום, וכמו שכתוב (מלכים ב ג, כב): "ויראו מואב מנגד את המים אדומים כדם", מכל מקום הואיל והתורה אמרה (ויקרא יב, ז): "וטהרה ממקור דמיה", נמצאנו למדים שיש כאן מיני דמים הרבה שהם טמאים; וממה שנאמר "דמיה" שתי פעמים – "וטהרה ממקור דמיה"; "והיא גילתה מקור דמיה" (שם כ, יח) – דרשו בה, שהם ארבעה מינים. ברם, משנתנו מונה חמישה דמים, אך האדום והשחור מין אחד הוא, כמו שאמרו בגמרא, שהשחור אדום הוא אלא שלקה. ושאר הצבעים הנזכרים במשנה כולם למראה אדמימות הם נוטים (המאירי על פי תורת כהנים והגמרא).

חֲמִשָּׁה דָּמִים – מראות דמים – **טְמֵאִים בָּאִשָּׁה: הָאָדֹם, וְהַשָּׁחוֹר, וּכְקֶרֶן כַּרְכֹּם** – כמראה זיו הכרכום (מלשון "כי קרן עור פניו" — **שמות לד, כט**), והיינו כעלים שבכרכום המזהירים בצבעם, **וּכְמֵימֵי אֲדָמָה** – כמראה המים הניתנים על מין אדמה אדומה, כמבואר במשנה הבאה, **וְכַמָּזוּג** – כיין אדום המזוג במים. **בֵּית**

כְּמֵימֵי תִלְתָּן, וּכְמֵימֵי בָשָׂר צָלִי. וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִין. הַיָּרֹק — עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִים. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: אִם אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם, מְטַמֵּא מִשּׁוּם מַשְׁקֶה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לֹא כָךְ וְלֹא כָךְ.

ז אֵיזֶהוּ אָדֹם? כְּדַם הַמַּכָּה. שָׁחוֹר? כַּחֲרֶת; עָמֹק מִכֵּן — טָמֵא, דַּהֶה מִכֵּן — טָהוֹר. וּכְקֶרֶן כַּרְכֹּם? כַּבָּרוּר שֶׁבּוֹ. וּכְמֵימֵי אֲדָמָה? מִבִּקְעַת בֵּית כֶּרֶם, וּמֵצִיף מַיִם. וְכַמָּזוּג? שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם, וְאֶחָד יַיִן, מִן הַיַּיִן הַשָּׁרוֹנִי.

פ ר ק ש ל י ש י

א הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה, אִם יֵשׁ עִמָּהּ דָּם — טְמֵאָה; וְאִם לָאו — טְהוֹרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ — טְמֵאָה.

פירוש ברטנורא

ומעוט דמיה שתים, הרי ארבע דמים. אדום, וקרן כרכום, ומימי אדמה, ומזוג. והשחור בכלל אדום הוא, והכי אמרינן בגמרא, האי שחור אדום הוא אלא שלקה: **וכקרן כרכום.** כמראה זיו הכרכום. לשון כי קרן עור פניו (שמות ל"ד): **וכמימי אדמה.** כולן מפרש להן לקמן במתניתין: **וכמזוג.** כיין אדום המזוג במים: **כמימי תלתן.** מים ששורין בהן תלתן. פינקיריק"ו בלע"ז: **וכמימי בשר צלי.** מוחל היוצא מבשר צלוי: **ובית הלל מטהרין.** ושלש מחלוקות בדבר. תנא קמא דאמר חמשה דמים טמאים ותו לא, סבירא ליה דמימי תלתן ומימי בשר צלי תולין, לא אוכלין ולא שורפין. ובית שמאי מטמאין, ושורפין עליהן תרומה וקדשים. ובית הלל מטהרין לגמרי. והלכה כתנא קמא, דתולין: **עקביא בן מהללאל מטמא.** דסבירא ליה האי ירוק כקרן כרכום הוא, אלא שלקה. וירוק דמטמא עקביא בן מהללאל, היינו כמראה אתרוג, ולא כמראה כרתי, שאינו נוטה לאדמימות כלל: **וחכמים מטהרין.** ושלש מחלוקות נמי בירוק. תנא קמא סבר תולין לא אוכלין ולא שורפים, ועקביא בן מהללאל מטמא ושורפים, וחכמים מטהרים ואוכלים. והלכה כתנא קמא: **אם אינו מטמא משום כתם.** להיותו חשוב מן הדמים המטמאין באשה: **מטמא משום משקה.** וחשוב הוא דם להכשיר הזרעים לקבל טומאה ככל שאר דם. שהוא אחד מן השבעה משקין שמכשירין את הזרעים: **לא כך ולא כך.** לא מטמא משום כתם, ולא מכשיר את הזרעים. והלכה כר' יוסי, והוא חכמים דפליגי אעקביא:

ז כדם המכה. כדם של שור שחוט שהוא אדום הרבה. ובתחילת הכאתה של סכין, ולא כדם של כולה שחיטה, שדם שחיטה משתנה והולך. ואית דאמרי, כדם המכה של הקזה: **כחרת.** כמרה הדיו שבשולי הכלי, שהוא שחור הרבה, ולא כמראה הדיו שבראש הכלי שהוא קלוש ואינו שחור כל כך. פירוש אחר, חרת אדרמינ"ט בלע"ז, שצובעין בו העורות. כמו חרתא דאושכפי [דמגילה פ"ב:] עמוק מכן. שעמוק במראה שחרורית, כלומר שחור יותר מחרת: **דיהה.** שנדהית מראיתו ואינו שחור כל כך. והוא הדין לכל דמים טמאים, דבכולהו עמוק מכאן טמא, דיהה מכאן טהור, חוץ מיין מזוג, דבין עמוק בין דיהה טהור: **כברור שבו.** שיש עלין ברורים במראה אדמדומית יותר מחבריהן. ושלש שורות של עלין יש בכרכום ובכל שורה שלשה עלין, ואין בודקין אלא בשורה האמצעית, והעלה האמצעי שבשורה האמצעית משובח שבכולן לבדיקה: **מבקעת בית כרם.** מקום ידוע בארץ ישראל ששמו בית כרם: **ומציף מים.** נותן מים על העפר, עד שיהיו המים צפין על גבי האדמה. ומשערין אותן עכורים, ואין משערים אותן צלולים: **וכמזוג.** כיצד **שני חלקים מים ואחד יין מן היין השרוני.** הבא מארץ השרון, מקום ידוע בארץ ישראל. פירוש אחר, יין העשוי מן הגפנים הנטועים בבקעה ובעמק. לשון חבצלת השרון. ובזמן הזה, כל מה שתראה באשה מאותו מקום, טמא, חוץ מן הלבן והירוק. ומימינו לא שמענו מי שטיהר שום מראה דם, אלא הלבן והירוק כברתי בלבד:

ג א המפלת. אם יש עמה דם טמאה. נדה: **ואם לאו טהורה.** דסבר תנא קמא, אפשר לפתיחת הקבר בלא דם. ואפילו נמצא דם בתוך החתיכה, טהורה,

משניות מבוארות – קהתי

שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף כְּמֵימֵי תִלְתָּן – כמים ששרו בהם תלתן, והוא מין צמח ממשפחת הקטניות, בעל עלים המורכבים משלושה עלעלים (פנוגרי"ק), **וּכְמֵימֵי בָשָׂר צָלִי** – כמוהל היוצא מבשר צלי. **וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִין** – במראה הדם כמימי תלתן וכמימי בשר צלי. ותנא קמא סובר, שתולים עליהם תרומה וקדשים, לא אוכלים ולא שורפים. **הַיָּרֹק** – דם ירוק, כלומר צהוב, כמראה האתרוג, **עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מְטַמֵּא** – שלדעתו דם נידה הוא אלא שלקה צבעו, **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִים** – שלדעתם אין זה מראה של דם, והוא טהור לגמרי. **אָמַר רַבִּי מֵאִיר: אִם אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם** – משום דם הנידה, **מְטַמֵּא מִשּׁוּם מַשְׁקֶה** – כלומר מכל מקום חשוב הוא משקה להכשיר את הזרעים לקבל טומאה, ככל שאר דם שהוא אחד משבעת המשקים המכשירים את הזרעים. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לֹא כָךְ וְלֹא כָךְ** – הירוק אינו מטמא משום כתם ואינו חשוב משקה להכשיר את הזרעים, שאין דם מכשיר אלא השותת בשעת השחיטה, היינו דם שהנפש יוצאה בו. והלכה כרבי יוסי; ודעתו היא דעת חכמים החולקים על עקביא בן מהללאל (**ברסנורא; ועיין "תוספות יום טוב"**).

בארנו את הסיפא כרוב המפרשים. אבל הגר"א מפרש: אמר רבי מאיר: אם אינו מטמא משום כתם מטמא משום משקה – כלומר משום מעיינות הנידה (משקה הבא מן הנידה). כמו רוקה ומימי רגליה. רבי יוסי אומר: לא כך ולא כך – אינו מטמא לא משום כתם ולא משום מעיינותיה.

בעל "משנה אחרונה" כותב, שרבי מאיר קורא לדם נידה "כתם", משום שדם נידה מטמא אף יבש, ולכן הוא אומר: משום כתם כשהוא יבש, ומשום משקה כשהוא לח.

גמרא: מנלן דאיכא דם טהור באשה, דלמא כל דם דאתי מינה טמא (**מניין לנו שיש דם טהור באשה, שמא כל דם הבא ממנה טמא**)? אמר ר' חמא בר יוסף אמר ר' הושעיא: אמר קרא (**דברים יז, ח**): "כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם" – בין דם טהור לדם טמא (כלומר שאם נאמר שאין כלל דם טהור, במה נחלקו החכמים?).

יום חמישי

באור משנה ז

משנתנו חוזרת לפרש את חמשת מיני הדמים הטמאים שנימנו במשנה הקודמת.

אֵיזֶהוּ אָדֹם? כְּדַם הַמַּכָּה – היינו כדם הקזה (**גמרא; רמב"ם**). ויש מפרשים (**בגמרא**): כדם היוצא בתחילת השחיטה, בתחילת הכאתה של סכין. **שָׁחוֹר** – איזהו שחור? **כַּחֲרֶת** – כדיו שחור שמשתמשים בו הסנדלרים, ומראהו כמראה הדיו שבשולי הקסת; **עָמֹק מִכֵּן** – היה מראהו שחור יותר מחרת, **טָמֵא** – דם טמא הוא, **דַּהֶה מִכֵּן** – היה פחות שחור מחרת, **טָהוֹר** – שאינו דם נידה. **וּכְקֶרֶן כַּרְכֹּם** – ואיזהו כקרן כרכום? **כַּבָּרוּר שֶׁבּוֹ** – כעלהו הברור והמזהיר באדמימות שבו, שכן שלוש שורות של עלים יש בכרכום, ובכל שורה שלושה עלים, והברור שבהם במראהו האדום הוא העלה האמצעי שבשורה האמצעית, מפני שהוא לח ביותר (**גמרא**). **וּכְמֵימֵי אֲדָמָה** – ואיזהו כמימי אדמה? **מִבִּקְעַת בֵּית כֶּרֶם** – כמראה המים הניתנים על אדמה מבקעת בית כרם שהיתה אדומה (בענין בית כרם עיין מידות ג, ד; ויש כותבים, שהוא כנראה מקום בגליל התחתון— **ר"ח אלבק**). **וּמֵצִיף מַיִם** – ונותן עליה מים בכלי עד שיהו המים צפים על האדמה כעובי קליפת השום (**ברייתא בגמרא**); ובודקים בהם כשהם עכורים ולא כשהם צלולים (**גמרא**). **וְכַמָּזוּג** – כיצד? **שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם, וְאֶחָד יַיִן, מִן הַיַּיִן הַשָּׁרוֹנִי** – הבא מן השרון.

מה ששנינו בשחור כחרת: "עמוק מכן — טמא; דהה מכן — טהור". מבואר בגמרא שהוא הדין לכל מראות הדמים הטמאים, חוץ מכיין המזוג, שבין שהיה מראה הדם עמוק ממנו בין שהיה דיהה ממנו, הרי זה טהור, עד שיהיה כמזג זה בלבד (גמרא נידה כ, א; רמב"ם הל' איסורי ביאה ה, ט–י).

באור משנה א

הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה – של בשר, **אִם יֵשׁ עִמָּהּ דָּם, טְמֵאָה** – משום

ב הַמַּפֶּלֶת כְּמִין קִלְפָּה, כְּמִין שַׂעֲרָה, כְּמִין עָפָר, כְּמִין יַבְחוּשִׁים אֲדֻמִּים — תַּטִּיל לַמַּיִם, אִם נִמּוֹחוּ — טְמֵאָה; וְאִם לָאוּ — טְהוֹרָה. הַמַּפֶּלֶת כְּמִין דָּגִים, חֲגָבִים, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, אִם יֵשׁ עִמָּהֶם דָּם — טְמֵאָה; וְאִם לָאוּ — טְהוֹרָה. הַמַּפֶּלֶת מִין בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, בֵּין טְמֵאִין בֵּין טְהוֹרִים, אִם זָכָר — תֵּשֵׁב לְזָכָר; וְאִם נְקֵבָה — תֵּשֵׁב לִנְקֵבָה; וְאִם אֵין יָדוּעַ — תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל שֶׁאֵין בּוֹ מִצּוּרַת אָדָם — אֵינוֹ וָלָד.
ג הַמַּפֶּלֶת שָׁפִיר מָלֵא מַיִם, מָלֵא דָּם, מָלֵא גְּנוּנִים — אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לְוָלָד. וְאִם הָיָה מְרֻקָּם — תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה.
ד הַמַּפֶּלֶת סַנְדָּל אוֹ שִׁלְיָא — תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה. שִׁלְיָא בַּבַּיִת — הַבַּיִת טָמֵא. לֹא שֶׁהַשִּׁלְיָא וָלָד, אֶלָּא שֶׁאֵין

פירוש ברטנורא

דדם חתיכה הוא ולא דם נדה: **רבי יהודה אומר בין כך ובין כך טמאה.** דסבר רבי יהודה אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם. וכיון שהפילה חתיכה, ודאי דם היה שם אלא שאבד במיעוטו ולא נראה. ואין הלכה כר' יהודה:

ב כמין שערה. שער: **יבחושין.** יתושין: **תטיל למים.** פושרין, וישהה אותם במים הפושרין כ"ד שעות: **אם נמוחו טמאה.** משום נדה, דדם הוא: **אם יש עמהן דם טמאה ואם לאו טהורה.** מתניתין כרבנן דפליגי עליה דרבי יהודה לעיל, וסברי דאפשר לפתיחת הקבר בלא דם: **וחכמים אומרים כל שאין בו מצורת אדם אינו ולד.** הכל מודים בנולד גופו כצורת חיה ופניו פני אדם, שהוא חשוב ולד. גופו אדם ופניו פני חיה, הרי הוא חיה ואין זה ולד, דבתר צורת פנים אזלינן. לא נחלקו אלא במי שקצת פניו כפני אדם, וקצת כפני בהמה, ואפילו רוב פניו כפני אדם ועין אחת שבראשו בלבד כעין של בהמה, רבי מאיר אומר כל צורת אדם צריכה, וכיון שיש לו עין כבהמה אין זה ולד. ורבנן סברי, כל שאין בו מצורת אדם כלל ואפילו מקצת צורה אין לו, אינו ולד, אבל יש בו מקצת צורה, הרי זה ולד. והלכה כחכמים:

ג שפיר. חתיכה של בשר. ואם יש בה צורת אדם נקרא שפיר מרוקם. ואני שמעתי שהוא כשפופרת של ביצה, לפיכך נקרא שפיר: **מלא גנינים.** מלא גוונים הרבה. פירוש אחר, גנינים, תולעים, שחתיכת הבשר חתוכה חתיכות דקות כעין תולעים: **אינה חוששת לולד.** ואינה טמאה לידה. ואם אין עמהן דם אינה חוששת אפילו משום נדה: **תשב לזכר ולנקבה.** טמאה שבועים כיולדת נקבה, ואין לה דם טוהר אלא שלשים ושלשה ימים כיולדת זכר. הואיל ואינו ניכר אם זכר אם נקבה, נותנים עליו חומרי זכר וחומרי נקבה:

ד סנדל. חתיכת בשר עשויה כדמות לשון של שור. ומפני שיש לה צורת סנדל קורין לה סנדל. והוא רגיל לבוא עם ולד. ויש מפרשים, סנדל, שנאוי ולד [צ"ל ודל]: **שליא.** כמין קרום שהולד מונח בתוכה. ותחילתה כחוט של ערב, וכשהיא הולכת ורוחבת רחבה כתורמוס, וחלולה כחצוצרת. ואין שליא פחותה

משניות מבוארות – קהתי

נידה, **וְאִם לָאוּ** — שאין עמה דם, **טְהוֹרָה** — ואפילו נמצא דם בתוך החתיכה, הרי זו טהורה, שאין זה דם נידה אלא דם חתיכה. ומשום יולדת אינה טמאה, שהפלת חתיכה אינה נקראת לידה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** — בין שיש עמה דם ובין שאין עמה דם, **טְמֵאָה** — שסובר רבי יהודה: אי אפשר לפתיחת הרחם בלא דם, וכיון שהפילה חתיכה, ודאי היה עמה מעט דם, אלא שאבד, ולא נראה, הלכך טמאה משום נידה. אבל תנא קמא סובר, שאפשר לפתיחת הרחם בלא דם, ולפיכך אם אין עמה דם, טהורה, כמו שבארנו טעמו לעיל (**גמרא**).

יום ששי

באור משנה ב

הַמַּפֶּלֶת כְּמִין קִלְפָּה, כְּמִין שַׂעֲרָה — ויש גורסים: שעורה, **כְּמִין עָפָר, כְּמִין יַבְחוּשִׁים** — יתושים, **אֲדֻמִּים** — שהיה המראה של דברים אלו אדום (תיבת "אדומים", מוסבה על הכל.— **הגר"א; "משנה אחרונה"; וכן משמע בגמרא**), **תַּטִּיל לַמַּיִם** — בגמרא מבואר, שיהיו המים פושרים; ויש להשהותם במים עשרים וארבע שעות: **אִם נִמּוֹחוּ** — במים, **טְמֵאָה** — משום נידה, שדם הוא; **וְאִם לָאוּ, טְהוֹרָה** — שלא היה זה דם כלל (**המאירי**). ויש שאין גורסים פיסקה זו במשנה (**עיין "תוספות יום טוב"**). **הַמַּפֶּלֶת כְּמִין דָּגִים, חֲגָבִים, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, אִם יֵשׁ עִמָּהֶם דָּם, טְמֵאָה** — משום נידה; **וְאִם לָאוּ, טְהוֹרָה** — כדעת תנא קמא במשנה הקודמת, שאפשר לפתיחת הרחם בלא דם (**גמרא**). **הַמַּפֶּלֶת מִין בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף** — ולד הנראה כמין בהמה או חיה או עוף, **בֵּין טְמֵאִין** — כמין בהמה, חיה ועוף טמאים, **בֵּין טְהוֹרִים** — כמין בהמה, חיה ועוף טהורים: **אִם זָכָר** — אם הולד הוא זכר, **תֵּשֵׁב לְזָכָר** — כדין היולדת זכר, שנאמר בה (**ויקרא יב, ב; ד**): "אשה כי תזריע וילדה זכר, וטמאה שבעת ימים... ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה"; **וְאִם נְקֵבָה** — ואם הולד נקבה, **תֵּשֵׁב לִנְקֵבָה** — כיולדת נקבה, שנאמר בה (**שם שם, ה**): "ואם נקבה תלד וטמאה שבועיים כנדתה, וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה"; **וְאִם אֵין יָדוּעַ** — אם הולד הוא זכר או נקבה, **תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה** — נוהגת כדין שניהם לחומרא, שטמאה שבועיים כיולדת נקבה, וימי הטוהר שלה כלים לסוף ארבעים יום כיולדת זכר, כלומר שאין לה אלא עשרים וששה ימי טוהר. **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל שֶׁאֵין בּוֹ מִצּוּרַת אָדָם, אֵינוֹ וָלָד** — לענין טומאת לידה. בגמרא מבארים (**על פי ברייתא**), שאם הולד פניו כפני אדם, אף על פי שגופו דומה לבהמה, לחיה או לעוף, הכל מודים שהוא חשוב ולד; ואם פניו כפני בהמה, חיה או עוף, אף על פי שגופו גוף אדם, הכל מודים שאינו חשוב ולד, שהכל הולך אחר הפנים. לא נחלקו רבי מאיר וחכמים אלא בולד שמקצת פניו כפני אדם ומקצתם כפני בהמה או חיה או עוף, שלדעת רבי מאיר אינו חשוב ולד עד שיהו כל פניו כפני אדם, ולדעת חכמים, הואיל ומקצת פניו כפני אדם הרי הוא חשוב ולד. וזהו שאמרו במשנתנו: כל שאין בו מצורת אדם — שאפילו מקצת צורה אין לו, אינו ולד; אבל אם יש בו מקצת צורה, הרי זה ולד. והלכה כחכמים.

באור משנה ג

הַמַּפֶּלֶת שָׁפִיר — קרום כמין שפופרת, **מָלֵא מַיִם, או מָלֵא דָּם, או מָלֵא גְּנוּנִים** — גוונים הרבה (**רש"י**); ויש מפרשים, שהשפופרת מלאה חתיכות דקות של בשר כעין תולעים קטנים (**רמב"ם; ברטנורא; "תפארת ישראל"**), **אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לְוָלָד** — ואינה טמאה משום לידה. ואם אין עמו דם, אינה טמאה אף משום נידה. **וְאִם הָיָה מְרֻקָּם** — הפילה שפיר מרוקם, שמרוקמת בו צורת העובר, אלא שאין ידוע אם הוא זכר או נקבה, **תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה** — כחומרת שניהם, שטמאה שבועיים כיולדת נקבה, וימי טוהר שלה כלים לסוף ארבעים יום כיולדת זכר, כלומר שאין לה אלא עשרים וששה ימי טוהר בלבד.

שבת קודש

באור משנה ד

הַמַּפֶּלֶת סַנְדָּל — חתיכת בשר בלי צורת פנים, והיא דומה לצורת סנדל, **אוֹ שִׁלְיָא** — כמין כיס שהעובר מונח בתוכו במעי אמו, ואין שליא בלא ולד, אלא שנימח בתוכה, **תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה** — כמו שבארנו במשנה הקודמת, שטמאה שבועיים כיולדת נקבה, וימי טוהר שלה כלים לסוף ארבעים יום, כיולדת זכר. **שִׁלְיָא בַּבַּיִת** — אם היתה

שִׁלְיָא בְּלֹא וָלָד. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: נִמּוֹק הַוָּלָד, עַד שֶׁלֹּא יָצָא.

ה הַמַּפֶּלֶת טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס — תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה. טֻמְטוּם וְזָכָר, אַנְדְּרוֹגִינוֹס וְזָכָר — תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה. טֻמְטוּם וּנְקֵבָה, אַנְדְּרוֹגִינוֹס וּנְקֵבָה—תֵּשֵׁב לִנְקֵבָה בִּלְבַד. יָצָא מְחֻתָּךְ אוֹ מְסֹרָס, מִשֶּׁיָּצָא רֻבּוֹ — הֲרֵי הוּא כְּיָלוּד. יָצָא כְּדַרְכּוֹ: עַד שֶׁיֵּצֵא רֹב רֹאשׁוֹ. וְאֵיזֶה רֹב רֹאשׁוֹ? מִשֶּׁתֵּצֵא פַּדַּחְתּוֹ.

פירוש ברטנורא

מטפח: **הבית טמא.** משום אוהל המת, דולד הוה בה ומת: **נימוק הולד.** ונעשה דם ונתערב בדם הלידה ובטל ברוב, ואין הבית טמא. ואין הלכה כר׳ שמעון:

ה תשב לזכר ולנקבה. טמאה שבועים כנקבה, וימי טוהר שלה שלשים ושלשה יום בלבד כזכר: **טומטום וזכר אנדרוגינוס וזכר.** כגון שילדה תאומים, אחד טומטום או אנדרוגינוס, והאחד זכר ודאי: **תשב לזכר ולנקבה.** ולא אמרינן מדהאי זכר ודאי, האי נמי זכר: **תשב לנקבה בלבד.** דאפילו הוי טומטום זכר, בתר נקבות אזלינן, דכל ימי זכר בין לטומאה בין לטהרה מובלעים תוך של נקבה: **מחותך.** אברים אברים: **מסורס.** לשון הפוך הוא. כמו סרס המקרא ודרשהו [בבא בתרא ק״ט.]: **משיצא רובו הרי הוא כילוד.** וראשו כרובו. הלכך משיצא ראשו של מחותך, אע״פ שכל שאר הגוף בפנים, הרי הוא כילוד: **פדחתו.** מצחו:

משניות מבוארות – קהתי

שליא בבית, **הַבַּיִת טָמֵא** – משום אוהל המת, **לֹא שֶׁהַשִּׁלְיָא וָלָד** – לא מפני שהשליא היא ולד, **אֶלָּא שֶׁאֵין שִׁלְיָא בְּלֹא וָלָד** – שהיה בשליא ולד ונימח לאחר שיצאה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: נִמּוֹק הַוָּלָד, עַד שֶׁלֹּא יָצָא** – הולד שהיה בשליא נימוק קודם שיצא ונתערב בדם הלידה ובטל ברוב, הלכך אין הבית טמא. ואין הלכה כרבי שמעון.

באור משנה ה

הַמַּפֶּלֶת – והוא הדין היולדת, **טֻמְטוּם** – שאין ניכרים בו לא סימני זכר ולא סימני נקבה, **וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס** – או אנדרוגינוס, שיש בו גם סימני זכר וגם סימני נקבה, **תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה** – לחומרא, ימי טומאה כיולדת נקבה, וימי טוהר כיולדת זכר; שהרי ספק זכר ספק נקבה הם. **טֻמְטוּם וְזָכָר** – כגון שילדה תאומים, אחד טומטום ואחד זכר ודאי, **אַנְדְּרוֹגִינוֹס וְזָכָר** – או שילדה אנדרוגינוס וזכר ודאי עמו, **תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה** – שמחמירים בה משום הטומטום או האנדרוגינוס שתהא טמאה שבועיים כיולדת נקבה, ואין אומרים שהואיל ונולד הטומטום או האנדרוגינוס עם זכר ודאי אף הוא זכר (**גמרא**). **טֻמְטוּם וּנְקֵבָה** – אבל אם ילדה טומטום ונקבה ודאית עמו, **אַנְדְּרוֹגִינוֹס וּנְקֵבָה** – או שילדה אנדרוגינוס ונקבה עמו, **תֵּשֵׁב לִנְקֵבָה בִּלְבַד** – שהואיל ויש כאן נקבה ודאית, הרי ימי טומאה וטהרה של זכר מובלעים בשל נקבה, הלכך אפילו הטומטום או האנדרוגינוס זכר, תשב ימי טוהר של נקבה מחמת לידת הנקבה. **יָצָא** – הולד מרחם אמו, **מְחֻתָּךְ** – אברים אברים, **אוֹ מְסֹרָס** – שיצא שלם, אבל דרך רגליו ולא דרך ראשו, **מִשֶּׁיָּצָא רֻבּוֹ, הֲרֵי הוּא כְּיָלוּד** – לטמא בלידה. אבל כל שלא יצא רובו אינו כילוד. **יָצָא כְּדַרְכּוֹ** – שלם ודרך ראשו, **עַד שֶׁיֵּצֵא** – ויש גורסים: משיצא – **רֹב רֹאשׁוֹ** – הרי הוא כילוד, והיא טמאה לידה, שרוב ראשו כרובו הוא; **וְאֵיזֶה רֹב רֹאשׁוֹ? מִשֶּׁתֵּצֵא פַּדַּחְתּוֹ** – מצחו. בגמרא אמרו, שאף בולד שיצא מחותך, הראש כרוב איברים, אלא שיש סוברים, שמכל מקום במחותך צריך שיצא כל הראש (**רמב״ם**). ויש סוברים, שאף במחותך, משיצא רוב ראשו הרי הוא כילוד (**הרשב״א; המאירי**).

אגרות קודש

ב״ה, ט״ז אלול, ה׳תיש״א
ברוקלין, נ. י.

האברך וו״ח אי״א נו״נ וכו׳ מו״ה שלום דב שי׳

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו ממוצש״ק א׳ אלול, ותכנו אשר משתתף בעבודת ״חבר פעילי מחנה התורתי״, ורואה הוא פרי טוב בעמלו, אבל כיון שהציבור החרדי באה״ק ת״ו לא נענה לקריאתם כדבעי למיעבד ובמילא כל העבודה מוטלת עליהם, וזה גורם אצלו לביטול תלמוד-תורה, ושואל האם כדאי הדבר בשבילו, או בלשונו הוא, אם מחוייב לעזוב את נפשו בעבור נפשות אחרים.

הנה נבהלתי לשאלה זו, בה בשעה שהקב״ה הצליחו ונתן לו האפשרות להציל נפשות בני ובנות ישראל מכפירה ר״ל ולעזור להם שישארו יהודים נאמנים לה׳ ולתורתו, שזהו רואים גם בעיני בשר ובמוחש, הנה בא יצרו ומסיתו לאמור, מי יודע אם זהו ענין ומוטב לך להתעסק בעסקים אחרים אשר אז אפשר שתשגשג בתורה וכו׳ וכו׳.

ידוע פסק הדין בגמרא אשר מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים מבטלים תלמוד תורה בשבילה (מועד קטן ט, ב), וידוע ג״כ מאמר הגמרא בתמורה על הפסוק עשיר ורש נפגשו מאיר עיני שניהם ה׳, אשר כשעשיר בתורה עוזר לרש בתורה, הרי מאיר עיני שניהם, שגם להנותן נתוסף בלימוד

המשך בעמוד רס

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף יא ע"ב: **משנה** לאחר שקראו לפני הכהן גדול בסדר היום, **מְסָרוּהוּ זְקֵנֵי בֵית דִּין** את הכהן גדול **לְזִקְנֵי כְּהוּנָּה** שילמדוהו את סדר חפינת הקטורת, שהיא עבודה קשה. **וְהֶעֱלוּהוּ [לַעֲלִיַּת] בֵּית אַבְטִינָס** ששם הוא מקום עשיית הקטורת, **וְהִשְׁבִּיעוּהוּ** זקני בית דין את הכהן גדול, שיעשה כדין התורה שיניח את הקטורת על האש בתוך קודש הקדשים, ולא כמעשה הצדוקים שהיו מניחים את הקטורת על האש בטרם היו נכנסים לקודש הקדשים. **וְלאחר** שהשביעוהו **נִפְטְרוּ** זקני בית דין **וְהָלְכוּ לָהֶם. וְכשהשביעוהו אָמְרוּ לוֹ, אִישִׁי** - אדוני **כֹּהֵן גָּדוֹל, אָנוּ שְׁלוּחֵי בֵית דִּין, וְאַתָּה שְׁלוּחֵנוּ וּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין, מַשְׁבִּיעִין אָנוּ עָלֶיךָ בְּמִי שֶׁשִּׁכֵּן שְׁמוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה, שֶׁלֹּא תְשַׁנֶּה דָּבָר מִכָּל מַה שֶׁאָמַרְנוּ לְךָ. הוּא פּוֹרֵשׁ וּכוֹכֶה** על שחשדו אותו שהוא צדוקי, **וְהֵן פּוֹרְשִׁין וּכוֹכִין.**

עתה מפרשת המשנה את סדר ליל יום הכיפורים של הכהן גדול: **אִם (הוּא) הָיָה** - הכהן גדול **חָכָם, דּוֹרֵשׁ** בדבר הלכה כל ליל יום הכיפורים כדי שלא יישן ויראה קרי. **וְאִם לָאו** - אם אינו חכם אבל הוא מבין כשדורשים לפניו, היו **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים דּוֹרְשִׁים לְפָנָיו** בדבר הלכה כל הלילה. **וְאִם רָגִיל** הכהן גדול **לִקְרוֹת, קוֹרֵא. וְאִם לָאו,** שאינו יודע לקרות, היו **קוֹרִין לְפָנָיו. וּבַמֶּה קוֹרִין לְפָנָיו, בְּסֵפֶר אִיּוֹב וּבְעֶזְרָא וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים,** שהם דברים המושכים את הלב כדי שלא תחטפנו שינה.

זְכַרְיָה בֶּן קְבוּטֵל אוֹמֵר, פְּעָמִים הַרְבֵּה קָרִיתִי לְפָנָיו בְּדָנִיֵּאל.

שנינו במשנה: **הוּא פּוֹרֵשׁ וּכוֹכֶה וְהֵן פּוֹרְשִׁין וּכוֹכִין וכו'.** מבארת הגמרא: **הוּא** - הכהן הגדול **פּוֹרֵשׁ וּכוֹכֶה** על כך **שֶׁחֲשָׁדוּהוּ** שהוא **צְדוֹקִי,** שמשום כך הוצרכו להשביעו, כפי שמבארת הגמרא בסמוך. **וְהֵם** - זקני בית דין **פּוֹרְשִׁין וּכוֹכִין** על כך שיתכן שחשדו בו לחינם, **דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל הַחוֹשֵׁד בִּכְשֵׁרִים לוֹקֶה בְּגוּפוֹ.**

מבררת הגמרא: **וְכָל כָּךְ לָמָּה** הקפידו להשביע אותו. כלומר, איזו עבודה חששו שהכהן לא יעשה כדין. מבארת הגמרא: **שֶׁלֹּא יְתַקֵּן** ויקטיר את הקטורת הניתנת ביום הכיפורים על המחתה שבה גחלי אש **מִבַּחוּץ** - בהיכל קודם שנכנס לבית קודש הקדשים **וַיַּכְנִיס** את המחתה לפנים לאחר שהוקטרה הקטורת **כְּדֶרֶךְ שֶׁהַצְּדוֹקִין עוֹשִׂין,** ולכן השביעוהו שלא יתן את הקטורת על האש אלא רק כשיכנס לתוך קדש הקדשים. **תָּנוּ רַבָּנָן, מַעֲשֶׂה בִּצְדוֹקִי אֶחָד** שהיה כהן גדול, **שֶׁהִתְקִין** את הקטורת על האש **מִבַּחוּץ, וְהִכְנִיס** לפנים כמנהג הצדוקים, **וּבִיצִיאָתוֹ** מן הקדש **הָיָה שָׂמֵחַ שִׂמְחָה גְּדוֹלָה** על שנהג כמנהגם, **פָּגַע בּוֹ** - פגש אותו **אָבִיו, אָמַר לוֹ, בְּנִי, אַף עַל פִּי שֶׁצְּדוֹקִין אָנוּ** ולפי דעתנו צריך לנהוג כך, מכל מקום אין אנו נוהגים כך למעשה, משום שמִתְיָרְאִין אָנוּ מִן הַפְּרוּשִׁים - חכמי ישראל, מלחלוק על דבריהם. **אָמַר לוֹ** הכהן הגדול, **כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר עַל הַמִּקְרָא הַזֶּה 'כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה עַל הַכַּפֹּרֶת'** שאנו מפרשים שיכנס לבית קודש הקדשים רק לאחר שיעלה העשן מן הקטורת, **אָמַרְתִּי, מָתַי יָבוֹא לְיָדִי וַאֲקַיְּימֶנּוּ** לפסוק זה לפי דעתנו, וכי **עַכְשָׁיו שֶׁבָּא לְיָדִי לֹא אֲקַיְּימֶנּוּ. אָמְרוּ, לֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִין עַד שֶׁמֵּת** אותו כהן גדול מיתה חטופה **וְהוּטַל בָּאַשְׁפָּה, וְהָיוּ תוֹלָעִין יוֹצְאִין מֵחוֹטְמוֹ,** עונש על כך שנכנס לבית קודש הקדשים שלא כדין. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים** שמיד **בִּיצִיאָתוֹ** מקודש הקדשים **נִינַּף** - נפל, **דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא, כְּמִין קוֹל** של

רש"י

שחשדוהו צדוקי — לתקן הקטורת ולתת אותה על מחתת האש בהיכל, ולהכניסה אחרי כן לבית קדשי הקדשים, שכן אומרים הצדוקים, כדלקמן. **החושד בכשרים לוקה בגופו** — דכתיב (שמות פרק ד) "הן לא יאמינו לי" וגו' וכתיב "והנה ידו מצורעת כשלג". **וכל כך למה** — השבועה הזאת למה. **שלא יתקן** — הקטורת מלא חפנים הניתנת ביום הכפורים על המחתה, כדכתיב (ויקרא פרק טז) "ומלא חפניו וגו' ונתן את הקטורת על האש" וגו'. **מבחוץ** — בהיכל היו נותנין אותה צדוקין על האש, ואחר כך מכניסין, שהיו דורשין: אל יבא כי אם בענן "כי בענן אראה" (שם) וכתיב ברישא דקרא "ואל יבא בכל עת אל הקדש", ומשמע כי בענן עשן הקטרת יבא — ואז אראה על הכפרת. **מחוטמו** — שהוא ראשון לאברים ליכנס לבית, לפי שהוא

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

חבטה **נִשְׁמַע בְּעֻזָּרָה,** וזאת משום **שֶׁבָּא מַלְאָךְ וַחֲבָטוֹ** לכהן גדול **עַל פָּנָיו, וְנִכְנְסוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים, וּמָצְאוּ** רושם **כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל בֵּין כְּתֵפָיו** של אותו כהן שנוצר מן החבטה שחבט בו המלאך ברגלו, **שֶׁנֶּאֱמַר** לענין דמות כף רגלי המלאכים (יחזקאל א ז), **'וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה וְכַף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל'.**

רש"י

בולט לפניו, כדאמר נמי במסכת שבועות (יז,ב): הנכנס לבית המנוגע דרך אחוריו, ואפילו נכנס כולו חוץ מחוטמו — טהור, אלמא: הבא דרך אחוריו נכנס חוטמו אחרון.

אגרות קודש

ב"ה, ימי הסליחות, תשכ"ד
ברוקלין, נ.י.

לכבוד מר קדיש שי' לוז

ירושלים עיה"ק ת"ו

שלום וברכה!

נעם לי לקבל הידיעות מאנשי כפר חב"ד על דבר בקורו בכפר חב"ד והתרשמותו מהמוסדות שם, בהמשך ליחסו הטוב כל העת לאנשי חב"ד. ובטוחני שימשיך כך להבא ועוד יוסיף בזה בכל עת מצוא בהתאם להתפתחות כפר חב"ד ועניניו. והרי כלל הוא שבכל עניני טוב צריך להיות מוסיף והולך ומעלין בקדש. ובפרט שיש לכ' אפשרויות מיוחדות עפ"י מעמדו ומצבו, וכל ענין בהשגחה פרטית הוא.

ולקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בכבוד ובברכה רבה.

מאשר אני קבלת ספרו "אבני דרך", בהקדמת בקשת רוב הסליחה על איחור האישור מפני כמה סיבות. ות"ח על שימת לבבו לשלוח את ספרו, והרי יצירתו של אדם - במדה חשובה משקיפה את המחבר, ובפרט שזה הספר מכיל גם פרקים מתולדות ימי חייו, ובריחוק מקום - יש בזה גם משום היכרות אישית עם מחבר הספר.

רגיל אני לחשוב, בקבלי ספר ממחבר, שלא "בכדי" שלח אלי את ספרו ובודאי כוונת המחבר שאעיין בספרו ואם יהי' לי מה להעיר - יקבל הערותי בספ"י אפילו אם איני מזדהה עם השקפת עולמו של המחבר. וכן בנוגע לספרו ארשה לי לציין אי איזו הערות, ובפרט - בנקודה הפנימית של הספר, ציור הקבוצה וחיי הקבוצה שלנושא זה בפרט מייחד כ' את ספרו.

אקוה שכ' יסכים שענין הקבוצה אינו מטרה בפני עצמה, ואצ"ל המטרה האחרונה; אלא תכליתה להשיג סדר חיים רצוי ומקווה על ידי שיתוף פעולה קיבוצית.

כשלעצמה הקבוצה ענינה, לכאורה, להשוות קטן וגדול, שזהו בעצם היפך טבע האדם; באשר בני אדם כשם שאין פרצופיהם דומים כך אין דיעותיהם דומות זו לזו.

ולכן היחיד מוצא סיפוק ושלימות כשאפשר לו להוציא לפועל כל מה שיש לו בכח, ובמדה הכי מלאה, לא כל כך בענינים המשותפים שיש לו עם בני חברתו, אלא דוקא בשטח האינדיבידואלי שלו שבו מצטיין הוא מחבריו וסביבתו, כי הלא זוהי העצמיות שלו. לאידך, אין האדם בטבעו מתבודד ולא טוב היות האדם לבדו, והוא מחפש חיי חברה אשר בה ועל ידה ובעזרתה יוכל להגיע לשלימותו הוא.

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד הקודם

מתוך הנחה האמורה, הנה מחד גיסא יש לחיי הקבוצה חשיבות גדולה בזה שמהוים רקע לשיתוף כוחות של כמה וכמה אנשים ועל ידי כך להישגים גדולים יותר, וכמובן, אפילו מסכום כל הכחות הפרטיים, וכידוע שפעילות שני אנשים בצותא גדולה יותר מכפלים מפעילותו של כל אחד מהם לחוד. ועוד מהענינים החיוביים שבקבוצה שהיא מסירה אותה קנאה ותחרות בלתי רצוי׳ המביאה פעמים תכופות להתדרדרות היחסים שבין אדם לחברו, משא״כ פעולה קיבוצית שבדרך כלל מקרבת הלבבות וכולי.

לאידך גיסא, אין תכלית הקבוצה לבטל כל התחרות בכלל, שהרי אחד מהענינים המעוררים למאמצים יתרים ולהתקדמות וניצול כל הכחות ובזריזות וכולי - הוא דוקא מזה שיש לו לאדם אתגר והתחרות. אלא שעל הקבוצה לצנר את ההתחרות הטבעית לשטח עליון יותר. במלים אחרות, תמורת זה שבחברה אינדיבידואלית מתחילה ההתחרות בצרכים הכי פשוטים, הגשמיים והחומריים, ועד שכלשון חכמינו ז״ל אלמלא מוראה של מלכות (- הכרח החברה) איש את רעהו חיים בלעו, הנה בקבוצה אפשר להעביר את הכח הזה להישגים גדולים יותר, אם בתוספת מרובה על הצרכים ההכרחיים או בשטח נעלה יותר - בחיי הרוח.

המורם מהאמור לעיל הוא שענין הקבוצה וחיי הקבוצה אינו מטרה והישג בפני עצמו, אלא שלב והכנה ודרך לפיתוח האינדיבידואליות והיחידות שבכל אחד ואחד והתגשמותם באופן הכי טוב ובמדה הכי מלאה.

הערכה יסודית זו של ענין הקבוצה נוגעת לא רק לאחר שהשיגו כבר סדר חיים קיבוצי מלא וצריך להחליט למעשה כיצד לנצל את יתרון הכחות ואיך להבליט אצל כל אחד את התכונות והכשרונות הפרטיים שלו בכל היקפם, אלא נוגעת היא ג״כ תיכף בהתחלת חיי הקבוצה, כיון שלעתים תכופות ואולי גם ברוב הפעמים, עצם סדר חיי הקבוצה מוכרח, כאמור, לעורר התנגדות פנימית נגד הסדר והמשטר המתאמץ להכניע את היחיד בתור יחיד ולהפכו לחלק של הגוש, היינו הקבוצה. לעומת זאת, אם היחיד יודע שאין זה אלא שלב בהתפתחותו והדרך המגדילה את אפשריותו להגיע להישגים אינדיבידואליים גדולים יותר, על ידי כך שמשחררים אותו מדאגות בשלב נמוך מזה (בהנוגע לצרכיו ההכרחיים המושגים בקל יותר ובלי בזבוז כוחות וזמן הודות לפעולה המשותפת הקיבוצית), הרי הכרה זו לא זו בלבד שתבטל התנגדותו הטבעית אלא עוד זאת שתוסיף בו התלהבות והתמסרות במילוי תפקידיו בקבוצה.

האמור לעיל נוגע לא רק להצלחת הקבוצה בכלל, אלא גם לתוכן החיים ואופן החיים בקבוצה, אשר כ׳ נוגע גם בזה בספרו, כגון היחסים שבין ההורים והבנים וכיו״ב (וביותר - שעלול ההיזק להיות מרובה על השכר בשטח זה), כיון שיחסים אלו נמצאים בשטח החיים ״הרוחניים״ של האדם שבהם עצמאות היחיד חשובה ועיקר.

עוד יש נקודה, שלדעתי חשובה, והיא בשנוי הרגש והיחס לקבוצה מצד מייסדי הקבוצה ומצד אלה שנולדו בקבוצה. שאם מייסדי הקבוצה, או אלו שבאו לחיי הקבוצה מקרוב לפי ערך, יכולים לקבל סיפוק נפשי בהכירם שהגיעו לזה, כמו שכותב, מחיים שונים בהחלט ובתכלית, ומסביבה חדורה השקפת עולם הפכית, והשיגו חיי קבוצה מתוך עמל ויגיעה וקרבנות וסיגופים וכולי, שכל זה מוסיף יוקר והערצה לדבר המושג, הנה אלה שנולדו בקבוצה או נתגדלו בה רואים סדר חיים זה כטבעי, ואצל אלה בודאי שההגבלות של חיי הקבוצה, שהוזכרו לעיל, בולטות יותר מאשר הצדדים החיוביים, מה שמחוייב לעורר אצלם אי-סיפוק נפשי או אפילו התמרדות, ועכ״פ חיכוכים, כלפי אלה הכופים עליהם משטר קיבוצי (והבלטת הקבוצה כשלב והכנה - גם בזה תועיל).

ומכאן הבעי׳ הנוקבת, שדרך אגב לא מצאתי בספרו מענה עלי׳: מה ״נותנים״ לדור הנולד בקבוצה בתור מטרה או אידיאל שירצו להגיע לזה אפילו מתוך עמל ויגיעה ומסירות נפש במסגרת חיי החברה?

המשך בעמוד רכד

מחוזק האור אִשָּׁה הָיְתָה נמצאת בביתה בירושלים וּבוֹרֶרֶת חִטִּים לְאוֹר המנורות שֶׁל בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה.

שנינו במשנה: חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה כּוּ' היו מרקדין ואומרים שירות ותשבחות: תָּנוּ רַבָּנָן, יֵשׁ מֵהֶן שמשבחים וואֹמְרִים אַשְׁרֵי יַלְדוּתֵנוּ שֶׁלֹּא בִּיְּשָׁה אֶת זִקְנוּתֵנוּ – מודים להקב"ה על כך שלא עברו בילדותם עבירות שהיו מתביישים בהן בזקנותם, אֵלּוּ שאמרו כך הם הַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה שמילדותם היו חסידים ולא חטאו. וְיֵשׁ מֵהֶן אוֹמְרִים אַשְׁרֵי זִקְנוּתֵנוּ שֶׁכִּפְּרָה אֶת יַלְדוּתֵנוּ – שע"י ששבו בתשובה נתכפר להם עוונותיהם שעברו בילדותם, אֵלּוּ שאמרו כך הם הַבְּעֲלֵי תְּשׁוּבָה. אֵלּוּ וְאֵלּוּ – החסידים והבעלי תשובה פונים וואֹמְרִים כלפי הצעירים אַשְׁרֵי מִי שֶׁלֹּא חָטָא, וּמִי שֶׁחָטָא יָשׁוּב בתשובה כשעודנו צעיר שתשובתו מעולה יותר, וְיִמְחוֹל לוֹ הקב"ה.

תַּנְיָא, אָמְרוּ עָלָיו עַל הִלֵּל הַזָּקֵן, כְּשֶׁהָיָה שָׂמֵחַ בְּשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה היה מדבר בשם הקב"ה וכאילו מדבר הקב"ה בעצמו, וְאָמַר כֵּן: אִם אֲנִי כָּאן הַכֹּל כָּאן – כל עוד אני חפץ בבית זה ושכינתי שרויה כאן, יהא כבוד בית המקדש קיים, ויבואו כולם לכאן, וְאִם אֵינִי כָּאן מִי כָּאן – אך אם חלילה תחטאו ותסתלק השכינה, מי יבוא לכאן.

מימרא נוספת: הוּא – הלל הזקן הָיָה אוֹמֵר כֵּן, לַמְּקוֹם שֶׁאֲנִי אוֹהֵב שָׁם רַגְלַי מוֹלִיכוֹת אוֹתִי, לכך אני מגיע למקדש משום שאוהב אני לו, כנאמר (תהילים כו ח) 'ה' אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ' וגו'. עוד דרש הלל בשם הקב"ה שאומר לישראל אִם תָּבֹא אֶל בֵּיתִי – לבית המקדש, אֲנִי אָבֹא אֶל בֵּיתְךָ – לבתי כנסיות ובתי מדרשות, אבל אִם אַתָּה לֹא תָּבֹא אֶל בֵּיתִי אֲנִי לֹא אָבֹא אֶל בֵּיתְךָ שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ'.

אַף הוּא – הלל הזקן רָאָה גֻּלְגֹּלֶת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם והכיר בה שהיא של רוצח ועבשיו נרצח הוא ע"י ליסטים, פנה אליה וְאָמַר לָהּ, עַל דַּאֲטַפְתְּ אֲטַפּוּךְ – כעונש על כך שרצחת אנשים אחרים ונהצפת את גולגולתם במים רצחו אותך והציפו את גולגלותך, וּמְטִיפַיִךְ יְטוּפוּן – וגם סופן של אלה שהרגוך שעוד יבא יום שירצחו אותם ויציפו את גולגלותם.

כיון שהזכירו דברי הלל שרגליו היו מוליכות אותו, מביאים מימרא נוספת: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רִגְלוֹהִי דְּבַר אִינִישׁ אִינּוּן עָרְבִין בֵּיהּ – רגליו של האדם הם ערבים עבורו, ומשלמים את ערבונם לשמים על ידי שלַאֲתָר דְּמִיתְבְּעֵי, תַּמָּן מוֹבִילִין יָתֵיהּ – למקום שהוא מתבקש ליטול נשמתו ששם נגזר עליו למות, רגליו מוליכות אותו לשם.

מספרת הגמרא: הַנְהוּ תַּרְתֵּי כּוּשָׁאֵי דַּהֲווּ קָיְימֵי קַמֵּי שְׁלֹמֹה – שהיו עומדים לפני שלמה המלך, ושמותם כנזכר בכתובים אֵלִיחֹרֶף וַאֲחִיָּה בְּנֵי שִׁישָׁא וסְפָרִים דִּשְׁלֹמֹה הֲווּ. יוֹמָא חַד חֲזִייהּ – ראה שלמה לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת דַּהֲוָה קָא עָצִיב – שהיה עצוב, אָמַר לֵיהּ שלמה אַמַּאי עָצִיבְתְּ – מדוע עצוב אתה, אָמַר לֵיהּ מלאך המות לשלמה דְּקָא בָּעוּ מִינַּאי הָנֵי תַּרְתֵּי כּוּשָׁאֵי דִּיתְבֵי הָכָא – לפי שמבקשים ממני למעלה את נשמתם של שני הסופרים האלה, והיה עצוב לפי שלא היה יכול ליטול נשמתם כי אם בפתח העיר לוז. אך שלמה סבר שהוא עצוב משום שאינו רוצה להרגם, מַסְרִינְהוּ לִשְׁעִירִים – מסר שלמה את שני סופריו לשדים, וּשַׁדְּרִינְהוּ לְמִחְוֹאָ דְּלוּז – שלחם לעיר לוז ששם אין שליטה למלאך המות ואין מתים שם. כִּי מָטוּ לְמִחְוֹאָ דְּלוּז – כאשר הגיעו השדים עם שני הסופרים לפתח העיר לוז, שְׁכִיבוּ – מתו הסופרים. לְמָחָר חֲזִייהּ שלמה לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת דַּהֲוָה קָבְדַח – שהיה שמח, אָמַר לֵיהּ שלמה אַמַּאי בְּרִיחְתָּ – על מה הינך שמח, אָמַר לֵיהּ מלאך המות, שמחתי היא על כך שבַּאֲתָר דְּבָעוּ מִינַּאי תַּמָּן שַׁדַּרְתִּינְהוּ – למקום שנגזר ששם אוכל לקחת נשמתם לשם שלחתם. מֵיד פָּתַח שְׁלֹמֹה וְאָמַר, רִגְלוֹהִי דְּבַר אִינִישׁ אִינּוּן עָרְבִין בֵּיהּ, לַאֲתָר דְּמִיתְבְּעֵי, תַּמָּן מוֹבִילִין יָתֵיהּ.

תַּנְיָא, אָמְרוּ עָלָיו עַל רָבָן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, כְּשֶׁהָיָה שָׂמֵחַ שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה הָיָה נוֹטֵל שְׁמֹנֶה אֲגוּדוֹת שֶׁל אוֹר [בידו אחת], וְזוֹרֵק אַחַת באויר וְנוֹטֵל אַחַת בידו, וכך מהליף בין כל השמונה כשאחת תופס בידו והשאר היו באויר וְאֵין נוֹגְעוֹת זוֹ בָזוֹ. וּכְשֶׁהוּא היה מִשְׁתַּחֲוֶה, היה נוֹעֵץ את שְׁנֵי גּוּדְלָיו של שתי ידיו בָּאָרֶץ ונשען עליהם, וְשׁוֹחֶה וְנוֹשֵׁק אֶת הָרִצְפָּה וְזוֹקֵף, וְאֵין כָּל בְּרִיָּה בדורו מאלו שעמדו בעזרה שֶׁיְּכוֹלָה לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְהשתחויה באופן זה זוֹ הִיא קִידָה המוזכרת בכתובים, ופירשו חז"ל (ברכות לד:) שקידה היא על אפים, שאין כל גופו משתטח על הקרקע אלא רק עם פניו נושק לקרקע.

מספרת הגמרא: לֵוִי אַחְוֵי קִידָה קַמֵּיהּ דְּרַבִּי – הראה לפני רבי איך עושים קידה וְאִיטְּלַע – נעשה צולע וחיגר ברגליו. מקשה הגמרא: וְכִי הָא גָּרְמָא לֵיהּ שיהיה לחיגר, וְהָאמַר רַבִּי אֶלְעָזָר לְעוֹלָם אַל יָטִיחַ אָדָם דְּבָרִים – לא יזרוק דברים ויבוא בטענות כְּלַפֵּי מַעְלָה, שֶׁהֲרֵי אָדָם גָּדוֹל הַטִּיחַ דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה וְנענע שאִיטְּלַע – נעשה חיגר, וּמַנּוּ – ומי הוא אדם גדול זה, לֵוִי, הרי שנעשה חיגר משום הטחת דברים כלפי מעלה ולא מחמת מאמץ הקידה. מתרצת הגמרא: הָא וְהָא גָּרְמָא לֵיהּ – שני הדברים גרמו לו שנעשה חיגר, כלומר סיבת העונש היה על שהטיח דברים, ונענש בשעת הסכנה כשעשה את הקידה לפני רבי. לֵוִי הֲוָה מְטַיֵּיל קַמֵּיהּ דְּרַבִּי בְּתַמְנֵי סַכִּינֵי – היה משחק לפני רבי בשמונה סכינים, שהיה זורקם לאויר ותופסם ולא ניזוק. ולפי שהיה רבי נשיא ישראל ודואג תמיד בצרת ישראל, וגם היה חולה במשך שנים רבות, לכך רצו לכבדו ולשמחו. שְׁמוּאֵל עשה מעשה דומה קַמֵּיהּ שְׁכוֹר מַלְכָּא – מלך פרס, בִּתְמָנְיָא מִזְגֵי חַמְרָא – בשמונה כוסות מזוגים ביין, שזרקם ולא נשברו הכוסות ולא נשפך היין. אַבָּיֵי עשה כך קַמֵּיהּ (דרבא) [דְּרַבָּה] בִּתְמָנְיָא בֵּיעֵי – בשמונה ביצים ולא נשברו בזריקתם, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שעשה זאת בְּאַרְבָּעָה בֵּיעֵי.

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, שהיה מן הלויים השוערים [וי"א משוררים], כְּשֶׁהָיִינוּ שְׂמֵחִים שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה במשך ימי חג הסוכות לֹא רָאִינוּ שֵׁינָה בְּעֵינֵינוּ. כֵּיצַד היה סדר היום, שָׁעָה רִאשׁוֹנָה תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, מִשָּׁם לַתְּפִלָּה של שחרית, מִשָּׁם לְקָרְבַּן מוּסָף, מִשָּׁם לִתְפִלַּת הַמּוּסָפִין, מִשָּׁם לְבֵית הַמִּדְרָשׁ לְלימוד התורה, מִשָּׁם לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, מִשָּׁם לִתְפִלַּת הַמִּנְחָה, מִשָּׁם לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, מִכָּאן וְאֵילָךְ לְשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה שנמשכה כל הלילה כבמשנה לעיל (נא.).

מקשה הגמרא: אֵינִי – איך אפשר שלא ישנו במשך מספר ימים, וְהָאמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אם נשבע אדם שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אִישַׁן שְׁלֹשָׁה יָמִים, מַלְקִין אוֹתוֹ מיד משום שבועת שוא, שכיון שדבר זה אי אפשר לקיימו הרי הוא כאילו נשבע על אבן שהוא זהב שלוקה משום שבועת שוא, וְיִשַּׁן לְאַלְתַּר אם ירצה לפי שלא חלה השבועה לאסרו בשינה. וכיצד אמר רבי יהושע בן חנניה שלא היינו ישנים במשך מספר ימים. מתרצת הגמרא: אֶלָּא הָכִי קָאָמַר רבי יהושע בן חנניה, לֹא טָעֲמָנוּ טַעַם שֵׁינָה – לא היינו ישנים על מיטותינו, אלא דֶּרֶךְ הֲווּ מְנַמְנְמֵי אַכַּתְּפָא דְּהַדְדֵי – מנמנמים היו איש על כתף רעהו. שנינו במשנה: הלויים עומדים על חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים, כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבספר תהילים: אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְהַהוּא מִדְּרַבָּנָן דְּהֲוֵי קָמְסַדֵּר אַגַּדְתָּא קַמֵּיהּ – לאותו תלמיד חכם שהיה מסדר אגדות לפניו, וכך אָמַר לֵיהּ, [מִי] שָׁמִיעַ לָךְ – האם שמעת הָנֵי חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שיר המַעֲלוֹת שבתהילים כְּנֶגֶד מִי אֲמָרָם דָּוִד. אָמַר לֵיהּ אותו תלמיד חכם, הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָה דָּוִד את השִׁיתִּין – נקבים שהיו בבנין המזבח עד התהום שבהם היה יורד ניסוך היין של ספלים כל השנה, פגע בחרס שהיה מונח על פתח התהום וְקָפָא תְּהוֹמָא וּבְעֵי לְמִשְׁטְפָא עָלְמָא – צף התהום ורצה לשטוף את העולם, באותו זמן אָמַר דָּוִד חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שיר המַעֲלוֹת וְהוֹרִידָן. הקשה לו רב חסדא אִי הָכִי – אם כדבריך מדוע נקראים הם חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה 'מַעֲלוֹת', הרי 'יוֹרְדוֹת' מִיבָּעֵי לֵיהּ – היה לו לקרותן חמש עשרה שיר היורדות כיון שהם גרמו להוריד המים. אָמַר לֵיהּ רב חסדא לאותו תלמיד חכם הוֹאִיל וְפתחת בענין זה, אַדְכַּרְתָּן – נזכר אני (מִלְּתָא) דְּהָכִי אִתְּמַר, בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָה דָּוִד שִׁיתִּין, קָפָא תְּהוֹמָא וּבְעָא לְמִשְׁטְפָא עָלְמָא, אָמַר דָּוִד מִי אִיכָּא דְּיָדַע – האם יש מי שיודע אִי שָׁרֵי לְמִכְתַּב שֵׁם

רש"י

יש מהן אומרים — היינו תושבחתא דמתניתין שמשבחין להקדוש ברוך הוא על כך. **אלו חסידים** — כל חסיד הוי חסיד מעיקרו. **שלא ביישה כו'** — שלא עברנו עבירה בילדותינו, לבייש את זקנותנו. **אם אני כאן הכל כאן** — דורש היה לרבים שלא יחטאו בשמו של הקדוש ברוך הוא. אם אני כאן הכל כאן — כל זמן שאני חפץ בבית הזה, ושבינתי שרויה בו — יהא כבודו קיים ויבאו הכל כאן. ואם תחטאו ואסלק שכינתי, מי יבא כאן. הכי גרסינן בתוספתא. **הוא היה אומר: למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי אם אתה תבא לביתי** — ונראה לי שאף כאן צריך לגורסה כן משום דאמר ר' יוחנן בתרה: רגלוהי דבר איניש כו'. ואי לא גרסינן ליה, מאי שייכא דר' יוחנן הכא? **שצפה על פני המים** — שחתכו את ראשו והטילוהו למים, והכיר בו שהוא רוצח, ופגעו בו עכשיו לסטים כיוצא בו. **אמר לה על דאטפת אטפוך** — על שהצפת גלגולות של אחרים במים — אטפוך = הציפוך אחרים עכשיו. **לסוף מטיפיך יטופון** — עוד יבא יום ויציפו גולגולתם של אלו שהרגוך. **לאתר דמתבעי** — למקום שנגזר עליו למות בו, משם הוא מתבקש ליטול נשמתו. **תמן מובילין יתיה** — לשם רגליו מוליכות אותו. **תרי כושאי** — על שם שהיו יפים קרי להו הכי. **אליחורף ואחיה** — פסוק הוא במלכים, שהיו סופרים לשלמה. **דקא בעו מינאי** — אלו מתבקשים ממני למעלה, שהגיע זמנם למות. ולא היה יכול ליטול נשמתם כיון שלא נגזר עליהם למות, כי אם בשער לוז. **מסרינהו** — שלמה. **לשעירים** — לשדים, שהוא היה מלך עליהם, כדכתיב (דברי הימים א כט) "וישב שלמה על כסא ה' למלך" — שמלך על העליונים ועל התחתונים. **אמטינהו למחוזא דלוז** — עיר שאין מלאך המות שולט בתוכה, כדאמרינן בסוטה (מו,ב). **ערבין ביה** — לשמים, משלמין ערבותן ומוליכין אותו למקום שמתבקש שם. **שני גודליו** — של שתי ידיו. ונשען עליהן עד ששוחה ונושק את הרצפה, לקיים מה שנאמר "כי רצו עבדיך את אבניה" (תהלים קב). **וזו קידה** — האמורה בכתובים. דאמר מר: קידה על אפים, אין לו להשתטח להגיע לארץ גופו אלא פניו בלבד, מי שיודע ויכול לעשות כן. ובדורו של רבן שמעון לא היה אחד מעומדי עזרה יכול לעשות כן, אלא הוא. **איטלע** — נעשה חיגר. לפי שכשזוקף גופו מאליו, ואינו נשען על ידיו בחזקה לדחוף גופו למעלה, נמצא כל אונס זקיפתו על מתניו. **יטיה** — יזרוק, לשון "במטחוי קשת" (בראשית כא). **הטיה דברים** — במס' תענית (כה,א): עלית וישבת לך במרום ואי אתה משגיח על בניך. **הא והא גרמא ליה** — נענע בחטאת דברים ונענע בשעת המאורע, כדאמרינן במסכת שבת (לב,א): נפל תורא חדד לסכינא. **קמיה דרבי** — בביתו. שהיה נשיא ומכבדין אותו לשמחו. שהיה דואג תמיד בצרת ישראל ובחוליו, כדאמרינן בנדרים (נ,ב): יומא דמחיך ביה רבי אתי פורענות לעלמא. **שבור מלכא** — מלך פרס היה. **מזגי חמרא** — כוסות זכוכית מלאים יין, ואין היין נשפך. **רבי יהושע בן חנניה** — מן הלוים המשוערים היה, כדאמר בערכין (יא,ב): וכבר הלך ר' יוחנן בן גודגדא לסייע את ר' יהושע בן חנניה בהגפת דלתות. **מלקין אותו** — שנשבע לשוא. ומשעה שיצאת שבועה מפיו הרי הוא כנשבע על העמוד של אבן שהוא של זהב, שאף זה נשבע על דבר שאי אפשר. ובשבועות (כט,א) תנן דהיינו שבועת שוא, וחייבים על זדונה מכות — וכגון שהתרו בו. **בשעה שכרה דוד שיתין** — ולא סבירא ליה שמששת ימי בראשית נבראו, ואי סבירא ליה שמא נתמלאו עפר או צרורות, וצריך לברותן. **קפא תהומא** — צף התהום למעלה ויצא. "ויצף הברזל" — מתרגמינן 'וקפא פרזלא' (מלכים ב ו). **אמר ליה** — רב חסדא לדידיה, הואיל ואדברתן, הכי איתמר. **מי איכא דידע כו'** — דוד לא היה מורה הלכה בפני רבו אחיתופל, והוא היה שם.

אחספא

תוספות

אשה היתה בוררת חיטין לשמחת בית השואבה — בירושלמי פריך: היאך בוררת? האיכא מעילה, דשמן ופתילה היו של הקדש! ומשני: דקול ומראה וריח אין בהן משום מעילה. וקשה, דבפרק "כל שעה" (פסחים כו,א ושם) אמרינן עלה: מעילה הוא דליכא, הא איסורא איכא! ויש לומר: דבוררת לאו דוקא, אלא כלומר היתה יכולה לברור מרוב אורה. **אם** אני כאן — פירש בקונטרס: שהיה הלל אומר בשמו של הקדוש ברוך הוא. אבל בירושלמי משמע שהיה אומר על עצמו, דפריך: ולקילוסיו הוא צריך? כלומר: וכי היה צריך לשבחו, והכתיב "אלף אלפין ישמשוניה"! ומשני דכנגד ישראל היה אומר: וחביב עליו קילוסן של ישראל מן הכל, שנאמר (שמואל ב כג) "ונעים זמירות ישראל", וכתיב (תהלים כב) "ואתה קדוש יושב תהלות ישראל". ומיהו, הא דקאמר: אם אתה תבא אל ביתי אני אבא אל ביתך — לא אפשר אלא בשכינה, דהא דריש ליה מדכתיב "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך".

רבי

אִשָּׁה הָיְתָה בּוֹרֶרֶת חִטִּים לְאוֹר שֶׁל בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה. "חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה" כו'. תְּנוּ רַבָּנַן, יֵשׁ מֵהֶן אוֹמְרִים: "אַשְׁרֵי יַלְדוּתֵנוּ שֶׁלֹּא בִּיְּשָׁה אֶת זִקְנוּתֵנוּ" - אֵלּוּ חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, וְיֵשׁ מֵהֶן אוֹמְרִים: "אַשְׁרֵי זִקְנוּתֵנוּ שֶׁכִּפְּרָה אֶת יַלְדוּתֵנוּ" - אֵלּוּ בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה. אֵלּוּ וְאֵלּוּ אוֹמְרִים "אַשְׁרֵי מִי שֶׁלֹּא חָטָא, וּמִי שֶׁחָטָא יָשׁוּב וְיִמְחוֹל לוֹ". תַּנְיָא, אָמְרוּ עָלָיו עַל הִלֵּל הַזָּקֵן כְּשֶׁהָיָה שָׂמֵחַ בְּשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה אָמַר כֵּן: אִם אֲנִי כָּאן - הַכֹּל כָּאן, וְאִם אֵינִי כָּאן - מִי כָּאן. הוּא הָיָה אוֹמֵר כֵּן: לְמָקוֹם שֶׁאֲנִי אוֹהֵב שָׁם רַגְלַי מוֹלִיכוֹת אוֹתִי, אִם תָּבֹא אֶל בֵּיתִי - אֲנִי אֶבֹא אֶל בֵּיתְךָ, אִם אַתָּה לֹא תָּבֹא אֶל בֵּיתִי - אֲנִי לֹא אֶבֹא אֶל בֵּיתְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ". אַף הוּא רָאָה גֻּלְגֹּלֶת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם, אָמַר לָהּ: עַל דְּאַטֵּפְתְּ אַטְפּוּךְ, וּמְטִיפַיִךְ יְטוּפוּן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רַגְלוֹהִי דְּבַר אִינִישׁ אִינּוּן עָרְבִין בֵּיהּ, לַאֲתַר דְּמִיתְבְּעֵי תַּמָּן מוֹבִילִין יָתֵיהּ. הָנָהוּ תַּרְתֵּי כּוּשָׁאֵי דְּהָווּ קָיְימִי קַמֵּי שְׁלֹמֹה, "אֱלִיחֹרֶף וַאֲחִיָּה בְּנֵי שִׁישָׁא", סוֹפְרִים דִּשְׁלֹמֹה הָווּ. יוֹמָא חַד חַזְיֵיהּ לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת דַּהֲוָה קָא עָצִיב. אֲמַר לֵיהּ: אַמַּאי עָצִיבְתְּ? אֲמַר לֵיהּ: דְּקָא בָּעוּ מִינַּאי הָנֵי תַּרְתֵּי כּוּשָׁאֵי דְּיָתְבֵי הָכָא. מְסָרִינְהוּ לַשְּׁעִירִים שָׁדְרִינְהוּ לְמִחוֹזָא דִּלּוּז. כִּי מְטוּ לְמִחוֹזָא דִּלּוּז שְׁכִיבוּ. לְמָחָר חַזְיָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת דַּהֲוָה קָבְדַח, אֲמַר לֵיהּ: אַמַּאי בְּדִיחַת? אֲמַר לֵיהּ: בַּאֲתַר דְּבָעוּ מִינַּאי תַּמָּן שְׁדַרְתִּינְהוּ. מִיָּד פָּתַח שְׁלֹמֹה וְאָמַר: רַגְלוֹהִי דְּבַר אִינִישׁ אִינּוּן עָרְבִין בֵּיהּ, לַאֲתַר דְּמִיתְבְּעֵי תַּמָּן מוֹבִילִין יָתֵיהּ. תְּנֵיָא, אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל כְּשֶׁהָיָה שָׂמֵחַ בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה הָיָה נוֹטֵל שְׁמֹנֶה אֲבוּקוֹת שֶׁל אוֹר, וְזוֹרֵק אַחַת וְנוֹטֵל אַחַת וְאֵין נוֹגְעוֹת זוֹ בָזוֹ. וּכְשֶׁהוּא מִשְׁתַּחֲוֶה נוֹגֵעַ שְׁנֵי גוּדְלָיו בָּאָרֶץ וְשׁוֹחֵה, וְנוֹשֵׁק אֶת הָרִצְפָּה וְזוֹקֵף, וְאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְזוֹ הִיא קִידָּה. לֵוִי קִידָּה קַמֵּיהּ דְּרַבִּי, וְאִיטְּלַע. וְהָא גַּרְמָא לֵיהּ? וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְעוֹלָם אַל יַטִּיחַ אָדָם דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה, שֶׁהֲרֵי אָדָם גָּדוֹל הֵטִיחַ דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה וְאִיטְּלַע, וּמַנּוּ - לֵוִי! הָא וְהָא גַּרְמָא לֵיהּ. לֵוִי הֲוָה מְטַיֵּיל קַמֵּיהּ דְּרַבִּי בְּתַמְנֵי סַכִּינִי. שְׁמוּאֵל קַמֵּיהּ שְׁבוֹר מַלְכָּא בִּתְמַנְיָא מַזְגֵי חַמְרָא. אַבַּיֵּי קַמֵּיהּ דְּרָבָא בִּתְמַנְיָא בֵּיעֵי, וְאָמְרִי לָהּ בְּאַרְבָּעָה בֵּיעֵי. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה: כְּשֶׁהָיֵינוּ שְׂמֵחִים שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה לֹא רָאִינוּ שֵׁינָה בְּעֵינֵינוּ. כֵּיצַד? שָׁעָה רִאשׁוֹנָה - תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, מִשָּׁם - לִתְפִלָּה, מִשָּׁם - לְקִרְבַּן מוּסָף, מִשָּׁם - לִתְפִלַּת הַמּוּסָפִין, מִשָּׁם - לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, מִשָּׁם - לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, מִשָּׁם - לִתְפִלַּת הַמִּנְחָה, מִשָּׁם - לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, מִכָּאן וְאֵילָךְ - לְשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה. אִינִי? וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: "שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אִישַׁן שְׁלֹשָׁה יָמִים" - מַלְקִין אוֹתוֹ וְיָשֵׁן לְאַלְתַּר! אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: לֹא טָעֲמִנוּ טַעַם שֵׁינָה, דַּהֲווּ מְנַמְנְמִי אַכַּתְּפָא דַּהֲדָדֵי. "חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת". אֲמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְהַהוּא מִדְּרַבְּנַן דַּהֲוֵי קָמְסַדֵּר אַגַּדְתָּא קַמֵּיהּ, אָמַר לֵיהּ: שְׁמִיעַ לָךְ הָנֵי חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת כְּנֶגֶד מִי אָמְרָם דָּוִד? אֲמַר לֵיהּ, הָכִי אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּשָׁעָה שֶׁכָּרָה דָּוִד שִׁיתִּין, קָפָא תְּהוֹמָא וּבְעָא לְמִשְׁטְפָא עָלְמָא, אָמַר דָּוִד חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְהוֹרִידָן! אִי הָכִי, חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה "מַעֲלוֹת"? יוֹרְדוֹת מִיבְּעֵי לֵיהּ! אֲמַר לֵיהּ: הוֹאִיל וְאַדְּכַרְתָּן מִלְּתָא, הָכִי אִתְּמַר: בְּשָׁעָה שֶׁכָּרָה דָּוִד שִׁיתִּין קָפָא תְּהוֹמָא וּבְעָא לְמִשְׁטְפָא עָלְמָא, אֲמַר דָּוִד: מִי אִיכָּא דְּיָדַע אִי שָׁרֵי לְמִכְתַּב שֵׁם

אחספא

אחספא — מפני שהחרס צולל ויורד ואינו צף, כדי שירד וינוח על הנקב. ובאגדת דספר שמואל מפורש שמצאו דוד על פני נקב התהום, וכתוב בו שהיה שם מששת ימי בראשית. **לעשות שלום בין איש לאשתו** — לבדוק את הסוטה. ואם טהורה היא יהא שלום ביניהם. **שמי שנכתב בקדושה** — שכתב במגילה "יתן ה' אותך" וגו', כדכתיב "וכתב את האלות האלה" וגו' (במדבר ה). **כמה דמידלי טפי מירטב עלמא** — במה שהתהום גבוה וסמוך לארץ — מתלחלח העולם, והארץ מצמחת פירותיה. **אמר** — חמשה עשר מזמורים של שיר המעלות. **סומכא דארעא** — עובי הארץ עד התהום. **סולמי דפרת** — מעלות העשויות כמחילות, שבהן מי פרת עולין תחת הקרקע. לפי שפרת גבוה מוצאו מאד, כדאמרינן בבכורות (נה,א): כל הנהרות למטה מפרת. ומים היוצאים מהר גבוה, אם דרך מתוקן להם, עולין על הר כיוצא בו, ולא יותר. לפיכך, אף החופרים בהרים שבבבל, הסמוכה לפרת, מוציאין מים. **וקאי אחמשה** — עמדו על חמשת, שעדיין יש ה' מעלות לירד עד עזרת הנשים. **ממשמע שנאמר ופניהם קדמה אינו יודע שאחוריהם אל היכל ה'** — שהיו עומדים פתח ההיכל, כדכתיב ברישיה דקרא "והנה פתח היכל ה' כעשרים וחמשה איש", ולא הוה ליה למיכתב אלא "ופניהם קדמה", וממילא ידענא דאחוריהם אל היכל ה' — שהיכל הוא במערב, ופתחו בכותל מזרחי. **מפריעין** = מגלין. **ומתריזין** — ריעי. **שמע שמע** — פסוקא פסוקא — ותני ליה. **כאומר מודים מודים** — דתנן (ברכות לג,ב): משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות. **אנו** ליה **משתחוים** וליה **עינינו** מיחלות — דכיון דאתרי מילי קמדבר ליה תרי זימני, ולאו אחדא מילתא תרי זימני — לית לן בה. **משנה מעשרים ואחת תקיעות** — בכל יום כדמפרש, ואזיל: פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, ותרועה באמצע, חשיב ליה תלת. **שלש לפתיחת שערים** — שערי העזרה. **תשע לתמיד של שחר** — כשהיו מנסכין את נסכי התמיד, הלוים אומרים בשיר. ושלשה פרקים היו בשיר: שהיו מפסיקין בו, ותוקעין הכהנים בחצוצרות, ומשתחוים העם, כדתנן במסכת תמיד (פרק ז משנה ג): הגיעו לפרק, תקעו והשתחוו העם. על כל פרק — תקיעה, ועל כל תקיעה — השתחויה ועל כל תקיעה היתה תרועה באמצע, ופשוטה לפניה ולאחריה. **ובמוספין** — ביום שיש בו מוסף, מוסיפין עוד תשע לשיר של מוספין. **שלשה להבטיל העם ממלאכה** — כדמפרש בשילהי "במה מדליקין" (שבת לה,ב). **בין קודש לחול** — כשקדש היום, להודיע שחשכה, ויש מעתה חיוב סקילה במלאכה. **שלש לפתיחת שערים** — כמו בכל יום. שבעה שערים היו בעזרה. **שלש לשער העליון** — דאמרן לעיל: קרא הגבר — תקעו והריעו ותקעו. **שלש לשער התחתון** — דאמרן לעיל: הגיעו לעזרה — תקעו והריעו ותקעו. והיו מאריכין בהן עד שהגיעו לשער היוצא למזרח — והוא שער התחתון. ובגמרא מפרש אמאי לא חשיב שלש של מעלה העשירית. **שלש למילוי המים** — אחר שמלאום, ושבו ובאו להן לעזרה דרך שער המים. ותנן לעיל בפרק "לולב וערבה" (מח,ב): הגיעו לשער המים — תקעו והריעו ותקעו. **שלש לנבי מזבח** — כשזוקפין את הערבה, כדתנן בפרק "לולב וערבה" לעיל (מה,א): וזוקפין את הערבה בצידי המזבח, ותקעו והריעו ותקעו. **גמרא אחת היא** — מצוה אחת הן, וחדא חשיב להו, הכי גרסינן: מאי טעמא דרבי יהודה, דכתיב "ותקעתם תרועה", אלמא: תרועה היינו תקיעה. כלומר, מדקרי לתרועה תקיעה, שמע מינה חדא היא. **ההיא לפשוטה לפניה ופשוטה לאחריה** — מהכא ילפינן לה בראש השנה (לד,א): דכתיב "ותקעתם" — והדר "תרועה" והדר כתיב "תרועה יתקעו", כלומר: אחר התרועה — יתקעו. **ההוא לסימנא בעלמא הוא** — ההיא תקיעה, שהיא להקהיל הקהל — אינה אלא לסימן בשהיה משה רוצה לדבר אליהם. ואינה מצוה. **רחמנא שויה מצוה** — שמצווים להקהיל בסימן זה, ולא באחר. **ולא כלום** — לא היה מפסיק בינתים, אלא כדי נשימה.

מהו

רבי יהודה סבר תקיעה ותרועה ותקיעה אחת היא — מכאן ראיה לפירוש הקונטרס, דפרק "במה מדליקין" (שבת לה,ב ושם) גבי שש תקיעות בערב שבת, שכולן בסדר תקיעה ותרועה ותקיעה. והא דקתני התם: התחיל לתקוע תקיעה שניה — תקיעה לאו דוקא, דתרועה היא. דהא קתני מתניתין: שלש להבטיל את העם ממלאכה, ור' יהודה לא חשיב לה אלא אחת. ואף על גב דאמרינן בשמעתין לרבי יהודה: אין בין תקיעה לתרועה ותקיעה ולא כלום — לאו אבולהו קאי, דהנך להבטיל את העם מן המלאכה היה שהות גדול בין זו לזו, כדאמר בסוף "במה מדליקין" (גם זה שם).

מהו

אַחַסְפָּא וְנִשְׁדֵּיהּ בְּתְהוֹמָא וּמַנַּח? לֵיכָּא דְּקָאָמַר לֵיהּ מִידֵּי. אָמַר דָּוִד: כֹּל דְּיָדַע לְמֵימַר וְאֵינוֹ אוֹמֵר - יֵחָנֵק בִּגְרוֹנוֹ. נָשָׂא אֲחִיתוֹפֶל קֹל וְחוֹמֶר בְּעַצְמוֹ: וּמַה לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, אָמְרָה תּוֹרָה: שְׁמִי שֶׁנִּכְתַּב בִּקְדוּשָׁה יִמָּחֶה עַל הַמַּיִם, לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם לְכָל הָעוֹלָם כּוּלוֹ - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֲמַר לֵיהּ: שָׁרֵי. כְּתַב שֵׁם אַחַסְפָּא, וּשְׁדֵי לְתְהוֹמָא, וְנַחֵית תְּהוֹמָא שִׁיתְּסַר אַלְפֵי גַּרְמִידֵי. כִּי חָזֵי דְּנַחֵית טוּבָא, אֲמַר: כַּמָּה דְּמִידְלִי טְפֵי מִירְטַב עָלְמָא. אָמַר חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאִסְפְּקֵיהּ חֲמֵישֵׁר אַלְפֵי גַּרְמִידֵי, וְאוֹקְמֵיהּ בְּאַלְפֵי גַּרְמִידֵי. אֲמַר עוּלָּא: שְׁמַע מִינָּהּ, סוּמְכָא דְּאַרְעָא אַלְפֵי גַּרְמִידֵי. וְהָא חָזִינַן דְּכֵרֵינַן פּוּרְתָּא וְנָפְקֵי מַיָּא! אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָא: הַהוּא מִסּוּלְמָא דִּפְרָת. "וְעָמְדוּ כֹּהֲנִים בַּשַּׁעַר הָעֶלְיוֹן שִׁיּוֹרֵד" כו'. בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה: לְמַעֲלָה עֲשִׂירִית דְּנָחֵית חֲמִשָּׁה וְקָאֵי אַעֲשָׂרָה, אוֹ דִּלְמָא דְּנָחֵית עֲשָׂרָה וְקָאֵי אַחֲמִשָּׁה? תֵּיקוּ. תָּנוּ רַבָּנַן: מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה" אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁאֲחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה'? אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה'" - מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ פּוֹרְעִין עַצְמָן, וּמַתְרִיזִין כְּלֵפֵי מַטָּה. "אָנוּ לָיהּ וּלְיָהּ עֵינֵינוּ" כו'. אִינִי? וְהָאָמַר רַבִּי זֵירָא: כָּל הָאוֹמֵר "שְׁמַע" "שְׁמַע" כְּאִילּוּ אָמַר "מוֹדִים" "מוֹדִים"! אֶלָּא הָכִי אָמְרִי: הֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִים קֵדְמָה, וְאָנוּ לָיהּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים, וְעֵינֵינוּ לָיהּ מְיַחֲלוֹת. **מִשְׁנָה** אֵין פּוֹחֲתִין מֵעֶשְׂרִים וְאַחַת תְּקִיעוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, וְאֵין מוֹסִיפִין עַל אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה. בְּכָל יוֹם הָיוּ שָׁם עֶשְׂרִים וְאַחַת תְּקִיעוֹת בַּמִּקְדָּשׁ: שָׁלֹשׁ לְפִתִּיחַת שְׁעָרִים, וְתֵשַׁע לְתָמִיד שֶׁל שַׁחַר, וְתֵשַׁע לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. וּבַמּוּסָפִין הָיוּ מוֹסִיפִין עוֹד תֵּשַׁע. וּבְעֶרֶב שַׁבָּת הָיוּ מוֹסִיפִין שֵׁשׁ: שָׁלֹשׁ לְהַבְטִיל אֶת הָעָם מִמְّלָאכָה, וְשָׁלֹשׁ לְהַבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל. עֶרֶב שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג הָיוּ שָׁם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה: שָׁלֹשׁ לִפְתִיחַת שְׁעָרִים, שָׁלֹשׁ לַשַּׁעַר הָעֶלְיוֹן, וְשָׁלֹשׁ לַשַּׁעַר הַתַּחְתּוֹן, וְשָׁלֹשׁ לְמִילּוּי הַמַּיִם, וְשָׁלֹשׁ עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ, תֵּשַׁע לְתָמִיד שֶׁל שַׁחַר, וְתֵשַׁע לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְתֵשַׁע לְמוּסָפִין, שָׁלֹשׁ לְהַבְטִיל אֶת הָעָם מִן הַמְّלָאכָה, וְשָׁלֹשׁ לְהַבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל. **גְּמָרָא** מַתְנִיתִין דְּלֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה. דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַפּוֹחֵת לֹא יִפְחוֹת מִשֶּׁבַע, וְהַמּוֹסִיף לֹא יוֹסִיף עַל שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי? רַבִּי יְהוּדָה סָבַר: תְּקִיעָה תְּרוּעָה תְּקִיעָה אַחַת הִיא, וְרַבָּנַן סְבְרִי: תְּקִיעָה לְחוּד וּתְרוּעָה לְחוּד. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? אָמַר קְרָא: "וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה" וּכְתִיב: "תְּרוּעָה יִתְקָעוּ". הָא כֵּיצַד? תְּקִיעָה וּתְרוּעָה אַחַת הִיא. וְרַבָּנַן? הַהוּא לִפְשׁוּטָה לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ הוּא דַּאֲתָא. וְרַבִּי יְהוּדָה, לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ מְנָלֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מִ"שְׁנַיִם". וְרַבָּנַן מַאי טַעְמַיְיהוּ? דִּכְתִיב: "וּבְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל תִּתְקְעוּ וְלֹא תָרִיעוּ", וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ תְּקִיעָה תְּרוּעָה אַחַת הִיא, אָמַר רַחֲמָנָא פַּלְגָּא דְּמִצְוָה עָבִיד וּפַלְגָּא לָא עָבִיד? וְרַבִּי יְהוּדָה: הַהוּא לְסִימָנָא בְּעָלְמָא הוּא דַּאֲתָא. וְרַבָּנַן: סִימָנָא הוּא, וְרַחֲמָנָא שַׁוְיֵהּ מִצְוָה. כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּאָמַר רַב כָּהֲנָא: אֵין בֵּין תְּקִיעָה לִתְרוּעָה וְלֹא כְּלוּם, כְּמַאן? כְּרַבִּי יְהוּדָה. אִי רַבִּי יְהוּדָה, פְּשִׁיטָא!

מהו

... צריך להתייעץ עם מוריו ומחנכיו הנפגשים איתו מדי יום ביומו ולהתחשב עם הוראותיהם כיוון שהם הרואים את הנער בעת לימודו ובעת היותו עם חבריו, ורואים בלי נטייה.

ממכתב ט' אלול, תשי"ד

אַחַסְפָּא – האם מותר לכתוב את שם ה' על החרס **וְנִשְׁדְּיֵהּ בְּתְהוֹמָא וּמְנַח** – ולזורקו לתהום שינוח על פתח התהום ויעצור את המים, **או שאסור משום שגורם שימחק השם במים, וליכָּא דְקָאָמַר לֵיהּ מִידִּי** – לא היה מי שישיבו דבר. **אָמַר דָּוִד, כָּל דְּיָדַע לְמֵימַר וְאֵינוֹ אוֹמֵר יֵחָנֵק בְּגִרוֹנוֹ, מדה כנגד מדה, שגורם לעולם להיטבע ולהיחנק. נָשָׂא אֶחִיתוֹפֶל קַל וָחוֹמֶר בְּעַצְמוֹ, וּמַה כדי לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ** – ולהתיר את הסוטה לבעלה אם יתברר שהיא טהורה, **אָמְרָה תּוֹרָה שְׁמִי שֶׁנִּכְתַּב בִּקְדוּשָׁה יִמָּחֶה עַל הַמַּיִם** – שכותב על גבי מגילה את הפסוקים מפרשת סוטה ובתוכם יש שם ה' ומוחק אותם לתוך המים, ומשקה את האשה, ואם נמצאת טהורה היא מותרת לבעלה. **לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם לְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ שלא ישטף, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שמותר למחוק את שם ה'. ועל פי קל וחומר **זה אָמַר לֵיהּ אחיתופל לדוד דשָׁרֵי** – מותר לעשות כך. ואכן **כָּתַב דוד שֵׁם ה' אַחַסְפָּא** – על החרס **וְשָׁדֵי לְתְהוֹמָא** – והשליכו לתהום וצלל ונח על פתח התהום, **וְנַחִית תְּהוֹמָא שִׁיתְסַר אַלְפֵי גַּרְמִידֵי** – וירד גובה המים שבתהום שש עשרה אלף אמות. **כִּי חָזֵי דְּנַחִית טוּבָא** – כאשר ראה דוד שיורד התהום כל כך הרבה, **אָמַר, כַּמָּה דְּמִידְּלֵי טְפֵי מִירְתַּב עָלְמָא** – כמה שיעלה התהום ויתקרב סמוך לארץ כך תהיה האדמה רטובה ולחה יותר והפירות יגדלו טוב יותר, **לכך אָמַר חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה** מזמורי שיר **הַמַּעֲלוֹת וְאַפְקֵיהּ חֲמִיסַר אַלְפֵי גַּרְמִידֵי** – והעלה את התהום חמש עשרה אלף אמות, **וְאוֹקְמֵיהּ בְּאַלְפֵי גַּרְמִידֵי** – והעמידו בגובה אלף אמות מתחת לאדמה. ולכך נקראו 'שיר המעלות' שהם גרמו לעליית התהום. **אָמַר עוּלָּא, שֶׁמַּע מִינָּהּ שסומְכָא דְּאַרְעָא אַלְפֵי גַּרְמִידֵי** – עובי הקרקע עד התהום אלף אמה. מקשה הגמרא: **וְהָא חָזִינַן דְּכָרְיָנָן פּוּרְתָּא וְנָפְקֵי מַיָּא** – והרי אנו רואים שחופרים מעט, אף שלא בעומק אלף אמה, ובוקעים מים. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָּא הַהוּא מִסּוּלְּמָא דִּפְרָת** – מים אלו הבוקעים מהחפירות אינם מהתהום, אלא ממחילות [בעין צינורות] שתחת הקרקע המובילות את מי נהר פרת:

שנינו במשנה: **וְעָמְדוּ כֹּהֲנִים בַּשַּׁעַר הָעֶלְיוֹן שֶׁיּוֹרֵד כו'** הגיעו למעלה עשירית תקעו והריעו ותקעו: **בָּעֵי** – נסתפק **רַבִּי יִרְמְיָה, מה הכוונה לְמַעֲלָה עֲשִׂירִית', האם הכוונה דְּנַחִית חֲמִשָּׁה וְקָאֵי אַעֲשָׂרָה** – שירדו חמש מדרגות מעזרת כהנים לעבר עזרת נשים, ועמדו על המדרגה העשירית מלמטה. **אוֹ דִּלְמָא, דְּנַחִית עֲשָׂרָה וְקָאֵי אַחֲמִשָּׁה** – שירדו עשר מדרגות ועומדים על המדרגה העשירית מלמעלה שהיא חמישית מלמטה. מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בלא פתרון.

תָּנוּ רַבָּנָן נאמר בפסוק (יחזקאל ח טז) 'וַיָּבֵא אֹתִי אֶל חֲצַר בֵּית ה' הַפְּנִימִית וְהִנֵּה פֶתַח הֵיכַל ה' בֵּין הָאוּלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ כְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אַחֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה' וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִיתֶם קֵדְמָה לַשָּׁמֶשׁ', ויש להקשות **מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר 'וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה'** – לכיוון מזרח, **אֵינִי יוֹדֵעַ** – האם איני מבין מזה **שֶׁאֲחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה'**, הרי ההיכל היה במערב ופתחו למזרח ואם עמדו כשפניהם לכיוון הפתח שבמזרח, ודאי שאחוריהם היה להיכל. **אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה'', מְלַמֵּד** שהיה אחוריהם מגולה **שֶׁהָיוּ פּוֹרְעִין עַצְמָן** – מגלין עצמן בחוסר צניעות **וּמַתְרִיזִין** – עושין צרכיהן **כְּלַפֵּי מַטָּה, ועל כך בא עונשם:**

שנינו במשנה: שלדעת רבי יהודה היו שונין ואומרין **אָנוּ לְיָהּ וּלְיָהּ עֵינֵינוּ כו'**: מקשה הגמרא: **אֵינִי** – איך יתכן שכך אמרו, **וְהָאָמַר רַבִּי זֵירָא, כָּל הָאוֹמֵר 'שְׁמַע' 'שְׁמַע'** – שאומר פסוק 'שמע ישראל' וכופלו, הרי הוא **כְּאִילּוּ אָמַר 'מוֹדִים' 'מוֹדִים'** ששנינו במשנה שמשתקין אותו, משום שנראה כאילו מתפלל לשתי רשויות, ואיך אמרו כאן 'אנו ליה וליה עינינו' הרי כיון שמזכירים פעמיים 'לְיָהּ' נראה כשתי רשויות. מתרצת הגמרא: שהמשנה קיצרה בלשונה **אֶלָּא הָכִי אָמְרֵי** – ובאמת אמרו **הֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִים קֵדְמָה** לשמש, **וְאָנוּ לְיָהּ (אנחנו מודים) [מִשְׁתַּחֲוִים]**, **וְעֵינֵינוּ לְיָהּ מְיַחֲלוֹת** ומצפות שהוא המספק כל צרכינו. וכיון שהזכירו 'לְיָהּ' על שני עניינים אין חשש בכפילות המלה ולא נראה כשתי רשויות:

משנה

אֵין פּוֹחֲתִין בכל ימות השנה **מֵעֶשְׂרִים וְאַחַת תְּקִיעוֹת בַּמִּקְדָּשׁ** – לא היה יום שתקעו הכהנים והלויים בחצוצרות פחות מעשרים ואחת תקיעות, **וְאֵין מוֹסִיפִין עַל אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה** – ולא היה יום שתקעו יותר מארבעים ושמונה תקיעות. מבארת המשנה: **בְּכָל יוֹם הָיוּ שָׁם עֶשְׂרִים וְאַחַת תְּקִיעוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, שָׁלֹשׁ תקיעות תקעו לִפְתִיחַת שַׁעֲרִים** בבוקר, שכאשר פתחו את שערי העזרה היו תוקעין תקיעה תרועה ותקיעה, **וְעוד תֵּשַׁע** תקיעות היו תוקעין **לְתָמִיד שֶׁל שַׁחַר** – בזמן ניסוך היין של התמיד היו שרים הלויים שיר של יום, והיו מחלקים שירתם לשלשה פרקים [חלקים], ולפני התחלת כל פרק היו שני כהנים תוקעים תקיעה תרועה ותקיעה שהם יחד תשע תקיעות, **וְעוד תֵּשַׁע** תקיעות היו תוקעין **לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם,** שאף בניסוך היין של תמיד של בין הערבים שרו הלויים ותקעו כמו בתמיד של שחר. הרי עשרים ואחת תקיעות. **וּבְמוּסָפִין** – ביום שהיו מקריבים קרבן מוסף כגון שבת או ראש חודש, **הָיוּ מוֹסִיפִין עוֹד תֵּשַׁע** תקיעות, שגם בזמן ניסוך היין של המוסף שרו הלויים ותקעו שלש פעמים תקיעה תרועה ותקיעה. **וּבְעֶרֶב שַׁבָּת הָיוּ מוֹסִיפִין** עוד **שֵׁשׁ** תקיעות קודם כניסת השבת, **שָׁלֹשׁ** תקיעות מטרתן היתה **לְהַכְטִיל אֶת הָעָם מִמְّלָאכָה, וְשָׁלֹשׁ** התקיעות הנוספות היו תוקעין כשנכנסה השבת סמוך לחשכה כדי **לְהַבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל** – להודיע לעם שנכנסה השבת, ומעתה העושה מלאכה עונשו סקילה. **בְּעֶרֶב שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ חֶחָג** – שבחג הסוכות **הָיוּ שָׁם אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה** תקיעות, ואלו הם: **שָׁלֹשׁ לִפְתִיחַת שְׁעָרִים** של העזרה כמו בכל יום. ועוד שנים עשר תקיעות לכבוד ניסוך המים, והם, **שָׁלֹשׁ לַשַּׁעַר הָעֶלְיוֹן, וְשָׁלֹשׁ לַשַּׁעַר הַתַּחְתּוֹן** – הוא השער שבעזרת נשים היוצא למזרח, והם התקיעות המבוארות במשנה לעיל (נא:), **וְשָׁלֹשׁ לְמִילּוּי הַמַּיִם** – לאחר שחזרו משאיבת המים ובאו לעזרה, כמו ששנינו לעיל (מח.) 'הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו'. **וְשָׁלֹשׁ עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ,** בשעה שזקפו את הערבה, כמו ששנינו לעיל (מה.). ועוד **תֵּשַׁע לְתָמִיד שֶׁל שַׁחַר, וְתֵשַׁע לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְתֵשַׁע לְמוּסָפִין, שָׁלֹשׁ לְהַכְטִיל אֶת הָעָם מִן הַמְّלָאכָה, וְשָׁלֹשׁ לְהַבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל** – הכל כמבואר לעיל, נמצא סך כל התקיעות ארבעים ושמונה:

גמרא

מַתְנִיתִין שכתבה שהיה במקדש מעשרים ואחת תקיעות עד ארבעים ושמונה, היא **דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַפּוֹחֵת לֹא יִפְחוֹת מִשִּׁבְעָה, וְהַמּוֹסִיף** – אף ביום שיש להוסיף, **לֹא יוֹסִיף עַל שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה.** מבררת הגמרא: **בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי.** מבארת הגמרא: לא נחלקו במספר התקיעות שתקעו, אלא **רַבִּי יְהוּדָה סָבַר** שכל **תְּקִיעָה תְּרוּעָה תְּקִיעָה** שתקעו יחד, מצוה **אַחַת הִיא** ויש להחשיבן לתקיעה אחת, ואם כן מה שמנתה המשנה עשרים ואחת תקיעות, החשיבן רבי יהודה לשבע תקיעות, וארבעים ושמונה התקיעות, החשיבן לשש עשרה תקיעות. **וְרַבָּנָן סָבְרֵי** שכל **תְּקִיעָה** היא מצוה **לְחוּד, וְכל תְּרוּעָה** היא מצוה **לְחוּד.**

מבררת הגמרא את מקור שיטתם: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה, אָמַר קְרָא 'וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה'** (**וּכְתִיב 'תְּרוּעָה יִתְקְעוּ' הָא כֵּיצַד תְּקִיעָה וּתְרוּעָה אַחַת הִיא**) מכך שהפסוק קורא לתרועה בשם תקיעה **[אַלְמָא תְּרוּעָה וּתְקִיעָה אַחַת הִיא],** שהיא מצוה אחת של תקיעה תרועה ותקיעה. שואלת הגמרא: **וְרַבָּנָן** כיצד מפרשים פסוק זה, משיבה הגמרא: הם סוברים **שֶׁהַהוּא** לְדרוש על כל תרועה שצריכה תקיעה **פְּשׁוּטָהּ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ הוּא דַּאֲתָא,** וכך מפרשים את הפסוקים, 'וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה', קודם 'וּתְקַעְתֶּם' דהיינו תקיעה, ואחר כך תריעו 'תְּרוּעָה' ללמד שצריך תקיעה לפני התרועה, וכן 'תְּרוּעָה יִתְקְעוּ' קודם 'תְּרוּעָה' ואחר כך 'יִתְקְעוּ' תקיעה ללמד שצריך תקיעה גם לאחר התרועה (**וְרַבִּי יְהוּדָה** שעושים תקיעה **לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ** של התרועה **מְנָלַיהּ,** משיבה הגמרא **נַפְקָא לֵיהּ מִדְּכְתִיב 'שֵׁנִית'**).

שואלת הגמרא: **וְרַבָּנָן** שסוברים שכל תקיעה היא מצוה בפני

המשך בעמוד יח

משיבה הגמרא: החידוש בזה הוא, דמַהוּ דְּתֵימָא – היינו סבורים לפרש שדברי רב כהנא הם אֲפִילּוּ כְּשיטת רַבָּנַן, ואמנם אין כוונתו שאסור להפסיק אף הפסק קטן, שהרי אינם מצוה אחת, אלא שלא יפסיק הפסק גדול [בשיעור כדי לגמור שלשתן] בין התקיעות וכדעת רבי אבהו (ר"ה לד:). וְהוצרך רב כהנא לומר כן לְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי יוֹחָנָן שסובר שלדעת רבנן יצא אף בהפסק גדול ביותר, דְּאָמַר רבי יוחנן אם שָׁמַע אדם בראש השנה תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת [שלש פעמים תקיעה תרועה ותקיעה] אפילו בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת בְּיוֹם והפסיק כשעה בין תקיעה לתקיעה, יָצָא ידי חובתו. אלא דעת רב כהנא שאין להפסיק בין תקיעה לתרועה הפסק גדול. וכדי שלא נפרש כן בדברי רב כהנא, קָא מַשְׁמַע לָן הגמרא לעיל שדברי רב כהנא הם לשיטת רבי יהודה וכוונתו שלדעת רבי יהודה אין להפסיק אפילו הפסק קטן. מקשה הגמרא: וְאֵימָא הָכִי נַמִּי שדברי רב כהנא הם לשיטת רבנן, והכוונה שלא יפסיק הפסק גדול, ומנין לנו שאין זו כוונתו. משיבה הגמרא: אִם כֵּן, מַאי הלשון שהוסיף 'וְלֹא כְּלוּם', אלא שבא לומר שאפילו הפסק קטן אין להפסיק וזהו רק לדעת רבי יהודה:

שנינו במשנה: עֲרֵב שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג היו שם ארבעים ושמונה כו': ובתוכם נקטה המשנה שלש לשער העליון, שלש לשער התחתון, שלש למילוי המים, ושלש על גבי המזבח, וְאִילּוּ שלש תקיעות שתקעו בזמן שהוליכו את המים כשהגיעו לְמַעֲלָה עֲשִׂירִית כמו ששנינו לעיל (נא:) לֹא קָתָנֵי במשנתינו. מבארת הגמרא: הטעם שלא הוזכרו תקיעות אלו משום שמַתְנִיתִין מַנִּי, כדעת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא, הסובר שלא תקעו למעלה העשירית, דְּתַנְיָא, שָׁלֹשׁ תקיעות תקעו כשהגיעו לְמַעֲלָה עֲשִׂירִית, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר שָׁלֹשׁ תקיעות תקעו עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ בזמן זקיפת הערבה. מוסיפה הברייתא: לא נחלקו במנין התקיעות שהיו שם, שתנא קמא הָאוֹמֵר ששלש תקיעות תקעו לְמַעֲלָה עֲשִׂירִית, אֵינוֹ אוֹמֵר שתקעו עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְרבי אליעזר בן יעקב הָאוֹמֵר שתקעו עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ אֵינוֹ אוֹמֵר שתקעו לְמַעֲלָה עֲשִׂירִית. ומשנתינו שכתבה שלש על גבי המזבח ולא כתבה שלש למעלה עשירית, היא כדעת רבי אליעזר בן יעקב. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הסובר שתקעו על גבי המזבח ולא למעלה עשירית, לפי שסובר שכֵּיוָן דְּתָקַע לְפִתְחֵת שְׁעָרִים – כיון שהתקיעות שתקעו בזמן ניסוך המים היו לכבוד פתיחת שערים, אם כן לְמַעֲלָה עֲשִׂירִית לָמָּה לִי דְּתָקַע – מה טעם יש לתקוע שם הרי הַאי לָאו שַׁעַר הוּא, הֵילְכָּךְ לתקוע בשעת זקיפת הערבה עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ עָדִיף. וְרַבָּנַן חולקים וסוברים שעדיף לתקוע על גבי מעלה עשירית, משום דסָבְרֵי, כֵּיוָן דְּתָקַע לְמִילּוּי הַמַּיִם – כיון שטעם שתים עשרה התקיעות שמוסיפין בחג הוא משום מילוי המים, לקיים את הנאמר (ישעיה יב ג) 'וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן', ומשום כך תקעו בשער העליון והתחתון ושער המים, מסתבר שגם השלש תקיעות הנוספות היו במעלה עשירית שהוא בדרך למילוי המים ומוכח שהם מחמת ניסוך המים, אך עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ בשעת זקיפת הערבה לָמָּה לִי – לא מסתבר שיקבעו חכמים שם תקיעה, שהרי אין זה שייך למילוי המים, הֵילְכָּךְ, לְמַעֲלָה הָעֲשִׂירִית עָדִיף לתקוע.

כִּי אֲתָא – כאשר הגיע רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא מִדָּרוֹמָא – מן הדרום, אַיְיתֵי מַתְנִיתָא בִּידֵיהּ: נאמר בפסוק 'וּבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת', מבארת הברייתא: שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר – אין צריך לכתוב את המילה 'יִתְקְעוּ', משום שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר 'וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם' וא"כ היה די לכתוב 'ובני אהרן בחצוצרות', וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'יִתְקְעוּ', ללמדך שהַכֹּל לְפִי הַמּוּסָפִין תּוֹקְעִין וכמו שהולך ומבאר. הוּא תָּנֵי לַהּ – רב אחא שנה ברייתא זו, וְהוּא אָמַר לַהּ – והוא גם פירש אותה, שכוונת הברייתא 'הכל לפי המוספין' לוֹמַר שֶׁתּוֹקְעִין עַל כָּל מוּסָף וּמוּסָף, וביום שיש שתי קדושות כגון שבת ויום טוב שמקריבין שני מיני קרבנות למוספין, היו שרים על כל קרבן מוסף את שירו ותוקעים תשע תקיעות בשלשת פרקיו, נמצא שהיו תוקעים שמונה עשרה תקיעות למוספין.

מקשה הגמרא: תְּנַן – שנינו במשנתינו עֲרֵב שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג הָיוּ שָׁם אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה תקיעות, וזהו המספר הגדול ביותר של תקיעות וכמו שכתבה המשנה אין מוסיפין על ארבעים ושמונה. וְאִם אִיתָא לדברי רב אחא, אם כן לֵיתְנֵי שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג, דמַשְׁכַּחַת לָהּ חַמְשִׁין וְחַד תקיעות, לפי שאמנם חסרו ממנין הארבעים ושמונה שש התקיעות שהיו לקבלת שבת, אך נוספו תשע תקיעות נוספות למוסף של שבת חוץ מהתשע שתקעו למוסף של החג, ומדוע אמרה המשנה שאין יותר מארבעים ושמונה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, גם לשיטת רב אחא בשבת שבתוך החג לא היו חמישים ואחת, לְפִי שֶׁאֵין תּוֹקְעִין את השלש תקיעות שתקעו בכל יום לִפְתִיחַת שְׁעָרִים, כיון שאינן למצוה אלא רק לסימן שהחלה עבודת היום, ולהעמיד כהנים לעבודתם ולויים לדוכנם וישראל למעמדם, וכיון שחסרו שלש אלו שוב נמצא שתקעו רק ארבעים ושמונה.

אָמַר רָבָא לדחות את תירוץ רבי זירא, מַאן הָא דְּלֵא חַשׁ לְקִימְחָא – מיהו זה שאינו חושש ומוציא סובין מטחינתו, כלומר מרבה דברים שאינם נכונים, ששתי קושיות יש להקשות על דברי רבי זירא, חֲדָא, דְּ'בְכָל יוֹם היו שם עשרים ואחת' תְּנַן ושלש מהם לפתיחת השערים, ו'בכל יום' משמע אף בשבת. וְעוֹד, אִי נַמִּי כַּהֲדָדֵי נִינְהוּ – אף אם נכונים דבריו שבשבת לא תקעו לפתיחת שערים ואמנם לא תקעו בשבת שבחג חמישים ואחת תקיעות אלא ארבעים ושמונה תקיעות, מכל מקום מדוע כשהביאה המשנה דוגמא ליום שתקעו ארבעים ושמונה נקטה 'ערב שבת שבתוך החג' לֵיתְנֵי – שתכתוב שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג הָיוּ שָׁם אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה, ויש עדיפות בהזכרת דוגמא זו משום דְּשָׁמְעַת מִינָּהּ תַּרְתֵּי – שבדוגמא זו נשמע שני חידושים, האחד, שָׁמְעַת מִינָּהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב שתוקעין על גבי המזבח ולא למעלה עשירית וכמבואר לעיל, וְשָׁמְעַת מִינָּהּ עוד, את החידוש דְּרַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא שתוקעין על כל מוסף, ולכך [אף שלא תקעו שש לקבלת שבת ושלש לפתיחת שערים מכל מקום] תקעו ארבעים ושמונה כיון שנוספו תשע למוספין של שבת, וחידוש זה אינו נשמע מהדוגמא של משנתינו [ערב שבת שבחג].

אֶלָּא אָמַר רָבָא, הטעם שלפי דעת רב אחא בשבת שבתוך החג לא היו חמישים ואחת תקיעות, לְפִי שֶׁאֵין תּוֹקְעִין לְמִילּוּי מַיִם בַּשַּׁבָּת, כיון שכבר נתמלאו בערב שבת כמו ששנינו לעיל (מח:), דְּבָצְרֵי טוּבָא – וא"כ נחסרו תקיעות רבות [שלש לשער העליון שלש לשער התחתון ושלש לשער המים ושלש לגבי מזבח, שתקיעות אלו היו למילוי המים] ונמצא שבשבת בחג יש רק שלשים ותשע תקיעות [כ"א לתמיד של שחר ובין הערביים, וי"ח לשני המוספין].

מקשה הגמרא: לדברי רב אחא שתוקעין לכל מוסף, וְלֵיתְנֵי נַמִּי שבראשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת היו שם ארבעים ושמונה, דְּהָא אִיבָּא תְּלָתָא מוּסָפִין, מוּסָף דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, מוּסָף דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, מוּסָף דְּשַׁבָּת, ולכל מוסף תשע תקיעות הרי עשרים ושבע, ועוד עשרים ואחת שבכל יום הרי ארבעים ושמונה, ומדוע לא הזכירה המשנה דוגמא זו. מתרצת הגמרא: עֲרֵב שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ – המשנה העדיפה לנקוט את הדוגמא של ערב שבת שבתוך החג כדי לְאַשְׁמוּעִינָן כִּדְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב שתוקעין שלש על גבי המזבח ולא למעלה עשירית, שזה לא שייך בראש השנה. מקשה הגמרא: אָטוּ מִי קָאָמַר לֵיתְנֵי הָא וְלֹא לֵיתְנֵי הָא – האם המקשה שהקשה 'ולֵיתְנֵי ראש השנה שחל בשבת' נתכוין שיכתבו דוגמא זו ולא את הדוגמא של המשנה, כוונתו היתה לֵיתְנֵי הָא וְלֵיתְנֵי הָא – שיכתבו את שתי הדוגמאות, שהרי בשתי הדוגמאות יש חידושים. מתרצת הגמרא: תְּנָא וְשַׁיֵּיר – אכן בשחל ראש השנה בשבת יש ארבעים ושמונה תקיעות, אלא שהתנא שייר דוגמא זו ולא הזכירה. מקשה הגמרא: מַאי שַׁיֵּיר דְּהַאי שַׁיֵּיר – איזה עוד יום שייר התנא שיש לומר ששייר גם יום זה, שהרי כלל בידינו שאין התנא משייר דבר אחד, אלא או שמשייר כמה דברים או שאינו משייר כלום. משיבה הגמרא: שַׁיֵּיר עֲרֵב הַפֶּסַח שאף בו תקעו ארבעים ושמונה, עשרים ואחת שבכל יום, ועוד עשרים ושבע לשחיטת הפסח.

מהו דתימא רבנן היא — ויכול להפסיק בינתים הפסקה מועטת, ומאי "אין בין" דקאמר, שלא ימתין המתנה מרובה — לאפוקי מדרבי יוחנן. **תשע תקיעות** — האמורות בראש השנה מן התורה. שלש למלכיות: תקיעה, תרועה, תקיעה. ושלש לזכרונות, ושלש לשופרות, כדאמרינן בראש השנה (לד,א). והאי דעבדינן טפי, משום ספיקא דתרועה הוא, דלא ידעינן אי גנוחי הוא, אי ילולי הוא. **ולא כלום** — משמע, דאפילו הפסקה מועטת ליתא. **אינו אומר על גבי מזבח** — שהיו תוקעין לגבי המזבח. הכי גרסינן: לגבי המזבח למה לי דתקע? **הא** תקע ליה למילוי המים — כל תקיעות הללו של שער העליון והתחתון, ושער המים — משום מילוי המים הוא. הלכך, לערבה למה לי תקיעה? הא כל הני תקיעות דמוספין בחג איגן אלא משום "ושאבתם מים בששון". הלכך, הואיל וגמירי חשבון התקיעות בחג שנים עשר, למעלה העשירית עדיף למיעבד, דמוכחא מילתא שהן משום מילוי המים, שתוקע לכולן על דבר המילוי בסדר, ומעלה עשירית משום דמקום מסוים בעלמא הוא — לידע היכן תוקעין אותם. ואני שמעתי: שלש — לגבי מזבח, כשמוליכין את המים למזבח. והכי גרסינן: לגבי המזבח למה לי דתקע? הא תקע ליה בשעת נסוך המים. תשע לתמיד של שחר בשעת נסכים היו, שאין אומרים שיר אלא על היין. וקשיא לי: אם כן, נפישן להו תקיעות, דהא איכא הנך דתנן גבי זקיפת ערבהו או שמא זקיפת ערבה בעת שמוליכין המים למזבח היא. **שאין תלמוד לומר יתקעו** — אלא "ובני אהרן בחצוצרות". **הכל לפי המוספין תוקעין** — מפרש ואזיל לה. **הוא תני ליה** — רבי אחא דתני לה — הוא אמר לה. **לומר שתוקעין כו'** — הוא היה מפרש לה, דמאי הכל לפי המוספין דקאמרינן, שתוקעין על כל מוסף ומוסף — יום שיש בו שתי קדושות, כגון שבת ויום טוב, וצריך שיר מוספין. תוקעין לכל מוסף — שאומרים למוסף שבת שיר של שבת, ותוקעין תשע תקיעות לשלשה פרקים. ולמוסף יום טוב — שיר של יום טוב, ותוקעין תשע תקיעות. **ואם איתא** — דתוקעין על כל מוסף — ליתני שבת שבתוך החג. **שאין תוקעין לפתיחת שערים בשבת** — שאינה למצוה כתקיעות של קרבן, דכתיבי בקרא "ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם". אבל הנך לסימנא נינהו, שישמעו ויבאו למעמדם ולדוכנם — ולא דהו שבת. הלכך, הדר הוי להו ארבעים ושמונה. **מאן הא** — דתריץ הכי. **דלא חש לקימחא** — טוחן ומוציא סובין, ואינו חרושש. כלומר: מרבה דברים שאינם. **הרא דמתניתין תנן בכל יום** — היו שם אחת ועשרים, ומני פתיחת שערים בהדייהו. ואם אינם בשבת — נמצא שפוחתין מאחת ועשרים. **ועוד אי נמי כי הדדי נינהו** — כלומר: אפילו לדבריו, שאין תוקעין לפתיחת שערים בשבת, והוו להו נמי בשבת שבתוך החג ארבעים ושמונה, כדהוו ארבעים ושמונה בערב שבת שבתוך החג, ליתני "שבת שבתוך החג" דהא הוה ליה למיתני, ולמישבק ערב שבת. **דהא שמעינן מינה תרתי שמעת מינה דרבי אליעזר בן יעקב** — דאין תוקעין למעלה העשירית אלא על גבי המזבח, כדקאמר להו ואזיל, ושמעינן מיניה דרבי אחא דתוקעין על כל מוסף, דאילו: שלשה להבדיל ושלשה להבטיל אשמעינן ברישא, ואמאי שבקה? ותנא: ערב שבת. ולא אשמעינן מילתא חדתא, אלא דרבי אליעזר בן יעקב לחודה. **לפי שאין תוקעין למילוי המים בשבת** — שכבר נתמלאו מערב שבת, כדתנן בפרק "לולב וערבה" (סוכה מח,ב): אלא שהיה ממלא מערב שבת. **ובצרי להו טובא** — כל הנוספות בחג — דשער עליון ותחתון, ושער המים, ולגבי מזבח. ובצרי להו נמי דלהבטיל ולהבדיל דערב שבת, ואיכא טובא. **וליתני ראש השנה כו'** — לרבי אחא מותבינן, אם איתא דתוקעין לכל מוסף, ליתני ראש השנה שחל להיות בשבת, היו שם ארבעים ושמונה: עשרים ואחת שבכל יום, ועשרים ושבע של שלשה מוספין. **כדרבי אליעזר בן יעקב** — דמני להו, ולא חשיב דלמעלה העשירית.

מהו דתימא אפילו כרבנן — "ואין בין" דקאמר, שלא יפסיק בין זה לזה הפסקה מרובה, כדי לגמור שלשתן — כדרבי אבהו, דאמר בשילהי ראש השנה (לד,ב ושם): שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש. ולאפוקי מדרבי יוחנן, דאמר: שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום — יצא, דשהה כדי לגמור את כולן, אינו חוזר לראש. קא משמע לן, דוקא לרבי יהודה קאמר רב כהנא, משום דתקיעה ותרועה ותקיעה כולה אחת היא. ואפילו הפסקה מועטת, פחות מכדי לגמור שלשתן, לא יפסיק אלא כדי נשימה — דהפסקה צריך, כדאמר בשילהי ראש השנה (שם): "ותקעתם תרועה" — תקיעה בפני עצמה, ותרועה בפני עצמה. אבל לרבנן לא חיישינן אי מפסיק טובא. והשתא לענין תקיעות, לא נפקא לן מיניה מידי לרבי יהודה — בפלוגתא דר' אבהו ור' יוחנן, וכי פליגי — אליבא דרבנן, ולענין מילי טובא בהלל, ובמגילה, ובק"ש, ובתפלה.

שייר ערב הפסח — שיש בשחיטת הפסח עשרים ושבע תקיעות, שהפסח נשחט בשלש כתות — כת אחר כת, כדתנן ב"תמיד נשחט" (פסחים סד,א). וכל כת קוראה את הלל שלש פעמים, שהיו פסחיהן מרובין, והם טעונים הלל בשחיטתן. ולא היו מספיקין לשחוט פסחיהם, כל כת וכת, עד שיקראהו שלש פעמים. ואף על גב דתנן: ואף על פי שלא שלשו מימיהן — היינו לא גמרו פעם שלישית. אבל מידהו, אין כת שלא היתה גומרתו שתי פעמים ומתחלת בו פעם שלישית. ואין חסר מן התקיעות כלום, שבתחלת קריאה תוקעין, ובכל קריאה שלש תקיעות, כך פירש בקונטרס. ואין הלשון משמע כן, דתנן התם: קראו את ההלל, אם גמרו — שנו, ואם שנו — שלשו, אף על פי שלא שלשו מימיהן. משמע: שאפילו כת ראשונה לא התחילה פעם שלישית מעולם! ועוד: משמע שבראשי פרקים היו תוקעין, כדאשכחן בסוף מסכת תמיד, גבי שיר של תמיד: דברו הלוים בשיר, הגיעו לפרק — תקעו, והשתחוו העם. על כל פרק — תקיעה, ועל כל תקיעה — השתחואה. ושני פרקים יש בהלל — מדר' יהודה, דאמר: מימידהם של כת שלישית לא הגיעה לומר "אהבתי". משמע: "דאהבתי" — הוא תחילת הפרק, ו"הודו" — נמי תחילת הפרק, כדאמרינן פרק "לולב הגזול" (סוכה לח,ב ושם): מכאן שמצוה לענות בראשי פרקים. והם היו תוקעין בתחלת ההלל שלש תקיעות, כדתנן פרק "תמיד נשחט" (פסחים סד,א): נגעלו דלתות העזרה — תקעו והריעו ותקעו. וכן לכל פרק ופרק, נמצא להלל אחד — תשע תקיעות, וכן לכל כת וכת. ואין לך כת שלא היתה גומרת הלל אחד לרבנן — נמצא לשלשה כתות שלשה הללות, ובהן עשרים ושבע תקיעות, אפילו בשלא היו שונות את ההלל כלל. וכשהיו שונות — נפישי תקיעות טובא, אלא הני דפסיקי ליה קאמר דשייר. והא דתנן: אין מוסיפין על ארבעים ושמונה — הוה מצי לאקשויי זימנין דמוסיפין, כגון היכא דשונות את ההלל — אבל בלאו הכי פרכינן עלה מערב הפסח שחל להיות בשבת, דנפישי לרבי יהודה ולרבנן. ומשני: כיון דליתיה בכל שנה, לא קא חשיב. ומה שפירש בקונטרס: שהכת קוראה את הלל — לא היתה הכת קוראה, אלא הלוים קוראים. וכן איתא בתוספתא דפסחים: הלוים היו עומדים על דוכנן ואומרים את ההלל בשיר. אם גמרו — שנו, ואם שנו — שלשו, ואף על פי שלא שלשו מימידהם. אמר ר' יהודה: מימידהם של כת שלישית לא הגיעה לומר "אהבתי". כלומר: לא הגיעו הלוים לומר "אהבתי" בשחיטת פסחיהן.

אי

אי

אי משום ערב הפסח לאו שיורא הוא הא מני רבי יהודה היא — תימה: וכי יעמידנה כר' יהודה, כדי שיקשה לו? וכי האי גוונא איכא בנזיר פרק "שלשה מינים" (לח,ב ושם): אי משום "בל יחל" — לאו שיורא הוא. וכן בבבא קמא ספרק קמא (טו,א), ובכתובות פרק "אלו נערות" (מא,א ושם): אי משום חצי כופר — לאו שיורא הוא. בההוא ניחא טפי, דאיצטריך ליה למימר הכי, כדי שלא יקשה למאן דאמר פלגא נזקא ממונא, דשייר חצי כופר, מאי שייר דהאי שייר.

כגון שחל יום טוב הראשון של חג להיות בערב שבת — דאין תקיעות של שמחת בית השואבה דוחות יום טוב, אף על פי שהתקיעות של בטלה ממלאכות דוחות יום טוב, כדתנן בסוף פרק קמא דחולין (כו,ב). והטעם פירשתי בריש פירקין.

אלא ארבעה ימים בלבד — דקסבר: אין מעברין את החדש לצורך, וכולם הולכים לפי המולדות. ובפרק שני דערכין (ט,ב ושם) פריך: דאיכא יומא דשעי לתלת שנין, ואיכא יומא דחלקים לתלתין שנין, לפי שיש עדיין שמונה שעות ושמונה מאות ושבעים וששה חלקים. ועולות השעות יום אחד לסוף שלש שנים, והחלקים עולין ליום, לסוף שלשים שנה! ומשני: כיון דליתא בכולי שני — לא קחשיב.

ואמאי תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם — בלא רב ספרא יכול להקשות כן.

דתניא אברי תמיד ניתנין מחצי כבש ולמטה במערב ושל מוספין ניתנין מחצי כבש ולמטה במזרח, ושל ראשי חדשים ניתנין על כרכוב המזבח ולמעלה — והיא שנויה כן בסוף מסכת שקלים (פרק שמיני משנה ח). ואין גירסת הספרים שלפנינו נכונה.

אתקין

ערב הפסח — שיש בשחיטת פסח עשרים ושבע תקיעות. שהפסח נשחט בשלש כתות — כת אחר כת, כדאמר ב"תמיד נשחט" (פסחים סד,א). וכל כת קוראה את ההלל שלש פעמים — שהיו פסחיהם מרובין, והיו טעונין הלל בשחיטתם. ולא היו מספיקין לשחוט פסחם כל כת וכת, עד שיקראוהו שלש פעמים. ואף על גב דתנן התם: אף על פי שלא שילשו מימיהן — היינו לא גמרו פעם שלישית כולו. אבל מיהו, אין כת שלא היתה גומרתו שתי פעמים ומתחלת בו פעם שלישית. ואין חסר מן התקיעות כלום, שבתחילת קריאתו תוקעין, וכל קריאה שלש תקיעות. **לא הגיעה לאהבתי** — של קריאה ראשונה. ואין בה אלא שלש תקיעות, מפני שעמה מועטין — שבשתי כתות הראשונות נתמלאה העזרה לכל כת, ונשאר כת שלישית במעט, ולא היה שחיטת פסחיהן מארכת, בכדי קריאת שלש הללות. **והאמרת רישא דלא כרבי יהודה** — דאי ר' יהודה — תקיעה ותרועה ותקיעה בחדא מני להו? **סבר לה כוותיה בחדא** — בערב הפסח, ופליג עליה במנין התקיעות. **ואלא** — הואיל ואיכא לאוקמה כרבי יהודה — מאי שייר, דהאי שייר. **ערב הפסח שחל להיות בערב שבת דאפיק שית** — מתקיעות כת שלישית — כר' יהודה. **ועייל שית** — דכל ערב שבת, דהבטלה והבדלה. **ולא מוסיפין על ארבעים ושמונה ולא** — בתמיהה גרסינן ליה. **דאי לרבי יהודה חמשין וחדא** — עשרים ואחת שבכל יום ותשעה דמוספין — הרי שלשים, ושמונה עשרה דשתי כתות, ושלשה דכת שלישית — הרי חמשין וחדא. **זימנין דלא משכחת לה** — שיהו בו תקיעות דמילוי המים דמתניתין. **והיכי דמי כגון שחל יום טוב הראשון בערב שבת** — דשמחת בית השואבה לא דחיא יום טוב, כדתנן: מוצאי יום טוב כו', וכי מטי תו ערב שבת — הוה ליה שמיני עצרת. **מידחא דחינן ליה** — ועבדינן ליה אלול מעובר, כי היכי דליקלע ראש השנה בשבת. **מאי מעמא כו' בחד בשבא** — וחיישינן משום ירקייא ומשום מתייא, כדאיתא בראש השנה (כ,א). **והתנן** — פרק "אלו קשרים". **חלבי שבת** — של תמיד של בין הערבים, קריבין ביום הכפורים שחל במוצאי שבת. אלמא, חייל יום הכפורים במוצאי שבת. **ואמר ר' זירא** — התם "באלו קשרים". **כי הוינן בבבל הוה אמרי הא דתניא יום הכפורים שחל להיות בערב שבת לא היו תוקעין** — להבטיל ולהבדיל, משום דיום הכפורים נמי לאו מלאכה עביד. **ובמוצאי שבת**

אי מִשּׁוּם עֶרֶב הַפֶּסַח - לָאו שִׁיּוּרָא הוּא, דְּהָא מַנִּי - רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר: מִימֵיהֶם שֶׁל כַּת שְׁלִישִׁית לֹא הִגִּיעָה לוֹמַר "אֲהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה'" מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ עֲמָה מוּעָטִין. הָא אוֹקִימְנָא דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה! וְדִלְמָא הַאי תַּנָּא סָבַר לָהּ כְּוָותֵיהּ בַּחֲדָא, וּפְלִיג עֲלֵיהּ בַּחֲדָא. אֶלָּא: מַאי שַׁיֵּיר דְּהַאי שַׁיֵּיר? שַׁיֵּיר עֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אַפִּיק שִׁית וְעָיֵיל שִׁית. "וְאֵין מוֹסִיפִין עַל אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה". וְלָא? וְהָא אִיכָּא עֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, דְּאִי לְרַבִּי יְהוּדָה - חַמְשִׁין וַחֲדָא, אִי לְרַבָּנַן - חַמְשִׁין וְשֶׁבַע! כִּי קָתָנֵי - מִידֵּי דְּאִיתֵיהּ בְּכָל שָׁנָה, עֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, דְּלֵיתֵיהּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה - לָא קָתָנֵי. אַטּוּ עֶרֶב שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג מִי אִיתֵיהּ בְּכָל שָׁנָה? זִימְנִין דְּלָא מַשְׁכַּחַת לֵיהּ, וְהֵיכִי דָּמֵי - כְּגוֹן שֶׁחָל יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן בְּעֶרֶב שַׁבָּת. כִּי מִקְּלַעְיַנַן יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מַדְּחֵי דְּחִינַן לֵיהּ. מַאי טַעְמָא - כֵּיוָן דְּאִיקְּלַע יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, יוֹם הַכִּפּוּרִים אֵימַת הָוֵי? בְּחַד בַּשַּׁבָּת, הִלְכָּךְ דְּחִינַן לֵיהּ. וּמִי דָּחֵינַן לֵיהּ? וְהָא תְּנַן: חֶלְבֵי שַׁבָּת קְרֵיבִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאָמַר רַבִּי זֵירָא: כִּי הָוֵינַן בְּבָבֶל, הֲוָה אָמְרִי: הָא דְּתַנְיָא: יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת לֹא הָיוּ תוֹקְעִין, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לֹא הָיוּ מַבְדִּילִין - דִּבְרֵי הַכֹּל הִיא. כִּי סְלִיקֵת לְהָתָם, אַשְׁכַּחְתֵּיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי דְּיָתֵיב וְקָאָמַר: רַבִּי עֲקִיבָא הִיא! לָא קַשְׁיָא, הָא - רַבָּנַן, הָא - אֲחֵרִים הִיא. דְּתַנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים: אֵין בֵּין עֲצֶרֶת לַעֲצֶרֶת, וְאֵין בֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶלָּא אַרְבָּעָה יָמִים בִּלְבַד, וְאִם הָיְתָה שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת - חֲמִשָּׁה. מֵיתִיבִי: רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת - שִׁיר שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ דּוֹחֶה שִׁיר שֶׁל שַׁבָּת. וְאִי אִיתָא - לֵימָא דְּשַׁבָּת וְלֵימָא דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ! אָמַר רַב סָפְרָא: מַאי דּוֹחֶה - דּוֹחֶה לְקַדֵּם. וְאַמַּאי? תָּדִיר וְשֶׁאֵינוֹ תָּדִיר - תָּדִיר קוֹדֵם! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֵידַע שֶׁהוּקְבַּע רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ. וְהַאי הֵיכִּירָא עֲבִדִינַן? הָא הֵיכִּירָא אַחֲרִיתָא עֲבִדִינַן, דְּתַנְיָא: חֶלְבֵי תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר נִיתָּנִין מֵחֲצִי כֶּבֶשׁ וּלְמַטָּה בַּמִּזְרָח, וְשֶׁל מוּסָפִין נִיתָּנִין מֵחֲצִי כֶּבֶשׁ וּלְמַטָּה בְּמַעֲרָב, וְשֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיתָּנִין תַּחַת כַּרְכּוֹב הַמִּזְבֵּחַ וּלְמַטָּה.

ואמר

— ואם חל יום הכפורים להיות במוצאי שבת. **לא היו מבדילין** — על הכוס "בין קודש לקודש" כדרך שמבדילין משבת ליום טוב — דהתם הוא שהיוצא חמור, והנכנס קל. אבל כאן הנכנס חמור, כיוצא לענין כל איסור מלאכה — והוה אמרינן דברי הכל היא — בין לרבי ישמעאל בין לר' עקיבא, דפליגי גבי חלבי שבת קריבין ביום הכפורים מיתוקמה. **כי סליקת להתם אשכחתיה לרבי יהודה בריה דר' שמעון בן פזי דיתיב וקאמר ר' עקיבא היא** — והתם מפרש למילתיה, מיהו שמעינן נמי מברייתא — דחל יום הכפורים במוצאי שבת. **הא רבנן הא אחרים** — מתניתין רבנן דפליגי אדאחרים, ואמרי: מעברין החדש לצורך. הלכך ראש השנה בערב שבת לא מיקלע — דדחינן ליה. והנך מתניתין, דאמרי: מיקלע. ולא אמרינן דחינן — אחרים היא, דאמרי אין מעברין את החדש לצורך. **אלא ארבעה ימים בלבד** — אם זה באחד בשבת יחול לשנה הבאה בחמישי בשבת — דהיינו ארבעה ימים. וזה הסדר לפי מולד לבנה הוא: שבין מולד למולד עשרים ותשעה יום ומחצה, לשני מולדות — חמשים ותשעה. נמצא כל חדשי השנה אחד מלא ואחד חסר. ואחרים סבירא להו דאין מעברין ואין מחסרין שום חודש לצורך, אלא קובעים ראשי חדשים — אחד מלא ואחד חסר לעולם. נמצא בין פסח לפסח ארבעה ימים, ששה מלאים וששה חסרים — שלש מאות וחמשים וארבעה ימים, הן שלש מאות וחמשים ימים — חמשים שבועות. נמצאו ארבעה יתירים בין קביעת שנה זו לקביעת שנה הבאה. **ואם היתה שנה מעוברת חמשה** — דקסבר: חדש העיבור לעולם חסר, עשרים ושמונה ימים שלו — ארבעה שבועות. נמצא יום אחד יתר, תנהו על ארבעה ימים שבשנה פשוטה — הרי חמשה. **מיתיבי** — לרבי אחא, דאמר: תוקעין על כל מוסף ומוסף. **לידע שהוקבע ראש חדש בזמנו** — האי חשיבותא עבדינן ליה להיכרא שיכירו דפשיטא להו לבית דין, שקידשוהו כהלכתו, ולא יגמגם לב אדם עליו, דרוב בני אדם לא ראו חידוש הלבנה. **חלבי התמיד** — הוא הדין לכל אבריו, דכל אברי עולה — קרי חלבי. **ניתנין מחצי כבש ולמטה במזרח** — ששה כהנים הזוכים בהולכת אברים, כדאמרינן בסדר יומא (כז,א): מסדרין אותו בתחתיתו של כבש, מחציו ולמטה במזרחו של כבש, עד שיבא המעלה ומקטירן מן הכבש ולמזבח. וזה היה סימן שהן של תמיד, שפעמים היו מתעכבין אברי תמיד עד המוסף, והיה צריך היכר שלא יקטירו למוספין קודם לעולת התמיד. דהא מפקינן מקרא שאין שום קרבן קודם על המערכה לתמיד של שחר, הלכך היה צריך היכר. **ושל מוספין** — ניתנין כנגדו במערבו של כבש — שהכבש רחבו שש עשרה אמה מן המזרח למערב, ואורכו שלשים ושתים מן הצפון לדרום. **ושל ראשי חדשים** — אברים של מוספי ראשי חדשים נתנין היו בכבש סמוך לכרכוב המזבח — למטה הימנו מעט. דהיינו, בחצי העליון של כבש, שכל הכבש — אורכו שלשים ושתים ואינו משפע ועולה אלא תשע אמות: הש"ס אמות מן הארץ לסובב, והשלש מן הסובב ולמעלה — נמצאו שני שלישי אורך הכבש מן הארץ לסובב.

ואמר

דוחה הגמרא: **אי** מִשּׁוּם **עֶרֶב הַפֶּסַח לָאו שִׁיּוּרָא הוּא** – מה שהתנא לא כתב ערב פסח אין זה שיור, שיתכן שלא תקעו בו ארבעים ושמונה, **דְּהָא מַנִּי רַבִּי יְהוּדָה הִיא** – שמא משנתינו כרבי יהודה **דְּאָמַר** שמִּימֵיהֶם שֶׁל כַּת שְׁלִישִׁית **לֹא הִגִּיעָה לוֹמַר** באמירת ההלל בפעם הראשונה את מזמור 'אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה'', כלומר לא הספיקה לומר רק חלק מההלל פעם אחת וכבר כלתה שחיטת כל קרבנות פסחיהם, **מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ עֲמָהּ** – אנשי כת זו **מוּעָטִין**, שרוב העם הזדרזו לשחוט בכיתות הראשונות. ולדבריו שבת שלישית תקעה רק שלש תקיעות לפני תחילת ההלל בראשונה ולא הספיקה לפתוח בהלל פעם שניה, לא היו בערב פסח אלא ארבעים ושתים תקיעות, ונמצא ששייר התנא רק את ראש השנה שחל בשבת שהיו בו ארבעים ושמונה. מקשה הגמרא: איך אפשר לדחות כן, (**הא אוקימנא**) [**וְהָא** כבר **אָמְרַת** לעיל (נג:) שהרי"שָׁא] של משנתינו שמנתה עשרים ואחת תקיעות והחשיבה כל תקיעה תרועה ותקיעה לשלש, היא **דְּלֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה** שמחשיב כל תקיעה תרועה ותקיעה לאחת, וכיון שאין המשנה כרבי יהודה, היו בערב פסח ארבעים ושמונה תקיעות. מיישבת הגמרא: מנין שאם הרישא של המשנה אינה כרבי יהודה גם הסיפא כך, **וְדִלְמָא הַאי תַּנָּא** של המשנה **סָבַר לֵהּ כְּוָותֵיהּ** דרבי יהודה **בַּחֲדָא** – בדבר זה שכת שלישית אמרה רק פעם אחת את ההלל, **וּפְלִיג עֲלֵיהּ בְּחֲדָא** לגבי מנין התקיעות וסובר שתקיעה תרועה ותקיעה נחשבים לשלש, ועדיין אפשר שבערב פסח תקעו רק ארבעים ושתים ואין זה נחשב לשיור. **וְאֶלָּא** אם כן חוזרת הקושיא למקומה לדברי רב אחא שבראש השנה שחל בשבת תקעו ארבעים ושמונה, והתנא שייר דוגמא זו **מַאי** עוד **שַׁיֵּיר דְּהַאי שַׁיֵּיר**. מתרצת הגמרא: **שַׁיֵּיר** את **עֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת**, שאף לדעת רבי יהודה תקעו בו ארבעים ושמונה תקיעות, משום **דְּאַפִּיק שִׁית** – הוצא את שש התקיעות שלא תקעו כת השלישית לדעת רבי יהודה, **וְעָיֵיל שִׁית** – והוסף את שש התקיעות שהיו תוקעים בערב שבת להבטיל העם ממלאכה ולהבדיל בין קדש לחול. נמצא שגם לרבי יהודה בדוגמא זו תקעו ארבעים ושמונה תקיעות.

שנינו במשנה: **וְאֵין מוֹסִיפִין עַל אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה**. מקשה הגמרא: **וְלֹא** – וכי אין מציאות שיהיו יותר מארבעים ושמונה תקיעות, **וְהָא אִיכָּא עֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, דְּאִי לְרַבִּי יְהוּדָה** שסובר שכת שלישית קראו את ההלל רק פעם אחת ותקעו רק שלש, מכל מקום יש **חַמְשִׁין וַחֲדָא** – עשרים ואחת שבכל יום, תשע למוספין של שבת, שמונה עשרה להלל של שתי הכיתות, ועוד שלש להלל של כת השלישית. **וְאִי לְרַבָּנָן** שסוברים שאף כת שלישית קראה את ההלל שלשה פעמים ותקעה תשע תקיעות, יש **חַמְשִׁין וְשֶׁבַע** תקיעות. ומדוע כתבה המשנה שאין מוסיפין על ארבעים ושמונה.

מתרצת הגמרא: **כִּי קָתָנֵי מִידֵּי דְּאִיתֵיהּ בְּכָל שָׁנָה** – המשנה הזכירה רק תקיעות שישנם בכל שנה, ומה שאין כן **עֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת דְּלֵיתֵיהּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה**, לכך **לֹא קָתָנֵי** במשנה.

מקשה הגמרא: **אֲטוּ** – האם **עֶרֶב שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הַחַג** שהביאה המשנה כדוגמא ליום שתקעו ארבעים ושמונה, **מִי אִיתֵיהּ בְּכָל שָׁנָה**, הלא **זִימְנִין דְּלֹא מַשְׁכַּחַת לֵיהּ** שיהיו ארבעים ושמונה, **וְהֵיכִי דָּמִי**, **כְּגוֹן שֶׁחָל יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן** של סוכות **בְּעֶרֶב שַׁבָּת**, וכיון ששמחת בית השואבה אינה דוחה יום טוב א"כ לא היו תוקעים את שתים עשרה התקיעות שתקעו בשמחת בית השואבה בשביל ניסוך המים, ונמצא שהיו רק שלשים ושש תקיעות, עשרים ואחת שבכל יום, תשע למוספין של סוכות, ושש לכניסת שבת. וערב שבת שאחר כך הוא כבר שמיני עצרת. מתרצת הגמרא: לעולם לא יחול יום טוב ראשון בערב שבת, משום **דְּכִי מִקְּלַעְיָנָן יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן בְּעֶרֶב שַׁבָּת** – כשרואים בית דין שעומד ראש השנה לחול בערב שבת, וא"כ גם יום טוב ראשון של סוכות יחול בערב שבת, **מְדַחֵי דָּחְיָנָן לֵיהּ** – מוסיפים יום באלול וכך יחולו שניהם בשבת. **מַאי טַעְמָא** מסדרים שיום טוב ראשון לא יחול בערב שבת, משום **שֶׁכֵּיוָן דְּאִיקְּלַע יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג** – שהוא בחמשה עשר בתשרי **לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת**, אם כן **יוֹם הַכִּפּוּרִים** שהוא עשרה בתשרי **אֵימַת הָוֵי, בְּחַד בַּשַּׁבָּת**, וכיון שאין אנו רוצים שיחולו שבת ויום הכיפורים בסמיכות זה לזה, **הִלְכָּךְ דָּחְיָנָן לֵיהּ**. וכיון שלעולם לא חל יום טוב ראשון בערב שבת, נמצא שיש בכל שנה ערב שבת בתוך החג שתקעו בו ארבעים ושמונה תקיעות.

מקשה הגמרא: **וּמִי דָּחְיָנָן לֵיהּ** לראש השנה כדי שלא יחולו יום הכיפורים ושבת בסמיכות, **וְהָא תְּנַן חֲלֻבֵּי שַׁבָּת** – כגון אברי תמיד של בין הערבים **קְרִיבִין בְּמוֹצָאֵי שבת** ואף שהוא **יוֹם הַכִּפּוּרִים**, הרי שאפשר שיחול יום הכיפורים ביום ראשון. ועוד, הרי **אָמַר רַבִּי זֵירָא, כִּי הֲוֵינָן בֵּי רַב בְּבָבֶל** – כשלמדתי תורה בבבל קודם שעליתי לארץ ישראל, **הָוָה אָמְרֵי** – הייתי אומר **דְּהָא דְּתַנְיָא** בברייתא **יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת, לֹא הָיוּ תוֹקְעִין** בו לפני שבת את שש התקיעות שתקעו בכל ערב שבת כדי להבטיל את העם ממלאכה ולהבדיל, שכבר שבתו העם ממלאכה בערב שבת שהוא יום הכיפורים, **וְכֵן כשחל יום הכיפורים בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת לֹא הָיוּ מַבְדִּילִין** על הכוס ובתפילה 'המבדיל בין קודש לקודש', כשאר יום טוב שחל במוצאי שבת, כיון שקדושת יום הכיפורים שוה לשבת ששניהם אסורים בכל מלאכה. ואמר רבי זירא שכשהיה בבבל סבר שברייתא זו **דְּבְרֵי הַכֹּל הִיא** ואין חולקים עליה, אך **כִּי סְלֵיקְנָא לְהָתָם** – כאשר עליתי לארץ ישראל, **אַשְׁכַּחְתֵּיהּ** – מצאתי **לְרַבִּי יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי דְּיָתִיב וְקָאָמַר** שברייתא זו רק לדעת **רַבִּי עֲקִיבָא הִיא**, הסובר שחלבי יום הכיפורים אין קרבין בשבת וחלבי שבת אין קרבין ביום הכיפורים, וכיון שיום הכיפורים שוה בחומרתו לשבת, לא היו צריכים לתקוע כשחל יום הכיפורים בערב שבת, שלא תקעו אלא להבדיל בין יום קל ליום חמור. הרי שאפשר שיחולו שבת ויום הכיפורים בסמיכות, וכיון שכן אפשר שיום טוב ראשון של סוכות יחול בערב שבת, וחוזרת הקושיא שגם האופן שהזכירה המשנה שבערב שבת שבתוך החג תקעו ארבעים ושמונה אינו בכל שנה, ומדוע הזכירה המשנה אופן זה ולא הזכירה ערב פסח שחל בשבת.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא**, שנחלקו תנאים אם מותר לעבר את החודש משום צורך השעה ולפי זה דחו את ראש השנה כדי שלא יחול יום הכיפורים ביום ראשון או שאין מעברים את החודש לשום צורך ואם כן אפשר שיחול יום הכיפורים ביום ראשון ויום טוב ראשון בערב שבת, ויש לומר **שֶׁהָא** – משנתינו שהזכירה את ערב שבת שבתוך החג כדבר הנוהג בכל שנה, היא כדעת **רַבָּנָן** הסוברים שלעולם מעברים את החודש לצורך, **וְהָא** – המשנה שאמרה שחלבי שבת קרבין ביום הכיפורים שמשמע שיום הכיפורים חל גם בסמוך לשבת, כדעת **אֲחֵרִים הִיא** הסוברים שלא עיברו את החודש אף לצורך. **דְּתַנְיָא אֲחֵרִים אוֹמְרִים, אֵין בֵּין עֲצֶרֶת לַעֲצֶרֶת, וְאֵין בֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֶלָּא** הפרש של **אַרְבָּעָה יָמִים בַּלְּבָד**, כלומר לעולם יחול אותו יום טוב בשנה הבאה ארבעה ימים מאוחר ממה שחל בשנה הקודמת, כגון אם חל בשנה זו ביום ראשון לשנה הבאה יחול ביום חמישי, **וְאִם הָיְתָה הַשָּׁנָה מְעוּבֶּרֶת** והיו בה שני חדשי אדר יהיה ההפרש **חֲמִשָּׁה** ימים, שלדעתם לעולם היו החדשים אחד מלא [ל' יום] ואחד חסר [כ"ט יום], ונמצאת השנה בת שלש מאות חמישים וארבעה ימים [שהם חמישים שבועות שלמים ועוד ארבעה ימים], וחודש העיבור עשרים ותשע יום [שהוא ארבעה שבועות ויום אחד], ולא עיברו שום חודש אפילו לצורך.

קושיא נוספת על רב אחא הסובר שתוקעין לכל מוסף: **מֵיתִיבִי**, שנינו בברייתא **רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת**, **שִׁיר** של מוסף **שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ דּוֹחֶה** את **הַשִּׁיר** של מוסף **שֶׁל שַׁבָּת**. **וְאִי אִיתָא** לדברי רב אחא, אם כן **לֵימָא דְּשַׁבָּת וְלֵימָא דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ** – יאמרו גם שיר של שבת וגם של ראש חודש, אלא על כרחך שלא שרו ותקעו על כל קרבן. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב סַפְרָא**, אכן שרים ותוקעים על כל קרבן וכדברי רב אחא, ו**מַאי** הכוונה 'דּוֹחֶה' שאמרו בברייתא, **דּוֹחֶה לְקֹדֶם** – אף ששרו על שניהם, שיר של ראש חודש דחה לשיר של שבת להיות קודם לו. מקשה הגמרא: **וְאַמַּאי** – מדוע ראש חודש קודם לשבת, הרי שנינו (זבחים פט.) שתָּדִיר וְשֶׁאֵינוֹ תָּדִיר, תָּדִיר קוֹדֶם,

המשך בעמוד כט

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שהטעם שמניחים את איברי מוסף של ראש חודש למעלה מכל האיברים, כדי להראות שהם חשובים, **וּלְיַדֵּעַ שֶׁהוּקְבַּע רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ.** הרי שעשו לכך היכר אחר, ומדוע הוצרכו להקדים שיר של ראש חודש לשל שבת. מתרצת הגמרא: **תְּרֵי הֵיכֵּירָא עֲבִדִינָן** – היו עושים שני דברים להיכר דבר זה, כדי **שדְּחָזֵי הַאי חָזֵי, וְחָזֵי בְּהַאי חָזֵי,** כלומר, כדי שגם מי שלא יראה היכר אחד יוכל לראות את ההיכר השני, ויותר אנשים ידעו שהוקבע ראש חודש בזמנו.

מקשה הגמרא עוד על דברי רב אחא שתוקעים לכל מוסף: **מֵיתִיבִי, דְּתָנֵי רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל, יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁתּוֹקְעִין עַל מוסף של שַׁבָּת** כשהוא **בִּפְנֵי עַצְמוֹ** ואין עוד קרבן מוסף באותה שבת, **וְעַל** מוסף **של רֹאשׁ חֹדֶשׁ** כשהוא **בִּפְנֵי עַצְמוֹ** – כשחל בחול ואין עוד קרבן מוסף באותו יום, **כָּךְ** כששניהם חלים יחד **יִהְיוּ תּוֹקְעִין עַל כָּל מוּסָף וּמוּסָף, תַּלְמוּד לוֹמַר** 'וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם **וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם** וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם', ולהלן תבאר הגמרא את הדרשה, ומכל מקום מפורש בברייתא שאין תוקעים לשני המוספים ודלא כרב אחא. ואם כן **תְּיוּבְתָּא דְּרַבִּי אַחָא.** מסיקה הגמרא: אכן **תְּיוּבְתָּא.**

מקשה הגמרא: **וְהָא רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא קְרָא וּמַתְנִיתָא קָאָמַר** – הביא מקור לדבריו מפסוק ומברייתא כדלעיל. **אָמַר רַבִּינָא** – יש לפרש שמה שלמדה הברייתא מן הפסוק ש'הכל לפי המוספים תוקעים', אין כוונתה כדברי רבי אחא שתוקעים על כל מוסף, אלא **לוֹמַר שֶׁמַּאֲרִיכִין בִּתְקִיעוֹת** – שכשיש שני מוספים מאריך במשך התקיעות, ואומרים את השיר לאחר שקרבו נסכי שניהם. פירוש נוסף, **רַבָּנָן דְּקֵיסָרִי מַשְׁמִיעֵהּ דְּרַבִּי אַחָא אָמְרֵי** שכוונת הברייתא 'הכל לפי המוספים' **לוֹמַר שֶׁמַּרְבֶּה בִּתּוֹקְעִין** – שכשיש שני מוספים מוסיפים חצוצרות, ותוקעים כולם יחד, וכל זה נחשב כתקיעה אחת.

שואלת הגמרא: **וַאֲנָן** – בני חוץ לארץ **דְּאִית לָן תְּרֵי יוֹמֵי** – שיש לנו שני ימים טובים בתחילת חג הסוכות, **הֵיכִי עָבְדִינָן** לענין הזכרת קרבנות המוספים בתפילת המוספים ובקריאת התורה, שהרי ביום טוב שני אין להזכיר את קרבנות היום השני כדי שלא יבואו לזלזל ביום טוב, ואם כן יש להסתפק אם יזכירו ביום הראשון של חול המועד את קרבנות היום השני וכן הלאה, עד שבהושענא רבה שהוא היום החמישי והאחרון של חול המועד יקראו ביום השישי והשביעי ידחה, או שביום הראשון יקראו ביום השלישי שהוא הקרבן האמיתי של היום וקריאת היום השני תידחה. עונה הגמרא: **אַבַּיֵי אָמַר** 'שֵׁנִי' **יִדָּחֶה,** שביום הראשון של חול המועד שהוא היום השלישי מתחילת החג קוראים 'וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי', ופרשת 'וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי' נדחית. **רָבָא אָמַר** 'שְׁבִיעִי' **יִדָּחֶה,** שביום הראשון של חול המועד קוראים 'וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי' וכן הלאה, ונמצא ש'וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי' לא יקראו. **תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרָבָא,** ששנינו בברייתא שהובאה לעיל בענין שיר של חול המועד, **שאם חָל שַׁבָּת לִהְיוֹת כְּאֶחָד מֵהֶן** אומרים על הקרבן שיר של שבת ולמחרת ביום ראשון אומרים את השיר שהיה צריך להאמר אתמול וכן הלאה, עד שהשיר האחרון שהוא 'יִמּוֹטוּ' יִדָּחֶה. הרי שלעולם עוקרים את האחרונה. דעה שלישית בענין זה: **אִתְּקִין אֲמֵימַר בְּעִיר נְהַרְדְּעָא, דְּמִדְלְגֵי דִּלּוּגֵי** וע"י זה יאמרו את כל הפרשיות. הא כיצד, ביום ראשון של חול המועד אומרים 'וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי' וגם 'וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי', לפי שיום זה הוא ספק שני ספק שלישי. ולמחרת ביום השני של חול המועד [שהוא יום הרביעי מתחילת החג] אומרים 'וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי' וגם 'וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי', וכן הלאה עד שביום החמישי שהוא הושענא רבה אומרים 'וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי':

השירים כפי המבואר בברייתא זו, וזהו הסימן 'הומבה"י' [הבו, ולרשע, מי יקום, בינו, הסרותי, ימוטו]. **רַב פַּפָּא** חולק וסובר ש'הסרותי' היה קודם ל'בינו בוערים', ולכן **מַנַּח בְּהוּ סִמָּנָא** – הניח סימן שונה 'הומהב"י', שבסימנו 'ה' קודם ל'ב'. אומרת הגמרא: **וְסִימָנְךָ** שלא תטעה איזה סימן נתן רב ספרא, **אַמְּבוּהָא דְּסַפְרֵי** – שפירושו מבואות של מלמדי תינוקות, שרגילים לילך בו גדודי אנשים משום שבו היו מתאספים אבותיהם ואמותיהם של התינוקות, אף כאן סימן בידך שמי ששמו ספרא [דומה לסופר ומלמד] היה סימנו הומבה"י, שדומה לתיבת אמבוהא. הרי מבואר בברייתא זו שבשבת שבחג אומרים רק את השיר של שבת ולא שני שירים, ודלא כרב אחא הסובר ששרים ותוקעים על כל מוסף, הרי זו **תְּיוּבְתָּא דְּרַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא.** מסיקה הגמרא: אכן היא **תְּיוּבְתָּא.**

...כנראה אשר הנשים הצעירות... אינן בקיאות כל-כך בהלכות טהרת המשפחה . . והיה מהנחוץ ביותר וביותר... לעשות קביעות אשר אחת הנשים הבקיאות בזה תלמוד עמהם הדינים הצריכים עד שידעו אותם היטב.

ממכתב ז' אלול, תשי"ד

רש"י

ואמר רבי יוחנן — לכך סודרין אותן למעלה משאר אברים — להראות שהן חשובין, ולהודיע שהוקבע החדש בזמנו. **יכול כשם שתוקעין** — על מוסף של ראש חדש בפני עצמו בשחל בחול, ועל מוסף שבת בפני עצמה כשהיא לבדה. **כך תוקעין על כל מוסף ומוסף** — כשחלו להיות יחד. **תלמוד לומר ובראשי חדשיכם** — גבי תקיעות כתיב "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם" וגו'. **הוקשו כל החדשים כולן** — לענין תקיעות, שתקיעותיהן שוות. **שני ראשים** — ראש חדש וראש השנה. וקרייה רחמנא "חדשכם" — חסר כתיב לענין תקיעות. **בחולו של מועד** — דסוכות. **מה היו אומרים** — בשיר המוספין. **בראשון** — ביום הראשון דחושמע מינה. **אומרים הבו לה' וגו'** — כל המזמור על שם שהיום תחלת שמחת בית השואבה — דהיינו, כבוד ועוז. ובאותו מזמור "קול ה' על המים" — על שם ניסוך המים. **ולרשע אמר כו'** — וכל המזמור דברי כבושין הן לנאספים לעזרה למצות החג, ושמחים שמחת החג. ומוכיחם "מה לך לספר חקי" — כלומר: למה לך לבא לבית זה עם שאר עמי אם אינך חוזר בתשובה? ובאותו מזמור כתיב "זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך" — על שחג הסוכות זמן "בל תאחר" הוא לשלש רגלים כסדרן. וסוף המזמור "זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו" וגו'. **מי יקום לי עם מרעים** — ו"בינו בוערים" במזמור אחד הם. ו"בינו בוערים" מוקדם, ו"מי יקום לי" מאוחר — והם מקדימין את המאוחר. ונראה בעיני, מפני שפרשת "מי יקום לי" מדברת על צרותן שהיו משועבדין בבית שני תחת מלכי פרס, ומלכי יון, ומלכי רומי. ואף על פי כן, אינן נמנעים מלשמוח שמחת מלכם, ומתפללים: מי יקום לנו להצילנו מן המרעים האלה "לולי ה' עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי אם אמרתי מטה רגלי" וגו' "שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו" כלומר: אף לפי צרותינו אין אנו נמנעין מלבא להשתעשע בתנחומיך וכו', עד סוף המזמור. ולמחר "בינו בוערים בעם" — מפני שעבשיו זמן מתנות עניים, שהוא זמן אסיף, זמן לקט שכחה ופאה, ומעשר עני. וכשמגיעין ימים האחרונים, שהן קרובים לפרוש ולשוב לבתיהם קורין לפניהן, להוכיחם שיעשרו כראוי. ואף על פי שהמעשרות בצנעה, ולא יאמרו: מי רואנו ומי יודענו, לכך אומר "בינו בוערים בעם" — שאומרים בלבם: מי יגיד מעשינו "הנוטע אזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט היוסר גוים הלא יוכיח" וגו' עד "מי יקום לי". **הסירותי מסבל שכמו** — דברי תנחומין הן. אם תזכו "בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם". "אבחנך על מי מריבה כו'" — על המים שנידונין עליהם בחג, לפי מה שאני בוחנך אפסוק לך, על שם שמתפללין על הגשמים וצריכים להם. וכתיב במזמור זה "אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו" — שאשלח לכם ברכה, וסוף המזמור "ויאכילהו מחלב חטה" וגו'. **ימוטו כל מוסדי ארץ** — במזמור "אלהים נצב בעדת אל". ואומרים כל המזמור על שם שכתוב בו "עני ורש הצדיקו" — אלו מעשרות. שכך הוא נדרש בחולין: צדק משלך ותן לו, בפרק "הזורע" (קלד,א). "לא ידעו ולא יבינו" ומי שאינו נותן לבו להבין לכך "בחשכה יתהלכו" — זו מיתה, כדתנן (אבות פרק ה משנה ט): בארבעה פרקים הדבר מתרבה כו' במוצאי החג שבכל שנה מפני גזל מתנות עניים — וגורם קללה לעולם ורעבון שימוטו כל אפסי ארץ. **ואם חל שבת באחד מהן** — ידחו שיר המועד מלפני שיר שבת. **ימוטו ידחה** — שהוא שיר אחרון ונדחה, מפני שאמרו באחד בשבת שיר שהיה ראוי לומר אתמול — שאין מדלגין סדר השיר. ובשני — שיר של אחד בשבת נמצא האחרון נדחה. **הומהב"י** — סימן סדר הפרשיות הוא. ומחליף להקדים "הסירותי" ל"בינו בוערים בעם". **וסימנך** — שלא תטעה איזה סימן של רב ספרא. **אמבוהא דספרי** — גדודי אנשים ונשים, רגילים להלך במבוי של מלמדי תינוקות, שהתינוקות ואבותיהם ואמותיהם מצויין אצלם. אף כאן מי ששמו ספרא, היה סימנו הומבה"י, שדומה לתיבת אמבוהא. **תיובתא דרבי אחא** — דאמר: תוקעין על כל מוסף — אלמא, דאמר לכל אחד שירו. והכא קתני: ימוטו ידחה — אלמא, לא אמרו בשבת של חול המועד אלא שיר של שבת. **אמר רבינא לומר שמאריך בתקיעות** — ברייתא קתני סתמא הכל לפי המוספין תוקעין, ור' אחא פירשה: שתוקעין על כל מוסף. ולא הוה ליה לפרושי הכי, דודאי אין אומר אלא שיר אחד, ואין כאן אלא תשע תקיעות לשלשה פרקי השיר. ובריתא קא משמע לן שמאריך במשך התקיעות, כשיש שני מוספין. ואומרין השיר לאחר שקרבו נסכי שניהם. **שמרבה בתוקעין** — שמוסיפין חצוצרות, ותוקעין יחד. וכולהו חד מיחשבי — דתנן בערכין (יג,א): אין פותחין משתי חצוצרות ומתשע כנורות ומוסיפין עד לעולם. **אגן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן** — משום דאיירי בשתי פרשיות המאורעות ליום. דדחינן חדא מינה, קבעי להו! ואגן דמיבעי לן למימר בצלותא דמוספין את מוספי היום. וקרבנות החג אינן שוין, שהפרים מתמעטין והולכין, ואית לן תרי יומי יום טוב מספיקא. ולא מצינן למימר ביום טוב שני פרשת "וביום השני", דאם כן עבדינן ליה חול, ומיבעי לן למימר ביה "ובחמשה עשר יום" — ביומא קמא, היכי עבדינן בראשון של חול המועד. ובשאר הימים מי אמרינן ביומא קמא "וביום השני" — דהוה ליה למימר מאתמול, וכן בסדר. ונמצא שביום השביעי של ערבה נאמר "וביום הששי", ועל כרחך, למחר שהוא יום טוב, לא מצית למימר "וביום השביעי", דאם כן עבדת ליה חול, ונמצא שביעי נדחה, או דלמא יומא קמא אמרינן "וביום השלישי" ושני נדחה ממקומו, מפני שהוא ספק — ידחה לגמרי. **ימוטו ידחה** — שהוא אחרון. אלמא, פרשה שנדחת היום — אומרים אותה למחר, ואחרונה נעקרת. **אתקין אמימר דמדלגי דלוגי** — ונמצאו כולן עומדין. אומרין ביום ראשון של חול המועד "ביום השני" "וביום השלישי" ספק שני ספק שלישי. ולמחר אומרים "ביום השלישי" "וביום הרביעי". ובשלישי דחול המועד — "ביום הרביעי" "וביום החמישי". וברביעי — "ביום החמישי" "וביום הששי". ובחמישי דחול המועד, שהוא הושענא רבא, אומרים "ביום הששי" "וביום השביעי" בספיקו. והיינו דלוגי — שאומרים היום מה שאמרו אתמול, כדאמרינן (מגילה כב,א) גבי ראש חדש — רב אמר: דולג — שאומר השני אחד מן הפסוקים שאמר ראשון. וכי היכי דאתקין אמימר לענין תפלה עבדינן נמי לענין קוראי התורה. שהרביעי הקורא, שהוא מוסף בחולו של מועד, יותר משאר ימים, וניכר שהוא בא לבבוד היום. הוא קורא את ספיקי היום, כמו ששליח צבור אומרן. ואם שבת הוא — קוראן המפטיר. והשלשה שקורין תחילה, אין מקפידין על קריאתם — יקראו מה שירצו. ומכל מקום, כך היו נוהגין רבותי — שני ראשונים קוראים שנים ספיקי היום. והשלישי בפרשת יום המחרת, שאינה מספיקות היום כלל. והרביעי דחוזר וקורא מה שקראו שנים הראשונים.

תוספות

אתקין אמימר דמדלגי דלוגי — יום ראשון של חול המועד אומר במוסף "ביום השני" "וביום השלישי" — לפי שהוא ספק שני ספק שלישי. וכן בכל יום ויום של חול המועד — ספק הראוי. ופירש בקונטרס: כי היכי דאתקין אמימר לענין תפלה עבדינן נמי לענין קוראי התורה, ורביעי שנתוסף לחול המועד, יותר משאר ימים. וניכר שהוא בא לכבוד היום, הוא קורא ספיקי היום, כמו ששליח ציבור אומרן. ואם שבת הוא, קוראן המפטיר. ושלשה הקוראים תחילה — שנים ראשונים קוראים שתי ספיקות היום, והשלישי בפרשת יום המחרת, והרביעי חוזר וקורא מה שקראו שנים הראשונים. והשתא, לפי סדר זה, ישתנה הסדר ביום הושענא רבא: שאם יקראו שנים הראשונים שתי ספיקות, היה השלישי זקוק לקרות "ביום השמיני עצרת תהיה לכם" — ואין נכון לקרות בחג פרשה שאינה של חג. ואם מתחיל הראשון וקורא פרשה שלפני הספיקות, ושני ושלישי קוראים הספיקות — נמצא שאין סדר זה כסדר שאר הימים. ועוד: דבחנוכה כשקוראין בפרשת "נשיאים" רגילים שנים הראשונים לקרות נשיא אחד דיומא, ושלישי קורא דלמחרת, אלמא, חשיב ראשון עיקר. ובחג איפכא, דאדרבה האחרון נחשב עיקר. לפיכך, ראוי להנהיג שכל הארבעה הקוראים בתורה, אין קוראים כי אם בספיקות. יום ראשון של חול המועד: קורא ראשון "ביום השני", ושני "ביום השלישי", וחוזר שלישי וקורא "ביום השני", ורביעי "ביום השלישי" ויוצא בזה — קורין בספיקות בכל יום ויום.

ובחילוק

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֵידַע שֶׁהוּקְבַּע רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ. תְּרֵי הֵיכֵּירָא עָבְדִינַן, דְּחָזֵי הַאי - חָזֵי, וְחָזֵי בְּהַאי - חָזֵי. מֵיתִיבִי, דְּתָנֵי רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל: יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁתּוֹקְעִין עַל שַׁבָּת בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כָּךְ יִהְיוּ תּוֹקְעִין עַל כָּל מוּסָף וּמוּסָף - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם"! תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי אַחָא, תִּיוּבְתָּא. מַאי תַּלְמוּדָא? אָמַר אַבָּיֵי: אָמַר קְרָא "וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם" - הוּקְשׁוּ כָּל חֲדָשִׁים כּוּלָּם זֶה לָזֶה. רַב אַשִׁי אָמַר: כְּתִיב "חָדְשֵׁכֶם" וּכְתִיב "וּבְרָאשֵׁי". וְאֵיזֶה חֹדֶשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי רָאשִׁים - הֱוֵי אוֹמֵר זֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאָמַר רַחֲמָנָא "חָדְשֵׁכֶם" - חַד הִיא. וְעוֹד, תַּנְיָא: בְּחוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, בָּרִאשׁוֹן מָה הָיוּ אוֹמְרִים "הָבוּ לַה' בְּנֵי אֵלִים", בַּשֵּׁנִי מָה הָיוּ אוֹמְרִים - "וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים", בַּשְּׁלִישִׁי מָה הָיוּ אוֹמְרִים - "מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים", בְּרְבִיעִי מָה הָיוּ אוֹמְרִים - "בִּינוּ בוֹעֲרִים בָּעָם", בַּחֲמִישִׁי מָה הָיוּ אוֹמְרִים - "הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ", בַּשִּׁשִּׁי מָה הָיוּ אוֹמְרִים - "יִמּוֹטוּ כָּל מוֹסְדֵי אָרֶץ". וְאִם חָל שַׁבָּת בְּאֶחָד מֵהֶם - "יִמּוֹטוּ" יִדָּחֶה. רַב סְפָרָא מַנַּח בְּהוּ סִימָנָא: הוּמְבָה"י, רַב פַּפָּא מַנַּח בְּהוּ סְמָנָא: הוּמְהַב"י. וְסִימָנָךְ: אַמְבּוּהָא דְּסָפְרֵי. תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא, תִּיוּבְתָּא. וְהָא רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא קְרָא מַתְנִיתָא קָאָמַר! אָמַר רָבִינָא: לוֹמַר שֶׁמַּאֲרִיכִין בְּתְקִיעוֹת. רַבָּנַן דְּקֵיסָרֵי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַחָא אָמְרִי: לוֹמַר שֶׁמַּרְבֶּה בַּתּוֹקְעִין. וַאֲנַן דְּאִית לָן תְּרֵי יוֹמֵי, הֵיכִי עָבְדִינַן? אַבָּיֵי אָמַר: שְׁנֵי יִדָּחֶה, רָבָא אָמַר: שְׁכִיעֵי יִדָּחֶה. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרָבָא: אִם חָל שַׁבָּת לִהְיוֹת בְּאֶחָד מֵהֶן - "יִמּוֹטוּ" יִדָּחֶה. אַתְקִין אַמֵּימָר בִּגְהַרְדְּעָא דְּמַדְלְגֵי דִּלּוּגֵי.

משנה

לקט שכחה ופאה, ומעשר עני. וכשמגיעין ימים האחרונים, שהן קרובים לפרוש ולשוב לבתיהם קורין לפניהן, להוכיחם שיעשרו כראוי. ואף על פי שהמעשרות בצנעה, ולא יאמרו: מי רואנו ומי יודענו, לכך אומר "בינו בוערים בעם" — שאומרים בלבם: מי יגיד מעשינו "הנוטע אזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט היוסר גוים הלא יוכיח" וגו' עד "מי יקום לי". **הסירותי מסבל שכמו** — דברי תנחומין הן. אם תזכו "בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם". "אבחנך על מי מריבה כו'" — על המים שנידונין עליהם בחג, לפי מה שאני בוחנך אפסוק לך, על שם שמתפללין על הגשמים וצריכים להם. וכתיב במזמור זה "אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו" — שאשלח לכם ברכה, וסוף המזמור "ויאכילהו מחלב חטה" וגו'. **ימוטו כל מוסדי ארץ** — במזמור "אלהים נצב בעדת אל". ואומרים כל המזמור על שם שכתוב בו "עני ורש הצדיקו" — אלו מעשרות. שכך הוא נדרש בחולין: צדק משלך ותן לו, בפרק "הזורע" (קלד,א). "לא ידעו ולא יבינו" ומי שאינו נותן לבו להבין לכך "בחשכה יתהלכו" — זו מיתה, כדתנן (אבות פרק ה משנה ט): בארבעה פרקים הדבר מתרבה כו' במוצאי החג שבכל שנה מפני גזל מתנות עניים — וגורם קללה לעולם ורעבון שימוטו כל אפסי ארץ. **ואם חל שבת באחד מהן** — ידחו שיר המועד מלפני שיר שבת. **ימוטו ידחה** — שהוא שיר אחרון ונדחה, מפני שאמרו באחד בשבת שיר שהיה ראוי לומר אתמול — שאין מדלגין סדר השיר. ובשני — שיר של אחד בשבת נמצא האחרון נדחה. **הומהב"י** — סימן סדר הפרשיות הוא. ומחליף להקדים "הסירותי" ל"בינו בוערים בעם". **וסימנך** — שלא תטעה איזה סימן של רב ספרא. **אמבוהא דספרי** — גדודי אנשים ונשים, רגילים להלך במבוי של מלמדי תינוקות, שהתינוקות ואבותיהם ואמותיהם מצויין אצלם. אף כאן מי ששמו ספרא, היה סימנו הומבה"י, שדומה לתיבת אמבוהא. **תיובתא דרבי אחא** — דאמר: תוקעין על כל מוסף — אלמא, דאמר לכל אחד שירו. והכא קתני: ימוטו ידחה — אלמא, לא אמרו בשבת של חול המועד אלא שיר של שבת. **אמר רבינא לומר שמאריך בתקיעות** — ברייתא קתני סתמא הכל לפי המוספין תוקעין, ור' אחא פירשה: שתוקעין על כל מוסף. ולא הוה ליה לפרושי הכי, דודאי אין אומר אלא שיר אחד, ואין כאן אלא תשע תקיעות לשלשה פרקי השיר. ובריתא קא משמע לן שמאריך במשך התקיעות, כשיש שני מוספין. ואומרין השיר לאחר שקרבו נסכי שניהם. **שמרבה בתוקעין** — שמוסיפין חצוצרות, ותוקעין יחד. וכולהו חד מיחשבי — דתנן בערכין (יג,א): אין פותחין משתי חצוצרות ומתשע כנורות ומוסיפין עד לעולם. **אגן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן** — משום דאיירי בשתי פרשיות המאורעות ליום. דדחינן חדא מינה, קבעי להו! ואגן דמיבעי לן למימר בצלותא דמוספין את מוספי היום. וקרבנות החג אינן שוין, שהפרים מתמעטין והולכין, ואית לן תרי יומי יום טוב מספיקא. ולא מצינן למימר ביום טוב שני פרשת "וביום השני", דאם כן עבדינן ליה חול, ומיבעי לן למימר ביה "ובחמשה עשר יום" — ביומא קמא, היכי עבדינן בראשון של חול המועד. ובשאר הימים מי אמרינן ביומא קמא "וביום השני" — דהוה ליה למימר מאתמול, וכן בסדר. ונמצא שביום השביעי של ערבה נאמר "וביום הששי", ועל כרחך, למחר שהוא יום טוב, לא מצית למימר "וביום השביעי", דאם כן עבדת ליה חול, ונמצא שביעי נדחה, או דלמא יומא קמא אמרינן "וביום השלישי" ושני נדחה ממקומו, מפני שהוא ספק — ידחה לגמרי. **ימוטו ידחה** — שהוא אחרון. אלמא, פרשה שנדחת היום — אומרים אותה למחר, ואחרונה נעקרת. **אתקין אמימר דמדלגי דלוגי** — ונמצאו כולן עומדין. אומרין ביום ראשון של חול המועד "ביום השני" "וביום השלישי" ספק שני ספק שלישי. ולמחר אומרים "ביום השלישי" "וביום הרביעי". ובשלישי דחול המועד — "ביום הרביעי" "וביום החמישי". וברביעי — "ביום החמישי" "וביום הששי". ובחמישי דחול המועד, שהוא הושענא רבא, אומרים "ביום הששי" "וביום השביעי" בספיקו. והיינו דלוגי — שאומרים היום מה שאמרו אתמול, כדאמרינן (מגילה כב,א) גבי ראש חדש — רב אמר: דולג — שאומר השני אחד מן הפסוקים שאמר ראשון. וכי היכי דאתקין אמימר לענין תפלה עבדינן נמי לענין קוראי התורה. שהרביעי הקורא, שהוא מוסף בחולו של מועד, יותר משאר ימים, וניכר שהוא בא לבבוד היום. הוא קורא את ספיקי היום, כמו ששליח צבור אומרן. ואם שבת הוא — קוראן המפטיר. והשלשה שקורין תחילה, אין מקפידין על קריאתם — יקראו מה שירצו. ומכל מקום, כך היו נוהגין רבותי — שני ראשונים קוראים שנים ספיקי היום. והשלישי בפרשת יום המחרת, שאינה מספיקות היום כלל. והרביעי חוזר וקורא מה שקראו שנים הראשונים.

משנה

ובחילוק לחם הפנים — דוקא בחילוקו שוין. אבל סילוקו וסידורו והקטרת הבזיכין — למשמר הקבוע. דהכי תניא בתוספתא: לחם הפנים עבודתו במשמר הקבוע ואבילתו בכל המשמרות. והיינו טעמא, משום דבגמרא מרבינן ליה "חלק כחלק יאכלו" — משמע, לאבילה רביה רחמנא, ולא לעבודה. ומוסף שבת לא מפרשה מתניתין מידי, ושיירא, והוי בכלל דשאר קרבנות צבור. וכי קאמר בגמרא: לאתויי פר העלם דבר של צבור ושעירי עבודה זרה — הוה מצי לאתויי מוסף שבת. דבהדיא קתני בתוספתא שהוא למשמר הקבוע, והא דמרבה לחם הפנים טפי, ד"יאכלו" משמע מידי דאבילה — הוא עיקרו. והיינו לחם הפנים שכבר נעשה מצותו משבת שעברה, שסידרוהו על השלחן ואינו מחוסר מעתה אלא סילוק. דאי משום הקטרת בזיכין — להתיר לחם קאתיין, ואין עבודה זו בגוף הלחם.

עד

משנה יום טוב הראשון של חג כו' — וכל המשמרות עולות לרגל ושש עשרה מהם מקריבין שש עשרה בהמות הללו. **נשתיירו כו'** — דכל המשמרות זוכות בחובות הבאות מחמת הרגל ברגל. ואין משמר של אותה שבת יכולה לעבד עליהן, כדאמרינן בגמרא. **יום הראשון** — שהיו שמונה משמרות לארבעה עשר כבשים. ששה משמרות מן השמונה היו מקריבין שני כבשים — כל אחת מהן, הרי שנים עשר כבשים. **והשאר** — שנים הנותרות מקריבות אחד אחד. **בשני** — שנתמעט אחד מן הפרים, ונשתיירו תשעה משמרות לארבעה עשר כבשים. **חמשה מהם מקריבים שנים שנים** — הרי עשרה. **והשאר** — ארבעה הנותרות מקריבות כל אחד כבש אחד. **בשלישי** — שנתמעט עוד אחד מן הפרים, ונשארו עשרה משמרות לארבעה עשר כבשים. **ארבעה מקריבין שנים שנים** — דהוו להו שמונה. **והשאר אחד אחד** — ששה כבשים לששה משמרות. **בשביעי כולן שוין** — כל המשמרות המקריבות כבשים שוות, שכל אחת מקרבת אחד. שהרי אינם אלא שבעה פרים ואילים שנים ושעיר אחד לעשרה משמרות. נשתיירו ארבעה עשר כבשים לארבעה עשר משמרות. **בשמיני חוזרים לפיים כברגלים** — פר אחד ואיל אחד ושבעה כבשים הקריבים בשמיני, אין קריבים בסדר קרבנות החג שקרבו לפי סדר משמרות, כדבעינן לפרושי במסקנא. אלא כל המשמרות באות ומפיסות עליהן כמו שמפיסין בשאר רגלים, שאין קרבנותיהן מרובין להקריבן לפי הסדר ולהשוות בהן כל המשמרות. אף בשמיני כולן מפייסין, והזוהב בפייס מקריבו. ובסדר יומא (כב,א) מפרש היאך מפיסין. **אמרו מי שהיה מקריב היום פרים לא היה מקריב למחר** — פרים. שאין המשמרות שהקריבו כבשים אתמול מניחים אותם, אלא חוזרין חלילה. ונמצאו כולן שונות ומשלשות בפרים חוץ משתים ששונות ואין משלשות. כיצד? ביום הראשון היו שלשה עשר פרים, והקריבו שלשה עשר משמרות כדרך שסדרום בדברי הימים (א כד) "יהויריב ראשון ואחריו ידעיה חרים" כו' — כולן כמות שהן סדורים. נשתיירו עשתי עשרה אחרונות לאילים ולכבשים. למחרת היו שנים עשר פרים, ומקריבין אותן הנך אחד עשר משמרות וחוזר

משנה יום טוב הראשון של חג כו' וכל המשמרות עולות לרגל ושש עשרה מהם מקריבין שש עשרה בהמות הללו. נשתיירו כו' דכל המשמרות זוכות בחובות הבאות מחמת הרגל ברגל. ואין משמר של אותה שבת יכולה לעבד עליהן, כדאמרינן בגמרא. יום הראשון — שהיו שמונה משמרות לארבעה עשר כבשים. ששה משמרות מן השמונה היו מקריבין שני כבשים — כל אחת מהן, הרי שנים עשר כבשים. והשאר — שנים הנותרות מקריבות אחד אחד. בשני — שנתמעט אחד מן הפרים, ונשתיירו תשעה משמרות לארבעה עשר כבשים. חמשה מהם מקריבים שנים שנים — הרי עשרה. והשאר — ארבעה הנותרות מקריבות כל אחד כבש אחד. בשלישי — שנתמעט עוד אחד מן הפרים, ונשארו עשרה משמרות לארבעה עשר כבשים. ארבעה מקריבין שנים שנים — דהוו להו שמונה. והשאר אחד אחד — ששה כבשים לששה משמרות. בשביעי כולן שוין — כל המשמרות המקריבות כבשים שוות, שכל אחת מקרבת אחד. שהרי אינם אלא שבעה פרים ואילים שנים ושעיר אחד לעשרה משמרות. נשתיירו ארבעה עשר כבשים לארבעה עשר משמרות. בשמיני חוזרים לפיים כברגלים — פר אחד ואיל אחד ושבעה כבשים הקריבים בשמיני, אין קריבים בסדר קרבנות החג שקרבו לפי סדר משמרות, כדבעינן לפרושי במסקנא. אלא כל המשמרות באות ומפיסות עליהן כמו שמפיסין בשאר רגלים, שאין קרבנותיהן מרובין להקריבן לפי הסדר ולהשוות בהן כל המשמרות. אף בשמיני כולן מפייסין, והזוהב בפייס מקריבו. ובסדר יומא (כב,א) מפרש היאך מפיסין. אמרו מי שהיה מקריב היום פרים לא היה מקריב למחר — פרים. שאין המשמרות שהקריבו כבשים אתמול מניחים אותם, אלא חוזרין חלילה. ונמצאו כולן שונות ומשלשות בפרים חוץ משתים ששונות ואין משלשות. כיצד? ביום הראשון היו שלשה עשר פרים, והקריבו שלשה עשר משמרות כדרך שסדרום בדברי הימים (א כד) "יהויריב ראשון ואחריו ידעיה חרים" כו' — כולן כמות שהן סדורים. נשתיירו עשתי עשרה אחרונות לאילים ולכבשים. למחרת היו שנים עשר פרים, ומקריבין אותן הנך אחד עשר משמרות וחוזר

משנה יום טוב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג הָיוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים, אֵילִים שְׁנַיִם, וְשָׂעִיר אֶחָד. נִשְׁתַּיְּרוּ שָׁם אַרְבָּעָה עָשָׂר כְּבָשִׂים לִשְׁמוֹנָה מִשְׁמָרוֹת. בְּיוֹם רִאשׁוֹן - שִׁשָּׁה מַקְרִיבִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׁאָר אֶחָד אֶחָד. בַּשֵּׁנִי - חֲמִשָּׁה מַקְרִיבִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם - וְהַשְּׁאָר אֶחָד אֶחָד. בַּשְּׁלִישִׁי - אַרְבָּעָה מַקְרִיבִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׁאָר אֶחָד אֶחָד. בָּרְבִיעִי - שְׁלֹשָׁה מַקְרִיבִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׁאָר אֶחָד אֶחָד. בַּחֲמִישִׁי - שְׁנַיִם מַקְרִיבִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׁאָר אֶחָד אֶחָד. בַּשִּׁשִּׁי - אֶחָד מַקְרִיב שְׁנַיִם, וְהַשְּׁאָר אֶחָד אֶחָד. בַּשְּׁבִיעִי - כּוּלָּן שָׁוִין. בַּשְּׁמִינִי - חָזְרוּ לְפִיים כְּבְרַגְלַיִם. אָמְרוּ - מִי שֶׁהִקְרִיב פָּרִים הַיּוֹם לֹא יַקְרִיב לְמָחָר, אֶלָּא חוֹזְרִין חֲלִילָה. **גמרא** נַיְמָא מַתְנִיתִין רַבִּי הִיא וְלָא רַבָּנַן, דְּתַנְיָא: פַּר הַבָּא בַּשְּׁמִינִי - בַּתְּחִילָּה מְפַיְּסִין עָלָיו, דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַחַת מִשְּׁתֵּי מִשְׁמָרוֹת דְּלֹא שִׁלְּשׁוּ בַּפָּרִים עוֹשָׂה אוֹתוֹ! אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, אַטּוּ שְׁתֵּי מִשְׁמָרוֹת לָא אֲפוּסֵי בְּעֵי? כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא: כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שׁוֹנוֹת וּמְשַׁלְּשׁוֹת, חוּץ מִשְּׁנֵי מִשְׁמָרוֹת, שֶׁשּׁוֹנוֹת וְאֵין מְשַׁלְּשׁוֹת. נַיְמָא רַבִּי וְלָא רַבָּנַן! אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, מַאי לֹא שִׁלְּשׁוּ - בְּפָרֵי הֶחָג. וּמַאי קָא מַשְׁמַע לָן? הָא קָא מַשְׁמַע לָן; מִי שֶׁהִקְרִיב פָּרִים הַיּוֹם לֹא יַקְרִיב לְמָחָר, אֶלָּא חוֹזְרִין חֲלִילָה. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: הָנֵי שִׁבְעִים פָּרִים כְּנֶגֶד מִי - כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אוּמּוֹת. פַּר יְחִידִי לָמָּה - כְּנֶגֶד אוּמָּה יְחִידָה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו: עֲשׂוּ לִי סְעוּדָה גְּדוֹלָה. לְיוֹם אַחֲרוֹן אָמַר לְאוֹהֲבוֹ: עֲשֵׂה לִי סְעוּדָה קְטַנָּה, כְּדֵי שֶׁאֶהֱנֶה מִמְּךָ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹי לָהֶם לְגוֹיִים שֶׁאָבְדוּ וְאֵין יוֹדְעִין מַה שֶּׁאָבְדוּ, בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים - מְזַבֵּחַ מְכַפֵּר עֲלֵיהֶן, וְעַכְשָׁיו מִי מְכַפֵּר עֲלֵיהֶן? **משנה** בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים בַּשָּׁנָה הָיוּ כָּל מִשְׁמָרוֹת שָׁוּת: בְּאֵימוּרֵי הָרְגָלִים, וּבְחִילּוּק לֶחֶם הַפָּנִים. בַּעֲצֶרֶת אוֹמֵר לוֹ: הֵילָךְ מַצָּה הֵילָךְ חָמֵץ. מִשְּׁמָר שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ הוּא מַקְרִיב תְּמִידִין נְדָרִים וּנְדָבוֹת וּשְׁאָר קָרְבְּנוֹת צִבּוּר - וּמַקְרִיב אֶת הַכֹּל. **גמרא** אֵימוּרֵי הָרְגָלִים?! שֶׁל גְּבוֹהַּ נִינְהוּ! אָמַר רַב חִסְדָּא: מַה שֶּׁאָמוּר בָּרְגָלִים. תָּנוּ רַבָּנַן: מִנַּיִן שֶׁכָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁוּת בְּאֵימוּרֵי הָרְגָלִים - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבָא בְכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ וְשִׁרַת". יָכוֹל אַף בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה כֵּן - תַּלְמוּד לוֹמַר: "מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ" לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל נִכְנָסִין בְּשַׁעַר אֶחָד. "וּבְחִילּוּק לֶחֶם הַפָּנִים" כו'. תָּנוּ רַבָּנַן: מִנַּיִן שֶׁכָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁוּת בְּחִילּוּק לֶחֶם הַפָּנִים

תלמוד

יהויריב, ומקריב אחד — נמצא ששנה יהויריב לבדו. בשלישי — היו אחד עשר פרים והקריבום אחד עשר משמרות שאחרי יהויריב, נמצא ששנו שנים עשר משמרות. ברביעי — היו עשרה פרים והקריבום עשרה משמרות שלאחריהם, הרי ששנו. נמצאו עשרים ושתים משמרות שונות. בחמישי — תשעה פרים. שתי משמרות האחרונות הקריבו שנים מהן, וחזר יהויריב ושש משמרות שלאחריו, והקריבו שבעה — הרי ששילשו שבעה משמרות. בששי — שמונה פרים, והקריבום השמונה שלאחריהם — הרי חמשה עשר משמרות ששילשו. בשביעי — שבעה פרים לשבעה משמרות. נמצאו כולן משלשות חוץ משתים האחרונות. **גמרא** **לימא מתניתין** — דקתני: בשמיני חוזרים לפייס כברגלים. וקא סלקא דעתיה דכל המשמרות באות ומפיסות — רבי היא ולא רבנן. **בתחילה מפיסין עליו** — כל המשמרות כאילו הוא תחילת קרבנות. ולא אמרינן: ליקרבו חד מהנך שלא שילשו. **לאו אפוסי בעי** — בין שתיהן, איזה מהן תוזכה בו, ודלמא ההוא פייס דקאמר מתניתין בין שתיהן היה — דהא לא תנן ביה בתחילה. **מאי קא משמע לן** — וכי מניינא אתא לאגמרינן, שכן עולה החשבון כשחוזרין חלילה? ומשני: קא משמע לן מאי דאשמועינן נמי תנא דמתניתין: מי שהיה מקריב פרים היום כו'. **שבעים פרים** — פרי החג שבעים הם, חוץ משל שמיני. בנגד שבעים אומות לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם — לפי שנידונין בחג על המים. **פר יחידי** — של שמיני. **שאהנה ממך** — אין לי הנייה וקורת רוח בשל אלו, אלא בשלך. **משנה** **בשלשה פרקים** — בשלשה רגלים. **באימורי רגלים** — בעורות של עולות, ובחזה ושוק של שלמי חגיגה, הבאות מחמת הרגל. ובגמרא מפרש מאי לשון "אימורים" דקתני. **ובחילוק לחם הפנים** — אם אירעה שבת ברגל. שבשבת מסלקין אותו ומסדרין לחם אחר תחתיו, כדכתיב (ויקרא כד) "ביום השבת יערכנו". **ובעצרת** — כשאירע בשבת. ויש בו חילוק חמץ דשתי הלחם, וחילוק לחם הפנים שהוא מצה — כדאמרינן ב"כל המנחות באות מצה" (מנחות נב,ב). **אומר לו** — לכל אחד כשנותנין לו חלקו: הילך מצה. וכשנותנין לו בשתי הלחם אומרים לו: הילך חמץ. לפי שאין חולקים קרבן כנגד קרבן, אלא מכל אחד חלקו — כדקיימא לן בקידושין (נג,א), ובמנחות (עג,א): מ"לכל בני אהרן תהיה", ולפיכך מודיעים אותו. **משמר שזמנו קבוע** — שהיה משמש בשבת זו שהרגל חל בתוכה. **מקריב תמידין** — שהרי אינם בשביל הרגל. **נדרים ונדבות** — שנדבו ונדרו כל השנה, ומקריבין אותם עכשיו. אין שאר המשמרות זוכין בהם, שאין זוכין אלא חובות שמחמת הרגל. **והוא מקריב את הכל** — בגמרא מפרש לאתויי מאי. **גמרא** **אימורין דגבוה נינהו** — ומאי שוות איכא? **כמה שאמור ברגלים** — בחילוק קרבנות האמורים ברגל, הראויין להתחלק, כגון חזה ושוק של שלמי חגיגה — של כל יחיד ויחיד. ועורות של עולות ראייה, ומוספי צבור ושעירי חטאות. **ובא בכל אות נפשו ושרת בכל אחיו** — שאין המשמר מעכב עליו. וכיון דזוכה בעבודתו — זוכה באכילתו, דכתיב (ויקרא ז) "לכהן המקריב אותה לו תהיה". ובעשרים וארבעה מקומות נקראו כהנים לוים. **תלמוד לומר מאחד שעריך** — רישיה דקרא "וכי יבא הלוי מאחד שעריך". ודרש ליה הכי כמו "באחד שעריך" — כשכל ישראל נכנסין בשער אחד, כלומר בעיר אחת. **מנין שכל המשמרות שוות** — ברגל, בחילוק לחם הפנים.

משנה

ביום טוב הראשון של חג הסוכות היו שם לקרבן מוסף שלשה עשר **פרים, אילים שנים** לעולה, **ושעיר אחד** לחטאת, הרי שש עשרה קרבנות. קרבנות אלו חולקו לשש עשרה מתוך עשרים וארבעה משמרות הכהונה שהיו במקדש, קרבן לכל משמרת לפי סדרן המבואר בפסוקים (דברי הימים א' כד). **נשתיירו שם** עוד **ארבעה עשר כבשים** שהקריבו בכל יום מימי החג, וחילקום **לשמונה המשמרות** הנותרות, וכך חילקו אותם, **ביום הראשון ששה** מקריבין **שנים שנים** – שש משמרות מקריבות כל אחת שני כבשים, הרי שנים עשר כבשים, **והשאר אחד אחד** – שתי המשמרות הנותרות מקריבות כל אחת כבש אחד. **ביום השני** של החג, שנתמעט פר אחד וחילקו רק חמשה עשר קרבנות לחמש עשרה משמרות, נותרו תשע משמרות להקרבת ארבעה עשר הכבשים, **חמשה** משמרות **מקריבין שנים שנים** – כל אחת שני כבשים הרי עשרה כבשים, **והשאר** – ארבע המשמרות הנותרות מקריבות **אחד אחד** – כל אחת כבש אחד. **ביום השלישי** שנתמעט פר נוסף, וחולקו רק ארבעה עשר קרבנות לארבע עשרה משמרות, נותרו עשר משמרות לארבעה עשר הכבשים, **ארבעה** משמרות **מקריבין שנים שנים הרי שמונה כבשים, והשאר** – שש המשמרות הנותרות מקריבות **אחד אחד. ביום הרביעי** שנתמעט פר נוסף, נותרו אחת עשרה משמרות לארבעה עשר הכבשים, **שלשה** משמרות **מקריבין שנים שנים,** הרי ששה כבשים, **והשאר** – שמונה המשמרות הנותרות מקריבות **אחד אחד. ביום החמישי** שנתמעט פר נוסף, נותרו שתים עשרה משמרות לארבע עשר כבשים, **שנים** – שתי משמרות **מקריבין שנים שנים,** הרי ארבעה כבשים, **והשאר** – עשר המשמרות הנותרות מקריבות **אחד אחד. ביום השישי** שנתמעט פר נוסף, משמר **אחד מקריב שנים, והשאר** – שתים עשרה המשמרות הנותרות מקריבות **אחד אחד. ביום השביעי** שנתמעט פר נוסף נותרו ארבע עשרה משמרות, נמצא שביום זה **כולן שוין** – כל המשמרות המקריבות כבשים שוות שכל אחת מקריבה כבש אחד. **ביום שמיני** עצרת הקריבו פר אחד איל אחד ושבעה כבשים, וכיון שהקרבנות מועטים אין ממשיכים להקריבם לפי סדר קרבנות החג שקרבו לפי סדר המשמרות, אלא **חזרו לפיים** – לקבוע את הזוכים בהקרבה על ידי גורל כְּמו שעשו בְּכל הרְגָלִים שקרבנותיהם מועטים.

מבארת המשנה את אופן חלוקת עבודת המשמרות בימות החג בעבודת הפרים: ביום הראשון התחילו את חלוקת הפרים מדמשמר המוזכר ראשון בדברי הימים (שם), והקריבו שלש עשרה משמרות פר ביום הראשון, וביום השני **אמרו, שמי שהקריב פרים היום** – שלש עשרה המשמרות הראשונות, **לא** יניחו לו שיקריב פר תחילה **למחר, אלא** יתחילו את סדר הקרבת הפרים ממשמרת הארבעה עשר ואילך, וכך חוזרין חלילה בסדר סביב סביב, ונמצא שכל המשמרות הקריבו שלשה פרים כל אחת, חוץ משתים האחרונות שלא הקריבו כל אחת אלא שני פרים:

גמרא

שנינו במשנה, בשמיני חזרו לפייס כברגלים, ומשמע שהפייס נעשה בין כל המשמרות. שואלת הגמרא: **נימא** – שמא נאמר **דמתניתין** רק בשיטת **רבי היא, ולא** כשיטת **רבנן, דהא תניא, פר יחידי הבא** ומוקרב **בשמיני** עצרת, **בתחילה מפיסין עליו** – מפייסים עליו בין כל המשמרות באילו הוא תחילת הקרבנות, לפי שהוא רגל בפני עצמו, **דברי רבי, וחכמים** חולקים **ואומרים שאחת משתי המשמרות** האחרונות **דלא שלשו בפרים** – שלא הקריבו בימות החג שלשה פרים אלא רק שנים, **עושה אותו** – מקריבה את הפר של שמיני עצרת, ומשנתינו שאמרה שמפייסים בין כולם ברגלים אינה כשיטת רבנן. דוחה הגמרא: **אפילו תימא** שמשנתינו כרבנן, **אטו שתי משמרות לא אפוסי בעי** – האם בין שתי המשמרות לא צריך להפיס, הרי ודאי צריכים להפיס מי מביניהן תקריב את הפר, ואפשר לומר שכוונת המשנה חזרו לפייס, היינו רק בין שתי המשמרות שלא שילשו וכדעת רבנן. שואלת הגמרא: **כמאן אזלא הא דתניא** – באיזו שיטה מתאימים הדברים ששנינו בברייתא, **כל המשמרות שונות ומשלשות** בפרים, חוץ **משני משמרות** שרק **שונות ואין משלשות.** האם **נימא** שברייתא זו רק כשיטת **רבי** היא **ולא רבנן,** מכיון שלדעת רבנן שמפייסים רק בין שתיהן ודאי אחת זוכה להקריב פר שלישי, וא"כ נשארה רק משמרה אחת שלא שילשה. משיבה הגמרא: **אפילו תימא** – שברייתא זו כדעת **רבנן, ומאי** כוונת הברייתא 'שתי משמרות **לא שלשו, בפרי** החג – ששתי משמרות לא הקריבו פעם שלישית בפרים של חג הסוכות, ואחת מהן אכן תקבל פר נוסף של שמיני עצרת. מקשה הגמרא: **ומאי קא משמע לן,** וכי בא התנא של הברייתא להשמיענו שכך עולה החשבון. מתרצת הגמרא: **הא קא משמע לן** – התנא של הברייתא בא לחדש לנו את מה שחידש התנא של המשנה, שמי **שהקריב פרים היום לא יקריב למחר, אלא** חוזרין חלילה וכמבואר במשנה, ובגלל סדר זה זכו כל המשמרות מלבד השתים האחרונות להקריב שלשה פרים.

אמר רבי (אליעזר) [אֶלְעָזָר], **חני שבעים פרים** הקרבים בחג הסוכות [חוץ מפר של שמיני עצרת] **כנגד מי** הקריבום. **כנגד שבעים אומות,** לפי שבחג הסוכות נידונים על המים ומקריבים פרים כנגד האומות לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם. **ופר יחידי** הקרב בשמיני עצרת **למה** – כנגד מי קרב. **כנגד אומה יחידה** – עם ישראל. **משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה** שתימשך מספר ימים, **ליום אחרון** של הסעודה **אמר** המלך **לאוהבו עשה לי** אתה **סעודה קטנה כדי שאהנה ממך,** משום שאין לי הנאה וקורת רוח בסעודה של אלו אלא בשלך. כך חפץ הקב"ה בפר יחידי הקרב כנגד ישראל יותר מהקרבנות הרבים שקרבים כנגד אומות העולם. **אמר רבי יוחנן, אוי להם לעובדי כוכבים שאבדו ואין הם יודעין מה שאבדו. שבזמן שבית המקדש קיים** היה המזבח **מכפר עליהן** בהקרבת פרי החג, **ועכשיו** שנחרב, אין להם **מי שמכפר עליהן:**

משנה

בשלשה פרקים בשנה – בשלשת הרגלים, **היו כל משמרות** הכהונה **שוות** ביניהן **באימורי הרגלים** – בחלוקת עורות של העולות ובחזה ושוק של שלמי חגיגה הבאים מחמת הרגל, **ובחילוק לחם הפנים** – שכשאירעה שבת ברגל חילקו את לחם הפנים בין כל המשמרות, ולא רק בין משמר הנכנס והיוצא כבכל שבת. **בעצרת** – בחג השבועות שחל בשבת, שמלבד חלוקת לחם הפנים העשוי ממצה, היתה גם חלוקת שתי הלחם העשויים מחמץ, שאף הם מחולקים בין כל המשמרות לפי שהם באים מחמת הרגל, **אומר לו** המחלק לכל כהן כשנותן לו חלקו בלחם הפנים **חלוך מצה,** וכשנותן לו חלקו בשתי הלחם אומר לו **חלוך חמץ,** כלומר, שאין נותנים לאחד מצה ולאחד חמץ, אלא כל כהן מקבל גם מן המצה וגם מן החמץ, שאין חולקים קרבן כנגד קרבן [ולומר אני אטול מזה שני חלקים ואתה טול מקרבן אחר שני חלקים], אלא מכל קרבן מקבל כל אחד חלקו, ולכן מדגישים ומודיעים לכהן שנותנים לו חלקו גם בלחם הפנים וגם בשתי הלחם. **משמר שזמנו קבוע** – שזמנו לעבוד באותו שבוע שחל בו הרגל, **הוא מקריב** ברגל את **תמידין** של שחר ושל בין הערביים שהרי אינם באים מחמת הרגל, **ונדרים ונדבות** שנדרו ונדבו כל השנה והביאו אותם ברגל להקריבם, **וכן שאר קרבנות צבור** שלא באים מחמת הרגל, **והוא מקריב את הכל:**

גמרא

שנינו במשנה, 'כל המשמרות שוות באימורי הרגלים', והבינה הגמרא שהכוונה לאיברים ופדרים המוקטרים על המזבח לשם גבוה. מקשה הגמרא: איך אפשר שכולן שוות **באימורי הרגלים** הרי האימורים **של גבוה נינהו** – מוקטרים על המזבח, ומה שייך לומר שחולקות בהם בשוה. מתרצת הגמרא: **אמר רב חסדא,** 'אימורים'

המשך בעמוד יח

תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפסוק שהבאנו לעיל והעמדנו שמדובר ברגל, 'חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ', לומר שכְּחֵלֶק עֲבוֹדָה ששוה בכל המשמרות [וכמו שנתרבה לעיל מ'ובא בכל אות נפשו ושרת'], כָּךְ חֵלֶק אֲכִילָה יהיה שוה בין כולן. מבארת הגמרא: וּמַאי אֲכִילָה – באיזו אכילה צריך ללמדנו ששוה בכל המשמרות ברגל, אִילֵימָא באכילת קָרְבָּנוֹת, כגון שעירי חטאות, וחזה ושוק של שלמי חגיגה הבאים מחמת הרגל, הרי מֵהָתָם נַפְקָא – מפסוק אחר למדנו זאת 'לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִּהְיֶה', מלמד שכהן שזכאי לעבוד בקרבן, זכאי גם לאכול את הקרבן, וכיון שלמדנו לעיל שכל הכהנים שוים בעבודת הקרבנות הבאים מחמת הרגל, פשוט ששוים אף באכילה. אֶלָּא בא ללמד על אכילת לֶחֶם הַפָּנִים שאף שאין בו שום עבודה [שכבר נעשית עבודתו משבת שעברה], מכל מקום חולקים בין כולם. ממשיכה הברייתא: יָכוֹל אַף בְּחוֹבוֹת הַבָּאוֹת שֶׁלֹּא מֵחֲמַת חָרֶגֶל וקרבות בְּרֶגֶל יהיו כל הכהנים זכאים בעבודתן ויחלקו גם באכילה, תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפסוק 'חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד מִמִּכְרֵיו עַל הָאֲבוֹת' – ששוים בעבודה ובאכילה רק בחיובי הרגל, חוץ ממה שמכרו אבות זה לזה. מבארת הברייתא: מַה מָּכְרוּ הָאֲבוֹת זֶה לָזֶה, שהתנו ומכרו האבות ביניהם בימי דוד ושמואל, שיהו משמשים כל אחד בשבתו הקבועה, אֲנִי בְּשַׁבָּתִי וְאַתָּה בְּשַׁבָּתְךָ, ולכן נדרים ונדבות וקרבנות ציבור שישנם בשאר ימות השנה, הרי הם למשמר הקבוע באותו שבוע ואין כל המשמרות שוות בהם, אולם לחם הפנים אף שהוא קבוע ואינו בא מחמת הרגל יש בו גזירת הכתוב 'חלק כחלק יאכלו' שכולם שוים בו:

שנינו במשנה: בְּעֲצֶרֶת אוֹמֵר לוֹ הֵילָךְ וְכוּ': אִיתְּמַר, נחלקו אמוראים במי שנכנס לסוכה בפעם הראשונה, וצריך לברך ברכת לישב בסוכה וברכת שהחיינו איזו מהן יברך קודם, רַב אָמַר, מברך ברכת לישב בסוּכָּה, וְאַחַר כָּךְ מברך ברכת זְמַן – שהחיינו. ורַבָּה בַּר בַּר חָנָה חלק וְאָמַר, מברך ברכת זְמַן, וְאַחַר כָּךְ ברכת לישב בסוּכָּה. מבארת הגמרא את טעמיהם: רַב אָמַר סוּכָּה וְאַחַר כָּךְ זְמַן, לפי שברכת לישב בסוכה היא חִיּוּבָא דְיוֹמָא – חובת היום, לכך עָדִיף לברך עליה קודם. ורַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר זְמַן וְאַחַר כָּךְ סוּכָּה, לפי שתָּדִיר וְשֶׁאֵינוֹ תָּדִיר קוֹדֵם, וברכת זמן היא תדירה שישנה בכל הרגלים.

מקשה הגמרא: לֵימָא – האם נאמר שרַב וְרַבָּה בַּר בַּר חָנָה בִּפְלוּגְתָּא דְּבֵית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל קָמִיפַּלְגִי, דְּתָנוּ רַבָּנַן, אלו דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בהם מחלוקת בֵּין בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּהלכות השייכות לְסַעוּדָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, כשעושה קידוש בשבת ויום טוב, מְבָרֵךְ עַל קדושת הַיּוֹם תחילה וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן – בורא פרי הגפן. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם. מבארת הברייתא את טעמיהם: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן, מפני שֶׁהַיּוֹם יותר חשוב שהוא גּוֹרֵם לַיַּיִן שֶׁיָּבֹא, שמחמת שנזקק לקדש שותה יין קודם סעודתו, ולכך מקדים את ברכת היום. וְטעם נוסף, שכְּבָר קִידֵּשׁ הַיּוֹם בצאת הכוכבים וַעֲדַיִין יַיִן לֹא בָּא לפניו אלא עתה, וכשם שקדושת היום קדמה כך ברכתה קודמת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם, מפני שֶׁהַיַּיִן גּוֹרֵם לְקִידּוּשָׁא שֶׁתֵּאָמֵר, שהרי אם לא היה לו יין לא היה מקדש. דָּבָר אַחֵר [־טעם אחר], בִּרְכַּת הַיַּיִן תְּדִירָה, שהיא בכל השנה, וּבִרְכַּת הַיּוֹם אֵינָהּ תְּדִירָה, שהיא רק בשבתות ובימים טובים, וְתָדִיר וְשֶׁאֵינוֹ תָּדִיר תָּדִיר קוֹדֵם. מסיימת הגמרא את הקושיא: לֵימָא – האם נאמר שרַב דְּאָמַר שברכת הסוכה קודמת לזמן משום שחיוב היום עדיף מתדיר, סובר כְּבֵית שַׁמַּאי שאף הם הקדימו ברכת קידוש היום לברכת היין אף שהיא תדירה, וְרַבָּה בַּר בַּר חָנָה דְּאָמַר שברכת זמן קודמת לסוכה משום שתדיר עדיף מחיוב היום, סובר כְּבֵית הִלֵּל שהקדימו ברכת היין לברכת היום משום שהיא תדירה.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַב – יכול רב לומר אֲנָא דְּאָמְרִי שברכת סוכה קודמת לזמן משום שחיוב היום עדיף, אומר זאת אֲפִילּוּ לְבֵית הִלֵּל שהקדימו את ברכת היין, משום שעַד כָּאן לֹא קָאָמְרִי בֵּית הִלֵּל הָתָם – שברכת היין קודמת, אֶלָּא משום שיש עוד טעם נוסף שֶׁהַיַּיִן גּוֹרֵם לְקִידּוּשָׁא שֶׁתֵּאָמֵר, ולולי טעם זה גם בית הלל היו מקדימים את ברכת היום לפי שחיוב היום עדיף על תדיר. אֲבָל הָכָא – בברכת זמן וסוכה שאין טעם זה, שהרי אִי לָאו ברכת הַזְּמַן מִי לֹא אַמְרִינָן ברכת הַסּוּכָּה, הלא אין ברכת הזמן גורמת את ברכת הסוכה, ובכל ימי חג הסוכות מברכים על הסוכה אף שאין מברכים 'זמן', ולכן ברכת הסוכה קודמת, שחיוב היום עדיף. וְרַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר לָךְ, אֲנָא דְּאַמְרִי שברכת זמן קודמת לברכת סוכה משום שהיא תדירה, אומר זאת אֲפִילּוּ לְבֵית שַׁמַּאי שהקדימו את ברכת היום, משום שעַד כָּאן לֹא אָמְרֵי בֵּית שַׁמַּאי הָתָם – שברכת היום קודמת, אֶלָּא משום הטעם שאמרו שֶׁהַיּוֹם גּוֹרֵם לַיַּיִן שֶׁיָּבֹא, וסברו בית שמאי שטעם זה עדיף על תדיר, אֲבָל הָכָא שלא שייך לומר טעם זה, שהרי אִי לָאו סוּכָּה מִי לֹא אַמְרִינָן זְמַן – האם בלא ישיבת סוכה אין מברכים זמן על הרגל, הרי אף הולכי דרכים שפטורים מן הסוכה אומרים זמן בשביל המועד כמו בשאר רגלים, וכיון שלא שייך טעם זה צריך להקדים ברכת הזמן משום שהיא תדירה.

מקשה הגמרא: תְּנַן, בְּעֲצֶרֶת שחל בשבת היו מחלקים מלחם הפנים ומשתי הלחם, וְאוֹמֵר לוֹ המחלק לכהן הֵילָךְ לחם הפנים שהוא מַצָּה, ולאחר מכן אומר לו הֵילָךְ שתי הלחם שהם חָמֵץ, הרי שמקדים את חלוקת לחם הפנים לחלוקת שתי הלחם. וְהָא הָכָא דְּחָמֵץ עִיקָּר – ששתי הלחם הם עיקר חובת היום, וְהַמַּצָּה טָפֵל – שמצות לחם הפנים נעשתה בשבת שעברה כשסידרו אותו על השלחן, ועכשיו רק מחלקים אותו, ובכל זאת קָתָנֵי 'הֵילָךְ מַצָּה וְהֵילָךְ חָמֵץ' שחלוקת לחם הפנים קודמת, משום שהיא תדירה. ומוכח כרבה בר בר חנה שתדיר עדיף, וּתְיוּבְתָּא דְּרַב. מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַב תַּנָּאֵי הִיא – דבר זה שנוי במחלוקת תנאים, דְּתַנְיָא, אומר לו המחלק 'הֵילָךְ מַצָּה הֵילָךְ חָמֵץ'. אַבָּא שָׁאוּל חולק וְאוֹמֵר, שהמחלק אומר להיפך 'הֵילָךְ חָמֵץ הֵילָךְ מַצָּה', שלדעתו הקדימו לחלק את שתי הלחם משום שהם עיקר חובת היום. ואם כן לדעת אבא שאול חיוב היום עדיף על דבר שהוא תדיר. ואמר לך רב, אני סובר כאבא שאול שחיוב היום עדיף על תדיר, ולכן גם מקדים לברך ברכת סוכה קודם לברכת זמן.

דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא, לֹא – אין ההלכה כְּדִבְרֵי רַב דְּאָמַר שמברכים קודם סוּכָּה וְאַחַר כָּךְ זְמַן, אֶלָּא קודם מברכים זְמַן וְאַחַר כָּךְ סוּכָּה, ובדעת רבה בר בר חנה. וְרַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אָמַר, מברכים קודם סוּכָּה וְאַחַר כָּךְ מברכים זְמַן וכדעת רב. מסיקה הגמרא: וְהִלְכְתָּא שקודם מברך ברכת הסוּכָּה וְאַחַר כָּךְ זְמַן כדעת רב:

שנינו במשנה: מִשְּׁמַר שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ [וְכוּ'] הוא מקריב תמידים נדרים ונדבות וּשְׁאָר קָרְבָּנוֹת צִבּוּר: שואלת הגמרא: לַאֲתוּיֵי מַאי – מה בא התנא לרבות במה שאמר 'ושאר קרבנות צבור', מלבד מה שנשנה במשנה. עונה הגמרא: לַאֲתוּיֵי פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וּשְׂעִירֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים – היינו שאם אירע שעברו העם ברגל בהוראת הסנהדרין בעירה שחייבים על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת, וצריכים הסנהדרין להביא פר לכפרה, או עבדו עבודה זרה בהוראתם וצריכים להביא שעיר, כשמביאים קרבנות אלו ברגל עבודתם מוטלת על המשמר הקבוע, ואין כל המשמרות שוות בהם:

שנינו במשנה: וְהוּא – המשמר הקבוע מַקְרִיב אֶת הַכֹּל: שואלת הגמרא: לַאֲתוּיֵי מַאי – מה באה המשנה לרבות בזה. עונה הגמרא: לַאֲתוּיֵי קַיִּץ הַמִּזְבֵּחַ – כאשר המזבח עומד בטל [שכלתה הקטרת התמיד ואין קרבנות יחיד של נדרים ונדבות], היו הכהנים מביאים קרבנות עולה מכספי השופרות המיוחדים לכך שהיו במקדש, ומקריבים אותם על המזבח, וכאשר מקריבים מהם ברגל, עבודתם מוטלת רק על המשמר הקבוע.

משנה

יוֹם טוֹב הַסָּמוּךְ לַשַּׁבָּת, בֵּין מִלְּפָנֶיהָ – שחל יום טוב האחרון בערב שבת, בֵּין לְאַחֲרֶיהָ – שחל יום טוב הראשון ביום ראשון, אף על פי שאין השבת בתוך החג הָיוּ כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁווֹת בְּחִילּוּק לֶחֶם הַפָּנִים בשבת. שאם חל יום טוב האחרון בערב שבת, הרי אין הכהנים

המשך בעמוד מ

תַּלְמוּד לוֹמַר: "חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ", כְּחֵלֶק עֲבוֹדָה כָּךְ חֵלֶק אֲכִילָה? וּמַאי אֲכִילָה? אִילֵימָא קָרְבָּנוֹת - מֵהָתָם נָפְקָא: "לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אוֹתָהּ לוֹ תִּהְיֶה". אֶלָּא - לֶחֶם הַפָּנִים. יָכוֹל אַף בְּחוֹבוֹת הַבָּאוֹת שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הֶרֶגֶל בְּרֶגֶל - תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְבַד מִמְּכָרָיו עַל הָאָבוֹת". מַה מָּכְרוּ הָאָבוֹת זֶה לְזֶה - אֲנִי בְּשַׁבָּתִי וְאַתָּה בְּשַׁבָּתְךָ. "בַּעֲצֶרֶת אוֹמֵר לוֹ הֵילֶךְ" וכו'. אִיתְּמַר, רַב אָמַר: סוּכָּה וְאַחַר כָּךְ זְמַן, רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר: זְמַן וְאַחַר כָּךְ סוּכָּה. רַב אָמַר: סוּכָּה וְאַחַר כָּךְ זְמַן, חִיוּבָא דְּיוֹמָא עָדִיף. רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר: זְמַן וְאַחַר כָּךְ סוּכָּה, תָּדִיר וְשֶׁאֵינוֹ תָּדִיר - תָּדִיר קוֹדֵם. לֵימָא רַב וְרַבָּה בַּר בַּר חָנָה בִּפְלוּגְתָּא דְּבֵית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל קָמִיפַּלְגִי; דְּתָנוּ רַבָּנַן: דְּבָרִים שֶׁבֵּין בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בַּסְּעוּדָה: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן - שֶׁהַיּוֹם גּוֹרֵם לַיַּיִן שֶׁיָּבֹא, וּכְבָר קִידֵּשׁ הַיּוֹם וַעֲדַיִין יַיִן לֹא בָּא. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם. שֶׁהַיַּיִן גּוֹרֵם לְקִידּוּשָׁא שֶׁתֵּאָמֵר. דָּבָר אַחֵר: בִּרְכַּת הַיַּיִן תְּדִירָה, וּבִרְכַּת הַיּוֹם אֵינָהּ תְּדִירָה, תָּדִיר וְשֶׁאֵינוֹ תָּדִיר - תָּדִיר קוֹדֵם. לֵימָא רַב דְּאָמַר כְּבֵית שַׁמַּאי וְרַבָּה בַּר בַּר חָנָה דְּאָמַר כְּבֵית הִלֵּל! אָמַר לְךָ רַב: אֲנָא דְּאָמְרִי אֲפִילּוּ לְבֵית הִלֵּל, עַד כָּאן לָא קָאָמְרִי בֵּית הִלֵּל הָתָם - אֶלָּא שֶׁהַיַּיִן גּוֹרֵם לְקִידּוּשָׁא שֶׁתֵּאָמֵר, אֲבָל הָכָא - אִי לָאו זְמַן, מִי לָא אָמְרִינַן סוּכָּה? וְרַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר לְךָ: אֲנָא דְּאָמְרִי אֲפִילּוּ לְבֵית שַׁמַּאי, עַד כָּאן לָא אָמְרִי בֵּית שַׁמַּאי הָתָם - אֶלָּא שֶׁהַיּוֹם גּוֹרֵם לַיַּיִן שֶׁיָּבֹא, אֲבָל הָכָא - אִי לָאו סוּכָּה, מִי לָא אָמְרִינַן זְמַן? תְּנַן: בַּעֲצֶרֶת אוֹמֵר לוֹ: הֵילֶךְ מַצָּה הֵילֶךְ חָמֵץ. וְהָא הָכָא, דְּחָמֵץ עִיקָּר וּמַצָּה טָפֵל, וְקָתָנֵי: הֵילֶךְ מַצָּה וְהֵילֶךְ חָמֵץ, תִּיּוּבְתָּא דְּרַב! אָמַר לְךָ רַב: תַּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָא: הֵילֶךְ מַצָּה הֵילֶךְ חָמֵץ, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: הֵילֶךְ חָמֵץ הֵילֶךְ מַצָּה. דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא: לֹא כִּדְבָרֵי רַב דְּאָמַר סוּכָּה וְאַחַר כָּךְ זְמַן, אֶלָּא: זְמַן וְאַחַר כָּךְ סוּכָּה. וְרַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אָמַר: סוּכָּה וְאַחַר כָּךְ זְמַן. וְהִלְכְתָּא: סוּכָּה וְאַחַר כָּךְ זְמַן. "מִשְּׁמַע שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ וכו' וּשְׁאָר קָרְבְּנוֹת צִבּוּר". לְאַתּוּיֵי מַאי? לְאַתּוּיֵי פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר, וּשְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה. "וְהוּא מַקְרִיב אֶת הַכֹּל". לְאַתּוּיֵי מַאי? לְאַתּוּיֵי קַיִץ הַמִּזְבֵּחַ. **משנה** יוֹם טוֹב הַסָּמוּךְ לְשַׁבָּת, בֵּין מִלְּפָנֶיהָ בֵּין לְאַחֲרֶיהָ, הָיוּ כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁווֹת בְּחִילּוּק לֶחֶם הַפָּנִים. חָל לִהְיוֹת יוֹם אֶחָד לְהַפְסִיק בֵּינְתַיִם, מִשְּׁמַר שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ - הָיָה נוֹטֵל עֶשֶׂר חַלּוֹת, וְהַמִּתְעַכֵּב נוֹטֵל שְׁתַּיִם. וּבִשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה - הַנִּכְנָס נוֹטֵל שֵׁשׁ וְהַיּוֹצֵא נוֹטֵל שֵׁשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַנִּכְנָס נוֹטֵל שֶׁבַע, וְהַיּוֹצֵא נוֹטֵל חָמֵשׁ. הַנִּכְנָסִין חוֹלְקִין בַּצָּפוֹן וְהַיּוֹצְאִין בַּדָּרוֹם. בֵּילִגָּה לְעוֹלָם חוֹלֶקֶת בַּדָּרוֹם, וְטַבַּעְתָּהּ קְבוּעָה, וְחַלּוֹנָהּ סְתוּמָה. **גמרא** מַאי מִלְּפָנֶיהָ וּמַאי מִלְּאַחֲרֶיהָ? אִילֵימָא לְפָנֶיהָ - יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, לְאַחֲרֶיהָ - יוֹם טוֹב אַחֲרוֹן, הֵיינוּ שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג! -אֶלָּא: לְפָנֶיהָ - יוֹם טוֹב אַחֲרוֹן, לְאַחֲרֶיהָ - יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן. מַאי טַעְמָא? כֵּיוָן דְּהָנֵי מְקַדְּמִי וְהָנֵי מְאַחֲרֵי - תִּיקְּנוּ רַבָּנַן מִילְּתָא, כִּי הֵיכִי דְּיִכְלוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי. "חָל יוֹם אֶחָד".

עד כאן לא קאמרי בית הלל התם אלא שהיין גורם לקידוש שתאמר — תימה: הא קאמרי בית הלל דהיין תדיר? ויש לומר: לא מטעם זה לחודיה קודמת לחובת היום, דנימא מטעם זה יקדים זמן לסוכה. ושמא, אינו בא ליישב דברי רב אלא לפי דבריו בדין, ולא לפי טעמי בית הלל. **והלכתא** סוכה ואחר כך זמן — ולא חיישינן לסתם מתניתין, דקתני: הילך מצה הילך חמץ. אי נמי: חשיב נמי לחם הפנים חובת היום, אף על פי שהם משבת שעברה. ברצינא

חֵלֶק אֲכִילָה? וּמַאי אֲכִילָה? אִילֵימָא קָרְבָּנוֹת - מֵהָתָם נָפְקָא לְכֹהֵן הַמַּקְרִיב אוֹתָהּ וגו' — מי שעובדה אוכלה. וכיון דאתרבי לעבודה, פשיטא דמיכל נמי אכלי. **אלא לחם הפנים** — איצטריך לרבויי — שאין בו שום עבודת לחם, שכבר נעשית עבודתו משבת שעברה. יכול **אף חובות הבאות שלא מחמת הרגל ברגל** — יהו זוכין בעבודתן, ויחלוקו. תלמוד לומר **לבד ממכריו** — חוץ ממה שמכרו אבות זה לזה. ומה **מכרו אבות** זה לזה — כלומר: שהתנו ביניהם, שיהו משמשין כל אחד בשבתו קבוע. **אני בשבתי ואתה בשבתך** — ונדרים ונדבות וקרבנות צבור דאיתנהו בשאר ימות השנה. והרי הן למשמר המשמש — ליתנהו בכלל הרגל, שלא יהו שוין בהן, אלא למשמר שבאותו שבוע יהו בכשאר ימות השנה. הלכך על כרחך, לא אתרבו מ"חלק כחלק יאכלו". אלא ממשמעותיה דקרא: דבר שאין בו אלא אכילה. והיינו לחם הפנים — דאכילה אית ביה, אבל עבודה לית ביה. **סוכה ואחר כך זמן** — מי שלא בירך "שהחיינו" בעשייתה — שהיתה עשויה ועומדת. ותניא בפרק "לולב וערבה" (לעיל מו,א): כשנכנס לישב מברך שתים — סוכה וזמן. ואמר רב: סוכה לימא ברישא, והדר זמן. **זמן תדיר** — שנוהג בכל הרגלים. **דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה** — דברים שנחלקו בהלכות סעודה. **מברך על היום** — כשמקדש בערבי שבתות — קידוש היום תחילה, ואחר כך ברכת היין. **שהיום גורם ליין שיבא** — שאם לא מפני קידוש, לא היה נזקק לכוס לפני סעודה. **וכבר קדש היום** — כלומר, ועוד טעם אחר: שקדש היום מאליו משחשיכה, ועדיין יין לא בא לפניו. **שהיין גורם לקידוש שתאמר** — שאם לא היה לו יין, לא היה מקדש בכדי. והוא הדין נמי למקדש על הפת — מקדים ברכת הפת. מהאי טעמא שהפת במקום יין. **לימא רב** — דאמר: חובת היום עדיפא מתדיר — דאמר בבית שמאי. **ורבה בבית הלל** — דאמרי תדיר עדיף. **אלא שהיין גורם כו'** — אי לאו דהאי טעמא נמי איכא — משום תדיר לא הוו מקדמו ליה, דחובת היום עדיפא. **אי לאו סוכה** — אי לאו ישיבת סוכה, מי לא אמרינן זמן? כגון הולכי דרכים דפטורין מן הסוכה, אומרין "זמן" בשביל המועד כמו בשאר רגלים. **דחמץ עיקר** — שהיא חובה ליום. **ומצה טפל** — שהוא של שבת שעברה. וקתני דפלגי מצה ברישא, אלמא, תדיר עדיף. **פר העלם דבר של צבור** — אם אירע בהן ברגל, שעברו עבירה בהוראת בית דין. **קיץ המזבח** — כשהוא בטל, שכלתה הקטרת תמיד, ואין מביא נדר ונדבה — היו שופרות שם, שנותנין בהם מעות. כל מותרות השנויין בתלמוד בכל מקום, וכל מקום שאמרו: ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו, דמיהן לנדבה, ומהן לוקחין עולות לקיץ המזבח. ולשון קיץ: כאדם האוכל תאנים בקינוח סעודה. **משנה בין מלפניה בין מלאחריה** — מפרש בגמרא שחל יום טוב לאחריה — דלא הוי ליה שבת שבתוך החג. ואפילו הכי, הואיל וצריכין להקדים ביאתן מערב שבת בשביל יום טוב, שהרי בשבת לא יוכלו לבא, חולקין בלחם הפנים. וכן, אם חל שמיני לפניה בערב שבת, אף על פי שאין השבת בתוך החג — חולקין בו, הואיל ולא יוכלו ללכת. חל **יום אחד להפסיק בינתים** — כגון שחל יום טוב ראשון בשני בשבת, שהיו יכולין לבא באחד בשבת, והם קדמו ובאו מערב שבת. או שחל יום טוב האחרון בחמישי בשבת — שהיו יכולין לילך מערב שבת, ונתעכבו שם בשבת. כל המשמרות שנתעכבו — אין נוטלין אלא שתי חלות. ומשמר שזמנו קבוע נוטל עשר, וחולקין אותן בין משמר הנכנס למשמר היוצא כדרך כל שבתות השנה. **הנכנס נוטל שבע** — מפרש בגמרא שהמשמרות מתחלפות בשבת: זו עובדת שחרית וזו עובדת ערבית — כדאמרינן בגמרא בברייתא. **הנכנסים** חולקין **ביניהם בצפון** — את המגיע לחלקן, כדאמרינן בגמרא: כדי שיראו הנכנסין — שהצפון עיקר, שהרי קבעו הכתוב לשחיטת קדשים. **והיוצאים** חולקים **בדרום** — כדי שיראו שהן יוצאין והולכין להם. לפיכך שינו מקומן אצל רוח שאינו עיקר. **בילגה** — שם המשמרה. **לעולם חולקת בדרום** — ואפילו כשהיא נכנסת, קנס הוא שקנסוה, כדמפרש בגמרא. **וטבעתה קבועה** — עשרים וארבעה טבעות היו בעזרה במקום בית המטבחיים — כנגד עשרים וארבע משמרות. והיו נתונות באבני רצפה, והטבעת פתוחה מצד אחד והופכה למעלה, ומכניס צואר הבהמה לתוכה, וחוזר והופך פתוחה לתוך הרצפה. וטבעת של בילגה קבועה ואינה נהפכת, כדי שתשתמש בשל אחרים — וגנאי הוא לה. **וחלונה סתומה** — חלונות היו בבית החליפות, בעובי כותלי התאים שבצפונו של היכל, ששם גונזין את סכיניהן, כדתנן במסכת מדות (פרק ד משנה ז). וסתמו חלונה של בילגה.

והני

בוצינא טבא מקרא — משל הדיוט הוא, האומר לחברו: דלעת קטנה אני נותן לך במחובר. אם תרצה להניחה עד שתיגדל ותיעשה קרא, תניחה — טוב לו ליטלה מיד, שמא לאחר זמן יתחרט בו זה, או שמא לא יצטרך זה לזה. כך פירש בקונטרס. ורבינו תם מפרש: דעל כרחך, בוצינא וקרא שני מינים הם. דקשואין מתרגמינן: בוצינא, ודלעת היינו קרא. כדמוכח בנדרים פרק "הנודר מן המבושל" (נא,א), דאמרינן: מאי דלעת הרמוצה — קרי קרקוזאי. וקישואין ודילועין שני מינים, כדמוכח במסכת כלאים (פרק שלישי משנה ה), דתנן: נוטע אדם קישות ודלעת בתוך גומא אחת ובלבד שתהא זו נוטה לצד זו וזו נוטה לצד זו, ונוטה שער של זו לבאן ושער של זו לבאן. ועוד ראיה מהא דאמרינן בפרק "שלשה שאכלו" (ברכות מח,א): בוצינא מקטפיה ידיע. משמע, דלאחר שנגמר הפרי נקרא בוצינא. ואומר רבינו תם: שהקישות מין פרי קטן מדלעת, שממהר להתבשל ויכול לתולשו מיד. והדלעת גדולה, ואינה ממהרת להתבשל, ואין יכול לתולשה עד לאחר זמן. ואוהב אדם דבר מועט לאלתר, מדבר מרובה לאחר זמן.

והני תרתי מאי עבידתייהו — אדרבי יהודה קאי, דאמר: הנכנס נוטל שבע. **בשכר הנפת דלתות** — שמשמר הנכנס מגיף הדלתות ערבית, שפתח אותן משמר היוצא. **ונימא ליה** — יוצא לנכנס. **דל בדל** — הסר חוק זה מכאן בשביל שיסירוהו אצלך: אם תטול עכשיו שבע — יטול לשבת הבאה משמר הנכנס שבע. ואתה טול עתה בשוה, כדי שתטול גם אתה לשבת הבאה בשוה. דל הסר, כמו דל רגלים (ראש השנה ז,ב). וכדגרסינן בריש מסכת (ב,א): דל עשתרות קרנים איבא צל סוכה, דל דפנות ליבא צל סוכה. דל מעשר בהמה (ראש השנה ז,ב). **בוצינא טבא מקרא** — משל הדיוט הוא, האומר לחבירו: דלעת קטנה אני נותן לך במחובר, אם תרצה לתולשה עכשיו, תלוש, ואם תרצה להניחה עד שתיגדל ותיעשה קרא, הניחה ותגדל — טוב לו ליטלה מיד, שמא לאחר זמן יתחרט בו זה, או שמא לא יצטרך זה לזה. הכי נמי גבי משמרות: מי שראוי ליטול עכשיו, לא ימתין לשבת הבאה. **ובמוספין** חולקין — כי היכי דפלגי בלחם הפנים משמר הנכנס והיוצא — פלגי נמי בעורות המוספין של כל שבת. **ובזיכין** — מסלקין ומסדרין לחם הפנים, ומקטירין שני בזיכי לבונה שסילקו מעל השלחן. והן מתירין את הלחם באכילה, כדכתיב "והיה ללחם לאזכרה". **האי תנא לא איירי בחלוקה כלל** — ואם תאמר: מאחר שהמשמר היוצא עושה המוספין, האיאך יחלקו בהם משמר הנכנס? אינהו נמי מהפכי בהו בצינורא על המובח כל היום לאחר שיצא משמר היוצא. ומתניתין דאיירי בחלוקה, ולא תנא חלוקה דמוספין. היינו טעמא דלא אותביה, דאיכא למימר: תנא דמתניתין איידי דאיירי בלחם הפנים דרגלים הוא, איירי בלחם דשאר ימות השנה. ואגב גררא בעלמא נסב חלוקה בשארי שבתות. **נכנסין** — לעזרה. **כדי שיראו נכנסין** — טעמא דמתניתין קא מפרש, וגמרא היא. **מרים בת בילגא** — ממשמר בילגה היתה, וכן שמה. **כשנכנסו יוונים להיכל** — בימי מתתיהו בן יוחנן. **לוקום** — הוא זאב בלשון יווני. **וכששמעו חכמים כדבר** — לאחר שגברה יד בית חשמונאי. **סתמו חלונה** — של משמרה. ולקמן פריך: ומשום דידה קנסינן לכולה משמרה? **משמרתו של בילגה שוהה לבא** — כשהגיע שבת שלה, לא היו באים. ומוכחא מילתא, שאין העבודה חביבה עליה. **ונכנס ישבב אחיו** — סדר משמרות: בילגה אחר ישבב — וכשישבב יוצא בילגה נכנס. וכששהה משמרת בילגה לבא, עיכבן ישבב במשמרתו, ולא יצא. לפיכך קנסוה. **ואף על פי שכל שכיני הרשעים לא נשתברו** — דאוי לרשע, אוי לשכינו. **שכיני בילגה נשתברו** — היינו ישבב. **שבילגה לעולם חולקת בדרום** — ואפילו בכניסתו, וישבב לעולם בצפון אף ביציאתו. שהרי בילגה נכנס אחריו — ושבח הוא להם לחולקי צפון. **משום ברתיה קנסינן ליה לדידיה** — כלומר, אפילו לאבוה — מי הוה לן למיקנסיה? **שותא דינוקא בשוקא דאבוה או דאימיה** — משל הדיוט הוא: מה שהתינוק מדבר בשוק, מאביו או מאמו שמע. אף (זה), אם לא שמעה מאביה שהיה מבזה את העבודה, לא אמרה כן. שותא = דיבור. כמו: לא תיפוק לכו שותא (בבא בתרא לט,א). ובקדושין (ע,א): שותא דמר לא ידענא. **אוי לרשע ואוי לשכינו** — בתורת כהנים תניא: "וחלצו את האבנים" — נגע באבן שבמקצוע — שניהן חולצין. ואף על פי שהנגע לא נראה אלא בביתו של זה, מחמת שהיתה עינו צרה בכליו, חבירו לקה בשבילו. מכאן אמרו: אוי לרשע אוי לשכינו. וממילא, "טוב לצדיק טוב לשכינו" — דמדה טובה מרובה.

1 וְהָנֵי תַּרְתֵּי מַאי עֲבִידְתַּיְיהוּ? אָמַר רַבִּי יִצְחָק: בִּשְׂכַר
2 הֲנָפַת דְּלָתוֹת. וְנֵימָא לֵיהּ: דַּל בְּדַלּ! אָמַר אַבָּיֵי:
3 בּוּצִינָא טָבָא מִקְּרָא. אָמַר רַב יְהוּדָה: וּבַמּוֹסָפִין חוֹלְקִין.
4 מֵיתִיבִי: מִשְׁמָרָה הַיּוֹצֵאת עוֹשָׂה תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר
5 וּמוּסָפִין. מִשְׁמָרָה הַנִּכְנֶסֶת עוֹשָׂה תָּמִיד שֶׁל בֵּין
6 הָעַרְבַּיִם וּבְזִיכִין. וְאִילּוּ מוּסָפִין חוֹלְקִין לָא קָתָנֵי! הַאי
7 תַּנָּא בַּחֲלוּקָה לָא קָא מַיְירִי. אָמַר רָבָא: וְהָא תַּנָּא דְּבֵי
8 שְׁמוּאֵל, דְּמַיְירִי בַּחֲלוּקָה, וּבַמּוֹסָפִין חוֹלְקִין לָא קָתָנֵי,
9 דְּתָנָא דְּבֵי שְׁמוּאֵל: מִשְׁמָרָה הַיּוֹצֵאת - עוֹשָׂה תָּמִיד
10 שֶׁל שַׁחַר וּמוּסָפִין - מִשְׁמָרָה הַנִּכְנֶסֶת - עוֹשָׂה תָּמִיד
11 שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וּבְזִיכִין. אַרְבָּעָה כֹּהֲנִים הָיוּ נִכְנָסִין
12 שָׁם, שְׁנַיִם מִמִּשְׁמָר זוֹ וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁמָר זוֹ, וְחוֹלְקִין לֶחֶם
13 הַפָּנִים. וְאִילּוּ בְּמוּסָפִין חוֹלְקִין לָא קָתָנֵי, תִּיּוּבְתָּא דְּרַב
14 יְהוּדָה! תִּיּוּבְתָּא. "הַנִּכְנָסִין חוֹלְקִין בַּצָּפוֹן". תָּנוּ רַבָּנַן:
15 הַנִּכְנָסִין חוֹלְקִין בַּצָּפוֹן - כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ שֶׁהֵן נִכְנָסִין,
16 וְהַיּוֹצְאִין חוֹלְקִין בַּדָּרוֹם - כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ שֶׁהֵן יוֹצְאִין. "בִּילְגָּה לְעוֹלָם חוֹלֶקֶת בַּדָּרוֹם". תָּנוּ רַבָּנַן:
17 מַעֲשֶׂה בְּמִרְיָם בַּת בִּילְגָּה שֶׁהֵמִירָה דָּתָהּ, וְהָלְכָה וְנִשֵּׂאת לְסַרְדְּיוֹט אֶחָד מִמַּלְכֵי יְוָנִים.
18 כְּשֶׁנִּכְנְסוּ יְוָנִים לַהֵיכָל הָיְתָה מְבַעֶטֶת בְּסַנְדָּלָהּ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְאָמְרָה: לוּקוֹס לוּקוֹס, עַד
19 מָתַי אַתָּה מְכַלֶּה מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְאִי אַתָּה עוֹמֵד עֲלֵיהֶם בִּשְׁעַת הַדְּחָק! וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים
20 בַּדָּבָר קָבְעוּ אֶת טַבַּעְתָּהּ, וְסָתְמוּ אֶת חַלּוֹנָהּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִשְׁמַרְתּוֹ שׁוֹהָה לָבֹא, וְנִכְנָס יְשֵׁבָב
21 אָחִיו עִמּוֹ, וְשִׁמֵּשׁ תַּחְתָּיו. אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁכֵּינֵי הָרְשָׁעִים לֹא נִשְׁתַּבְּרוּ - שִׁכֵּינֵי בִּילְגָּה נִשְׁתַּבְּרוּ,
22 שֶׁבִּילְגָּה לְעוֹלָם חוֹלֶקֶת בַּדָּרוֹם וּיֵשֵׁבָב אָחִיו בַּצָּפוֹן. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דַּאֲמַר מִשְׁמַרְתּוֹ שׁוֹהָה לָבֹא
23 - הַיְינוּ דְּקָנְסִינַן לְכוּלָּה מִשְׁמָר, אֶלָּא לְמַאן דַּאֲמַר מִרְיָם בַּת בִּילְגָּה שֶׁהֵמִירָה דָּתָהּ, מִשּׁוּם
24 בְּרַתֵּיהּ קָנְסִינַן לֵיהּ לְדִידֵיהּ? אָמַר אַבָּיֵי: אִין, כִּדְאָמְרִי אֱינָשֵׁי: שׁוּתָא דִינוּקָא בְּשׁוּקָא, אוֹ דַּאֲבוּהּ
25 אוֹ דְּאִימֵּיהּ. וּמִשּׁוּם אֲבוּהּ וְאִימֵּיהּ קָנְסִינַן לְכוּלָּה מִשְׁמָרָה? אָמַר אַבָּיֵי: אוֹי לָרָשָׁע אוֹי לִשְׁכֵינוֹ,
26 טוֹב לַצַּדִּיק טוֹב לִשְׁכֵינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב כִּי פְרִי מַעֲלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ".

הדרן עלך החליל וסליקא לה מסכת סוכה

הדרן עלך החליל

וסליקא לה מסכת סוכה

התורה נתנה רשות לרופא לרפאות, אך לא להכביד על הלב. ובמילא צריך למלאות הוראותיהם ולדעת שאין הם אלא כגרזן ביד החוצב, הרופא כל בשר ומפליא לעשות, אשר הוא ישלח דברו וירפאהו במוקדם.

ממכתב ט' אלול, תשי"ד

שואלת הגמרא: לשיטת רבי יהודה שמשמר הנכנס נוטל שבע, וְהָנֵי תַּרְתֵּי מַאי עֲבִידְתַּיְיהוּ – עבור מה הם נוטלים שתי חלות יתירות על המשמר היוצא. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כְּשֶׁכַּר הֲנָפַת דְּלָתוֹת – על שהם מגיפים ונועלים בערב את הדלתות שפתחו אנשי משמר היוצא. מקשה הגמרא: מה טעם יש בזה, וְנִימָא לֵיהּ משמר היוצא למשמר הנכנס, 'דַּל בְּדֶל' – הסר חוק זה מכאן בשביל שיסירוהו אצלך, כלומר, הלא אם תיטול ממני עכשיו שתים, בשבוע הבא יטלו גם ממך שתים למשמר הנכנס, לכך טול עכשיו בשוה כדי שבשבת הבאה גם אתה תיטול בשוה. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי יש מאמר השגור בפי הבריות 'בּוּצִינָא טָבָא מִקָּרָא' – שפירושו, אם אדם אומר לחבירו אני נותן לך דלעת קטנה כשהיא מחוברת, אם תרצה תוכל לתולשה עכשיו כשהיא בוצינא [־דלעת קטנה], ואם תרצה תוכל להניחה ולחכות עד שתיגדל ותהיה קרא [־דלעת גדולה], טוב לו לתולשה מיד, שמא לאחר זמן יתחרט המוכר או שמא לא יצטרך הוא לזה, שעדיף לו דבר קטן ובטוח עכשיו, מדבר שיקבל בעתיד אף שהוא גדול יותר. וכן בענין המשמרות, מעדיפים הכהנים לקבל עכשיו את מה שראוי להם ליטול, מאשר להמתין לשבת הבאה.

שנינו במשנה, שמשמר הנכנס והיוצא חולקים בלחם הפנים: אָמַר רַב יְהוּדָה, וּבַמּוּסָפִין חוֹלְקִין – כשם שחולקים בלחם הפנים כך גם חולקים בעורות של המוספים של כל שבת. מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא מִשְׁמָרָה הַיּוֹצֵאת עוֹשָׂה את הַתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר ואת קרבנות המוּסָפִין, וּמִשְׁמָרָה הַנִּכְנֶסֶת עוֹשָׂה את הַתָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וְאת הקטרת הַסַּמִּים של לחם הפנים, וְאִילּוּ את מה שאמר רב יהודה שמוּסָפִין חוֹלְקִין לֹא קָתָנֵי בברייתא. מתרצת הגמרא: הַאי תַּנָּא בַּחֲלוּקָה לֹא קָא מַיְירֵי – התנא בברייתא זו התייחס רק לעבודה עצמה, ולא לחלוקה. מקשה הגמרא: אָמַר רָבָא, וְהָא תָּנָא דְּבֵי שְׁמוּאֵל, ששנה ברייתא דְּמַיְירֵי בַּחֲלוּקָה – שהוזכר בה חלוקה בין המשמרות, ובכל זאת בַּ'מּוּסָפִין חוֹלְקִין' לֹא קָתָנֵי, דְּתָנָא דְּבֵי שְׁמוּאֵל, מִשְׁמָרָה הַיּוֹצֵאת עוֹשָׂה תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר וּמוּסָפִין, מִשְׁמָרָה הַנִּכְנֶסֶת עוֹשָׂה תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וּבְזִיכִין, ומבארת הברייתא את סדר חלוקת לחם הפנים, אַרְבָּעָה כֹּהֲנִים הָיוּ נִכְנָסִין שָׁם בעזרה, שְׁנַיִם מִמִּשְׁמָר זוֹ – משמר היוצא וּשְׁנַיִם מִמִّשְׁמָר זוֹ – משמר הנכנס, וְחוֹלְקִין את לֶחֶם הַפָּנִים. וְאִילּוּ בַּ'מּוּסָפִין חוֹלְקִין' לֹא קָתָנֵי בברייתא, ומוכח שלא חולקים במוספים, ואם כן תִּיוּבְתָּא דְּרַב יְהוּדָה. מסיקה הגמרא: אכן תִּיוּבְתָּא ונדחו דבריו:

שנינו במשנה: הַנִּכְנָסִין חוֹלְקִין בַּצָּפוֹן: תָּנוּ רַבָּנַן, הכהנים ממשמר הַנִּכְנָסִין, חוֹלְקִין את חלקם בלחם הפנים בַּצָּפוֹן העזרה, והטעם כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ הכל שֶׁהֵן המשמר הנִכְנָסִין. וְהכהנים ממשמר הַיּוֹצְאִין, חוֹלְקִין את חלקם בלחם הפנים בַּדָּרוֹם העזרה, והטעם כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ הכל שֶׁהֵן המשמר הַיּוֹצְאִין:

משמרת בִּילְגָּה לְעוֹלָם חוֹלֶקֶת בַּדָּרוֹם אף בכניסתה, לפי שקנסוה שלעולם יהיו נראים כיוצאים: מבארת הגמרא את סיבת הקנס: תָּנוּ רַבָּנַן, מַעֲשֶׂה בְּאשה ששמה מִרְיָם, והיא היתה בַּת לאחד מהכהנים של משמרת בִּילְגָּה, שֶׁהֵמִירָה דָּתָהּ, וְהָלְכָה וְנִשֵּׂאת לְסַרְדְּיוֹט [־שר ממונה] אֶחָד מִמַּלְכֵי יְוָונִים. וּכְשֶׁנִּכְנְסוּ יְוָונִים לַהֵיכָל בימי מתתיהו בן יוחנן, הָיְתָה מְבַעֶטֶת בְּסַנְדָּלָהּ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְאָמְרָה לוּקוּם לוּקוּם – זאב זאב [בלשון יווני] עַד מָתַי אַתָּה מְכַלֶּה מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בקרבנות שמקריבים לפניך, וְאַי אַתָּה עוֹמֵד עֲלֵיהֶם להצילם בְּשֵׁעַת הַדְּחָק. וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים כַּדָּבָר לאחר שגברה יד בית חשמונאי, קָבְעוּ – סגרו אֶת מַבַּעְתָּהּ של משמרת בילגה, וְגם סָתְמוּ אֶת חַלּוֹנָהּ – מקום ששומרים את הסכינים, וצריכה להשתמש בשל משמרת אחרת, וזה גנאי לה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שטעם הקנס היה משום סיבה אחרת, שמִּשְׁמַרְתּוֹ של בילגה היתה שׁוֹהָה ומאחרת לָבֹא כשהגיע שבוע שלה, ולא היו באים בזמן, וְנִכְנַס יֶשֶׁבֶב אָחִיו עִמּוֹ וְשִׁימֵשׁ תַּחְתָּיו – ופעם אחת שהתה לבוא הרבה, ונכנס ישבב אחיו שהוא המשמר הקודם לו שהיה ראוי לצאת, ושימש במקומו בתמיד של בין הערביים, וכיון שהוכיחו באיחורם שאין העבודה חביבה עליהם ומזלזלים הם בעבודת הקודש, לכן קנסום. מוסיפה הגמרא: שאַף עַל פִּי שֶׁבדרך כלל שְׁכֵינֵי הָרְשָׁעִים לֹא נִשְׁתַּכְּרוּ שהרי 'אוי לרשע אוי לשכינו', כאן שונה מתמיד וּשְׁכֵינֵי בִילְגָּה נִשְׁתַּכְּרוּ, ומהו שכרם, שכיון שֶׁבִּילְגָּה לְעוֹלָם חוֹלֶקֶת בַּדָּרוֹם וְאף בכניסתה, אם כן משמרת יֶשֶׁבֶב אָחִיו שהיא יוצאת כשמשמרת בילגה נכנסת, לעולם תחלוק בַּצָּפוֹן ואף בצאתה. ואם כן נשכרת היא משכנותה לרשע.

מקשה הגמרא: כְּשֶׁלְּמָא לְמַאן דְּאָמַר שטעם הקנס משום שמִּשְׁמַרְתּוֹ שׁוֹהָה לָבֹא הַיְינוּ דְּקַנְסִינַן לְכוּלָּהּ מִשְׁמָר – מובן למה קנסו לכל המשמר, שכל אנשי המשמר זלזלו בעבודה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שטעם הקנס משום המעשה של מִרְיָם בַּת בִּילְגָּה שֶׁהֵמִירָה דָּתָהּ, האם מִשּׁוּם בְּרִתֵּיהּ קַנְסִינַן לֵיהּ לְדִידֵיהּ – לכל המשמר, הלא אפילו את אביה לכאורה אין סיבה לקנוס בחטא בתו. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי אִין – אכן יש סיבה לקנוס את האב בחטא בתו, כְּדְאָמְרֵי אִינְשֵׁי – משפט השגור בפי הבריות 'שׁוּתָא דִּינוּקָא בְּשׁוּקָא אוֹ דַּאֲבוּהּ אוֹ דְּאִימֵּיהּ' – מה שהתינוק מדבר בשוק, זה מה ששמע או מאביו או מאמו. ואף מרים זו אם לא ששמעה מאביה שהיה מבזה את העבודה, לא היתה אומרת כך. מקשה הגמרא: וּמִשּׁוּם אֲבוּהּ וְאִימֵּיהּ קַנְסִינַן לְכוּלָּהּ מִשְׁמָרָה – האם משום אביה ואמה נקנוס לכל המשמרה. מתרצת הגמרא: אכן כך, משום שאָמַר אַבָּיֵי 'אוֹי לָרָשָׁע אוֹי לִשְׁכֵינוֹ', לכך קונסים את כל המשמרה. ודבר זה למדו (בתורת כהנים) מדיני בית מנוגע, שכתוב בו (ויקרא יד מ) 'וְחִלְּצוּ אֶת הָאֲבָנִים' ואם היה הנגע באבן שבינו לבין חבירו, חולצים אף את אבניו של השכן, ואף שהנגע לא נראה בביתו, שהרי זה הבית המנוגע בעון צרות עין בא, ולכן אף שכינו יענש עמו, ללמדך ש'אוי לרשע ואוי לשכינו'. מסיימת הגמרא: שמכך נלמד אף להיפך ש'טוֹב לַצַּדִּיק טוֹב לִשְׁכֵינוֹ', שהרי מידה טובה מרובה ממידת פורענות. ואמנם כך מפורש בפסוק שֶׁנֶּאֱמַר 'אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב כִּי פְּרִי מַעֲלֵלֵיהֶם יֹאכֵלוּ', הרי שפתח הכתוב בלשון יחיד 'צדיק', וסיים בלשון רבים ללמדך שאף לשכניו טוב עמו.

הדרן עלך החליל וסליקא לה מסכת סוכה

בימים האלו . . הנה מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא רשאין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם וכמו שנאמר יאר ה' פניו אליך, הרי יהי רצון מהשם יתברך שישלח דברו וירפאהו כמקדם.

ממכתב ט' אלול, תשי"ד

משנה

המשנה מביאה מחלוקות שבין בית שמאי ובית הלל ביום טוב: **בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים** מותר **שֶׁתֵּאָכֵל** בו ביום, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֹא תֵּאָכֵל** עד למחר. ועוד נחלקו בית שמאי ובית הלל, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים שְׁאוֹר** – בצק שחימוצו קשה המשמש לחמץ עיסות אחרות, חייב לבערו בפסח אם הוא בְּגודל **כְּזַיִת, וְחָמֵץ** שהוא קל משאור, חייב לבערו רק אם הוא בְּגודל **כְּכוֹתֶבֶת** – כתמרה, שהיא גדולה מכזית, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים זֶה וָזֶה** – שאור וחמץ, חייב עליהם **בְּכְזַיִת.** ענין נוסף שנחלקו בו, **הַשּׁוֹחֵט חַיָּה וְעוֹף בְּיוֹם טוֹב,** וחייב לכסות את דמם, אמנם אין לו עפר מוכן לצורך הכיסוי, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים יַחְפּוֹר בְּדֶקֶר** – יתד המיועד לחפירה **וְיִכְסֶה** את הדם, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֹא יִשְׁחוֹט** ביום טוב **אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ עָפָר מוּכָן** לצורך הכיסוי **מִבְּעוֹד יוֹם** כדי שלא יצטרך לחפור ביום טוב. **וּמוֹדִים** בית הלל **שֶׁאִם** כבר **שָׁחַט** ונתחייב במצות כיסוי, **שֶׁיַּחְפּוֹר בְּדֶקֶר** שמוכן לצורך כך ונעוץ בקרקע מבעוד יום, **וְיִכְסֶה** את הדם. וכן יכול הוא לכסות באפר כירה שהוסקה מערב יו"ט, משום **שֶׁאֵפֶר כִּירָה מוּכָן הוּא** ואין איסור מוקצה בדבר:

* * *

גמרא

הגמרא מבררת את דברי המשנה בביצה שנולדה ביו"ט שנחלקו בה בית שמאי ובית הלל: **בְּמַאי עָסְקִינָן** – באיזה אופן נחלקו, **אִילֵימָא** – אם נאמר שמדובר **בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לַאֲכִילָה,** שעומדת להישחט ולהאכל בעצמה, **מַאי טַעְמַיְיהוּ** – מה טעמם **דְּבֵית הִלֵּל** שאסרו לאכול את הביצה, הרי יכול בכל רגע לשחוט את התרנגולת ולאוכלה עם ביצתה, ואם כן, הביצה שנולדה **אוּכְלָא דְּאִפְרַת הוּא** – אוכל שנפרד מן האוכל ואינו מוקצה. **אֶלָּא** תאמר שמדובר **בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים** ולא לשחיטה, שוב יהיה קשה, **מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּבֵית שַׁמַּאי** המתירים לאוכלה, והרי **מוּקְצָה הִיא** הביצה, כיון שיצאה מן התרנגולת שהיא עצמה מוקצה משום שאינה עומדת לאכילה. מקשה הגמרא על המקשן: **וּמַאי קוּשְׁיָא** שהקשת מדוע התירו בית שמאי, **דִּלְמָא בֵּית שַׁמַּאי לֵית לְהוּ** – אינם סוברים את איסור **מוּקְצֶה,** כשם שהתיר רבי שמעון מותר השמן שבנר ולא אסר משום מוקצה. מבארת הגמרא את כוונת המקשן: **קָא סָלְקָא דַּעְתִּין** – סברנו בקושיא זו **שֶׁאֲפִילּוּ מַאן דְּשָׁרֵי** – המתיר **בְּמוּקְצֶה** ואינו אוסרו בשבת וביום טוב, אבל **בְּנוֹלָד אָסַר,** משום ש'נולד' חמור יותר, שאמנם במוקצה סובר ר' שמעון שאין אדם מקצה ומסיר מדעתו דבר שראוי לשימושו, אבל 'נולד' שלא היה קיים, אין האדם יודע עליו ואין דעתו עליו ואסור. ולכן עומדת הקושיא במקומה, שאם מדובר בתרנגולת העומדת לגדל ביצים, **מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּבֵית שַׁמַּאי** שמתירים לאוכלה ביום טוב.

הגמרא מביאה ביאור בדעת בית שמאי: **אָמַר רַב נַחְמָן, לְעוֹלָם** מדובר **בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים** ולא קשה מדוע התירו בית שמאי בנולד, כיון דמאן **דְּאִית לֵיהּ** איסור **מוּקְצֶה, אִית לֵיהּ** איסור **נוֹלָד,** ומאן **דְּלֵית לֵיהּ מוּקְצֶה לֵית לֵיהּ נוֹלָד,** ולכן **בֵּית שַׁמַּאי** שמתירים ביצה זו סוברים **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן,** המיקל בנולד בבמוקצה, **וּבֵית הִלֵּל** שאוסרים נולד, **כְּרַבִּי יְהוּדָה** המחמיר במוקצה ובנולד. מקשה הגמרא על דברי רב נחמן: **וּמִי אָמַר רַב נַחְמָן הָכִי** שבית הלל סוברים כרבי יהודה, **וְהָתְנַן** במסכת שבת, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים מַגְּבִיהִין מֵעַל הַשֻּׁלְחָן עֲצָמוֹת** שאינן ראויות לאכילה **וּקְלִיפִּין,** ואין איסור בטלטולם, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים** אסור לטלטל את העצמות והקליפין בדרך הגבהה, אלא **מְסַלֵּק אֶת הַטַּבְלָא כּוּלָּהּ** – המשטח העליון של השלחן, שהוא נחשב כלי ואינו מוקצה **וּמְנַעֲרָהּ** מן העצמות והקליפין, **וְאָמַר רַב נַחְמָן** שם על דברי המשנה, **אָנוּ אֵין לָנוּ** – אין אנו גורסים גירסא זו במשנה, **אֶלָּא** שמעתי מרבותי שיש להפך את השיטות, **בֵּית שַׁמַּאי** מחמירים ואוסרים לטלטל את העצמות, שסוברים **כְּרַבִּי יְהוּדָה** שאוסר מוקצה, **וּבֵית הִלֵּל** הם שהתירו לטלטל אותם, משום שסוברים **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שמיקל במוקצה, ואם כן רב נחמן בסוגייתנו שאמר לבית שמאי אין איסור מוקצה, סותר את דברי עצמו במסכת שבת. מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב נַחְמָן** – יכול רב נחמן ליישב לך שאין סתירה בדבר, שיש לחלק ולומר שדווקא **לְגַבֵּי** מוקצה **בְּשַׁבָּת, דְּסָתַם לָן תַּנָּא** – שמצינו סתם משנה **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שמיקל במוקצה, **דִּתְנַן** במסכת שבת **מְחַתְּכִין אֶת הַדְּלוּעִין** התלושים **לִפְנֵי הַבְּהֵמָה, וְאֶת הַנְּבֵלָה** שנתנבלה בשבת **לִפְנֵי הַכְּלָבִים** ואף שבכניסת יום השבת לא היתה עומדת לכלבים, מותר, וזה בודאי כדעת רבי שמעון דלית ליה מוקצה, לכך **מוֹקִים לָהּ** – מעמיד רב נחמן **לְבֵית הִלֵּל** במשנה של 'עצמות וקליפין' שעוסקת בשבת, שהם סוברים **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן,** כדי שתהא דעת בית הלל, שהלכה כמותם, כרבי שמעון, שסתם משנה בהלכות שבת כדעתו, **אֲבָל**

המשך מעמוד רז

ואחרון אחרון, מובן שקראתי בהתענינות בסוף ספרו את "פרקי חיים". וגם בזה ארשה לי לבוא בהערה, אשר צר וחבל שלא הכניס ברשימותיו אלו

האוטוביאוגרפיות - רשימה על דבר "המקור" שכתוצאה ממנו חבש כיפה בעת קראו פסוקי תנ"ך בכנסת, בפרט - שבודאי שיער מראש שתהי' תגובה מצד שמאל, תגובה שלילית, ובכל זה עשה מעשה רב, והיסוד לזה בודאי מעורה ומונח בראשית ימי חייו, בבית אבא או זקנו, וכיו"ב.

כדרך בני ישראל לשלב ולקשר את הענינים שדנים עליהם עם ימי השנה, ובפרט ימי מועד וחג, הרי גם בראש השנה הדגישו חכמינו ז"ל את האדם בתור יחיד, ולא רק בראש השנה הראשון יום ברוא אלקים אדם הראשון, אלא כלימוד והדגשת חכמינו : לפיכך נברא האדם יחידי, ללמדך (שבכל הדורות ובכל המקומות) נפש אחת כעולם מלא, והמשיכו עוד בזה ביאור שאין אחד מהם דומה לחברו, לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם. במלים אחרות, דוקא בזה שאין אדם דומה לחברו חשוב הוא כעולם מלא (סנהדרין סוף פ' ד'). ענין זה שימש גם נקודה תיכונית למכתבי לראש השנה המצורף בזה, אשר תקותי שיענין את מר.

רש"י

ביצה לא תאכל – בו ביום. בגמרא מפרש טעמא. **שאור בכזית** – משום דהני תלת מילי הוו מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל גבי יום טוב, תנא להו גבי הדדי. ובגמרא מפרש טעמייהו. **בכבותבת** – תמרה. **יחפור בדקר** – פיל"א בלע"ז. **ומודים שאם שחט כו'** – כדמפרש טעמא בגמרא: כשיש לו דקר נערץ מבעוד יום. **שאפר כירה מוכן הוא** – בגמרא בעי מאי קאמר. **גמרא העומדת לאכילה** – שאינה מוקצת. **אוכלא דאפרת** – אוכל שנפרד. וחבירו במנחות: חבורי אוכלין במאן דמפרתי דמו. וכן בשחיטת חולין (עג,א). **לית להו מוקצה** – דדלמא כרבי שמעון סבירא להו, דאמר בפרק [״בירה״] (שבת מד,א): מותר השמן שבנר ושבקערה אסור (דברי רבי יהודה), ורבי שמעון מתיר. **קא סלקא דעתין** – להכי פרכינן מאי טעמייהו דבית שמאי, דקא סלקא דעתין דאפילו לרבי שמעון דשרי במוקצה, בנולד אסיר. דאילו במוקצה סבירא ליה: לא מקצי אינש מדעתיה מידי דחזי ליה, אבל נולד לא הוה ידע דנהוי דעתיה עליה. **ומי אמר רב נחמן הכי** – דבית הלל כרבי יהודה. **מגביהין** – בשבת מעל השלחן עצמות שאינן ראוין לאכילה, וקליפי אגוזים, ולא חיישינן למוקצה. **ובית הלל אומרים** – אין מטלטלין אותן בידים, שמוקצה הן. **אלא מסלק המבלא** – שיש תורת כלי עליה, ומנערה. **ואמר רב נחמן אנו אין לנו** – בשיטת משנה זו, לפי שמוחלפת שיטתה, אלא כך שמעתי מרבותינו: דבית שמאי כרבי יהודה ומחמרי, ובית הלל כרבי שמעון. מחתכין דלועין – תלושין לפני הבהמה, ולא אמרינן טרחא דלאו צורך הוא. **ואת הנבילה לפני הכלבים** – ואף על פי שנתנבלה בשבת, דבין השמשות לא היתה עומדת לאכילת כלבים, אפילו הכי שרי, דלית לן מוקצה בשבת. הלכך מגביהין מעל השלחן דמיירי בשבת – מוקים לבית הלל דנימרו כרבי שמעון, כי היכי דלא תקשי הלכתא אהלכתא. דקיימא לן הלכה כסתם משנה, וקיימא [לן] הלכה כבית הלל. אבל גבי יום טוב, דאשכחן דסתם רבי כרבי יהודה.

דתנן

בֵּיצָה

שְׁנוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: תֵּאָכֵל, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא תֵּאָכֵל. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שְׁאוֹר בְּכַזַּיִת, וְחָמֵץ בְּכַכּוֹתֶבֶת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: זֶה וָזֶה בְּכַזַּיִת. הַשּׁוֹחֵט חַיָּה וָעוֹף בְּיוֹם טוֹב, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יַחְפּוֹר בְּדֶקֶר וְיִכַּסֶּה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא יִשְׁחוֹט אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ עָפָר מוּכָן מִבְּעוֹד יוֹם. וּמוֹדִים, שֶׁאִם שָׁחַט — שֶׁיַּחְפּוֹר בְּדֶקֶר וְיִכַּסֶּה, שֶׁאֵפֶר כִּירָה מוּכָן הוּא. **גמרא** בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לַאֲכִילָה - מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּבֵית הִלֵּל? אוּכְלָא דְּאַפְרַת הוּא! אֶלָּא בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים - מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּבֵית שַׁמַּאי? מוּקְצֶה הִיא! וּמַאי קוּשְׁיָא? דִּלְמָא בֵּית שַׁמַּאי לֵית לְהוּ מוּקְצֶה? קָא סָלְקָא דַּעְתִּין: אֲפִלּוּ מַאן דְּשָׁרֵי בְּמוּקְצֶה - בְּנוֹלָד אָסַר, מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּבֵית שַׁמַּאי? אָמַר רַב נַחְמָן: לְעוֹלָם בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים, וּדְאִית לֵיהּ מוּקְצֶה אִית לֵיהּ נוֹלָד, וּדְלֵית לֵיהּ מוּקְצֶה לֵית לֵיהּ נוֹלָד, בֵּית שַׁמַּאי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וּבֵית הִלֵּל כְּרַבִּי יְהוּדָה. וּמִי אָמַר רַב נַחְמָן הָכִי? וְהָתְנַן: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מַגְבִּיהִין מֵעַל הַשֻּׁלְחָן עֲצָמוֹת וּקְלִיפִּין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְסַלֵּק אֶת הַמַּבְלָא כּוּלָּהּ וּמְנַעֲרָהּ. וְאָמַר רַב נַחְמָן: אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא בֵּית שַׁמַּאי כְּרַבִּי יְהוּדָה, וּבֵית הִלֵּל כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן! אָמַר לָךְ רַב נַחְמָן: גַּבֵּי שַׁבָּת, דְּסָתַם לָן תַּנָּא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דִּתְנַן: מְחַתְּכִין אֶת הַדְּלוּעִין לִפְנֵי הַבְּהֵמָה, וְאֶת הַנְּבֵלָה לִפְנֵי הַכְּלָבִים - מוּקִים לָהּ לְבֵית הִלֵּל כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. אֲבָל

גבי

דכיון דבליעי לא היו כלל בעולם, ואפילו רבי שמעון מודה דהאי נולד אסור.

מגביהין מעל השלחן עצמות וקליפין – פירש הקונטרס: אף על גב דאין ראוין לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה. ולא נהירא: דהא איכא בסיפא "ושער של עדשים – מפני שהן ראוין למאכל בהמה"! לכך נראה לי: שהם ראוים למאכל בהמה, כגון עצמות רכים וקליפי תפוחים. ובית הלל סברי: כיון דלא חזי למאכל אדם – לא. **ובית** הלל אומרים מסלק את הטבלא ומנערה – תימה: והלא היא בסיס לדבר האסור, דהא לא שכח, הואיל והניחם שם מדעתו! ויש לומר: דלפירוש רבינו תם ניחא דפירש במסכת שבת דלא הוי בסיס לדבר האסור אלא כשדעתו להניחם שם כל היום. אי נמי: כיון דהוו שם אוכלין הוה ליה בסיס לדבר האסור ולדבר המותר – ושרי, כדמוכח פרק "נוטל" (שם קמב,א). ועוד: דאין זה מניח בכוונה דהא אינו חושש היכן יפלו. **דתנן** מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת כו' – ואם תאמר: היכי דמי, אי בדלועין שהיו מחוברין בין השמשות, בהא ודאי מודה רבי שמעון, גזרה שמא יעלה ויתלוש. ויש לומר: דמיירי בתלושין וסלקא דעתך דאסור דמשום דלהו אוכלין לפי שהן קשין והחתוך מרכך אותם. **ואת** הנבלה כו' – אנו צריכין לפרש שנתנבלה בשבת, ומכל מקום תני להו בהדי הדדי, דאף על גב דבדלועין לא הוי טעמא משום מוקצה כמו בנבלה – משום דבשניהם שייך לשון מחתכין.

גבי

תוספות

ביצה שנולדה ביום טוב בית שמאי אומרים תאכל ובית הלל אומרים לא תאכל – ואם תאמר: אמאי לא תנא אוסרין ומתירין? וכי תימא אוסרין משמע שאסור לעולם – זה אינו, דאמרינן לקמן (ו,א): אפרוח שנולד ביום טוב – אסור, והיינו ביומו. ועוד, דאמרינן (לקמן ל,ב): מותר שמן שבנר, רבי יהודה אוסר, והיינו דוקא באותו יום! ויש לומר: דאי הוה תני אוסרין ומתירין הייתי אומר שמה שמתירין הביצה – היינו לטלטל, אבל באכילה אסורה. והכי אמרינן (לקמן כד,א) גבי גוי אחד שהביא דגים לפני רבן גמליאל, ואמר: מותרים הם אלא שאין רצוני לקבל היתמנו. ומסיק: מאי מותרים לטלטל, אבל באכילה – אסורים. ואם תאמר: לבית הלל דאמרי לא תאכל אבל לטלטל שרי, והא קיימא לן (לקמן ד,א) דאף לטלטל אסור! לכן פירש רבינו יצחק: דנקט כי האי לישנא, דסתם ביצה לאכילה קיימא. עוד יש לומר: דנקט לבית שמאי תאכל משום דמשמע אכילה וטלטול, דאין אכילה בלא טלטול. ובית הלל אסרי אף בטלטול. אלא אגב דנקטי בית שמאי תאכל, נקטי אינהו לא תאכל.

שאור בכזית – לא שייך הכא מידי, אלא מייתי כאן תלת מילי גבי יום טוב דבית הלל לחומרא ובית שמאי לקולא.

אוכלא דאפרת הוא – פירוש: אוכל הנפרד מן האוכל הוא, דהביצה שנולדה נפרדה היא מן התרנגולת, ואי בעי – שחיט לה ואכיל כל שבגוה. **דלמא** בית שמאי לית להו מוקצה – תימה: במתניתין קאמר בהדיא דבית שמאי אית להו מוקצה, דקתני (לקמן י,א): לא יטול אלא אם כן נענע מבעוד יום! ויש לומר: דמוקצה דבעלי חיים חמיר טפי, ומוקצה ביותר, והתם הוא דאית ליה מוקצה. כדחזינא רבי שמעון, דאף על גב דלית ליה מוקצה, אית ליה (שבת מה,א) גבי גרוגרת וצמוקים דאתקצאי טפי.

קא סלקא דעתין דאפילו מאן דשרי מוקצה בנולד אסיר – דלא מקצי אינש מאי דחזי ליה, אבל בנולד לא הוה ידע מאתמול. ותימה: דהא רבי שמעון דשרי במוקצה שרי בנולד, כדאמרינן בשבת (כט,א): רבי יהודה אומר אין מסיקין בשברי כלים, ורבי שמעון מתיר, אף על גב דהוי נולד! ויש לומר: דלא דמי, דהאי נולד דהכא הוי נולד טפי, שמתחילה לא היה בעולם, אבל התם – הכלי היה בעולם, רק שנשבר. וכן משמע נמי בעירובין (מה,ב ושם): מיא בעיבא מיבלע בליעי, ופריך: כל שכן דהוי נולד ואסור. ומאי פריך? ודלמא ההוא כרבי שמעון, דהא רבי שמעון מתיר בנולד! אלא ודאי היינו טעמא כדפרישית.

ידועה דעתי מפורטת מאז, שעל כל אחד ואחד מבחורים ואברכים במדינה זו להקדיש איזה שנים **לכל-הפחות** ללמוד תורתנו הקדושה מבלי לימודי חול להבדיל.

ממכתב י"ז אלול, תשי"ט

גבי שבת דסתם לן תנא כרבי שמעון – ותימה: והא הוי סתם ואחר כך מחלוקת, דהא פליג רבי יהודה במתניתין ואמר: אם לא נתנבלה בערב שבת – אסור, ואין הלכה כסתם. דכי האי גונא חשיב סתם ואחר כך מחלוקת בפרק "יש נוחלין" (בבא בתרא קכב,ב ושם) גבי מלתיה דרבי יוחנן בן ברוקה. דפריך: סתם ואחר כך מחלוקת היא! ויש לומר: דהתם סמיך אועוד מאי, אלא דפריך בתר הכי. וכן פירש שם בקונטרס. אבל לעולם מדני הסתם להיות רבים, והוי רבים רבי שמעון, והוי יחיד רבי יהודה, והלכתא כרבים – כתנא קמא, דהיינו רבי שמעון. ואם תאמר: גבי שבת נמי סתם לן כרבי יהודה, כי האי דתנן (שבת מד,א): מטלטלין נר חדש אבל לא ישן, ורבי שמעון מתיר. והואיל ואוסר מוקצה מחמת מיאוס – כל שכן מחמת איסור, דהכי אמרינן התם! ויש לומר: דהאי סתמא עדיפא, הואיל ונשנית משנה בסתם לבסוף פרק "מי שהחשיך" (שם קנו,ב ושם).

מוקים לבית הלל כרבי שמעון – וקשה: דמאי אולמיה דהאי סתמא מהאי סתמא? ויש לומר: דבעדיות לא תני לה מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל.

אין מבקעין עצים לא מן הקורות וכו' – לא מייתי מרישא דאין מבקעין קורות, דהא מיירי בסואר של קורות דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס, ובהא כולי עלמא מודו, אפילו רבי שמעון. אלא מייתי מסיפא, דלא מן הקורה שנשתברה. ואם תאמר: והא רבי שמעון אינו מתיר אלא ביושב ומצפה (לקמן ל,ב)! ויש לומר: דהכי נמי הואיל ונשתברה בשבת – מסתמא היתה רעועה מאתמול, והוי ביושב ומצפה מתי תשבר קורתו ותהיה ראויה להסקה.

וכי תימא כח דהתירא עדיף – פירש הקונטרס: לכך כח דהתירא עדיף, כשאדם מתיר – סומך על שמועתו וצריך להביא ראיה לדבריו, אבל איסורא – אדם יכול להחמיר עליו בלא טעם. **ונפלוג** בתרוייהו – תימה: ובכל מקום דקאמר כח דהיתרא עדיף לפרוך הכי! ויש לומר, דהכי פריך: ונפלוג בתרוייהו, שלא יאריך משום כך, ויאמר היא וביצתה. אבל בעלמא לא שייך. **והיה** ביום הששי וגו' – פירש רש"י: ועל כרחך בא לאשמועינן דאפילו הכנה בידי שמים [דהיינו] ביצה אסורה, דאי משום הכנה בידי אדם, כלומר שיאפו ויבשלו מבעוד יום – הא בהדיא כתיב "את אשר תאפו אפו", אלא דהזמנה בפה קאמר, ואין יום טוב מכין לשבת כו' – ואין שבת מכין ליום טוב – מכל שכן, דכיון דאין יום טוב מכין לשבת – כל שכן דאין שבת מכין ליום טוב. והקשה רש"י: אם כן, ביצה שנולדה באחד בשבת או לאחר יום טוב תתסר מכל שכן, דשבת ויום טוב לא מכינין אהדדי – כל שכן דלא מכינין אחול! ותירץ: דלגבי סעודת חול לא צריך הכנה, דאין סעודת חול חשובה. אך תימה: הואיל והכנה דאורייתא – היאך אופין ומבשלין מיום טוב לשבת? וכי תימא על ידי ערובי תבשילין – וכי אתי תקנתא דרבנן וליעקר הכנה דאורייתא? ונראה ליישב: דרבה גופיה אזיל לטעמיה, דאית ליה הואיל ואי מקלעי אורחין חזי ליה – השתא נמי חזי ליה ואפילו לדידן ניחא, דכל דבר אפוי ומבושל לא שייך ביה הכנה, שאינו מחושר רק תקון בעלמא, דמעיקרא הוה חזי ליה, רק גבי ביצה שהוא דבר חדש, שלא היתה בעולם ולא היתה ראויה כלל מעיקרא, (ולאפות ולבשל תקוני מלתא בעלמא). תימה: דכאן משמע שהמן לא היה יורד ביום טוב, כדפירש רש"י: "הששי" – הראוי להכנה, וזהו בחול, והא אמר "ויברך ויקדש" ברכו במן, וקדשו במן, שבשבת לא היה יורד מן, אבל ביום טוב היה יורד! ויש לומר: דמדרשים חלוקין, כדאיתא במדרש (מכילתא פרשת בשלח): "שבת לא יהיה" (שמות טז) – לרבות יום הכפורים, "לא יהיה בו" – לרבות יום טוב, שלא היה יורד בהן מן. ועוד יש לומר: דאפילו היה יורד ביום טוב – מכל מקום ביום טוב שחל להיות בערב שבת לא היה יורד, מדכתיב קרא "בו" ביום הששי ולא כתיב ששי, משמע הששי המיוחד שהוא ראוי להכנה, ולא בששי שהוא יום טוב. **נגזר** משום הנך דמתילדן ביומיהן – ואין זה גזרה לגזרה, דמותר לאוכלן ביום טוב – משמע אפילו ביום טוב דלאחר השבת. **מלתא** דלא שביחא היא – וקשה: דלמא אם לא שחטה היתה נולדת היום, ואם כן מאתמול גמרה לה, ותאסר בלא גזרה מספק! ויש לומר: דמאחר דלא נולדה – על ידי כך לא חשיב גמר. ובירושלמי פליג בהא.

גזרה

גַּבֵּי יוֹם טוֹב דְּסָתַם לָן תַּנָּא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דִּתְנַן: אֵין מְבַקְּעִין עֲצִים מִן הַקּוֹרוֹת וְלֹא מִן הַקּוֹרָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה בְּיוֹם טוֹב, מוֹקִים לָהּ לְבֵית הִלֵּל כְּרַבִּי יְהוּדָה. מִכְּדֵי, מַאן סְתָמֵיהּ לְמַתְנִיתִין - רַבִּי, מַאי שְׁנָא בְּשַׁבָּת דְּסָתַם לָן כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, וּמַאי שְׁנָא בְּיוֹם טוֹב דְּסָתַם לָן כְּרַבִּי יְהוּדָה? אָמְרִי: שַׁבָּת דַּחֲמִירָא וְלָא אָתֵי לְזִלְזוּלֵי בָּהּ - סָתַם לָן כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּמֵיקַל, יוֹם טוֹב דְּקִיל וְאָתֵי לְזִלְזוּלֵי בֵּיהּ - סָתַם לָן כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּמַחְמִיר. בְּמַאי אוֹקִימְתָּא - בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים וּמִשּׁוּם מוּקְצֶה, אִי הָכִי אַדְּמִפַּלְגֵי בְּבֵיצָה לִפְלְגוּ בְּתַרְנְגוֹלֶת! לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דְּבֵית שַׁמַּאי דְּבִנּוֹלָד שָׁרֵי. וְלִפְלוּגֵי בְּתַרְנְגוֹלֶת לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דְּבֵית הִלֵּל דְּבִמּוּקְצֶה אָסְרִי! וְכִי תֵּימָא כֹּחַ דְּהַהֵּיתֵּרָא עָדִיף - וְנִפְלוֹג בְּתַרְוַיְיהוּ: תַּרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים, הִיא וּבֵיצָתָהּ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: תֵּאָכֵל, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא תֵּאָכֵל. אֶלָּא אָמַר רַבָּה: לְעוֹלָם בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לַאֲכִילָה, וּבְיוֹם טוֹב שֶׁהָל לִהְיוֹת אַחַר הַשַּׁבָּת עָסְקִינַן, וּמִשּׁוּם הֲכָנָה, וְקָסָבַר רַבָּה: כָּל בֵּיצָה דְּמִתְיַלְּדָא הָאִידָּנָא - מֵאֶתְמוֹל גְּמִרָה לָהּ. וְרַבָּה לְטַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר רַבָּה: מַאי דִּכְתִיב "וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר יָבִיאוּ" - חוֹל מֵכִין לַשַּׁבָּת, וְחוֹל מֵכִין לְיוֹם טוֹב. וְאֵין יוֹם טוֹב מֵכִין לַשַּׁבָּת, וְאֵין שַׁבָּת מְכִינָה לְיוֹם טוֹב. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה, יוֹם טוֹב בְּעַלְמָא תִּשְׁתְּרִי! גְּזֵרָה מִשּׁוּם יוֹם טוֹב אַחַר הַשַּׁבָּת. שַׁבָּת דְּעַלְמָא תִּשְׁתְּרִי! גְּזֵרָה מִשּׁוּם שַׁבָּת אַחַר יוֹם טוֹב. וּמִי גָּזְרִינַן? וְהָא תַּנְיָא: הַשּׁוֹחֵט אֶת הַתַּרְנְגוֹלֶת וּמְצָאָהּ בָּהּ בֵּיצִים גְּמוּרוֹת - מוּתָּרוֹת לְאָכְלָן בְּיוֹם טוֹב. וְאִם אִיתָא, לִיגְזַר מִשּׁוּם הָנָךְ דְּמִתְיַלְּדָן בְּיוֹמֵיהֶן! אֲמַר לֵיהּ: בֵּיצִים גְּמוּרוֹת בְּמֵעֵי אִמָּן מִילְּתָא דְּלָא שְׁכִיחָא הִיא, וּמִילְּתָא דְּלָא שְׁכִיחָא - לָא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנַן. רַב יוֹסֵף אָמַר: גְּזֵרָה מִשּׁוּם פֵּרוֹת הַנּוֹשְׁרִין. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: פֵּרוֹת הַנּוֹשְׁרִין טַעְמָא מַאי

דתנן אין מבקעין עצים – ביום טוב, לא מן הקורות הסדורות זו על גב זו בקרקע ועומדות לבנין. **ולא מן הקורה שנשברה ביום טוב** – ואף על פי שעומדת מעבשיו להיסק, הואיל ובין השמשות לאו להכי קיימא, כיון דאתקצאי לבין השמשות – אתקצאי לכולי יומא. אלמא: אית לן מוקצה ביום טוב. הלכך, מוקי רב נחמן למתניתין דאיירי ביום טוב, ובית הלל כרבי יהודה, ובעומדת לגדל ביצים ומשום מוקצה. **מאן סתם לן למתניתין רבי** – הוא סדר המשנה, וכשראה דברי חכם וישרו בעיניו – שנאן סתם, ולא הזכיר שם אומרו עליהן, כדי שלא יהו שנויה מפי יחיד, ונראין כאילו נשנו מפי המרובים, ויעשו כמותן. **ולא אתי לזלזולי בה** – אי מקילין בה חדא קולא, לא אתי לאקולי בה טפי. **דחתירא עדיף ליה** – טוב לו להשמיענו כח דברי המתיר, שהוא סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר. אבל כח האוסרין אינה ראיה, שהכל יכולין להחמיר, ואפילו בדבר המותר. **ומשום הכנה** – דאסרי לה בית הלל, כדמפרש ואזיל. **דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה** – ואף על גב דבידי שמים הוא – אסור, דבעינן כל סעודות שבת וסעודות יום טוב שיהו מזומנות ומוכנות מבעוד יום של חול. **ורבה** – דאסר בהכנה שאינה בידים ממש. **לטעמיה דאמר רבה** – בפסחים (מז,ב), ויליף מהכא דמוקצה דאורייתא. **והכינו** – והזמינו, כגון: מכאן אני אוכל למחר. דאי משום הכנה בידים, ולומר שיאפו ויבשלו מבעוד יום – בהדיא כתיב "את אשר תאפו אפו", אלא הזמנה בפה קאמר. וכתיב "ביום הששי" וסתם ששי חול הוא, ואחשבה רחמנא לסעודת שבת שיזמיננה מבעוד יום, ובחול. **ואין יום טוב מכין לשבת** – ויום טוב נמי קרוי שבת, ובעיא סעודתו הזמנה, והזמנתה בחול. אבל סעודת חול – לא חשיבא, ולא שייבא בה הזמנה. הלכך, באחד בשבת בעלמא לית לן למיסר ביצה שנולדה ביה משום דאתכן בידי שמים, דסעודת חול לא אצרכה רחמנא זמון מבעוד יום, דלא שייך בה מוקצה. **יום טוב בעלמא** – שאינו אחר שבת. **שבת דעלמא** – שאינו אחר יום טוב. **תשתרי** – לגמוע ביצה חיה שנולדה בו. **ומי גזרינן** – ומי אחמור רבנן בביצה למגזר היתרא משום איסורא. [**והתניא וכו'**] – ואם תאמר: הויא לה גזרה לגזרה, דהנך דמתילדין ביומיהם נמי אינן אסורות אלא משום גזרה דיום טוב אחר השבת! תריץ: הא מצי לאוקומי ביום טוב אחר השבת, דהשתא איכא למיגזר אטו הנך דמתילדין ביומיהם, ואשמועינן הך מתניתין דאפילו ביום טוב אחר השבת מותרות, הואיל ואינם נולדות. ומשום הנך דמתילדן ליכא למגזר, דמילתא דלא שביחא הוא, בשם רבינו. והא דאמרינן בכולי התלמוד שאין גוזרין גזרה לגזרה – מהאי קרא נפקא: "ושמרתם את משמרתי" – עשו משמרת, כלומר גזרה, "למשמרתי" – לתורתי, ולא משמרת למשמרת, שלא יעשו גזרה לגזרה: ואין יום טוב מכין לחברו לא גרסינן במלתיה דרבה, דהא קרא קא דריש. ושני ימים רצופים בתורה לא אשכחן, דמספיקא עבדינן להו. **רב יוסף אמר** – טעמא דביצה בתרנגולת העומדת לאכילה, וכדאוקימנא. ובית הלל דאסרי – משום פירות הנושרין מן האילן בשבת, וקא סלקא דעתך השתא גזרה היא משום פירות הנושרין דלא נכליהנהו, דהא נמי לפירות הנושרין מן האילן דמיא, שאף זו פרי הנושר.

ויתלוש

נַבִּי מוקצה בְּיוֹם טוֹב, דְּסָתַם לָן תַּנָּא – שמצאנו בו סתם משנה כְּרַבִּי יְהוּדָה שאוסר מוקצה, דִּתְנַן אֵין מְבַקְּעִין עֵצִים להיסק מִן הַקּוֹרוֹת הסדורות זו על גב זו בקרקע ועומדות לבנין, וְלֹא מִן הַקּוֹרָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה בְּיוֹם טוֹב, שאף שאחר שנשברה שוב אינה ראויה לבנין ועומדת להיסק, כיון שבכניסת היום לא היתה עומדת לכך הרי היא מוקצה, ונמצא שנפסקה הלכה ביום טוב כרבי יהודה, על כן מוֹקִים לָהּ – מעמיד רב נחמן במשנתינו לְבֵית הִלֵּל שאסרו לאכול את הביצה בו ביום, כְּרַבִּי יְהוּדָה שאוסר מוקצה.

מקשה הגמרא: מִכְּדֵי מַאן סָתְמֵיהּ לְמַתְנִיתִין – מי קבע איזו דעה במשנה תהא שנויה ב'סתם' ללא שם אומרה, רַבִּי שהוא סידר המשניות, וכשרצה להכריע כדברי תנא מסוים, לא הזכיר שמו כדי שינהגו כמותו ולא יחשבוהו לדעת יחיד, מַאי שְׁנָא בְּשַׁבָּת דְּסָתַם לָן – מה שונה שבת שבה הוא סתם להקל במוקצה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, וּמַאי שְׁנָא בְּיוֹם טוֹב דְּסָתַם לָן – ומה שונה יום טוב שבו הוא סתם להחמיר במוקצה כְּרַבִּי יְהוּדָה, כלומר, מה הטעם לחלק להלכה בין שבת ויו"ט לענין מוקצה. מתרצת הגמרא: אָמְרֵי – תירצו על כך בני הישיבה, שַׁבָּת דְּחַמִּירָא – חמורה היא על בני אדם, שהרי לא הותרה בה מלאכה לצורך אוכל נפש, וְלכן לֹא אָתֵי לְזַלְזוּלֵי בָּהּ גם אם נקל בה בדיני מוקצה, ולא יבואו להקל בה קלות נוספות, על כן סָתַם לָן רבי רַבִּי שִׁמְעוֹן דְּמִיקַּל במוקצה, אבל יוֹם טוֹב דְּקִיל – קל הוא על בני אדם מאחר ועושים בו כל המלאכות שלצורך אוכל נפש, וְאָתֵי לְזַלְזוּלֵי בֵּיהּ – יבואו לזלזל בו ולהקל במלאכות האסורות אם יותר להם איסור מוקצה, לכך סָתַם לָן רבי כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּמַחְמִיר במוקצה.

הגמרא מקשה על ביאורו של רב נחמן: כְּמַאי אוֹקִימְתָּא – כיצד העמדת את המשנה, כְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים, וּמִשּׁוּם מוּקְצָה אסרוה בית הלל, אִי הָכִי – אם כך קשה, אַדְּמִפְּלְגֵי – עד שיחלוקו בית שמאי ובית הלל בְּבֵיצָה אם מותרת באכילה, לִפְלְגוּ – יחלוקו כְּתַרְנְגוֹלֶת עצמה העומדת לגדל ביצים וביום טוב החליט לשוחטה, שלבית שמאי המקילים במוקצה ביו"ט תהא מותרת, ולבית הלל תהא אסורה משום מוקצה, כיון שבכניסת החג עמדה לגדל ביצים ולא לאכילה, ולמה הביאו במשנה את המחלוקת רק לענין הביצה. מתרצת הגמרא: אכן גם בתרנגולת עצמה יחלקו בית שמאי ובית הלל, ומה שהביא התנא מחלוקתם לגבי הביצה, זהו כדי לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דְּבֵית שַׁמַּאי שכל כך הקילו כאן דִּבְנוֹלָד שהוא חמור ממוקצה, אפילו הוא שָׁרֵי – מותר. מקשה הגמרא: וְלִפְלוּגֵי כְּתַרְנְגוֹלֶת כדי לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דְּבֵית הִלֵּל שכל כך החמירו דִּבְמוּקְצָה אָסְרֵי, אפילו בזה ולא רק בנולד. וְכִי תֵּימָא – שמא תתרץ, כֹּחַ דְּהֶתֵּירָא עָדִיף – עדיף להשמיענו את דברי המתיר, כיון שדבר גדול הוא להתיר שהרי המתיר צריך לסמוך על שיטתו לגמרי, מה שאין כן להחמיר אפשר גם כשאין הדבר ברור לאיסור, ולכן לא חש התנא ללמדנו את חומרתם של בית הלל בתרנגולת עצמה, עדיין קשה, וְנִפְלוּג בית שמאי ובית הלל בְּתַרְוַיְיהוּ בתרנגולת ובביצים כאחד, וכך ישמיענו התנא, תַּרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים, הֵיא וּבֵיצָתָהּ בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים תֵּאָכֵל וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֹא תֵּאָכֵל, וכך נדע את כח האוסרים והמתירים כאחד.

הגמרא חוזרת בה ומביאה ביאור אחר במשנה: אֶלָּא אָמַר רַבָּה, לְעוֹלָם המשנה עוסקת בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לַאֲכִילָה ואין לאוסרה משום מוקצה, שהרי היא עומדת לאכילה, וּבְיוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת אַחַר הַשַּׁבָּת עַסְקִינָן, וּמִשּׁוּם הֲכָנָה אסרו בית הלל לאכול הביצה, וְקָסָבַר – וסובר רַבָּה שכָּל בֵּיצָה דְּמִתַּיְלְדָא הָאִידְּנָא – שנולדה היום, מֵאֶתְמוֹל גָּמְרָה לָהּ – נגמרה, ואם יאכל הביצה ביו"ט נמצא שהכנת המאכל ליו"ט היתה בשבת שלפניו, וְרַבָּה, שאמר שהאיסור משום הכנה לְמַעֲמֵיהּ – לשיטתו הוא, דְּאָמַר רַבָּה, מַאי דִּכְתִיב 'וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר יָבִיאוּ', והמדובר על הכנה לשבת, ואין הכתוב מדבר על הכנה בידים באפיה ובישול, כי על זה כבר נאמר 'אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֹפוּ וְאֵת אֲשֶׁר תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ', אלא שציותה התורה שיעשו הזמנה בפה ויאמרו מבעוד יום 'מכאן אני אוכל בשבת', ומכאן למדנו שחוֹל מֵכִין לַשַּׁבָּת שהחשיבה התורה את סעודת השבת שתהא מוכנה מבעוד יום ואם לא הזמינה מוקצה היא מדאורייתא, וכמו כן חוֹל מֵכִין לְיוֹם טוֹב שגם הוא נקרא 'שבת', וְאֵין יוֹם טוֹב מֵכִין לַשַּׁבָּת שלאחריו וְאֵין שַׁבָּת מְכִינָה לְיוֹם טוֹב שאחריה, משום שבכתוב נאמר 'ביום הששי' וסתם יום ששי חול הוא, והיינו שההכנה צריכה להיות מיום חול שלפניהם. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרבה אֶלָּא מֵעַתָּה לפי פירושך יוֹם טוֹב בְּעָלְמָא שאינו אחר השבת תִּשְׁתְּרֵי – ביצה שנולדה בו תהא מותרת, והרי דין המשנה נאמר בכל יום טוב. אמר לו רבה, הטעם שבכל יו"ט אסרו הוא גְּזֵרָה מִשּׁוּם יוֹם טוֹב אַחַר הַשַּׁבָּת שבו אסור משום הכנה. חזר אביי והקשה, שַׁבָּת דְּעָלְמָא שאינה אחר יו"ט תִּשְׁתְּרֵי ביצה שנולדה בה. השיב רבה, גם בזה איסורו הוא גְּזֵרָה מִשּׁוּם שַׁבָּת אַחַר יוֹם טוֹב שאסור משום הכנה. חזר והקשה אביי, וּמִי גָּזְרִינָן – וכי מצינו שניגזור בגלל דין הכנה לאסור גם ביצה שאין בה שום הכנה, וְהָא תַּנְיָא, הַשּׁוֹחֵט אֶת הַתַּרְנְגוֹלֶת ביום טוב, וּמָצָא בָהּ בֵּיצִים גְּמוּרוֹת – מוכנות לאכילה, מוּתָּרוֹת לְאָכְלָן בְּיוֹם טוֹב, אף אם חל לאחר השבת, וְאִם אִיתָא – אם אכן היו גוזרים בזה היתר משום איסור, לִיגְזַר – היה עלינו לאסור את הביצים שמצא במעיה מִשּׁוּם הָנָךְ – מחמת אותם ביצים דְּמִתַּיְלְדָן בְּיוֹמֵיהֶן שלשיטת רבה אסורות מדאורייתא משום הכנה. אָמַר לֵיהּ רבה לאביי, בֵּיצִים גְּמוּרוֹת בְּמֵעֵי אִמָּן, מֵילְתָא דְּלֹא שְׁכִיחָא הִיא – אינו דבר שכיח למוצאן, וּמֵילְתָא דְּלֹא שְׁכִיחָא לֹא גָּזְרוּ בָהּ רַבָּנַן ולכן מותרות לאכלן ביו"ט, אבל ביצה שנולדה ביו"ט, כיון שהיא דבר שכיח, גזרו לאוסרה משום יו"ט שלאחר השבת.

ביאור אחר במשנה: רַב יוֹסֵף אָמַר, מדובר בתרנגולת העומדת לאכילה, והטעם שביצה שנולדה ביו"ט אסורה לבית הלל הוא, גְּזֵרָה מִשּׁוּם פֵּירוֹת הַנּוֹשְׁרִין מן האילן בשבת ויום טוב, שאסרו חכמים לאוכלם בו ביום, וביצה שנולדה דומה לפירות הנושרים. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב יוסף פֵּירוֹת הַנּוֹשְׁרִין טַעֲמָא מַאי – למה אסור לאוכלם בשבת ויום טוב,

---

מהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו וכן אשר בכל יום חול לאחרי תפילת הבוקר, יאמר השיעור תהלים חודשי – כפי שנחלק התהלים לימי החודש.

ממכתב י"ז אלול, תשי"ט

גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַעֲלֶה וְיִתְלוֹשׁ שהוא איסור דאורייתא משום קוצר שהוא מאבות מלאכות, נמצא שהֵיא גּוּפָהּ – איסור פירות הנושרים, הוא גְּזֵרָה מדרבנן וַאֲנַן נִיקוּם וְנִגְזוֹר גְּזֵרָה לִגְזֵרָה ונאסור ביצה שנולדה מתוך חשש שמא יבוא לאכול פירות הנושרים, והרי אין גוזרים מחשש שמתוך כך יעבור על גזירה אחרת. אמר לו רב יוסף, כּוּלָּהּ חֲדָא גְּזֵרָה הִיא, שבכלל הגזירה שגזרו על פירות הנושרים, גזרו מתחילה גם על ביצה שאף היא בגדר פרי הנושר [אף שבה לא שייך חשש תלישה], ולא שמתחילה גזרו על פירות הנושרים ואחר כך הוסיפו גזירה על הגזירה.

ביאור אחר במשנה: רַבִּי יִצְחָק אָמַר, ביצה שנולדה ביום טוב אסורה גְּזֵרָה מִשּׁוּם מַשְׁקִין שֶׁזָּבוּ מן הפירות שאסורים בו ביום, ואף ביצה דומה להם ש'זבה' ויצאה ממקום שהיתה בלועה. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרבי יצחק, והרי מַשְׁקִין שֶׁזָּבוּ מַעֲמָא מַאי אסור לשתותם, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִסְחוֹט וסחיטת פירות היא מפרק שהוא תולדה של מלאכת דש [שכשם שהדש מפרק את התבואה מן הקש כך הסוחט את הפרי מפרק את המשקים שבפרי מתוך קליפתו], נמצא שהֵיא גּוּפָהּ איסור משקין שזבו, הוא גְּזֵרָה מדרבנן, וַאֲנַן נִיקוּם וְנִגְזוֹר גְּזֵרָה לִגְזֵרָה על ביצה משום משקין שזבו. אמר לו רב יצחק, כּוּלָּהּ חֲדָא גְּזֵרָה הִיא, שכשגזרו על משקין שזבו גם ביצה היתה בכלל הגזירה.

אחר שהובאו מדברי האמוראים ארבעה ביאורים במשנה, מבארת הגמרא מדוע לא פירש כל אחד מהם כדעת חבירו: כּוּלְּהוּ – כל האמוראים האחרים, כְּרַב נַחְמָן שפירש את טעם האיסור משום מוקצה ובתרנגולת העומדת לגדל ביצים, לֹא אָמְרֵי – לא פירשו כמוהו, כִּי קוּשְׁיָין – משום מה שהקשינו לעיל (ב:) על דבריו 'ונפלוג בתרוייהו' בתרנגולת ובביצתה שבשתיהן שייך מוקצה, ולא מצאנו תירוץ לפירכא זו. וכן כְּרִבָּה שפירש את טעם האיסור משום הכנה, נַמִּי לֹא אָמְרֵי שאר האמוראים, משום שהֲכָנָה לֵית לְהוּ אין הם סוברים שמוקצה דאורייתא ולכך אין צריך זימון מבעוד יום לסעודת שבת ויום טוב. אֶלָּא יש להקשות, רַב יוֹסֵף שפירש שהטעם הוא גזירה משום פירות הנושרים, מַאי מַעֲמָא לֹא אָמַר כְּרַבִּי יִצְחָק שהיא גזירה משום משקין שזבו. אָמַר לָךְ רב יוסף, בֵּיצָה אוּכְלָא וּפֵירוֹת אוּכְלָא – ביצה היא אוכל וכן פירות הם אוכל, ושייך לגזור ביצה משום פירות הנושרים, לְאַפּוּקֵי מַשְׁקִין דְּלָאו אוּכְלָא – אבל משקים אינם אוכל, ולכן אין לומר שביצה היא בכלל גזירת משקין שזבו. וְרַבִּי יִצְחָק שפירש שהטעם הוא גזירה משום משקין שזבו, מַאי מַעֲמָא לֹא אָמַר כְּרַב יוֹסֵף משום פירות הנושרים. אָמַר לָךְ רבי יצחק, בֵּיצָה כְּלוּעָה היא בגוף התרנגולת, וּמַשְׁקִין כְּלוּעִין הם בתוך הפרי, ולכן כשגזרו על משקין שזבו היתה גם ביצה בכלל הגזירה, לְאַפּוּקֵי פֵּירוֹת שאינם דומים לביצה דְּמִגַּלּוּ וְקָיְימוּ – שעומדים הם מגולים גם בעודם על העץ, ולכן אין דומה נשירת הביצה לנשירת הפירות, ואין לכלול ביצה בכלל גזירת פירות הנושרים.

הגמרא מוכיחה מה דעת רבי יוחנן בביאור המשנה: וְאַף רַבִּי יוֹחָנָן מוכח מדבריו שכְּרַב שטעם איסור הביצה הוא גְּזֵרָה מִשּׁוּם מַשְׁקִין שֶׁזָּבוּ, כדעת רבי יצחק. דְּרַבִּי יוֹחָנָן רָמֵי – הקשה סתירה מִדְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה – מדברי רבי יהודה על דברי עצמו, וּמְשַׁנֵּי – ותירץ את הסתירה, ומעצם קושייתו מוכח שפירש הטעם משום משקין שזבו, וכמו שיתבאר להלן. וכך הקשה רבי יוחנן, תְּנַן במסכת שבת (קמג:), אֵין סוֹחֲטִין אֶת הַפֵּירוֹת לְהוֹצִיא מֵהֶן מַשְׁקִין, שאסור משום מפרק שהוא תולדה דדש [דש – מפרק את התבואה מן הקש], וְאִם יָצְאוּ המשקים מן הפירות מַעֲצָמָן, אֲסוּרִין לשתותם בו ביום, גזירה שמא יסחוט לכתחילה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר המשקים שיצאו מעצמם אינם אסורים בכל אופן, אלא אִם היו הפירות מונחים שם לְאוֹכְלִין ולא לשתות את המשקים שבהם, הֵיוֹצֵא מֵהֶן מוּתָּר כיון שאין הדבר לרצונו שיצאו מהם המשקים, ואין לחשוש שמא יסחטם בעצמו. וְאִם הפירות מונחים שם לְצורך המַשְׁקִין שבתוכם, הֵיוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר, כיון שנוח לו בכך שהמשקים יוצאים מן הפירות, ואם נתיר לו לשתותם יש לחוש שמא יסחטם לכתחילה. ומדייק רבי יוחנן, אַלְּמָא ממה שאמר ר' יהודה 'אם לאוכלין היוצא מהן מותר', מבואר שכָּל דבר העומד לאוֹכְלִין ולא לשתיה, לְרַבִּי יְהוּדָה אוּכְלָא דְּאִפְּרַת הוּא – אוכל שנפרד מן האוכל הוא, ואינו בכלל גזירת משקין שזבו, וא"כ ביצה שנולדה ביום טוב אין לגזור בה משום משקין שזבו. וּרְמִינְהוּ – קשה על זה סתירה מהמשנה בעירובין (לט.), ששנינו שם, וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַתְּנֶה אָדָם – מפריש הוא תרומות ומעשרות על תנאי, עַל כַּלְכָּלָה שֶׁל פֵּירוֹת של טבל בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן של ראש השנה, ואומר, אם היום חול תחול התרומה, ואם קודש היום אין בדברי כלום, ולמחרת חוזר ואומר אם אתמול קודש והיום חול תחול התרומה כעת, ואם היום קודש ואתמול חול הרי חלה התרומה מאתמול, וְאוֹכְלָהּ בַּשֵּׁנִי, שבין כך ובין כך חלה ההפרשה, או מאתמול או מהיום, וְכֵן בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוב רִאשׁוֹן של ראש השנה תֵּאָכֵל בַּשֵּׁנִי, משום שאם אתמול היה חול ונמצא שנולדה בחול והרי היא מותרת לאוכלה ביום טוב, ואם אתמול קודש הרי היום כבר חול, וביצה שנולדה ביום טוב מותרת לכולי עלמא באכילה בחול, ומדייק רבי יוחנן, בַּשֵּׁנִי, אִין – אכן התיר רבי יהודה את הביצה משום שבין כך ובין כך מותרת, אבל בָּרִאשׁוֹן לֹא התיר, והיינו שביצה בכלל גזירת משקין שזבו ואסורה ביום טוב, והרי זו סתירה לדבריו שבמסכת שבת שמהם מוכח שסבר שדבר העומד לאכילה אינו בכלל גזירת משקין שזבו. וּמְשַׁנֵּי – ויישב רַבִּי יוֹחָנָן את קושייתו שמוּחְלֶפֶת הַשִּׁיטָה, שבמשנה בשבת צריך להפוך השיטות ולגרוס שרבנן הם שהתירו משקין שזבו בפירות העומדים לאכילה אבל רבי יהודה אסר אפילו בפירות העומדים לאכילה, ולכך רבי יהודה לשיטתו אסר במשנה בעירובין ביצה שנולדה ביום טוב לאוכלה בו ביום. מוכיחה הגמרא: וּמִדְּקָא מַרְמֵי לְהוּ אַהֲדֵדֵי – מתוך שהקשה רבי יוחנן ששתי משניות אלו סותרות זו את זו, שְׁמַע מִינָּהּ שסובר רבי יוחנן שביצה שנולדה ביום טוב ומשקין שזבו חַד טַעְמָא הוּא - טעם אחד לאיסורם, כי אילו היה סובר שאיסור ביצה שנולדה הוא מטעם אחר, אין כאן סתירה כלל, שאף שלא גזר רבי יהודה גזירת משקין שזבו באוכלים, עדיין יש לאסור ביצה שנולדה מטעם מוקצה או הכנה או מגזירת פירות הנושרים.

לא לבד שיתרחק כל אחד מהם מהעניינים ומהאנשים הנלחמים, רחמנא-לצלן בגלוי ובסתר, בתורת החסידות ועניייניה – בהבעל-שם-טוב ואדמו"ר הזקן ותלמידיהם . . אלא מוכרחה ההוספה והעלייה בכל זה. וההשפעה בכל מקום שידם מגעת בכיוון זה.

ממכתב יו"ד אלול תשי"ז

רש"י

ויתלוש – דהוה איסורא דאורייתא, דהיינו קוצר, שהוא אב מלאכה. **חדא גזרה היא** – לא שתהא זו גזרה דלא ליתי לידי פירות הנושרין, אלא כשנמנו וגזרו על פירות הנושרין – אף ביצה היתה במשמע. ואף על גב דלית בה משום תלישה, מיהו מכלל גזרת חכמים היתה, שאף היא פרי הנושר. **משום משקין שזבו** – דק"ל אסורין לבו ביום, כדתנן: ואם יצאו מעצמן – אסורים (שבת דף קמג.ב). וביצה נמי דמיא להו, שזבה ויצאת ממקום שהיתה בלועה. **שמא יסחוט** – וסחיטת פירות תולדה דדש היא, שמפרקן מתוך זג שלהן, כמפרק תבואה מקש שלה. **חדא גזרה היא** – כדפרישית: כשגזרו על משקין שזבו, אף ביצה היתה במשמע. **כולהו** – רבה דאוקי מתניתין משום הכנה, ורב יוסף ורבי יצחק דאוקמוה משום גזרה. **כרב נחמן לא אמרי** – משום מוקצה. **כי קושיין** – כדפרכינן לעיל: ליפלגו בתרוייהו. **ומשקין לאו אוכלא** – הלכך, כשגזרו על משקין שזבו – לא היתה ביצה במשמע, שהרי אינה משקה, אבל בכלל פירות הנושרין היתה. **בלועה** – בתוך התרנגולת וזבה לחוץ. **ומשקין בלועין** – בחרצן, וזבין לחוץ. **לאפוקי פירות דמגלו וקיימו** – הלכך, נשירת הביצה לאו בכלל נשירת הפירות. **ואם יצאו מעצמן אסורין** – בו ביום, גזרה שמא יסחוט: **אם לאוכלין** – הן מכוונסין הפירות הללו – היוצא מהן מותר בו ביום, דכיון דלא ניחא ליה בהני משקין – ליכא למגזר שמא יסחוט. **אלמא** – מדקאמר אם לאוכלין היוצא מהן מותר – כל לאוכלין אמר, בדבר היוצא מהן אוכלא דאפרת הוא, ואינו בכלל גזרת משקין שזבו. **ועוד אמר רבי יהודה** – לעיל מיניה תנן במסכת ערובין. ראש השנה, שהיה ירא שמא תתעבר ויהיו שני ימים טובים, מערב אדם שני ערובין כו'. דקסבר: שתי קדושות הן, אחד חול ואחד יום טוב, ולא ידעינן הי חול והי יום טוב. **מתנה אדם על הכלכלה** – להא מלתא הוי שתי קדושות. היתה לו כלכלה של פירות טבל, ושכח ולא עישר מערב יום טוב, ותנן: אין מגביהין תרומות ומעשרות ביום טוב, מעשר ביום טוב בתנאי, ואומר: אם היום חול ולמחר קדש – יהיו אלו תרומה ומעשרות על אלו, ואם היום קדש – אין בדברי כלום; ונותן בהן סימן, ולמחרת חוזר ואומר כן: אם היום חול ואתמול קדש – יהיו אלו תרומה על השאר, ואם היום קדש ואתמול חול – הרי נעשה תרומה מאתמול. וממה נפשך נתקנו. **ואוכלה בשני** – אבל לא בראשון, דשמא קדש הוא, ואין בדבריו כלום. **וכן לגבי ביצה** – הוו שתי קדושות, האחד חול והאחד יום טוב, והנולדה בראשון מותרת בשני. **בשני אין בראשון לא** – אלמא: כל מידי דזב ממקומו ביום טוב, ואפילו אוכלא – אסור. **ומשני רבי יוחנן מוחלפת השיטה** – שיטת המשנה דאין סוחטין, ואיפוך דרבי יהודה לרבנן. **ומדקא מרמי** – רבי יוחנן משקין שזבו וביצה אהדדי. **שמע מינה חד טעמא הוא** – ומאן דאסר בהא – אסר בהא, ודשרי בהא – שרי בהא.

רבינא

תוספות

גזרה שמא יעלה ויתלוש – ותימה: למה לי האי טעמא? דלקמן (כד,ב) גבי גוי שהביא דורון, אם יש במינו במחובר אסור, פירש רש"י: דכיון דאתקצאי לבין השמשות – אתקצאי לכולי יומא. וכן משמע דטעמא משום מוקצה, מדמייתי לה גבי ספק מוכן. והשתא תרי טעמי למה ליי? ויש לומר: דטעמא דהבא אתיא אליבא דרבי שמעון, דלית ליה מוקצה, ולקמן אתיא אליבא דרבי יהודה. ותימה: דהא פירש רש"י גופיה לקמן גוי שהביא דורון כו' אסור, דהאיל ולא לקטינהו מאתמולא – אקצינהו, והוי במוקצה דרגורות וצמוקים, דאפילו רבי שמעון מודה. אם כן אתיא נמי כרבי שמעון! על כרחך יש לומר דמיירי הכא כגון בחצר, דהוי מוכן לעורבים, ומוכן לעורבים הוי מוכן לאדם, לכך צריך האי טעמא. ואם תאמר: הא אמרי' (שבת דף קכב,א) מעמיד אדם בשבת בהמתו על המחובר, אבל לא על המוקצה. פירוש: עשבים שנתלשו היום. ואמאי? הא הוי מוכן לבהמה, דאי בעי אכלה מנפשה! ויש לומר: דמיירי בתרי עברי דנהרא. עוד יש לומר: דלא שייך מוכן לעורבים רק בפירות האילן שרגילין להשיר מעצמן, והוא מצפה לכך. אבל תימה: אם כן, ביון דאמר האי טעמא, למה לי טעמא דלקמן? ויש לומר: דלקמן מיירי בדבר דבעי מרא וחצינא, כגון לפת וצנון, דלא שייך שמא יעלה ויתלוש, דאדבורי מדכר הואיל ואין יכול בקל לתולשו. וראיה לדבר – הא דתנן במסכת שבת (קכב,א ושם): גוי שהדליק הנר בשביל ישראל – אסור להשתמש לאורו, אבל בשביל הגוי – מותר. ואמאי לא חיישינן שמא ידליקנו ישראל עצמו? אלא, אדבורי מדכר. ומטעם זה אבל רבינו אליעזר ממי"ץ מליח שצלאו גוי מעצמו בשבת. דלמאי ניחוש? הרי לא צלאו בשבילו. וכי תימא שמא יצלה הוא עצמו – הואיל ואיכא טרחא בדבר אדבורי מדכר. ואי משום מוקצה – חזי לכוס. ולא נהירא, דאמרינן במסכת שבת (שם) בהדיא: אם הביא גוי מים – אסור, שמא ירבה בשבילו. ואין לחלק ולומר דדוקא גבי מים שייך שמא ירבה בשבילו, אבל כאן הגוי צלאו כבר – ולא שייך האי טעמא, דהא איכא בתוספתא (דשבת פרק י"ב) בהדיא: במַכִּירוֹ – אסור, מפני שמרגילו לשבת הבאה. ועוד יש לומר: דדוקא בפירות וענבים שייך שמא יעלה ויתלוש ושמא יסחוט, לפי שאדם מתאוה להם ובעודו בכפו יבלענו. אך תימה: מאי שמא יעלה ויתלוש? הא אפילו לכתחילה מותר לתלוש, דהא אוכל נפש מותר! וגם קשה; לקמן (כג,ב ושם) תנן אין צדין דגים מן הביבריין ביום טוב, ואמאי? הא אוכל נפש הוא! ואין לומר דכל דבר שיכול לעשותו מערב יום טוב אסור לעשותו ביום טוב עצמו, כי לא אתעביד ליה מערב יום טוב, דהא אמרינן (לקמן כח,ב): הוא ולא מכשיריו, פירוש: אוכל נפש ולא מכשיריו, כגון לתקן שפוד. רבי יהודה אומר: לכם – לכל צרכיכם ו"הוא לבדו" איצטריך לאסור מכשירין שאפשר לתקנן מערב יום טוב. אלמא: דוקא במכשירין יש חילוק בין אפשר לעשותן מערב יום טוב בין אי אפשר, אבל באוכל נפש – כולי עלמא מודו דאפילו אפשר לעשותן מערב יום טוב מותר לעשותן ביום טוב! ויש אומרים: דלכך אין צדין – שמא יצוד דגים טמאים שאינם צורך. ולא נהירא, דאם כן – הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, דמותרת. על כן פירש רבינו נתנאל מקינו"ן, דבירושלמי יש: "אך אשר יאכל לכל נפש" וסמיך ליה "ושמרתם את המצות" – אותם מלאכות שמשימורו ואילך הם מותרות, דהיינו מלישה ואילך. אבל שאר מלאכות דמקודם לכן – אסורין. ועוד, דבירושלמי יש מיעוט אחר: "אך", שלא לקצור. **רבי** יוחנן אמר מוחלפת השיטה – פירש רש"י: מוחלפת ההיא דאין סוחטין, ויפה פירש, דעל כרחך צריך לפרש. הכי דאין לפרש איפוך ההיא דכלכלה, דאם כן כל שכן דקשה מדרבי יהודה לדרבינו יצחק שיאסור ביום טוב שני, דהא רבנן דפליגי עליה אמרי קדושה אחת היא, ואם כן, אי אמרינן איפוך – אסור אפילו ביום טוב שני. ותימה: דהא רבי יוחנן גופה פסיק בפרק "חבית" (שבת קמג,ב ושם) דהלכה כרבי יהודה, (דקאמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה) בשאר פירות, אבל זיתים וענבים – לא. אלמא דלא סבירא ליה דמוחלפת השיטה! ויש לומר: דרבי יוחנן קאמר לפי דברי אותם האמוראים דלא סברי מוחלפת השיטה: לדבריכם הכי הוא. והכי נראה לי כמדומה. ובשיטת מאיבר"א תירץ דמוחלפת השיטה היא אותה דכלכלה, ורבי יהודה לדבריהם דרבנן קאמר להו: לדידי – אפילו ביום הראשון מותרין, דאוכלא דאפרת הוא, ולדידכו, דאסריתו נולד – בההיא דאין סוחטין אפילו ביום טוב השני אסור. ואם תאמר: אם כן, דלדבריהם קאמר להו – אמאי קא מחליף השיטה? לימא לדבריהם קאמר להו, ולא מוחלפת השיטה, ורבינא! ויש לומר: דזה נראה לו דוחק לומר לדבריהם קאמר להו, כדלא מוקמינן מוחלפת כו', דהואיל ועדיין לא דברו חכמים כלל מתחילה קודם רבי יהודה – לא שייך למימר לדבריהם. ורבינא אינו חושש לזה.

אבל

את כל כוחותינו עלינו להקדיש אך ורק לחיזוק בניינו, בניין התורה והמצוות בקדושה ובטהרה, ועל-זה עלינו למסור את נפשותינו במסירות נפש בפועל ולא רק בכוח.

היום יום יד אלול

אבל כופה עליה כלי – פירש רש"י: דמדך ברייתא פריך התם לרבי יצחק, דאמר דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל. והוא תירץ בצריך למקומו. ומכאן פוסקין דהא דקיימא לן דדבר שמלאכתו לאיסור אסור – אינו אלא דוקא שאינו לצורך גופו או לצורך מקומו, אבל לצורך גופו או לצורך מקומו – שרי. ואם התחיל לטלטלו בשביל שצריך לגופו או למקומו – מותר להוליכו אפילו בחדרו אם ירצה, דהא חזינא הכא דהואיל וצריך למקומו או לגוף הכלי – כופהו על הביצה.

לדידי אפילו בראשון נמי שריא – ותימה: רבי יהודה דאמר בבית שמאי, וכי שביק בית הלל ועביד בבית שמאי? ויש לומר: דרבי יהודה היה אומר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה מעולם.

ואחרות באחרות וכו' – תימה: דאם כן אוסר ספק ספיקא, וב"התערובות". (ובחיים עד,א ושם) דקאמר: מי איכא דאסר ספק ספיקא באסורי הנאה, אמאי לא פשיט ליה מהכא דאסרינן אף על גב דאיכא ספק ספיקא! בשלמא ההיא דלעיל, דאמר וספיקא אסורה, נתערבה באלף כולן אסורות, נוכל לפרש כדפירש רבינו תם: נתערבה באלף – אאיסור עצמו קאי. אי נמי: הא דלעיל ברייתא היא, ומאי אולמא דהך ברייתא דהכא מהך ברייתא דהתם. אבל (מברייתא קשיא למשנה)! על כרחך לא גריס רבינו תם ואחרות באחרות. ורבינו יצחק ברבי ברוך אומר: דגרס ליה שפיר, והכי פירושו: שנתערב גם האיסור, דסלקא דעתך אמינא שמותר, הואיל ואיכא כעין תרי רובי, קא משמע לן. ועוד תירץ הרב רבינו יצחק: דגרס ליה שפיר, ואף על פי כן לא מצי למיפשט מהכא. דקים לן כל דבר שיש לו חשיבות אינו בטל אלא בתרי רובי, לכך אינו בטל הכא, אבל התם מוכיח ליה מתרי רובי, דקאמר אם נתערב רובא בתוך רובא, והתניא וכו'. אבל הכא אין כאן תרי רובי, שהתערובת הראשון היה שוה, ובפרק "הערל" (יבמות פא,א) פירשתי.

רבינא אמר – הא דקאמר רבי יוחנן מוחלפת השיטה – לא תיפוך. **אוכלא דאפרת הוא** – וכיון דמשום סחיטה ליכא – משום משקין שזבו נמי ליכא, בעומדת לאכילה. **לדידכו** – דאסריתו לה אף בשני, נהי נמי דאית לכו בביצה גזירת משקין שזבו, ואפילו בתרנגולת העומדת לאכילה. **אודו לי מיהת דבשני שריא** – דחד מינייהו חול הוא. **קדושה אחת היא** – ולא דמו לשאר ימים טובים, דהנך לאו משום ספקא אתקון, דאף בזמן בית דין היו עושין אותם שני ימים אם באו עדים מן המנחה ולמעלה, כדאמרינן בראש השנה (ל,ב). **רבינא בריה דרב עוילא אמר** – רבי יהודה אדרבי יהודה מעיקרא לא תקשי. דהא דקאמר בשני אין בראשון לא – בעומדת לביצים קאמר, ומשום מוקצה, ולא משום משקין שזבו. **מיתיבי** – אהנך אמוראי קמאי דאפלוג בטעמא דבית הלל דמתניתין. **לכסות בה את הכלי** – פי צלוחית. **לסמוך בה** – זוקפה כנגד חודה, וסומך בה. **אבל כופה עליה כו'** – ואף על גב דהיא אינה ניטלת – מטלטלין את הכלי לצורכה. ולאפוקי מדרבי יצחק, דאמר (שבת דף מג,א): אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת, ואיהו מוקי לה בצריך למקומו של כלי. **וספקא** – של זו אסורה. קא סלקא דעתך: ספק נולדה ביום טוב ספק בחול – אסורה ביום טוב. **ספק דרבנן היא** – דאפילו ודאי משום גזירה הוא דאתסר, וכי הויא לה ספיקא – דוי ספק במידי דאסור מדרבנן. **לספק טריפה** – ספק נולדה מתרנגולת טרפה, ולאו ביום טוב קאי. ואיידי דאיירי באיסור ביצה – איירי נמי בהא. **שיש לו מתירין** – שיכול לאכלו אחר יום טוב בהיתר גמור. **אפילו באלף לא בטיל** – ואף על גב דמדאורייתא חד בתרי בטיל, דכתיב (שמות כג) "אחרי רבים להטות" – אחמור רבנן, הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן – לא יאכלנו באיסור על ידי ביטול. **הניחא למאן דאמר** – לקמן. **כל שדרכו למנות שנינו** – במשנת ערלה, כדלקמן דלא בטיל. משמע: כל דבר שיש בני אדם המקפידין עליו מפני חשיבותו למוכרו במנין. ביצה נמי, הרבה מוכרין אותה במנין. **אלא למאן דאמר את שדרכו** – דמשמע: את המיוחד לכך, שאין אדם מוכרו באומד. **מאי איכא למימר** – הרי ביצה, הרבה נמכרת באומד בלא מנין. **תלתן** – מין קטנית למתק קדירה, פילוג"ר בלע"ז. ידלקן – כדין כלאי הכרם, שנאמר (דברים כב) "פן תוקדש" – תוקד אש, דאסירי בהנאה. **יעלו באחת ומאתים** – אם נתערב אחד מהן במאתים של היתר – יעלה אחד מהן וידלק, והשאר מותרין. וזה שיעור ביטול כלאים וערלה באחד ומאתים. **שהיה רבי מאיר אומר** – כלומר, להכי אמר רבי מאיר כולן ידלקו ולית להו ביטול, שהיה רבי מאיר אומר: הואיל ודרכן לימנות – אין בטלין, ומקדשין לאסור כל המתערבין בהן. **וחכמים אומרים** – כל פירות שבעולם בטלים, חוץ מששה דברים הללו המנויין כאן, שהן חשובין מאד. **פרך ובאדן** – מקומות הן. קולחי – קלחי כרובין גדולים עם עלין שלהן, וכרוב של ארץ ישראל היה גדול כאילן, כדאמרינן בכתובות (קיא,ב). **הראוי לערלה ערלה** – אותן שהן מין אילן, וערלה נוהגת בהן – מקדשין את ערוביהן משום ערלה. **והראוי לכלאי הכרם** – כגון חלפי תרדין וקולחי כרוב וכוכרות, שאינן מין אילן – מקדשין ערוביהן באיסור כלאי הכרם. **את שדרכו לימנות שנינו** – במילתיה דרבי מאיר. **הניחא לרבי שמעון בן לקיש** – איכא לאוקמא לברייתא דלעיל דקתני ביצה לא בטלה – כרבי מאיר. **האי תנא** – דלעיל. **תנא** – דאיירי גבי ליטרא קציעות הוא, דאמר: כל דבר שיש בו מנין, אפילו במידי דרבנן כגון ליטרא קציעות, דאיירי בתרומת פירות דרבנן – לא בטיל, כדמפרש לקמיה. **וכל** <שכן> <**שהוא**> – ביצה טרפה. **ליטרא קציעות** – תאנים שנתייבשו בשדה וקצען במקצוע, והוא שם כלי העשוי לכך, וחותכין בו עוקצי התאנים ואחר כך דורסין אותם בכלי עגול, והן נדבקין יחד ונעשין כגבינה, והוא נקרא עגולי דבילה. וכשבאין למוכרן מפרידין במגריפה, ומוכרן במשקל ליטרא. **שדרסה על פי כלי** – ששמו עגול, שבו עושין העגולין. **ואינו יודע באיזה עגול** – אבל יודע שעל פיו הוא, ולא בתוכו. **רבי מאיר אומר** – כן נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע בדבר זה: רבי אליעזר אומר אף על פי שאין לטרות תחתונות בספק דמוע – מצטרפות התחתונות אל הפומין של כל העגולין הללו.

1 רֶבִינָא אָמַר: לְעוֹלָם לָא תֵּיפּוֹךְ, וְרַבִּי יְהוּדָה לְדִבְרֵיהֶם
2 דְּרַבָּנַן קָאָמַר לְהוּ: לְדִידִי אֲפִילּוּ בָּרִאשׁוֹן נַמִּי שַׁרְיָא,
3 דְּאוֹכְלָא דְּאַפְרַת הוּא, אֶלָּא לְדִידְכוּ אוֹדוּ לִי מִיהַת
4 דְּבַשֵּׁנִי שַׁרְיָא, דִּשְׁתֵּי קְדוּשׁוֹת הֵן, וְאָמְרִי לֵיהּ רַבָּנַן:
5 לָא, קְדוּשָּׁה אַחַת הִיא. רֶבִינָא בְּרֵיהּ דְּרַב עוּילָא
6 אָמַר: הָכָא בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים, וְרַבִּי
7 יְהוּדָה לְטַעְמֵיהּ, דְּאִית לֵיהּ מוּקְצֶה. מֵיתִיבֵי: אֶחָד
8 בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּשַׁבָּת וְאֶחָד בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב
9 אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָהּ לֹא לְכַסּוֹת בָּהּ אֶת הַכְּלִי, וְלֹא
10 לְסָמוֹךְ בָּהּ כַּרְעֵי הַמִּטָּה. אֲבָל כּוֹפֶה עָלֶיהָ אֶת הַכְּלִי
11 בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תִּשָּׁבֵר. וּסְפֵיקָא אֲסוּרָה. וְאִם נִתְעָרְבָה
12 בְּאֶלֶף - כּוּלָּן אֲסוּרוֹת. בִּשְׁלָמָא לְרַבָּה דְּאָמַר מִשּׁוּם
13 הָכָנָה - הָוֵי סְפֵיקָא דְּאוֹרַיְיתָא, וְכָל סְפֵיקָא דְּאוֹרַיְיתָא
14 לְחוּמְרָא. אֶלָּא לְרַב יוֹסֵף וּלְרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמְרִי מִשּׁוּם
15 גְּזֵרָה, סְפֵיקָא דְּרַבָּנַן הִיא, וְכָל סְפֵיקָא דְּרַבָּנַן לְקוּלָּא!
16 אָמְרִי לָךְ: סֵיפָא אֲתָאן לְסִפֵּק טְרֵפָה. אִי הָכִי, אֵימָא
17 סֵיפָא: נִתְעָרְבָה בְּאֶלֶף - כּוּלָּן אֲסוּרוֹת. אִי אָמְרַתְּ
18 בִּשְׁלָמָא סָפֵק יוֹם טוֹב סָפֵק חוֹל - הָוֵי דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ
19 מַתִּירִין, וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין - אֲפִילּוּ בְּאֶלֶף לָא
20 בְּטֵיל. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ סְפֵק טְרֵפָה - דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ
21 מַתִּירִין, הֵיא וְתִבְטֵל בְּרוּבָא! וְכִי תֵּימָא: בֵּיצָה חֲשׁוּבָה
22 וְלֹא בְּטֵלָה, הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר "כָּל שֶׁדַּרְכּוֹ לִימָּנוֹת"
23 שָׁנִינוּ, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר "אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לִימָּנוֹת" שָׁנִינוּ,
24 מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? דִּתְנַן: מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבִילֵי תִּלְתָּן
25 שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם - יִדְלְקוּ. נִתְעָרְבוּ בַּאֲחֵרוֹת, וַאֲחֵרוֹת
26 בַּאֲחֵרוֹת - כּוּלָּן יִדְלְקוּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יַעֲלוּ בְּאַחַת וּמָאתַיִם. שֶׁהָיָה רַבִּי
27 מֵאִיר אוֹמֵר: אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לִמָּנוֹת מְקַדֵּשׁ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ אֶלָּא שִׁשָּׁה דְּבָרִים
28 בִּלְבַד. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: שִׁבְעָה. וְאֵלּוּ הֵן: אֲגוֹזֵי פֶּרֶךְ, וְרִמּוֹנֵי בָאדָן, וְחָבִיּוֹת סְתוּמוֹת, וְחִלְפֵי
29 תְּרָדִין, וְקִלְחֵי כְּרוּב, וּדְלַעַת יְוָנִית. רַבִּי עֲקִיבָא מוֹסִיף אַף כִּפְּרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. הָרָאוּי
30 לְעָרְלָה - עָרְלָה, הָרָאוּי לְכִלְאֵי הַכֶּרֶם - כִּלְאֵי הַכֶּרֶם. וְאִתְּמַר עָלָהּ, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: "אֶת
31 שֶׁדַּרְכּוֹ לִמָּנוֹת" שָׁנִינוּ, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: "כָּל שֶׁדַּרְכּוֹ לִמָּנוֹת" שָׁנִינוּ. הָנִיחָא לְרַבִּי
32 שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אָמַר רַב פַּפָּא: הַאי תַּנָּא - תַּנָּא דִּלִיטְרָא
33 קְצִיעוֹת הוּא, דְּאָמַר: כָּל דָּבָר שֶׁבְּמִנְיָן, אֲפִילּוּ בְּדַרְבָּנַן לָא בְּטֵיל, וְכָל שֶׁכֵּן בְּדְאוֹרַיְיתָא. דִּתְנַן:
34 לִיטְרָא קְצִיעוֹת שֶׁדְּרָסָהּ עַל פִּי עָגוּל, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה עָגוּל דְּרָסָהּ; עַל פִּי חָבִית, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ
35 בְּאֵיזוֹ חָבִית דְּרָסָהּ; עַל פִּי כַּוֶּרֶת, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזוֹ כַּוֶּרֶת דְּרָסָהּ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר:

רָבִינָא אָמַר תירוץ אחר על הסתירה שהקשה רבי יוחנן, לְעוֹלָם לֹא תִּיפּוּךְ – אין צריך להפוך את השיטות במשנה, וְרַבִּי יְהוּדָה בעירובין ששם משמע שאסר את הביצה שנולדה ביו"ט בו ביום, לְדִבְרֵיהֶם דְּרַבָּנַן שאוסרים ביצה שנולדה ביו"ט קָאָמַר לְהוּ – אמר את דבריו, וכך אמר להם, לְדִידִי – לשיטתי אֲפִילּוּ בְּרֵאשׁוֹן של ראש השנה נַמִּי שַׁרְיָא – גם כן מותרת הביצה, דְּאוֹכְלָא דְּאַפְרַת הוּא – אוכל שנפרד הוא, ואין שייך בו גזירת משקין שזבו, אֶלָּא לְדִידְכוּ – לדבריכם שאתם גוזרים על משקין שזבו גם בפירות העומדים לאכילה, והוא הדין לביצה, אוֹדוּ לִי מִיהַת – לפחות תודו לדעתי דְּבְיוֹם הַשֵּׁנִי של ראש השנה שַׁרְיָא הביצה, משום דִּשְׁתֵּי קְדוּשּׁוֹת הֵן שני הימים של ראש השנה, וממילא ביצה שנולדה בראשון מותרת בשני, שממה נפשך או שנולדה אתמול, שהוא יום חול ומותרת לגמרי, או שנולדה בחג אבל היום יום חול ומותרת היום. וְאָמְרֵי לֵיהּ רַבָּנַן לרבי יהודה, לֹא, קְדוּשָּׁה אַחַת הִיא – יום טוב אחד הוא שני הימים, שלא תיקנו שני ימים מחמת הספק שאז תאמר שממה נפשך היא מותרת בשני כיון שאחד מהם חול, אלא קדושתם היא ודאית, שאפילו בזמן שהיו מקדשים החודש בבית דין על פי הראייה אם באו עדים להעיד על המולד מן המנחה ולמעלה היו עושים אותם שני ימים אף שאין כל ספק אימתי ראש השנה, וכיון ששניהם קודש בודאי, אסורה הביצה גם ביום השני.

רָבִינָא בְּרֵיהּ דְּרַב עוּלָּא אָמַר יישוב נוסף לסתירה בדברי רבי יהודה, הָכָא במשנה בעירובין שהתיר רבי יהודה רק ביום השני את הביצה שנולדה בראשון, מדובר בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים, וְרַבִּי יְהוּדָה לְטַעֲמֵיהּ דְּאִית לֵיהּ מוּקְצֶה ולכך אסורה הביצה ביו"ט ראשון של ראש השנה, משום מוקצה, ולא משום גזירת משקין שזבו, ואין סתירה עם המשנה בשבת. _הגמרא מקשה על טעמיהם של רב יוסף ורבי יצחק: מֵיתִיבִי, אֶחָד בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּשַׁבָּת וְאֶחָד בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב, אֵין מְסַלְּטְלִין אוֹתָהּ ואפילו לצורך גופה, לֹא לְכַסּוֹת בָּהּ אֶת הַכְּלִי, וְלֹא לְסָמוּךְ בָּהּ כְּרַעֲיֵי הַמִּטָּה על ידי זקיפתה כנגד חודה, אֲבָל כּוֹפֶה עָלֶיהָ אֶת הַכְּלִי כְּשֵׁכִיל שֶׁלֹּא תִּשָּׁבֵר, משום שמותר לטלטל כלי אפילו לצורך מוקצה, ואם סְפֵיקָא הוא אם נולדה הביצה ביו"ט או בחול, אֲסוּרָה מספק, וְאִם נִתְעָרְבָה הביצה שנולדה ביו"ט בְּאֶלֶף שנולדו בחול כּוּלָּן אֲסוּרוֹת, ואין הביצה האסורה בטלה ברוב של הביצים המותרות. וקשה, כְּשִׁלְמָא לְרַבָּה דְּאָמַר טעם איסור ביצה שנולדה ביו"ט מִשּׁוּם הֶכְנָה, והוא נלמד מפסוק כמבואר לעיל (ב:), הֲוֵי סְפֵיקָא דְּאוֹרַיְיתָא וְכָל סְפֵיקָא דְּאוֹרַיְיתָא לְחוּמְרָא, אֶלָּא לְרַב יוֹסֵף וּלְרַבִּי יִצְחָק דְּאָמְרֵי שאסורה הביצה מִשּׁוּם גְּזֵרָה דרבנן, מכח גזירת משקין שזבו או פירות הנושרים, קשה, הרי בספק נולדה ביום טוב סְפֵיקָא דְּרַבָּנַן הִיא, וְכָל סְפֵיקָא דְּרַבָּנַן לְקוּלָּא, ומדוע אסרה הברייתא את הביצה מספק. מתרצת הגמרא: (אָמַר לֵיהּ) סֵיפָא של הברייתא בו החמירו בספק, אין מדובר כלל בספק אם נולדה ביו"ט, אלא אֲתָאן – באה הסיפא לְביצה שנולדה מִסָּפֵק טְרֵפָה, ובזה אמר התנא שאסורה מספק כיון שהוא ספק דאורייתא. מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם מדובר בספק ביצת טריפה, אֵימָא סֵיפָא – יש להקשות מהמשך הסיפא של הברייתא, נִתְעָרְבָה הביצה בְּאֶלֶף ביצים של היתר כּוּלָּן אֲסוּרוֹת, אִי אָמְרַתְּ כְּשִׁלְמָא כמו שפירש המקשן שהברייתא מדברת בביצה שנולדה סָפֵק בְּיוֹם טוֹב סָפֵק בחוֹל, שאין האיסור בטל אפילו באלף משום דְּחֵיי הביצה הזו דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ - לאיסורו מַתִּירִין - דבר שאיסורו יהיה מותר לאחר זמן, שלאחר יו"ט יכול לאוכלה בהיתר גמור, וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין [אף שמדאורייתא גם הוא בטל ברוב] גזרו בו חכמים שאֲפִילּוּ בְּאֶלֶף לֹא בָּטֵיל, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ כתירוצך שהברייתא מדברת בביצה שסָפֵק אם נולדה מתרנגולת טְרֵפָה, הרי איסור טריפה דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מַתִּירִין הִיא ואסורה לעולם, ובזה אין להחמיר ולומר לא יתבטל האיסור, וְתִבְטֵל הביצה בְּרוּבָא של ביצי היתר. וְכִי תֵּימָא – שמא תאמר לתרץ, שבֵּיצָה חֲשׁוּבָה וְלֹא בְּטֵלָה ברוב, כדין כל דבר חשוב שאינו בטל, הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר במשנה שתובא להלן 'כָּל שֶׁדַּרְכּוֹ לִימָּנוֹת שָׁנִינוּ' – כל דבר שיש בני אדם שמקפידים עליו מפני חשיבותו למוכרו לפי מנין ולא באומד והשערה, עליו נשנו דברי ר' מאיר שאינו בטל אפילו באלף, יש לומר שגם ביצה היא בכלל דבר חשוב כיון שיש בני אדם שמקפידים למוכרה במנין, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר 'אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לִימָּנוֹת שָׁנִינוּ' – שאין זה אלא דווקא בדבר שכולם מקפידים עליו ומוכרים אותו רק במנין ולא באומד, ולפי זה בביצה שיש בני אדם שאין מחשיבים אותה כל כך ומוכרים אותה באומד, יודה ר' מאיר שמועיל בה ביטול, מַאי אִיבָּא לְמֵימַר, וחוזרת הקושיא למקומה שאם מדובר בביצת טריפה מדוע אין הביצה מתבטלת ברוב של ביצי היתר. הגמרא מביאה את המחלוקת האמורה בשיטת רבי מאיר: דִּתְנַן מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲכִילֵי תֵּלְתָּן שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שניזרעו חבילי התלתן בתוך הכרם, וְדָלְקוּ – ישרפו, משום שכלאי הכרם אסורים בהנאה. נִתְעָרְבוּ אותן חבילי תלתן האסורים בְּאַחֲרוֹת של היתר, וְאַחֲרוֹת בְּאַחֲרוֹת של היתר, לא בטל האיסור בהיתר אלא כּוּלָּן יִדְלְקוּ, משום שמעורב בהן איסור הנאה דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יַעֲלוּ בְּאַחַת וּמְאָתַיִם – אם יש כנגד האיסור מאתים של היתר כמותו, יוציא אחד כשיעור האיסור וישרפנו וכל שאר המאתים מותרים, משום שכלאים וערלה בטלים במאתים. וטעמו של רבי מאיר הוא, שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לִמָּנוֹת – שאופן מכירתו הוא ע"י מנין, חשוב הוא ואינו בטל, ואפילו אם יש מאתים כנגדו מְקֻדָּשׁ [אוסר] הכל, ותלתן דבר חשוב הוא שדרכו לימנות. וַחֲכָמִים שמועיל בתלתן ביטול במאתים אוֹמְרִים, שאֵינוֹ מְקֻדָּשׁ ואוסר כשיש כנגדו מאתים אֶלָּא שִׁשָּׁה דְּבָרִים כִּלְבַד שהם חשובים ביותר ואינם בטלים, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שִׁבְעָה דברים ישנם, וְאֵלּוּ הֵן הדברים החשובים לדעת רבנן, אֲגוּזֵי פֵּרָךְ – אגוזים הבאים מפרך שהם משובחים ביותר, וְרִמּוֹנֵי בַּאדָן – רימונים הבאים מבאדן, וְחָכְיוֹת סְתוּמוֹת של יין, וְחִלְּפֵי תְּרָדִין – עלים מצלעות התרדין, וְקִלְחֵי כְּרוּב שבארץ ישראל שהם גדולים וטובים, וּדְלַעַת יְוָנִית. רַבִּי עֲקִיבָא מוֹסִיף אַף כַּסְכָּרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת שהם גדולים וחשובים. הָרָאוּי מבין המנויים לעיל לְעָרְלָה כגון אגוזים ורמונים ויין, נאמר דין זה בהם לענין עָרְלָה שכשהם של ערלה אינם בטלים בשל היתר, הָרָאוּי מבין המנויים לעיל לְכִלְאֵי הַכֶּרֶם כגון תרדים וכרוב ודלעת, נאמר בהם דין זה לענין איסור כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, שאינם בטלים בשל היתר ועומדים באיסורם. וְאִתְּמַר עָלָהּ – על משנה זו, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לִמָּנוֹת – שאין נמכר אלא במנין ולא באומד שָׁנִינוּ בדברי רבי מאיר במשנה שחשוב הוא ואינו בטל, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, כָּל שֶׁדַּרְכּוֹ לִמָּנוֹת – שיש בני אדם שמוכרים אותו במנין שָׁנִינוּ דברי רבי מאיר שאינו בטל, ואף שיש בני אדם שמוכרים אותו באומד. הגמרא חוזרת לקושייתה: הָנִיחָא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ שאמר בדעת רבי מאיר 'כל שדרכו לימנות', אפשר לומר שגם ביצה היא דבר חשוב כיון שיש שמקפידים למוכרה במנין, אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן שאמר 'את שדרכו לימנות', דהיינו רק דברים שאין מי שמוכר אותם לפי אומד, בודאי ביצה אינה בכלל זה, ואם כן מַאי אִיבָּא לְמֵימַר, שחוזרת הקושיא למקומה מדוע אין ביצת הטריפה מתבטלת בתערובת ביצי היתר. הגמרא מביאה יישוב לקושיא: אָמַר רַב פָּפָּא, הַאי תַּנָּא של הברייתא, הַתֵּנָא דברייתא דְּלִיטְרָא קְצִיעוֹת הוּא [שיובאו בדבריו להלן], דְּאָמַר כָּל דָּבָר שֶׁבְּמִנְיָן, שפירש בו מנין, כלומר, אפילו אם רק מיעוט בני אדם מוכרים אותו במנין, אֲפִילּוּ בְּדבר שאיסורו דְּרַבָּנַן כגון תרומת תאנים שהיא מדרבנן, לֹא בָּטֵיל האיסור בהיתר כלל אפילו באלף, וְכָל שֶׁכֵּן בְּדבר שאיסורו דְּאוֹרַיְיתָא כגון ביצת טריפה, ודאי אינו בטל כלל. דִּתְנַן, לִיטְרָא קְצִיעוֹת – תאנים מיובשות של תרומה שֶׁדַּרְכָּהּ עַל פִּי עָנוּל [–הכלי שעושים בו עיגולי דבילה], ותחת ליטרא זו שבפי הכלי, מלא הכלי בקציעות של חולין המותרות באכילה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לאחר זמן כְּאֵיזֶה עָנוּל מבין הכלים הנמצאים כאן דְּרָסָהּ, אבל ידוע לו בבירור שדרסה על פי הכלי ולא בתוכו, או שדרסה עַל פִּי חָכְיוֹת העומדת בין החביות וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּאֵיזוֹ חָכְיוֹת דְּרָסָהּ, או שדרסה עַל פִּי כַּוֶּרֶת העומדת בין הכוורות וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּאֵיזוֹ כַּוֶּרֶת דְּרָסָהּ, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר שנחלקו בדבר רבי אליעזר ורבי יהושע, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר

אומר אף על פי שאין הקציעות התחתונות [כלומר, התאנים שבתוך הכלים פנימה] בכלל ספק הדימוע, מקילים בזה ויכולים אנו להתייחס לכל הקציעות כולן, אף אלו שבתוך הכלים כחלק מהספק, ולצרף הכל יחד כדי להעלות את התרומה, **שרואין אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת** – ליטרות הקציעות שבפיות העיגולים **כְּאִילּוּ הֵן פְּרוּדוֹת** מן הפיות ומעורבות עם הקציעות התחתונות, וכך נמצא שכל הליטרות שבעיגולים נכנסות בכלל ספק הדימוע, **וְהַתַּחְתּוֹנוֹת מַעֲלוֹת אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת**, כלומר, אם בסך הכל יש מאה ליטרות חולין, נמצא שהקציעות התחתונות מעלות את אלו שבפיות הכלים ומוציאות אותן מגדר ספק תרומה. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר**, אי אפשר לצרף את התחתונות לבטל את האיסור, כיון שאינן בכלל התערובת, ולכן **אִם יֵשׁ שָׁם מֵאָה פּוּמִין**, כלומר, שהקציעות שבפיות הכלים בלבד יש בהן מאה כנגד הליטרא של תרומה, **יַעֲלוּ** ויבטלו את האיסור באחד ומאה, **וְאִם לָאו** – שאין מאה של היתר בפיות בלבד, כל **הַפּוּמִין אֲסוּרִין** מפני שאותה ליטרא שבפי אחד מהם אינה בטלה, **וְהַשּׁוּלַיִם** – הליטרות התחתונות, **מוּתָּרִין** כיון שאינן בכלל הספק. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר** לא כך נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, אלא **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם יֵשׁ שָׁם מֵאָה פּוּמִין** של היתר כנגד אחד של איסור **יַעֲלוּ** ויתבטל האיסור באחד ומאה, **וְאִם לָאו** – שאין מאה פומין של היתר, **הַפּוּמִין אֲסוּרִין** ואין התחתונות מצטרפות לבטל את האיסור, כיון שאינן בכלל הספק, **וְהַשּׁוּלַיִם מוּתָּרִין** – התאנים שבשולי [–תור] הכלים מותרים, שבהם לא היה ספק כלל. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אֲפִילּוּ יֵשׁ שָׁם שֵׁשׁ מֵאוֹת פּוּמִין** של היתר **לֹא יַעֲלוּ** לבטל את האיסור, משום שפי הכלי דבר שיש בו מנין הוא, כיון שיש בני אדם שמוכרים אותו במנין, וחשוב ואינו בטל בפיות הכלים האחרים, ואף על פי שתרומת פירות דרבנן, סובר רבי יהושע שדבר שיש בו מנין אינו בטל אפילו באיסור דרבנן. על כן יש להעמיד הברייתא דלעיל שביצה ספק טריפה אינה בטלה אפילו באלף כתנא זה.

המשך דברי הברייתא: **דְּרָסָהּ** את הליטרא קציעות בְּאותו כלי ששמו **עָגוּל, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה עָגוּל דְּרָסָהּ, דִּבְרֵי הַכֹּל יַעֲלוּ** באחד ומאה. מקשה הגמרא: וכי **דִּבְרֵי הַכֹּל** היא, והרי **הַיְינוּ פְּלוּגְתֵּיהוּ** שלרבי יהושע אין ביטול אפילו בשלש מאות פומין כמפורש לעיל.

הגמרא מביאה ביאור לדבר: **אָמַר רַב פַּפָּא**, הסיפא שבברייתא **הָכִי קָאָמַר, דְּרָסָהּ בְּתוֹךְ הָעָגוּל** ולא נשארה על פיו **וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מָקוֹם בָּעָגוּל דְּרָסָהּ, אִי לִצְפוֹנָהּ אִי לִדְרוֹמָהּ**, שבאופן זה אינו דבר שיש בו מנין וגינו ניכר, בזה **דִּבְרֵי הַכֹּל יַעֲלוּ**.

הגמרא שבה לקושיא דלעיל (ג:) לרב יוסף ולרבי יצחק מדוע ספיקא של ביצה אסורה, והרי ספק דרבנן לקולא. הגמרא מביאה יישוב נוסף: **רַב אַשֵׁי אָמַר, לְעוֹלָם** הברייתא מתפרשת בביצה **שֶׁפֵּק** נולדה **בְּיוֹם טוֹב** פָּפֵק נולדה בחול, ואף שהוא ספק דרבנן, אסורה משום **דָּהֲוֵי דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין** שהרי אחר יום טוב יכול לאוכלה בהיתר, **וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין** החמירו בו **שֶׁאֲפִילּוּ בְּאִיסּוּר דְּרַבָּנָן לֹא בָּטֵל** אפילו באלף, וכיון שהחמירו בתערובתו כך יש להחמיר גם בספיקו אף שהוא מדרבנן.

הגמרא מביאה ברייתא: **תַּנְיָא** בתוספתא (פ"א ה"א), **אֲחֵרִים מְשׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בֵּיצָה** שנולדה ביו"ט **תֵּאָכֵל הִיא וְאִמָּהּ.** שואלת הגמרא: **כְּמַאי עָסְקִינָן, אִילֵימָא בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לַאֲכִילָה,** ובא רבי אליעזר לומר לנו שהלכה כבית שמאי דמשנתינו שמתירים אכילת הביצה, **פְּשִׁיטָא דְּהִיא וְאִמָּהּ שַׁרְיָא** – מותרות, ולמה הוסיף גם 'אמה' שאין מחלוקת בדבר. **אֶלָּא** על כרחך מדובר **בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים,** ואם כן קשה היאך התירות והלא מוקצה היא והיה ראוי שתהא **הִיא וְאִמָּהּ** ראוי שתהא **אֲסוּרָה. אָמַר רַבִּי זֵירָא,** כוונת הברייתא היא שֶׁ**תֵּאָכֵל** הביצה **אַגַּב אִמָּהּ,** כלומר, שרק אם אמה נאכלת היום הביצה מותרת. **הֵיכִי דָּמֵי** – במה המדובר, **אָמַר אַבָּיֵי, כְּגוֹן שֶׁלְּקָחָהּ סְתָם** – שכשקנה אותה לא קבע אם תהא לאכילה או לגידול בביצים, ולכן אם **נִשְׁחֲטָה** התרנגולת ביו"ט **הוּכְרְרָה דְּלַאֲכִילָה עוֹמֶדֶת** וממילא היא וביצתה מותרת שאינה מוקצה, ואם **לֹא נִשְׁחֲטָה** התרנגולת ביו"ט **הוּכְרְרָה דְּלִגַּדֵּל בֵּיצִים עוֹמֶדֶת** וביצתה אסורה משום מוקצה. הגמרא מביאה יישוב אחר: **רַב מָרִי אָמַר** לעולם דין הברייתא הוא בתרנגולת העומדת לאכילה, ולא הוצרך להזכיר התרנגולת, אלא **גּוּזְמָא קָתָנֵי** – כדי לחזק דבריו הוסיף ואמר שפת יתר, שהכל יאכל גם הביצה וגם אמה. וכיוצא בזה מצאנו בברייתא אחרת, **דְּתַנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים מְשׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בֵּיצָה תֵּאָכֵל הִיא וְאִמָּהּ וְאֶפְרוֹחַ וְקְלִיפָּתוֹ,** ויש להקשות **מַאי קְלִיפָּתוֹ, אִילֵימָא** להתיר **קְלִיפָּה מַמָּשׁ** באכילה, וכי **קְלִיפָּה בַּת אֲכִילָה הִיא, אֶלָּא** תפרש שבא להתיר **אֶפְרוֹחַ** כשהוא **בְּקְלִיפָּתוֹ** – קודם שיצא מקליפתו, הלא **עַד כָּאן לֹא פְּלִיגֵי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** להלן (ו:) והתירו אפרוחים שלא נפקחו עיניהם, **אֶלָּא הֵיכָא דְּיָצָא** האפרוח **לַאֲוִיר הָעוֹלָם, אֲבָל הֵיכָא דְּלֹא יָצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם לֹא פְּלִיגֵי** וכולי עלמא מודים שהאפרוח אסור, **אֶלָּא** על כרחך צריך לפרש באפרוח שיצא מן הקליפה שמותר לאכלו, ומה שנקטה הברייתא **אֶפְרוֹחַ וְקְלִיפָּתוֹ,** אף שקליפה אינה ראויה לאכילה, **גּוּזְמָא** היא, שרצה לחזק דבריו ולכך הוסיף שהאפרוח וגם קליפתו מותרים, ואם כן **הָכָא נַמִּי** בתוספתא, יש לפרש **תֵּאָכֵל הִיא וְאִמָּהּ גּוּזְמָא,** ולא התבוין לומר אלא שהביצה מותרת.

* * *

הגמרא מביאה נידון לגבי ביצה שנולדה בשבת ויום טוב הסמוכים זה לזה: **אִתְּמַר, שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב** שבאו יחד, בין שקדמה שבת ליו"ט ובין שקדם יו"ט לשבת, **רַב אָמַר, נוֹלְדָה** ביצה **בָּזֶה** – בראשון, **אֲסוּרָה בָּזֶה** – בשני, **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, נוֹלְדָה בָּזֶה מוּתֶּרֶת בָּזֶה.** מדייקת הגמרא: **נִימָא קָסְבַר רַב** – שמא נאמר שסובר רב ששני הימים **קְדוּשָׁה אַחַת הִיא** והרי הם כיום אחד ארוך ולכך אסורה גם בשני [מדין ביצה שנולדה ביו"ט כבית הלל], **וְהָאָמַר רַב** במסכת עירובין (לח:) **הֲלָכָה כְּאַרְבָּעָה זְקֵנִים וְאַלִּיבָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – שארבעה זקנים שנמנו שם סוברים כרבי אליעזר במשנה שם (לח.), **דְּאָמַר** לגבי יו"ט הסמוך לשבת שיכול אדם לערב שני עירובין ולומר ביום ראשון יהיה עירובי למזרח וביום שני למערב, משום שיו"ט הסמוך לשבת **שְׁתֵּי קְדוּשׁוֹת הֵן,** ולא כיום אחד ארוך, ואם כן דברי רב סותרים, **אֶלָּא** ודאי שגם רב סבר שתי קדושות הן, **וְהָכָא בַּהֲכָנָה דְּרַבָּה קָמִיפַּלְגִי** – נחלקו בדין שחידש רבה לעיל (ב:) שאין שבת מכין ליו"ט ולא יו"ט מכין לשבת מפני שסעודת שבת צריכה הזמנה מיום חול שלפניה מגזירת הכתוב, **רַב אִית לֵיהּ הֲכָנָה דְּרַבָּה** ולכך אוסר את הביצה גם ביום השני כיון שלא היתה מוכנה מיום חול, **וְרַבִּי יוֹחָנָן לֵית לֵיהּ הֲכָנָה דְּרַבָּה** ולכך מותרת בשני גם לבית הלל.

הגמרא מביאה שנחלקו בכך תנאים: **כְּתַנָּאֵי,** למדנו בברייתא, ביצה שנולדה **בְּשַׁבָּת** [ואסורה בו ביום] **תֵּאָכֵל בְּיוֹם טוֹב** שלמחרת השבת, נולדה **בְּיוֹם טוֹב, תֵּאָכֵל בְּשַׁבָּת** שלמחרתו, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר** מִשּׁוּם **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, עֲדַיִן הִיא מַחֲלוֹקֶת** – גם בזה נמשכת המחלוקת ממשנתינו, **שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים תֵּאָכֵל, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֹא תֵּאָכֵל** – בשני, כמו שאסורה בו ביום. ונמצא שרב כשיטת רבי יהודה משום רבי אליעזר, ורבי יוחנן כשיטת תנא קמא.

* * *

מביאה הגמרא מעשה: **אוּשְׁפִּיזְכְּנֵיהּ דְּרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, הָווּ לֵיהּ הָנָךְ בֵּיצִים** שנולדו **מִיּוֹם טוֹב** הסמוך **לְשַׁבָּת, אֲתָא לְקַמֵּיהּ** – בא לפני רב אדא בר אהבה, **אָמַר לֵיהּ, מַאי לְאַטְווּינְהוּ** – מהו לצלות את הביצים **דְּאִידְנָא** – עתה ביו"ט, **וְנֵיכְלִינְהוּ** – ונאכלם **לְמָחָר** בשבת, שהיה פשוט לו לבעל הבית שהביצים מותרות באכילה למחר [כשהן חיות], אלא שנסתפק אם מותר לטלטלן כדי להכינן ביו"ט לצורך השבת, או שאסורות ביום טוב גם בטלטול ואי אפשר לצלותן לצורך מחר. **אָמַר לֵיהּ** רב אדא, **מַאי דַּעְתֵּיךְ** שאתה סבור שלמחר בודאי הביצה מותרת, משום שנקטינן במחלוקת **רַב וְרַבִּי יוֹחָנָן שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן** ור' יוחנן התיר, אבל **אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹחָנָן לֹא קָא שָׁרֵי** – לא התיר **אֶלָּא לְגוּמְעָהּ** – לשתות את הביצה החיה **לְמָחָר** בשבת, **אֲבָל בְּיוֹמֵיהּ** – ביום שנולדה שהוא יו"ט, **לֹא** התיר רבי יוחנן אף לטלטלה, ולכך לא תוכל לצלותה.

וְהָתַנְיָא – ששנינו כן בברייתא, **אַחַת בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּשַׁבָּת וְאַחַת בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתָהּ לֹא לְכַסּוֹת בָּהּ אֶת הַכֵּלִי וְלֹא לְסָמוֹךְ בָּהּ כַּרְעֵי הַמִּטָּה,** הרי מפורש בברייתא שהביצה אסורה גם בטלטול.

* * *

המשך בעמוד לד

רש"י

רואין אותן כאילו הן פרודות – אם אין כאן מאה פומין של היתר, שיהא בהן כדי להעלות פי האיסור באחד ומאה, רואין כאילו ליטרות של כל הפומין פרודות מעל הפומין, ומערבות בשל שולים, ונמצאו כולם בספק הדמועו, ומצטרפות התחתונות להעלות את ליטרא שעל הפה, דהואיל ותרומה פירות דרבנן – מקילים בהעלאתם. **ורבי יהושע אומר אם יש שם מאה פומין** – של היתר, לבד פומין של אסור – מעלין אותן באחד ומאה, ואם לאו – הפומין אסורין, ואין השולים מועילין לבטל הפומין, דואיל ואינן בספק הדמועו. **רבי יהודה אומר** – לא כן נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, אלא כן נחלקו: רבי אליעזר אומר כו'. **רבי יהושע אומר אפילו יש שם שלש מאות פומין** – וכולן בכלל הספק – אין מעלין את היחיד, דואיל ופומי הכלי דבר שיש בו מנין הוא – לא בטלי, ואפילו בדרבנן. אבל דרסה בעגול כו'. **הכי קאמר דרסה בתוך העגול** – דבעשיו אינן נכרות, שהרי מדובקות ואינו יודע היכן היא, אם בצפונו של עגול או בדרומו, דואיל והשתא לאו בת מנין היא, ולא מנברא – דברי הכל יעלו. ותנא דלעיל רבי יהודה, ואליבא דרבי יהושע היא. **רב אשי אמר לעולם** – הא דקתני וספקה אסור – ספק יום טוב ספק חול קאמר, ודקשיא לך לרב יוסף ולרבי יצחק ספק דרבנן הוא, ולקולא – הכא אזלינן לחומרא, דואיל ויש לו מתירין למחר. **אפילו בדרבנן** – כגון ביצה, דגזרת פירות הנושרין היא – לא בטלה בתערובתה, וכי היכי דבבטולה מחמרינן מהאי טעמא – בספקה נמי מחמרינן מהאי טעמא. **ביצה תאכל** – אם נולדה ביום טוב. **פשיטא דהיא ואמה שריא** – כלומר: אם בא לומר בבית שמאי – לשמעינן ביצה, אמה למה ליי? פשיטא דשריא. **היא ואמה אסורה** – דשמעינן לרבי אליעזר דאית ליה מוקצה, דתנן בפרק "המביא" (לקמן לד,א) רבי אליעזר אומר: עומד אדם על המוקצה כו'. אלמא: הכנה בעי. **אגב אמה** – אם אוכלין את אמה היום – תאכל אף היא. **שלקחה סתם** – תרנגולת זו קנאה סתם. **גוזמא קתני** – כאדם שרוצה להחזיק דבריו מדבר יתר, ובעומדת לאכילה קאמר, ונחלק על בית הלל האוסרים, ואמה לא איצטריכא ליה, אלא גזים ואמר מילתא יתירא: הכל יאכל, גם את האב גם את האם. **דרבי אליעזר בן יעקב** – אוסר אפרוחים שלא נפתחו עיניהם. ופליגי רבנן עליה, ולקמן מייתי לה בגמרא. **גוזמא** – אף על פי דלא אפשר – גזים ואמר מילתא דטופיינא. גוזמא – דבר שנוי שאינו מתקבל. **שבת ויום טוב** – הסמוכין, והוא הדין ליום טוב ושבת. **קדושה אחת היא** – הרי הן כיום אחד ארוך. **ארבעה זקנים אליבא דרבי אליעזר** – בערובין בפרק "בכל מערבין" (לח,ב). **דאמר שתי קדושות הן** – ומערב ליום אחד למזרח ולשני למערב. **הכנה דרבה** – דאמר: הכנה בידי שמים מתסרא מיום טוב לשבת, דסעודת שבת בעיא הזמנה מיום חול מגזרת הכתוב. **עדיין היא מחלוקת** – בית שמאי ובית הלל בזה, כשם שנחלקו לבו ביום. **אושפיזכניה** – בעל הבית. **מיום טוב לשבת** – היום נולדו, והיה רוצה לאכלן למחר בשבת. **לאטווינהו** – לצלותן האידנא, מי אסירי בטלטול בו ביום, או לא? **מאי דעתיך** – דפשיטא לך דלמחר מיהא שרו – משום דקיימא לן רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן, מידהו, בטלטול האידנא אסירי. דאפילו רבי יוחנן לא שרי לצלותה היום אלא לגומעה למחר, אם היה יום טוב קודם לשבת, אבל ביומיה – לא, ואפילו בטלטול. **והתניא** – סייעתא. **דרב לא מוקי אמורא עלויה** – לא היה מעמיד מתורגמן לפניו לדרוש דרשה לרבים. **מיומא טבא לחבריה** – כלומר, משעשה היום יום טוב דהיינו לאחר סעודה, עד מחר. **משום שכרות** – דרב אורויי היה מורי בדרשה שלו, כדאמרינן בכריתות, ושכור אסור להורות, דכתיב "יין ושכר אל תשת" (ויקרא י) וכתיב "להורות את בני ישראל" (שם).

אומר: רואין את העליונות כאילו הן פרודות, והתחתונות מעלות את העליונות. רבי יהושע אומר: אם יש שם מאה פומין יעלו, ואם לאו הפומין אסורין, והשולים מותרין. רבי יהודה אומר: רבי אליעזר אומר: אם יש שם מאה פומין יעלו, ואם לאו - הפומין אסורין והשולים מותרין. רבי יהושע אומר: אפילו יש שם שלש מאות פומין יעלו. דרסה בעגול ואינו יודע דרסה - דברי הכל יעלו. דברי הכל יעלו? היינו פלוגתייהו! אמר רב פפא: הכי קאמר: דרסה בעגול ואינו יודע באיזה מקום עגול דרסה, אי לצפונה אי לדרומה - דברי הכל יעלו. רב אשי אמר: לעולם ספק יום טוב ספק חול הוי דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין - אפילו בדרבנן לא בטיל. תניא, אחרים אומרים משום רבי אליעזר: ביצה תאכל היא ואמה. במאי עסקינן? אילימא בתרנגולת העומדת לאכילה - פשיטה דהיא ואמה שריא. אלא בתרנגולת העומדת לגדל ביצים - היא ואמה אסורה! אמר רבי זירא: תאכל אגב אמה. היכי דמי? אמר אביי: כגון שלקחה סתם, נשחטה - הוברדה דלאכילה עומדת, לא נשחטה - הוברדה דלגדל ביצים עומדת. רב מרי אמר: גוזמא קתני. דתניא, אחרים אומרים משום רבי אליעזר: ביצה תאכל היא ואמה, ואפרוח היא ואמה? מאי קליפתו? אילימא קליפה ממש - קליפה בת אכילה היא?! אלא: אפרוח בקלקלתו, עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר בן יעקב אלא היכא דיצא לאויר העולם, אבל היכא דלא יצא לאויר העולם - לא פליגי. אלא: אפרוח וקליפתו - גוזמא, הכא נמי: תאכל היא ואמה - גוזמא. אתמר, שבת ויום טוב, רב אמר: נולדה בזה אסורה בזה, ורבי יוחנן אמר: נולדה בזה מותרת בזה. גימא קסבר רב קדושה אחת היא? והאמר רב: הלכה כארבעה זקנים, ואליבא דרבי אליעזר, דאמר: שתי קדושות הן! אלא הכא בהכנה דרבה קמיפלגי, רב אית ליה הכנה דרבה, ורבי יוחנן לית ליה הכנה דרבה. כתנאי, נולדה בשבת - תאכל ביום טוב, ביום טוב - תאכל בשבת. רבי יהודה אומר משום רבי אליעזר: עדיין היא מחלוקת שבית שמאי אומרים: תאכל, ובית הלל אומרים: לא תאכל. אושפיזכניה דרב אדא בר אהבה הוו ליה הנך ביצים מיום טוב לשבת, אתא לקמיה, אמר ליה: מאי לאטווינהו המידנא ונכלינהו למחר? אמר ליה מאי דעתיך - רב ורבי יוחנן - הלכה כרבי יוחנן, אפילו רבי יוחנן לא קא שרי אלא לגומעה למחר, אבל ביומיה - לא. והתניא: אחת ביצה שנולדה בשבת ואחת ביצה שנולדה ביום טוב - אין מטלטלין אותה לא לכסות בה את הכלי, ולא לסמוך בה כרעי המטה. אושפיזכניה דרב פפא, ואמרי לה דהוא גברא דאתא לקמיה דרב פפא, הוו ליה הנך ביצים משבת ליום טוב. אתא לקמיה, אמר ליה: מהו למכלינהו למחר? אמר ליה: זיל האידנא ותא למחר, דרב לא מוקי אמורא עלויה מיומא טבא לחבריה משום שכרות. כי אתא למחר אמר ליה:

תוספות

גימא קסבר רב קדושה אחת הן – תימה: לימא דקסבר שתי קדושות הן, אלא הטעם הוי: מגו דאתקצאי לבין השמשות, דשמא יום שבת הוא, אתקצאי לכולי יומא דיום שני? ויש לומר: דלא אמרינן מגו משום יום שהוא לשעבר, דדוקא להבא אמרינן הכי, כגון בין השמשות דתחילת יום טוב או בין השמשות דשבת שמא שבת הוא. ותימה: דהא בסוכה (י,א) אמרינן: נויי סוכה אסורין עד מוצאי יום טוב האחרון של חג שהוא יום תשיעי, שהוא ספק יום שמיני. ועל כרחיך טעמא משום דאתקצאי בין השמשות דשמא יום שמיני הוא, והיינו לשעבר? ויש לומר: דמוקצה מחמת מצוה שאני, כדמפרש טעמא התם: דילמא מתרמיא ליה סעודה ואכיל בגוה. והתם אמרינן אפילו לשעבר. אבל הכא, מוקצה דמחמת אסור – לא אמרינן הכי.

אלא בהכנה דרבה קמפלגי – ותימה: דהא אמרינן כל היכא דמתילדא האידנא – מאתמול גמרה לה, ואם כן כשחל יום טוב לאחר השבת והביצה נולדה בשבת – היא נגמרת ביום שהוא חול, ואם כן מאי הכנה איכא? ויש לומר: דמכל מקום כשנולדה בשבת הרי זו הכנה, דגם בשעת לידה שייך הכנה. ועוד יש לומר: דכיון דאם נולדה ביום טוב הרי זו אסורה, אם נאמר כשנולדה בשבת הרי היא מותרת, בשביל אותה לידה דשבת – אם כן הוי שבת מכין ליום טוב.

רבי יהודה אומר משום רבי אליעזר עדיין היא מחלוקת – ואף על גב דפירשתי לעיל דרבי יהודה סבירא ליה דלא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה, מכל מקום לא קשיא מהכא, דהא דידיה והא דרביה.

ותנן

ביצה. פרק ראשון – ביצה שנולדה דף ד עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

ותנן אין מבטלין איסור לכתחילה – ואף על גב דמדאורייתא חד בתרי בטיל – היינו היכא דמיערב ממילא, אבל למערבינהו בידים לבטולי – אסור. דהכי תנן במסכת תרומות (פרק ה משנה ט): סאה של תרומה שנפלה לתוך תשעים ותשעה של חולין, וחזרה ונפלה לתוכן סאה של חולין ורבה עליהן, בשוגג – מותר, במזיד – אסור, דאין מבטלין איסור לכתחילה. ומשני: הני מילי – בדאורייתא, אבל בדרבנן – מבטלין. ומשום הכי הפילה אסור, דאין מבטלין איסור לכתחילה. אבל הכא לא אמרינן הכי, דשפיר מבטלין לכתחילה. ואם תאמר: לעיל (ג,ב) גבי עגול דהוי תרומה דרבנן, יוסיף עליו ויבטל! ויש לומר: דהא דאמר בדרבנן מבטלין – היינו בדבר שעיקרו מדרבנן, כגון מוקצה, דעיקרו אינו אלא מדרבנן. אבל בדבר שעיקרו מדאורייתא, כגון תרומה, דאיכא שום דבר דאורייתא כגון דגן תירוש ויצהר, אפילו במקום שאינו אלא מדרבנן כגון בשאר פירות – אין מבטלין. וכן משמע פרק "גיד הנשה" (חולין צח,א) גבי ההיא פלגא דזיתא דתרבא דנפל בדקולא, סר מר בר רב אשי לשערינהו בתלתין פלגי דזיתא. אמר ליה אבוה: אל תזלזל בשיעורי כו', ואין מבטלין. ואמאי לא הוסיף עליהן עד [ששים] כדי לבטל אותם? אלא שמע מינה: כיון דעיקר איסורו דאורייתא, כגון היכא דאיכא כזית – הכי נמי דליכא כזית, וליכא אלא איסור דרבנן – אין מבטלין.

ונתקלקלו

אִיכּוּ הָשְׁתָּא אִשְׁתְּלַאי, וַאֲמַרִי לָךְ: רַב וְרַבִּי יוֹחָנָן - הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן. הָא אֲמַר רָבָא הִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב בְּהָנֵי תְּלָת. בֵּין לְקוּלָּא בֵּין לְחוּמְרָא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עֲצִים שֶׁנִּשְׂרוּ מִן הַדֶּקֶל בְּשַׁבָּת אָסוּר לְהַסִּיקָן בְּיוֹם טוֹב, וְאַל תְּשִׁיבֵנִי בֵּיצָה. מַאי טַעְמָא? בֵּיצָה מִשּׁוּם דְּבִיוֹמָא נַמִי חַזְיָא לְגוֹמְעָהּ, וְלָא קָא שָׁרֵי לָהּ עַד לְמָחָר - מֵידַע יְדִיעַ דְּבַת יוֹמָא אֲסָרוּהָ. עֲצִים, דְּלָא חָזוּ לְיוֹמַיְיהוּ, אִי שָׁרֵי לְהוּ לְמָחָר - אָתֵי לְמֵימַר: בְּיוֹמַיְיהוּ נַמִי שְׁרוּ, וְאֶתְמוֹל מִשּׁוּם שַׁבָּת הוּא דְּלָא חָזוּ לַהַסָּקָה. אָמַר רַב מַתָּנָה: עֲצִים שֶׁנִּשְׂרוּ מִן הַדֶּקֶל לְתוֹךְ הַתַּנּוּר בְּיוֹם טוֹב - מַרְבֶּה עֲלֵיהֶם עֲצִים מוּכָנִים וּמַסִּיקָן. וְהָא קָא מְהַפֵּךְ בְּאִיסּוּרָא! כֵּיוָן דְּרוּבָּא דְּהֵיתֵּרָא נִינְהוּ, כִּי קָא מְהַפֵּךְ בְּהֵיתֵּרָא קָא מְהַפֵּךְ. וְהָא קָא מְבַטֵּל אִיסּוּרָא לְכַתְּחִלָּה, וּתְנַן: אֵין מְבַטְּלִין אִסּוּר לְכַתְּחִלָּה! הָנֵי מִילֵּי בְּדָאוֹרַיְיתָא, אֲבָל בְּדַרְבָּנַן מְבַטְּלִין. וּלְרַב אַשִׁי, דְּאָמַר: כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין, אֲפִילּוּ בְּדַרְבָּנַן לָא בְּטִיל, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּאִיתֵיהּ לְאִיסּוּרָא בְּעֵינֵיהּ, הָכָא מִקְּלָא קְלִי אִיסּוּרָא. אִתְּמַר, שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גְּלִיּוֹת, רַב אָמַר: נוֹלְדָה בָּזֶה מוּתֶּרֶת בָּזֶה, וְרַב אַסִי אָמַר: נוֹלְדָה בָּזֶה אֲסוּרָה בָּזֶה. לֵימָא קָא סָבַר רַב אַסִי קְדוּשָּׁה אַחַת הִיא? וְהָא רַב אַסִי מַבְדִּיל מִיּוֹמָא טָבָא לְחַבְרֵיהּ! רַב אַסִי סָפוּקֵי מְסַפְּקָא לֵיהּ, וְעָבֵיד הָכָא לְחוּמְרָא וְהָכָא לְחוּמְרָא. אָמַר רַבִּי זֵירָא: כְּוָתֵיהּ דְּרַב אַסִי מִסְתַּבְּרָא, דְּהָאִידָּנָא יָדְעִינַן בִּקְבִיעָא דְּיַרְחָא וְקָא עָבְדִינַן תְּרֵי יוֹמֵי. אָמַר אַבָּיֵי: כְּוָתֵיהּ דְּרַב מִסְתַּבְּרָא. דִּתְנַן: בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מַשִּׁיאִין מַשּׁוּאוֹת, מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַכּוּתִים הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ שְׁלוּחִין יוֹצְאִין. וְאִילּוּ בָּטְלוּ כּוּתִים עָבְדִינַן חַד יוֹמָא, וְהֵיכָא דְּמָטוּ שְׁלוּחִין עָבְדִינַן חַד יוֹמָא. וְהָשְׁתָּא דְּיָדְעִינַן בִּקְבִיעָא דְּיַרְחָא מַאי טַעְמָא עָבְדִינַן תְּרֵי יוֹמֵי? מִשּׁוּם דְּשָׁלְחוּ מִתָּם: הִזָּהֲרוּ בְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיכֶם בְּיָדֵיכֶם, זִמְנִין דְּגָזְרוּ הַמַּלְכוּת גְּזֵרָה וְאָתֵי לְאִקַּלְקוּלֵי. אִתְּמַר, שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: נוֹלְדָה בָּזֶה אֲסוּרָה בָּזֶה. דִּתְנַן: בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, פַּעַם אַחַת נִשְׁתַּהוּ הָעֵדִים לָבֹא

ונתקלקלו

איכו השתא – אם הוריתי לך אתמול בשכרותי. **אשתלאי** – שכחתי ושגגתי, והייתי מורה בו היתר. משום דקיימא לן בשאר דוכתי: רב ורבי יוחנן – הלכה כרבי יוחנן. עכשיו יפה דחיתיך עד היום, ונזכרתי. **הא אמר רבא** – לקמן (דף ה,ב). **הלכתא כותיה דרב בהני תלת** – שאמר לענין ביצה זו משבת ויום טוב, ולקמיה בשני ימים טובים של גליות נחלק להקל, והשלישי בשני ימים טובים של ראש השנה נחלק להחמיר. **מן הדקל** – שנשבר בשבת. **אסור להסיקן ביום טוב** – הסמוך לו. **ואל תשיבני ביצה** – שאמרתי בה: נולדה בזה מותרת בזה, דהכא שייך למיסר טפי. **ומאי טעמא ביצה כיון דביומא** – אי לאו דאסירא משום דנולדה בשבת, הוה חזיא לגומעה היה, שיש בני אדם גומעין כן. **ולא שרי ליה (מר) עד למחר מידע ידיע** – כי שרית ליה למחר ואתמול לא שרית – דבת יומא אסירא. אבל עצים דשבת, כיון דביומייהו בלאו איסור מוקצה נמי לא חזו, שאין מבערין אש בשבת. **אי שרי להו (מר) למחר אתי למימר** – אם נפלו בו ביום נמי שרו, ואתמול שלא בערנום – משום דשבת לא חזי להסקה. **והא קא מהפך באיסורא** – כשמוליכן בתנור מזוית לזוית. **בהיתרא מהפך** – שהאיסור בטל ברוב. **והא קמבטל איסור בידים** – ותנן: אין מבטלין איסור לכתחלה. דאף על גב דאיסורא בטיל ברובא – הני מילי היכא דאיערב ממילא, אבל לאערובי ולבטולי בידים – אסור, דהכי תנן במסכת תרומות (פירש הקונטרס: מאי טעמא): סאה תרומה שנפלה לתוך תשעים ותשעה, וחזרה ונפלה סאה של חולין, אם שוגג – מותר; ואם מזיד הפילה לאותה סאה אחרונה, כדי להשלים מאה חולין להעלות את התרומה – אסור. **בדאורייתא** – כגון תרומה. **אבל בדרבנן** – כגון מוקצה דהכא. **של גליות** – שאין עושין אותו אלא בני גליות הרחוקים מבית דין, ואין השלוחין יכולין להגיע אצלם מראש חדש עד יום טוב, להודיעם באיזה יום נקבע החודש, אם ביום שלשים אם ביום שלשים ואחד, ועושין ב' ימים יום טוב מספק. ומדאורייתא ביום הראשון שבתון וביום השביעי שבתון, ותו לא. **מותרת בזה** – דחד מינייהו חול הוא, וממה נפשך שריא. **אסורה בזה** – כדמפרש ואזיל. **לימא קסבר רב אסי קדושה אחת היא** – חכמים קבעום על בני גולה לעשותם לדורות מחמת ספק זה, והטילום עליהם כחומר יום ארוך. **והא רב אסי מבדיל** – ומברך "המבדיל בין קדש לחול", דקסבר: קים לן בקביעא דירחא, ויום טוב שני חול גמור הוא, משום מנהג אבותינו שלא ידעו בקביעת החדש כמונו ועשאום מספק מאליהן, אנחנו עושין אותם. **ספוקי מספקא ליה** – אם חק חכמים הוא שהוטל על הגליות לדורות, ואפילו ירבו בהם חכמים יודעי העתים יהיו עושין אותן שנים – אם כן הרי הוא מדברי סופרים כיום ארוך, או אם הן עשאום מאליהן מספק, וחד מנייהו חול. ולמאן דקים ליה בקביעא דירחא – בעי אבדולי. **כותיה דרב אסי מסתברא** – דאסיר. **קים לן בקביעא דירחא** – על ידי חשבון שמחשבין תולדתו אנו למדים אם נראה ביום שלשים אם לאו. **ועבדינן תרי יומי** – אלמא: חק קבוע הוא מתקנת חכמים על ישראל הרחוקים לעשותן, ואפילו בלא ספק, הלכך כחד יומא אריכא שוינהו. **כותיה דרב מסתברא** – שאינו חק, אלא מדאגת הספק החמירום עליהם הגליות. **בראשונה** – קודם שקלקלו הכותים והשיאו הם משואות ביום שלא קבעו בו החודש, כדי להטעות את ישראל. **משיאין משואות** – כמו "להעלותם משאת העשן מן העיר" (שופטים כ) – (סימן) תבערה. וב"ראש השנה" מפרש להו. ובהן היו יודעין כל בני הגליות הקרובים והרחוקים את קביעת החודש, ולא היו עושין אלא יום טוב אחד בכל מקום. **שיהו שלוחים יוצאים** – ועד מקום שיכול להגיע בתוך חמשה עשר ימים – הם מודיעים ועושין יום אחד, והשאר עושין שני ימים. **ואילו בטלו הכותים** – הדרינן ועבדינן משואות בראש הדרים, וידעו הכל. **ועבדי חד יומא** – בכל דוכתא, והאידנא נמי, היכא דמטו שלוחין קודם יום טוב – עבדי חד יומא. שמע מינה: לא קבעום עליהם בתקנה לדורות. **דגזרי המלכות גזרה** – שלא יתעסקו בתורה, וישתכח סוד העיבור מכם ותעבדו נמי חד יומא, ואתי לקלקולי ולעשות חסר מלא ומלא חסר, ותאכלו חמץ בפסח. **אסורה בזה** – שהם ודאי חוק קבוע להיות כיום ארוך מדרבנן, שמתחילה לא מחמת ספק התחילו לעשותן. **כל היום** – יום שלשים של אלול. ומבערב היו אסורין במלאכה שמא יתקדש החודש למחר, ונמצא שהלילה הזה יום טוב, שכן כל היום מצפין לעדות רואי הלבנה אולי יבואו, וכל שעה שבאין עד שתחשך – היו מקבלין עדותן, ומקדשין החודש בו ביום.

ונתקלקלו

ככל שיוסיף הוא בענייני תורה ומצוות יתווסף בברכות השם יתברך במילולי בקשותיו בכלל ובהנ"ל בפרט.

ממכתב יו"ד אלול, תשי"ז

אִיכּוּ הַשְׁתָּא – אם הייתי מורה לך אתמול בשכרותי, **אִשְׁתְּלָאי וְאָמְרִי לָךְ** – הייתי שוכח וטועה ומורה לך להיתר כדברי רבי יוחנן שאמר נולדה בזה מותרת בזה, לפי הכלל שבכל מקום שנחלקו **רַב** וְ**רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן,** אמנם אין זה כך, **הָא** – שהרי **אָמַר רָבָא** לקמן (ה:), **הִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב בְּהָנֵי תְּלָת** – הלכה כרב בשלש הלכות אלו: שבת ויו"ט נולדה בזה אסורה בזה, שני ימים טובים של גלויות נולדה בזה מותרת בזה, ובשני ימים של ראש השנה נולדה בזה אסורה בזה, בֵּין באותן שפסק לְקוּלָּא וּבֵין באותן שפסק לְחוּמְרָא.

* * *

דין נוסף אודות שבת ויום טוב הסמוכים זה לזה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עֲצִים שֶׁנִּשְׂרוּ מִן הַדֶּקֶל בַּשַּׁבָּת אָסוּר לְהַסִּיקָן בְּיוֹם טוֹב** שלמחרת, **וְאַל תְּשִׁיבֵנִי** ותקשה על דברי ממה שהתרתי **בֵּיצָה** שנולדה בשבת לאוכלה ביו"ט שלמחרת, שחלוקים זה מזה, **וּמַאי טַעְמָא** – ומהו הטעם לחלק, **בֵּיצָה** אין צורך להחמיר בה **מִשּׁוּם דִּבְיוֹמָא נַמִּי חַיְיָא לְגוּמְעָהּ** – אף ביום שבת שנולדה בו ראויה לגומעה חיה כמות שהיא, **וְלֹא קָא שָׁרֵי לָהּ עַד לְמָחָר** – וחכמים לא התירוה עד למחרת שהוא יום טוב, ומתוך שנאסר לגומעה ביום שנולדה, **מֵידַע יְדִיעַ דְּבַת יוֹמָא אֲסָרוּהָ** – יְוֹדע שביצה שביום שנולדה אסורה, אבל **עֲצִים** שנשרו מן הדקל בשבת **דְּלֹא חָזוּ לְיוֹמַיְיהוּ** – שאינם ראויים לשימוש ביום טוב שנשרו, שהרי אסורים להסיק בהם בשבת משום מלאכת מבעיר, **אִי שָׁרֵי לְהוּ** – אם תתיר להסיק בהם **לְמָחָר,** ביו"ט, **אָתֵי** – יבואו לטעות **וּלְמֵימַר, בְּיוֹמַיְיהוּ נַמִּי שָׁרוּ** – שגם אם נשרו ביום טוב מותר להסיקם בו ביום, וְמה שנאסר להסיק בהם **אֶתְמוֹל** בשבת כשנשרו, **מִשּׁוּם שַׁבָּת הוּא דְּלֹא חָזוּ** – שאינם ראויים **לְהַפָּקָה** משום איסור הבערה, ולא משום מוקצה. ולכך אף שרבי יוחנן לא סבר 'הכנה דרבה' לעיל (ע"א), אסר את העצים שנשרו מן הדקל משבת ליום טוב, כדי שלא יבואו להסיק ביום טוב בעצים שנשרו בו ביום.

* * *

דין נוסף בעצים שנשרו: **אָמַר רַב מַתְּנָה, עֲצִים שֶׁנִּשְׂרוּ מִן הַדֶּקֶל לְתוֹךְ הַתַּנּוּר בְּיוֹם טוֹב** שאסור להסיק בהם בו ביום, **מַרְבֶּה עֲלֵיהֶם** – מוסיף עליהם שיהיו רוב **עֲצִים מוּכָנִים** שאינם מוקצים, **וּמַסִּיקָן.** מקשה הגמרא: **וְהָא קָא מְהַפֵּךְ בְּאִיסּוּרָא** – והלא כשמוליכם בתנור מזוית לזוית מטלטל גם את העצים המוקצים. מתרצת הגמרא: כֵּיוָן **דְּרוּבָּא** דעצים **דְּהֵיתֵּירָא נִינְהוּ** – של היתר הם, הרי העצים המוקצים בטלים ברוב **וְכִי קָא מְהַפֵּךְ בְּהֵיתֵּירָא קָא מְהַפֵּךְ** שגם האיסור הופך להיתר. שואלת הגמרא: **וְהָא קָא מְבַטֵּל אִיסּוּרָא לְכַתְּחִלָּה** על ידי שמוסיף על עצי האיסור עצים של היתר כדי לבטלם ברוב, **וּתְנַן אֵין מְבַטְּלִין אִיסּוּר לְכַתְּחִלָּה,** שכן שנינו במסכת תרומות (פ"ה מ"ט) סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ואחר כך נפלו שם חולין, אם נפלו בשוגג מותר ואם הפילם במזיד אסור, והיינו שקנסוהו חכמים משום שביטל את האיסור במזיד, ומכאן שאין לבטל איסור לכתחילה. מתרצת הגמרא: **הָנֵי מִילֵּי** – הדין שאין מבטלים איסור לכתחילה נאמר רק **בְּאִיסּוּרִים דְּאוֹרַיְיתָא** [כגון תרומה], **אֲבָל בְּאִיסּוּרִים דְּרַבָּנָן** [כגון עצים שנשרו ביום טוב] **מְבַטְּלִין** לכתחילה. מקשה הגמרא: **וּלְרַב אַשֵּׁי דְּאָמַר** לעיל (ע"א) **כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין אֲפִילּוּ בְּאִיסּוּר דְּרַבָּנָן לֹא בָּטֵיל** ברוב, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר,** הלא עצים אלו המותרים למחר אינם בטלים. מתרצת הגמרא: **הָנֵי מִילֵּי** שאינו בטל **הֵיכָא דְּאִיתֵּיהּ לְאִיסּוּרָא בְּעֵינֵיהּ** – שהאיסור קיים כמות שהוא, אבל **הָכָא** בעצים, על ידי שמסיקם **מַקְלָא קָלֵי אִיסּוּרָא** – נשרפים העצים ואין האיסור בעין, ובזה מועיל ביטול ברוב.

* * *

דין ביצה שנולדה ביום טוב במקומות שעושים שני ימים טובים: **אִתְּמַר, שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלִיּוֹת** – שני ימי יום טוב סמוכים זה לזה שעושים בני הגלויות מספק, **רַב אָמַר** ביצה **שנוֹלְדָה בָּזֶה** – ביו"ט ראשון, **מוּתֶּרֶת בָּזֶה** – ביו"ט שני, משום ששני הימים שעושים, מפני הספק הם, אם היום יום טוב או למחרתו, ואם כן אחד מהם חול הוא וממה נפשך מותרת בשני, שאם הראשון חול הרי נולדה בחול ואם הראשון קודש הרי השני חול ומותרת בו. **וְרַב אַסִּי אָמַר, נוֹלְדָה בָּזֶה אֲסוּרָה בָּזֶה.** הגמרא מבררת את טעמו של רב אסי: **לֵימָא** – שמא נאמר **קָא סָבַר רַב אַסִּי** ששני ימים טובים של גלויות **קְדוּשָּׁה אַחַת הִיא** – יו"ט אחד ארוך הם, ולכך אסר ביצה שנולדה בראשון גם ביום השני, **וְהָא רַב אַסִּי מַבְדִּיל מִיּוֹמָא טָבָא לְחַבְרֵיהּ** – היה אומר הבדלה במוצאי יו"ט ראשון, שלדעתו נהגו יום טוב שני מחמת הספק בלבד [ואנו שיודעים עתה בקביעות החדשים אין לנו ספק בדבר וברור לנו שהשני הוא חול גמור, אלא שנוהגים אותו כיו"ט משום מנהג אבותינו בלבד], ואם כן קשה היאך אסר רב אסי ביצה שנולדה בראשון לאוכלה בשני, והרי יו"ט שני ודאי חול הוא ויש להתירה בו. מתרצת הגמרא: **רַב אַסִּי סַפּוּקֵי מְסַפְּקָא לֵיהּ** בדבר זה, אם מחמת הספק תיקנו חכמים וקבעו לדורות לעשות יו"ט ארוך, או אפשר שלא קבעו הדבר לדורות אלא נהגו קדושה בשני רק משום ספק, ובזמנינו שאנו יודעים בקביעות החדשים אין יו"ט שני אצלינו אלא מנהג אבותינו בעלמא ואין שייך לומר יו"ט ארוך הוא, וְמחמת ספיקו **עָבִיד הָכָא,** בביצה שנולדה בראשון, **לְחוּמְרָא** שאסורה בשני שמא קבעוהו לדורות כיו"ט ארוך, **וְהָכָא,** לענין הבדלה, **לְחוּמְרָא** שבירך ברכת הבדלה שמא אינו אלא מנהג אבותינו והוא ודאי חול. הגמרא מביאה מדברי אמוראים נוספים במחלוקת זו: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, כְּוָתֵיהּ דְּרַב אַסִּי מִסְתַּבְּרָא** – מסתבר לפסוק כרב אסי, שביצה שנולדה בראשון אסורה בשני, דְּהרי **הָאִידְּנָא יַדְּעִינָן בְּקִבְּיעָא דְּיַרְחָא** – עתה על ידי חשבון זמני המולדות אנו יודעים אם נראה המולד ביום שלשים או לא, ואין לנו ספק בקביעת החודש, **וְאִם** על פי כן **קָא עָבְדִינָן תְּרֵי יוֹמֵי** – אנו עושים שני ימים טובים, והיינו מפני שקבעוהו לדורות כיו"ט ארוך. **אָמַר אַבָּיֵי, כְּוָתֵיהּ דְּרַב מִסְתַּבְּרָא** – מסתבר לפסוק כרב, שהביצה מותרת בשני, **דְּתַנְּן** בראש השנה (כב:), **בָּרִאשׁוֹנָה** היו נוהגים שאם נתקדש החודש בשני שלשים **הָיוּ מַשִּׁיאִין מַשּׁוּאוֹת** – מדליקים אש בראשי ההרים, כדי להודיע למקומות הרחוקים שנתקדש החודש, **מְשֶׁקִּלְקְלוּ הַכּוּתִים** והיו מעלים משואות ביום שלא קידשו בו החודש כדי להטעות את ישראל, **הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ שְׁלוּחִין יוֹצְאִין** להודיע אימתי נתקדש, ובמקומות שהגיעו עד החג עשו יום אחד, ובמקומות הרחוקים יותר עשו יומיים, **וְהרי אִילּוּ בָּטְלוּ כּוּתִים** ונשוב ונעלה משואות **עָבְדִינָן חַד יוֹמָא** – נשוב לעשות יום אחד בכל המקומות כבעבר, **וְכן** גם עתה **הֵיכָא דְּמָטוּ** – במקומות שמגיעים **הַשְּׁלוּחִין עָבְדִינָן חַד יוֹמָא** – עושים יום אחד, ומשמע שלא קבעו חכמים יו"ט שני תקנה לדורות. שואלת הגמרא: **וְהַשְׁתָּא דְּיַדְּעִינָן בְּקִבְּיעָא דְּיַרְחָא** – עתה שאנו יודעים בקביעות החודש בעל ידי חישוב זמני המולדות, **מַאי טַעְמָא עָבְדִינָן תְּרֵי יוֹמֵי** – מדוע אנו עושים יומיים. מבארת הגמרא: **מִשּׁוּם דְּשָׁלְחוּ מָתָם** – מארץ ישראל לבני הגולה, **הִזְהִירוּ בְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיכֶם בִּידֵיכֶם** והמשיכו לנהוג יו"ט שני, משום **דִּזְמִנִּין דְּגָזְרִי הַמַּלְכוּת גְּזֵרָה** שלא יעסקו בתורה וישתכח סוד העיבור מכם ותמשיכו לעשות יום טוב אחד בלבד, ותטעו בחשבון לעשות את החודש החסר מלא ואת החודש המלא חסר, **וְאָתֵי לְאַקְּלְקוּלֵי** – תבוא לידי מכשול שתאכלו חמץ בפסח.

* * *

דין ביצה שנולדה בראש השנה: **אִתְּמַר,** שֵׁנִי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, **רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** – אמרו שניהם, ביצה **שנוֹלְדָה בָּזֶה** – ביום ראשון של ר"ה, **אֲסוּרָה בָּזֶה** – ביום השני של ר"ה, משום ששני ימים טובים של ראש השנה שונים הם משאר ימים טובים של גלויות ותיקנום חכמים להיותם כיום ארוך, שהרי מתחילה לא מחמת הספק עשאום, **דְּתַנְּן** בראש השנה (ל:), **בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם,** יום שלשים באלול (**כּוּלּוֹ**), והיו מצפים אם יבואו עדים שיעידו שראו את הלבנה ויקדשו את החודש על פיהם בו ביום [ולמחר יהא חול, ואם לא יבואו הרי נתברר שהיום הראשון היה חול ולמחר הוא קודש], ומליל שלשים היו נוהגים יו"ט שמא יבואו עדים ביום שלשים ויקבעו הראשון קודש, **פַּעַם אַחַת נִשְׁתַּהוּ הָעֵדִים לָבֹא** עד לאחר שהקריבו תמיד של בין הערביים,

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **ו** וְכֵן קָרְנָס עב] שֶׁדָּכִין בּוֹ בְּשָׂמִים בִּמְקוֹמוֹת שֶׁמַּקְפִּידִים עָלָיו שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ תַּשְׁמִישׁ אַחֵר שֶׁלֹּא יִתְלַכְלֵךְ
2 - הֲרֵי זֶה מֻקְצֶה מֵחֲמַת חֶסְרוֹן כִּיס. אֲבָל בִּמְקוֹמוֹת שֶׁאֵין מַקְפִּידִים עָלָיו - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ אוֹ
3 מְקוֹמוֹ כִּשְׁאָר כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִפּוּר עג], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.
4 וְכֵן נֵר חָלָק הָעוֹמֵד לִכְתִיבָה עד] - הוּא מֻקְצֶה מֵחֲמַת חֶסְרוֹן כִּיס, שֶׁמַּקְפִּיד עָלָיו שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ עָלָיו שׁוּם
5 תַּשְׁמִישׁ עה] שֶׁלֹּא יִתְלַכְלֵךְ. וְעוֹד, שֶׁכֵּיוָן שֶׁמַּקְפִּיד עָלָיו שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ - אֵין עָלָיו תּוֹרַת כְּלִי כְּלָל עו], כְּמוֹ
6 שֶׁיִּתְבָּאֵר:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף ו

ביאורי הלכה

עב] קורנס – פטיש.

עג] שמלאכתו לאיסור – שאסור לדוך בשמים בשבת משום טוחן[68].

עד] העומד לכתיבה – אבל נייר שאינו חלק אינו עומד לכתיבה בלבד אלא לשאר שימושים[69] ומותר בטלטול. בזמננו שמחיר הנייר זול, אם רגיל לפעמים להשתמש בנייר העומד לכתיבה או להדפסה לשימוש המותר בשבת כגון קינוח טינוף או דבר אחר – מותר בטלטול[70].

וכן מחברת[71], דפדפת, וכל כיוצא בזה, אם רגיל להשתמש בהם לפעמים כ'סימניה' או להחזיק את דפי הספר – מותרים בטלטול[72].

עה] שום תשמיש – הכתיבה אינה נחשבת לתשמיש או מלאכה הנעשית בנייר[73], ולכך דינו ככלי העומד לסחורה שמקפידים עליו[74].

עו] כלי כלל – אפילו לא ככלי העומד לסחורה שלא בטלה ממנו תורת כלי, אבל כאן בטלה ממנו תורת כלי לגמרי[75].

ציונים והוספות

68) ראה סי' שכא ס"ז.

69) כגון המובא בסי' שא סמ"ט (נייר שנותנים בכובע להקשותו), סי' שכח סל"ד (נייר שנותנים על המכה), סי' תסא ס"ה (נייר אפיה), סי' תקח ס"ב (נייר בישול).

70) על פי המבואר להלן הערה עג שהכתיבה לא נחשבת כתשמיש של הנייר הרי הוא מותר בטלטול אפילו לצורך עצמו ככלי שמלאכתו להיתר [העומד לסחורה אלא שלא מקפיד עליו], ודלא כשש"כ פ"כ הערה נו שהוא כלי שמלאכתו לאיסור.

71) וראה שו"ת אז נדברו חי"א סי' כא שמחברת עם דפים כתובים כולה מותרת בטלטול אפילו רובה חלק כיון שמיוחדת גם לשימוש של היתר.

72) אך אם לא רגיל בכך לפעמים הרי הוא מוקצה מחמת גופו, כי עבורו נייר זה עומד רק לכתיבה או להדפסה וממילא מקפיד עליו שהרי לא יכתוב על נייר מלוכלך (ראה שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' עב), אלא אם כן השתמש בו בפועל (או ייחדו לעולם) לשימוש אחר קודם השבת.

73) אף שהנייר עומד לכתיבה אינו נחשב כתשמיש או מלאכה הנעשית בנייר, או מפני שהכתיבה לא נחשבת כמלאכה אלא כשימוש הנעשה על הנייר (בדוגמת עצים ואבנים או פשתן סרוק וצמר מנופץ דלהלן סנ"ז, וראה סברה מעין זו להלן הערה עה מ'קצות השולחן'), או משום שהנייר לא נועד לכתיבה אלא לקריאה בו, וכל זמן שלא כתבו עליו עדיין לא קיבל גדר של "ספר" או "כתב" אלא חפץ שאינו מושלם (וע"ד בגד באמצע תפירתו שהשלמת תפירתו לא נחשבת כתשמיש הנעשה בו, וכל־שכן שלא נותנת לו גדר של "כלי שמלאכתו לאיסור").

74) כשם שלא אומרים בכלי העומד לסחורה שהסחורה בו נחשבת כשימוש הנותן לו תורת כלי אלא אין לו שום תשמיש, כך גם בעומד לכתיבה ומהסברות דלעיל הערה עג.

75) שלכתחילה לא היה הנייר בגדר של כלי גמור (משום שלא עושים בו מלאכה כמבואר לעיל הערה עג), וחפץ המותר בטלטול מחמת שיש לו תורת כלי בלבד – אם מקפיד עליו בטלה ממנו תורת הכלי.

וז"ל קצות השולחן סי' קח בדה"ש ס"ק כו: ולכאורה צ"ע דלמה יבטל תורת כלי מהנייר הלא הוא עומד לכתיבה ויהי' ככלי שמלאכתו לאיסור, ונראה לומר בזה דנייר הוא דבר שאינו כלי מצד עצמו ודמי לעצים ואבנים, אלא שתשמישו משוי' לי' שיהי' תורת כלי עליו, וכיון שמקפיד שלא להשתמש בו שום דבר המותר בשבת רק לכתיבה האסורה בשבת ואינו ראוי בשבת לכלום ממילא אין עליו תורת כלי כלל, ולא דמי לכלי שמלאכתו לאיסור שאפילו מקפיד עליו שלא להשתמש בו תשמיש אחר הוי רק מוקצה מחמת חסרון כיס ולא פקע שם כלי ממנו כיון שהוא באמת כלי מצד עצמו. ע"כ. וראה שם שמציין לסעיף ג' שם מחלק בין דבר שהוא כלי ממש לדבר שאינו כלי ממש אלא שיש עליו תורת כלי מחמת שראוי להשתמש בו בשבת כגון גיזין של צמר.

ועפי"ז יש לחלק בין נייר חלק העומד לכתיבה לבין שטרות כסף ושאר מסמכים חשובים שיש להם גדר של "כלי גמור" ואם שימושם או הקריאה בהם אסורים בשבת נאסר גם טלטולם מחמת מוקצה מחמת חסרון כיס אם מקפיד עליהם (אבל לא בטלה מהם תורת כלי).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שיח, דין המבשל בשבת

יז כלי ראשון אפילו לאחר שהעבירוהו מעל האור מבשל כל זמן שהיד סולדת בו לפיכך אסור ליתן לתוכו תבלין וטוב למנוע מלתת תבלין בכלי ראשון אפילו אין היד סולדת בו כדי לעשות הרחקה וסייג לדבר אבל מלח מותר ליתן בתוכו כיון שהעבירו מעל האש שהמלח צריך בישול רב כמו בשר שור ואינו מתבשל אלא על האש ומכל מקום בשר שור אסור ליתן בכלי ראשון שאף שהבשר אינו מתבשל מכל מקום הלחלוחית שעליו מתבשל אלא אם כן שהוא יבש שאין עליו לחלוחית כלל ויש אומרים שהמלח אינו צריך בישול אלא מעט ואסור ליתנו אף בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו והמחמיר תבוא עליו ברכה.

ואם עבר ונתן מלח אפילו בכלי ראשון אפילו הוא על האש שעשה איסור המאכל מותר לפי שהמלח בטל נגד המאכל ויש חולקים ואוסרים עד מוצאי שבת:

יח וכל זה במלח שאינו מבושל אבל מלח שלנו שמתקנים אותו ע"י בישול במים מותר ליתנו בכלי ראשון לדברי הכל שאין בישול אחר בישול בדבר יבש אפילו הוא נימוח ע"י בישול זה השני כמו שנתבאר למעלה ומכל מקום המחמיר בו כמו בשאר מלח תבוא עליו ברכה:

יט אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהם מכלי ראשון שהיד סולדת בו מפני שעירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה ואם עירה אזי הקליפה אסורה מפני שנתבשלה בשבת אבל אם עירה תחלה מהכלי ראשון לתוך הקערה מותר ליתן אח"כ התבלין לקערה מפני שחום כלי שני אין בו כח לבשל ואפילו להמחמירים בכלי שני לענין איסור והיתר שסוברים שיש בו כח להבליע ולהפליט כל זמן שהיד סולדת בו מכל מקום אין בו כח לבשל אף על פי שהיד סולדת בו ואינו דומה לכלי ראשון שמבשל כל זמן שהיד סולדת בו לפי שכלי ראשון מתוך שעומד (אצל האש) על האור דפנותיו חמין ומחזיק חומו הרבה ולכך נתנו בו שיעור כל זמן שהיד סולדת בו משא"כ בכלי שני שאין דופנותיו חמין והולך ומתקרר:

* * *

כ אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין אע"פ שהיא כלי שני אסור לערות לתוכה מים צוננים שכיון שהחמין שבה הן לרחיצה מן הסתם הן חמין מאד ונתבשלים הצוננים שמתערבין בהן.

אבל מותר ליתן מהחמין שבזו האמבטי לתוך אמבטי אחרת של צונן ואפילו מכלי ראשון מותר לערות לתוך מים צוננים שלא אמרו שעירוי מכלי ראשון מבשל אלא במערה חמין על גבי תבלין וכיוצא בהן שאין החמין מתערבין ממש בתוכן אלא מכין עליהם בקילוחן ומבשלין אבל מים במים שמתערבים ממש אין כח בקלוח לבשל מים התחתונים אלא התחתונים גוברים ומצננים את העליונים.

אבל אסור ליתן חתיכת בשר חם שהיד סולדת בו לתוך רוטב צונן שכיון שאינו מתערב ממש ברוטב הרי הוא מבשל כדי קליפה סביבו טרם שיתגבר עליו הרוטב ויצננו:

כא מיחם שפינה ממנו מים חמין אסור ליתן לתוכו מים צוננין מועטין שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו אבל מותר ליתן לתוכו מים צוננים מרובים כדי להפשירן ואע"פ שע"י נתינת הצונן לתוכו הוא מצרפו ומחזיקו ונמצא מתקן כלי שכן דרך צורפי נחושת וברזל שמניחים ברזל ונחושת חמים לתוך מים צוננים בשביל שיתקשו ויתחזקו וזו היא גמר מלאכת הצורפים שהאור מפעפע המתכת וקרוב להשבר והמים מחזיקין אותו מכל מקום כיון שאינו מתכוין לתיקון הכלי אלא להפשיר המים מותר שאין כאן פסיק רישיה ולא ימות מפני שכשמצרפין הכלי מחממין אותו תחלה ביותר אבל כאן אפשר שלא יגיע לצירוף מפני שהמים מונעים אותו מלהתחמם כל כך:

כב מותר לערות מים צוננים אפילו מועטים לתוך מים חמין שהיד סולדת בו שבכלי שני אבל לא לתוך חמין שבכלי ראשון ואם הצוננים מרובים כל כך שאי אפשר שיתחממו עד שתהא היד סולדת בו רק שיפיגו צינתן מותר אפילו לתוך כלי ראשון ובלבד שלא יהיה על האש:

* * *

כג מותר להעמיד קיתון של מים או של שאר משקין צוננים בתוך כלי שני שיש בו מים חמין (ואפילו להטמינו כולו בתוכה שמותר להטמין את הצונן בדבר שאינו מוסיף הבל כמו שנתבאר בסי' רנ"ז והחמין הן נקראים דבר שאינו מוסיף הבל כמ"ש בסי' רנ"ח).

אבל בכלי ראשון אסור להעמידו אפילו להפיג צנתו בלבד גזרה שמא ישכח וישתהה שם עד שתהא היד סולדת בו ואפילו באמבטי שהומשכו לתוכה חמי טבריא מן המעיין אסור להעמידו בתוכה מפני שהיא ככלי ראשון מדברי סופרים אלא יטול מהאמבטי בכלי שני ויעמידנו בתוכו:

כד מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקין כנגד המדורה להפיג צינתן ובלבד שיתנם רחוק מהאש בענין שאינן יכולין להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו אף אם ישהה שם זמן מרובה אבל אסור ליתנם סמוך לאש במקום שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו ואפילו להניחן שם שעה מועטת שתפיג צינתן בלבד אסור גזרה שמא ישכחם וישהו שם עד שתהא היד סולדת בו והוא הדין פירות או שאר דברים הנאכלין כמות שהן חיין שאף שאינם צריכים בישול מכל מקום אם נתבשלו חייב לפיכך אסור להניחם במקום שיכולין להתבשל אם ישהו שם זמן מרובה דהיינו במקום שיכולין להתחמם עד שתהא היד סולדת בו.

אבל כל דבר שאין בו משום בישול מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה כגון תבשיל לח שנתבשל כל צרכו ועודנו חם שהיד סולדת בו או אפילו אין היד סולדת בו אלא שלא נצטנן לגמרי לפי המנהג שנתבאר למעלה שנהגו להקל בזה

או אפילו נצטנן לגמרי אלא שהוא דבר האפוי או צלוי ואין אפיה וצליה אחר אפיה וצליה אפילו נצטנן לגמרי כמו שנתבאר למעלה.

ומכל מקום לא התירו אלא כנגד המדורה אבל אסור ליתנו על האש ממש או אפילו בסמוך לה ממש אלא צריך להרחיק קצת כי יש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ויבא לחתות בגחלים אבל כשאנו מצריכים אותו להרחיק קצת יש לו בזה היכר וזכרון ולא יבא לחתות בגחלים:

* * *

כה במה דברים אמורים שמותר לחמם האפוי כשאין בו שומן אבל פת כפולה שיש בתוכה חתיכות שומן שנקרש (שקורין אינפאנד"ה) אסור להחם אותה אפילו רחוק מן האש מקום שאין היד סולדת בו ואפילו להניחה בחמה מפני שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח והרי זה דומה למרסק חתיכת ברד בשביל שיזובו מימיו שאסרו חכמים מפני שמוליד בשבת ודומה למלאכה שבורא מים הללו כמו שיתבאר בסי' ש"כ והוא הדין לשומן הנימוח.

ואפילו בדיעבד אסור מה שנימוח בשבת כמו משקין שזבו בשבת מפירות העומדים למשקין שאסורים משום גזרה שמא יסחוט הפירות כיון שהם עומדים לכך כמ"ש שם ואף שומן זה כיון שדרכו להיות זב וצלול לפיכך כשהוא קרוש הרי הוא כפירות העומדים למשקין והזב ממנו בשבת אסור עד לערב:

כו במה דברים אמורים כשנימוח שומן הרבה כל כך עד שיזוב לחוץ והרי הוא בעין לבדו שאינו מעורב בשום דבר אלא הוא ניכר בפני עצמו אבל אם מניחה בריחוק מקום כל כך בענין שאין הרבה שומן נימוח עד שיזוב לחוץ אלא מעט ממנו נימוח ונבלע בפת עצמו ואינו בעין לבד מותר אפילו לכתחלה כמו שמותר ליתן חתיכת ברד לתוך כוס של יין אע"פ שהברד נמחה לשם מפני שהוא מתערב ומתבטל ביין שבכוס ואינו בעין כמו שיתבאר שם.

ואפילו אם מקצתו זב לחוץ מעט וישנו בעין כיון שדבר מועט הוא אינו חשוב כלום ומותר ולכן מותר להחם בשבת חתיכת בשר שמן אע"פ שמקצתו זב כיון שדבר מועט הוא אבל אסור להחם קדרה שקרש שמנוניתה אפילו במקום שאין היד סולדת בו ואע"פ שיש בה רוטב הרבה ונימוח השומן בתוך הרוטב מכל מקום השומן הוא צף למעלה וישנו בעין:

* * *

כז אבל יש חולקים על כל זה ואומרים שאין איסור כלל במה שנימוח השומן ע"י שמניחו במקום חם ולא אסרו גבי חתיכת ברד אלא לרסק בידים אבל בנימוח מאליו לא גזרו ולכן מותר להחם פת זו הממולאת בשומן אפילו במקום שהיד סולדת בו שהרי אין כאן משום בישול לא בפת מפני שאין אפיה אחר אפיה ולא בשומן הקרוש שנימוח מפני שאין בישול אחר בישול בדבר יבש אע"פ שנימוח בבישול זה השני כמו שנתבאר למעלה אבל קדרה שקרש שמנוניתה אין להחם אותה אלא במקום שלא יוכל התבשיל להתחמם עד שתהא היד סולדת בו מפני שברוטב שנצטנן יש בו משום בישול כמו שנתבאר למעלה.

ולענין הלכה נהגו להחמיר לכתחלה כסברא הראשונה אבל בדיעבד יש להקל כסברא האחרונה ואפילו לכתחלה יש לסמוך במקום הצורך על סברא האחרונה כי כן עיקר.

וכן יש להקל ליתן פת הממולאת בשומן על תנור בית החורף קודם שהוסק וכשיסיקנו הנכרי גם היא תתחמם עליו לפי שאפילו לענין איסור בישול בדבר שיש בו משום בישול אין בזה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים כיון שנותן שם קודם שיתן הנכרי את האור בתנור כמו שנתבאר בסי' רנ"ג א"כ כאן שיש מתירין לגמרי יש להקל על כל פנים קודם שהוסק התנור ומכל מקום אין להקל בפני עם הארץ ויש לעשות על ידי נכרי:

כח ולדברי הכל מותר ליתן שומן מהותך שנקרש על גבי מיני קמחים וקטניות רותחים ובלבד שלא ירסקנו בידים אלא יניחנו על גביהן או בתוכן והוא נימוח מאליו שהרי מה שנימוח אינו בעין אלא נכנס בתוכן אבל על גבי צלי חם יש להסתפק אם מותר ליתן עליו שומן קרוש שיהא נימוח מאליו שכיון שאין הנימוח נכנס בתוכו אלא צף על גביו יש לדמותו לקדרה שקרש שמנוניתה שנוהגין להחמיר לכתחלה:

* * *

כט אסור ליתן צונן על המיחם אפילו להפשיר כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה הצונן מונח עליו הרבה היה בא לידי בישול דהיינו שתהא היד סולדת בו שדין מניח על גבי מיחם כדין מניח כנגד המדורה אבל אם אינו חם כל כך מותר:

ל האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור אם אינן מבושלין כל צרכן לא יוציא מהם בכף שנמצא מגיס ויש בזה משום בישול כמ"ש למעלה אבל אם נתבשלו כל צרכן מותר להגיס בהן לאחר שהעבירן מעל גבי האור אבל צמר שביורה אע"פ שקלט העין אסור להגיס בו (משום צובע) שכן דרך הצבעין להגיס בו תמיד כדי שלא יחרך.

ויש מחמירין גם בקדרה בכל ענין והעיקר כסברא הראשונה והרוצה להחמיר יחמיר בהגסה ממש אבל להוציא בכף אין להחמיר כלל בנתבשלה כל צרכה ואינה על האש:

לא אסור לטוח שמן ושום על גבי הצלי בעודו חם שהיד סולדת בו אפילו נצלה מבעוד יום דמכל מקום יתבשל השום והשמן אבל שומן שנקרש אין בו משום בישול אלא שיש להסתפק בו מצד אחר כמו שנתבאר למעלה:

חלק סימן שיט דין הבורר בשבת

א הבורר הוא מאבות מלאכות שכן במשכן היו בוררים הפסולת מתוך הסממנים לפיכך כל הבורר פסולת מתוך האוכל אפילו בידו אחת ואפילו כדי לאכול לאלתר חייב.

אבל הבורר אוכל מתוך הפסולת כדי לאכול לאלתר אינו חייב אלא אם כן בורר בנפה או כברה שזהו דרך ברירתו אבל אם בירר בקנון או תמחוי פטור מן התורה אבל אסור

מדברי סופרים גזרה משום נפה וכברה ואם בורר האוכל בידו כדי לאכול לאלתר מותר מפני שנטילת האוכל מתוך הפסולת כדי לאכלו מיד אין זה מעין מלאכה כלל שדרך אכילה כך הוא שהרי אי אפשר לאכול הכל האוכל עם הפסולת ולא אסרתו תורה אלא לעשותו בכלי המיוחד לכך דהיינו נפה וכברה אבל נטילת הפסולת אין זו דרך אכילה אלא דרך תיקון האוכל שיהא ראוי לאכילה הרי זו מלאכה גמורה ולפיכך אפילו אם האוכל מרובה על הפסולת ויש טורח יותר בברירת האוכל אעפ"כ לא יבורר הפסולת אפילו כדי לאכול לאלתר:

* * *

ב וכן הבורר אוכל מתוך הפסולת שלא לאכול לאלתר אלא להניחו לאכלו לאחר זמן אפילו בו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב לפי שלא שייך כאן לומר דרך אכילה כך הוא כיון שאינו אוכל לאלתר:

ג ואינו קרוי לאלתר אלא סמוך לסעודה ממש אבל אם לא יאכל עד לאחר שעה אסור אך כל שהוא סמוך לסעודה מותר לברור לצורך כל אותה סעודה אף על פי שתימשך איזה זמן ואפילו אחרים מסובין עמו מותר לברור לצורך כולם ואם נשתייר מברירתו עד לאחר הסעודה אין בכך כלום כיון שבירר בהיתר ובלבד שלא יערים:

ד אין איסור משום בורר אלא בבורר פסולת מאוכל או להיפך אבל אם בורר אוכל מאוכל אפילו אינו חפץ לאכול כלל אלא אחד מהם והשני נוטלו וזורקו אינו נקרא פסולת בשביל כך הואיל והוא ראוי לאכילה ולפיכך מותר לברור אותו מתוך האוכל שחפץ לאכול ואין בזה משום בורר פסולת מתוך אוכל.

ואם אינו ראוי לאכילה אלא מתוך הדחק אף על פי שאינו נקרא פסולת גמור ואין איסור בברירתו מן התורה מכל מקום אסור מדברי סופרים כמו בפסולת גמור ולכן אסור להסיר העלין המעופשים מן הירק (שקורין שלאטי"ן) אפילו אם הן ראויין לאכילה ע"י הדחק אלא יבורר הירק מן העלין דהיינו האוכל מתוך הפסולת וצריך ליזהר שלא לברור עד לאחר יציאת בית הכנסת שיהא סמוך לסעודה ממש ואז מותר לברור כל מה שצריך לאכול ממנו באותה סעודה:

ה במה דברים אמורים שמותר לברור אוכל מאוכל כשהכל מין אחד אבל אם היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים ורוצה לברור לאכול אחד מהם לאלתר ולהניח השני לאכלו לאחר זמן הרי אותו המין שרוצה לאכלו לאלתר נקרא אוכל והשני חשוב כפסולת ולכן צריך לברור בידו אותו שרוצה לאכלו לאלתר מתוך השני דהיינו אוכל מתוך הפסולת ולא להיפך ואם בוררו ומניחו לאכלו לאחר זמן אפילו לבו ביום חייב:

'לקוטי תורה' פרשת נצבים – הפרשה החסידית

כִּי קָרֹב[1]

"**כִּי**[2] קָרוֹב תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגֻנָּה זַרְעֶיהָ תַּצְמִיחַ, כֵּן אַדְנַ"י הֲוָיָ"ה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה כו'"[3]:

הִנֵּה כָּל הַנְּבִיאִים לֹא נִתְנַבְּאוּ[4] עַל מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת – רַק לְעִנְיָן אֲכִילַת פֵּירוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם־הַזֶּה בְּשָׂכָר גַּשְׁמִי לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל לְעִנְיָן הַשָּׂכָר הָרוּחָנִי שֶׁיֵּשׁ בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה מִצַּד עַצְמָהּ, כִּי "שְׂכַר מִצְוָה – מִצְוָה"[5] – עַל זֶה נֶאֱמַר (יְשַׁעְיָה סד, ג): "עַיִן **לֹא רָאָתָה** כו'"[6], וְלֹא דִּבְּרוּ הַנְּבִיאִים בָּזֶה כְּלָל, וְזֶה יִתְגַּלֶּה לֶעָתִיד־לָבֹא בִּתְחִיַּית־הַמֵּתִים.

אַף אַף עַל פִּי כֵן יֶשְׁנוֹ בְּהֶעְלֵם בְּכָל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל

---

1) (נֶאֱמַר בְּשַׁבָּת פָּרָשַׁת נִצָּבִים וַיֵּלֶךְ, כג אֱלוּל תקס"ו. נוֹסַח הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ הוּא עַל פִּי הַנְּחָת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי, נְדְפְּסָה בְּתוֹרָה אוֹר לְעִמְּבֶערג תרי"א עַמּוּד כה, ד וּבְנוֹסַח מְתוּקָן עַל פִּי גּוּף כְּתַב יָד קָדְשׁוֹ – מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ו חֵלֶק ב עַמּוּד תש. קִצּוּרִים מֵהַצְּמַח צֶדֶק – שָׁם עַמּוּד תשט. נוֹסַח אַחֵר – הַנְּחַת רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן – נִמְצָא בִּכְתַב יָד וְלֹא נִדְפַּס לְעֵת עַתָּה.

מְיוּסָּד עַל מַאֲמָר זֶה: דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי כָּאָרֶץ" מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – נִצָּבִים (דְּבָרִים חֵלֶק ג) עַמּוּד תתצח. הַנְּחוֹת תקע"ז עַמּוּד שמ.

הַמַּאֲמָר בְּשִׁנּוּיִים, הוֹסָפוֹת וְקִיצּוּרִים מִשָּׁנַת תקצ"א – אוֹר הַתּוֹרָה נִצָּבִים (דְּבָרִים בֶּרֶךְ ו) עַמּוּד ב'תג.

לִכְלָלוּת הַמַּאֲמָר – רְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים בֶּרֶךְ ג עַמּוּד תתקמח וְאֵילֶךָ. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי כָּאָרֶץ" תשי"ט – תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תשי"ט עַמּוּד רנט.

בְּגוּף כְּתַב יָד קֹדֶשׁ 1101 בְּשוּלֵי הַגִּלָּיוֹן: הַעֲלָאַת מַ"ן לְאָרֶץ יַצְמִיחַ נַר"נ עַצְמָן. נַפְשִׁי אֶשָּׂא כו'. ע' עֲלֵי בְאֵר).

2) (יְשַׁעְיָה סא, יא. הַפִּטְרַת פָּרָשַׁת נִצָּבִים וְכֵן נִצָּבִים וַיֵּלֶךְ כְּשֶׁהֵן מְחוּבָּרוֹת).

3) (וְעַיֵּין בַּזֹּהַר תְּרוּמָה, קס"ו, ב' (שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן מַה שֶׁכָּתוּב "אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק" (תְּהִלִּים צז, יא) דְּהַיְינוּ "אוֹר שֶׁנִּבְרָא בַּיּוֹם רִאשׁוֹן" שֶׁזָּרְעוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּגַן עֵדֶן עַל יְדֵי צַדִּיק, יְסוֹד אָבָא, שֶׁהוּא "גְּנָנָא דְּגִנְתָּא וְאוֹלִיד וְאַצְמַח וְעָבִיד פֵּירִין", וְזֶהוּ "וּכְגֻנָּה זַרְעֶיהָ תַּצְמִיחַ". – אוֹר הַתּוֹרָה עַל הַפְּסוּק – נַ"ך בֶּרֶךְ א עַמּוּד רפט)).

4) (בְּרָכוֹת לד, ב. שַׁבָּת סג, א מוּבָא בְּרַשֵּׁ"י עַל הַפְּסוּק בִּישַׁעְיָה סד, ג: כָּל הַנְּבִיאִים לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל לְעוֹלָם הַבָּא – עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹקִים זוּלָתֶךָ. וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה נַ"ך בֶּרֶךְ א עַמּוּד דש בְּשֵׁם מַהַרְשָׁ"א. שָׁם עַמּוּד שה סָעִיף ו).

5) (אָבוֹת פֶּרֶק ד, מִשְׁנָה ב).

6) וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה עַל פָּסוּק "מְנוֹרַת זָהָב" (לְעֵיל בְּהַעֲלוֹתְךָ לד, א).

(עַיֵּין מִזֶּה בְּלֶחֶם מִשְׁנָה סוֹף הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה [פֶּרֶק ח, הֲלָכָה ז] – הַגְּהַת הַצְּמַח צֶדֶק תקס"ו עַמּוּד תשט)

בְּבְחִינַת עֲבוֹדָה גַּם עַתָּה בַּעֲשׂוֹתוֹ הַמְּצוָה, וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים נִתְגַּלֶּה מִן הַהֶעְלֵם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "כֵּן אַדְ' הֶוְיָ"ה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה כו'".

וּלְהָבִין בֵּיאוּר עִנְיָן זֶה:

הִנֵּה בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה אוֹמְרִים "הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ"[7] כו'. וְלִכְאוֹרָה אֵין לָזֶה טַעַם: דְּבִשְׁלָמָא בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הַ"מֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דִּין וְכִסֵּא רַחֲמִים"[8] – אוֹמְרִים "הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ"[9], אֲבָל בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה שֶׁאַחֲרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, מֵאֵיזֶה טַעַם אוֹמְרִים "הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ", "הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט"?

וְגַם מַהוּ עִנְיַן "הַמֶּלֶךְ" אֵצֶל "הַקָּדוֹשׁ", כִּי קְדוּשָׁה עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּמְלוּכָה עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ[10].

וְיוּבָן כָּל זֶה בְּהַקְדִּים תְּחִלָּה עִנְיַן יְרִידַת הַנְּשָׁמוֹת בָּעוֹלָם־הַזֶּה שֶׁהִיא "יְרִידָה לְצוֹרֶךְ עֲלִיָּיה", וְהַיְינוּ עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו כו'"[11].

כִּי הִנֵּה יָדוּעַ כִּי "יִשְׂרָאֵל עָלוּ **בְּמַחֲשָׁבָה**"[12] – פֵּירוּשׁ: כִּי **הַמַּלְאָכִים** נִמְשְׁכוּ מִבְּחִינַת **דִּבּוּר** הָעֶלְיוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים לג, ו): "**וּבְרוּחַ פִּיו** כָּל צְבָאָם"[13], אֲבָל **הַנְּשָׁמוֹת** נִמְשְׁכוּ מִבְּחִינָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר, דְּהַיְינוּ מִבְּחִינַת **מַחֲשָׁבָה־עֵילָּאָה.**

וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם הוּא:

כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל לְמַטָּה, הִנֵּה הַדִּיבּוּר נִמְשָׁךְ מֵהֶבֶל הַלֵּב שֶׁנִּמְשָׁךְ וְנַעֲשֶׂה קוֹל וְדִיבּוּר עַל יְדֵי הַקָּנֶה, וְהַהֶבֶל וְהַקּוֹל נִמְשָׁךְ מֵהַגּוּף הַחוֹמְרִי[14], וְגַם יוֹצֵא וְנִתְפַּשֵּׁט בָּאֲוִיר הָעוֹלָם וְנַעֲשֶׂה בְּחִינַת נִפְרָד מֵעַצְמִיּוּת הָאָדָם. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁמִּתְאַחֶדֶת עִם הַשֵּׂכֶל, הִנֵּה הִיא הִתְפַּשְׁטוּת הַשֵּׂכֶל וְלֹא הִתְפַּשְׁטוּת גּוּפָנִי, וְגַם אֵינֶנָּה נַעֲשֵׂית בְּחִינַת נִפְרָד מֵעַצְמִיּוּת הָאָדָם כִּי אַדְרַבָּה, הִיא מְיוּחֶדֶת בְּעַצְמוּתוֹ, כִּי הַדִּבּוּר הוּא הֵיוֹצֵא וְנִמְשָׁךְ לְזוּלָתוֹ וְלֹא הַמַּחֲשָׁבָה.

וּכְדוּגְמָא זֹאת יוּבָן לְמַעְלָה מַעֲלַת הַנְּשָׁמוֹת עַל הַמַּלְאָכִים וּשְׁאָר כָּל הַנִּבְרָאִים:

שֶׁכּוּלָּם נִבְרְאוּ עַל יְדֵי עֲשָׂרָה **מַאֲמָרוֹת**, וּכְמַאֲמַר רַז"ל: "וְעוֹף יְעוֹפֵף" (בְּרֵאשִׁית א, כ) – "**וְעוֹף** – זֶה מִיכָאֵל כו'"[15]. (שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הִתְפַּשְּׁטוּת **גּוּפָנִי**, כַּנּוֹדָע שֶׁהַמַּלְאָכִים שָׁרְשָׁן מֵחִיצוֹנִיּוּת[16] הַכֵּלִים שֶׁהֵם בְּחִינַת גּוּף כו', וּנְשָׁמוֹת – מֵהַפְּנִימִית).

אֲבָל "**יִשְׂרָאֵל** עָלוּ **בְּמַחֲשָׁבָה**" קוֹדֶם שֶׁבָּא הַדִּיבּוּר בְּי' מַאֲמָרוֹת. וְהַיְינוּ "בְּרֵאשִׁית – בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ רֵאשִׁית"[17] לְפִי שֶׁ"עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה", וְלָכֵן הָיוּ גַּם כֵּן קוֹדֶם שִׁשֶּׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, שֶׁגַּם קוֹדֶם יְרִידָתָן בָּעוֹלָם־הַזֶּה עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה־עֵילָּאָה לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַמַּלְאָכִים כו', אִם כֵּן צָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן הַ"יְרִידָה צוֹרֶךְ עֲלִיָּיה" – מַהוּ הָעֲלִיָּיה עוֹד יוֹתֵר?[18]

וְהָעִנְיָן:

דְּהִנֵּה כְּתִיב (מִשְׁפָּטִים כב, ל): "וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי", וּכְתִיב (יִרְמְיָה ב, ג): "קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה'", וְאָמְרוּ רַז"ל[19] עַל פָּסוּק (קְדוֹשִׁים יט, ב) "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ": "יָכוֹל כָּמוֹנִי? תַּלְמוּד לוֹמַר "כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי" (שָׁם) – קְדוּשָׁתִי לְמַעְלָה מִקְּדוּשַׁתְכֶם".

וְצָרִיךְ לְהָבִין אֵיךְ קָא סָלְקָא דַעְתָּךְ שֶׁיִּהְיוּ "כָּמוֹנִי"[20], עַד שֶׁהוּצְרַךְ לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁ"קְדוּשָׁתִי לְמַעְלָה כו'"?

אַךְ הָעִנְיָן כִּי יֵשׁ בְּחִינַת **קֹדֶשׁ** וּבְחִינַת **קָדוֹשׁ**:

פֵּירוּשׁ: "**קֹדֶשׁ**" הוּא מַה שֶּׁהוּא **מוּבְדָּל** מִבְּחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת וְ"לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ

---

7) (בְּרָכוֹת יב, ב. טור וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן הִלְכוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה רֵישׁ סִימָן תקפב).

8) (רְאֵה רֹאשׁ הַשָּׁנָה ח, סוֹף עַמּוּד א. טז, א־ב. וּרְאֵה וַיִּקְרָא רַבָּה כט, ח. שֻׁלְחָן עָרוּךְ אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן שָׁם רֵישׁ סִימָן תקפד).

9) (בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים הַנְּחוֹת תקע"ז עַמּוּד שמ: דְּבִשְׁלָמָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִיחָא, שֶׁאָז הוּא "זְכָרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן", לִבְחִינַת מַחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה, "אָנָא אֶמְלוֹךְ", וְלָכֵן אוֹמְרִים "הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ").

10) ("שֶׁ"אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם" שֶׁהוּא עִנְיַן הִתְפַּשְּׁטוּת עַל זוּלָתוֹ, וְקָדוֹשׁ הוּא בְּחִינַת מוּבְדָּל וְנִמְצָא לְפִי זֶה שֶׁמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ הַמָּה שְׁנֵי הֲפָכִים" – (הַנְּחוֹת תקע"ז). וְלָמָּה תִּיקְנוּ לוֹמַר זֶה בְּבִרְכַּת "אַתָּה קָדוֹשׁ" וְלֹא בְּשְׁאָר בְּרָכוֹת).

11) (נוֹסַח בִּרְכַּת הַמִּצְוֹת).

12) (בְּרֵאשִׁית רַבָּה רֵישׁ פָּרָשָׁה א).

13) (צְבָאָם: "הֵם הַמַּלְאָכִים וְהַגִּלְגַּלִּים". מְצוּדַת דָּוִד).

14) (וְעַיֵּין בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" (סִימָן ה) דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם").

15) (זֹהַר חֵלֶק א מו, ב. וּרְאֵה בְּרָכוֹת ד, סוֹף עַמּוּד ב (וּבְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י): בְּמִיכָאֵל כְּתִיב (יְשַׁעְיָה ו, ו) וַיָּעָף אֵלַי (בִּפְרִיחָה אַחַת וְלֹא הִרְגִּיעַ בֵּינְתַּיִם) . . תָּנָא מִיכָאֵל בְּאַחַת (בִּפְרִיחָה אַחַת)".

וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ה דַּף תתקיח סוֹף עַמּוּד ב: וּבְרִבּוּת פָּרָשָׁה א' וְסוֹף פָּרָשָׁה ג אָמְרוּ "בַּחֲמִישִׁי נִבְרְאוּ הַמַּלְאָכִים שֶׁנֶּאֱמַר וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ, וּכְתִיב וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף". וְאֶפְשָׁר לוֹמַר הַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ [בְּזֹהַר שָׁם] "וְעוֹף זֶה מִיכָאֵל" כִּי "מִיכָאֵל בְּאַחַת", "יְעוֹפֵף זֶה גַּבְרִיאֵל" כִּי "גַּבְרִיאֵל בִּשְׁתַּיִם". וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ג דַּף תקנז, א בְּשֵׁם מַהַרְשָׁ"א בְּעִנְיַן "מִיכָאֵל בְּאַחַת וְגַבְרִיאֵל בִּשְׁתַּיִם").

16) (עֵץ חַיִּים שַׁעַר כח פֶּרֶק א. וּרְאֵה סֵפֶר הַלִּקּוּטִים דַא"ח צֶמַח צֶדֶק עֵרֶךְ מַלְאָכִים וּנְשָׁמוֹת עַמּוּד תסד וְאֵילָךְ).

17) (נִסְמָן לְעֵיל מז, א).

18) (וְעַיֵּין מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְשַׁמְתִּי כַּדְכֹד" (לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כז, א)).

19) (וַיִּקְרָא רַבָּה כד, ט).

20) (רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא כֶּרֶךְ א עַמּוּד קה. וּרְאֵה לְקַמָּן דְּרוּשִׁים לְיוֹם הַכִּפּוּרִים עא, א).

כְּלָל"[21], אַךְ **קָדוֹשׁ** בְּוָי"ו הוּא בְּחִינַת **הַמִּשְׁכָּה**, הַיְינוּ הָאָרָה הַנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן הַמּוּבְדָּל מֵהָעוֹלְמוֹת לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בְּהָעוֹלְמוֹת.

שֶׁעַצְמוּת בְּחִינַת הַקֹּדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן אִי אֶפְשָׁר לוֹ לִהְיוֹת נִתְפָּס וּמִתְלַבֵּשׁ בְּהָעוֹלְמוֹת, כִּי אֵין בִּיכוֹלֶת הָעוֹלְמוֹת לְהָכִיל בְּחִינָה זוֹ דְּקֹדֶשׁ עַצְמוֹ, וּכְמַאֲמַר "קֹדֶשׁ – מִלָּה בְּגַרְמֵיהּ הוּא" (בַּזֹּהַר אֱמוֹר, דַף צ"ד, ב'), שֶׁבְּגִילּוּי בְּחִינָה זוֹ הָיוּ הָעוֹלְמוֹת בְּטֵלִים בְּמְציאוּת לְגַמְרֵי, רַק הָאָרָה מְצוּמְצֶמֶת נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת **קֹדֶשׁ** לְהִתְלַבֵּשׁ בְּהָעוֹלְמוֹת, וְזֶהוּ בְּחִינַת **קָדוֹשׁ** בְּוָי"ו, שֶׁהַוָּי"ו הוּא בְּחִינַת הַמִּשְׁכָּה.

וְזֶהוּ עִנְיָן שֶׁהַמַּלְאָכִים אוֹמְרִים ג' פְּעָמִים "קָדוֹשׁ"[22], שֶׁהֵם ג' בְּחִינוֹת הַמִּשְׁכוֹת מִבְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן, שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּג' מַדְרֵגוֹת מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, עַד שֶׁאַחַר ג' בְּחִינוֹת אֵלּוּ הוּא נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת "הַוָּי"ה צְבָאוֹת" לִהְיוֹת מְהַוֶּה "צִבְאֵי צְבָאוֹת"[23] שֶׁבְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים, "**אֶלֶף אֲלָפִים** (דְּנִיֵּאל ז, י) – גְּדוּד אֶחָד כו'"[24].

וג' מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ הַיְינוּ: שֶׁמִּתְחִלָּה יוֹרֵד אוֹר מִבְּחִינַת **קֹדֶשׁ** וּמִתְלַבֵּשׁ בְּמַחֲשָׁבָה, וְאַחַר כָּךְ מִמַּחֲשָׁבָה לְמִדּוֹת, וּמִמִּדּוֹת לְדִבּוּר, עַד שֶׁנִּמְשָׁךְ לְהַוּוֹת "צִבְאֵי צְבָאוֹת" הָעֶלְיוֹנִים שֶׁהִתְהַוּוּתָם מִבְּחִינַת הַדִּבּוּר וּכְדִכְתִיב (תְּהִלִּים לג, ו): "**וּבְרוּחַ פִּיו** כָּל צְבָאָם"[25].

וְהִנֵּה בֶּאֱמֶת אֵין עֲרוֹךְ כְּלָל בְּחִינַת הָאָרָה זֶהוּ לְגַבֵּי עַצְמוּת בְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן – כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁאֵין עֲרוֹךְ זִיו הַשֶּׁמֶשׁ לְגַבֵּי הַשֶּׁמֶשׁ וְאֵין הַזִּיו פּוֹעֵל בּוֹ **שׁוּם שִׁינּוּי** – וְכָךְ כְּתִיב (מַלְאָכִי ג, ו): "אֲנִי הַוָּי"ה **לֹא שָׁנִיתִי**".

וְהִנֵּה נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, עַל יְדֵי שֶׁמְּקַיְּימִין הַמִּצְוֹת בָּעוֹלָם־הַזֶּה בְּהִתְלַבְּשׁוּתָן בְּגוּפִים, עַל יְדֵי זֶה הֵם מִתְעַלִּים לִבְחִינַת **קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן**, שֶׁהוּא בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת **קָדוֹשׁ** בְּוָי"ו, וְזֶהוּ "וְאַנְשֵׁי **קֹדֶשׁ** תִּהְיוּן לִי", עַל יְדֵי "מַמָּשׁ"[26], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּזֹהַר מִשְׁפָּטִים (דַף קכ"א, סוֹף עַמּוּד א').

וְזֶהוּ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים "אֲשֶׁר **קִדְּשָׁנוּ** בְּמִצְוֹתָיו" – פֵּירוּשׁ: בִּבְחִינַת קֹדֶשׁ עַצְמוֹ. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי **מִצְוֹתָיו** דַּוְקָא, שֶׁהַמִּצְוֹת הֵם בְּחִינַת רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה, וּכְעִנְיַן "שְׁתוֹק כָּךְ עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה"[27].

וְזֶהוּ שֶׁ**תַּרְיַ"ג** מִצְוֹת דְּאוֹרַיְיתָא עִם ז' מִצְוֹת דְּרַבָּנָן הֵם "**תר"ך** עַמּוּדֵי אוֹר"[28], לְפִי שֶׁהֵם בִּבְחִינַת **פְּתֶר עֶלְיוֹן**, לְשׁוֹן **פּוֹתֶרֶת**[29] וּמַקִּיף מִלְּמַעְלָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת קֹדֶשׁ וּמוּבְדָּל, רַק מַקִּיף מִלְּמַעְלָה, בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" כו', וְעַל יְדֵי זֶה "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו כו'".

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[30] "עֲתִידִים צַדִּיקִים שֶׁיֹּאמְרוּ לִפְנֵיהֶם **קָדוֹשׁ**": כִּי עִנְיַן אֲמִירַת **קָדוֹשׁ** בְּוָי"ו – לְהַמְשִׁיךְ הָאָרָה מִבְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן לְהָעוֹלְמוֹת שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת קָדוֹשׁ, לָכֵן לְפִי שֶׁלָּעָתִיד־לָבֹא יִתְעַלּוּ הַצַּדִּיקִים בִּבְחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן, וּכְמַאֲמַר "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ"; "וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי כו'", עַל כֵּן "יֹאמְרוּ לִפְנֵיהֶם **קָדוֹשׁ**" – לְהַמְשִׁיךְ מֵהֶם הָאָרָה וּבְחִינַת וָי"ו שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת קָדוֹשׁ כו'.

וְזֶהוּ "וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים" (שְׁלַח טו, מ) – שֶׁהַמִּצְוֹת מְבִיאִים לִידֵי קְדוּשָׁה כַּנַּ"ל, וּפֵירוּשׁ "קְדוֹשִׁים **לֵאלֹקֵיכֶם**" הַיְינוּ שֶׁיִּהְיוּ צְרוּרִים "בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה'" (שְׁמוּאֵל־א כה, כט), וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים לג, א): "רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּה'".

וְהִנֵּה גִּילּוּי בְּחִינָה זוֹ יִהְיֶה לָעָתִיד־לָבֹא שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר "עַיִן לֹא רָאָתָה כו'", וְעַכְשָׁיו הוּא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה, אַךְ קְצָת גִּילּוּי מִבְּחִינָה זוֹ נִמְשָׁךְ לְהָאִיר לְנֶפֶשׁ הָאָדָם בַּעֲבוֹדָה הָאָרָה מִבְּחִינַת קְדוּשָׁה זוֹ[31], וְזֶהוּ עִנְיַן בְּרִכַּת הַמִּצְוֹת שֶׁאוֹמְרִים "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו".

וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "**בָּרוּךְ**": שֶׁיִּהְיֶה בָּרוּךְ וְנִמְשָׁךְ[32] מֵעַצְמוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת מֵאִיר וּמִתְגַּלֶּה עַד שֶׁיִּהְיֶה בִּבְחִינַת "**אַתָּה**" – לְנֹכַח. וְהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא עַל יְדֵי שֵׁם "**הַוָּי"ה**" וּבְחִינַת "**מֶלֶךְ הָעוֹלָם**" – כִּי מִדַּת הַמַּלְכוּת הִיא מְקוֹר הָעוֹלְמוֹת וּמִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת זְמַן וּמָקוֹם כְּמַאֲמַר: מֶלֶךְ, מָלָךְ, וְיִמְלוֹךְ[33] כו'; "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים כו', דּוֹר וָדוֹר כו'" (תְּהִלִּים קמה, יג). וּלְכָךְ עַל יְדֵי קַבָּלַת־עוֹל

---

21) (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פָּתַח אֵלִיָּהוּ").

22) (יְשַׁעְיָה ו, ג: "וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ").

23) (רְאֵה בְּרָכוֹת לא, ב).

24) (חֲגִיגָה יג, ב).

25) (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רְנִי וְשַׂמְחִי" (תּוֹרָה אוֹר מִקֵּץ לו, א)).

26) (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִכָּל זֶה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן" (לִקְמָן יוֹם הַכִּפּוּרִים סט, סוֹף עַמּוּד ב וְאֵילָךְ. ע, ג וְאֵילָךְ)).

27) (מְנָחוֹת כט, ב).

28) (פַּרְדֵּס שַׁעַר ח, פֶּרֶק ג. וּרְאֵה הַנִּסְמָן בְּאוֹר הַתּוֹרָה נְצָבִים (דְּבָרִים כֶּרֶךְ ו) עַמּוּד ב'תו. לְעֵיל בְּחֻקּוֹתַי מו, ב).

29) (כֶּתֶר . . כּוֹתֶרֶת: רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר אַבָּא וְאִימָא פֶּרֶק ג. שַׁעַר מוֹחִין דְּצֶלֶם פֶּרֶק ב. שַׁעַר דְּרוּשֵׁי הַצֶּלֶם דְּרוּשׁ ה. שַׁעַר תִּקּוּן הַנּוּקְבָא פֶּרֶק ב).

30) (בָּבָא בַּתְרָא עה, ב).

31) (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר: בְּפָרָשַׁת רְאֵה עַל פָּסוּק "וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ" (כ, א. כא, ד). וְעַל פָּסוּק "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת" (לְעֵיל מַטּוֹת פא, א וְאֵילָךְ). וּבִשְׁאָר דּוּכְתֵּי).

32) ("בָּרוּךְ מִלְּשׁוֹן "הַמְבָרֵיךְ הַגֶּפֶן" (כִּלְאַיִם רֵישׁ פֶּרֶק ז) שֶׁכּוֹפֵף רֹאשׁ הַזְּמוֹרָה לְאָרֶץ וּמִשָּׁם צוֹמֵחַ גֶּפֶן אַחֵר". תּוֹרָה אוֹר מִקֵּץ לז, ג).

33) (ה' מֶלֶךְ. ה' מָלָךְ. ה' יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד. נוֹסַח הַתְּפִלָּה לִפְנֵי "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר". רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א לד, א).

מַלְכוּת־שָׁמַיִם יוּמְשַׁךְ גִּילוּי בְּחִינָה זוֹ בַּנֶּפֶשׁ לִהְיוֹת "**אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו** כו'", וְהוּא לִהְיוֹת בַּנֶּפֶשׁ בְּחִינַת אַהֲבָה־רַבָּה כו' הַנִּקְרָא בְּשֵׁם **קְדוּשָׁה** שֶׁמְּקַבֶּלֶת מִקֹּדֶשׁ – בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין"[34].

וְהִנֵּה בְּעִנְיַן בְּרִכַּת הַמִּצְוֹת אָמְרוּ רַז"ל[35]: "**עוֹבֵר לַעֲשׂוּיָתָן**", וְ"**עוֹבֵר** – לִישָׁנָא דְּ**אַקְדּוּמֵי** הוּא"[36]. גַּם **עוֹבֵר** לְשׁוֹן **מַקִּיף**, כְּמוֹ "עוֹבֵר **לַסּוֹחֵר**" (חַיֵּי שָׂרָה כג, טז) – לְשׁוֹן "**סְחוֹר סְחוֹר**"[37].

וְהַיְינוּ שֶׁמַּמְשִׁיכִין תְּחִלָּה בְּחִינַת מַקִּיף, שֶׁיִּהְיֶה **מַקִּיף לַעֲשׂוּיָתָן**, רוֹצֶה לוֹמַר: לְמַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה כו', כִּי הַמִּצְוֹת הֵן מְלוּבָּשׁוֹת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים כְּמוֹ טַלִּית וּתְפִילִין, וּכְדֵי שֶׁיּוּמְשַׁךְ אוֹר קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן לִשְׁכּוֹן בְּדָבָר גַּשְׁמִי צָרִיךְ לְהַקְדִּים הֲכָנָה לָזֶה קוֹדֶם עֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה, וְהוּא בְּבִרְכַּת הַמִּצְוָה שֶׁיַּמְשִׁיךְ בְּחִינַת מַקִּיף עַל מַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה כו'.

וְזֶהוּ "לִישָׁנָא דְּ**אַקְדּוּמֵי**" – לְהַקְדִּים לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת "מַקִּיף לַעֲשׂוּיָתָן" מֵ"רֵישׁ כָּל דַּרְגִּין", לִהְיוֹת "בָּרוּךְ" וְנִמְשָׁךְ בְּ"מֶלֶךְ הָעוֹלָם", וַאֲזַי אַחַר כָּךְ יוּכַל לְהַמְשִׁיךְ גִּילוּי אוֹר קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן גַּם בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה כו'[38].

וּבָזֶה יוּבַן עִנְיַן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא צוֹרֶךְ עֲלִיָּיה, הֲגַם שֶׁגַּם מִתְּחִלָּה "עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה", אַךְ כִּי הָעֲלִיָּיה הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת מַחֲשָׁבָה, דְּהַיְינוּ בִּבְחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן שֶׁמּוּבְדָּל מִכָּל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְחִינַת מַחֲשָׁבָה מִקַּבֶּלֶת רַק הֶאָרָה בְּעָלְמָא מִבְּחִינַת קָדוֹשׁ בְּרִי"ו כו'[39]. :

34) (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת שְׁלַח עַל פָּסוּק "מְקוֹשֵׁשׁ עֵצִים" (מב, ב וְאִילָךְ). וְעַיֵּין בְּרַעֲיָא־מְהֵימְנָא פָּרָשַׁת אֱמוֹר, דַף צ"ג, א' בְּעִנְיַן קֹדֶשׁ, קָדוֹשׁ, קְדוּשָׁה (רְאֵה לְעֵיל אֱמוֹר לב, סוֹף עַמּוּד ג)).

35) (מִלְּשׁוֹן הַקְדָּמָה. פְּסָחִים ז, ב).

36) (פְּסָחִים שָׁם).

37) (רְאֵה עֲבוֹדָה זָרָה יז, א).

38) (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מֵעִנְיַן בְּרִכַּת הַמִּצְוֹת: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאֶתְחַנַּן אֶל כו'" (לְעֵיל ג, ב). וּבַבִּיאוּר עַל פָּסוּק "אֵלֶּה מַסְעֵי" (לְעֵיל מַסְעֵי צב, ג). וְעַיֵּין בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְסוּסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה" שֶׁבְּשִׁיר הַשִּׁירִים (יב, א)).

39) (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְשַׁמְתִּי כִּדְכֹד" (לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כד, ד וְאִילָךְ)).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(טו) **ויובן** זה בעבודת ה' כמ"ש במ"א ע"פ (איוב כח, כח) הן יראת ה' היא חכמה דיראה תתאה בחי' ביטול כדומם כמו נאלמתי דומיה כתפלת י"ח בלחש אין מלה בלשוני שהוא בטול היש בתכלית שרשו מגיע בבחי' בטול דאין בעצם דפנימית ח"ע שהוא נקודה די' דחכמה הנ"ל. וכמ"ש בר"מ בענין דחילו ורחימו רחימו דחילו דיר"ת שרשו ביר"ע. וז"ש הן יראת ה' כו' משום דנתב"ס דוקא וכמ"ש (קהלת יב, יג) סוף דבר הכל כו' האלקים ירא כו' כי זה כל האדם דח"ע כו'. וכן אמר (ש"ב כג, א) ואלה דברי דוד האחרונים כו' דבחי' משיח הקים על כו' וז"ש (משלי יב, ד) אשת חיל עטרת בעלה ואמר (תהלים קיח, כב) אבן מאסו כו'. ובכל זה הרי יובן הטעם איך שיכול להיות חבור וקשר לנשמת אדה"ר מהיותר עליון בגוף הדומם היותר אחרון והיו לאחדים ממש כחומר וצורה מטעם הנ"ל שא"א שיבא בחי' נקודה די' דחכמה בצו"ח כלל אלא דוקא בבחי' הדומם שהוא דוקא בחי' כלי לאור דכח מה דבחי' בטול דאין בעצם כנ"ל (כמ"ש ונחנו מה. מה בעצם כו' וד"ל).

(טז) **והנה** עדיין אין זה מובן שהרי במע"ב היה ג"כ הכל מן העפר בחי' דומם כמ"ש תוצא הארץ דוקא וא"כ היה בזה ודאי מבחי' אין דחכמה הנ"ל. ולמה באדם בגופו דוקא היה בחי' התלבשות זו דנקודה די' דחכמ' יותר מבכל מע"ב. אך הענין הוא דאע"פ דמטעם דנתב"ס דוקא ע"כ הכל היה במע"ב מן העפר דארץ דוקא. אבל הרי נמשך לארץ ע"י בחי' הדבור דמאמר תוצא הארץ וכה"ג שבדבור זה אינו רק מבחי' שפע דחכמה בבינה ומדות שהוא מ"ש ויאמר אלקים כו'. ולא היה העפר דארץ כלי לאור בגדר בריאה כחומר לצורה כעפר גופו של אדה"ר רק שהארץ עשתה רצון קונה כמאמר למה נק' שמה ארץ שרצתה כו'. אבל עפר המובחר דאדה"ר היה בעצמו ומהותו בחי' כלי ממש לרוח ונשמת החיים שנפח באפיו כו'. שזה ודאי מצד שאין כלי לבחי' נקודה דאין דחכמה רק בסוף הכל משום דנתב"ס ממש. וע"כ מזה הטעם הי' ביכולת אדה"ר להעלות לכל מע"ב כנ"ל וד"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

וּלְהָבִין קְצָת יוֹתֵר עִנְיַן הָרָצוֹן שֶׁנִּמְצָא בְּרֶגֶל וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין מָהוּתוֹ נִתְפָּס – הוּא כְּמוֹ **מַרְאֶה הַלָּבָן**, שֶׁהוּא עַצְמִיּוּת הַדָּבָר וְאֵינוֹ דָּבָר נוֹסָף[19], כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[20].

וְהִנֵּה, **גּוּף דָּבָר הַלָּבָן** הוּא מָהוּת וְדָבָר בְּשֶׁטַח, מַה שֶּׁאֵין כֵּן **הַמַּרְאֶה לָבָן** אֵינוֹ תּוֹפֵס מָקוֹם וְאֵינֶנּוּ נִתְפָּס. וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּכָל חֶלְקֵי הַדָּבָר, שֶׁאִם יַחְתְּכוּהוּ לַחֲלָקִים דַּקִּים יִמְצָאוּהוּ לָבָן, מֵאַחַר שֶׁהוּא עַצְמוּת וְתוֹלְדָה טִבְעִית, מַה שֶּׁאֵין כֵּן גְּוָונִים הַנִּצְבָּעִים, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם[21], אַף עַל פִּי כֵן אֵינוֹ נִתְפָּס זוּלָתִי דָּבָר הַמְלוּבָּן – הֲרֵי לְךָ מְצִיאַת דָּבָר וְעִם כָּל זֶה אֵינוֹ נִתְפָּס. וּכְמוֹ כֵן עִנְיַן הָרָצוֹן שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּרֶגֶל אֲבָל אֵינוֹ נִתְפָּס, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַדִּבּוּר בַּפֶּה – נִתְפָּס כו' :

וְהַנִּמְשָׁל מִכָּל זֶה לְמַעְלָה – הוּא בְּחִינוֹת **מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין:**

כִּי **מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין** הוּא בְּחִינַת חִיּוּת הָאֱלֹהוּת הַמִּתְגַּלֶּה בְּכָל עוֹלָם לְפִי עֶרְכּוֹ. וְדֶרֶךְ כְּלָל, **בְּרִיאָה, יְצִירָה, עֲשִׂיָּה** – הִנֵּה הֵם ג' חִילּוּקֵי מַדְרֵיגוֹת כְּמוֹ: מוֹחַ, לֵב, כָּבֵד הַנַּ"ל בַּנֶּפֶשׁ:

שֶׁ**בְּבְרִיאָה** מְאִירִים **חָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ** וְדַעְתּוֹ שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא כְּמוֹ **הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּמּוֹחַ** בְּאָדָם. וְזֶהוּ עִנְיַן גַּן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, שֶׁהַנִּשְׁמוֹת "נֶהֱנִין מִזִּיו", שֶׁהוּא בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה;

וּ**בִיצִירָה** מְאִירִים **מִדּוֹתָיו** שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. וְהוּא כְּמוֹ **רוּחַ בַּלֵּב**, וְהוּא עוֹלָם הַמַּלְאָכִים, שֶׁעֲבוֹדָתָם בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה;

וּ**בַעֲשִׂיָּה** – בְּחִינַת נֶפֶשׁ, שֶׁהָעֲבוֹדָה **בְּמַעֲשֶׂה**[22].

וּבְכָל עוֹלָם לְפִי עֶרְכּוֹ – הָאָרָה זוֹ הִיא בְּגִילּוּי מַמָּשׁ. כְּמוֹ הַחֵבֶ"ד בְּבְרִיאָה – עַד שֶׁהַנִּשְׁמוֹת נֶהֱנִין מֵהַשָּׁגָתָם בְּאוֹר אֵין־סוֹף שָׁם בְּבְרִיאָה; וְכֵן הַמִּדּוֹת בִּיצִירָה – עַד שֶׁהַמַּלְאָכִים אוֹמְרִים בְּיִרְאָה וְאַהֲבָה "קָדוֹשׁ" כַּיָּדוּעַ; וְכֵן בַּעֲשִׂיָּה מִתְלַבֵּשׁ חִיּוּת אֱלֹהוּת בְּכָל נִבְרָא בִּפְנִימִיּוּתוֹ – שֵׁכֶל בַּמְּדַבֵּר, וְחִיּוּת בַּחַי, וְכוּ'; וַהֲרֵי זֶה בִּבְחִינַת צִמְצוּמִים וְהִתְחַלְּקוּת כַּנַּ"ל.

אָמְנָם **סוֹבֵב כָּל עָלְמִין** הוּא מַה שֶּׁכָּתוּב "כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ הֲוָי' עָשָׂה"[23], בְּחִינַת רְצוֹנוֹ הָעֶלְיוֹן יִתְבָּרֵךְ שֶׁרוֹצֶה בִּפְעוּלּוֹתָיו, שֶׁהָרָצוֹן הוּא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וּמַקִּיף עַל הָאֵיבָרִים וּמִכָּל מָקוֹם עַל פִּיו יֵצְאוּ וְעַל פִּיו יָבוֹאוּ[24], וְהוּא הַמִּתְלַבֵּשׁ וְנִמְצָא בְּכָל הָאֵיבָרִים, וְכוּלָּם בְּטֵילִים אֶצְלוֹ כְּסוּס לְרוֹכְבוֹ.

וְהַיְינוּ לְמַעְלָה:

בְּחִינַת חַבַּ"ד וּמִדּוֹתָיו שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְלוּבָּשִׁים בַּכֵּלִים דִּיו"ד סְפִירוֹת דְּבִי"עַ, שֶׁמֵּהֶם בָּאָה הַהַשְׁפָּעָה לְכָל הַנִּבְרָאִים בִּפְנִימִיּוּת – הֵם בְּטֵילִים לְגַבֵּי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁשּׁוֹלֵט בָּהֶם לִהְיוֹת הַהַשְׁפָּעָה כִּרְצוֹנוֹ. כְּמוֹ שֶׁהָרָצוֹן בְּאָדָם מֵנִיעַ מוֹחוֹ וְרַגְלוֹ, לַאֲשֶׁר יַחְפּוֹץ יַטֶּנּוּ[25], וּבִלְעָדוֹ לֹא יְזִיזוֹ כַּנַּ"ל – כֵּן הָרָצוֹן עֶלְיוֹן מֵאִיר בְּחַבַּ"ד הַמְאִירִים בִּבְרִיאָה וּמַנְהִיג הַשְׁפָּעָתָם כִּרְצוֹנוֹ, וְכֵן בַּעֲשִׂיָּה כו'; וְהוּא עַצְמוֹ בִּבְחִינַת מַקִּיף וְהֶעְלֵם, שֶׁהוּא אֵינוֹ בִּבְחִינַת גִּילּוּי כְּמוֹ הַחַבַּ"ד בְּבְרִיאָה כו', וּמִכָּל מָקוֹם עִיקַּר הַפְּעוּלָּה – מִמֶּנּוּ וְעַל יָדוֹ, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר גַּם כֵּן בְּאוֹרֶךְ בְּמִצְוַת הַיִּחוּד (תי"ז פֶּרֶק ב)[26].

וְזֶהוּ הַנִּקְרָא גַּם כֵּן **מַקִּיפִים וּפְנִימִים:**

שֶׁ**הַמַּקִּיפִים** הֵמָּה מַקִּיפִים כָּל הָעוֹלְמוֹת כְּאֶחָד, שֶׁהֲרֵי עִיגּוּלִים דְּאַ"ק מַקִּיפִים לִיו"ד סְפִירוֹת דְּאַ"ק עִם י' סְפִירוֹת דַּעֲשִׂיָּה כְּאֶחָד, וְהוּא בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", שֶׁ"שָׁוֶה וּמַשְׁוֶה קָטָן וְגָדוֹל"[27], בְּחִינַת הָרָצוֹן עֶלְיוֹן כַּנַּ"ל.

וּבִכְלָל נִקְרָא אַ"ק – "אָדָם דִּבְרִיאָה"[28], וְעַתִּיק יוֹמִין וַאֲרִיךְ אַנְפִּין נִקְרָאִים "אָדָם דִּיצִירָה", וַאֲצִילוּת נִקְרָא "אָדָם דַּעֲשִׂיָּה", וְהוּא בְּחִינַת נַר"נ וְהָעִיגּוּלִים סוֹבֵב לְכוּלָּם כְּאֶחָד. וְהַ**פְּנִימִים** הַיְינוּ הַיּוֹשֵׁר הַמִּשְׁתַּלְשֵׁל אַחַר־כָּךְ בְּכֵלִים מְכַלִּים שׁוֹנִים[29], אַ"ק וְאַבִּי"עַ, בְּחִינַת נַר"נ כַּנַּ"ל.

מִצְוַת בִּנְיַן מִקְדָּשׁ [וַעֲרָשַׁת תְּרוּמָה]

---

19) רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה אַחֲרֵי כח, ג. אוֹר הַתּוֹרָה סוּכּוֹת עַמּוּד א'תשיז. לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק ט עַמּוּד 17. וּרְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הָאֶמְצָעִי וַיִּקְרָא חֵלֶק ב עַמּוּד תקטו. וְשָׁם נִסְמָן.

20) רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה אַחֲרֵי כח, ג. מַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הָאֶמְצָעִי וַיִּקְרָא חֵלֶק ב עַמּוּד תפד. וְשָׁם נִסְמָן. שָׁם בַּמִּדְבָּר עַמּוּד קפט־קצ. הֶמְשֵׁךְ תער"ב חֵלֶק א פֶּרֶק קיח (סוֹף עַמּוּד רכח וְאֵילָךְ). לְעֵיל מִצְוַת תְּפִילִין סוֹף פֶּרֶק ב – דַף יט, א.

21) רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הָאֶמְצָעִי וַיִּקְרָא שָׁם: "גַּם אִם יִצְבְּעוּ אֶת הַדָּבָר הַלָּבָן בְּעֵצֶם וְיִכָּנֵס הָצֶבַע הָאָדוֹם בְּכָל חֶלְקָיו הַקְּטַנִּים עַד נְקוּדָּה הַיּוֹתֵר קְטַנָּה שֶׁבּוֹ, מִכָּל מָקוֹם לָבָן הוּא בְּעֵצֶם וְלֹא אָדוֹם כְּלָל, גַּם שֶׁנִּרְאֶה לְעֵין אָדוֹם, אֵין עַצְמוּתוֹ אָדוֹם אֶלָּא לָבָן. וְזֶהוּ עִיקַּר הַהוֹרָאָה עַל הֱיוֹת הַמַּרְאֶה לָבָן בִּבְחִינַת עַצְמִיּוּת".

22) רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ו (כג, א). עֵץ חַיִּים שַׁעַר סֵדֶר אַבִּי"עַ (שַׁעַר מז) פְּרָקִים ג־ה. תַּנְיָא פֶּרֶק לט. וּרְאֵה גַּם מִצְוַת יִעוּד וּפִדְיוֹן אִמָּה הָעִבְרִיָּה – לְעֵיל פג, ב וְאֵילָךְ.

23) תְּהִלִּים קלה, ו.

24) עַל פִּיו יֵצְאוּ וְעַל פִּיו יָבוֹאוּ: פִּנְחָס כז, כא.

25) עַל פִּי מִשְׁלֵי כא, א: "כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַטֶּנּוּ".

26) מִצְוַת אַחְדוּת ה' – לְעֵיל ס, ב.

27) עַל פִּי חָרוּז בְּפִיּוּט לְיָמִים נוֹרָאִים "הָאוֹחֵז בְּיַד מִדַּת מִשְׁפָּט".

28) נִסְמָן לְעֵיל לו, א.

29) עַל פִּי אֶסְתֵּר א, ז: "וְכֵלִים מְכַלִּים שׁוֹנִים".

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

הקול קול יעקב והידים כו' וארז"ל במד"ר בשלח ר"פ ד"א ע"פ צעקו וה' שמע, הנחיל את הקול ליעקב, וכן הוא אומר הקל קול יעקב.

ולהבין זה יש להקדים מה שהקשה בסש"ב פי"ז ע"פ כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו, דלכאורה מ"ש ובלבבך הוא נגד החוש שלנו (והתורה היא נצחית) שאין קרוב מאד הדבר להפוך לבו מן תאות עוה"ז לאהבת ה' באמת וכמ"ש רז"ל בגמ' אטו יראה מלתא זוטרתי היא וכ"ש אהבה, ונוכל להבין זה מהתשלום שכר שאמר בספרי ע"פ ואהבת עשה מאהבה, הפרש יש בין העושה מאהבה לעושה מיראה, העושה מאהבה שכרו כפול ומכופל, וגם ארז"ל הצדיקי' דוקא לבן ברשותן. ומתרץ דמ"ש כי קרוב אליך הדבר היינו לעשותו, ר"ל אהבה המביא לידי עשיית המצות בלבד כו' ודבר זה קרוב ונקל מאד לכל אדם אשר יש לו מוח בקדקדו, כי מוחו ברשותו ויכול להתבונן בו בכל אשר יחפוץ, וכשיתבונן בגדולת א"ס ב"ה ממילא יולד במוחו עכ"פ האהבה לה' לדבקה בו בקיום מצותיו ותורתו כו', והמוח שליט בטבעו ותולדתו על חלל השמאלי שבלב כו' אם לא מי שהוא רשע באמת כמארז"ל שהרשעי' הם ברשות לבן ואין לבם ברשותם כלל כו' ולא דברה כו' יעו"ש. **אמנם** צ"ל שעדיין אינו מתורץ הקושיא בטוב, שהרי גם אהבה זו אינה בנקל כ"כ, וגם מה שאמר אם לא מי שהוא רשע באמת הוא ברשות לבו כמארז"ל שהרשעי' הם ברשות לבם, דוק להיפך שהרי אמרו שהצדיקים לבם ברשותם, צדיקים דוקא, ומ"ש כי קרוב אליך הדבר מאד משמע דקאי גם על בינונים ג"כ, וממ"ש רבינו ז"ל אם לא מי שהוא רשע כו' משמע כוונתו שגם לבינונים בנקל וקרוב מאד, שזהו מחמת שמתרץ שע"י ההתבוננות לבו ברשותו, ה"ז אמרו רק בצדיקים לבם ברשותם ולא בבינונים.

ויובן בהקדים הבנת פסוק בפיך ובלבבך לעשותו שזהו ג' בחי' מחדומ"ע.

[המשך המאמר נמצא לקמן בד"ה כי קרוב אליך (הב') פיסקא: אך צריך להקדים ענין בפיך, עד גמירא].

הקול קול יעקב

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – תרנ"ט

ה אָמְנָם בִּכְדֵי לִהְיוֹת בְּחִינַת גִּלּוּי אוֹר עַצְמוּת הַנְּשָׁמָה, שֶׁיִּהְיֶה תֹּקֶף הָאַהֲבָה וְהָרָצוֹא הַנַּ"ל בִּבְחִינַת "בְּכָל מְאֹדֶךָ", יָדוּעַ שֶׁזֶּהוּ דַּוְקָא עַל־יְדֵי הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים עַל אוֹר הַנְּשָׁמָה. הִנֵּה כְּשֶׁצַּר לוֹ מִזֶּה מְאֹד (אַז עֶס וְוֶערט עֶס שְׁטַארְק נִיט גוּט פוּן דֶּעם רִבּוּי הַהֶסְתֵּר וְהַהֶעְלֵם כו'), אָז דַּוְקָא מִתְגַּלֶּה אוֹר פְּנִימִיּוּת וְעַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ, לִהְיוֹת בִּבְחִינַת תֹּקֶף הִתְפַּעֲלוּת הָרָצוֹא לֶאֱלִקוּת כו'.

וְכִידוּעַ הַמָּשָׁל מֵאַמַּת הַמַּיִם הַהוֹלֶכֶת לְאַט לְאַט, הִנֵּה כְּשֶׁסּוֹתְמִין אוֹתָם, דַּוְקָא אָז מִתְגַּבֶּרֶת הַמַּיִם וְהוֹלֶכֶת בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מְאוֹד כו' – כָּךְ דַּוְקָא עַל־יְדֵי הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַגּוּף שֶׁמַּעֲלִימִים עַל אוֹר הַנְּשָׁמָה. דְּהַנְּשָׁמָה מִצַּד עַצְמָהּ הֲרֵי הִיא תָּמִיד בִּבְחִינַת אַהֲבָה וְרָצוֹא לֶאֱלִקוּת כו', וְהַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית מַעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים עָלֶיהָ כו'. אָמְנָם כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּנַפְשׁוֹ (אַז עֶר חַאפּט זִעךְ) עַל תֹּקֶף הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר, שֶׁנִּתְרַחֵק מֵאֱלִקוּת לְגַמְרֵי, שֶׁמֵּצַר מְאֹד בְּנַפְשׁוֹ עַל זֶה – אָז דַּוְקָא מִתְעוֹרֵר הַנְּשָׁמָה בִּבְחִינַת תֹּקֶף הַהִתְפַּעֲלוּת, שֶׁיּוֹצְאָה מִגְּדֶר הַגְּבָלַת הַכֵּלִים (לא זו בִּלְבַד מֵהַגְּבָלַת כְּלֵי הַגּוּף אֶלָּא גַּם מִכְּלֵי וְ"אֲבָרֵי הַנֶּפֶשׁ" שֶׁהֵם הַכֹּחוֹת כו') וְנִמְשֶׁכֶת לֶאֱלִקוּת בִּבְחִינַת בְּלוּת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ כו'.

וְזֶהוּ תַּכְלִית הַכַּוָּנָה בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה בְּגוּף, בִּכְדֵי לָבֹא לִבְחִינַת רָצוֹא הַנַּ"ל דִּ"בְכָל מְאֹדֶךָ".

דְּהַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה כְּתִיב "חַי הֲוִי" אֲשֶׁר **עָמַדְתִּי** לְפָנָיו", וְעִנְיַן הָעֲמִידָה לְמַעְלָה הוּא עִנְיַן **הַבִּטּוּל**. וְהַיְנוּ הַבִּטּוּל דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, אֲשֶׁר שָׁם הִיא הָאַהֲבָה וְיִרְאָה בְּאֵין־עֵרוֹךְ לְגַבֵּי הָאַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁלְּמַטָּה, מִפְּנֵי שֶׁהַהַשָּׂגָה הִיא בְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי, שֶׁהַנְּשָׁמָה מַשֶּׂגֶת אֶת הָאֱלִקוּת לְמַעְלָה בִּבְחִינָה נַעֲלָה בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ הַשָּׂגַת דְּגַן עֵדֶן כו', וּמִמֵּילָא הָאַהֲבָה וְיִרְאָה בְּאֹפֶן נַעֲלָה הַרְבֵּה יוֹתֵר כו'. וּמִכָּל מָקוֹם אוֹמֵר עַל זֶה "אֲשֶׁר עָמַדְתִּי", בִּבְחִינַת עֲמִידָה לְבַד. הֲגַם שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה גַּם כֵּן עֲלִיּוֹת, אֲבָל הוּא בְּסֵדֶר וְהַדְרָגָה, בִּבְחִינַת **גְּבוּל**.

וּכְעִנְיָן בְּחִינַת עִלָּה וְעָלוּל, שֶׁעִם הֱיוֹת שֶׁהָעִלָּה לְמַעְלָה מֵהָעָלוּל, וְכֵן הָעִלָּה הָעֶלְיוֹנָה הִיא לְמַעְלָה מֵהָעִלָּה הַזּוֹ שֶׁנִּקְרָא עָלוּל לְגַבָּהּ כוּ׳, וּמִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הֵם בְּעֵרֶךְ זֶה לְזֶה, וְאִם כֵּן הַעֲלִיָּה מֵעָלוּל לְעִלָּה בְּזֶה אַחַר זֶה, זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, אֵין זֶה בִּבְחִינַת בְּלִי גְּבוּל כִּי אִם הַכֹּל הוּא בִּבְחִינַת גְּבוּל. וְלָכֵן נִקְרָאִים בְּחִינַת "עוֹמְדִים" כוּ׳.

וְזֶה שַׁיָּךְ רַק בִּבְחִינַת "**מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין**", שֶׁהוּא בְּחִינַת הָאוֹר הַבָּא לְפִי עֵרֶךְ הָעוֹלָמוֹת, וּבָא מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה בִּבְחִינַת עִלָּה וְעָלוּל, בְּעֵרֶךְ זֶה לְזֶה כוּ׳. אַךְ בִּכְדֵי לִהְיוֹת הַנִּשְׁמָה בִּבְחִינַת "**מְהַלֵּךְ**", שֶׁהוּא הֶעְלֵיָה בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי בִּבְחִינַת בְּלִי גְּבוּל, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן אַהֲבָה דְּ"בְכָל מְאֹדֶךָ", שֶׁהֶעְלֵיָה אֵינוֹ בְּסֵדֶר וְהַדְרָגָה כִּי אִם בִּבְחִינַת **בְּלִי גְּבוּל** מַמָּשׁ, וְעוֹלֶה בָּזֶה בִּבְחִינַת רָצוֹא בְּאוֹר אֵין־סוֹף עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ, שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר שַׂיְּכוּת אֶל הָעוֹלָמוֹת כוּ׳ כַּנַ"ל – זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי יְרִידָתָהּ **בְּגוּף** דַּוְקָא. שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁהַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית מַעְלִימִים וּמַסְתִּירִים אוֹר הָאַהֲבָה שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן בָּזֶה בְּעֹצֶם רִחוּקוֹ, עַל־יְדֵי זֶה בָּא לִבְחִינַת תֹּקֶף הָאַהֲבָה הַנַּ"ל.

וּכְמוֹ כֵּן הוּא עַל־יְדֵי הַבִּטּוּשׁ, שֶׁמְּבַטֵּשׁ אֶת עַצְמוֹ בְּהַכְנָעָה וְעֹצֶם שִׁפְלוּת עַצְמוֹ, אֵיךְ שֶׁהוּא עוֹמֵד לְמַטָּה מַטָּה מְאֹד בְּמַדְרֵגָה עַד שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁפֵל וְנִבְזֶה בְּעֵינֵי עַצְמוֹ כוּ׳. וּבִפְרָט כְּשֶׁהוּא מִ"מְּאֹרֵי דְּחִשְׁבָּנָא", בִּפְרָטֵי מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ, אֵיךְ שֶׁהוּא בְּרִבּוּי מַחֲשָׁבוֹת וְהִרְהוּרִים רָעִים, אֲשֶׁר הוּא מְשֻׁקָּע בָּהֶם תָּמִיד כָּל הַיּוֹם וְנוֹפְלִים לוֹ תָּמִיד מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת, וְכֵן בְּדִבּוּר בְּרִבּוּי דְּבָרִים בְּטֵלִים וְדִבְרֵי הוֹלְלוּת וְלֵיצָנוּת כוּ׳, וּבִפְרָט בְּמַעֲשֶׂה, אַף גַּם לֹא בַּעֲשִׂיַּת אִסּוּר חַס וְשָׁלוֹם כִּי אִם בְּרִבּוּי תַּאֲוֹוֹת הֶתֵּר, שֶׁעַל־יְדֵי זֶה נִתְעַבָּה וְנִתְגַּשֵּׁם מְאֹד, עַד שֶׁנִּטְמְטֵם מוֹחוֹ וְלִבּוֹ וְאֵינוֹ כְּלִי לְגִלּוּי אֱלֹקוּת בְּנַפְשׁוֹ.

וּכְמַאֲמַר רַז"ל גַּבֵּי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲרָךְ דְּבָעֵי לְמִקְרָא בְּסִפְרָא "הַחֹרֶשׁ הַזֶּה לָכֶם" וְקָרָא "**הַחֲרֵשׁ** הָיָה לְבָם". שֶׁעַל־יְדֵי רִבּוּי הַתַּאֲוֹוֹת הֶתֵּר דְּ"חַמְרָא דְּפַרְדִּגּוּתָא וּמַיָּא דְּיוֹמְסוֹס" – עַל־יְדֵי זֶה נִתְחָרֵשׁ וְנִתְטַמְטֵם הַלֵּב עַד שֶׁאֵינוֹ כְּלִי כְּלָל לְגִלּוּי אֱלֹקוּת, וְיוֹרֵד עַל־יְדֵי זֶה מַטָּה מַטָּה מְאֹד.

וְכָל כָּךְ יָכוֹל לִהְיוֹת עַד שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ אֶת אֱלֹקוּת בִּבְחִינַת מַקִּיף גַּם כֵּן. הַיְנוּ דְּלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵינוֹ מֵאִיר בּוֹ הָאוֹר הָאֱלֹקִי בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה, אֶלָּא שֶׁגַּם בְּמַקִּיף אֵינוֹ נִרְגָּשׁ, וְהַיְנוּ שֶׁאֵין לוֹ רָצוֹן כְּלָל לְתוֹרָה וַעֲבוֹדָה וּלְהַרְגִּישׁ אֱלֹקוּת כוּ׳. וּבִפְרָטִיּוּת הַחֶשְׁבּוֹן צֶדֶק שֶׁעוֹשֶׂה בְּנַפְשׁוֹ, עַל־יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה בִּבְחִינַת "לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה", שֶׁנִּשְׁבַּר לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ עַל עוֹצֶם רִחוּקוֹ כוּ׳, עַל־יְדֵי זֶה מִתְעוֹרֵר גַּם כֵּן הַנֶּפֶשׁ בִּבְחִינַת רָצוֹא בְּלִי גְּבוּל, לָצֵאת מֵחֹשֶׁךְ הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וּלְהִכָּלֵל בְּאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ הוּא כוּ׳.

וְזֶהוּ עִנְיָן "אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד רֹאשׁ", שֶׁהוּא בְּחִינַת הַהַכְנָעָה וְהַשִּׁפְלוּת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הָעֲבוֹדָה דְּתִקּוּן חֲצוֹת, לְהַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ וְלִהְיוֹת מִמְּאֹרֵי דְּחִשְׁבָּנָא. וְעַל־יְדֵי זֶה בָּא בַּתְּפִלָּה לְהָאַהֲבָה דְּ"בְכָל מְאֹדֶךָ", שֶׁהוּא בְּחִינַת הִיצִיאָה מֵחֹשֶׁךְ הַגּוּף וְהַהַמְשָׁכָה לֶאֱלֹקוּת, בְּחִינַת הַזָּוָת עֶצֶם נַפְשׁוֹ כוּ׳.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיָן הַתְּשׁוּבָה, כִּידוּעַ שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא בְּחִינַת הִתְפַּעֲלוּת עַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטַּעַם וְדַעַת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְהוָ׳", מִבְּחִינַת עֹמֶק פְּנִימִיּוּת נְקֻדַּת הַלֵּב. דְּלְכֵן "בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִים יְכוֹלִים לַעֲמֹד". דִּכְמוֹ הַהֶפְרֵשׁ בַּעֲבוֹדַת הַנִּשְׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה לַעֲבוֹדָתָהּ לְמַטָּה בְּהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּגּוּף שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, כֵּן הוּא הַהֶפְרֵשׁ בְּדֶרֶךְ כְּלָל בֵּין עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים לַעֲבוֹדַת הַבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה:

דַּעֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים הִיא בִּבְחִינַת סֵדֶר וְהַדְרָגָה, בִּבְחִינַת שֵׂכֶל וּמִדּוֹת כוּ׳, אֲבָל עֲבוֹדַת הַבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה הוּא "לְדַלֵּג שׁוּר". שֶׁיּוֹצֵא מִגֶּדֶר הַכְּלִי לְגַמְרֵי, בִּבְחִינַת הַזָּוָת כָּל עַצְמוּתוֹ בְּעֶצֶם נַפְשׁוֹ מַמָּשׁ כוּ׳. שֶׁזֶּהוּ "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ", בִּבְחִינַת עֹמֶק פְּנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ כוּ׳, וְעַל־יְדֵי זֶה "קְרָאתִיךָ" לִבְחִינַת פְּנִימִיּוּת וְעַצְמוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ הוּא כוּ׳.

וְכָל זֶה נַעֲשֶׂה דַּוְקָא עַל־יְדֵי הַמֵּצַר שֶׁמִּן הַהֵיפֶךְ, שֶׁהֲרֵי מִקֹּדֶם הָיְתָה נַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּטֻמְאָה דִּקְלִפַּת נֹגַהּ, בְּחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וְרֵע גָּמוּר. וְכַאֲשֶׁר יִתְעוֹרֵר בְּמֵר נַפְשׁוֹ לָצֵאת מִן הַחֹשֶׁךְ וְהָרַע וָמָוֶת, וְהַיְנוּ בַּצַּר לוֹ מְאֹד מֵעֹצֶם הַחֲטָאִים וְהָעוֹנוֹת שֶׁנָּגַע בְּנַפְשׁוֹ מַמָּשׁ, הִנֵּה יָבֹא לִכְלַל צְעָקָה וּזְעָקָה גְּדוֹלָה וּמָרָה בִּבְכִיָּה וְצוֹם כוּ׳. וּכְמוֹ "וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה׳ בַּצַּר לָהֶם כוּ׳", "צָעַק לִבָּם כוּ׳", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי י"ה כוּ׳", דְּהַיְנוּ מִן הַמֵּצַר שֶׁצַּר לוֹ מְאֹד מֵהַחֲטָאִים כוּ׳, עַל־יְדֵי זֶה דַּוְקָא "קָרָאתִי י"ה" בִּבְחִינַת צְעָקָה פְּשׁוּטָה, שֶׁהַצְּעָקָה יוֹצֵאת מִקְּירֹת הַלֵּב מַמָּשׁ כוּ׳, עַד שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, וּכְמוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן דָּרְדַּיָּא שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתוֹ בִּבְכִיָּה כוּ׳.

וְזֶהוּ עִנְיָן **הַתְּקִיעָה**, שֶׁהוּא בְּחִינַת קוֹל פָּשׁוּט, בִּבְחִינַת צְעָקָה פְּנִימִית מֵעֹמֶק דְּלִבָּא שֶׁנַּעֲשָׂה מִן הַמֵּצַר הַנַּ"ל. וְאַחַר כָּךְ **שְׁבָרִים תְּרוּעָה**, הוּא "גַּנּוֹחֵי גָּנַח וְיִלּוֹלֵי יַלֵּל", וְהַיְנוּ כַּאֲשֶׁר הַמֵּצַר מַגִּיעַ לוֹ עוֹד בִּפְנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵין לוֹ עַל זֶה שׁוּם יִשּׁוּב כְּלָל בְּנַפְשׁוֹ, עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהָשִׁיב רוּחוֹ כְּלָל וּלְצִעְוּק בְּקוֹל פָּשׁוּט, כִּי אִם רַק גּוֹנֵחַ וּמְיַלֵּל בִּתְנוּעוֹת קְצָרוֹת כוּ׳.

וּכְמוֹ עַל־דֶּרֶךְ מָשָׁל: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ צַעַר גָּדוֹל רַחֲמָנָא לִצְלַן הַנּוֹגֵעַ לוֹ בִּפְנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ, הֲרֵי הוּא צוֹעֵק בְּקוֹל

פָּשׁוּט שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהִתְלַבֵּשׁ בְּדִבּוּר. דְּכַאֲשֶׁר הָעִנְיָן נוֹגֵעַ רַק בְּחִיצוֹנִיּוּת הַכּוֹחוֹת, מֵהַשֵּׂכֶל וּלְמַטָּה, אָז יָכוֹל לְדַבֵּר בָּזֶה, אֲבָל כַּאֲשֶׁר נוֹגֵעַ לוֹ בִּפְנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ חֲרֵי זֶה בָּא בִּצְעָקָה פְּשׁוּטָה בְּקוֹל פָּשׁוּט שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהִתְלַבֵּשׁ בְּדִבּוּר.

וּמִכָּל מָקוֹם, כָּל זֶה הוּא כַּאֲשֶׁר הָעִנְיָן יֵשׁ לוֹ קְצָת אֲחִיזָה בִּכְלִי הַלֵּב, אָז יָכוֹל לִצְעֹק בְּקוֹל פָּשׁוּט, דְּהַקּוֹל פָּשׁוּט הוּא הִתְפַּשְּׁטוּת וְהִתְרַחֲבוּת הַלֵּב, וְהֵינוּ כְּשֶׁהַלֵּב הוּא בְּדֶרֶךְ כְּלִי, שֶׁיֵּשׁ לְהָעִנְיָן אֲחִיזָה בְּהַלֵּב עֲדַיִן בְּאֵיזֶה הִתְיַשְּׁבוּת קְצָת. אֲבָל כַּאֲשֶׁר הַצַּעַר מַגִּיעַ כָּל כָּךְ בִּפְנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ עַד שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם הִתְיַשְּׁבוּת עַל זֶה כְּלָל, אָז מִתְכַּוֵּץ הַלֵּב בְּיוֹתֵר עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִצְעֹק בְּקוֹל כְּלָל, כִּי אִם בִּתְנוּעוֹת קְצָרוֹת לְבַד כו'.

וּכְמוֹ כֵן יוּבַן כַּאֲשֶׁר הַמֵּצַר מֵהַחֲטָאִים וְהָעֲוֹנוֹת שֶׁנִּשְׁקַע בְּעֹמְקֵי הַקְּלִפּוֹת רַחֲמָנָא לִצְלַן מַגִּיעַ לוֹ בִּפְנִימִיּוּת נְקֻדַּת נַפְשׁוֹ בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם יִשּׁוּב כְּלָל אֵיךְ שֶׁנִּשְׁקַע כָּל כָּךְ בִּדְהַטְּמָאָה וְסִטְרָא אָחֳרָא רַחֲמָנָא לִצְלַן, וְרָחוֹק מְאֹד מְאֹד מֵאֲלִקּוּת בְּתַכְלִית כו', אָזַי אֵינוֹ יָכוֹל לִצְעֹק גַּם בְּקוֹל פָּשׁוּט מֵעֹצֶם הַצַּעַר וְהַמֵּיצָר שֶׁנָּגַע בִּפְנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ. כִּי אִם גּוֹנֵחַ וּמְיַלֵּל, בִּתְנוּעוֹת קְצָרוֹת לְבַד, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהָשִׁיב רוּחוֹ אֵלָיו כְּלָל מִצַּד הַצַּעַר וְהַכִּוּוּץ בְּיוֹתֵר כו', וְזֶהוּ עִנְיַן שְׁבָרִים תְּרוּעָה כו'. וְהַצְּעָקָה דִּתְקִיעָה שְׁבָרִים תְּרוּעָה הִיא בְּחִינַת יְצִיאָה מִן הַמֵּצַר, וּמָה שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּכָל עֶצֶם נַפְשׁוֹ לְעַצְמוּת אֵין־סוֹף כו'. וְאָז נִמְשָׁךְ בְּחִינַת הַתְּקִיעָה מִלְּמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "וְאַדְנַי הָרִי" בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע", שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן מָה שֶׁאָמַר אַחַר כָּךְ "עָנְנִי בַּמֶּרְחָב יָ"ה כו'".

ד"ה שובה ישראל, תרנ"ט

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

ג.

הפירוש "אל יפתח אדם פיו לשטן", הוא בשני אופנים:

הן במקרה שהוא לא צריך לומר על עצמו אף מילה רעה, וח"ו וח"ו, היו לא תהיה, אם יש לו חס־ושלום יסורים בשל ילדים, בריאות או פרנסה, אל לו להיות 'בועט ביסורים'[14], ועליו לדעת שבודאי יסוריו הם צער גדול אצל ה' יתברך[15].

כשם שלאב יש צער מיסורי ילדו, כך, ויותר מזה, הוא הצער, כביכול, אצל ה' יתברך מצערו של יהודי, כמו שכתוב[16] "בכל צרתם לו צר".

ודאי שהיסורים שלו, חס־ושלום, הם מצד החסד והרחמים, ועליו לפשפש במעשיו ולעשות תשובה[17].

כאשר הוא מבין שהיסורים, חס־ושלום, הם מצד החסד והרחמים, אזי הוא מקבל אותם בשמחה, והשמחה הופכת אותם לחסד גלוי[18].

כפי שאנו רואים במוחש, שלפעמים הדבר שהוא החשיב ליסורים, או שלשעה אכן היו אלה יסורים, היסורים עצמם היו הגורם לישועה גדולה וטוב גמור.

האופן השני של "אל יפתח אדם פיו לשטן" הוא – שאסור לדבר אף מילה קשה על הזולת.

מלבד זאת שהוא צריך תמיד ללמד זכות על הזולת, שכן "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו"[19],

---

14) ירושלמי שקלים פרק ה, הלכה ד.
15) סנהדרין מו, ע"א.
16) ישעיהו סג, ט. שמות רבה, פרשה ב, ה.
17) ברכות ה, ע"א.
18) שם ס, ע"ב. שבת פח, ע"ב. וראה תניא פרק כו, ואגרת הקודש "להשכילך בינה".
19) פרקי אבות פרק ב, משנה ד.

אינך רשאי לחוות דעה על הזולת עד שאתה עצמך תהיה באותו מקום, כי באמת איש אינו יודע מה עובר על חבירו, וכמה קשה לו לעשות את מה שצריך לעשות, ולהמנע מלעשות מה שלא צריך לעשות.

כשם שאנשים שונים זה מזה בדעותיהם ובפרצופיהם[20], כך הם שונים זה מזה במידותיהם, ברצונותיהם וברגשותיהם, ואיש אינו יודע "מה שבליבו של חבירו"[21]. יתרה מזו, שמצד רגש האנושיות, יש ללמד זכות על הזולת ולהביט עליו בעין טובה – שמעשי הזולת הם טובים.

בעל שכל בריא ודעתן, כלומר אדם שקול, יכול להבין את קשיי הזולת מעצמו.

הוא יודע שיש בו דברים רעים כאלו, הן בדעות והן במידות, או בנטיות שפלות ותאוות, שהזולת אינו יכול כלל לשער זאת לגביו, אך הוא עצמו יודע כמה גדולים חסרונותיו וכמה יסורים יש לו מכך וכמה יגיעה דרושה לו כדי לכבוש את התאוות או הנטיות הרעות שלו.

מעצמו, הוא מבין על הזולת ומלמד זכות, אבל זה רק מצד המידה של לימוד זכות, שזה הרי בשביל הזולת.

אך צריך להיות נזהר בלשונו, לא לומר מילה קשה על הזולת, כי כשהוא אומר מילה קשה על הזולת, חס־ושלום, משמעות הדבר היא, שהוא אומר זאת על עצמו.

התשובה על חטא הדיבור, בנוסף לתשובת המשקל: לדבר דיבורים טובים, לנחם לב נשבר ונדכה – היא שחובה עליו לזכך את הדיבור על ידי אותיות התפילה והתורה. מעבר לכך שכל מילה שהוא אומר, הן בתפילה והן בלימוד התורה, צריכה להיות זכה, מדויקת וברורה ללא גמגום – צריך שיהיה ריבוי אותיות, שהדבר יטהר את הנפש מריבוי האותיות שדיבר באיסור.

הזמן לתיקון הדיבור הוא בחודש אלול. בפרט על הענינים של מעשה, התשובה היא בחודש אלול.

חודש אלול הוא חודש הרחמים, כמאמר הידוע[22] שרבינו[23] נשמתו־עדן אמר בשם הבעל־שם־טוב נשמתו־עדן: בחודש תשרי ה' יתברך נותן את מזונותיו של אדם בהקפה, ובחודש אלול יש לעשות את החשבון ולשלם את המגיע, והתשלום הוא בתשובה. כאשר ה' יתברך רואה שמשלמים, ורוצים לשלם, הוא מוותר על יתרת החוב, אלו הם ימי הסליחות. ועל־ידי התשובה בימי הסליחות, מובטחים שבראש השנה נותן ה' יתברך שוב קצבה לשנה טובה, בהקפה.

זהו "אני לדודי ודודי לי" ראשי־תיבות אלול. חודש אלול הוא זמן התשובה, שצריך לעורר את עצמו, וזו הכנה לכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

קיצור. "אל יפתח אדם פיו לשטן". א) שלא יאמר על עצמו אף מילה קשה או קללה, גם כאשר לא טוב לו והוא סובל, שלא יהיה בועט ביסורים. ב) אסור לומר מילה קשה על הזולת. תשובת המשקל בריבוי אותיות לתקן את חטא הדיבור. אלול וסליחות הם הכנה לכתיבה וחתימה טובה.

אני לדודי ודודי לי [אלול ה'תש"ב]

---

20) ברכות נח, ע"א.

21) פסחים נד, ע"ב.

22) הועתק מכאן לכתר שם טוב הוספות אות קצא (מהדורת תשס"ד ע' שעט. תשע"ב ע' שסט [וראה שם בהערה 398]).

23) אדמו"ר הזקן.

ב. להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש היו ניגונים מיוחדים לכל דבר. כשהיה מחליף בגדי החול לבגדי שבת, או בגדי השבת לבגדי החול, לכל דבר היה לו ניגון מיוחד, והניגון היה בן שתי תנועות. כשהיה נכנס בערב שבת־קודש להסתכל איך הרבנית מברכת על נרות שבת, היה זה גם־כן בניגון מיוחד.

כך היה נוהג גם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, כשהיה פושט לפני שבת או לפני יום־טוב, את כובע המשי שלו ולובש את הכובע העגול, היה זה גם־כן מתוך ניגון.

ג. ברצוני לומר לכם אימרה שיש לי עליה שני מקורות. הרה"ח ר' דוב זאב סיפר בשם החסיד ר' משה ווילענקער, שהוד כ"ק רבינו הזקן חידש בחסידים את עניין המקווה והעניין התקבל אצל החסידים. עניין המקווה הוא הדפנות. גם בסוכה ישנם דפנות, אך שם הדפנות הם "טפל", כלומר לשם הסכך, שמטעם זה הרי מצד הדין לא צריכים דופן רביעי, והדופן השלישי מספיק שיהיה בו טפח אחד בלבד, וכן יש את הדין של לבוד. ואילו הדפנות במקווה הם עיקר, ועליהם להיות שלמות, ואם יש נקב בתוך השיעור – זה מעורר שאלה.

החסיד ר' משה ווילענקער הסביר, שלחסיד צריכים להיות הדפנות שלו, עד היכן הוא יכול להתפשט, ואת מי הוא יכול להכניס אליו.

זה מקור אחד.

מקור שני, שמעתי מהחסיד ר' אברהם דוב ירמיה'ס בשם הגאון החסיד ר' אייזיל, שנתן פעם לאברך אחד סדר של מקווה שלא היה לפי ערכו של אותו אברך. הלך אותו אברך לשאול פירוש על כך מדודו החסיד, שהביא אותו אל הגאון החסיד ר' אייזיל, הסביר לו הדוד, שבכלל לא מדובר כאן על מקווה שצריכים וחייבים לטבול בה, מדובר כאן על עניין הטהרה. ישנם כאלה ששייכים לכך. הרי בכל יום ויום ישנה ירידת הנשמה בגוף, לכן צריך להיות הסדר המסודר בעבודה, על־דרך כמו עבודת הכהן הגדול, לגבי נשמתו הרי כל אחד הוא בבחינת כהן גדול. אך אין זה דרך לכל אחד. ישנם כאלה שהסדר אצלם צריך להיות כפי שזה על פי תורה. הסדר שעל־פי תורה מקיף מה"מודה אני" עד "בידך אפקיד". צריך להיות תפילה בציבור דוקא, פרק אחד שחרית, שיעורים ב'עין יעקב' בין מנחה למעריב וכו'. ואפילו אלה שאינם מתפללים ב'מנין' מוכרחים לשמוע קדושה וברכו, לומר "אמן יהא שמיה רבה", באלה – הדפנות הם עניין המקווה.

מאוחר יותר חזר הדוד החסיד על פירושו לפני הגאון החסיד ר' אייזיל, והוא אמר לו שאכן זו היתה כוונתו.

וסיים כ"ק אדמו"ר:

אפילו אלה שמחמת בריאותם אינם יכולים ללכת למקווה, ועל־פי 'שולחן ערוך' צריכים לשמור על הגוף, בבני ישראל יקרה הנשמה, ואצל הקב"ה והתורה יקר הגוף היהודי, ולא תמיד יכולים ללכת למקווה, אך הכוונה הרוחנית שבמקווה, הדפנות, צריכה להיות בכל אחד. זה יכול להיות בכל אחד וזה צריך להיות בכל אחד.

ד. החסיד ר' אברהם בער ירמיה'ס סיפר לי מההתוועדויות הראשונות של הרב הגאון החסיד ר' אייזיל בהומיל. ר' אייזיל היה בכלל איש נחמד ואהוב לבריות, דיבר בנחת עם הגדול ביותר כמו עם הקטן ביותר.

פעם התוועד עם בעלי־בתים, ואמר להם דברי מוסר: ה'מזרח' האמיתי בבית הכנסת הוא היכן שה'מלמד' עומד מאחורי התנור, ועליהם להאזין וללמוד אימרה של 'מלמד' כפי שמאזינים ולומדים אימרה מרבי. וסיפר להם שבשנים הראשונות שהלכו אל הוד כ"ק רבינו הזקן דרך שקלוב, היו כבר בשקלוב כמה מניינים אברכים שנסעו אל הוד כ"ק רבינו הזקן ועסקו בחסידות בגלוי. אירע שה'מלמד' ר' אליעזר משה – שהיה מן החסידים – שוחח עם ר' סעדיה שהיה מתנגד, אך למדן גדול ויהודי תמים. מספר ר' סעדיה לחסיד ר' אליעזר משה, על אדם מסויים שהוא צדיק. ענה לו ר' אליעזר משה: "הערלים שלנו, יותר גדולים מהצדיקים שלכם". ר' סעדיה נרעש מאד מתשובה זו וכל העיר רעשה. לא מחלוקת, אך מהומה גדולה. ולקחו מיד מר' אליעזר משה, שהיה 'מלמד', את כל הילדים שלמדו אצלו. גם כשהיה 'מלמד' היה ר' אליעזר משה עני גדול, ביחוד כעת נעשה לעני אמיתי.

כשסיפרו על כך לרבה של שקלוב, הגאון ר' העניך שיק, אמר: אם אליעזר משה אמר כך, אינני יודע מה הוא התכוון בזה.

החסיד ר' בנימין קלעצקער היה אברך חריף מאוד, הלך לבית המדרש הקר הגבוה, בו היו גדולי המתנגדים, דפק על הבימה ואמר:

אומר לכם מה היתה כוונתו של ר' אליעזר משה, אכן לא שמעתי זאת מפיו, אך כך אני מבין. התורה

אומרת[3] "כי האדם עץ השדה", אדם נמשל לעץ. בפירות הכרם, הרי שלוש השנים הראשונות הן ערלה, לכן גם האברכים שהיו אצל הרבי שנתיים בלבד, נקראים "ערלה", ולכך התכוון ר' אליעזר משה באימרתו שה"ערלים שלנו - יותר גדולים מהצדיקים שלכם".

כשסיים הרב הגאון החסיד ר' אייזיל לספר סיפור זה, אמר: והרי כך היא האמת.

לאחר מכן, בערו רגלי הבעלי־בתים מתחת ל'מזרח' שלהם במשך שנה שלמה, והתענגו מהרחת טבק של 'מלמד' כמו ממאפה טעים. מאז בהומיל החל להאיר.

בעבר למדו לא רק אימרה של רבי, אלא גם אימרה של חסיד. בעבר אכן היה כך, האברכים הקשיבו למבוגרים והבעלי־בתים הקשיבו ל'מלמדים' - ואכן היה אור.

ה. כשלמד אתי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק "תניא" בפעם השניה, והגענו למאמר[4] ב'אגרת הקודש' - "עשרה שיושבין ועוסקין בתורה"[5], שם מוסבר ההבדל בין השראת השכינה לבין קביעת שכר של יחיד, ומדבר במעלת הנשמות על מלאכים - הוא מסיים: "כמו ששמעתי מרבותי, כי אילו נמצא מלאך אחד וכו' תפול עליו אימתה ופחד וכו' משכינתא דשריא עלייהו", דיבר אז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מכוח הלשון "ששמעתי מרבותי", לעיל ב"תניא"[6] הוא אומר הלשון: "ששמעתי ממורי" וכאן הוא אומר "ששמעתי מרבותי", ואמר על כך: "שמעתי ממורי" הכוונה על הוד כ"ק הרב המגיד ממזריטש, ו"שמעתי מרבותי" הכוונה למורנו הבעל־שם־טוב והרב המגיד ממזריטש.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר אז, שאלו הן מההלכות שלומדים בגן־עדן אודות מעלת הנשמות על מלאכים, איך שהם מתבטלים מאור הוי' ד"שכינתא שריא במעמד עשרה מישראל", למרות שאין הם מדברים בדברי תורה. וסיפר לי שמונה סיפורים בנוגע להלכות שלומדים בגן־עדן, וסיים:

וכל זה בא ב"תניא" כהקדמה לעשיית קביעות בכל יום בלימוד "עין יעקב", שהוא אומר על כך: "רוב הסודות גנוזין בה, ומכפרת עוונותיו של אדם"[7].

ליל שביעי של פסח

3) דברים כ, יט.
4) פ"ג.
5) אבות ג, ה.
6) פרק ל"ח.
7) ראה לקמן שיחת שש"פ בסעודת יום, אות א'.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ע"ב (ב) – ברוך בונה בית

באחד מלילות החורף, בשעה מאוחרת, נכנס ההלך, שותפו של ברוך, לבית המדרש, וברוך שם לב שהנ"ל התכנס בפינה מסויימת והחל לבכות. זו לא היתה כלל הנהגתו של יהודי זה. וברוך ניגש אליו ושאלו מה מעיק על ליבו.

על כך השיב לו היהודי, כי בעיר נפטר היום ר' יוסף אברהם "עושה התנורים". תוך כדי שיחה, גילה יהודי זה לברוך, ש"עושה תנורים" זה היה נסתר, ואשר היה לא רק צדיק גדול אלא גם מקובל.

הוא היה נוהג - המשיך האורח לספר - לא להשאיר לעצמו אף פעם פרוטה מיום אחד לְמִשְׁנֵהוּ, ואת מה שנשאר לו מפרנסתו הדלה, היה נותן לצדקה - ובסתר.

הנסתר - המשיך האורח לספר הלאה - היה בן חמישים ושמונה שנים. הוא השאיר אחריו אלמנה ובת יחידה, בבית שוררת הזנחה ודלות נוראה. החלונות שבורים כיוון שאף פעם לא היה כסף להתקין זגוגיות והקור שם הוא איום ונורא. אין כסף לקניית צרור עצים להסקה. גם פת לחם אין בבית. בעיר מעריכים אותם כאנשים שפלים מאוד, כך שאף אחד לא מביט לעברם.

מדברי האורח הבין ברוך מיד שהוא עצמו - האורח - גם נסתר. ולראשונה שאל אותו לשמו.

- שמי הוא נחום אהרן החייט - ענה האיש.

ברוך עסק באותו זמן בלימוד הזוהר, והגיע לקטע מסוים אשר היה לו קשה להשיגו, ועכשיו - ללא התלבטויות מיותרות - ביטא את בקשתו, שיהודי זה, ר' נחום אהרן החייט, יסביר לו את הקטע הנ"ל בזוהר.

ר' נחום אהרן לא המתין שברוך יפציר בו, והסביר לו את הקטע הנ"ל.

ברוך התפעל מאוד מהמענה, הוא כבר הבין שנמצא לפניו לא סתם נסתר אלא בעל מקובל גדול.

עתה היה לברוך גם מה לומר בקשר לאלמנה וּבִתָּה:

- ידוע לך, ר' נחום אהרן, - אמר ברוך - שיש לי עצים מוכנים. ולכן, דבר ראשון נלך לחמם שם את ביתם.

הטילו שניהם על שכמם צרורות עצים והלכו לבית בו התגוררו האלמנה ובתה. הבית היה ממש חורבה. ר' יוסף אברהם "עושה התנורים" התגורר בו שלושים שנה מלאות.

במשך שבעת ימי האבל הלכו ר' נחום אהרן וברוך לבית המנוח מידי יום ביומו, לתפילה ולימוד. בעמל רב הצליחו לאסוף מנין לתפילות בציבור ולאמירת קדיש. תושבי הסביבה התחמקו מלבוא למניין, "איזה ערך היה עבורם ליוסע אברהם עושה התנורים"! ולגלות שר' יוסף אברהם היה נסתר, נמנע ר' נחום אהרון מלגלות גם לאחר פטירתו של "עושה התנורים".

בין ברוך לבין ר' נחום אהרן החייט הנסתר נרקמה ידידות הדוקה. הם קבעו לעצמם שיעור משותף בסתר, שהתקיים כל ימי החורף.

פעם אחת פנה ר' נחום אהרן לברוך ואמר לו:

בִּתָּה של האלמנה צריכה להשתדך, והנני סבור שאתה הוא הזיווג המתאים עבורה.

ברוך הסכים. ותוך זמן קצר הוחגו נישואיהם. ברוך עבר עם רעייתו וחותנתו לכפר סמוך, ולא היה לו כל קושי למצוא לעצמו מקור לפרנסה.

לאור עיסוקו רב השנים בכריתת עצים ומכירתם לסוחרים, החל ברוך עצמו לסחור בעצים וכבר בהתחלה הצליח מאוד. הוא החל לקנות קטעי יער ולאחר מכן גם לשכור שדות ויערות. ברוך הפך להיות אדם עשיר, וחילק הרבה צדקה.

ברוך דאג להושיב יהודים נוספים בכפר ולספק להם פרנסה. ואף דאג למזונם הרוחני. הוא אף למד עימם שיעורי תורה.

במשך הזמן בנה ברוך בית מדרש, והושיב בו "עשרה בטלנים", בהחזיקו אתם עם משפחותיהם על חשבונו.

כולם ידעו כעת, איזו "נשמה טובה" הוא ברוך, כמו כן נודע לרבים שהוא למדן גדול; אך זה שהוא מקובל וממשיך ללמוד קבלה - נשמר בסוד.

ברוך, או כפי שהוא נקרא כעת ר' ברוך, היה כנראה הנסתר היחידי שהיה גם עשיר גדול.

הוא בנה בית גדול עבור אורחים, אליו היו מגיעים לעתים קרובות גם נסתרים עם שליחות מיוחדת עבורו.

אותה עת נודע בעולם היהודי שמו של רבי יואל, הבעל־שם מזאמושטש. תלמידו וממשיך דרכו של רבי אליהו הבעל־שם מוורמייזא.

הנסתר ר' נחום אהרן החייט אשר היה לעתים קרובות אורחו של ר' ברוך, היה מקורב לר' יואל, וסיפר אודותיו רבות לר' ברוך. ר' ברוך החליט לבקר אצל ר' יואל בעל־שם ולהכירו יותר מקרוב.

אגרות קודש

[ט"ז אלול תרפ"ג]

ב"ה

מו"ה ראובן שי' שו"ב

שלום וברכה,

הפ"נ הכללי והפרטי התקבל, והשומע תפלה יקבל תפלתינו, ויעורר לבבנו ויחזק כחינו לעבדו ית' בלבב שלם, ויתן לנו בתוך כאחב"י שנה טובה ומתוקה בגו"ר.

והנה כל המשכת צ"ל העלאת מ"ן, והוא עבודת האדם מצ"ע, וזה הוי הכנה, ועשיית כלי, אל הברכה העליונה. וראשית העבודה היא להחזיק מעמד ומצב, פי' לעמוד על המקום מבלי להתפעל כלל מהמצב הכללי (אשר באמת אינו ברע ח"ו), ואיש איש יֵדַע את אשר לפניו לעשות בפו"מ. על כל אחד ואחד לדעת אשר בו, רק בו הדבר תלוי, וממנו ד' אלקינו דורש לעשות ככל אשר ציוה. כל אחד עליו לדעת כי אם הוא יעשה, אז יהי' הדבר נעשה, לדוגמא אם הוא יקבץ איזה אנשים ויעוררם לקבוע שיעור בלימודים, בנגלה או בדא"ח, וכן יעשו וילמדו אז חברא חברי' אית לי', וקנאת סופרי' תרבה חכמה, אם האחד נתעורר ליסד אגודת משכימי קום, שיב[ו]או לביהכ"נ בהשכמה, ויאמרו תהלי', או ילמדו איזה לימוד, הנה בטח הדבר כי יפעול בעזרתו ית', להיות כי לב ישראל פתוחה היא להתעורר, וכאמור במד"ר ע"פ אני ישנה, ולבי ער, ומבואר בדא"ח, רק אחת שצריכים להשתדל ולעשות.

ובהנוגע לחוקי הממשלה, הנה האמת באשר הוא, החוקים כמו שהם לעצמם, אין בהם כדי לבטל מתורה ועבודה, ואדרבא חוק גלוי הוא, אשר איש ואיש (שהוא מבן י"ח שנה ולמעלה) יכול להתנהג כפי חפצו, מאין מפריע ומונע אותו. כל עדה וקהלה באזרח ישראל, יכולים לִיסֵד כל עניני הדת, על חשבון עצמם בכל הדרוש להם, בית טבילה, כנסת, מדרש, ולהחזיק האישים הדרושי' לזה, רב שו"ב כו'. גם הלימוד לקטנים (שפחותים מי"ח שנה) זה תלוי ברצון ההורים, אם חפצים הם, הנה עפ"י הדין יכולים להשתתף ה' ו' אבות וליקח מורה אחד שילמוד את בניהם עניני הדת, כנהוג בישראל מימי קדם, אלא שאסור ללמד אותם ידיעות חוץ כמו ידיעות השפה והדומה, רק לימוד דתי, ושלא יהי' במקום שלומדים שולחנות הנהוגי' בבית ספר והדומה, וכן בשארי הענינים. החוקים אינם מפריעים בעד היהדות, ורק ישנם נערים, שאינם מתחשבי' עם כל חוק, ורוצים רק להשתרר ומהפכים כל דין מעיקרו, בתור נקם או עלילה והדומה. הזה אפשר לקרוא כי חוקי הארץ מגבילים.

ובכן אין הדבר תלוי אלא בכאו"א לפעול ולעשות כפי שהותר לו ע"פ החוק ומבלי התחשב כלל עם המונעים ומעכבים. ואם אמר יאמר, אשר העת הלזאת השתנה בזה כי רוב האנשי' טרודי' כו', הנה מאז ומקדם הי' כן, אשר הבע"ב יחיו איש איש מהם הי' טרוד ומוטרד, ובכ"ז הנה בגלל זאת לא עמדה מרכבת ישראל מלהלוך במסילת ישרים, וכן גם היום, אם נמצא עסקן אמיתי, אשר נותן א"ע על זה, הוא פועל ישועות, ואור תורה במושבי המקום ההוא, וברכת שמים באה לרגלי עבודתו, ובמקום שאין מתעסק הרי כל הענינים רפוים חלושים ובמצב התעלפות, והחובה על כל אשר רוח חיים בקרבו, כי יתן א"ע על דבר זה, ובפרט ידידינו אנ"ש שי' אשר כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, מסרו נפשם הט' עליהם ועל בניהם, הם צריכי' להיות הראשונים לכל דבר טוב ומועיל.

נקל הוא במאד מאד, לומר נואש, ובפרט אם ישנם איזה מניעות ועיכובים, אשר אז היאוש כעין תירוץ והתנצלות, אבל רחוק הוא מהאמת, וקרוב יותר אל השקר. הכל הוא לפי שאין מי שמכיר א"ע שהוא הוא

המחוייב בדבר, ועליו הדבר מוטל, וכנהוג הנה בהגיע לענינים כאלו, קביעות שיעורי לימוד, בדברי בית טבילה, בית כנסת כו' וכו' פתגם אחד נשמע, כי זה שייך להרב או השו"ב והדומה, ובאמת אין הדבר כן, זה שייך לכאו"א מישראל, והרב והשו"ב הם צריכי' להיות הראשונים בעבודה ויגיעה עצומה, והנסיון היומי מַראה כי בעזרתו ית' מגיעים אל המטרה.

והאל הטוב הוא יחוס וירחם על עם קדשו, ויתן לנו ולכל ישראל שנה טובה ומתוקה בגו"ר, שנת אורה ושנת תורה.

והי' ברכה ושלום כאו"נ והדו"ש ומברכם בכוח"ט ברו"ג.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרות קודש

ב"ה, י"ג אלול, תיש"א
ברוקלין, נ. י.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"מ וכו' מהור"י שי'

שלום וברכה!

שלוח בזה קונטרס ח"י אלול הבע"ל, ובודאי יזכה בו, את כל מי שהשפעתו עליהם, באור תורה ובמאור שבתורה אשר בקונטרס.

מובא בקצרה, בהקדמתי לקונטרס, על יסוד פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר פעולת ח"י אלול היא להכניס חיות בכל סוגי עבודת האדם, ומהם - בקו התורה.

ויש להוסיף ביאור בזה, ע"פ מרז"ל זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם המות, כי אף שדברי תורה נמשלו לאש, ולכן אין מקבלין טומאה, היינו שהתורה אין מקבלת טומאה, אבל בפעולתה על האדם, הרי אם לא זכה נעשית לו כו', וכדיוק לשון רז"ל נשית לו.

והנה לימוד באופן שלא זכה, תורה בלי יראת שמים, תלמוד תורה בשכחה על נותן התורה, שבמילא יכול שילמוד שלא לעשות, אפשרית רק בלימוד שאינו עוסק באהבת הוי', יראתו, יחודו וכו', ובפרט כשמלובש בעניני עוה"ז וחומריותו, משא"כ בלימוד פנימיות התורה, הנקראת אילנא דחייא, שאינו בא בבחי' התלבשות לברר ניצוצות, ועוסק באופני אהבת הוי', יראתו, יחודו וכו', או בידיעת סדר ההשתלשלות שעל ידי זה יבוא לאהבתו וליראתו, הוא הוא המביאה ללב שלם, וחי בהם בעסק תורתו. ובהיותה כנשמה לחיצוניות התורה, מביאה חיות גם בלימוד תורה הנגלית, ובפרט תורת "הבעש"ט ז"ל אשר הנחילנו אבותינו רבותינו הק' נ"ע ז"ל המגלים ומבארים גדולת ורוממות הוי' כו'", וכמ"ש רבנו הזקן "באגה"ק כו' שידיעת המציאות מההשתלשלות כו' מביאה ללב שלם כו' שהוא העיקר כו'".

וביחוד בימים אלו, אשר כולנו מתפללים: לך אמר לבי בקשו פני, לחפש אחר פנימיות הלב, שזהו ע"י - את פניך הוי' אבקש,

הנה צריך להיות העסק באהבת הוי' ויראתו ובלימוד והתבוננות המביאים לזה.

וזהו ההכנה הטובה להמשכת וגילוי: הוי' אורי - בר"ה - וישעי - ביוהכ"פ, להכתב ולהחתם לשנה טובה, בטוב הנראה והנגלה בגשמיות וברוחניות.

בברכת כתיבה וחתימה טובה,

מ. שניאורסאהן

פרשת נצבים

כט ט אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם
כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: י טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ:
יא לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כ עמ' 234)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ (מההפטרה)

יְהוּדִי צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ אֶת הַגְּאֻלָּה, וּבַקָּשָׁה זוֹ עַצְמָהּ מַעֲנִיקָה לוֹ סִיּוּעַ וְעִדּוּד בַּעֲבוֹדַת ה׳. כְּשֶׁאוֹמֵר ׳אָנוּ רוֹצִים מָשִׁיחַ עַכְשָׁיו׳ - זֶה פּוֹעֵל בּוֹ זֵרוּז וְהוֹסָפָה בַּעֲבוֹדָתוֹ, וּזְהִירוּת יְתֵרָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּיָדוֹ שׁוּם דָּבָר שֶׁמְּעַכֵּב ח״ו אֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ.

שני (לוי) יב לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם | לוֹ לְעָם וְהוּא
יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:
יג וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית
הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת: יד כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ
פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת
אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ' 182)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

יְהוּדִי צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ וְלִתְבַּע אֶת הַגְּאֻלָּה. וְכָךְ אָמְרוּ חֲז״ל: ״כָּל אוֹתָן אֲלָפִים שֶׁנָּפְלוּ בַּמִּלְחָמָה בִּימֵי דָּוִד, לֹא נָפְלוּ אֶלָּא עַל שֶׁלֹּא תָּבְעוּ בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וּמַה אִם אֵלּוּ שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמֵיהֶם וְלֹא נֶחְרַב בִּימֵיהֶם, נַעֲשָׂה לָהֶם כָּךְ וְנֶעֱנְשׁוּ עַל שֶׁלֹּא תָּבְעוּ אוֹתוֹ, אָנוּ, שֶׁחָרַב בְּיָמֵינוּ וְאֵין אָנוּ מִתְאַבְּלִים עָלָיו וְלֹא נְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה״.

שלישי (ישראל) טו כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם: טז וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֶת
גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם:
יז פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אָו מִשְׁפָּחָה אוֹ־
שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם
שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה: יח וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ
אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר
שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן
סְפוֹת הָרְוָה אֶת־הַצְּמֵאָה: יט לֹא־יֹאבֶה יְהוָה
סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ
הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר
הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם:
כ וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֹל
אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה:
כא וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ
מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנֵּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה
וְרָאוּ אֶת־מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ
אֲשֶׁר־חִלָּה יְהוָה בָּהּ: כב גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה
כָּל־אַרְצָהּ לֹא תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ
כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה
כתיב וצביים קרי וּצְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה בְּאַפּוֹ
וּבְחֵמָתוֹ: כג וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה
יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֲרִי הָאַף הַגָּדוֹל
הַזֶּה: כד וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: כה וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעُוּם וְלֹא
חָלַק לָהֶם: כו וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּאָרֶץ הַהִוא
לְהָבִיא עָלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר
הַזֶּה: כז וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף
וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת
כַּיּוֹם הַזֶּה: כח הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת
לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת: **ס** (ע״כ)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ' 235)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

יְהוּדִי צָרִיךְ לְהַרְגִּישׁ תָּמִיד אֶת צַעַר הַגָּלוּת, עָלָיו לְהִצְטַעֵר עַל כָּךְ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם כְּבָנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם

וּשְׁכִינָתָא בְּגָלוּתָא. וּבְוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ לְהִצְטַעֵר עַל מֵצַר הַגָּלוּת בִּזְמַנֵּנוּ, לְאַחֲרֵי כָּל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עַל כְּלָל יִשְׂרָאֵל בְּמֶשֶׁךְ זְמַן הַגָּלוּת, וְעַד לְדוֹרֵנוּ זֶה. צַעַר זֶה צָרִיךְ לָבוֹא לִידֵי בִּטּוּי בִּדְרִישַׁת וּתְבִיעַת הַגְּאֻלָּה וּבִצְעָקָה: "עַד מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת"!

רביעי **ל** א וְהָיָה֨ כִֽי־יָבֹ֜אוּ עָלֶ֗יךָ כָּל־הַדְּבָרִ֤ים הָאֵלֶּה֙ הַבְּרָכָ֣ה וְהַקְּלָלָ֔ה אֲשֶׁ֥ר נָתַ֖תִּי לְפָנֶ֑יךָ וַהֲשֵׁבֹתָ֣ אֶל־לְבָבֶ֔ךָ בְּכָל־הַגּוֹיִ֖ם אֲשֶׁר־הִדִּיחֲךָ֥ יְהוָ֖ה אֱלֹהֶֽיךָ שָׁמָּ֑ה: ב וְשַׁבְתָּ֣ עַד־יְהוָ֔ה אֱלֹהֶ֖יךָ וְשָׁמַעְתָּ֥ בְקֹלוֹ֖ כְּכֹ֣ל אֲשֶׁר־אָנֹכִ֑י מְצַוְּךָ֥ הַיּ֖וֹם אַתָּ֥ה וּבָנֶ֛יךָ בְּכָל־לְבָבְךָ֖ וּבְכָל־נַפְשֶֽׁךָ: ג וְשָׁ֣ב יְהוָ֔ה אֱלֹהֶ֖יךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ֑ וְרִחַמְךָ֗ וְשָׁ֤ב וְקִבֶּצְךָ֙ מִכָּל־הָעַמִּ֔ים אֲשֶׁ֥ר הֱפִיצְךָ֖ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ שָׁמָּ֑ה: ד אִם־יִהְיֶ֣ה נִדַּחֲךָ֔ בִּקְצֵ֥ה הַשָּׁמַ֖יִם מִשָּׁ֣ם יְקַבֶּצְךָ֥ יְהוָ֖ה אֱלֹהֶ֑יךָ וּמִשָּׁ֥ם יִקָּחֶֽךָ: ה וֶהֱבִיאֲךָ֣ יְהוָ֔ה אֱלֹהֶ֖יךָ אֶל־הָאָ֑רֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁ֣וּ אֲבֹתֶ֗יךָ וִֽירִשְׁתָּ֤הּ וְהֵיטִֽבְךָ֙ וְהִרְבְּךָ֔ מֵאֲבֹתֶֽיךָ: ו וּמָ֣ל יְהוָ֔ה אֱלֹהֶ֖יךָ אֶת־לְבָבְךָ֑ וְאֶת־לְבַ֣ב זַרְעֶ֔ךָ לְאַהֲבָ֥ה אֶת־יְהוָ֖ה אֱלֹהֶ֣יךָ בְּכָל־לְבָבְךָ֗ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ֛ לְמַ֥עַן חַיֶּֽיךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לד עמ' 202)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

רַז"ל אָמְרוּ "מִנָּלָן דְּעָבְדִינַן זְכֶר לַמִּקְדָּשׁ, דְּאָמַר קְרָא . . צִיּוֹן הִיא דּוֹרֵשׁ אֵין לָהּ, מִכְּלָל דְּבַעְיָא דְּרִישָׁה". הַדִּיּוּק בָּזֶה הוּא דְּרִישָׁה דַּוְקָא: לֹא דַּי בְּבַקָּשָׁה בְּעַלְמָא עַל הַגְּאֻלָּה, אֶלָּא צְרִיכָה לִהְיוֹת דְּרִישָׁה וּתְבִיעָה תְּמִידִית.

חמישי ז וְנָתַ֣ן יְהוָ֔ה אֱלֹהֶ֖יךָ אֵ֣ת כָּל־הָאָל֑וֹת הָאֵ֣לֶּה עַל־אֹיְבֶ֗יךָ וְעַל־שֹׂנְאֶ֛יךָ אֲשֶׁ֥ר רְדָפֽוּךָ: ח וְאַתָּ֥ה תָשׁ֖וּב וְשָׁמַעְתָּ֣ בְּקֹ֣ול יְהוָ֑ה וְעָשִׂיתָ֣ אֶת־כָּל־מִצְוֹתָ֔יו אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י מְצַוְּךָ֥ הַיּֽוֹם: ט וְהוֹתִרְךָ֣ יְהוָ֔ה אֱלֹהֶ֖יךָ בְּכֹ֣ל | מַעֲשֵׂ֣ה יָדֶ֑ךָ בִּפְרִ֤י בִטְנְךָ֙ וּבִפְרִ֣י בְהֶמְתְּךָ֔ וּבִפְרִ֥י אַדְמָתְךָ֖ לְטוֹבָ֑ה כִּֽי | יָשׂ֤וּב יְהוָה֙ לָשׂ֣וּשׂ עָלֶ֔יךָ לְטֹ֖וב כַּאֲשֶׁ֥ר שָׂ֛שׂ עַל־אֲבֹתֶֽיךָ: י כִּֽי־תִשְׁמַ֥ע בְּקֹ֣ול יְהוָ֔ה אֱלֹהֶ֖יךָ לִשְׁמֹ֣ר מִצְוֹתָ֑יו וְחֻקֹּתָ֕יו הַכְּתוּבָ֥ה בְּסֵ֖פֶר הַתּוֹרָ֣ה הַזֹּ֑את כִּֽי־תָשׁ֥וּב אֶל־יְהוָ֖ה אֱלֹהֶ֣יךָ בְּכָל־לְבָבְךָ֗ וּבְכָל־נַפְשֶֽׁךָ: **ס**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ נצבים תשמ"א)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

יֶשְׁנָם כַּמָּה בֵּאוּרִים בְּמַעֲלַת הַגָּלוּת: הַיְרִידָה הִיא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה; יִתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ; וְעוֹד. אָמְנָם, בֵּאוּרִים שֹׁכְלִיִּים הַלָּלוּ אֵינָם מִתְקַבְּלִים בָּרֶגֶשׁ שֶׁבַּלֵּב, עֵקֶב מְרִירוּת הַגָּלוּת, וְלָכֵן אָנוּ מְבַקְּשִׁים וְצוֹעֲקִים בַּתְּפִלָּה שֶׁהַגָּלוּת תִּתְבַּטֵּל כְּבָר וְתָבֹא הַגְּאֻלָּה.

שישי יא כִּֽי־הַמִּצְוָ֣ה הַזֹּ֗את אֲשֶׁ֤ר אָנֹכִי֙ מְצַוְּךָ֔ הַיּ֖וֹם לֹ֣א נִפְלֵ֑את הִ֥וא מִמְּךָ֖ וְלֹ֥א רְחֹקָ֖ה הִֽוא: יב לֹ֣א בַשָּׁמַ֗יִם הִ֤וא לֵאמֹר֙ מִי־יַעֲלֶ֣ה־לָּ֔נוּ הַשָּׁמַ֖יְמָה וְיִקָּחֶ֣הָ לָּ֑נוּ וְיַשְׁמִעֵ֥נוּ אֹתָ֖הּ וְנַעֲשֶֽׂנָּה: יג וְלֹא־מֵעֵ֥בֶר לַיָּ֖ם הִ֥וא לֵאמֹ֑ר מִי־יַעֲבָר־לָ֣נוּ אֶל־עֵ֔בֶר הַיָּ֖מָּה וְיִקָּחֶ֣הָ לָּ֑נוּ וְיַשְׁמִעֵ֥נוּ אֹתָ֖הּ וְנַעֲשֶֽׂנָּה: יד כִּֽי־קָר֥וֹב אֵלֶ֖יךָ הַדָּבָ֣ר מְאֹ֑ד בְּפִ֥יךָ וּבִלְבָבְךָ֖ לַעֲשֹׂתֽוֹ: **ס**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת הושענא רבה תשד"מ)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

כְּשֶׁיָּבֹא מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ נִרְאֶה אֶת הָעֲלִיָּה הַגְּדוֹלָה שֶׁנִּפְעֲלָה עַל יְדֵי הַגָּלוּת וְנוֹדֶה לַה' עַל כָּךְ, כַּכָּתוּב "אוֹדְךָ ה' כִּי אָנַפְתָּ בִּי". אָמְנָם, אָסוּר שֶׁיְּדִיעַת מַעֲלַת הַגָּלוּת תִּפְגַּע חָלִילָה בַּתְּשׁוּקָה לָצֵאת מִן הַגָּלוּת. תּוֹבְעִים מִיְּהוּדִי דָּבָר וְהִפּוּכוֹ: עָלָיו לָדַעַת שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בַּגָּלוּת, וּבְיַחַד עִם זֶה עָלָיו לִזְעֹק בְּכָל לִבּוֹ שֶׁרוֹצֶה לָצֵאת מֵהַגָּלוּת.

שביעי טו רְאֵ֣ה נָתַ֤תִּי לְפָנֶ֙יךָ֙ הַיּ֔וֹם אֶת־הַחַיִּ֖ים וְאֶת־הַטּ֑וֹב וְאֶת־הַמָּ֖וֶת וְאֶת־הָרָֽע: טז אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֜י מְצַוְּךָ֗ הַיּוֹם֙ לְאַהֲבָ֣ה אֶת־יְהוָ֔ה אֱלֹהֶ֖יךָ לָלֶ֣כֶת בִּדְרָכָ֑יו וְלִשְׁמֹ֣ר מִצְוֹתָ֗יו וְחֻקֹּתָ֤יו וּמִשְׁפָּטָיו֙ וְחָיִ֣יתָ וְרָבִ֔יתָ וּבֵרַכְךָ֖ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֛יךָ בָּאָ֥רֶץ אֲשֶׁר־אַתָּ֖ה בָּא־שָׁ֥מָּה לְרִשְׁתָּֽהּ: יז וְאִם־יִפְנֶ֥ה לְבָבְךָ֖ וְלֹ֣א תִשְׁמָ֑ע וְנִדַּחְתָּ֙ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ֣ לֱאלֹהִ֔ים אֲחֵרִ֖ים וַעֲבַדְתָּֽם: יח הִגַּדְתִּ֤י לָכֶם֙ הַיּ֔וֹם כִּ֥י אָבֹ֖ד תֹּאבֵדוּ֑ן לֹא־תַאֲרִיכֻ֣ן יָמִ֔ים עַל־הָאֲדָמָ֕ה אֲשֶׁ֥ר אַתָּ֖ה עֹבֵ֣ר אֶת־הַיַּרְדֵּ֑ן לָבֹ֥א שָׁ֖מָּה לְרִשְׁתָּֽהּ: יט הַעִדֹתִ֨י בָכֶ֜ם הַיּ֗וֹם אֶת־הַשָּׁמַ֤יִם וְאֶת־הָאָ֙רֶץ֙ הַחַיִּ֣ים וְהַמָּ֔וֶת נָתַ֥תִּי לְפָנֶ֖יךָ הַבְּרָכָ֣ה וְהַקְּלָלָ֑ה וּבָחַרְתָּ֣ בַּחַיִּ֔ים לְמַ֥עַן תִּחְיֶ֖ה אַתָּ֥ה וְזַרְעֶֽךָ: כ לְאַהֲבָ֣ה אֶת־יְהוָ֔ה

אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ
וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת
לָהֶם: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא
כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב
מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל,
בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך
לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם
וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם,
וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא
בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא,
תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח עמ' 82)

וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים (ל, יט) יֵשׁ לִתְמֹהַּ, מֵאַחַר שֶׁטּוֹב מֵבִיא חַיִּים וְרַע מֵבִיא מָוֶת - כְּלוּם יֵשׁ צֹרֶךְ לְצַוּוֹת לָאָדָם לִבְחֹר בַּחַיִּים? וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַצִּוּוּי הוּא לַעֲשׂוֹת טוֹב לֹא רַק מִשּׁוּם שֶׁזֶּה מֵבִיא חַיִּים, הֵינוּ שֶׁהַשֵּׂכֶל מַכְרִיחַ לְהִתְנַהֵג כָּךְ, אֶלָּא גַּם מִתּוֹךְ בְּחִירָה חָפְשִׁית, אֲפִילוּ אִם לֹא הָיָה בְּכָךְ שׁוּם יִתְרוֹן. וְאָכֵן, יְהוּדִי עוֹבֵד אֶת ה' לֹא רַק מִשּׁוּם שֶׁזֶּה דָּבָר טוֹב; הוּא בּוֹחֵר לִהְיוֹת עוֹבֵד ה' בְּלִי טַעַם (חִיצוֹנִי).

מפטיר טו רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים
וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע: טז אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת
בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ
וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה
בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: יז וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא
תִשְׁמָע וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים
וַעֲבַדְתָּם: יח הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן
לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר
אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: יט הַעִדֹתִי בָכֶם
הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת
נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים
לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ: כ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ
וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת
לָהֶם: פפפ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך יד)

תֵּיכָף־וּמִיַּד זוֹכִים בַּדִּין, וְ"נִצָּבִים הַיּוֹם כּוּלְּכֶם לִפְנֵי הֲוָי' אֱלֹקֵיכֶם" - מְאִירִים וְקַיָּמִים וְעוֹמְדִים, וְנַעֲשֵׂית כְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת.

מ פסוקים, לבב"ו סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת נצבים לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק סא-סג

סא יִ שָׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ: יא כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זְרוּעֶיהָ תַּצְמִיחַ כֵּן | אֲדֹנָי יֶהוָה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם: **סב** א לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלִַם לֹא אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר: ב וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדֵךְ וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקְּבֶנּוּ: ג וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד־יְהוָה וּצְנִיף מְלוּכָה בְּכַף־אֱלֹהָיִךְ: ד לֹא־יֵאָמֵר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ

יִשְׂרָאֵל הִיא כָּאָרֶץ אֲשֶׁר תּוֹצִיא צִמְחָהּ אַחַר שֶׁגְּרַקֵּב וְנִפְסַד הַגַּרְגִּיר הַזָּרוּעַ וּכְגַנָּה זְרוּעֶיהָ הַדְּבָרִים הַנִּזְרָעִים בָּהּ תַּצְמִיחַ אַחַר הַהֶפְסֵד שֶׁל הַזְּרָעִים, כֵּן | אֲדֹנָי יֶהוָה יַצְמִיחַ לְיִשְׂרָאֵל צְדָקָה חֶסֶד בְּכֹחַ הַצְּדָקָה הָעֶלְיוֹנָה וּתְהִלָּה וְהִלּוּל מִזְּכוּיוֹת יִשְׂרָאֵל נֶגֶד לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם: **א** אֵלֶּה הֵם דִּבְרֵי ה' בְּהִיוֹת יִשְׂרָאֵל בַּגָּלוּת, וְאָמַר לְמַעַן צִיּוֹן שֶׁהֶחֱרִיבוּ אוֹתָהּ עַד הַיְסוֹד לֹא אֶחֱשֶׁה לֹא אֶשְׁתּוֹק וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם לֹא אֶשְׁקוֹט לֹא אָנוּחַ עַד אֲשֶׁר יֵצֵא כַּנֹּגַהּ לְעֵינֵי כֹּל צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ שֶׁאָבִיא עָלֶיהָ, יִהְיֶה נִרְאֶה לַכֹּל כְּלַפִּיד אֵשׁ יִבְעָר יִדְלַק: **ב** וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ הַצְּדָקָה שֶׁאֲעֲשֶׂה לָךְ וְכָל־מְלָכִים יַכִּירוּ כְּבוֹדֵךְ וְקָרָא לָךְ יִהְיֶה נִקְרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ 'חֶפְצִי בָהּ' אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יְקַבְּנוּ יַגִּיד טַעְמוֹ: **ג** וְהָיִית שְׁמוּרָה בְּיָדוֹ כַּעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד־יְהוָה וּצְנִיף מְצֻנֶּפֶת מְלוּכָה בְּכַף־אֱלֹהֶיךָ שֶׁלֹּא יִפְּלוּ לְעוֹלָם: **ד** לֹא־יֵאָמֵר לָךְ עֲלֵיךָ עוֹד שֶׁאֶת עֲזוּבָה מֵה' וּלְאַרְצֵךְ עַל אַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר

עטרת מרים

י אָז יֹאמַר יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּבָם מֵהַגָּלוּת שָׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה בִּתְשוּעַת ה' תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי שֶׁעָזַר לִי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע הַתְּפוּרִים כְּמִדָּתִי, וְעִם מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי עָטַף אוֹתִי כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר אֲשֶׁר יִלְבַּשׁ פְּאֵר כְּכֹהֵן גָּדוֹל וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה אֲשֶׁר תִּתְקַשֵּׁט עִם כֵּלֶיהָ תַּכְשִׁיטֶיהָ: **יא** כִּי יְשׁוּעַת

שי למורא

י) שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּה', כָּךְ אוֹמֶרֶת יְרוּשָׁלַיִם בִּזְמַן הַגְּאֻלָּה. אוֹ, כָּךְ אוֹמֵר עַם יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּבוֹ מֵהַגָּלוּת. (וְאָמַר "שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ" בְּכֶפֶל לָשׁוֹן כְּנֶגֶד הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ שֶׁיָּשִׂישׂוּ בַּה' שֶׁהוּא בְּמִדַּת הָרַחֲמִים. וְאָמַר "תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי", שֶׁבְּמִדַּת הַדִּין תָּגֵל הַנֶּפֶשׁ שֶׁהִיא עֶלְיוֹנָה וּמְקֻבֶּלֶת יִסּוּרִים בְּשִׂמְחָה יוֹתֵר מֵהַגּוּף). הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי יֶשַׁע, כְּלוֹמַר, סִבַּב אוֹתִי בִּישׁוּעָה וּבִצְדָקָה, כַּלְּבוּשׁ הַמְסַבֵּב אֶת הַגּוּף, וְכִמְעִיל הָעוֹטֵף אֶת לוּבְשׁוֹ. יְכַהֵן פְּאֵר, יַגְדִּיל פְּאֵרוֹ בִּלְבוּשִׁים נָאִים. "יְכַהֵן", לְשׁוֹן גְּדֻלָּה, כְּמוֹ "וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים" (שמואל-ב ח,יח). כֵּלֶיהָ, כְּלֵי תַּכְשִׁיטֶיהָ. יא) כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וגו', כְּמוֹ שֶׁהָאָרֶץ מוֹצִיאָה אֶת צִמְחָהּ אַחֲרֵי שֶׁגְּרַקֵּב וְנִפְסַד גַּרְעִין הַזֶּרַע, וּכְמוֹ הַגִּנָּה שֶׁמַּצְמִיחָה אַחֲרֵי שֶׁנִּפְסְדוּ גַּרְגִּירֵי הַזְּרָעִים, כֵּן יַצְמִיחַ ה' לְיִשְׂרָאֵל צְדָקָה וּתְהִלָּה בִּפְרִסּוּם נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם אַחֲרֵי שֶׁהָיוּ בְּגָלוּתָם מֻשְׁפָּלִים עַד עָפָר. **א)** לֹא אֶחֱשֶׁה, לֹא אֶשְׁתֹּק מִלְּהַפְרִע מִן הַגּוֹיִם עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ לְצִיּוֹן. לֹא אֶשְׁקוֹט, לֹא אֶהְיֶה בִּמְנוּחָה. כַּנֹּגַהּ, כְּדָבָר הַמֵּאִיר וְזוֹרֵחַ. וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר, וְהַיְשׁוּעָה שֶׁאָבִיא עָלֶיהָ תִּהְיֶה נִרְאֵית לַכֹּל כְּלַפִּיד אֵשׁ בּוֹעֵר. **ב)** צִדְקֵךְ, הַצֶּדֶק שֶׁאֲעֲשֶׂה לָךְ. שֵׁם חָדָשׁ, כְּפִי הַנֶּאֱמָר לְהִלָּן בַּהֶמְשֵׁךְ. יְקָבְּנוּ, יְפָרְשֻׁנוּ. **ג)** וּצְנִיף מְלוּכָה, מִצְנֶפֶת שֶׁל מַלְכוּת. **ד)** יִקָּרֵא

לא־יֵאָמֵר עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי־בָהּ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי־חָפֵץ יְהוָה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל: ה כִּי־יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנַיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ: ו עַל־חֹומֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּירִים אֶת־יְהוָה אַל־דֳּמִי לָכֶם: ז וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ: ח נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ: ט כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי: י עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְּסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים: יא הִנֵּה יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה יְשׁוּעֲךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו: יב וְקָרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְּרוּשָׁה

שי למורא

"חֶפְצִי בָהּ", רְצוֹנִי בָהּ וְאֵינָהּ נֶעֱזֶבֶת. וּלְאַרְצֵךְ "בְּעוּלָה", לְאַרְצֵךְ יִקָּרֵא מְיֻשֶּׁבֶת וְלֹא שׁוֹמֵמָה. תִּבָּעֵל, תִּתְיַשֵּׁב בַּאֲנָשֶׁיהָ. ה) כִּי יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה וגו', כְּמוֹ שֶׁכְּשֶׁבָּחוּר נוֹשֵׂא בְּתוּלָה מִתְיַשְּׁבִים יַחַד מִבְּלִי פֵּרוּד, כָּךְ יִתְיַשְּׁבוּ בָךְ בָּנַיִךְ וְלֹא יִפָּרְדוּ מִמֵּךְ. ו) הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים וגו', הַשּׁוֹמְרִים הֵם הַמַּלְאָכִים שֶׁהִפְקִידָם הקב"ה עַל בִּנְיַן יְרוּשָׁלַיִם. וְהֵם מִתְפַּלְּלִים לַה' עַל יְרוּשָׁלַיִם שֶׁיִּשְׁכֶּנָּה לְיִשּׁוּבָהּ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, הַשּׁוֹמְרִים הֵם אֲבְלֵי צִיּוֹן שֶׁמִּתְפַּלְּלִים בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה עַל יְרוּשָׁלַיִם. לֹא יֶחֱשׁוּ, אֵינָם שׁוֹתְקִים בְּשׁוּם זְמַן מִלְּהִתְפַּלֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם. הַמַּזְכִּירִים אֶת ה' אַל דֳּמִי לָכֶם, כְּאִלּוּ הַנָּבִיא מְזָרְזָם וְאוֹמֵר לָהֶם, אַתֶּם הַמִּתְאַבְּלִים עַל צִיּוֹן וּמַזְכִּירִים זִכְרוֹנָהּ תָּמִיד בִּתְפִלּוֹתֵיכֶם וּבְבִרְכוֹתֵיכֶם, אַל תִּשְׁתְּקוּ. ז) וְאַל תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ וגו', כְּלוֹמַר, הוֹאִיל וְכָל הַהַבְטָחוֹת הַטּוֹבוֹת הָאֵלֶּה מַבְטִיחַ הקב"ה אֶתְכֶם, הַזְכִּירוּ אֶת שְׁמוֹ תָּמִיד וְשָׁפְכוּ לְפָנָיו לִבְבְכֶם עַד שֶׁיְּקַבֵּץ הַגָּלוּת וִיכוֹנֵן אֶת יְרוּשָׁלַיִם וְיַשִּׂימֶהָ תְּהִלָּה בָּאָרֶץ. ט) מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ, הַמְאַסְּפִים אֶת הַדָּגָן אֶל הַבַּיִת הֵם יֹאכְלוּהוּ. וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ, הַמְקַבְּצִים אֶת הַתִּירוֹשׁ הֵם יִשְׁתּוּהוּ. בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי, בִּירוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ, אִם הוּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְאִם הוּא חֻלִּין, הַכָּנָה עַל כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. י) עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים וגו', הוּא מַאֲמַר הַנָּבִיא אֶל הַגּוֹיִם, עִבְרוּ דֶּרֶךְ שַׁעֲרֵי הָעִיר וּלְכוּ לַשָּׂדֶה וּפַנּוּ מִמְּכְשׁוֹל אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלְכוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב לְאַרְצָם. וְכָפֵל הַלָּשׁוֹן לְחִזּוּק. סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְּסִלָּה, לְסַלֵּל אֶת הַדֶּרֶךְ וְלִכְבֹּשׁ אוֹתָהּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ בָהּ גְּמוּלוֹת וּתְלוּלִיּוֹת. סַקְּלוּ מֵאֶבֶן, לְפַנּוֹת מֵאֲבָנִים. הָרִימוּ נֵס עַל הָעַמִּים, הַגְּבִיהוּ מוֹט עִם הַדֶּגֶל לְאוֹת לְכָל הָעַמִּים, שֶׁיָּבִיאוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּלוּ אֶצְלָם. יא) יְשׁוּעֲךָ בָּא, בָּאָה תְּשׁוּעָתֵךְ. הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ, הִנֵּה הַשָּׂכָר הַטּוֹב שֶׁיְּשַׁלֵּם לְיִשְׂרָאֵל עַל הַגָּלוּת שֶׁסָּבְלוּ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו, וּשְׂכַר הַפְּעֻלּוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל בַּגָּלוּת בְּשָׁמְרָם תּוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתָיו. יב) וְלָךְ, לְצִיּוֹן. דְּרוּשָׁה, שֶׁה' דּוֹרֵשׁ

עטרת מרים

עוֹד שְׁמָמָה מְיוּשֶׁבֶיהָ כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי־בָהּ רְצוֹנִי בָהּ, וְיָשׁוּב לִשְׁכּוֹן בְּתוֹכֵךְ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה מְיֻשֶּׁבֶת כִּי־חָפֵץ יְהוָה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל וְיִתְיַשְּׁבוּ הֶעָרִים: ה כִּי־יִבְעַל כְּשֶׁנּוֹשֵׂא בָּחוּר בְּתוּלָה מִבְּלִי פֵּרוּד יִבְעָלוּךְ בָּנַיִךְ יִתְיַשְּׁבוּ בָךְ בָּנַיִךְ וְלֹא יִתְפָּרְדוּ מִמֵּךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה בִּימֵי חֻפָּתָהּ כֵּן יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ: ו אַחַר שֶׁאָמַר לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה, אוֹמֵר כִּי חוּץ מִזֶּה עַל־חֹומֹתַיִךְ יְרוּשָׁלַיִם הִפְקַדְתִּי מִנִּיתִי שֹׁמְרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה שֶׁיִּתְמִידוּ בִּבְכִי וְאֵבֶל תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ אֵינָם שׁוֹתְקִים, הַמַּזְכִּירִים אֶת־יְהוָה עַל בִּנְיָנָם אַל־דֳּמִי לָכֶם לֹא יְהֵא שְׁתִיקָה לָכֶם: ז וְאַל־תִּתְּנוּ לֹא תִּנְּחוּ אֶת ה' דֳּמִי לוֹ לְשִׁתּוֹק מִלְּבַנּוֹתָהּ, אֶלָּא תַּפְצִירוּ בּוֹ עַד־יְכוֹנֵן אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל כַּנָּהּ וּבְסִיסָהּ וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלַיִם לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם בָּאָרֶץ: ח הַנָּבִיא אוֹמֵר לָהֶם בְּנֶחָמָה, הֵן נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ: ט כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי שֶׁהַכֹּהֲנִים הָעוֹמְדִים בְּחַצְרוֹת יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ: י הוּא מַאֲמַר הַנָּבִיא אֶל הָאוּמּוֹת עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים מִשְׁעַר לְשַׁעַר בְּשַׁעֲרֵי הָעִיר פַּנּוּ מִמִּכְשׁוֹל אֶת דֶּרֶךְ הָעָם אֲשֶׁר יֵלְכוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב לְאַרְצָם סֹלּוּ סֹלּוּ הָרִימוּ וְהַגְבִּיהוּ אֶת הַמְּסִלָּה לְהַשְׁוּוֹת הַגּוּמּוֹת סַקְּלוּ הַדְּרָכִים מֵאֶבֶן מִכְּשׁוֹל הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים לְרַמֵּז לָהֶם לְהָבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָם: יא הִנֵּה יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ שֶׁבָּא זְמַן הַגְּאוּלָה אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה יְשׁוּעֲךָ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ שֶׁמּוּכָן לְתַת לַעֲבָדָיו אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ שִׂכַר הַפְּעוּלָה שֶׁפָּעֲלוּ עִמּוֹ לְפָנָיו הוּא מוּכָן: יב וְקָרְאוּ לָהֶם לִבְנֵי צִיּוֹן עַם־הַקֹּדֶשׁ עַל יְדֵי קְדוּשַׁת מַעֲשֵׂיהֶם וְצִדְקָתָם גְּאוּלֵי יְהוָה הַגְּאוּלִים שֶׁל ה' וְלָךְ צִיּוֹן יִקָּרֵא דְּרוּשָׁה מַה' אֲשֶׁר ה' דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ תָּמִיד עִיר לֹא נֶעֱזָבָה אִם יַכִּירוּ כִּי ה' לֹא עָזְבָהּ

עטרת מרים

מֵעוֹלָם: **א מִי־זֶה** | **בָּא מֵאֱדוֹם** מִמַּלְכוּת רוֹמִי חֲמוּץ אֹדֶם בְּגָדִים מִבָּצְרָה עִיר גְּדוֹלָה לֶאֱדוֹם, הֲלֹא תָּמִיד **זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ** וּמַה זֶּה הַדָּם עַל לְבוּשׁוֹ, הֲלֹא הוּא **צֹעֶה** מַגִּיעַ וּמְטַלְטֵל הָאוּמּוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְאֵין מִי עוֹמֵד נֶגְדּוֹ **בְּרֹב כֹּחוֹ** כְּאִלּוּ הַמָּקוֹם מַשִּׁיב וְאוֹמֵר **אֲנִי** הוּא זֶה הַמְדַבֵּר **בִּצְדָקָה** וּמַבְטִיחַ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה לְיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי הוּא **רַב לְהוֹשִׁיעַ** לְיִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר הִבְטַחְתִּי: **ב** כְּאִלּוּ יִשְׁאָלוּ גַּם אוֹתוֹ **מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ וּבְגָדֶיךָ** גְּרִאִים כִּדְרֶךְ **בְּגַת** מַהִתְּזַת הַיַּיִן (גַּת הוּא הַכְּלִי שֶׁדּוֹרְכִים שָׁם הָעֲנָבִים לְהוֹצִיא הַיַּיִן): **ג** כְּאִלּוּ מַשִּׁיב לוֹ ה׳, **פּוּרָה** הַגַּת **דָּרַכְתִּי לְבַדִּי** לֹא בְּזִכּוּתָם כִּי־אִם בְּצִדְקָתִי לֶבֶד **וּמֵעַמִּים אֵין־אִישׁ אִתִּי** לְעֶזְרָתִי לְהִנָּקֵם בְּאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל, **לִפִּיכָךְ וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי וְיֵז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי:** **ד כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה:** **ה וָאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי:** **ו וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם:** **ז חַסְדֵי יְהוָה** | **אַזְכִּיר תְּהִלַּת יְהוָה כְּעַל כָּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו:** **ח וַיֹּאמֶר אַךְ־עַמִּי הֵמָּה בָּנִים**

שי למורא

בִּשְׁלוֹמָהּ. **א) מִי זֶה בָּא מֵאֱדוֹם וגו׳,** עָתִיד הקב״ה לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בֶּאֱדוֹם, וְאָמַר הַנָּבִיא בְּלָשׁוֹן הַנּוֹהֵג בִּבְנֵי אָדָם לְבוּשֵׁי בְגָדִים שֶׁבַּעֲשׂוֹתָם נְקָמָה בָּאוֹיֵב נִתְּז הַדָּם עַל בְּגָדֵיהֶם. וּכְאִלּוּ יִשְׁאָלוּ יִשְׂרָאֵל, מִי הוּא זֶה הַבָּא מֵאֱדוֹם צְבוּעַ בְּגָדָיו בְּדַם הַהֲרוּגִים מֵעִיר בָּצְרָה שֶׁל אֱדוֹם. ״חֲמוּץ״, צָבוּעַ. וְיִתְּכֵן שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן ״הִמְחֵץ רַגְלְךָ בְּדָם״ (תהלים סח,כד), בְּחִלּוּף סֵדֶר הָאוֹתִיּוֹת, כְּמוֹ ״כֶּבֶשׁ״ ״כֶּשֶׂב״. **זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ,** זֶה שֶׁלָּבַשׁ בִּגְדֵי נָקָם. **צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ,** שֶׁבְּרֹב כֹּחוֹ הוּא מַגִּיעַ וּמְטַלְטֵל אֶת הַגּוֹיִם מִקָּצֶה אֶל קָצֶה. **אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה,** כְּאִלּוּ הקב״ה מֵשִׁיב לָהֶם וְאוֹמֵר, אֲנִי הוּא זֶה הַמְדַבֵּר וְהַמַּבְטִיחַ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה לְיִשְׂרָאֵל. **רַב לְהוֹשִׁיעַ,** מְרֻבֶּה לְהוֹשִׁיעַ. **ב) מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ וגו׳,** כְּאִלּוּ יִשְׁאָלוּ גַּם אֶת הקב״ה, מַדּוּעַ כְּתָמִים אֲדֻמִּים עַל לְבוּשְׁךָ, וּבְגָדֶיךָ כְּבִגְדֵי הַדּוֹרֵךְ עֲנָבִים בְּגַת, שֶׁיֵּשׁ עַל בְּגָדָיו כְּתָמִים אֲדֻמִּים מֵהַיַּיִן. **ג) פּוּרָה דָּרַכְתִּי לְבַדִּי,** כְּאִלּוּ הקב״ה מֵשִׁיב וְאוֹמֵר, אֲנִי לְבַדִּי דָּרַכְתִּי גַּת הָעֲנָבִים, כְּלוֹמַר, לֹא בִּזְכוּתְכֶם, כִּי־אִם בְּצִדְקָתִי לְבַד הָרַגְתִּי אֶת הַשֵּׂר שֶׁל אֱדוֹם וְעַמּוֹ לְהוֹצִיא דָּמָם כְּמוֹ שֶׁדּוֹרְכִים בְּגַת לְהוֹצִיא הַיַּיִן. ״פּוּרָה״, גַּת שֶׁדּוֹרְכִים בּוֹ הָעֲנָבִים לְיַיִן. וְנִקְרָא ״פּוּרָה״ עַל שֵׁם שֶׁמְּפָרְרִים וּמְרַצְּצִים בְּתוֹכָהּ הָעֲנָבִים כְּשֶׁדּוֹרְכִים אוֹתָם. **וּמֵעַמִּים אֵין אִישׁ אִתִּי,** וּמִכָּל הָעַמִּים אֵין אֶחָד שֶׁבָּא לְעֶזְרָתִי לְהִנָּקֵם בְּאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי כֻּלָּם אוֹיְבֵיהֶם. **וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וגו׳,** כְּיָן שֶׁכָּל הָעַמִּים אוֹיְבִים לְיִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ אֶדְרְכֵם וגו׳. **וְיֵז נִצְחָם עַל בְּגָדַי וגו׳,** וְיִזֶּה דָּמָם עַל בְּגָדַי, וְכָל מַלְבּוּשַׁי עָשִׂיתִי מְגֹאָלִים בְּדָם. ״נִצְחָם״, דָּמָם, וְנִקְרָא הַדָּם ״נֶצַח״, לְפִי שֶׁהוּא חַיֵּי הָאָדָם וְחִזְקוֹ. וְכָל זֶה נֶאֱמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל מִלְּשׁוֹן הַנּוֹהֵג בִּבְנֵי אָדָם. **ד) כִּי יוֹם נָקָם וגו׳,** כִּי יוֹם הַנָּקָם הָיָה בִּלְבִּי זְמַן רַב, עַד שֶׁבָּאָה שְׁנַת גְּאוּלַי וְאָז יִהְיֶה יוֹם הַנָּקָם בָּעַמִּים. **ה) וָאַבִּיט וְאֵין עוֹזֵר,** הָיִיתִי מִסְתַּכֵּל אִם אֶמְצָא עוֹזֵר, וְלֹא הָיָה. כְּלוֹמַר, הִסְתַּכַּלְתִּי אִם יֵשׁ זְכוּת בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיֶה עוֹזֵר לַגְּאֻלָּה, וְלֹא מְצָאתִי. **וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ,** עָמַדְתִּי בְּתִמָּהוֹן וְהִתְבּוֹנַנְתִּי אִם אֶמְצָא בָּהֶם זְכוּת לִהְיוֹת סוֹמֵךְ עָלָיו אֶת הַגְּאוּלָּה, אֲבָל וְאֵין סוֹמֵךְ כִּי אֵין צַדִּיק מִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, לָכֵן **וַתּוֹשַׁע** הוֹשִׁיעָ **לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי** שֶׁיֵּשׁ לִי עַל הָאוּמּוֹת **הִיא סְמָכָתְנִי** תִּסְמוֹךְ אוֹתִי לִגְאוֹל אֶת יִשְׂרָאֵל: **ו וְאָבוּס** אֶרְמֹס **עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי** נִהְיוּ שִׁכּוֹרִים בְּכוֹס חֲמָתִי **וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם** חִזְקָם וְתָקְפָּם, וְזֶהוּ דָּמָם: **ז** אָמַר הַנָּבִיא **חַסְדֵי יְהוָה** | **אַזְכִּיר** שֶׁעָשָׂה עִמָּהֶם, לָכֵן מֵהֶרְאוּי לְהַרְבּוֹת **תְּהִלַּת יְהוָה** כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לְהַלְלוֹ **כְּעַל כָּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוּב** הַנִּתּוּן **לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו** וְלֹא בְּצִדְקוֹתֵינוּ: **ח וַיֹּאמֶר** אַף־עַל־פִּי שֶׁגָּלוּי לְפָנַי עוֹזֵר, וְלֹא הָיָה. כְּלוֹמַר, הִסְתַּכַּלְתִּי אִם יֵשׁ זְכוּת בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיֶה עוֹזֵר לַגְּאֻלָּה, וְלֹא מְצָאתִי. **וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ,** עָמַדְתִּי בְּתִמָּהוֹן וְהִתְבּוֹנַנְתִּי אִם אֶמְצָא בָּהֶם זְכוּת לִהְיוֹת סֶמֶךְ לַגְּאֻלָּה, וְלֹא מְצָאתִי. **וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי,** כְּלוֹמַר, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם זְכוּת הוֹשַׁעְתִּי אֶת בָּנַי. **וַחֲמָתִי הִיא סְמָכְתְנִי,** הַחֵמָה שֶׁיֵּשׁ לִי עַל הַגּוֹיִם הִיא סוֹמֶכֶת אוֹתִי לִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל וְלַעֲשׂוֹת נָקָם בַּגּוֹיִם. **ו) וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי,** וְאֶרְמֹס אֶת הָעַמִּים בְּאַפִּי. **וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי,** וְאֶתֵּן לָהֶם לִשְׁתּוֹת אֶת כּוֹס חֲמָתִי עַד לִשְׁכָּרוּת. **וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם,** וְאֶת דָּמָם אֶשְׁפֹּךְ לָאָרֶץ. **ז) חַסְדֵי ה׳ אַזְכִּיר תְּהִלּוֹת ה׳,** אָמַר הַנָּבִיא, אַזְכִּיר לְיִשְׂרָאֵל אֶת חַסְדֵי ה׳ שֶׁעָשָׂה עִמָּהֶם, אֲשֶׁר מֵהֶרְאוּי לְהַרְבּוֹת תְּהִלּוֹת ה׳. **כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ ה׳,** אַזְכִּיר אוֹתָם הַחֲסָדִים כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עַל כָּל אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ. **וְרַב טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל,** וְרַב טוּב שֶׁעָשָׂה לְבֵית יִשְׂרָאֵל. **אֲשֶׁר גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו,** וְלֹא לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם. **ח) וַיֹּאמֶר אַךְ עַמִּי הֵמָּה וגו׳,** כְּשֶׁהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם אָמַר, אַךְ הֵמָּה לְבַד עַמִּי, וּבָהֶם בָּחַרְתִּי מִכָּל הָאֻמּוֹת, וּלְבָנִים יַחְשְׁבוּ, וְלֹא יִשְׁקְרוּ בִּי לְעָזְבֵנִי, וְלָכֵן הָיָה לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ.

עִיר לֹא נֶעֱזָבָה: סג א מִי־זֶה | בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ: ב מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת: ג פּוּרָה | דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין־אִישׁ אִתִּי וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי וְיֵז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי: ד כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה: ה וָאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי: ו וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם: ז חַסְדֵי יְהוָה | אַזְכִּיר תְּהִלַּת יְהוָה כְּעַל כָּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו: ח וַיֹּאמֶר אַךְ־עַמִּי הֵמָּה בָּנִים

לֹא יִשַּׁקְרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ: ט בְּכָל־צָרָתָם | לוֹ צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם כָּל־יְמֵי עוֹלָם:

שי למורא

ט) בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר, בְּכָל זְמַן שֶׁהָיוּ בְּצָרָה הָיָה לוֹ צַר, וּמְהַר לְהוֹשִׁיעָם. וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם, וּמַלְאָךְ הַמְשַׁמֵּשׁ לְפָנָיו הוֹשִׁיעָם בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הקב"ה. וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם, וְהִגְבִּיהָם מִן הַצָּרָה בְּחֶמְלָתוֹ, וּנְשָׂאָם וְהֵרִימָם בְּכָבוֹד וְחַשִּׁיבוּת בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָם. כָּל יְמֵי עוֹלָם, תָּמִיד בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָיָה לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ.

עטרת מרים

שֶׁיִּבְגְּדוּ בִּי, מִכָּל־מָקוֹם אַךְ־עַמִּי הֵמָּה וְהֵרֵי הֵם לְפָנַי כְּבָנִים אֲשֶׁר לֹא יְשַׁקֶּרוּ לְעוֹבְדִי, וְלָכֵן וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ: ט בְּכָל־צָרָתָם שֶׁהָיוּ לָהֶם לוֹ לַמָּקוֹם הָיָה צָר וּמַלְאַךְ הַמְשַׁמֵּשׁ לְפָנָיו הוֹשִׁיעָם בִּשְׁלִיחוּת הַמָּקוֹם בְּאַהֲבָתוֹ בַּעֲבוּר אַהֲבָתוֹ לָהֶם וּבְחֶמְלָתוֹ עֲלֵיהֶם הוּא גְאָלָם מִן הַצָּרָה הַבָּאָה וַיְנַטְּלֵם סָבַל מַשָּׂאָם וַיְנַשְּׂאֵם לָתֵת דֵּי מַחְסוֹרָם כָּל־יְמֵי דּוֹרוֹת עוֹלָם:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד לְחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי: לֵיל ג', שָׁעָה 11 בַּלַּיְלָה, 27 דַּקּוֹת וְ–11 חֲלָקִים.

הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי [=תִּשְׁרֵי] שֶׁהוּא הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ מְבָרְכוֹ בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים שֶׁהוּא הַשַּׁבָּת הָאַחֲרוֹן דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וּבְכֹחַ זֶה יִשְׂרָאֵל מְבָרְכִים אֶת הֶחָדָשִׁים י"א פְּעָמִים בַּשָּׁנָה.

(היום יום כ"ה אלול)

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לא א וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: ב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לָצֵאת
וְלָבוֹא וַיהוָה אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן
הַזֶּה: ג יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא | עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא־
יַשְׁמִיד אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם
יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: (לוי)
ד וְעָשָׂה יְהוָה לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחֹן וּלְעוֹג
מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם:
ה וּנְתָנָם יְהוָה לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם: ו חִזְקוּ וְאִמְצוּ אַל־
תִּירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ: **ס**
(ישראל) ז וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי
כָל־יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת־הָעָם
הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתָם לָתֵת
לָהֶם וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם: ח וַיהוָה הוּא |
הַהֹלֵךְ לְפָנֶיךָ הוּא יִהְיֶה עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא
יַעַזְבֶךָ לֹא תִירָא וְלֹא תֵחָת: ט וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה
אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי
הַנֹּשְׂאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל: י וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ | שֶׁבַע
שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת:
יא בְּבוֹא כָל־יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה
הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם: יב הַקְהֵל אֶת־
הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: יג וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ
יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־
הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: **פ**

המשך מעמוד רד

תורתו, שזהו הרבה יותר ממרז״ל (תענית ז, א) הרבה למדתי מרבותי ומחברי, ומתלמידי יותר מכולם, כי המאמר בתענית מספר מה שאדם לומד כפי יכלתו הוא, וכדיוק הלשון למדתי, משא״כ הבטחת רז״ל בתמורה דמאיר עיני שניהם ה׳, היינו ששמעתתא דבעי סייעתא דשמיא, הנה מבקשים בזה אור כפי יכולת הוי׳, כמובן שזהו שלא בערך.

כוונתי בזה שלא לבד שעל ידי ביטול תורתו לאיזה זמן עושה הוא כציווי התורה וכמרז״ל במו״ק הנ״ל, אלא עוד זאת שביטולה של תורה זה הוא גופא קיומא, כי על ידי זה נעשה לבו ומוחו [זכ] ים אלף פעמים ככה, אשר במעט זמן יצליח בלימודו שלא בערך.

ונראה בזה כמה גדלו דברי רז״ל במה שאמרו בשבת (קה, ב) כך הוא אומנתו של יצה״ר היום אומר לו כך וכו׳ עד שאומר לך עבוד עבודה-זרה, ודייק כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע הלשון ״כך״, היינו שיצה״ר הוא ערום במאד ובא לכאו״א בטענה המתאימה לפי רוחו, אבל סוף סוף מסיתו ומביאו בגדר שיכול לומר לו לך עבוד עבודה זרה. ויעויין בקונט׳ הנדפס לח״י אלול שבטח כבר הגיע למחנו בענין מרז״ל זה.

אחתום מכתבי באיחולי הצלחה בעבודתו בקדש, אשר בדרך ממילא ימשיך לו הצלחה ג״כ בלימוד התורה ביראת שמים וילך הלוך וגדול בתורה ויראה גם יחד.

אתענין לדעת במה הי׳ אופן לימודו קודם שנכנס בעבודת חבר פעילי מחנה התורתי הנ״ל, ואם יש לו עתה שיעורים קבועים בתורת הנגלה ובתורת החסידות.

בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

מוסג״פ קטע משיחת ש״ק מברכים ר״ח אלול, אשר יענין אותו.

פרק ה משנה ב

עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ .. עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַמַּבּוּל. עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם .. עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ וְקִבֵּל שְׂכַר כֻּלָּם.

נקודות משיחות קודש

צריך ביאור: בנח לא נאמר שקיבל שכר כולם, כי להיותם מכעיסין ובאין לא הגיע להם שכר; ומדוע נאמר באברהם שקיבל שכר כולם.

והביאור:

ההבדל בין דור המבול (שסיים וכלל בתוכו כל עשרת הדורות מאדם עד נח[1]) לדור ההפלגה (שסיים וכלל בתוכו כל עשרת הדורות מנח עד אברהם) הוא, "שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם כו', ואלו (דור ההפלגה) היו נוהגים אהבה ורעות ביניהם"[2]. נמצא שלאנשי דור ההפלגה הי' מגיע שכר בגלל האחוה ששררה ביניהם, אלא שלא היו יכולים לקבלו מפני חטאם החמור ("פשטו יד בעיקר"). חטא זה גרם לכך שכל ההמשכות שנמשכו על ידי ההנהגה באהבה ורעות ירדו לתוך הקליפות[3].

עד שבא אברהם אבינו, שעל ידי עבודתו עם העולם (שהשתדל להכניס את הבריות תחת כנפי השכינה, ועורר רחמים אפילו בעד אנשי סדום), בירר גם את הדורות הקודמים, וקיבל שכר כולם[4].

עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ . . מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם

במשנה הקודמת פירט התנא שני טעמים לבריאת העולם בעשרה מאמרות. א. "להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם", ב. "וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם". ומשנתנו ממשיכה בשני ענינים אלו[5]: א. הדורות מאדם עד נח היו רשעים שאבדו את העולם, והקב"ה נפרע מהם במי המבול. ב. גם הדורות מנח עד אברהם היו מכעיסין ובאין, אבל אברהם "קיים" את העולם, הוא פעל קיום גם בדורות שקדמו לו[6], ולכן הי' "שכר כולם" ואברהם קיבל שכר זה.

אבל עדיין אינו מובן: מדוע הי' אפשר לפעול "קיום" רק בדורות שמנח ועד אברהם, ולא באלה שמאדם ועד נח?

והביאור:

ישנם שני סוגי רע. א. דברים שהם רע גמור ואין בהם טוב כלל. דברים אלו צריכים לאבד, בחינת "שבירתן זוהי טהרתן"[7]. ב. דברים שאין בהם טוב גלוי, אך יש בהם ניצוץ של טוב. עם דברים אלו יש להתעסק עד שמקיימים אותם, על ידי זה שמהפכים אותם מרע לטוב[8].

ובנדון דידן: הרע של הדורות עד נח הי' רע גמור, המאבד את העולם, ולכן הביא הקב"ה עליהם את המבול ונמחו כליל; מה־שאין־כן הרע של הדורות עד אברהם הי' כזה שאפשר להפכו לטוב, וכשבא אברהם ו"קיים" את העולם ותיקן והשלים כל עשרת הדורות, אז קיבל שכר כולם.

ושתי תקופות אלו ישנם גם ב"עולם קטן"[9] — בעבודת האדם. כשאדם שקוע בענינים בלתי רצויים במשך "עשרה ימים" שלמים ואף על פי כן "טוב לו", הרי אפשר שיתברך בלבבו לאמר "שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך"[10]. ולכן אמר התנא, שסיבת הדבר הוא רק משום שהקב"ה ארך אפים[11] וזה ייפסק ככלות הזמן הקצוב[12]. ומכיון שכן, צריכה להיות העבודה ד"הביא עליהם את מי המבול", כלומר: למחות ולבטל כליל את הענינים הבלתי רצויים.

אבל עבודה זו אינה מספיקה עדיין, שהרי חסרים הענינים הטובים שהי' עליו לפעול במשך "עשרה ימים" אלו; ולכן צריכה להיות גם העבודה דאתהפכא חשוכא לנהורא, לתקן ולהשלים מה שהחסיר בימים הקודמים ו"לקיים" אותם, ועד שיקבל שכר כולם[13].

זהו גם הדיוק "עד שבא אברהם אבינו": רז"ל אמרו[14] "אין קורין אבות אלא לשלשה". וטעם הדבר הוא כי "בחינת האבות צ"ל בכל אדם, שהם שרש ומקור נשמות ישראל"[15]. ולכן מדייק התנא "אברהם אבינו", לרמז שעבודה זו של "וקבל שכר כולם" (העבודה של אתהפכא חשוכא לנהורא) שייכת בכל אחד ואחד[16].

עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ . . מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם

נתבאר לעיל[17], שעשרה דורות מאדם ועד נח מורה על העבודה באופן של שבירתן זוהי תקנתן, ועשרה דורות מנח ועד אברהם מורה על העבודה של בירור עניני העולם והפיכתם לטוב, על ידי שמגלים את ניצוצי הקדושה שבהם.

ועוד יש לומר, שעשרה דורות הראשונים קאי על עניני האדם שבהם לא שייך אפילו בירור בדרך שבירה, והטעם שהם ברשותו של יהודי הוא לא מפני אשמתו ח"ו, כי־אם מפני "נורא עלילה על בני אדם"[18], או מצד בלבול העולם וכיוצא בזה, ולכן היחס שלו לדברים אלו צריך להיות — כאילו לא הי', כיון שאינו שייך לבירור[19].

---

1. שלכן מחה המבול גם החטאים של תשע דורות הקודמים.
2. סנהדרין קט, א.
3. בדוגמת עסק התורה והמצוות של רשע, שההמשכות יורדות לתוך הקליפות (הלכות ת"ת לאדמו"ר הזקן פ"ד ה"ג).
4. לקו"ש ח"ג עמ' 753.
5. ראה מד"ש.
6. ראה רבינו יונה: מלא כל החסרונות כו'.
7. כלים רפ"ב (משא"כ בהאופן דב"ק (נד, א) ששבירתן זוהי מיתתן). וראה לקו"ת חקת נו, ג ואילך.
8. ועד ע"ד לשון חז"ל (מנחות מד, א) מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר.
9. תנחומא פקודי ג.
10. נצבים כט, יח.
11. ראה לקו"ש חט"ו עמ' 66-67.
12. ראה קונטרס ומעין מי"א פ"ב.
13. לקו"ש חט"ו עמ' 70.
14. ברכות טז, ב.
15. תו"א ר"פ וארא.
16. משיחת ש"פ חקת תשל"ז — על פי רשימת השומעים בלבד.
17. בביאור הקודם.
18. תהלים סו, ה. תנחומא וישב ד. וראה תו"ח תולדות יג, א.
19. ספה"ש תש"נ ח"א עמ' 79.

לוח זמנים לשבוע פרשת נצבים - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:15	6:19	8:51	8:53	9:26	9:27	10:33	10:33	13:14	13:12	19:08	19:01	19:34	19:27	18:42	19:37
חיפה (ק)	6:13	6:17	8:49	8:50	9:25	9:26	10:31	10:31	13:13	13:11	19:12	19:04	19:36	19:28	18:32	19:38
ירושלים (ק)	6:13	6:16	8:49	8:50	9:24	9:25	10:31	10:31	13:12	13:10	19:12	19:04	19:33	19:26	18:25	19:36
תל אביב (ק)	6:14	6:18	8:51	8:52	9:26	9:27	10:32	10:32	13:14	13:12	19:09	19:01	19:35	19:28	18:41	19:38
אבו דאבי (ח)	6:03	6:05	8:39	8:39	9:11	9:11	10:16	10:16	12:55	12:53	18:44	18:38	19:09	19:02	18:19	19:12
אוסטריה, וינה (ק)	6:08	6:16	8:41	8:46	9:30	9:33	10:39	10:41	13:29	13:27	19:42	19:30	20:16	20:04	19:14	20:17
אוסטרליה, מלבורן (ח)	6:46	6:38	8:55	8:50	9:32	9:27	10:30	10:26	12:51	12:49	17:57	18:02	18:25	18:29	17:43	18:40
אוקראינה, אודסה (ק)	6:13	6:21	8:47	8:51	9:33	9:36	10:43	10:44	13:32	13:29	19:42	19:30	20:15	20:03	19:14	20:16
אוקראינה, דונייצק (ק)	5:43	5:51	8:16	8:20	9:04	9:07	10:14	10:15	13:04	13:01	19:16	19:04	19:50	19:38	18:48	19:51
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	5:53	6:01	8:26	8:31	9:15	9:18	10:24	10:26	13:15	13:12	19:28	19:15	20:02	19:50	18:59	20:03
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	6:15	6:25	8:47	8:53	9:39	9:42	10:49	10:51	13:40	13:38	19:56	19:43	20:32	20:19	19:27	20:33
אוקראינה, קייב (ק)	6:08	6:17	8:40	8:45	9:31	9:35	10:41	10:43	13:33	13:30	19:49	19:36	20:25	20:12	19:20	20:26
איטליה, מילאנו (ק)	6:41	6:48	9:15	9:19	10:00	10:03	11:10	11:11	13:58	13:55	20:09	19:57	20:39	20:28	19:39	20:40
אקוואדור, קיטו (ח)	6:12	6:10	8:42	8:41	9:11	9:09	10:14	10:12	12:45	12:43	18:18	18:16	18:40	18:38	17:58	18:47
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	7:16	7:08	9:28	9:23	10:03	9:58	11:02	10:58	13:25	13:23	18:34	18:39	19:00	19:05	18:19	19:15
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	8:14	8:04	10:20	10:14	10:58	10:52	11:56	11:51	14:16	14:14	19:19	19:24	19:48	19:54	19:06	20:05
ארה"ב, בולטימור (ק)	6:32	6:38	9:08	9:11	9:48	9:49	10:55	10:56	13:40	13:38	19:41	19:32	20:11	20:01	19:16	20:13
ארה"ב, ברוקלין (ק)	6:20	6:26	8:56	8:58	9:36	9:38	10:44	10:45	13:30	13:27	19:32	19:23	20:02	19:52	19:06	20:04
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	6:21	6:26	8:56	8:59	9:37	9:39	10:45	10:45	13:30	13:28	19:33	19:23	20:03	19:53	19:07	20:05
ארה"ב, דטרויט (ק)	6:55	7:01	9:30	9:33	10:12	10:14	11:20	11:21	14:06	14:04	20:11	20:01	20:42	20:31	19:44	20:43
ארה"ב, האוסטון (ק)	6:57	7:00	9:33	9:34	10:08	10:08	11:14	11:13	13:54	13:52	19:48	19:41	20:13	20:05	19:23	20:16
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:24	6:28	9:00	9:02	9:36	9:37	10:43	10:43	13:25	13:23	19:21	19:13	19:48	19:40	18:56	19:51
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:00	7:02	9:36	9:37	10:09	10:09	11:14	11:14	13:53	13:51	19:43	19:37	20:08	20:01	19:20	20:11
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:15	6:21	8:51	8:53	9:32	9:34	10:40	10:41	13:26	13:23	19:29	19:19	19:59	19:49	19:03	20:01
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	6:45	6:50	9:20	9:23	10:01	10:02	11:08	11:09	13:54	13:51	19:56	19:47	20:26	20:16	19:30	20:28
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:13	6:20	8:49	8:52	9:30	9:32	10:38	10:39	13:24	13:22	19:28	19:18	19:59	19:49	19:02	20:01
בוליביה, לה-פס (ח)	6:41	6:36	9:05	9:02	9:35	9:32	10:36	10:33	13:03	13:01	18:26	18:27	18:49	18:50	18:09	18:59
בלגיה, אנטוורפן (ק)	6:51	7:00	9:22	9:28	10:15	10:18	11:25	11:27	14:18	14:15	20:34	20:21	21:12	20:58	20:05	21:12
בלגיה, בריסל (ק)	6:52	7:01	9:23	9:29	10:15	10:19	11:26	11:28	14:18	14:15	20:34	20:21	21:11	20:57	20:05	21:12
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:20	6:14	8:40	8:37	9:12	9:08	10:12	10:09	12:37	12:36	18:00	18:01	18:19	18:21	17:39	18:31
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:08	6:02	8:28	8:25	9:00	8:56	10:00	9:57	12:26	12:24	17:44	17:46	18:08	18:10	17:27	18:19
בריטניה, לונדון (ק)	6:08	6:18	8:39	8:45	9:33	9:36	10:43	10:45	13:36	13:33	19:55	19:41	20:31	20:16	19:27	20:31
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	6:13	6:23	8:42	8:49	9:39	9:43	10:50	10:53	13:44	13:42	20:05	19:51	20:45	20:30	19:38	20:45
גרמניה, ברלין (ק)	6:13	6:23	8:43	8:49	9:38	9:42	10:49	10:51	13:42	13:39	20:02	19:49	20:40	20:25	19:32	20:40
גרמניה, פרנקפורט (ק)	6:36	6:45	9:08	9:13	9:59	10:02	11:09	11:11	14:00	13:58	20:16	20:03	20:52	20:38	19:47	20:53
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:23	6:17	8:42	8:38	9:14	9:10	10:13	10:10	12:38	12:36	18:00	18:03	18:19	18:21	17:38	18:31
הודו, מומבאי (ח)	6:23	6:24	8:58	8:58	9:29	9:29	10:34	10:33	13:11	13:09	18:56	18:51	19:19	19:14	18:34	19:24
הודו, פונה (ח)	6:19	6:20	8:55	8:54	9:25	9:25	10:30	10:29	13:07	13:05	18:51	18:46	19:15	19:10	18:29	19:19
הונגריה, בודפשט (ק)	5:58	6:06	8:32	8:36	9:19	9:22	10:29	10:30	13:18	13:16	19:30	19:18	20:04	19:52	19:02	20:05
טורקיה, איסטנבול (ח)	5:24	5:30	8:00	8:02	8:40	8:42	9:49	9:49	12:34	12:32	18:38	18:28	19:08	18:58	18:12	19:10
יוון, אתונה (ק)	6:52	6:58	9:28	9:31	10:07	10:09	11:15	11:15	13:59	13:56	19:59	19:50	20:28	20:19	19:34	20:30

לוח זמנים לשבוע פרשת נצבים - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	6:20	6:28	8:54	8:58	9:41	9:44	10:50	10:51	13:39	13:37	19:50	19:38	20:24	20:12	19:22	20:25
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:20	6:21	8:55	8:55	9:26	9:26	10:31	10:30	13:08	13:06	18:53	18:48	19:17	19:11	18:31	19:21
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	6:52	6:40	8:50	8:57	9:38	9:31	10:36	10:31	12:58	12:56	18:05	18:13	18:37	18:44	17:53	18:56
נפאל, קטמנדו (ח)	5:41	5:44	8:18	8:17	8:51	8:51	9:57	9:56	12:37	12:34	18:28	18:21	18:53	18:46	18:04	18:56
סין, בייג'ין (ח)	5:39	5:45	8:17	8:15	8:55	8:57	10:03	10:04	12:48	12:46	18:51	18:41	19:20	19:11	18:23	19:22
סינגפור, סינגפור (ח)	7:01	7:00	9:31	9:33	10:01	10:00	11:04	11:02	13:36	13:34	19:10	19:08	19:32	19:30	18:50	19:38
פולין, ורשא (ק)	5:42	5:52	8:19	8:13	9:07	9:11	10:18	10:20	13:11	13:09	19:30	19:16	20:08	19:54	19:01	20:09
פרו, לימה (ח)	6:14	6:10	8:37	8:40	9:09	9:06	10:11	10:08	12:39	12:37	18:05	18:05	18:27	18:27	17:47	18:36
צרפת, ליאון (ק)	6:58	7:05	9:36	9:32	10:18	10:20	11:27	11:28	14:15	14:12	20:24	20:13	20:57	20:45	19:57	20:58
צרפת, פריז (ק)	7:03	7:12	9:41	9:36	10:25	10:28	11:35	11:37	14:26	14:23	20:40	20:28	21:14	21:01	20:11	21:15
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:51	5:50	8:22	8:23	8:52	8:50	9:55	9:53	12:28	12:26	18:04	18:01	18:26	18:23	17:43	18:32
קנדה, טורונטו (ק)	6:38	6:45	9:16	9:13	9:56	9:58	11:05	11:06	13:52	13:49	20:00	19:50	20:29	20:18	19:31	20:31
קנדה, מונטריאול (ק)	6:12	6:20	8:50	8:46	9:31	9:34	10:40	10:42	13:29	13:26	19:38	19:27	20:10	19:58	19:10	20:11
קפריסין, לרנקה (ק)	6:16	6:20	8:54	8:52	9:29	9:30	10:36	10:36	13:19	13:16	19:16	19:08	19:44	19:35	18:51	19:46
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	5:57	6:08	8:32	8:25	9:25	9:29	10:37	10:39	13:32	13:29	19:56	19:41	20:37	20:21	19:25	20:37
רוסיה, מוסקבה (ח)	5:29	5:40	8:03	7:55	8:57	9:02	10:09	10:12	13:06	13:03	19:34	19:19	20:13	19:57	19:00	20:14
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	5:36	5:44	8:14	8:10	8:57	9:00	10:06	10:08	12:56	12:53	19:07	18:55	19:41	19:29	18:39	19:42
שוויץ, ציריך (ק)	6:41	6:49	9:19	9:14	10:02	10:05	11:11	11:12	14:01	13:58	20:16	20:04	20:46	20:33	19:44	20:47
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:06	6:07	8:40	8:41	9:11	9:10	10:15	10:14	12:50	12:48	18:32	18:27	18:55	18:50	18:10	18:59

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00800
22/08/2021

2304-3377

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים